ՅԱՌԱՋ

ՕՐԱԹԵՐԹ՝ ԱԶԳԱՅԻՆ, ՔԱՂԱՔԱԿԱՆ, ԳՐԱԿԱՆ

LE PREMIER QUOTIDIEN ARMENIEN EN EUROPE

HARATCH

(Fondé en 1925) :-: R. C. Seine 276.286

Directeur et Propriétaire : SCH. MISSAKIAN
Rédaction et Administration
ԽՄԲԱԳՐՈՒԹԻՒՆ ԵՒ ՎԱՐՉՈՒԹԻՒՆ
17, Rue Dameme, PARIS (13e)
Téléphone : Glacière 15 – 70
(ԵՐԹԵՒԵԿԻ ՀԱՄԱՐ՝ Métro : TOLBIAC)

ԲԱԺԱՆՈՐԴԱԳՐՈՒԹԵԱՆ ՊԱՅՄԱՆՆԵՐ,—	ՏԱՐԵԿԱՆ	ՎԵՑԱՄՍԵԱՅ	ԵՌԱՄՍԵԱՅ
Ֆրանսա եւ գաղութներ	140 ֆրանք	70 ֆրանք	35 ֆր.
Անգլիա, Եգիպտոս, Զուիցերիա, Իտալիա	250 »	130 ֆրանք	—
Ամերիկա եւ ուրիշ Երկիրներ	200 ֆրանք	100 ֆրանք	—

ՈՒՐԲԱԹ 1 ՄԱՐՏ — VENDREDI 1 Mars 1935

ԺԱ՛Ի ՏԱՐԻ - 11e Année N° 2742

Խմբագիր՝ ՇԱՒԱՐՇ ՄԻՍԱՔԵԱՆ

ԳԻՆ 50 ՍԱՆԹԻՄ

ԱՐԴԱՐ ՎՐԴՈՎՈՒՄԸ

Հազիւ լուրը իմացած, արդար եւ խորունկ վրդովումի մը մատնուեցաւ Փարիզի հայ գաղութը, «Ժը Սուի Փարթու»ի անկիրթ եւ անբարոյական յօդուածին առթիւ,— «Փարիզի Հայաստան»ը:

Ընթերցողները կարդացին անոր թարգմանութիւնը: Կարդացին, նաեւ, իրաւագէտ Պ. Պ. Վահէի բուռն բողոքը, որ հրատարակուեցաւ երէկ, «Յառաջ»ի մէջ, իր ֆրանսերէն բնագրով:

Այսօր կը հրատարակենք թարգմանութիւնը ուրիշ բողոքի մը, զոր նոյն թերթին խմբագրութեան ուղղած է վաստակաւոր խմբագիր մը:

Կ'իմանանք թէ Փարիզի Ուս. Միութիւնն ալ մասնաւոր ժողովի հրաւիրած է իր անդամները, իր ցասումը յայտնելու համար Լիւսիէն Ռըպաթէի զարշապատումին առթիւ:

Անշուշտ ուրիշ ձեռնարկներ ալ կատարուած են կամ պիտի կատարուին:

Սպասելով անոնց արդիւնքին, կը յանձնարարենք մեր բոլոր հայրենակիցներուն, մնալ պաղարիւն եւ նակատաբաց, ինչպէս վայել է իր արժանիքին գիտակից, դառնութեան վերջին մրուրը քամած ժողովուրդի մը:

Փարիզի պողոտաներուն բոշաները չեն որ պիտի դատեն մեր սեւն ու ճերմակը:

Բոլոր «Ժը Սուի Փարթու»ներու ցնդաբանութիւնները ուրիշ բանի չպիտի ծառայեն, եթէ ոչ անգամ մը եւս բանալ մեր աչքերը, զանազանելու համար որոմն ու ցորենը, այլ մանաւանդ ճանչնալու համար մեծ քաղաքներու բարոյականը ...

****

ԽՄԲ.— Պ. Երուանդ Տէր Անդրէասեան, վաստակաւոր խմբագիր – ուսուցիչը, հետեւեալ գեղեցիկ նամակը ուղղած է «Je Suis Partout» ի խմբագրութեան.—

Պ. Խմբագիր,

Յօդուածով մը կը համարձակիք նախատել ժողովուրդ մը որ, արդի պարագաներուն մէջ, մէկ յանցանք ունի միայն — պարտուած ըլլալ ապրիլ, լքուած եւ յուսախաբ: Յուսախաբ՝ դիւանագիտական խաբէութիւններու եւ կեղծարարութիւններու հետեւանքով:

Կը համարձակիք նախատել ժողովուրդ մը՝ որուն ձեռքէն կը յափշտակէք, յօդուածագրի պատիւ չբերող ազնուութեամբ մը, անոր բարի համբաւը «Արեւելքի Ֆրանսացին» ըլլալու, տիտղոս մը՝ զոր տուին երախտապէտ Ֆրանսացիներ, որոնք շատ մօտէն ուսումնասիրած էին այդ ժողովուրդին դերը՝ իբրեւ միջնորդ ֆրանսական քաղաքակրթութեան Արեւելքի մէջ: Հիմա կ'ուզէք ջնջել ինչ որ ձեր նախորդները չինեցին այնքան յամառութեամբ: Կը թուի թէ չէք ուզեր խոստովանիլ Հայերուն պատաքսումով ֆրանսական ազդեցութեան մէջ երեւցած մեծ ամայութիւնը:

Կը համարձակիք նախատել ժողովուրդ մը, որ իր խոր միամտութեան մէկ վայրկեանին, կարծեց թէ կոչուած է ինքը ամենուրեք ու դանուի գլխեղելու Ֆրանսայի ժողովրդավար խօսքը, զոհելով յաճախ իր ապահովութիւնը եւ մերթ նոյն իսկ Ֆրանսացիէն աւելի Ֆրանսացի հանդիսանալով: Ձեր ուզեր հոս ակնարկութիւն ընել թէ դուք մեզ անուանած էք «փոքրիկ դաշնակիցներ», որոնք առասպելական յանդգնութիւնը ունեցան իրենց Ֆրանսասիրութիւնը ապացուցանելու՝ ձեր երկրին ա՛յնքան ոխերիմ աշխարհի մը մէջ: Թող որ այս ակնարկութիւնը այլ եւս շատ հասարակ տեղիք մը դարձած է ...

Դուք կը համարձակիք այսպէս նախատակոծ ընել ժողովուրդ մը, ձեր հին դաշնակիցները, ըստ օրինակի դժբախտ ծովամոյն Ալպէռ Լոնտրի:

Բայց ինչ որ աւելի կոշտ, պիտի ըսէի՝ աւելի շիֆ է, ողջմտութեան եւ ճշմարտութեան պակասն է ձեր համբաւել յօդուածագրին, որ կ'ուրանայ Հայոց հին ու նոր մտաւորականութիւնը փիգիքական կոչուելու առտիճան կուրութեամբ մը: Այդ դարավերջին մտաւորականը չի գիտեր թէ հայկական գրականութիւնը հին Եւրոպայէն աւելի հին է, թէ անուանեալ եւրոպական ազգերը գոյութիւն չունէին տակաւին իբրեւ քաղաքական կամ մտաւորական ինքնութիւններ, երբ Հայաստան եւ հայ ժողովուրդը կ'արշաւէին, ազատ ու հպարտ, դատակռուութեան ասպարէզներուն մէջ: Պարզապէս ցաւալի է որ յօդուածագիրը, ա՛յնքան անգէտ ի մասին հայկական հին գրականութեան, անընդունակ ալ է անկողմնակալ քննութեան մը, գտնելու համար ժամանակակից հայ գրական գանձերը: Բաւական էր որ իր գամուած բազկաթոռէն չարժէր քէիկ մը, տեսնելու համար թէ Փարիզի Հայերը կը պատրաստուին տօնել տասնըվեցերորդ դարադարձը Ս. Գրոց հայերէն թարգմանութեան, թարգմանութիւն մը՝ զոր փրանսացի բանաստեղծ Տիւլորիէ որակած է, իրաւամբ, «մայր ամենայն թարգմանութեանց»:

Իբրեւ նախկին ուսուցիչ եւ խմբագիր, որ իր մտաւորական պաշարը կը պարտի ֆրանսական լեզուին եւ գրքութեանց, չեմ կրնար ըմբռնել ֆրանսացի գրագէտ մը որ ա՛յնքան քիչ լուսաւորեալ ըլլայ եւ ա՛յնքան շատ փարակուած ըլլայ կողմնակալութեամբ, որ թոյլ տայ իրեն՝ առարկել այնչափ անպատեհ բաներ հասցէին այնպիսի ազգի մը, որուն հերոսական անցեալը եւ թշուառութիւններով լեցուն ներկան պէտք էր աւելի յորդորէին զինքը ողբալու առարկութիւնը դիւանագիտութեան, որ պարզապէս խաբեց զայն:

Ահա թէ ինչ կը մտածեմ, Պ. խմբագրապետ, կարդալով այդ հեգնանքներու չքնաղ յօդուածագիրը:

Տակաւին շատ բաներ ունիմ ձեզի պատմելու, բայց ժամանակները յարմար չեն:

Կը յուսամ որ պիտի ներէք համարձակութեանս եօթանասնամեայ մտաւորականի մը՝ որուն դժուար է մարսել ասութիւններու դէզ մը ի մասին հայ ժողովուրդին եւ անոր գրականութեան:

Ո՛րչափ պիտի փափաքէի, այս տարիքիս մէջ իսկ, յապաղած ուսուցիչը ըլլալու անոր՝ որ «Ես Ամենուրեք Եմ» անունը կուտայ իրեն, որ դժբախտաբար ոչ ուրեք է ...

Ֆրանսական անխառն գրականութիւնը, որ բոլոր գրականութիւններուն ժամանակակից դայեակն է, պէտք չէ որ սեւ բուրդով ոչխարներ ունենայ:

Տոգորուած, ինչպէս միշտ, համակիր զգացումներով առ ամէն ինչ՝ որ զտարիւն Ֆրանսական է, կը մնամ Ձեզ, Պ. խմբագրապետ, խորին յարգանքով:

ՎԵՐՋԻՆ ԺԱՄ

ԻՆՔՆՈՒԹԵԱՆ ԹՈՒՂԹԵՐՈՒ ՆՈՐՈԳՈՒՄԸ

Մարտ 4-9 պէտք է դիմեն այն բանուորները որոնց մականունը կը սկսի D եւ E տառերով

Ոստիկանական վերատեսչութիւնը կը հաղորդէ.—

Այն օտար աշխատաւորները որոնց ինքնութեան թուղթերու պայմանաժամը լրացած է 1934 դեկտեմբեր 31ին կամ աւելի առաջ եւ որոնց մականունը կը սկսի D. եւ E. տառերով (ֆրանսերէն), պէտք է նորոգման համար դիմեն երկուշաբթի, 4 մարտէն մինչեւ շաբաթ, 9 մարտ, Փարիզ բնակողները՝ 391, Rue de Vaugirard, իսկ արուարձան բնակողները՝ 7, Rue de Jouy.

Գրասենեակները անընդհատ բաց պիտի ըլլան ժամը 8էն 14.45:

Արդէն հրաւիրուած օտարականները (A. B. C.), որոնց թուղթերը դեռ չեն յանձնուած (լեցուած), պէտք է ներկայանան այն օրերը որ նշանակուած են իրենց առաջին այցելութեան ատեն, հարցաթերթերուն վրայ:

Այն օտարականները (D. եւ E.) որոնք չեն ներկայանար վերը նշանակուած թուականներուն (մարտ 4 — 9), իրենք կը կորսնցնեն աշխատանքի արտօնագրի նորոգման իրաւունքը:

Թուրքիա կը զօրացնէ Թրակիան

=o·o=

18000 ՆՈՐ ԶԻՆՈՒՈՐ ԿԸ ՂՐԿՈՒԻ

Երեքշաբթի օր կարգ մը ուշագրաւ տեղեկութիւններ հրատարակած էինք Թուրքիոյ պատրաստութեանց մասին, Թրակիոյ մէջ, քաղելով պուլկարական թերթերէ:

Սոֆիայէն կը հեռագրեն թէ թրքական կառավարութիւնը որոշած է 18,000 նոր զինուորներ ղրկել Թրակիա: Մինչեւ օգոստոսի վերջը պայմանաժամ տրուած է պուլկար բնակիչներուն, որպէսզի հեռանան: Բացառութիւն պիտի ըլլայ միայն Էտիրնէի համար:

Ուրեմն, Թուրքիա ոչ միայն կը սպառազինէ Թրակիան, այլեւ կը ձգնի բոլորովին թրքացնել, ափ մը Պուլկարներն ալ քշելով եւ հազարաւոր Թուրքեր տեղաւորելով:

Անգլիոյ արտաքին նախարարը Փարիզի մէջ

Երէկ առտու Փարիզ հասաւ Սըր Ճոն Սայմըն, Անգլիոյ արտաքին նախարարը, խորհրդակցելու համար Պ. Պ. Ֆլանտէնի եւ Լավալի հետ: Քաղաքական շրջանակներու մէջ ուշադրութեամբ կը հետեւին այս այցելութեան, քանի որ Սըր Ճոն Սայմըն յառաջիկայ շաբթու պիտի անցնի Պերլին, իսկ աւելի վերջը՝ Մոսկուա:

Ինչպէս կը յիշուի, գերմանական կառավարութիւնը պատասխանելով փետրուար 3ի անգլեւֆրանսական հրաւէրին, մէկդի կը դնէր շատ մը խնդիրներ եւ միայն կը ծանրանար օդանաւային գործակցութեան վրայ: Ցետոյ, կը շեշտէր թէ նախընտրելի է միակողմանի դաշնագիրներ կնքել (պետութենէ պետութիւն), եւ ոչ թէ ընդհանուր, բազմակողմանի: Այս խուսափողական պատասխանին վրայ, անգլիական կառավարութիւնը կարգ մը հարցումներ ուղղեց, եւ գերմանական կառավարութիւնը յանձն առաւ քննութեան ենթարկել բոլոր խնդիրները: Արդ, Անգլիա եւ Գերմանիա կ'ուզեն վերջնապէս ճշդել իրենց դիրքը, որպէսզի Սըր Ճոն Սայմըն անոր համեմատ շարժի Պերլինի մէջ:

Վերջին լուրերու համաձայն, Անգլիոյ արտաքին նախարարը պիտի կրնայ Պերլին երթալ յառաջիկայ հինգշաբթի: Կ'ըսուի թէ Սըր Ճոն Սայմըն կարգ մը նոր առաջարկներ պիտի ներկայացնէ Հիթլէրի, զանոնք ֆրանսական կառավարութեան հաւանութեանը ենթարկելէ յետոյ:

Վարշաւայի մէջ դժգոհութիւն պատճառեց այն լուրը թէ Անգլիոյ արտաքին նախարարը Մոսկուա պիտի այցելէ: Միւս կողմէ բուռն բանավէճ մը կը մղուի գերմանական եւ լեհական թերթերուն միջեւ:

Գաղթականները գաղթավայրե՞րը պիտի ղրկուին

Գաղթային նախարարը գաղթավայրերու տնտեսական խորհրդաժողովին ներկայացուց ծրագիր մը, որով կ'առաջարկէ անդրծովեան գաղթավայրերը տեղաւորել մայր երկրի գործազուրկներուն մէկ մասը, խոպան հողերը մշակելու եւ երկիրը շէնցնելու համար: Խորհրդաժողովը ուշադրութեամբ նկատի առած է այս առաջարկը:

Ձախակողմեան թերթերը կը բողոքեն այս ծրագրին դէմ, նախատեսուած գաղթավայրերու կլիման մահացու գտնելով աշխատաւորներուն համար: Միեւնոյն ատեն դիտել կուտան թէ գաղթավայրերն ալ կը տառապին գործազրկութենէ:

Կրետէի ահեղ երկրաշարժը

Վերջին լուրերու համաձայն, երկրաշարժը ծանր վնասներ պատճառած է Ռէթիմնոյի եւ Քանտիայի շրջակայ գիւղերուն մէջ, ուր 234 տուներ փլած են, իսկ ուրիշ 560 տուներ փլչելու վըտանգին ենթարկուած: Մինչեւ հիմա երեւան հանուած են վեց մեռեալներ եւ 60 վիրաւորներ: Վրաններ եւ ուրիշ օգնութիւններ ղրկուեցան Աթէնքէն: Քանտիայի թանգարանը, ուր շատ մը պատմական նշխարներ կը գտնուին, թեթեւապէս միայն վնասուած է:

ՕՐԸ ՕՐԻՆ

ԳՐՔՈՒՆԱԿ ՏՂԱՅ ՄԸ

— o —

Հայաստանի թերթերը կը գրեն թէ Գրողներու Միութիւնը վերջերս իր շարքէն վտարեց Արտաշէս Ոսկերիչեանը, որովհետեւ այս տղան կը յամառէր իր « ձախ » տեսակէտներուն մէջ:

Այս անունը մեզի ծանօթ է տակաւին քանի մը տարիէ ի վեր: *Նոր Ուղի* պարբերականին մէջ, 3 – 4 տարի առաջ, կը հանդիպէինք իր ստորագրութեան՝ աջին ու ձախին բան սոյլեցնելու մարմաջով,— խեղճը չէ մարսեր կարդացածը եւ կը փսխէ, կ'ըսէինք տեսակ մը զութով: Ատեն մը խմբագրութեան մէջ ալ մտաւ,— երեւի թերանը գոցել ուզեցին: Սակայն, ինչպէս շատ շատերուն կը պատահի, մանաւանդ արդի երիտասարդութեան մէջ, փայփայանքը մոլորեցուց զինք: Եւ իր «բանջարը» կարծեց «հաննար»:

Խեղճ տղան չէ կերեր չէ խմեր՝ Մարքս է կարդացեր, ճիշդ ինչպէս *Գուբան* կը կարդային Պոլսոյ *համբըրգները*:

Քանի՛ քանի՛ մատղաշ տղոց ուղեղն է տարած այդ Մարքսը: Մարքսն է միայն անոնց ամբողջ աշխարհը: Մարքսով կը չափեն մարդոց եւ ընկերութեանց ապագան, Մարքսով կը կշռեն պատմութեան եւ գիտութեան արժէքը, Մարքսով կը թաղեն մեծ փիլիսոփաները ու հին հանճարները, Մարքսով կը ծեծեն... սոխն ու սըխտորը: Այս պզտրտիկ մարքսագէտներն են, դարձեալ, որ *Դիալեկտիկա*յով կը դատեն ժողովուրդի մը քաղաքականութիւնը՝ առանց նախ ուսումնասիրելու այդ ժողովուրդին ինքնայատուկ պայմանները: Այս թերխաշ մարքսագէտներն են, դարձեալ, որ *Էկոնոմիկա*յով կը դատեն... սէրը կամ սիրերգութիւնը՝ առանց տակաւին... աղջիկ մը համբուրած ըլլալու:

Գիրքի գերեվրյէն էր Ա. Ոսկերիչեան, գերի բայց մէկ գիրքի: Ան գիրք կը խօսէր, կարդացածը տակաւին չէր մարսած,— ու կը տառապէր դժուարամարսութենէ:

Ու կը նեղէր իր ընկերները:

Գրողներու միութիւնը, ձանձրացած, դուրս նետեց զինք,— գիրք հագած այս խրտուիլակը:

Կոմունիստ կուսակցութիւնը եւս դուրս նետած ըլլալով հիմա զինք, կ'ուզէինք Ա. Ոսկերիչեանէ հասնալ թէ արտաքսումը պէտք է բացատրել *Դիալեկտիկա*յո՞վ թէ *էկոնոմիկա*յով:

« Ձախ » հիւանդութեան դէմ այս տնօրինութիւնը գնահատելով հանդերձ, դիտել կուտանք Երեւանի օրուան ծիրանեւորներուն թէ դեռ շա՜տ ձախ վազող խեչափառներ կան իրենց իշխանութեան մէջ,— եթէ այդպէս չըլլար, երէկ եւ հիմա նուազ պիտի տառապէր Հայաստանի ժողովուրդը:

Թերեւս ալ ճիշդ է որ Ոսկերիչեան զոհ մըն է *Թայֆայ*ական կռիւի, որ քրոնիկ դարձած է Երեւանի մէջ, եւ ոչ թէ «ձախ» հիւանդութեան: Վասնզի ամանք կ'ըսեն թէ իմաստ չունի «ձախ» կամ «աջ» հիւանդութիւնը: Հայաստանի բուն հիւանդութիւնը, ընկե՛ր Փարոս, այլ անուն ունի հիմա եւ ուրի՞շ են ախտանիշանները.— Երեւանի մէջ կ'ըսուի թէ բոլորը շիլ կը նային հիմա, անոնց աջ ու ձախ աչքերը կը նային դէպի հիւսիս, մի՛-այն դէպի հիւսիս,— գիտէի՞ր, ընկեր Փարոս: Այնպէս կը թուի որ Ոսկերիչեանի աչքերը, փոխանակ խրախուն կեանքին յառելու, կը նային եղեր դէպի վեր, շա՜տ դէպի վեր,— ինչպէս լուսնոտները:

ԱՐԱԶ

Հ. Յ. Դ.

ՎԵԹԵՐԱՆՆԵՐՈՒ ՖՈՆՏ

ՑԱՆԿ 9

Թորգոմ Նալպանտեան, Սէվրան (իր նշանախօսութեան առթիւ)	100
Ս. Թոփուզեան, Փարիզ	50
Լեւոն Մելիքսեթեան, Օր. Ն. Թադէոսեանի եւ Պ. Մ. Վարդեանի ամուսնութեան առթիւ փոխան ծաղկեփունջի	20
Գումար՝	170
Նախորդ գումար՝	1495
Ընդհ. գումար՝	1665

Մարաջախտ Փէթէն կ'առաջարկէ երկու տարուան բարձրացնել զինուորութիւնը

Ատենէ մը իվեր խուլ պայքար մը կը մղուի տեղական մամուլին մէջ, զինուորութեան շրջանի երկարաձգման առթիւ: Ձախակողմեան թերթերը կը պնդէին թէ ընդհ. սպայակոյտը որոշած է երկու տարուան բարձրացնել զինուորութիւնը, բայց յարմար ժամուն կը սպասէ: Կառավարութիւնը միշտ խուսափողական պատասխաններ կուտար, բայց ահաւասիկ մարաջախտ Փէթէն ասպարէզ կ'իջնէ, բացատրելու համար երկարաձգման անհրաժեշտութիւնը:

Պատերազմական նախորդ նախարարը յօդուած մը հրատարակելով « Ռըվիւ տէ տէօ Մոնտ»ի մէջ, դիտել կուտայ թէ յառաջիկայ 4 – 5 տարիներու միջոցին պիտի պակսին Ֆրանսայի զինուորցուները, իբրեւ հետեւանք մեծ պատերազմին, ուստի ուրիշ միջոց չկայ եթէ ոչ բարձրացնել զինուորութեան շրջանը: Մարաջախտը կը յայտարարէ.

— « Որպէսզի կարենանք բաւարար զինուոր ունենալ 1936ին, բացարձակապէս անհրաժեշտ է երկարել զինուորութեան շրջանը, — 18 ամիս՝ 1935 ապրիլի զինուորցուներուն համար, երկու տարի՝ հոկտեմբերի զինուորցուներուն համար »:

Մարաջախտը կ'ընդունի թէ երկարաձգումը կրնայ առժամեայ հանգամանք ունենալ, բայց այն տարիներուն երբ զինուորցուներու սովորական թիւը պակաս կուգայ, անհրաժեշտ է երկարաձգել ծառայութեան շրջանը, որպէսզի կարելի ըլլայ նորագիրներու թիւը հասցնել 280,000ի, իսկ ամբողջ թիւը՝ 405,000ի: Ցետոյ ուշադրութեան յանձնելով Գերմանիոյ պատրաստութիւնները, նոր ծրագիր մը կը նախատեսէ 1940ի համար: Այս առթիւ կ'ազդարարէ.

— « Ճշմարտութիւնն այն է որ Գերմանիա կ'ուզէ տեւական սպառնալիքի մը տակ դնել Եւրոպան եւ իր քաղաքականութիւնը կը հիմնէ այս ռազմավարութեան վրայ: Սկզբունքով մերժելով զինաթափութեան իտէալը, անտարբեր՝ իր բռնութեան պատճառած տխանութեան, Գերմանիա միայն ուժը կը յարգէ: Ան խաղաղասիրական պարտաւորութիւններու պիտի համակերպի միայն այն ատեն երբ ուժ տեսնէ դիմացը: Միայն մէկ միջոց կայ պատերազմէն խուսափելու,— զօրաւոր ըլլալ »:

⁂ Օդանաւային նախարարը, Զօր. Տէնէն, առջի օր ճառ մը խօսելով, դիտել տուաւ թէ Եւրոպայի մէջ ամէնէն քիչ օդանաւ նստող ժողովուրդը Ֆրանսացին է: Նոյնիսկ փրանսական օդանաւերու նամբորդներուն մեծ մասը օտարականներ են: Կարեւոր թիւ

(Լաւրերու շարունակութիւնը կարդալ Դ. էջ)

ԹՈՒՐՔԻԱ ԻՐ ՀՈԳԵՐՈՎ ՈՒ ՓՈՐՁԵՐՈՎ

ԹՈՒՐՔ ԹԱՏԵՐԱԿԱՆ ԳՐԱԿԱՆՈՒԹԻՒՆԸ

Թատերգութիւնն ալ՝ իր կարգին, անշուշտ։ Մանաւանդ որ՝ Թուրքիոյ մէջ, վերջին տարիներուն, շատ կը գրուի ու կը խօսուի թատրոնի մասին։ Նոյնիսկ թատերական դպրոց հիմնելու փորձեր կ՚ըլլան։

Խոստովանիմ, սակայն, որ թուրք նոր թատերական գրականութեան մասին, արտասահման նստող մը, նոյնիսկ այնքան բան կարող չէ ըսել, նոյն ջանացինք ըսել՝ թուրք նոր արձակի ու բանաստեղծութեան մասին։

Եւ այդ՝ երկու գլխաւոր պատճառներով։

Առաջին, — Թատերգութիւնները համեմատաբար քիչ կը հրատարակուին։ Որովհետեւ, ժողովուրդը, մեր թէ Թուրքերու մօտ, կը նախընտրէ դիտել, քան կարդալ։

Երկրորդ — Թատերական գործերու մասին հարկ է խօսիլ՝ զանոնք բեմին վրայ տեսնելէ վերջ։ Աշխատակից մը, Հ. Ակնայեան, շատ իրաւացի էր, երբ, նախորդ օր, «Վերածնունդ»ի առթիւ, կը ճչէր թէ թատերական ներկայացումը պէտք է որահէն դիտել։

Այսպէս կամ այնպէս, փորձենք, սակայն, ծանօթութիւններ տալ եւ թուրք նոր թատերգութեան շուրջ։

Խօսելով արձակի ու բանաստեղծութեան մասին, կ՚ըսէի թէ յեղափոխութիւնն ու ազգային պայքարը նկատելի չափով արձագանգ գտած չեն անոնց մէջ։

Թատերգութիւնը ճիշդ հակառակն է։ Որովհետեւ, թատրոնը քարոզչութեան լաւագոյն վայրն է։ Ժողովուրդը կու գայ՝ կը լեցնէ սրահը ու հեղինակը — կամ զինքը թելադրող հոսանք թէ կառավարութիւն — կենդանի ու շարժուն մարդիկով կ՚ուսուցնէ իր ուզած տեկը։ Թուրք յեղափոխութիւնը բնականաբար շատ կը կարօտէր, եւ կը կարօտի նման քարոզչութեանց, իսկ միւս պայքարը ամենալաւագոյն ու ամենաճոխ գետինն էր՝ հրահրելու համար արթարթուն բոցը ու ստեղծելու համար խանդավառութիւն եւ, միանգամայն, յաջողութիւններ՝ հեղինակին հաշւոյն։

Գիւղացի հերոս մը, կամ դիւցն ինկած վարժապետ մը, յոյն թէ՝ անգլիացի զինուոր մը, «չէթէ», քանի մը «զուլֆաք», Մուսթաֆա Քէմալի նկարը կամ նամակը, նոյնիսկ թուրք կին մը՝ փամփշտակալը կուրծքին, — ու թատերախաղը կազմուած է։ Կառուցո՞ւմ, խո՞րք, տիպարնե՞ր, հանգո՞յց — այդ չէ փնտռուածը, սակայն։ Եւ այդ բոլորը որո՞ւ համար։ Էնկիւրի, Պոլիս, Իզմիր աւելին չեն փնտռեր։

Մնաց որ՝ ուրիշ ձեւի նիւթի մը յղացումը դիւրին գործ չէ։ Իսկ թուրք զանգուածը սովոր չէ նման կտորներ մարսելու կամ դիտելու։

Հարկ է տալ եւ ուրիշ ծանօթութիւն մը.— Թուրք գրողներ սկսան adaptationի։ Անուններու եւ վայրերու փոփոխութիւն մը, ու խաղը պատրաստ էր (Պոլսոյ, Էնկիւրիի եւ Իզմիրի համար)։

Միւս կողմէ, որովհետեւ յաղթանակի այդ գինովութեան մէջ զանգուածը աւելի շատ զուարթութեան կու տայ ինքզինքը, քան մտածելու, հետեւապէս քաջալերանք գտաւ օփէրէթը։ Անշուշտ, այս բառը պէտք չէ առնել իր ամբողջական կամ եւրոպական իմաստով։

X

Ազա Կիւնտիւզ, որ մէկ երկու տարի առաջ Թոքաթլիանի մէջ «թաղուհիի ընտրութեան» առթիւ, ահագին աղմուկ հանեց ու տանը մէկ շանթ ու հեղինակը կը անցայ տ՚Անունցիոյի գլխուն, քանի մը թատերական գործեր տուած է։ Առանցմէ «Մավի Եըլտըրըմ»ը բաւական աղմուկ հանեց։ Կարելի է ըսել՝ իր այդ գործը յեղափոխական ոգիին արտայայտութիւնն է։ Ան ուզած է ազգային ու անկախութեան բոցը տալ։ Ու ցոյց տուած է հարիւր հազար նոր երիտասարդներու բոցավառումը։

Գիւղացի, աշխատաւոր, մտաւորական, կին ու այր, իրենց գլուխն ունենալով Մ. Քէմալը, այդ գործին մէջ ցոյց տրուած են իբրեւ հաւատքի կրակով խանդավառուածներ։ Նաեւ՝ անձեր՝ որոնք ժողովրդապետութեան ընդունակ են։

Նիւթ.— Գրաւման շրջանին Էնկիւրիի մէջ թուրք աղջիկ մը իրենց տանը մէջ կազմած է յեղափոխական ընկերութիւն մը։ Անոնք իրենց զիրենք կը զգան մեծ չէֆին հրամանին տակ եւ անորկաղոյտ յոյսէ և ուժէն նայուածքներէն ազդուած, «Մավի Եըլտըրըմ» անունը կուտան։ Խաղը չորս արար է։ Մութին, հողին տակէն երեւան կու գայ Էնկիւրիեցի զոհ մը, որ նախարան մը կ՚ընէ։ Անգերեզման զոհ մըն է որ թուրք ազգին կ՚ուղղէ իր պատգամը։ «Մավի Եըլտըրըմ»ին տղաքն ու Տամատ Ֆէրիտի ներկայացուցիչ Ֆիրուզ պէյ պայքարի մէջ են։ Վերջինը տեղեակ է անոնց գոյութեան։ Կ՚ուզէ ճնշել զանոնք։ Ֆիրուզի քոյրն ալ անոնց հետ է։ Միլլի հրամանատար մը հօճա կ՚ըլլայ։ Կու գայ այն գիւղը ուր այդ խումբը կը գտնուի։ Հոն է Ֆիրուզը։ Ֆիրուզ մահուան կը դատապարտուի։ Գիւղը ազատ է, սակայն։ Զայն կը դրկեն Պոլիս։ Ու ամէն ոք կռուի դաշտ կը մեկնի։

Գործ մը, ահա, որուն մանրամասնութինները շատ բան կը խօսին՝ վաղուան թուրք երիտասարդութեան՝ երէկուան պայքարի էութեան ու պարագաներու մասին։ Այս բոլորը, անշուշտ, տրուած են պայքարին նպաստաւոր ձեւով մը։ Իսկ յանուն ազատագրութեան իր պայքարին մէջ խոստովանինք, Թուրքը այնքան ճիգ ու ոգի դրաւ որ արուեստական չէր դառնար երբ ան բեմին վրայ եւս կը յայտնաբերուի։

Կառուցումի տեսակէտէն եւս յաջող է գործը։ Քիչ մը հետաքրքրութիւն կայ, անշուշտ։

Երիտասարդ հեղինակ մը «Գաֆա Թաարթ» անուն խաղ մը հրապարակ նետեց։ Իմաստասիրական գործ մըն էր։ Խորհրդածութեան արժանի տողեր, փիլիսոփայական հարցեր, մարդուն ու կեանքին էութիւնը շօշափող միտքեր։ Ի յայտ եկաւ, սակայն, որ նիւթն անգամ ստացական է։

Մ. Ֆէրիտուն յարմարցուցած է «Պլիֆ» անուն խաղ մը, որ բաւական գնահատուեցաւ Պոլսոյ մէջ։ Տարբերպէտային ներկայացուց նաեւ «Էէտ Բէզիրին Չէյնէպի», «Փազարէրթէսի Փէրչէմպէ», «Միւճիդէ», «Գիր Լօյիւ Լիվի» փիէսներն ու «Իւչ Սաաթ» օփէրէթը։

Առանցմէ ոմանք դեռ անծանօթ մնացած հեղինակներու գործեր են։ Իսկ յատուկ անարժէք ու անյաջող։ «Գիր [illegible]»ն [illegible] գործն է Համիտ [illegible] մէկուն, 15 տեսարաններէ կը բաղկանայ։ Իրական կեանքէ առնուած գործ մը։ «Եօռեւ մնացողներ»ը կը ներկայացուին կենդանի կերպով։

Նազըմ Չէքի գերմաներէնէ կը թարգմանէ։ Գրեց թատերախաղ մը, որուն նիւթը առնուած է Տարիւզպէտային գերասաններուն կեանքէն։ Ամբողջ տիպարներն ալ գերասաններուն բուն անուններովն է կոչած։ Վտանգ մըն է իր գործը։ Խաղը, սակայն, ասկէ զատ որ եւ է նորութիւն չունի։ Որքան շատ լսեր ենք այն «քիւլհան-պէյին» մասին, որ հարուստ մեծ մօրմէն դրամ կորզելու համար ինքզինքը... ամուսնացած ու զաւկի տէր ցոյց կուտայ։ Վտանգին անունն է «Եօթը հոգի իրենց անուններով»։

Ճէլալ Խաստ «Սաաթճի» անուն օփէրէթ մը գրեց։ Կամ՝ թուրքերէն բացատրութեամբ՝ «Միւզիքալ քոմէտի» (Թուրքերէ՞ն...)։ «Սաաթճին» կը ներկայացնէ թրքական նախկին կեանքը։ Խօսքը կրնայ մինչեւ վերջ կենդանի հետաքրքրութիւն մը ստեղծել։ Եղանակաւորման մէջ, սակայն, տարօրէն եղբայրակցութեամբ մը ալաֆրանկան ու ալաթուրքան դրկած են զիրար։

Այս եւ ուրիշ օփէրէթներ մէջտեղ դրաւող կողմեր ունին։ «Կէօպէ-կէօ» հեթէ անպայման ներկայ չէ, բեմին վրայ հոլանի սրունքներ անպակաս են։ Դիմակաւոր, բայց շղարշուած մամիներ։

Յաջորդաբար ներկայացուեցաւ նաեւ «Սարը Զէյպէկ»ը, Հ. եւ Մ. Քէմալի գործը։

Նիւթ.— 9 յուլիսի տօնին նախօրեակին, Իզմիրի «Սարը Զէյպէկ» պանդոկը կ՚իջեւանին յաճախորդներ։ Այդ միջոցին Տէպրէլի Հասան անուն Այդընացի վաճառական մը, իր աղջկան եւ քրոջը հետ հոն կու գայ։ Փաստաբան Շէքիպ եւս հոն է։ Տէպրէլի Հասան ու Շէքիպ առեւտրական խնդրով մը կապուած են իրարու դէմ։ Պանդոկապետին աղջիկը կը սիրէ փաստաբանը։ Փաստաբանը քոյր չունի եւ կը սիրէ Հասանին աղջիկը։ Իսկ պանդոկին սպասաւորն ալ պանդոկապետին աղջկան «բռնուած» է։ Եւ այսպէս՝ «Այթաքչէ վէր քիւլտէ՞» վերջ՝ ամէն ոք իր մուրազին կ՚արժանանայ... Հոս ալ, յանկարծ, կիսամերկ կիներ։ Նախերգանք ալ ունի այս «միւզիքի քօմէտին»։ Ու այս ամէնը՝ ... շարքիներով։ «Շարքի»ներէն ոմանց մէջ, սակայն, եւրոպական «մոթիֆներ կան...»։ Նաեւ՝ «զէյպէկ հավասը», քանի որ ներկայացումը «Սարը Զէյպէկ» է։

Այս բոլորէն վերջ, աւելցնեմ, իբրեւ պերճախօս կարծիք, որ այս օփէրէթը նկատուեցաւ «մինչեւ այժմ ներկայացուած օփէրէթներէն լաւագոյնը»։

Յիշենք քանի մը խաղեր եւս.— «Թաշ Փարչասը», «Էէնզլի Ֆէնէր», «Ճէհէննէմ», «Էօկի քուշա», որոնք յաջող նկատուած են, բայց անոնց մասին ոչինչ կրնամ ըսել՝ չունենալով որ եւ է ծանօթութիւն։ Անոնցմէ զատ կան շատ մը թատերախաղեր, մեծ մասամբ անյաջող, որոնք, ընդհանրապէս, կը ծառայեն իշխանութեան կամ ամբոխային տրամադրութիւններու։

Վ. ԻՇԽԱՆԵԱՆ

ՆԱՄԱԿՆԵՐ ԱԹԷՆՔԷՆ

ԱՐԴԱՐՈՒԹԵԱՆ ՅԱՂԹԱՆԱԿԸ

Վերջին քանի մը ամիսներս Աթէնքի գաղութը անցուց խռովայոյզ շրջան մը շնորհիւ բազմաթիւ դաւադիրներու, որոնք, ամբողջ 18 ամիսներէ ի վեր, ատութիւն, քսութիւն, եւ անբարոյութիւն չմնաց որ չսարքեցին, Սարգիս Գըլըճեանի դիակը շահագործելու համար ընդդէմ Դաշնակցութեան։

Ապաւերած, ապազգայնացած վիժուկներ։ Այն համոզումը ունէին, որ իրենց ստոր էնթրիկներով եւ լրբենի զրպարտութիւններով պիտի կրնային մոլորեցնել արդարութիւնը, եւ հանգիստ խիղճով արիւնը մտնել անմեղներու։

Բայց քանի մը տող պատմութիւն, մէկ անգամուան համար միայն։

Կը յիշուի անշուշտ, որ 18 - 19 ամիսներ առաջ, գիշեր մը, խորհրդաւոր պարագաներու տակ, իր բնակարանին առջեւ, անծանօթ գնդակով մը սպաննուեցաւ Սարգիս Գըլըճեան։

Այս սպանութիւնը լաւագոյն առիթը եղաւ բոլոր հակադաշնակցականներուն համար, որպէսզի իրենց ամբողջ ազատութիւններով հրապարակ նետուէին, սպանութիւնը բեռցնելու համար Դաշնակցութեան կամ Դաշնակցականներու վրայ։

Այդպէս ալ ըրին։ Հակադաշնակցական փոհմակը լաւագոյն օգտագործեց Դաշնակցութենէն վտարուած քանի մը աղտոտ սմսեղուկներ, եւ զանոնք լծեց գործի, ձերբակալել տալով՝ նախ վարժուհիի տղայ մը՝ Մանուկ Մանուկեան, յետոյ՝ Յաչիկ Կարապետեան պատանին, եւ ի վերջոյ՝ ալ ուսուցիչ - բանաստեղծ՝ Մանուկեանը։ Այս վերջնոյն ձերբակալութենէն 15 օր յետոյ՝ ձերբակալուեցան նաեւ՝ Նիկոլ Նիկողոսեանն ու Քօքինիացի հինգ երիտասարդներ։ Վարժուհիին տղան արձակուեցաւ ստորականութենէն, իսկ՝ Յաչիկն ու ուսուցիչ Մանուկեանը բանտը մնացին վեց ամիս, մինչեւ որ դատական իշխանութիւնները համոզուեցան անոնց բացարձակ անմեղութեան եւ անպարտ հռչակեցին։

Ահա հոսկէ է որ կը սկսի իրական անբարոյութիւնը մեր հակառակորդներուն, մանաւանդ վտարեալներուն։

Տեսնելով, որ ուսուցիչ Մանուկեան անպարտ հռչակուեցաւ, անոնք նորագոյն արկածաւորութիւններով ծանրացուցին բանտը գտնուող Նիկոլ Նիկողոսեանի եւ 5 Քօքինիացիներուն վիճակը, անպայման դատապարտել տալու համար գոնէ Նիկողոսեանը։

Եւ սակայն, արդարութիւնը չմոլորեցաւ, հակառակ այն իրողութեան որ խումբ մը Փարիզէն խորհրդաւոր նամակներով եւ սպանութենէն յետոյ գրած (Աթէնքի «Արամազդ»ի մէջ), յօդուածներով կը ճգնէր ոճիրը բեռցնել Դաշնակցութեան եւ Նիկողոսեանի վրայ։

Ինչե՛ր, ինչե՛ր չըրին, չըսաւ մանաւանդ Միքայէլ Բարթիկեան կոչուած ողորմելին, դատավարութեան ընթացքին։ Ինչ սուտեր, ինչքան կեղծ շրջաբերականներ չտարածեցին դատաւորներուն, ապացուցանելու համար Դաշնակցութեան «ահաբեկչական, ոճրագործական» գործունէութիւնը։

Չերկարենք սակայն։ Արդարութիւնը երեք օր մանրամասնօրէն լսեց, զատեց ու քննեց հրապարակ նետուած բոլոր ազատութիւնները, ու իր յստակ եւ միաձայն վճռով եկաւ շառաչուն ապտակը իջեցնելու բոլոր դաւաճաններուն երեսին։

Դատարանը վճռեց.—

Նիկոլ Նիկողոսեան եւ հինգ ամբաստանեալները յանցաւոր չեն, եւ անպարտ կը հռչակուին։ Դաշնակցութիւնը կամ «Նոր Օրը» ոչ մէկ կապ չեն ունեցած այս սպանութեան մէջ։

Գիտէ՞ն հասկնա՞լ արդեօք այս վճռին ներքին իմաստը։ Չէ՞, որ դատարանը իր վճռով ըսել կ՚ուզէ.—

«Սուտ են ու ստոր զրպարտութիւններ ինչ որ ըսուեցան ու կ՚ըսուին վեց ամբաստանեալներու եւ Դաշնակցութեան մասին»։

Երանի թէ հասկնային այսքանը։ Մեզի համար շատ որոշ էր որ արդարութիւնը պիտի չմոլորէր, շնորհիւ նաեւ, մեր կորովի եւ մեծատաղանդ վարիչին՝ Տամատեանին, եւ անոր 4–5 օգնականներուն, որոնք ջախջախիչ փաստերով եւ հայկական ճառերով խորտակեցին հակառակորդներուն բոլոր ստութիւնները եւ բացորոշ համոզում ներշնչեցին երդուեալ դատաւորներուն, տալու համար անպարտութեան վճիռը, միաձայնութեամբ։ (ԽՄԲ.— Դատավարութեան մանրամասնութիւնները կը հրատարակուին Գ. էջին մէջ, երեքշաբթի օրէն ի վեր)։

Հելլենական արդարութեան մէկ ուրիշ վճռականութիւնն ալ արձանագրուեցաւ դեռ քանի մը օր առաջ։

Ինչպէս կը յիշուի, Կարապետ Զամուշ կոչուած թափառաշրջիկը օգտագործուելով մեր հակառակորդներուն կողմէ, վիրաւորած էր ընկ. Գ. Պետրոսեանը։ Արդ՝ Լեվատիայ (Աթէնք 4 ժամ հեռու) դատարանը՝ հոն եւս ամբողջ 12 ժամ քննելէ յետոյ Դաշնակցութեան մասին հիւսուած «աճպարային» պատմութիւնները, առանց այդուելու ստութիւններէ, 27 ամսուան բանտարկութեան եւ 19 հազար դրախմի դրամական տուգանքի դատապարտեց Բարեգործականի «հերոս»ը՝ Կարապետ Զամուշը։

Այս բոլորէն յետոյ հասկնա՞ն թէ մեր հակառակորդները պիտի զգաստանան, դաս առնելով արդարութեան այս պաշտօնական ապտակներէն։

ԸՆԿ. ՋԱՄԱԼԵԱՆ ՄԵՐ ՄԷՋ

⁂ Անձնական արձակուրդն ճիշդ օր մը վերջ Աթէնք հասաւ ընկեր Արշակ Ջամալեան, մեծ խանդավառութիւն պատճառելով։

Մեր ատենադպիր ընկերը տուաւ շարք մը դասախօսութիւններ եւ բանախօսութիւններ, Աթէնքի բոլոր արուարձաններուն մէջ։ Խօսեցաւ բոլոր կողմերուն, խօսեցաւ բոլոր թաղերու Կ. Խաչի կազմակերպութեանց եւ մասնաւորաբար հայ կնոջ դերին մասին։

Ամենուրեք խանդավառութիւնը մեծ եղաւ եւ Կ. Խաչին շարքերը խտացան նորագիր կիներով եւ օրիորդներով։

Իսկ այս բոլորէն յետոյ, ընկ. Ջամալեան տուաւ հրապարակային բանախօսութիւն մը, «Ինչո՞ւ Դաշնակցութիւնը կը պայքարի համայնավար կուսակցութեան եւ օրուան [illegible] դէմ» նիւթին շուրջ, Ֆիքսի հայ կաթողիկէ վարժարանի սրահին մէջ։

Ամբողջ երկուքուկէս ժամ ընկեր Ջամալեան առարկայական վերլուծումներով եւ փաստացի տուեալներով խօսեցաւ, պարզաբանեց իր նիւթը։ Ցափշտակութիւնը այնքան մեծ էր, որ ժամը գիշերուան 12ն էր եւ ժողովուրդը չէր ուզեր մեկնիլ։ Ի վերջոյ ընկ. Ջամալեան կատարեց աւելի քան երեսուն նորագիրներու երդման արարողութիւնը (ընկերուհիներ եւ ընկերներ)։ Հաւաքոյթը վերջացաւ կէս գիշերէն յետոյ։ Երկրորդ օրը (ուրբաթ) ընկ. Ջամալեան մեկնեցաւ Աթէնքէն։

⁂ Արձանագրենք նաեւ «Հայ մտքի տուն»ին համերգ ներկայացումը Աթէնքի Քէնթրիքօն սրահին մէջ, ուր եւս՝ հազարաւոր հայրենակիցներ վայելեցին հայ մշակոյթին պանծացումը եւ հայ երգը՝ շնորհիւ ընկ. Կառավարենցի տաղանդաւոր ղեկավարութեան։ Խորապէս ոգեւորուած էին ոչ միայն հայկական գաղութը, այլ եւ օտար բազմաթիւ հիւրեր։

Մօտ ատենէն «Հայ մտքի տունը» կը պատրաստուի նոր ներկայացում մը տալու, հակառակ այն բոլոր [illegible], որոնք եկան, ու կու գան ծանօթ զրպարտիչներէն եւ ազգադաւներէն։

ՓԱՅԼԱԿ ԱԴԱՄԵԱՆ

ԿԸ ԽՆԴՐՈՒԻ ՄԵՐ ԲՈԼՈՐ ԹՂԹԱԿԻՑՆԵՐԷՆ ԵՒ ԱՌ ՀԱՍԱՐԱԿ ԲԱՆՈՒՈՐՆԵՐԷՆ ՕՐԸ ՕՐԻՆ ՀԱՂՈՐԴԵԼ ԻՆՉ ՈՐ ՏԵՂԻ ԿՈՒՆԵՆԱՅ ԻՐԵՆՑ ՇՐՋԱՆԻՆ ԿԱՄ ԳՈՐԾԱՐԱՆԻՆ ՄԷՋ (ԱՐՁԱԿՈՒՄ, ՕՐԱԿԱՆԻ ԿԱՄ ԺԱՄԵՐՈՒ ԿՐՃԱՏՈՒՄ ԵՒԱՅԼՆ)։

ՓՐՈՖ. Վ. ՏՈՏՈՄԵԱՆՑԻ

60ԱՄԵԱԿԸ

ԽՄԲ.— Պուլկարիոյ համագործակցական (քօօփէրաթիւ) կազմակերպութիւնները փետր. 24ին տօնեցին փրոֆ. Վահան Տոտոմեանցի ծննդեան 60ամեակը։ Այս առթիւ ջերմ գնահատականներ հրատարակուեցան պուլկարական մամուլին մէջ։ Վերջերս հատ մը թարգմանած էինք։ Ստորեւ կ՚ամփոփենք ուրիշ մը, որուն հեղինակն է Տոքթ. Իլիա Պալաքով, պուլկար ժողովրդական դրամատուններու գլխաւոր տնօրէն.—

«Փրոֆ. Վահան Տոտոմեանց ծնած է Աստրախան, հարաւ. Ռուսիա։ Անոր հայրը Հայ էր, Թիֆլիսէն, ուսուցիչ, իսկ մայրը Գերմանացի, լեհական արիւնով։ Ամբողջ աշխարհը փրոֆ. Տոտոմեանցը կը ճանչնայ իբրեւ ռուս, թէեւ ան առիթ չի փախցներ ըսելու թէ ինք Հայ է։

Մասնաւորապէս մեզ, պուլկար գործակցականներուս համար, փրոֆ. Վ. Տոտոմեանցի յոբելեանը մեծ տօն մըն է, որովհետեւ ան, պայմաններու բերումով, իր տարագրութեան ծանր օրերուն կ՚ապրի մեր ազատ երկրին մէջ եւ կը շարունակէ հոս, մեր մէջ, իր ծառայութիւնը, նուիրուած համաշխարհային քօօփերաթիւ շարժման։

Իբրեւ գիտնական եւ փրոֆէսօր, Գ. Տոտոմեանց ցարդ թողած է արժէքաւոր եւ մեծ գիրքերու գրական խոշոր ժառանգութիւն մը։ Այդ գիրքերը, որ ամբողջ գրադարան մը կրնան կազմել, թարգմանուած են 15 տարբեր լեզուներու։ Փրոֆ. Տոտոմեանց եւ իր բոլոր աշխատութիւնները գրաւած են ուշադրութիւնը գիտական աշխարհին։ Ան խանդավառ պաշտպաններէն մէկն է գործակցական ազատութեան, եւ մէկը անոր հիմնադիրներէն։ Այս դաւանանքին համար ալ փրոֆ. Տոտոմեանց հեռացաւ խորհ. Ռուսիայէն։ Ռազմական կոմունիզմի առաջին տարիներուն, պոլշեւիկները արգիլեցին անոր գիրքերու տարածումն ու ընթերցումը։ Յանուն այդ դաւանանքին է դարձեալ, որ փրոֆ. Տոտոմեանց այսօր տարագիրի դժուարին օրեր կ՚ապրի Պուլկարիոյ մէջ։

Մենք Պուլկարներս, շնորհապարտ ենք փրոֆ. Տոտոմեանցին նաեւ անոր համար, որ ան, իր յօդուածներով կը փառաբանէ Պուլկարիոյ անունը ամբողջ աշխարհի մէջ։ Սկսած Անգլիայէն մինչեւ Ճափոն եւ Նոր Զելանտայէն մինչեւ Հարաւային եւ Հիւսիսային Ամերիկա, աշխարհի ամէն կողմերը, ուր քօօփերաթիւ գրականութիւն կայ, փրոֆ. Տոտոմեանց գրած է մեր աղքատ բայց գեղեցիկ Պուլկարիոյ, պուլկար ժողովուրդի եւ անոր քօօփերաթիւներու մասին։ Համաշխարհային քօօփերաթիւ շարժման մէջ ան առաջին պատուաւոր տեղերէն մէկը յատկացուցած է Պուլկարիոյ։

Թող Աստուած երկար կեանք տայ անոր։

⁂ Քիշնեւի (Պեսարապիա) մէջ «Ֆուտնիկա» թերթը կը գրէ.—

«Մանր բայց նաեւ հերոսական կեանք վիճակուեցաւ վերջերս գործակցականի վարպետ փրոֆ. Տոտոմեանցին։ Բռնօրէն պոկուած հայրենիքէն եւ ռուս գործակցական շարժումէն, որուն ան յատկացուց իր ամբողջ ուժերն ու գիտութիւնը, Տոտոմեանց սակայն, կը շարունակէ մնալ գաղափարի հաւատարիմ եւ հետեւողական ռազմիկը։

Այսօր, երբ փրոֆ. Վահան Տոտոմեանց կը տօնէ իր բեղնաւոր կեանքի 60ամեակը, մենք Պեսարապիացի գործակցականներս կը միանանք ողջոյնի ընդհանուր ձայնին, եւ կը ցանկանք սիրելի փրոֆէսօրին երկար տարիներ։

Ֆրանկի խելքին մեռնիմ,
Արաբի ձիուն մեռնիմ,
Հային ինչին կ'ուզես մեռիր,
Ես լոյս հաւատքին մեռնիմ։

X

Մեր ազգանը լաւ կ'ըլլար,
Եթէ Հայն աղ չըլլար,
Քիւրտը քացախ չըլլար,
Հոռոմը եղ չըլլար։

X

Հոռոմին հինը սիրեմ,
Հրեային նորը սիրեմ.
Հայն իմս է, թէ հին թէ նոր,
Ի՞նչ տամ ու չը սիրեմ։

«Մասիս» Օրացոյցէն

ՆԱՄԱԿ ԽՄԲԱԳՐՈՒԹԵԱՆ

ԵՐԿՈՒ ԽՕՍՔ

«Մշտամշակ»ին

ՄԱՐՍԷՅԼ, 24 փետր. (Յառաջ).— «Յառաջ»ի 23 փետրուար թիւին մէջ կարդացի գրութիւն մը ուր երգիծական նկարագրութիւնը կ՚ընէիք մեր «Հայ Բարեկամներու Միութեան» բանախօսական - վիճաբանական հաւաքոյթներէն մէկուն։

Նպատակս չէ հոս պաշտպանութիւնը ընելու ատենախօսին, նախագահին (ես ինքս), ներկաներուն, մէկ խօսքով Միութեան, ամէնուս որ եղած ենք ձեր ծիծաղին առարկայ։ Այդ պիտի ըլլար մեր կողմէ տեսակ մը անձնագովութիւն։ Ոչ ալ հարկ կայ ատենախօսութեան մանրամասնութեանց վրայ ծանրանալու, քանի որ այն օրը ամէն բան արդէն բացատրուեցաւ, վիճաբանուեցաւ եւ դուք ալ խօսք առնելու առիթն ունեցաք։

Բայց կայ կէտ մը՝ շատ կարեւոր՝ որ վրիպած է ձեր ուշադրութենէն եւ կ՚ուզեմ այդ մասին լուսաբանել թէ ձեզ եւ թէ ընթերցողները։

Կ՚ըսէք թէ «Հ.Բ. Միութիւն մը կայ որ ուրիշներուն նման ակումբ մըն է եւ որուն գոյութիւնը ոչինչով կ՚արդարանայ քանի որ ցարդ շօշափելի գործ մը չէ տեսած»։

Ձեզ դիտել տամ ինչ կը սպասուի ակումբէ մը որպէսզի շօշափելի համարուի իր գործը։ Արդէն մենք ակումբ անունն ալ չենք կրեր եւ երկու տարիէ ի վեր կազմած ենք լոկ համախմբում մը, քանի մը բարեկամներու, սահմանափակ թիւով, Groupe Amical, առանց որեւէ մեծ յաւակնութեան։ Պարզ բարեկամական միութիւն մը որ հանրութենէն բան մը չուզեր եւ հանրութեան առջեւ ալ որ եւ է յանձնառութիւն չէ առած, թէեւ ջերմ է իր սէրը հանդէպ հայ հասարակութեան։

Եւ աւելին կայ։ Մեր միութիւնը ազգային, հանրային հաստատութիւն մը չէ, այլ գոց, privé, այնպէս որ իր հաւաքոյթները հասարակաց չեն։ Մենք կը հաւաքուինք մեր սեփական սրահին մէջ, մեր ընտանիքներով, ասկից զատ կ՚ընդունինք նաեւ բարեկամներ, անդամի մը կողմէ ներկայացուած ըլլալու պայմանաւ։ Տեղական թերթին մէջ հակիրճ ծանուցումն ալ այս անդամներուն համար է՝ որպէսզի գիտնան հաւաքոյթի օրը, բանախօսը, նիւթը, ուրիշ ոչինչ։

Այս այսպէս ըլլալով հանդերձ, անշուշտ կը յիշէք թէ այն օրը ինչ [illegible] եւ անկեղծ բարեկամական ընդունելութիւն ըրինք ձեզի, թէեւ վերայիշեալ պայմանները չէիք լրացներ։ Մեր սկզբունքը հայ անհատներու մէջ բարեկամութեան մշակոյթ մը ըլլալով՝ այսպէս միշտ հաճոյքով ընդունած ենք նաեւ պատահական հիւրերը։

Վստահ եմ որ, սիրելի պարոն Մշտամշակ, եթէ վերայիշեալ հանգամանքներուն տեղեակ ըլլայիք, հաւաքոյթէն դուրս ելլելէ յետոյ չփութայիք գրել ծաղրական քննադատականը։ «Պղերգութիւնը» կը շարունակուի խորագրին տակ, եւ ոչ ալ մեր գոյութեան իրաւունքը սակարկելու պիտի ելլէիք։

Արդէն դժուար է հասկնալ թէ ի՞նչ էր միջի ուժը այդ գրութեան։

Չինացի հին փիլիսոփայ մը կ՚ըսէ թէ իմաստուն սկզբունքով միշտ պէտք է լուռ մնալ եւ խօսիլ միայն այն ատեն երբ լռութիւնը վնասակար պիտի ըլլար։ Այս սկզբունքը իր չափազանցեալ ձեւին մէջ իսկ կը պարունակէ խոր ճշմարտութիւն մը։ Գրողն ալ՝ մանաւանդ թերթի մէջ գրողը լաւ կ՚ընէ, ըստ իս, եթէ գրէ միայն այն ատեն երբ վնասակար է չգրելը։

Խօսքս կը վերջացնեմ բարեկամաբար հրաւիրելով ձեզ որ ուրիշ անգամներ ալ ներկայ գտնուիք մեր ատենախօսական հաւաքոյթներուն, եթէ կը յուսաք որ այդպիսով կրնայ բարձրանալ անոնց մակարդակը։

ՄԱՐՏԻՐՈՍ ԿԻՒՄՇԵԱՆ
(Նախագահ Հայ Բարեկամներու Միութեան)

ԽՄԲ.— Այս առթիւ ուրիշ բողոքներ ալ ստացած ենք։ Ի մէջ այլոց օրուան բանախօսը, Պ. Պօշնաքեան կը խնդրէ մեզմէ նշել հետեւեալ պարագան.—

Ինծի վերագրուած են բառեր զորս չեմ արտասանած։ Ահա իմ խօսքերս.—

«...Դեռ տակից քանի տարի առաջ թէեւ Մուսթաֆա Քէմալ, Մուսոլինի եւ Հիթլէր իրենց պատկանած երկիրներուն մէջ իսկ անծանօթներ էին, բայց տակից հազար տարի վերջն ալ պատմութեան մէջ պիտի մնան կարկառուն դէմքեր»...

ԲԱՆՈՒՈՐՆԵՐՈՒ ԹՇՈՒԱՌՈՒԹԻՒՆԸ ՄԱՐՍԷՅԼԻ ՄԷՋ

»»» · «««

ՄԱՐՍԷՅԼ, 26 փետր. (Յառաջ) — Նպաստառու հայրենակիցներու կացութիւնը, բառին լայն առումով առած է ողբերգական հանգամանք մը։ Ահա երեք ամիսէ ի վեր, ոչ մէկ մխիթարական փոփոխութիւն կայ իրենց վիճակին մէջ։ Ընդհակառակն, այս գաղթ ամբողջն, մէջտեղ մնացած են շատ մը ընտանիքներ, առանց հացի եւ առանց հագուստի կամ կօշիկի։

Ցաւահառական է կացութիւնը։ Տակաւին ոչ մէկ նպաստաւոր լուր կամ կարգադրութիւն՝ հակառակ բազմաթիւ դիմումներուն ու տեսակցութիւններուն։

Ինչպէս գրած էի մէկ ամիս առաջ, բանուորական ճակատը ինքն իր մէջ ճարճատեցաւ եւ ծնունդ տուաւ զանազան խմբաւորումներու։

Ցաւալի է իրապէս, որ մէկ ճակատ չկրցանք կազմել, գէթ 2007 նպաստառու բանուորներու թշուառութեան առջեւ։

2007 նպաստառու բանուորներու արդար պահանջն պէմ կան ու կը մնան չորս պաշտօնական կամ անպաշտօն մարմիններ, իրար խաչաձեւելու առաջադրութեամբ։

Տակաւին երէկ երբ կը զգուշացնէինք որ նպաստառու բանուորները զոհ չերթան ակնոտիքայլիստներու զարմանալի խաղերուն, բուռն քննադատութեան առարկայ դարձանք մամուլի եւ բեմերու վրայ։ Եւ նաեւ ազատ թռուցիկներու նիւթ։

Սակայն մեր բառերը քննադատող անդամները, «Յառաջ»ն ու Ազգ. Վարչութիւնը բանուորական շահերու թշնամի հռչակող մարդուկները, հիմա ալ տարբեր ուղղութեամբ կը տանին իրենց աշխատանքները։

Ակնոտիքայլի կողքին կազմուած նպաստառու բանուորներու կեդր. կոմիտէն, ինքն իր մէջ ճարճատեցաւ։ Անոր անդամներէն մէկը ամբաստանուեցաւ զանազան պատճառներով, եւ դուրս ձգուեցաւ կազմէն ու ձեռնարկեց նոր կոմիտէի մը կազմութեան։ Եւ նորէն կանուխ արթնցողը ձին կը խաղցնէ անճար բազմութիւններու գլուխներու վրայ եւ յաճախ խաբելով նաեւ մամուլը։

Անցեալ շաբաթները, նահանգային ժողով մը բացառիկ նիստ մը գումարած էր։ Այս առթիւ, ընկերվարական ներկայացուցիչ մը առաջարկեց նաեւ բերել նպաստառու հայ բանուորներու հարցով։ Սակայն մեծամասնութեան կողմէ մերժուելով, ուրիշ օրուան յետաձգուեցաւ։ Համանաբար յառաջիկայ Ապրիլին։

Այս առթիւ ակնոտիքայն եւ նահանգային ժողովի անդամներէն մին կարեւոր դիմումներ կատարած են որոնց արձագանգը եղած է համայնավար «Ռուժ-Միտի» շաբաթաթերթը՝ որ կ'ուղարկէ «Յառաջ»ի խմբագրութեան։

Ինքնութեան թուղթերու նորոգումը եւ անոր հետ կապուած բազմազան դժուարութիւններ նոր մղձաւանջ մը մտած են հասարակութիւնը։ Յառաջիկայ մարտ մէկէն սկսեալ, այբուբենական կարգով պիտի սկսուի գործողութեանց։

Այս առթիւ ամէնէն ծանր խնդիրը գործատիրոջ հետ պայմանագրութիւն մը կնքելու հարցն է։ Ոչ մէկ գործատէր տրամադիր չէ ընդառաջ երթալու պայմանագրութեան պահանջին։

Ընդհանուր արտայայտութիւնը հետեւեալն է.— «Երբ բանուորները պայմանագրութիւնը կը պահանջեն եւ այս կառավարութեան առաջարկով, ո՞վ պիտի պայմանագրէ իմ գործիս շարունակութիւնը»։

Իսկ նպաստառու բանուորներու ինքնութեան թուղթերու փոփոխութիւնն աւելի ծանր հանգամանք մը ունի։ Մինչեւ այսօր ահա երեք ամիսէ ի վեր, կ'երթան ամէն առաւօտ թռուցիկ ընել տալու համար։ Սակայն չենք գիտեր թէ ինչ նպատակներով, առանց վճարումի, թամփօնի գործողութիւններ կը կատարեն։

Ինքնութեան թուղթերու փոփոխման ժամանակ այս անճար հայրենակիցներէն պիտի պահանջուի նաեւ աշխատանքի վկայական մը եւ կամ աշխատանքի պայմանագրութիւն մը։ Ի՞նչպէս պիտի հայթայթեն այդ թուղթերը։ Այլապէս պիտի ստանան ոչ-աշխատաւորի թուղթեր։

Այս տաժանելի հարցերուն առջեւ, ո՞ւր են գլխաւոր շարժումի փրկիչները։ Ո՞ւր են թերթերու մէջ աժան-կարապետ լուրերով և սուտ հայրենասիրութեամբ ամբոխը կերակրող պարոնները։

ՀՐԱՉԵԱՅ

ԿԵԱՆՔԸ ԱՐՈՒԱՐՁԱՆՆԵՐՈՒ ՄԷՋ

Կ. ԽԱՉԻ ՆԵՐԿԱՅԱՑՈՒՄԸ

ԱԼՖՈՐՎԻԼ.— Շաբաթ գիշեր տեղի ունեցաւ Ֆ. Հ. Կ. Խաչի Ալֆորվիլի մասնաճիւղին կազմակերպած ներկայացումը, «Քօրբատօ», ծանօթ դերասան Ե. Ուզունեանի ղեկավարութեամբ։ Շնորհիւ բեմավարի ջանքերուն եւ դերակատարներու բարեխիղճ աշխատանքին՝ այդ դժուարին խաղին ներկայացումը անցաւ լաւագոյն կերպով։

Դերասան Ուզունեան Քօրբատօյի դերին մէջ ցուցադրեց վարպետ դերասանի մը բարեխղճութիւնը։ Տաքարիւն իտալացի, խանդուածքով անզուսպ, բայց ժամանակին կրթուած եւ արուեստագէտ մարդն էր այն, որ իր մէկ սխալին համար, երկար տարիներ քաշած էր բանտի աներեւակայելի տառապանքը, խանդուած ֆիզիքական տանջանքին՝ նաեւ խղճի խայթ եւ կարօտ իր ընտանիքի։ Ան զուսպ եղաւ իր խաղարկութեան մէջ, չունենալով շատ մը դերասաններու անզուսպ մռնչիւնները եւ անտեղի շարժուձեւերը։ Գ. Ալէքս Կիրենց դերապայծառ դժուարին դերին մէջ ցոյց տուաւ իր բեմական կարողութիւններու մէկ ուրիշ երեսը։ Զինքը ծափահարած էինք զաւեշտական դերերու մէջ, բայց այս անգամ անակնկալ մը եղաւ մեզի համար։ Խարդախ, քինախնդիր, վրիժառու կղերական մը, որ բարեբարի, ներողի, հովանաւորողի դիմակը հագած, կը հետապնդէ միայն իր եսամոլ շահը։ Գ. Ալէքս կրցաւ տալ այդ դերը այն աստիճան հարազատ, որ դիտողին մէջ պժգանք, ատելութիւն յարոյց։

Միւս դերակատարները, բոլորը տեղւոյս սիրողներէն՝ Գ. Տիրան՝ բժիշկ Պալմէրի, Գ. Վարդերես՝ Տոն ծերունտօրի դերերուն մէջ ցոյց տուին լաւագոյն յատկութիւններ։ Տ. Գոհար Տէր Խաչատրեան Խմմոյի դերին մէջ կրցաւ ըլլալ մանկուհակ, անմեղ սիրող եւ գթացող աղջնակ մը, որ մոռցուց, թէ ինք տիկին մըն է արդէն։ Տիկին Լուսաբեր առաջին անգամ կ'երեւար Ալֆորվիլի բեմին վրայ։ Լաւ էր իր Ռօզալիան, ցանկալի է, որ յաճախ երեւայ իրեն համապատասխան դերերու մէջ։ Գ. Վ. Տէր Խաչատրեան եւ Գ. Չրքամեան պահեցին խաղին ամբողջական տպաւորութիւնը։

Սրահը գրեթէ լեցուն էր։ Բայց նկատի ունենալով ծախքերը, չենք յուսար, թէ միութիւնն ունենայ դրամական շահ մը։ Գործադրկութիւնն այնքան սեղմած է Ալֆորվիլի ժողովուրդը, որ մեծ մասը հազիւ կրցած էին առնել 3 ֆրանքնոց տոմսեր։

Ալֆորվիլի Կ. Խաչի մասնաճիւղը եղած է, ոչ միայն հիւանդի, չքաւորի, կարօտեալի օգնող միութիւն մը, այլ եւ մեծ դեր է կատարած գաղութին գեղարուեստական դաստիարակութեան մէջ, իր պարբերական ներկայացումներով եւ հանդէսներով։ Ան հասցուցած է սիրողներու խումբ մը, որ այսօր ի վիճակի է կատարելու դժուարին եւ պատասխանատու դերեր։

Հապա իրենց դպրոցը եւ մանկական հանդէսնե՞րը։ Հապա այն դժուարին պայմաննե՞րը, որոնց մէջ ստիպուած է աշխատիլ։

Իսկապէս ով որ նախանձախնդիր է հայ մանուկին, հայ կնոջ, հայ ընտանիքին հոգեկան ու ֆիզիքական զարգացման, պէտք է ուժ տայ Կ. Խաչին, անոր մէջ, անոր հետ օգտակար ըլլալու համար ազգաշէն գործին։

Թղթակից

ՀԱՅ ԱՐԻՆԵՐՈՒ ՀԱՆԴԷՍԸ

ՍԵՎՐԱՆ, 24 փետր.— Հայ արիներու խմբապետ Գ. Ֆարչեանի կողմէ կազմակերպուած հանդէսը կիրակի տեղի ունեցաւ Հայ Կրթ. Միութեան նորաշէն սրահին մէջ, ժամը 3էն 6.30։

Կէսօրին, յիսուն հայ արիներ՝ որոնցմէ եօթը արենուշներ կ'ուղղուին Տէր եւ Տիկին Դատաւորեանի եւ Իզմիրլեանի տունը, ուր հիւրասիրուելէ յետոյ խմբովին կը լուսանկարուին Պարտիզակցի ծանօթ Յովսէփի կողմէ։

Ժամը երեքին յետոյ հանդէսը կը բացուի սրահին մէջ «Մեր հայրենիքով», յոտնկայս։ Կոկիկ եւ գիտակից երկսեռ բազմութիւն մը յատկապէս եկած է քաջալերելու արիներն ու արենուշները։ Միայն «Հայաստանցամօսէրները» կը փայլին իրենց բացակայութեամբ։

«Փայտ-փոր» խմբակը ներկայացուց «Շարլօ չէֆ տը Թռուփ»ը։ «Յովազը» ճաշարանի երկու ձրիակերներու ծիծաղաշարժ զաւեշտը։ Փոքրիկն Ա. Կիւրճեան արտասանեց «Հայ եմ ես»։ Օրիորդ Ի. Աշրգեան երգեց՝ «Իմ հայրենիք» եւ արտասանեց «Յարատեւէ» կարգը։

Եօթ արենուշներ կուշտ ու կուռ ու անվերջ խնդացուցին հանդիսականները, «Մեր գիւղի տիկինները» երգելով եւ ներկայացնելով իրենց կենդանի պատկեր, շատ բնական ու աշխոյժ շարժուձեւերով։ Հանդիսականներուն բուռն փափաքին վրայ կրկնուեցաւ զրախօս ժամերներու բարքերը ծաղրող այս յաջող կտորը։ Մէջընդմէջ Օր. Անժէլ Ֆօրթինաթօ դաշնակը հնչեցուց։ Օր. Խորայէլեանց ձեռնածուի մը հաջողութեամբ փորձեր կատարեց բեմին վրայ, ֆրանսերէն բացատրութեամբ։ Իր հայերէն խօսակցութիւնը մանկան մը թոթովանքն է, այսուհանդերձ մայրենի լեզուն ուսանելու մեծ փափաք ունի։

Հայ արիներու ընդհ. պետը խօսք առնելով շեշտեց նոր սերունդին բարոյական եւ այլասիրական դաստիարակութեան անհրաժեշտութիւնը։ Յիշեց Պէյտըն Փաուլի զանազան երկիրներու բանակը՝ որ կոչուած է հակազդելու եսասէր եւ չար մարդոց հսկայական բանակին։

Այս չինիչ բանախօսութիւնը լաւ ազդեցութիւն գործեց եւ ջերմօրէն ծափահարուեցաւ։ Յետոյ Եղջերու խմբակը յաջողութեամբ ներկայացուց «Խոխալ հացէի մը արդիւնքը»։ Իսկ Գ. Անդրանիկ խաղաց հնդկական պար մը այնքան բնական եւ ուժեղ որ, կարծես բեմն ու հանդիսականները պահ մը Հնդկաստան կամ Ամերիկա փոխադրուած ըլլային ... Անվերջ ծափեր, որոնց վրայ բեմէն իր շնորհակալութեան խօսքերն ուղղեց խմբապետ Գ. Ֆարչեան, Սէվրանի Հայերուն եւ մասնաւորաբար հանդէսը քաջալերողներուն։ Սինէ Հայ Արին զուարճալի տեսարաններով փակեց հանդէսը։

50 հայ արիներ եւ արենուշներ զուարթ եւ յուզիչ պահեր ապրեցուցին այդ օրը մեզի։

Ապրի՛ք, շատ ապրի՛ք։

Խաչիկ Եղեկիէլեան

ՁԱՅՆԵՐ ԳԱՒԱՌԷՆ

ՄԱՆԿԱՊԱՐՏԷԶԻ ՁԵՌՆԱՐԿ Տէսինի մէջ

»»» · «««

ՏԷՍԻՆ, (Յապաղած).— Մեր գաղութին համար կենսական պահանջ է մանկապարտէզ մը ունենալ։ Այս գործը մինչեւ այժմ երեսի վրայ է մնացած, շնորհիւ տիրող անտարբերութեան։ Քանի մը անգամ փորձեր կատարուեցան, բայց ապարդիւն։ Այս անգամ գործի ձեռնարկած է Ֆ. Հ. Կ. Խաչի Տէսինի մասնաճիւղը, այն հաստատ հաւատքով թէ գաղութին օժանդակութեամբ պիտի կրնայ գլուխ հանել եւ շարունակել յարատեւօրէն։

Այդ նպատակով փետր. 16ին, ժամը 8էն մինչեւ առտուան մէկը Հ. Յ. Դ. Ժող. Տան սրահին մէջ սարքած էր ընտանեկան խնճոյք մը, ներկայութեամբ Հ. Կ. Խաչի Կեդր. Վարչութեան ներկայացուցիչ Օր. Սաթօ Յակոբեանի։ Տեղական վարչութեան կողմէ բացումը կատարեց Տիկ. Հ. Յակոբեան, բացատրելով ձեռնարկին նպատակը։ Ապա հրաւիրեց ներկաները ընտրելու համար սեղանապետ մը։ Բոլորին հաւանութեամբ ընտրուեցաւ Գ. Կ. Տէր Գաբրիէլեան (Ֆօթօ Կարօ), որ գնահատելով Կ. Խաչի մասնաճիւղին աշխատանքները, բացատրեց մանկապարտէզին անհրաժեշտութիւնը եւ յանձնարարեց ուժ տալ առաջադրուած գործին։ Ապա կարգով հրաւիրեց ներկաները երգելու եւ ուրախանալու։ Երգեցին Գ. Գ. Ռ. Կէնճօյեան, Ժ. Տիրացուեան, Մ. Գարապաքեան, Օր. Ս. Միքայէլեան եւ ընկ. Հ. Օհանէսեան։ Արտասանեցին փոքրիկներ Յակոբեան եւ ընկ. Ա. Մարգարեան։ Եղան խմբերգներ եւ բաժակներ պարպուեցան։ Ընկ. Ա. Միքայէլեան հրաւիրեց ներկաները Կ. Խաչին ուժ տալու համար անդամագրել իրենց պարագաները,— կին, քոյր ու մայր։ Ամերիկեան աճուրդի դրուեցաւ խորոված մը։ Ընկ. Կ. Օհանեան քսան ֆրանքով բացաւ աճուրդը եւ գումարը բարձրացաւ 145 Ֆր.։ Խորովածը շահեցաւ Լաախօթայէն ընկ. Վահան Տէր Սիմոնեան, զայն կրկին նուիրելով միութեան, նորէն աճուրդի դրուելու համար։ Սեղանապետին ընկերները 12 Ֆր. տալով առին եւ բաժնեցին բոլորին, գումարը բարձրացնելով 157 Ֆրանքի։

Ժամանակը ուշ ըլլալով վերջին խօսքը առաւ Օր. Սաթօ Յակոբեանին, որ բացատրեց Կ. Խաչի նպատակները։ Տուաւ կենդանի պատկերը միութեան քանակին եւ որակին, ամբողջ գաղթաշխարհի մէջ։ Փաստերով հաստատեց մինչեւ այժմ կատարուած օգնութիւնները կրթական ասպարէզին մէջ եւ կարօտեալներուն օգնութեան համար։ Ի վերջոյ կանչ ուղղելով Տէսինի մասնաճիւղին նոր ձեռնարկին վրայ, կոչ ըրաւ ներկաներուն մասնաւորապէս եւ գաղութին ընդհանրապէս, որ թեւ ու թիկունք հանդիսանան մանկապարտէզին բացումը դիւրացնելու համար, որպէսզի մանուկները մեծնան հայկական ոգիով։

Առտուան ժամը մէկ անցած էր եւ դեռ ժողովուրդը չէր ուզեր հեռանալ սրահէն։ Շնորհաւորելի է մասնաճիւղի վարչութիւնը, որ վերջերս լծուած է մեղուաջան աշխատանքի մը, իրականացնելու համար իր վրայ դրուած յոյսերը։ Այս առթիւ փափաքելի է որ Հայր. Միութիւնները մէկդի դնելով ամէն վէճ, բոլորուին Կ. Խաչի շուրջը եւ միասնաբար գործեն գէթ կրթական գետնի վրայ։

Վեհունի

Անել կացութիւն

ԼԷ ՎԱՆՍ, (Արաէջ) — Հոս ալ ծայր տուաւ ինքնութեան թուղթերու փոփոխման դժուարութիւնը։ Մեր բոլոր հայրենակիցները շփոթութեան մատնուած են անոր համար որ արդէն մնայուն տեղ մը աշխատած չունին։ Հազիւ մէկ մարդու քով կ'աշխատին 2—3 օր, այգի-պարտէզ հերկելու համար։ Հիմա այս տրուած հարցարանները չեն կրնար լեցնել տալ։ Ներկայիս բոլորն ալ պարապ են եւ յոյս ալ չկայ աշխատելու։ Ի՞նչ պիտի ըլլայ այսպիսիներու վիճակը։

Եւ վերջապէս ի՞նչ պիտի ըլլայ մեր վիճակը, նպաստ չեն տար, գործ չեն տար, երթալիք տեղ մըն ալ չունինք։

Ի՞նչ կը մտածեն ամէնէն առաջ անոնք որ ազգին անունով կը խօսին եւ ժողովներ կը գումարեն, իրար խաչաձեւելով։

Ժողովուրդը կը սպասէ որ ձեռնհաս շրջանակները եւ բոլոր կենդանի հաստատութիւնները ձեռք ձեռքի տան ելք մը գտնելու համար։ Թող չստիպեն որ ուրիշ միջոցներու դիմէ այս դժբախտ ժողովուրդը, որ մը պատասխանատուութեան կը կանչուին։

Խնկիկ Գարանեան

ՄԱՄՈՒԼ

ԱՆՊԱՏԻՒ ՁԵՌՆԱՐԿԸ

— • —

«Յուսաբեր» կը շեշտէ խմբագրականի մը մէջ (14 փետր.).

— «Ռամկավար «կուսակցութեան» Եգիպտոսի Շրջ. վարչութիւնը յունուար 19 թուականով պաշտօնական գրութիւն մը հրապարակեց, յայտարարելով, որ որոշած է Դաշնակցութիւնը մատնել եգիպտական արդարադատութեան ձեռքը։

Մեր հանրային կեանքի պատմութիւնը նման նախընթաց չունի։ Անգամ ամէնէն կատաղի պայքարներու շրջանին եւ ամէնէն մթամած օրերուն իսկ պատահած չէ դէպք մը, երբ հայ հանրային հոսանք մը յանդգնութիւնը ունենայ հրապարակով յայտարարելու, որ ինք որոշած է դիմել կառավարութեան՝ անոր ոտքի հակառակորդ հոսանքի մը վրայէն «քօղերը վար առնելու եւ իսկական գոյները երեւան բերելու» համար։

Բաւականաչափ լրտեսներ տուած ենք մենք. եղած են դէպքեր, երբ Հայը նոյն հաւաքաբար փորձած է մատնութեան այս կամ այն քայլը կատարել իր ազգակիցներու նկատմամբ (օրինակ, Գահիրէի Առաջնորդարանի 1927ի գաղտնի ժողովը, նախագահութեամբ Թորգոմ եպ.ի եւ ատենապետութեամբ Վ. Թէքէեանի, ուր կը ծրագրուէր յատուկ պատուիրակութեամբ ներկայանալ կառավարութեան եւ անոր յանձնել «խռովարար» Դաշնակցականներու ցանկը, յանուն «ազգի» պահանջելով անոնց արտաքսումը երկրէն)։ Այս բոլոր դէպքերը սակայն — մասնակի թէ հաւաքական — ոեւէ նմանութիւն չունին «պաշտօնական յայտարարութեան» հետ։ Հիմնական տարբերութիւնը, որով այս վերջինը կը զատուի նման բոլոր դէպքերէն, այն է, որ «կուսակցութիւն»ը առաջին անգամ ըլլալով հայ կեանքի մէջ՝ մատնութեան քայլ կը կատարէ հրապարակով, իր դիմումին տակ կնիք եւ ստորագրութիւններ դնելով։

Խօսքը կազմակերպական շրջանակի մը մասին չէ (Եգիպտոսի), այլ քովանդակ կուսակցութեան։ Կատարուած քայլը իր ձեւին եւ խորքին մէջ հարազատ է ամբողջ կուսակցութեան եւ հաշտ անոր բարոյականին։ Օրինակ, «Ապագայ», կուսակցութեան կեդր. օրգանը, իր յունուար 31ի խմբագրականին մէջ անդրադառնալով այս դէպքին, կը գրէր.

«Զարիքը բառնալու համար Ռ. Ա. կուսակցութեան Եգիպտոսի Շրջանակը իր եւ հայ գաղութին պատւին ու փառքը փրկելու համար ստիպուած պիտի ըլլայ գործադրել իր որոշումը եւ «Յուսաբեր»ի գրպարտական գործունէութեան քննութիւնը պիտի յանձնէ Եգիպտոսի կառավարութեան եւ անոր հեղինակները՝ եգիպտական արդարադատութեան։ Ուրիշ ելք ալ չէ մնացեր»։

Որոշ է, որ այս առիթով վաղը «բացավառ ոգւոյն» մըն ալ Նազարը պիտի յղէ Պօսթընէն, Եգիպտոսի դիմումին ընդհանուր եւ համակուսակցական բնոյթ տալու համար։

Այս զարհուրանքը բոլշեւիզմը բերաւ մեզի։

Բնական ու մարդկային այն զգացումը, որ անգամ ռամկավարութեան պատմութեան հանդէպ, անբարոյական հոսանքի մը տիրական ազդեցութեան տակ կամաց-կամաց կը մեռնի հայ ժողովուրդի մէջ։

Հրապարակային մատնութեան այս փորձերը առաջին անգամ բոլշեւիկները կատարեցին գաղթաշխարհի մէջ։ Դուրեանի սպանութենէն անմիջապէս յետոյ անոնք զանազան անունով տակ այլեւայլ միութիւններ ստեղծեցին գաղութներու մէջ՝ պաշտօնական դիմումներով պարժուական կառավարութիւններէն պահանջելով Դաշնակցականներու վտարումը»։

ՆԻՒԹԵՐ ՊԱՏՄՈՒԹԵԱՆ ՀԱՄԱՐ (4)

ԱԹԷՆՔԻ ՍՊԱՆՈՒԹԵԱՆ ԴԱՏԱՎԱՐՈՒԹԻՒՆԸ

= •—• =

Տիկիններ Գէորգէեան եւ Ռօտօփուլօս դէմ առ դէմ խօսեցան։ Առաջինը կը պնդէր թէ ոճրագործը Նիկոլն էր, իսկ երկրորդը փաստերով կը հաստատէր թէ ոճիրը գործուած պահուն Գէորգէեան տունը կը գտնուէր։

Գիշերուան ժամը 9.30ին դատավարութիւնը ընդհատուեցաւ վերսկսելու համար այս իրիկուն, ժամը 5ին։

ԵՐՐՈՐԴ ՆԻՍՏ

Իրիկուան ժամը 5։ Դատարանին շէնքին մէջ մեծ եռուզեռ։ Բազմաթիւ Հայեր, մեծ մասամբ հակադաշնակցական — ռամկավար, համայնավար, Հօկ,— զգալի խումբեր կազմած, անվիճելի խօսակցութիւններով կլանուած են։

Ամէն մէկը դատավարութենէն կրած տպաւորութեան մասին կը խօսի։ Վճիռներ կ'արձակեն, կը մարգարէանան ու քասակներ կ'ընեն։

Բոլորին դէմքերուն վրայ յայտնապէս կ'երեւայ չնական հրճուանքը, ի տես ամբաստանեալներուն հոգեկան տառապանքին։

Շատ լաւ գիտեն թէ Նիկոլ Նիկողոսեան բացարձակապէս անմեղ է եւ զոհ սուտ վկայութիւններու եւ հակադաշնակցական կատաղութեան։ Բայց գիտնալով մէկտեղ, անմեղի մը դատապարտութեան կը ցանկան, իրենց արիւնածարաւ քինախնդրութեան գոհացում տալու համար։

Կը կարծեն թէ Նիկոլ Նիկողոսեանը դատապարտել տալով, Դաշնակցութիւնը դատապարտած կ'ըլլան։ Ապուշներ։ Տակաւին կը յամառին չհասկնալ թէ Նիկոլ Նիկողոսեան վեց տարի առաջ քաշուած է Դաշնակցութենէն, որով ոչ պաշտօնական եւ ոչ ալ անպաշտօն որ եւ է հանգամանք կրնար ունենալ։

Երբ մէկը Դաշնակցական չէ, անոր դատապարտութիւնը ի՞նչպէս կրնայ անդրադառնալ Դաշնակցութեան վրայ։ Անխելք ու ապուշ են մեր հակառակորդները։

×

Շատ հաճելի ու զուարճալի տեսարաններ պարզուեցան դատավարութեան երկրորդ նիստին մէջ, որոնց մասին չկրցանք գրել. բոլոր մանրամասնութիւնները պիտի տանք դատավարութենէն յետոյ, բաղդելով պաշտօնական արձանագրութիւններէն։ Մինչ այդ յիշենք զաւեշտական միջադէպ մը, որ պատահեցաւ երկրորդ նիստին մէջ։

Դատարանի նախագահը թարգմանին միջոցաւ կը հարցնէ Արմենակ Գըլըճեանին — զոհին եղբայրը — թէ ի՞նչ կարծիք ունի Դաշնակցութեան մասին։

Թարգմանը նախագահին հարցումը հայերէնի թարգմանելով կ'ուղղէ Արմենակին, որ կը փութայ պատասխանել.

— Շան որդի, դուն աւելի լաւ գիտես Դաշնակցութեան ինչ ըլլալը։ Ինչո՞ւ չես ըսեր։

Թարգման Գ. Գրիգոր Գըլըճեան, վկային խօսքերը յունարէնի թարգմանելով կ'ըսէ նախագահին.

— Վկան կ'ըսէ թէ «զօփրօզիքէ», դուն աւելի լաւ գիտես, ինչո՞ւ չես խօսիր։

Նախագահը կը զայրանայ եւ կ'ազդարարէ։

Զուարճալի անցուդարձ մըն ալ։ Թարգմանի ընտրութեան միջոցին, նախագահը Անահիտ Գըլըճեանին հարց կուտայ թէ Գ. Գրիգոր Գըլըճեանը կը ճանչնա՞յ։

— Ո՛չ, կը պատասխանէ օրիորդը։

Երբոր, Գ. Գըլըճեան կը հրաւիրուի երդում կատարելու իբր թարգման, Անահիտ պոռալով դիտել կուտայ.

— Գ. Նախագահ, ան Դաշնակցական է։

— Բաւէ՛, կը սաստէ նախագահը։

Զուարճալի է նաեւ Գ. Խվանկելօս Նազարէթեանի միջադէպը։

Գ. Խվանկէլօս հետեւեալ յայտարարութիւններն ըրաւ մեզի.

— Ես փաստաբան չեմ, բայց գործերով կը զբաղիմ։ Խելքս կը հասնի դատական խնդիրներու։ Նիկոլ Նիկողոսեան զրպարտութեան զոհ ըլլալով, անմեղ է։ Մարդկային պարտականութիւն է անմեղին օգնել, որ հաստատէ անմեղութիւնը։

Սկիզբէն ի վեր գործակցած եմ ամբաստանեալ կողմի փաստաբաններուն հետ։ Երէկ ալ դատարանին մէջ էի։ Գ. Լատաս, որ կարող եւ յարգելի փաստաբան է, առարկեց իմ ներկայութեանս մասին։ Ուզեցի պատասխանել, վէճի առիթ չտալու համար եւ մեկնեցայ։ Խորհեցէք ուրեմն, ամբաստանող կողմը, երբ իմ ներկայութենէս կը վախնայ, որքա՞ն կը դողայ իր դիմաց տեսնելով Տամատիի-նոսի պէս վագր մը։

Դատավարութիւնը սկսաւ ժամը ճիշդ 5ին։ Երէկուան ցաւալի միջադէպը տպաւորութիւն չէ ձգած։ Դատախազ Գ. Կրանիցասի դէմքին վրայ մեղմ ժպիտ կայ եւ աւելի բարեացակամութիւն դէպի ամբաստանեալ կողմը։

Երդուեալները լարուած հետաքրքրութեամբ կը հետեւին։ Ամէն մէկուն ձեռքին մէջ թուղթ ու մատիտ կայ։ Մատեր կը շարժին երբեմն։ Նօթագրութիւն։

Նախագահին աչքը ամէն տեղ է։ Արծիւի պէս կը հսկէ։ Գլուխը մերթ կը հակի դատաւորներուն, մերթ ալ առաջ, դէպի թարգմանը։ Չափազանց կիրթ ու ազնիւ վերաբերում ունի դէպի ամբաստանող եւ ամբաստանեալ կողմերը։

Զանգակը հնչեց։ Լռութիւն։ Վկաներու ունկնդրութիւնը կը շարունակուի։

Ներս կանչուեցաւ ամբաստանող վկայ Բարունակ Ալաճէօզեան, որ ըսաւ հետեւեալը.

— Սիվրիեանին սրճարանը նստած, կ'ածիլուէի սրճարանին մէջ աշխատող սափրիչէն։ Մութը կոխած էր արդէն։ Այդ միջոցին չորս հոգի մտան եւ նստան սրճարանը։ Չորսն ալ անծանօթ էին ինծի։

Նախագահ — Սիվրիեանին ծանօ՞թ էին անոնք։

Բարունակ — Այո՛։

Նախագահ — Ի՞նչպէս կրնաս հաստատել որ ծանօթ էին։

Բարունակ — Չորսը յունարէն կը խօսէին Սիվրիեանի հետ, իսկ վերջինը հայերէնով կը պատասխանէր։ Քիչ յետոյ թուղթ ապսպրեցին, խաղացին իրարու հետ, ջղայնացան ու խաղը կէս ձգելով մեկնեցան։ Գացին դիմացի անկիւնը, ուր գորգի գործարան մը կայ եւ հոն կէս ժամ խօսեցան Սիվրիեանին հետ։ Յետոյ անյայտացան։ Հանդէսի եւ սպանութեան մասին ոչինչ գիտեմ։ Ուրիշն յետոյ երբ սրճարանը նստած էի, Սիվրիեանը ինծի ըսաւ թէ Գըլըճեանը սպաննուեցաւ եւ կ'ըսեն թէ սպանողը սպայ Լազօեանն է։ Ուրիշ ոչինչ գիտեմ։

(Շար.)

մը կը կազմեն այն փրանսացի անհատները որ սեփական օդանաւ ունին,— 800 (Մ. Նահանգներուն մէջ՝ 1200, Անգլիոյ մէջ՝ աւելի պակաս). բայց, «օդագնացութիւնը հարուստին առանձնաշնորհը է»:

Պէտք է քաջալերել օդանաւային ակումբները, զանոնք վերածել օդաչու գործակցականներու, որպէսզի բաւարար օդանաւեր ունենան, եւ օդագնացութիւնը մատչելի դառնայ ամէնուն համար: « Ֆրանսա շատ ետ մնացած է զինուորական օդագնացութեան մէջ, որ մեծ յառաջդիմութիւն կատարեց վերջերս: Կարգ մը օդանաւեր կը կտրեն ժամը 300 քիլոմէթր: Մինչեւ 1937–38 շատ մը օդանաւերու արագութիւնը պիտի հասնի 500 քիլոմէթրի:

ԱՀՌԵԼԻ ԱՐԿԱԾ ՄԸ ՄՈՍԿՈՒԱՅԻ ՄԷՋ

=o·o=

29 ՄԵՌԵԱԼ, ԵՐԵՔ ՀԱՐԻՒՐ ՎԻՐԱՒՈՐ

Չորեքշաբթի գիշեր ահռելի արկած մը տեղի ունեցաւ Մոսկուայի մատիտի գործարանին մէջ, օդային ճնշանի մը (քոմփրէ-սէօր) պայթման հետեւանքով: 29 հոգի մեռան, իսկ երեք հարիւր հոգի վիրաւորուեցան: Պայթիւնը այնքան ուժգին էր որ ճնշանին մէկ լողովակը փրթելով ծակեց անցաւ գործարանին երեք յարկերը: Պայթիւնէն անմիջապէս վերջը հրդեհ մըն ալ ծագեցաւ, որ մոխիր դարձուց գործարանը եւ յարակից երկու շէնքեր, թէեւ հրշէջները ժամանակին օգնութեան հասած էին բոլոր պատրաստութիւններով: Մեռեալները եւ վիրաւորները անմիջապէս հիւանդանոց փոխադրուեցան 25 կառքերով: Ներքին գործավարութիւնը հրամայեց խիստ քննութիւն կատարել արկածին պատճառներու մասին եւ յանձնաժողով մը կազմել, հանգամանքը կատարելու համար:

Խորհրդային մամուլը հետեւեալ մանրամասնութիւնները կը հաղորդէ արկածի մասին.—

Ճնշան մը պայթելով անջրպետին մէջ նետեց խտացած օդի շտեմարան մը որ ճեղքեց վերի յարկերը, յետոյ ինկաւ ապրանքի մթերանոցի մը մէջ: Պայթիւնէն վերջը հրդեհ մըն ալ ծագեցաւ եւ արագօրէն տարածուեցաւ ամբողջ շէնքին մէջ: Հարկ եղաւ օգնութեան կանչել Մոսկուայի բոլոր հրշէջները, սահմանափակելու համար աղէտը որ տեղի ունեցաւ առտուան ժամը 3ին: Զոհերուն թիւը չէ ճշդուած տակաւին: Ուտեստի պաշարը եւ ապրանքները փճացած են: Բանուորներուն մէկ մասը ուրիշ գործարաններ փոխադրուեցաւ, իսկ մնացեալը առժամապէս արձակուեցաւ:

Թուրքիոյ «անտէր» հողերը գաղթականներուն պիտի բաժնուին

Թրքական կառավարութիւնը օրինագիծ մը մշակած է, որուն համաձայն « անտէր » հողերը գաղթականներուն պիտի տրուին, ուժ տալու համար տեղաւորման քաղաքականութեան:

Անցեալ տարի, ներքին գործավար Շիւքրի Գայա, ազգ. ժողովին մէջ հետեւեալ յայտարարութիւնը ըրաւ.— «Կառավարութիւնը, հողերը իբրեւ անտէր կը յայտարարէ գաղթականներու, որոնք կը սկսին չահագործել: Յետոյ սեփականատէր մը մէջտեղ կ'ելլէ, ձեռքը ունեցած թափուն կը ներկայացնէ, եւ իբր տէր խեղճ գաղթականները իր հողերէն դուրս կը նետէ: Տրապիզոնի մէջ այս տեսակ հողեր շատ կան: Տասը, քսան արտավար հող ունեցողները հարուստ կը նկատուէին: Մէկը ինքզինք 200 արտավար հողի սեփականատէր ներկայացնելով, այդ տեղի գաղթականները վռնտեց: Երկաթուղիի գիծին վրայ Սազլը անուն գիւղ մը կայ. այդ հողին տէրն ալ մէջտեղ ելաւ եւ տեղաւորուած գաղթականները վռնտեց: Ժողովուրդը առանց հողի մնաց, լեռները ապաստանեցաւ եւ մացառներ ժողվելով օրապահիկը ապահովեց:

Նոր օրինագիծին գլխաւոր գիծերն են.— Առանց թափուի հողերու վրայ, կառավարութենէն զատ ոչ ոք իրաւունք ունի իբրեւ տէր ասպարէզ ելլելու: Որոշ ժամանակէ մը յետոյ, պարապ թողուած եւ չշահագործուած հողերը կրկին կառավարութեան կը մնան:

ՋԱՆԱԶԱՆ ԼՈՒՐԵՐ ՔԱՆԻ ՄԸ ՏՈՂՈՎ

ՀՌՈՄԻ ՀԱՊԷՇԱԿԱՆ դեսպանը Պ. Մուսոլինիի ներկայացուց կայսեր մէկ նամակը, որ կը յայտարարէ թէ Հապէշիստան երբեք յարձակողական նպատակներ չունի եւ պիտի շարունակէ բանակցութիւնները, բարեյաջող ելքի մը յանգելու համար: Իտալական կառավարութիւնը որ եւ է պատասխան չտուաւ եւ կը շարունակէ զինուորական փոխադրութիւնները:

ԱՆԳԼԻԱԿԱՆ ՈՍԿԻՆ ամէնէն վար մակարդակին հասաւ առջի օր, իջնելով 73·18ի, մինչդեռ նախընթաց օրը կ'արժէր 73·41:

ԻՆՔՆԱՇԱՐԺԻ ՄԷՋ ՎԱՌԵՑԱՆ մարդ մը, կին մը եւ մանուկ մը, երբ կը սուրային Նիսի անգլիական պողոտայէն: Չորրորդ ուղեւորն ալ հիւանդանոց փոխադրուեցաւ ծանր վիճակի մէջ: Պէնզինը բռնկած էր: Ուրիշ չորս ճամբորդներ ալ վիրաւորուեցան, երբ կ'անցնէին բոցերուն մէջէն:

ԲՈԼՈՐ ԴՐԱՄԱՏՈՄՍԵՐԸ պիտի փոխուին, 50 փրանքնոցէն մինչեւ հազարնոցը: Նոր յիսունոցը պատրաստ պիտի ըլլայ մէկ ամիսէն, հարիւրնոցը կ'ուսումնասիրուի, իսկ հազարնոցը աւելի ուշ,— մէկ երկու տարիէն:

ԱՆԳԼ. ԿԱՌԱՎԱՐՈՒԹԻՒՆԸ բողոքեց Իտալիոյ ներածումներու սահմանափակման դէմ: Իտալիոյ արտաքին նախարարութիւնը քննութիւն բացաւ, այս բողոքին վրայ:

« ԹՐՔԱԿԱՆ ՈՒՍՄԱՆՑ » կեդրոն մը բացուեցաւ Սոֆիոյի մէջ, նախագահութեամբ Փարիզի թրքական դեսպանին, որ իր ճառին մէջ փառաբանեց թրքական յեղափոխութիւնը եւ Աթաթիւրքը: Ակադեմիայի վերատեսուչն ալ ճառ մը խօսելով, իր կարգին տարփողեց Թուրքիոյ վերանորոգումը:

*« ԺԸ ՍԻԻԻ ՓԱՌԹՈՒ »*ի գարշելի գրութեան թարգմանութեան մէջ, որ երեւցաւ երէկ, «զինագործ» բառը պիտի ըլլայ «նաւատէր» (ըսել կ'ուզէ շոգենաւային գործակալ):

Հ. Յ. Դ.

ԽՕՍ ԼԸ ՄՈՒԼԻՆՈՅԻ Զաւարեան Կոմիտէի ընկերահամակրական դասախօսական ժողովը վաղը Շաբ. երեկոյ ժամը ճիշտ 8.30ին:

Գաւառ

ԼԻՈՆԻ «Վարանդեան» Կոմիտէն ընդհ. ժողովի կը հրաւիրէ բոլոր ընկերները վաղը Ուրբաթ երեկոյ ժամը 8.30ին, 181 Գուր Լաֆայէթ, Զարդարեան Գրադարանին մէջ:

ՄԱՐՍԷՅԼԻ «Իշխան» ենթակոմիտէն ընկերական ընդհ. ժողովի կը հրաւիրէ իր բոլոր ընկերները, այս Կիրակի, կէսօրէ վերջ, ժամը 4ին, սովորական հաւաքատեղին: Ժողովէն վերջ շարունակութիւն նախորդ դասախօսութեան:

ՄԱՐՍԷՅԼԻ վաշտին խումբին ժողովը այս կիրակի կէս օրէ վերջ ժամը 3ին Հ. Յ. Դ. Քասանեկան Միութեան Գրադարանին մէջ: Ներկայ Շրջանային կոմիտէի ներկայացուցիչը: Բոլորին ներկայութիւնը պարտաւորիչ է:

ՎԱԼԱՆՍԻ Կոմիտէի ընդհ. ընկերական ժողովը վաղը Շաբաթ երեկոյ ժամը 8ին սովորական հաւաքատեղին:

ՄԱՐՍԷՅԼԻ Քասանեկան Միութեան ընկերահամակրական դասախօսական ժողովը վաղը Շաբաթ երեկոյ ժամը 8.30ին Միութեան Գրադարան-Ընթերցարանին մէջ, 48, Րիւ Նաուռնայ: Կը դասախօսէ ընկ. Սերէնկիւլեան, նիւթ ունենալով ցնտեսականը ազգային եւ միջազգային գետնի վրայ:

ՌՈՄԱՆԻ Անդրանիկ խումբի ընդհ. ժողովը այս Երկուշաբթի երեկոյ ժամը 8ին ընկեր Լեւոն Չիլինկիրեանի բնակարանին մէջ:

ՄԱՐՍԷՅԼԻ Ակնունի Ենթակոմիտէի ընդհ. ժողովը այս կիրակի երեկոյ ժամը 8.30ին սովորական հաւաքատեղին: Բոլոր ընկերներու ներկայութիւնը պարտաւորիչ է:

ԸՆԿԵՐԱ-ՀԱՄԱԿՐԱԿԱՆ ԴԱՍԱԽՕՍՈՒԹԻՒՆ

ՓԱՐԻԶԻ Հրազդան, Քրիստափոր եւ Աղբիւր-Սերոբ *խումբերու հերթական դասախօսութիւնը տեղի կ'ունենայ չորեքշաբթի մարտ 6ին*, 0 Քլէռ տը Լիւն *սրճարանի վերնայարկը*, Փլաս տ'Իթալի:

Կը խօսի՝ ԸՆԿ. Շ. ՄԻՍԱՔԵԱՆ

Նիւթ՝ — ՕՐՈՒԱՆ ՏԱԳՆԱՊԸ ԵՒ ՄԵՐ ՀՈԳԵՐԸ

Կը հրաւիրուին Փարիզի եւ շրջաններու ընկերներն ու համակիրները:

ՑԵՐԵԿՈՅԹ_ԹԷՅԱՍԵՂԱՆ

կազմակերպուած *ՀԱՄԱԶԳԱՅԻՆԻ ՍԷՎՐԱՆԻ ՄԱՍՆԱՃԻՒՂԻՆ ԿՈՂՄԷ*

Այս կիրակի կէս օրէ վերջ ժամը 3ին, կրթական միութեան սրահին մէջ

Կը նախագահէ Պ. ՎԱՀԱՆ ՓԱՓԱԶԵԱՆ *(Կոմս)*

բանախօսութիւն, արտասանութիւններ, երգ եւ պար:

Դաշնակի վրայ կը նուագէ օր. *Անժէլ Յօրթինաթօ*

Մասնակցութեան համար 3 ֆրանք:

Հաղորդ. միջոց.— Շազեկաս Գառ տիւ Նորէն 13.50, 14.35 *եւ* 14.45:

ՑՈՒՇԱՏԵՏՐ

Տր. Հ. Կ. Խաչի Առնուվիլի մասնաճիւղի ամդամական ընդհ. ժողովը տեղի կ'ունենայ վաղը Շաբաթ երեկոյ ժամը 8.30ին, Օր. Անիցայի սրահին մէջ (րիւ տիւ փարք):

ՄԱՐՍԷՅԼԻ Տարօն-Տուրուբերանի Հայր. Միութեան ընդհ. անդամական ժողովը այս կիրակի կէս օրէ վերջ ժամը 2ին Պուլվար Օտտօի եկեղեցիի սրահին մէջ: Խիստ կարեւոր օրակարգ: Կը խնդրուի բոլոր անդամներէն ներկայ գտնուիլ:

ՇՆՈՐՀԱԿԱԼԻՔ

Ի. Հ. Կ. Խաչի Իսի լէ Մուլինոյի մասնաճիւղի վարչութիւնը շնորհակալութիւն կը յայտնէ Պ. Մարտիրոս Ցէրուէրեանի որ իր որդւոյն անուանակոչին առթիւ մասնաճիւղիս 50 ֆրանք նուիրեց:

ՑԱՒԱԿՑՈՒԹԻՒՆ

Մեր խորին ցաւակցութիւնը կը յայտնենք ընկեր Ա. Թիւրքմէնեանի (Փոնթը Էէրիւի), իր եղբայրներուն եւ իրենց ընտանեկան պարագաներուն, իրենց մօր տիկ. Նեքտար Թիւրքմէնեանի դառնաղէտ մահուան առթիւ:

Տէր եւ Տիկ. Դ. Երամեան, Տէր եւ Տիկ. Ն. Խաչիկեան, Խորէն Արախչինեան, Կիրակոս Թումայեան:

Վիէն, 25 փետր. 1935

«ՅԱՌԱՋ»Ի ԹԵՐԹՕՆԸ (32)

ԽԱԶԱԳՈՂԻ ՅԻՇԱՏԱԿԱՐԱՆԸ

»»»··«««

Գրեց՝ ՐԱՖՖԻ

Հայր սուրբի կասքը արդէն սպառուել էր գրանը, նա չտապում էր ճանապարհ ընկնել: Բայց տան տիկինը խնդրեց, որ մի փոքրիկ նախաճաշիկ անեն, եւ յետոյ ճանապարհ ընկնեն: Հայր սուրբը յարգեց նրա խնդիրը:

Նախաճաշից յետոյ, երբ խմում էին վերջին բաժակները եւ ցանկանում էին հայր սուրբին յաջողութիւն ու բարի ճանապարհ, մօտեցաւ տանտէրը, եւ կրկին անգամ համբուրելով յարգելի հիւրի աջը, տուեց նրան մի հատ ծրար ասելով.

— Համարեցէք այդ փոքրիկ նուէրը որպէս այրի կնոջ լուման: Ես քրիստոնէական պարտաւորութիւն եմ համարում իմ կարողութեան չափով մասնակից լինել այն օժանդակութեանը, որ նպատակ ունի թեթեւացնելու Երուսաղէմի սուրբ տաճարի պէտքերը:

Մրարի մէջ կար 5000 *րուբլի արժաթ:*

Հայր սուրբը օրհնեց նրա առատաձեռնութիւնը, խոստացաւ հինգ անգամ պատարագ մատուցանել Երուսաղէմի սուրբ տաճարի սեղանի վրայ նրա եւ իւր տիկնոջ հոգիների քաւութեան համար: Բացի դրանից, ընծայեց տան տիկնոջը մի « տէր - ողորմեա », որ շինուած էր ձիթապտուղի կորիզներից: Ասաց որ այդ ձիթապտուղները հասարակ տեսակից չեն, այլ քաղուած են Ձիթենեաց լեռան նուիրական ծառերից, որոնց հովանիների ներքոյ շատ անգամ հանգստանում էր Յիսուս Քրիստոսը, ուր շատ անգամ խօսում էր նա իւր աշակերտների հետ իւր ամենանշանաւոր քարոզները:

— Այն օրից անցել է տասն եւ ինը դար, աւելացրեց արեղան,— այն նուիրական ծառերը, որ արժանացել էին իրանց հովանու ներքոյ հիւրասիրել մարդկութեան Փրկչին, մինչեւ այսօր կենդանի են մնում:

Յետոյ նա ընծայեց տան տիրոջ երեխաներին մի-մի հատ սաղաֆէ փոքրիկ խաչեր:— Այդ սաղաֆը, ասաց նա,— հանուած է այն ծովից, որտեղից անցաւ Մովսէսը Իսրայէլի որդիների հետ եւ ազատեց նրանց Փարաւոնի գերութիւնից: Եւ այդ պատճառով այդ խաչերը կրողները ազատ կը մնան ամէն տեսակ չարից ու փորձանքից:

Տան տէրը եւ տան տիրուհին շատ գոհ մնացին իրանց ստացած ընծաների մասին եւ մեծ շնորհակալութեամբ ճանապարհ գրին յարգելի հիւրին:

Նա դարձեալ իւր ոստարոտի քօղը, որի վրայ նկարուած էր վերջին գատաստանի սոսկալի պատկերը, ձգեց դէմքի վրայ, դուրս եկաւ եւ նստեց ծածկուած կառքի մէջ: Կառքը մեկնեցաւ:

Գիւղացիների բազմութիւնը դարձեալ չկարողացաւ տեսնել այդ խորհրդաւոր արեղայի երեսը: Բայց այդ բարի եւ կրօնասէր գիւղացիները երկար ժամանակ չէին մոռանում Հայր Անտոնիոսի ու նրա սարկաւագ Ամբրոսիոսի հետաքրքիր պատմութիւնները Երուսաղէմի նուիրական տեղերի մասին…:

Բ.

ՇԱՐԺԱԿԱՆ ՄԱՏԱԶԻՆ

Կարծեմ ընթերցողը ճանաչեց Հայր Անտոնիոսին եւ նրա սարկաւագ երիտասարդ Ամբրոսիոսին:

Այն բոլոր սրբութիւնները, որ մենք վաճառում էինք Երուսաղէմի վանքի անունով, նրանցից եւ ոչ մէկը Պաղեստինայի երկիրը տեսած չէր: Մենք ունէինք մեզ հետ ամէն տեսակ նիւթեր, որոնցից պատրաստում էինք հարկաւոր եղած իրեղէնները: Այդ աշխատութիւնները կատարում էինք մենք գիշերով, եւ այնպիսի խուլ անկիւններում, որ ոչ ոք մեր արհեստի մասին կասկած ունենալ չէր կարող: Ես սովորել էի շինել գեղեցիկ սաղաֆէ խաչեր եւ ձիթապտուղի կորիզներից « տէր — ողորմեաներ »: Մեր Արիսինայի խաչիկը գիտէր պատրաստել օրհնութեան թղթեր, եւ զարդարել նրանց զանազան խորհրդաւոր նկարներով: Այդ պարոնը, որ ճանապարհորդութեան ժամանակ կառապանի պաշտօն էր կատարում, ինքնպէս Աբիսինիացի չէր, նա նոյնպէս «խաչագող» էր. բայց երեսի մորթ - գոյնին կաշին եւ դէմքի դծագրութիւնը փոքր ինչ Աբիսինացու նման լինելով, քաւոր Գէորգը պահում էր իւր մօտ իբրեւ մի ցոյց:

Ինքը քաւոր Գէորգը գիտէր պատրաստել « քաւութեան պատանքներ »: Այսպիսի պատանքներ, ճշմարիտ է պատրաստուում են Երուսաղէմի վանքում եւ միաբանութիւնը մի մի հատ ընծայում է այն ուխտաւորներին, որոնք մի նշանաւոր քանակութեամբ նուէրներ էին տուած վանքի գանձարանին: Իսկ մերը իսկական չէր. մեր ունեցածը մեր ձեռագործն էր: Բայց այնքան ճշգութեամբ նմանեցրած էր իսկականին, որ կարող էր գրաւել ամէն մի մոլեռանդի սնահաւատութիւնը: Այն սպիտակ կտաւի վրայ արդուած էին գոյնզգոյն ներկերով Փրկչի մարդեղութեան խորհրդի բոլոր նկարագիրները. նրա ծնունդը, մկրտութիւնը, խաչելութիւնը, յարութիւնը եւայլն: Բացի դրանցից, կային նրա վրայ զանազան սուրբերի, հրեշտակների եւ հրեշտակապետների պատկերներ:

Մեր արհեստի ճիւղերից մէկն էր պատրաստել այդպիսի պատանքներ: Կտաւը եւ ներկերը կարելի էր ամէն տեղ գտնել. իսկ փայտի վրայ փորագրած պատկերները մեզ հետ ունէինք: Շատ գիշերներ անց էինք կացնում պատանքներ, խաչեր, «տէր - ողորմեաներ» եւն. դրանց նման իրեղէններ պատրաստելով: Եւ այդ բոլորը Երուսաղէմի վանքի անունով վաճառելով, մեծ վաստակ էր բերում մեզ:

Այս րոպէիս էլ, այդ տողերը գրելու ժամանակ, սարսափում եմ ես, իմ մարմնի վրայ դող է ընկնում, երբ մտաբերում իմ մեր կատարած չարագործութիւնները: Արդեօք ո՞ր աստիճան բարոյապէս ընկած էինք մենք, ո՞րքան մեծ էր մեր մէջ անպատկառ անզգայութիւնը, որ համարձակւում էինք կրօնը, եկեղեցու սրբութիւնները մեր խաբեբայութիւնների, մեր չահագործութեան առարկայ դարձնել:

Մենք մտել էինք անում մեզ հետ մի ամբողջ շարժական մագազին: Մեր սնտուկների մէջ կային ամէն տեսակ մթերքներ: Որտեղ որը շահ էր բերում, այն էինք վաճառում:

(Շար.)

17, Rue Dameame, PARIS (13)
Le Gérant: H. STEPHAN
Imprimerie A. DER (AGOPIAN)

LE PREMIER QUOTIDIEN ARMENIEN EN EUROPE

ՅԱՌԱՋ
HARATCH

ՕՐԱԹԵՐԹ՝ ԱԶԳԱՅԻՆ, ՔԱՂԱՔԱԿԱՆ, ԳՐԱԿԱՆ

(Fondé en 1925) :-: R. C. Seine 276.286

Directeur et Propriétaire : SCH. MISSAKIAN
Rédaction et Administration
ԽՄԲԱԳՐՈՒԹԻՒՆ ԵՒ ՎԱՐՉՈՒԹԻՒՆ
17, Rue Damesme, PARIS (13e)
Téléphone : Glacière 15 – 70
(ԵՐԹԵՒԵԿԻ ՀԱՄԱՐ՝ Métro : TOLBIAC)

ԲԱԺԱՆՈՐԴԱԳՐՈՒԹԵԱՆ ՊԱՅՄԱՆՆԵՐ,—	ՏԱՐԵԿԱՆ	ՎԵՑԱՄՍԵԱՅ	ԵՌԱՄՍԵԱՅ
Ֆրանսա եւ գաղութներ	140 ֆրանք	70 ֆրանք	35 ֆր.
Անգլիա, Եգիպտոս, Զուիցերիա, Իտալիա	250 »	130 ֆրանք	—
Ամերիկա եւ ուրիշ Երկիրներ	200 ֆրանք	100 ֆրանք	—

ՇԱԲԱԹ 2 ՄԱՐՏ SAMEDI 2 Mars 1935

ԺԱ ՐԴ ՏԱՐԻ - 11e Année N° 2743 — Խմբագիր՝ ՇԱՒԱՐՇ ՄԻՍԱՔԵԱՆ — ԳԻՆ 50 ՍԱՆԹԻՄ

ԵՐԿՈՒ ԽՕՍՔ

ՕՐՕ՛Ր ԸՍԵՄ ՔՆԱՅԻ՛Ր...

Ինչպէս կ'երեւայ, իրենց գիտցածէն չպիտի չեղին կարգ մը մարդիկ, պարզապէս գործի վրայ երեւալու համար:

Հազար գրէ եւ բացատրէ,— անօգուտ է: Եթէ շատ նեղը մնան, կը դիմեն զզուելի քսութեան մը,— «Ո՛վ գիտէ ինչ նկատումներ ունի...»:

Որ եւ է տեսակէտ կամ ձեռնարկ յարգելի է մեզի համար, կը բաւէ որ հիմնուած ըլլայ հասուն եւ առողջ գիտակցութեան, անկեղծ սրտցաւութեան եւ տարրական տրամաբանութեան վրայ:

Մենք ոչ հրաշք ենք խոստացած, ոչ ալ բոլոր դժուարութեանց բանալին գտած ըլլալու աւետիսներ արձակած:

Իսկ երբ կը տեսնենք այնպիսի մարդանքներ որոնք չեն դիմանար պարզ դիտողութեան, մեր պարտք եղած է առանց վերապահութեան, յաճախ բուռն բառերով պարզել բանաւորն ու անտաւորը:

Այդպէ՞ս էր որ, նախ բարեկամաբար, յետոյ անողորմաբար ձաղկեցինք Գուլփառ Օսմանի խեղկատակութիւնը:

Եւ նոյն համոզումով էր որ, երբեք չըրադեցանք սա կախարդական գիւտով,— հաւաքական հպատակութիւն:

Անճար ժողովուրդ,— ի՛նչ ըսեն կը հաւատայ: Կը կարծէ թէ ամէն ինչ մեր ուզելէն կախում ունի:

Դժբախտաբար մեր վերապահութիւնն անգամ խրատ չեղաւ դաս մը մարդոց,— եւ ահա պտոյտներ թաղէ թաղ, թուղթիկներ՝ ձեռքէ ձեռք, հաւաքական հպատակութիւն պահանջելու համար:

Առջի օր նամակ մը ստացանք Սեվռանէն:

— «Ամբողջ գիւղը իրար անցած է: Կարգ մը անպատասխանատու անձեր տպագիր թուղթեր կը ցրուեն, իբրեւ թէ Հայերը հպատակ դարձնելու համար: Եւ ասոնք այն մարդիկն էին որոնք, դեռ քանի մը օր առաջ, Հայաստան մեկնելու գաղափարը կը քաջալերէին: Եւ խնդրենք խմբագրութենէդ լուսաբանել մեզ»:

Ուրիշ մը, Իսի լէ Մուլինոյէն.

— «Յունուար 20ին Պ. Ձ. խանզատեան մեր շրջանը գալով, ժողով մը սարքեց եւ խոստացաւ դարման գտնել մեր ցաւերուն: Առաջին առթիւ ֆրանքեւհայկական հանդէս մը պիտի կազմակերպէր, խօսելու համար գործազրկութեան նպաստի մասին: Ամիսը լրացաւ, եւ դեռ կը սպասենք: Մինչ այս մինչ այն, Պ. խանզատեանի մարդոց կողմէ հանրագրութիւն կը հաւաքեն Շավիլի մէջ, հաւաքական հպատակութեան համար: Միւս կողմէ նախկին ներչակեան մը, որ երբեմն թերթ ալ կը հրատարակէր, ինքն իր գլխուն արձանագրութիւն կը կատարէ, ներգաղթի համար: Ահա իր խօսքերը.— «Ներգաղթի մի՛ սպասէք, ներգաղթ չպիտի ըլլայ: Ես անձամբ Մոսկուա պիտի երթամ այս անուանացանկով»: Այս ի՞նչ օրերու հասանք ... Առտուն կանուխ արթնցողը ձի կը խաղցնէ մեր գլխուն վրայ»:

Եւ վերջապէս, երէկ իրազեկ մը կը հաւաստէր թէ Գուլփառ Օսմանի մարդիկը յաջողած են 2–3000 հոգի արձանագրել, հաւաքական հպատակութեան համար եւ դեռ կը շարունակեն:

Բարի վայելում բոլորին:

Մարդիկ շատ լաւ սերտած են արհեստը,— օրօ՛ր ըսեմ քնացի՛ր: Մանաւանդ երբ լեզու թափելու շնորհն ալ ունին ...

Եւ սակայն, ո՞ւր պիտի յանգի այս թեթեւամտութիւնը, որ ներկայիս համազօր է գաւհիկ «չանթաժ»ի մը:

Հեղինակաւոր դէմք մը, Պ. Ժիւսթէն Կոտառ, ծերակուտական եւ նախկին նախարար, ահաւասիկ հրապարակաւ կը յայտնէ իր կարծիքը՝ հաւաքական հպատակութեան մասին:

Եւ այս մարդը ծանօթ է մեր կացութեան ու բարեկամ՝ այս ժողովուրդին: Հին, մաշած բառով՝ «հայասէր»:

Մենք պէտք չունէինք Պ. Ժիւսթէն Կոտառի վկայութեան, վճռելու համար թէ՝ ոչ միայն, հայկական դատի տեսակէտով, անբաղձալի է հաւաքական հպատակութիւնը, այլ եւ անյոյս եւ անգործադրելի:

Ո եւ է բանիմաց մարդ որ տրամաբանել գիտէ, ուրիշ եզրակացութեան չի կրնար յանգիլ, մանաւանդ ներկայ պարագաներուն մէջ:

Այնպէս որ հարցը ոչ միայն պարզ է, այլ եւ անվիճարանելի:

Իսկ անոնք որ, հակառակ ամէն ողջմտութեան, կը հաւատան այսպիսի ցնորքի մը, ինչո՞ւ իրենց անձին վրայ չեն փորձեր դիմումը, փոխանակ չահագործելու անճար բազմութեանց միամտութիւնը:

Դեռ ուրիշ խնդիր թէ՝ եթէ այդ հրաշքը կատարուի — հաւաքական հպատակութիւն—կը լուծուի՞ գործազրկութեանտագնապը:

Որքա՜ն ապուշ պէտք է ըլլայ ո եւ է վարիչ, որպէսզի քեզ ալ քաղաքացի հռչակէ, եւ հաւասար մակարդակի վրայ դնէ հարազատ Ֆրանսացիին հետ, անոր հացը բաժնելու համար...

×

— Այս բոլորը լաւ, բայց ի՞նչ կ'առաջարկէք:

— Հաւաքական եւ հասուն աշխատանք, աւելի քան երբեք: Վերջ՝ զանազան «միսթիֆիքասիոն»ներու, եւ յարատեւ, կենդանի գործունէութիւն՝ իրական գետնի վրայ:

Իսկ այս բոլորը՝ երկու հիմնական ճամբաներով.— 1. Ներգաղթ: 2. Գործօն եւ մեթոտիկ աշխատանք՝ կարելի առաւելութիւններն ստանալու համար:

Կ'արժէր մանրամասնել վերջին պարագան:

Շ.

ՎԵՐՋԻՆ ԺԱՄ

«ՅԱՌԱՋ»Ի ՏԵՍԱԿՑՈՒԹԻՒՆՆԵՐԸ ՕՐՈՒԱՆ ՀՈԳԵՐՈՒ ՄԱՍԻՆ

Ի՞նչ կ'ըսէ Պ. Ժիւսթէն Կոտառ

ԳԱՂԹԱԿԱՆՆԵՐՈՒ ՏԵՂԱՒՈՐՄԱՆ ԽՆԴԻՐԸ.— ՀԱՅԵՐԸ ՏԵՂԱՓՈԽԵԼՈՒ ԽՆԴԻՐ ՉԿԱՅ.— ՀԱՒԱՔԱԿԱՆ ՀՊԱՏԱԿՈՒԹԻՒՆԸ ԱՆԲԱՂՁԱԼԻ ԵՒ ԱՆԳՈՐԾԱԴՐԵԼԻ.— ՆԱԵՒ ԱՆՆՊԱՍՏ՝ ՀԱՅԿԱԿԱՆ ԴԱՏԻ ՏԵՍԱԿԷՏՈՎ.— ԱՄԷՆԷՆ ԿԵՆՍԱԿԱՆԸ՝ ԱԶԳԱՅԻՆ ԳՈՐԾԱԿՑՈՒԹԻՒՆ:

ԽՄԲ.— Վերջերս տեղական թերթ մը գրած էր թէ կոմիտէ մը կազմուած է Փարիզի մէջ, զբաղելու համար «հայմաթլոս» օտարականներու տեղաւորման գործով: Այս ծրագիրը եւ ուրիշ խնդիրներ լուսաբանելու համար, աշխատակից մը ներկայացաւ նախկին նախարար եւ ծերակուտական Պ. Ժիւսթէն Կոտառի, որ սիրայօժար պատասխանեց մեր հարցումներուն:

— Ի՞նչ գիտէք տեղաւորման կոմիտէի մասին, որուն մէջ ձեր անունն ալ յիշուած է, իբրեւ անդամ:

— Այդ կազմակերպութեան մանրամասնութիւններուն լաւ տեղեակ չեմ. սակայն ձեզի կը յանձնարարեմ տեսնուիլ Պ. Փիէսաքի հետ, որ ընդհանուր քարտուղարն է, անիկա բոլոր տեղեկութիւնները կրնայ տալ մանրամասնօրէն:

Կրնամ այսքան ըսել, որ արդարեւ նկատի ունինք օտարականներու տեղաւորման խնդիր մը Փարակուէյի մէջ. ԲԱՅՑ ԵՐԲԵՔ ՀԱՐՑ ՉԷ ԵՂԱԾ ՖՐԱՆՍԱՅԻ ՄԷՋ ՀԱՍՏԱՏՈՒԱԾ ՀԱՅ ԳԱՂԹԱԿԱՆՆԵՐԸ ԿԱՄ ԱՊԱՍՏԱՆԵԱԼՆԵՐԸ ՏԵՂԱՒՈՐԵԼ ԱՅԴ ԵՐԿԻՐԸ Ֆրանսայէ դուրս գտնուած զանազան ազգի գաղթականներն են որ նկատի ունեցած ենք:

— Ի՞նչ կը խորհիք հայ գաղթականներու ընդհանուր կացութեան մասին:

10 առ հարիւրի օրէնքին գործադրութիւնը եւ ուրիշ խստութիւններ անելի մատնած են մեր հայրենակիցները, քանի որ չեն կրնար իրենց եղած տեղը վերադառնալ:

— Նախ նկատեցէք որ 10 առ հարիւրի համեմատութիւնը՝ օտար աշխատաւորներու համար, մեր աշխատանքի կանոնադրութեան հիմը եղած է երկար տարիներէ ի վեր: Հետեւաբար նոր բան չէ անիկա, թէեւ տառապէս չէր գործադրուած մինչեւ հիմա, կամ հարկ չէր տեսնուած գործադրել: Այդ խնդիրը աշխատանքի նախարարութեան իրաւասութեան կը վերաբերի: Մասնաւոր պարագաները պատկան նախարարութեան հետ կարելի է կարգադրել: Ցամենայն դէպս, Հայերու մասնաւոր կացութիւնը չեն անգիտանար, եւ կը կարծեմ թէ մեծ բարեացակամութիւն ցոյց կը տրուի արդէն:

— Թերթերուն մէջ կը կարդանք թէ Սուրիոյ մարզպանութիւնը տրամադիր է քաջալերելու Գերմանիայէն եւ Սարէն փախած Հրեաները, իբրեւ գրամատէր եւ հողագործ: Եթէ ճիշդ է այս լուրը, ինչո՞ւ նոյն դիւրութիւնները չեն ընծայուիր մեզի:

— Հրեաներու տեղաւորումը հաւաքական չպիտի ըլլայ, այլ անհատական: Ցետոյ, կը կրկնեմ դարձեալ թէ ՀԱՅԵՐԸ ՖՐԱՆՍԱՅԷՆ ՀԱՆԵԼՈՒ ԽՆԴԻՐ ՉԷ ԵՂԱԾ ԵՒ ՉԿԱՅ ՍԵՂԱՆԻ ՎՐԱՅ: Մենք կ'ուզենք հոս պահել Հայերը, մանաւանդ որ առ առաւելն 80 հազարի կը հասնի ձեր թիւը ամբողջ Ֆրանսայի մէջ, եւ անիկա շատ մեծ համրանք մը չէ: Իսկ եթէ կան Հայեր որ կ'ուզեն Սուրիա երթալ, իբրեւ անհատ, արգելք չկայ: Հոն բոլորին համար ալ տեղ կայ: Այդ հողամասերը նախապէս Ազգաց Լիկայի Հայ Ապաստանի (?) Հանձնաժողովին կ'պատկանէին եւ շա՜տ ընդարձակ են...

— Առնէէ մը ի վեր շատ կը խօսուի Ֆրանսա հաստատուած Հայերու հաւաքական հպատակութեան մասին. իբրեւ թէ պետական մարդիկ ալ համաձայն են եղած...

— Խօսելով միայն իմ մասիս, ՈՐ ԵՒ Է ՕԳՏԱԿԱՐՈՒԹԻՒՆ ՉՈՒՆԻ ՀԱՒԱՔԱԿԱՆ ՀՊԱՏԱԿՈՒԹԻՒՆԸ. ԹՈՂ, ՈՐ ԱՐԴԷՆ ՕՐԻՆԱՊԷՍ ԱԼ ԻՐԱԳՈՐԾԵԼԻ ՉԷ: Ընդհակառակն, մենք կը փափաքինք որ Հայերը Հայ մնան Ֆրանսայի մէջ, իրենց մշակոյթով եւ լեզուով, մենք չենք ուզեր որ ձուլուին անոնք: ՉՄՈՌՆԱՆՔ ՆԱԵՒ ՈՐ ՀԱՅ ԺՈՂՈՎՈՒՐԴԻ ԱՊԱԳԱՅԻՆ ՏԵՍԱԿԷՏՈՎ ԱԼ ԱՆՆՊԱՍՏ ԿԸԼԼԱՅ ՀԱՒԱՔԱԿԱՆ ՀՊԱՏԱԿՈՒԹԻՒՆԸ:

— Հայ Տնտեսական Կեդրոնի վերջին ժողովին առթիւ (9 փետրուար), ձեր անունը արձանագրուած էր իբրեւ նախագահ եւ կուսակից ազգային կազմակերպութեան մը: Այս առթիւ թիւրիմացութիւններ ծագեցան:

— Իմ ուզածս այն է որ գործակցութիւն մը հաստատուի բոլոր հայկական կազմակերպութեանց միջեւ: Խնդիրը ոչ Statut des Minorités (փոքրամասնութեանց կազմական կանոնագիր) հաստատել է, ոչ ալ հաւաքական հպատակութիւն, այլ ընդհանուր գործակցութիւն: Ուրեմն շատ պարզ է հարցը. համագործակցութեամբ միայն կարելի է ձեռք բերել յաւագոյն արդիւնքները:

— Թոյլ տուէք նորէն ձեր ուշադրութեան յանձնելու օրուան մտահոգութիւնները,— ինքնութեան թուղթ, աշխատանքի արտօնագիր, արտաքսում եւայլն, որոնք չուարման մատնած են բազմաթիւ հայրենակիցներ:

— Արդարեւ, այդ խնդիրները ընդհանուր հանգամանք ունին, բայց, ինչպէս ըսի, ազգային (Հայ) հաւաքական գործակցութեամբ կարելի է հետզհետէ հարթել ծագած բոլոր դժուարութիւնները, մանաւանդ որ մենք շատ լաւ գիտենք, թէ քաղաքական ապաստանեալները, ինչպէս են Հայերը, որ եւ է տեղ չեն կրնար մեկնիլ: Ինչ կը վերաբերի մեզի, ջանք չենք խնայեր, որպէսզի այս կացութիւնը բարելաւուի, միայն թէ պէտք է ժամ առաջ իրականանայ ձեր համազգային գործակցութիւնը:

»»» · «««

ՍԱՐԸ ԳԵՐՄԱՆԻՈՅ ՅԱՆՁՆՈՒԵՑԱՒ ԵՐԷԿ, 1 ՄԱՐՏ

═ •–• ═

ԱՆՍԱՀՄԱՆ ԽԱՆԴԱՎԱՌՈՒԹԻՒՆ ԵՒ ԽՐԱԽՃԱՆՔ

Երէկ, ուրբաթ, 1 մարտ, պաշտօնապէս Գերմանիոյ յանձնուեցաւ Սարի երկրամասը: Առտուն ժամը 9.15ին, Սարպրուքէնի քաղաքապետարանին մէջ, իտալական պատուիրակ պարոն Ալոյզի յանուն Ազգերու Դաշնակցութեան նախանգը յանձնեց Գերմանիոյ լիազօրին, Տոքթ. Ֆրիքի: Մէկ ժամ վերջը, Գերմանիոյ ներքին նախարարը ճառ մը խօսեցաւ ձայնարձակին առջեւ, եւ ազդաշնանը տուաւ դրօշազարդութեան: Եւ ահա գերմանական դրօշը պարզուեցաւ քաղաքապետարանին վրայ, միեւնոյն ատեն ամէն տեղ, դրօշներու ծովի մը վերածելով ամբողջ Գերմանիան: Մէկ վայրկեան լռութիւն տիրեց երկրին մէկ ծայրէն միւսը, ի պատիւ պատ-

(Լուրերու շարունակութիւնը կարդալ Դ. էջ)

ՕՐԸ ՕՐԻՆ

ԳԷՈՐԳ ԽԱՏԻՍԵԱՆ

— • —

Գոյժ մը եւս,— Խարքովի մէջ (Ուկրայնա), շոգեկառքի արկածի մը զոհ գացած է Գէորգ Խատիսեան, իրաւագէտ: (Եղբայրը ընկեր Ա. Խատիսեանի):

Գիտուն մարդ եւ ջերմ հայրենասէր, Գէորգ Խատիսեան մնացած է միշտ շուքի մէջ, շնորհիւ իր համեստ բնաւորութեան:

Ուրիշներ, աւելի վարպետ, կրցած են շուք եւ համբաւ շահիլ ամէն ճակատի վրայ, իսկ այս գիտուն մարդը նախընտրած է կարելի եղածին չափ քիչ երեւալ, խուսափիլ շոնդալից արտայայտութիւններէ, եւ գործել անաղմուկ:

Սպասելով որ իր մտերիմ եւ իրազեկ ընկերները պարտք սեպեն լրիւ ծանօթացնել այս նոր զոհին կեանքն ու գործը, կ'ուզէի յիշել անձնական խօսակցութիւն մը՝ իրեն հետ,— առաջինը եւ վերջինը:

1919, Երեւան: Աշուն: Հ. Հանրապետութեան կազմակերպութեան օրերն են:

Միեւնոյն ատեն տեղի կ'ունենայ Հ. Յ. Դ. 9րդ Ընդհ. Ժողովը, ամէնէն պատկառելին Դաշնակցութեան պատմութեան մէջ, թէ քանակով եւ թէ բովանդակութեամբ:

Ճակատագրական օրեր են եւ խանգավառութիւնը կը պոռթկայ սահմանէ սահման, բայց մանաւանդ արտասահմանի մէջ:

Չէ՞ որ մարդոց ոտքը շատ աւելի կը կտրի գետնէն, երբ գտնուին հեռու, իրական գետնէն կամ իրականութենէն:

Այդպէս ալ՝ այն օրերուն:

«Դաշնակից »ները գիշերը ցերեկին խառնած՝ պետութիւններու, երկիրներու, ժողովուրդներու ճակատագիրը կը վճռէին լեռնակուտակ դաշնագիրներով: Կը չափէին, կը ձեւէին, կը կտրէին, կը պարտադրէին:

Մենք ալ ունէինք մեր գերագոյն խորհուրդը — ազգ. համագումար — երկու պատուիրակութիւններով (Փարիզ):

Եւ պահանջներ ծովերէ ծով, ծովածաւա՛լ, որոնք մագաղաթի վրայ ձեւակերպուած եւ նաշտութեան խորհրդաժողովին ներկայացուած էին:

Այդ օրերուն, Անատոլուն նեղքելով, դէպի Երեւան կուգար Զօր. Հայ-պարտ,— Մ. Նահանգներու, աւելի ճիշդ՝ նախագահ Ուիլսընի լիազօրը, որ իրականին մէջ պաշտօն ունէր գերեզման դնելու ամերիկեան հոգատարութեան ծրագիրը:

Զօրավարը Կարինէն 1500 – 2000 կէտերէ բաղկացած հարցարան մը ուղղուած էր հայկական կառավարութեան, պատասխան պահանջելով 24 կամ 48 ժամէն:

Հարցարան մը՝ որ կը հասնէր Թրակիայէն մինչեւ Բագու, լայնքին եւ երկայնքին, շարելով մանրակրկիտ հարցումներ՝ Օսմ. կայսրութեան, բաղկացուցիչ ժողովուրդներու, անոնց ազգային իրաւունքներու, քաղաքական պահանջներու եւն. մասին:

Կառավարութիւնը ափյափոյ կանչելով բոլոր մասնագէտները ու իրազեկները, հարցարանը մասերու բաժնած եւ յանձնարարած էր անմիջապէս խմբագրել պատասխանները:

Հրաւիրեալներէն մէկն ալ ողբացեալ Գէորգ Խատիսեանն էր, որ չեմ յիշեր ինչ պաշտօն կը վարէր այդ շրջանին:

Իրիկուն մը, ծանօթացայ իր գրասենեակին մէջ:

Զգուշ եւ նիհար, տարիքի եւ յոգնութեան բեռին տակ ճնշուած, եւ չափազանց համեստ, հազիւ համարձակեցայ մօտենալ:

Կարելի՞ էր հայկական դատէն ուրիշ բանի մը վրայ խօսիլ, այդ օրերուն:

Եւ Պ. Խատիսեան ալ զրոյց մը բացաւ, միշտ զգուշանալով որ չվիրաւորէ իր գտնուածի չորութենէն:

Ըսի թէ սահման չունէր մեր խանդավառութիւնը:

Քարտէս մը՝ պատին վրայ, բուրդ մը՝ ձեռքը, իսկ փաստեր ու բանաձեւներ՝ որ կը հոսէին առուակի մը պէս:

— Կը հաւատա՞ք թէ կուտան մեր ուզածը, Ղարաբաղէն մինչեւ Կիլիկիա ... Ես շատ համեստ ծրագիր մը ունիմ — բայց չվիրաւորուի՛ք: Նախ՝ շուշտ պէտք է հոգեր ստանանք Թուրքիայէն, զոնէ նուազագոյնը մեր անսահման ժառանգութեան: Իսկ նաւահանգիստի համար գիտէ՞ք ի՛նչ կը խորհիմ: Նայեցէք սա քարտէսին: Տրապիզոնէն մինչեւ Կարս՝ 800 քիլոմեթր է, անանցանելի ճամբաներով, որոնց մէջէն երկաթուղի շինելու համար տասը տարին չպիտի բաւէ, մինչդեռ մենք ունինք փառաւոր խնուղի մը Ճորոխի հովիտէն, 120 քիլոմեթր: Երկու տարէն յաւ երկաթուղի մը կը շինենք Կարսէն Բաթում եւ կ'ունենանք ելք՝ դէպի ծով.— ցնոր տնօրինութիւն: Կարելի է համաձայնիլ Վրացիներուն հետ, երկուքի բաժնելով Բաթումի ընդարձակ նաւահանգիստը: Ծովու երկիրներուն ալ կը բաւէ, եւ Դաշնակիցներուն գործն ալ կը դիւրանայ:

Այդ օրերուն ո՞վ կը համարձակէր քարտէս նայիլ, թուանշաններ պրպտել, եւ զոհանալ «համեստ» ծրագիրներով...

ՎԱՀԷ

«Je Suis Partout» ի զարշելի յօդուածին առթիւ

»»» · «««

Ամէն կողմէ բուռն բողոքներ կը հասնին մեզի, *Ժը սիւի Փարթու*ի զարշելի ցեղապաշտութեան առթիւ: Հանրային կարծիքը խորապէս գրգռուած, գոհացում կը սպասէ, մասնաւորապէս պարտականութեան կանչելով հայ մտաւորականութիւնը:

Փարիզի Հայ Ուս. Միութեան կողմէ երէկ պատուիրակութիւն մը ներկայացաւ ֆրանսերէն շաբաթաթերթին խմբագրութեան, բողոքելու համար: Այս առթիւ միասին տարած էր ֆրանսերէն գիրքեր, որոնք կը խօսին հայ ժողովուրդի մասին:

Միութիւնը որոշած է վիճաբանական ժողով մը սարքել մարտ 10ին, հրաւիրելով հայ եւ ֆրանսացի դէմքեր:

∴ Երէկ ֆրանսերէն բաց նամակ մը եւս ստացանք, ստորագրուած՝ Հ. Համբարձումեան, «պսակաւոր ընկերային գործերու», եւ հրատարակութեան խնդրանքով: Մեր հայրենակիցը (Տրապիզոնցի) որ Ալֆորվիլ կը բնակի, իր կարգին խորին դառնութեամբ կը ձաղկէ յօդուածագիրը, առաջարկելով որ մաքրողական մը առնէ, «բայց ոչ թերթի մը մէջ, որովհետեւ չափէն աւելի մաղձ կը հոսի ձեր գրիչէն»:

∴ Իրաւագէտ Պ. Պէրճառ Վահէ նոր նամակ մը գրելով (ֆրանսերէն), կը հրաւիրէ իր հայրենակիցները մնալ պաղարիւն, եւ աջակցիլ իրեն, արժանի դասը տալու համար ֆրանսացի յօդուածագրին: Այս առթիւ կը հրաւիրէ գիտնականները, արուեստագէտները եւն. մասնակցիլ իր առաջարկած վիճաբանական ժողովին, ֆրանքեւհայկական փառաւոր ցոյց մը կազմակերպելու համար: Ժողովին պիտի մասնակցին ֆրանսացի ականաւոր անձեր: Հասցէն՝ 18 *Ռիւ Սօֆին, Փարիզ* (6):

Կ. ԽԱՉԻ ՄԻՋԱԶԳԱՅԻՆ ԿԱԶՄԱԿԵՐՊՈՒԹԻՒՆԸ

— •• —

(Հ. Կ. ԽԱՉԻ 25ԱՄԵԱԿԻՆ ԱՌԹԻՒ)

Հակառակ իր ընդարձակ ծաւալին ու տիեզերական խոշոր նշանակութեան ու դերին, Կ. Խաչի միջազգային հսկայ կազմակերպութիւնը համեմատաբար նոր ժամանակներու ծնունդ է:

Ան չի նմանիր սովորական ամենօրեայ միութիւններուն կամ կազմակերպութիւններուն որոնք կը ծնին ծագող արեւին հետ ու անոր հետ ալ կը մարին: Նիւթական հիմերէ վեր՝ հոգեկան ամրակառոյց շէնք մը՝ որ դարձած է այլ եւս խորհրդանիշ մարդու այլասիրական ոգիին:

Աւելորդ պիտի ըլլար թերեւս խօսիլ այսօր անոր մասին, այնքան ծանօթ դարձած է այլ եւս աշխարհի մէջ անոր կազմակերպութիւնը եւ գործունէութիւնը, սակայն փոքրիկ յետադարձ ակնարկ մը անոր պատմութեան անհրաժեշտ է, ցոյց տալու համար թէ ինչպիսի համեստ կորիզէ մը ծնունդ առնելէ յետոյ՝ հասած է ան այսօրուան լայնածաւալ ու տիեզերական կազմակերպութեան:

1862ին Ժընեւցի Անրի Տիւնան հրատարակութեան տուաւ իր գիրքը «Սոլֆերինոյի յիշատակը»: Իր նպատակն էր նուիրագործել «քանի մը միջազգային պայմանադրական սկզբունքներ, որ եթէ ընդունուէին եւ վաւերացուէին, հիմ պիտի ծառայէին Եւրոպայի զանազան երկիրներու մէջ վիրաւորեալներու օգնութեան ընկերութիւններուն»:

Իր նպատակը իրագործելու համար, Անրի Տիւնան ապահովեց աջակցութիւնը Կիւսթավ Մուանիէի, Ժընեւի հանրօգուտ ընկերութեան նախագահը: 1863ին հինգ հոգինոց յանձնախումբ մը կազմեցին, որուն կ'անդամակցէին բացի Տիւնանէն եւ Մուանիէն, Զոր. Տիւֆուր, Տոքթ. Լուի Ափփիան եւ Տոքթ. Թէոտոր Մօնուար:

Այս յանձնախումբը ոչ միայն կ'ուսումնասիրէր առաջարկը զոր «Սոլֆէրինոյի յիշատակ»ի հեղինակը կը ներկայացնէր, այլ եւ կը ձեռնարկէր միջազգային ներկայացուցչական ժողովի մը միջոցաւ նուիրագործելու իր աշխատութեան արդիւնքը:

Յանձնախումբին թափած ջանքերու շնորհիւ, եւրոպական 16 պետութիւններու պատուիրակութիւնները համակուեցան պարզ ու մեկին ծրագրով մը, որ կը նախատեսէր ստեղծել ազգային կոմիտէներ որոնք շահագրգռուած կառավարութիւններու հաւանութեամբ պիտի օժանդակէին բանակներու առողջապահական սպասարկութեան:

Ժընեւի այս առաջին համագումարէն յետոյ, որ խորհրդակցական հանգամանք ունէր, 1864ին տեղի ունեցաւ 16 պետութիւններու պաշտօնական ներկայացուցիչներու դիւանագիտական համագումարը, ուր կնքուեցաւ նաեւ Ժընեւի դաշինքը:

Այս դաշինքին գլխաւոր նպատակն էր ճանչնալ պատերազմի առեն, հիւանդներու, վիրաւորեալներու եւ զանոնք խնամող անձերու չէզոքութիւնը: Դաշինքը կը պարտադրէր հաւաքել եւ խնամել վիրաւոր եւ հիւանդ զինուորները, առանց ազգի խտրութեան: Դաշինքը հաստատեց նաեւ չէզոքութեան իբր նշանակ Կարմիր Խաչ մը ճերմակ երեսի վրայ (բացառաբար կարմիր մահիկը, ինչպէս նաեւ կարմիր Արեւ եւ Առիւծի նշանակը Թուրքիոյ, Եգիպտոսի, Պարսկաստանի եւ Ռուսիոյ մէկ մասին համար):

1863ին արդէն սկսան կազմուիլ ազգային կոմիտէները, ինչպէս նաեւ Ժընեւի կոմիտէն, որ առաւ միջազգային կոմիտէ անունը, եւ ճանչցուեցաւ իբր բարոյական հեղինակութիւն մը: Այս կոմիտէն է որ կ'աշխատի պահել եւ զարգացնել կեդրոնական կոմիտէներու փոխադարձ յարաբերութիւնները:

Կոմիտէին տարեկան ծախքն է 150 հազար զուիցերիական Ֆրանք, որ կը հոգացուի Կարմիր Խաչի ազգային ընկերութիւններու կողմէ:

Ժընեւի կոմիտէն կը մնայ չէզոք միջնորդ մը, որուն միջամտութիւնը օգտակար համարուած է պատերազմի առեն:

Ներկայիս Կարմիր Խաչի տիեզերական դաշնակցութիւնը կազմուած է 57 պետութիւններու ազգային ընկերութիւններէն: Ամերիկեան, պելժիական, բրիտանական, ֆրանսական Կարմիր Խաչերը կարեւոր մասնաճիւղեր ունին գաղթավայրերու մէջ, իսկ խորհրդային Ռուսիոյ բոլոր Կ. Խաչերը եւ ինչպէս Կ. Մահիկները միջազգային տեսակէտով մէկ ընկերութիւն մը համարուին:

Կարմիր Խաչը ուրեմն ծաւալեցաւ անհամեմատ չափերով եւ կը ճանչցուի այսօր իբրեւ միջազգային միակ բարեսիրական կազմակերպութիւնը:

Ան իր այսօրուան համեմատութիւնները պիտի չունենար, եթէ սահմանափակէր իր գործունէութիւնը միայն պատերազմի վիրաւորեալներու օգնութեան գործին: Խաղաղութեան առեն ալ նոյնքան օգտակար գործունէութիւն մը կ'ակնկալէր իրմէ տառապող մարդկութիւնը:

1919ին կազմուեցաւ Կ. Խաչի ընկերութիւններու Լիկան: Անոր նպատակն է պահել խաղաղութեան առեն ալ այն եռանդը եւ նուիրումը զորս Կ. Խաչի ազգային ընկերութիւնները ի գործ կը դնէին պատերազմի առեն:

Կարմիր Խաչի բոլոր ազգային միութիւնները, որ կազմուած են Ժընեւի դաշինքին համաձայն, կրնան անդամակցիլ Լիկային: Ան դաւանական, կառավարական, քաղաքական հանգամանք չունի:

Լիկան կապ կը պահէ հանրօգուտ ընկերութիւններու հետ, ինչպէս նաեւ Թոքախտի դէմ պայքարի, հակալքոլական, մանուկներու պաշտպանութեան եւայլն ընկերութիւններու հետ, օգնելով կամ գործակցելով անոնց:

Լիկան կը ձգտի ստեղծել ընկերութեան ամէն մէկ խաւի մէջ առողջապահական լաւագոյն միջոցներով ապրելու ցանկութիւն: Ասոր համար կ'աշխատի խթանել առողջապահութեան ժողովրդական ուսումը:

Ան կը պատրաստէ հիւանդապահուհիներ եւ մանաւանդ ոյժ կուտայ երիտասարդական Կ. Խաչերու կազմութեան, նկատելով վերջինս, ոչ միայն իբրեւ միջոց գալիք սերունդին առողջապահական դաստիարակութիւնը ապահովելու, այլ տարր մը, ուր կարելի է դիւրութեամբ դրոշմել նուիրումի եւ փոխօգնութեան ոգին, հիմքը Կ. Խաչի իտէալին:

Կ. Խաչի անդամներու 30—35 պարբերաթերթեր կը հրատարակուին 29 զանազան երկիրներու մէջ: Ամբողջ աշխարհի մէջ Կ. Խաչի անդամներու թիւը կ'անցնի 11 միլիոնը:

Անկարելի է մի առ մի թուել այն բազմազան ծառայութիւնները որ Կ. Խաչի ազգային միութիւնները կը մատուցանեն մարդկութեան, զօրելով իւրաքանչիւր ընկերութիւն իր ազգային աւանդութիւններու եւ պահանջներու սահմաններուն մէջ:

Կ. Խաչի Լիկան, օժանդակութեամբ Ժընեւի միջազգային կոմիտէին, մեծ չափերով օգնութեան հասած է 1919էն ի վեր պատահած համաշխարհային աղէտներուն,— երկրաշարժներու, հեղեղներու, սովի, համաճարակի, եւն: Ու այսպէս Ժընեւի Կ. Խաչի միջազգային կոմիտէն եւ Կ. Խաչի ընկերութիւններու Լիկան, պահելով հանդերձ իրենց անհատականութիւնը եւ գործելու սեփական ասպարէզը (պատերազմի եւ խաղաղութեան) կը միանան իրարու եղբայրական աջակցութեամբ:

Բոլոր Կ. Խաչերու ազգային ընկերութիւններուն, Լիկային եւ Ժընեւի միջազգային կոմիտէին գերագոյն մարմինն է Կ. Խաչի միջազգային ընդհանուր ժողովը, որ կը գումարուի չորս տարին անգամ մը:

Ահա համառօտ պատկերը այն կազմակերպութեան որ կոչուած է մեղմացնելու մարդկային տառապանքը: Ամբողջ աշխարհի մէջ քսան միլիոնէ աւելի անդամներու անշահախնդիր յարատեւ մարդասիրական այս մեծ ձեռնարկին՝ պերճախօս ապացոյցը չէ՞ անոր օգտակարութեան եւ անհրաժեշտութեան:

×

Մեր գաղթահայ իրականութեան մէջ ալ կայ ու կը գործէ գիտակից վերաբերմունքով, անսպառ եռանդով ժողովրդական կազմակերպութիւն մը: Ի՞նչ փոյթ թէ ան կոչուի Օգնութեան Խաչ, Կապոյտ Խաչ, Ֆրանսահայ Կ. Խաչ, Մանուկներու Օգնութեան Մարմին, Գթութեան Խաչ եւն.: Համեմատած մեր Սփիւռքի թիւին, այս կազմակերպութիւնը գրեթէ նոյն ծաւալը կը ներկայացնէ ինչ որ Կ. Խաչի ազգային կազմակերպութիւնները:

Իսկ գործունէութեան դա՞շտը...

Ո՞վ չի գիտեր ու չի ճանչնար զայն: Տեղ մը կ'այցելէ հիւանդանոցներու մէջ անկիւնը ինկած պանդուխտ հիւանդին: Ուրիշ տեղ մը կը բանայ դպրոցներ ու դասընթացքներ հայ մանուկին հայերէն սորվեցնելու: Անդին կը հաւաքէ տարագրութեան հետեւանքով Սիբիրին ու Թուրքին քով մնացած բեկորները: Ուրիշ տեղ մը կը հոգայ ընդհ. սեղանով չքաւոր գաղթականներու ճաշը: Կը բանայ դարմանատուններ իր կարողութեան չափով, կը հրատարակէ առողջապահական գրքոյկներ, եւն.:

Գործունէութեան միակ մղիչ ուժն է հայ կինը այլասիրական եւ անձնուէր ոգին: Այո, հայ կինը, որովհետեւ այս կազմակերպութիւնը չի նմանիր օտար Կ. Խաչերու, ուր հաւասար եռանդով կ'աշխատակցին այրերն ալ, կիներն ալ: Հայ կինը, հայ աշխատաւոր կինը, առանձնելով բովանդակ ծանրութիւնը, հերոսական յարատեւութեամբ կը տանի իր խաչը:

Ինքնաբուխ է մանաւանդ այս ժողովրդական կազմակերպութիւնը: Փրոփականտի կամ քարոզի ուժով չէ որ կը կազմուին մասնաճիւղերը: Հազիւ քանի մը անձնուէր ու սրտցաւ հայուհի քով քովի եկան, կը միանան ու կ'իմացնեն իրենց կազմութիւնը.

— «Մեր քաղաքին մէջ մասնաճիւղ մը կազմեցինք: Մեր տեղական պահանջն է հայերէն լեզուի ուսումը հայ մանուկներուն:

— «Մենք պիտի օգնենք մի միայն թոքախտաւոր հիւանդներու», կ'իմացնէ ուրիշ նորակազմ մասնաճիւղ մը:

Ու հայ կինը կը սորվի կազմակերպուիլ, զոհելով իր եսը մասնաճիւղի շահերուն, մասնաճիւղը Շրջ. Վարչութեան շահերուն, Շրջ. Վարչ. կեդրոնական վարչութեան ու բոլորը միայն կանոնագրին:

1910էն ի վեր անդուլ կը գործէ կազմակերպութիւնը: Այսօր, քսան եւ հինգ տարի յետոյ անոր կազմութենէն, իր 25 ամեայ յոբելեանի առթիւ երբ յետադարձ ակնարկով մը չափենք անոր կտրած ճամբան, կամքի, կորովի ու անձնուիրութեան ի՜նչ փառաւոր դաշտ մը կ'երկարի մեր աչքին:

ՄԱՆԴԻԿ ՄԵՍՐՈԲԵԱՆ

ՕՐՈՒԱՆ ՇԱՐԺՈՒՄԻՆ ՀԵՏ

ՖՐԱՆՍԱՅԻ ՅԵՏԻ ԵՒ ԳԱՂՏՆԻ ԽՄԲԱԿՑՈՒԹԻՒՆՆԵՐԸ

2. ՖՐԱՆՍԱԿԱՆ ՀԱՄԵՐԱՇԽՈՒԹԻՒՆ (ՍՈԼԻՏԱՐԻԹԷ ՖՐԱՆՍԷԶ)

Այս կազմակերպութեան մասին խօսելէ առաջ, քանի մը բառով ներկայացնենք զայն յղացողը:

Հետաքրքրական եւ անհասկնալի անձնաւորութիւն մըն էր անուշահոտութեանց յայտնի վաճառականը, հանգուցեալ Պ. Ֆրանսուա Քոթին:

« Հանրային աշխատանքը աղքատ մարդու դրօշակն է», ըսեր էր, բայց ջրելու համար այս խօսքը, երբեմնի միլիառատէրը իր կեանքի վերջալոյսին նետուեցաւ քաղաքական կեանքին մէջ, մանաւանդ որ ունէր պէտք եղած գլխաւոր զէնքը՝ դրամը:

Թունդ հակառակորդ համայնավարներուն, «գրեց» գիրք մը անոնց դէմ: Բառը չակերտեցի, որովհետեւ ըսին թէ ուրիշները կը գրեն եւ ինք կը ստորագրէ: Ամէն պարագայի մէջ, քաղքենի թերթերը, գլխաւորութեամբ «Մաթէն»ի պէտք եղածին չափ խօսեցան իր վրայ, քանի որ իրենց գործին կուգար: Սակայն, երբ կէս առ կէս պակաս գինով ժողովրդական թերթ մը հանել որոշեց՝ վտանգաւոր մրցորդ մը հանդիսանալով, միւսները մէկ ճակատով սկսան պայքարիլ իր դէմ: Երկու կողմերն ալ հարուստ էին, եւ կռիւը տեւեց քանի մը տարի:

Պ. Քոթի տեսնելով որ՝ միայն մամուլը անբաւական է « բոլոր Ֆրանսացիներու համերաշխութեան» գաղափարը տարածելու համար, ձեռնարկեց հրապարակային քարոզչութեանց, որոնց ընթացքին՝ զգաց անհրաժեշտութիւնը՝ միւս կազմակերպութիւններու նման իր մարտական խումբերը ունենալու, եւ քսակին բերանը անգամ մը եւս բանալով, մէջտեղ հանեց « Սոլիտարիթէ Ֆրանսէզ»ը:

Նորակազմ մարմնին վրայ ունեցած վստահութիւնը բացատրելու համար, կ'ըսէր օր մը մտերմական շրջանակի մէջ.

— « Այնպիսի շարժում մը պիտի ստեղծեմ՝ որ աշխարհ զարմանայ»:

Բարեկամները գաղտնի կը ծիծաղին իր ապագայական խանդավառութեան վրայ, կարծելով թէ, Քոթիի միւս ձեռնարկներուն նման ասիկա եւս երկար կեանք չպիտի ունենայ, բայց յետոյ կը ստիպուին ընդունիլ, թէ այս անգամ քիչ մը սխալած են, որովհետեւ իր մահէն յետոյ իսկ՝ դեռ կը շարունակուի իր ձեռնարկը:

Խմբակցութիւնը կազմուած է 1932ին, հրամանատարութեամբ գաղթային սպայի մը, Պ. Ժան Ռընոյի: Սկիզբէն իսկ աչքի զարնող բանը անդամներու համազգեստն է, որ շատ կը նմանի հիթլէրականին: Նոյն բարձրավիզ մուճակները, մէջքի կաշի գօտին եւ կապոյտ շապիկը, գորշի մոխարքն: Կուրծքերուն վրայ փոքրիկ զինանշան մը, որ կը ներկայացնէ աքլոր մը, (հին Ֆրանսացիներու խորհրդանիշերէն մին):

Հետզհետէ կը սկսին գործօն աշխատանքներու, ձախակողմեաններու եւ աջակողմեաններու փողոցային կռիւներուն մէջ դիրք բռնելով վերջիններու կողքին: Մասնաւորաբար ուժ կուտան հրապարակային բանախօսութեանց, ուր իրենց հրամանատարը եւ իր քանի մը բարեկամները, ապածոյ նախադասութիւններով կը բացատրեն «վարպետ»ին համերաշխութեան (Սոլիտարիթէ) գաղափարը:

Ամբոխավար բուռն ոճը, հակօտար շունչը, «Ֆրանսան Ֆրանսացիներուն» նշանաբանը, քառասուն միլիոննոց ժողովուրդի մը մէջ կը գտնեն իրենց համախոհները, եւ սկզբնական կորիզը երթալով կը մեծնայ:

Թէ ի՞նչ է իրենց թիւը ներկայիս, որոշապէս կարելի չէ ըսել, ինչպէս կը խոստովանի յօդուածագիրը, Պ. Ս. Առպէլօն, քանի որ իրենք բան մը չեն ըսեր: Բայց, հակառակ անոնց կարծիքին մեծ բան մը ըլլալու չէ:

Ունին իրենց կեդրոնատեղին, փոքրիկ յարկաբաժին մը Տաուօ փողոցին մէջ, ուր համազգեստաւոր պաշտօնեայ մը կ'ընդունի այցելուները: Պատը փակցուած ազդ մը կը յայտնէ թէ «բարեւը պարտաւորիչ է, նոյնպէս կարգապահութիւնը»:

Եթէ քանակով մեծ արժէք մը չեն ներկայացներ, պէտք է ընդունիլ, որ անհրաժեշտ մարտական տարր ունին: Փետրուարի դէպքերուն կռուողներու առաջին գծին վրայ կը գտնուէին եւ ոստիկանական բարձրաստիճան պաշտօնեայ մը խոստովանեցաւ խորհ. յանձնախումբին առջեւ, թէ այդ երեկոյ ամէնէն կատաղի կռուողները «Սոլիտարիթէ»ի անդամներն էին: Մեռեալներուն մէջ կը գտնուէին իրենց քանի մը անդամները, որոնց թաղումը կատարեցին մեծ շուքով: Մէկը Ալժէրիացի մահմետական մըն էր: (Այս տարրէն մասնաւոր խումբեր կազմած էին):

Ձախակողմեան թերթերը փաստերով ցոյց տուին, որ այս խեղճերը օրական երեսուն Ֆրանքով վարձուած անդամներ էին, եւ ոչ թէ գաղափարական մարտիկներ, ինչպէս կ'ուզէին հաւատացնել վարիչները: Այն օրէն ասդին օրը օրին կուտան նաեւ ցանկը տասը փախաներու, հասարակ գողութեամբ ու ոճրագործութեամբ ամբաստանուածներու, եւ արդար ըլլալու համար՝ պէտք է ըսել թէ այս վերջինները բաւական մեծ թիւ կը կազմեն, ինչ որ վարկաբեկիչ է Սոլիտարիթէի համար:

Գալով իրենց ծրագրին, կարելի է ամփոփել երկու բառով.— «Ազգային Յեղափոխութիւն»: Ըստ Պ. Ժ. Ռընոյի, այդ յեղափոխութիւնը յառաջխաղացման մէջ է փետր. 6էն ի վեր: Իր բառերով զայն կը շարունակուի տարբեր ձեւերով, եւ ոչ ոք կրնայ զայն կեցնել որովհետեւ հայրենասէրները փողոց իջնելու համը առին: Ցաւալիօրէն գիտեն՝ թէ ինչ կը ներկայացնէ այդ գործողութիւնը, ինչպէս որ գիտեն իրենց ուժին արժէքը փետր. 6էն ի վեր:

«Մերիններուն նման շարժումները կը ներկայացնեն քաղաքական հաւասարակշռութեան եւ ընկերային պահպանութեան անհրաժեշտ տարրերը: Այնքան ճիշդ է ասիկա, որ եթէ մենք չըլլայինք, չէր պայթեր փետր. 6ը եւ իշխանութեան վարիչները դեռ պաշտօնի վրայ կը մնային: Մեր ոգին՝ ուրեմն ազգային յեղափոխական է, միեւնոյն առեն հակայեղափոխական, այսինքն՝ մենք կատաղի հակառակորդներն ենք «հասարակաց ճակատ»ին (ձախակողմեան) եւ ազատ որմնադիրներուն»:

Վարիչը անկեղծօրէն կը յայտնէ իր մտածումները, առանց ծածկելու բառերը: Իրենց թշնամիները համայնավարները եւ ընկերվարականներն են: Անոնց յարձակումի ուժը տեւական սպառնալիք մըն է աջակողմեան տարրերուն եւ անոնց ռազմիկ զանգուածներուն: «Սոլիտարիթէ»ի քարոզիչները, մամուլի էջերէն թէ սրահներու բեմերէն կը յայտարարեն թէ նոյն իսկ բռնի ուժով մէջտեղէն պիտի վերցնեն «Իւմանիթէ»ն (համայնավարներու պաշտօնաթերթը), «միացեալ ճակատ»ը եւ Ֆրանսայէն պիտի վտարեն ազատ որմնադիրները:

Հարցնողներ եղեր են, թէ հայս ծրագիրը իրագործելու միջոցները ունի՞ն»: «Այո» կը պատասխանէ վարիչ սպան եւ կը շարունակէ.

— «Արդէն համայնավարները եւ ազատ որմնադիրները կը զգան ասիկա, եւ իմ վրաս եղած յարձակումները կ'ապացուցանեն թէ որքա՞ն կը վախնան մեր հրապարակային ժողովներէն, աշխատաւորներու մօտ ունեցած մեր ուղղակի գործունէութենէն, որովհետեւ, մեր կարծիքով կարելի չէ լաւ բան մը ընել առանց կռթնելու բանւորութեան եւ գիւղացիութեան վրայ: Մենք ժողովուրդէն ենք ելած, դէպի իրեն կ'երթանք եւ գիտենք թէ ան կը սպասէ մեզի»:

«Սոլիտարիթէ Ֆրանսէզ»ը կը խոստովանի թէ անմիջական գործադրելի ընկերային եւ քաղաքական որոշ ծրագիր մը չունի: Կ'ուզէ ընկերութիւնը հաստատել արհեստական հիման վրայ, բայց այնքանը արդէն պետական վարչաձեւին մէջ կարգ մը փոփոխութիւններ ենթադրել կուտայ:

«Ազգային տնտեսութիւնը պէտք է յանձնուի շահակից (էնթէրէսէ) կողմերուն: Կ'ուզենք շահերու ներկայացուցչութիւն մը՝ անկախ քաղաքականէն: Ան ինքնավար պիտի ըլլայ, թէեւ իշխանութեան հակակշռին տակ:

«Ոչ աջակողմեան եւ ոչ ալ ձախակողմեան ըլլալով, մենք ազատ արհեստակցութիւն (քորփորաթիզմ) մը կ'ուզենք եւ ոչ թէ բռնի: Բնական ապակեդրոնացումը պէտք է կիրարկուի, որովհետեւ այսօրուան կեդրոնացման ձեւը բուն պատասխանատուն է անգործութեան, ազատ խաղերուն եւ շահագործման»:

Պ. Ժան Ռընօ եւս կը խորհի իշխանութիւնը ձեռք ձգել գայթակղութիւններուն, անիշխանականութեան վերջ դնելու համար: Իրենք՝ կարգ ու կանոնն են, հակառակորդները՝ անկարգութիւնը: Իրենք հայրենասէրներն են, իսկ հակառակորդները՝ միջազգայնականները, որ այստեղ կը նշանակէ ոչ – հայրենասէր:

Անհատի մը իշխանապետութեան (դիկտատուրա) կողմնակից չէ, սակայն զօրաւոր, հաստատուն, պատասխանատուութեան գիտակից կառավարութիւն մը կ'ուզէ, իսկ ատիկա իրականացնելու համար՝ միայն հակօրինական միջոցները նկատի կ'առնէ, յուսահատած ըլլալով օրինականներէն:

Բռնի ուժի կողմնակից պարոնը աչքի առջեւ ունի նաեւ այդպիսի կազմակերպութեանց լուծման պարագան, կ'ըսէ թէ ուրիշ անունի մը տակ երեւան պիտի գան, եւ առանց դիմադրելու տեղի չպիտի տան: «Փողոց պիտի իջնենք», «Ֆրանսան Ֆրանսացիներուն» աղաղակով եւ յարմար առիթին կը սպասենք: Մենք վստահ ենք ապագային վրայ, որովհետեւ երկու հարիւր յիսուն հազար հայրենասէրներ կան այս երկրին մէջ, որոնք կրնան վստահիլ մեր վրայ: Պիտի կռուինք մինչեւ վերջին կաթիլը մեր արեան: Ապացոյցը տուինք արդէն:

«Ուրեմն մենք պատրաստ ենք, ահա թէ ինչու միշտ յառաջ կ'երթանք, վստահ մեր ուժին եւ իշխանութեան հասնելու մեր հաւատքովը զօրեղացած: Այն առեն պիտի բարեփոխենք պետութիւնը եւ պիտի հաստատենք արհեստապետութիւնը, ազգին եւ վարչաձեւին միակ ու վերջին փրկութեան միջոցը»:

Գզտիկ մանրամասնութիւն մը,— Պ. Ժան Ռընօ, Կասքոն է, Ֆրանսայի այդ նահանգին բնակիչները մեծախօսկի համբաւը կը վայելեն:

Հ. ԱԿՈՆԱՑԵԱՆ

ԱՐՍԷՆ ԱՐԾՐՈՒՆԻ

Խորին վշտով կ'իմանանք մահը երիտասարդ ընկերոջ մը, Արսէն Արծրունիի, որ զոհ գացած է շնչարգելութեան, ինչպէս կը գրէ Պէյրութի «Ազդակ»ը:

Ողբացեալ ընկերը ծնած էր Պոլսոյ մէջ, զինադադարին, յետոյ գնաց Պանտրմա՞ թէ Պալըքէսիր, իբրեւ ուսուցիչ: Տակաւին թարմ էր հայոցին սարսափներու արիւնը, եւ Արսէնն ալ տոգորուած՝ բուռն վրէժխնդրութեամբ: Այդ օրերուն իր պաշտօնավայրած քաղաքին մէջ ծրագրած էր ձեռնարկ մը, որ դժբախտաբար ձախողեցաւ: Վերջին արտագաղթին առթիւ Սուրիա իջնալով, ամբողջովին նուիրուեցաւ ուսուցչական ասպարէզին: Ունի հատոր մըն ալ, «Աշխատանքի դպրոցը»:

Ողբալով իր կորուստը, ստորեւ կ'արտատպենք իր հայրենակցին եւ մտերիմ ընկերոջ՝ Խ. Թ.ի գրութիւնը իր կեանքի եւ գործունէութեան մասին:

Միջնակարգ զօրեղ կրթութեամբ մտաւորական մըն էր Արսէն, Սանասարեան վարժարանէն, որ կը հանդիսանար Տաճկահայաստանի ոգեկան մեծ ջահը, լուսաւորելու համար հայ նոր սերունդներու միտքը: Ծնած ու մեծցած Վասպուրականի մէջ, Երզրումցի ծնողներէ ու աշակերտած Երամեանի (Վան) եւ Սանասարեանի (Էրզրում) ան համահաւասար թէ՝ Վանեցի էր թէ Էրզրումցի. հիւրասէր, կայտառ, ոգեւոր ու յամառ:

Բարեկեցիկ ընտանիքի զաւակ, ուսուցչական ասպարէզը ընտրեց ան այն ժամանակ երբ կրնար դիւրութեամբ գտնել վճարովի պաշտօնեայ որեւէ առեւտրական դրամատիրական հաստատութեան մէջ: Բայց ուսուցչութիւնը իր ժամանակին գաղափարական տուրք մըն էր որ հայ մտաւորականը պարտաւոր էր վճարել, հաւատարիմ մնալու համար իր ընդգրկած սկզբունքներուն: Ու մինչեւ վերջ ալ կոչումով ուսուցիչ մնաց Արսէն, երբ մեր վտարանդի կեանքի պայմանները փակեցին իր առջեւ սեմերը վարժարաններուն որոնց հաւատարիմ մէկ մշակը եղած էր ան:

Փոքր Հասակէն Դաշնակցութեան մէջ մտած, սնած ու մեծցած հայ ազատագրութեան անձնուէր գործիչներուն շունչին տակ, Արսէն շատ ամուր հաւատք ունէր կազմակերպութեան ուժին եւ կարողութեան վրայ, վերակերտելու համար մեր ազատ ու անկախ հայրենիքը: Ան կը հաւատար հայկական ազատութեան ու ամէն մէկ հանդիպման կ'ըսէր. «Պիտի տեսնենք մեր երկիրը, մեր Վանն ու Վարագը ու յետոյ պիտի մեռնինք»:

Թափառումներով հարուստ կեանք ունեցաւ Արսէն, լի զրկանքներով, որ միշտ ալ հայ մտաւորականի բաժինն է եւ նաեւ վսեմ խոյանքներով: Տաճկահայաստան, Կովկաս, Պոլիս, Իզմիր, Պալքանեան երկիրներ եւ վերջապէս Սուրիա, եղան հանգրուանները իր կեանքին: Զինուոր՝ Հ. Յ. Դաշնակցութեան, Արսէն կատարեց իր վրայ դրուած պարտականութիւնները, մերթ իբր մարտիկ, Վանի հերոսամարտին, մերթ իբր ծառայող գաղթականական սպասարկութեանց, մերթ իբր աշխատակից եւ քարոզիչ — Կովկաս — մերթ կուսակցական գործիչ եւ խմբագիր — Իզմիր եւ Ռումանիա — ամէն տեղ ալ հանդէս բերելով մոլեռանդ յեղափոխականի անհաշտ նկարագիր՝ հանրային խնդիրներու քննութեան մէջ եւ պայքարող զօրաւոր ջիղ մը: Ուսուցիչ, խմբագիր, գործիչ, Արսէն Արծրունին յամառ աշխատող մըն էր, որ չլքեց գրիչը, իր գերագոյն զէնքը: Պրպտող եւ հետաքրքրուող, ան ոչ միայն աշխատակցած է յօդուածներ «Աշխատանք»ի (Վան եւ Երեւան), «Հորիզոն»ի (Թիֆլիս), «Ճակատամարտ»ին, (Պոլիս), «Դոյամարտ»ի (Իզմիր), «Արշալոյս»ի (Ռումանիա), «Փիւնիկ», «Ազդակ»ի (Պէյրութ) եւ «Յուսաբեր»ի (Գահիրէ) օրուան հրատապ հարցերու շուրջ, այլ նաեւ հրատարակած է մանկավարժական եւ ընկերաբանական զանազան գրքեր:

Արսէն Արծրունին ունէր բաւական լայն մտապաշար, յարատեւող ընթերցող մըն էր եւ միշտ ալ գիտէր բաժին հանել լրագիրներուն: Կը գրէր բազմաթիւ նիւթերու շուրջ, պարզ, համոզիչ լեզուով: Իր գրութիւնները միշտ կարդացուած են հաճոյքով եւ առանց ձանձրոյթի:

Անզիջող ու անհաշտ իր մտածումներով, անշահասէր ու քիչ մըն ալ ջղային՝ իր բնաւորութեամբ, սիրելի Արսէնը չգնահատուեցաւ իր շրջապատէն իր իսկ արժանիքով: Ու այն որ առաւելութիւն մը պէտք էր նկատել գաղափարական գործիչի մը համար՝ անզիջողութիւնը ու անշահասիրութիւնը՝ սկզբունքներուն համար — դիտուեցաւ յաճախ իբրեւ խոշոր թերութիւն նոյն իսկ, ցաւալի է ըսել, մերիններու կողմէ: Ըմբոստ նկարագիրը սակայն չլքեց զինք, հակառակ յաճախ իր դէմ յարուցուած հալածանքներուն: Գլուխ չխոնարհեցուց Արծրունին ոչ ուժեղին ոչ ալ իշխանութեան առջեւ, երբ անարդար գտաւ զայն՝ պայքարեցաւ մինչեւ վերջ, շիտակ ճամբով եւ ուղղամիտ կեցուածքով: Ան սակայն իր բողոքին մէջ իսկ գիտէր դնել զսպուածութիւն եւ հակառակութեան մոլուցքը չյաջողեցաւ կուրցնել զինք, որովհետեւ իր հակառակորդներու մէջ իսկ գիտցաւ միշտ գնահատել արժանիքը: Նիւթական անձուկ պայմանները, հոգեկան եւ ֆիզիքական տառապանքները, որ լայնօրէն ճաշակեց, կիսովին կործանեցին Արսէնի թափը եւ թոյլ չտուին ամբողջապէս օգտակար դառնալու իր

սիրած գաղափարներուն։ Բայց ծուխ- կը չեկաւ ան ոչ դիրքի եւ փառքի, ոչ ալ նիւթական բարեկեցութեան համար ու բարձր քանց իր հաւատամքի դրօշակը։ Ճակատագիրը անողոք գտնուեցաւ իրեն հանդէպ, բազմանդամ ընտանիքի հողը խորտակեց ինչեց գինք եւ մաշեցուց, բայց Արփէն արհամարհոտ ժպտելով դիմաւորեց կեանքի ձախողութիւնները, անվհատ ու բարի ներողամտութեամբ դիմաւորեց անոնք որ կուրացած կուսակցական կամ խմբակային կրքերով, անձնական փոքրոգի հաշիւներով եւ կամ յաճախ անգիտակցաբար, ուրիշներու թելադրանքին խաբուելով, թշնամի վերաբերում ունեցան իրեն հանդէպ։

Ու պէմուրատ մեռաւ ան, նման անոնց որ հայկական ազատութեան արշալոյսը չողջունած՝ իրենց կեանքի վախճանակէտը գտին հայրենիքէն զուրկ, օտար հորիզոններու տակ։ Բայց երազի ճանապարհին ալ ան միացաւ հայկական ազատամարտի անթիւ հերոսներուն, որոնց ոգիները կը թեւածեն Հայաստանի երկնակամարին վրայ եւ զօրավիգ են աշխարհաւ ամբողջանալու պայքարը մինչեւ իրականացումը հայկական ազատութեան։

Փունջ մը գիծերրուկ ու մանիշակ, անթառամ ծաղիկ ու կակաչ՝ փրցուած Ջիաքանուկէն ու Գալլիպայէն շիրմին վրայ, թանկագին ընկեր։

ԹՈՒՐՔԻԱ

ԻՆՉՊԷ՛Ս ՊԻՏԻ ԲԱԺՆԷԻՆ Թուրքիան

Շարունակելով իր դասախօսութիւնը Փոլսոյ Յեղափոխութեան համալսարանին մէջ, նախորդ կրթական գործավար պայ Հիքմէթ Խոռխուայ կերպով Ներկայացուց Թուրքիոյ բաժանման ծրագիրը.—

1916 սեպտ. 16ին Իտալիոյ իմացուցին Թուրքիոյ բաժանումը։ Իտալիա գիտել տուաւ որ եթէ Իզմիրն ու Մերսինն ալ չտրուէին, իր բաժինը համաար եղած չըլլար Անգլիացիներուն Պաղտատի եւ Պասրայի, ու Ֆրանսացիներուն բաժինը կազմող Շամի ու Հալէպին։ Կ՚ըսէր թէ Իզմիրի եւրոպական հպատակներուն մեծ մասը իտալացի են եւ իտալական են այնտեղի ամէնէն մեծ վաճառատուները։ Գոնիայի եւ Այտընի կուսակալութիւններն ալ պէտք է տրուէին, քանի որ այնքան մօտ կը գտնուէին Անթալիոյ։

Թուրքերը չէին ուզեր որ Իտալիոյ տրուէր Իզմիրը, որովհետեւ այս վայրը ծովէն թէ ցամաքէն սպառնալիքի տակ կը պահէ Զանաքգալէն, իրենց բաժինը կազմող Պոլսոյ բանալին։ Այսպէս կը խորհէր նաեւ Անգլիա, իսկ Ֆրանսա Մերսինէն չէր հրաժարեր։ Այս խնդրին շուրջ վէճի մէջ էին դաշնակիցները, երբ ռուսական յեղափոխութիւնը պայթեցաւ, եւ Ռուսիոյ քաշուելուն հետեւանքով Իտալիա աւելի արժէք ստացաւ։ Այս կացութեան առջեւ, դաշնակիցները յօժարեցան Իզմիրը Իտալիոյ տալ։ Օսմանեան կայսրութեան թուղթի վրայ եղած բաժանումին համաձայն Իտալիա Անթալիան, Գոնիան եւ Իզմիրը պիտի դրաւէր եւ Պալըքէսիրէն մինչեւ Իզմիր մասն ալ իր պաշտպանութեան տակ պիտի գտնուէր։

Դասախօսը, զինադադարը պատրաստող պատճառներն ու հրամանատարութեան եւ պարենաւորման անկանոնութիւնները յիշելէ վերջ, ծանրացաւ հայկական քարոզութեան վրայ։

— Հայ քոմիթէճիները, առանց իրենց ազգին իրական օգուտ մը ապահովելու, գայն Թուրքիոյ, Անգլիացիներու եւ Ֆրանսացիներու կողմը զարձուցած էին եւ ճակատին ետեւէն կը կռուէին։ Ինչպէս քարոզիչներն եւ զաղտնի դաշնագիրներէն կը հասկնանք, դաշնակիցները Հայերուն ոչ մէկ հող կուտային, բայց աշխարհի կ՚ըսէին թէ «մենք Հայերը պիտի ազատենք»։ Այս քարոզութիւնը ամբողջ աշխարհը բռնեց եւ սկսան իրարմէ գուժ հանել թէ «մենք Հայերը ջարդեր ենք»։ Իսկ իրենք, Թուրքերը ջարդելու միջոցին կ՚ըսէին թէ առիթուած են այդպէս ընել։

Դասախօսը բացատրեց նաեւ թէ ինչպէս Անգլիա եւ Ֆրանսա ձեռնարկած էին իրենց մէջ բաժնել նաեւ Թուրքիան, համայնավար դառնալէն յետոյ։ Երբ նեղուցները բացուէին, Անգլիացիները Կովկասը պիտի գրաւէին, Ֆրանսացիներն ալ Ուքրայնան։ Ասկէ զատ, պատերազմի միջոցին Անգլիա գրեթէ ամբողջութեամբ գրաւած էր Պարսկաստանը։ Անգլիա, Պարսկաստանն ու Անդրկասպեան վայրերը ձեռք ձգելէ վերջ, պիտի կարենար դիւրութեամբ փարատել Հնդկաստանի սպառնացող ամբողջ վտանգը։ Այս կերպով, Անգլիա նոր կայսրութիւն մը հիմնելու վիճակին մէջ պիտի գտնուէր, ու ասոր համար Թուրքիան պէտք է անպատճառ ճղուէր։

Ֆ. Կ. ԽԱՉԻՆ ՍԵՄ ՅԱՋՈՂՈՒԹԻՒՆԸ ԱՆԿԷՆԻ ՄԷՋ

ԱՆԿԷՆ (Ցապաղած).— Սրահը լեցուած է խուռն բազմութեամբ։ Համ ՝ դէպը կը բացուի «Կոմիտաս» երգչախումբին խմբերգով։ Հայ ժողովրդական սիրելի երգերը կրկին կը խոովեն կամ կը խանդավառեն մեր հոգին։ Երեք երգերէ յետոյ, Ֆ. Կ. Խաչի վարչութեան ատենապետուհին՝ Օր. Ֆրլօրա, երկու խօսքով կը բացատրէ թէ այս տարի Կ. Խաչի 25ամեակն է, թէ բոլոր մասնաճիւղերը Ամերիկա, Եւրոպա, Ֆրանսա, Պալքանեան երկիրները, Յունաստան, Սուրիա, Պաղեստին, Եգիպտոս, Պարսկաստան եւն. արժանաւորապէս պիտի կատարեն այդ մեծ օրը, իսկ Անկէնը այսօր կը տօնէ այդ նշանաւոր օրը։

Այս առթիւ ամփոփ տեղեկութիւններ հաղորդելէ վերջ, Անկէնի մասնաճիւղին գործունէութեան մասին, բեմ հրաւիրեց Շրջ. Վարչութեան ատենապետուհին, Տիկին Շ. Միսաքեանը, որ գեղեցիկ բանախօսութեամբ մը պատկերացուց Կ. Խ.-ի գործունէութիւնը, սկիզբէն մինչեւ այժմ։ Բանախօսը նիւթական եւ բարոյական հաշուետուութիւնն ըրաւ իրաքան չեղ մասնաճիւղին առանձնապէս։ Շեշտեց թէ Կ. Խաչը ուժեղ ազգակ եղած է, մեկելով հայ կինը այսքան օգտակար գործի մը կապուելու, եւ զնելով զինքը իր բուն գիծին մէջ։

Ներկաները մեծ գոհունակութեամբ լսեցին այս ամփոփ և պերճախօս հաշուետուութիւնը եւ աւելի չէշտուեցաւ դէպի այդ գործը տիրող համակրանքը։

Ֆրանսացի հիւրերու համար բանախօսութեան հրաւիրուած էր Գ. Ս. Սասունի, որ ամբողջ մէկ ժամ խօսեցաւ, պարզելով մեր անցեալը, պատմութիւնը, մշակոյթը եւ մեր կատարած դերը ընդհանուր քաղաքակրթութեան տեսակէտով, ինչպէս եւ մեր անձնուրաց նուիրումը դէպի մարդկային քաղաքակրթութիւնը, յանուն արդարութեան դատին, սկիզբէն մինչեւ մեծ պատերազմը եւ մինչեւ այժմ։ Ցետոյ Օր. Ալիս Պապոնեան տիրականօրէն նուագեց դաշնակի վրայ Հիւկօ Ռէյնօյի Impromptu-ն, գեղեցիկ կտոր մը որուն ներդաշնակ երաժշտութեան յաջորդեց խօսքի եւ արտասանութեան երաժշտութիւնը՝ երբ Տիկ. Արշալոյս Սարգիսեան խոր յուզումով արտասանեց Դանիէլ Վարուժանի «Հօրս բանտին մէջ»ը եւ «Ցիտուած»ը, հայ տառապանքի հարազատութեան հետ վերապրեցնելով նաեւ իրական վարպետը Հայ լեզուի երաժշտութեան եւ ճոխութեան։

Տիկին Ալիս Պարթեւեան ջութակի վրայ նուագեց, նուրբ արուեստով մը, քանի մը գեղեցիկ կտորներ մեծ վարպետներու գործերէն, ընկերակցութեամբ իր տաղանդաւոր ամուսնին, Գ. Արա Պարթեւեանի (դաշնակ)։ Իսկ Տիկին Մառի Թէքէեան, նոր արուեստագիտուհի մը, որ գնահատուած է ֆրանսական բեմին վրայ, կրկնապատկեց խանդավառութիւնը, տիրաբար երգելով Հայաստանի Վէնտիի «Այծային աղօթքը», եւ, բուռն պահանջներու վրայ «Կարմիր Վարդը»։ Գ. Գմբէթեան, որ փոխանորդաբար կը վարէր բեմը, գեղեցիկ արտասանութեամբ եւ ժողովրդական սիրելի երգով մը փակեց հանդէսին առաջին մասը։

Երկրորդ մասը նուիրուած էր մանուկներու, մանչ թէ աղջիկ, որոնք իրենց դերը կատարեցին մեծ յաջողութեամբ,— ինչպէս փոքրիկ Ժիրայր Բարսեղեան, որ սիրուն արտասանութիւն մը ըրաւ Կ. Խաչին նուիրուած, եւ աղջնակ մը, Զէնկիլի, իրեն յարմար տանեւոր մը ըսաւ աղուոր չարաժուռձերով։ Անայիս Փաշթերեան, Եմմա Պագիկեան եւ Ցարութիւն Եաղճեան շատ յաջող էին իրենց ներկայացուցած զաւեշտին մէջ, որ այնքան խնդացուց ներկաները։ Ցաջողութեամբ անցաւ նաեւ «Մեւ Հողերու» վերջին պատկերը, ուր շղթայակապ Հայաստանը կը տանջուի չնորհիւ իր զաւակներուն անմիաբանութեան եւ յետոյ կը փրկուի, երբ միութիւնը կը վերահաստատուի։ Օրիորդ Այտա Ջահրէճեան, Էլէնա Պագիկեան, Շահան Սէմէրճեան, Արամիկ Սարգիսեան եւ Ժիրայր Բարսեղեան հարազատօրէն պատկերացուցին իրենց դերերը։

«Կոմիտաս» երգչախումբը «Բամ Փորոտանով» աւարտեց երաժշտական մասը եւ Գ. Գմբէթեան արտասանելով գեղեցիկ մէկ գրուածքը Ալիշանի, որ նուիրուած է այդ ազատաշունչ երգին, փակեց հանդէսին գեղարուեստական բաժինը։

Բանախօսութիւն, երաժշտութիւն, երգ թէ արտասանութիւն եւ մանկական բաժին՝ բոլորն ալ արժանացան բուռն ծափերու եւ անկեղծ գնահատանքի։

Աննկարագրելի էր ոգեւորութիւնը եւ այս ջերմ ու հայկական խանդավառ մթնոլորտին մէջ ծայր տուին պարերն ու ծիծաղը, տեւելով մինչեւ ժամը 11։ Բոլորն ալ ակամայ բաժնուեցան, տանելով լաւագոյն օրուան մը յիշատակը եւ ջերմ բաղձանքը նմանօրինակ գեղեցիկ առիթներու։

Ցարգանք Կ. Խաչին եւ բոլոր նուիրեալներուն։

Հիւր մը

«ՍԻՓԱՆ» ԵՐԳՉԱԽՈՒՄԲԸ

«Սիփան» երգչախումբը փետր. 22ին ունեցաւ իր ընդհ. ժողովը, «Սիփանի» նոր դեկավար հրաւիրելու եւ նոր վարչութիւն ընտրելու համար։

«Սիփան»ի վարչութեան հրաւէրով, եւ անդամ - անդամուհիներու համաձայնութեամբ նոր ղեկավար հրաւիրուեցաւ ծանօթ երաժշտագէտ Գ. Արա Պարթեւեան։

Ու ուրախ ենք յայտնելու նմանապէս որ ան ալ տուած է իր համաձայնութիւնը։

Նախկին վարչութեան աշխատանքի շրջանը լրացած ըլլալով, ընտրուեցաւ նոր վարչութիւն եւ հաշուեքննիչ մարմին մը, քննելու համար նախկին վարչութեան գործունէութիւնը։

Որոշուեցաւ Գ. Սաքօի մեկնումի առթիւ, ունենալ հրաժեշտի հաւաքոյթ, անդամներուն եւ համակիրներուն համար։

Գ. Արա Պարթեւեան սահմանած ըլլալով «Սիփան»ի ղեկավարութիւնը, փորձերը կը շարունակուին առայժմ նախկին տեղը՝ 25, Rue des Anciennes Comédies (Մէթրօ Օտէօն) ամէն ուրբաթ երեկոյ։ Մասնակցիլ փափաքողները կրնան դիմել այնտեղ։

«Սիփան»ը պիտի շարունակէ, ինչպէս անկէ առաջ, իր մասնակցութիւնը բերել, գեղարուեստական հանդէսներուն, որոնց համար կը խնդրուի նախօրօք գրել վարչութեան քարտուղար Գ. Ներսէս Տաւաթեանի, 9. Rue Madame Curie, Bagneux (Seine)։

Վարչութիւն

ՀԱՅ ԲԺՇԿ. ՄԻՈՒԹԻՒՆ

Երեկշաբթի երեկոյ, Սօսիէթէ Սավանթի մէջ, տեղի ունեցաւ Փարիզի Հայ Բժշկ. Միութեան տարւոյն առաջին ընդհ. ժողովը։

Նորընտիր վարչութեան կողմէ, ատենապետ, Տօքթ. Գ. Քօլօլեան, բանալով ժողովը, նախ իր գոհունակութիւնը յայտնեց, որ ժողովականները մեծ թիւ մը կը կազմեն, յետոյ քննադատեց հայ բժիշկներու անտարբերութիւնը, թուեց այն պարտականութիւնները, զորս անոնք ունին իբրեւ մտաւորական ընտրանին գաղութի։

Քարտուղարը, Տօքթ. Վ. Ջիլին-կիրեան, կարդաց վարչութեան ծրագիրը.— Վարչութիւնը որոշած է սարքել շարք մը հրապարակային ժողովրդական դասախօսութիւններ առողջապահական նիւթերու շուրջ, յետոյ պիտի հրաւիրէ նաեւ Ֆրանսացի փրոֆէսէօրներ՝ դասախօսելու բժշկական այժմէական ու կարեւոր նիւթերու շուրջ։ Միեւնոյն ատեն պիտի շարունակուին միութեան պարբերական հաւաքոյթները, ամիսը մէկ անգամ, լսելու անդամ բժիշկներու ուսումնասիրութիւնները բժշկագիտական հարցերու մասին։ Վարչութիւնը ասկէ զատ մտերմական երեկոներ պիտի սարքէ,— որոնց կարգին՝ առաջին հացկերոյթը՝ մարտ 12ին։ Վարչութիւնը որոշած է նոյնպէս մեծցնել Միութեան ամսօրեայ Տեղեկագիրը։

Ցետոյ Տօքթ. Վ. Թորգոմեան դասախօսութիւն մը ըրաւ՝ նիւթ ունենալով Հին հայ բժիշկներու ազգային, ընկերային եւ գիտական գործունէութիւնը,— արագ ակնարկ մը նետելով անցեալին վրայ, նախ հաստատեց թէ հնագոյն շրջաններէ սկսեալ, Հայը միշտ հետաքրքրուած է բժշկական արուեստով եւ գիտութեամբ։ Ու գալով 17րդ դարուն, յիշեց բազմաթիւ հայ բժիշկներ, որոնք կարեւոր գործեր գրած են իբրեւ գիտական ժառանգութիւն։

Ամէնէն վերջը խօսեցաւ փրոֆ. Ադջեմեան, որ անդրադառնալով Տքթ. Թորգոմեանի ներկայացուցած հայ բժիշկներու փառաւոր անուանացանկին, թելադրեց ոգեւորուիլ մեր անցեալի փառքով, մեր ներքին կարելիութիւններով՝ փոխանակ պղտորելու, խեղճանալու, հին սարկութեան երեւոյթները ցուցադրելու։ Եւ այդ ուղղութեամբ՝ անհրաժեշտ գտաւ միանալ,— բոլորուիլ Միութեան շուրջը կատարեալ կարգապահութեամբ, հնազանդելով մեծամասնութեան կամքին եւ մոռնալով վնասակար անձնասիրութիւնները։

Տօքթ. Գ. Քօլօլեան շնորհակալութիւն յայտնեց բոլորին, եւ փակեց ժողովը։

Ինչպէս կը տեսնուի, Միութիւնը ոգեւորման շրջան մը կը մտնէ այս տարի։

Ն.

ՄԱՄՈՒԼ

Զեկոյցի մը առիթով

— • —

Սոֆիայի «Ազատ Խօսք» հետեւեալ խորհրդածութիւնները կ՚ընէ խմբագրականի մը մէջ (19 փետր.).

— «Կովկասի, Թուրքեստանի եւ Ուկրայնայի ժողովուրդներու բարեկամներու Կոմիտէն», վերջերս առաջ Փարիզի մէջ կազմակերպած է հրապարակային ժողով մը, ուր փրանսացի յայտնի ֆաշաֆագէտ փրոֆ. Ռընէ Փինոն զեկոյց մը տուած է «Ազգային կնճիռը Ռուսաստանի մէջ» նիւթի մասին։

Փրոֆ. Ռընէ Փինոն իր ատենին հայկական հարցին նուիրուած գիրք մը գրած է, մեծ համակրանք արտայայտելով մեր ժողովուրդի հանդէպ։ Ան ֆաշածանօթ կը համարուի միջազգային հարցերուն։ Երկար տարիներէ ի վեր, Փուանքառէէն յետոյ, փրոֆ. Ռ. Փինոն կանոնաւորաբար ֆաղաքական տեսութիւններ կը գրէ ֆրանսական մեծագոյն հանդէսներէն Ռըվիւ տէ տէօ Մոնտ մէջ եւ առհասարակ բարեկամ է ճնշուած ժողովուրդներուն։

Փրոֆ. Ռ. Փինոն զեկոյցի հրաւէրով, «Կովկասի, Թուրքեստանի եւ Ուկրայնայի ժողովուրդներու բարեկամներու Կոմիտէն», անկեղծ նպատակն ունեցած է խտաբերբութիւն արթնցնել Ռուսաստանի մէջ գոյութիւն ունեցող ազգային բարդ խնդիրներու հանդէպ, որոնց մասին Ֆրանսայի մէջ շատ շփոթ գաղափարներ եւ ծանօթութիւններ կան։

Ուշագրաւ է որ, Ռ. Փինոնի զեկոյցին հագիւ քանի մը տասնեակ Ֆրանսացիներ ներկայ եղած են, մինչդեռ ամբողջ սրահը լեցուած է վրացի, թաթար եւ ուկրայնացի ունկնդիրներով։ Անիկին, ժողովին ներկայ եղած են Լեհաստանի եւ Ճափոնի դեսպաններ ...

Ցարակած շրջանին, բաց է փրոֆ. Ռ. Փինոն, Եւրոպան չէր կրնար անտեսել Ռուսաստանի իսկական դէմքը։ Կովկասի մասին մենք գիտէինք ցորակած շփոթությունները։ Ձերբէզներէն։ Շփոթ տեղեկութիւններ ունէինք Ասիոյ վերաբերեալ ցեղերու մասին։ Թաթարներուն ծանօթ էինք ժիւլ Վէրնի վէպերէն, իսկ Ուկրայնայի գոյութեան մասին ոչ միայն չէինք գիտեր, այլ եւ անոր անունն անգամ լսած չէինք ...

Այլ սակայն, յայտնած է փրոֆ. Ռընէ Փինոն, պատերազմը եւ ռուսական յեղափոխութիւնը վերջնականապէս յօդս ցնդեցուցին Եւրոպայի այն մեծ ցնորքը, թէ Ռուսաստանը ազգային է եւ միացեալ ... Այժմ Ռուսաստանի ծայրամասերուն մէջ մեծ թափով կը զարգանայ ազգային շարժումը։

Փրոֆ. Ռընէ Փինոնի վերոյիշեալ զեկոյցին մէջ արտայայտուած մտքերը նորութիւն չեն հայ ընթերցողի համար։ Հայ մարդու համար կարեւորը այն է, որ արտասահմանի մէջ, Փարիզ եւ այլուր, կը կազմուին «Կովկասի ժողովուրդներու բարեկամներու» անունով կոմիտէներ, առանց Հայերու մասնակցութեան։ Կարեւոր է մանաւանդ այն, որ այդ բազմազան եւ բազմանուն «կոմիտէներ»ը ոչ միայն հաշուի չեն առներ Հայերու գոյութիւնն ու բացառիկ վիճակը եւ պահանջները, այլ եւ որոշապէս կը կրթեն Լեհաստանի, Գերմանիոյ, Ճափոնի, Թուրքիոյ ուժերուն եւ աջակցութեան վրայ։

Պատահական երեւոյթ չէ բնաւ, որ փրոֆ. Ռընէ Փինոնի զեկոյցին ներկայ եղած են Լեհաստանի եւ Ճափոնի դեսպանները»։

ՀԱՅՐԵՆԱԿՑԱԿԱՆ

ԱՆԴՐԷԱՍ ԳԻՒՂԱՑԻՆԵՐՈՒ Երեկոյթը

Անցեալ կիրակի օր տեղի ունեցաւ Անդրէասի եւ իր շրջանի Հայր. Միութեան թէյասեղան երեկոյթը, Գէվիլի մէջ։ Վարչութիւնը մասնաւոր հրաւիրագիր ղրկած էր բոլոր հայրենակիցներու, որոնք փութացած էին մասնակցիլ ընտանիքով, Փարիզէն եւ արուարձաններէն։ Հանդէսը բացուեցաւ Օր. Ովսաննայի եւ իր քրոջ Նորիկեանի արտասանութիւններով, որոնց յաջորդեցին փոքրիկներ Շաքէ Գալուստեան, Սուրէն Թաղէօսեան, Նշանիկ Զրաքեան, բոլորն ալ 4էն 8 տարեկան։ Ցետոյ երգեց Տիկ. Մանուկեան «Գարահիսար յերան կրծքիցդ»։

Դաշտարի պահուն տեղի ունեցաւ միութեան սարքած պարգեւախաղը։ Եւ անուրջի դրուեցան չիչ մը անուշահոտութիւն եւ կնոջ հովանոց մը։ Անուրջէն գոյացաւ 122 ֆրանք։

Դադարէն յետոյ տեղի ունեցան ազատ խօսակցութիւններ հայրենակիցներու միջեւ։ Ցետոյ նախագահը ներկայացուց միութեան նպատակը։ «Անպայման մենք ալ պիտի չինենք մեր տունը։ Ներկայիս Միութիւնը գրաւած է Փարիզի եւ արուարձաններուն գժբախտ հայրենակիցներու հոգերով որով ի վիճակի չէ ուրիշ գործի ձեռնարկելու։ Վարչութիւնը այս տարի ալ հրատարակած էր իր օրացոյցը, դժբախտաբար անճաշակ, իբրեւ հետեւանք տպարանականանհոգութեան։ Գնահատելի էր վարչութեան աշխատանքը, մանաւանդ Մ. Նորիկեանի, Խաչիկեանի։ 1933 տարեշրջանին վարչութիւնը օգնած է Պուլկարիա հաստատուած հայրենակիցներու։ Այս տարի եւս օգնեց, ղրկելով հանգանակութեան գումարը։ Այսպէս պիտի շարունակէ ճամբան, լռիկ մնջիկ, առանց ականջ տալու աջին ու ձախին, յարատեւութեամբ եւ չէզոք գետնի վրայ։

Ց. Ա. Քէֆէլեան

ՊԱՀԱՆՋԵՑԷՔ ԵՐԵՒԱՆ ՕՂԻՆ, ՈՐ ԿԸ ՑԱՆՁՆԱՐԱՐՈՒԻ ԱՄԷՆ ՏԵՍԱԿԷՏՈՎ։

ՆԻՒԹԵՐ ՊԱՏՄՈՒԹԵԱՆ ՀԱՄԱՐ (5)

ԱԹԷՆՔԻ ՍՊԱՆՈՒԹԵԱՆ ԴԱՏԱՎԱՐՈՒԹԻՒՆԸ

— 0—0 —

Քարոզնակէն յետոյ լսուեցաւ ամբաստանող վկայ Ստեփան Քիլիմճեան երկար եւ զուսպ մազերով, արհեստով սափրիչ։

Դէմքին վրայ ծիծաղ կար։

Նախագահ.— Ի՞նչ գիտես այս խնդրի մասին։

Ստեփան.— Գիշերը կ՚երթայի Գըրլըճեանի տունը, իբրեւ Սինկրուի Թաղ. Խորհուրդի զանձապահը, տեսակցելու համար Սերգոյին հետ որ մեր ատենապետն էր։

15—20 մեթր հազիւ հեռու էի բնակարանէն, երբ ատրճանակի ձայն լսեցի եւ տեսայ Գըրլըճեանը՝ ինկած գետին։ Ոճրագործը սկսաւ դէպի փարանկաներուն կողմը փախիլ եւ երկու անգամ եւս կրակեց օդին մէջ։

Նրդունեալ.— Սպանողը ՛՛ եւ երկու ձեռք ատրճանակ քաշողը միեւնոյն ա՞նձն էր։

Ստեփան.— Բացարձակապէս միեւնոյն անձը։

Նախագահ.— Ըսէ տեսնեմ, կրնա՞ս փախչող ոճրագործը նկարագրել։— Ի՞նչ տեսակ մէկն էր, բարձրահասա՞կ, նիհա՞ր, կա՞րճ։

Ստեփան.— Զեմ կրնար պատասխանել, որովհետեւ կը վախնամ։

Նախագահ.— Ինչէ՞ն կը վախնաս։

Ստեփան.— Կը վախնամ որ կ՚սպաննեն զիս։

Նախագահ.— Մինչեւ հիմա քանի սպանութեան մը եղա՞ծ է։

Ստեփան.— Այո՛։ Ճիշդ ատոր համար է որ կը վախնամ։ Անգամ մը գրպանս առջեւ եկած եւ բնաանենկան պատիւս անարգած են։

Պաշտպան.— (Զարմանքով) Շատ կարեւոր է ասիկա ...

Ցիմպոս.— (Պաշտ. փաստ.) Ե՞րբ սպանուեցին քեզի։

Ստեփան.— Սպանութենէն տարի մը առաջ։

Ցիմպոս.— Երախտապարտ եմ քեզի (դատախազին դառնալով), կը յուսամ վախը անցած ըլլայ մինչեւ այսօր։

Ստեփան սովորական քանի մը խօսքեր ծամծմելէ վերջ սրահէն զուրս ելաւ, միշտ ծիծաղը դէմքին։ Ասոր յաջորդեց լէյլէփինէի Ցովսէփ Ցովսէփեան, որ ըսաւ թէ սպանութեան գիշերը ինք իր խանութէն տեսաւ Գըրլըճեանին ինկալը, բայց չի կրնար որոշ բան մը ըսել ոճրագործի ինքնութեան մասին։

Լսուեցաւ Տիմիթրիոս Թաքթիրօ, Աթէնքցի, որ յայտնեց թէ դէպքին վայրէն 15—20 մեթր հեռու կը գտնուէր եւ ոճրագործը առջեւէն անցած ատեն ատրճանակը կրակեց, որ մի գուցէ կը բռնեմ զինքը։ Դէմքը չկրցայ տեսնել, չարունակեց Թաքթիրօս որովհետեւ մազերը այնքան երկար էին որ ծածկած էին երեսը։ Անմիջապէս դարձի, Գըրլըճեանը վերցուցինք եւ օթօմօպիլ դրինք։

Պատերազմական նախարարութեան առջեւ Թուրքերէն հարցուցի իրեն թէ ո՞վ սպաննեց զինքը։ Ջկարողացաւ բան մը ըսել։ Հիւանդանոց տարինք, հոն ալ անկարելի եղաւ հասկնալ իր խօսածները։

Արտաշ Քէօրհանճեան, որ նմանապէս այնտեղ էր եւ հայերէն ալ գիտէ, անյուսալ աւելի լաւ հասկցած ըլլալու է, քանի որ զոհը հայերէն եւ թուրքերէնի խառնուրդ մը կը խօսէր։ Ներկայ ամբաստանեալներէն եւ ոչ մէկուն մասին բան մը կրնամ ըսել։

Նախագահ.— Գնա՛, ազատ։

Կանչուեցաւ ամբաստանող վկայ՝ Գարաեան, վիճակահանութեան ամսականաճառ, որ ըսաւ թէ ժամը 3.30-ին տեսած է իրեն ծանօթ երկու Քօչինիացիներ (ամբաստանեալներէն), որոնք ուրիշ մարդոց հետ նստած էին Սիվրիեանին սրճարանը։ «Ուրիշ բան չեմ գիտեր։ Եւ ոչ ալ հայութիւնով կը զբաղիմ»։

Ասոր յաջորդեց Ստեփան Փափազեան, որ յայտարարեց թէ դէպքին օրը տեսած է ամբաստանեալներէն երկուքը, որոնք Սիվրիեանի սրճարանին քովէն անցնելով կ՚երթային դէպի Կ. Խաչի ակումբը, ուր պիտի խօսէր Նիկողոսեան։

— Քառորդ ժամ յետոյ, եւ վերադարձած եւ լսին թէ հանդէսը տակաւին սկսած չըլլալով պիտի նստէին սրճարան։ Նստան թուղթ խաղալու, իսկ ես մեկնեցայ քիչ յետոյ։ Աւելի բան մը չեմ գիտեր։

Կարգը եկաւ Խորէն Պասրեկեանին, որ դատախազէն մանկելուն պէս յայտարարեց թէ յունարէն չի գիտեր եւ պիտի խօսի թարգմանի միջոցաւ։

Պատիկեան.— Դէպքին գիշերը նստած էի Պապաքիրոյի սրճարանը, Գըրլըճեանի եւ ուրիշ երկու անձերու հետ։

Նախագահ.— Փողոցին հետ բաղդատմամբ ի՞նչ դիրքով նստած էր Գըրլըճեան։

Պատիկեան.— Դէմքը դարձուցած էր դէպի փողոց։ Ճիշդ դիմացը կը գտնուէր սրճարանին սիւնը։

Նախագահ.— Հակասութիւն կայ ասոր եւ Անկելաքիսի վկայութեան միջեւ։ Վկան կ՚ըսէ թէ դէմքը դարձուցած էր դէպի փողոց, մինչդեռ Անկելաքիս վկայեց թէ կռնակը դարձուցած էր սիւնին։

Պատիկեան.— Ժամը 10, 10.30ին ատենները մեկնեցանք սրճարանէն, ես դէպի Կեռարեանի ուղղուեցայ, իսկ Սերգօն ալ դէպի տունը։ Հազիւ 30 մեթր հեռացած, լսեցի ատրճանակի պայթիւն մը։ Անմիջապէս ետիս դարձայ եւ տեսայ որ Գըրլըճեան գետին գլորած է։ Սպաննողը կը վազէր Թաշունի պէս։ Իր դիմագիծը չեմ կրնար ճշդել։ Միայն թէ միջահասակ էր, ոչ գէր, ոչ ալ նիհար։

Նախագահ.— Ըստ քեզի ո՞վ սպաննած է Գըրլըճեանը եւ ինչո՞ւ։

Պատիկեան.— Գըրլըճեան սպաննուած է կուսակցութեան կողմէ։ Ասոր համաձայն եմ։ Սպանութենէն տարի մը առաջ ես եւ Գըրլըճեան յարձակում կրած էինք, երկու Դաշնակցականներու կողմէ։ Վիրաւորեցին զիս քիթէս երկաթէ կտորով մը, իսկ Գըրլըճեանն ալ ուսէն։

Նախագահ.— Ինչո՞վ վիրաւորուած էիք, դաշոյնո՞վ թէ երկաթէ ձողով մը։

Պատիկեան.— Երկաթէ ձողով։

Նախագահ.— Այս դէպքէն զատ ուրիշ դէպքեր ալ տեղի ունեցա՞ծ են, որոնք ապացուցանեն թէ կուսակցութիւնը ահաբեկումներ կը կազմակերպէ։

Պատիկեան.— Շատ ուրիշ դէպքեր ալ։

Նախագահ.— Որոշ բաներ ըսէ մեզի։

Պատիկեան.— Ըսի արդէն։ Շատ մը մանր մունր դէպքեր։ Այս համոզումս խորացաւ Գըրլըճեանի սպանութենէն վերջը։

(Շար.)

մական դէպքին: Այնուհետեւ եկեղեցիներու կոչնակները սկսան հնչել եւ ամբողջ ժողովուրդը դղրդագին ցոյցեր կատարեց: Գերմանիայէն երկու հարիւր հազար քաղաքացիներ գացած էին Սարպրուքէն, ողջունելու համար հայրենի հողին վերատացումը: Հիթլէր ընդի. ներում շնորհեց թէ՛ քաղաքական եւ թէ քրէական յանցաւորներու:

Նախընթաց գիշերէն (28 փետրուար) արդէն Գերմանիոյ յանձնուած էր ոստիկանութիւնը, Ազգերու Դաշնակցութեան նըշանակած առժամեայ կառավարիչին, անգլիացի Նոքսի միջոցաւ որ անմիջապէս հեռացաւ, աչքի փուշ դարձած ըլլալով: Նոյնգիշերը Սարպրուքէն հասած էր գերմանական պատուիրակութիւնը, որուն մէջ կը գտնուին Տոքթ. Կէօպէլս, գերմանացի նախանգապետը եւ ուրիշ պաշտօնատարներ: Ժողովուրդը անհամբեր կը սպասէ Հիթլէրի:

Տխուր տեղեկութիւն մը Մ. Լէյլէկեանի եւ Ն. Սարգիսեանի մասին

Ամերիկայի ռամկավար օրկանին խմբագրութիւնը հեռագրած է իր Փարիզի պաշտօնակցին՝ թէ Ալպրնիի վերաքննիչ ատեանը վերահաստատած է Մատթէոս Լէյլէկեանի եւ Նշան Սարգիսեանի դատապարտութիւնը (մահավճիռ):

Սեփական աղբիւրէ տեղեկութիւն չունենալով, կը սպասենք մանրամասնութեանց:

Թուրքեւպուլկար յարաբերութիւնները

=o·o=

Հաւաստի աղբիւրէ կը հաղորդեն թէ Թուրքիոյ մէջ հակա-պուլկար տրամադրութիւնները օրէ օր կ'աւելնան: Վերջերս, երեք Թուրքեր, , քաղաքացիի զգեստներով, Պոլսոյ մէջ կը մտնեն Պուլկարի մը խանութը եւ կը պահանջեն վար առնել ցար Բորիսի նկարը: Ու իրենք յառաջ կը նետուին, կը քաշեն նկարը, կը կոտրեն շրջանակը եւ կը պատռեն ցարին նկարը: Խանութին տիրոջն ալ կը յանձնարարեն քանի մը օրէն հեռանալ Պոլսէն:

⁂ Միւս կողմէ, Պուլկարիոյ մէջ ոստիկանութիւնը կը մերժէ բնակութեան իրաւունք տալ թրքահպատակներուն: Անոնք որ ունին այդ իրաւունքը, գայն երկարաձգելու համար երբ դիմում կ'ընեն, ոստիկանութիւնը չստանձներ ընդունիլ խնդրագիրները եւ կը յանձնարարէ ուղղակի նախարարութեան դիմել:

ԶԱՆԱԶԱՆ ԼՈՒՐԵՐ ՔԱՆԻ ՄԸ ՏՈՂՈՎ

ԱՆԳԼ. ՈՍԿԻԻՆ ԱՆԿՈՒՄԸ (73 փրանք) վհնարանութեան դուռ բացաւ Անգլիոյ երեսփ. ժողովին մէջ: Ելմտական նախարարը պատասխանելով, յայտարարեց թէ մտատանջուելու պատճառ չկայ եւ թէ դեռ ժամանակը եկած չէ հաստատուն վիճակի մը վերածելու ստերլինին գինը:

ԳՆԴ. ԼԻՆՏՊԷՐԿԻ դէմ ցոյց մը կատարուեցաւ Նիւ Եորքի մէջ, Հաուփթմանի դատապարտութեան առթիւ: Մահապարտին կինը եւ փաստաբանը ճառեր խօսեցան գործուած անարդարութեան դէմ, 3000 ունկնդիրներու առջեւ: Ուրիշ երկու հազար հոգի ալ դուրսը մնացին, տեղ չգտնելով: Մեծ մասով Գերմանացիներ էին: Այս առթիւ հանգանակութիւն կատարուելով 2000 տոլար հաւաքուեցաւ: Վերաքննութեան համար անհրաժեշտ է 17,000 տոլար:

50 ՖՐԱՆՔՆՈՑ նոր թղթադրամները շրջաբերութեան պիտի հանուին մարտ 15ին: Ծաւալը պիտի ըլլայ նախկին տասը Ֆրանքնոցին չափ: Հինները պիտի քաշուին հրապարակէն: Հետզհետէ շրջաբերութեան պիտի հանուին նաեւ 100,500 եւ 1000 Ֆրանքնոցները:

ԵՕԹԸ ԶԻՆՈՒՈՐՆԵՐ մեռան Կրընոպլի լեռներուն մէջ, ձիւնակոյտերու տակ մնալով: Երեք հոգի կրցեր էին բարձրանալ, բայց մնացեալ հինգը ողջ ողջ թաղուեցան: Ուրիշ երկու հոգի փորձեցին օգնութեան հասնիլ, բայց երկրորդ ձիւնակոյտի մը տակ մնացին:

ԵՐԿՐԱՇԱՐԺԻ ՆՈՐ ՑՆՑՈՒՄՆԵՐ զգացուեցան Կիկլատեան կղզիներուն մէջ (Յունաստան): Քանի մը եկեղեցիներու գմբէթները ճեղքուեցան: Մարդկային կորուստ չկայ:

ԱՓԻՈՆԻ ԵՐԵՔ մաքսանենգներ ձերբակալուեցան առջի օր, երբ 150 քիլոնոց բեռ մը կը փախցնէին ինքնաշարժով: Ձերբակալուեցաւ նաեւ Լեհ մը, որ Զինաստանէն եկած էր: Շատ կարեւոր յայտնութիւններ կը սպասուին միջազգային խոշոր կազմակերպութեան մը մասին, որ այսպիսի գործերով կը զբաղի:

ՀԱԿԱՍԱԿԱՆ ԼՈՒՐԵՐ ՍԻԹՐՕԷՆԻ ՄԱՍԻՆ.— Ձախակողմեան թերթերը կը գրեն թէ Սիթրօէն գործարանը քանի մը օր պիտի ընդհատէ իր աշխատանքները եւ յետոյ վերջնապէս պիտի դադրեցնէ: Իսկ ուրիշ թերթեր կը հերքեն այս լուրը, առժամեայ դադարը կապելով օրուան տօներուն հետ (Մեծ Պահք):

Հ. Յ. Դ.

ԻՍԻ ԼԷ ՄՈՒԼԻՆՈՅԻ Ջաւարեան Կոմիտէի ընկերահամակրական դասախօսական ժողովը այսօր Նաբ. երեկոյ ժամը ճիշդ 8.30ին:

Գաւառ

ՄԱՐՍԷՅԼԻ «Իշխան» ենթակոմիտէն ընկերական ընդհ. ժողովի կը հրաւիրէ իր բոլոր ընկերները, այս Կիրակի, կէսօրէ վերջ, ժամը 4ին, սովորական հաւաքատեղին: Ժողովէն վերջ շարունակութիւն նախորդ դասախօսութեան:

ՄԱՐՍԷՅԼԻ վաթաղն խումբին ժողովը վաղը կիրակի կէս օրէ վերջ ժամը 3ին Հ. Յ. Դ. Պատանեկան Միութեան Գրադարանին մէջ: Ներկայ Շրջանային կոմիտէի ներկայացուցիչը: Բոլորին ներկայութիւնը պարտաւորիչ է:

ՎԱԼԱՆՍԻ Կոմիտէի ընդհ. ընկերական ժողովը այսօր Շաբաթ երեկոյ ժամը 8ին սովորական հաւաքատեղին:

ՄԱՐՍԷՅԼԻ Պատանեկան Միութեան ընկերահամակրական դասախօսական ժողովը այսօր Շաբաթ երեկոյ ժամը 8.30ին Միութեան Գրադարան-Ընթերցարանին մէջ, 48, Րիւ Նաւարէնալ: Կը դասախօսէ ընկ. Սէրէն. կիւլեան, նիւթ ունենալով ցնտեսականը ազգային եւ միջազգային գետնի վրայ:

ՌՕՄԱՆԻ Անդրանիկ խումբի ընդհ. ժողովը այս Երկուշաբթի երեկոյ ժամը 8ին ընկեր Լեւոն Չիլինկիրեանի բնակարանին մէջ:

ՄԱՐՍԷՅԼԻ Ակնունի Ենթակոմիտէի ընդհ. ժողովը վաղը կիրակի երեկոյ ժամը 6.30ին սովորական հաւաքատեղին: Բոլոր ընկերներու ներկայութիւնը պարտաւորիչ է:

ՓԵՏՐՈՒԱՐ 18Ի ԱՌԹԻՒ
ԴԱՍԱԽՕՍԱԿԱՆ ՀԱՒԱՔՈՅԹՆԵՐ ՄԱՐՍԷՅԼԻ ՄԷՋ

«Ընկեր - կարօ» *ենթակոմիտէի ընկերահամակրական հաւաքոյթը (Փետր. 18ի առթիւ) այսօր Շաբաթ երեկոյ ժամը 8ին, Դաշնակցութեան Տան մէջ (ընկեր Մ. Պօյաճեանի ագարակ):*

Կը խօսի ընկեր Գ. Հիւսեան:

Մուրատ *խումբի ընկերահամակրական դասախօսական ժողովը վաղը Կիրակի կէս օրէ վերջ ժամը 3ին:*

Պիտի խօսի ընկեր Ազգին:

ՀՐԱՊԱՐԱԿԱՅԻՆ ԲԱՆԱԽՕՍՈՒԹԻՒՆ

Նախաձեռնութեամբ՝ *ՓԱՐԻԶԻ ՀԱՅ ԵԿԵՂԵՑԻՈՅ ՎԱՐՉ. ԺՈՂՈՎԻ*

Այս Կիրակի իրիկուն ժամը 9ին

Petit Journalի սրահին մէջ (**Rue Cadet, Métro Cadet**).

Կը դասախօսէ Կարող. նախիրակ

ԳԵՐ. Տ. ԳԱՐԵԳԻՆ Ս. ԱՐՔԵՊՍ. ՅՈՎՍԷՓԵԱՆ

ՀԱՅ ՄԱՆՐԱՆԿԱՐՉՈՒԹԵԱՆ ԾԱՂԿՈՒՄԸ Ի ԿԻԼԻԿԻԱ ԵՒ ՄՏԱՒՈՐ ՈՒ ԳԵՂԱՐՈՒԵՍՏԱԿԱՆ ՎԵՐԱԾՆՈՒԹԻՒՆՆ Ի ՄԵԾ-ՀԱՅՍ ԲԱԳՐԱՏՈՒՆԵԱՑ ԱՆԿՈՒՄԷՆ ԲԵՏՈՅ

Լոգովսան լապտերի ցուցադրութիւններ (գունաւոր եւ սեւ լուսապատկերներով):

Մասնակցութեան համար կը գանձուի 2 Ֆրանք:

Բանախօսութիւնը կ'աւարտի ժամը 11.30ին:

Ս. ԳՐՔԻ ՀԱՅԵՐԷՆ ԹԱՐԳՄԱՆՈՒԹԵԱՆ 1500ԱՄԵԱԿԸ

Յառաջիկայ 10 մարտ 1935, կիրակի օր, ժամը 14ին **Mutualité**ի մեծ սրահին մէջ (**24, Rue St. Victor,** փարիզ 5. մէթրօ **Maubert - Mutualité**), նախաձեռնութեամբ Փարիզի Հայ Եկեղեցւոյ Կրօն. Ընկերակցութեան Վարչ. ժողովի պիտի կատարուի գիտական – գեղարուեստական մեծ ու շքեղ հանդէս մը, նուիրուած Ս. Գրքի հայերէնի թարգմանութեան եւ Հայ մատենագրութեան սկզբնաւորութեան 1500ամեայ տարեդարձին, մասնակցութեամբ ծանօթ հայ գրագէտներու եւ արուեստագէտներու:

ՌՈՒՇՏԱՏԵՏՐ

Ֆր. Կ. Խաչի Ալֆորվիլի մասնաճիւղի ընդհ. ժողովը այսօր Շաբաթ կէս օրէ վերջ ժամը 3ին Հայ Ակումբին մէջ: Բոլոր ընկերուհիներու ներկայութիւնը կարեւոր է:

ՀԵՐՔՈՒՄ ՄԸ
ՓԱՐԻԶԱՀԱՅ ՇՈՖԷՕՐՆԵՐՈՒ ԸՆԴՀ. ՄԻՈՒԹԵԱՆ ԿՈՂՄԷ

Փարիզահայ Շոֆէօրներու Ընդհ. Միութիւնը որ պաշտօնապէս ճանչցուած է Ոստիկանական Տեսչութենէն կեդրոն ունենալով 61 Րիւ Մէօսիեօ Լը փրէնս, ներկայ գրութեամբ կը յայտարարէ թէ, ոչ մէկ մասնակցութիւն չէ ունեցած «Հայ Տնտես. Կեդրոնի նախաձեռնութեամբ կազմակերպուած ընդհ. ժողովին:

Եթէ գտնուած են այդ ժողովին մէջ մէկ կամ երկու շոֆէօրներ, անոնք մեր կողմէ ունէք իրաւասութենէ զուրկ անպաշտօն կերպով ներկայացած են այդ օրուան ժողովին:

Վարչութիւն

ՊԱՐԱՀԱՆԴԷՍ

Կազմակերպուած Cercles des Études Caucasiennes *կողմէ: Հովանաւորութեամբ իշխանուհի* Joseph Dadiani, *տեղի կ'ունենայ այսօր Շաբաթ երեկոյ ժամը 9ին,* Vicomtesse Benois d'Azyի *բնակարանին մէջ,* 4, Rue Fabert.

«ՅԱՌԱՋ»Ի ԹԵՐԹՕՆԸ (33)

ԽԱՉԱԳՈՂԻ ՅԻՇԱՏԱԿԱՐԱՆԸ

Գրեց՝ ՐԱՖՖԻ

Գնալով աւելի եւ աւելի նեղս էինք մտնում կայսրութեան հետաւոր գաւառները, միշտ խոյս տալով մեծ քաղաքներից: Այդ առանց պատճառի չէր: Որք աւելի տիրում էր մտաւոր խաւարը, ուր ժողովուրդը դեռ գաճճ-կութեան մէջ էր, այնտեղ աւելի ապահով էր լինում մեր հունձքը...:

Թափել, սուտ խօսել, կողոպտել, ամէն տեղ մի նոր կերպարանք տալ իրան,— այդ խարդախութիւնների մէջն էր մեր գործունէութիւնը: Մենք ունէինք մեզ հետ ամէն տեսակ սպասքերք, ամէն տեսակ յարմարութիւններ, մի տեղ իրան ձեւացնելու որպէս սարսացի վաճառական, միւս տեղ՝ որպէս կրօնաւոր, մի այլ տեղ հասարակ արհեստաւոր եւ երբեմն մուրացկան, բժիշկ, կախարդ, ձեռնածու եւայլն:

Այսպիսով անդադար պէտք է փոխել իր կերպարանքը. նա միշտ միեւնոյն դերի մէջ մնալ չէ կարող: Ես ուրախ էի որ բաւական վարժուած էի այդ բոլորի մէջ եւ հպարտանում էր իմ ճարպիկութիւններով...: Քաւոր Պետրոսը գովում էր իմ յառաջդիմութիւնը, ասելով .— Մուրատ, զաւակս, դու խելացի տղայ ես, ամէն բան շատ շուտ սովորեցար...:

Քիչ չէր պատահում, որ մեր ծուղակի մէջ ընկնում էին այնպիսի բարեպաշտ քրիստոնեաներ, որոնք էին հարուստ կալուածատէրը եւ նրա միամիտ տիրուհին, որոնց պատկերները տեսանք նախընթաց գլխում: Բայց զարմանալին այն էր թէ ինչպէս էր յաջողւում մեզ գտնել այդպիսիներին: Ահա ինչպէս.

Ամէն մի քաղաք կամ մեծ գիւղ մտնելուց յետոյ, քաւոր Պետրոսը ինձ իր հետ առնելով, կը գնայինք մի հիւրանոց: (Այդպիսի տեղերը յաճախում էինք հասարակ արհեստաւորի հագուստով): Առհասարակ ընտրում էինք այնպիսի հիւրանոցներ, ուր յաճախում էր ժողովրդի ստոր, միեւնոյն ժամանակ անպարոյական մասը: Ուր ամէն տեսակ մարդկանց կարելի էր գտնել, սկսեալ փողոցային սրիկաներից, աւազակներից, մինչեւ խաղամոլներ, գրպանահատներ, մոլորբարոներ եւայլն: Այդ հասարակութիւնը գիտէ քաղաքի բոլոր գաղտնիքները: Առանց նպատակի չէր, որ քաւոր Պետրոսը ընտրում էր այդպիսի անսառակ տեղեր: Կրոնանէիր, մէկին գտաւ: (Նա իր նպատակներին յարմար մարդիկ գտնելու մեծ ընդունակութիւն ունէր): Կը սկսէր նրա հետ ծանօթանալ, իւր հաշւում խմեցնել եւ թուղթ խաղալ: Թղթախաղի մէջ ոչ ոք քաւոր Պետրոսի հետ կարող էր մրցութիւն անել: Բայց այսպիսի դէպքերում, գիտմամբ միշտ տանուլ է տալիս, որպէսզի իւր նոր ծանօթին աւելի եւս մօտեցնէ իւր հետ: Խաղը, խմելը տեւում էր ամբողջ ժամեր: Այդ մի-ջոցում նա կարողանում էր թափ տալ իւր խաղակցի գլխից այն գաղտնիքները, ինչ որ իրան պէտք էր: Դա կատարւում էր այնքան անզգալի կերպով, մինչ նրա խաղընկերը ոչինչ չէր նկատում:

Մի այսպիսի հիւրանոցի մէջ, փոքրիկ գաւառական քաղաքում, քաւոր Պետրոսը տեղեկացաւ մի պառաւ տիկնոջ գաղտնիքները: Հաղորդողը նոյն տիկնոջ ծերունի սպասաւորն էր, որ մանկութիւնից ծառայել էր նրա մօտ, բայց այժմ հասակում արտաքսուած էր չափազանց արբեցութեան համար: Տիկինը այն պառաւներից մէկն էր, որ իրանց մանկութիւնը անց են կացնում զանազան զուարճութեանց փոթորիկներում մէջ, իսկ գերեզմանին մօտենալու ժամանակ մտածում են առաքինի լինել: Նա ապրում էր իւր կալուածներում, որոնց մէջ մի քանի հազար հոգի ճորտեր կային: Կալուածները գտնւում էին քաղաքից երկու հարիւր վերստ հեռաւորութեան վրայ,

— Նա խիստ պարարտ որս է Ցրու-սաղէմի արեգայի համար, ասաց քաւոր Պետրոսը եւ միւս օրը վաղ առաւօտեան պատրաստուեցանք այնտեղ գնալու:

Քաւոր Պետրոսը շատ լաւ գիտէր, թէ ամէն մի տեղ գնալու համար ի՞նչ տեսակ պատրաստութիւններ էին հարկաւոր, որպէս հմուտ զօրավարը իւրայն կշռում է, թէ այս ինչ բերդը գրաւելու ժամանակ որ կողմից կամ որքան թնդանօթներով պէտք է ռմբակոծել: Բայց այն առաւօտ այնքան շտապեց նա, որ մոռացաւ մի քանի անհրաժեշտ բաներ:

Ծածկուած կառքը իւր հինգ միաձոյն ձիաններով թողեց քաղաքում. հրամայեց լծել մի ճանապարհորդական թեթեւ սայլակ երեք ձիաններով: Մեր սնտուկները մնացին նոյն հիւրանոցում, որտեղ իջեւանել էինք, Արբունիացին մնաց այնտեղ մեր իրեղէնները պահելու համար, մենք ճանապարհ ընկանք առեւ ծագելուց շատ առաջ: Ես կառավարում էի ձիաններ, իսկ քաւոր Պետրոսը, փաթաթուած իւր աբեղայական լայն վերարկուի մէջ, նստած էր սայլակի վրայ:

Երեկոյեան պահուն մենք յայտնուեցանք պառաւ տիկնոջ տանը հասարակ աբեղաների հագուստով, առանց որեւիցէ հանդիսաւոր ձեւ տալու մեր այցելութեանը, պառաւը բարեպաշտութեամբ ընդունեց մեզ, որպէս ազգատ ուխտաւոր կրօնաւորների, եւ աւելի փառաւորեց նրա դուռը, երբ լսեց սուրբ Երուսաղէմի անունը:

Քաւոր Պետրոսը հրամայեց ինձ փոքր ինչ հիւանդ ձեւանալ, որ տանը ունենանք այն գիշեր մնալ պառաւի տանը: Տիկինը այնքան բարեսիրտ էր, որ խոր ցաւակցութեամբ խղճացաւ իմ վրայ, իւր ձեռքով խնամ խմացրեց պատուիրեց աղախիններին, որ իմ ոտների տակ ջրով լցրած շիշեր դնեն, որպէսզի ես քրտնեմ, որովհետեւ մըսած էի:

Թէ ի՞նչ ասաց, ի՞նչ խօսեց քաւոր Պետրոսը, տիկնոջ հետ, ես չգիտեմ, որովհետեւ ես պառկած էի միւս սենեակում. ես հիւանդ էի:

Առաւօտեան ինձ լաւ էր զգում. Քաւոր Պետրոսը, պատրաստուեցաւ մի թեթեւ մաղթանք կատարելու, որ յետոյ հեռանանք: Ցայտնուեցաւ, որ քաւոր Պետրոսը մոռացել էր իւր ժամագիրքն անհանգստանք եւ նրա տեղ այլ խալմամբ վեր էր առել մի հասու, մաքրաթեայ գիրք, գունդգոյն ներկերով գրուած: Դա հայերէն հին թէյարան էր, որից երբեմն օգտւում է քաւոր Պետրոսը իւր թմլկու-թիւնները անելու ժամանակ:

(Շար.)

17, Rue Dameame. PARIS (13)
Le Gérant: H. STEPHAN
Imprimerie A. DER (AGOPIAN)

ՅԱՌԱՋ

ՕՐԱԹԵՐԹ՝ ԱԶԳԱՅԻՆ, ՔԱՂԱՔԱԿԱՆ, ԳՐԱԿԱՆ

LE PREMIER QUOTIDIEN ARMENIEN EN EUROPE

HARATCH

(Fondé en 1925) :-: R. C. Seine 276.286

Directeur et Propriétaire : SCH. MISSAKIAN
Rédaction et Administration
ԽՄԲԱԳՐՈՒԹԻՒՆ ԵՒ ՎԱՐՉՈՒԹԻՒՆ

17, Rue Damesme, PARIS (13e)
Téléphone : Glacière 15 – 70

(ԵՐԹԵՒԵԿԻ ՀԱՄԱՐ՝ Métro : TOLBIAC)

ԲԱԺԱՆՈՐԴԱԳՐՈՒԹԵԱՆ ՊԱՅՄԱՆՆԵՐ,—	ՏԱՐԵԿԱՆ	ՎԵՑԱՄՍԵԱՅ	ԵՌԱՄՍԵԱՅ
Ֆրանսա եւ գաղութներ	140 ֆրանք	70 ֆրանք	35 ֆր.
Անգլիա, Եգիպտոս, Զուիցերիա, Իտալիա	250 »	130 ֆրանք	—
Ամերիկա եւ ուրիշ Երկիրներ	200 ֆրանք	100 ֆրանք	—

ԿԻՐԱԿԻ
3
ՄԱՐՏ
DIMANCHE
3 Mars
1935

ԺԱ ՏԱՐԻ - 11e Année № 2744

Խմբագիր՝ ՇԱՒԱՐՇ ՄԻՍԱՔԵԱՆ

ԳԻՆ 50 ՍԱՆԹԻՄ

ԵՐԿՈՒ ԽՕՍՔ

ՃՃԻ ՄԸ ՈՒԶԵՑ ԿՐԾԵԼ ԿԱՂՆԻՆ...

Խորապէս խոցոտուած՝ « Je Suis Partout »ի անորակելի միջամտութենէն, մէկ անգամէն պոռթկաց ազգային ոգին, հայ գաղութին մէջ:

Մէկ շաբաթ է անցած այդ զարշելի ցնդաբանութեան հրատարակութենէն իվեր, եւ սակայն տակաւին կը կոտտայ վէրքը, հետզհետէ կը ծաւալի, կը խորանայ յուզումը:

Վրդովուած են նոյն իսկ անոնք որ հայերէն թերթ չէին կարդար, կամ իրենց տան պատուհանէն կը նայէին հայկական կեանքին վրայ:

Ի՞նչ դառնութիւն բերնէ բերան: Եւ ի՞նչ բուռն արտայայտութիւններ՝ նամակներով, հայերէն կամ ֆրանսերէն:

Անշուշտ շատ աւելին սպասած կամ յուսած է ֆրանսերէն շաբաթաթերթին խմբագրութիւնը, որ անխորհրդաբար սեւ մուր մը քսեց իր ճակտին, մեղանչելով ոչ միայն պատմութեան, իրականութեան եւ արդարութեան, այլ եւ բուն ֆրանսական բարեկրթութեան դէմ:

Ոչինչ կ'ապացուցանէ իր խմբագրական ծանօթութիւնը — անփառունակ նահանջ — որուն թարգմանութիւնը տուած ենք այսօր:

Ընդհակառակն, այդ կարճ բայց ոչ ազնիւ, անճարակ յայտարարութիւնը խմբագրութիւնն ալ մեղսակից կը դարձնէ ագէտ եւ անկիրթ աշխատակցի մը զարշելի եւ անորակելի լրբութիւններուն:

Կը թուի թէ խմբագրութիւնը ինքն ալ ուշադրութեամբ չէ կարդացած այդ յօդուածաշարքը, այլապէս աւելի բաց պիտի խօսէր, զատորոշելով իր աշխատակցին անպարկեշտութիւնը:

Այդ հռչակաւոր «պրպտում»ը (անքէթ) սկսաւ փետր. 17ին:

Առաջին թիւէն իսկ, Պ. Լիւսիէն Ռըպաթէ մանուածապատ շարադրութեամբ մը պարզելով իր գրութեան յատակագիծը, կը քաշէ հարուստ օտարականները, եւ երբ կարգը կու գայ բուն օտար գաղթականութեան, ո՛ր եւ է տարբերութիւն չի փախցներ Հայերն ալ խառնելու «մակաբոյծ»ներու բանակին, անբաղձալիներու «խաժամուժ»ին:

Իրեն համար, այդ «խաժամուժ»ին մաս կը կազմեն Հայերը — «յունիոնական պարտէզները», որոնք կու գան կը կծկուին, կը ծծուին մեր խշտիկներուն մէջ (թօտի — աղտոտ բնակարան), Հրեաները (մանաւանդ Հրեաները) եւն.:

Միեւնոյն թիւին մէջ, բանալով իր շարքին առաջին գլուխը, — «Մեթէքները» — յօդուածագիրը նորէն կը բռնէ Հայերու օձիքէն:

Ան «Մեթէք»ները կը կոչէ «ամենամաքուր չունեւոր դասուն (պրոլետարիա), որմէ վար ուրիշ տարր կարելի չէ գտնել եթէ ոչ քաղաքին դուռներէն դուրս հաստատուած Հայերը»:

Եւ անմիջապէս թափ կու տայ իր թունաւոր գրչին.

— «Բայց Հայը, եթէ [illegible] է ոջիլով եւ աղտով, աւելի նրբամիտ է, եւ աւելի պակաս յղփացած: Ան կին եւ զաւակներ ունի: Կարելի եղած է, օրինակ, զայն համախմբել Ալֆորվիլի մէջ, իբրեւ համայնք, իր տէրտէրով եւ բժիշկով»:

Կը հասկնաք իմաստը: Ինքն ալ կը բացատրէ, չեշտելով թէ Մեթէքն ամուրի է ...

Ուրեմն, յօդուածագիրը «ի յառաջագունէ» ծրագրած է կարելի եղածին չափ սեւցնել, ոչ միայն անբաղձալի, այլ եւ առելի, գանելիք տարր մը ներկայացնել հայ գաղթականութիւնը, աղտոտ ակնոց մը անցընելով աչքերուն եւ միայն աղտ, պղծութիւն, արատ եւ խարդախութիւն փնտռելով այս արժանաւոր ժողովուրդին մէջ:

Հետզհետէ աւելի լրբանալով, ան հայաջինջ սարսափներն ալ կ'արդարացնէ, — ինչպէս խորին դառնութեամբ դիտել կու տայ, այսօր իսկ, Արեւելք ապրած Ֆրանսացի մը, Մարսէյլէն: (Կարդալ ֆրանսերէն յօդուածը):

Աւելորդ է ծանրանալ այս կէտին վրայ, քանի որ ամբողջութեամբ տուինք իր յօդուածաշարքին հայկական մասը: (Յառաջ, 28 փետր.):

×

Ի՞նչպէս պիտի դարմանուի այս պժգալի թշնամանքը, — հարց կու տան ամէն կողմէ:

Իրականին մէջ, յօդուածագիրն ու թերթն են որ կը վարկաբեկուին հանրային կարծիքին առջեւ, ինչքան ալ ճարտարամտութիւն եւ գրականութիւն խաղացած ըլլան:

Ճճի մը համարձակեցաւ կրծել դարաւոր կաղնին, — հայ ժողովուրդը, որու մասին գրուած հատորները, միայն Ֆրանսերէնները կրնան մատենադարան մը լեցնել:

Այդ փոքրոգի քաջագործութիւնը եթէ խռովեց մեր հոգին, միեւնոյն առեն եղաւ ազդանշան մը՝ սթափումի եւ վերագնահատման:

Այդ բութ սլաքը արթնցուց քնացողները եւ պիտի նպաստէ ազգային ոգի, պատուախնդրութիւն, ինքնավստահութիւն ներշնչելու ամէնէն անտարբերին:

Կը մնայ հրապարակաւ ալ դաս մը տալ, — վճռաբանական ժողովի մը մէջ, ինչպէս ծրագրուած է արդէն:

Միայն թէ, որ եւ է միջոց չանտեսել, որպէսզի ձեռնարկը ունենայ հաւաքական եւ պատկառելի հանգամանք, ինչպէս վայել է ի խորոց սրտի խոցոտուած ժողովուրդի մը, եւ մանաւանդ անոր մտաւորականութեան ու երիտասարդութեան:

Շ.

ՎԵՐՋԻՆ ԺԱՄ

Գործազրկութիւնը կ'աճի անընդհատ

Աշխատանքի նախարարութեան վերջին տեղեկագրին համաձայն, փետր. 23ին նպաստընկալ գործազուրկներու թիւն էր 503,502, այսինքն 2385 աւելի անցեալ շաբթուան վրայ, իսկ 152,572 աւելի՝ բաղդատելով 1934ի նոյն ժամանակաշրջանին հետ: Այս գործազուրկներէն 404,813ը այրեր են, իսկ 98,689ը կիներ: Բաղդատելով 1934 նոյեմբերի, դեկտեմբերի եւ 1935 յունուարի տեղեկագիրներուն հետ, նպաստընկալ գործազուրկներու թիւը աւելցած է, կարգով, 134,067, 98,570 եւ 23,497 հոգի: Փետրուար 23ին Փարիզ քաղաքի նպաստընկալ գործազուրկներուն թիւն էր 121,910, իսկ ամբողջ Սէնի նահանգին մէջ՝ 220,684: Այս շաբթու դիմում կատարած բայց գործ չեն գտած 545,522 հոգի: Անցեալ շաբթու այս թիւն էր 543,998: իսկ 3132 հոգիի համար ալ գործ առաջարկուած, սակայն մարդ չէ գտնուած: Եւ վերջապէս, այս շաբթու միայն 59 օտար բանուորներ եկած են արտասահմանէն, իսկ 757 հոգի հեռացած:

⁂ Աշխատանքի նախարարութիւնը երեսփ. ժողովին ընդունիլ տուաւ այն օրինագիծը որով կ'արգիլուի յաւելուածական աշխատանքը: Այս օրէնքը պիտի գործադրուի հրամանագրով մը որ մէկ տարի պայմանաժամ կը սահմանէ: Առեւտրական ասպարէզին համար, նկատի պիտի առնուին մասնաւոր պարագաները, որպէսզի չվնասուին այն հաստատութիւնները որոնց համար ձեռնտու չէ յաւելուածական աշխատանքի ջնջումը: Ասոնց մասին որոշում պիտի տրուի առանց խորհրդակցելու շահակիցներուն հետ:

Ինքնութեան թուղթերը եւ աշխատանքի արտօնագիրները

ՁԱԽԱԿՈՂՄԵԱՆ ՄԱՄՈՒԼԸ ԿԸ ԲՈՂՈՔԷ ՀԱՍՑԱՑՈՒԱԾ ԽՍՏՈՒԹԵԱՆՑ ԴԷՄ

»»» · · «««

Անցեալ օր Աշխատանքի նախարարութիւնը նոր զեկոյցով մը կը յիշեցնէր այն պայմանները զորս անհրաժեշտ է լրացնել, ինքնութեան թուղթ եւ աշխատանքի արտօնագիր ստանալու համար: Այս առթիւ կը շեշտէր թէ՝ «նկատի առնելով աշխատանքի հրապարակը, ինքնութեան թուղթերու նորոգումը մասնաւորապէս լուրջ քննութեան մը պիտի ենթարկուի այս տարի»: Յետոյ կ'աւելցնէր թէ՝ «սկզբունքով թուղթին նորոգումը պիտի մերժուի, ամէն անգամ որ գործազրկութիւն գոյութիւն ունենայ օտարականին աշխատած արհեստին մէջ եւ կարելի ըլլայ անոնց տեղ առաջարկել ֆրանսացի որակեալ գործազուրկներ: Սակայն, «բացառութիւններ պիտի ըլլան դաս մը օտարականներու, մանաւանդ անոնց համար որոնք անընդհատ Ֆրանսա կը բնակին աւելի քան տասը տարիէ ի վեր»:

Եւ վերջապէս, այն օտար աշխատաւորները որոնք իրենց թուղթերը չեն նորոգեր նշանակուած պայմանաժամերուն մէջ, այլեւս չպիտի կրնան աշխատիլ եւ հետապնդման պիտի ենթարկուին, իրենց գործատէրերուն հետ:

Ձախակողմեան մամուլը արձանագրելով այս պաշտօնական զեկոյցը, ուժգնօրէն կը բողոքէ անոր դէմ: *Փոփիւլէր* (ընկերվարական) այս կարգադրութիւնը կը կոչէ «խտրելի եւ կեղծաւոր խաղ մը օտար աշխատաւորներուն դէմ», իսկ *Իւմանիթէ* (համայնավար) աւելի յառաջ երթալով, կը հրաւիրէ բողոքի ցոյցեր կատարել, պահանջելու համար.— Ինքնութեան թուղթերը նորոգել առանց աշխատանքի պայմանագիր պահանջելու. նորոգել գործազուրկներու թուղթերը, նպաստի համար արձանագրել օտար գործազուրկները, ապահովել ապաստանութեան ամբողջական իրաւունքը եւ աշխատելու արտօնութիւնը, չեղեալ համարել վտարեալներու դէմ եղած հետապնդումները եւ արտաքսումներու հրամանները, ապահովել բոլոր օտարականներու ազատ երթեւեկը: (Ակնարկութիւն այն որոշման որուն համաձայն օտար բանուոր մը չի կրնար մէկ նահանգէն միւսը փոխադրուիլ, առանց նահանգապետին արտօնութեան, ինչպէս հաստատած էր Պ. Փիքառ, «Յառաջ»ի տեսակցութեան առթիւ):

Համայնավար պաշտօնաթերթը միեւնոյն առեն կը ծաղրէ անբաղձալի օտարականները գաղթավայր մը տեղափոխելու ծրագիրը, որու մասին խօսած էր նախկին նախարարը, Պ. Մարքէ, հարցապնդման առթիւ: Ետոյ կը նկարագրէ Վոժիրար փողոցին մէջ պարզուած տեսարանները՝ ինքնութեան թուղթերու նորոգման առթիւ: Բանուոր մը կը պատմէ թէ պոչ կապելու ստիպուած է առտուան ժամը 6էն սկսեալ: Ուրիշ մը կ'աւելցնէ.— «Երեք անգամ է որ կ'երթամ կու գամ. միշտ ալ թուղթ մը պակաս կը գտնեն: Հինգ տարուան բնակութեան թուղթ կը պահանջեն, գործատէրի վկայական մը՝ մէկ տարուան համար եւայլն:

Կիները ընտրելու եւ ընտրուելու իրաւունք ստացան... սկզբունքով

Տարիներու պայքարէն յետոյ, երեսփ. ժողովը ուրբաթ օր 124ի դէմ 453 ձայնով քուէարկեց բանաձեւ մը (ընկերվարական), որ քաղաքական բոլոր իրաւունքները կը շնորհէ Ֆրանսուհիներուն: Չար բերաններ կ'ըսեն թէ այս աննախընթաց յաջողութեան գաղտնիքը այն է որ՝ բանաձեւը չափազանց լայն իրաւունքներ կը շնորհէ կիներուն, եւ հետեւաբար պիտի մերժուի ծերակոյտին կողմէ ... Ուրիշ խօսքով, քուէարկուած բանաձեւը ոչ թէ պիտի վճռէ կիներու ընտրական իրաւունքը, այլ դուռ պիտի բանայ երկար եւ տաղտկալի վէճերու, ինչպէս մինչեւ հիմա:

Առաջին բանաձեւը կ'առաջարկէր կիներուն քուէարկութեան իրաւունք տալ միայն քաղաքապետական ընտրութեանց մէջ, ինչ որ կրնայ տեղի ունենալ այս տարի ապրիլին կամ ... 1941ին: Երեսփ. ժողովի ընդհ. քուէարկութեանց յանձնախումբին նախագահը դիտել տուաւ թէ իրենք չեն կրցած մեծամասնութիւն կազմել եւ քննել ծրագիրը, հետեւաբար յարմար չէ անձապարել: Այս առարկութեան պատասխանեց Ֆրոսար (ընկերվարական): Թեր ու դէմ վիճաբանութիւններէ յետոյ, երեսփ. ժողովը 236ի դէմ 305 ձայնով որոշեց անմիջապէս վիճաբանութեան ենթարկել խնդիրը: Ասոր վրայ ընկերվարականները, որոնք մեծ յաջողութիւններ կը սպասեն քաղաքապետական ընտրութեանց մէջ, Գրաքի բերնով հակառաջարկ մը ներկայացուցին, այսինքն հաւասար իրաւունքներ պահանջելով կիներուն համար (ընտրող եւ ընտրելի բոլոր ընտրութեանց մէջ): Առաջարկը քուէի դրուելով, շահեցաւ ջախջախիչ յաղթանակ, ինչպէս ըսինք:

⁂ Երեսփ. ժողովի նոյն նիստին մէջ, հարցապնդման մը առթիւ, կառավարութիւնը վստահութեան խնդիր յարուցանելով, շահեցաւ 427 քուէ ընդդէմ 126ի:

(Լուրերու շարունակութիւնը կարդալ Դ. էջ)

ԱՐԵՒԵԼՔ ԱՊՐԱԾ ՖՐԱՆՍԱՑԻ ՄԸ, M. Yves CARLIER ԿԸ ՊԱՏԱՍԽԱՆԷ «JE SUIS PARTOUT»Ի

ԽՄԲ.— Ազնիւ Ֆրանսացի մը, Պ. Իվ Քարլիէ, Մարսէյլէն մեզի ղրկած է հետեւեալ նամակը, ի պատասխան «Je Suis Partout»ի աշխատակցին ծանօթ լրբութեան.—

L'Elément Arménien a le plus de droit à notre hospitalité.

Par Yves CARLIER

Dernièrement dans un hebdomadaire Parisien a paru une enquête sur les Etrangers établis en France. Le reporter qui en a été chargé, a analysé la mentalité et la situation des différentes races qui ont été amenées à s'établir en France pendant et après la guerre et à chacune d'elles il a consacré une étude plus ou moins complète. N'ayant jamais l'habitude de discuter de choses que je ne connais pas à fond, je me bornerai ici à analyser ses appréciations sur la Race Arménienne, car bien que Français cent pour cent, étant né et ayant grandi en Orient dès mon plus jeune âge, je me suis trouvé en contact avec des Arméniens.

Tout d'abord je prierai le signataire de l'article en question de prendre en considération que parmi tous les éléments étrangers établis en France, l'élément Arménien a le plus de droit à notre hospitalité. Agir autrement serait ingrat de la part d'un Francais, car la situation de «Heimatlos» c'est à dire de sans patrie faite à cette race nous est pour une bonne part imputable du fait de l'évacuation de la Cilicie, pays habité avant 1914 en grande partie par des Arméniens et où les Alliés leur avaient solennellement promis de leur créer un Foyer National.

De plus, il ne faut pas oublier que la plus forte clientèle de nos Ecoles d'Orient était fournie par l'élément Arménien et si on se donne la peine de consulter les Palmarès d'avant guerre de nos Collèges d'Orient de Stamboul ou de Mersine, d'Izmir ou de Trébizonde, on serait surpris du nombre d'élèves Arméniens qui s'attribuaient les premières places lors des examens. Tout l'élément supérieur et moyen Arménien parlait notre langue, lisait nos livres, admirait notre civilisation et pour l'homme du peuple Arménien la France représentait le pays idéal de la justice et de l'égalité. Le Francais était pour lui le sauveur et le protecteur de l'Arménien Esclave opprimé et massacré du Turc. Cette instruction et cet amour de la France a été la cause du massacre et de la pendaison de plusieurs Arméniens marquants pendant la grande guerre et après.

Pendant la guerre les Arméniens mobilisés dans l'Armée Turque désertaient à la première occasion pour rejoindre les Armées Alliées et malgré les avantages nombreux qu'ils trouvaient dans l'Armée Anglaise, ils préféraient venir servir dans notre Armée sous les plis du drapeau tricolore qui pour eux représentait la civilisation, l'espérance et le salut. Beaucoup sont tombés pour notre pays tant sur les Fronts de France que d'Orient. Ceux qui étaient à l'Etranger sont venus des Indes comme des Amériques, du Soudan comme de la Chine, pour s'enrôler dans les rangs de l'Armée Francaise, d'où une dette de reconnaissance que nous ne pouvons nier et qui leur donne tout au moins droit à une hospitalité impartiale de notre part.

Passons maintenant à l'esprit commerçant traité de «mercanti» de cette race. L'Arménien est sobre, économe, et son rêve, comme celui de beacoup de Français est de s'établir pour son propre compte d'être commerçant. Je ne trouve là rien de répréhensible, car quel est l'employé ou l'ouvrier de n'importe quelle race ou nation qui n'aspire à devenir son propre patron? Mais de là à dire que l'Arménien ne peut faire autre chose que le boutiquier ou le mercanti il y a loin et les faits sont là pour le démontrer, car même leurs ennemis héréditaires les Turcs, lors de leur plus grande oppression et quand leur pays s'étendait de l'Adriatique au Golfe Persique, du Danube à Aden et de Bitlis à Tripoli, avaient fait appel à deux Arméniens pour leur confier non le Ministère des Finances mais celui des Affaires Etrangères et des Postes et de même de nombreux Arméniens occupaient des emplois supérieurs dans les Administrations Publiques de l'Empire Ottoman? De même dans les Succursales des Banques Françaises établies en Turquie souvent le poste de directeur était occupé par des Arméniens. Egalement à la Dette Publique Ottomane, en grande partie Française, souvent des Arméniens occupaient les plus hauts emplois.

On leur fait également grief de ce qu'ils commercent entre eux et que de ce fait ils ne favorisent pas la production nationale. Importeraient - ils par hasard de l'étranger la marchandise qu'ils vendent? Ne consomment-ils pas des produits français? comme le reste de la population de la France? Bien au contraire, les Arméniens n'ayant pas de Foyer National, n'ayant pas de parents ou d'attaches à l'Etranger, n'exportent pas les capitaux gagnés en France à l'Etranger et gardent chez nous tout l'argent qu'ils y ont gagné. Ils n'économisent pas avec l'arrière-pensée de retourner un jour chez eux pour y dépenser leurs économies car leur «chez eux» est forcément et rigoureusement la France où ils se sont établis définitivement. De même ils n'ont pas de fond national ou de propagande politique ou autre à subventionner et on ne ramasse pas beaucoup d'Arméniens les jours de râfle pour manifestation politique. Mais la même chose ne se produit-elle pas dans les autres colonies étrangères de France? L'Italien ne donne - t - il toujours pas sa préférence au commerçant de sa nationalité? Le Grec, le Polonais, l'Arabe, l'Espagnol et surtout le Juif ne fait-il pas de même? Pourquoi donc en faire un grief spécial aux Arméniens?

Quant à la question de la misère et de la saleté, de leurs «ghetto», cette considération ne peut nullement être prise comme un cas particulier de la race Arménienne car dans sonpaysd'originel'Arménien a toujours aimé vivre seul dans sa maison et les maisons à appartement ne sont pas connues en Orient. Seuls les Juifs habitaient en commun dans les Yahudihané. Mais quand on parle de misère, il faut toujours sous-entendre saleté qui est l'emblème international de la misère. Quel est le pauvre de Londres, New York, Paris ou Buenos Ayres qui prend régulièrement son bain? Et quel est la femme d'ouvrier qui travaillant également pour aider son mari, trouve le temps après 8 heures d'un travail esquintant de faire la cuisine et d'avoir encore le temps de tenir son intérieur propre et coquet? Pour ma part j'ai assez voyagé et je puis dire que je n'ai pas encore rencontré beaucoup d'intérieur de prolétaires propres. Ce que je puis dire en connaissance de cause c'est que les plus belles maisons des Quais de Smyrne ou de Mersine, les plus belles habitations de Konia, Angora, Trébizonde ou Erzeroum ainsi que les plus beaux immeubles de Stamboul (dont le plus bel hôtel, le plus propre, le plus élégant, le plus moderne appartient à M. Tokatlian) appartenaient à des Arméniens. Ils en ont été dépossédés par les Turcs sans compensation aucune contre le plus simple droit des gens et aujourd'hui on reproche à ces anciens propriétaires de Palaces tombés dans la misère de vivre dans des taudis parce qu'ils ne peuvent faire autrement. Les Arméniens étaient toujours les premiers invités dans les soirées et réunions diplomatiques d'Orient et jamais ils ne détonnaient dans ce milieu. D'ailleurs dès qu'il le peut l'Arménien se fait construire sa petite maison particulière et la Banlieu de Marseille est là pour l'attester.

On cherche même dans l'article en cause

(La suite en 4me page)

ՓԻԷՌ ԼՈԹԻԻ ԿԵՂԾ ԹՐՔՈՒՀԻՆԵՐԸ

Ոչ Լոթի մնաց եւ ոչ ալ անոր հմայաթափ (désenchantées) Թրքուհիները։ Կը մնան սակայն Ֆրանսացի զգայապաշտ վիպասանին արժէքաւոր գործերը, իսկ Թրքուհիները առանց «չարչաֆ»ի կը բազմին Երեսփոխանական ժողովին մէջ։

Ֆրանսայի մէջ յաճախ լոյս կը տեսնեն մեծ գրողներու մտերիմ կեանքի մասին այնպիսի գիրքեր, որոնց ընթերցումը յատկանշական երեւոյթներով ճոխացած կարգ մը մտածումներու եւ վերլուծումներու կ'առաջնորդէ մեզ։

Տիկին Օտէմոնտ Լըֆէվրի գիրքը այդ տեսակներէն է. «Փիէռ Լոթիի խռովկալ կեանքը» (La vie inquiète de Pierre Loti), որուն մէկ պզտիկ մասը կու տամ հոս, մեզ մօտէն հետաքրքրող, գաղափար կազմելու համար թէ ի՛նչպէս Լոթի գրի առած է, կամ աւելի ճիշդը յղացած է իր գլուխ-գործոց համարը «Les désenchantées»ն, որ իր «Իսլամութեան» ձինորսերին չափ ծախուած է միջազգային հրապարակին վրայ։

Այս զգայական վէպը, որ իր առենին Փիէռ Լոթիին գրական փառքը շինած է անպայման, Թուրքիոյ հարէմական կեանքէն առնուած ծանօթ դրուագ մըն է, ճոխացած բանաստեղծի թափչներով։

Գաղտնութիւնը զոր կ'ընէ Տիկին Լըֆէվրը, Լոթի գիտցած է իր կենդանութեան եւ զայն կոչած է «այդ խայտառակ խաղը». սակայն լայն խաւերը անտեղեակ մնացած են, եւ յետմահու տարբեր հանգամանք ստացաւ Լոթիի այս ոդիսականը։ Իր մասին գրողները ուրիշ կերպ կը մեկնեն։ Տեսակ մը հակադրութիւն։

Qu'importe le flacon, pourvu qu'on aie de l'ivresse ...

Ֆրանսական «Վոլթուռ» յածանաւը, 1903 հոկտեմբերին Պոլսոյ ջուրերը կը հասնի, որուն հրամանատարն է Ժիւլիէն Վիօ (Փիէռ Լոթիի իսկական անունը), որ հրատարակած է արդէն իր «Ազիյատէ» վէպը, որուն մէջ զգայական յուզումները եւ գեղեցիկ ոճը երեւան կը բերեն արեւելապաշտի տպաւորութիւններ։ «Ազիյատէ»ն աղջիկներուն սիրտերը կ'ալեկոծէ ամէն երկրի. մանաւանդ Ֆրանսայի մէջ։ Թրքուհիին հովուերգութիւնը, յոյզերը, սէրը եւ տխուր մահը խորապէս ազդած է զգայուն հոգիներուն վրայ, Լոթիի պատկերալից եւ գեղահամայ գրիչը հերոսուհի մը չէ որ վերարտադրուած է, այլ երազային էակ մը, Պոլսոյ բանաստեղծական բնութեան մէջ բիւրեղացած Թրքուհի մը, որուն կեանքը վիպային նուրբ երանգներ հագած, արեւելքի բոցահեր տխրութեանց մէջ արտադրուած, մեծապէս ազդած է ընթերցողուհիներու երեւակայութեանց վրայ։ Այդ շրջանին Ֆրանսուհի գրող մը, Մարք Էլիս, իր երկու բարեկամուհիներուն հետ կ'ուզէ Լոթիի գլխուն խաղ մը խաղալ։ Իր երկու ընկերուհիները ծագումով Ֆրանսացի են, Շամբէրիով ծնած, բայց Պոլիս մեծցած ու ապրած, Զէննուր եւ Նուրիյէ անունով, որոնց հայրը Տօֆինցի է եւ իբրեւ Թրքական բարձր պաշտօնեայ Պոլիս փոխադրուած։

Երեք Ֆրանսուհիները կ'որոշեն մեծ վարպետին մուսայածիր աստղերը դառնալ, անոր զգայապաշտ հոգիին սիրուհիները։ Եւ կը գրեն սիրագեղ նամակներ, իբրեւ իրական Թրքուհիներ, կը գրեն յաճախ, վիպասանին սիրավառ կիրքերը ալեկոծելու համար։ Կը հիանան իր տաղանդին վրայ, կը փառաբանեն իր վէպերը, կը յայտնեն իրենց անմխիթարական ողբացումը։ Անոնց նամակները հարէմներու մէջ հալած, դալկահար էակներու տժգոյն հմայքը կ'արտաբերեն եւ կը յուզեն դիւրազգած Լոթին, կը վառեն անոր երեւակայութիւնը, կը տաքցնեն անոր սիրտը ու Լոթի խանդավառուելով կը կարդայ այդ գեղգեղայուն նամակները եւ մասունքի պէս կը պահէ զանոնք։

Փիէռ Լոթի իր առաջին հանդիպումը կ'ունենայ անոնց հետ 1904 ապրիլ 16ին, Վոսփորի գեղահրաշ մէկ գիւղը։ Գարնան լուսաշող իրիկնամուտի մը, երեք խորհրդաւոր «Թրքուհիներ», ծածկուած սպիտակ չղարշներով, իրենց դէմքերը զոց կը ներկայանան Լոթիին։

Երեւակայեցէք Լոթիին յուզումները, կը խանդավառուի անոնցմով, մեծ հաճոյք կ'առնէ անոնց խօսակցութենէն։ Մաքուր Ֆրանսերէն կը խօսին անոնք, զարգացած, նրբացած եւ սիրահալ երեք Թրքուհիներ որ կը պաշտեն Ֆրանսացի վիպասանը։

Իրենց անունը կուտան Լոթիին, — Լէյլա, Նէիր եւ Զէյնէպ։ Լոթի իր վէպին մէջ փոխած է այդ անունները եւ ըրած Ճէնան, Մէլէք եւ Զէյնէպ։

Փիէռ Լոթի կը հիանայ անոնց ազատամիտ ցանկութիւններուն վրայ։ Կը խօսին հարէմներու տխուր կեանքի մասին, կ'ողբերգեն Թուրք կիներու պալատանման եւ վանդակապատ բանտերու ներքին կեանքը։ Լոթի կ'արգահատի ի լուր անոնց զրկանքներուն, տառապանքին եւ յոյսերուն եւ կը խոստանայ իր սիրտը ի սպաս դնել անոնց դատին։ Կը հմայուի մանաւանդ անոնց զարգացումէն։ Կը խօսին երկարօրէն Թուրք կիներու ազատագրման մասին եւ կը խնդրեն վէպ մը գրել իրենց վրայ։ Դժբախտ կիներ ենք մենք, կ'ըսեն, որ կոյսերու եւ մայրապետներու նման հաւատք ալ չունինք, գոնէ նուիրուելու համար վերացական տեսիլքներու եւ կը հալինք, կը մեռնինք տխուր վանդակներու ետեւ, տանջուելով սիրատենչ երազներու մէջ։ Այս առաջին տեսակցութեան մէջ ծնունդ կ'առնէ «Les désenchantées» վէպը, եւ Վոսփորի ոսկեհուռ իրիկնամուտին եւ կապուտակ ալիքներուն նազանքներով կը թրթռացնէ Լոթի իր վէպին ամէն մէկ էջը, խորհելով միշտ իր անծանօթ գեղուհիներուն կախարդիչ աչքերուն խոր ծորացած տխրալից մեղկութիւններուն։

Երեք կեղծ Թրքուհիներուն նամակները կը հասնին Լոթիին կանոնաւորապէս, եւ տիկին Լըֆէվր կ'ըսէ թէ այս աղջիկները մաքուր եւ անմեղ զգացումներով գրած են, սակայն Մարք Էլիս - Լէյլան, որ անձնապէս շարադրած է նամակները, օգտուած է առիթէն, դնելու համար անոնց մէջ իր սրտին զգայապաշտ յոյզերը, անկարեկից սիրոյ մը բոլոր խենթ ապրումները։ Լէյլան ուզած է քանդակել սիրոյ վէպի մը խելայեղ դրուագները։

Ֆրանսացի գրագիտուհին ուզած է թերեւս ըլլալ նոր Ազիյատէ մը, զգացնելու համար Լոթիի վիպային հակումները եւ ստեղծելու անոր մէջ նոր սիրոյ մը պատրանքը, ո՞վ գիտէ ինչ երազներ հիւսելով։ Մարք Էլիս այդ շրջանին կը ստիպուի Փարիզ վերադառնալ, յետոյ կ'անցնի Թունուզ, սակայն կը շարունակէ գրել Լոթիին, շնորհիւ իր երկու մեղսակիցներուն, որոնք Պոլիս մնացած էին եւ հոնկէ նամակատուն կը ձգէին։

Մարք Էլիս կը վերադառնայ Պոլիս։ Լոթի կրկին կը տեսակցի երեք «Թրքուհիներ»ուն հետ, նոյն իսկ զիրենք կը հրաւիրէ «Վոլթուռ» յածանաւը։

Մարք Էլիս կրկին կը վերադառնայ Ֆրանսա եւ կը շարունակէ իր խաղը։ Կեղծ նամակները կը գրուին միեւնոյն խանդոտ ոգիով, Լէյլան կը պարզէ սրտին խոր կուտակուած սիրահալ զգացումները, կատակը տխուր դառնութեան կը վերածուի, երեք կեղծ Թրքուհիները պարտաւոր կ'ըլլան, եւ կ'որոշեն վերջ տալ այս վիպային բախտախնդրութեան, վախնալով վախճանէն։

Անոնցմէ Ճէնան կը վճռէ անհետանալ բոլորէն, կը գրէ իր վերջին «Մնաք բարով»ի նամակը, որ ամբողջութեամբ Լոթի արտագրած է իր վէպին մէջ։ Այդ նամակին մէջ Ճէնան անձնասպանութեան դիմելու որոշումը տուած էր։

Լոթիի կը գրկեն նաեւ Ճէնանի մահագրը։ Լոթի խոր տխրութեան կը մատնուի եւ այդ ազդեցութեան տակ կը վերջացնէ իր գմայլելի վէպը։

Գաղտնութեան անզոր մանրամասնութիւնը հոն է որ Լոթի իր կենդանութեան կը գիտնայ կեղծ Թրքուհիներուն խաղը։

Երկու Ֆրանսուհիները կը լքեն իրենց ծնողքը եւ Փարիզ կը վերադառնան, կը ներկայանան իրեն եւ կը պատմեն եղելութիւնը։ Առկէ վերջ կը սկսին շահագործել այս խայտառակ շահատակութիւնը։ Լոթի շատ կը տառապի սկիզբները, ի վերջոյ կը մեղմանայ եւ կը հետաքրքրուի այս երկու քոյրերով, կ'օգնէ անոնց եւ կը բաժնէ իր վէպին հասոյթին կէսը, նոյն իսկ կը միջամտէ «Ֆիկարօ»ի խմբագրութեան մօտ, որպէսզի անոնցմէ մէկուն յօդուածները տպուին եւ ինք կը սրբագրէ զանոնք, երբեմն ամբողջութեամբ վերափոխելով։ Սակայն Զէյնուր եւ Նուրիյէ անարժան եղան Լոթիի բարիքներուն, եւ այնքան ապերախտ գտնուած են որ աճուրդի հանած են իրենց իրական նամակները, շահ մը ապահովելու ակնկալութեամբ։

Լոթի շատ տանջուած է անոնց պատճառաւ։ Մարք Էլիս սպասած է սակայն Լոթիին մահուան, հրատարակելու համար այս պատմութիւնը եւ ինք առաջին զոհը եղած է անշուշտ իր երեւակայած խաղին։ Հաւանական է որ սիրած է զայն գրագիտուհին ենթագիտակից եւ խորհրդաւոր սիրով։ «Լէյլան» ապրած է Լոթիի Ազիյատէն իր հոգիին խորը, աւելի ճիշդ ուզած է խոստովանանք մը ընել իր մեծ վարպետին։

Եթէ հարէմները մնային, անպայման Թրքուհիները սեւ կը կապէին իրենց պաշտպանին դէմ, այնքան անճարակութեան եւ այն առեն անոր յիշատակը յաւիտեան կը մարէր վիրաւորուած սրտերուն խորը։

Ճակատագրական պատագրումը ճիշդ տեղին հասաւ եւ «Հմայաթափ Թրքուհիներ»ը այժմ կը մեղքնան Փիէռ Լոթիի վրայ։

ՀՐԱՉ ՍԱՐԳՍԵԱՆ

Պ. ՄՈՒԹԷԻ ԲԱՆԱԽՕՍՈՒԹԻՒՆԸ ՕՏԱՐԱԿԱՆՆԵՐՈՒ ԿԱՑՈՒԹԵԱՆ ՄԱՍԻՆ

»»» · · «««

« ՊԷՏՔ Է ՋՆՋԵԼ 1848Ի ՕՐԷՆՔ »Ը (ԱՐՏԱՔՍՈՒՄ)

« Ցաւալ չէն իմացայ թէ՝ Պ. Մութէ օտարներու մասին բանախօսութիւն մը պիտի տայ, փետրուար 25ի իրիկունը։

Օտար եմ։ Ֆրանսացի երեսփոխան մը մեր շահը պիտի պաշտպանէր։ Մեզի համար պիտի բացագանչէր։ Մեզի համար պիտի ընդվզէր։ Մեզի համար պիտի հրահրէր։

Կ'երթամ լսելու մեծ մարդու մը եւ մեծ Ֆրանսացիի մը ձայնը, որ այնքան գուրգուրանքով կ'արձագանգէր արդէն ձեր ականջներուն, քանի մը շաբաթ է ի վեր, «Յառաջ»ի սիւնակներուն մէջէն։

Մուտքին՝ կը ստանամ տոմսակ մը, որ զիս կը հրաւիրէ մարտ 9ի բանախօսութեան։ Նիւթ՝ Հրէական նոր օրինագիծ մը։

Արագ վարանում մը։ Սրահի շփո–թութի՞ւն մը արդեօք։

Ոչ։

Ու սրահէն ներս, բեմին մօտ, կը տեղաւորուիմ լայն ու թաւշապատ սեղանին առջեւ, մամուլին աշխատաւորներուն յատկացուած։

Կը քննեմ։ Հրէական ժպիտ։ Եւ հրէական քիթ։

Ալ ոչ մէկ կասկած որ, Հրեաներու մէջ եմ ինկած։

Արդարեւ, յետոյ, պիտի իմանայի նախագահին բերնէն, որ երեկոյթը կազմակերպուած է Հրեաներու դաշնակցային միութեան կողմէ։ Որ Պ. Մութէ Հրեաներու կողմէ հրաւիրուած է խօսելու օտարներու հարցին վրայ։

Հարց՝ աւելի քան այժմէական։ Աւելի քան կենսական։

Կարդացեր էի Պ. Մութէն եւ համոզուեր թէ՝ մարդը, ընկերվարական մարդը անկեղծ էր անոր մէջ։ Հաւատացեր թէ՝ անկեղծ էր անոր նուիրումը օտարներու դատին։

Իսկ, ահա երբ կը լսէք զինքը, կը տեսնէք մարդը իր միսին եւ ոսկորին մէջ, իր արտայայտութեանց մէջ, եւ մանաւանդ ներքին հրայրքովը, ուրկէ կը յորդին, կը վազեն տաք բառեր, հաւատքի բառեր, այլեւս ոչ թէ կ'եղանակաւորէք ձեր համոզումը մարդուն մասին, հապա, ընդհակառակն, աւելի կ'ամրացնէք զայն։

Պ. Մութէ մարդ մըն է որ խելք ունի։ Հետեւաբար, նախ եւ առաջ, պէտք է կարենալ յայտարարութեան մը ներածական, որ ապահովէ, հանդարտացնէ ունկնդիրները։

Իսկ ո՞վքեր են ունկնդիրները։ Հրեաներ։

Յայտարարութի՞ւնը։

— Պայքարը որ կը մղուի օտարներուն դէմ, հակակրօն կամ հակացեղ հանգամանք չունի։ Հակասեմականութիւնը արմատ չի բռներ Ֆրանսայի մէջ։

Ու խաղաղութիւն կ'իջնէ հոգիներուն։ Աթոռներուն վրայ նոր դիրքեր ներքին ուրախութիւնը սրահին լոյսերուն կ'ընկերացնեն։

Կը պայծառանան Հրեաներուն դէմքերը։

Ու բանախօսը կ'անցնի նիւթին։

— Ինչո՞ւ օտարներու խնդիրը այսքան սուր հանգամանք է ստացած։

Տնտեսական տագնապին մէկ երեւոյթն է ան։

Անգործութեան խնդրին մաս կը կազմէ ան։

Օտարներու հարցին լուծումը կը ներկառուի լուծումը անգործութեան հարցին։

Առկէ՝ կառավարական նորանոր անօրինութիւններ, խառնութիւններ։

Ու կը ծանրանայ կացութիւնը օտարներու։

Պ. Մութէ երկու պատճառ կը նշմարէ մանաւանդ այս վիճակին մէջ։

Առաջին՝ փորձառու չեն վարիչները։ Պէտք է դաստիարակել կառավարութիւնը։

Եւ երկրորդ, այդ կառավարութիւնը խելքը կորսնցուց՝ անգործութեան արագ աճումին առջեւ։

Ու մոռնալով ամէն բան, նկատի առաւ միայն եւ միայն երկու թիւ։ 400 հազար անգործ Ֆրանսացիներ եւ 800 հազար օտարներ որ աշխատանքի թուղթ ունին։

Ուրե՞մն։ Շատ պարզ է։ Օտարները զրկել աշխատանքի իրաւունքէն։ Եւ ապահովել 400.000 Ֆրանսացիները։

Բայց, անօգուտ էր այս իրաւազրկումը։

Որովհետեւ, գործատէրերը չընդունեցին նոր աշխատաւորներ։ Ընդհակառակն, սեղմեցին։

Որովհետեւ, Պ. Ֆլանտէն ալ հաստատեց թէ կը նուազէր թիւը անոնց որոնք կը սպառեն։

Ուրեմն տագնապ սպառումի նուազման։ Ինչ որ աննպաստ է երկրին տնտեսութեան։

Որովհետեւ, կարելի չէր փոխանորդել օտարները, որոնք յատկապէս կանչուած էին Ֆրանսայի կողմէ։

Դժնդակ, տաժանակիր աշխատանքներու համար, քիչ Ֆրանսացի կարելի է ճարել։

Սպանիացիները կը փչեն ապակիին։ Ֆրանսացի չկայ այդ աշխատանքին համար։ Ի՞նչ ընել։

Մեքենան պիտի փոխանորդէ Սպանիացիները։

Շինութեան ճարտարարուեստին մէջ, սեղմումներ կատարուեցան։ Օտարներ ճամբուեցան։ Եւ սակայն, անդարման մնաց անգործութիւնը, հոն ալ։

Կանգնել քաղաքներ օտարներու (կ'ակնարկէ Լէհերուն) եւ օրին մէկը ելլել ըսել՝

— Էհ, ալ ձեզ բաւական տեսանք։

Ոչ։ Քաղաքականութիւն մը անհրաժեշտ է։ Լայն քաղաքականութիւն մը օտարներու հանդէպ։

Բայց, հետապնդուածը պարզ գործողութիւն մըն է ոստիկանական։

Եւ սակայն, օտարներու խնդիրը ոստիկանական խնդիր մը չէ։

Աւելորդ եւ անարդար տառապանք մը առնէ։

Խորհրդարանին մէջ, բարեբախտաբար, հետզհետէ կը հասկցուի այս իրողութիւնը։ Կան որ դէմ են այն խստութեանց որոնց կ'ենթարկուին, ներկայիս, օտարները։

Անոնք եւ Պ. Մութէ զայրոյթով լեցուած են մամուլին դէմ, մտայնութեան դէմ, հոսանքին դէմ, որ կը ձգտի յափշտակել ապաստանի իրաւունքը։

Բայց, ապաստանի իրաւունքը մէկ արտայայտութիւնն է ազատութեան իրաւունքին։

Եւ Պ. Մութէները պիտի չթողուն, պիտի չհանդուրժեն որ խզուի այդ իրաւունքը։

Պ. Մութէ զգացումի պակաս չի վերագրեր օտար վարիչներուն։ Ոչ։ Բայց, կը հաստատէ որ կազմակերպութիւնը կը մեղանչէ։ Ու թերի է վճռականութիւնը։

Ապաստանի իրաւունքին հարցը կազմակերպութեան հարցին կապուած է։ Հող կեդրոնացնելու է ուշադրութիւնը։

Ոստիկանութիւնը ոճրագործ մըն է։ Բայց, կ'անգիտանայ այդ բանը։ Ինչպէս՝ թատերական երկին այն հերոսը, որ չի գիտեր թէ հիւանդ է։

Կամայական է 1848ի օրէնքը։ Արտաքսումի օրէնքը։

Օտարականը որ կ'արտաքսուի, չի կրնար ինքզինքը պաշտպանել։ Իրաւունք չունի։ Ան ոչ ոք կը գտնէ որ զինքը մարդ ընէ։

Չունի երկիր։ Չունի հայրենիք։ Ու չի կրնար ձգել Ֆրանսան, եթէ նոյն իսկ ուզէ։

Ահաւասիկ ձեզի՝ հայրենազուրկներու խնդիր։

Օտարական մը որ կատարելապէս յարգանք ունի օրէնքին հանդէպ, կրնայ մէկ օրէն միւսը երկրէն վտարուիլ։

Լսեցէք ներքին նախարարին խօսքերը —

Այն օտարականները որ զուրկ են աշխատանքի թուղթէ, պէտք է հեռանան, եթէ ապրուստի միջոց չունին։ Կրնան մնալ, եթէ հարուստ են։ Ֆրանսայի դուռները լայնօրէն բաց են անոնց առջեւ։

Օտարականը զրկել աշխատանքի իրաւունքէն, Բայց աշխատանքի իրաւունքը առաջինն է իրաւունքներուն։ Քանի որ ապրելու իրաւունքն է ան։

Օտարականը զրկել իր թուղթերէն, կը նշանակէ անկարելի դարձնել անոր ընկերային կեանքը, ուր որ ալ ըլլայ։

Խորհրդարանը կը քննէ այս հարցը։ Եւ ինչ որ կ'ուզուի, ժամանակաւոր կարգադրութիւն մը չէ։ Այլ նոր կանոն մը, նոր օրէնք մը օտարներու, գաղթականներու համար։

Պէտք է ջնջել 1848ի կամայական օրէնքը։ Առաջարկը արդէն սեղանի վրայ է։

Ազգերու Դաշնակցութեան մէջ, գաղթականներու յատուկ օրէնքի ծրագիր մը ընդունուեցաւ զանազան երկիրներու ներկայացուցիչներուն կողմէ։ Այդ երկիրները պէտք է վաւերացնեն օրէնքը եւ կիրարկեն զայն, որպէսզի գաղթականները պատսպարին այնպէս ինչպէս քաղաքացին այն երկրին ուր կը գտնուին այդ գաղթականները։

Այսինքն, բանտարկուին եթէ հարկ է, բայց չարտաքսուին։

Ու Պ. Մութէ չի յուսահատիր։ Ան հաւատացած է որ, օր մը, պիտի գայ այդ օրը, դատաւորը պիտի զբաղի օտարականով, գաղթականով։ Պիտի քննէ անոր թուղթերը։ Բայց ոչ ոստիկանութիւնը, որուն տմարդի եւ բարբարոսական արարքներուն դէմ պիտի ընդմիշտ պայքարի Պ. Մութէ, ի շահ իր երկրին։

Եւ Պ. Մութէ կը յայտարարէ թէ օտարականի մը բնակութիւնը Ֆրանսայի մէջ «նորմալ» բան մըն է, եւ ոչ թէ շնորհ մը, ինչպէս կը նկատուի նոր հրովարտակով մը։

ԱՐՇԱԻՐ ԽԱՆԷՏԱՆԵԱՆ

ԵՐԳԻԾԱՆՔ

Ը Ն Կ Ե Ր   Փ Ա Ր Ո Ս

— •• —

2.

«ՄԻՆԸ ՇԷԿ Ա, ՄԻՒՍԸ ԹՈՒԽ»

Փարոս փաթրոն - բանուորի իր նոտուկ եւ անկախ կեանքին մէջ կրած էր արտաքին փոփոխութիւններ։

Բաւական գիրցած էր։ Ան կ'ուզէր որ գիրնայ իր աջ կողմը, իսկ ձախ կողմը մնայ նիհար։ Երբեմն կ'ըսէր.

— Շնորհքի, ես մէկը անկարելի ա երեւում ...

Փարոս կ'ուտէր իր աչքերով, այտերով, վիզով, փորով ու գրպանով։

Սկսած էր ընկղմիլ ճարպերու ալեկոծութեան մը մէջ։ Հակառակ այս վիճակին, մեծ ոյժ կար իր մէջ, ընելու «ելոյթներ»։

Իր [illegible] մասերուն վրայ կը պահէր որոշ հաւասարութիւն դէպի համայնավարութիւնը եւ ֆաշիզմը։

Նախ իր պեխին աջ մասին տուած էր Թուխը, իսկ ձախ մասին համեստ խոնարհութիւն։

Իր թղթապանակը կը թացնէր բաճկոնակին ներքին աջ գրպանին մէջ մինչդեռ իր դրամապանակը, մանրուքներ, կը պահէր իր տաբատին ձախ գրպանին մէջ։

Իբրեւ բանուոր կը գործածէր «քասքէթ» գլխարկ, իբրեւ փաթրոն ալ «պօմպէ» գլխարկ։

Իր ձախ դաստակին վրայ կը բանէր բանուորի համեստ ժամացոյց մը, ձեռքէ գնուած Թուրքիոյ մէջ, որ միշտ ետ կը մնար, իսկ իր բաճկոնին աջ գրպանիկին մէջ կը գործէր Զէնիթ վաճառանիշով ոսկի ժամացոյց մը, որ քիչ մը առաջ կ'երթար։

Իր աջակողմեան ակռաներէն մէկ քանիին վրայ անցուցած էր ոսկի, սակայն կը յամառէր չդարմանել իր ձախ կողմի ակռաները, որոնք նոյնքան եւ աւելի կարօտ էին քաշելու ատամնաբոյժի։ Կը ծամէր միշտ աջ կողմէն, գետնախնձորը կուլ կուտար ձախէն։

Այս բոլորէն զատ, իր աջ գրպանին մէջ միշտ կարելի էր գտնել Ժիլթան գլանիկներու տուփը, մինչդեռ իր ձախ գրպանին մէջ անպակաս էր հասարակ ծխախոտը, «Թապա կէրն»։

Իր համայնավար բարեկամը, Աշոտ շատ կը խնդար իր վրայ ու կ'ըսէր.

— Փարոս, մէկ ոտքովդ դէպի կոմունիզմ կը քալես ու միւս ոտքովդ դէպի Ֆաշիզմ։ Հարկ է որ աջ ոտքիդ կօշիկը վէրնի ըլլայ ու ձախ ոտքի կօշիկդ ալ փայտէ սապօ։ Հարկ է որ հագուստ մը ապսպրես, որուն աջ կողմը, վերէն վար, ըլլայ անգլիական սեւ կերպաս ու ձախ կողմը ամբողջովին բանուորական կապոյտ կտաւ։ Քաղաքացի Փարոս, մարդիկ տարին մէկ անգամ Բարեկենդան կ'ընեն իսկ դուն տարեկան ամէն փայլաչօ եղած ես։ Հարկ է խոստովանիլ սակայն թէ դուն շատ տաղանդաւոր ճամպազ ես։ Եթէ ես քու ձիրքդ ունենայի, ուղղակի Սիրք Մէտրանօ կը մտնէի։

Փարոս կուլ կուտար այս անարգանքները։ Կ'ըսէր միայն անզօր կատաղութեամբ.

— Էլ մի գայ իմ մօտ, Աշոտ։ Էլ մի խօսա ինձ հետ, բնաւ էլ պէտք չէ։ Ի՞նչ գործ ունես դու ինձ նման մի խեղկատակի, մի Փայլաչօի հետ։

— Բայց ես կը գնահատեմ քու միմոսական տաղանդդ ու կուզեմ իբրեւ հաւատարիմ հանդիսատես, հիանալու եւ ծափահարելու։

Վրայ կը հասնէր ազգայնական Գուրգէնը, իր հետ բերելով նոր նախատինքներ.

— Տես, Փարոս, ես ու Աշոտը իրարու տարակարծիք ենք, ամէն հարցի մէջ, եւ սակայն երբ խնդիրը քու տաղանդիդ մասին է, մենք երկուքս բոլորովին համաձայն ենք որ դուն անմրցելի լարախաղաց ես։ Ուղղակի հանճարեղ ես դուն որպէս հայրիտ, ամէն չուանի վրայ կը քալես ու կը խաղաս ...

Փարոս կ'ըսէր.

— Երկու չուանի վրայ քալելը ճամպազ չի։ Իսկական լարախաղացները նրանք են որոնք մէկ չուանի վրայ են կանգնած ձեզ նման։

Փարոս, երեկոյ մը, երբ կայարանէն գիւղ կը մեկնէր, անկիւնէ մը լսեց պոռչտուքներ։ Ուղղուեցաւ դէպի այն կողմ։ Ի՞նչ տեսնէ աղէկ։ Աշոտը երկու կիներու մէջ։ Կիները փառաւորապէս կը ափէին ընկեր Աշոտը, պոռալով.

— Սրիկայ, խաբեբայ, անհաւատարիմ, ստախօս, անամօթ, անպատիւ, աւոր, աղտոտ Տօն Ժուան ...

Աշոտ հազիւ կրցաւ օձիքը ազատել ու փախչիլ։ Տեսարանը խիստ հետաքրքիր էր եւ արժանի Փարոսի կողմէ ուսումնասիրուելու։ Փարոս մօտեցաւ կիներուն եւ հասկցաւ ամբողջ եղելութիւնը։ Իր գիւղը բնակող համայնավար Աշոտը, որ ամուսնացած էր Հայուհիի մը հետ, սիրուհի ունէր շիկահեր Ֆրանսուհի մը։ Եւ սակայն միւս կողմէ գաղտնի յարաբերութիւններ կը մշակէր թուխ Սպանուհիի մը հետ։ Այս վերջինը կ'իմանայ Աշոտին անհաւատարմութիւնը եւ կայարանին մէջ կը բռնէ զայն թեւ մէկ սիրուհիին հետ։ Սպանուհին կը յարձակի շիկահերին վրայ ու կը ծեծէ։ Շիկահեր Ֆրանսուհին ալ բարկութենէն կ'ապտակէ Աշոտը, տեսնելով որ ան թեւ երկու սիրուհի մը ունի։ Թխագեղ Սպանուհին նկատելով որ բուն յանցաւորը Աշոտն է, ինք ալ կը միանայ Ֆրանսուհիին եւ երկուքը մէկ դորս դաս պատուիրեցեր կը ափէին հասարակաց թշնամին՝ հայ ազգամարդը։

Փարոս գիւղին կայարանին մէջ կը գտնէ Աշոտը ու կ'ըսէ.

— Տօ Աշոտ, ես մէկը իմ մօտը չէ կար։ Դու ինձանից աւելի Փարոս դուրս եկար։ Երկու սիրուհի. էն էլ մինը շէկ, միւսը թուխ։ Սա դիւտ է։ Շէկը համայնավարական սիրուհի, թուխն էլ Ֆաշիստական սիրուհի։ Հիմի կարող ես երգել. «Սարէն եկա երկու ծուխ, մինը շէկ ա, միւսը թուխ»։

Աշոտ կը պատասխանէ.

— Առոր մէջ ի՞նչ հակասութիւն կայ։ Կինս Հայուհի, առաջին սիրուհիս Ֆրանսուհի, երկրորդ սիրուհիս ալ Սպանուհի, իսկ ես կատարեալ միջազգայնական։ Գալով քեզի, դուն ալ կրնաս հետեւեալը երգել. — J'ai deux amours, communisme et fascisme։

Փարոս հեռացաւ ու շունչը առաւ Գուրգէնին տեսնակը։ Նոր անակնկալ։ Ի՞նչ կ'ուզէք որ ըլլայ։ Գուրգէն Աշոտին կնոջը հետ ... եւայլն։

Գուրգէնին կինը քանի մը ամսուան համար մեկնած էր Մարսէյլ, իր մօրը մօտ։ Աշոտին կինն ալ լսած էր իր ամուսնոյն անհաւատարմութիւնները։ Այդ իրիկուան համար Աշոտ բռնած էր

ՄԵՐ ՄԵՌԵԼՆԵՐԸ ՈՂՋ ԵՆ

ՇԱՒԱՐՇ ՄԻՍԱՔԵԱՆԻՆ
ԵՒ ՏԱՍՆԱՄԵԱՅ «ՅԱՌԱՋ»ԻՆ

Այն իրկուն երբ վերջալոյսն իր մահուան վայրկեա՛նն էր ալ հասած՝
Ես տեսայ մեր մեռեալներուն անցնիլն հսկա՜յ ամպերէն,
Եւ վիհերէն փոթորկայոյզ եւ դաշտերէ՛ն լայնատարած,
Ուր լռութի՛ւնն էր իջած գորշ երկնի անծա՜յր ոստաններէն:

Տեսայ Սեւա՛կն, որ կը շարժէր իր ցասման հե՛տ անդնդախոր,
Աչքերն առլի՛ կարմիր եւ խոլ նայուածքներու տառապանքով·
Եղեռն ունէր արեան չորցած բոծի խաւե՛ր երանգաւոր,
Մինչ կուրծքին դէմ կային ճեղքեր, բացուած անշուշտ կացիններով:

Տեսայ Ատո՛մն, այն երկաթէ Հայուն զաւա՛կն տապալուած,
Որ փոթորկում մէ՛ջ [illegible] կոհակներու եւ պայքարի,
Որ կը քալէր գլուխը վե՛ր, ինչպէս արծիւն երկնասլաց,
Որ չի՛ ճանչնար մահուան մէջն իսկ յիմար պահերը յուզումի:

Տեսայ [illegible], հրպարտ եւ խոր հաւատքներով քաղցրամրմունջ,
Բարսեղ Շահպազն՝ որ կը սեղմէր հէք վարանդեանն իր կուրծքին դէմ.
Տեսայ Վարդգէսն, որ կը գոռար դարձեալ իր խօսքն հայրենաշունչ,
Մինչ ժայռին քով կ'արձանանար վեհ Ակնունի՛ն գեղեցկադէմ:

Յետոյ, երբ [illegible] ինկաւ մութին շղարշներուն մէջ թանկագին,
Կաղզուանտին խորունկներէն տեսիլներո՛ւ պէս սրբազոյն՝
Իջաւ Իշխանն, եւ Անդրանիկն եւ Սերոբներն աստուածային,
Իրենց ձեռքին դեռ անհանդարտ զէնքն ու սուրե՛րը շողշողուն:

Ու երբ լուսինն աղուոր կոյսի իր Որբահի՛ւս շառայլներով
Լեցուց անտառն երազային երանութեամբ խաղաղաբեր՝
Տեսայ Խաժակն ու Զարդարեանն, որոնց բառերն մեղմախօսով
Ծառերուն դէմ կը բըբռար հեշտանքի զով շունչովն երեր:

Հասան նոյնպէս Արամ Աշոտն ու Շահրիկեանն է՛ն վերերէն,
Մինչ Բարսեղեանն ընկրաւ թաւ յուզման թափով մը հողմավար՝
Կարդալ «Ազդակ»· մինչ մեր անմահ նահատակներն երկարօրէն
Գիշերին մէջ մըտիկ ըրին անոր ձայնի՛ն, որ չէ՛ր կենար:

Ես լըսեցի Երժոյգներու յանկարծ դոփի՛ւն, որ կը հասնէր՝
Ապառաժեայ եւ քարուքանդ ճամբաներու երկայնքներէն·
Անոնց թամբին արիւնաներկ բազուկներով հա՛յ զինուորներ,
Որոնք գիտցան մեռնիլ միայն ռազմադաշտին փամփուշտներէն:

Յանկարծ բոլորն, ի՞նչպէս յիշել անոնց անունն, ըսէ՛ք ինծի,
Հաւաքուեցան կաղնիներուն եւ լայնանիստ բլուրներու
Կողքի՛ն քարոտ, եւ ընկըսան ներշնչումով խօ՛ր եւ յուռթի՝
Երգել մարտի երգերն ըմբոստ այնքան հզօ՛ր եւ քաղցրերգու:

Բայց երբ տեսան անոնք խիզախ Քրիստափորն Միքայէլեան
Որ կանգնած էր ժայռերուն դէմ ժայռերու պէս ադամանդէ,
Խելագարի՛ պէս ցնցուեցան, եւ ջրվէժի թափին նըման՝
Անոնց հոգին զալար եկաւ կարշնեց կուրծքին տակ պողպատէ:

Այն գիշեր ես, հեռուներէն լըսեցի ե՛րգ մ'որ կ'երկննար
Վտա՛կ մը պէս, որ չի՛ հատնիր թեթեւասոյլ ժամանակէն ...
Վարուժա՛նն է ըսին ինծի, որ ամէն օր երազվառ
Աստղերուն տակ կը մոմռայ ու կը շրջի տարտամօրէն:

Վերջին անգամ, եթէ երբեք յիշողութիւնս գիս չի՛ խաբեր՝
Անցաւ քովէս առիւծասիրտ բորբ Վռամեանն ալ անձրման·
Ան կը քալէր յաղթահասակ որպէս տիտան մը շանթաբեր,
Աչքերն ուղղած մեր հայրենի դէպի աստղե՛րն անմահական:

ԱՐԱՄԱՅԻՍ ՍՐԱՊԵԱՆ

Սուրիահայ պաշտօնեաները Ֆրանսայի մէջ

Հալէպի «Եփրատ»ը կը գրէ.—

Փարիզի արտաքին նախարարը Սուրիոյ մարզպանին խնդրանքով ծրագիր մը ներկայացուց Հանրապետութեան նախագահին, որով Սուրիոյ եւ Լիբանանի հպատակները օտարներու յատուկ օրէնքներէն զերծ մնալով Ֆրանսայի մէջ, պիտի կարենան ազատ առեւտուր եւ արհեստներ ընել, շարժուն եւ անշարժ կալուածներ գնել եւ վերջապէս Ֆրանսական հպատակներու բոլոր իրաւունքները վայելել անխտիր:

ՄԻՏՔ ԵՒ ԱՐՈՒԵՍՏ

Բիւզանդական քաղաքակրթութիւնը ԵՒ ՀԱՅԿԱԿԱՆ ՀԱՆՃԱՐԸ

Հիմա որ խօսք կ'ըլլայ ցեղերու արժէքին մասին եւ կ'ուրացուի Հայկական տարրին քաղաքակրթական դերը, կ'արժէ երկու փաստով լրագրողներու կարծիքին դէմ յանդիման դնել մեծանուն հեղինակութիւններու գնահատութիւնը Հայոց մասին:

Քէմպրիճի փրոֆէսէօրներէն Steven Runciman*ի գիրքը,* La Civilisation Byzantine, *ֆրանսերէնի թարգմանուեցաւ վերջերս: Այս գիրքին մէջ շա՛տ կը խօսուի մեր մասին, եւ միշտ գնահատական: Սակայն մենք, ճշմարտութեան աւելի բարեկամ, մեր հայկական ինքնասիրութիւնը փայփայուած տեսնելու տեղ, պիտի ուզէինք որ Րընսիմէն իր գիրքէն վերցնէր կարգ մը աւանդութեանց բեռը,— քննական պատմութեան խօսքն իսկ բաւական է կամաւոր կոյրերուն, ազդարարելի լրագրողներուն հասկցնել թէ կարելի չէ ուրանալ հայկական հանճարին ճառագայթը պատմութեան ոսկեդարին վրայէն:*

Բիւզանդական քաղաքակրթութիւնը, որ պատմութեան մեծագոյն քաղաքակրթութիւններէն մին է անպայման՝ եթէ ոչ դասախարակը արդի եւրոպական քաղաքակրթութեան, Րընսիմէնի խօսքով՝ շատ բան կը պարտի հայկական հանճարին:

Բիւզանդիոն, իր փառքի օրերուն, այն լոյս-քաղաքն էր, դէպի ուր կը քալէր, տարբե՛ր անընդհատ, գաղթային հոսանք մը արեւելքէն եւ արեւմուտքէն: Ինչպէս ուրիշ անգամ գըրած ենք, ըստ մեզի՝ գաղթը, պատմական այս երեւոյթը, որքան ալ կրէ տնտեսական եւ քաղաքական գոյն, չի դադրիր tropisme *մը ըլլալէ,— երեւոյթ մը որ կը բացատրուի հոգեբանախօսական պատճառներով, ինչպէս նոյն երեւոյթը, կենդանիներուն եւ բոյսերուն մէջ, կը բացատրուի կենսաբանախօսական պատճառներով: Իբրեւ գեղեցիկ փաստ՝ հայկական գաղթը դէպի Բիւզանդիոն,— ժողովուրդը չէր որ կը խուժէր Բիւզանդիոն, որպէսզի երեւոյթը բացատրուէր պարզապէս տնտեսական պատճառներով: Րընսիմէն կը ճշդէ թէ հայկական գաղթը կը տարբերէր այլ ազգերու գաղթէն անով որ Հայերը անհատաբար կուգային Բիւզանդիոն: Ինչ որ ալ ըլլայ, կը հասնի ժամանակ մը երբ այլ եւս բիւզանդական կայսրութիւնը խճողուած է Հայերով: Ոչ մէկ ազգ, կը գրէ Րընսիմէն, բացի Սլաւներէն, այնքան մեծ դեր խաղացած է բիւզանդական կայսրութեան պատմութեան մէջ, որքան Հայերը: Այս անուն ցեղը, հոսելով դուրս իր նեղ հովիտներէն, իր հանճարին ծաղկումին համար եկաւ հող գտնելու բիւզանդական կայսրութեան լայնածիր դաշտերուն վրայ: Զ. դարուն, Հայ մըն էր Յուստինիանոսի ամէնէն մեծ զօրավարը: Իսկ Թ. եւ Ժ. դարերուն, կայսրութեան մէջ կարծես Հայերն էին միայն որ կը գործէին, կը շարժէին, կը տնօրինէին: Հայ մըն՝էր Լեւոն Ե. կայսրը, հայ ազնուականի մը զաւակն էր Վասիլ Ա. կայսրը, հայ ազնուական մըն էր Յովհաննէս Ա. Չմշկիկը, եւ «երբ Ռոմանոս Ա. պետութեան գլուխն անցաւ, իր տղան ալ եկեղեցւոյն գլուխը, ամբողջ կայսրութիւնը այլ եւս կը գտնուէր Հայոց ձեռքը»: Ժամանակ մը Բիւզանդիոնի իշխանուհիները եւ աւագանին հայկական արիւն կը կրէին միայն, իսկ քաղաքները լեցուած էին հայ վաճառականներով: Հայոց առջեւ փակուած կը մնար միայն Եկեղեցին, որովհետեւ եկեղեցական իշխանութիւնը անվստահութեամբ կը դիտէր հայ գաղթականներու թափանցումը եւ անոնց դաւանափոխութիւնը: Հայկական ներխուժումը կամ թափանցումը դադրեցաւ, երբ սելճուկեան արշաւանքները անջատեցին Հայաստանը Բիւզանդիոնէն: Եւ կայսրութիւնը տուժեց աւելի, որովհետեւ «Հայերը ոչ միայն իրեն պարգեւած էին բազմաթիւ կորովի կայսրեր, այլ եւ մեծ մասը իր լաւագոյն գործի մարդոց. Հայերը կը թողուն կարեւոր ազդեցութիւն մըն ալ,— թէեւ տակաւին անորոշ կը մնայ,— Բիւզանդիոնի արուեստին եւ գիտութեան վրայ»:*

Այնուհետեւ Րընսիմէն կ'արձանագրէ Հայոց ազդեցութիւնը բիւզանդական ճարտարապետութեան վրայ, աւելցնելով որ Հայերը իրենց արուեստը տարին մինչեւ Պուլկարիա: Վասիլ Բ.ի օրով, երբ Պուլկարիա կը դառնայ բիւզանդական գաւառ մը, հզօրագոյն քաղաքակրթութիւնը ամէն բան, արուեստ եւ գրականութիւն, կը պարտի միայն Բիւզանդիոնի կամ Հայերուն: Ըստ Րընսիմէնի, պուլկար առաջին կայսրութեան անկումը արգիլեց հայկական Պաւղիկեան աղանդին ազդեցութիւնը: Պաւղիկեան այս աղանդը այնքան կը զօրանայ Պուլկարիոյ մէջ, որ կը ստեղծուի մասնաւոր գրականութիւն մը հէքեաթներով եւ աւանդութիւններով հիւսուած, իմանք ժողովրդային ստեղծագործութիւն, բայց մեծ մասը յունական, հայկական կամ արեւելեան: Րընսիմէն բացորոշ կը յայտարարէ թէ Հայաստանի ազդեցութիւնը Բիւզանդիոնի վրայ աւելի մեծ էր քան փոխադարձ ազդեցութիւնը: Հայերը, սասանեան եւ պարթեւական քաղաքակրթութեանց հետ շփման մէջ, մշակեցին հայկական արուեստ մը, մասնաւորաբար ճարտարապետութիւն մը որ եկաւ նոր շունչ մը տալու բիւզանդական կայսերական քաղաքակրթութեան: Ժ. դարուն, անոնք ոչ միայն կը շինեն հրաշալի շէնքեր, այլ եւ կը մշակեն գրականութիւն մը: Վերջերը Խաչակիրներու արշաւանքի օրերուն, քաոսային կացութեան մը մէջէն, Հայերը կը յաջողին ստեղծել Կիլիկեան անկախ պետութիւնը, որուն արժէքը երբ ճշդուի քաղաքական ու քաղաքակրթական տեսակէտով, ինչպէս եւ համաշխարհային տնտեսութեան բերած նպաստով, այն ատեն միայն կը հասկցուի մեծութիւնը այս ժողովուրդին: Դժբախտութիւն է, սակայն, որ «ցուցակ թագաւորաց» կոչուած մեր պատմագրութենէն զատ՝ չենք հետաքրքրուած այն խոր պատճառներով, ցեղային ներքին կարելիութիւններով, որոնք քաոսներու մէջէն, Միջերկրականի վրայ հայկական պետութիւն մը կը պարգեւեն պատմութեան:

Եթէ չհաշուենք Մշակութային իր կայսրութիւնը, որուն գիծերը դըժուար չէ արձանագրել, ճիշդ է որ Հայը չկրցաւ ստեղծել քաղաքական կայսրութիւն մը Մեծն Տիգրանի արկածախնդրութենէն զատ. Այսուհանդերձ ան բազմեցաւ կայսերական գահերու վրայ, երէկ Բիւզանդիոնի մէջ, վաղը թերեւս Մոսկուայի մէջ:

ՔՐԻՍՏՈՆԷՈՒԹԻՒՆԸ ԿՆՈՋ ՀԱՆԴԷՊ

Հետաքրքրական է պրպտել քրիստոնէական գրականութիւնը՝ ճշդելու համար քրիստոնէութեան դիրքը հանդէպ կնոջ:

Սկիզբէն իսկ, Յիսուս, կիներն եղան առաջին հետեւորդները այս վարդապետութեան, զարմանալի է սակայն որ քրիստոնէութիւնը թշնամի է կնոջ եւ կիներու ազատագրութեան, դէթ ինչ ձեւով որ կը բանաձեւէ Փէմինիզմը:

Աւետարանները կը յիշեն բազմաթիւ վկայութիւններ, որոնք կը հաստատեն Յիսուսի կնատեցութիւնը,— Յիսուս անտարբերութիւն ցոյց կու տար նաեւ իր մօր հանդէպ: Սակայն չափազանց յատկանշական են հետեւեալ տողերը, զորս Մատթէոս կը դնէ Յիսուսի բերանը.— Զի են ներքինիք որ յորովայնէ մօր իւրեանց ծնան այսպէս, եւ են ներքինիք որ ի մարդկանէ եղեն ներքինիք. եւ են ներքինիք որ զանձինս իւրեանց արարին ներքինիս վասն արքայութեան երկնից (ՄԱՏԹ. Գլ. ԺԹ. 12):

Հարկ չկայ ըսելու թէ ինչ որ կ'ըսուի Յիսուսի, առնուած է Հնգամատեանէն: Սակայն Պօղոս, որ բուն հիմնադիրն է քրիստոնէութեան, գըրեթէ վարդապետութիւն մը շինած է Յիսուսի բերանը դրուած այդ խօսքերով, քիչ մըն ալ ներշնչուած արեւելքի ճգնաւորաց պարզամիտ փիլիսոփաներու աւանդութիւններէն: Արդարեւ, ըստ Պօղոսի, կինը կը խորհրդանշէ կիրքը, սեռային ցանկութիւնը, աշխարհիկ կեանքը: Ահա թէ ինչո՛ւ պօռոտականութիւնը (կարդալ քրիստոնէութիւնը) կը քարոզէր հեռու մնալ կնոջմէ՝ կարենալ ծառայելու համար հոգւոյն: Այս քարոզութեամբ, Պօղոսի քրիստոնէութիւնը դէմ յանդիման կուգար ամուսնութեան գաղափարին:

Ըստ քրիստոնէութեան՝ լաւագոյն է չամուսնանալ,— սակայն եթէ չէք կրնար դիմանալ, ամուսնացէք: Զէ՞ որ Յիսուս եւս կ'ըսէր,— «Որ կարող է տանել, տարցի»: Նոյն տրամադրութիւնը կը գտնէք Թուղթ առ Կորնթացիս Ա. Գլ. Է. եւ այլուր:

Այսպէս, ուրեմն, քրիստոնէութիւնը դէմ ըլլալով հանդերձ ամուսնութեան, չքաջալերելու համար պոռնկութիւնը՝ կ'ընդունի ամուսնութիւնը իբրեւ փոքրագոյն չարիք:

Կարեւորը աւելի վերջն է սակայն: Քրիստոնէութիւնը կինը կը զրկէ իր բոլոր իրաւունքներէն,— կինը արուած է ծառայելու այրերուն՝ որպէսզի այս վերջինները իրենց գիրենք չյանձնեն շնութեան:

Եթէ հետեւած էք մեր պսակադրութեան աւանդութիւններուն, պիտի յիշէք, որ քահանաները կը կարդան հետեւեալ չնաշխարհիկ գաղափարները. —Կանայք իւրեանց արանց հնազանդ լիցին իբրեւ Տեառն· Զի այր է գլուխ կնոջ (Թուղթ առ Եփեսացիս, Գլ. Ե. 22)

Պօղոսի այս վարդապետութիւնը կարծես պէտք եղած է հայ կնոջ վրայ: Ճիշդ է թէ քաղաքական մեր կացութիւնը եւս որոշ դեր ունի հայ կնոջ յարաճուն ստրկութեան մէջ,— հայ կինը սահմանուած էր ցոյց չտալ իր գլուխը եւ ապաւինիլ այրերու պաշտպանութեան: Այսուհանդերձ, եկեղեցին էր որ կը նուիրագործէր կնոջ ստրկութիւնը: Կնոջ հրամայուած էր լռել միշտ եւ հնազանդիլ, ինչպէս նաեւ արգիլուած էր ուսում ստանալ: Այլ ուսուցանել կնոջ մարդոյ ոչ հրամայեմ, եւ ոչ ճոխանալ լինել զայր մարդ, այլ ի լռութեան կալ (Թուղթ առ Տիմոթէոս Ա. Գլ. Բ. 12):

Պօղոսէն վերջ, եկեղեցւոյ հայրերը աւելի խիստ ընթացք մը ցոյց կու տան հանդէպ կնոջ:

Օգոստինոս կը գրէր.— «Անոնք որ չեն ամուսնանար, պիտի փայլին երկինքի մէջ ինչպէս պայծառ աստղեր, մինչ անոնց ծնողքը պիտի նմանին մարած աստղերու»:

Յովհան Դամասկոսցի կը գրէր.—

«Կինը չար աւանակ մըն է, սարսափելի որդ մը որ կը բնակի այրերու սրտին մէջ: Ստութեան ծնունդ, դըժոխքի պահապան, ան է որ Ադամը արտաքսեց դրախտէն»:

Անտոնիոս կը գրէ. —

«Կինը ... ոճրածին գլուխ ... սատանայի զէնք, իր ձայնը կարծես սուլոցն է օձին»:

Օրիգինէս կը գրէր.—

«Ամուսնութիւնը պիղծ եւ անմաքուր բան մըն է, զգայապաշտութեան գործիք»:

Տերտուղիանոս կը գրէր.—

«Կի՛ն, դուն պարտաւոր էիր սուգ հագնելու ընդմիշտ, եւ ցնցոտիներ զգեցած՝ զղջումի արցունքներով լեցուն աչքերդ ցուցադրելու անցորդներուն, որպէսզի մոռցնէիր մեզի թէ դուն եղար պատճառը մարդոց կորստեան: Կի՛ն, դուն դո՛ւռն ես դժոխքին»:

Այս մեծ աստուածաբանը կը գրէր ուրիշ տեղ մը.—

«Կիներուն մէջ խայտառակութիւն մնացած է կատարելիք,— զուգաւորուիլ սատանային հետ»:

Ինչպէս կը տեսնէք, քրիստոնէութիւնը շա՛տ մարդասիրական դիրք բռնած է կնոջ հանդէպ:

ՄԱՐՔՍ ԵՒ ԱՐՈՒԵՍՏԸ

Ֆրանց Մերինկ ուսումնասիրութիւն մը գրած է այս նիւթին շուրջ: Կը քաղենք կարեւոր մասերը.—

Մարքս կը սիրէր գրականութիւնը: Գրականութիւնն էր իր միակ մխիթարութիւնը. Լայն ծանօթութիւններ ունէր գրական գործերու մասին, սակայն իր աշխատութիւններուն մէջ շատ քիչ կը հանդիպին վկայութիւններու, որոնք կը հաստատեն իր գրական ըմբռնումները: Միայն Ֆոխտի դէմ գրած իր մէկ գրքոյկին մէջ է որ կը տեսնուի թէ խորապէս կը ճանչնար եւրոպական գրականութիւնը:

Իր սիրած դէմքերն էին բոլոր դարերու մեծ բանաստեղծները,— Եսքիլէսը, Հոմերոսը, Տանթէն, Շէյքսփիրը, Սերվանթէսը, Կէօթէն: Լաֆարկ կը վկայէ որ Մարքս ամէն տարի սովորութիւն ունէր կարդալու Եսքիլէսի ընագիրները: Կը սիրէր հելլէն դասական գրականութիւնը, եւ պատրաստ էր, մտրակի ծեծով, տաճարէն դուրս վանել այն ողորմելիները, որոնք դէմ կ'արտայայտուէին հին մշակոյթին:

Գերմանական գրականութենէն՝ Մարքս կը ճանչնար մինչեւ միջին դարերը: Ժամանակակից արուեստագէտներէն՝ կը սիրէր Կէօթէի հետ, Հայնէն: Չէր սիրեր Շիլլէրը: Գերմանիայէն հեռանալէ վերջ այլ եւս քիչ կը հետաքրքրուէր գերմանական գրականութեամբ:

Չի յիշատակեր նոյն իսկ Շոփէնհաուէրն ու Հեբբէլը, որոնք արժանի էին իր ուշադրութեան: Խիստ քննադատութիւն մը կատարեց Վակնէրի դէմ, որ աղարտեր էր գերմանական գեղեցիկ դիւցազներգութիւնը: Ֆրանսական գրողներէն, Մարքս շատ կը սիրէր Տիտրօն: «Թոռնիկ Ռամոն» կը համարէր բացառիկ ստեղծագործութիւն մը: Իր ամբողջ սէրը դրուած էր Ֆրանսական ԺԸ. դարը: Ինչպէս, այդ դարաշրջանին մասին խօսելով, կ'ըսէր թէ Ֆրանսական իմացականութիւնը հասած է իր գերագոյն կատարելութեան, թէ՛ ձեւով եւ թէ՛ բովանդակութեամբ: Մարքս, սակայն, չէր սիրեր Ֆրանսական ռոմանթիկ գրականութեան դէմքերը, մանաւանդ Շաթօպրիանը՝ իր կեղծ խորութեան, բիւզանդական չափազանցութիւններուն, զգացումներու խաղին պատճառով: Կը հիանար Պալզաքի «Մարդկային կատակերգութեան» վրայ, որ հայելիի մը նման կը ցոլացնէ ամբողջ դարաշրջան մը:

Լոնտոնի մէջ Մարքս մասնաւորաբար տարուեցաւ անգլիական գրականութեամբ: Շէյքսփիրի հոյակապ պատկերը ամէն բան վարագուրեց,— Շէյքսփիրը պաշտամունքի առարկայ դարձած էր իր ամբողջ ընտանիքին մէջ: Դժբախտաբար Մարքս չէ արտայայտուած Շէյքսփիրի գործերուն մասին: Իսկ Պայրընի եւ Շելլիի մասին, Մարքս կ'ըսէր թէ ով որ կը սիրէ եւ կը հասկնայ այդ բանաստեղծները, պէտք է ուրախանայ որ Պայրըն մեռած է 36 տարեկանին, որովհետեւ եթէ երկար ապրէր, կը դառնար յետադիմական քաղքենի մը: Ընդհակառակն պէտք է ափսոսալ որ Շելլին մեռաւ 29 տարեկանին, երբ մինչեւ ոսկրուծուծը յեղափոխական էր եւ կը պատկանէր ընկերվարական շարքերուն:

Մարքս շատ կը սիրէր ԺԸ. դարու անգլիական վէպերը:

Իր գրական դատողութիւններուն մէջ, Մարքս ազատ էր քաղաքական եւ ընկերային կանխակալ հայեացքներէ, ինչպէս կը բացատրուի Շէյքսփիրի եւ Ուոլթըր Սքոթի ցոյց տուած իր սէրով: Սակայն համաձայն չէր «զուտ գեղեցկագիտութեան», որ ընդհանրապէս կը մատնէ քաղաք. անտարբերութիւն: Իբրեւ ինքնատիպ եւ ամբողջական մարդ, Մարքս չէր արհամարհեր ժողովրդական գրականութիւնը,— կը սիրէր կարդալ վէպեր.

(Շար.ը կարդալ Դ. էջ)

կնոջը թէ ուշ պիտի վերադառնայ: Կինը հասկցած էր որ ժամադրութիւն ունի իր մարդը: Յարուած կինը իր վրէժը լուծելու համար նստած էր իր երկանը գաղափարական հակառակորդ եւ դրացի Գուրգէնին թեւին մէջ: Փարոս կեցաւ դրան մէջ ու պաղեցաւ: Քիչ վերջը սկսաւ երգել.

— Սարէն եկաւ երկու ձուկ.
Մինն չէկ ա, միւսը թուխ:

Եւ իրապէս, այս անգամ ալ մէկը չէկ էր — Աշոտի կինը — միւսն ալ թուխ — Գուրգէնի կինը:

Հեռացաւ Փարոս եւ նոր միայն հասկցաւ թէ ինք վերացական գոյներու ետեւէ վազած ժամանակ, իր երկու ընկերները գործնական գետնի վրայ փարած էին համայնավարական եւ փաշական երկու կենդանի եւ բարբախուն գոյներուն:

Իր մէջ անհուն փափաք մը ծնաւ ունենալու չէկուհիի մը: Առանց սակայն անհաւատարմութեան:

Տուն վերադարձաւ, երկու շիշ ազնիւ գինիով, ու ըսաւ կնոջը.

— Մանուշ ջան, չսապիր, սատտիկ սոված եմ:

Հոկտեմբերիկ ու Ազատ-Վրէժ մէջէ մէջէկ կը քնանային:

Ճաշի նստան Փարոս ու Մարիամ:

Փարոս բացաւ Պոստոյի շիշը ըսելով.

— Ինչ լաւ գինի ա էս Պոստոն: Սըրինկայ բուրժուաները պէտք է խոստովանել որ լաւ ճաշակ ունեն: Լաւ են ուտում, լաւ են խմում, լաւ էլ են սիրում: Եթէ յեղափոխականը մեռնել գիտէ, բուրժուան էլ ապրել գիտէ: Եթէ մեռնելը հերոսութիւն ա, ապրել գիտնալն էլ մի ամբողջ գիտութիւն ա:

Քանի մը գաւաթ գինի պարպելէ ետքը մօտեցաւ կնոջը եւ գրկելով զայն իր թեւովը, անոր այտին վրայ դրոշմեց դիւցազներգական համբոյր մը: Մարիամ հրճուեցաւ ու ըսաւ.

— Ա՛հ, էս մէկը իմ սիրած համբոյրն էր, Փարոս ջան, միշտ էսպէս պինդ համբուրիր քո Մանուշը ...

— Սրանից առաջ լաւ չէ՞ի համբուրում քեզ, հոգի ջան ...

— Փարոս ջան, էս համբոյրը հարուածային էր ... մի կատարեալ բանուորական համբոյր, կոմունիստական կարմիր կրակով համբոյր ...

— Տօ՛, կնիկ, դու ինչից գիտես որ տէնց են համբուրում կոմունիստները հա՞...

— Ինչի չգիտենամ, Փարոս ջան, մեր Տաղիկի աղջիկը Սանամը Երեւան, Ղուրթուղուլուցի կոլխոզնիկ Ասոյի կնիկն եղաւ ... գրած էր իր նամակի մէջ որ Ասոն անտուպրապով եւ հարուածային համբուրում է ամբողջ երեկոյեան ...

— Ղո՞րթ ես ասում, Մանուշ, թէ չէ ինքդ գիտես անձնական փորձառութիւնով ...

— Թէկուզ ես գիտենամ ... ի՞նչ կայ սրա մէջ ... Մի՛ մոռանար որ քեզնից առաջ ես մարդ եմ ունեցել, Երանից առաջ էլ սիրեկան, երբ Բաշ Գառնի էի գտնւում ... բայց ճշմարիտն ասած, ոչ ոքին չեմ սիրել քեզ նման, Փարոս ջան ... Տէ՜, էլի համբուրիր ինձ ..

— Ա՜հ, Մանուշ ջան, հոգեակս, ես քո կանանչ աչերուն մեռնե՛մ ...

— Ես էլ քո կարմիր համբոյրին մեռնեմ, ջան ...

— Մանուշ, Թռչնակ, ես քեզ շա՛տ, շատ եմ սիրում ...

— Ի հարկէ պիտի սիրես, դու իմ ղօչախ աղամարդն ես, դու իմ ասլանն ես ...

— Գիտե՞ս ինչ եմ մտածում, իմ անուշ ...

— Ո՛չ. էդ մէկը իմանալ չեմ կարող: Ինչպէս ուզում ես որ իմանամ քո մտածմը: Բոլորի մտածմունքը ես կարող եմ գիտենալ բայց քոնը երբեք: Քո մտածումը երկու եղի վրայ բուսած պտուղ է:

— Լսի՛ր, հոգի ջան, լսի՛ր: Որքան որ հարկաւոր է քեզ փող տամ, գնա փարամֆիրայի մօտ եւ մազերդ չէկ ներկիր...

—Էդ մէկը ո՞րտեղից բուսաւ մտքումդ .

— Զէ մ'ասեր, հոգեակ, չէ մ'ասեր, մեռնիմ ես քու սեւ փաչխոտի աչքերին ու յօնքերին: Մազերդ չէկ ներկիր: Ահա բոլորը: Ես քեզ էն ժամանակ հարուածային կը համբուրեմ, հարուածային էլ կը սիրեմ:

— Դու խե՞լ ես ... Ամէնքը նախանձում են իմ սեւ սաթի նման մազերիս վրայ, իսկ դու ուզում ես որ ես չէկ ներկեմ ու դառնամ մի կեղտոտ Հրէուհի ...

— Մանուշ, ասում եմ քեզ որ չէկ պիտի ներկես, թէ չէ կը դառնամ ... հակահարուածային:

Մարիամ քանի մը շաբաթ վերջ եղած էր չէկահեր:

Փարոս կ'երգէր.

— Սարէն եկաւ մի լաւ ձուկ.
Վըրէն չէկ ա, տակը թուխ:

ՆՇԱՆ ՊԷՇԻԿԹԱՇԼԵԱՆ

à excuser les Turcs d'avoir massacré les Arméniens; «on comprend ces massacres, dit on, quand on voit la passivité et le fatalisme oriental de cette race». En quoi les massacreurs Turcs étaient-ils moins passifs et fatalistes que les massacrés. On ne doit pas oublier que l'Arménien est Chrétien pratiquantune religionquirejette comme péché mortel le fatalisme et le désespoir, tandis que le Turc est musulman, est un fervent du mektoub enseigné par son prophète. Pourtant plusieurs Arméniens sont titulaires de citations et décorations de l'Armée Française et je ne sais pas que la passivité et le fatalisme puisse s'allier à la bravoure militaire. S'ils se sont laissés égorger sans protester par les Turcs, c'est qu'ils étaient un contre cent et que le meurtre était «légalisé». C'était, si on peut le dire, des massacres officiels sanctionnés par des «Iradés» de sa Majesté le Sultan ou de la Grande Assemblée Nationale et à la battue organisée les Egorgeurs Kurdes ou Druzes étaient encadrés par les gendarmes réguliers sous les ordres d'Officiers eux - même, sous les ordres supérieurs des Valis.

Dans cette ordre d'idée, lors des pogroms des Russes c'étaient les Juifs qui avaient raison et quand les Allemands fusillaient les otages Français lors des invasions de 1815, 1870 et 1914—18 c'étaient encore les soldats du kaiser qu'avaient raison, les pauvres otages se laissant fusiller sans rien dire.

Pour conclure, je me permettrai d'avancer que parmi toutes les races étrangères se trouvant en France, les Arméniens sont les plus suceptibles de s'adapter à leur pays d'adoption. Tout les y porte. D'abord le manque de patrie, par conséquent aucune attache hors de France, et ensuite l'amour traditionnel de la race Arménienne pour notre Pays qu'elle a toujours considéré comme un sauveur et protecteur. Si les Francais connaissaient les langues que parlent les Etrangers établis chez eux et pouvaient suivre leursconversations intimes, ce dont j'avoue être capable parlant une dizaine de langues, ils remarqueraient que souvent ces étrangers même naturalisés mène en parallèle la France et leur pays d'origine, parallèle qui presque toujours n'est pas en faveur de la France qui leurs donne l'hospitalité. Tandis que les Arméniens ne peuvent établir ces parallèles n'ayant pas de pays pour y comparer la France.

D'après moi il n'est pas juste de «taper» ainsi sur une race sans appui et sans défense, pas de «haro sur le baudet» et éclairons-nous bien avant de formuler dans un organe public des appréciations erronnées sur une race dont nous ne connaissons ni la langue ni la mentalité. Basons nous plutôt sur des faits et dans le cas qui nous occupe rappelons nous des Arméniens volontaires de France et de Cilicie qui sont tombés pour la même cause que nos poilus et n'oublions que si les Arméniens sont aujourd'hui dispersés, désemparés, misérables, sans foyer «légalement» reconnu, nous avons un tant soit peu contribué à cet état de choses le jour où nous avons signé avec Kémal le traité d'Angora pour lequelnous abandonnions la Cilicie qui a été le royaume d'Arménie et plus tard petite Arménie.

Yves CARLIER

20, Rue du Jardin des Plantes, Marseille

«Je Suis Partout» ի անտրգանիին ատքիւ

Խուսափողական պատասխան

Ֆրանսերէն չաբաթաթերթին խմբագրութիւնը խուսափողական պատասխան մը հրատարակած էր երէկուան թիւին մէջ (2 մարտ)։ Ցայտնելով թէ «հաւաքութեան եւ բողոքի բազմաթիւ նամակներ ստացած է», խմբագրութիւնը գիտել կուտայ թէ «նամակագիր օտարականներէն շատերը նկցութիւն չեն կրած ամբողջութեամբ կարդալու յօդուածաշարքը»։ Այսպէս, տեսած պիտի ըլլային թէ Գ. Թրպաթէ կանխաւ պատասխանած էր իրենց նամակներուն, իր նիւթին մէջ։ Արդարեւ, Գ. Թրպաթէ գանգատութիւն կը դնէր օտար գաղթականներու սրակին եւ քանակին միջեւ։ Առաջինը՝ բազմաթիւ եւ անհրաժեշտ, կ'ընդգրկէ ուսանողները, արուեստագէտները, մտաւորականները, եւ այն բանուորներն ու մասնագէտները որ մեզի անծանօթ արհեստներ ի գործ կը դնեն հոսկէն։ Այդ առթիւ Գ. Թրպաթէ նոյնիսկ գրած է. — «Օտարականներու կարօտը կը զգանք»։ Աւա թէ որքան սխալ հասկցած են անոնք որ մեզի կը ցուցնեն համալսարանական ատաղձ, մատենադարանները, գիտական հաստատութիւնները եւն.։ Մեր պրպտումը կապ ունի օտար գաղթականութեան քանակին հետ։ Անոր նըպատակն է սահմանաւորել չձուլուած, չձուլուելիք խմբակցութիւնները, որոնք երբեք կանոնաւոր աշխատանք չպիտի գտնեն եւ դատապարտուած են թշուառութեան։ Հիմնական է երկու տեսակ գաղթականութեանց զանազանումը

Մնաց որ, մեր հողին վրայ հաստատուած կարգ մը օտարականներու գործածած լեզուն կ'ապացուցանէ թէ անոնք ցաւալի ձգտումն ունին իրենք զիրենք նուաճեալ երկրի մը մէջ կարծելու. Անոնք որ եւ է աննպաստ զատում չեն ընդունիր իրենց հայրենակիցներու մասին, բայց իրենք իրենց իրաւունք կուտան Ֆրանսացիները նախատելու բրբեւ ամբողջութիւն։ Այն առնն իրաւունք չունին զանգատելու ատարաւուցութենէ։

Փարիզի Ուս. Միութեան բողոքի ժողովը տեղի պիտի ունենայ մարտ 8ին, ժամը 20.30ին, Maison des Etudiants Arméniens, 57. Bld. Jourdan (Սիթէ Իւնիվէրսիթէր)։ Հրաւիրուած են հայ եւ ֆրանսացի ականաւոր դէմքեր, յօդուածագիրը եւ հայ մամուլը։

Հիթլէրի ռանակնկալ մուտքը Սարի մէջ

Ինչպէս գրած էինք, Սարի նահանգը պաշտօնապէս Գերմանիոյ յանձնուեցաւ մարտ 1ին, յանուն Ազգերու Դաշնակցութեան։ Այս առթիւ, առանց նախապէս լուր տալու Սարպրուքէն մըտաւ Հիթլէր, կատարելով երկու տարի առաջ տուած խոստը թէ պիտի այցելէ «Սարցիներու ազատման առաջին ժամերուն»։ Հիթլէրի հետ Սարի մայրաքաղաքը գացած էին գրեթէ բոլոր նախարարները։ Առաւօտեան պաշտօնական արարողութիւններէն վերջ, երբ խրախճանքները սկսած էին արդէն, կայծակի արագութեամբ տարածուեցաւ Հիթլէրի այցելութեան լուրը։ Հակառակ չդթայազերծ խանդավառութեան, «Առաջնորդը» շատ պաչուշաւոր ճառ մը խօսեցաւ քաղաքապետարանի պատշգամէն։ Ցոյց յայտնեց թէ Սարի վերադարձումով, պիտի բարւոքին Ֆրանսայի եւ Գերմանիոյ յարաբերութիւնները։ «Ինչպէս որ մենք խաղաղութիւն կ'ուզենք, կը յուսանք թէ դրացի մեծ ժողովուրդն ալ պատրաստ է խաղաղութիւն փըրտռելու մեզի հետ։ Հաւատքը կրնայ փրկել ժողովուրդները, ինչ նուաստացում ալ կրած ըլլայ։ Ի՞նչ կ'արժէ այն մարդը որ նպատակ մը չի առաջադրեր իրեն համար եւ զայն չի հետապնդեր մոլեռանդութեամբ։ Դուք ուզեցիք նորէն Գերմանացի դառնալ եւ ձեր կամքը յաղթեց 15 տարի վերջը։ Գերմանիոյ մէջ ալ կամքն էր որ յաղթեց։ Մենք կ'ուզենք որ մեր նոր կայսրութիւնը զօրաւոր ըլլայ, պատուախնդիր եւ ազատ։ Պէտք է զօրաւոր ըլլայ, որովհետեւ մենք խաղաղութիւն կ'ուզենք»։

ինչպէս Տարվին եւ Պիմարք, մասնաւորապէս արկածախնդրական եւ երգիծական պատմուածքները։

Գեղեցիկ գրութեներէն զատ, Մարքս կը հետաքրքրուէր նաեւ գիտութեամբ։ Հոգեկան վիշտերու, ծանր տառապանքի իր օրերուն, ինքզինք կը նուիրէր մաթեմաթիքի, որ հանգստացուցիչ ազդեցութիւն մը կը գործէր իր ուղեղին վրայ։

Եւ սակայն, Մարքս ոչ Վակնէր էր, որ փակուելով իր գրադարանին մէջ՝ միայն տօնական օրերուն դուրս կ'ելլէր եւ լոյս կը տեսնէր, ոչ ալ Ֆաուստ, որու մէջ երկու հոգի կ'ապրէին։ Իր «խրախական խօսքն էր «աշխատիլ աշխարհի համար»։ Ով որ օտարուած է գիտական խնդիրներու նուիրուելու կարելիութիւններով, պէտք է իր գիտութիւնը ի սպաս դնէ մարդկութեան

Մարքս իր ընտանիքին ու բարեկամներուն մէջ, միշտ արթուն էր, ուրախ եւ սրամիտ խօսող մը։ Իր կուրծքին կը ծայրէր յաճախ լիաթոք ծիծաղ մը, եւ ով որ իր մէջ կը փնտռէր «կարմիր սարսափներու ապրեքիօրը», ինչպէս կ'անուանէին զայն, կ'ահուռնայի օրերէն վերջ, իր առջեւ կը տեսնէր ոչ թէ մռայլ ֆանատիկոս մը, կամ ամպերուն մէջ մոլորած պրասնեակի մտաւորական մը, այլ կեանքի մարդ մը, որ կ'արձագանգէ ամէն հարցի չուրջ։

ՅԵՂԱՓՈԽՈՒԹԻՒՆ ՅՈՒՆԱՍՏԱՆԻ ՄԷՋ

Աթէնքէն կը հեռագրեն թէ Վենիզելոսի կուսակից սպաները ըմբոստանալով, գրաւեցին զինուորական վարժարանը, նաւարանը, ինչպէս եւ չորս մարտանաւեր։ Զօր. Քոնտիլիս ապստամբ քնդանօթի բռնել, եթէ անձնատուր չըլլան։ Ըմբոստները տեղի տըւին եւ խաղաղութիւնը վերահաստատուեցաւ։ Բազմաթիւ մարդիկ ձերբակալուեցան։

— • —

ՕԴԱՆԱՒԷՆ ՎԱՐ ՆԵՏՈՒԵՑԱՆ զըւիցերիացի ուսուցիչ մը եւ իր նշանածը, 25 տարեկան աղջիկ մը, Ժընեւի շրջականները։ Երբ օդանաւը որոշ բարձրութեան մը հասաւ, օրիորդը յանկարծ բացաւ դռնակը եւ վար նետուեցաւ. ետեւէն ալ տղան։ Երկու դիակները գտնուեցան չարաչար յօշոտուած։ Ինչպէս կը յիշուի, 10 օր առաջ ալ Նափոլիի ամերիկեան եկեղեցիին երկու աղջիկները անձնասպան եղան այս ձեւով. Լոնտոնի վերեւ։

ԱԽԱԹԻՒՐՔ (Մ. Քէմալ) մարտ 1ին հանրապետութեան նախագահ վերընտրուեցաւ 386 ձայնով։ Այս առթիւ դահլիճը հրաժարական տուաւ, բստ սովորութեան։ Բոլոր գործավարները կը պահեն իրենց պաշտօնը, բացի ազգային պաշտպանութենէն որուն կոչուեցաւ Քէ..յիմ Էօզալփ

Այրի Տիկին Գերճ Վարդանեան եւ զաւակը, Ակնայ հայրենակցական միութիւնը եւ ազգականներն ու բարեկամները կը ծանուցանեն դառնաղէտ մահը՝

ԳԵՐՃ ՎԱՐԴԱՆԵԱՆԻ

Յուղարկաւորութիւնը տեղի կ'ունենայ, այսօր, կիրակի, կէս օրէ վերջ, ժամը 3.30ին, Սիմիթիէռ Փարիզիէն տը փանթէն։

Հաւաքուիլ հանգուցեալին տունը, ժամը 3.15ին, 3, Rue Alfonse Aulard, Paris (19e) Métro: St. Gervais.

ԸՆԿԵՐԱ-ՀԱՄԱԿՐԱԿԱՆ ԴԱՍԱԽՕՍՈՒԹԻՒՆ

ՓԱՐԻԶԻ Հրազդան, Քրիստափոր եւ Ազբիւր-Սերոբ խումբերու հերթական դասախօսութիւնը տեղի կ'ունենայ չորեքշաբթի մարտ 6ին, Օ Քլէռ տը Լիւն սրճարանի վերնայարկը, Փլաս տ'Իթալի։

Կը խօսի՝ ԸՆԿ. Շ. ՄԻՍԱՔԵԱՆ

Նիւթ՝ — ՕՐՈՒԱՆ ՏԱԳՆԱՊԸ ԵՒ ՄԵՐ ՀՈԳԵՐԸ

Կը հրաւիրուին Փարիզի եւ շրջաններու ընկերներն ու համակիրները։

ՅՐ. Կ. ԽԱՉԻ ՓԱՐԻԶԻ ՄԱՍՆԱՃԻՒՂԸ

Կ. ԽԱՉԻ 25ԱՄԵԱՅ ՅՈԲԵԼԵԱՆԸ ԿԸ ՏՕՆԷ

Հովանաւորութեամբ ՇՐՋԱՆԱՅԻՆ ՎԱՐՉՈՒԹԵԱՆ եւ մասնակցութեամբ ՇՐՋԱԿԱՅ Մասնաճիւղերու

Այսօր Կիրակի Մարտ 3ին,

Salle Géographieի մէջ, ժամը 3ին

184, Bld. St. Germain, Métro: St. Germain

ՆԱԽԱԳԱՀՈՒԹԵԱՄԲ Պ. Ա. ԽԱՏԻՍԵԱՆԻ

Կը բանախօսեն՝ Տիկ. Շ. ՄԻՍԱՔԵԱՆ եւ Տիկ. ԷԼԷՆ ԲԻՒԶԱՆԴ

Գեղարուեստական բաժնին կը մասնակցին. Տիկ.ներ՝ Խոլանտա Միրիմանեան, Ար. Աղուրեան-Գէորգեան, Աբբ. Սարգիսեան եւ Լիսա Սազրճեան։

Պարոններ՝ Ուզունեան եւ Հով. Սլիսազարեան։

Մասնակցութեան համար մուտք 3 ֆրանք

ՑԵՐԵԿՈՅԹ ԹԷՅԱՍԵՂԱՆ

կազմակերպուած ՀԱՄԱԶԳԱՅԻՆԻ ՍԷՎՐԻ ՄԱՍՆԱՃԻՒՂԻՆ ԿՈՂՄԷ

Այսօր կիրակի կէս օրէ վերջ ժամը 3ին, կրթական միութեան սրահին մէջ

Կը նախագահէ Պ. ՎԱՀԱՆ ՓԱՓԱԶԵԱՆ (Կոմս)

Կը խօսի ԱՇՈՏ ԱՐՇՐՈՒՆԻ

Բանախօսութիւն, արտասանութիւններ, երգ եւ պար,

Դաշնակի վրայ կը նուագէ օր. Անժէլ Թօրթինաթօ

Մասնակցութեան համար 3 ֆրանք։

Հաղորդ. միջոց.— Շոգեկառք Կառ տիւ Նորէն 13.50, 14.35 եւ 14.45։

ՏԱՐԵԿԱՆ ՆԵՐԿԱՅԱՑՈՒՄ

ՍԱՄՈՒԷԼ ՄՈՒՐԱՏԵԱՆ ՎԱՐԺԱՐԱՆԻ ԱՇԱԿԵՐՏՆԵՐՈՒ

ԱՅՍՕՐ, ԿԻՐԱԿԻ ԺԱՄԸ ՃԻՇԴ 15ին

26, Rue Troyon. Sèvres.

Կը նախագահէ կաթողիկոսական նուիրակ

ԳԵՐ. ԳԱՐԵԳԻՆ ԱՐՔ. ՅՈՎՍԷՓԵԱՆ

Կը ներկայացուին՝

1. ՔԱՋՆ ՎԱՐԴԱՆԻ ՈՒՐՈՒԱԿԱՆԸ (3 արար)
2. ԵՐԿՈՒ ԿՈՒԶԵՐԸ եւ ՓՈՔՐԻԿ ԱԽԱԶԱԿՆԵՐԸ (երգախառն զաւեշտ ֆրանսերէն լեզուով)։
3. ԿԼԿԸԼ ՄԱՐԳԱՐԻ ԱՐՁԱՆԻՆ ԲԱՑՈՒՄԸ (զաւեշտ 1 արար)։

Տոմսերու գիները՝ 10 եւ 7 ֆրանք։

ՑԵՐԵԿՈՅԹ ՊԱՐԱՀԱՆԴԷՍ

կազմակերպուած

ՀԱՅ ԱԶԱՏ ԱՐՈՒԵՍՏԱԳԷՏՆԵՐՈՒ ՄԻՈՒԹԵԱՆ ԿՈՂՄԷ

17 Մարտ Կիր. ժամը 4էն մինչեւ կէս գիշեր

VICTOR HUGOի գեղեցիկ սրահին մէջ

46bis Rue St. Didier (Trocadéro)

Jazz. Tango. Cotillon.

Մուտ. 10 ֆրանք։

ՑԵՐԵԿՈՅԹ

Կազմակերպուած Սէօլէօզի Հայր. Միութեան «Արեւելք» թատերախումբին կողմէ, այսօր կիրակի կէսօրէ վերջ ժամը 3ին 2, Ռիւ Ալէքսանդր Կիլմանի սրահին մէջ, Մէօտոն,

ԿԸ ՆԵՐԿԱՅԱՑՈՒԻ ՎԱՐԴԱՆԱՆՑԸ

եւ զաւեշտ մը մէկ արար ԲԱՐԵԿԵՆԴԱՆԻ ԱՆԿՈՒՏԻՆԵՐԸ

Գիները, 10, 7.50 եւ 5 ֆրանք

Փարիզի Մօնփառնասի կայարանէն շոգեկառք առնել եւ իջնել Կառ Մէօտոն։

ԹԱՏԵՐԱԿԱՆ ՆԵՐԿԱՅԱՑՈՒՄ

Կազմակերպուած՝ ՍԹԱՆՈՉԻ ՀԱՅՐ. ՄԻՈՒԹԵԱՆ ՓԱՐԻԶԻ ՄԱՍՆԱՃԻՒՂԻՆ ԿՈՂՄԷ

9 Մարտ Շաբաթ երեկոյ ժամը 8.30էն մինչեւ առաւօտ

Salle LUCIENի ընդարձակ պարասրահին մէջ

13, Rue d'Issy, Billancourt. Métro: Marcel Sembat.

Ղեկավարութեամբ Գ. Վ. ԱԼԹՈՒՆԵԱՆի առաջին անգամ ըլլալով կը ներկայացուի ԱՐԴԱՐՈՒԹԵԱՆ ՅԱՂԹԱՆԱԿԸ (դրամ 6 արար)

Jazz «ZEP» եւ արեւելեան նուագ. Թանկօփ մրցում

Ճոխ պիւֆէ ժողովրդական գիներով

Մուտք 5, 7 եւ 10 ֆրանք։

Հաղորդ. միջոց.— փոքր վէրսայլէն առնել 23 Թիւ թրամվայը եւ իջնել Point du Jour.

ՅԱՅՏԱՐԱՐՈՒԹԻՒՆ

Մէթր Պէրնար Վահէ, իրաւագէտ – խորհրդական ֆրանսական եւ միջազգային անհատական իրաւաբանութեան հարցերու, հիմնելէ վերջ Ligue de Défense Générale-ը, որուն կեդրոնատեղին է Փարիզ, 159, Rue Lafayette (Կառ տիւ Նոր), հեռախօս՝ Nord 68-02, յառաջիկայ մարտ 31էն սկսեալ կը սկսի հրատարակել ամսօրեայ տեղեկատու թերթ մը, Bulletin Mensuel de la Ligue de Défense Générale, որ իրաւաբանական հարցերով շահագրգռուողներուն պիտի տայ ամէն անհրաժեշտ տեղեկութիւն։

Էջ մը պիտի յատկացնէ մասնաւորաբար իրաւական - դատական քրոնիկի,— ուր պիտի ըլլան քննադատութիւններ եւ թելադրանքներ, — Ֆրանսայի մէջ հաստատուած օտարականներու վերաբերեալ։ Էջ մը եւս, պատկերազարդ, որ նուիրուած պիտի ըլլայ Ֆրանսայի մէջ հաստատուած օտար գաղութներու մասին պրպտումներու,— անոնց կազմակերպութիւնները, անոնց դերը երկրին տնտեսական կեանքին մէջ։

Այդ պրպտումները պիտի սկսին այբուբենական կարգով,— առաջին պրպտումը Ֆրանսայի հայ գաղութին մասին։

Ուստի կը խնդրենք բոլոր կազմակերպութիւններէն, գիտնականներէն, արուեստագէտներէն ու գրագէտներէն, որ մեզի ղրկեն ամէն օգտակար տեղեկութիւն իրենց գործունէութեան եւ ծառայութեանց մասին, զորս մատուցած են հաւաքականութեան,— գիտեր կամ նորութիւններ զորս կատարած են, միասին տալով անհրաժեշտ ապացոյցները եւ իրենց լուսանկարները։

Մեր ամսաթերթը ձրի պիտի ղրկուի Հանրապետութեան նախագահին, կառավարութեան անդամներուն, Ծերակ. ժողովի եւ Երեսփ. նախագահներուն եւ անդամներուն, նահանգապետներուն եւ գաւառապետներուն, ինչպէս եւ այն քաղաքապետներուն, որոնց իշխանութեան սահմաններուն մէջ օտար գաղութներ հաստատուած են, վերջապէս այն անձերուն, որոնք որոշ շահագրգռութիւն ցոյց կուտան նանչնալու օտարները։

Ամսաթերթին բաժանորդագրութեան պայմաններն են Ֆրանսայի եւ արտասահմանի համար.—

Տարեկան 30 ֆրանք, հատավաճառ 2.50։

Նկատելով որ սահմանափակ թիւով պիտի տպուի, կը խնդրենք անոնցմէ որ կը փափաքին ստանալ մեր ամսաթերթը, այժմէն բաժանորդագրուիլ, ղրկելով բաժնեգինը։

Դրամ եւ նամակ ղրկել հետեւեալ հասցէին.

M. B. WAHE

Directeur - Fondateur de la Ligue de Défense Générale, 159, Rue Lafayette, Paris.

Ամսաթերթին վարչութիւնը իրեն կը վերապահէ իրաւունքը մերժելու, առանց նոյնիսկ բացատրութեան, որ եւ է յօդուած որ չի համապատասխաներ թերթին ուղղութեան։

ՏՆՕՐԻՆՈՒԹԻՒՆ

ՏՈՔԹ. ՍՊԱՐԹԱԼԻ

ՓԱՐԻԶԻ ԲԺՇ. ՀԱՄԱԼՍԱՐԱՆԷՆ

Նախկին գլխաւոր բժիշկ եւ վիրաբոյժ Իզմիրի Ազգ. Հիւանդանոցին

33, Rue Poissonnière (Rex սինեմային ճիշտ քովը)

Մեթրօ՝ Bonne-Nouvelle

Ընդունելութիւն ամէն օր ժամը 14—18 եւ ժամադրութեամբ

Etude de Me BERNARD WAHE

(12 année)

Licencié en Droit de la Faculté de Paris

Ancien élève de l'École des Hautes Etudes Sociales

JURISCONSULTE

Droit Français et International Privé

159, Rue Lafayette — Tél. Nord 68 - 02

Կը առանձնէ ամէն տեսակ դատական խնդիրներ, ինչպէս նաեւ փոքրիկ արկածներ, անձամբ կը պաշտպանէ ատեաններուն եւ հաշտարար դատարան. ներու առջեւ, կուտայ certificats de coutumesներ, կը կատարէ ամուսնութեան եւ ամուսնալուծման վերաբերեալ բոլոր գործողութիւնները։

Ընդունելութիւն ժամը 9—10 եւ 17—19։ Նաեւ ժամադրութեամբ

Հայերու ժամադրավայրը

ճաշարան ՖԼՕՐԻԱ

61, Rue Monsieur le Prince, Paris (6)

Մեթրօ՝ Odéon եւ Սէն Միշէլ — Հեռաձայն Danton: 52-78

Արեւելեան եւ եւրոպական խնամուած կերակուրներ

ԿՈՒԶԷ՞Ք ԶՈՒՏ ԽԱՂՈՂԷ ԵՒ ԱՆՈՅՇ ՊԱՏՐԱՍՏՈՒԱԾ ՕՂԻ ԽՄԵԼ

ՀԱՐՑՈՒՑԷՔ ՓՆՏՌԵՑԷՔ եւ ԳՏԷՔ

ՐԱՔԻ ՏԻՒԶ

ԱՐՔԱՅԱԿԱՆ ԽՄԻՉՔ

ԿՈԶԳՈՒՐԻՑ ԱՆԱՐԱՏ ԱԽՈՐԺԱԲԵՐ

Գոյնը օղին է որ ձեր ուզածին պէս կը ճերմկնայ եւ քէյֆ կուտայ։

Ֆրանսայի համար արտօնատէր՝ Ե. ՑԱԼԱՔԻՒՐԵԱՆ

8, Rue Suffren, MARSEILLE, Tél. D. 70-60

Փարիզի ներկայացուցիչ Դ. ՃԻՏՃԵԱՆ,

75, Ave. Victor – Hugo, Clamart (Seine)

Լիոնի ներկայացուցիչ ՃԷՆՏԷՐԵԱՆ եւ ԹԷՐՋԻԵԱՆ

211, Rue de Créqui

Le Gérant: H. STEPHAN

17, Rue Damesme, PARIS (13) — Imprimerie A. DER (AGOPIAN)

ՅԱՌԱՋ

ՕՐԱԹԵՐԹ՝ ԱԶԳԱՅԻՆ, ՔԱՂԱՔԱԿԱՆ, ԳՐԱԿԱՆ

LE PREMIER QUOTIDIEN ARMENIEN EN EUROPE

HARATCH

(Fondé en 1925) :-: R. C. Seine 276.286

Directeur et Propriétaire : SCH. MISSAKIAN
Rédaction et Administration
ԽՄԲԱԳՐՈՒԹԻՒՆ ԵՒ ՎԱՐՉՈՒԹԻՒՆ

17, Rue Damesme, PARIS (13e)
Téléphone : Glacière 15 – 70
(ԵՐԹԵՒԵԿԻ ՀԱՄԱՐ՝ Métro : TOLBIAC)

ԲԱԺԱՆՈՐԴԱԳՐՈՒԹԵԱՆ ՊԱՅՄԱՆՆԵՐ,—	ՏԱՐԵԿԱՆ	ՎԵՑԱՄՍԵԱՅ	ԵՌԱՄՍԵԱՅ
Ֆրանսա եւ գաղութներ	140 փրանք	70 փրանք	35 ֆր.
Անգլիա, Եգիպտոս, Զուիցերիա, Իտալիա	250 »	130 փրանք	—
Ամերիկա եւ ուրիշ Երկիրներ	200 փրանք	100 փրանք	—

ԵՐԵՔՇԱԲԹԻ
5
ՄԱՐՏ
MARDI
5 Mars
1935

11 ՐԴ ՏԱՐԻ - 11e Année Nº 2745 — Խմբագիր՝ ՇԱՒԱՐՇ ՄԻՍԱՔԵԱՆ — ԳԻՆ 50 ՍԱՆԹԻՄ

ԽՐԿՈՒ ԽՕՍՔ

ԽՌՈՎԱՅՈՅԶ ՅՈՒՆԱՍՏԱՆԸ

Խառնակ վարակուած՝ կուսակցական կիրքերով, նոր տագնապի մը մէջ կը գալարուի Յունաստանը։

Կարելի չէ հաշուել այն աղէտները որ պայթեցան այս դժբախտ ժողովուրդի գլխուն, Փոքր Ասիոյ փլուզումէն ի վեր (1922)։

Գրեթէ ամէն տարի, նոր յեղափոխութիւն մը կը պայթի, առնուազն դաւադրութիւն մը երեւան կը հանուի, չարաշուք ցնցումներով, որոնք թոյլ չեն տար ամուր, բնականոն վիճակ հաստատել։

Ներքին կացութեան չափ ծանր է արտաքինն ալ, եւ այդ գիտակցութեամբ էր որ նոյն ինքն Վենիզէլոս Էնկիւրի գնաց եւ քաղաքական համաձայնութիւն մը կնքեց (1930 հոկտեմբեր)։

Այս քաղաքականութիւնը նուիրագործուեցաւ միւս հոսանքներուն կողմէ, եւ այսօրուան վարչապետը, Ցալտարիս (արքայական), աւելի յառաջ երթալով, համաձայնութիւնը վերածեց դինակցութեան։

Ոչ մէկուն համար գաղտնիք չէր այս քաղաքականութեան գլխաւոր շարժառիթը,— սահմաններու ապահովութիւն ընդդէմ Եուկոսլավիոյ, որ կը սպառնայ Սելանիկ իջնել, եւ Պուլկարիոյ, որ երբեք հրաժարած չէ դէպի ծով ելքէն (Տէտէ Աղաճ, Գավալա)։

Ուրեմն ինչո՞ւ պարբերաբար փոթորիկներու կը մատնուի դաւաւոր Եղլադան, իր իսկ զաւակներուն ձեռքով եւ յաճախ օտար աշխարհակալներու գրգռումով։

Առաջին պատճառը, ինչպէս բոլոր, փոխադարձ ատելութիւնն է հոսանքէ հոսանք եւ կուսակցութենէ կուսակցութիւն։

Պալքանեան երկիրներու մէջ Յունաստան մրցանիշը կոտրած է այս ճամբուն վրայ։

Իրեն հետ կը մրցէր Պուլկարիան, եւ հետեւանքը այն եղաւ որ ափ մը զինուորականներ դիկտատուրա հաստատեցին 1934 մայիսին, վերիվայր շրջելով պետական կարգուսարքը եւ լուծելով բոլոր կուսակցութիւնները։

Յունական կուսակցութիւնները աւելի շատ երբեմն հոսանքներ են, կապուած՝ անհատներու հմայքին եւ օրուան դէպքերու ընթացքին։

Միւս կողմէ, կուսակցական կիրքերը եւ անհատական ազդեցութիւնները վարակած են նաեւ բանակը, որ միշտ գործօն դեր կը կատարէ ներքին խռովութեանց մէջ, համախմբուելով այս կամ այն սպային դրօշին տակ։

Բաց զատ մըն է նաեւ պետական վարչաձեւի խնդիրը, որ միշտ կ'արծարծուի։

Յունաստան հանրապետութիւն հռչակեց 1924ին, բայց միապետութեան կուսակիցները չեն յուսահատած, եւ կը գործեն ներսէն թէ դուրսէն։

Այն ատենէն որ, երբ, 1933ի ընտրութեանց մէջ յաղթեց ժողովրդական կուսակցութիւնը (արքայական) եւ կառավարութիւնը յանձնուեցաւ Պ. Ցալտարիսի, ազատականները (Վենիզէլոս) հանդիսաւոր երդում պահանջեցին, որպէսզի չփորձէ հանրապետութիւնը տապալել բռնի կամ սահմանադրական միջոցներով։

Ներկայ դահլիճը մեծամասնութիւն ունի միայն Երեսփ. ժողովին մէջ։ Ընդդիմադիրներու ձեռքն է Ծերակոյտը, որ աւելի լայն իրաւասութիւններ ունի։

Տակաւին չենք խօսիր տնտեսական քայքայման եւ ընկերային (համայնավարական) խլրտումներու մասին, որոնք անել մը յանգած են։ Ինչպէս Պուլկարիա, Եղլադան ալ տարիներէ ի վեր պարբերաբար նախարարներ եւ լիազօրներ կը ղրկէ Եւրոպա, մասնաւորապէս Փարիզ եւ Լոնտոն, լեռնակուտակ պարտքերու ներման կամ յետաձգման համար։

Այդ պարտքերը երկաթաքարի մը պէս կը տրորեն այս երկու երկիրներու, ինչպէս ուրիշ փոքր ժողովուրդներու մէջքը, ի հաշիւ միջազգային աշխարհակալութեան։

Տակաւին կանխահաս է, պարզելու համար նոր յեղափոխութեան անմիջական պատճառները։

Քաղաքական կեանքի մէջ, Կրետէի վագրը չժխտելով հանդերձ Թուրքիոյ հետ զինակցութեան անհրաժեշտութիւնը, կը բողոքէր Պալքանեան գործակցութեան դէմ, որ ծանր յանձնառութիւններ կը պարտադրէ Յունաստանի։

Վենիզէլոս այնքան ամուր կապուած է Թուրքիոյ հետ գործակցութեան գաղափարին որ, վերջերս, երբ յունական մամուլը եւ նոյն իսկ նախարարներ ուժգնօրէն բողոքեցին կղերական տարազի օրէնքին դէմ, ինք մէջտեղ նետուեցաւ եւ անուշի կապեց գործը. Ուրիշ խօսքով, յանձնարարեց համակերպիլ։

Ուրեմն, շատ աւելի խոր պատճառներ գտած է, ապստամբութեան դրօշ պարզելու եւ Կրետէ քաշուելու համար։

Ամէն պարագայի մէջ, շատ ծանր է կացութիւնը Յունաստանի մէջ։ Ո՛ր կողմն ալ յաղթէ, կարելի չէ նախատեսել հետեւանքները, քանի որ պարտեալը պիտի շարունակէ նոր դաւեր լարել։

Արդէն իսկ մտահոգութեան մատնուած են մեծ մայրաքաղաքները, որոնք ամէն բանէ առաջ իրենց աշխարհակալութեան շահերը կը հետապնդեն, ո՛ր եւ է կողմի կամ շարժումի տուն տալու համար։

Յունական նոր յեղափոխութիւնը ուղղակի կապ ունի նաեւ միջազգային կացութեան հետ, քանի որ, եթէ պալքանեան ուխտը ձախողի, միւս դաշինքներն ալ անգործադրելի կը դառնան։

Միայն այս հետանկարը բաւական է, որպէսզի գործօն դեր կատարեն, մինչեւ իսկ իրենց կամքը պարտադրեն արեւմտեան պետութիւնները, երկրորդական գետնի վրայ ձգելով բուն ժողովուրդին կացութիւնը։ Շ.

«ՅԱՌԱՋ»Ի ՏԵՍԱԿՑՈՒԹԻՒՆՆԵՐԸ ՕՐՈՒԱՆ ՀՈԳԵՐՈՒ ՄԱՍԻՆ

ԿԱՐԵՒՈՐ ՏԵՂԵԿՈՒԹԻՒՆՆԵՐ ԱԶԳԵՐՈՒ ԴԱՇՆԱԿՑՈՒԹԵԱՆ ՇՐՋԱՆԱԿԷՆ

»»» · · «««

ՆՈՐԷՆ ԿԸ ՀԱՍՏԱՏՈՒԻ ՈՐ ՀԱՅԵՐԸ ՏԵՂԱՓՈԽԵԼՈՒ ԽՆԴԻՐ ՉԿԱՅ.— ԻՆՉՈ՞Ւ ՉԻ ԳՈՐԾԱԴՐՈՒԻՐ ԱԶԳԵՐՈՒ ԴԱՇՆԱԿՑՈՒԹԵԱՆ ԿԱԶՄԱԾ ԿԱՆՈՆԱԳԻՐԸ.— ՆՈՐ ՋԱՆՔԵՐ ԱՅԴ ՈՒՂՂՈՒԹԵԱՄԲ.— ՀՈՂԱԳՈՐԾԱԿԱՆ ԳԱՂՈՒԹՆԵՐՈՒ ԾՐԱԳԻՐ ՄԸ, ՖՐԱՆՍԱՅԻ ՄԷՋ.—

ԺՄԲ.— « Յառաջ »ի երրորդ տեսակցութիւնը տեղի ունեցաւ իրաւասու անձնաւորութեան մը հետ, որ կը գտնուի Ազգերու Դաշնակցութեան մէջ եւ որ իր պաշտօնին բերումով ոչ միայն խորապէս տեղեակ է գաղթականներու վերաբերեալ գործերու, եւ հայկական կեանքին,այլեւ համրածանօթ՝ իր բարեացակամութեամբ։

— Ի՞նչ կը խորհիք հայ գաղթականներու կացութեան մասին։ Տասը առ հարիւրի օրէնքին գործադրութիւնը եւ ուրիշ խստութիւններ անելի մատնած են մեր աշխատաւոր բազմութիւնները։

— Տասը առ հարիւրի օրէնքին գործադրութիւնը ինչպէս նաեւ ձեռք առնուած կարգ մը սեղմումներ կախում ունին ներքին եւ աշխատանքի նախարարութիւններէն։ Հայերը, Ռուսերը եւ Ֆրանսացիներ դիմումներ կատարած են պատկան իշխանութիւններուն։ Մանրամասնութիւններու տեղեակ չեմ, բայց գիտեմ որ կառավարութիւնը բարեացակամ է Հայերու հանդէպ։

— Ազգերու Դաշնակցութիւնը յատուկ օրէնք (սթաթիւ) մը հաստատած էր որ հրատարակուեցաւ Ֆրանսայի պաշտօնաթերթին մէջ եւ որուն տրամադրութեամբ Հայերը, Ռուսերը եւ ուրիշ «հայմաթլոս» գաղթականներ ազատ պիտի մնային կարգ մը սեղմումներէ, գրեթէ տեղացիներուն հաւասար իրաւունքներ վայելելով։

— Ազգերու Դաշնակցութեան պատրաստած օրէնքով (1930) հիմնապէս կը բարւոքէր գաղթականներու վիճակը։ Օրէնքը ի զօրու ըլլալու համար պէտք էր որ Ֆրանսայի խորհրդարանը վաւերացնէր զայն։ Անոր համար կատարուած էր որոշ աշխատանք, բայց վերջին դէպքերը կասեցուցին սկսուած գործը։ Ներկայիս լուրջ աշխատանք կը տարուի այս ուղղութեամբ։ Հաւանական է որ նոր դիմումներ եւս կատարուին Ազգերու Դաշնակցութեան։

— Բազմաթիւ Հայեր զրկուած են աշխատանքէ եւ տանելի կեանքէ, անկանոն թուղթերու պատճառաւ։ Յանախ արտաքսման դէպքեր ալ կը պատահին։ Կարելի չէ՞ վարչական եղանակով կարգադրել առաջին խնդիրը (անկանոն թուղթ), քանի որ մեծ մասը կամքէ անկախ եղած է, իսկ արտաքսեալը ո՞ւր երթայ, քանի որ ոչ մէկ երկիր կ'ընդունի։ Կարելի չէ՞ նպաստ ձեւ մը գտնել։

— Գիտեմ որ Հայերը հնարաւորութիւն չունին իրենց հայրենիքը վերադառնալու։ Իրենց պարագան բացառիկ է եւ ծանր։ Օրէնքը կը գործադրուի բոլորին հանդէպ անխտիր։ Կարելի չէ հաւաքական ներում։ Թուղթերու անկանոնութեան և արտաքսման խնդիրներուն կրնան լուծում գտնել նոր քննութիւն և շնորհ։ Վերոյիշեալ խնդիրները վիճարանութեան նիւթ դարձան խորհրդարանին մէջ։ Երեսփոխան Պ. Մութէ ծրագիր մը պատրաստած է եւ կ'աշխատի վաւերացնել զայն խորհրդարանէն։

— «Լօվր»ի մէջ կարդացինք թէ յանձնախումբ մը կազմուած է «հայմաթլոս» գաղթականները տեղաւորելու համար։ Որ եւ է տեղեկութիւն ունի՞ք այս մասին։ Ո՞ր գաղթավայրերը պիտի փոխադրուին եւ եթէ ճիշդ է լուրը— ի՞նչ պայմաններով, իբրեւ բանուո՞ր թէ հողագործ, համախո՞ւմբ թէ ցիրուցան։ Ո՞վ պիտի ստանձնէ ծախքերը։

— Տեղեկութիւն ունիմ թէ յանձնախումբ մը կազմուած է Պ. Ժիւսթէն Կոտառի եւ ուրիշ յայտնի Ֆրանսացիներու նախաձեռնութեամբ, գաղթականներու տեղաւորման համար։ Ոչ մէկ տեղեկութիւն ունիմ իրենց ծրագրի եւ կատարած աշխատանքներու մասին։ Քանի մը տարի առաջ Ազգերու Դաշնակցութիւնը դիմեց բազմաթիւ երկիրներու իշխանութիւններուն, «հայմաթլոս» գաղթականներ ընդունելու համար։ Միայն երկու երկիրներ՝ Պրազիլիա եւ Փարակուէյ պատրաստակամութիւն յայտնեցին գաղթականներ ընդունելու։ Ազգերու Դաշնակցութիւնը տեղին վրայ իր կատարած քննութեամբ հաստատեց թէ այդ երկու երկիրներու կլիման վատառողջ է եւ հետեւաբար կարելի չէ գաղթականներու տեղաւորումը։ Չեմ կարծեր որ ներկայիս որ եւ է երկիր պատրաստակամութիւն ցոյց տայ գաղթականներ ընդունելու։

Ֆրանսական գաղութները եւս կը տառապին տնտեսական տագնապէն։ Անոնք ի վիճակի չեն գործ հայթայթելու գաղթականներու։ Նկատի ունենալով նաեւ որ գաղթականներու փոխադրութիւնը եւ զանոնք հողին կապելը կախում ունին հսկայական գումարներէ, որոնց հայթայթումը անհնարին է ներկայի տնտեսական պայմաններու մէջ։

Որքան գիտեմ, Նանսէնեան գրասենեակը ծրագրած է նիւթապէս օժանդակել այն գաղթականներուն, որոնք կը փափաքին հողագործական սեփական տնտեսութիւն տեղծել Ֆրանսայի այն վայրերուն մէջ ուր ցոյց պիտի տրուին իր կողմէ։ Այս ծրագրին գործադրութիւնը ամենագործնականն է։ Գաղթականները կրդառնան սեփականատէր, իսկ միւս կողմէ լքուած տարածութիւններ կը դառնան հողագործական արտադրութեանց կեդրոններ, ի շահ կառավարութեան։

Լ. ԳԵՒՈՆԵԱՆ

« Je Suis Partout »ի յօդուածին դէմ

Կ'իմանանք թէ Պ. Օնոռա, ծերակուտական եւ նախկին նախարար եւ նախագահ համալսարանական ոստանին, նամակ մը ուղղած է «Je Suis Partout»ի խմբագրութեան, բողոքելով ծանօթ հրատարակութեան դէմ։

⁂ Տէսինի գաղութը հետեւեալ հեռագիրը ուղղած է ֆրանսերէն շաբաթաթերթին խմբագրութեան, միեւնոյն ատեն նամակ մը ղրկելով Միացեալ Յանձնաժողովի նախագահին, որպէսզի ձեռնարկներ կատարեն առ որ անկ է.—

«Մենք, Տէսինի Հայերս, թիւով 2000 հոգի, ուժգնօրէն կը բողոքենք Պ. Լ. Ռըպաթէի յօդուածին դէմ, որ երեւցաւ ձեր թերթին մէջ, փետր. 23ին»։

⁂ Ուրիշ բազմաթիւ բողոքներ ստացած է խմբագրութիւնս, հայերէն թէ ֆրանսերէն։ Պիտի թելադրէինք անհատականէն աւելի հաւաքական բողոքներ ուղղել ֆրանսերէն թերթին խմբագրութեան, առանց կորսնցնելու պաղարիւնը։

»»» · · «««

ԱՆԳԼ. ՌՍԿԻՒՆ անկումը (71 Ֆր.) մեծ մտահոգութիւն կը պատճառէ Մ. Նահանգներու սեղանաւորական շրջանակներուն մէջ։ Փարիզի մէջ ալ կը վախնան հետեւանքներէն։

ԱԼԺԵՐԻԱ ԳՆԱՑ Ներքին նախարարը, կացութիւնը ծանրացած ըլլալով թէ տնտեսական եւ թէ քաղաքական գետնի վրայ։

ԱՍՏՈՒԱԾԱՇՈՒՆՉԻ ԹԱՐԳՄԱՆՈՒԹԵԱՆ 1600ԱՄԵԱԿԸ

Յառաջիկայ կիրակի, 10 մարտ, Միութիւալիթէի մեծ սրահին մէջ կը տօնուի Աստուածաշունչի թարգմանութեան 1600ամեակը, նախագահութեամբ կաթող. նուիրակ Գարեգին արք. Յովսէփեանի։ Այս առթիւ կազմուած է գեղարուեստական նոխ յայտագիր մը։

⁂ Գարեգին արք. շարունակեց իր գիտական դասախօսութիւնները, կիրակի գիշեր, նիւթ ունենալով հայկական մանրանկարչութիւնը։ Սրահը ամբողջովին լեցուած էր խուռն եւ կարգապահ բազմութեամբ մը, որ մինչեւ կէս գիշեր արդար հպարտութեամբ լսեց հայկական արուեստին յաջողութիւնները։ Այս առթիւ ալ մոգական լապտերով ցուցադրուեցան բազմաթիւ թանկագին պատկերներ։ Կաթող. նուիրակը միեւնոյն ատեն կարդաց հատուածներ միջնադարեան բանաստեղծութիւններէ։

Այս շաբթու պիտի լրացնենք այս դասախօսութեանց ամփոփումը։

Հայաստանի «վարչապետ»ը հրաժարած

Փարիզի «Վոզրոժտէնիէ» ռուսական թերթը կը հաղորդէ (առնելով հաւանօրէն Մոսկուայի թերթերէն), թէ Հայաստանի գործավարներու խորհուրդին նախագահ (վարչապետ) Ս. Տէր Գաբրիէլեան հրաժարած է իր պաշտօնէն եւ անոր տեղը նշանակուած է Աբրահամ Գուլոյեան, հողագործ. գործավարը։

Դարձեալ Մոսկուայէն կը հաղորդեն թէ Միութենական կեդր. Գործ. Կոմիտէի քարտուղար Ենուկիձէն (Վրացի), նշանակուած է Անդրկովկասի կեդր. Գործ. Կոմիտէի նախագահ։

ՎԵՐՋԻՆ ԺԱՄ

ԱՐԻՒՆԱԼԻ ԿՌԻՒՆԵՐ ՅՈՒՆԱՍՏԱՆԻ ՄԷՋ

=o · o=

ԵՐԿԻՐԸ ԵՐԿՈՒՔԻ ԲԱԺՆՈՒԱԾ Է

ՎԵՆԻԶԵԼՈՍԻ ԿՈՒՍԱԿԻՑՆԵՐԸ ԴԻՐՔ ԲՌՆԱԾ ԵՆ ԿՐԵՏԷԻ ՄԷՋ

=o · o=

ԱՐՏԱԿԱՐԳ ՏՆՕՐԻՆՈՒԹԻՒՆՆԵՐ ԵՒ ԾԱՆՐ ԿԱՑՈՒԹԻՒՆ

Կիրակի օր երկու տողով հաղորդած էինք թէ յեղափոխութիւն մը ծագած է Յունաստանի մէջ, նախաձեռնութեամբ Վենիզէլոսի կուսակիցներուն։ Պաշտօնական հեռագիրը կ'ըսէր թէ խաղաղութիւնը վերահաստատուած է, սակայն յետոյ ստուգուեցաւ որ շարժումը ծաւալած եւ շատ ծանր համգամանք ստացած է։ Խաղաղութիւնը վերահաստատուած է կեդրոնին մէջ, Աթէնք, բայց կռիւները կը շարունակուին Կրետէի եւ ուրիշ վայրերու մէջ, հասնելով մինչեւ Մակեդոնիա եւ Թրակիա։

Ամփոփենք օրուան լուրերը, պաշտօնական թէ լրագրական.—

Կառավարութիւնը կը խոստովանի թէ ապստամբները գրաւած են Կրետէն, ամրանալով մայրաքաղաքին՝ Քանտիայի, Ռէթիմնոյի եւ Սուտայի ծովախորշին մէջ։ Շաբաթ եւ կիրակի օր կռիւները շարունակուեցան գիշեր – ցերեկ։ Կրետէի կառավարիչը գերի բռնուեցաւ։ Ընդհ. համոզումն այն է թէ ապստամբութիւնը կը վարէ Վենիզէլոս, որ Կրետէ կը գտնուի։ Ապստամբները մեծ մասով կը բաղկանան ինը մարտանաւերու սպաներէն եւ նաւազներէն, որոնք Աթէնքէն փախչելով, յաջողեցան Կրետէ ապաստանիլ։ Կառավարութիւնը ստիպուեցաւ օդանաւերով ռմբակոծել ապստամբներուն դիրքերը եւ մարտանաւերը, բայց օդանաւերուն մէկ մասը ծանրապէս վնասուեցաւ։ Ապստամբներուն ձեռքն է անցած նաեւ հռչակաւոր «Ավերով»ը, որ յունական նաւատորմին պարծանքն է։ Կ'ըսուի թէ վնասուած է, ռմբակոծելով օդանաւերու միջոցաւ նետուած ռումբերէն։

Յեղափոխութիւնը ազդեց նաեւ դահլիճին վրայ։ Անմիջապէս հրաժարական տուին ծովային նախարարը, Հաճիքիրիաքոս եւ արտաքին նախարարը, Պ. Մաքսիմոս, որ Փարիզ կը գտնուի։ Վարչապետ Պ. Ցալտարիս ստանձնեց արտաքին նախարարութիւնը, իսկ ծովայինը յանձնեց ծովակալ Տուսմանիսի։ Մասնաւոր կոմիտէ մը կազմուած է նախագահութեամբ Զօր. Մէթաքսասի, զսպելու համար ապստամբութիւնը։ Պաշարման վիճակ հրատարակուած է ամբողջ երկրին մէջ, եւ զինուորական ատեաններ կազմուած են։ Բազմաթիւ ըմբոստ ղեկավարներ, երեսփոխաններ եւ ծերակուտականներ յաջողած են փախչիլ։ Իսկ ուրիշներ ձերբակալուած են, մասնաւորապէս Սելանիկի մէջ։ Ընդդիմադիր թերթերը արգիլուած են եւ Աթէնքի սակարանը փակուած է։ Միեւնոյն ատեն խիստ գրաքննութիւն հաստատուած է, այնպէս որ դժուար է ստուգել ապստամբութեան ամբողջ տարողութիւնը։ Լուրերու մեծ մասը կառավարական աղբիւրներէ հաղորդուած են։

«Անձնատուր եղէք, եթէ ոչ կը ռմբակոծենք»

Կարելի է ըսել թէ երկիրը երկու մասի բաժնուած է։ Կառավարութիւնը կը սպառնայ թնդանօթի բանել ամբողջ Կրետէն, եթէ ապստամբները անձնատուր չըլլան։ Այս վերջիններն ալ իրենց կարգին սպառնալիք ուղղած են կառավարութեան, որպէսզի անձնատուր ըլլայ։

Կ'ըսուի թէ կառավարութիւնը որոշած է չընդունիլ որ եւ է բանակցութիւն, առարկելով թէ ապստամբները խզեցին առաջին բանակցութիւնները, երբ իմացան որ Վենիզէլոս իրենց հետ է։ Թնդանօթի բռնուեցաւ Վենիզէլոսի Կրետէի տունը, իսկ Աթէնքի բնակարանին մէջ խուզարկութիւններ կատարուելով, երեւան հանուեցան 15 ատրճանակներ եւ 2000 փամփուշտ, ինչպէս եւ բազմաթիւ գաղտնի թուղթեր։ Տէտէաղաճի առջեւ խարսխած մարտանաւերու նաւազները Վենիզէլոսի միացան։ Այս առթիւ ձերբակալուեցան երկու նախկին վարչապետներ, Փափանասթասիու եւ Քաֆանտարիս, որոնք Վենիզէլոսի կուսակից կը համարուին։

(Լուրերու շարունակութիւնը կարդալ Դ. էջ)

ՄԻՆՉԵՒ «ՓԵՏՐՈՒԱՐ 18»Ը

Մեր պատմութեան ամբողջ ընթացքին Հայաստանը եղած է անվերջ պատերազմներու եւ իրար յաջորդող արշաւանքներու թատերաբեմ։ Բազմաթիւ ցեղեր, մեր երկրին վրայէն անցած ատեն, ազգային խառնակութեան ու կոտորածի, աւերման ու քայքայման, թալանի ու հարկահանութեան տարիներ, հալածանքներ, տառապանքներ ու ուրիշ բռնութիւններ։ Հայաստանին յաջորդաբար կը տիրեն Ասորեստանը, Պարսկաստանը, Յունաստանը, Հռոմը, Արաբները, Սելճուկները, Մոնղոլները, Թուրքերը եւ Ռուսները։

Հին Հայաստանի պատմութիւնը սերտօրէն կապուած է հին Արեւելքի պատմութեան հետ։ Առանձնապէս հռոմէական շրջանին, Հայաստանի տիրապետելու համար պայքար կար Արեւմուտքի եւ Արեւելքի միջեւ։ Հայաստանի միջին եւ նոր դարերու պատմութիւնը նոյնպէս կապուած է Արեւելքի պատմութեան եւ այն քաղաքականութեան հետ զոր կը վարէր արեւմտեան դիւանագիտութիւնը Արեւելքին մէջ։

Այս բոլորը պէտք է բացատրել Հայաստանի աշխարհագրական դիրքով, որ հսկայական կարեւորութիւն է ունեցած հին ու նոր դարերուն Արեւելքի եւ Արեւմուտքի համար։ Հայաստանը իր աշխարհագրական դիրքով պահեց իր կարեւորութիւնը նաեւ նոր դարերուն, երբ արեւմտեան պետութիւններն սկսան հետապնդել արեւելեան նուաճողական քաղաքականութիւն։

Փոքր Ասիոյ մէջ պայքարն աւելի սուր հանգամանք առաւ, երբ սկսաւ ռուս-անգլիական արեւելեան հակամարտութիւնը։ Ռուսիան կը ձգտէր իջնել դէպի Միջերկրական ու Հնդկաստանի ճամբան հարթել, իսկ Անգլիան իր հերթին կը ջանար Թաթանցել դէպի հիւսիս։ Վերջին պատերազմի ընթացքին, յաղթող հանդիսացաւ Անգլիան, հասնելով մինչեւ Միջագետք։ Ռուս-անգլիական հակամարտութեան գլխաւոր թատերաբեմ կը հանդիսանար Թուրքիան, ուր կը գտնուէր Հայաստանի խաչաձեւ մասը։

Տասնեակ տարիներու ընթացքին Թուրքիան կրցաւ օգտագործել մեծ պետութիւններու միջեւ եղած քաղաքական մենամարտը։ Մանաւանդ, երբ իրեն դաշնակից ունեցաւ հզօր Գերմանիան։ Եւ որովհետեւ պայքարի գլխաւոր առանցքը կը կազմէր Հայկական Դատը, ապա եւ Թուրքիան ստիպուած էր ճզմել իր վիրքը հանդէպ այդ հարցին։ Եւ ընտրեց ամէնէն կարճ ու կորուստ ճամբան՝ բնաջնջել Հայութիւնը եւ այդպիսով մէջտեղէն վերցնել Հայկական Հարցը։ Իր այս դիւանագիտական ծրագիրը միանգամայն կը համապատասխանէր ցարական Ռուսաստանի վերջնական նպատակին՝ տիրանալ Հայաստանին, առանց Հայերու։ Պատերազմի ընթացքին, Գերմանիոյ օժանդակութեամբ, Թուրքիան իրականացուց իր ծրագրին մեծ մասը՝ տեղահանութիւն եւ կոտորած։ Ռուսերն ալ իրենց զէնքի ուժով գրաւեցին Հայերէ դատարկուած Հայաստանը։

Տարբեր քաղաքական նպատակներ հետապնդելով, Ռուսաստանը եւ Թուրքիան միատեսակ վերաբերում ունեցան Հայաստանի հանդէպ նաեւ պատերազմէն վերջ՝ մինչեւ 1921 փետրուար 18ը։

1917 փետրուարին, երբ տեղի ունեցաւ Ռուսաստանի յեղափոխութիւնը, ռուսական բանակը գրաւած էր ամբողջ Թրքահայաստանը։ Հայրենիքէն արտաքսուած հայ ժողովուրդի մէկ մասը — շուրջ 300.000 վերադառնալով իրենց ծննդավայրը, անցաւ վերաշինական աշխատանքի։ Ժամանակաւոր կառավարութեան 1917 ապրիլ 20ի որոշումով Թրքահայաստանը վերածուեցաւ առանձին վարչական ինքնավար միութեան «մինչեւ Թրքահայաստանի վիճակի վերջնական կարգադրութիւնը խաղաղութեան դաշնագրով»։

Այս որոշման դէմ կատաղի պայքար մղեց Լենինը, պահանջելով Թրքահայաստանի անմիջական պարպումը ռուսական զօրքերէ. Լենին եւ ընկերները կը պահանջէին Թրքահայաստանին տալ ինքնորոշման լիակատար իրաւունք եւ այնտեղէն հեռացնել Հայաստանը գրաւող ռուսական զօրքերը։ Կասկած չկայ որ այն ժամանակուան պայմաններուն մէջ, ռուս բանակի հեռացումը հաւասար էր Հայերու բնաջնջման Թուրքերու ձեռքով։ Լենինի այդ պահանջին ընդդիմացաւ Քերենսկիի կառավարութիւնը եւ Հայերը ուժգնօրէն բողոքեցին բոլշեւիկներու այդ վտանգաւոր առաջարկին դէմ։

Հոկտեմբերեան յեղաշրջումէն վերջ, երբ բոլշեւիկներն անցան իշխանութեան գլուխ, ազգային գործերու կոմիսար Ստալին յայտարարութեամբ մը կը յայտնէր ի գիտութիւն աշխարհի, թէ խորհրդային իշխանութիւնը կ՚ընդունի Թրքահայաստանի ազատ ինքնորոշման իրաւունքը։ «Միայն Հոկտեմբերեան յեղափոխութիւնն է ի վիճակի վերջնապէս ազատագրելու ճնշուած ժողովուրդները»։ Իսկ 1917 դեկտեմբեր 31 հրովարտակով, որ կը կրէր Լենինի եւ Ստալինի ստորագրութիւնները, խորհ. կառավարութիւնը կը յայտարարէ — «Ժող. կոմ. խորհուրդը կը յայտարարէ հայ ժողովուրդին, որ Ռուսաստանի գիւղացիա-բանուորական կառավարութիւնը կը պաշտպանէ Ռուսաստանի կողմէ գրաւեալ Տաճկահայաստանի ազատ ինքնորոշումը մինչեւ կատարեալ անկախութիւն... եւ կ՚որոշէ դուրս հանել Տաճկահայաստանէն ռուսական զօրքերը...»։

Որպէսզի ազատ ինքնորոշումը լոկ խօսք չմնայ, առաջին աթիւ իսկ պէտք է հեռացնել «օտար» զօրքերը։ Այդ քայլն անհրաժեշտ էր նաեւ այն տեսակէտէն, որ արեւելեան միւս ժողովուրդները Հայաստանի օրինակով համոզուին թէ, իրօք, խորհ. Ռուսաստանը նուաճողական քաղաքականութիւն չի հետապնդեր։ Ռուս բանակը, համաձայն խորհ. կառավարութեան հրահանգին, քաշուեցաւ ճակատէն եւ հարիւր հազարաւոր Հայեր նորէն լքեցին իրենց հայրենիքը եւ մեծ կորուստներով ու աննկարագրելի դժուարութիւններով ապաւինեցան Կովկաս։

Ինքնորոշման իրաւունքի անուան տակ հայ ժողովուրդի հանդէպ բոլշեւիկներու կազմակերպած այդ դաւադրական քայլին յաջորդեց երկրորդ դաւադրութիւնը՝ Բրեստ — Լիտովսկը։ 1918 մարտ 3ին, առանց Հայերու մասնակցութեան ու ցանկութեան, Ռուսաստանի խորհ. կառավարութիւնը Բրեստ — Լիտովսկիի մէջ կնքեց դաշնագիր մը, որով Տաճկաստանին կը յանձնուէր ոչ միայն ամբողջ Թրքահայաստանը, այլեւ Ռուսահայաստանի Կարսի եւ Արտահանի շրջանները։ Եւ Լենինը կը ստորագրէր այդ դաշնագիրը, քաջ գիտնալով, որ «զիջման եւ տաճիկ խմբակցութիւնը Անդրկովկասին տիրապետելու ծրագրին դուրս, կը հետապնդէր նաեւ ուրիշ նպատակ մը,— ֆիզիքապէս ոչնչացնել հայ ժողովուրդը»։

Թուրքերուն կը մնար զինու զօրութեամբ գործադրել Բրեստ - Լիտովսկիի դաշնագրին չորրորդ կէտը, եւ սկսաւ Թուրք բանակին յառաջխաղացումը դէպի Անդրկովկաս։ Միաժամանակ ծնունդ առաւ նաեւ հայկական հերոսամարտը, որ պսակուեցաւ Սարդարապատի եւ Ղարաքիլիսայի անհաւասար մարտերով։ Թէեւ հայ - տաճկական պայքարէն ծնունդ առաւ Ռուսահայաստանի անկախ Հանրապետութիւնը (Մայիս 28), բայց խորհրդային դաւադրութեան զոհ գացին 200.000 Հայեր, մօտ 30.000ը միայն Բաքուի մէջ։

1920 յունուարին, դաշնակից պետութիւնները, Վերսայլի Խորհուրդի կողմէ Հայաստանի Հանրապետութիւնը ճանչցուեցաւ փաստօրէն, իսկ նոյն թուի օգոստոս 10ին Սեւրի դաշնագրով Հայաստանը ճանչցուեցաւ նաեւ իրաւապէս եւ կը պատրաստուէր Հայաստանն առնել Ազգերու Դաշնակցութեան մէջ։ Այդ դաշնագրով կը միանային հայ ժողովուրդի ռուսական եւ թրքական հատուածները եւ կ՚իրագործուէր մեր դարաւոր խոհը։

Սակայն, խորհրդային նոր դաւադրութիւն մը եկաւ հիմնովին յեղաշրջել ղէպքերու ընթացքը։

ԱՇՈՏ ԱՐԾՐՈՒՆԻ

(Մնացեալը յաջորդով)

ԽՈՐՀՐԴԱՅԻՆ փոխադրութեանց գործավար Անտրէեւ հրաժարելով, իրեն յաջորդեց Պ. Լազար Քականովիչ, Ստալինի աջ բազուկը, որ կը վարէր վերստուգիչ յանձնաժողովի նախագահութիւնը։ Քականովիչ 38 տարեկան է եւ քաջ կազմակերպիչի անուն հանած։ Վերջերս յանախադէպ դարձած ըլլալով շոգեկառքի արկածները, երեւի անհրաժեշտ համարուած է այս փոփոխութիւնը կատարել։

Գ. ԱՐՔ. ՅԱՎՍԷՓԵԱՆԻ ԴԱՍԱԽՕՍՈՒԹԻՒՆԸ

Հայկական արուեստի ծագման եւ զարգացման մասին

ԽՄԲ.— Այս բանախօսութեան առաջին մասը հրատարակուած է փետրուար 27ին։ Տեղի անձկութեան պատճառով ստիպուեցանք յետաձգել շարունակութիւնը.—

Սոյն ուշագրաւ դասախօսութեան Ա. մասը ներկայացուցած ատեն, ըսինք թէ գիտնական եպիսկոպոսը մրթութեան մէջ էր որ կը խօսէր։ Ցոյց կուտար տաճարներու, քանդակներու, զարդանկարներու նմոյշներ եւ ամէն մէկ ցուցադրուած իրի առջեւ կանգ առնելով կուտար յայն ծանօթութիւններ, թէ ե՞րբ է հիմնուած, ի՞նչ ինքնուրոյն դրոշմ ունի, նախատիպը ո՞ր երկրէն ծնունդ է առած, ե՞րբ է քանդուած եւայլն։ Մենք դասախօսութեան արտագրումը չենք կրնար ներկայացնել այն ձեւով՝ ինչպէս որ կատարուեցաւ։ Ստիպուած ենք նախ ցուցադրուած նկարներու յաջորդականութիւնը կազմել եւ յետոյ այդ ցանկին կցել դասախօսին դիտողութիւն—եզրակացութիւնը։

Արդ, դամբաններէն արտադրուած նկարները ցոյց տալէ վերջ, դասախօսութիւնը մտաւ իր երկրորդ հատուածին մէջ։ Հոս «պալլիկէր» ոճին պըտրատմ կատարելու համար ցոյց տրուեցաւ Տիկորի այժմու քայքայուած ձեւը, Օձունի եկեղեցին, Գողնի վանքը, Մրենի տաճարը, Արուճի Ս. Գրիգորը, Ս. Հռիփսիմէ եւայլն։ Ցեռոյ Զուարթնոցը, (վերաշինութիւն Թ. Թորամանեանի) իբրեւ բոլորակ ոճի յատկանշական նմոյշ։ Կը տեսնենք այս շինող եկեղեցիին համայնական քայքայուած տեսարանը, խոյակները, սիւները, զարդաքանդակները եւայլն։ Հասած ենք արդէն Էրդ դար։ Արաբական արշաւանքներու ատեն կասեցաւ ամէն շինարարական աշխատանք։ Վերազարթնումը կը սկսի Բագրատունիներէն եւ Սիւնիքէն։ Այժմ մոգական լապտերը մեզի ցոյց կուտայ նախ Անիի ընդհանուր տեսարանը, պարիսպները, Ախուրեան գետը իր փիլուած երկյարկանի կամուրջով։ Կը սկսի շարանը «հազար եւ մէկ եկեղեցիներու»։ Ն., այսպէս Կաթողիկէ Մայր եկեղեցին, իր ներքին սիւնազարդ կամարներով։ Ս. Գրիգոր լուսաւորիչ եկեղեցին, Ս. Փրկիչը, Ս. Առաքելոցը, Բագրատունեաց պալատին փլատակները եւայլն։ Անիէն յետոյ հասած ենք արդէն Աղթամար։ Սանահինի վանքը իր բոլոր ներքին մանրամասնութիւններով։ Հաղբատ։ Պատերին վրայ կը սկսի ցուցադրուիլ մեր մանրանկարչական եւ քանդակագործական արուեստի նմոյշներէն, բոլորն ալ իրարմէ տարբեր եւ ինքնատիպ յղացման, ձեւաւորման եւ պարզացման կրկնակ տեսակէտներով

Ցիւեցինք այս ցուցադրուած չէն-քերուն բոլոր անունները, որպէսզի ընթերցողին համար պարզ ըլլայ դասախօսին կողմէ յաջորդաբար յայտնուած մտքերու ազուցուածքը։ Կը շարունակէ գիտնական եկեղեցականը.—

«Ահա ձեր առջեւ Տիկորի տաճարը։ Նայեցէք թէ ի՞նչքան տպաւորիչ է իր ամբողջութեանը մէջ։ Ի՞նչ գիծերու ներդաշնակութիւն եւ կեցուածք։ Անիկա մեր պազիլիք (կաթողիկէ) եկեղեցիներուն ամենահինն է։ Այս ոճին սկզբնաւորութիւնը պէտք է փնտռել Ասորիքի մէջ։ Այո, ազդուած ենք հարեւան ժողովուրդներէն, Ասորիքէն, Պաղեստինէն, Սուրիայէն, Միջագետքէն, բայց կա՞յ արուեստ մը որ ազդեցութիւններ կրած չըլլայ ուրիշ ժողովուրդէ մը։ Յունական արուեստը որ այնքան փառքի հասաւ, տարբեր ընդունեց Եգէական արուեստէն։ Երբ փրոֆ. Հրոզնի եւ ուրիշներ Գօզալ-Քէօյի մէջ հիթիթական անծանօթ քաղաքակրթութիւնը երեւան հանեցին, պարզ երեւաց որ այդ արուեստը իր ուժեղ ազդեցութիւնն է տարածեր արեւմտեան այլ ժողովուրդներու արուեստին վրայ։ Խնդիրը սա է թէ երբ ժողովուրդ մը որ կը կրէ որ եւ է արուեստի ազդեցութիւն, կրցա՞ծ է, արտիկա իր ներաշխարհին մէջ այնպէս մանրել, այնպէս իւրացնել որպէս դուրս եկած նոր գործը չմասնէ օտարին դրոշմը, այլ ներկայացնէ իւրացնող ժողովուրդին սեփական հանճարը։ Հայը ինչ տարր որ վերցուցե՞ր է օտարէն, լաւ է կերպարանափոխեր, լաւ մարսեր։ Ասորիքէն առնուած «պազիլիքը» ոճը իր երկրին մէջ առանց գմբէթի է, բայց Հայը այդ ոճին վրայ աւելցուցեր է իր սեփական ստեղծագործութիւնը — գմբէթը։ Այս բառը շատ գործածական է մեր ուսկեդարու մատենագրութեան մէջ։ Գմբէթ բառը քաղաքացիութիւն ստացաւ մեր մէջ։

Շատ մանրամասնութիւններու մէջ չեմ մտներ, ապացուցանելու թէ, «պազիլիք» ոճը Ասորիքէն եկաւ մեզի քան թէ՝ Բիւզանդիոնէն, ինչպէս կը կարծուէր ցարդ։ Արդէն Տիկորի (Ե. դարու շինութիւն) վրայ կ՚երեւի ասորերէն արձանագրութիւն։

Մեր մէջ «պազիլիք» ճարտարապետական ոճը երկուքի կը բաժնուի, երկարաձիգ «պազիլիքը» եւ քառակուսի յատակագծի վրայ գմբէթաւոր շէնք։ Այս վերջինը զուտ հայկական է, աւելի ճիշդ հայ — իրանական, քանի որ Իրանն ալ ունի այդ ձեւը։ Ցիշեալ ոճին ամէնէն փառաւոր մէկ նմոյշն է Ս. Հռիփսիմէն որ կառուցուած է 618ին։ Անիկա կ՚ապացուցանէ պատմիչներու վկայութիւնը եւ շէնքին վրայ գտնուող արձանագրութիւնները։ Նայեցէք Ս. Հռիփսիմէի սա գիծերու քաղցրութեան եւ ներդաշնակութեան վրայ։ Իսկական փոքրիկ Այա — Սոֆիա մը։ Այո, մեծակառոյց չէ ինչպէս Մեծն Յուստինիանոսի կառուցածը, բայց խնդիրը մեծութեան մէջ չէ, այլ այն բացառիկ գեղեցկութեան՝ զոր կը պարուրէ ձեր հոգին։ Մտէք Ս. Հռիփսիմէէն ներս եւ ձեր հոգին կը լեցուի վեհութեան, զմայլանքի զգացումով։ Հոդ ալ մէկ սիւն, բայց գմբէթ մը որ կը վերացնէ ձեր հոգին։ Ըսեմ նոյնպէս թէ, ասա գիտնական կանսակով, Ս. Հռիփսիմէն շինուած ըլլալ կարծեց Ցրդ դարուն, եւ այն եզրակացութեան յանգեցաւ թէ հայկական ոճը Բիւզանդիոնէն կուգայ, ու հետեւաբար չի կրնար Ցրդ դարէն առաջ մարմին առած ըլլալ մեր մէջ։ Սխալ վարկած, իսկ արդէն թէ շինութեան թուականը կայ եկեղեցիին վրայ։

«Պազիլիք» ոճի ուրիշ նմոյշ մըն ալ Օձունի եկեղեցին է որ կ՚ըսուի թէ Օձնեցի հայրապետն է շինած, սակայն սա շատ աւելի հին յիշատակարան է(*), Պէտք է շինուած ըլլայ 5րդ դարու վերջը։ Քանդակները իբրեւ յօրինուածք կապուած են պազիլիք ոճին հետ։

Ուրիշ թանկագին յիշատակարան մըն ալ, Գողնի վանքի եկեղեցին։ Այս շէնքը բանալի մըն է ինծի համար հաստատելու թէ մեր արուեստին յատկանշական տարրերը կուգան Միջագետքէն։ Այս եկեղեցիին վրայ կ՚երեւի քանդակ մը, արմաւենի եւ ներքեւը նստած առիւծ մը։ Բոլորդ ալ գիտէք թէ Հայաստանի մէջ արմաւենի չկայ եւ ոչ ալ առիւծ։ Պարզ է թէ այս «մոթիֆ»ը եւ նիւթը Հարաւէն կուգայ մեզի։ Եկեղեցին շինուած է 6րդ դարու կիսուն։ Հոս է որ կը գտնուի— մեզի արդէն ծանօթ — ամենահին թուականով արձանագրուած հայերէն գիրը։

Վերջացնենք կաթողիկէի մասին մեր դիտողութիւնները եւ անցնինք ճարտարապետական ուրիշ ոճի մը պարզաբանման,— բոլորակ ոճ — որուն ցայտուն նմոյշն է Հայկական ճարտարապետութեան գոհարը՝ Զուարթնոց եկեղեցին»։

Ցաջորդով Զուարթնոցը եւ Անիի աւերակները։

Հ. ԲԱԼՈՒԵԱՆ

(*) Վերջերս վախճանած մեծանուն գիտնական Թ. Թորամանեանի կարծիքով քրիստոնէութիւնը երբ մեր մէջ մտաւ, օգտագործուեցան հեթանոսական աղօթատեղի մեհեանները։ Ըստ իր տեսութեան նախկին մեհեան մըն է այս Օձունի եկեղեցին, ինչպէս նաեւ Տիկորի, Մրենի, Երերուքի, Քասախի եւ Աշտարակի եկեղեցիները։ Իւրաքանչիւրը տաճարի են վերածուած 5րդէն 6րդ դարերու միջեւ։

Ծանօթ. Հ. Բ.

ՈՍԿԻ ՇԻՆԵԼ ԳԻՏԷ՞Ք.— Ալպէր Գօն, այն դատական մասնագէտը որ նշանակուած էր լեհ Տունիֆավսքիի գիւտը ստուգելու համար, ներկայացուց իր տեղեկագիրը։ Մասնագէտը կ՚ըսէ թէ լեհ գիտնականին գտած նառագայթով փորձեցին եւ մէկ թնօ եղէն ստացան 409 կրամ ոսկի, մինչդեռ սովորական ձեւով կը ստացուի միայն 2-8։ Երկրորդ փորձի մը ատեն, ստացան 526 կրամ, իսկ առանց ճառագայթի 10-3 կրամ։

ԳԷՈՐԳ ԽԱՏԻՍԵԱՆ

Գ. Խատիսեանի մահով Դաշնակցութիւնը կորցնում է իր ինքնատիպ, համեստ ու զոհաբերող անդամներից մէկին.

Հանրային ծառայութեան կրակը ժառանգել էր իր տանից։ Շատ աւելին ունէր, քան ցոյց էր տալիս, եւ շատ աւելին էր տալիս, քան սպառում էր իրենից։ Խոր ու թաքուն հետաքրքրութիւն ունէր դէպի հայ անցեալը, հայ մշակոյթն ու հայ երկիրը։ Եւ ջերմ ու մեծ զգացում դէպի իր ժողովուրդը։ Իր համեստ բաժինն ունի եղբօրախառ Գէորգը Անդրկովկասի ուսումնասիրութեան մէջ, վարչական նոր սահմանագծումը, որ փաստօրէն հիմք կազմեց ռուսապատկան Հայաստանի, մշակուեց նաեւ իր օժանդակութեամբ։ Իրական աէրը ծնում է ծանօթութիւնից. իսկ Գէորգը լաւագոյն տեղեակներից էր Անդրկովկասեան Հայաստանի հողային եւ ազգագրական պատկերին. գիտէր թէ վարչական ինչ նոր բաժանումներով կարելի պիտի դառնալ հայ երկիր ստեղծել։

Համեստութիւնը — հիմնական գիծն էր իր նկարագրի։ Այդ էր պատճառը, որ շրջապատի վրայ նա յաճախ դաշնակցական պատւորութիւն իսկ չէր թողնում, երբ այդ նոյն ժամանակ գտնւում էր կուսակցական ամենապատասխանատու գիրքերի վրայ։ Թէեւ անակնկալ լինի մինչեւ իսկ Դաշնակցականներից շատերի համար եթէ ասենք որ 1912ին — մեր կուսակցութեան համար ծանր թուականներից մէկը — Գէորգ Կեդր. Կոմիտէի անդամ էր մի աշխարհի պատասխանատու վայրում, որպիսին Թիֆլիսն էր։

Դաշնակցութեան մեծ գաղտնավարութեան շրջանին (ռուսական Սենատ) Գէորգը իր անփոխարինելի դերը ունեցաւ գործի կազմակերպման եւ նիւթերի ամբարման մէջ։

Եղաւ բնչհանրապէս մէկը այն լուռ ու վստահելի հաւատարմատարներից, որոնց Դաշնակցութիւնը դիմում էր միշտ դժուարին վայրկեաններին եւ որոնք անձնուիրաբար կատարում էին վերից եկած ամէն հրահանգ։

Նոյնքան մեծ սիրով Գէորգը աշխատեց նաեւ անկախութեան շրջանին (խորհրդարանի անդամ էր) եւ իր կարեւոր դերը ունեցաւ մասնաւորապէս մեր մանուկ Հանրապետութեան անդրանիկ փոխառութեան գործի մէջ։

Նոյն օրերին էր, որ իբրեւ իրաւագէտ խորհրդական, Ահարոնեանի հետ Պոլիս այցելեց։

Մի յուշ՝ իր լռիկ ու զոհաբերութեան միշտ պատրաստ նկարագրին աւելի մօտից ծանօթանալու համար։

Հայ - վրացական պատերազմի օրերին էր։

Քաղցած ու բոկոտն Հայաստանը արիաբար ծառացել էր իր բախտաւոր դրացիի — կուշտ ու ապառազէն — Վրաստանի դէմ։ Թիֆլիսից քիչ հեռու որոտում էին թնդանօթները, իսկ Թիֆլիսում — ինչպէս նաեւ ամբողջ Վրաստանում — ընդհանուր հալածանք կար հայ տարրի դէմ։ Այդ հալածանքները իրենց դաժանութեամբ երբեմնապէս յիշեցնում էին Թուրքիան, մանաւանդ Վրաստանի մայրաքաղաքում, Թիֆլիսում, ուր հնուց հոծ հայութիւն կար հաստատուած։

Հալածանքի ենթակայ էր, ի հարկէ, նաեւ Գէորգը։ Ցառուկ հետապնդում կար տողերիս գրողի դէմ՝ իբրեւ Բիւրօյի պաշտօնական օրկանի՝ «Հորիզոնի» խմբագրի։ Պատերազմի հէնց առաջին օրն իսկ ոստիկանութիւնը խուժած էր խմբագրատուն եւ տպարան, գոցած թերթը եւ բռնագրաւած տպագրութեան պատրաստ թիւը։ Պատսպարուած էի ընկերներից մէկի մօտ, որի բնակարանը, իր տիրոջ գրաւած դիրքին շնորհիւ, անձեռնմխելի էր։ Հուր թերթն, որ անհրաժեշտ է չտապ կերպով մի գրքոյկ հանել, փաստացիօրէն երկու հարցի պատասխանելու համար,— ո՛վ է հայ-վրացական պատերազմի պատասխանատուն եւ ո՛վ է արդարը այդ պատերազմի մէջ (Վրաստանի ղեկավարութիւնները վրդովիչ էին մեր հոգերի նկատմամբ)։ Գրքոյկը պիտի լինէր ռուսերէն լեզուով։ Գաղտագողի ինձ եկաւ Գէորգը։ Առաջարկեց որ գրքոյկը միասին գրենք. առաջին եւ (ո՛վ է պատասխանատուն), իսկ երկրորդ մասը ինքը (ո՛վ է արդարը)։ Թէեւ համեստ աշխատանք, բայց նա կապուած էր դժուարութեանց հետ։ Ցուցէ էր դիտել, թէ ինչ մեծ սիրով ու քաղցրութեամբ այս համեստ գործը գլուխ հանեց նա։ Տպուեց գրքոյկը եւ հրապարակուեց («Հայ-վրացական կոնֆլիկտը» խորագրին տակ, առանց, ի հարկէ, հեղինակների անուան նը յիշատակելու։

Պատմեցի այս անհնչան դէպքը՝ իբրեւ մի գիծ նրա կեանքից։

Հմուտ իրաւագէտ էր եւ ծանօթ պետական իրաւունքին. Լծուած էր մանագիտական պրպտումների՝ Հայաստանի սահմանադրութեան մշակման գործում իր բաժին աջակցութիւնը բերելու համար։ Խորապէս ազնիւ, իր եւ թափառական թռչուն դարձաւ նաեւ Գէորգը, ջախջախուած երկրից, բայց անմեռ յուսադրով իր մահուան դժբախտ լուրը գալիս է Ուկրայնայից, հայրենիքից այնքան հեռու մի վայր, ուր յայտնի չէ թէ ինչպէս ընկաւ եւ ինչո՞ւ։

Ով գիտէ, ի՛նչ ծով տառապանք տարաւ իրեն հետ այդ նուրբ, կիրթ ու համեստ մտաւորականը, որ բոլշեւիկեան լուծի տակ անձայն քամւում էր դառնութեան բաժակը, առանց որ եւ է յանցանք գործած լինելու։

Շիրիմները ցուրտ են լինում միշտ, բայց ինչ որ ջերմութիւն ունի իր մէջ սիրելի Գէորգի բաղդի հողաթումբը. ամէն այցելու պիտի զգայ, որ այդ հողաթմբի տակ հայրենակարօտ մի սիրտ կայ թաղուած։

Վ. Ն.

ՀԱՅԱՍՏԱՆ

ՓՐՈՖ. Ն. ԲՈՒՆԻԱԹԵԱՆ

Երեւանի մէջ վերջերս տարուեցաւ ճարտարապետ փրոֆ. Ն. Գ. Բունիաթեանի ստեղծագործութեանց նուիրուած երեկոյ մը։

Այս առթիւ, «Խորհ. Հայաստան» կը գրէ.

Ճարտարապետ փրոֆէսոր Ն. Բունիաթեան կը պատկանի այն մարդոց շարքին, որոնք խորապէս եւ լրջօրէն ուսումնասիրած են արեւելքի եւ մասնաւորաբար հայկական ճարտարապետական ոճը։ 1914ին կ՚աւարտէ Լենինկրատի ակադեմիային ճարտարապետական բաժինը, այնուհետեւ կը նուիրուի հայկական արուեստի ուսումնասիրութեան։ Այդ նպատակով, Մառի հսկողութեան տակ, 1914—1917 կ՚աշխատի Անիի մէջ, իբրեւ ճարտարապետական բաժնի վարիչ այդ քաղաքի պեղումներուն։ Այդ ժամանակաշրջանին՝ մանրամասն կ՚ուսումնասիրէ Անիի կարեւոր յուշարձանները Հայկական ճարտարապետական ոճին գաւ, փրոֆ. Բունիաթեան Լենինկրատի ճարտարապետական յանձնախումբին խորհուրդով, կ՚ուսումնասիրէ Այլբերոնեան Թերակղզիին մէջ թրքական ճարտարապետութեան ոճը,— մասնաւորաբար «Խանի պալատը» ու կապակցութիւններու մէջ։ Հրատարակուած ճարտարապետական աշխատութիւններէն նշանաւոր է Մառի խմբագրութեամբ լոյս տեսած Պաղատական եկեղեցին աշխատութիւնը։ 1918ին փրոֆ. Բունիաթեան կը դասախօսէ Լենինկրատի բարձրագոյն տեխնիկական բարձրագոյն վարժարանին եւ եւ ճարտարապետական - գեղարուեստական արհեստանոցներուն մէջ,— այստեղ կը ստանայ փրոֆէսորի տիտղոս։ 1922ին Մոսկուայի ճարտարապետական ցուցահանդէսին մէջ կը ստանայ «Կարմիր շինարար» տիտղոսը իր կարգ մը աշխատանքներուն համար. 1924ին կը հրաւիրուի Հայաստան եւ կ՚աշխատի Երեւանի մէջ իբրեւ գլխաւոր ճարտարապետ. Փրոֆ. Բունիաթեան իր բոլոր ուժերը ի սպաս կը դնէ Երեւանի ընկերվարական շինարարութեան եւ բարեկարգումին։ 10 տարուան ընթացքին, փրոֆ. Ն. Բունիաթեանի նախագծին համաձայն եւ իր անմիջական ղեկավարութեան տակ, Երեւանի մէջ կը շինուին 80 զանազան շէնքեր,— «Ինյիւ», «Ինտէրնացիոնալ» բնակարաններ, նոր պանդոկը, գիւղատնտեսական գրամատուներ, գրամատան աշխատաւորներուն բնակարանը, թ. պանդոկը, հրշէջներու կեդրոնը, նոր բաղնիքը եւն.

Փրոֆ. Բունիաթեանն է որ կազմակերպած է պետական համալսարանի ճարտարապետական ֆաքիւլթէն, եւ այժմ ալ կը դասախօսէ այնտեղ։

Փրոֆ. Բունիաթեան շինարարական կարեւոր աշխատանքներ կատարած է նաեւ Մոսկուա - Կազան երկաթուղին վրայ եւ այլ վայրեր

ՓՈԽԱԴԱՐՁ ՕԳՆՈՒԹԻՒՆ

Ընկերային ապահովագրութեան գործավարութեան մէջ կազմուած է հաւաքական գիւղատնտեսութեան աշխատաւորներու յատուկ փոխադարձ օգնութեան մարմին մը, որուն պատ-

բաստած վիճակագրութեան համաձայն, 1934ին, Հայաստանի մէջ հիմնուած են փոխադարձ օգնութեան 500 միութիւններ, 116 000 անդամներով: 1935ին նախատեսուած անդամներու վճարուած է 116 200 ռուբլի, որի եւ ... 40 100 ռուբլի, ... անդամներու՝ 45 հազար ռուբլի. Փոխադարձ օգնութեան ընկերակցութիւնները ... աշխատաւորներուն օգնած է հոգալով անոնց բժշկական եւ առողջապահական կարիքները:

Այս տարի փոխադարձ օգնութեան ընկերակցութիւններուն թիւը պիտի հասցուի 600ի:

ՇԵՐԱՄԱՊԱՀՈՒԹԻՒՆԸ ԿԸ ԾԱՒԱԼԻ

Հայաստանի շերամաբուծական ընկերութիւնը 1934ին արտադրած էր 106.131 տուփ շերամի հունտ եւ մըթերած՝ 103.5 թոն բոժոժ: Հայաստանի մէջ օգտագործուած է 2238 տուփ, մնացեալը ղրկուած է արտասահման եւ հարեւան երկիրներ:

Հայաստանի շերամապահական ընկերութիւնը կ'արտադրէ բարձրակ եւ առատ բոժոժ: Եւ տարուէ տարի կ'աւելնայ բոժոժներուն արտադրութիւնը: Այսպէս 1930ին մէկ տուփ շերամի հունտը կուտար 40.2 քիլօ բոժոժ, 1931ին՝ 42.5 քիլօ, 1933ին՝ 42.7 քիլօ, 1934ին՝ 46.2 քիլօ:

Այս տարի Մեղրիի, Երեւանի եւ Ղափանի գործարանները պիտի տան 95 000 տուփ շերամի հունտ: Հայաստանի մէջ պիտի օգտագործուի 2250 տուփ: Մէկ տուփի մէջէն արտադրութիւնը կ'ենթադրուի 46 քիլօ:

Շերամապահութիւնը աւելի եւս ընդարձակելու համար Հայաստանի մէջ, այս տարի պիտի տնկուին 155 000 թթենի:

Արեւի նոր դասը
(ՆՈՐԵՆ ԴԱՇՆԱԿՑՈՒԹԻՒՆ)

Աթէնքի մեր թղթակիցը գրած էր Կարապետ Զախուչի դատապարտութեան մասին: «Նոր Օր»էն կը քաղենք հետեւեալ մանրամասնութիւնները—

Լիվադիայի եղեռնադատ ատեանին առջեւ Կարապետ Զախուչի դատավարութիւնը վերջացաւ փետր. 23ին: Բարեգործականը եւ Հօկը Զախուչին համար երեք փաստաբան վարձած էին:

Փաստաբանները դէպքին վրայէն ցատկելով, մինչեւ վերջ խօսեցան Դաշնակցութեան մասին, անոր «գործած» սպանութիւններուն թիւին վրայ: Կարապետ Զախուչ անամօթաբար ըսաւ թէ ինք Դաշնակցութեան մէջ գտնուած ատեն (հետաքրքիր է իմանալ թէ ե՞րբ Դաշնակցական եղած է «Ն.Օ.»), գաղտնի ժողով գումարուած է Աթէնքի մէջ, ուր որոշուած է Մալըմեանը սպաննել:

Ասիկա ընդհանուր ծիծաղի առիթ տուաւ եւ շուտով հասկցուեցաւ որ մեր մարդիկ Զախուչը Դաշնակցական եղած չէ: Դատարանի նախագահը ամբաստանեալ կողմի սուտ վկայութիւններէն ազդուած, կ'ուզէր ժամ առաջ դատը վերջացնել:

Երկու կողմի վկաները լսուելէ յետոյ, խօսք առաւ դատախազը, որ դէպքը ներկայացուց՝ ինչպէս ինչպէս պատահած է:

Ըսաւ թէ Կարապետ Զախուչ նախայարձակ եղած է եւ Գրիգոր Գէորգեանը սպաննելու դիտումով կրակ բացած անոր վրայ: Դատախազը երկարօրէն բանտարկութեան պատիժ պահանջեց Կարապետ Զախուչի համար, իսկ միւս ամբաստանեալներուն համար ոչինչ ըսաւ, նկատելով որ ամբաստանող կողմը ամբաստանած չէր զանոնք:

Դատախազէն յետոյ խօսեցան ամբաստանող կողմին երկու փաստաբանները, որոնք բանտարկութեան պատիժ պահանջեցին Կարապետ Զախուչին համար:

Պաշտպան փաստաբաններուն ճառերը ամբողջովին Դաշնակցութեան դէմ էին:

Նախագահը քանի մը անգամ դիտել տուաւ թէ դատավարութիւնը Դաշնակցութեան համար չըլլար, այլ Կարապետ Զախուչի:

Ի վերջոյ, դատաւորները առանձնացան եւ քիչ յետոյ սրահ վերադառնալով, հաղորդեցին վճիռը:

Կարապետ Զախուչ 27 ամիս բանտարկութեան, 3 հազար տրախմի տուգանքի եւ 16 հազար տրախմի դատական ծախքերու վճարման դատապարտուեցաւ:

Վճիռէն անմիջապէս յետոյ, Կարապետ Զախուչ ոստիկաններու հսկողութեան տակ բանտ առաջնորդուեցաւ:

Աչքը լոյս Բարեգործականին եւ Ազգ. Վարչութեան:

ՓՐՈՖ. ՏՈՏՈՄԵԱՆՑԻ ՅՈԲԵԼԵԱՆԸ

ՍՈՖԻԱ, 24 փետր. (Յառաջ)— Այսօր, կէսօրէ առաջ, հանդիսաւորապէս տօնուեցաւ փրոֆ. Վ. Տոտոմեանցի յոբելեանը՝ «Ֆոօֆի» սրահին մէջ: Բազմաթիւ ներկաներու մէջ կը նկատուէին պուլկար ծանօթ մտաւորականներ, փրոֆէսորներ եւ պաշտօնատարներ:

Յոբելենական յանձնախումբի նախագահը, Գ. Տօքթ. Փալաղով, որ տնօրէնն է ժողովրդային դրամատուներու միութեան, ներկայացուց յոբելեարին կեանքը: Ան տուաւ փրոֆ. Տոտոմեանցի ուսանողութեան տարիները՝ Ցիւրիխի, Պերլինի, Պրիւքսէլի եւ Փարիզի մէջ, երբ կը ծանօթանայ համագործակցական շարժման, ինչպէս նաեւ անոր գիտական - գործնական կեանքի շրջանը՝ Ռուսիոյ մէջ: Ճառախօսը ծանրացաւ նաեւ փրոֆ. Տոտոմեանցի ծառայութեան վրայ՝ պուլկար համագործակցական շարժման ծաւալման մէջ:

Գրական - երաժշտական կարճ յայտագրէ մը յետոյ, կարդացուեցան բազմաթիւ շնորհաւորական նամակներ ու հեռագիրներ ղրկուած մտաւորականներու եւ համագործակցականներու կողմէ՝ թէ արտասահմանէն եւ թէ Պուլկարիոյ զանազան կողմերէն: Կարգ մը կազմակերպութիւններ իրենց գրութեանց կցած էին նիւթական նուիրատուութիւններ:

Նախ կարդացուեցաւ վարչապետ Գ. Զօր. Զլաթէվի նամակը՝ բուռն ծափերու մէջ:

Ազգային տնտեսութեան նախարարի անունով խօսեցաւ Գ. Տ. Փանտով՝ փոխ - կառավարիչը պուլկար հող. համագործ. դրամատան: Ճառախօսը յոբելեարին մաղթեց նոր ծառայութիւններ՝ պուլկար համագործակցական շարժման:

Ի վերջոյ խօսք առաւ յոբելեար փրոֆ. Վ. Տոտոմեանց, որ ռուսերէն հետաքրքրական ճառ մը խօսեցաւ՝ Պուլկարիոյ մէջ համագործակցական շարժման նշանակութեան մասին:

— Դուք փոքրիկ ազգ մըն էք,—ըսաւ,— բայց համագործակցական տեսակէտով շատ հեռու էք գացած. ոչ միայն ձեր դրացիները, այլ եւ մեծ ազգերը գլել անցնելով: Ասիկա արդիւնք է ձեր երկրին մանր - տնտեսական հանգամանքին՝ զոր պէտք է պահէք, եւ Պուլկարի կազմակերպական տաղանդին, որ առեղծած է հաւաքական բանեղծագործութեանց հոյակապ յիշատակարաններ. Պետութիւնը չունի աւելի լաւ օգնական մը, քան համագործակցականը ու ան պէտք է թոյլ տայ որ համագործակցականը աճի ազատ ու համեստ կերպով:

Փրոֆ. Տոտոմեանց բուռն ծափերու մէջ վերջացուց իր խօսքը:

Գիշերը, ի պատիւ իրեն, ճաշկերոյթ մը կը տրուի «Ֆոօֆ»ի մէջ:

Սոֆիայի «Թրակիա» դրամատան «Տեղեկատու»ն փրոֆ. Տոտոմեանցի նուիրած է յաւելուած մը:

«Ազատ Խօսք»ը եւս ամբողջ շաբթուան ընթացքին լայնօրէն արձագանգ եղաւ յոբելեանին ու յոբելեարի գործերուն, իր կիրակի թիւը գրեթէ ամբողջովին նուիրելով իրեն:

ՁԱՅՆԵՐ ԳԱՒԱՌԷՆ
Աղքատախնամի պարահանդէսը

ՄԱՐՍԷՅԼ, (Յառաջ).—Մեր Աղքատախնամը հիմնուած է այն օրէն, երբ Սթանիսլաս Թորանի մէջ բացուեցաւ մսուր - մանկապարտէզը: Իր հասոյթները եղած են միայն իր մնայուն նպաստները եւ անդամավճարները:

Այն օրերուն աննշան էր աղքատներու թիւը եւ Աղքատախնամը իր նիհար քսակով կը գոհացնէր բոլորը: 1927էն Ֆրանքի անկման պատճառով գործազրկութիւնը կրկնապատկեց աղքատներու թիւը, ինչպէս նաեւ Աղքատախնամի անդամուհիներուն եռանդը, նախագահութեամբ Հանգուցեալ Պալաքեան եպիսկ.ի:

Կարճ ժամանակաշրջանին այս միութիւնը դարձաւ ժողովրդական, շնորհիւ օրուան ազգ. վարչութեան օժանդակութեան: Եւ ահա երեք ամիսէ ի վեր անկանոն թուղթ ունեցողներու եւ սահմանէն դուրս հանուելու դատապարտուած աղքատներուն վրայ աւելցան աաննակներով գործէ եւ նըպաստէ զրկուած հայրենակիցներ, որոնք նախ կը դիմեն իրենց հայրենակցական Միութեան (եթէ վերապրած չեն) եւ ապա ափ կ'առնեն Աղքատախնամի դուռը, հացագին մը ստանալով ապրելու եւ ապրեցնելու իրենց ընտանիքը:

Ահա այս միութիւնն է որ փետր. 28ին տուաւ իր տարեկան պարահանդէսը, «Բօլիգէյ»ի սրահներուն մէջ, հովանաւորութեամբ Մարսէյլի քաղաքապետ Dr. Ribot-ի:

Հակառակ լուր օրուան, գաղութին բարեկեցիկ դասը լեցուցած էր ընդարձակ սրահը, մօտ 800 հոգի:

Ըստ հայկական սովորութեան բացումը կատարուեցաւ ժամը 10ին փոխանակ 9ի, առանց զարմանք պատճառելու ներկաներուն որոնք շատոնց համակերպած էին այս սովորութեան:

Ջութակահար Ս. Չէօրէքճեան եւ իր աշակերտներէն օրիորդներ Փէրճեմեան, Ա. Արզումեան եւ Ե. Կիւլպէնկեան նախ նուագեցին «Մարսէյյէզ»ը եւ ապա «Բամ Փորոտանց»ը, որոնք ունկնդրուեցան յոտնկայս:

Օրուան նախագահ Գ. Կիւմիւշեան բացման երկու խօսքով շնորհակալութիւն յայտնեց ներկաներուն եւ բացատրելով Աղքատախնամի տիկիններուն կատարած դերը, ըսաւ.

— «Մենք հոս, այս շքեղ սրահի ոսկեզօծ պատերուն մէջ հաւաքուած ենք վայելելու ժրաջան տիկիններու կողմէ կազմակերպուած այս գեղարուեստական հանդէսը եւ պարել ուտելով, խմելով եւ պարելով մինչեւ լոյս, սակայն այս շրջանակէն դուրս ես իմ սրտիս աչքերով կը տեսնեմ ուրիշ պատկեր մը: Թշուառութեան մատնըւած մեր անհամար հայրենակիցներու պատկերը: Անոնք իրենց աչքերը յառած են Աղքատախնամին եւ անոր միջոցաւ մեր բոլորին»:

Գ. Ժ. Կիւլպէնկեան ջութակի վրայ նուագեց concerto en la mineur, որ յաջողութեամբ ունկնդրուեցաւ եւ կրկնուեցաւ ծափերով: Ետոյ ներկայացուեցաւ կենդանի պատկեր մը, «Վարդան Մամիկոնեան», եկեղեցական գունաւոր լոյսերու մէջ որուն միջոցին երգուեցաւ «Լռեց ամպերը»: Այս պատկերը չթողուց իր հաքաղատ տպաւորութիւնը եւ երգն ալ զուրկ էր ներդաշնակութենէ: Յայտագրի միակ ուշագրաւ մասն էր այս: Օր. Անահիտ Գրաճեանի հայկական պարը հաճելի անակնկալ մը եղաւ, փակելով առաջին մասը: Դադարէն յետոյ եկաւ օրուան հիւրը, քաղաքապետ Տօքթ. Ռիպօ, որ ընդունուեցաւ ծափերով: Հանդիսականները լուռ եւ կարգապահ կը գրաւեն իրենց աթոռները եւ Գ. Կիւմիւշեան կը սկսի սահուն ֆրանսերէնով մը Աղքատախնամի կողմէ բարի գալուստ մաղթել յարգելի հիւրին եւ խորհրդականին, միեւնոյն ատեն երախտագիտութիւն յայտնելով յանուն գաղութին: Տօքթ. Ռիպօ խօսքը ուղղելով հանդիսականներուն ըսաւ.

— «Ես ձեզ կը սիրեմ, որովհետեւ գիտեմ թէ դուք տառապած ու չարչարուած ազգ մըն էք, եւ առաւելապէս կը սիրեմ այն կազմակերպութիւնները որոնք հասարակաց չարիքներ մեղմացնելու կոչուած ունին: Հայ տիկիններու այս միութիւնն ալ իմ սիրած գաղափարս կը հետապնդէ եւ դուք բոլորդ այսպէս հաւաքուելով այդ միութեան շուրջ՝ ցոյց կուտաք իրարու օգնելու մարդկային զգացումներ»:

Ի պատիւ քաղաքապետին յայտագրէն դուրս տրին Ս. Մէրճիւրի եւ Հ. Համբարձումեանի կողմէ եղան քանի մը հայկական զուգերգներ եւ մեներգներ: Ետոյ ներկայացուեցաւ «Ազգին համար» զաւեշտը, գրուած Գ. Կ. Փօլատեանի կողմէ: Կէս գիշերէն մինչեւ լոյս տեղի ունեցան եւրոպական պարեր, որոնց ականատես եղաւ քաղաքապետը, եւ շրջապատուած Աղքատախնամի անդամ - անդամուհիներով՝ շամփանեայի գաւաթներ պարպուեցան հայ ժողովուրդին կենացը:

Ս. Միլոտեան

ԿԸ ԽՆԴՐՈՒԻ յօդուածագիրներէ եւ թղթակիցներէ իրենց գրութիւնները գրել թուղթին մէկ երեսին վրայ ընթեռնելի եւ մելանով:

ՄԱՄՈՒԼ
Բարեգործականի խնամարկեալները

«Հայրենիք» դիտել կուտայ այս խորագրով խմբագրականի մը մէջ (13 փետր.).

— «Բարեգործականի կեդրոնը Փարիզէն մեզի ղրկած է գրութիւն մը, որով կը հաւատացնէ, թէ Բարեգործականը «ըլլալ յայտնապէս, ըլլալ քօղածածուկ», նպաստներ չի տար որեւէ քաղաքական կուսակցութեան եւ թէ, ուրեմն, այդ մասին եղած խօսակցութիւնները բացարձակ «զրպարտութիւններ» են:

Դժբախտաբար, Բարեգործականի վարիչներուն գրութիւնը համոզեցուցիչ չէ երբեք, որովհետեւ անոնք ոչ մէկ ... չեն մեզի բացատրութիւններ տալու այն մասին թէ՝

ա) Ինչո՞ւ տարիներ շարունակ (անգամ Դաշնակցութեան ամէնէն բարեացակամ վերաբերում ցոյց տուած տարիներուն) Բարեգործականի տպագրական գործերը տրուած են ռամկավար թերթերուն եւ տպարաններուն միայն:

բ) Ինչո՞ւ տարիներ շարունակ միմիայն ռամկավար (երբեմն ալ համայնավար) վճարովի պաշտօնեաներ պահուած են ինչպէս Բարեգործականի կեդրոնի, այնպէս ալ շրջաններուն:

Եւ արդեօ՞ք Բարեգործականը նիւթական եւ բարոյական խոշոր օգնութիւն չէ ընծայած ռամկավար (մասամբ ալ համայնավար) կուսակցութեան, երբ տարիներ շարունակ իր վրայ է վերցուցած ռամկավար աչքի զարնող գործիչներուն ապրուստի միջոցներ հայթայթելու պարտականութիւնը: Կամ արդեօ՞ք Բարեգործականը իր ռամկավար գործիչներու միջոցով տարիներ շարունակ ... չէ մղած ռամկավար կուսակցութեան համար:

գ) Ինչո՞ւ յակամէ անուանէ Բարեգործականի վարիչները չեն յիշած թէ ո՞ր թերթերուն եւ որքա՞ն տարեկան բաժնեգին կը վճարեն: Ինչո՞ւ, օրինակ, չեն բացատրած, թէ 1930ին թերթերու վրայ ի՞նչ պատճառով ծախսած են միայն 60 անգլիական ոսկի, այսինքն՝ 300 տոլար, մինչդեռ 1934 թ. ընթացքին աւելի քան կրկնապատկած են այդ գումարը (ծախսած են 130 անգլ. ոսկի, որ կ'ընէ 650 տոլար): Այդ յաւելումը, որ պատահական չէ գացած Դաշնակցական թերթերուն, արդեօք չէ՞ եղած հակադաշնակցական կատաղի պայքար մղող թերթերը քաջալերելու համար:

Բարեգործականի գլուխ կանգնած ռամկավար աղաները, ի՛նչ քան ալ ճիգ ընեն, չեն կրնար հասարակութենէն ծածկել նաեւ այն փաստը, որ մանաւանդ վերջին տարիներու ընթացքին Բարեգործականի գումարները առատօրէն կը ծախսուին ... մեր շարք մը գաղութներու մէջ մասնաւոր դպրոցներու միջոցով կատաղի հակադաշնակցական պայքար մղելու համար,— կը հեռացուին Դաշնակցական կամ նոյն իսկ համակիր ուսուցիչները եւ անոնց տեղ կը դրուին ռամկավար, համայնավար եւ յաճախ ապիկար ուսուցիչներ:

Արտասահմանի ամէն հայ համայնք, ուր Բարեգործականի ճիւղ կայ, պանի փորձով գիտէ, թէ Բարեգործականը չէզոքութիւն կամ անկուսակցականութիւն կը խաղայ, երբ դրամ պէտք է հաւաքէ հանրութենէն, իսկ երբ դրամը ծախսելուն կուգայ՝ անիկա կը շարժի այնպէս, ինչպէս կը շարժի ռամկավար կուսակցութիւնը:

Այնպէս որ ի զուր են կեդրոնի տղայական փորձերը ցոյց տալու, թէ Բարեգործականը ռամկավարներու կուսակցական խանութը չէ»:

ԼՐԱՏՈՒ ԱՐՈՒԵՍՏԻ

Cahiers Drouot գրական երկամսեայ ֆրանսերէն հանդէսը երկրորդ տարին թեւակոխեց: Վերջին թիւը լոյս տեսաւ սովորականին պէս ճոխ բովանդակութեամբ եւ պատկերազարդ: Հետաքրքրական մեծ կարեւորութիւն մը կը ստանայ այս հանդէսը, որուն տնօրէնն է՝ Մերուժան Պարսամեան, ոչ մէկ ջանք կը խնայէ լաւագոյն հրատարակութիւն մը դարձնելու համար զայն: Բաժանորդագրութիւնն է 10 ֆրանք՝ Ֆրանսայի, եւ 15 ֆրանք՝ արտասահմանի համար: Բաժանորդներուն նուէր կը տրուի 9 ֆրանքնոց գիրք մը: Փափաքողներուն ձրի նմոյշ մը կը ղրկուի: Հասցէն է.— Cahiers Drouot, 30 Rue Drouot, Paris (9):

×

ՕՐ. ՌԻԹԱ ԱԶԱՐԵԱՆ

Երիտասարդ նկարչուհի մը, Օր. Ռիթա Ազարեան, ցուցահանդէս մը կազմակերպած է Galerie Chanth, 30, Rue Drouot, Paris (9), ուր ցուցադրութեան դրած է 36 կտոր գործ: Ցուցահանդէսը պիտի տեւէ մինչեւ 27 մարտ:

Ցուցադրուած գործերը մեծ մասամբ տեսարաններ են Գալիսէն,— մզկիթներ, գերեզմաններ, նաւեր, անտառներ,—եւ քանի մը հատ ալ Ֆրանսայէն, բնանկարներ ու ծաղիկներ:

ՍՏԱՑԱՆՔ

«ՀԱՅ-ԲՈՅԺ», ժողովրդական ամսաթերթ բժշկութեան եւ առողջապահութեան, խմբագիր Շ. Նարդունի:

Թիւ 6 (մարտ), բովանդակութիւն.— Կինը եւ իր դարմանը (Տօքթ. Այվազեան), Կերակուրէ թունաւորումներ (Տօքթ. Ն. Տէյիրմէնճեան), Մեծ - Պահք (Զարուհի Գալֆայեան), Ցաքէօր, աղջիկս պիտի կարգեմ (Մենծ-Հայրիկ), Կարելի՞ է դարմանել ապերջութիւնը (Տօքթ. Թուլուզ), Առողջապահական կանոններ աղիքներու բորբոքման դէմ:

Բաժանորդագրութեան պայմաններ.— 20 ֆրանք Ֆրանսա, 25 ֆրանք արտասահման:

Դիմել Dr. Ch. AIVAZIAN, 17, Rue Damesme, PARIS:

*** Տեղական թերթ մը կը գրէ թէ 1934ին 27.468 օտարականներ խնամուած են Փարիզի հիւանդանոցներուն մէջ: Օրական հաշուով 474.118 օրուան պատսպարում: Մէկ օրուան պատսպարումը կ'արժէ 39 ֆրանք, 40 բժիշկի եւ 4 ֆր. 19 վիրաբուժութեան համար: Ուրեմն, կ'եզրակացնէ թերթը, Փարիզ քաղաքը մէկ տարուան մէջ 19 միլիոն ֆրանք ծախսած է օտարականներու վրայ:

ՆԻՒԹԵՐ ՊԱՏՄՈՒԹԵԱՆ ՀԱՄԱՐ (6)

ԱԹԷՆՔԻ ՍՊԱՆՈՒԹԵԱՆ ԴԱՏԱՎԱՐՈՒԹԻՒՆԸ

Տամասկինոս.— (Պաշտ. փաստաբաններով). Այսինքն բանը բանէն անցնելէն վերջը ...

Պատիկեան.— Գրչըճեանը ըսած էր ինծի թէ Նիկոլի Աթէնք գալէն առաջ ինքը շատ կը վախնար: Նիկոլի վարքի մասին բան մը չեմ գիտեր:

Պատիկեանին յաջորդեց ... Մկրտիչ, Թրքախօս, որուն ուղղուեցաւ հետեւեալ հարցումը:

Նախագահ.— Դուն Թո՞ւրք ես, թէ Հայ:

Մկրտիչ.— Հայ եմ:

Երդումը կատարելէ յետոյ յայտարարեց թէ դէպքի մասին շատ բան չեմ գիտեր: Դէպքէն 10 վայրկեան յետոյ Սիմոնեան յայտարարած է իրեն թէ Գրչըճեանը սպաննած են, Լազոեանին մարդիկը:

Ներկայացաւ նաեւ ուրիշ Թրքախօս մը, որ անհշան եւ անկարեւոր բաներ պատմելէ յետոյ ճամբուեցաւ:

Կանչուեցաւ Մինաս Թոփճեան:

Նախագահ.— Ի՞նչ է Դաշնակցութիւնը:

Թոփճեան.— 30 տարիէ ի վեր Դաշնակցական եղած եմ: Կուսակցութեան նպատակն է Հայաստանի ազատագրութիւնը: Դաշնակցութիւնը ահաբեկչական կազմակերպութիւն չէ: Ան կը յարգէ անհատին ազատութիւնը:

Ես ալ անդամ էի այն յանձնախումբին, որ վտարեց Նիկոլը, որ կանոնաւոր չէր մասնակցեր կուսակցական ժողովներուն: Ինք ինքնաբերաբար քաշուած էր կուսակցութենէն եւ մենք հաստատեցինք այդ վիճակը:

Ցոյց տրուեցան երկու կնքուած շրջաբերականներ: Առաջինով պաշտօն կը տրուէր դատական յանձնախումբի անդամներուն քննելու Նիկոլի մասին եղած ամբաստանութիւնները, իսկ երկրորդը մարմիններուն կը հաղորդէր Նիկոլի վտարման որոշումը:

Թոփճեան.—Առաջին նամակը ես ալ ստացած եմ, երբ յանձնախումբի անդամ էի: Իսկ երկրորդը կեղծ է, որովհետեւ ստորագրութիւն չկայ տակը:

Ամբաստանեալ Նիկոլ Նիկողոսեան նախագահէն խնդրեց քննել երկու թուղթերը: Նախագահը յանձնեց եւ Նիկոլ ակնարկ մը նետելէ յետոյ անոնց վրայ, անմիջապէս յայտարարեց թէ առաջինը վաւերական է, իսկ երկրորդը կեղծ է:

Նիկողոսեան.—Երկուքին ձեռագիրները տարբեր են: Երկրորդը գրուած է առաջինէն 4—5 ամիս յետոյ: Կուսակցութեան քարտուղարները կ'ընտրուին մէկ տարուան համար: Ուրեմն, որոշ է որ երկրորդը կեղծ է:

Կանչուեցաւ Հրանտ Բամպակեան:

Նախագահ.— Ի՞նչ գիտես սպանութեան մասին:

Բամպակեան.— Ոչինչ գիտեմ. որովհետեւ այդ ժամուն տունէն կը բացակայէի: Մինչեւ գացած էինք: Ժամը 12ին վերադարձայ եւ լսեցի որ Գրչըճեան սպաննուած էր:

Նախագահ.— Ո՞րու համար լսեցիր թէ սպաննած է:

Բամպակեան.— Հետեւեալ առաւօտ ... տարաձայնութիւն կար թէ ուսուցչուհիին տղան սպաննած էր: Ուրիշ մանրամասնութիւն չեմ գիտեր:

Նախագահ.— Դուք կուսակցակա՞ն էք:

Բամպակեան.— Այո՛.

Նախագահ.— Կը շարունակէ՞ք ներկայիս կուսակցական ըլլալ:

Բամպակեան.— Այո՛:

Նախագահ.— Նիկոլը կը ճանչնա՞ս: Ներկայիս կուսակցակա՞ն է:

Բամպակեան.— Այո՛, կը ճանչնամ մինչեւ 1929ը կուսակցութեան մէջն էր: Ետոյ հեռացուեցաւ, ներկայիս կուսակցութեան անդամ չէ:

Նախագահ.— (Ցոյց կուտայ ժողովի մը ատենագրութիւնը որ ըրած էր Բամպակեան): Այս արձանագրութեանց մասին ըսելիք ի՞նչ ունիս: Դո՞ւն գրած ես:

Բամպակեան.— Այո՛, այդ ատենագրութիւնները ես պահած եմ: Գրչըճեան կուսակցութենէն վտարուելէն վերջ, թաղին կուսակցական ընկերները ժողովի հրաւիրեց, իր հեռացման պատճառները բացատրելու համար եւ սկսաւ երեւակայական երկար պատմութիւն մը պատմել եւ ամբաստանել զանազան անձեր, որոնք իբր թէ ծրագրած էին երկաթուղիներ օդը հանել, դրամատուներ կողոպտել եւն. երբ լսեցի այս զրպարտութիւնները, առաջարկեցի որ իր այս բառերը գրի առնեմ եւ ամբաստանուած անձերն ալ կանչենք, որպէսզի անոնցմէ ալ լուսաբանութիւններ իրենց դէմ եղած ամբաստանութեան մասին: Գրչըճեան հաւանեցաւ եւ ես սկսայ գրի առնել: Սակայն, երբ զգալով իր ամբաստանութեանց անհիմն ըլլալը, տետրակը յափշտակեց ձեռքէս: Օրէնքով, ատենագրութիւնը իմ քովս պէտք էր պահուէր, բայց կը տեսնէք թէ ճիշդ հակառակը պատահած է: Կը խնդրեմ նկատի առնել որ ատենագրութիւնը ընդհատուած է, որովհետեւ ձեռքէս յափշտակեց:

Նախագահ.— Դուք Գրչըճեանի արտայայտած միտքերուն կարեւորութիւն տուի՞ք:

Բամպակեան.— Ո՛չ, անոնք երեւակայական էին, բայց որպէսզի յետագային թիւրիմացութիւններ չունենանք, այդ պատճառաւ իր բառերը գրի առի:

Նախագահ.— Գրչըճեանը ինչո՞ւ հեռացաւ կուսակցութենէն:

Բամպակեան.— Կուսակցութիւնը վտարեց զայն իր հակակարգապահական ընթացքին համար:

Դատախազ.—Ինչո՞վ կը բացատրես կուսակցական կարգապահութիւնը:

Բամպակ.— Ամէն կուսակցութիւն կարգապահութիւն ունի, առանց կարգապահութեան կազմակերպութիւն չըլլար, սովորական միութիւններն անգամ կարգապահութիւն կ'ունենան:

Նախագահ.— Ամբաստանութեան մէջ ... մըն են որ Դաշնակցութիւնը սպաննել Գրչըճեանը:

Բամպակ.— Երբեք:

Նախագահ.— Կ'ըսուի թէ Դաշնակցութիւնը ոճիրներ գործած է Եւրոպայի, Ռուսիոյ եւ Ամերիկայի մէջ:

Բամպակ.— Անոնք հայ ժողովուրդի դահիճներու կողմէ հրապարակ հանուած են հակադաշնակցական պայքարը սնուցանելու համար:

Նախագահ.— Դաշնակցութիւնը ի՞նչ վերաբերում ունի Հայաստանի դաղթականներուն հանդէպ:

Բամպակ.— Դաշնակցութիւնը կը ջատագովէ ներգաղթը, որպէսզի կարելի եղածին չափ շատ Հայ համախմբուի Հայաստանի մէջ:

Լատոս.— (Ամբաստ. փաստ.) Կը տեսնէ՞ք ուրեմն Գ. Գ. երդուեալներ, թէ ատոնք են խորհրդային քաղաքականութեան վարողները:

(Շար.)

Մանրամասնութիւնները կը պակսին մարդկային կորուստներու մասին:

Կառավարութիւնը զէնքի տակ կանչեց 1932ի պահեստի նաւազները, ինչպէս եւ երկու դաս ցամաքային զինուորներ: Ուրիշներ ալ զօրաշարժի պիտի ենթարկուին:

Ուրբաթ օր Աթէնքի մէջ սպաննուեցաւ ծովային սպայ մը, Սիֆոս, երբ կը փորձէր ընդդիմանալ ապստամբութեան: Ցոյցարկաւորութեան կը մասնակցէին 100,000 քաղաքացիներ: Կարգ մը չէզոք անձեր կը փորձեն բարեխօսել, վերջ տալու համար եղբայրասպանութեան: Այս առթիւ հանրապետութեան նախագահին աջակցութիւնը խնդրած են:

Զօր. Քոնտիլիս, պատերազմական նախարարը, Մակեդոնիա գնաց, պահպանելու համար բարեկարգութիւնը: Բազմաթիւ ըսպաներ պաշտօնանկ եղած, իսկ ուրիշներ ապստամբներուն միացած են: Ընդհ. սպայակոյտէն 70 սպաներ Մակեդոնիա գացին, իսկ հազարաւոր զինուորներ զէնքի տակ առնուեցան, այդ շրջանը դրկուելու համար: Հազարաւոր երիտասարդներ կամաւոր կը գրուին: Նօթը մարտանաւեր, որոնք չէին յաջողած միանալ Կրետէ գացող 9 մարտանաւերուն, կը մնան Սալամինէի ծոցին մէջ, կազմ եւ պատրաստ:

Իրազեկներ կը հաւաստեն թէ ապստամբութիւնը կը խմորուէր երկու ամիսէ ի վեր: Կառավարութիւնը միշտ գաղտնի տեղեկագիրներ կը ստանար Վենիզէլոսի եւ Զօր. Փլասթիրասի կուսակիցներուն գործունէութեան մասին: (Զօր. Փլասթիրաս Ֆրանսա ապաստանեցաւ երկու տարի՛ առաջ եւ կը բնակի Գան: Վերջին լուրերու համաձայն, հեռացած է այս օրերս): Կացութիւնը ծանրացաւ անցեալ շաբթու, երբ կը դատուէին այն կալանաւորները որ ամբաստանուած են իբրեւ կազմակերպիչները Վենիզէլոսի դէմ կատարուած մահափորձին: Կ՚ըսուի թէ Զօր. Փլասթիրաս վերջերս յոյնեւպուլկարական սահմանը երթալով, հրահանգներ տուած է դաւադիրներուն: Բազմաթիւ թղթակիցներ փորձեցին լուսաբանութիւններ առնել այս մասին, բայց զօրավարը խուսափողական պատասխաններ տուաւ եւ յետոյ աներեւացաւ:

Վերջին լուրերու համաձայն, եթէ կառավարութիւնը չյաջողի սիրաշահել հիւսիսային Յունաստանի պահակազօրքը, անելի պիտի մատնուի, որովհետեւ այդ շրջանի սպաներուն 70 առ հարիւրը Վենիզէլոսեան են: Կը հաւաստեն թէ Վենիզէլոս, որ 71 տարեկան է, վճռած է մինչեւ ծայրը տանիլ պայքարը: Կառավարութիւնը կ՚ուզէ պաշարել Կրետէն եւ անօթութեան մատնել ապստամբները, վարակումէ փրկելով միւս շրջանները:

Բազմաթիւ ձերբակալութիւններ կատարուեցան Սէրէզի եւ Սելանիկի մէջ: Այս վերջին քաղաքին կալանաւորները փոխադրուած են Ալլաթինի վիլլան, ուր բանտարկուած էր Սուլթան Համիտ, Օսմ. սահմանադրութեան շրջանին:

Կառավարութեան յայտարարութիւնը

Կառավարութիւնը յայտարարութիւն մը հրատարակեց, որով դիտել կուտայ թէ մինչ կը ջանար բնականոն վիճակ հաստատել, մեծ զիջումներ ընելով ընդդիմադիրներուն, մարտ 1ին յեղաշրջութիւն մը ծագեցաւ Աթէնքի մէջ, նախաձեռնութեամբ կարգ մը անմիտներու, բայց անմիջապէս զսպուեցաւ: «Հանգստեան կոչուած ծովային սպաներ, մոռնալով Յունաստանի կացութիւնը եւ ազգին գերագոյն շահերը, բռնի իրենց ետեւէն քաշեցին նաւազները եւ շտապեցին դէպի Կրետէ, «Ավերոֆ», «Հէլլի» մարտանաւերով եւ երկու թորփիլահալածներով: Միւս կողմէ, ապստամբներու ղեկավարը (Վենիզէլոս), որ Կրետէ կը գտնուի, ապստամբութեան դրդած է իր կուսակիցները: Անոնց գրաւել տրուած է Քանտիան եւ Ռէթիմնոն, սպառնալով խռովարար մարտանաւերուն, յարձակում գործելու համար Յունաստանի դէմ, ինչ որ կը նշանակէ քաղաքացիական նոր պատերազմ: Կառավարութիւնը որոշած է բոլոր միջոցներով զսպել ապստամբութիւնը եւ վերահաստատել օրինական կարգը, առանց խնայելու ո եւ է մէկուն: Ան պիտի գործէ արագօրէն եւ վճռապէս, եւ վստահ է թէ հելլէն ժողովուրդը չուզեր գերի դառնալ ո եւէ մէկուն, ենթարկուիլ ափ մը տարրերու բռնութեան, տարրեր որոնք կ՚ուզեն իրենց քմահաճոյքին մատնել ամբողջ Յունաստանի ժողովուրդը: Կառավարութիւնը զէնքի տակ պիտի առնէ որոշ շրջաններու զինուորները, զօրացնելու համար իր ուժը եւ վստահ է թէ Յունաստանի հայրենասէր զաւակները պիտի փութան իրենց գործօն աջակցութիւնն ընծայել հայրենիքին համար»:

⁂ Կ՚ըսուի թէ Վենիզէլոս եռապետութիւն մը հաստատած է Կրետէի մէջ:

⁂ Վերջին հեռագիրներու համաձայն, ապստամբները կը սպառնան գրաւել Մակեդոնիան եւ Թրակիան: Այս պատճառաւ, կառավարութիւնը առ այժմ չուզեր ամբողջ ուժը Կրետէի դէմ կեդրոնացնել:

Զօրագունդեր համախմբուած են Սելանիկի բարձունքներուն վրայ: Միւս կողմէ Վենիզէլոս կը կազմակերպէ իր ուժերը: Կառավարութեան ձեռքը մնացած են եօթ մարտանաւեր: Արագութեան մրցում մըն է որ կը կատարուի երկու հակառակորդներուն միջեւ: Կ՚ըսուի թէ Զօր. Փլասթիրաս Կրետէ գացած է:

ՁԱՆԱՁԱՆ ԼՈՒՐԵՐ ՔԱՆԻ ՄԸ ՏՈՂՈՎ

ԳԵՂԱՆԻ ԼՐՏԵՍՈՒՀԻ մը ձերբակալուեցաւ Գրէսթի մէջ, երբ կը պատրաստուէր Փարիզ գալ, ծովային անդակալի մը հետ: Իր վրայ գտնուեցան շատ մը անցագիրներ:

ԹՂԹԱՏԱՐԱԿԱՆ ՊԱՅՈՒՍԱԿ մը, որ 900,000 Ֆրանք կը պարունակէր, անհետացաւ Սէն Լազարի կայարանին մէջ: Երրորդ դէպքն է այս, մէկ ամսուան ընթացքին:

ԱՆԳԼԻՈՅ ԱՐՏԱՔԻՆ նախարարը Պերլին պիտի երթայ հինգշաբթի օր, օդանաւով: Քաղաքական շրջանակներու մէջ անհամբերութեամբ կը սպասեն այս այցելութեան ելքին: Մոսկուայի մէջ կը գանգատին թէ Անգլ. կառավարութիւնը երկդիմի ընթացք մը բռնած է:

ԸՆԿԵՐԱ-ՀԱՄԸՆԿԵՐԱԿԱՆ ԴԱՍԱԽՕՍՈՒԹԻՒՆ

ՓԱՐԻԶԻ Հրազդան, Քրիստափոր եւ Ազբիւր-Սերոբ խումբերու հերթական դասախօսութիւնը տեղի կ՚ունենայ չորեքշաբթի մարտ 6ին, 0 Քլէռ տը Լիւն սրճարանի վերնայարկը, Փլաս տ՚Իթալի:

Կը խօսի՝ ԸՆԿ. Շ. ՄԻՍԱՔԵԱՆ
Նիւթ՝ — ՕՐՈՒԱՆ ՏԱԳՆԱՊԸ ԵՒ ՄԵՐ ՀՈԳԵՐԸ
Կը հրաւիրուին Փարիզի եւ շրջաններու ընկերներն ու համակիրները:

ԹԱՏԵՐԱԿԱՆ ՆԵՐԿԱՅԱՑՈՒՄ
ՎԱՐԴԱՆԱՆՑ ՏՕՆԻ ԱՌԹԻՒ

Հ. Յ. Դ. ՄԱՐՍԷՅԼԻ «ԸՆԿԵՐ ...» ... ձեռնարկութեամբ եւ մեծ պատրաստութեամբ այս ... կէս օրէ վերջ ժամը 2.30ին, Լա վիսթի ... սրահին մէջ
Կը ներկայացուի՝ ՎԱՐԴԱՆԱՆՑ ՊԱՏԵՐԱԶՄԸ
Մանրամասնութիւնները ... վրայ:

Ս. ԳՐՔԻ ՀԱՅԵՐԷՆ ԹԱՐԳՄԱՆՈՒԹԵԱՆ 1500ԱՄԵԱԿԸ

Յառաջիկայ 10 մարտ 1935, կիրակի օր, ժամը 14ին Mutualitéի մեծ սրահին մէջ (24, Rue St. Victor, փարիզ 5, մէթրօ Maubert - Mutualité), նախաձեռնութեամբ Փարիզի Հայ Եկեղեցւոյ Կրօն. Ընկերակցութեան Վարչ. Ժողովի պիտի կատարուի գիտական – գեղարուեստական մեծ ու շքեղ հանդէս մը. Նուիրուած Ս. Գրքի ... թարգմանութեան եւ Հայ մատենագրութեան, ... մասնակցութեամբ ծանօթ հայ գրագէտ ...

... ԵՓՐԱՏ նուագ...
... 150 ֆրանք, ... ԵՓՐԱՏ՝ ... կը ստանձնէ անգլիական եւ ֆրանսական ... հայկական, եւրոպական եւ կովկասեան ...
Ա. ... ԳԱՆԻՍ ԱՐԺԱՆԹԵՆ նոր ...
Թատրոն
Գ. ... 5, Rue Pourtour, Cassel, Seine.
... գինին վերոյիշեալ

ՅԱՌԱՋՈՒԹԻՒՆ
... կ՚ընդունի իր ...
... կը յայտնէ ...
... իր գործունէութեան ...

Le Gérant: H. STEPHAN

17, Rue Dameame, PARIS (13)
Imprimerie A. DER (AGOPIAN)

ԹԱՏԵՐԱԿԱՆ ՆԵՐԿԱՅԱՑՈՒՄ

Կազմակերպուած՝ ՍԹԱՆՈՁԻ ՀԱՅՐ. ՄԻՈՒԹԵԱՆ ՓԱՐԻԶԻ ՄԱՍՆԱՃԻՒՂԻՆ ԿՈՂՄԷ

9 Մարտ Շաբաթ երեկոյ ժամը 8.30էն մինչեւ առաւօտ
Salle LUCIENի ընդարձակ թատերասրահին մէջ
13, Rue d'Issy, Billancourt. Métro. Marcel Sembat.
Ղեկավարութեամբ Պ. Վ. ԱԼԹՈՒՆԵԱՆի առաջին անգամ ըլլալով
կը ներկայացուի ԱՐԴԱՐՈՒԹԵԱՆ ՑԱՂԹԱՆԱԿԸ (երամ 6 արար)
Jazz «ZEP» եւ արեւելեան նուագ. Թանկօի մրցում,
ճոխ պիւֆէ ժողովրդական գիներով
Մուտք 5, 7 եւ 10 ֆրանք:

Հաղորդ. միջոց.— փոքր վէրսայլէն առնել 23 թիւ ծանրակառքը եւ իջնել Point du Jour.

FILMS RECOMMANDÉS

ՓԱԹԷ ՆԱԹԱՆԻ ՍԻՆԷՄԱՆԵՐԸ
ՑԱՅՏԱԳԻՐ ՄԱՐՏ 1էՆ 7

EMPIRE. Quadrille d'amour — Sur scène: Chefalo, Germaine Lix et 8 attractions
MARIVAUX. Le controleur des wagons-lits (Préjean, Danielle Darrieux)
MARIGNAN. Le bonheur (Charles Boyer, Gaby Morlay)
MOULIN ROUGE. Le voyage imprévu (Betty Stockfeld, Roger Tréville et 6 attractions)
IMPERIAL. La passagère (Joan Crawford, Clarck Gable, vers. orig. s. t. f.)
OMNIA CINE INFORMATIONS. Actualités mondiales — La Thuringe — Le Chili
VICTOR HUGO. Angele — Le coup du parapluie
ROYAL. Cléopatre (Claudette Colbert)
BARBES. Le sécret des Woronzeff — Géants de la route
BELLEVILLE. Le sécret des Woronzeff — Géants de la route
CAPITOLE. Ademai aviateur — Terre soumise
DEMOURS. Les nuits moscovites — L'école des resquilleurs
EXCELSIOR Ademai aviateur — Terre soumise
FEERIQUE. Zouzou — Studio à louer
LECOURBE. Zouzou — Studio à louer
LOUXOR. Antonia, romance Hongroise (Chantal, Gravey)
LUTETIA. Angele (Orane Demazis, Fernandel)
LYON Le ténor Tino Rossi dans son répertoire, orchestre Racosta
MAGIQUE. Zouzou — Studio à louer
MAINE. Zouzou — Studio à louer
METROPOLE. Antonia, romance Hongroise (Chantal, F. Gravey)
MONTPARNASSE. Antonia, romance Hongroise (M. Chantal, F. Gravey)
MOZART. Antonia, romance Hongroise (M. Chantal, F. Gravey)
PALAIS DES GLACES. Zouzou — Studio à louer
PATHE ORLEANS. Zouzou — Studio à louer
RECAMIER Zouzou — Studio à louer
ROCHECHOUART. Antonia, romance Hongroise (M. Chantal, F. Gravey)
SAINT CHARLES. Zouzou — Studio à louer
SAINT MARCEL. Antonia, romance Hongroise — Sur scène: les Zenga, danseurs, Joe Bridge, dessinateur humoristique — orchestre Soulier
SELECT. Les nuits moscovites — L'école des resquilleurs

BANLIEUE

ALHAMBRA D'ASNIERES. Le bossu, les oasis Sahariennes
COLOMBES. Ademai aviateur — Terre soumise
CASINO DE CLICHY. Antonia, romance Hongroise
KURSAAL AUBERVILLIERS. Le bossu — Les oasis Sahariennes
KURSAAL BOULOGNE. Relâche
OLYMPIA DE CLICHY. Zouzou — Studio à louer
PATHE CINEMA PALACE (Boulogne) Antonia, romance Hongroise

«ՅԱՌԱՋ»Ի ԹԵՐԹՕՆԸ (34)

ԽԱՉԱԳՈՂԻ ՅԻՇԱՏԱԿԱՐԱՆԸ

Գրեց՝ ՐԱՖՖԻ

Նրա մէջ կային շատ բաներ. օրինակ, յօշոտելի բոլոր գծերը աղօթքը, զանազան յօդուածներ «վերջին զարեւոյին» կախարդական արհեստից, տեսակ - տեսակ աստղաբաշխական ուղիղներ, ... մարդկանց ճակատագրի վրայ ունեցած յու կամ վատ ազդեցութիւնը եւ այլն:

Քաւոր Պետրոսը ամենեւին չշփոթուեցաւ, երբ նկատեց, որ յունարէն ... ձեռագրին փոխարէն այդ գիրքն է վեր առել: Նա սկսեց կարդալ: Իր ընթերցանութեան մէջ գործ էր ածում այնպիսի բառեր, այնպիսի խօսքեր, որ ոչ մի լեզուի մէջ չէր կարելի գտնել: Բոլորը խօսքն էր հնարում: Ես էլ ոչինչ չէի հասկանում. Բայց այնպիսի մի ջերմեռանդութեամբ ձեւ էր տալիս թէ իւր աստուածութեանը, թէ արտասանութեանը եւ թէ ձայնին, որ անկարելի էր կասկածել, թէ նրա կարդացածը սուրբ գիրք չէ:

Ես էլ սկսեցի քաւոր Պետրոսի օրինակին հետեւել: Բայց ոչ նրա նման հնարած, անմիտ խօսքեր կարդալ, այլ երգել զանազան «ջանդուլուններ», եւ հայերէն ռամկական երգեր, որ սովորել էի մանկութեան ժամանակ: Իմ ձայնը վատ չէր, հոգեւոր երգերը ես էի երգում:

Մեր ամբողջ ծիսակատարութիւնը վերջացաւ մի յիմար երգով, որի մէջ դարձեալ փոքր ի շատէ միտք կար: Դա վերջին մեղեդին էր:

Քաւոր Պետրոսը սկսեց:

Մեր տղայ, որսի ժամանակ է,
Մեր գործն այստեղ յաջողակ է,
Պառաւի գլուխը դատարկ է,
Ոբքան կարող ես՝ հաւաքէ...

Ալէլուեա, ալէլուեա,
Սուր ու սխտոր, ալէլուեա,
Կանաչ սխտոր, ալէլուեա.

Ես պատասխանեցի նոյն եղանակով.

Վերջացաւ մեր պատարագը,
Հիմա պարպենք պառաւի քսակը,
Յիմարների այդ տեսակը
Կը կատարէ մեր փափաքը...

Ալէլուեա, ալէլուեա,
Սուր ու սխտոր, ալէլուեա,
Կանաչ սխտոր, ալէլուեա.

Մեր օրհներգութիւնը, որքան եւ խարէական լինէր, այնուամենայնիւ, խորին ազդեցութիւն գործեց պառաւի վրայ: Աւաղակները շատ անգամ զըւարճութեան առարկայ են դարձնում իրանց արհեստը. այսօր մենք նոյնպէս վարուեցանք:

Պառաւը առաջարկեց նախաճաշիկ ուտել: Այս անգամ քաւոր Պետրոսը չէր խօսում: Նա անդադար հառաչանքներ էր անում, եւ երբեմն նուրբ սրախօսութիւններով ծիծաղեցնում էր պառաւին. Բայց երբ պառաւը առաջարկեց նրան հարիւր բուրլի աւարհամբոյրը, քաւոր Պետրոսը այն ժամանակ միայն ընդունեց ծանր եւ մինչեւ անգամ խիստ կերպարանք, եւ մերժեց արծաթը, ասելով.

— Այդ բաւական չէ ձեր մեղքերը քաւելու համար, տիկին:

— Ի՞նչ մեղքեր, հարցրեց պառաւը վրդովուած կերպով

Քաւոր Պետրոսը ինձ աչքով արեց, ես սենեակից դուրս եկայ. նրանք մնացին մենակ: Միւս սենեակից ես լսում էի նրանց խօսակցութիւնը:

— Ի՞նչ մեղքեր, կրկնեց պառաւը:

— Մի թաքցրէք, տիկին, ես բոլորը գիտեմ...: Ձեր անցեալի սարսափելի պատկերը նկարուած է իմ աչքի առջեւ:

— Ո՞րպէս:

— Դուք մի ծեր գեներալի միակ զաւակն էիք

— Այդպէս է:

— Հօրից մեծ ժառանգութիւն ստացաք

Ուղիղ է

— Պետերբուրգում ամուսնացաք մի մեծ աստիճանաւորի հետ:

— Այդպէս է:

— Դուք մինեանց հէնց սկզբից չէիք սիրում, նա հրապուրուեցաւ քո փողով, իսկ դու նրա աստիճանով:

Վերջին խօսքերը լսածին պէս պառաւի երեսի խորշոմների մէջ նկատուեցան ցնցումներ: Քաւոր Պետրոսը շարունակեց.

— Դուք չսիրեցիք ձեր ամուսնին, որովհետեւ ձեր սիրտը ուրիշին էր պատկանում....

— Ցեա՞յ.

— Ձեր ամուսնի խանդոտութիւնը առիթ եղաւ նրա մահին..

— Աստուած իմ, Բաւական է:

— Լսեցէք, դեռ բոլորը չէ:— Դուք թունաւորեցիք օրինաւոր ամուսնին, որ ազատ կեանք վարէք սիրականի հետ:

Պառաւը կրկին գոչեց զարհուրելով.

— Բաւական է, ի սէր Աստուծոյ:

— Դեռ բաւական չէ, Ես բոլորը դեռ չեմ ասարտել: Լսեցէք:

— Դուք սպաննեցիք ամուսնին, որ աւելի ազատ ապրէք սիրականի գըրկում, եւ ձեր եղեռնագործութիւնը ծածկելու համար, նրա հետ միասին գնացիք արտասահման: Այնտեղ սիրականը վատնեց ձեր փողերը, կողոպտեց ձեզ եւ թողուած լքեց նման մի կողմ ձգեց: Դուք վերադարձաք Պետերբուրգ: Այստեղ երկար մնալ չկարողացաք, որովհետեւ հանապազ ձեզ տանջում էր մի կողմից սպաննուած ամուսնի ուրուականը, միւս կողմից, խաբուած սէրը...: Ձեր խիղճը հանդստացնելու համար, դուք ապաստանեցաք այդ գիւղը, որ միակ կտորն էր մնացած ձեր հօր առատ հարստութիւնից, եւ այնուհետեւ սկսեցիք մխիթարութիւն որոնել գիւղական առանձնութեան մէջ:

— Բաւական է, դուք բոլորը գիտէք...: Ես սարսափում եմ...

— Ես պէտք է վերջացնեմ:— Այդպէս էր ձեր տխուր անցեալը: Հիմա նայեցէք, ահա ձեր ապագայի սոսկալի նկարագիրը:— իմ աչքեւ բացուած է աստղերը... Ծնունդի բոցերի միջից հազիւ նշմարում եմ ձեր սարսափած դէմքը... սատանաները բորբոքում են կրակը, ձեր տանջանքը աւելի եւ աւելի սաստկացնելու համար. Իսկ այնտեղ, հեռու, մի բարձրութեան վրայ, տեսնում են կանգնած մի մարդ, որպէս վրէժխնդրութեան բոցերի արձան կանգնած է նա, նայում է ահեղի դէմքով, եւ ապաշաւող ձեռքերը մեկնել է դէպի Յաւիտենականի աթոռը, արդարադատութիւն է խնդրում...: Դա ձեր ամուսնի պատկերն է:

(Շար.)

■■ LE PREMIER QUOTIDIEN ARMENIEN EN EUROPE ■■

HARATCH

(Fondé en 1925) :-: R. C. Seine 276.286

Directeur et Propriétaire : SCH. MISSAKIAN
Rédaction et Administration
ԽՄԲԱԳՐՈՒԹԻՒՆ ԵՒ ՎԱՐՉՈՒԹԻՒՆ
17, Rue Damesme, PARIS (13e)
Téléphone : Glacière 15-70
(ԴՐՈՒՆԵԿԻ ՀԱՄԱՐ՝ Métro : TOLBIAC)

ԲԱԺԱՆՈՐԴԱԳՐՈՒԹԵԱՆ ՊԱՅՄԱՆՆԵՐ.—

	ՏԱՐԵԿԱՆ	ՎԵՑԱՄՍԵԱՅ	ԵՌԱՄՍԵԱՅ
Ֆրանսա եւ գաղութներ	140 ֆրանք	70 ֆրանք	35 ֆր.
Անգլիա, Եգիպտոս, Զուիցերիա, Իտալիա	250 »	130 ֆրանք	—
Ամերիկա եւ ուրիշ Երկիրներ	200 ֆրանք	100 ֆրանք	—

ՉՈՐԵՔՇԱԲԹԻ 6 ՄԱՐՏ
MERCREDI 6 Mars 1935

ՕՐԱԹԵՐԹ՝ ԱԶԳԱՅԻՆ, ՔԱՂԱՔԱԿԱՆ, ԳՐԱԿԱՆ

ԺԱ-ՐԴ ՏԱՐԻ · 11e Année Nº 2716

Խմբագիր՝ ՇԱՒԱՐՇ ՄԻՍԱՔԵԱՆ

ԳԻՆ 50 ՍԱՆԹԻՄ

ԵՐԿՐՈՐԴ ԽՕՍՔ

«ՔՈ ՈՒԶԱԾԸ ՈՒՐԻ՞Շ ԲԱՆ Է»...

»»» · · «««

Երէկ Ֆրանսերէն նամակ մը ստացանք Պ. Զատիկ Խանդամեանէ (2 մարտ), ներփակ՝ «Մաթէն»էն փրցուած կտրօնով մը, որ տեղեկութիւններ կը պարունակէ հայ գաղթականութեան վիճակի եւ բաղձանքներու մասին:

«Ինչպէս նամակը, նոյնպէս այդ կտրօնը մաս կը կազմեն Պ. Խանդամեանի անհատական գործունէութեան, ի դիմաց Հայ Տնտեսական Կեդրոնին, որուն տէրն ու տնօրէնն ալ ինքն է:

Նամակագիրը մեր ուշադրութեան յանձնելով «Մաթէն»ի հրատարակութիւնը, կը յայտնէ թէ «բարեկամ մը, Ֆրանսացի ամէնէն հզօր լրագրողներէն մէկը խմբագրած է զայն, ուժ տալու համար մեզի, ներկայ տնտեսական տագնապին դժուարին պահերուն մէջ»:

Ու կ'աւելցնէ.

— «Այս պաշտպանողական պայքարը աւելի պիտի զօրանայ, լուսաբանելու համար ֆրանսական հանրային կարծիքը, մանաւանդ գաւառներու մէջ, ուր մեր հայրենակիցներու կացութիւնը օրէ օր կը ծանրանայ»:

Աւելի կարեւոր պարբերութիւն մը.

— «Ինչ որ ալ ըլլան հայկական մամուլին եւ մեր կարգ մը վարիչներուն զգացումները իմ գործիս հանդէպ, կը յուսամ որ իմ հայրենակիցներս պիտի հասկնան թէ Ֆրանսայի հայ հասարակութեան միակ փրկութիւնը պիտի գայ ֆրանքօ-հայկական տնտեսական գործակցութենէն եւ մերձեցումէն»:

Իսկ «Մաթէն»ի հրատարակութիւնը, որ աւելի երկար է թերթին գաւառական տպագրութեան, բայց համառօտուած՝ Փարիզի մասին մէջ, օգտակար տեղեկութիւններ կը պարունակէ հայ գաղութի մասին, «Հայերը մասնաւոր կազմական – կանոնագիր կը պահանջեն» խորագրին տակ:

Յօդուածագիրը պարզելով մեր կացութեան բացառիկ հանգամանքները, կը պատմէ թէ 150,000 Հայեր Սուրիացի եւ Լիբանանցի քաղաքացիներու իրաւունքները կը վայելեն Սուրիոյ մէջ»: Գալով Ֆրանսայի Հայերուն, «որոնց թիւը այսօր 100,000ի կը հասնի», անոնց իրաւական վիճակը չէ ճշդուած, եւ ատոր համար կը տառապին, դիտել տալով թէ իրենք առժամեայ գաղթականներ չեն, այլ անոնց մեծ մասը իրենց երկրորդ հայրենիքը կը նկատէ Ֆրանսան»:

Այս առթիւ կը յիշէ թէ Փարիզի մէջ գոյութիւն ունին հայ առեւտրական սենեակ մը, հայ տնտեսական կեդրոն մը եւ հայկական քոլէժ մը (Սեւր): Ու կը յիշէ Հայերու գործօն դերը Ֆրանսայի տնտեսական գործունէութեան մէջ: «Պատերազմէն առաջ, դէպի օսմանեան երկիրները կատարուած Ֆրանսական քանի մը միլիառ Ֆրանքի արտածումներուն հարիւրին 60ը կը պարտինք Հայերուն: Անոնք չենք ուզեր չփոթուիլ կարգ մը քաղաքական տարագիրներու դանգուածին հետ, զորս Ֆրանսա կ'ընդունի առեն մը եւ որոնք միշտ երախտագիտութեամբ չեն հատուցաներ այդ հիւրընկալութիւնը»:

Միջանկեալ յիշելով մասնաւոր կազմական – կանոնագրի պահանջը, «Մաթէն»ի աշխատակիցը դիտել կուտայ, իբրեւ եզրակացութիւն.

— «Հայերու տեսակէտը անշուշտ արժանի է ուսումնասիրուելու, տնտեսական եւ ընկերային գործակցութեան հիման վրայ»:

×

Տուած եղանք թ'է նամակին թ'է «Մաթէն»ի հրատարակութեան բովանդակութիւնը.

Երեւութապէս անմեղ արտայայտութիւններ՝ երկուքն ալ, որ կը բխին միեւնոյն աղբիւրէն:

Արդարեւ, որո՞ւ միտքէն պիտի անցնէր վիճիլ այսքան տարրական եւ տրամաբանական ծրագրի մը մասին,— ընկերային եւ տնտեսական գործակցութիւն: Նոյն իսկ շատ ուշ մնացած ենք, կղզիանալով մեր պատեանին եւ մեր գօտիին մէջ:

Եւ սակայն, այդ նպատակին չէ որ ձգտի Պ. Զատիկ Խանդամեան, իր Տնտեսական Կեդրոնով, իր զարմանազան ժողովներով ու մարդանքներով:

Վերջին չաբաթներու ընթացքին, մենք առիթ ունեցանք ստիճանաբար բանալու վարագոյրը, եւ երեւան եկաւ կացութիւն մը, որ ոչինչ ունի բարենշան:

Մենք հրապարակաւ դրինք հարցեր ու հարցումներ, միեւնոյն ատեն պատասխանատուութեան կանչելով Հայ Տնտեսական Կեդրոնը եւ հաշիւ պահանջելով: (Թող տան ատ որ անկ է):

Այդ հարցերուն պատասխանը չստացած, սարքուեցաւ նորագոյն անակնկալը,— Ներկայացուցչական ժողով Փարիզի եւ շրջականերու:

Այս առթիւ, հաստատուեցաւ թէ Պ. Խանդամեան ոչ միայն մոլորեցուցած է իր շրջապատն ու իրեն հաւատացողները, այլ եւ միաժամանակ շատ մը գործեր կ'ընէ ինքնագլուխ, տեղ մը հաւաքական հպատակութիւն խոստանալով, ուրիշ տեղ մը կազմական կանոնագիր առաջարկելով, երրորդ շրջանակի մը մէջ աւետաբեր լուրեր տարածելով եւն.:

Դեռ երէկ, իր գործակալները ժողով գումարած էին Իթալիի Թաղամասին մէջ, հարցարաններ ցրուելով եւ արձանագրութիւն ժողվելով հպատակութեան համար:

Կը հետեւի թէ՝ Հայ Տնտեսական Կեդրոնը կամ անոր քարտուղարը ոչ թէ տնտեսական գործակցութիւն հաստատելու կը միտին, այլ ... ազգ փրկելու:

Մեր աչքին, Պ. Խանդամեան ձեռնարկած է խաղի մը, որուն պզտաք աչքերը ամէնէն առաջ իրեն կը պատկանին:

Շ.

ՎԵՐՋԻՆ ԺԱՄ

ՅՈՒՆԱԿԱՆ ՑԵՂԱՓՈԽՈՒԹԻՒՆԸ ԿԸ ԾԱՒԱԼԻ

Ապստամբութիւն՝ Մակեդոնիոյ եւ Թրակիոյ մէջ

— ● · ○ —

ԿԱՌԱՎԱՐՈՒԹԻՒՆԸ ԿԸ ՍՊԱՌՆԱՅ ՃԱՆԹԱՀԱՐԻՉ ՀԱՐՈՒԱԾ ՄԸ ՏԱԼ

Աւելի ծանր են Աթէնքէն հասած վերջին լուրերը: Ապստամբութիւնը ծաւալած է նաեւ Մակեդոնիոյ մէջ, եւ բուռն կռիւներ կը մղուին հաւատարիմ եւ ըմբոստ զինուորներուն միջեւ: Զօր. Քոնտիլիս, պատերազմական նախարարը, Սելանիկ հասնելով, յայտարարութիւն մը հրատարակեց, որուն մէջ կ'ըսէ.

— «Պատերազմական նախարարը կառավարութեան ողջոյնը կը բերէ ժողովուրդին եւ զօրքին: Այսօր կը վերջանայ Պելոպոնէսի եւ ցամաքային Յունաստանի զինուորներուն համախմբումը Սելանիկի մէջ: Անմիջապէս վերջը շանթահարիչ յարձակողական մը պիտի սկսի, վերջնապէս ճզմելու ապստամբները եւ վերահաստատելու համար անդորրութիւնը որուն այնքան պէտք ունի հելլէն ազգը: Շարունակեցէք կատարել ձեր պարտականութիւնը, որպէսզի արժանի ըլլաք ազգին»:

Պելկրատի թերթերը կը գրեն թէ ապստամբութեան կեդրոնը այժմ փոխադրուած է հիւսիսային Յունաստան: Սէրէզի եւ Գաւալայի պահակազօրքերը ապստամբներուն կողմը անցած են: Սելանիկի մէջ հանդարտութիւն կը տիրէ առ այժմ:

Կառավարութիւնը լաւատես կ'երեւայ, շարունակելով զօրաշարժը: Ոչ միայն դրօշի տակ առնուած են պահեստի զինուորները, այլ եւ հազարաւոր կամաւորներ կ'արձանագրուին: Մարտ 4ին 22 ռմբաձիգ օդանաւեր, հինգ թորփիլահալածներ եւ սուզանաւեր նամբայ ելան Պիրէոսէն, վճռական հարուած մը տալու համար Կրետէ ապաստանած մարտանաւերուն: Կառավարութիւնը գրաւած է բոլոր օդանաւերը, անհատական թէ առեւտրական: Կը հաստատուի թէ ամբողջ Կրետէն ապստամներուն ձեռքն է, որոնց գլուխը կը գտնուի Վենիզէլոս: Վարչապետ Ցալտարիս տեսակցութեան մը մէջ «հայրենիքի թշնամի» հռչակեց Վենիզէլոսը:

Կը կարծուի թէ վերջին եւ վճռական գործողութիւնը պիտի կատարուի Մակեդոնիոյ մէջ, ուր ապստամբները զօրաւոր կռուաններ ունին: Կառավարութիւնը կը ծանուցանէ թէ Սէրէզը ետ առնուեցաւ բուռն կռիւէ մը վերջը եւ թէ Գ. զօրաբանակը Տրամայի վրայ կը քալէ:

Երկուշաբթի օր օդանաւերը նորէն սաւառնեցան Կրետէի վրայ եւ ռմբակոծեցին Վենիզէլոսի բնակարանը (Զալէփնա), սակայն արդիւնքը յայտնի չէ: Հանրապետութեան նախագահը եւ վարչապետը լաւատես յայտարարութիւններ հրատարակեցին կացութեան մասին, հրաւիրելով ժողովուրդը որ աջակցի, ժամ առաջ խորտակելու համար ըմբոստութիւնը: Հանդարտութիւն կը տիրէ Աթէնքի մէջ: Կեդրոնական նահանգները եւ Պելոպոնէսի շրջանն ալ վարակուած չեն տակաւին:

Մաքառում կռիւ երկու ճակատներու միջեւ

Պաշտօնական զեկոյց մը կ'ըսէ թէ Սելանիկի փարոսները չպիտի վառեն ցնոր տնօրինութիւն: Նաւերու երթեւեկը արգիլուած է: Կառավարութիւնը բռնեց Վենիզէլոսի մէկ անբել հեռագիրը, որ կ'ապացուցանէ թէ ինքն է շարժման ներշնչողը եւ թէ կը սպասէր որ ըմբոստ մարտանաւերը Կրետէ հասնին, բացէ ի բաց ապստամբութիւն հռչակելու համար: Կառավարութեան կիսապաշտօնական օրկանը կ'ըսէ թէ շարժումը զինուորական պարզ ըմբոստութիւն մը չէ, այլ անողորմ պայքար մը երկու քաղաքական ճակատներու միջեւ:

Նախարարական խորհուրդը գիշեր ցերեկ ժողով կը գումարէ, հետեւելու համար անցուդարձերուն: Առջի օր օդանաւերու տորմղիկ մը նամբայ հանուած էր դէպի Կրետէ, բայց հարկադրուեցաւ իր Աթէնքի կայանը վերադառնալ, առանց կատարելու իր պաշտօնը:

Զօր. Փանայոթաքոս, Սելանիկի զօրաբանակին հրամանատարը, յայտարարութիւն մը ուղղելով ժողովուրդին, կը ծանուցանէ թէ, շնորհիւ ձեռք առնուած միջոցներուն, կացութիւնը նըպաստաւոր կը դառնայ կառավարութեան համար: Զօրավարը յոյս կը յայտնէ թէ մոլորած զինուորները շուտով պիտի զգաստանան եւ իրենց տեղերը պիտի վերադառնան: Կառավարութիւնը խիստ միջոցներ ձեռք առած ապստամբներուն դէմ, կրկնելով թէ անողորմ զսպումի մը պիտի ենթարկուին:

Կրետէ ապաստանած մարտանաւերը կը պատրաստուին յարձակիլ մայր երկրին վրայ, տապալելու համար կառավարութիւնը: Կ'ըսուի թէ Վենիզէլոս յեղափոխական կոմիտէ մը կազմած է որ պիտի գրաւէ Կրետէի բոլոր պետական գումարները, շարունակելու համար ապստամբութիւնը: Անկէ զատ, մասնաւոր տուրք մը պիտի գանձուի փոխան ընկալագիրներու, որոնց արժէքը պիտի վերադարձուի, երբ ապստամբութիւնը վերջանայ: Հեռագրական եւ հեռախօսի հաղորդակցութիւնները խզուած են բուն Յունաստանի եւ Կրետէի միջեւ: Կողմնակի աղբիւրներէ հասած լուրերու համաձայն, Վենիզէլոս յայտարարութիւն մը ուղղած է, հրաւիրելով ընդդիմադիր երեսփոխանները եւ ծերակուտականները որ Կրետէ համախմբուին, մասնաւոր ժողով մը գումարելու համար: Հեռագրի մը համաձայն, կառավարութիւնը ձեռնարկած է գրաւելու Վենիզէլոսի եւ անոր կուսակիցներուն բոլոր գոյքերը:

Կը հաստատուի թէ Զօր. Փլասթիրաս անհետանալով Քանէն (Ֆրանսա), գացած է Պրինտիզի (Իտալիա), այնտեղէն Կրետէ անցնելու համար:

(Լուրերու շարունակութիւնը կարդալ Դ. էջ)

ՕՐԷ ՕՐ

ԳԻՆԸ ՄԻ ԽԱՆՁԷՔ

— ● —

Երէկ խմբագիրը սեղանին վրայ շարելով դէզ մը բողոքներ «Ժը Սուի Փարթու»ի ծանօթ հրատարակութեան դէմ, դիտել կուտար.

— Արդա՞ր են այս բոլորը, իբրեւ պոռթկում, եւ ի պատասխան անլուր թշնամանքի մը: Եւ սակայն,— պահենք մեր պաղարիւնը, չխանդենք այն տրի եւ առաքինի գիծը որ վայել է ի խորոց սրտի խոցոտուած ժողովուրդի մը...

Արդարեւ, Լիւսիէն Ռըպաթէները կուգան ու կ'անցնին, ինչպէս Լօթիները, Ֆառէռները եւ միւսները: Իսկ մենք — երէկուան եւ այսօրուան երեւոյթներ չենք, որպէսզի խեղճուկիկ լրագրողներ կարենան դատ շահիլ իրենց տգիտութեամբ եւ գռեհկութեամբ:

Արդա՞ր է որ բողոքներ ուղղուին ոչ միայն *Ժը Սուի Փարթու*ի, այլ եւ ուրիշ թերթերու խմբագրութեանց, ապացուցանելու համար թէ մենք ոչ «Սիտի»ներ ենք, ոչ ալ «յաւիտենական պարտեալներ»:

Բայց,— բան չենք շահիր, հայհոյելով մեր կարգին, գրի առնելով թթու յիշոցներ, այն ալ ֆրանսերէն:

Որքան ալ խոցոտուած ըլլայ մեր սիրտը, սահման մը, գիծ մը կայ, ուրկէ անդին երէ իջնենք, հաւասարած կ'ըլլանք Լիւսիէն Ռըպաթէներու:

Իսկ այդ պիտի նշանակէր ոչ թէ դատը շահիլ, այլ կորսնցնել:

Աւելի ազդու եւ աւելի հաստ պիտի ըլլար ազնուական կեցուածք մը, դառնութեան կանչերով, քան ոյն եւ է ջղագրգիռ արտայայտութիւն, որ կրնայ տկլարական տպաւորութիւն ձգել:

Բազմաթիւ միջոցներ կան ... դասը տալու համար եղած վիրաւորանքին:

Այդ միջոցներուն մէկ մասը ձեռք առնուած է արդէն, ինչպէս կը հաղորդէ Ու. Միութիւնը:

Ուրիշ միջոց մը — կիրակի օրուան տօնակատարութեան — 1600ամեակ — հրաւիրել ֆրանսերէն թերթին խմբագրութիւնն ու աշխատակիցը, որպէսզի «աչօք — բացօք» տեսնեն հայ ժողովուրդը, իր ամբողջ կերպարանքով: Իր բոլոր տարրերով եւ մշակոյթով:

Կուգան թէ չեն գար, իրենց գիտնալիք բանն է:

Եթէ անոնք չգան, ուրիշներ կուգան — պէտք է հրաւիրել: Իսկ Ռըպաթէներու բացակայութիւնը, իմ՛քնին, պիտի ըլլայ պարտութիւն մը անվիճելի եւ անպատիւ:

Միւս կողմէ, նախընտրելի է շարժման մէջ դնել բուն իսկ ֆրանսացի դէմքեր, հայկականպաշտութեան ծանօթ հեղինակութիւններ, որոնք լեգէոն մը կը կազմեն:

«Յառաջ»ը արդէն ձեռնարկած է այս գործին, եւ սիրով կը տրամադրէ իր սիւնակները, ստանձնելով նաեւ թարգմանել ֆրանսերէն բնագիրները:

Երէ ճիշդ է որ ամէն չարիք բարիք մը կը ծնի, ֆրանսացի օրագրողի մը այս անլուր նախատինքն ալ պիտի ունենայ իր բարիքը:

Միայն թէ,— չխախտենք այն ազնուական գիծը որ լաւագոյն յատկանիշն է հալածական, տառապած, այլ միշտ կենդանի եւ հպարտ ժողովուրդի մը:

ՎԱՀԷ

«Je Suis Partout»ի յօդուածին դէմ

«Je Suis Partout»ի 23 փետրուար թիւին մէջ երեւցած յօդուածին մասին, Փարիզի հայ ուսանողական միութիւնը կը յայտարարէ.—

Հայ Ուսանողութիւնը խորապէս զայրացած է, վերոյիշեալ թերթին մէջ երեւցած յօդուածին ծայրայեղօրէն անպատկառ վերագրումներէն, որոնք չտեսնուած ձեւով մը կը նախատեն մեր ցեղը:

Հ. Ո. Միութիւնը,— զգալով որ անխիղճ, տգէտ եւ տափակ գրիչի մը անվայել վերագրումներուն դէմ բողոքելու պարտականութիւնը մանաւորաբար իր վրայ կ'իյնայ,— կ'որոշէ.

ա) Ցանձնել «Je Suis Partout»ի խմբագրութեան, գրքերու եւ տեղեկութիւններու լրիւ ցուցակ մը, որպէսզի ապագային, մեր մասին յօդուած մը թխելէ առաջ, կարելիութիւնը ունենան գիտնալու թէ ինչի մասին կը գրեն:

բ) Հրաւիրել յօդուածագիրը, որպէսզի գայ եւ ապացուցանէ, եթէ կրնայ, ընդդիմախօսական ժողովի մը մէջ,— որուն հրաւիրուած պիտի ըլլան հայ թէ ֆրանսացի բարձր անձնաւորութիւններ,— իր գրածները մեր ցեղի մասին:

Եթէ յօդուածագիրը պատասխանէ մեր հրաւէրին, մենք պիտի գիտնանք տարհամոզել զինքը եւ ցուցնել իր գրութեան անճշդութիւնը:

Իսկ ընդհակառակն, եթէ խուսափի,— չունենալով հարկ եղած քաջութիւնը, պաշտպանելու համար իր գրութիւնը, այն ատեն պիտի գոհանանք նկատի առնելով իր տմարդի ընթացքը: Որովհետեւ արհամարհանքէ զատ ուրիշ բան կարելի չէ ունենալ բոլոր անոնց հանդէպ որոնք քաջութիւնը չունին, իրենց գրածը կամ ըսածը պաշտպանելու:

⁂ Բողոքներ, բողոքնե՜ր ամէն օր: Ցարօ Գույումճեան, բժշկական ուսանող Ժընեւի մէջ, ուղղակի ֆրանսերէն շաբաթաթերթին ղրկած է բողոքագիր մը, պատճէնը՝ *«Յառաջ»*ի: Երիտասարդը, որ ապրիլեան սերունդին կը պատկանի, իր արդար ցասումը կը յայտնէ Լիւսիէն Ռըպաթէի զարշելի ծաղրանկարին դէմ, չափազանց կծու բառերով:

Աւելի պաղարիւն, բայց նոյնքան ուժգին բողոք մը (ֆրանսերէն) ստացանք Փարիզի «Հայ երիտասարդ մտաւորականներու Ակումբ»էն, ուղղուած ֆրանսերէն թերթին խմբագրութեան: «Կրնայինք դիմել մամուլի օրէնքին (1881), բայց կը նախընտրենք վստահիլ ձեր բարեացակամութեան եւ կը խնդրենք հրատարակել մեր պատասխանը, հայ գաղութին դէմ եղած անարդար ամբաստանութեան դէմ»:

⁂ Ֆրանսահպատակ պատանի մը, Վազգէն Նախշքէրեան, (15 տարեկան), իր ըմբոստացումը յայտնելով եղած թշնամանքին դէմ, կը գրէ.— «12 տարիէ ի վեր ֆրանսական դպրոց կ'երթամ, եւ ընկերներէս ոչ մէկը երբեք որ եւ է ակնարկ չէ ըրած Հայերու ազատութեան մասին: Երբ մայրս պատմեց թէ դուք ձայն բարձրացուցած էք Հայերը պաշտպանելու համար եղած անարժան մեղադրանքին դէմ, ուզեցի այս նամակը գրել, շնորհաւորելու համար ձեզ եւ շնորհակալութիւն յայտնելու: Ուզեցի Հայու պարտականութիւնս կատարել ձեզի գրելով այս նամակը եւ եթէ չկրցայ աւելի բարձր եւ աւելի ուժով խօսիլ, պատճառը այն է որ տարիքս չի ներեր անցնիլ որոշ սահմաններ: Անշուշտ պիտի զարմանաք որ ֆրանսերէն կը գրեմ ձեզի. բայց շատ կը ցաւիմ որ չեմ կրնար հայերէն ոչ կարդալ, ոչ ալ գրել, թէեւ շատ լաւ կը խօսիմ»:

⁂ Իրաւագէտ Պ. Պէրնառ Վաւէ երրորդ նամակ մը ուղղելով Պ. Լիւսիէն Ռըպաթէի, այլ եւս այլահամայնքի արժանի կը համարի զայն եւ յոյս կը յայտնէ թէ տրուած դասը օգտակար պիտի ըլլայ ապագային, «որպէսզի երկու անգամ սրտնայ եւ յաւ կշռէ բառերը: Այս կերպով լաւագոյնս ծառայած պիտի ըլլաք ֆրանսական շահերուն, եթէ սակայն այդ է ձեր նպատակը»:

⁂ Մեզի կը հաղորդեն թէ *«Փառի Սուար»*ի աշխատակիցներէն Պ. Պաքէր տ'Իզի եւ *«Աքսիոն Ֆրանսէզ»*ի աշխատակից Պ. Տէլըպէք, ինչպէս եւ ուրիշ ֆրանսացի օրագրողներ մամուլի դիւան մը կազմած են, ծանօթացնելու համար հայ ժողովուրդը:— Շնորհակալութիւն բոլորին:

ՄԻՆՉԵՒ «ՓԵՏՐՈՒԱՐ 18»Ը

(Բ. եւ վերջին մաս)

Արեւելեան ժողովուրդներու համախմբուր կազմակերպութիւններու համաշխարհային երկրորդ համագումարին առջեւ արտասանած իր ճառին մէջ, Լէնին այսպէս կը ձեւակերպէ իրենց քաղաքականութիւնը

— «Ինքնին հասկնալի է, որ բանւորութիւնը վերջնականօրէն կրնայ յաղթանակել միայն միասնաբար բոլոր առաջաւոր երկիրներու մէջ. մենք Ռուսիոյ կը սկսինք այն գործը, որ յետագային կ՚ամրացնէ Անգլիան, Ֆրանսական կամ անգլիական բանւորութիւնը, սակայն, մենք կը տեսնենք, որ առանց գաղթային ժողովուրդներու եւ, առաջին հերթին, Արեւելքի ժողովուրդներու աշխատաւոր զանգուածներու օժանդակութեան, բանւորութիւնը չի կրնար յաղթանակել»:

Մենք յաւելումէս ընդգծեցինք վերջին հատուածը, որովհետեւ բոլշեւիկներու արեւելեան քաղաքականութիւնը ճակատագրական դեր խաղաց մեր պատմութեան մէջ: Ո՞րն էր այդ քաղաքականութիւնը

Համաշխարհային յեղափոխութեան իրականացումը կը պահանջէր արեւմեան աշխարհակալութեան խորտակում: Եւրոպական եւ ամերիկեան դրամատիրութիւնը հարուածելու համար անհրաժեշտ է զրկել զայն գաղութներէ եւ արեւելքի մէջ ունեցած իր գերիշխանութենէն:

Այդ կարելի է իրականացնել գաղութներու եւ արեւելեան ժողովուրդներու ազգային-յեղափոխական պայքարի ճանապարհով: Հետեւաբար, արեւելեան հարցը կը կազմէ համաշխարհային յեղափոխութեան եւ խորհրդային միջազգային քաղաքականութեան անկիւնաքարը

Սակայն, այդպիսի մէկ ծրագիր իրականացնելու համար անհրաժեշտ է Արեւելքի մէջ ունենալ ուժ մը, որու վրայ կրնար կռթնիլ կարմիր Ռուսաստանը: Ծիշդ այդ շրջանին էր, որ վինապարէն վերջ, Անատոլուի խորհուրդը կը սկսի քեմալական շարժումը: Խորհրդային քաղաքականութիւնն իր ընդդէմութեան մէջ կանգ կ՚առնէ վերաձեւող ազգային Թուրքիոյ վրայ եւ, այդպիսով, կը բացուի Հայոց նորագոյն պատմութեան ողբերգական մէկ նոր էջը:

Որեւէ պէտք էր ուժ տալ քեմալական շարժման, ամրացնել Թուրքիան եւ ապա տարածուիլ դէպի արեւելք: Միամտաբանակ խոր դրացին բանակցութիւնները կը սկսին չմեծ մէջ մտնել թէ Պերլինի ապաստանած Իթթիհատի պարագլուխներու հետ (Կարլ Ռատէկի միջոցով) եւ թէ քեմալականներու հետ (Սամսոն եւ Կարին): Ասոր զուգընթաց Մոսկուան կը հիւրընկալէ Էնվէր եւ Ճէմալ փաշաները: Անհրաժեշտ է արձանագրել, որ հայ ժողովուրդի մեծագոյն ջարդարարներէն՝ Էնվէր փաշան կը հիւրընկալուի հայազգի համայնավար Կարախանի տան մէջ

Ճիշդ է, Թուրք-խորհրդային վերջնական մերձեցման խոչընդոտ կը հանդիսանար Հայաստանի Հանրապետութիւնը: Բայց չէ՞ որ համաձայն Լէնինի՝ «Հնարաւոր է, որ որոշ պարագաներու մէջ մասնակին հակասի ընդհանուրին, այս պարագային պէտք է մերժել մասնակին, որովհետեւ Եւրոպական քանի մը խոշոր եւ խոշորագոյն ժողովուրդներու ազատագրութեան շահերը աւելի բարձր են, քան մանր ազգերու ազատագրական շարժման շահերը»:

Հայ ժողովուրդի ազատագրումը համարուեցաւ մասնակի շահ եւ զոհուեցաւ զայն Թուրքիոյ եւ միջազգային յեղափոխութեան շահերուն: Եւ քիչ չեն մինչեւ այսօր ալ տխմար հայ համայնավարներ, որոնք յիմարօրէն ու լրջօրէն կը յայտարարեն, թէ յանուն միջազգային յեղափոխութեան պատրաստ են զոհելու տասը հայ ժողովուրդ: Լէնինի հիւանդոտ ուղեղն աւելի ոճրածին միտք չէ արտադրած:

Այս անգամ ալ, կարմիր Ռուսաստանի եւ քէմալական Թուրքիոյ շահերը զուգադիպեցան: Մէկը մէջտեղէն վերցնելով Հայաստանի մանուկ Հանրապետութիւնը, կը ձգտէր իր ճամբան հարթել դէպի Արեւելքի յեղափոխութիւնը, իսկ միւսն ալ Հայաստանի անկախութեան տապալումով կ՚ուզէր չեզոքել յայտարարել Սեւրի դաշնագիրը եւ վերջնապէս ազատիլ Հայկական հարցէն: Եւ սկսաւ Թուրք-խորհրդային դաւադրութիւնը չարաշուք Հայաստանի դէմ:

Քէմալ-Մուստաֆայի գործակալները իր ոտքի հանեցին Հայաստանի ներսը բնակող Աղբաբայի, Զանգիբասարի եւ Վեդիի Թաթարները, իսկ բոլշեւիկները, Ազրպէյճանի խորհրդայնացումէն յետոյ, մայիսեան ապստամբութեամբ փորձեցին ներսէն պայթեցնել Հայաստանի Հանրապետութիւնը: Սակայն, Հանրապետական կառավարութիւնը ոչ միայն զսպեց հայ համայնավարներու արկածախնդիր շարժումը, այլեւ հայկական բանակը մահմետական տարրերէն խլեց մաքրեց վերը յիշուած շրջանները ու հասաւ մինչեւ Նախիջեւանի սահմանները:

Սեւրի դաշնագրի ստորագրութենէն հինգ օր վերջը, 1920 օգոստոս 15ին, Երրորդ Միջազգայինի նախաձեռնութեամբ կը գումարուի արեւելեան ժողովուրդներու համագումարը՝ Զինովիեւի նախագահութեամբ եւ Կարլ Ռատէկի գործօն մասնակցութեամբ

Այդ համագումարին կը մասնակցին Էնվէր փաշան եւ Մուստաֆա Քէմալ փաշայի պատգամաւորութիւնը՝ Խալիլ փաշայի գլխաւորութեամբ: Համագումարի ընթացքին եւ համագումարէն վերջ, տեղի կ՚ունենան Թուրք-խորհրդային խորհրդակցութիւններ, ուր կը գծուի գործունէութեան ընդհանուր ծրագիր մը ընդդէմ Հայաստանի: Սեւրի դաշնագիրը վիժեցնելու նպատակով կ՚որոշուի ռազմական գործողութիւններ սկսիլ Հայաստանի Հանրապետութեան դէմ: Թուրքերը պիտի յարձակին Հայաստանի վրայ, իսկ բոլշեւիկները անոնց պիտի տրամադրեն դրամ ու զինամթերք ու միաժամանակ Հայաստանի հիւսիսային սահմաններու վրայ պիտի կատարէին զինուորական շարժումներ, որպէսզի Հայերը չկարենային բոլոր ուժերը կեդրոնացնել Թրքական ճակատին վրայ:

Այսպէս ալ եղաւ: Քեազիմ (?) փաշան իր հետ առնելով Բագու գտնուող Թուրք զինուորականները, բեռնաւորուած խորհրդային ոսկիներով, չուեցաւ Կարին: Իսկ Նովոռոսիյսկէն ու Տուապսէէն բոլշեւիկեան նաւերը Տրապիզոն հասցուցին մեծաքանակ զէնք ու զօրամթերք: Եւ սեպտեմբերի վերջերը, քեմալական զօրքերը Քեազիմ Գարապէքիրի հրամանատարութեան տակ, յարձակեցան Հայաստանի վրայ: Նոյն միջոցին 11րդ կարմիր զօրաբանակի մասերը սկսան գործօն շարժումներ կատարել Հայաստանի հիւսիսային եւ արեւմտեան սահմաններու վրայ: Հայաստան ինկաւ երկու կրակի մէջ եւ երկու ամսուան օրհասական դիմադրութենէն յետոյ, բռնութեան տեղի տալ: Հայաստանը տապալեցաւ Թուրք խորհրդային միացեալ դաւին տակ:

1920 դեկտեմբեր 2ին Ալեքսանդրապոլի մէջ ստորագրուեցաւ հայ-թրքական հաշտութեան դաշնագիրը: Նոյն օրը Երեւանի մէջ, Հայաստանի կառավարութեան եւ խորհ. Ռուսաստանի լիազօր ներկայացուցիչ՝ Լեգրանի միջեւ կնքուեցաւ համաձայնագիր մը, որով Հայաստանը կ՚ընդունէր խորհրդային վարչաձեւ:

Այսպիսով, Թուրքիան զինու զօրութեամբ գործադրեց Պրեստ-Լիտովսկիի դաշնագիրը, իսկ Ռուսաստանն ալ, խորտակելով Հայաստանի Հանրապետութիւնը, պիտի իրականացնէր Արեւելքի յեղափոխութեան իր ծրագիրը:

Լեգրանի կողմէ ստորագրուած համաձայնագիրը ոչ միայն կ՚երաշխաւորէր հայ զինուորական հրամանատարական կազմի ու քաղաքական գործիչներու ապահովութիւնը, այլեւ յանձն կ՚առնէր ապահովել Հայաստանի սահմաններն ու հայ ժողովուրդին անձեռնմխելիութիւնը: Սակայն, դէպքերը ցոյց տուին, որ երկու պայմաններն ալ դրժեցին.

Թուրքերը ոչ միայն կարեւորութիւն չտուին խորհրդ. իշխանութեան պահանջներուն եւ չհեռացան գրաւած վայրերէն, այլեւ բոլշեւիկ ներկայացուցիչներու աչքերուն առջեւ սկսան աւերել ու աւարի ենթարկել Կարսի եւ Շիրակի շրջանը, մօտ 70.000 Հայեր կոտորելով ու գերելով: Ալեքսանդրապոլի մէջ հայ համայնավարները ստանձնած էին մատնիչի դերը եւ Թուրքերուն կը յանձնէին պահուած Դաշնակցականները:

Անդին՝ արտաքին ճակատին վրայ, բոլշեւիկները կատարեալ դժոխքի կը վերածեն Հայաստանի ներքին կեանքը: Անհաշիւ խուզարկութիւններ, օրէնքի կատարեալ բացակայութիւն, Չեկայի սանձարձակութիւններ, 1500 սպաներու բռնի աքսորում Ռուսիոյ ներսերը, մօտ 3000 հոգիի բանտարկութիւն եւ տասնեակներով կացնահարութիւններ: Հայ ժողովուրդը չդիմացաւ եւ ռազմական կոմունիզմի վայրագութեանց եւ ապստամբելով փետր. 18ին տապալեց խորհրդային իշխանութիւնը. Միայն Հայաստանը չէր որ ապստամբեց: Այդ նոյն օրերուն տեղի կ՚ունենային Վոլգայի շրջանի լայնածաւալ գիւղացիական ապստամբութիւնները, ինչպէս եւ Կրոնշտատի պատմական ապստամբութիւնը:

1921 մարտ 16ին, երբ Հայաստանի մէջ իշխանութիւնը կը գտնուէր ապստամբ ժողովուրդին ձեռքը, Մոսկուայի մէջ կը կնքուի Թուրք-խորհրդային դաշնագիրը: Այս նոր դաշինքով բոլշեւիկները ոչ միայն կը վաւերացնեն Պրեստ-Լիտովսկիի դաշնագիրը, այլ եւ ի հաշիւ Հայաստանի, Թուրքիան կը ստանայ հայկական Սուրմալուն եւ Նախիջեւանն ալ կը կցուի Ազրպէյճանին: 1921 հոկտ. 13ին, Ռուսաստանի ճնշման տակ, Հայաստանի խորհ. կառավարութիւնը Կարսի մէջ վերջնապէս կը հրաժարի հայկական հողամասերէ ու կ՚ընդունի Պրեստ-Լիտովսկիի ու Մոսկուայի դաշնագրերու մէջ Հայաստանին վերաբերող բոլոր կէտերը:

Ցարին քաղաքականութեան հաւատարիմ շարունակողը հանդիսացաւ Լէնինը, ինչպէս որ Թալէաթի արժանաւոր ժառանգը եղաւ Մուսթաֆա Քէմալ:

ԱՇՈՏ - ԱՐԾՐՈՒՆԻ

ՄԵՔԵՆԱԿԱՆՈՒԹԻՒՆԸ

ԲԱՐԵԿԱ՞Մ ԹԷ ԹՇՆԱՄԻ ՄԱՐԴԿՈՒԹԵԱՆ

— o —

Կատարեալ ովասիս մը ապաւէնութիւնը կը կրէ մարդ երբ տխրող ցաւերու, դառնութիւններու եւ տգեղութիւններու կողքին երբեմնակի հաւաքոյթներուն ներկայ գտնուի, ուր չօշափուած նիւթերը վայրկեան մը մոռցնել կուտան դուրսինը ու կ՚արբեցնեն կամ մեր անցեալը, որուն այնքան կարօտ կը քաշենք եւ կամ ներկայ քաղաքական, տնտեսական եւ միջազգային կեանքը:

Աւի մը երիտասարդներ Մարսէյլի մէջ պատեհութիւն ընծայեցին 100է մօտ հայրենակիցներ քով քովի բերելու, ընկերային նիւթի շուրջ խօսելու. «Մեքենականութիւնը բարեկա՞մ թէ թշնամի մարդկութեան»:

Համաշխարհային տագնապը, միջպետական անհասկացողութիւնները, մարդկային համատարած թշուառութիւնը, անգործութիւն, «հայրմաթըոսութիւն եւն», երբ նկատի ունենանք, առաջին աչքի իսկ իրաւունք պիտի տանք մեր երկու ուսանող բարեկամներուն, Գ. Գ. Գարսումեանին եւ Փօլատեանին, որոնք իրապէս սոցինած են այդքան անարդարութիւններէն, գործարանէն դուրս թափուած մարդկային զանգուածին թշուառութենէն եւ ուրիշ մռայլ երեւոյթներէ:

Մեքենականութիւնը հրէշ մը ներկայացուցին մեր երիտասարդները, որովհետեւ ան եղաւ մարդկութեան հանգիստը վրդովելու, պատճառ դարձաւ որ գիւղացիներ բնութեան ազատ, գեղեցիկ եւ առողջարար ծոցէն խուսափ բաժնուին ու երթան քաղաքներու ծուխին ու մուխին մէջ իրենց չոր հացը ապահովեն:

«Ինչո՞վ ապացուցանել թէ մեքենականութիւնը բարիք մը եղաւ մարդկութեան համար, անո՞ր համար որ ձեռքի աշխատանքին տեղը բռնեց եւ միլիոնաւոր գործաւորներ քաղաքներու մայթերուն վրայ փռեց»:

Ունկնդիրներէն չորս մը երիտասարդներ, բուռ բանուորներ, իրենց գործարանային կեանքէն՝ թուական փաստեր բերելով ուժ տուին մեր երկու բանախօսող երիտասարդներուն, յաւելելով թէ ինչպէս վեց օրուան աշխատանքը 4ի իջեցուած են, թէ ինչպէս 8 գործաւորի տեղ 3 աշխատցնելով նոյն արդիւնքը, թերեւս աւելին ձեռք կը բերուի, որովհետեւ մեքենաները աւելի կատարելագործուած են:

«Մեքենականութիւնը իբրեւ բարեկամ մարդկութեան» տեսակէտը պաշտպանողներն եղան Գ. Գ. Աթէշեան եւ Օթմանեան, զայն նկատելով իբր արդիւնք քաղաքակրթութեան: Շնորհիւ մեքենային, ժողովուրդներու մշակոյթը անհամեմատ չափերով զարգացած է, եթէ մեքենան չըլլար՝ Կիւթէնպէրկի գիւտը արժէք պիտի չունենար, հաղորդակցութեան միջոցները այնքան պիտի չկատարելագործուէին, բժշկութիւնը հրաշքներ պիտի չգործէր, արուեստ, գիտութիւն եւ ճարտարարուեստ այնքան հսկայաքայլ թռիչքներ պիտի չառնէին մարդկութիւնը օգտելու — թէնէն յոյս աշխարհ պիտի չգար

Արծարծուած նիւթը, որուն ընթացքին պատիւ կը բերէ մեր երիտասարդ ժառանգականներուն, ներկայ դարու պատմութեան ամէնակարեւոր երեւոյթն է:

Ձեռքի աշխատանքի հարցը եթէ չըլլար, եթէ չըլլային նաեւ ներկայի մարդկային յարաճուն թշուառութիւնները, անշուշտ ոչ ոքի մտքէն պիտի անցնէր մեքենականութեան արժէքը ստուերին մէջ տեսնել եւ անոր գոյութիւնը նկատել չարիք մը մարդկային բարօրութեան տեսակէտէն:

1813 թուականին Գ. Ճօնաթան, Միացեալ Նահանգներու Մասաչուսէց նահանգին մէջ իբրեւ դամ չինող, գիշեր մը քնացած պահուն, երազին մէջ կը տեսնէ պարիկ մը, որ իրեն կ՚ըսէ.— «Այսուհետեւ քու գործաւորներուդ օրականները պիտի բարձրացնես 51 առ հարիւր եւ պիտի աժանցնես ապրանքիդ գիները 43 առ հարիւր համեմատութեամբ:

— Այդպիսով պիտի կործանիմ:

— Ընդհակառակն, շահերդ պիտի աճին տարեկան երկու միլիոն համեմատութեամբ»:

Այս տարօրինակ երազէն ժամանակ մը վերջ, ճարտարագէտներ իրեն կը բերեն մեծ տարողութեամբ շոգեշարժ մեքենաներ, միլիոնաւոր դամեր արտադրող: Կը գնէ զանոնք անմիջապէս եւ կը հիմնէ մեծ գործարաններ:

Երազի թուականէն 80 տարի վերջ, Մ. Նահանգներու աշխատանքի տան տնօրէնը մանրակրկիտ քննութեամբ մը կը հաստատէ թէ պարիկի թելադրութիւնը արդէն իրականացած է դամի շինութեան մէջ. օրավարձերը բարձրացած էին, վաճառման գիները նուազած եւ Գ. Ճօնաթանի թոռներու շահերը բազմապատկուած:

1813ին 20.900 դամ շինելու համար երեք բանուոր եւ 236 ժամ 25 վայրկեան պէտք էին:

1897ին նոյնքան դամի համար՝ 83 գործաւոր եւ 2 ժ. 15 վայրկեան: Աշխատավարձերն ալ բարձրացած են 51 առ հարիւրի համեմատութեամբ: Մեքենան ի՞նչպէս կրցաւ այս հրաշքը գործել,— պարզապէս արտադրութիւնը շատցնելով եւ հակառակ արտադրութեան միջոցներու սղութեան՝ գիները նուազեցան:

1813ին դամը հազուագիւտ էր, հետեւաբար անմատչելի, իսկ այսօր մեքենականութեան շնորհիւ առատ է եւ դիւրամատչելի

1000 դամը 1813ին կը ծախուէր 5 ֆրանք 4 սնթ.ի, 1897ին՝ 3 ֆր. 10 սանթիմի, 2 ֆր. 38 սնթ. տարբերութիւն ինչ որ կը ներկայացնէ 43 առ հարիւր եւ եթէ հաշուենք 2 միլիառ 891 միլիոն դամի վրայ, պիտի ունենանք սպառողին համար 6.800.-000 ֆր.ի շահ մը:

Մեքենականութեան շնորհիւ մեր դամի գործարանը 100 տարուան մէջ հետեւեալ արդիւնքները արձանագրած է.— Գործաւորներու տարեկան 54.780 ֆր., դրամագլխի վրայ տարեկան յաւելում 2 միլիոն ֆր., սպառողին իբր խնայողութիւն 6.800.000 ֆրանք

Գործարանատէր, գործաւոր եւ սպառող, երրորդութիւն մը որ դարեր շարունակ հակամարտ ուժեր նկատուած են, այնպէս մը ըմբռնուած է որ իրենցմէ մէկը երբ շահի, այդ ի վնաս միւս երկուքին է որ կը կատարուի:

Օրավարձերը աւելցնելու համար մտածած են գիները բարձրացնել, ուրիշ սպառումը նուազեցնել, ինչ որ պիտի նշանակէր ընդհանուր սղութիւն: Առանց գիները բարձրացնելու օրավարձի յաւելումով գործարանատիրոջ շահը պիտի նուազի, ինչ որ շատերուն այն համոզումը կը ներշնչէր թէ նախաձեռնութեան ոգին պիտի մեռնի, այսպիսով յառաջդիմութեան եւ քաղաքակրթութեան մեծ հարուած մը պիտի տրուէր:

Մարդկային պատմութենէն գիտենք որ աշխատաւորը դարեր շարունակ ապրած է ստրկութեան եւ թշուառութեան շրջան մը, ձեռքերը երկարած կամ հարուստի եւ կամ պետութեան ողորմութեան ու գթութեան ապաւինած է:

Որքան ատեն որ մարդը կրցած չէր բնութեան ուժերը յօգուտ իր պահանջին օգտագործել եւ կը բաւականանար միայն ձեռքի աշխատանքով եւ ընտանի կենդանիի օժանդակութեամբ, հնարաւոր չէ եղած աշխատաւորին վիճակը բարելաւել: Այս կացութեան մէջ որքան դարգացած է մարդկային ճաշակը, ուտելու, ապրելու եւ վայելելու համար, այնքան վատթարացած է աշխատաւորներու վիճակը:

Եգիպտոսի մէջ փարաւոններու փառքը անմահացնելու համար դէպի երկինք վարդագոյն կրանիթեայ բուրգեր բարձրացուցած են: Յունաստանի մէջ Պարթենոնի ներդաշնակ մարմարիոնով բարձունքներն ի վեր Սոկրատը անմահացուցած են ու այս եղած է յանուն քաղաքակրթութեան եւ գալոց սերունդի դաստիարակութեան, հոգ չէ թէ միլիոնաւոր աշխատաւորներու կեանքը փճացած ու անհետացած է Լիբիայի եւ Պանթէլիքի քարայրներուն մէջ

Համաձայն Արիստոտէլի՝ «Քաղաքակրթութիւնը առանց մարդկային ստրկութեան չէ կրցած ապրիլ»: Յունական ոստանը, որ մշակութային հրաշալիք մը նկատուած է, հռոմէական, որ ուժի եւ զօրութեան գլուխ գործոց մը համարուած է, միլիոնաւոր աշխատաւոր զանգուածներու արիւնին ու չարչարանքին ծանր բեռը ունին իրենց մեծ անուններուն վրայ:

Քրիստոնէութիւնը որ «մարդ անասունէ» զարծուց բարոյական անձնաւորութիւն, թագաւորութիւնը որ տուաւ անոր քանի մը երաշխիքներ, Ֆրանսական յեղափոխութիւնը որ տուաւ իրաւունքներ, արմատապէս ոչինչ կրցան ընել, գերին եւ սեփականազուրկը մնացին թշուառութեան ու տգիտութեան մէջ:

Ամբողջ երեսուն դարեր մարդկային թշուառութիւնը նկատուեցաւ ճակատագրական: Զայն վերցնելու հնարաւորութիւնը չկար, ընդհակառակն, կրօնական երազանքով կը քնացնէին խեղճ դրասա-աշխատաւորը:

Գիտնականներու ջանքերուն շնորհիւ կարելի եղաւ օգտագործել բնութեան ուժերը, ձեռքի աշխատանքի կարեւորութիւնը ստացաւ երրորդական արժէք: Երբ 1000 դամը 5 ֆր. 48 սանթիմ ծախելով ձեռքի աշխատանքը կ՚արժէր 4 ֆր. 86 սնթ. այս պայմաններուն տակ անկարելի էր նոյն իսկ մէկ տասներորդով աշխատավարձ աւելցնել, այսօր 3 ֆր. 10 ս.ի ծախելով 1950 ֆր. կ՚աւելնայ աշխատաւորին տարեկան եկամուտին վրայ, բան մը որ գործարանատիրոջ պիտի արժէ մէկուկէս սու, 1000 դամի համար:

Առէք այսօրուան գործաւորին կեանքը, իր սնունդը, հագուստը, հաճոյքը եւ մշակոյթը,— բաղդատելու մը անմիջապէս կը տեսնուի, այն տարբերութեան որ Լա Պրիւյէրի գիւղացին եւ Ժան Ժաք Ռուսոյի պարականները տեսնելով այս եղածը, երազ մը պիտի նկատէին:

Գործաւորը իր հանգիստին եւ հաճոյքին հետ զուգընթաց սորվեցաւ քիչ մը կարդալ եւ գրել,— առաջին պայման քաղաքացի ըլլալու, քուէ կարենալ տալու, օրէնքներու ըմբռնելու, իր շահերու պաշտպանութեան համար գործածելի թռուցիկներ, գրքոյկներ եւ թերթեր կարդալու:

Մեքենայի գիւտէն վերջ միայն աշխատաւորը դարձաւ քաղաքացի, ամենամեծ բարիքը որ մեքենականութիւնը տուաւ աշխատաւոր մարդկութեան: Վերջին ժամանակներու ընկերային զօրաւոր ցնցումները, որոնց հետեւանքով այսօրուան թշուառութիւնները յաջորդեցան, պէտք է վերագրել կառավարողներու սխալական ըմբռնումներուն:

Ամբողջ երեսուն դար մարդկային ուղեղը զբաղած է պետական կարգուսարքերու արագ ու յարափոփոխ վիճակով, ուր տնտեսականը ոչ մէկ կարեւոր տեղ գրաւած է: Մեքենականութիւնը վերջին դարուն մէջ միայն իր գլուխը ցցեց, ու այսօր գլուխ անցաւ ամէնէն: Առաջին շրջանին համար մարդկութիւնն ունեցաւ իր արժանի ղեկավարները, բայց երկրորդը շնորհիւ իր արագընթացութեան կը սպասէ իր մեծ ուղեղին: Թշուառութիւնը մեղմելու միջպետական փորձերը պարզ ժամանակաւոր դարմանումներ կը նկատուին: Հողային շերտերու յաւելումները չեն որ ազգերը պիտի երջանկացնեն, այլ մեքենականութեան բարիքներուն հաւասար բաշխումը, այնպէս որ օրը օրին թիւը պիտի բազմանայ ամէն անոնց որ մեքենականութիւնը չարիք մը կը նկատեն մարդկութեան համար: Դէպի անցեալ խաւարը յետադարձ շարժման պահանջ մըն է այս, որ պիտի նշանակէր ազգերու ինքնասպանութիւնը:

Հ. ՍԻՐԷՆԿԻՒԼԵԱՆ

ԿԸ ԽՆԴՐՈՒԻ ՄԵՐ ԲՈԼՈՐ ԹՂԹԱԿԻՑՆԵՐԷՆ ԵՒ ԱՌ ՀԱՍԱՐԱԿ ԲԱՆՈՒՈՐՆԵՐԷՆ ՕՐԸ ՕՐԻՆ ՀԱՂՈՐԴԵԼ ԻՆՉ ՈՐ ՏԵՂԻ Կ՚ՈՒՆԵՆԱՅ ԻՐԵՆՑ ՇՐՋԱՆԻՆ ԿԱՄ ԳՈՐԾԱՐԱՆԻՆ ՄԷՋ (ԱՐՁԱԿՈՒՄ, ՕՐԱԿԱՆԻ ԿԱՄ ԺԱՄԵՐՈՒ ԿՐՃԱՏՈՒՄ ԵՒԱՅԼՆ):

Պուլկար դահլիճը

ՓՈՓՈԽՈՒԹԵԱՆ ՊԱՏՃԱՌՆԵՐԸ

— o —

ՍՕՖԻԱ, 25 փետր. (Յառաջ).— Ինչպէս ծանօթ է, յունուար 22ին ք. Կէօրկիէվի դահլիճը ինկաւ ու պատերազմական նախարար Զօր. Փ. Զլաթէվ ստանձնեց վարչապետութիւնը, Կէօրկիէվի դահլիճէն քանի մը նախարարներ դուրս ձգելով եւ երկու զինուորականներ եւս տանելով իր դահլիճին մէջ:

Քանի մը օր առաջ, երկու օրաթերթեր հրատարակեցին յայտարարութիւն մը, զոր ըրած է նախորդ վարչապետը՝ իր հեռացման պատճառներու մասին: Ըստ իր յայտարարութեան, մայիս 19ի պետական հարուածէն վերջ, երկու տեսակէտ երեւան եկած է,— մէկը բանակի միջամտութիւնը նուազեցնել պետական գործերուն մէջ, իսկ միւսը՝ ճիշդ հակառակը: Որովհետեւ երկրորդ տեսակէտը անցած է, ուրեմն Կէօրկիէվի կը մնար հեռանալ, մանաւանդ որ Զօր. Զլաթէվ իբրեւ թէ վերջնապահուն մնացած է երկրորդ տեսակէտին:

Երէկ, կիրակի, իր առաջին հրապարակային ճառը խօսեցաւ վարչապետ Զօր. Զլաթէվ: Ազգային ձայնասփիւռով ամբողջ երկրին հնարաւորութիւն տրուեցաւ լսելու զայն: Նաեւ՝ Եռեկոսավիոյ մէջ:

Վարչապետին ճառը չափազանց մեծ հետաքրքրութիւն շարժած էր, որովհետեւ Կէօրկիէվի անկման կապուած էին շատ մը զրոյցներ:

Վարչապետը, խօսելով, նախ, 19 մայիսի պետական հարուածի մասին ըսաւ թէ, բանակը նախկին վարչապետ Կէօրկիէվի դրած է երկու գլխաւոր պայմաններ, որոնց առաջինով կը ճշդուէր թէ անձեռնմխելի պիտի մնան ցարական իշխանութեան այն իրաւունքները զորս սահմանադրութիւնը կուտայ: Երկրորդ՝ դահլիճին մէջ պիտի առնուէին այն շրջանի ամէնէն զօրաւոր կուսակցութեանց (Ցանկովի շարժումը, հողագործականներ եւ ժողովրդապետականներ) գլխաւոր դէմքերը

Եւ սակայն, շարունակեց վարչապետը, մէկ երկու ամսուան շինարար աշխատանքէ վերջ, ուրիշ ծրագրումներ երեւան եկան: Նախ, լուծուած մակեդոնական կազմակերպութեան Փրոթօկէրովեան թեւը ոչ միայն հետապնդուած չմնաց, այլ եւ սկսաւ զինուիլ եւ փորձեց ինքզինքը զգացնել ու իր տեսակէտները պարտադրել: Նոյն իսկ անոնք զէնք շարժել սկսան սահիկանութեան կամ զինուորականութեան դէմ՝ հանրային վայրերու մէջ

Երկրորդ՝ ստիպ եղաւ դահլիճէն հանել մէկ երկու նախարարներ՝ տնտեսական եւ ելմտական կարգ մը ծրագիրներ իրականացնելու համար. Բայց Կէօրկիէվ հակառակեցաւ:

Երրորդ, վարչապետը բանակէն պահանջեց հաւանութիւն մը՝ վաւերացնելու համար օրինագիծ մը, ըստ որուն վարչապետին իրաւասութիւնները անսահմանօրէն կը լայննային. Այսպէս ան իրաւունք պիտի ունենար ուզած նախարարը հրաժարեցնելու եւ տեղը դնելու նորը: Առանց իր հաւանութեան՝ ոչ մէկ նախարար պիտի կարենայ ներկայանալ ցարին, կամ միայն ինք պիտի ներկայանար: Աւելին,— իրաւունք պիտի ունենար հրաժարեցնելու եւ նշանակելու բանակի բարձր պաշտօնեաները: Ուրեմն, ցարին բոլոր իրաւունքները կ՚ուզէր իր ձեռքը կեդրոնացնել (ժողովուրդէն ամօ՜թ): Որովհետեւ Իտալիոյ մէջ այդպէս է եղեր (ծիծաղ):

«Տեսնելով որ իր լիազօրը (Կէօրկիէվ) դուրս կուգայ 19 մայիսէն առաջ ու վերջ իրեն դրուած պայմաններէն, ու միւս կողմէ, ան ոչ արժէքը եւ ոչ ալ հանրային ուժը ունի Մուսոլինիի, բանակը, հաւատարիմ իր Գերագոյն Պետին, չկրցաւ համաձայնիլ բայց մանաւանդ վաւերացնել այդ բոլորը եւ որոշեց իր վստահութիւնը վերցնել նախկին վարչապետ Գ. Քիմօն Կէօրկիէվէն» (Մ. ծափ., պոռալ).

Չորրորդ, Կէօրկիէվ եւ «Զվէնօ» խմբակի մարդիկը, հետապնդելով միշտ այդ նպատակները, իրենց կողմնակից քննիչներու միջոցաւ արգիլել կ՚ըլլային թերթերուն՝ գնել այն նկարները եւ նկարագրութիւնները, որոնք ցոյց կուտային համաժողովրդական սէրը դէպի ցարը:

Բանակը, իր Գերագոյն Պետին հետ, տեսնելով այս բոլորը՝ երեք անգամ փորձեց (Շէնիքայի եւ Փլէվէնի հանդիպումներու միջոցին եւ նոր տարուան գիշերը զինուորական ակումբին

մէջ՝ ուղղել այդ սխալները եւ միակամ ճիգով մը շարունակել 19 մայիսին սկսած վերականգնումի գործը։

«Եւ երբ տեսաւ որ՝ այս փորձերը չօգնեցին, յամառութիւնը յաղթեց ողջմտութեան, նախկին վարչապետէն առաւ իր իրաւունքը զոր տուած էր, ու զայն ձգեց առոր հետեւանքները կրելու» («Պռավօ՛»)։

Վարչապետը խօսեցաւ նաեւ հանրապետութիւն հռչակելու շուրջ եղած զրոյցներու մասին։ Յայտնեց թէ՝ այդպիսի հարց մը պաշտօնապէս դրուած չէ քննութեան։ «Ես այդ հարցին վրայէն յաւէթեամբ ու հանդարտութեամբ կրնայի անցնիլ, որովհետեւ, եթէ ան գոյութիւն ունի քանի անձերու գանկերուն մէջ, մենք պէտք չէ որ արժէք տանք։ Բայց, այն սահմանափակումը զոր գրաքննութիւնը կ'ընէր՝ ցարին եւ թագաւորական տան շուրջ, մութ, անորոշ եւ երկմիտ յայտարարութիւններ, զորս կ'ընէին պատասխանատու եւ անպատասխանատու աղբակներ ցարական հաստատութեան եւ պետական ապագայ վարչաձեւի մասին, գահին իրաւունքները սահմանափակելու ձգտումները կը տանէին անսահման իրաւունքներով դիկտատուրայի մը որ ոչ մէկ բարիք կրնար ունենալ այս երկրին բնակիչներուն եւ նոյն ինքն պետութեան։

«Այժմու կառավարութիւնը դէմ է հանրապետական վարչաձեւին եւ կողմնակից է սահմանադրական միապետութեան (հուռա՛)։ Այս կառավարութիւնը կը ծառայէ ազգային գաղափարին՝ որպէս գերագոյն ամբողջականութեան։ Գործադիր իշխանութիւնը ուժեղ պիտի ըլլայ եւ ոչ թէ կախուած փողոցի տրամադրութենէն, ամբոխէն կամ անպատասխանատու աղաղակներէ»։

Վարչապետը յետոյ կանգ առաւ կառավարութեան արտաքին քաղաքականութեան վրայ ու բնորոշեց Թուրքիոյ, Յունաստանի եւ Ռումանիոյ եւ «Միացեալ բոլոր պետութեանց» հետ իրենց փոխյարաբերութիւնները

Մանաւորապէս կանգ առաւ նաեւ տնտեսական կեանքին ու առաջադրութեանց, ազգային կրթութեան, բանակին, եկեղեցին եւ ներքին քաղաքականութեան վրայ։ «Քանի որ մենք կողմնակից ենք արտաքին խաղաղութեան եւ իրարհասկացողութեան, կողմնակից չենք կրնար ըլլալ անշուշտ ներքին փոխադարձ ատելութեան եւ անմիաբանութեան»։

Ահա ամէնէն յատկանշական կէտերը այն շահեկան ու երկար ճառին, զոր ամբողջ երկիրը ժամերով ու մեծ հետաքրքրութեամբ ունկնդրեց եւ որուն մանրամասն պատճէնը գրուած է այսօրուան թերթերուն բոլոր էջերը։

Ճառին ներկայ եղած են անգլիական, ամերիկեան, լեհական դեսպաններն ու այլ օտար դիւանագէտներ։

Բեմին կեդրոնը դրուած էր ցարին նկարը։ Իսկ ճառի ընթացքին ամէն անգամ որ ցարին անունը կը տրուէր ու գահի պահպանման մասին կը խօսուէր՝ խլացուցիչ ու երկարատեւ կերպով կը ծափահարէր ժողովուրդը։

Ճառի վերջաւորութեան, փողոցները խռնուած ժողովուրդը կը ծափահարէր նախարարները ու կը հետեւէր անոնց։

ԹՂԹԱԿԻՑ

ՊԵՐԼԻՆԻ ՀԱՅ ԳԱՂՈՒԹԻՆ
Տարեկան երեկոյթը

ՊԵՐԼԻՆ, 27 փետր. (Յառաջ) — Անցեալ օր տեղի ունեցաւ գաղութիս տարեկան երեկոյթ-պարահանդէսը, երկու հարիւրէն աւելի ներկաներու մասնակցութեամբ։ Կային նաեւ շատ մը օտար հիւրեր։

Գաղթ. Միութեան վարչութեան կողմէ բացման խօսքն ըրաւ նախագահ Գ. Շալճեան, շնորհակալութիւն յայտնելով ներկաներուն եւ երեկոյթին կազմակերպութեան մասնակցողներուն։

Ճոխ էր գեղարուեստական մասը։ Տիկին Զաքարեան, Գերմանուհի, իր ջինջ եւ մշակուած ձայնով երգեց եւրոպական եւ հայկական կտորներ, անխոնջ հաճոյք պատճառելով ունկնդիրներուն։ Դաշնակի վրայ իրեն կ'ընկերակցէր փրոֆ. Վայսլեր Օրիորդ Հայրաբեան, որուն կ'ընկերակցէր իր մայրը, դաշնակահարուհի տիկին Ադամեան-Հայրաբեան, իր շնորհալի ձայնով երգեց եւրոպական ու հայկական երգեր։ Մանաւանդ հաճոյք պատճառեց եւ կրկնուեցաւ երաժիշտ Թումանեան Մելիքեանի ներդաշնակած «Այգիկերք պար բռնեցէք» գրաւիչ երգը։ Օր. Տէր Մարտիրոսեան թաւջութակի վրայ նուագեց երկու կտորներ։ Զարեհու բաժնին մէջ իր մասնակցութիւնը բերած էր արուեստագիտուհի Օր. Ներսէսեան, խիստ հարազատօրէն եւ մանաւոր ճկունութեամբ պարելով «պալէ»ի երկու կտորներ։ Օրիորդը տակաւին շատ երիտասարդ է եւ իր ասպարէզին մէջ, իբրեւ պարուհի, գրեթէ սկսնակ մը։ Գերմանուհի աղջնակ մը եւս շնորհալի շարժուձեւերով պարեց «պալէ»ի երկու կտորներ։

Երեկոյթի գեղարուեստական բաժնին իրենց մասնակցութիւնը բերած էին նաեւ գերման արուեստագէտներ։ Մանօթ երգիծարան-բեմախօս Տոքթ. Քունսթման-Ալոա վարպետօրէն ներկայացուց իր իսկ հեղինակած երկու կտորները, պատճառելով անվերջ քրքիջներ։ Ապա երգչուհի եւ դերասաց Օր. Իթի Մինթէր եւ Գ. Աքերման միասնաբար եւ յաջողապէս ներկայացուցին «սքէչ» մը։ Բոլոր արուեստագէտները գոհ ձգեցին ներկաները, խլելով բուռն ծափեր։

Տեղի ունեցան նաեւ նուագ, հայկական եւ կովկասեան պարեր, մասնակցութեամբ հայ երիտասարդներու եւ օրիորդներու։ Արեւելքի ճաշակով պատրաստուած ճոխ չքասեղան մը տրամադրուած էր քանի մը հայ տիկիններու կողմէ։ Կար նաեւ վիճակահանութիւն, որուն բազմաթիւ առարկաները դարձեալ նուիրած էին հայ տիկիններ։ Աչքի կ'իյնային քանի մը ճաշակաւոր ձեռագործներ եւ ասեղնագործութիւններ։

Վերջին սկսան եւրոպական պարերը եւ տեւեցին մինչեւ լոյս։ Ամբողջ երեկոյթը անցաւ [illegible] մթնոլորտի մը մէջ։

ԿԸ ԽՆԴՐՈՒԻ յօդուածագիրներէ եւ թղթակիցներէ իրենց գրութիւնները գրել թուղթին մէկ երեսին վրայ ընթեռնելի եւ մելանով։

ՀԱՅԱՍՏԱՆ
Հայաստանի Հին բոլշեւիկները

Հայաստանի Հին Բոլշեւիկներու Ընկերութիւնը որոշած է տօնել 1905ի յեղափոխութեան երեսնամեակը, համընթաց այն հանդիսութիւններուն, որոնք այս առթիւ պիտի կատարուին բովանդակ Ռուսիոյ մէջ։

Հայաստանի Հին Բոլշեւիկներու Ընկերութիւնը որոշած է նոյնպէս հրատարակել ժողովածու մը, նուիրուած 1905ի յեղափոխութեան։ Եւ կը հրաւիրէ բոլոր անոնք, որ մասնակցած են 1903—907 թուականներու յեղափոխական շարժումներուն, գրել իրենց յուշերը։

Ընկերութիւնը կը խորհի այդ յուշերով լուսաբանել Հայաստանի յեղափոխական հոսանքին զանազան շրջանները, — գիւղացիական եւ բանուորական շարժումները Ալլահվերդիի պղնձահանքերուն Երկաթուղին, Երեւանի մէջ, ինչպէս նաեւ ուսանողական շարժումը Էջմիածնի մէջ, մասնաւորաբար գիւղացիական շարժումը Լոռիի շրջանին մէջ, Հաղպատ գիւղի ըմբոստութիւնը իշխան Բայաթովի դէմ, Եղվարդ գիւղի ըմբոստութիւնը Էջմիածնի վանքի դէմ, եւն.։ Պիտի արձանագրուին նաեւ փաստեր ու դէպքեր ցարական քաղաքականութեան հալածանքներէն, ինչպէս նաեւ քաղքենի դասակարգին, հոգատէրերու, ազգայնական հոսանքներու գործունէութենէն

Ժողովածուին խմբագրութիւնը պիտի պատկերացնէ նաեւ հանրապետական շրջանի բոլշեւիկեան պայքարը, բանուորներու եւ գիւղացիներու բնակարանային եւ կենցաղային պայմանները, բոլշեւիկներու գործունէութիւնը գիւղերու, քաղաքներու եւ բանակին մէջ, եւ ի վերջոյ քաղաքացիական կռիւները։

Ժողովածուն պիտի պատկերազարդուի նկարներով, վաւերաթուղթերու եւ հին թերթերու լուսատիպերով։

Համալսարանական նոր դասախօսութիւններ

Փետրուար 14ին Երեւանի Պետական Համալսարանին մէջ, փոխ-տնօրէն Գէորգեանի կողմէ, կատարուեցաւ բացումը հրապարակային դասախօսութիւններուն, որոնք տեղի պիտի ունենան այսուհետեւ շարքով։

Գրական նիւթերու շուրջ դասախօսութիւնները կը կազմեն առաջին շարքը, որոնց պիտի նախագահէ փրոֆ. Ա. Տէրտէրեան։ Առաջին դասախօսն էր Սիմոն Յակոբեան, նիւթ՝ Տիտրոս։

Դասախօսութենէն վերջ խօսք առին Ա. Յովհաննիսեան, Տիգ. Ախվերդեան, եւն.

Նախագահ Տէրտէրեան յայտնեց թէ գրական դասախօսութեանց իբրեւ նիւթ առնուած են դարաշրջանային նշանակութիւն ու կարեւորութիւն ունեցող ներկայացուցիչներ կամ երեւոյթներ, — Տիտրոսէն վերջ, ԺԳ.—ԺԶ. դարու հայ տաղերգուները, յեղափոխական գրականութիւնը, եւն.։

Այսպէս, գրական դասախօսութիւններու այս շարքին մէջ՝ Մկրտիչ Մկրեան պիտի ներկայացնէ ԺԳ.—ԺԶ. դարերու հայ աշխարհիկ գրականութիւնը, Էլիզ Գէորգեան՝ Ֆրանսական յեղափոխական գրականութիւնը [illegible])

Պատմական նիւթերու շարքին մէջ, Մօրուս Հասրաթեան պիտի ներկայացնէ «Մի էջ Հայ նարոդնիկական պատմութիւնից», փրոֆ. Աշխ. Քալանթար «Հայաստանը իր պատմութեան հնագոյն շրջանում»։

Լեզուաբանական-հոգեբանական նիւթերու շարքին մէջ, Գուրգէն Սեւակ պիտի ներկայացնէ «Բառի փոփոխման դիալեկտիկան», փրոֆ. Գ. Ղափանցեան՝ «Լեզուի ձեւաբանական տարաձայնութիւնը», Միշա Մազմանեան՝ «Ս. Ղազարեանը որպէս հոգեբան»։

Մշակուած է նաեւ ծրագիր մը քիմիական, բնագիտական, մաթեմաթիքական, կենսաբանական, աշխարհագրական նիւթերու յատուկ դասախօսութիւններու, զորս պիտի կատարեն հայ եւ ռուս ծանօթ փրոֆէսօրներ, — Փրոֆ. Արշակ Տոնեան (Մի էջ լոկարիթմների պատմութիւնից հայ գրականութեան մէջ), փրոֆ. Ջերեթ Խօջաէյնաթեան՝ Լեւոն Սիմոնով, Գուրգէն Պետրոսեան, Յարութիւն Անժուր, փրոֆ. Բ. Գալստեան, Ց. Յովհաննիսեան, փրոֆ. Նիկոլա Տրայիցկի, փրոֆ. Ա. Տէր Պօղոսեան, փրոֆ. Յովակիմ Բաղդասարեան, Խ. Գիւլզէկեան։

Նորընծայ բժիշկներ

Փետրուարին Երեւանի բժշկական համալսարանէն շրջանաւարտ եղան 91 նորընծայ բժիշկներ. Մեծամասնութիւնը պիտի ղրկուի գիւղեր, հոն ուր մինչեւ այժմ բժիշկ չէ գտնուած, — Զանգեզուր (Վեդի), Սարուխան (Նոր-Բայազետ), Թալշարու (Ախտա), Արծւանիկ (Ղափան), եւ ուրիշ գիւղեր։

ԿԵԱՆՔԸ ԱՐՈՒԱՐՁԱՆՆԵՐՈՒ ՄԷՋ
Ց. Կ. ԽԱՉԸ ԱՆԿԵՆԻ ՄԷՋ

ԱՆԿԵՆ, (Յառաջ) — Տր. Կ. Խաչի Օրուան տօնին առթիւ, խօսած էի նաեւ մեր մանածիւղին տեղական գործունէութեան մասին։ Կ'արժէր քիչ մը աւելի մանրամասնել։

Անցեալ դեկտեմբերին լրացաւ իր կազմին երկրորդ տարին։ Մանածիւղը միշտ խղճմտօրէն հետեւած է իր ծրագրին իրագործման, մանաւանդ անոր երկու էական կէտերը եղած են իր գլխաւոր ուշադրութեան առարկան. Ա.— Չքաւորներու եւ կարօտ հիւանդներու օգնելու գործը եւ Բ. Հայ լեզուի պահպանման ամենակարեւոր հարցը։ Առաջինին մէջ կատարած են իրենց ստանձնած պարտականութիւնը, օգնած են բոլոր իրենց դիմողներուն եւ հետաքրքրուած են անոնցմով։ Բարեբախտութիւն մըն է որ Անկէնի [illegible] թիւ մը կը ներկայացնէ, բայց մանածիւղը իր տարեկան տուրքը վճարելով օգնած կ'ըլլայ բոլոր մանածիւղերու մէջ գտնուած չքաւորներուն։

Սերունդը Հայ պահելու հարցմիւսին հաւասար է եւ աւելի բարձր, քանի որ ազգութեան պահպանման գերագոյն ազդակը լեզուն է։ Այս գործին մէջ առաջին պատասխանատուները ծնողներն են, մանաւանդ մայրը, որ յարգելի բացառութեամբ՝ թոյլ կուտայ որ իր զաւակները միայն Ֆրանսերէն խօսին իրարու հետ եւ ինքն ալ իր հարազատ մայրենի լեզուով չի խօսիր անոնց հետ, մոռնալով թէ մայրենի լեզուն անտեսել՝ կը նշանակէ ուրանալ ծնողքը, ուրանալ ազգը եւ հայրենիքը

Կ. Խաչը շատ մեծ եւ դժուարին պարտականութիւն մը ստանձնած է հայ կնոջ գիտակցութիւնն արթուն պահելու եւ զայն այս ուղղութեամբ գործի մղելու համար։

Սերունդը հայ պահելու մտահոգութիւնը ամէն գիտակից Հայու միակ նպատակն է յանուն հայրենիքի ամենամեծ գաղափարին, երբ օտարութեան ամէնէն մահացու հարուածը լեզուին դէմ է որ կ'ուղղուի ամէն տեղ, հարուածը ուղղակի սրտին զարնելու համար։

Այս մտատանջութեամբ է որ ամէն զոհողութեան գնով՝ մեր մանածիւղերէն եօթը հայերէնի դասընթացքներ կը պահեն։ Անկէնի մանածիւղն ալ 1933 ապրիլին հիմը դրաւ Կ. Խաչի սանուհիներու «Արաքս» Միութեան, որուն անդամակցութեան առաջին պայմանն է իրարու հետ եւ տանը մէջ հայերէն խօսելու սկզբունքը։ 12—19 տարեկաններն են անոնք։ Ազգային [illegible] տեսակէտով գեղեցիկ փոքրիկ կորիզ մը կը ներկայացնեն անոնք։

Անկէնի մանածիւղը այս տարի բանախօսութիւններ կատարեց Ֆրանսայի Տիկիններու Անկէնի մանածիւղի ատենապետուհիին հետ, եւ պատահութիւն ունեցաւ որ օտարներն եւս կարենան մօտիկէն ճանչնալ Տր. Կ. Խաչի այստեղի հիւանդապահութեան դասընթացքին, որուն կանոնագրին կը հետեւին արդէն ամուսնացեալներէն հինգը, այս տարուան առաջին դասէն իսկ։

Այսպէս ուրեմն, արդարութեան եւ գործի այս դաշտին, ամէն կինէն աւելի հայ կինն է որ պէտք է նետուի հանրային գործունէութեան մէջ, [illegible] շուրջ, որովհետեւ մինչ ուրիշները իրենց մէջն են եւ հաստատ տուն տեղ ունին, մենք ենք որ օտարութեան մէջ կը թափառինք ամէն տեղ եւ միայն մենք ենք որ ազգովին անդարձ կորսուելու վտանգին ենք դատապարտուած։

Եթէ մեր բոլոր ճիգերը կաթիլ մը ջուր են Հայուն ծովածաւալ կարիքին համար, բայց այսպէս կաթիլներով է որ կը կազմուին ծովերն ալ։

Չափով կ'անուանք այդ կաթիլները։ Մեր Միութիւնը դպրոց մըն է, կեանքի դպրոցը, գեղեցիկ եւ ազնիւ, ուր մենք միշտ հաւատարիմ պիտի մնանք մեր ուխտին եւ հայ ժողովուրդին։

[illegible]

ՄԱՄՈՒԼ
Յաղթանակ մը եւս

Աթէնքի «Նոր Օր»ը կը գրէ այս խորագրով խմբագրականի մը մէջ (26 փետր.)։

— «Լիվանիոյ եղեռնադատ ատեանը 27 ամիս բանտարկութեան, երեք հազար տրախմի վնասուց հատուցման եւ 16 հազար տրախմի դատական ծախսերու վճարման դատապարտեց Կարապետ Զավուշը։

Յիշողութիւնները թարմացնելու համար ակնարկ մը նետենք դէպքին վրայ, որ պատահեցաւ անցեալ տարի փետրուարին, Ֆիքս-Տէրկուրի գաղթակայանին մէջ։

Դուրեանի դիակը չահագործելու համար, Ազգ. Կեդր. Վարչութիւնը հրապարակային բողոքի միթինկ գումարեց Մոնոփալի մէջ, որուն մերժեցին մասնակցիլ յառաջդէմ հրաւիրուած Աթէնքի մետրոպոլիտ, Երեսփ. ժողովի փոխ-նախագահ Պ. Արխոնէնիս եւ նախկին նախարար Պ. Լատաս, հաւաքոյթին կուսակցական բնոյթէն վրդովուած։

Միթինկին մէջ ճառեր խօսուեցան, Դաշնակցութեան դէմ ռումբեր արձակուեցան եւ բանաձեւեր քուէարկուեցան կատակերգութիւնը կատարեալ դարձնելու համար։

Միթինկէն թեւաւորուեցան հակադաշնակցական տականքները։ Սկսան հասակ ցոյց տալ հոս ու հոն, նախատել մեր ընկերները, հայհոյել Դաշնակցութեան, գրեթէ ամէն օր գաղթակայաններու մէջ դէպքերու եւ ընդհարումներու[?] անցուդարձերու պատճառ ըլլալով։

Ազգ. Վարչութիւնը եւ անոր գործակցող համայնավարները հասած էին իրենց նպատակին։ Մեր թախանձանքները՝ յուռահաւ գաղութը խաղաղութեան մէջ պահելու մասին՝ անլսելի մնացին։ Օտար Ֆրիկցին քաղաքացիական կռուի հրաւէր կը կարդար մեզի, կռնակը տուած Կարապետ Զավուշի մը, որ առատօրէն վճարուեցաւ Հօկէն, Բարեգործականէն եւ Ազգ. Վարչութենէն, Դաշնակցութեան դէմ կռուելու համար։

Պայքարէ խուսափող չէինք, բայց կը մտածէինք գաղութի մասին. պայքարներու մէջ յոգնած, սպառած, հանգիստի եւ խաղաղութեան կարօտ ժողովուրդի մասին։ Այս նպատակով, միշտ զիջող գտնուեցանք, միշտ տեղի տուինք, անարգ հակառակորդին դէմ նոյն զէնքերով չկռուելու համար։

Ազգ. Կեդր. Վարչութիւնը, իր մեծ ու պզտիկ մուկերով, սխալ մեկնեց մեր կեցուածքը։ Պայքարը սաստկացուց։ Անհատական յարձակումներ կազմակերպեց Դաշնակցականներուն դէմ, զէնք ու դրամ տուաւ Կարապետ Զավուշին, անոր բնակարանին ապրուստը հոգաց, անոր գինարբուքներուն հաշիւը մաքրեց, անոր ձեռքով սպառնալիքներ կատարելու համար մեզի դէմ։

Ու տեղի ունեցաւ անխուսափելին։ Անցեալ փետրուարին, ճիշդ տարի մը առաջ, Ֆիքսի մէջ, Բարեգործականի, Հօկի եւ Ազգ. Վարչութեան պաշ-էֆէ Կարապետ Զավուշ ատրճանակով կռնակէն վիրաւորեց Դաշնակցական Գրիգոր Պետրոսեանը։

Վարչութեան սիրտը պաղշտկեցաւ։ Ամէն կողմէ շնորհաւորական ծափեր ու ողջոյններ, որ Դաշնակցական մը կանուխէն զարնուած էր։

Այս վաստակը պարգեւելու համար, Ազգ. Վարչութիւն եւ առաջնորդ կառավարութեան ներկայացուցին հռչակաւոր յուղարկաւորը Դաշնակցութեան մասին, զարմանք ու միանգամայն զարշանք պատճառելով Յոյներուն յուղարկաւոր տուող վարչապետին, որ այս տեսակ վաստակը տեսած չէր իր 30 տարուան քաղաքական գործունէութեան ընթացքին։ Մէկ մնաց ծածկելու համար, տասը [illegible] երկրորդ եւ աւելի [illegible] մեզ գովեց։

Կարապետ Զավուշ — Պետրոսեան դէպքը կրնար անհրաժեշտ հետեւանքներ ունենալ, եթէ մենք չպահէինք մեր պաղարիւնութիւնը»։

ՆԻՒԹԵՐ ՊԱՏՄՈՒԹԵԱՆ ՀԱՄԱՐ 7)

ԱԹԷՆՔԻ ՍՊԱՆՈՒԹԵԱՆ ԴԱՏԱՎԱՐՈՒԹԻՒՆԸ

Բամպակեան.— Կը ներէք, Պ.Պ. դատաւորներ, կ'ուզեմ բացատրել Հայաստան գաղթելու թելադրանք ընելը չի նշանակեր թէ կը պաշտպանենք նաեւ տիրող վարչաձեւը։ Մենք գաղափարական գետնի վրայ կը պայքարինք տիրող ուժերուն դէմ, բայց հայրենիքին դէմ, բնաւ։

Երդուեալ մը.— Ի՞նչպէս կը բացատրես ասիկա։

Բամպակեան.— Թոյլ տուէք որ օրինակ մը տամ։ Յունաստանի մէջ ալ արքայականները կը պայքարին հանրապետական վարչաձեւին դէմ, բայց ատիկա չի նշանակեր որ անոնք կը կռուին Յունաստանի դէմ

Յետոյ կանչուեցաւ [illegible] Բարթիկեան։

Դատախազ.—Կուսակցութիւնը ի՞նչ վերաբերում ցոյց կուտայ այն Հայերու հանդէպ, որոնք հելլէնահպատակ ըլլալ կ'ուզեն

Բարթիկեան անորոշ պատասխան մը տուաւ։

Նախագահ.— Դուք հպատա՞կ էք։

Բարթիկեան.— Ոչ։

Նախագահ.— (Բամպակեանին) Դուք հպատա՞կ էք։

Բամպակեան.— Այո եւ քուէ տալու իրաւունք ալ ունիմ։ Կուսակցութիւնը ոչ միայն չարգիլեր, այլ մամուլով ալ միշտ կը թելադրէ որ Հայերը յունահպատակ ըլլան

Ամբաստանող փաստաբան Պ. Լատաս ուզեց ցոյց տալ թէ Դաշնակցութիւնը եւ «Նոր Օր» հակահելլէն են, բայց ատանց դժուարութեան հակառակը հաստատուեցաւ եւ դատարանը գոհացում գտաւ։

Նախագահ.— Ի՞նչ գիտես Նիկոլի մասին։

Բարթիկեան.— Ես ալ անդամ էի դատական յանձնախումբին։ Նիկոլ հակակառավարական արարքներու մէջ գտնուած էր, Պարոնիկեանի լաթերը գողցած էր եւ աղջիկ մը խաբած էր անոր դրամ կորզելու համար։ Անորոշ դատարկապորտ մըն էր։

Տամալկինոս սրդի միջամտելով, Բարթիկեանին ներկայացուց Ֆրանսերէն երկու պաշտօնագիրներ, Ֆրանսական երկու մեծ գործարաններու կողմէ տրուած Նիկոլին։

— Կարդացէք ատոնք եւ թարգմանեցէք, բաւ։

Բարթիկեան չկրցաւ կարդալ, կմկմաց։ Ատոր վրայ Պ. Ֆրանսուա Տամալկինոս պաշտօնագիրները ետ առնելով, բարձրաձայն կարդաց եւ թարգմանեց, յետոյ նախագահին դառնալով ըսաւ թէ Նիկոլ Նիկողոսեան աշխատաւէր, գործունեայ եւ պարկեշտ մարդ է։

Նախագահ.— Ի՞նչ է Դաշնակցութեան նպատակը.

Բարթիկեան.— Հայրենիքին ազատագրութիւնը։ Վերջերս սակայն, նպատակէն շեղած ըլլալուն, ստիպուեցանք քաշուիլ։ Այս կուսակցութիւնը կ'ահաբեկէ հայրենիքի դաւաճանները եւ մատնիչները։ Բայց Պըրյաճեան ոչ դաւաճան էր եւ ոչ ալ մատնիչ։

Նախագահ.— Դաշնակցութիւնը ինչո՞ւ ահաբեկում կը կատարէ։

Բարթիկեան.— Որովհետեւ յեղափոխական է։

Նախագահ.— Յեղափոխական կուսակցութիւն ըլլալը պատճառ չէ որ ահաբեկումներ կատարէ։

Բարթիկեան.— Պըրյաճեանի սպանութեան մասին Փարիզ գտնուող Հայ Գնդուներէն նամակ ստացայ, որուն մէջ գրուած էր թէ Լազեանը իրենն ըրած է թէ բոլոր արտաքսուածները պիտի մաքրուին։

Նախագահ.— Ո՞ւր է [illegible] Փարիզի մարդու գրածին։

Բարթիկեան.— Այո՛։

Նախագահ.— Ի՞նչ գիտես Նիկոլի վտարման մասին։

Բարթիկեան.— Մենք թէեւ զինք վտարեցինք, բայց վերին մարմինը մեր վտարումը չընդունեց. Ընդհակառակն, յետոյ Փարիզ գնաց Նիկոլ եւ վերին մարմնոյն ծառայութեան մէջ մտաւ, իբրեւ [illegible] լուացող։

Անկելիտիս.— (Պաշտ. փաստ.) Քիչ մը առաջ խօսեցաք Փարիզէն ստացուած նամակի մը մասին։ Ո՞ւր է այդ նամակը։

Բարթիկեան.— Ոչ։

Անկելիտիս.— Դուն ի՞նչ տեսակ բարեկամ ես որ այդքան կարեւոր նամակ մը կը կորսնցնես եւ անոր բովանդակութեան մասին ոչինչ չես յայտներ դատախազութեան

Բարթիկեան.— Կուսակցական օրէնքը կը ստիպէր գաղտնապահ ըլլալ։

Անկելիտիս.— Աւելորդ պատճառաբանութիւն է ասիկա, որովհետեւ այդ ժամանակ կուսակցութեան մէջ չէիր եւ երդումդ ետ առած էիր։

MORITURI TE SALUTANT

Անկելիտիս.— Եթէ քու [illegible] պէս ըլլար, կուսակցութիւնը պէտք էր տարի մը առաջ սպաննէր Պըրյաճեանը, երբ թերթ կը հրատարակէր եւ կը գործակցէր կուսակցութեան հակառակորդներուն հետ։ Մինչդեռ Պըրյաճեան սպաննուեցաւ տարի մը յետոյ, երբ իր կապերը վերահաստատուած էին Դաշնակցականներուն հետ։

Նամակը ստանալէդ յետոյ դատախազութեան դիմելու վախցա՞ր։

Բարթիկեան.— Այո։

Անկելիտիս.— Ինչպէ՞ս տարի մը յետոյ չես վախնար եւ կուգաս այս խօսքերը ըսելու

Երդուեալ մը.— Հիմակ ալ կը վախնա՞ս։

Բարթիկեան.— Անշուշտ կը վախնամ։ Արդէն իմ մասիս ալ մահուան որոշում կայ։ Թող զարնեն։

Անկելիտիս.— (Ձեռքերը բարձրացնելով եւ հեգնական) Մահամերձները կը բարեւեն ձեզ ... (morituri te salutant)

ՉՈՐՐՈՐԴ ՆԻՍՏ, 16 ՓԵՏՐՈՒԱՐ

Միքայէլ Բարթիկեանի վկայութենէն յետոյ, ամբաստանող փաստաբան Պ. Լատաս յայտարարեց թէ ուրիշ վկայ չպիտի ներկայացնէ։ Վկայութեան համար արձանագրուած եւ չեկած վկաներն էին՝ Մայլեան եպիսկ. Ազգ. Վարչութեան անդամներ՝ Կէլէպօղլեան, Գալֆեան, Կադրճեան, Մէշեան, Գէորգեան, Տքթ. Մարտիկեան եւ ուրիշներ

Միքայէլ Բարթիկեանով կը վերջանար շարքը ամբաստանող կողմի վկաներուն, թիւով 15, ու կարգը կուգար ամբաստանեալ կողմին

16 փետրուար, կէսօրէն յետոյ ժամը 3 30է.

Պաշտպան փաստաբանները հաւաքուած են։ Կը դառնան իրենց թղթածրարները։ Երդուեալները ականջ կարած են վկաները լսելու համար։

(Շար.)

Ուրիշ հեռագրի մը համաձայն, բուռն կռիւներ կը մղուին Տրամայի շուրջը: Գ. զօրաբանակը, որ ետ առած էր Սէրէզը, հասած է Տրամայի շրջակաները եւ այժմ վճռական ճակատամարտ մը կը մղուի:

Կառավարական աղբիւրէ կը հաղորդեն թէ Վենիզէլոսի կուսակիցները փորձեցին գրաւել Սամոս կղզին, բայց պահակազօրքը ընդդիմացաւ եւ ապստամբութեան ղեկավարները ձերբակալուեցան:

Ի՞նչպէս պայթեցաւ ապստամբութիւնը

Բազմազան են ապստամբութեան շարժառիթները, բայց իբրեւ անմիջական պատճառ կը համարուի հետեւեալ պարագան.— Փետրուար 24ին, կիրակի օր, միապետական ցոյց մը տեղի ունեցաւ Սելանիկի մէջ: Ընդդիմադիրները այս առթիւ բողոքեցին թէ կառավարութիւնը պէտք եղածին պէս չի պաշտպաներ հանրապետութիւնը եւ կը քաջալերէ միապետական քարոզութիւնը: Խումբ մը հանրապետական երեսփոխաններ եւ ծերակուտականներ որոշեցին հակացոյց մը կատարել մարտ 1ին, Սելանիկի Սպիտակ Աշտարակին մէջ: Կառավարութիւնը վախնալով որ դարձեալ խռովութիւններ կը ծագին, արգիլեց միթինկը եւ յանձնարարեց քաղաքէն դուրս գումարել զայն: Միեւնոյն ատեն յայտարարեց թէ վտանգ չսպառնար հանրապետութեան, թէ ինք հաւատարմութեան երդում բրած է եւ անոր պահակն է: Իբրեւ կտրուկ միջոց, որոշած էր արգիլել բոլոր քաղաքական ցոյցերը, բացի Կոստանդին թագաւորին եւ Սոֆիա թագուհիին տարեդարձէն, պայմանաւ որ տօնակատարութիւնը ունենայ միայն կրօնական հանգամանք: Սելանիկի ծերակուտականները եւ երեսփոխանները պնդեցին որ միթինկը տեղի ունենայ, հակառակ պետական արգելքին, եւ յուշագիր մը ղրկեցին հանրապետութեան նախագահին, անոր ուշադրութեանը յանձնելով միապետականներու գործունէութիւնը:

Մինչ այս մինչ այն, ապստամբութեան ծրագիրը պատրաստ էր արդէն: Ուրբաթ օր, 1 մարտ, հանգստեան կոչուած դեր-ծովակալ մը, Տէմէթիքաս եւ հարիւրապետ Քոլիալէքսիս կարգ մը կուսակիցներու հետ, օգտուելով պահակ սպային բացակայութենէն, գրաւեցին Սալամինի նաւարանը: Յետոյ բռնեցին «Ավերով» զրահապատ յածանաւը, «Հէլլէ» թեթեւ յածանաւը եւ երեք սուզանաւեր եւ քակելով «Հիտրա» եւ «Քոնտուրիոթիս» թորփիլահալածներուն թնդանօթներու բանալիները, գործի սկսան: Այս գործողութեանց ընթացքին իրենց դէմ ելաւ սպայ մը, Սիօֆոս, որ մահացու վէրքեր ստանալով մեռաւ: Մարտանաւերը գրաւելէ յետոյ, ապստամբները իրենց յաջողութիւնը աւետեցին անթել հեռագիրներով եւ հրաւիրեցին զաւառային պահակազօրքերը՝ իրենց միանալ, տապալելու համար կառավարութիւնը:

Գիշերուան ժամը 8էն վերջ տասը հարուածներ պարպուեցան Աթէնքի վրայ, Լիքապէթոս լերան կատարէն, իբրեւ ազդանշան ընդհանուր զօրաշարժի: Այս թնդանօթաձգութիւնը, որ մեծ զարմանք եւ վախ պատճառեց մայրաքաղաքին մէջ, հրամայուած էր պատերազմական նախարարին կողմէ: Այդ միջոցին լուր առնուած էր թէ ըմբոստութիւն ծագած է նաեւ էվէլփիտէսի զինուորական վարժարանին մէջ (Աթէնք), ինչպէս եւ էվզոններու առաջին զօրանոցին մէջ, ուր հանգստեան կոչուած սպաներ շէնքերը գրաւելով, ըմբոստութեան մղած էին զինուորները: Ըմբոստները մերժեցին անձնատուր ըլլալ, եւ արիւնալի ընդհարումներ տեղի ունեցան քանի մը ժամ: Ասոր վրայ ըմբոստները թնդանօթի բռնուելով, ստիպուեցան անձնատուր ըլլալ: Անկէ վերջն էր որ ըմբոստ մարտանաւերը Կրետէ ապաստանեցան, եւ այժմ կը սպառնան Աթէնքի, մինչ կառավարութիւնը կը յայտարարէ թէ «անդորրութիւնը պիտի վերահաստատուի այսօր-վաղը»:

*** Վերջին լուրերու համաձայն, Մակեդոնիոյ եւ Թրակիոյ մեծագոյն մասը կը գտնուի ապստամբներուն ձեռքը: Անկարելի կը համարուի որ եւ է հաշտութիւն երկու կողմերուն միջեւ:

ԱՆԳԼԻԱ ԿԸ ՍՊԱՌԱԶԻՆՈՒԻ

»»»··«««

ՎԱՐՉԱՊԵՏԻՆ ՈՒՇԱԳՐԱՒ ՅԱՅՏԱՐԱՐՈՒԹԻՒՆԸ ԵՐԵՍՓ. ԺՈՂՈՎԻՆ ՄԷՋ

Անգլիոյ վարչապետին ստորագրութեամբ գրքոյկ մը բաժնուեցաւ երկուշաբթի օր, Երեսփ. Ժողովին մէջ: Միեւնոյն ատեն հրատարակուեցաւ զինուորական նախահաշիւը, որ կարեւոր յաւելում մը կը ներկայացնէ: Ահա Պ. Մաքտոնըլտի յայտարարութեան գլխաւոր կէտերը.

— «Մինչեւ հիմա Մեծն Բրիտանիոյ ժողովուրդը կը կարծէր թէ ներկայ միջազգային դրութիւնը բաւական պիտի ըլլայ խաղաղութեան պահպանման համար եւ թէ այսուհետեւ անհրաժեշտ չէ ապաւինիլ պաշտպանութեան նախկին մեթոտներուն: Վերջերս պատահած դէպքերը հաստատեցին թէ կանխահաս են այդ յոյսերը: Դեռ շատ ընելիքներ ունինք, մինչեւ որ կարենանք կատարեալ ապահովութիւն գտնել, առանց մեր կոնակն ունենալու մեր ինքնապաշտպանութեան միջոցները: Աշխարհի զանազան մասերուն մէջ պատահած դէպքերը հաստատեցին թէ ազգերը տակաւին կը պատրաստուին բռնի ուժի դիմելու կամ զինու զօրութեամբ ըսպառնալու, իբրեւ ազգային անհրաժեշտութիւն: Անգամ մը որ այս ուղղութեամբ գործել սկսած են, այլ եւս կարելի չէ ապաւինիլ հաստատուած միջազգային կարգուսարքին, յարձակման մը դէմ պաշտպանուելու համար»:

Վարչապետը պարզելով սպառազինութեանց կրճատման համար կատարուած բազմաթիւ ձեռնարկները, յիշեցուց թէ Գերմանիա եւ Ճափոն հեռացան Ազգերու Դաշնակցութենէն, թէ Գերմանիա կը վերազինուի, եւ շեշտեց.

— «Այս պարագաներուն մէջ, կառավարութիւնը կը կարծէ թէ թերացած պիտի ըլլայ իր պատասխանատուութեանց մէջ, եթէ, չարունակելով հանդերձ իր ջանքերը խաղաղութեան համար, սպառազինութեանց կրճատման միջոցաւ, ժամանակին ձեռք չառնէ անհրաժեշտ միջոցները, որպէսզի իր սպառազինութիւնները ի վիճակի ըլլան պաշտպանութեան, ընդդէմ հաւանական վտանգներու: Ծրագիր մը մշակուած է, վերակազմելու համար մեր պաշտպանութեան միջոցները»:

Տեղի անձկութեան պատճառաւ, կը յետաձգենք ճառին մնացեալ մասը: Այս առթիւ ըսենք թէ զինուորական նոր նախահաշիւը կը ներկայացնէ 43,550,000 անգլ. ոսկիի գումար մը, ինչ որ կը նշանակէ յաւելում 3,950,000 ոսկիի: Այս առթիւ ճառ մը խօսեցաւ նաեւ պատերազմական նախարարը:

ԶԱՆԱԶԱՆ ԼՈՒՐԵՐ ՔԱՆԻ ՄԸ ՏՈՂՈՎ

ԱՆԳԼ. ՈՍԿԻՆ 70 Ֆր. 90ի իջաւ առջի օր, ինչ որ կը շարունակէ յուզել հանրային կարծիքը: Դեռ չորս տարի առաջ, 124 Ֆր. էր: Տասնըչորս ամիս առաջ իջաւ 83 ֆրանքի, անցեալ շաբթուն սկիզբը 73,42 էր, ուրբաթ օր՝ 72,83, իսկ շաբաթ՝ 71,77:

ՖՐԱՆՔԻՆ ԳԻՆԸ կտրելու մասին զրոյցներ շրջած ըլլալով, իրաւասու շրջանակները կը յայտարարեն թէ անհիմն են այդ բոլոր լուրերը:

Հ. Յ. Դ.

ԱՐԱՄ ԵՆԹԱԿՈՄԻՏԷԻ ժողովը վաղը, Հինգշաբթի երեկոյ ժամը 9ին, Պէքոնի ծանօթ հաւաքատեղին:

Օր. Ուստիկ Էնկիւրլեան ցաւով կը ծանուցանէ իր սիրելի եղբօր

ՆՈՒՊԱՐ ԷՆԿԻՒՐԼԵԱՆԻ

(դերձակ, Պրուսացի)

յանկարծական եւ դառնաղէտ մահը, որ տեղի ունեցաւ կիրակի օր իր բնակարանին մէջ, 36, ռիւ տէ Մարթիր, Փարիզ (9):

Յուղարկաւորութիւնը տեղի կ'ունենայ այսօր, 6 մարտ, չորեքշաբթի կէս օրէ վերջ, ժամը 3-30ին, Փարիզի Հայոց եկեղեցիին մէջ, 15, ռիւ Ժան-Կուժօն: Հանգուցեալին մարմինը պիտի ամփոփուի Թիէի գերեզմանատունը:

ԾԱՆՕԹ.— Մահազդ չստացողներէն կը խնդրուի ներկայ իբր այն նկատել:

ԸՆԿԵՐԱ-ՀԱՄԱԿՐԱԿԱՆ ԴԱՍԱԽՕՍՈՒԹԻՒՆ

ՓԱՐԻԶԻ Հրազդան, Քրիստափոր եւ Ազբիւր-Սերոբ խումբերու հերթական դասախօսութիւնը տեղի կ'ունենայ չորեքշաբթի մարտ 6ին, Օ Քլէռ տը Լիւն սրճարանի վերնայարկը, Փլաս տ'Իթալի:

Կը խօսի՝ ԸՆԿ. Շ. ՄԻՍԱՔԵԱՆ

Նիւթ՝.— ՕՐՈՒԱՆ ՏԱԳՆԱՊԸ ԵՒ ՄԵՐ ՀՈԳԵՐԸ

Կը հրաւիրուին Փարիզի եւ շրջաններու ընկերներն ու համակիրները:

ԹԱՏԵՐԱԿԱՆ ՆԵՐԿԱՅԱՑՈՒՄ

ՎԱՐԴԱՆԱՆՑ ՏՕՆԻ ԱՌԹԻՒ

Հ. Յ. Դ. ՄԱՐՍԷՅԼԻ «ԸՆԿԵՐ-ԿԱՐՕ» ենթակոմիտէի նախաձեռնութեամբ եւ մեծ պատրաստութեամբ այս կիրակի կէս օրէ վերջ ժամը 2.30ին, Լա վիսթի ժիւմնազիոնի սրահին մէջ:

Կը ներկայացուի՝ ՎԱՐԴԱՆԱՆՑ ՊԱՏԵՐԱԶՄԸ

Մանրամասնութիւնները տեղ ոյն վրայ:

ԿԱՐՄԻՐ ԽԱՉԻ ՌՕՄԱՆԻ մասնաճիւղը մօտ օրէն կը տօնէ Կ. Խաչի 25 ամեակը: Վայրը եւ մանրամասնութիւնները յայտագրով:

ՀՐԱՊԱՐԱԿԱՅԻՆ ԳԵՂԱՐՈՒԵՍՏԱԿԱՆ ԵՐԵԿՈՅԹ

կազմակերպուած Հ. Յ. Դ. ՌՕՄԱՆԻ ԱՆԴՐԱՆԻԿ խումբի կողմէ

24 մարտ կիրակի կէս օրէ վերջ ժամը 2ին

տեղւոյն ընկերվարականներու սրահին մէջ.

Կազմակերպութիւններէն կը խնդրուի նկատի ունենալ այդ թուականը.

Մանրամասնութիւնները տեղւոյն վրայ:

ԹԱՏԵՐԱԿԱՆ ՆԵՐԿԱՅԱՑՈՒՄ

կազմակերպուած՝ ՍԹԱՆՈՋԻ ՀԱՅՐ. ՄԻՈՒԹԵԱՆ ՓԱՐԻԶԻ ՄԱՍՆԱՃԻՒՂԻՆ ԿՈՂՄԷ

9 Մարտ Շաբաթ երեկոյ ժամը 8.30էն մինչեւ առաւօտ

Salle LUCIENի ընդարձակ պարասրահին մէջ

13, Rue d'Issy, Billancourt. Métro: Marcel Sembat.

Ղեկավարութեամբ Պ. Վ. ԱԼԹՈՒՆԵԱՆի առաջին անգամ ըլլալով

կը ներկայացուի *ԱՐԴԱՐՈՒԹԵԱՆ ՑԱՂԹԱՆԱԿԸ* (չորս 6 արար)

Jazz «ZEP» եւ արեւելեան նուագ. Թանկօի մրցում.

Ճոխ պիւֆէ ժողովրդական գիներով:

Մուտք 5, 7 եւ 10 ֆրանք.

Հաղորդ. միջոց.— Թրամ Վէրսայլէն առնել 23 Թիւ քանի..., իջնել Point du Jour.

ԸՆՏԱՆԵԿԱՆ ԵՐԵԿՈՅԹ

16 Մարտ Շաբաթ երեկոյ ժամը ճիշդ 8.30ին

13, rue Pierre Curie, K. Bicêtre Պ. Թովմասեանի սրահը

Կազմակերպուած Քրէմլէն Պիսէթրի Դպրոց. Տիկնանց Միութեան վարչութեան կողմէ (ի նպաստ շրջանիս մանկապարտէզին):

Կը ներկայացուի կարող ուժերու կողմէ՝

«ՊԱՇՏՕՆԵԱՅ ԽՈՒՄԲԱԿ Է» ծիծաղաշարժ թատերախաղը

երգ, արտասանութիւն, ճոխ պար եւ ... դպրոցի աշակերտներու կողմէ.

Մուտք 3 ֆրանք:

ԹԷՅԱՍԵՂԱՆ

ՖՐ. Հ. ԿԱՐՄԻՐ ԽԱՉԻ ԻՍԻ-ԼԷ-ՄՈՒԼԻՆՈՅԻ մասնաճիւղը

«ԿԱՐՄԻՐ ԽԱՉԻ ՕՐ»ը կը տօնէ Մարտ 10ին

Դաւաճիօղեանի սրահին մէջ 45, Rue de la Défense, Issy.

Կը խօսի ՏԻԿԻՆ Շ. ՄԻՍԱՔԵԱՆ

խմբերգ, մեներգ եւ արտասանութիւն:

Դահլիճը մասնակցութեան համար մեծերու 3, փոքրիկներու 1 ֆր.

Հաղորդակց. միջոց.— Մէթրօ Մէրի տը Իսիէն առնել 32 կամ 23 Թիւ. համբաւ եւ իջնել կար տ'Իսի.

Ս. ԳՐՔԻ ՀԱՅԵՐԷՆ ԹԱՐԳՄԱՆՈՒԹԵԱՆ 1500ԱՄԵԱԿԸ

Յառաջիկայ 10 մարտ 1935, կիրակի օր, ժամը 14ին Mutualitéի մեծ սրահին մէջ (24, Rue St. Victor, Փարիզ 5, մէթրօ Maubert - Mutualité), նախաձեռնութեամբ Փարիզի Հայ Եկեղեցւոյ Կրօն. Ընկերակցութեան Վարչ. Ժողովի պիտի կատարուի գիտական - գեղարուեստական մեծ ու շքեղ հանդէս մը, նուիրուած Ս. Գրքի հայերէնի թարգմանութեան եւ Հայ մատենագրութեան սկզբնաւորութեան 1500ամեայ տարեդարձին, մասնակցութեամբ ծանօթ հայ գրագէտներու եւ արուեստագէտներու:

ԲՈՒՇԱՏԵՏՐ

Վասպուրականցի

Հայրենակիցներուն

Փարիզի եւ Երջաններու մէջ բնակող երկսեռ բոլոր վասպուրականցիները անխտիր ժողովի կը հրաւիրուին 22 Մարտ, Ուրբաթ երեկոյ ժամը 9ին Ֆլօրիա ճաշարանին մէջ, 61, Rue Mr. le Prince, Մէթրօ Odéon, հիմնելու համար Վասպուրականցիներու Հայրենակցական Միութիւն մը: Բոլոր հայրենակիցներէն կը խնդրուի անպայման ներկայ գտնուիլ:

ՖՐ. Հ. Կ. Խաչի Իսի լէ Մուլինոյի մասնաճիւղի ժողովը այս Ուրբաթ երեկոյ ժամը 8.30ին սովորական հաւաքատեղին: Կարեւոր օրակարգ:

ՀԱՅ Սափրիչներու դասախօսական ժողովը այսօր Չորեքշաբթի երեկոյ ժամը 9ին, 9, Րիւ տ'Ամատ, Մէթրօ Սէն Միշէլ:

ԽԱՉԱԳՈՂԻ ՅԻՇԱՏԱԿԱՐԱՆԸ

»»»··«««

Գրեց՝ ՐԱՖՖԻ

Վերջին խօսքերը համարեա թէ չլսեց պահաւը, որովհետեւ նա արդէն ուշաթափ ընկած էր: Քաւոր Պետրոսի մօտական աղդեցութիւնը կրկին նրան ուշքի բերեց, եւ բռնելով նրա թեւից, նստեցրեց դիւանի վրայ:

Փոքր ինչ հանգստանալուց յետոյ արտասուքը աչքերում, հարցրեց նա.

— Այդ դուք ո՞րտեղից գիտէք:

— «Աստուծոյ մարդը» ամէն բան գիտէ, պատասխանեց քաւոր Պետրոսը ծանր կերպով:

Բաւական մեծ քանակութեամբ արծաթ արժեց փառաւին, մինչեւ «Աստուծոյ մարդը» յօժարեցաւ քաւել նրա մեղքերը եւ ազատեց դժոխքի տանջանքներից: Բացի դրանից առեց նրան մի սուրբ պատանք, որպէս Երուսաղէմի յիշատակ, եւ պատուիրեց մեռնելուց յետոյ նրանով թաղուել, ասելով թէ չար ոգիները երբեք չեն համարձակուի մօտենալ նրա մարմնին:

Պառաւին բաւ կարգին կողոպտելուց յետոյ, վերադարձանք նոյն հիւրանոցը, ուր թողել էինք մեր իրեղէնները: Այստեղ գտանք Արխոնիացուն անհամբերութեամբ: Մեր հարցերին հիւրանոցի տէրը ոչինչ բացատրել չկարողացաւ, որից կարելի լինէր մի որոշ հետեւանքի հասնել: Բայց քաւոր Պետրոսը խելքին հասկացաւ պատահածը, եւ մտաւ այն սենեակը, որտեղ դրած էին մեր իրեղէնները: Նա սկսեց քննել արկղերը: Դրանցից մէկի կողպէքը կոտրած էր: Դա միեւնոյն արկղն էր, որի մէջ սովորաբար պահում էինք մեր փողերը: Պակաս էր յիսուն հազար րուբլի: Ես յիշեցի հայկական առածը.

«Գողը գողից գողացաւ, Աստուած տեսաւ զարմացաւ»:

— Ես այդ վաղուց սպասում էի… ասաց քաւոր Պետրոսը եւ սկսեց ծիծաղել.

Զարմանալի բնաւորութիւն ունէր այդ մարդը. ոչինչ նրան վրդովեցնել չէր կարող: Դա այն տեսակ քարասիրտ մարդիկներից էր, որոնք ոչ դժբախտութեան ժամանակ տրտմել գիտեն եւ ոչ յաջողութեան ժամանակ ուրախանալ:

Ես չկարողացայ համբերել եւ փոքր ինչ կոպիտ կերպով ասեցի նրան.

Յիսուն հազար րուբլի տարել է անպիտանը, եւ դուք դեռ ծիծաղո՞ւմ էք: — Հէնց այս րոպէիս պէտք է նրա ետեւից ընկնել:

— Երբ խաչագողը անյայտանում է, նրա ետեւից այլեւս չեն ընկնում, պատասխանեց նա, դարձեալ իւր ծիծաղը շարունակելով:

— Ինչո՞ւ:

— Նրա համար որ անկարելի է գտնել:

— Ես այդ անպիտանին հէնց այս գիշեր կարող եմ բռնել:

— Չես կարող: Եթէ նա իմ աշակերտն է, ես լաւ եմ ճանաչում, թէ ինչ պտուղ է….

Արխոնիացին քաւոր Պետրոսի ամենաընդունակ աշակերտներից մէկն էր: Նրա իսկական անունը Մաթոս էր, բայց չափազանց խորամանկութեան համար կոչում էին «չէյթան Մաթոս», որ նշանակում է սատանայ Մաթոս:

Ես հարցրի քաւոր Պետրոսից.

— Դուք ասում էք, թէ վաղուց սպասում էիք մի այսպիսի վարմունք նրա կողմից, երբ այսպիսի կասկած ունէիք նրա վրայ, ինչո՞ւ չէիք հեռացնում ձեզանից:

— Երբ խաչագողը կասկած ունի իւր ընկերի վրայ, այդ դէպքում ոչ նրանից բաժանւում է եւ ոչ հեռացնում է իրանից:

— Այս ինչ է անում.

— Սպանում է…:

Վերջին խօսքը սկսամայ թռաւ քաւոր Պետրոսի բերանից:

— Սպանում է… կրկնեցի ես հետաքրքրութեամբ:

— Ուրիշ ճար չկայ: Եթէ կասկածաւորին կենդանի հեռացնէ, այնուհետեւ պէտք է զանազան չարիքներ սպասէ նրա կողմից: Նա կարող է գաւաճանել, կարող է մատնել, մի խօսքով, շատ վնասներ կարող է տալ, որովհետեւ իւր ընկերի գաղտնիքների մասին շատ տեղեկութիւններ ունի:

— Որպէս Արխոնիացին մեր գաղտնիքների մասին…:

— Այո:

— Ուրեմն ինչո՞ւ չսպանեցիք նրան:

— Խոստովանում եմ, որ այդ դէպքում ես սաստիկ թոյլ գտնուեցայ: Մինչ այսօր էգուց ասելով, գործը այնքան յետաձգեցի, մինչեւ նա աւելի ճարպիկ գտնուեցաւ….:

— Այո, ճարպիկ գտնուեցաւ, բացի յիսուն հազար րուբլի յափշտակելը, տարաւ իւր հետ մեր գաղտնիքների մեծ մասը: Այսուհետեւ նա ամէն տեսակ խաղ կարող է խաղալ մեզի հետ:

— Կարող է… ասաց քաւոր Պետրոսը,— մանաւանդ երբ կը մտածի, որ մենք նրան հանգիստ չենք թողնի:

Այդ ժամանակ միայն ես նկատեցի քաւոր Պետրոսի դէմքի վրայ վրդովմունքի նշաններ: Նա առ ոչինչ էր համարում յիսուն հազար րուբլի յափշտակութիւնը: Փողի կորուստը նրան չէր կարող խռովութիւն պատճառել, փող նա միշտ կարող էր գտնել: Բայց նրան վրդովեցնում էր իւր խարուած դրութիւնը: Նա սաստիկ վիրաւորանք էր համարում, որ գտնուեցաւ աշխարհում մի մարդ, որը կարողացաւ խաբել քաւոր Պետրոսին,— այդ խաբէութեան մեծ հանճարին…:

— Պէտք է նրան «Ներողամտութեան նշան» ցոյց տալ, ասաց քաւոր Պետրոսը եւ վառեց երկու մոմ, դրեց լուսամուտի առջեւ ներսի կողմից:

Դրսում տիրում էր գիշերային խաւարը:

— Ա՞յդ է «Ներողամտութեան նշանը»:

— Այդ է: Պէտք է նրան միամտացնել, որ մենք ներում ենք, որ մենք ալ եւս չենք հալածի նրան:

Քաւոր Պետրոսի վարմունքը ինձ բոլորովին ծիծաղելի երեւաց: Ես ասեցի.

— Նա կորաւ, գնաց, եւ գուցէ այժմ մի քանի հարիւր վերստ հեռացել է այս քաղաքից: Նա ո՞րտեղից պէտք է տեսնէ այդ «Ներողամտութեան նշանը»:

— Նա գուցէ այս րոպէիս պտտում է մեր հիւրանոցի շուրջը:

Ես խլեցի մի տապար, որ այնտեղ դրած էր, եւ դուրս վազեցի գոչելով

— Եթէ այդպէս է, ես հիմա նրա փոքրիկ գլուխը կը ջարդեմ:

(Շար.)

Le Gérant: H. STEPHAN

17, Rue Dameame, PARIS (13)

Imprimerie A. DER (AGOPIAN)

LE PREMIER QUOTIDIEN ARMENIEN EN EUROPE

ՅԱՌԱՋ

HARATCH

(Fondé en 1925) :-: R. C. Seine 276.286

Directeur et Propriétaire : SCH. MISSAKIAN
Rédaction et Administration
ԽՄԲԱԳՐՈՒԹԻՒՆ ԵՒ ՎԱՐՉՈՒԹԻՒՆ
17, Rue Damesme, PARIS (13e)
Téléphone : Glacière 15 – 70
(ՆԱՄԱԿՆԵՐԻ ՀԱՄԱՐ՝ Métro : TOLBIAC)

ԲԱԺԱՆՈՐԴԱԳՐՈՒԹԵԱՆ ՊԱՅՄԱՆՆԵՐ,— ՏԱՐԵԿԱՆ ՎԵՑԱՄՍԵԱՅ ԵՌԱՄՍԵԱՅ

	Տարեկան	Վեցամսեայ	Եռամսեայ
Ֆրանսա եւ գաղութներ	140 ֆրանք	70 ֆրանք	35 ֆր.
Անգլիա, Եգիպտոս, Զուիցերիա, Իտալիա	250 »	130 ֆրանք	—
Ամերիկա եւ ուրիշ Երկիրներ	200 ֆրանք	100 ֆրանք	—

ՕՐԱԹԵՐԹ՝ ԱԶԳԱՅԻՆ, ՔԱՂԱՔԱԿԱՆ, ԳՐԱԿԱՆ

ՀԻՆԳՇԱԲԹԻ 7 ՄԱՐՏ
JEUDI 7 Mars 1935

11 ՐԴ ՏԱՐԻ - 11e Année N° 2747 — Խմբագիր՝ ՇԱՒԱՐՇ ՄԻՍԱՔԵԱՆ — ԳԻՆ 50 ՍԱՆԹԻՄ

ԵՐԿՈՒ ԽՕՍՔ

ՀԱՅՑԻ ՀԱՍՈՒՆՑԱԾ՝ ԿԸ ՔՇՈՒԻՆ

— ● ● —

Այս տողերը գրել սկսած էինք, երբ ստացանք «Խ. Հայաստան»ի փետր. 20 թիւը, որ պաշտօնապէս կը հաստատէ «վարչապետ» Սահակ Տէր Գաբրիէլեանի հրաժարումը:

Թերթին առաջին էջին վրայ կը կարդանք.—

Որոշում ՀՍԽՀ Կեդր. Գործադիր Կոմիտէի նախագահութեան, ընկ. Սահակ Տէր Գաբրիէլեանին ՀՍԽՀ ժողկոմխորհի նախագահի պարտականութիւններից ազատելու մասին.—

ՑԱՐԳԵԼ ԸՆԿ. ՍԱՀԱԿ ՏԷՐ ԳԱԲՐԻԷԼԵԱՆԻ ԴԻՄՈՒՄԸ ԵՒ ԱԶԱՏԵԼ ՆՐԱՆ ՀՍԽՀ ԺՈՂՈՎՐԴԱԿԱՆ ԿՈՄԻՍԱՐՆԵՐԻ ԽՈՐՀՐԴԻ ՆԱԽԱԳԱՀԻ ՊԱՐՏԱԿԱՆՈՒԹԻՒՆՆԵՐԻՑ»:

Երկրորդ որոշումով մը կը հաղորդուի յաջորդին անուանումը,— Աբրահամ Գուլոյեան:

Այս առթիւ հրատարակուած կենսագրականէն կ'իմանանք թէ նոր «վարչապետ»ն ալ աւարտած է էջմիածնի ճեմարանը, ինչպէս մեծ մասը հայ պոլշեւիկ վարիչներուն:

Նախ եղած է ուսուցիչ: 1914ին մտած՝ պոլշեւիկեան կուսակցութեան մէջ: 1915ին հետապնդուելով ոստիկանութենէ՝ Մոսկուա, յետոյ Փեթերպուրկ: Իր ուսումը կատարելագործելով երկու մայրաքաղաքներուն մէջ, Փետրուարեան յեղափոխութենէն յետոյ կ'անցնի Բագու, յետոյ Աստրախան եւ Մոսկուա (1918–1922): Նորէն կը դառնայ ուսանող տնտեսագիտական կաճառին մէջ, եւ այնուհետեւ կը վարէ զանազան պաշտօններ: 1930ին նշանակուած է Հայաստանի հողագործական գործավար: Իր վերջին պաշտօնն էր վարիչ՝ Հայաստանի Կեդր. Կոմիտէի գիւղական բաժնին:

Կը նշանակէ թէ ուղղափառ պոլշեւիկ մըն է, յատկապէս թրծուած եւ մշակուած թէ՛ տեսական թէ՛ գործնական գետնի վրայ, համառուսական քուրային մէջ:

Կենսագրական գիծերը շատ բան չեն խօսիր իր հայկական գործունէութեան մասին, որ մեծ արժէք չունի, կարմիր աչքերու համար:

Այս լուսաբանութենէն յետոյ, ինքնին կը ծագի միւս հարցը, —ինչո՞ւ հրաժարեցաւ Սահակ Տէր Գաբրիէլեան:

Երբ առաջին լուրը տրուեցաւ, կ'ըսուէր թէ առողջական պատճառներ — յոգնացած — թոյլ չեն տար աշխատիլ:

Արդ, այս մասին որ եւ է ակնարկ չի պարունակեր պաշտօնական զեկոյցը,— այնքան չոր ու ցամաք, իր երկու որոշումներով:

Նոր չէ Գ. Ս. Տէր Գաբրիէլեանի հիւանդութիւնը, եւ եթէ ծանրացած է յոգնածութիւնը, կրնար արձակուրդ ստանալ, փոխանակ մէկ անգամէն հրաժարելու:

Հետեւելով դէպքերու ընթացքին, կը կարծենք թէ աւելի խոր պատճառներ հարկադրած են այս հրաժարումը:

Վերջին համագումարներու փակումէն ի վեր, շարք մը փոփոխութիւններ, քաղաքավարի պաշտօնանկութիւններ եւ նոր անուանումներ տեղի կ'ունենան Խորհ. Միութեան կուսակցական եւ վարչական կազմերուն մէջ:

Այսպէս, հաղորդակցութեանց գործավար նշանակուեցաւ Գ. Քականովիչ: Անդրկովկասեան Հանրապետութեանց Կեդր. Գործադիր Կոմիտէի (խորհրդարան) նախագահ՝ վրացի Ենուկիձէ, որ 1920էն իվեր անընդհատ կը վարէր Խ. Միութեան Կեդր. Գործադիր իր Կոմիտէի քարտուղարութիւնը:

Ենուկիձէի Մոսկուայի պաշտօնը յանձնուեցաւ նախորդ ընդհ. դատախազ Գ. Ակուլովի, անոր տեղը տալով օգնականին՝ Վիշինսկիի եւայլն:

Իջնելով Կովկաս, աչքի կը զարնէ Ենուկիձէի անուանման եւ Ս. Տէր Գաբրիէլեանի հրաժարման զուգադիպութիւնը.

Այս առթիւ, անգամ մը եւս կը հաստատուի թէ՝ Անդրկովկասեան հանրապետութեանց ղեկավարութեան մէջ կեդրոնական դերը կը պահեն Վրացիները, իսկ երկրորդ կարգին վրայ կը գտնուին Ազէրիները: (Ենուկիձէի նոր պաշտօնը մինչեւ հիմա կը վարէր Գ. Մուսաբէկով, Ազրբէջանի ներկայացուցիչը).

Մեր միտումը Երեւանին գերը շատոնց խախտած է այս ճակատին վրայ, ինչպէս հաստատեց Մոսկուայի վերջին համագումարն ալ, ուր հայ պատուիրակները եւ Հայաստանը իրենց ներկայութիւնը զգացուցին բերել չուզ:

Անկախ այս տարօրինակ զուգադիպութենէն, երկար ատենէ ի վեր խուլ պայքար մը կը մղուէր բուն իսկ Երեւանի մէջ, Խանջեանի եւ Ս. Տէր Գաբրիէլեանի միջեւ, ուղղակի թէ անուղղակի:

Երկար պիտի ըլլար պարզել այդ պայքարին զանազան դրուագները: Յիշենք, միայն, որ պայքարը աւելի զօրաւորուեցաւ եւ Աղասի Խանջեանի դիրքը զօրացաւ, երբ Հայաստանի փոխ-վարչապետ նշանակուեցաւ Բագուցի Թուրք մը, Ալի Մահմետով:

Արդարեւ, այս մարդուն անուանումէն յետոյ, Սահակ Տէր Գաբրիէլեան սառեցի մը պէս կ'երեւար իր իսկ վարած երկրին մէջ, թէեւ կ'ըսէին թէ Ստալին իր կռնակն է, իբրեւ հին բարեկամ:

Մինչ Անդրկովկասի նախկին գեպադը (Ս. Տ. Գ.) կը ճգնէր Երեւանի մէջ, Թաթար Ալի – Մահմետովն էր որ քննական պտոյտներ կը կատարէր Հայաստանի զանազան շրջաններուն մէջ, զեկուցումներ պատրաստելով եւ իր տեսակէտները արժեցնելով Թիֆլիսէն մինչեւ Բագու եւ Մոսկուա:

Միւս կողմէ, Վանեցի Աղասին աւելի ճարպիկ էր եւ կրցաւ՝ իր խաղերուն մէջ, եւ կրնար առ նուազն զայն թեքումներով ամբաստանել վարչապետը:

Մանաւանդ որ, իրականին մէջ ինքն է միահեծան վարիչը Երեւանի, իբրեւ ընդհ. քարտուղարը կուսակցութեան եւ նոյն Ստալինի աչքին լոյսը:

Շ.

ՎԵՐՋԻՆ ԺԱՄ

ՊԱՏԵՐԱԶՄԸ ԿԸ ՇԱՐՈՒՆԱԿՈՒԻ ՅՈՒՆԱՍՏԱՆԻ ՄԷՋ

Ո՞ւր գացած են ըմբոստ մարտանաւերը

ՎՃՌԱԿԱՆ ՃԱԿԱՏԱՄԱՐՏԸ ՊԻՏԻ ՄՂՈՒԻ ՄԱԿԵԴՈՆԻՈՑ ՄԷՋ

Տակաւին ծանր է կացութիւնը Յունաստանի մէջ, իբրեւ հետեւանք մարտ 1ի յեղափոխութեան: Վճռական ճակատամարտ մը կը սպասուէր երեքշաբթի օր, երբ կառավարական օդանաւերը պիտի ռմբակոծէին Կրետէ ապստամբած մարտանաւերը: Բայց վերջին պահուն կորսուեցաւ այդ մարտանաւերուն հետքը, եւ 21 օդանաւերը վերադարձան Աթէնք: Կը կարծուի թէ ապստամբ նաւարամիները ծովուն բացերը ելած էր, դէպի Երկոտասան կղզիները կամ այլուր, օգնութեան հասնելու համար Մակեդոնիոյ ըմբոստներուն:

Հաղորդակցութիւնները խզուած եւ լուրերը խիստ գրաքննութեան ենթարկուած ըլլալով, կարելի չէ որոշ գաղափար կազմել գործողութեանց ընթացքի մասին: Առջի օր հեռագիր մը կը հաղորդէր թէ բուռն կռիւներ կը մղուին Սելանիկի արեւելեան կողմը, Սթրումա գետին երկայնքը, Գ. զօրաբանակին (հաւատարիմ) եւ Դ. զօրաբանակին միջեւ (ապստամբ): Հեռագիրը կ'աւելցնէր թէ ապստամբները ունեցած են 50 մեռեալ եւ 150 վիրաւոր: Ամէն պարագայի մէջ, ստոյգ է որ ամէնէն վճռական դէպքերը տեղի կ'ունենան Մակեդոնիոյ մէջ, ուր համախմբուած է կառավարական զօրքը, հրամանատարութեամբ Զօր. Քոնտիլիսի:

ՊԱՏԵՐԱԶՄԱԿԱՆ ՆԱԽԱՐԱՐԻՆ ՍՊԱՌՆԱԼԻՔԸ

Զօր. Քոնտիլիս հետեւեալ յայտարարութիւնը ցրուել տուաւ օդանաւերով, իբրեւ պատերազմական նախարար.

— «Արեւելեան Մակեդոնիոյ ապստամբ բանակի զօրամասերուն,— Պ. Վենիզէլոս քմահաճոյքով եւ իշխանատենչ կիրքով ձեզ մղեց ապստամբիլ հայրենիքին դէմ: Կառավարութիւնը հարկադրուեցաւ զրօսաշրջի ենթարկել պահեստիներու կարգ մը դասեր, պաշտպանելու համար յոյն ժողովուրդին ազատութիւնները: Մենք գիտենք որ դուք խաբուած կամ մոլորած էք քանի մը սպաներէ, որոնք ստայօդ եղանակով մը նկարագրած են կացութիւնը: Կառավարութիւնը այնպիսի ուժեր ունի որոնց հետ գլուխ չպիտի կրնաք ելլել: Եւ սակայն, չուզեր սպաննել իր զաւակները եւ մինչեւ կէս օր պայմանաժամ կուտայ ձեզի, որպէսզի հրաժարիք ձեր ըմբոստութենէն: Այդ պայմանաժամէն վերջը, այլեւս ոչ մէկ ներողամտութիւն: Մենք արեւելեան Մակեդոնիոյ բանակին դէմ կ'ուղղենք մեր զինուորական եւ օդանաւային ուժերուն ամբողջ ծանրութիւնը: Ուրեմն ճակատամարտին պատասխանատուութիւնը պիտի իյնայ նախկին վարչապետին, Պ. Վենիզէլոսի ուսերուն վրայ: Քանի մը ժամ կը մնայ ձեզի, զղջում յայտնելու համար: Անկէ յետոյ, աղէտ մըն է որ պիտի պատահի: Այս ազդարարութիւնը ձեզի կ'ուղղէ պարկեշտ զինուոր մը որ երբեք չէ ստած»:

Զօր. Քոնտիլիս միեւնոյն ատեն ընդունելով մամուլի ներկայացուցիչները, հաստատեց թէ պայքարը դաժան պիտի ըլլայ, բայց ինք պիտի ջախջախէ հայրենիքի դաւաճանները, կառավարական զօրքին գլուխն անցնելով եւ ապաւինելով Աստուծոյ օգնութեան: Յետոյ շարունակեց.

— «Կառավարութիւնը երբեք միտքէն չէ անցուցած դիկտատուրա հաստատել: Այն բացառիկ միջոցները որ ձեռք առնուած են, անմիջապէս չեղեալ պիտի համարուին, ապստամբական շարժման ջախջախումէն յետոյ: Կառավարութիւնը միշտ հանրապետութեան համար կը կռուի, անոր համար է որ շարժման մէջ կը դնէ բոլոր ուժերը, որովհետեւ Վենիզէլոսի կուսակիցները իրենց ոճրապարտ շարժումով կ'ուզեն տապալել հանրապետական իշխանութիւնը եւ դիկտատուրա հաստատել»:

Զօրավարը այս առթիւ յայտնեց թէ անդորրութիւնը վերահաստատելէ յետոյ, կառավարութիւնը նոր ընտրութեանց պիտի ձեռնարկէ:

Պատերազմական նախարարին յայտարարութեան համաձայն, Մակեդոնիոյ ապստամբ զինուորներուն թիւը 2500ը չանցնիր: Անոնք պէտք եղած թնդանօթներէն զրկուած են, մինչդեռ կառավարութիւնը ունի 100,000 հաւատարիմ զինուորներ, 60 զինուորական օդանաւերով: Իսկ ուրիշ աղբիւրէ կը հաւաստեն թէ շատ ալ վստահելի չէ Դ. զօրաբանակը, որ կը գործէ Մակեդոնիոյ ըմբոստներուն դէմ:

Հանրապետութեան Նախագահին յուզումը

Պ. Զայմիս, հանրապետութեան նախագահ, իր կարգին հետեւեալ պատգամագիրը ուղղեց ժողովուրդին.

— «Տեսնելով ձեր աչքերուն առջեւ պարզուած դէպքերը, պարտականութիւն կը սեպեմ, իբրեւ հանրապետութեան նախագահ, անխտիր բոլոր Հելլէններուն ուշադրութիւնը հրաւիրել վերահաս վտանգին վրայ: Անոնք որ այօրէն արարքներու մէջ մղուած են՝ թող լսեն հայրենասիրութեան ձայնը, մոռնան բոլոր անձնական եւ քաղաքական կիրքերը եւ հնազանդին հայրենիքի օրէնքներուն, որպէսզի կարենանք կանխել այն ահաւոր աղէտը որ կը սպառնայ երկրին: Ոե եւ է վտանգ չկայ մեր քաղաքական վարչաձեւին համար եւ երկիրը պէտք է կարելի եղածին չափ շուտ վերստանայ իր քաղաքական բնականոն վիճակը որուն այնքան կարօտ է»:

Կառավարական շրջանակներէ կը հաղորդեն թէ անխնայ պիտի պատժուին ապստամբութեան դրդիչները, իբրեւ օրինակ ծառայելու համար: Տրուած որոշման համաձայն, նախ Մակեդոնիոյ ապստամբութիւնը պիտի զսպուի, յետոյ ջիրուցան պիտի ըլլան Կրետէ ապստամբած մարտանաւերը, կղզին գրաւելու համար:

ՕՐԸ ՕՐԻՆ

ՊԵՐՃ ԹԻՒՐՔԵՐԻՆ ՊԵՐՃԱԽՕՍ ՅԱՅՏՆՈՒԹԻՒՆՆԵՐԸ

— ● —

Թուրքիոյ վերջին ընտրութեանց մէջ, չորս երեսփոխանական աթոռ ալ շնորհուեցաւ «ազլըք»ներուն (փոքրամասնութիւն): Երկուքը Յոյն, մէկը Հայ, միւսը Հրեայ:

«Հայերուն ներկայացուցիչն է Պ. Պերճ Քէրէսթէճեան, որ այժմ կը կոչուի Թիւրքէր, մականունն ալ զոհած ըլլալով:

Պայ Թիւրքէր ընտրուեցաւ Աֆիոն Գարահիսարի շրջանէն, ուր Հայերը շատոնց պատմութեան անցած են:

Իր ընտրութենէն առաջ եւ վերջը, Պայ Թիւրքէր փութաց շատ պերճախօս յայտարարութիւններ ընել, պարզելով իր դաւանանքն ու հանգամանքը:

Թոյլ տուէք արտատպել անոնց հիմնական կէտերը, ի պէտս զարգացելոց

Ընտրութենէն առաջ.

— *«Ես թեկնածութիւնս կը դնեմ ոչ թէ իբրեւ ներկայացուցիչը փոքրամասնութեանց, այլ իբրեւ Թուրք հայրենակից»:*

Ընտրութենէն վերջը.

— *«Ես այն համոզումն ունիմ որ դարերէ ի վեր այս երկրին մէջ ցրուած եւ ՀԱՅ ԱՆՈՒՆԸ ԿՐՈՂ ՔՐԻՍՏՈՆԵԱՅ ԹՈՒՐՔ ՀԱՅՐԵՆԱԿԻՑՆԵՐԸ երախտապարտ եւ սիրով տոգոր են իրենց իսկոյն Թուրք հայրենակիցներուն հետ եւ ասկէ վերջն ալ նոյն ձեւով պէտք է շարունակեն իրենց բարւոք յարաբերութիւնները, ի շահ եւ յօգուտ մեր սիրեցեալ հայրենիքին»:*

Ի՞նչ մեղք պահեմ, այս յայտարարութեան մէջ ամէնէն ... ինծի խառնեց մէկ պարբերութիւն, գոր գլխագիր շարել տուի.

— *«ՀԱՅ ԱՆՈՒՆԸ ԿՐՈՂ ՔՐԻՍՏՈՆԵԱՅ ԹՈՒՐՔ ՀԱՅՐԵՆԱԿԻՑՆԵՐ...»:*

Միւս խօսքերուն համար չեմ զարմանար: Տեսակէտի խնդիր է, եւ երբեմնի Պերճ Քէրէսթէճեանը սկիզբէն ի վեր այդ մտածումներն ունեցած է:

Իսկ միւսը,— Նոր ազգանշան մըն է, յատկապէս մշակուած եւ հրապարակ հանուած:

Թուրք մամուլը շատոնց մէջտեղ նետած էր այս բանաձեւը, եւ կը սպասէր որ «ազլըք»ները իրենք իւրացնեն, հիմնաւորեն ու տարածեն զայն:

Արդ, «ազլըք»ներուն «ազլըք»ը, հայ հասարակութիւնը այնպիսի դիւանագէտներ ունի որ, եթէ քայլէ բռնէ, կը սկսին վազել, եւ ճամբայ կտրել, «յօրինեալ այլոց»:

Ճամբան հարթուելէ, ազդանշանը տրուելէ յետոյ, ալ ո՞վ կը համարձակի ընդդիմանալ, նոյնիսկ վարանիլ:

Եթէ չեմ սխալիր, նոյնիսկ Պոլսոյ ազգ. վարչութիւնը այդպիսի բացատրութիւն մը գործածած էր, երեսփոխանական ընտրութեանց առթիւ հրատարակած կոչին մէջ:

Ուրեմն, բանաձեւը նուիրագործուած է այլեւս, եւ վա՜յ անոր որ կը համարձակի փոքրամասնութեանց աւանդական անունը գործածել:

Մանաւանդ որ, մականուններու օրէնքն ալ հաստատուեցաւ, մասնաւոր կանոնագրով եւ մէկ տարի պայմանաժամով:

Կանոնագիրը կը ջնջէ ոչ միայն «եան»ը, այլեւ «օղլու»ն:

Ազդանշանը տրուած է նաեւ այս ճակատին վրայ:

Վկայ՝ նոյն ինքն պայ Պերճ Քէրէսթէճեան:

«Քէրէսթէճի»ն անգամ ուղղափառ չէ համարուած եւ դարձած է «Թիւրքէր»: Իսկ «Պերճ»ը ինքնին պատմութեան կ'անցնի, քանի որ այնքան պերճախօս հանգամանք մը պարզած է: Օտարադրամատան երբեմնի տնօրէնը, յանուն «հայ անունը կրող քրիստոնեայ թուրք հայրենակիցներու»:

Գործ չունեցողը թող համրէ թէ քանի՞ հայ էֆփիմներ կրնան բուռնել այսուհետեւ, օգտագործելով բարձրէ՛ն՝ պայ Թիւրքէրի քերթով տրուած ազդանշանը...

Վ. ԱԼԻ

ԳՐԵՑԷՔ Iran, ՈՉ ԹԷ Perse

Մարտ 21էն սկսեալ, (Նէվրուզ) Պարսկաստանի պաշտօնական անունը պիտի ըլլայ Iran, ոչ թէ Perse: Ածանցումներն ալ՝ Իրանեան, Իրանցի, իրանական եւայլն:

Մելքոն Քէպապճեանի ծանր արկածը

Ցաւով կ'իմանանք որ Երեքշաբթի, ծանօթ նկարիչ Մելքոն Քէպապճեան, Վօժիրարի մեթրոյին մօտ, մէկ մայթէն միւսը անցած պահուն, գետին փռուած է ինքնաշարժի մը զարնուելով: Գանկին հետեւէն խոր վէրք մը կը ստանայ եւ անմիջապէս կը փոխադրուի հիւանդանոց: Վիճակը մտահոգութիւն կը ներշնչէ: Չի կրնար խօսիլ:

Թուրքիա եւ միւս դրացիները

միջոցներ ձեռք կ'առնեն

»»» • • «««

Պելկրատէն կը հեռագրեն թէ թնդանօթի ձայներ կը լսուին սահմանագլուխին վրայ: Անկարելի չի համարուիր որ Սելանիկ ապստամբներուն ձեռքն իյնայ: Վենիզէլոս այս ռազմավարութեան հետեւեցաւ 1917ին, երբ Սելանիկ գնաց Կրետէէն, նոր կառավարութիւն մը հաստատելու համար: Կէվկէլի հասած քանի մը նամբորդներ կը հաւաստեն թէ Սէրէզ եւ Գավալա ըմբոստներուն ձեռքը կը գտնուին: Սելանիկի բոլոր խանութները փակուած են եւ հանրային կեանքը խանգարուած է:

Պուլկարական աղբիւրէ ալ կը հաղորդեն թէ ոչ միայն թնդանօթաձգութեան, այլ եւ հրացանաձգութեան ձայները կը լսուին սահմանագլուխին վրայ: Կը կարծուի թէ բուռն կռիւներ սկսած են Ռաանթիի լեռներուն մէջ: Ապստամբները լքած են Սէրէզի եւ Գավալայի հաղորդակցութիւնները, կամուրջ մը օդը հանելով: Պուլկարական կառավարութիւնը միջոցներ ձեռք առաւ, նախատեսելով թէ մէկ կամ միւս կողմին զինուորները կրնան անցնիլ սահմանը: Օգնական զօրք համախմբուած է կարեւոր կէտերու վրայ:

Այս առթիւ պուլկարական կառավարութիւնը կը գանգատի թէ Թուրքերը բազմաթիւ զինուորներ (հինգ զօրաբաժին) կեդրոնացուցած են սահմանին վրայ, նոյն իսկ յունական ապստամբութեան պայթումէն առաջ:

Պալքանեան համաձայնութեան պետութիւնները իրենց մտահոգութիւնները յայտնեցին հելլէնական կառավարութեան, մատնանշելով կացութեան փափկութիւնը: Ապստամբութեան լուրը խոր տպաւորութիւն գործեց Էնկիւրիի մէջ: Այս առթիւ կը շեշտեն թէ պալքանեան բոլոր պետութիւնները չպիտի հանդուրժեն որ հաստատուած գոյավիճակը որ եւ է փոփոխութիւն կրէ:

(Լուրերու շարունակութիւնը կարդալ Դ. էջ)

ՆԱՄԱԿՆԵՐ ՊԵՐԼԻՆԷՆ

ԳԵՐՄԱՆԻԱՅԻ ՀԱՅ ԳԱՂՈՒԹԸ ԹԻՒՈՎ

ՊԵՐԼԻՆ, 28 փետր. (Յառաջ). — Պատերազմէն առաջ, Գերմանիոյ մէջ հայ գաղութ գրեթէ գոյութիւն չունէր: Աստ փոխարէն սակայն, կային բազմաթիւ հայ ուսանողներ: Անոնք կեդրոնացած էին գլխաւորապէս Պերլին եւ Լայփցիկ: Ուրիշ քաղաքներու համալսարաններ եւ բարձրագոյն վարժարաններ եւս ունէին հայ ուսանողներ: Ամբողջին թիւը 150էն վար չէր:

Ուսանողներէն զատ, այն ատեններն Հայեր քանի մը հայ ընտանիքներ կ'ապրէին Գերմանիոյ այս կամ այն քաղաքին մէջ, այն ալ՝ ժամանակաւորապէս միայն, ոչ թէ իբրեւ տեւական բնակիչներ: Առաջին անգամ, 1910—1911ի ատեններն է որ ոչ-ուսանող քանի մը Հայեր Գերմանիա կուգան, գործ փնտռելու եւ ապրուստ ստեղծելու յոյսով: Առաւելապէս, ամուրի երիտասարդներ էին անոնք եւ ծխախոտի գործարաններու մէջ կ'աշխատէին. Ամէնուն թիւը, մինչեւ պատերազմ եւ անոր վախճանը, 20 — 25ը չէր անցներ.

Պատերազմէն անմիջապէս վերջ եւ ծանօթ պայմաններուն բերումով, Գերմանիա եւս կուգան ու կը հաստատուին Հայեր: Սկիզբի տարիները մօտաւորապէս հազարի կը հասնէր ամէնուն թիւը, առաւելապէս Պերլին, իսկ միւսներ՝ Համպուրկ եւ ուրիշ կեդրոններ: Գերման մարքին կայունացումով եւ սնդծուած դժուարութեանց հետեւանքով, կէսէն աւելին ճամբահատ հեռացան: Վերջին տարիներուն, գործեալ ապրուստի դժուարութեանց պատճառով, որոշ թիւով Հայեր մեկնեցան այստեղէն: Նորեր բնականաբար չեն գար: Ներկայիս, այս երկրին մէջ իրենց բնակութիւնը հաստատած Հայերուն ընդհանուր թիւն է 450: Քանի մը մանրամասնութիւններ աւելի պիտի պարզեն Գերմանիոյ հայ գաղութին ներկայ վիճակը (*):

Երեք գլխաւոր կեդրոններուն մէջ ապրող հայ ընտանիքներուն թիւն է՝ 79, որմէ Պերլին 57, Համպուրկ 17, Լայփցիկ 5, այսինքն, կին՝ 10. այր՝ 11 (ամբողջ Գերմանիոյ մէջ): Ամուրիներ — այր՝ 75, աղջիկ՝ 20 (20էն վեր տարիքի, այր թէ աղջիկ).

Ընդամէնը (20էն վեր), այր՝ 164, կին՝ 124: Քսանէն վար՝ մանչ 65, աղջիկ՝ 59:

Այսպէսով, Պերլինի, Համպուրկի եւ Լայփցիկի Հայերուն ընդհանուր թիւն է՝ 412: Ասկից Պերլին կ'ապրին 318 հոգի, Համպուրկ՝ 78, Լայփցիկ՝ 16: Այդ երեք քաղաքներէն դուրս՝ շատ քիչ Հայեր կը գտնուին — Տրեզտէն, Միւնիխէն, Շթութկարտ, Ֆրանքֆուրթ եւ այլուր: Վերջիններս ամէնը միասին կը կազմեն 9 ընտանիք (38 հոգի): Այնպէս որ, Գերմանիոյ բոլոր Հայերուն թիւն է ներկայիս՝ 450, մէջը հաշուելով ամէնը — ամուսնացած եւ ամուրի, այր եւ կին, մեծ ու պզտիկ: Ընտանիքներուն թիւն է՝ 88: Վերջիններուս մէջ նկատի առնուած են նաեւ այնպիսիները, ուր հայ այրեր օտար կիներու հետ ամուսնացած եւ ընտանիք կազմած են: Այդ հաշուին մէջ չեն մտներ սակայն գերման ամուսին ունեցող հայ կիներ:

Քանի մը մանրամասնութիւններ եւս: Հայադաւան են՝ 364 հոգի, կաթոլիկ՝ 26, բողոքական՝ 22 հոգի: Գերմանուհիներու հետ ամուսնացածներուն թիւն է (մեծ մասը նկատի առնուած են միմիայն Պերլինը, Համպուրկը եւ Լայփցիկը) 39, ռուս կին ունին՝ 4 հոգի, հրեայ կին՝ 3 հոգի: Դարձեալ (մէջն առնելով հայ այրերուն օտարազգի կիները եւս), Թուրքիայէն գաղթած կը նկատուին՝ 263 հոգի, Ռուսիայէն՝ 93, Պարսկաստանէն՝ 58, Պուլկարիայէն՝ 3 հոգի:

Քանի մը տեղեկութիւններ ալ, Գերմանիոյ Հայերուն զբաղման եւ տնտեսական վիճակի մասին.

Սեփական տուն ունին՝ Պերլինի մէջ 13 եւ Լայփցիկի մէջ երկու Հայեր: Աղօր վաճառական կը հաշուուին՝ Պերլին 7, Համպուրկ 18, Լայփցիկ՝ 5 հոգի, ընդամէնը երեսուն: Միջին առեւտրականներուն թիւը՝ 27, մանր խանութպաններունը՝ 23: Զանազան ձեռնարկութեանց տէրերուն թիւը՝ 7 (ամէնն ալ՝ Պերլին): Ճարտարարուեստային ձեռնարկութեանց (ծխախոտի) տէր Հայերուն թիւն է երեք (մէկ Պերլին, երկու Համպուրկ): Արհեստաւոր եւ բանուոր են՝ 41 հոգի, որոնց 32ը Պերլին, 9ը Համպուրկ: Ազատ զբաղումներ ունին՝ 7 հոգի, պաշտօնեայ եւ ծառայող են 9 հոգի (ամէնն ալ Պերլին):

Ահա, մօտաւորապէս, Գերմանիոյ հայ գաղութին թուական պատկերը՝ ներկայիս: Ուսանողներուն ընդհանուր թիւը (համալսարան եւ բարձրագոյն վարժարաններ) մէկ երկու տասնեակը չանցնիր: Քսանէն վար հաշուուած մանչերուն եւ աղջիկներուն մէկ մասն ալ, աշակերտ են՝ տարրական եւ միջնակարգ վարժարաններ կը յաճախեն: Այդ մասին աւելի մանրամասն՝ ուրիշ անգամ:

Ն.

(*) Թուական տեղեկութիւնները առնուած են հոգեւոր հովիւ Գրիգոր Ծ. Վարդ. Շահյամեանէ:

ԿԵԱՆՔԸ ԱՐՈՒԱՐՁԱՆՆԵՐՈՒ ՄԷՋ

ՕՐՈՒԱՆ ՀՈԳԵՐԸ

ԱՆԻԷԹ.— Շրջանիս անգործներուն վիճակը երթալով կը ծանրանայ: Սիթրոէնը իր արձակած հայ բանուորներէն մաս մը կանչեց գործի, իսկ քանի մը հոգի ալ տակաւին կը սպասեն: Նպաստ չեն տար սուրիահպատակ հայ բանուորի մը, որ դիմած է Փարիզի հիւպատոսին: Նախկին անգործները դեռ գործ մը չճարած, հիներուն վրայ այս շաբթու նորեր եւս աւելցան: Ալյոզ, Թուրքվուազի Տէրովիլ գործարանը, որ ինքնաշարժի գործիքներ կը շինէ եւ ուր կ'աշխատէին 40ի մօտ բանուորներ (8 օտարական եւ չորս Հայ), ճամբեց 8 օտարականներ եւ քանի մը Ֆրանսացիներ, թէեւ ըստ 10 առ հարիւրի օրէնքին պէտք էր միայն չորս օտարական հանել:

Օրուան մեծագոյն հոգն է ինքնութեան թուղթերու նորոգման խնդիրը: Հպատակութեան խնդիրն ալ կը զբաղեցնէ միտքերը, եւ կարգ մը մարդիկ կը շարունակեն մոլորեցնել ժողովուրդը:

Յակոբ Աղամեան

ՀԱՅԿԱԿԱՆ ՄԱԼԵԶԱՆԿԱՐ

ԽՕՍՔԵՐ ԱՌ ՏԱՆՈՒՏԷՐ

Համահայկական մեծագոյն մակաբոյծը, կամ հոմանիշ բառերով Վահան Մալէզեանը շատ վրդովուած է Դաշնակցական մամուլին քննադատութիւններէն, ինչպէս նաեւ միւս կուսակցութիւններու իրեն հանդէպ բռնած անհամակիր դիրքէն: Շատ վրդովուած է նոյնպէս իր ազգարիկ ռամկավարներու վերաբերումներէն:

Եւ իրապէս ալ ես չգտայ մէկ հատիկ ռամկավար, «չէֆ» կամ անհատ, որ անկեղծօրէն համակրէր ամսական 10.000 ֆրանք գանձող այս «չալջողած փաստաբան»ին:

Ու իր վրդովումը ծնունդ տուած է յօդուածի մը «յարգէ որ յարգուիս», (Ռամկավարներու փարիզեան պաշտօնաթերթի 81 թիւին մէջ):

Մալէզ կ'ըսէ, յիշելով հին օրերը.— «Ցեղին գաւառին անկիւնը բարեկրթութիւնը բնազդօրէն կը մշակուէր, քանի գիւղացիին նկարագիրը կը կերտուէր նախակրթութեան դպրոցական գիտելիքներով»: Ու քիչ վերը.— «Կը յարգէինք մեծ դէմքերն ու անոնց մօտ կուռքեր կը շինէինք»:

Ըսել կ'ուզէ հիմակ ալ, փոխադարձաբար, նոր սերունդը պէտք է զինք կուռք շինէ: Նոր սերունդը, սակայն, հիմակ գաւառներու հեռաւորութեան մէջ չէ, այլ եւս լաւ կը ճանչնայ հին սերունդի մարդիկը եւ մանաւանդ գիտէ ընտրել որոմն ու ցորենը, ազնիւն ու խաչագողը, առաքեալը եւ կաւէ կուռքը: Նոր սերունդը հիմա կարելի չէ խաբել երեսուն - քառասուն հատ ազորմելի ստանուորներ թխելով, նոր աղջիւ ամգոյն «կեդրոններ» վառելով, տարին երկու հատ պատուելիական քարոզ թաթովելով: Նոր սերունդը խստապահանջ է հիմա: Ան տաղանդ կը պահանջէ: Կը պահանջէ նաեւ արի ազնուութիւն, զոհաբերութեան ոգի եւ գաղափարական ուժեղ գիծ: Փա՜ռք Աստուծոյ, որ նոր սերունդը չի յարգեր տղրուկը, կեղծաւորը, մաքով եւ հոգիով սնանկը, չոր սպունգը:

Ու կը կրկնէ.— Մալէզ գ. յարգէ որ յարգուիս:

Ու մենք կ'ըսենք.— Ցարդ ամենծար Տիար (բառն՞ը), յարգելի եղիր որ յարգուիս:

Դալով մեզի՝ մենք յարգանքի կարօտ չենք: Յարգուած ու սիրուած ենք այն անձերէն որոնցմէ յարգուած եւ սիրուած ըլլալը պարծանք կը համարինք մեզի: Դուն ջանա որ նախ քուկիններէդ յարգուիս ու շատ վերջը միայն փնտռես յարգանք՝ քեզ բացէ ի բաց չսիրողներուն քով:

Ահաւասիկ կոկազիրգութիւն մը եւս.— «Բարեկրթութեան պակասը ամէն օր քիչ մը աւելի զգալի եւ ճնշող կը դառնայ, հակառակ որ քաղաքակիրթ երկիրներու մէջ կ'ապրինք եւ ամէն մէկ քայլի տարրական քաղաքավարութեան դասեր կը սորվինք».

Ասոր ի՞նչ կ'ըսէք: Ազնիւ քարեր չե՞ն մտածումները, բրածոյ ուղեղէ մը թափած:

Բարեկրթուելու համար Հայերս պէտք է կարդանք Մալէզեան եւ .. ժը Սիւի Փարթու:

(Բարեկիրթ անձը) «չխօսիլ յարգել գործի մրցակիցը, ինչպէս գաղափարի հակառակորդը»

Բայց ո՞վ ըսաւ որ ինք մեր գաղափարի հակառակորդն է: Ինք գաղափար չունի որ իր դէմ ունենայ գաղափարական հակառակորդներ: Երբեւիցէ պատահա՞ծ է որ գաղափարակիցներէս ըլլայ ինք: Միանգամընդմիշտ բանենք որ իր դէմ եղած ամէն գոյնի հակառակութիւնները կը ծնին իր տղրուկաբարոյ բնաւորութենէն:

«Մեր մէջ որքա՜ն բարեւ տալու անհեթեթ ձեւեր կը տեսնենք, որոնցմէ պիտի ուզէի խօսք ալ, որպէսզի անոնց գռեհկութիւնը չզգաս հոգիիդ վրան»:

Է՜, շատ ապրիս, մէթր Մալէզ, «ի բերանոյ քումմէ»: Այսքան անկեղծութիւն քու մօտդ անսանուած բան չէր: Մարդու մը ո՞վ բարեւ կուտայ. իր ծանօթները, բարեկամները, մտերիմները: Ուրեմն կը տեսնե՞ս որ անոնցմէ մէկ անգամ չես սիրուած: Հրապարակով քեզ գովողներ գիտեմ որոնք, ռամկավար առաքինութիւնով, ինչե՞ր խօսած են սրճարաններու մէջ քու հասցէիդ: Մինչ ոչ մէկը տակաւին այդ բառերով չէ որակած քեզ:

«Եւ այս դիտողութիւնս միայն Աստուծոյ բարեւին համար չէ, այլ եւ նայուածքներ կան որ սլաքներու պէս սիրտիդ մէջ կը խրին, որովհետեւ անարգանքի, նախանձի կամ չարութեան կասկածը կուտան»:

Քու բարեկամներդ իսկ, որոնք կը փայլին կեղծիքի եւ քսութեան մէջ, այո՛, անոնք իսկ չեն կրնար ծածկել իրենց ատելութիւնը: Այս վերջին զգացումը վերջապէս մարդկային է: Ո՞վ է սակայն աւելի ատելին, ատո՞ղը թէ ատուելու արժանի անձը:

Եւ տակաւին, առանց զզուանքի, հանդարտ արհամարհանքով մտիկ ըրէք սա դոհէիկ խօսքը.

— «Ցեղն չի հանիր իր ծնողքին (ա՞յս ալ եկաւ գլխուդ), մակաբոյծը կը նախանձի յաջողածին»:

Մակաբո՞յծ ... ո՞վ կրնայ ըլլալ մակաբոյծ ... Չէ՞ք կարծեր որ մակաբոյծը նստեր է մակաբոյծին վրայ ու մակաբոյծ կը փնտռէ, ինչպէս Նասրէտտին որ իշուն վրայ նստած էշ կը փնտռէր: Արդեօք ամբողջ Հայոց պատմութեան մէջ կարելի՞ է գտնել աւելի զզուելի մակաբոյծ մը քան Վահան Մալէզեանը: — Այս մէկը թող իմ անբարեկրթութիւնս ըլլայ:

Հիմակ որ ճշդեցինք մակաբոյծին ով ըլլալը, անցնինք «յաջողածին»:

Ի՞նչ բանի մէջ յաջողած է ան. բանաստեղծութեա՞ն թէ փաստաբանութեան մէջ. Աշխարհ արարած չէ՞ գիտեր որ ինք Ապողոնի ցեղն է: Ամէնէն անբերթուած հոգին, ամէնէն «անթիփոէթ» կայմուածը

Յիսուս Քրիստոս եթէ աշխարհ դառնար ու հազար հրաշք գործէր, վստահաբար պիտի չկրնար Մալէզեանի հոգիին մէջ բանաստեղծութիւն մը ծաղկեցնել: Իր անձը հող չունի, օդ չունի, արեւ չունի այդ ծաղիկին համար: Մեռելին վրայ ծաղիկ կը բուսնի՞:

Ո՞ւր է տակաւին իր յաջողութիւնը: Փաստաբանութեա՞ն մէջ: Բայց այս եղելէն ինքզինքը պաշտպանելու իսկ անկարող է: Ո՞ր դատարանին մէջ երեւցած է: Աստուծոյ դատաստանին կը յանձնենք զինքը, եթէ սադայէլը յօժարի

10.000 ֆրանք ստանալը չըլլայ իր յաջողութիւնը: Բայց ասիկա անպատուութիւն է միայն, պաշտօնական աւազակութիւն: Ու կը դատապարտէ յեղափոխականները որոնք «ազգը փրկելու եկած են առանց ինքզինքնուն համար տնակ մը շինելու»:

Աւելի՜ս գլուխ — գործոց մին է... ախմարապատումի: Ճիշդ է, մենք ոչ միայն տուն մը չունինք, սենեակ իսկ չունինք: Իսկ ինքը հայկական «խմեցայը» ունի, միլիոնատէրերու թաղի մը մէջ:

Բոլոր ազգերու մէջ ազգը փրկելու գործին նուիրուածներէն որո՞նք աղէկ տուն են ունեցած: Նոյն իսկ մարդկութիւնը փրկելու ճիգ ընողները տուն՞ը ունէին:

Մեր տունը հայ ժողովուրդին սրտին մէջն է: Ամէնէն տաք, ամէնէն ազատ կահաւորուած, ամէնէն փառաւոր տունն է ան: Մինչդեռ Վահան Մալէզեանի հոգին կը մեռի, կը սառի իր տանը «չօֆաժ»ին առջեւ, քանզի իր տան հիմը անզգամութիւնն է, իր գերանները կեղծաւորութիւնը, չողոքորթութիւնը, կեղծ բարեկրթութիւնը եւ մակաբուծութիւնն է:

Իր տան քարերն ալ հայ ժողովուրդին անէծքներն են:

Մենք անտուն ենք, կ'ուզենք սակայն գիտնալ թէ Բարեգործականի բոլոր պաշտօնեաներն ալ տունի տէ՞ր են: Ռամկավարներու լիտըր եւ գրագէտ Արշակ Զօպանեանը տուն ունի՞: Տակաւին փաստաբան - հեղինա՞կ Հրաչ Երուանդին տունը ո՞ւր է, Թօքաթլեա՞ն, Փաշի՞ թէ բարեկամին տունն իր տունն է:

Հասկցուր մեզի այս բոլորը, ո՛վ տանուտէր Վանօ - Վահօ...

Ես ինծի համար բաց Հայու սրտերէն մէկ հատն իսկ չեմ փոխեր քու «սփարթըմանէդ» հետ, ո՛վ դուրսը մնացած տանուտէր:

Ու պատմութեան մէջ դուն ոչ թէ տնակ, հանենց անգամ պիտի չունենաս:

Բանը կը փոխուի անշուշտ, եթէ պատմութիւնը կը գրէ «փաթրօնդ», Աղաթօն պէյ:

Այն ժամանակ իր կենսագրութիւնն ալ ես կը գրեմ:

ՆՇԱՆ ՊԵՇԻԿԹԱՇԼԵԱՆ
(Անտուան)

ԹԱՏՐՈՆ

«ՊԱՏՈՒԻ ՀԱՄԱՐ»

..Դիւրին երգիծաբանութիւն մը պիտի կրնայի ընել՝ յայտարարելով, որ կովկասահայ թատրոնը իր 75ամեակի տօնախմբութեան գիշերը, Փարիզի մէջ, «Թ. Չէօնքանեի Թատերաբեմին» վրայ մեռաւ... բեմին լոյսերուն հետ, ծիծաղներ միայն ներշնչելով փոքրաթիւ հասարակութեան մը:

Դժբախտաբար ողբերգութիւն մըն է կատարուածը՝ փարիզահայ բեմին վրայ:

Աններելի օգտագործում մը — շահագործում բառը չգործածելու համար — պատասխանատու անթիններու — տօն կամ յոբելեան — անհամեստ եւ անիրական որակումներու, անտաղանդներու տարափ մը, անկարելի խոստումներ պատրաստութեան, շքեղութեան, գեղեցկութեան մասին ... եւ հիասթափեցնող արդիւնք՝ թէ՛ հասարակութեան համար — որ կը յամառի յաճախել գեղարուեստական հաճոյք մը վայելելու յոյսով — եւ թէ դերասանին համար, որ հակառակ շռայլուած եւ չկատարուած խոստումներուն, կը մեկնի բեմէն — կէս գիշերը անցած — ակնկալուած շահէն փոխարէն պարտքով:

Շաբաթ գիշերուան ներկայացում մը աւելորդ փաստ մը եղաւ այս իրողութեան

Նոյն իսկ «Կովկասահայ թատրոնի 75ամեակին [illegible]ը» չէր կրցած լեցնել անշուք սրահը:

Եւ այդ տխրագաստուրումին առթիւ՝ իբրեւ հայ թատրոնին հնայքին նախաձեռնողիր՝ ստիպուած եմ նկատել, որ աններելի էր անհատական ձեռնարկի մը կցել յոբելենական թուական մը — պաշտօնական հանդիսութեան մը տարազը հագցնելով անոր եւ մանաւանդ կատարել այդ բոլորը արգահատելի պայմաններու մէջ

Հայ դերասանները պարտաւոր են շատ աւելի յարգանքով եւ խղճմտութեամբ մօտենալ հայկական բեմին, եթէ կ'ուզեն որ ան մնայ իր կոչումին բարձրութեան վրայ, դառնալով ոչ թէ յուսախաբութեանց, այլ բարոյական եւ — ինչո՞ւ չէ— նիւթական շահերու մշտահոս աղբիւր:

Եւ արդէն այս վերջին շահուն համար չէ՞ որ կը զոհուին շարք մը գեղարուեստական եւ բարոյական սկզբունքներ:

Մինչեւ այսօր կատարուած անխնամ եւ կարճատես արարքներուն կը պարտի փարիզահայ բեմը, իր ներկայ արգահատելի կացութիւնը:

Տարիներէ ի վեր յուսախաբութեանց յարանրն շարք մը դանդաղօրէն կոտորակեց հայ թատերասէրին թիւը: Ան այսօր գրեթէ բնազդաբար կուգայ ... կամ հրաւիրատոմսով:

Չեմ ուզեր աւելի ծանրանալ հարցի մը վրայ, որուն ցաւոտ եւ ազեղ կողմերը զարմանելու մտահոգութիւնը կ'իյնայ փարիզահայ դերասաններուն.

Եւ իրենց ամէնատարրական շահն իսկ կը մղէ զիրենք այդ լուրջ մտահոգութեան:

«Պատուի համար»ի ներկայացման մասին ստիպուած եմ վերապահ ըլլալ, նկատի առնելով անոր բեմադրութեան եւ խաղին անբաւականութիւնը:

Գ. Ա. Կոթիկեան սխալ մը գործած էր իրեն համար ընտրելով Էլիզբարեանի դերը: Իր բնութեան, նկարագրին, ձայնին եւ կազմին հակոտնեայ է Շիրվանզադէի ստեղծած տիպարը

Հակառակ պարտադրող պայմաններուն, գովելի ճիգեր ըրին — յաջող պահերով — Գ. Գ. Լ. Ցարուխ, Գրիգոր - Վահան, Գմբէթեան, Տէլվիլէեան՝ որ նշանակելի է իրեն վայելաշուք ճկուն խաղով, եւ Տիկ. Մագսուդեան՝ խղճամիտ, նկնդունի եւ ճիգէ հոգերանութեամբ: Տիկին Լաթիֆեան գնահատելի ուժ մըն է որ կրնայ կարեւոր տեղ մը գրաւել փարիզահայ բեմին վրայ:

ՀՐ. ԱՍԵԱՆԱՔ

ԱՍՏՈՒԱԾԱՇՈՒՆՉԻ ԹԱՐԳՄԱՆՈՒԹԵԱՆ 1500ԱՄԵԱԿԸ

Պէյրութէն կը գրեն.— Անթիլիասի կաթողիկոսարանը կը պատրաստուի փետր. 23—24ին տօնել Աստուածաշունչի հայերէն թարգմանութեան 1500ամեակը: Նոյնպէս Պէյրութի Ֆրանսական Սէն Ժօզէֆ համալսարանը ծրագրած է այդ առթիւ հանդէս մը սարքել մարտին կամ ապրիլին: Հանդէսին մէջ կարեւոր մասնակցութիւն մը պիտի ունենայ համալսարանին հայագիտութեան դասախօս Հ. Մարիան:

Կ'ըսուի նոյնպէս թէ Դպրեվանքը գալ շրջանին սաներ չպիտի ունենայ: Այս տարուան շրջանաւարտներէն ոչ մէկը որոշած է կրօնական ասպարէզին նուիրուիլ:

ՀԱՅԿԱԿԱՆ ՄՇԱԿՈՅԹԸ ԴԱՐԵՐՈՒ ԸՆԹԱՑՔԻՆ

ՆՄԲ.— Ինչպէս հաղորդուած է կաթողիկոսական կոնդակով, Աստուածաշունչի թարգմանութեան 1500ամեակին առթիւ, մշակոյթի տօն հռչակուած է ամբողջ մէկ տարի: Այս առթիւ Փարիզի մէջ սարքուած է տօնակատարութիւն մը, որ տեղի պիտի ունենայ յառաջիկայ կիրակի, 10 մարտ, նախագահութեամբ կաթող. նուիրակ Գարեգին արք. Յովսէփեանի:

Կիրակի օրուան վերապահելով մեր բացառիկ թիւը, այսօր «Արաքս»ի բացառիկ հրատարակութենէն կ'արտատպենք հետեւեալ ուսումնասիրութիւնը, որ կրնայ ամփոփ գաղափար մը տալ հայկական մշակոյթի զանազան շրջաններու մասին, Քրիստոսի թուականէն առաջ եւ վերջը.—

Հայ մշակոյթի պատմութեան ամփոփումը չէ որ կուտանք ստորեւ, ոչ ալ հայ գրականութեան ու հայ արուեստներուն լրիւ քրոնիկոնը: Մեր նպատակն էր հայ քաղաքակրթութեան պատմութեան գլխաւոր դէպքերը խօսեցնել թուականներուն ընդմէջէն, ընթերցողը մղելով այս կերպով ակնարկ մը նետելու անցեալ դարերու մտաւոր ճիգին կարեւոր հանգրուաններուն վրայ: Քրոնիկոնը ստիպուած ենք սեղմել նախնագոյն գաւերէն, պարզ ընծայելու համար յաջորդական քաղաքակրթութիւնները որոնք խմորուեցան ու ծաղկեցան Հայ Աշխարհի մէջ, որքան ալ դեռ գիտութիւնը անգամ չըլլայ վերջնապէս դիմագիծը ժողովուրդներուն որոնք ապրեցան հայ հողի վրայ, անոնցմէ իւրաքանչիւրին դերը մեր ներկայ ցեղին կազմութեանը մէջ, ու անոնցմէ ամէն մէկուն բաժինը այն ինքնատիպ համադրութեան մէջ որ Հայ Մշակոյթ կը կոչուի.

Ստիպուած ենք դարձեալ հայ մշակոյթի հանգրուանները յաճախ ճշդել քաղաքական հանգրուաններով, որովհետեւ առանց ատոր անբացատրելի պիտի մնար զանազան օտար տարրերու բերած նպաստը Հայ մշակոյթին ու արուեստներուն թրծման մէջ, ու անմեկնելի պիտի մնար դիմագիծը քաղաքակրթութեան մը ուր զիրար կը գտնեն Արեւելքն ու Արեւմուտքը, համադրութիւնը զոր դարերը ստեղծած են իրարու բաղադրելով տարբեր խառնուածքով ցեղերու հոգեկան արժէքները Հայ ժողովուրդի հոգիին մէջ:

ԿՈՒՏԻ. ՍՈՒԲԱՐՈՒ. ՀԻԹԻԹՔ

3000.— Քրիստոսէ մօտ երեսուն դար առաջ է որ քաղդէական արձանագրութեանց մէջ կը յիշուին Կուտի ժողովուրդը եւ իր համանուն թագաւորը: Ասոնց երկիրը կը համապատասխանէ մօտաւորապէս այն հողամասին որ յետոյ տուաւ Հայաստան անունը եւ որ կը գտնուէր Վանի եւ Ուրմիոյ լճերուն միջեւ (Հիւկօ Վինքլէր, «Մարդկութեան Պատմութիւն», հատոր Գ., էջ 12): Քաղդէական այդ արձանագրութեան մէջ Կուտի թագաւորը ինքն իսկ կը պատմէ թէ Քաղդէայի Սիպար քաղաքին մէջ արեգակի աստուծոյն նուիրուած այդ տաճարը կը կանգնէ ի յիշատակ իր յաղթանակին իր երկրին դէմ երեք յարձակող թշնամի ժողովուրդի մը վրայ: Դեռ մինչեւ այսօր ոչ մէկ լրացուցիչ տեղեկութիւն կայ Կուտի ժողովուրդին եւ իր մշակոյթին մասին, մանաւանդ ինչ կը վերաբերի անոնց կապին յետագային հոն հաստատուած ժողովուրդներուն հետ: Միւս կողմէ սակայն նորագիւտ սեպագիր արձանագրութիւնները երեւան կը հանեն Քրիստոսէ 30 դար առաջ հայկական բարձրաւանդակին վրայ ապրող ժողովուրդ մը, որ Սուբարու անունը կը կրէ եւ որ կորիզը պէտք է կազմած ըլլայ հայ ցեղին: Հետեւելով այդ արձանագրութիւններուն, փրոֆ. Ա. Խաչատրեան այդ ցեղը կը նկատէ հայկ. բարձրաւանդակի անդրպատմական հիմնախաւը որ «հազարաւոր տարիների ընթացքում պահպանեց մարմնական եւ մշակոյթի առանձնայատկութիւնները, եւ դարերի ընթացքում իր վրայ նստող այլացեղ շերտերին փոխանցեց իր մարդաբանական ուրոյն տիպն ու դրոշմը, եւ իր արհեստագործութեամբ, ճարտարապետութեամբ, կենցաղով, կրօնական հաւատալիքներով, իր աստուածներով, եւ, որ կարեւորն է, իր սովորութիւններով դեռ ապրում է Հայերի մէջ»: («Հայաստանի սեպագրական շրջանի քննական պատմութիւն» 1933, Երեւան).

2000.— Մօտաւոր թուական՝ երբ ծագում կ'առնէ Խաթթի կամ Հիթիթ պետութիւնը Փոքր Ասիոյ մէջ, հաւանաբար Հելլեսպոնտէն խուժող հնդեւրոպական ցեղի մը ձեռքով՝ որ կը տիրէ արեւմտեան Փոքր Ասիոյ կանխագոյն բնիկներուն, եւ անոնց հետ ձուլուելով տակաւ կը կորսնցնէ իր հնդեւրոպական դիմագիծը: (Գ. Հրոզնի, «Հնդեւրոպացիներու արշաւանքը Փոքր Ասիոյ մէջ շուրջ 200ին Ք. Ա.», «Արեւելեան Արչիւներ», Ա. հատոր, թիւ 3, էջ 295):

Հիթիթ պետութեան քաղաքակրթութիւնը մէկն է եղած ամէնէն բեղուններէն զորս երբեւիցէ ունեցած է մարդկութիւնը, քաղաքակրթութիւն որ նոր է որ կը լուսաբանուի շնորհիւ նոյն պետութեան մայրաքաղաքին Խաթուշաշի վայրէն (այժմ Պօղազ քէօյ, Եօզղատի մօտ) գտնուած արձանագրութիւններուն եւ չեխ գիտնականի մը՝ Հրոզնիի կատարած ուսումնասիրութեանց այդ առթիւ: Այդ քաղաքակրթութիւնը անով մանաւանդ կը շահագրգռէ մեզ, որովհետեւ ան մօտէն շփուած է մեր ժողովուրդի քաղաքակրթութեան հետ, Հայաստան ինքն իսկ բնակուած ըլլալով Հիթիթ ցեղերէ, եւ ի վերջոյ հայրենիքը դարձած ըլլալով Արմէններուն՝ որոնք Հայաստան տեղաւորուելէ առաջ քանի մը դար կանգ առած էին Հիթիթ պետութեան մէջ՝ անոր կործանումէն յետոյ:

Հիթիթական քաղաքակրթութեան Հայոց մէջ եւս թափանցած գլխաւոր գիծերն են ջրաբաշխական մեծ ձեռնարկները, ինչպէս Շամիրամի ջրանցքը Վանի մէջ. մետաղագործութիւն, քանդակագործութիւն՝ ժայռերու ու քարերու վրայ, եւայլն: Պեղումներու շնորհիւ այդ շրջանէն գտնուած են արծաթեայ սափորներ, արոյրէ աշտանակներ եւ վահաններ, կաղապարեալ սուրեր, զէնքեր ու նետեր, գինիի խեցէ կարասներ՝ վրան բեւեռագրերով, արոյրէ արձաններ, եւայլն:

(Շար.)

ՆԱՄԱԿԱՏՈՒՓ

ՍՕՖԻԱ, Թղթակից.— Նոր ստացանք եւ պիտի կարգադրենք:

«ՅԱՌԱՋ»Ի ՆԱՄԱԿՆԵՐԸ

Մ'ր օրուան կը սպասեն

ՓԱՐԻԶ

Հնար չեղաւ որ եւ է ՙկերպով լեզու գտնել Հայաստանի վարիչներուն հետ, անոնց զգացնել թէ Հայրենիքը ոեւէ անձի ոեւէ կուսակցութեան, որ եւ է վարչաձեւի սեփականութիւն չէ եւ հետեւաբար չի կրնար խաղալիկ դառնալ ու ծառայել անոնց շահերուն։

Եթէ այս տարրական ըմբռնողութեամբ ու հեռատեսութեամբ չարժած ըլլա-յին սկիզբէն ի վեր եւ իրենք ալ իրենց կարգին ալխատած ըլլային լեզու գտ-նել Մոսկուայի հետ, եթէ ուզէին կը-նային փորձել — այսօր ոչ արտասահ-մանի Հայութիւնը կը տուայտէր այ-լազան հոգերով եւ ոչ ալ իրենք պա-տասխանատուութեան բաժին կ'ունե-նային պատմութեան առջեւ։

Այս միջոցիս երբ օտարատեղութիւ-նը' ուժգին թափով կը շեշտուի այս-տեղ ալ եւ հազար ու մէկ դժուարու-թիւններ կը յարուցանեն խեղճ աշխա-տաւորին բնակութեան իրաւունք եւ օրապահիկ մը շնորհելու համար, ա-մէն աչք ժեքենաբար կ'ուղղուի դէպի Երեւան։ Եւ ամէն մարդ կը հարցնէ.

— Երկիր ունի՞նք թէ չունինք։

Ունինք եւ չունինք, քանի ձայն բար-բառոյ յանապատի կը մնան մեր կան-չերը, եւ հալածական ժողովուրդը անտարբերութեան մատնուած է, իր զաւակները կը խրտչին մայրենի բար-բառէն, իսկ իր երիտասարդները կը հիւծին, կը մաշին, կը մահանան օ-տար երկինքներու տակ։

Մ՞ր օրուան կը սպասեն եթէ աշխա-տաւորական կառավարութիւն են եւ կ'ընդունին թէ ժողովուրդին փրկու-թիւնը միմիայն իր երկրին մէջ, իր հողին վրայ է։

Մ՞ր օրուան կը սպասեն բանալու համար դռները լայնօրէն, ազատօրէն, անխտիր բոլորին առջեւ, առանց հա-ւատալիքներու, թէ «կուսակցին թէ «կոլխոզնիկ»ին առջեւ, քանի որ Հայը Հայ է ամէն տեղ ինչպէս Ֆրանսացին Ֆրանսայի համար։

Բացէք դուռները եւ այն ատեն է որ պիտի սկսի բուն վերաշինութիւնը, ձեր յուսացածէն ա'լ աւելին, կրկին, քառապատիկը։

Այսօր ինչքա՞ն բազուկներ կան աշ-խատանքի որ անգործութեան դատա-պարտուած են, ի՞նչքան գործաւորներ, արհեստաւորներ, արուեստագէտներ, ի՞նչքան մտաւորականներ, լեզուա-գէտներ, բժիշկներ, գրագէտներ եւ ուսուցիչներ, որոնք իրենց կեանքը կ'անցրնեն յումպէտս, մինչդեռ հրաշք-ներ պիտի գործէին այնտեղ, հայրենի կառուցուելու արեւին տակ։

Մ՞ր օրուան կը սպասեն այդ քայլը առնելու համար, փոխանակ համբ ու խուլ ձեւանալու այն կանչերուն ու ընդվզումներուն որ կ'ըլլան յօդուտ իրենց, յօգուտ մեզի, յօգուտ մայր երկրին։

ՄԷՆ - ՍԷ

ԿԸ ԽՆԴՐՈՒԻ ՄԵՐ ԲՈԼՈՐ ԹՂԹԱԿԻՑՆԵՐԷՆ ԵՒ ԱՌ ՀԱՍԱՐԱԿ ԲԱՆՈՒՈՐՆԵՐԷՆ ՕՐԸ ՕՐԻՆ ՀԱՂՈՐԴԵԼ ՄԵԶ ԱՄԷՆ ՏԵՂԻ ՎԻՃԱԿԸ ԻՐԵՆՑ ՇՐՋԱՆԻՆ ԿԱՄ ԳՈՐԾԱՐԱՆԻՆ ՄԷՋ (ԱՐՁԱԿՈՒՄ, ՕՐԱԿԱՆԻ ԿԱՄ ԺԱՄԵՐՈՒ ԿՐՃԱՏՈՒՄ ԵՒԱՅԼՆ)։

ՁԱՅՆԵՐ ԳԱՒԱՌԷՆ

ԵՐԲ ԿԸ ԲԱՑՈՒԻՆ ԴՈՒՌՆԵՐԸ...

ՄՈՆԹԱՐԺԻ-ՇԱԼԷԹ, 5 Մարտ (Յառաջ) — Ինչպէս գրած էի նախորդ նամակով, հարիւրին սասնի օրէնքը կը գործադրուի մեծ խստութեամբ։

Յունուար 1էն սկսեալ քառշուլի միակ գործարանը արձակեց մասնաւորաբար Լեհերը որ մեծամասնութիւն կը կազմէին։ Տարիներէ ի վեր այսպիսի բան չէինք տեսած։ Ինչո՞ւ հարուածը կ'ուղղուի Լեհերուն դէմ, պաշտօնական շրջանակները կ'ըսեն թէ Լեհաստանը Գերմանիոյ կողքին է կանգնած, Ֆրանսայի վրայ յարձակելու համար։ Իսկ վաղը երբ կարգը գայ մեզի, ի՞նչ պատճառներ պիտի ցուցնեն։

Լեհերը, Չեխերը կ'երթան իրենց երկիրը, իսկ Հայերս ո՞ւր պիտի եր-թանք, երբ մեր հայրենիքի դուռները տակաւին ամուր փակած են տարագիր ժողովուրդին առջեւ։

Փետր. 28ին երկիր գացին այս փոք-րիկ գաղութէն աւելի քան հազար Լե-հեր։ Ի՞նչ ուրախութիւն, ի՞նչ դուր-գուրանք եւ ի՞նչ հրճուանք։ Այլ եւս չկայ անոնց համար պանդխտութիւն, — օտար հող, օտար ջուր եւ օտար իշ-խանութիւն։ Լեհերու գիմուածին վրայ կառավարութիւնը արտօնեց ձրի փո-խադրել մինչեւ լեհական սահմանա-գլուխը։

Ե՞րբ պիտի գայ այն օրը որ մենք ալ այսպէս գաղութէ գաղութ բռո կա-պէինք հայրենիքի համար։

Գրիգոր Պալեան

ՓԵՏՐ. 18 ՓՈՆ Տ'ՕՊՆԱՅԻ ՄԷՋ

ՓՈՆ Տ'ՕՊՆԱ, 24 փետր. (Յառաջ) — Հ. Յ. Դ. Կորիւն ենթակոմիտէի կողմէն կազմուած էր ընկերահամա-կրական թէյասեղան մը փետր. 18ի առթիւ, Հ. Յ. Դ. Նորաբաց դրադա-րանի սրահին մէջ։ Ներկայ էին քա-ղաքիս եւ Սէն Փիէռի ընկերները եւ համակիրները։ Սրահը լեցուն էր։

Ընկեր Մ. Բարխեան, բացման խօս-քէն յետոյ, հրաւիրեց ներկաները յո-տնկայս յարգել փետր. 18ի զոհերու յիշատակը։ Անդանապես բնոր-ուեցաւ ընկեր Ն. Վարդումեանը։ Առա-ջին խօսքը առաւ ընկեր Մ. Բարխեան որ պարզեց փետր. 18ի նշանակութիւ-նը։ Յետոյ սկսաւ կերուխումը։ Ներ-կաներուն բաժնուեցաւ թէյ եւ պիսկի-ւի։ Այս առթիւ երգեցին տիկին Նը-ւարդ Կրկըրեան' «Իմ սիրելի զաւա-կունք» եւ Գ. Սահակ։ Ընկեր Մ. Եր-գեց «Ես եմ ազատ հայ պատանին» եւ «Պատիժ ու բանտ»։ Գ. Սիրական իր ջութակով եւ ընկեր Յարութիւն իր ֆոնոյով փայլ տուին հանդէսին։

Ընկեր Հայկ Ալեքսանեան իր ան-փերջ զուարճախօսութիւններով կուշտ ու կուռ խնդացուց հանդիսականները։

Յետոյ կարկանդակ բաժնուեցաւ եւ սկսան պարերը, հայկական եւ եւրո-պական։ Ուշ ատեն աճուրդի դրուե-ցաւ տուփ մը անուշեղէն եւ գոյացաւ 120 ֆրանք։ Գնահատանքի արժանի էր ընկեր Հայկի եւ ընկեր Յակոբի մրցումը։

Աճուրդէն յետոյ դարձեալ պարեր, խմբերգներ. «Մենք անկեղծ զինուոր ենք», «Լուսին չկար», «Վէրքերով լի» եւն.։ Երեկոյթը փակուեցաւ Գ. Սա-լոր հանդիսականներուն։ Գովելի էին ընկերներուն, մանաւանդ ընկեր Ս. Թոփալեանի ջանքերը, հանդէսին յա-ջողութեան համար։

Մ. Բարխեան

Բուռն ցոյցեր

ՑԽԱԽՈՏԻ ՄԵՆԱՇՆՈՐՀԻՆ ԴԷՄ

Պէյրութի թերթերը կը գրեն թէ օ-րէ օր կ'աճի պայքարը ծխախոտի մե-նաշնորհին դէմ։

Փետր. 24ի կիրակին, 40—50 ինք-նաշարժներով, մօտ 200 ուսանողներ կ'ուղղուին դէպի Պքերքէ։ Անոնց մէջ կը գտնուէր նաեւ երեսփոխան Շէյխ Ֆէրիտ Խազէն։ Մարոնի պատրիար-քին կողմէ լաւ ընդունելութեան ար-ժանացան ուսանողները։ Եսթր հոգի ճառեր խօսեցան, բողոքի բանաձեւեր ներկայացնելով ծխախոտի մենաշը-նորհին դէմ։ Պատրիարքը իր գոհու-նակութիւնը յայտնեց ուսանողներու զգացումին համար եւ թելադրեց խա-ղաղութեամբ կատարել իրենց ցոյցե-րը։

Կէսօրէ վերջ, Պքերքէէն վերադար-ձին, ցուցարար ուսանողները հան-դիպեցան Ռէժիի Ընդհ. տնօրէնի ըն-նակած թաղը եւ հոն եւս ցոյցեր կա-տարեցին, քարկոծելով տնօրէնին բը-նակարանը եւ «անկցի մենաշնորհը» պոռալով։ Ոստիկանական ուժեր ցրուեցին ուսանողները։

Բուռն ցոյցեր կատարուեցան նաեւ Լաիքներու քոլէժին, Ամերիկեան համալսարանի առջեւ եւ Պուրճի հրա-պարակին վրայ։ Ամէն տեղ ալ ոստի-կանութեան միջամտութեամբ ցրուե-ցան ցուցարարները։ Սաղաւարտա-կիր ոստիկաններ մինչեւ իրիկուն շր-ջեցան հանրային վայրերու եւ հրա-պարակներու վրայ։

Ծխախոտի դէմ առնուած պայ-քարը կը շարունակուի։ Մանաւանդ Լիբանանի լեռնային մասերուն մէջ գրեթէ անգործածելի դարձած է ծխա-խոտը։

Դամասկոսի մէջ որոշ ձեւ առած է շարժումը։ Բազմաթիւ կոմիտէներ կազմուած են քաղաքի բոլոր մասե-րուն մէջ։ Մանաւանդ դպրոցական ե-րիտասարդութիւնը աշխատանքի բա-կած է, արգիլելու համար ծխախոտի գործածութիւնը Հաւաքոյթներու մէջ, յաճախ հրապարակներու վրայ, դպրոցականներէ կազմուած կոմիտէ-ներ կը խօսին եւ կը բացատրեն ծխա-խոտի վնասները։ Որոշած են հրատա-րակել նաեւ գրքոյկներ։

Հաւատացեալներու' մէջ-ամիր արա-գիլուած դարձած է ծխախոտի դէմ մղուած պայքարը։ Հարիւրին 50 հա-մեմատութեամբ Դամասկոսի Իս-լամներ պակսեցուցած են ծխախոտի գործածութիւնը։ Իւլէմաներ եւ հօ-ճաներ շարունակ կը քարոզեն այդ ուղղութեամբ եւ յիշելով Գուրանի հատուածները, պոյքոթի կը հրաւի-րեն ժողովուրդը։ Գուրանի մէջ բա-ուած է. «Այն բաները որ վնասակար են մարմնին ու առողջ, մեղք են»։ Ահա այս հատուածն է որ շարունակ կը կրկնեն իւլէմաներ։

«Մի' ծխէք» նշանաբանը շատ ընդ-հանրացած է Սուրիոյ բոլոր քաղաք-ներուն մէջ։

Հակի «Երրոր բացուին դռները յու-սոյ» երգով։ Այս առթիւ շնորհակա-լութիւն յայտնեց ընկեր Մարգար բո-

---

ԹՈՒՐՔԻԱ

Պոլսոյ պատրիարքը եւ կղերական ցարազը

Պոլսոյ թուրք թերթերը վերջերս գրեցին կուտային թէ Պատրիարքա-րանները ժողով կը գումարեն, կղերա-կաններու տարազը նոր օրէնքին յար-մարցնելու համար։ Ըսել կ'ուզէին թէ տակաւին չեն համակերպիր օրէնքին։ Այս առթիւ Պոլսոյ Հայոց պատրիար-քը հեռաձայնել յայտարարութիւնն ը-րած է թերթերու.

— «Ոչ մէկ պատրաստութիւն։ Օ-րէնք մը կայ հրատարակուած որ գոր-ծադրութեան պիտի դրուի ուղղուած թուականին։ Հայ կղերը պիտի հպա-տակի օրէնքին տրամադրութեանց։ Մեր կղերականները պիտի հագուին ամէնուն պէս առանց կրելու որ եւ է նշան որ զանազանէ զիրենք։

Գերեզմանատունն վերջ չունի...

Պոլսոյ գերեզմանատուներու տես-չութիւնը սախտողաբար պահանջած է Բանկալթիի գերեզմանատան կալ-ուածներու շինութեան արտօնագիր-ները։

Բերայի կալուածոց հոգաբարձու-թիւնը եւ Թաղ. Խորհուրդին կողմէ Գ. Գեւորգ Ճանիկեան բոլոր շէնքե-րուն շինութեան արտօնագիրներուն օրինակները հանելով եւ նոտարու-թեան վաւերացնել տալով, ներկայա-ցուցին պաշտօն իշխանութեան։

Ս. Լուսաւորիչ եկեղեցիին շինու-թեան համար բռուած է բացատրա-գրին մէջ թէ՝ 1865 թուականին, Սուլ-թան Ազիզի հրովարտակով կառուց-ուած է։ Հրովարտակը ի պահ կը մը-նար Ս. Երրորդութիւն եկեղեցիին շրջափակի շէնքին մէջ, խարհրդարա-նը։ 1871ի Բերայի մեծ հրդեհին, հր-րոյ ճարակ ըլլալով նաեւ Ս. Երրոր-դութիւն եկեղեցիին շրջափակի շէն-քերը, հրովարտակն ալ այրած է։

ԹՈՒՐՔԻՈՅ ՆՈՐ ԵԼՄՏԱՑՈՅՑԸ

Թուրքիոյ 1935ի պետական պիւտ-ճէն նախորդ տարիէն տասը միլիոն ա-ւելի է, ինչպէս գրած էինք։ Այս յա-ւելումին վեց միլիոնը պիտի փակ-ուի հասոյթներու աւաւելութեամբ, երկու միլիոնը նոր հասոյթով եւ մը-նացեալ երկու միլիոնն ալ կարգ մը տուրքերու մէջ կատարուելիք փոփո-խութեամբ։

Այս փոփոխութիւնը, կ'ըսուի, մաս-նաւորաբար պիտի ըլլայ շահատուր-քին եւ սպառման տուրքին վրայ։ Այս-պէս՝ շահատուրքի համար որոշ գու-մար մը պիտի կանձուի, առանց նկա-տի առնելու թէ շա՞հ եղած է թէ ոչ։ Սպառման տուրքի ենթակայ պիտի ըլ-լան նաեւ ուրիշ կարգ մը նիւթեր.

Պիւտճէի բաժանումին համաձայն, Ազգ. ժողովին յատկացուած է 2,859-682, Հանր. նախագահին 386.292, վարչապետութեան 1 միլիոն 159.879, Ելմտ. գործավարութեան 12,784,179, Հանր. պարտքի 46,291,293, Ներքին գործավարութեան 4,374,908, Ընդհ. ապահովութեան 4,137,499, Ոստիկ. զօրքի 8.909.621, Կրթ. գործավարու-թեան 8,948,445, Հանրօգուտ գործա-վարութեան 12 միլիոն 643.607, Ազգ. պաշտպանութեան ցամաքային՝ 48,087,816, օդային՝ 5.017,060, ծովա-յին՝ 4 միլիոն 308.600, քարտէսի ճիւղ 623,965 ոսկի։

ՄԱՄՈՒԼ

«ԱՂ»Ն Է ՊԱԿԱՍՈՒՄ...

Թէհրանի «Ալիք»ը, որ երկօրեայի վերածուեցաւ վերջերս, կ'ողբայ այս խորագրով խմբագրականի մը մէջ (2 փետր.)։

— «Շարունակելով իրանահայ հան-րային կեանքի վերլուծումը, մենք գա-լիս ենք մի այլ տխուր եզրակացու-թեան։

— Մենք, Իրանահայերս, ո'չ միայն չունենք ուրոյն գրականութիւն, այլ եւ չունենք մտաւորականութիւն։

Այսինքն՝ մեզ պակասում է այն աղը, որ հանրային կեանքին տալիս է համ ու զուարճութիւն, եւ առանց որի նա դառնում է անշունչ ու անբովան-դակ..

Ճիշդ է, մենք ունենք բազմաթիւ անհատ մտաւորականներ՝ իրաւաբան փաստաբաններ, բժիշկներ, գրակա-նագէտներ, լրագրողներ, ուսուցիչ-ներ, ինժիներներ եւ այլ բազմաթիւ մասնագէտներ բարձրագոյն ու միջ-նակարգ կրթութեամբ,— բայց եւ այնպէս չունենք մտաւորականութիւն իր իսկական իմաստով։

Մտաւորականութիւն, որ տոգոր-ուած է գաղափարական ներշնչումով եւ ի գին իր անձնական բարօրութեան ծառայում է ազգային հանրութեան ամենայն նուիրուածութեամբ ու զո-հաբերութեամբ։

Մտաւորականութիւն, որ կեանք ու բովանդակութիւն է տալիս իր ժո-ղովրդի հասարակական կեանքին եւ հանդիսանում է նրա կուլտուրական գերագոյն արժէքների ստեղծագոր-ծութեան մէջ ղեկավար ու մղիչ ուժը։

Մտաւորականութիւն, որ իր ուրոյն գաղափարաբանութեամբ սերունդներ է դաստիարակում եւ յառաջադիմու-թեան լուսաւոր ջահը ձեռին իր ետե-ւից է քաշում ժողովուրդը դէպի գա-ղափարական նուաճումների բար-ձունքները։

Մտաւորականութիւն, որ գիտէ իր ժողովրդի երջանկութեան համար պայքարել, անցնելով խարոյկների միջից, եւ միշտ վառ ու բարձր պա-հել իր ցեղի արժանապատուութեան զգացումը։

Այո', ցաւով պիտի խոստովանենք, որ մենք, Իրանահայերս, չունենք այդ մտաւորականութիւնը։

Եւ ահա հէնց այդ է պատճառը, որ մեր հանրային կեանքը բոթանում է այնքան հիւանդագին պայմաններում, որ մեր մէջ տիրում է մտքերի անա-սելի շփոթ ազգային - մշակութային զարգացման ամենահիմնական խն-դիրներում, որ եւ հետզհետէ աւելի ու աւելի ենք կորցնում մեր ընդունա-կութիւնը իրար հասկնալու եւ իրար հետ մեր քայլերը համաձայնեցնելու, — որ վերջապէս մենք ոչ միայն չենք ստեղծում նորանոր արժէքներ, այլ մեր ունեցածներն էլ կորցնում ենք...

Այո', տխուր է, շատ տխուր մեր իրականութիւնը, — այս պիտի խոս-տովանենք մենք, սակայն ո'չ թէ ա-մուլ' յոռետեսութեան մէջ խորասուզ-ուելու համար, այլ ընդհակառակն, խորհելու գտնել միջոցներ, բուժելու մեր հանրային վէրքերն ու ցաւերը, յարելու մեր ուժերը, համախմբելու Ի-րանահայութեան բոլոր կենսունակ տարրերը եւ հանելու մեր հանրային սայլի անիւները այն ճահիճից, որի մէջ նա թեկմուել է...

Չէ՞ որ պատասխանատու ենք գա-լոց սերունդների առջեւ»։

ՀԱՅԵՐՈՒ ՎԻՃԱԿԸ Թ. ՓԱԶԱՐՃԸՔԻ ՄԷՋ

Վերջերս Թաթար Փազարճըքի հայ առեւտրականները ստիպուեցան փա-կել իրենց խանութները։ Պուլկար արհեստաւորները երկու մեծ ցոյց կը կատարեն, պահանջելով քաղաքէն դուրս հանել օտարահպատակ Հայե-րը։ Առաջին ցոյցին առթիւ, քանի մը հակահայ ճառեր կ'արտասանեն։ Ցան-կարծ պուլկար փաստաբան մը բեմ կը բարձրանայ եւ գեղեցիկ ճառ մը կը խօսի ի նպաստ Հայերուն։ Նոյն օրը շուկային մէջ Պուլկար մը Հայերուն համար բուռն վէճի կը բռնուի ցուցա-րարներուն հետ։

Կառավարութիւնը գոհացում չի տուած ցուցարարներու պահանջին, եւ երեք ժամուան ցոյցէն յետոյ, Պուլկարները կը բանան իրենց խա-նութները։

Երկրորդ ցոյցը աւելի յաջող կ'անց-նի։ Պուլկարներէն ոմանք չեն գոցեր իրենց խանութները, ոմանք ալ կ'ըսեն թէ Հայերը ոչ մէկ դէշութիւն ըրած են Պուլկարիոյ մէջ։

Սոֆիայի կառավարութիւնը, որուն դիմած էր Հայկական պատուիրակու-թիւն մը, խիստ հրահանգներ տուած է։ Տեղական կառավարիչն ալ շատ բարեացակամ է եւ Հայերը սկսած են բանալ իրենց խանութները։ Շուկան կը շրջին ոստիկաններ, որ եւ է միջա-դէպի առիթ չտալու համար։

Փետր. 18ին, կարգ մը տարբեր կրկին կը ստիպեն Հայերը փակել ի-րենց խանութները։ Հայերը խմբովին կը դիմեն ոստիկանապետին, որ ան-միջապէս ոստիկաններ ղրկելով բա-նալ կուտայ խանութները։

Հայ մասմաճառները տակաւին գոց կը պահեն իրենց խանութները։ Գրե-թէ բոլորը պարպած են խանութները, պարապ տեղը վարձք չվճարելու հա-մար։ Կ'ըսուի թէ Սոֆիայէն կառավա-րական մարմին մը պիտի երթայ խն-դիրը քննելու համար։

ՆԱՄԱԿ ԽՄԲԱԳՐՈՒԹԵԱՆ

Անմաքի մը տարին

ՄԱՐՍԷՅԼ, 3 մարտ. Ձեր թերթի կից, Հրաչեայ, 1 մարտ թուակիր «Յառաջ»ին մէջ կը գրէ.— «Անոր (Անգործներու Կեդր. Կոմիտէի) ան-դամներէն մէկը ամբաստանուեցաւ ցանացած ազատ գործերով եւ դուրս ձգուեցաւ կազմէն»։ Այս ակնարկը ուղղուած է ինծի դէմ։ Ես իր ժամա-նակին հերքած եմ իմ «գշուած» ըլ-լալու պարագան, եւ հաստատած՝ իմ քաշուած ըլլալը։ Մնաց որ անգործ-ներու Կեդր. Կոմիտէն դիս քշելու հարց չէր կրնար ունենալ, որովհետեւ ես ինքս էր որ մեզի եկաւ, ու ոչ թէ մենք որ անոր գացինք։ Եւ երբ տե-սանք որ երեք ամսուան իր միջամտու-թիւնը մեր գատին համար ապարդիւն ըլլալէ զատ նաեւ վնասակար է, ՉԸ-Նորհակալ ենք, ըսինք, ու հեռացանք։ Ու ան էր որ ինքզինքը մեզի արտամա-դրած էր, եւ ոչ թէ մենք իրեն, հե-տեւաբար՝ տրամաբանօրէն քշողը մի-այն մենք կրնայինք ըլլալ եւ ոչ թէ ան, ինչպէս որ ալ՝ եղած է արդէն։

Կը հրաւիրեմ ձեր թղթակիցը որ այդ «ազատ գործերը» թուէ կամ պարզէ, որպէսզի ես իմ ինքնապաշտ-պանութեան համար պարտն ու պատ-շաճը անորինեմ։

Արտաշէս Ա. Յակոբեան

ՆԻՒԹԵՐ ՊԱՏՄՈՒԹԵԱՆ ՀԱՄԱՐ 8)

ԱԹԷՆՔԻ ՍՊԱՆՈՒԹԵԱՆ ԴԱՏԱՎԱՐՈՒԹԻՒՆԸ

Իրարու ետեւէ կը կանչուին հինգ վկաներ, որոնցմէ մին, Կեսարիանիի ոստիկանական մասնաճիւղի ոստիկան մը, որ դէպքին գիշերը պաշտօնի վը-րայ ըլլալով, Գըլըճեանը ինքնաշար-ժով հիւանդանոց փոխադրած է։

Նախագահ — Ի՞նչ գիտես ոճիրի մասին։

Ոստիկան — Այդ գիշեր հերթապահ էի։ Ժամը 10.30 էր։ Յանկարծ ատր-ճանակի պայթիւն մը լսեցի։ Վազեցի պայթիւնին կողմը եւ տեսայ գետին փռուած մէկը։ Շուտով ինքնաշարժ ճարեցի եւ հիւանդանոց փոխադրեցի։

Նախագահ — Ինքնաշարժին մէջ որ եւ է խօսք ըրա՞ւ։

Ոստիկան — Հայերէն չեմ գիտեր։ Երբ հարցուցի քովիններուս, ըսին թէ վարժուհիի տղուն Մանուկեանին անունը տուած է։

Նախագահ — Կը ճանչնա՞ս Գըլըճ-եանը։

Ոստիկան — Այո։

Նախագահ — Ի՞նչպիսի մէկն էր։

Ոստիկան — Կուսացած եւ արթնցող էր։ Գրեթէ ամէն գիշեր միջադէպ կը յարուցանէր սրճարաններու մէջ։ Քա-նի մը անգամ ձերբակալած եմ զինք։ Մեծ ալ կերած է պահականոցին մէջ։ Վարքով ու բարքով լաւ չէր։ Հաշիշ ալ կը գործածէր։

Լատաս — (Ամբաստ. փաստ.) Բէչ մը եւս առաջ երթալով, պիտի ըսէք թէ հաշիշամոլ էր։

Ոստիկան — Մեր շրջանին բնակիչ-ները մեզի ծանօթ են։ Մենք աւելի լաւ կը ճանչնանք զանոնք, քան թէ ուրիշ-ներ։

Ոստիկանէն յետոյ կանչուեցան քա-նի մը յոյն վկաներ, որոնք վկայե-ցին թէ դէպքին գիշերը ժամը 9ին Նիկոլը տեսած են Գոքինիա, իր բը-նակարանին առջեւ։

Յետոյ կանչուեցաւ ամբաստանեալ կողմի վկայ Գ. Առաքել Կիւրինեան, որ Գըլըճեանին հետ հեռացած էր կու-սակցութենէն 1930ին.

Նախագահ — Ոճիրի մասին ի՞նչ գիտես։

Վկայ — Հոն չէի եւ ոճիրի մասին բան մը չեմ գիտեր։

Անկելիտիս (Պաշտ. փաստ.) Դուն Դաշնակցական եղա՞ծ ես։

Վկայ — Այո եւ յետոյ քաշուած եմ։

Անկելիտիս — Ե՞րբ քաշուեցար։

Վկայ — Սարգիս Գըլըճեանին հետ

Անկելիտիս — Առկէ վերջ Սէրգո-յին հետ յարաբերութիւններ կը պա-հէի՞ր տակաւին։

Վկայ — Այո', եւ նոյն իսկ դէպ-քէն դեռ քանի մը օր առաջ քովս եղած էր եւ ժամը 8էն 10 միասին անցու-ցինք։

Անկելիտիս — Սէրգոն ի՞նչ գաղա-փարներու տէր էր։

Վկայ — Ես այնպէս կը կարծեմ որ մինչեւ վերջը ազգայնական մնացած էր։

Անկելիտիս — Սէրգոն թերթ հրա-տարակե՞ց։

Վկայ — Այո'։

Անկելիտիս — Ինք գրած ունէ՞ր թերթ հրատարակելու կամ ո՞ւրան-դէն առաւ։

Վկայ — Ինքը դրամ չունէր, բայց չեմ գիտեր թէ ո՞ւրկէ առաւ։

Անկելիտիս — Բնաւ լուր չունի՞ս թէ որտեղէն առացած է։

Վկայ — Այնքանը գիտեմ որ վեր-ջին անգամ մեր տեսակցութեան ըն-թացքին ըսաւ — «Ես կը կարծէ որ այդ մարդոց հետ գործակցելով աղ-գիս ծառայութիւն մը մատուցած պի-տի ըլլայի, բայց սխալած եմ։ Եկան բռնութեամբ ձեռքէս գիրերն ալ ա-ռին. առանք խայտառակ մարդիկ են»։

Անկելիտիս — Այդ գիրերը տանող-ները որո՞նք էին։

Վկայ — Սէրգոն ըսաւ թէ Նոր Շար-ժումի մարդիկն էին եւ գիրերն ալ «Նոր Շարժում»ին տարին։

Անկելիտիս — «Նոր Շարժում»ը ո-րո՞նց թերթն էր։

Վկայ — Կոմունիստներու։ Արդէն այդ թերթին ճակատը գրուած է «Պրոլետարներ բոլոր երկիրներու միացէք»։

Անկելիտիս — Այդ «Նոր Շարժում» թերթին մէջ սպառնալիք մը գրուա՞ծ է Սէրգոյին մասին։ (Հոս Գ. Անկելի-տիս կը կարդայ այդ թերթէ գրու-թիւնը)։

Վկայ — Այդ գրութիւնը չեմ կար-դացած, արդէն երբեք այդ թերթը չեմ կարդար։

Անկելիտիս — Բարթիկեանը կը ճանչնա՞ս. ան ալ Դաշնակցակա՞ն էր։

Վկայ — Այո', ան ալ Դաշնակցա-կան էր եւ մեզի հետ քաշուեցաւ։

Անկելիտիս — Սէլանիկ հրատա-րակուող թերթին մէջ Բարթիկեան Դաշնակցութեան դէմ յօդուած գը-րե՞ց եւ ի՞նչ։

Վկայ — Կրնայ գրած ըլլալ. չեմ յի-շեր։

Զիմպոս (ձեռքը «Վերելք» մը բռ-նած) Գըլըճեանին հրատարակած թերթը ա՞յս էր։

Վկայ Այո'

Զիմպոս — Այս նկարը կը ճանչ-նա՞ս։

Վկայ — Այո', Աղասի Խանջեանին նկարն է։

Զիմպոս — Ո՞վ է այս մարդը։

Վկայ — Հայաստանի կոմ. կու-սակցութեան ընդհ. վարիչն է։

Զիմպոս — (Դատաւորներուն) Հա-յաստանի խորհրդայնացման տարե-դարձին առթիւ հրատարակուած է այս նկարը։

Նախագահ — (Փաստաբաններուն) Ուրիշ հարցում ունի՞ք։ — Ո'չ։

Նախագահ — Գ. Դատախազ, դո՞ւք։ — Ո'չ։

Լատաս — («Մարտկոց» մը ցոյց տալով) Այս թերթը տեսա՞ծ ես։

Վկայ — Այո։

Լատաս — Ասիկա համայնավա՞ր է թէ ազգայնական։

Վկայ — Ազգայնական։

Լատաս — Այս թերթին մէջ յօդ-ուած մը կայ ստորագրուած Հայ Գն-դունի կողմէ։ Ոճիրէն առաջ գրուած այս յօդուածին մէջ Գըլըճեանի սպա-նութեան նախատեսութիւնը կայ։

Նիկոլ - Սխալ է, այդ յօդուածը գրուած է ոճիրէն յետոյ, իմ կացու-թիւնս ծանրացնելու համար։ (Ստոր-ուեցաւ որ յօդուածը գրուած էր ոճի-րէն յետոյ)։

Նախագահ — Ուրիշ հարցումնե՞ր։

Անկելիտիս — Դուք քաշուեցաք ա-նո՞ր համար որ այս կուսակցութեան չէֆերը (Լազեան, Կայէլ) կ'ուզէին դրամատուները կոխել եւն.։

Վկայ — Այս կուսակցութիւնը չէֆ չունի։ Բոլորը հաւասար են։ Դրամա-տուն կոխելու եւայլն խնդիր չկայ.

Նախագահ Կուսակցութիւնը կ'ահաբեկէ՞ իր հակառակորդները։

(Շար.)

ՎՍՏԱՀՈՒԹԵԱՄԲ ԿՐՆԱՔ ՑԱՆՑ-ՆԱՐԱՐԵԼ ԵՐԵՒԱՆ ՕՂԻՆ, ՈՐՈՒՆ ԾԱՆՈՒՑՈՒՄԸ ՀՐԱՏԱՐԱԿ-ՈՒԱԾ Է ՉՈՐՐՈՐԴ ԷՋԻՆ ՎՐԱՅ։

Ուրիշ կարեւոր տեղեկութիւններ

Իրազեկ աղբիւրէ կը հաղորդեն թէ կառավարական զօրքին եւ ըմբոստներուն վճռական ճակատամարտը կը մղուի Քելքիչի բարձունքներուն վրայ (Սելանիկ)։ Աւելի քան 300 հաւատարիմ սպաներ Սելանիկ ղրկուեցան յանկարծ, որովհետեւ վերջերս իբրեւ պատիժ այդ քաղաքը փոխադրուած էին բազմաթիւ սպաներ, որոնք այժմ փարակած են բանակը։ Գիշեր ցերեկ օգնական զօրք կը ղրկուի Սելանիկ, զսպելու համար ապստամբները, որոնց կեդրոնը կը գտնուի Տրամայի եւ Գավալայի մէջ։

⁂ Յունաստանի փրանսական հպատակները պաշտպանելու համար, ծովային նախարարը հրամայեց որ անմիջապէս Պիրէոն երթայ «Վէօրտէօն» թորփիլահալածը։ Թուլօնի նաւարաժինէն ալ երկու յածանաւեր հրաման ստացան յունական ջուրերը երթալու։

Վերջին լուրերու համաձայն, զինուորական գործողութիւնները մեծ դժուարութեանց կը հանդիպին, մշուշի, անձրեւի եւ ցուրտի հետեւանքնով։ Եթէ ըմբոստները անձնատուր չըլլան, անխնայ պիտի ռմբակոծուին օդէն եւ ցամաքէն։

⁂ Պաշարման վիճակը աւելի խստացաւ ամբողջ Յունաստանի մէջ։ Օտար օդանաւերուն արգիլուած է մտնել Յունաստան, եւ անթելի անհատական գործածութիւնը արգիլուած։ Ծովային հաղորդակցութիւններն ալ մեծապէս կրճատուած են։ Նախկին վարչապետ Միխալաքոփուլոս նամակ մը ուղղելով Վենիզէլոսի, կը պաղատի անմիջապէս գործի սկսիլ եւ դադրեցնել քաղաքացիական պատերազմը, նկատի առնելով տնտեսական եւ քաղաքական կացութեան փափկութիւնը։ Նախկին նախարարը միեւնոյն ատեն կառավարութեան ներողամտութիւնը կը խնդրէ ապստամբներուն համար։ Աթէնքի մէջ զօրահանդէս մը կատարեցին պահեստիները իրենց հաւատարմութիւնը յայտնելով կառավարութեան։ Հեռագիր մը կ'ըսէ թէ Մակեդոնիոյ վճռական ճակատամարտը յետաձգուած է, փոթորիկին հետեւանքով։ Աթէնքի մէջ անդորրութիւնը կը շարունակուի։ Մաս մը ինքնաշարժներ կը բանին եւ դպրոցները պիտի վերաբացուին, բայց թատրոններն ու զբօսավայրերը փակ են ժամը 8էն։

ՀԻԹԼԷՐ ԽՆԴՐԵՑ ՅԵՏԱՁԳԵԼ

Սըր Ճ. Սայմընի Պերլին այցելութիւնը

»»» · · «««

ԶԱՐՄԱՆՔ ԵՒ ՅՈՒՍԱԽԱԲՈՒԹԻՒՆ ԱՄԷՆ ԿՈՂՄ

Ինչպէս յայտնի է, Անգլիոյ արտաքին նախարարը Պերլին պիտի այցելէր այսօր, երեքշաբթի։ Եւ ահա նոր անակնկալ մը, վերջին պահուն։ Գերմանիոյ արտաքին նախարարը անգլ. դեսպանատուն երթալով, խնդրեց յետաձգել ճամբորդութիւնը։ Լոնտոնի գերմանական դեսպանն ալ նոյն խնդրանքը ներկայացուց անգլ. կառավարութեան, յայտնելով թէ Հիթլէր հիւանդ է։

Այս լուրը մեծ զարմանք պատճառեց Լոնտոնի, Փարիզի եւ ուրիշ մեծ մայրաքաղաքներու մէջ, մանաւանդ որ Հիթլէր դեռ անցեալ օր ներկայ եղած էր ինքնաշարժի ցուցահանդէսի մը։ Պաշտօնապէս կ'ըսուի թէ «Առաջնորդ»ը պաղ առած է Սարպրուքէնի մէջ, ուրբաթ օր, երկու ժամ գլուխը բաց մնալով ինքնաշարժին մէջ։ Իսկ անպաշտօն աղբիւրէ կը հաւաստեն թէ այս յետաձգումը կապ ունի Անգլիոյ երեսփ. ժողովին մէջ կարդացուած տեղեկագրին հետ, որով Պ. Մաքտօնըլտ կը մատնանշէր Գերմանիոյ վերազինումը։ Այդ յայտարարութիւնները մեծ զայրոյթ պատճառեցին Գերմանիոյ մէջ, եւ մամուլը ուժգնօրէն կը բողոքէ եղած վերագրումներուն դէմ։ Յետաձգումը նշանակալից է նաեւ անոր համար որ, նոր թուական որոշուած չէ այցելութեան համար։

Գերմանական մամուլը ոչ – բարեկամական կը համարի Մաքտօնըլտի Սպիտակ Տետրակին հրատարակութիւնը եւ «հոգեբանութեան պակաս»ի կը վերագրէ զայն, քանի որ կը զուգադիպի շատ փափուկ ժամանակաշրջանի մը։ «Այդ հրատարակութիւնը միակողմանի է։ Ան կը ծածկէ ինչ որ կրնայ մեղքի տակ ձգել ուրիշ երկիրներ եւ կը ցուցնէ ինչ որ կրնայ իբրեւ զէնք ծառայել Գերմանիոյ դէմ»։ Թերթ մը դիտել կուտայ թէ ակնարկութիւն չըլլար նոյնիսկ խ. Միութեան սպառազինութեանց մասին, մինչ – դեռ Մոսկուայի վարիչները իրենք հրապարակաւ խոստովանեցան ամէն բան»։ Ուրիշ թերթ մը կը գրէ.— «Եթէ Մաքտօնըլտի հասկացողութեամբ անգլիական սահմանը Հռենոսի վրայ է, մերինն ալ Քալէի վրայ է»։

Անգլիա օդային ուժերն ալ կ'աւելցնէ

Երէկ ամփոփած էինք Պ. Մաքտօնըլտի զեկոյցը՝ Անգլիոյ սպառազինութեանց յաւելման մասին։ Երեսփ. ժողովը սկսաւ քննել օդանաւային նախարարութեան ելմտացոյցը, որ յաւելուածական վարկեր կը պահանջէ հնգամեայ ծրագրի մը հիման վրայ, աւելցնելու համար օդային ուժերը։ Մշակուած ծրագրին համաձայն, յառաջիկայ տարեշրջանին իսկ (1935 ապրիլէն սկսելով) օդանաւային ուժերը պիտի բարձրանան 54 տորմղիկի, բուն մայր երկրին համար, իսկ 10ենի՝ ամբողջ կայսրութեան համար։ Բաղդատելով ներկային հետ, առաջինը կ'աւելնայ 11 տորմղիկ, իսկ երկրորդը՝ 25։

Այս առթիւ հետեւեալ ուշագրաւ յայտարարութիւնն ըրաւ օդանաւային նախարարը.

— «Նկատի առնելով օտար օդանաւային ուժերու արագ յաւելումը եւ զինաթափութեան խորհրդաժողովին մինչեւ հիմա կրած ձախողանքը, ցաւ ի սիրտ որոշեցինք անմիջապէս գործադրել ծրագիր մը որ յետաձգուած էր այնքան յաճախ։ 1934ի տարեշրջանին համար յաւելուածական ծախք պիտի ունենանք 237,000 ոսկի»։

Պ. Ֆլանտէնի նոր յաջողութիւնը

Վարչապետ Պ. Ֆլանտէն առջի օր դարձեալ վստահութեան խնդիր յարուցանելով, յաջողեցաւ քուէարկել տալ ճարտարագործութեանց ղեկավարման օրինագիծը (154ի դէմ 333 ձայնով)։ Այս առթիւ Պ. Ֆլանտէն յայտարարեց թէ Ֆրանսա հաւատարիմ կը մնայ ոսկեդրամի սկզբունքին եւ թէ ի հարկին միջոցներ ձեռք պիտի առնուին, սակարանական խաղերու դէմ։ Խօսելով կառավարութեան ծրագրին վրայ, ըսաւ թէ «օրէնքը ոչ ընդհանուր հանգամանք ունի, ոչ ալ մնայուն։ Ան պիտի գործադրուի միայն տագնապահար ճարտարագործութեանց համար, եւ կը ձգտի նամբայ բանալ տնտեսական ազատութեան, նախապէս առողջացնելով հրապարակը»։

Հայու մը սպանութիւնը խորհրդաւոր պարագաներու մէջ

Երեքշաբթի առտու իր սենեակին մէջ սպաննուած գտնուեցաւ Հայ մը, Օննիկ Տէտէեան, որ Վիշի կը բնակէր։

Առտուն ժամը 2·30ին վայելչազգեստ եւ յաղթանդամ մարդ մը կը ներկայանայ Մոնմարթրի մէկ պանդոկը, (ռիւ Էրփիէ թիւ 3) եւ սենեակ մը կ'ուզէ գիշերուան համար։ Իրեն կ'ընկերանար գեղեցիկ երիտասարդ մը զոր ներկայացուց իբրեւ իր քեռորդին։ Եւ երկուքը մէկ վեր ելան, «գործի մասին խօսելու համար»։ Բարի մօրեղբայրը կանոնական թուղթին վրայ գրեց իր անունը, Պօլսեցի, ծնած՝ 1907ին եւ խնդրեց որ առտուան ժամը 8ին արթնցնեն։ Այնուհետեւ ի՞նչ պատահեցաւ,— դեռ չէ ճշդուած։ Պանդոկին ծառան կ'ըսէ թէ «մօրեղբայրը» վար իջաւ կէս ժամ յետոյ, առանց աղմուկ հանելու։ Ժամը 6·30ին էր որ հանդիւններ լսուեցան սենեակէն։ Տանտիրուհին դուռը զարկաւ, բայց պատասխան չստանալով բացի ներս մտաւ եւ ի՞նչ տեսնէ.— Անկողինը արիւնոտած էր. մահճակալին եւ պատին միջեւ, արեան ճապաղիքներու մէջ կը լողար վարձակալը, որ մահացու վէրքեր ստացած էր հատու գործիքով մը։ Անմիջապէս փոխադրուեցաւ Պիշա հիւանդանոցը, ուր իր վիճակը յուսահատական գտան։ Կարելի չեղաւ հարցաքննել։ Ոճրագործը կը փնտռուի։

Տեղական թերթերը հրատարակելով այս լուրը, զոհը կը ներկայացնեն Թուրք, շփոթելով թրքահպատակ բառին հետ։

Հ. Յ. Դ.

ԱՐԱՄ ենթակոմիտէի ժողովը այսօր Հինգշաբթի երեկոյ ժամը 9ին, Պէրոնի ծանօթ հաւաքատեղին։

ԸՆԿԵՐԱՀԱՄԱԿԱՐԱԿԱՆ ԵՐԵԿՈՅԹ

ՓԵՏՐՈՒԱՐ 10Ի ԱՌԹԻՒ

Հ. Յ. Դ. ՍԵՆԹ ԷԹԻԷՆԻ ԱՆԴՈՒՔ ենթակոմիտէին կողմէ

Այս կիրակի կէս օրէ վերջ ժամը 3ին Դուրեան Դրատարանի սրահին մէջ կը նախագահէ ընկ. ԱՐՇԱԿ ՊՕՉԻԿԵԱՆ։ Կը խօսի ընկ. ԼԵՒՈՆ ՊԱՅԱՆԴՈՒՐԵԱՆ

Մուտքը ազատ է։

×

ՓԵՏՐՈՒԱՐ 18Ը ԿԸ ՏՕՆՈՒԻ ՏԷՍԻՆԻ ՄԷՋ

Հ. Յ. Դ. ԿՈՄԻՏԷԻ ԿՈՂՄԷ

Այս կիրակի երեկոյ ժամը 8.30ին Հ. Յ. Դ. ՏԱՆ մէջ

կը խօսի ընկ. ԱԶԳԻՆ ՄԱՐՏԻՐՈՍԵԱՆ

Մանրամասնութիւնները տեղւոյն վրայ։

»»» · · «««

ԸՆԿԵՐԱՀԱՄԱԿԱՐԱԿԱՆ ՀԱՒԱՔՈՅԹ ՓԵՏՐՈՒԱՐ 18Ի ԱՌԹԻՒ

կազմակերպուած Հ. Յ. Դ. ՎԱԼԱՆՍԻ կոմիտէին կողմէ

տեղի կ'ունենայ այս կիրակի կէս օրէ վերջ ժամը 2.30ին

Քաֆէ տը լ'Էօրոփ վերնայարկը։

կը խօսի ընկեր Մ. ԲԱՐԽԵԱՆ

ՀՐԱՊԱՐԱԿԱՅԻՆ ԳԵՂԱՐՈՒԵՍՏԱԿԱՆ ԵՐԵԿՈՅԹ

կազմակերպուած Հ. Յ. Դ. ՏՕՄԱՆԻ ԱՆԴՐԱՆԻԿ խումբի կողմէ

24 Մարտ կիրակի կէս օրէ վերջ ժամը 2ին

տեղւոյն ընկերվարականներու սրահին մէջ։

Կազմակերպող՝ խումբէն կը խնդրուի նկատի ունենալ այդ թուականը։

Մանրամասնութիւնները տեղւոյն վրայ։

ԹԱՏԵՐԱԿԱՆ ՆԵՐԿԱՅԱՑՈՒՄ

ՎԱՐԴԱՆԱՆՑ ՏՕՆԻ ԱՌԹԻՒ

Հ. Յ. Դ. ՄԱՐՍԷՅԼԻ «ԸՆԿԵՐ-ՎԱՐՕ» ենթակոմիտէի նախաձեռնութեամբ եւ մեծ պատրաստութեամբ այս կիրակի կէս օրէ վերջ ժամը 2.30ին, Լա Վիսթի «Էլտիթաժ»ի սրահին մէջ.

Կը ներկայացուի՝ ՎԱՐԴԱՆԱՆՑ ՊԱՏԵՐԱԶՄԸ

Մանրամասնութիւնները տեղւոյն վրայ։

ԹԱՏԵՐԱԿԱՆ ՆԵՐԿԱՅԱՑՈՒՄ

կազմակերպուած՝ ՍԹԱՆՈԶԻ ՀԱՅՐ. ՄԻՈՒԹԵԱՆ ՓԱՐԻԶԻ ՄԱՍՆԱՃԻՒՂԻՆ ԿՈՂՄԷ

9 Մարտ Շաբաթ երեկոյ ժամը 8.30էն մինչեւ առաւօտ

Salle LUCIENի ընդարձակ սրահին մէջ

13, Rue d'Issy. Billancourt. Métro: Marcel Sembat.

ղեկավարութեամբ Պ. Վ. ԱԼԹՈՒՆԵԱՆի առաջին անգամ ըլլալով կը ներկայացուի ԱՐԴԱՐՈՒԹԵԱՆ ՑԱՂԹԱՆԱԿԸ (տրամ 6 արար)

Jazz «ZEP» եւ արեւելեան նուագ. Թանկօ միջոցին

ձոխ պիւֆէ ժողովրդական գիներով։

Մուտք 5, 7 եւ 10 ֆրանք։

Հաղորդ. միջոց.— փորթ Վէրսայլէն առնել 23 թիւ ծառայական ը եւ իջնել Point du Jour.

Վ․ասպուրականցի

Հայրենակիցներուն

Փարիզի եւ շրջաններու մէջ բնակող երկսեռ բոլոր Վասպուրականցիները անխտիր ժողովի կը հրաւիրուին 22 Մարտ, ուրբաթ երեկոյ ժամը 9ին Տիօրիա ճաշարանին մէջ, 61. Rue Mr. le Prince. Մէթրօ Odéon, հիմնելու համար Վասպուրականցիներու Հայրենակցական Միութիւն մը։ Բոլոր հայրենակիցներէն կը խնդրուի անպայման ներկայ գտնուիլ։

ՅԱՒՇԱՏԵՏՐ

ՑՐ. Հ. Կ. Խաչի Իսի լէ Մուլինոյի մասնաճիւղի ժողովը այս Ուրբաթ երեկոյ ժամը 8.30ին սովորական հաւաքատեղին։ Կարեւոր օրակարգ։

ՓԱՐԻԶԻ Յարօն-Յուլուքերանի Հ. Միութեան ընդհ. ժողովը այս կիրակի կէս օրէ վերջ ժամը 3ին, 131, rue du Fbg. du Temple, մէթրօ Պէլվիլ. Օրակարգ. ընտրութիւն նոր վարչութեան եւ ուրիշ կարեւոր հարցեր։

Կը խնդրուի նախարդ վարչութենէն ներկայանալ Միութեան գոյքերով։

«ՅԱՌԱՋ»Ի ԹԵՐԹՕՆԸ (36)

ԽԱԶԱԳՈՂԻ ՅԻՇԱՏԱԿԱՐԱՆԸ

Գրեց՝ ՐԱՖՖԻ

Քաւոր Պետրոսի զօրեղ ձեռքերը բռնեցին ինձ։ Նա ասաց բաւական հեգնական եղանակով.

— Աւելի լաւ կ'անես, եթէ նրա փոքրիկ գլխով ու փոքրիկ մարմնով չխառնես։ Նա թէեւ պատիկ է, բայց չարիկ է։ Նա փոքրի սիրտ ունի եւ ահոլորտ ...

Այդ խօսքերը սաստիկ վիրաւորեցին իմ հպարտութիւնը եւ ես փոքր ինչ տաքացած կերպով պատասխանեցի.

— Դուք կարծում էք որ ձեր «ներողութեան նշանը» կ'օգնէ՞ եւ նա կը հաւատա՞յ որ դուք այսուհետեւ չէ՞ք հալածի նրան եւ իւր անձը պաշտպանելու համար չի՞ մատնի ձեզ։

— Օրինաւոր խաչագողը պէտք է այնքան ազնուութիւն ունենայ, որ հաւատայ։ Այդ նշանը մեր մէջ ընդունուած է որպէս մի սուրբ պայման, որի դէմ հազիւ թէ կը մեղանչէր ամենաստոր խաչագողն անգամ։

Գ.

ԵՐԿՐՈՐԴ ՔԱՅԼ

ՍՊԱՆՈՒԹԻՒՆ

Քաւոր Պետրոսը զարմանալի համառութիւն ունէր վտանգի ժամանակ։ Նա իսկոյն ըմբռնում էր, երբ կարող էր պատահել որ եւ իցէ անյաջողութիւն։ Պասւելին բառ կարգին կողոպտելուց յետոյ, Աթիսինիացու անցքից յետոյ, միանգամ ասաց ինձ.

— Մուրատ, պէտք է առժամանակ փոխել մեր մորթը։

Ես հասկացայ նրա միտքը։ Նա ասել էր ուզում թէ պէտք է փոխել մեր կերպարանքը, մեր արհեստի ու պարապմունքի ձեւը։ Ես շատ լաւ էի հասկանում նրա բոլոր փոխաբերական խօսքերը. օրինակ, երբ նա ասում էր՝ «երկինքը ամպած է», ես գիտէի որ դա նշանակում է թէ փոթորիկը մօտ է, սպառնում է վտանգ։ Այսպէս մեր մէջ խօսքերի մեծ մասը պայմանաւորուած էին, ունէին առանձին միտք։

Պատրաստուեցանք փոխել մեր «մորթը»։

Նոյն օրը թողեցինք մեր կեցած հիւրանոցը, գիշերով անցանք մի այլ հիւրանոց։ Այդ այն նպատակով էր որ այստեղ մեր կերպարանափոխութիւնը ոչ ոք չնկատէ, որովհետեւ առաջին հիւրանոցում բաւական ճանաչուած էինք։ Քաւոր Պետրոսը կարճացրեց իւր փառահեղ սպիտակ մօրուքը, որ ծածկում էր նրա ամբողջ կուրծքը, խուզել տուեց գլխի արեղայական երկայն մազերը, յետոյ ներկեց սեւ գոյնով եւ համարեա թէ երիտասարդացաւ։ Նրա դէմքը դեռ բաւական թարմ էր մնացել, միայն մազերը վաղօրօք սպիտակել էին։ Նոյնը հրամայեց անել եւ ինձ։ Իմ սեւ սաթի պէս փայլուն մազերը ներկելու պէտք չունէին, ես միայն կարճացրի, իսկ երեսի մազերը դեռ այնքան չէին աճել, որ հարկաւոր լինէր կտրել։ Մենք ձգեցինք մեր արեղայական հագուստը, մի կողմ դրեցինք խաչն ու աւետարանը, եւ ստացանք աշխարհական, թափառաշրջիկ մանրավաճառների կերպարանք։ Անցանք մի այլ դասաու։ Այստեղ մեր ձիաները, ճանապարհորդական սայլակը, եւ ինչ որ աւելորդ ունէինք, բոլորը վաճառուեցան։ Մի քանի անհրաժեշտ իրեղէններ, որ կարող էին երբեմն մեզ պէտք գալ, պահուեցան։ Ո՞վ գիտէ ուր պահուեցին, քաւոր Պետրոսը,— ես հասկանալ չկարողացայ։

Հագանք ճանապարհորդական կօշիկներ, ծնկներից վեր բարձր վզերով եւ սկսեցինք ոտքով թափառել գիւղից գիւղ։ Քաւոր Պետրոսը կրած ունէր մի փոքրիկ արկղիկ, իսկ ես շալակել էի մի ահագին արկղ զանազան յարկերով, զանազան լայն եւ անձուկ խորշերով, որոնց իւրաքանչիւրի մէջ դարսուած էին առանձին տեսակ վաճառքներ։ Երբ մտնում էինք մի գիւղ, ես մանրավաճառների սովորական ձայնով եղանակում էի. «Մանրուք ապրանք... լաւ ասեղներ, թելեր, գուլպաներ, ձեռնոցներ, պատկերներ, յուլունքներ, եւայլն»։

Իսկ շատ անգամ նոյն երկրի լեզուով երգում էի մի այսպիսի երգ.

Լի՛քն է, լի՛քն է իմ արկղիկը
Գոյնզգոյն փարչաներով.
Թող գնէ սիրուն աղջիկը,
Ես կը տամ էժան գնով։

Զթեր ունեմ ես զանազան,
Ծաղիկներով զարդարած,
Մատնիք ունիմ, ապարանջան,
Շուրջը ակներով շարած։

Դուրս ե՛կ, դուրս ե՛կ կարմիր աղջիկ,
Կը զարդարեմ քո մատները.
Եթէ կը տաս ինձ մի պաչիկ,
Ձրի կ'առնես իմ չթերը։

Իմ ձայնը վատ չէր։ Առհասարակ մանրավաճառի ձայնը այն ուրախալի ձայներից մէկն է որ խիստ հազիւ անգամ լսելի է լինում քաղաքներից հեռու ընկած գիւղերի մէջ։ Այդ ձայնը մոգական ազդեցութիւն է գործում։ Իսկոյն դուրս են վազում խրճիթներից կիներ, երեխաներ եւ հաւաքուելով ցանկալի հիւրի շուրջը, թափում են նրա քասակի մէջ իրանց աղբիւրներով խնայած գրօշները։ Ախ, որքան ուրախալի բան է առեւտուր ունենալ մի այսպիսի միամիտ հասարակութեան հետ, որ ոչինչ տեղեկութիւն չունի վաճառքի թէ արժողութեան եւ թէ որակութեան մասին։

Ծորսութիւնը այն ժամանակ դեռ տիրում էր այդ երկրում։ Գիւղերում երբեմն պատահում էին մի – մի հարուստ տներ։ Դրանք բոլ մեծի մասին լինում էին կալուածատէրները, որոնց պատկանում էր գիւղը իւր ճորտերով։ Մեզ հրաւիրում էին այդպիսի տներ։ Շատ անգամ ամբողջ ժամեր էին անցնում, մինչեւ տիկինը ընտրում էր իւր համար ձեռնոցներ, ժանեկահասակ օրիորդը անուշահոտ իւղեր, աչակերտ որդին՝ մատիտներ, գրիչներ, երեխաները՝ խաղալիքներ, աղախինները՝ գլխի թաշկինակներ, մի խօսքով, ամէն մէկը ընտրում էր իւր պէտքերի համար զանազան բաներ։ Այնուհետեւ պէտք էր երկար ու բարակ բազար անել, երդուել, սուտ խօսել, գովաբանել վաճառքը եւայլն։

Այդպիսի դէպքերում քաւոր Պետրոսը առհասարակ ինձ էր թողնում առեւտուրը առաջ տանել։ Իմ դէմքը բաւական գեղեցիկ էր։ Ես ընդունակ էի գրաւելու, հարկաւոր ժամանակ հանաքներ եւ սրախօսութիւններ անելու։ Այդ պատճառով դեռահաս աղջիկներին աւելի ախորժելի էր ինձ հետ բազար անել, քան թէ մօայլոտ քաւոր Պետրոսի հետ գործ ունենալ։

(Շար.)

Le Gérant: H. STEPHAN

17, Rue Damesme. PARIS (13)

Imprimerie A. DER (AGOPIAN)

ՅԱՌԱՋ

ՕՐԱԹԵՐԹ՝ ԱԶԳԱՅԻՆ, ՔԱՂԱՔԱԿԱՆ, ԳՐԱԿԱՆ

LE PREMIER QUOTIDIEN ARMENIEN EN EUROPE

HARATCH

(Fondé en 1925) :-: R. C. Seine 276.286

Directeur et Propriétaire : SCH. MISSAKIAN
Rédaction et Administration
ԽՄԲԱԳՐՈՒԹԻՒՆ ԵՒ ՎԱՐՉՈՒԹԻՒՆ

17, Rue Damesme, PARIS (13e)
Téléphone : Glacière 15 – 70

(ԵՐԹԵՒԵԿԻ ՀԱՄԱՐ՝ Métro : TOLBIAC)

ԲԱԺԱՆՈՐԴԱԳՐՈՒԹԵԱՆ ՊԱՅՄԱՆՆԵՐ,— ՏԱՐԵԿԱՆ ՎԵՑԱՄՍԵԱՅ ԵՌԱՄՍԵԱՅ

	ՏԱՐԵԿԱՆ	ՎԵՑԱՄՍԵԱՅ	ԵՌԱՄՍԵԱՅ
Ֆրանսա եւ գաղութներ	140 ֆրանք	70 ֆրանք	35 ֆր.
Անգլիա, Եգիպտոս, Զուիցերիա, Իտալիա	250 »	130 ֆրանք	—
Ամերիկա եւ ուրիշ Երկիրներ	200 ֆրանք	100 ֆրանք	—

ՈՒՐԲԱԹ 8 ՄԱՐՏ VENDREDI 8 Mars 1935

11ՐԴ ՏԱՐԻ - 11e Année Nº 2748

Խմբագիր՝ ՇԱՒԱՐՇ ՄԻՍԱՔԵԱՆ

ԳԻՆ 50 ՍԱՆԹԻՄ

ԵՐԿՈՒ ԽՕՍՔ

ՄԻՇՏ ԼՊՐԾՈՒՆ ԳԵՏՆԻ ՎՐԱՅ

=○·○=

Լրացնենք մեր խորհրդածութիւնները Հայաստանի «վարչապետ»ին հրաժարման մասին, որ աւելի շատ ախտանշան մըն է, քան թէ սովորական երողութիւն մը։

Երէկ բացատրեցինք թէ Վրաստանն ու Ազրբէջանն են որ կը տիրապետեն, ուղղութիւն կուտան Անդրկովկասի գործերուն, կրաւորական վիճակի մը մէջ դնելով Հայաստանը։ (Այս առթիւ սխալ մը սպրդած էր անուշադրութեամբ։ Մուսաբէկով, Ազրբէջանի ներկայացուցիչը, նախագահն է ոչ թէ Անդրկովկասի Կեդր. Գործադիր Կոմիտէին (խորհրդարան), այլ դաշնակցային կառավարութեան)։

Բացատրեցինք, նաեւ, թէ երկար ատենէ ի վեր խուլ պայքար մը կը մղուէր Սահակ Տէր Գաբրիէլեանի եւ Աղասի Խանջեանի կամ անոնց կուսակիցներուն միջեւ։

Նոր չէ այս ախտաւոր երեւոյթը,— ներքին պայքար՝ զարմանազան խաղերով, դաւերով եւ նախանձոտ մրցակցութեամբ։

Անոնք որ կրցած են ուշադրութեամբ հետեւիլ վերջին տարիներու դէպքերուն, գիտեն թէ ո՛րքան սուղի նստած է այդ ներքին հակամարտութիւնը, որ յաճախ գռեհիկ ձեւեր կը ստանայ, միշտ «գաղափարական» ջնարակով մը ներկուած։

Անշուշտ միայն Երեւանը չէ բուն յանցաւորը։ Նոյնքան չարաշուք դեր կը կատարեն Բագուն ու Թիֆլիսը, հանգոյցը լուծելով Մոսկուայի մէջ։

Եւ սակայն, ամէնէն աւելի Երեւանն է որ ճեղքեր կը բանայ եւ բաց դուռներ կը ձգէ երրորդ կողմին առջեւ։

Այս պարագան այնքան ճիշդ է որ, շատ մը արժէքաւոր դէմքեր կը նախընտրեն իրենց պաշտօնին մէջ քաշուիլ կամ ուրիշ տեղ ծառայել, փոխանակ Երեւան իջնելու եւ վարկաբեկուելու։

Թումկալար «ուխտաւոր»ն անգամ չկրցաւ պարտկել այս իրականութիւնը, հակառակ իր ծեքծեքուն արտայայտութեանց։

Ահա թէ ինչո՛ւ միշտ ալ միջակութիւններ թագաւորած են Երեւանի մէջ, բացի հանգուցեալ Միասնիկեանէն, որուն ե՛ւ պաշտօնը ե՛ւ կեանքը կարճ տեւեցին։

Նոյն ախտաւոր մթնոլորտն էր որ Երեւանէն քշել տուաւ զայն առաջին անգամ կարմրցնողները, Հայաստանի խորհրդային իշխանութեան հիմնադիրներն ու գործօն աջակիցները։

Հարցը այն չէ թէ ի՛նչ հեղինակութիւն կը ներկայացնէին Աշոտ Յովհաննիսեան մը, Արտաշէս Կարինեան մը, Լուկաշինն ու Ծաքօն՝ Մելիք Յովսէփեանը (Զեկա), Մակինցեանը, Հայկ Ազատեանը եւ ուրիշներ։

Բոլորն ալ, օրը օրին, դատուած են իրենց տեսակէտներով եւ գործերով։

Բուն հարցը այս է,— ներսէն թէ դուրսէն, թոյլ չեն տար որ մարդիկ հաստատուին, վարժուին միջավայրին, կարենան զանազանել ծուռն ու շիտակը։ Մեքենայ մը կայ իրենց ոտքերուն տակ, որ միշտ կը սարսէ իրենց աթոռը, եւ տասը մը կը նետէ իբրեւ անպէտ, առ՛նուազն իբրեւ աւ՛։

Վերջին փաստ՝ Սահակ Տէր Գաբրիէլեանի պարագան։

՝Ինչպէս ալ ուզեն բացատրել անոր հրաժարումը, որքան ալ փորձեն «պրովոկացիա՛» պոռալ ի լուր աշխարհի, չեն կրնար պարտկել անողոք իրականութիւնը։

Երէկուան եւ այսօրուան պատմութիւն չէ այս, այլ տասը տարուան։ Աւելի քան տասը տարուան։ Եւ շարունակելի։

Նոյնքան բոլշեւիկ է Սահակը, որքան Աղասին։ Նոյնքան ծանօթ Մոսկուայի, եւ մօլեռանդ։

Եւ սակայն, չհանդուրժեցին, ներսէն թէ դուրսէն։

Նախապէս Անդրկովկասեան հանրապետութեանց ներկայացուցիչն էր հրաժարեալ վարչապետը։ Երբ Վրացիները ատողը հետզհետէ բարձրացան, Ստալին զայն զրկեց Երեւան, ճիշդ ինչպէս Համիտը պաշտօնէ արձակելով մեծ–եպարքոսը, սիրտը չկոտրելու համար կը նշանակէր կուսակալ կարեւոր նահանգի մը (Քեամիլ փաշա — Իզմիր)։

Բաղդատաբար հասուն եւ չափաւոր մարդ, Ս. Տէր Գաբրիէլեան կրցած էր ատրճան մը պահել հաւասարակշռութիւնը, իր վերջնական պաշտօնավարութեան ընթացքին։

Նշանաւոր անծանօթներու բազմութեան մէջ, քիչ–շատ հեղինակաւոր դէմք մըն էր նախորդ վարչապետը, իբրեւ վաղեմի բոլշեւիկ եւ իրապէս՝ հայկական իրականութեան։

Բայց, ահա քշուեցաւ իր կարգին։

Սերունդի՛ խնդիր թէ ազդեցութեան պայքար, տեսակէտի թէ մոլեռանդութեան հարց։

Ի՛նչ անունով ալ դիտենք, պէտք հասնինք նոյն եզրակացութեան,— յեղյեղուկ, լպրծուն կացութիւն մը, ուր վարիչներ կուգան ու կ'երթան, կը նշանակուին կամ կ'արձակուին, իւրաքանչիւր փոփոխութեան հետ բան մը պակսեցնելով Հայաստանի վարչական եւ կուսակցական ազդեցութենէն։

Ծանծաղամիտներ միայն պիտի կրնային պնդել թէ՝ որ եւ է խտրութիւն չկայ Թիֆլիսի, Բագուի եւ Երեւանի միջեւ, թէ Հայաստանի ձայնը նոյնքան ուշադրութեամբ կը լսուի Մոսկուայի մէջ, որքան միւսներունը։

Առաջին օրէն իսկ, Երեւան տժգոյն դիմագիծ մը ունէր իր ղեկավարութեամբ եւ հեղինակութեամբ, իսկ հիմա, տարիներ վերջը, իրական ողբերգութիւն մըն է որ կը պարզուի մեր աչքերուն առջեւ։

Իսկ այս ողբերգութեան մէջ եթէ տասը պատասխանատուութիւն կ'իյնայ արտաքին ազդակներու վրայ, առնուազն հինգն ալ հայկական բաժին է։

Շ.

ՎԵՐՋԻՆ ԺԱՄ

ՄԱԿԵԴՈՆԻՈՅ ՍԱՍՏԻԿ ՁՄԵՌԸ ԿԸ ԽԱՓԱՆԷ ԶԻՆՈՒՈՐԱ՛ԿԱՆ ԳՈՐԾՈՂՈՒԹԻՒՆՆԵՐԸ

»»» · · «««

100,000 զինուոր ապստամբներուն դէմ

»»» · · «««

ԿԱՌԱՎԱՐՈՒԹԻՒՆԸ ՄԻՇՏ ԼԱՒԱՏԵՍ

Ինչպէս կ'երեւայ, Զօր. Քոնտիլիսի ծրագրած վճռական ճակատամարտը չէ սկսած տակաւին, իբրեւ հետեւանք Մակեդոնիոյ սաստիկ ցուրտին, որ շատ կը յիշեցնէ մեր հայրենի աշխարհին ձմեռը։ Ձիւնը փակած է ճամբաները եւ փոթորիկն ու մշուշը չափազանց կը դժուարացնեն զինուորական գործողութիւնները։ Միւս կողմէ, կը թուի թէ կառավարութիւնը ինքն ալ չուզեր ծայրայեղութեան դիմել, սպասելով որ ապստամբները անելի մատնուին եւ անձնատուր ըլլան առանց արիւնահեղութեան։

Այսօր, ուրբաթ, ճիշդ մէկ շաբաթ է որ երկու թշնամի բանակները դէմ դիմաց կանգնած են, պատրաստ՝ մահացու պայքարի մը։ Կառավարութիւնը միշտ լաւատես կ'երեւայ, իր ձեռքին տակ ունենալով գերազանց ուժեր եւ 100,000նոց բանակ մը, կազմ եւ պատրաստ յարձակողականի։ Իրազեկ աղբիւրէ կը հաւաստեն թէ ապստամբները կարեւոր համախմբումներ կը կատարեն Սթրումայի երկայնքը, մինչեւ Սելանիկի բարձունքները եւ թէ իրենց տիրապետութեան տակ կը գտնուին Սէրէզը, Տրաման եւ Գավալան։ Մարտ 6ին կարգ մը մանր կռիւներ տեղի ունեցան Սթրումայի ափերուն վրայ, մինչ կառավարական օդանաւերը հետազօտութիւններ կը կատարէին։ Այլեւս տարակոյս չկայ թէ վճռական ճակատամարտը պիտի մղուի արեւելեան Մակեդոնիոյ մէջ։ Կ'ըսուի թէ կառավարական զօրքը շատ լաւ կազմակերպուած եւ պարենաւորուած է, իսկ ապստամբները ոչ պէտք եղած սպառազինութիւններն ունին, ոչ ալ ապահով պարենաւորում։ Պաշտօնական լուրերու համաձայն, շատ մը ապստամբներ դասալիք եղած են, իսկ ուրիշներ պուլկարական սահմանը մտած, ուտելիք եւ խոտ ճարելու համար։

Ինչպէս գրած էինք, թէ Պուլկարիա եւ թէ Թուրքիա արտակարգ միջոցներ ձեռք առած են, սահմաններու պաշտպանութեան համար։ Երկուքին ալ սահմանապահ զինուորները օժտուած են արդիական սպառազինութեամբ։

Ոչ եւ է փոփոխութիւն չկայ Կրետէի կացութեան մէջ։ Վենիզելոս ապստամբական գործողութիւնները կը վարէ Քանիայի իր բնակարանէն։ Կը կարծուի թէ Կրետէի ջուրերէն հեռացած մարտանաւերը կը գտնուին Սելանիկի շրջակաները եւ միջոցներ կը խորհին, օգնական զօրք հանելու համար։ Թէ Սելանիկի եւ թէ միւս ծովեզերեայ քաղաքներու (Գավալա եւ Տէտէ Աղաճ) ափերը պաշտպանուած են ականներով։

Աթէնք միշտ հանդարտ է եւ փողոցները գրեթէ ամայի. խիստ հսկողութեան տակ առնուած են հանրային շէնքերը։ Իբր 15,000 զինուորներ համախմբուած են մայրաքաղաքին մէջ եւ միշտ նորեր կը հաւաքուին, ի հարկին Մակեդոնիա փոխադրուելու համար։ Կառավարութեան հրամանով ձերբակալուեցան բոլոր կասկածելի վարիչները, որոնք հսկողութեան տակ առնուած էին, եւ գրաւման ենթարկուեցան անոնց գոյքերը։ Վենիզելոսի ոչ միայն անձնական, այլեւ ընտանեկան հարստութիւններն ալ գրաւուեցան։ Շատ մը կասկածելի վարիչներ աքսորուեցան առժամապէս, փոխադրուելով Աթէնքէն 50 մղոն հեռու վայր մը։

Զօր. Քոնտիլիսի նոր յայտարարութիւնը

Պատերազմական նախարար Զօր. Քոնտիլիս նոր զեկոյց մը հրատարակեց, որով կը բացատրէ ընդհ. յարձակողականի յապաղման պատճառները։ Երկու օդանաւեր ռմբակոծած են Սէրէզի զօրանոցները, քանի մը բարձրութենէ մը, ինչպէս եւ կայարանին եւ Քապաքլըի կեդրոնները։ Մեծ շփոթութիւն կը տիրէ Սէրէզի մէջ։ Զեկոյցին համաձայն, ողբալի է ապստամբներուն կացութիւնը։ Անմիջապէս որ օդերը բացուին, կառավարական բանակը յարձակողականի պիտի ձեռնարկէ։

Զօր. Քոնտիլիս հետեւեալ յայտարարութիւնն րրաւ մամուլին.

— Կրնամ հաւաստել թէ Պ. Վենիզելոս կորսնցուցած է ե՛ւ իր բախտը ե՛ւ իմաստութիւնը։ Ձախողման դատապարտուած է իշխանութեան տիրանալու իր ծրագիրը։ Մենք թշնամին պաշարած ենք արեւելեան Մակեդոնիոյ մէջ, եւ Կրետէի մէջ ալ չեն կրնար գլուխ ելլել մեզի հետ։ Ճիշդ հիմա կը վերադառնամ Սէրէզի ռազմաճակատէն։ Մեր զօրքը այդ քաղաքէն 5 քիլոմէթր հեռու է։ Ձիւնին ու մշուշին պատճառով է որ չեն կրնար աւելի յառաջ երթալ։ Ինծի մտահոգութիւն պատճառող հարցը սա է.— ի՞նչպէս պիտի խաղաղին միտքերը, այս արիւնահեղութենէն վերջը։ Աւելի դըժուար է այս բանը քան յաղթանակը։

Զանազան լուրեր օտուան կացութեան մասին

Առջի օր օդանաւեր սաւառնեցան Գավալայի վրայ, յայտարարութիւններ ցրուելով։ Թերթերը կ'ըսեն թէ բնակիչները անաբեկ՝ իրենց տուները ապաստանեցան։

∴ Աթէնքի պուլկարական դեսպանը հաղորդեց յունական կառավարութեան թէ այն բոլոր ապստամբները որ Պուլկարիա կ'ապաստանին, անմիջապէս զինաթափ պիտի ըլլան։

∴ Պոլսոյ յունական հիւպատոսը յանձնարարեց Վոսփորի մէջ երթեւեկող հելլէնական նաւերուն՝ չշարունակել իրենց ճամբան։ Հինգ նաւեր վար դրուած են Պոլսոյ մէջ։ Միւս երկիրներու հիւ–

(Լուրերու շարունակութիւնը կարդալ Դ. էջ)

Ս. ԷՋՄԻԱԾՆԻ ՆՈՐՈԳՈՒԹԵԱՆ ԵՒ ՊԱՀՊԱՆՈՒԹԵԱՆ ԱՆՀՐԱԺԵՇՏՈՒԹԻՒՆԸ

▪▪▪▪▪▪▪▪

(ԿՈՉ ՖՐԱՆՍԱՅԻ ԵՒ ՄԱՍՆԱՒՈՐԱՊԷՍ ՓԱՐԻԶԻ ՀԱՅՈՒԹԵԱՆ)

Քաղաքների, դասախօսութիւնների եւ մասնաւոր խօսակցութիւնների մէջ առիթ ենք ունեցել լայն հասարակութեան առաջ ընդարձակօրէն բացատրել մեր առաքելութեան գլխաւոր նպատակներից մէկը՝ որ Ս. Էջմիածնի նորոգութեան եւ պահպանութեան խնդիրն է։ Հայոց դարաւոր, ազգային եկեղեցու հնագոյն տաճարն է Ս. Էջմիածինը, Հայաստանեայց հայրապետութեան Մ. Աթոռը, 1633 տարիներից ի վեր (հիմնուած է Լուսաւորչի եւ Տրդատ թագաւորի ձեռքով 301 թ.) մեր ժողովրդի անցեալի, կրօնական եւ ազգային, հոգեւոր եւ ստեղծագործական կեանքի, հաւատոյ, յուսոյ եւ տոկունութեան, տառապանքի եւ մխիթարութեան կենդանի, խօսուն եւ լուսաւոր վկան։

Այսօր նա կարօտ է նորոգութեան, որ պէտք է սկսուէր մեծ պատերազմից առաջ, բայց ահաւոր դէպքերի հետեւանքով, որ բաժին ընկան մեր ազգին, հնարաւոր չեղաւ սկսուած գործն ի գլուխ հանել։ Ժամանակը սակայն այլ եւս չէ սպասում. յապաղումը կարող է մեզ այնպիսի անակնկալի առաջ կանգնեցնել, որ դարմանելն աւելի դժուար, գուցէ, եւ անկարելի լինի։ Պէտք է օգնութեան ձեռք մեկնենք մեր հոգեւոր մօրը, մեր դարաւոր սրբավայրին, մեր կրօնական, բայց եւ որոշ չափով ազգային յոյսերի եւ իղձերի մարմնացեալ նշանակին (Symbole)։

Վճռուած է տաճարի տանիքն ամբողջապէս, որի հետեւանքով խոնաւութիւնն անցնում է կամարներին եւ պատերին. անցեալի նորոգութիւններով խնողուած են ճարտարապետական առանձնայատկութիւններն ու գեղարուեստական ամբողջութիւնը, արտաքին պատերի քարերի շատերը հնացած կամ մաշած, ներսը միանգամայն անհամապատասխան իր դիրքին եւ պատմական նշանակութեան. Հինաւուրց տաճարն ու մեծ կոթողը իր խարխարուած վիճակով պատուաբեր չէ մեր ազգի անուան օտար այցելուներին աչքում, բայց նոյնիսկ հիւրաբութեան պատճառ է մեր հեռաւոր ազգայիններին համար, որոնք այլ վիճակի մէջ են տեսնում նորան, քան սպասում էին։ Անհրաժեշտ է ոչ միայն նորոգել կործանման վտանգից նորան փրկելու համար, այլեւ վերածել գեղարուեստական վայելչութեան, որ ոգեւորութեան եւ պարծանքի առարկայ դառնայ հայ, հեռաւոր երկիրներից եկող այցելուների եւ ազգի ամբողջութեան համար, դարերի խորքից եկող հնութեան հետ միասին. Այդպիսի կարեւոր գործը, բնականաբար, պիտի կատարուի հնութեանց պահպանութեան համապատասխան հաստատութիւնների հսկողութեամբ, հայ նշանաւոր ճարտարապետների, արուեստագէտների եւ հնագէտների խմբական աջակցութեամբ, համաձայն գիտական եւ գեղարուեստական պահանջների, պահպանելով տաճարի, անցեալից մեզ հասած, թանկագին առանձնայատկութիւնները։

Ազգերի գիտակցութեան կարեւոր չափանիշներից մէկը նրանց վերաբերմունքն է դէպի նախնեաց թողած ժառանգութիւնները, հնութիւններն ու ստեղծագործութիւնները։ Սփիւռքի հայութիւնը առանց խտրութեան պէտք է ապացուցի տայ, թէ նա գնահատում է իւր անցեալը, թէ նորա համար թանգ է իւր ազգային եկեղեցին հայրապետութեամբ, թէ նա իւր հայրերի արժանաւոր եւ երախտագէտ սերունդն է, տառապանքի մէջ անգամ ստեղծագործող, ապրելու հաւատով եւ յուսով լցուած ժողովուրդ, ինչպէս մեր նախնիքն են եղել։ Բարեպաշտութիւնն ու գիտակցութիւնը հաւասարապէս մրցման պիտի գան, գերազանցելու մէկը միւսին այս համազգային մեծ եւ կարեւոր գործի իրականացման մէջ։

Նուիրական այս նպատակի համար կազմուած է մեր գլխաւորութեամբ յատուկ յանձնաժողով Փարիզի գաղութի բոլոր խաւերի ներկայացուցիչներից, որոնց անունները հրատարակուելու են շուտով։ Փարիզցիք պէտք է իւր գիտակցական, սրտեռանդն մասնակցութեամբ եւ առատ նուիրաբերութեամբ գեղեցիկ օրինակ հանդիսանայ մեր բոլոր գաղութների համար։ Ժամանակի դժուարութիւններով չպէտք է առարկուի այս համազգային արժէք ունեցող մեծ գաղափարը, դժուարութիւնների մէջ կատարուած գործն է, որ աւելի գնահատելի է, ուստի եւ նորա յաջողութեան պէտք է մասնակից լինին ամէնքը, հարուստ ու աղքատ, ծերն ու երիտասարդ, այր եւ կանայք, բոլոր հոգեւոր զաւակները ու հարազատները Մ. Աթոռի։ Նոյն իսկ մանուկները պիտի ներշնչուին իրենց ծնողներից իրենց փոքրիկ խնայողութիւններից բաժին հանել, որպէսզի նրանց մատաղ սրտի եւ հոգու մէջ էլ տպաւորուի հանրական շահերի ըմբռնումն ու զոհաբերելու պատրաստակամութիւնը։

Հա՛յ եղբայրներ եւ քոյրեր, *պէ՛տք է նորոգուի եւ պահպանուի Ս. Էջմիածինը։* Մեր՝ համարակից Հօր, Ս. հայրապետի նուիրական իղձն ու փափաքն է այդ։ Մաղթում եմ, որ Սփիւռքի համայն հայութեան վճռական կամքն ու որոշումը դառնայ այն։ Անհրաժեշտ է, տիպողական Էջմիածնի նորոգութեան գործը, որպէսզի ոչ միայն կանգուն մնայ նիւթական շէնքը, այլ եւ այն հոգին, որ մարմնաւորում է հայրապետական Աթոռի։

Ամենայն Հայոց Ս. Կաթողիկոսի լիազօր ներկայացուցիչ եւ Նուիրակ՝

ԳԱՐԵԳԻՆ ԱՐՔԵՊՍ.

5 Մարտի, 1935, Փարիզ

ՎԱՂԸ՝ ՄԵՐ ՉՈՐՐՈՐԴ ՏԵՍԱԿՑՈՒԹԻՒՆԸ ՕՐՈՒԱՆ ՀՈԳԵՐՈՒ ՄԱՍԻՆ

Զանգուածային ձերբակալութիւններ Խ. Միութեան մէջ

Ռուս մենշեւիկներու արտասահմանի պատուիրակութիւնը կը ծանուցանէ թէ՝ համաձայն իր ստացած տեղեկութիւններուն (28 փետրուար), զանգուածային ձերբակալութիւններ կատարուած են ամբողջ Խ. Միութեան մէջ։ Կալանաւորներուն մէջ կը գտնուին բազմաթիւ ընդդիմադիր համայնավարներ, ինչպէս եւ քիչ – շատ ծանօթ բոլոր մենշեւիկները, գլխաւորաբար անոնք որ լրացուցած են իրենց բանտարկութեան կամ աքսորի շրջանը։ Այս վերջիններուն մէջ կը գտնուին Եէկով եւ ընկերուհի Զախարովա, որոնք վերջերս հեռագիր մը ուղղելով Քազանէն, շնորհաւորած էին Ֆրանսայի ընկերվարականներուն եւ համայնավարներուն գործակցութիւնը։

—— · ——

ԻՏԱԼԻԱ ԵՒ ՀԱԲԷՇԻՍՏԱՆ չէզոք գօտի մը հաստատեցին վիճելի հողամասին մէջ։ Հապէշական կառավարութիւնը ընդունեց Իտալիոյ առաջարկած բոլոր պայմանները։ Պայմանագիրը ժամանակաւոր է եւ վերջնական պիտի դառնայ մասնաւոր բանակցութիւններէ յետոյ։ Միւս կողմէ Իտալիա կը շարունակէ իր զինուորական առաքումները։

ՕՐՈՒԱՆ ՇԱՐԺՈՒՄԻՆ ՀԵՏ

ՖՐԱՆՍԱՅԻ ՅԱՅՏՆԻ ԵՒ ԳԱՂՏՆԻ ԽՄԲԱԿՑՈՒԹԻՒՆՆԵՐԸ

3.— «Ֆրանսիսթ»ները

Իտալիայ Ֆաշականութեան Ֆրանսական ճիւղը, որ կազմուած է 29 սեպտ. 1933ին խորհրդաւոր ձեւակերպութիւններով:

Արդարեւ սեպտ. 29ի գիշերը, խումբ մը նախկին պատերազմիկներ կ'երթան Յաղթութեան կամարին տակ, եւ իրենց թեւերը երկարելով Անծանօթ Զինուորի գամբարանին վրայ, հաւատարմութեան եւ անձնազոհութեան երդումը կ'ընեն նոր շարժումին: Այսպէս Ֆաշական երկրորդ շարժումին հիմերը կը դրուին փողոցին մէջ:

«Երկրորդ» կ'ըսենք, որովհետեւ քանի մը տարի առաջ ալ այդպիսի շարժում մը յառաջ բերելու փորձեր եղած էին, նախաձեռնութեամբ Վալուայի, որ բաժնուելով «Աքսիոն Ֆրանսէզ»էն՝ կազմած էր խմբակցութիւն մը «Ֆուրժ» (Լը Ֆէսօ — Ֆաշիօ) անունով եւ հիմնած «Նոր Դար» թերթը:

Կապոյտ համազգեստը առաջին անգամ ասոնք է որ մէջտեղ կը հանեն, իրենց քաշելով նորոյթի ... եւ երիտասարդութեան մէկ մասը, եւ պահ մը՝ շարժումը մեծնալու յոյսերը կը ներշնչէ, բայց ներքնական խանդավառութեան հետ կը շողիանան կազմակերպութիւնը, եւ ... շապիկի վաճառական մը:

Անցնի մարդը, խորտակելով անոնց անյուսալի յաջողութեանց, կը կարծէ թէ, ուրիշ երկիրներու նման Ֆրանսան եւս համազգեստաւորներու բանակատեղի մը պիտի ըլլայ եւ մէկ անգամէն մեծ շահ մը ապահովելու համար, ահագին քանակութեամբ շապիկ պատրաստել կուտայ, ու յետոյ մոխիրի վրայ կը նստի:

«Ֆուրժ»ի քայքայումէն մինչեւ «Ֆրանսիսթ»ներու երեւումը, կը կազմուի Քօթիի «Սօլիտարիթէ»ն, որուն մասին խօսեցանք եւ որ կ'որդեգրէ առաջիններու համազգեստը: Ֆաշական երկրորդ շարժումն ալ երբ մէջտեղ կ'ելլէ, ինքզինք նկատելով անտակ մը շարունակութիւնը նախկինին, ինք եւս անփոփոխ կը պահէ հին համազգեստը, որով այսօր նոյն ձեւով կը հագուին իրարու մօտ՝ բայց տարբեր երկու կազմակերպութիւններ: Իրարմէ կը զանազանուին կուրծքի վրայի փոքրիկ զինանշանով: «Սօլիտարիթէ»ն — ինչպէս ըսինք — Կալլիացիներու աքլորը ընտրած է, իսկ Ֆրանսիսթները, առամնաւոր անիւ մը որուն մէջէն ցորենի խուրձ մը կ'ելլէ: Խուրձին վրայ կայ հին Ֆրանսացիներու սիրելի զէնքը, երկու բերանով տապարը (Լը Ֆրանսիսք): Զինանշանը կը խորհրդանշէ՝ միութիւնը գիւղացիին, բանուորին եւ զինուորին: (Կարելի է կոչել ն'ւ տապարաւոր ն'ւ Ֆրանսացի):

«Ֆրանսիսթ»ներուն պետն է Գ. Մարսէլ Պիւքառ, նախկին պատերազմիկ մը՝ որ Գաստոն Լեգէոնի սպայ է եւ զանազան պատուանշաններ ստացած: Նախապէս աշխատակցած է «Ամի տիւ Փէօփլ» թերթին, անկէ անցած քաղաքական դաւանափոխ՝ Կ. Հէրվէի «Լա Վիքթուար» թերթին, եւ զեն ուրիշներու, մինչեւ որ հիմնած է իր խմբակցութիւնը:

Թերթը շատ հասկնալի պատճառներով — վա՛յ թէ ժախակողմեան մը ըլլար Գ. Պիւքառը, մանրամասնօրէն չի տար այս պարոնին կենսագրութիւնը, որով՝ անկողմնակալ ըլլալու համար այդ հոգը ես պիտի առանձնեմ, այս գլուխի Բ. մասին մէջ:

Իրենց կազմութենէն ի վեր առաջնորդները միշտ մերժած են դաշնակցիլ միւսներուն հետ: Չեն միացած նոյն իսկ «Ազգային ճակատ»ին (աջակողմեան զանազան կազմակերպութիւններ), որուն գաղափարներուն համամիտ են, բայց ոչ գործելակերպին: Կը համակրին միայն անգլիացի Ֆաշականներուն — Սըր Օսվըլտ Մոսլիի սեւ շապիկաւորներուն — որոնք քանի մը ամիս առաջ Լոնտոնի Ալպըրթ Հոլ սրահին մէջ կատարուած ցոյցի մը ընթացքին՝ ջերմ ընդունելութիւն ցոյց տուած են Տապարաւորներու ներկայացուցիչներուն: Միջանկեալ ըսեմ, որ անցեալները Մոնթրէօյի (Զուիցերիա) մէջ գումարուած Ֆաշական համագումարին Ֆրանսայի պաշտօնական ներկայացուցիչները նկատուած են ասոնք:

Ֆրանսայի Ֆաշական կազմակերպութիւնը համեմատաբար նոր ըլլալով անդամներու մեծ թիւ մը չունի: Կը խոստովանին թէ միայն երեսուն հազար կապոյտ շապիկաւորներ կան, բայց պետին յայտարարութեանց համաձայն, կան նաեւ նոյնքան «գաղտնի» անդամներ, որոնք ծանօթ են միայն եւ միայն իրեն:

Մասնաճիւղեր (բջիջ) ունին Ֆրանսայի զանազան քաղաքներուն մէջ, եւ մասնաւորաբար ուժեղ են Լօռէնի, Թուլէնի, Շամփանի մէջ:

Գ. Պիւքառ կը վստահեցնէ, թէ իր խմբակցութեան 90%ը ժողովրդական տարրերն են: 30%ը նախկին համայնավարներ են, 20%ը ընկերվարականներ, իսկ մնացածները արմատական ընկերվարականներ, եւն.: Կը յայտնէ նաեւ, որ իր «գլխաւոր հաճոյքը» Լէօն Պլումի (ընկերվարականներու պետ) եւ Մարսէլ Քաշէնի (համայնավարներու պետ) մարդիկը «գողնալն» է, «Ես կը հպարտանամ», որ կրցած է իրեն քաշել այդ կուսակցութեանց քիչ շատ կարեւոր դէմքերէն մէկ քանին, ինչպէս Հալուէնի նախկին համայնավար օգնական - քաղաքապետը եւն.:

Կազմակերպութիւնը բաժնուած է հետեւեալ ձեւով —

Ա. Գործօն անդամներ, որ կը կազմեն՝ 1. կամաւորները, 30 տարեկանէն սկսեալ, 2. պահակները, 18—30 տարեկան, 3. կանացի ճիւղերը:

Բ. Պարզ անդամներ, որ ֆիզիքական եւ ընկերային պատճառներով չեն կրնար աշխատանք տանիլ: Պատանիները, տասը տարեկանէն սկսեալ: Կանացի ճիւղեր

Գ. Բարեկամներ, որ չեն կրնար անդամակցիլ զանազան պատճառներով, բայց կ'ուզեն օգնել շարժման ու քարոզելով դրամ եւ անդամ գտնել:

Երկաթէ կարգապահութիւնը պարտաւորիչ է: Կարելի չէ հրաժարիլ առանց պատճառի: Հրաժարականը ընդունելի կը նկատուի, երբ պետը իր հաւանութիւնը տայ:

Կը վտարուին բոլոր անոնք (միշտ պետին հրամանով) որ յանցանք մը կը գործեն հայրենիքին եւ պատուի դէմ, հաւաքականութեան, Ֆրանսապաշտութեան գաղափարին կը վնասեն կամ անարժան գործ մը կը կատարեն:

Ունին իրենց թերթը, «Լը Ֆրանսիսք»: Կեդրոնատեղի մը, Պիւքարէսթ փողոցին մէջ, ուր զօրաւոր պահակախումբ մը կը հսկէ պետին վրայ. թէ ի՛նչպէս, պիտի ըսենք Բ. մասին մէջ:

Քիչ մըն ալ խօսինք իրենց ծրագրի մասին:

Ներկայ քաղաքական տարրերու եւ վարիչներու անկարողութիւնը տեսնելով, միւսներուն նման «Ֆրանսիզմ»ը եւս անհրաժեշտ կը նկատէ յեղափոխութիւնը, բայց ոչ թէ արիւնով, այլ օրինական ճանապարհով — բացի բացառիկ պատահմունքներէ — այսինքն միտքերու պատրաստութեամբ, որմէ յետոյ կը դիւրանայ մնացածը:

Կը խորհին Ֆրանսայի տալ նոր սահմանադրութիւն մը, ի հարկէ հանրապետական, բայց ներկայ պայմաններուն յարմարցուած:

Կ'ուզեն վերականգնել մեծութեան եւ հերոսութեան խորհուրդը:

Կ'ապահովեն նախկին պատերազմիկներու եւ ընտանիքի հայրերու իրաւական իրաւունքը: Ազատութիւն կը շնորհեն բոլոր հոգեւոր ուժերուն: Կը խանդավառեն երիտասարդութիւնը: Պետք եւ հրամայելու գաղափարն ու ճաշակը կուտան ժողովուրդին: Կը զօրացնեն պատասխանատուութեան զգացումը եւ կառավարութիւնները աւելի կայուն կը դարձնեն:

Քաղաքական պատասխանատուութիւնները ճմլելու համար, կը լուծեն բոլոր կուսակցութիւնները: Խորհրդարանը կը փոխարինեն «աշխատանքի թագաւորութիւնով», այսինքն՝ արհեստակցական պետութեամբ:

Համեղ խօսքեր ունին տնտեսական հարցին մէջ ալ: «Ոչ մեծափարթամ վայելողներ, եւ ոչ ալ աղքատութիւն» [illegible] հաւաքականութեան ձեւը: Դրամագլուխը պէտք է աշխատանքին ծառայէ: Մասնաւոր շահերը տեղի պիտի տան հաւաքականութեան շահերուն առջեւ: Արդարութիւնը պիտի [illegible], գոհացնելու համար բազմութիւններու կենսական պահանջները, եւն.»

Ունին նաեւ արտաքին քաղաքականութեան ծրագիր մը —

«Խաղաղութիւնը կազմակերպել, միութեամբ բոլոր Ֆաշականներու: Ֆաշականութիւնը կը յատկանշուի անով՝ որ համաշխարհային է: Ֆրանսիզմը կ'ուզէ կատարել համաձայնութիւն մը Մուսոլինիի Իտալիոյ հետ, յետոյ առանձնութիւններու վրայէն ձեռք երկարելու համար Գերմանիոյ»:

Պետական վարչաձեւը կ'ընդունին արհեստակցութեան հիման վրայ: Ճիշդ Իտալիոյ պէս, որմէ ընդօրինակած են, ինչպէս կ'ըսեն իրենք:

«Ֆրանսիզմ»ի վրայ նայեցանք աջերու ակնարկով: Այժմ նայինք «ձախերու աչքով»:

Հ. ԱԿՈՒԱՅԵԱՆ

ԿԸ ԽՆԴՐՈՒԻ յօդուածագիրներէ եւ թղթակիցներէ իրենց գրութիւնները գրել թուղթին մէկ երեսին վրայ ընթեռնելի եւ մելանով:

«...ՉԵՄ ՈՒԶԵՐ ՀԱՒԱՏԱԼ»

Երէկի շէն տուներու աւերակները համբուրելէ վերջ, մեր քայլերը յառաջացան ձախի վրայ, մատն ընծայր, բանեցին թերակղզին, փութով հասան անոր ծայրը, եւ, խոկուն, բնանկարը առացու տարօրինակ տեսք մը:

Ոչ ամպ կայ եւ ոչ ալ մշուշ, ամէն ինչ մաքուր է եւ պայծառ: Ու մեր առջեւ տարածուող լիճը երկինքէն իջած չափերու վրայ կը լայննայ: Հեռուն, հոն ուր ա՛լ մեր աչքերը հազիւ կրնային նշմարել, եղնիկներու լեռ մը կ'երեւար որ կարծես ջուրէն դուրս կուգար ու կը բարձրանար գորշագոյն կողերով: Մեղմ օդ մը կը շոյէր մեր ճակատները: Եւ զգալի քաղցրութեամբ կը մարէր մեր յուզումները: Անոր առջեւ, թեթեւ հով մը հաճոյքի տաէն կուտար մեզի: Հովը կը խոշնէր փայլփլացող ջրակոյտերուն ետեւը ու կը ստեղծէր մանր ծփանքներ, որոնք կուգային փուլիլ միապաղաղ ժայռաստերուն եւ աւազին վրայ: Հորիզոնը համբուրող արեւը կը ցանէր անոնց վրայ վարդագոյն ծիրանագոյն երանգներ, որոնք կը գունափոխուէին ու կը փայլփլէին յաջորդաբար ալեակներու սահանքներէն եւ ուռչումներէն: Այս շարունակական շարժումներուն մէջ, բոլոր ձեւերն ու երանգները իրարու կը պլլուէին, իրարմով կը փոխակերպուէին, կը ծագէին, կը լուծուէին: Թխագոյն նաւակ մը կը ծագէր մեր աջ կողմէն, կը յառաջանար հեզաստ, գոյացնելով իր ետեւ լոյսի աւուակնուտներ, որոնք կը պայծառեցնէին ալեակները ու ու կուտային անոնց ոսկի փայլակումներ եւ արծաթ զանգուածներ:

Նաւակը մեր աչքին կալուածն է հիմա գոյներու լոյսին ու ստուերին մէջ: Ան կը յառաջանայ հեզահոսել միշտ միեւնոյն յեղաստարափ յորձանքներու առջեւ: Ան կուգայ, կը մօտենայ ցոյցեր պարուրող եղերքին, մեզ ընդունելու համար:

Եւ այս բանաստեղծութեան լոյս ու ճոխ, ներուժ ու հաճելի մէկ հոգուագիւտ պահուն, ուր տարուած էինք դիտել ... գեղեցկութիւնը անկուշտ սրտով, եւ նեթէ կարելի է լափել զայն մէկ անգամէն, ահա յանկարծ, հոս ալ, հայրենի լեզուն կը շարժէր, կը ցնցէր մեր յիշողութիւնը, կը դողացնէր մեր էութիւնը ամբողջովին, չմոռնալու համար անցեալի [illegible]:

Մեր մէջէն աղջիկ մը, որ թախտին մէկ հրաշքով ազատուեր էր ջարդերէն, եւ որ հոս, այդ պահուն, իր նայուածքին մէջ հաճութիւնը թախծոտ ջիղերով կը պաշարէր, ինծի կը դառնար ու կը հարցնէր.

— Իրաւ՞ տակաւ վերջին այցելութիւնն է ծննդավայրիդ: Իրաւ՞ պիտի մեկնիս այս երկրէն:

— Այո, պիտի փախչիմ, պիտի հեռանամ, եւ հաւանական է որ դուք ալ ամէնքդ ալ իրարու ետեւ հեռանաք:

— Ուրեմն, կը խորհիս թէ, մէկ երկու տարիէն այլեւս Հայ չպիտի մնայ հոս, այս արբութիւններուն առջեւ Հայ լեզուն չպիտի արտասանուի, այս գեղեցկութիւններուն վրայ հայ ձայնը չպիտի սփռնայ, այս ճոխութիւններուն մէջ հայ երգը չպիտի ճախրէ: Ուրեմն կը խորհիս թէ մեր գերեզմանները անակը պիտի մնան, մեր մեռելներուն խունկն ու կանչը ունայնութեան մէջ պիտի ..., մեր հայրերուն ժառանգութիւնը ժառանգորդներ չպիտի ունենան: Ինչո՞ւ մ'եթէ կ'երթաս դուն, ո՞վ պիտի՝ երթանք մենք բոլորս:

— Կ'երթամ, կ'երթանք բոլորս ալ հոն, ուր ոչ մէկը չէ ու չի կրնար ըլլալ, ուր ազատ ժողովուրդներէն ամէնէն բարեկիրթ տարրն անգամ մեր մեր հայրերուն ու հայրենիքին կապող յիշողութիւններէն յիշատակ մը աւելի սրբել չէ գար, թերեւս ուրիշ բան չերեւակայէ: Եւ որուն մի գուցէ ընթացք տանք կամովին:

Նաւակը կը մօտենայ յարածուփ ալեաց վրայ արտակարգ հանդարտութեամբ: Ջուրին անշէջ շողշողումը կ'երգիծէ իրիկնամուտի լայնատարր ստուերը լճին վրայ: Եւ տարէցը, առանց առջեւ, մեր կողքին անխզելի անիրաւութեան մէկ ցասումն է, որ կը պտուտքի, կը գալարուի անդադար կրկնելով:

«Եւ որուն մի գուցէ ընթացք տանք կամովին»...: Այսինքն ձուլուինք, ոճնանք այլեւս չվերադառնալու համար մեր հողին, մեր հայրենիքին: Ոչ, ոչ, մեր հայրերը ատոր համար չէր որ մեռան, եւ ես չեմ ուզեր հաւատալ:

ԿԻՐԵՂ ԽՐԱՅԵԱՆ

ՌՈՒՍԱԿԱՆ ՆՈՐ ԿԵԱՆՔԸ

«Տէյլի Թէլեկրաֆ»ի Մոսկուայի թղթակիցը երկար գրութեամբ մը կը նկարագրէ ռուսական նոր կեանքը եւ ռուսական քաղքենի դասու նոյն իսկ «ունեւոր» դասակարգի կազմութիւնը: Խորհրդային Ռուսիոյ մէջ այժմ ամէն ոք ունեւորութեան իրաւունք ունի, երկիր մը, ուր օրէնքը բաւական կը տարբերի կեանքէն: Այսպէս, օրինակ, ըստ օրինի, խորհրդային քաղաքացիները որոշ իրաւունքներ կը պահեն անշարժ կալուածներու վրայ, ինչպէս նաեւ անոնք իրաւունք ունին տունտուր ընելու: Իրականութեան մէջ, անոնք շատ դժուար կրնան օգտուիլ իրենց այդ իրաւունքներէն: Մասնաւոր խանութի տէրը կանոնաւորաբար կ'ենթարկուի տուրքերու, որոնք կը շատցնեն անոր ծախքերը: 3—4 անդամէ բաղկացած ընտանիքը կրնայ առանց ռիսքի ու հանգստօրէն ունենալ պզտիկ դղեակ մը Մոսկուայի ատրուար, բայց, հակառակ ատոր, բոլոր Մոսկուացիները երեքական, չորսական հոգիով կ'ապրին սենեակներու մէջ: Օրէնքը դէմ չէ որ զանազան քաղաքացիներ համագործակցական տուներու մէջ յարկաբաժիններ ձեռք ձգեն միասնաբար, բայց ով որ այդ բարիքին կը հասնի, կ'արձանագրուի ու կը վճարէ, անմիջապէս կը դառնայ անբաղձալի տարր եւ կ'արտաքսուի Մոսկուայէն: Ըստ օրինի խորհրդային քաղաքացին կրնայ նոյն իսկ 5 սենեակնոց յարկաբաժնի մը տէրը ըլլալ, անոնցմէ 4ը տալով վարձու, բայց Մոսկուայի եւ կամ Ռուսիոյ բազմամարդ այլ քաղաքներու մէջ ոչ ոքի խորհուրդ կուտանք սեփականատէր ըլլալ, — կը գրէ անգլիացի թղթակիցը:

Խորհրդային Ռուսիոյ մէջ կեանքի մակարդակը արտակարգօրէն ցած է՝ բաղդատմամբ եւրոպական երկիրներուն:

Անմատչելի բան մը կը թուի ընտանիքի մը համար ունենալ ամբողջ յարկաբաժին մը՝ 3—4 սենեակնոց, դղեակ Մոսկուայի մօտ ու ինքնաշարժ մը՝ խորհրդային արտադրութենէն՝ որուն շինուածքը հինցած է առաջին անգամ շարժման մէջ դրուած ատենն իսկ: Այսուամ կը նկատուին սակայն խորհրդային այն քաղաքացիները, որոնք իրենք իրենց կրնան թոյլ տալ աւելի բան մը: Անոնք, մեծ մասով, կեդրոնացած են Մոսկուայի մէջ ու բոլորին նախանձը կը շարժեն:

Պոլշեւիկներու կողմէ քարոզուած հաւասարութեան սկզբունքը կեանքին մէջ մնած է միայն այն ատեն, երբ քանդուած էր մասնաւորական սեփականութիւնը ու բոլորը, հանապազօրեայ ապրուստի տեսակէտէն, կախուած էին պետութենէն: Առաջին դասերը դուրս անցած չեն ժողովուրդին համար: Ամէն ոք գիտէ թէ ուժն ու ազդեցութիւնը աւելի թանկ են քան դրամը եւ թէ մարդ մը որ զուրկ է ատոնցմէ, անմտօրէն կ'օգտագործէ դրամները:

Խորհրդային Ռուսիոյ մէջ ունեւորութեան ըմբռնումը յարաբերական է: Յայտնի համայնավարները հարուստ են, առանց նկատի ունենալու այն պարագան որ իրենց վարձատրութիւնները աւելի շատ համեստ գումարներ են՝ մանր պաշտօնեաներու համար, մինչ իրենք տէրն են, իրականին մէջ, ամբողջ Ռուսիոյ: Անոնց տրամադրութեան տակ կը գտնուին ընտիր սնունդը, լաւ հագուստները, ծառաներ, Մոսկուայի յարմար դղեակներ եւ Քրիմի մէջ հանգստեան տուներ (կամ Կովկաս), ամենագեղեցիկ ինքնաշարժները, շոգենաւերու մասնաւոր վակոններ եւ, ի հարկէն, մասնաւոր շոգեկառքեր:

Յաջորդ դասակարգը կը կազմեն գաւառային մեծամասնական գործիչները, որոնք արժէքի տեսակէտով, կը հաւասարին նախկին «կուպեցինաթեր»ներուն: Անոնք հեփիւոր վարիչներն են, կարմիր բանակի նախկին սպաներ, բարձր պաշտօնատարներ, գործավարներու օգնականներ, պետական մեծ թերթերու վարիչներ, խորհրդային գործարաններու կազմիչ տնօրէններ, մէկ խօսքով,— բոլոր անոնք որ պատասխանատու գործիչներ կը կոչուին.

Անոնք եւս դրամի կողմէ հարուստ չեն: Անոնց մեծ մասին ամսաթոշակը 500 րուբլիէն վեր չէ, բայց, ատոր փոխարէն, անոնք կ'օգտուին բոլոր փոխադրական միջոցներով անուանական գիներով համբորդելու կարելիութենէն, վճարել արձակուրդներէն եւ ուրիշ առանձնաշնորհութիւններէ՝ իրենց ընտանիքներուն համար եւս: Ասկէ զատ, անոնք կրնան իրենց գնումները ընել մասնաւոր «խանութներէ» ուր չեն կրնար գործել սովորական քաղաքացիները, ինչպէս, օրինակ, «Սովնարկոմ», «Կորթ», թիւ 1 եւն.:

Խորհրդային քաղքենի դասու միջին խաւերուն մէջ, «ազդեցութիւնը» իր տեղը կը զիջի բարեկամական կապերուն, որոնց օժանդակութեամբ, խորամանկութեամբ ու փոխադարձ ծառայութիւններով կրնաս օգտուիլ այն բարօրութիւններէն, զորս ձեռք կը ձգեն միմիայն խորհրդային հասարակութեան ամենաբարձր խաւերը:

Միեւնոյն ատեն, Ռ. Միութեան մէջ կան մարդիկ, որոնք թէ դրամ ունին եւ թէ ազդեցութիւն: Այս անձերը անոնք են, որոնք մօտ են Քրեմլին առանց երբեք ունենալու պաշտօնական պարտաւորութիւններ: Անոնց միջեւ կը գտնուին քանի մը բժիշկներ,

ՀԱՅԿԱԿԱՆ ՄՇԱԿՈՅԹԸ ԴԱՐԵՐՈՒ ԸՆԹԱՑՔԻՆ

1800.— Հեղինակաւոր պատմաբաններու կարծիքին համաձայն Քրիստոսէ շուրջ 1800 տարի առաջ կար հիթիթ պետութեան դրացի Խարրի — Միտանի անուամբ հզօր եւ ընդարձակ պետութիւն մը Հայաստանի եւ հիւսիսային Միջագետքի մէջ, որ քանի մը դար Նախասիոյ քաղաքականութեան, վաճառականութեան եւ արհեստներուն կեդրոն դառնալէ յետոյ, 1366-1359 թուականներուն վերածուեցաւ երկու պետութեան,— Խարրին՝ վերին Հայաստանի, իսկ Միտանին ստորին Հայաստանի եւ Միջագետքի մէջ: Փրոֆ. Խաչատրեան կը կարծէ թէ Միտանի ցեղն ալ, Սուբարու ժողովուրդին կողքին, կազմած է կորիզը հայ ցեղին, անոր յետագայ քաղաքակրթութեան, փոխանցելով յետագային հայկական բարձրաւանդակ խուժող ցեղերուն իր դրոշմն ու մշակութային տարրերը.

— • —

ՆԱՅԻՐԻ ԵՒ ՈՒՐԱՐՏՈՒ

1330.— Ասորեստանի Սալմանասար Ա. թագաւորին օրով է որ առաջին անգամ որոշապէս կը յիշուի հայկական բարձրաւանդակը: Նոյն թագաւորին արձանագրութեանց մէջ ան Նայիրի կը կոչուի, որ հաւանաբար բազմաթիւ փոքր պետութիւններէն, աւելի կարեւորութիւն ստացած էր իր ուժին պատճառով: Ասորեստանի թագաւորներուն արշաւանքները Նայիրիի վրայ եւ անոնց հոնկէ բերած աւարները ցոյց կուտան քաղաքակրթական որոշ աստիճանի մը գոյութիւնը Նայիրեան երկիրներու մէջ:

1200 — Գիտնականներ այս թուականին կը դնեն Թրակիան ցեղերու արշաւանքը դէպի Փոքր Ասիա եւ Խաթթի կամ Հիթիթ պետութեան կործանումը անոնց ձեռքով: Փռիւգացիներու, Թրակիացիներու, Հայերու եւ ուրիշ հնդեւրոպական ցեղերու այս խուժումը կը տապալէ Խաթուշաչի մէջ հիմնուած պետութիւնը, եւ Հիթիթները կը քշէ դէպի Սուրիա եւ Միջագետք, ուր անոնք կը հիմնեն նոր պետութիւն մը, Եփրատի ափը գտնուող Կարքեմիշը նոր մայրաքաղաք մը կը վերածեն ու նոր շինութիւններով կը ծաղկեցնեն զայն: (James Henry Breasted, «Ancient Times», p. 225).

Փռիւգացիներու հետ միաժամանակ Փոքր Ասիա մտած է ուրեմն նաեւ Արմէն ցեղը, որոնք կը հիմնեն Փոքր Հայքի մէջ, Տաւրոսի բարձունքներուն վրայ, եւ յետոյ աստիճանաբար առաջ երթալով կը գրաւէ Նայիրի, Մաննայի, Բիայնայի եւ ուրիշ փոքր երկիրներ, անկէ շարունակելու համար իր տիրապետութիւնը դէպի Սեւանայ ծով, դէպի Սիւնիք եւ դէպի Կուր ու Երասխ գետերու հովիտները:

Արմէն անունով ժողովուրդի մը եւրոպայէն անցքը Փոքր Ասիա՝ անկէ տակաւ երթալ տեղաւորուելու համար հայկական բարձրաւանդակը, առիթ տուած է բազմաթիւ գիտնականներու վէճին, նախ ճշդելու համար հայ ժողովուրդին մէջ դերակայութիւնը հնդեւրոպական տարրին, եւ յետոյ ցեղակցական կապերը զորս ունեցած է նկուռ այդ հայ տարրը:

Բացի լեզուաբանական ու զննկարանական նորագոյն հետազօտութեանց բերած լոյսէն, բացի սեպագիր արձանագրութեանց ընծայած լուսաբանութիւններէն, Հայ եւ Փռիւգ ժողովուրդներու եւ հետեւաբար նաեւ անոնց լեզուին ու մշակոյթին ցեղակցութիւնը մատնանշուած է բազմաթիւ օտար հին պատմիչներէ ալ: Ըստ Հերոդոտոսի (է. 73) Հայերուն զէնուզարդը կը նմանէր փռիւգականին. ըստ Եւտոքսի (Ստեփաննոս Բիւզանդացի. Ե.1՝ Հայերը լեզուով շատ կը փռիւգաբանէին. ըստ Ստրաբոնի (ԺԲ. 14) Հայոց տարազը թեսաղական էր. ըստ Դիոնիսիոս Հալիկառնացիի Հայոց լեզուն նման էր փռիւգերէնի: Իսկ Քրիշմէր եզրակացուցած է յետոյ թէ Հայերը փռիւգ ցեղին մէկ ճիւղն են եւ կը խօսին փռիւգականին նման լեզու մը:

Աշխարհի լեզուներու շարքին մէջ Հայ լեզուին տեղը ճշդելու համար գիտնականներ երկար վիճած են: Եէնսէն քետական կամ հիթիթ լեզուին կը կապէ հայերէնը, Վիտտիշման, Տրյակարտ եւ Ֆրէտէրիք Միւլլէր պարսկերէն բազմաթիւ բառեր գտնելով հայերէնի մէջ կը վճռեն թէ ան արիական խումբին իրանեան ճիւղին կը պատկանի, Մէյյէ կը պնդէ թէ հայերէնը կազմուած է Վանայ լիճին եզերքը եւ իր էութեամբ պարսկերէնի նման է, Նիքոլա Մառ կը հաւատայ թէ հայերէնը սերած է հիթիթերէնի վրացական ընտանիքէն:

Հիւպշման էր որ առաջին անգամ հռչակեց թէ հայ լեզուն հնդեւրոպական լեզուներու մէջ ուրոյն ճիւղ մըն է:

883.— Ասորեստանի Թեգլաթպալասար Ա. թագաւորին արշաւանքը Նայիրիի վրայ, որ ալ մարը կը մտնէ 450 տարի տեւելէ յետոյ, ու տակաւ իր տեղը կուտայ Հայկական Բարձրաւանդակին մէկ տարրին որ ծանօթ է Ուրարտու անունով:

860.— Քրիստոսէ առաջ այս թուականին կ'ենթադրուի սկիզբը Ուրարտուի թագաւորութեան յանձին Արամէի, որ միութեան կապ մը կը դառնայ Հայկական Բարձրաւանդակի փոքր պետութիւններուն միջեւ եւ կը դնէ հիմը Ուրարտական պետութեան ու իր [illegible] մշակոյթին:

835.— Ուրարտուի գահը կը բարձրանայ Սարտուրիս Ա.: Ան է որ կը կանգնէ Վան քաղաքը եւ կը բերդաւորէ Ուրարտական քաղաքակրթութիւնը, որ պիտի տեւէր դեռ աւելի քան դար մը, մինչեւ 714, ու պիտի վերջանար Ռուսաս թագաւորին հետ տակաւ տեղի տալով Սկիւթացիներու եւ Կիմմերներու արշաւանքին առջեւ.

Եթէ վճռական ընդունինք իսկ որ եկուոր Արմէն տարրն է որ իր մէջ ձուլած է ուրարտական ցեղը ու իր բերած լեզուն պարտադրած է նորաձոյլ ժողովուրդին, ուրարտական մշակոյթն է որ հիմնաքարն է կազմած երկրին յետագայ քաղաքակրթութեան, ինչպէս որոշապէս ցոյց կուտան պեղումները:

Ուրարտական քաղաքակրթութեան գլխաւոր արտայայտութիւններն են եղած քարակոփութիւնը, ջրանցքի շինութիւնը, մետաղագործութիւնը, ոստայնանկութիւնը եւ կաւագործութիւնը. Ուրարտացիք բազմաստուածեան էին, ու շինած էին բազմաթիւ տաճարներ ու կուռքեր յանուն իրենց աստուածութեանց: Ունէին սակայն երեք գլխաւոր աստուածներ, Խալդի (լուսին), Արդինիս (արեւ) եւ Թէյշեբա (օդ):

(Շար.)

(2)

որոնք կը կատարեն Քրեմլի(?) պալատական թէյչեններու գծերը, շահելով մեծագումար դրամներ: Անոնց պաշտօնակիցները, սովորական թէյչեններ, բաղդատաբար շատ խեղճ կեանք մը կ'ապրին: Այս բախտաւորչաբքին վրայ պէտք է աւելցնել երկու մեծ հնարիչները, որոնք առաւելապէս կարմիր բանակին համար կ'աշխատին, քանի մը գերուսոյցներ(?) քարոզչական ֆիլմերու ու նկարիչներ: Բայց ամենակարեւորներն են «պրոլետարական հեղինակները»: Անոնցմէ է Մաքսիմ Կորքին, որ այժմ տէրն է նախկին մեծ իշխանի մը ամարանոցին, իսկ քաղաքին մէջ՝ այն տան որ կը պատկանէր Ռիաբուշինսքիին(?) մեծ գործարանատիրոջ մը, ինչպէս նաեւ դղեակ մը Սորենթոյի մէջ (Իտալիա):

Ցեռոյ կուգան Դեմիան Բեդնի, Ալեքսէյ Թոլսթոյ, իսկ պրոլեթ գրողներու մեծ մասը կը գտնուի դէշ կացութեան մէջ: Իրենց բոլոր առանձնաշնորհներու փոխարէն,— յարկաբաժին, դղեակ, գործավարներու գրած խանութներէն գնելու իրաւունք, ինչպէս նաեւ քիչ տուրքեր վճարել — անոնք պարտաւոր են այդ բոլորը հատուցանել անդրաւունք(?) հնազանդութեամբ եւ իրենց արտադրութեանց մէջ կիրարկել «հանրային հրամաններ»ը:

Անոնք ոչ մէկ տեղ կրնան տեղաւորել իրենց շահած դրամները: Եթէ տեսլաւարին(?) խորհրդային փոխառութիւններու յատկացնելով, երբեք չեն կրնար ետ ստանալ: Կը մնայ միայն օգնութեան միջոցը: Ու ահա խորհրդային այս նոր հարուստները կը գնեն դէշ կառուցուած [illegible] երկվեցեակներով, շինուած դէշ կերպասներէ, եւ կամ արտասահմանէն մաքսանենգութեամբ բերուած ձայնալարի(?) բոլորակներ:

ՀԱՅԱՍՏԱՆ

ԳՈՐԾԱՎԱՐՆԵՐՈՒ ԽՈՐՀՈՒՐԴԻՆ ՆՈՐ ՆԱԽԱԳԱՀԸ

Հայաստանի գործավարներու խորհուրդին նախագահը (վարչապետ) Աբրահամ Գուլոյեան ծնած է 1893ին: Գիւղական դպրոցը վերջացնելով, 1905ին կը մտնէ Էջմիածնի Ճեմարանը, զոր կ'աւարտէ 1911ին եւ կը նուիրուի ուսուցչութեան: 1913ին Թիֆլիզ կ'երթայ եւ 1914ին կը մտնէ բոլշեւիկեան կազմակերպութեան շարքերուն մէջ: 1915ին կը հետապնդուի ոստիկանութեան կողմէ, ուստի կը մեկնի Մոսկուա, ուր կը յաճախէ Շանեավսկի(?) ժողովրդական համալսարանը յետոյ կը մտնէ Փեթերպուրկի հողաջրաբանական(?) համալսարանին իրաւաբանական բաժինը:

Փետրուարեան յեղափոխութենէն վերջ կը վերադառնայ Բագու, ուր կը կազմակերպէ Արմենիքենդի բոլշեւիկեան շարքերը:

Երբ խորհրդային իշխանութիւնը կը հաստատուի Բագուի մէջ, կը մտնէ կովկասեան կարմիր բանակին մէջ իբրեւ փոխ-գործավար ապայակոյտին(?) մօտ: Բագուի բոլշեւիկեան իշխանութեան անկումէն վերջ կ'անցնի Աստրախան, յետոյ Մոսկուա, զեկոյց տալու Բագուի դէպքերուն մասին: Մինչեւ 1922 Մոսկուայի մէջ կը պրաղի վանազան(?) կուսակցական եւ քաղաքական պաշտօններով 1922ին կը մտնէ Կարմիր Փրոֆինթերնի համալսարանին տնտեսագիտական բաժինը, զոր կ'աւարտէ 1925ին: Ցեռոյ պաշտօնի կը կանչուի Աշխատանքի Պաշտպանութեան խորհուրդին մէջ իբրեւ մասնագէտ, ժամանակ մը վերջ կը ղրկուի Թիֆլիզ: 1927ին կը նշանակուի Անդրկովկասեան կոմունիստ համալսարանի տեսուչ: 1928ին՝ Անդրկովկասեան տնտեսական խորհուրդի փոխ-նախագահ, մինչեւ 1930, երբ կը նշանակուի պետական յատակագծերու խորհուրդի նախագահ, յետոյ Հայաստանի հողային գործավար:

Վերջերս, Հայաստանի կոմունիստ կուսակցութեան Կեդր. Կոմիտէի գիւղատնտեսական բաժնի վարիչն էր.

Կարմիր խաչ

— o —

Մոսկուա վաւերացուց Հայաստանի Կարմիր Խաչի նոր տարուան նախահաշիւը,— 2 միլիոն 640.265 րուբլի: Այս գումարէն 380.000ը պիտի ծախսուի Կարմիր Խաչի նոր հիւանդանոցին շինութիւնը աւարտելու համար, 1.250.000ը ընկերային ձեռնարկներու վրայ, 155.000ը՝ մասնագէտներու պատրաստութեան համար:

Գրականութիւն

= o =

Կիրովի սպանութիւնը առիթ դարձաւ որ, Մոսկուայէն մինչեւ Երեւան, մարդիկ, դարձեալ հալածախուճապ վարկուած, թշնամի փնտռեն իրենց իրենց մէջ: Եւ սկսան խուզարկել քննել թերթերու մէջ տպուած ամէն մէկ տող: Շարագրութեան մէջ անհաշտ(?) մթութիւն մը, լրագրական հետեւեալ(?) աշխատանքի մէջ պարբերութեան փոքրիկ երկդիմութիւն մը պատճառ կը դառնայ, որ դատարան կանչուի այս կամ այն գրողը: Այսպէս Գրական Սերունդի խմբագիրը, Դրաստամատ(?) Տէր Սիմոնեան կը մեղադրուի որ, Կիրովի սպանութենէն վերջ լոյս տեսնելով հանդերձ, Գրական Սերունդը որ եւ է բառ չէ գրած Կիրովի սպանիչներուն մասին:

Դարձեալ, Կոտայքի շրջանի Սոցիալիստական տնմաղով(?) թերթի խմբագիրը Ցովեր (Ցովսէփ Միրաքեան), պատասխանատուութեան կը կանչուի՝ գրած ըլլալուն համար հետեւեալ տողերը.—

«Փաստերը ցոյց տուին, որ ընկեր Կիրովի սպանութիւնը հեշտացրեց այդ սպիտակ գվարդիական-զինովիեւական թափթփուկների գործը, որոնք չարուհալ երգում էին իրենց հաւատարմութեան մասին, կուսակցութեան ղեկավարութեան եւ հիմնական գծին»:

«Խորհ. Հայաստան» կը հեգնէ եւ կը ծաղրէ.—

«Մի քիչ դժուար է հասկանալ, սակայն եթէ որ եւ է բան հասկացուեց է, ապա այդ այն է որ ընկ. Կիրովի սպանութիւնը «երկաթեայ անհրաժեշտութիւն էր» հակայեղափոխական աւազակախումբը մերկացնելու համար»:

Ընելու ձեւի թերութիւն, աւելի ճիշդ՝ գրելու անփորձութիւն մը ահա որ փորձանք կը դառնայ խմբագրին:

Արդարեւ, ինչպէս Հայաստանի կոմունիստ կուսակցութեան Կեդր. Կոմիտէի անդամներէն Ս. Ակօպով եւս կը խոստովանէր վերջերս գումարուած մամուլի խորհրդակցական ժողովի մը մէջ, Հայաստանի խմբագիրներուն մեծամասնութիւնը թերուս են. Առանց կարգին, «Խորհ. Հայաստան» կը գանգատի որ խմբագիր Ցովեր դեռ չէ գերազանցուած իր «անգրագիտութեամբ», — մորթ Աստուծոյ, ինչո՞ւ խմբագիր կը նշանակէք, եթէ «անգրագէտ» են:

Ակօպով կը գանգատի նաեւ որ խմբագիրներէն շատեր ռուսերէն չեն գիտեր, եւ այս առթիւ անհրաժեշտ կը գտնէ որ գալ տարի բոլոր տիրապետեն ռուսերէնի:

Տաղանդաւոր արուեստագիտուհի մը

«Խորհ. Հայաստան» գովեստով կը խօսի տաղանդաւոր արուեստագիտուհիի մը մասին, որ կը կոչուի Այծեմնիկ Քոչարեան:

Քանդակագործ է Այծեմնիկ Քոչարեան, որ կը ստորագրէ Ա. Ուրարտու:

1926ին Մոսկուայի քանդակագործներու ընկերութեան ցուցահանդէսին մէջ մեծ հետաքրքրութեան կ'արժանանան Ուրարտուի երկու գործերը,— Անապատանը եւ Հանգիստը:

1928—1929ին Երեւանի ցուցահանդէսին մէջ Ուրարտու կը յայտնուի առանձին ուժով լեցուն,— այս անգամ կը ցուցադրէ Սալի Սուլէյման, Երգչուհի Դ., Հայուհիի գլուխ, Աղբաշցի գեղջկուհին եւ ուրիշներ:

Միաժամանակ Ա. Ուրարտու կը մասնակցի Շահումեանի յուշարձանին շինութեան մրցումին: Մրցանակի կ'արժանանայ իր գործը, որուն պատկերը, հրատարակուեցաւ «Խորհ. Հայաստան»ի մէջ, իրապէս յատկանշական է արտայայտութեամբ եւ գիծերու կենդանութեամբ:

1932ին Ուրարտու կ'աշխատի քանդակով անմահացնել յառաջամարտիկ բանուորները, եւ այսպէս կուտայ Մարմարի գործարանին հարուածայինը: Ունի նաեւ մարմարակերտ Բոլշեւիկը, Հայաստանի զօրամասի հրամանատար Աթոյեանի դիմանկարը:

Եղանակը

Սաստիկ ցուրտէ մը վերջ, յանկարծ բարեխառն օդ մը սկսաւ, կը գրեն Հայաստանի թերթերը.

Փետրուար 13ին, Հայաստանի բոլոր շրջաններուն մէջ սկսաւ անձրեւ գալ: Ախտայի մէջ անձրեւէն վերջ ձիւն տեղաց: Փետրուար 14ին օդին բարեխառնութիւնը զերոյէն վեր էր ամէն կողմ. Աշտարակի մէջ ջերմութեան աստիճանաչափը ցոյց կուտար +8, Դիլիջանի եւ Կիրովականի մէջ +7, Սիսիանի մէջ +10: Բարեխառնութեան այս արտասովոր բարձրացումը, տարւոյն այս եղանակին, հետեւանք է հարաւ-արեւմտեան տաք հոսանքին ազդեցութեան: Կ'ենթադրուի որ այս երեւոյթը կը տեւէ մինչեւ փետրուար 16—17:

Ամէն պարագայի, այս վաղահաս բարեխառնութիւնը վախեր կը ներշնչէ գետերու յորդումին մասին.

Փետրուար 14ին Արարատի մէջ տեղաց յորդառատ անձրեւ: Քանի մը գիւղերու մէջ հեղեղներ առաջացան: Մեծ վնաս կրեցին մշակութիւնները: Ամէնէն աւելի տուժեց Դանավերմագ(?) գիւղը: Հեղեղը փճացուց 950 կենդինար սերմնցու ցորեն, 450 կենդինար գարի, 450 կենդինար ցորեն:

ՄԱՐԶԱԿԱՆ ԿԵԱՆՔ

ՇԱԲԹՈՒԱՆ ՄՐՑՈՒՄՆԵՐԸ

Կիրակի օր տեղի ունեցան Ֆրանսայի Բաժակի Քառ որ Ֆինալի մրցումները, որոնք կազմակերպուած են «Փըթի Փարիզիէն»ի կողմէ: Կը մասնակցէին ութ առաջին եւ երկրորդ պատուոյ դասակարգի պատկանող փրոֆէսիոնէլ խումբեր՝ Ռէսին Սթար Օլէմփիք, Ֆութպոլ Գլիպ Սէթ, Օլէմփիք տը Մարսէյլ, Ֆութպոլ Գլիպ Սէշօ, Սթատ Ռընէ, Ֆութպոլ Գլիպ Ռուէն, Սփորթինկ Գլիպ Վիֆ եւ Սփորթիւ Մէց

Մրցող խումբերը օրեր առաջ պատրաստութիւններ տեսած էին, փորձեր կատարելով օդաւէտ վայրերու մէջ.

Փարք տէ Փրէնսի մէջ մրցեցան Ֆութպոլ Գլիպ Սէթ եւ Ռէսին Սթար Օլէմփիք, 40.000 հոգիի ներկայութեան: Մինչեւ հիմա բաժակի Քառ որ Ֆինալ մրցում մը այսչափ հանդիսատես ներկայ չէ եղած:

Մարզական շրջանակները այն կարծիքը ունէին թէ անցեալ տարուան բաժակի ախոյեանը՝ Սէթ չարաչար պարտութեան պիտի մատնէ Փարիզի խումբը: Բայց հակառակը պատահեցաւ:

Սէթի յարձակողական գիծը, որ խաղին սկզբնաւորութեան առաջին վայրկեաններին իսկ արագ վայրէջքներով եւ բուռն յարձակողականով գործի լծուած էր, չկրցաւ տոկալ Փարիզի խումբին պաշտպանողական գիծին.

Փարիզի խումբը 2ի դէմ 0 կէտով պարտութեան մատնեց իր հակառակորդը

*** Լիոնի մէջ ալ մրցեցան Օլէմփիք տը Մարսէյլ եւ Ֆութպոլ Գլիպ Սէշօ: Այս մրցումին ներկայ էին 16.000 հոգի: Փէժօ ընկերութեան խումբը՝ Սէշօ, որ ախոյեանական մրցումներուն իր դասակարգին պատկանող խումբերուն միջեւ յաղթած էր չարաչար (5—0, 7—0, 8—0, 9—0) եւ մեծ ժողովրդականութիւն շահած եւ որ դասաւորման գլուխն ալ կը գտնուի Սթրազպուրկի հետ, կը սպասուէր որ յաղթական ելլէ, բայց անակնկալները պակաս չեն, մանաւանդ Բաժակի մրցումի մէջ Օլէմփիք տը Մարսէյլը Ֆրանսայի մէջ միակ խումբն է որ շատ վարպետ խաղարկութիւն մը ի յայտ կը բերէ բաժակի մրցումի պահուն, եւ անկարողութեան կը մատնէ իր հակառակորդը:

Օլէմփիք տը Մարսէյլ պարտութեան մատնեց իր հակառակորդը 3ի դէմ 0 կէտով

Հավրի մէջ ալ մրցեցան Սթատ Ռընէ եւ Ֆութպոլ Գլիպ Ռուէն: Այս վերջինը յաղթուեցաւ 1ի դէմ 0 նշանակէտով: Իսկ Սթրազպուրկի մէջ ալ մրցեցան Սփորթինկ Գլիպ Վիֆը եւ Մէց: Այս վերջինը պարտութեան մատնեց իր հակառակորդը 2ի դէմ 1 կէտով:

*** Բարեկենդանի երեքշաբթի օրուան տօնին առթիւ (Մառտի կրա), Փարիզի մէջ տեղի ունեցան երկու կարեւոր միջազգային մրցումներ, մէկը՝ Փարք տէ Փրէնսի մէջ, ուր մրցեցան Անթանթ Րէտ Սթար Րէյսինկ եւ Իտալիոյ ախոյեան համբաւաւոր Ճուվէնթուս Թորինօ խումբերը: Մրցումին ներկայ էին 26.000 հոգի: Երկու խումբերն ալ լաւ խաղարկութենէ մը յետոյ 3—3ով հաւասար մնացին:

Իսկ Սթատ Պիւֆալոյի մէջ մրցեցան երկու ազգային զինուորական խումբեր, Ֆրանսա եւ Պելժիա: Ֆրանսական զինուորական խումբը երկու շաբաթ առաջ Լոնտոնի մէջ կրած ջախջախիչ պարտութենէն յետոյ, պարտութեան մատնեց իր հակառակորդ խումբը 5ի դէմ 3 նշանակէտով:

*** Երկուշաբթի գիշեր Վէլոտրոմ տ'Իվէրի մէջ տեղի ունեցաւ միջազգային ըմբշամարտի մեծ մրցում մը, որուն հրաւիրուած էր նաեւ մեր հայրենակից Մանուկեանը: Իր հակառակորդն էր Հապէշիստանցի Բէկի Սիքի: Մեր հայրենակիցը չարաչար պարտուեցաւ 7 վայրկեան 20 երկվ. տեւող դիրկընդխառն մրցումէ մը յետոյ որ զզեւնեց զինքը:

ՀՐԱՆԴ ՍՐԱՊԵԱՆ

ՄԱՄՈՒԼ

ՄԵՐ ՅՈՐԴՈՐԸ

«Ցուսարեր» հետեւեալ խորհրդածութիւնները կ'ընէ այս խորագրով խմբագրականի մը մէջ (22 փետր.).

— «Մեր առջեւ է փոքրադիր ծաւալով 16 էջնոց պրոշիւր մը, տպուած Անթիլիասի մէջ եւ լոյս ընծայուած հետեւեալ խորագրին տակ,— «Կաթողիկոսութիւն Մեծի Տանն Կիլիկիոյ — Շրջաբերական Հայկական Բարեգործական Ընդհանուր Միութեան մասին»: Պրոշիւրին տակ դրուած են զոյգ կաթողիկոսներու — Սահակ եւ Բաբգէն — ստորագրութիւնները:

Երկու բառով — շրջաբերական գրքոյկին բովանդակութիւնը:

Մեծի Տանն Կիլիկիոյ զոյգ կրօնապետները ջերմ բառերով կը պարզեն ժողովուրդին ազգային կրթութեան արժէքը ազգապահպանումի գործին մէջ: Լալահառաչ կը յիշեցնեն, որ «Հոգաբարձութիւնները ամիսներով չեն կրնար վճարել ուսուցիչներուն ամսական վարձքերը, ուսուցիչներուն, որոնց ապրուստը կախուած է միայն իրենց այդ համեստ ամսականներէն»: Փրկութեան իբրեւ միակ «ապահով աղբիւր» — զոյգ կաթողիկոսները ցոյց կուտան Բարեգործականի նպաստը: Սակայն այդ «ապահով»ը այսօր անապահով դարձած է. պակսած են Բարեգործականի անդամները, նուազած են ամսատուրքերը. ինչ որ ունի Միութիւնը — «անձեռնմխելի» հիմնադրամներն են. «Բարեգործականը ա՛յնչափ կրնայ տալ մեր դպրոցներուն, ո՛րչափ մենք ամէն տարի կանոնաւորապէս կրնանք տալ իրեն մեր անդամական տուրքով»: Քիչ մը վարը կը պարզուի, որ կընայ տալ նաեւ աւելին. «Եթէ մենք մէկ կուտանք Բարեգործականի, ան մեզի կուտայ երեք. եթէ մենք տասը կուտանք, ան մեզի կուտայ երեսուն, վաթսուն, հարիւր»:

Մեծի Տանն Կիլիկիոյ հովուապետները ջերմօրէն կը յորդորեն, որ Սուրիոյ բոլոր Հայերը «գիտակցութեամբ եւ կամքով եւ հաւատքով» անդամագրուին Բարեգործականին՝ անոր նպաստը սուրիահայ գաղութի կրթական գործին ապահովելու համար:

Այս յորդորը իրենց հօտի ոչ միայն ականջին, այլ եւ անոր հոգիին հասցնելու համար, զոյգ կրօնապետները կը գրեն.

«Բարեգործականը իր դրամական ուժէն եւ արժէքէն զատ, իրագործումն է նաեւ անխտրականութեան՝ դասակարգի եւ կրօնական համոզումներու

«Բարեգործականի մէջ չկայ աջակողմեանի եւ ձախակողմեանի խտիր. չկայ եկեղեցիներու տարբերութեան խնդիր, չկայ մտաւորականի եւ արհեստաւորի խտրանք. չկայ նաեւ եկեղեցականի եւ աշխարհականի դիրք»:

Այսքանով շատանանք:

Բոլորը պիտի կարդան այս գրքոյկը եւ ոչ ոք պիտի հաւատայ անոր: Պիտի չհաւատայ ոչ միայն Բարեգործականի ազնիւ հակառակորդը, այլ եւ անոր անազնիւ պաշտպանը: Ճիշդ չեն զոյգ կաթողիկոսները, անկեղծութիւն չկայ իրենց խօսքին մէջ: Հայութեան մէկ ստուար մասը գիտէ, որ խտրանք, հատուածամոլութիւն եւ կուսակցական ատելաւոր ոգին կը կազմեն բուն էութիւնը Բարեգործական Միութեան: Հայ ժողովուրդը գիտէ, որ Բարեգործականը ստեղծուած է Դաշնակցութեան դէմ կռուելու համար, գործած է՝ անոր դէմ դաւելով, եւ կ'ապրի ու կը գործէ՝ քաղաքական մթին հաշիւներ հետապնդելով: Գիտեն նաեւ զոյգ կաթողիկոսները: Ահա թէ ինչո՛ւ իրենց յորդորը պիտի մնայ իբրեւ անապատի մէջ արձակուած կանչ մը: Եւ այսպէս պիտի ըլլայ նաեւ անոր համար, որ իրենց խօսքին կը պակսի անկեղծութիւնը, կը պակսի Հոգին Սուրբը»:

ՏԻԱՒՈՏԸ ԿԸ ՎԱՌԵՆ ԻԲՐԵՒ ԽԱՐՈՅԿ

= • =

Գրած էինք թէ բուռն պայքար կը մղուի Լիբանանի եւ Սուրիոյ մէջ, ծխախոտի գործածութեան դէմ, իբրեւ հետեւանք մենաշնորհի հաստատման: Վերջին լուրերու համաձայն, շարժումը ծանր համեմատութիւններ առաջացած է: Հիւսիսային Լիբանանի Զղորտա, Էհտեն, Պէշարէ, Հասրուն եւ շրջակայ գիւղերը, որոնք շատ մեծ համբաւ ունին եւ Լիբանանի պաշտօնութեան կորիզը կը կազմեն շնորհիւ իրենց դիւցազնական անցեալին, կարեւոր ցոյցեր կատարած են: Բոլոր գիւղացիները հաւաքուած են ուխտելու համար որ ծխախոտ չպիտի գործածեն: Քահանաներ ճառեր խօսած են, որոնց հետեւած են նաեւ ուրիշներ: Այս հաւաքոյթէն վերջ, գիւղին մէջ գտնուող բոլոր ծխախոտներն ու սիկարէթները հրապարակի մը վրայ հաւաքած եւ վառած են իբրեւ խարոյկ

Իսլամ թէ քրիստոնեայ մէկ սիրտ եղած որոշեր են պայքարիլ ծխախոտի դէմ: Ամենամեծ դժգոհութիւնը մենաշնորհը առնող Ռէժիի եւ անոր սարքած խաղերուն դէմ է: Կարգ մը թերթեր երեւան հանած են զարմանազան խորդութիւններ, լրտեսական ցանցեր եւ էնթրիկներ, որոնք կ'ապականեն հանրային բարոյականը:

Կարգ մը թուրքիներ(?) կը շեշտեն իսլամներու եւ քրիստոնեաներու միացումն ու ձգտումները:

«Մի՛ ծխէք» վերտառութեամբ բազմաթիւ տախտակներ ցրուած են:

ԿԱԹՈՂ. ՆՈՒԻՐԱԿԸ ՊԻՏԻ ՔԱՐՈԶԷ

Կը խնդրուի մեզմէ ծանուցանել թէ կիրակի օր, 10 մարտ, Կաթող. նուիրակ Գարեգին արք. պիտի քարոզէ Փարիզի եկեղեցւոյն մէջ:

ՆԻՒԹԵՐ ՊԱՏՄՈՒԹԵԱՆ ՀԱՄԱՐ (9)

ԱԹԷՆՔԻ ՍՊԱՆՈՒԹԵԱՆ ԴԱՏԱՎԱՐՈՒԹԻՒՆԸ

= o-o =

Վկայ.— Զարմանալի է: Կուսակցութիւն մը որ մարդու եւ քաղաքացիի իրաւանց պաշտպանութեան միջազգային կազմակերպութեան մէջ ներկայացուցիչ ունի, ինչպէ՞ս կրնայ կապել ուրիշներու մտածելու ազատութիւնը:

Ես ինքս 18 տարեկան կուսակցական եղած եմ, չպիտի ուզէի որ մը մնալ այդ կազմակերպութեան մէջ, եթէ ահաբեկումներ ընէր:

Նախագահ.— Հիմակ Դաշնակցական ե՞ս:

Վկայ.— Ինչպէս ըսի նախապէս, հինգ տարիէ ի վեր քաշուած եմ:

Նախագահ.— Ինչո՞ւ քաշուեցար:

Վկայ.— Ներկայ քաղաքական պայմաններու տակ կուսակցութիւնը գործունէութիւն չէր կրնար ունենալ, որով քաշուեցայ:

Ա. Կիւրինեանէն յետոյ լսուեցաւ հելլէն բանակի նախկին սպայ Գուրգէն Բեգզադեան, եղբայրը [illegible] Ալեքսանդր Բեգզադեանի:

Նախագահ.— Ոճրագործը կը ճանչնա՞ս:

Բեգզադեան.— Այո՛, Կովկասէն կը ճանչնամ եւ շատ լաւ ընտանիքի կը պատկանի:

Նախագահ.— Ի՞նչ գիտես ոճիրի մասին:

Բեգզադ.— Ոչինչ գիտեմ, թերթերու մէջ կարդացի:

Նախագահ.— Զո՞հը կը ճանչնա՞ս:

Բեգզադ.— Կարծեմ տեսած եմ, բայց չեմ յիշեր ո՞ւր:

Նախագահ.— Ի՞նչ նկարագրի տէր էր:

Բեգզադ.— Ըսի թէ գրեթէ չեմ ճանչնար, բայց լսած եմ որ կռուազան էր:

Լատաս.— (Ամբաստ. փաստ.) Ո՞ր կուսակցութեան կը պատկանիք դուք:

Բեգզադ.— Ես անկուսակցական եմ:

Երդուեալ մը.— (Զարմացած) Ի՞նչ ըսել է անկուսակցական, անշուշտ քաղաքական համոզումներ ունիք եւ կը հետեւիք որ եւ է կուսակցութեան մը:

Բեգզադ.— Ես զինուորական եմ, որով չեմ զբաղիր քաղաքական խնդիրներով:

Երդուեալ մը.— Բայց Յունաստանի մէջ ալ զինուորականներ կան, որոնք կուսակցականներ են:

Բեգզադ.— Ես ռուս բանակի սպայ էի: Իսկ ռուս սպաները հին աւանդութեան հետեւելով կուսակցութիւններէ հեռու կը մնային:

Լատաս.— Ո՞վ սպաննեց Դուրեանը Նիւ Եորքի մէջ:

Բեգզադ.— Չեմ գիտեր:

Լատաս.— Դաշնակցականները չսպաննեցի՞ն.

Բեգզադ.— Դուք կ'ըսէք:

Լատաս.— Ի՞նչ կարծիք ունիս Դաշնակցութեան մասին:

Բեգզադ.— Հայութեան ամէնէն մեծ եւ կազմակերպուած կուսակցութիւնն է: Հիմնուած է 1890ին: Նպատակն է ազատագրել Հայաստանը: Հակաթուրք է եւ հակաբոլշեւիկ:

Լատաս.— Հայ ժողովուրդը այդ կուսակցութեան կը հետեւի՞:

Բեգզադ.— Կովկասի ամբողջ հայութիւնը Դաշնակցութեան հետ էր: Ուրիշ կուսակցութիւն չկար գրեթէ: Գաղութներու մէջ ալ, որքան գիտեմ ժողովուրդին 75 առ հարիւրը Դաշնակցութեան հետ է:

Նախագահ.— Այս կուսակցութիւնը ահաբեկումներ կը կազմակերպէ՞ իր հակառակորդներուն դէմ:

Բեգզադ.— Ազատ եւ ռամկավարական ծրագիր ունեցող կուսակցութիւն մը չի կրնար կապել ուրիշներու մտածելու եւ գործելու ազատութիւնը:

Նախագահ.— (Դատախազին եւ փաստաբաններուն) Ուրիշ հարցումներ ունի՞ք: — Ոչ:

Գ. Գուրգէն Բեգզադեանին յաջորդեց վկայութիւնը Արամ Կայծակի, որ անունը, մականունը, ծննդավայրը, հելլէն բանակի սպայ ըլլալը եւ ներկայ զբաղումը յայտնելէ յետոյ, տուաւ հետեւեալ վկայութիւնը.

Նախագահ.— Ի՞նչ գիտէք Կեսարեանի ոճրին մասին:

Կայծակ.— Սէրգօն իմ մօտ բարեկամս էր: Երբ կուսակցութենէն հեռացաւ, տարակարծութիւններ ունենալով իր ընկերներուն հետ, Բարթիկեանի եւ Տէր Ցակոբեանի հետ միասին զիս ուզած էր տեսնել Բանքիթիոն(?) սրճարանին մէջ ունեցանք կէս ժամ տեւող տեսակցութիւն մը: Ինծի պարզեց թէ ինչու բաժնուեր է կուսակցութենէն, թէ տարակարծութիւններ ունի չէֆերուն հետ, եւ կ'ուզէ մաքրագործել կուսակցութիւնը եւ այդ պիտի ըլլայ ազգայնական գետնի վրայ, եւ առաջարկեց որ իրենց միանամ: Ըսի թէ համամիտ եմ եղած քննադատութիւններուն, սակայն ոչ մէկ ատեն չեմ թելադրեր այդ պայքարի համար գործակցիլ հակազգայնական տարրերուն հետ, եւ վստահեցուցի զինքը թէ ուշ կամ կանուխ, ինք եւս պիտի համոզուէր հակառակորդներուն ազգադաւ գործունէութեան մասին եւ պիտի զղջար: Աւելցուցի որ չեմ կրնար իմ ուժերս տրամադրել այս տեսակ ազգադաւ գործունէութեան մը եւ մեկնեցայ:

Նախագահ.— Ուրիշ անգամ եւս հանդիպեցա՞ր Սէրգոյին:

Կայծակ.— Ոճրէն վեց ամիս առաջ հանդիպեցայ Քիվէլի սրճարանը, շրջապատուած կարգ մը համայնավարներէ եւ վաճառականներէ բաղկացած պլօքէ մը:

Լատաս.— Որո՞նք էին:

Կայծակ.— Փէլթէքեան, Դարբինեան, Բաղդասարեան եւն., խօսակցութեան ընթացքին դարձեալ խօսք բացուեցաւ եւ ես ըսի Սէրգոյին միւսներուն ներկայութեան թէ՝ 20 տարուան Դաշնակցական Սէրգոյի մը բնաւ ներելի չէ հակազգային մարդոց հետ նստիլ եւ ընկերութիւն ընել: Սէրգօն ինծի պատասխանեց թէ՝ ես միեւնոյն ազգայնական Սէրգոն եմ, բնաւ չեմ փոխուած:

Ջարչիները իրենց գոյնը նետեցին Սէրգոյի յանդուգն արտայայտութենէն: Ես մեկնեցայ եւ տեսայ Լաղեանը եւ Կայէլը, բացատրեցի անոնց եղելութիւնը թէ Սէրգօն բնաւ չէ փոխուած, ազգայնական ոգիով կ'արտայայտուի եւ իր շրջանակէն բնաւ գոհ չէ: Եթէ կարելի է, ձեր մէջ եղած տարակարծութիւնը վերնայ եւ դարձեալ ձեր մէջ մտնէ ան: Լաղեան ըսաւ թէ իրենք ոեւէ տարակարծութիւն չունին եւ կրնան իր հետ տեսնուիլ: Իրօք այսպէս եղաւ եւ իրարու հետ միանալով հաշտուեցան:

Համայնավարները երկու մարդ ղրկեր եւ հետապնդեր են Սէրգօն եւ տեսեր են սրճարանին մէջ Լաղեանին հետ նստիլը:

Անմիջապէս «Վերելք» թերթի գրասենեակէն Սէրգօն դուրս նետեցին եւ գրաւեցին գոյքերը:

(Շար.)

պատուաններուն ալ հրամայուած է արգիլել յունական նաւերուն վերադարձը, որպէսզի ապստամբներուն ձեռքը չանցնին կամ անոնց օգնութիւն չհասցնեն:

⁂ Այն երեսփոխաններն ու ծերակուտականները որոնք տակաւին ձերբակալուած չեն, հրաման առացան չհեռանալ իրենց տուներէն եւ միշտ պատրաստ գտնուիլ որ եւ է կոչնագրի պատասխանելու :

⁂ Պուլկարիոյ արտաքին նախարարը կարեւոր ժողով մը սարքեց Սոֆիայի մէջ, Յունաստանի կացութեան մասին խորհրդակցելու համար: Կը մասնակցէին Ֆրանսայի, Գերմանիոյ, Փոքր Համաձայնութեան եւ Պալքանեան պետութիւնները: Ցետոյ Պորիս թագաւորը երկար տեսակցութիւն մը ունեցաւ վարչապետին հետ, դարձեալ Յունաստանի մասին:

Աթէնքի ռումանական դեսպանը այցելելով Յունաստանի վարչապետին, յայտնեց թէ պալքանեան համաձայնութիւնը բացառիկ ուշադրութեամբ կը հետեւի դէպքերուն, մաղթելով որ անհետանայ քաղաքացիական պատերազմի վտանգը:

⁂ Աթէնքի թերթերը կը գրեն թէ կառավարութիւնը բռնած է Մակեդոնիոյ ապստամբներու հրամանատարին, Զօր. Քամէնոսի մէկ հեռագիրը, որով կը խնդրէր ծովակալ Տէմէսթիքասէն՝ օգնութեան հասնիլ եւ զօրք հանել:

⁂ Եգիպտական նախարարը խոստովանելով հանդերձ թէ ապստամբութիւնը նոր ծախքեր պիտի պատճառէ, յայտարարեց թէ Յունաստան պիտի վճարէ իր արտաքին պարտքերը, համաձայն Լոնտոնի պայմանագրին: Նախարարը ձերբակալել տուաւ այն անձերը որոնք երկիւղալի լուրեր կը տարածէին ելմտական կացութեան մասին:

Զինուորութեան երկարաձգման խնդիրը

Նախարարական խորհուրդը երէկ, հինգշաբթի, քննութեան ենթարկեց զինուորութեան շրջանի երկարաձգման ծրագիրը: Առաջին ընթերցումն է այս, իբրեւ նախնական խորհրդակցութիւն: Վերջնական որոշումը պիտի տրուի երկրորդ ժողովի մը մէջ, եւ յետոյ օրինագիծը պիտի ներկայացուի խորհրդարանին, թերեւս յաջորդ շաբթու:

Այս խնդիրը արդէն իսկ իբարանցումի մատնած է հանրային կարծիքը: Երեսփ. ժողովի զինուորական յանձնաժողովին առջի օրուան նիստին մէջ, երեսփոխան մը հարցումներ ուղղեց, իմացած ըլլալով թէ կառավարութիւնը կ'ուզէ երկու տարուան վերածել զինուորութեան շրջանը: Յանձնաժողովին նախագահը պատասխանեց թէ օրինագիծը շուտով պիտի ներկայացուի խորհրդարանին :

Կ'րսուի թէ այս միեւնոյն հարցին առթիւ, Պ. Էռիօ թելադրած է իր ընկերներուն՝ փութացնել արմատական – ընկերվարական – ներու ընդհ. ժողովին գումարումը, նշանակելով մարտ 5ին, փոխանակ 30ի եւ 31ի, ինչպէս որոշուած է:

Ջախսակողմեան մամուլը եւ մասնաւորապէս ընկերվարական – համայնավար միացեալ ճակատը բուռն պայքար կը մղէ այս նոր ծրագրին դէմ, ազդարարելով թէ ընդհ. սպայակոյտը կ'ուզէ իր կամքը պարտադրել եւ պատերազմի պատրաստուիլ:

Անգլիոյ նոր սպառազինութիւնները

Անգլիոյ երեսփ. ժողովը չորեքշաբթի օր սկսաւ քննել նաւային ելմտացոյցը, որ նոյնպէս յաւելում կը ցուցնէ.— 3,500,000 ստերլին: Ցամաքային եւ օդանաւային ուժերն ալ հաշուելով, Մեծն Բրիտանիա 1935ին ազգային պաշտպանութեան պիտի յատկացնէ մօտաւորապէս 10 միլիոն ոսկիի յաւելուածական վարկ մը: Ամբողջ ելմտացոյցը կը հասնի 60,050,000 ոսկիի, մինչդեռ անցեալ տարի 57,050,000 էր:

Նաւային վարկերու յաւելման մեծ մասը պիտի գործածուի գլխաւոր ռազմանաւերու նորոգման եւ արդիացման: Միեւնոյն ատեն պիտի աւելնան 2200 նաւազներ եւ սպաներ: Իսկ նոր մարտանաւերու շինութիւնը պիտի շարունակուի համաձայն նախորդ ծրագրին:

Երեսփ. ժողովի նոյն նիստին մէջ, աշխատաւորական երեսփոխան մը հարցուց թէ կառավարութիւնը չուզե՞ր հետ առնել Մաքտօնըլտի զեկոյցը՝ սպառազինութեանց յաւելման մասին, մինչեւ որ կարելի ըլլայ խորհրդակցութիւններ կատարել Պերլինի մէջ: Արտաքին նախարարը «ո՛չ» պատասխանեց վճռապէս: Այս առթիւ հաստատուեցաւ թէ ոչ ոք կը հաւատայ Հիթլէրի հիւանդութեան, եւ բոլորն ալ զայն կը վերագրեն դիւանագիտական ճարտարութեան մը:

Մինչ այս մինչ այն, պայքարը կը շարունակուի միջազգային մամուլին մէջ, Անգլիոյ վարչապետին զեկուցման եւ Պերլինի ճամբորդութեան յետաձգման առթիւ: Գերմանական թերթերը ուժգնօրէն կը մեղադրեն թէ Անգլիան եւ թէ Ֆրանսան, պնդելով թէ սխալ տեղեկութիւններ կը տարածեն Գերմանիոյ վերազինման մասին, արդարացնելու համար իրենց սպառազինութիւնները: Լոնտոնի մէջ կը կարծեն թէ ինչ որ ալ պատահի Պերլինի ճամբորդութեան մասին, արտաքին նախարարը չպիտի հրաժարի Վարշաւայի եւ Մոսկուայի այցելութենէն, որ նոյնքան մեծ արժէք ունի:

ՋԱՆԱԶԱՆ ԼՈՒՐԵՐ ՔԱՆԻ ՄԸ ՏՈՂՈՎ

ՄԷԿՈՒԿԷՍ ՄԻԼԻՈՆ ՖՐԱՆՔԻ ձոյլ ոսկի գողցուեցաւ Քրոյտընի օդանաւային կայանէն (Լոնտոն): Անծանօթներ մտնելով օդանաւային ընկերութեան գրասենեակը, փախցուցին երեք սնտուկներ, որոնք Փարիզ պիտի փոխադրուէին:

ՄԱՀՈՒԱՆ ԴԱՏԱՊԱՐՏՈՒԵՑԱՒ «Քորսիքայի վագրը», հռչակաւոր աւազակ Սփատա, որ տարիներով ահուսարսափ սփռած է այդ շրջանին մէջ: Սփատա մոլեռանդ հաւատացեալ մըն է, եւ երբ վճիռը հաղորդեցին, աղաղակեց.— «Ջհասկցան զիս: Աւելի փորձանքներ պիտի թափին աշխարհի վրայ »:

ՄՇՏՆՋԵՆԱԿԱՆ ԲԱՆՏԱՐԿՈՒԹԵԱՆ դատապարտուեցաւ երէց մը, Ֆիրմէն ժան, որ տարիներէ ի վեր կը գործածէր իր աղջիկը: Նախապէս ձերբակալուած էր 1930 յունիսին, բայց ազատ արձակուեցաւ, կինն ու աղջիկը հետ առած ըլլալով իրենց ամբաստանութիւնը: Հրէշը նորէն կը շարունակէր իր պիղծ յարաբերութիւնները, այն աստիճան որ աղջիկը ստիպուեցաւ գրացիներուն քով ապաստանիլ: Այս անգամ մայր ու աղջիկ նորէն դատարան դիմեցին եւ խոստովանեցան թէ սուտ խօսած էին, որովհետեւ հրէշը կը սպառնար սպաննել զիրենք: Առաջին անգամ է որ այսքան ծանր պատիժ կը տրուի նոյն յանցանքին համար:

ՈՍՏԻԿԱՆՈՒԹԻՒՆԸ ԴԵՌ ՉԷ ԳՏԱԾ այն անծանօթը, որ մահացու վէրքեր տուած էր Օննիկ Տէտէեանի, ինչպէս գրած էինք երէկ: Կը կարծուի թէ պատճառը գողութիւն է, որովհետեւ Տէրէեան կիրակի օր Վիշիէն Փարիզ եկած էր գնումներու համար եւ 5000 ֆրանք դրամ ունէր վրան:

ՄԵՐ ՀԱՍՏԵՍ

ՓԱՐԻԶԻ Հայրենակցական-Ուսանողական Հ. Միութեան ընդհ. ժողովը այս կիրակի կէս օրէ վերջ ժամը 3ին, 131, rue du Fbg. du Temple, մէթրօ Պէլվիլ: Օրակարգ. ընտրութիւն նոր վարչութեան եւ ուրիշ կարեւոր հարցեր:

Կը խնդրուի նախորդ վարչութենէն ներկայանալ Միութեան գոյքով

Վասպուրականցի Հայրենակիցներուն

Փարիզի եւ Շրջաններու մէջ բնակող եւ գտնուող բոլոր վասպուրականցիները անխտիր ժողովի կը հրաւիրուին 2 Մարտ, Ուրբաթ երեկոյ ժամը 9ին Ֆօրիա սրճարանին մէջ, 61, Rue Mr. le Prince, Մէթրօ Odéon, հիմնելու համար վասպուրականցիներու Հայրենակցական Միութիւն մը: Բոլոր հայրենակիցներէն կը խնդրուի անպայման ներկայ գտնուիլ:

ՇՆՈՐՀԱԿԱԼԻՔ

Տը Հ. Կ. Խաչի Անկէնի մասնաճիւղի վարչութիւնը իր խորին շնորհակալութիւնները կը յայտնէ Երգ. վարչութեան ատենապետուհի տիկ. Տ. Մխաբեանին եւ Գ. Ս. Ցասունին իրենց կուռ եւ գեղեցիկ բանախօսութիւններուն համար. Գ. եւ տիկ. Ա. Գարթեւեանին, տիկ. Մառի Քէրզիպաշեանին, տիկ. Արշալոյս Մարգիսեանին, օր. Ալիս Գալըմեանին, Պ. Ա. Դմբէթեանին, «Խոմիտաս» երգչախումբին, որոնք իրենց շնորհալի մասնակցութեամբը գեղարուեստական սքանչելի բաժին մը կազմեցին, տիկ. Հ. Բաքերդեանին որ սիրայօժար եւ ինքնաբերաբար ստանձնեց սորվեցնել փոքրիկին «Սեւ Հողերու» վերջին պատկերին ներկայացումը. հանդէսին կարգադիր Մասնախումբին բոլոր անդամներուն եւ անդամուհիներուն, վիճակահանութեան նուիրատուներուն, Թիւթիւնճեան – Փանոսեան նպարեղէնի տան եւ Պ. Մելքոնին որոնք ճոխ նուիրատուութիւններ ըրին պիւֆէին, եւ բոլոր անոնց որոնք իրենց անձնուէր ջանքերուն շնորհիւ մեծապէս նպաստեցին փետրուար 24ին տեղի ունեցած մեր հանդէսին:

Հանդէսին նկարագրութեան մէջ մոռցուած էր յիշել Պ. Գերթայեանը, որ յաջողութեամբ արտասանեց Շուշանիկ Կուրղինեանի «Այդ մենք ենք գալիսը», բանուորի մը տարազով:

Վարչութիւն

×

Հոգաբարձութիւնս իր խորին շնորհակալութիւնը կը յայտնէ Պ. Աւօ Քէշիշեանի, Թաշճեանի, Ցակոբեանի, Սահակի եւ Հայրապետեանի, որ իրենց սիրայօժար մասնակցութիւնը բերին Փետր. 17ին Եկեղեցւոյ մէջ Տ. Գարեգին Արքեպս. Յովսէփեանի կատարած Ս. Պատարագի երգեցողութեանց համար:

Հոգաբարձութիւն Առնուվիլի Ս. Խաչ Եկեղեցւոյ

«ՅԱՌԱՋ»Ի ԹԵՐԹՕՆԸ (37)

ԽԱՉԱԳՈՂԻ ՅԻՇԱՏԱԿԱՐԱՆԸ

»»»··«««

Գրեց՝ ՐԱՖՖԻ

Գեղեցկագէմ գործակատարը մի լաւ գրաւական է առեւտրի յաջողութեան, մանաւանդ երբ գնողները կանայք են:

Շատ անգամ նա զիտմամբ գործը երկարացնում էր, աւելի այն ժամանակ, երբ տեսնում էր, որ ինչպէս ասում են, մէկի «աչքումը լոյս կայ»:

— Օրիորդ, ասում էր, ձեր գեղեցիկ գլխին շատ կը սազի այդ հիանալի փարուակալը, յատուկ ձեր սիրուն մազերի համար պատրաստուած է: Օրիորդը ժպտում էր, խնդրում էր մօրից գնել այն փարուակալը:

Ի՞նչ էր անում քեռի Պետրոսը:

Տեսար, մօտեցաւ տան պառաւին: (Ըստ մեծի մասին այնպիսիներին, որոնց վրայ տանեցիք ուշադրութիւն չեն դարձնում, միայն նայում են, որպէս մի հնացած, գործածութիւնից ընկած կարասիքի վրայ): Կը սկսէր գրաւեցնել նրան, առածներ, առակներ կը պատմէր, եւ արտասուելու չափ կը ծիծաղցնէր: Նա առանձին ընդունակութիւն ունէր պառաւներին գրաւելու: Այդ միջոցին նա առեւտուրը աւելի ձգում էր, որպէսզի քեռի Պետրոսը աւելի երկար ժամանակ ունենայ, որպէս նա սովորաբար ասում էր՝ «տան յիմարի ուղեղը թափ տալու»...

Այդ առանց նպատակի չէր: Որովհետեւ քեռի Պետրոսը իւր յատուկ խորամանկութեամբ, տեղեկանալով նոյն տան հանգամանքներին, այնուհետեւ քիչ չէր պատահում որ միանգամ իւր արկղով այն տունը մտնող մանրավաճառը միւս անգամ յայտնւում էր բոլորովին ուրիշ կերպարանքով.— խաչով, աւետարանով, կամ սրով, գիշերային մթութեան մէջ...

Եւ այդպէս, մեր մանրավաճառութիւնը ունէր ոչ թէ չահեկան նպատակ, այլ մենք գործ էինք գնում որպէս մի միջոց, որ նրա պատրուակով կարողանայինք մեր ցանկացած տեղերը մտնել, հետազօտել, լրտեսել, առանց մեզ վրայ կասկած յարուցանելու:

Ես մինչեւ այսօր սարսափով յիշում եմ մի գէպք... մինչեւ այսօր զգում եմ իմ ձեռքերի վրայ այն անմեղ արեան թացութիւնը:

Գտնւում էինք փոքրիկ գաւառական քաղաքում: Մենք մտանք մի տուն, ի հարկէ, իբրեւ մանրավաճառներ. Քեռի Պետրոսը սովորութիւն ունէր հարկը պահանջած տեղերում ցոյց տալ խելառ կամ յիմար, կամ ապուշ եւ կամ չափից դուրս միամիտ: Այդ տան մէջ նա ձեւացրեց իրան սաստիկ երկչոտ.

Այնտեղ ապրում էին չորս հոգի միայն՝ — երկու պինդ ամուսիններ, մի պառաւ եւ մի աղախին: Ամուսին այրը ծխում էր իւր չիբուխը եւ անդադար զանգատւում էր բժշկապետից: Պառաւ տան տիկինը զբաղուած էր իւր մոխրագոյն թութակով եւ երկու սպիտակ կատուներով, որոնք նրա գլխաւոր միսիթարութիւնն էին ներկայացնում:

Երբ որ մենք ներս մտանք, թութակը արտասանեց մի քանի մարդկային բառեր: Քեռի Պետրոսը զարհուրեցաւ...: Այդ մարդը, որ հազար սատանաներից երկիւղ չունէր— «սատանան»... «սատանան»... աղաղակելով, ճիչ բարձրացնելով դուրս փախաւ: Տանտիրոջ վրայ ցաւալի ներգործութիւն ունեցաւ, երբ տեսաւ որ իւր թութակը անզգուշութեամբ վախեցրեց խեղճ մարդուն: Նա իւր սպասաւորին: Պառաւը երկար աշխատում էր համոզել, հանգստացնել նրան, հաւատացնելով որ իւր տեսածը սատանայ չէ, այլ հասարակ թռչուն է, միայն սովորել է մի քանի բառեր արտասանել: Քեռի Պետրոսը որ մի քանի անգամ եղել էր թութակների հայրենիքում եւ անհամար խումբերով էր տեսել նրանց հնդկաստանի կղզիներում,— վերջապէս համոզուեցաւ, որ իւր տեսածը սատանայ չէր, մանաւանդ երբ պառաւը դրեց նրան իւր ոսկրացած ձեռքի վրայ եւ սկսեց շաքար ուտացնել.

Բարեսիրտ ամուսինները, քեռի Պետրոսին աւելի մխիթարելու համար, դիտմամբ թանգ վճարելով, գնեցին մեզանից զանազան իրեղէններ, որոնք գուցէ նրանց ամենեւին պէտք չէին: Մենք շնորհակալութիւն յայտնելով եւ նրանց երկար կեանք բարեմաղթելով, հեռացանք:

Մենք իջեւանել էինք մի կեղտոտ հիւրանոցում, որ աւելի նման էր գինետան, այն զանազանութեամբ միայն որ այստեղ կարելի էր գտնել խիստ վատ կահաւորած սենեակներ: Նրա ընդարձակ բակում իրանց ձիաններ հանգստացնելու համար կանգնում էին կառապանները: Այդ պատճառով այդ հիւրանոցը այն տեսակներից էր, ուր ամբողջ գիշերը յանախորդները չեն պակասում. անդադար շատերը մտնում են եւ դուրս են գալիս: Եւ այդ հարբած, խելագարուած խառնիճաղանճի մէջ սիրում էր այնպիսի բարոյական խառնաշփոթութիւն, որ ոչ ոչ միմեանց չէր հասկանում: Այդ բոլորը մեզ համար շատ նպաստաւոր էր: Մեզ շատ հնարաւոր էր գիշեր– ուայ մի որոշեալ ժամում դուրս գալ այնտեղից, գնալ ուր որ ցանկանում էինք, կատարել մեր գործը եւ կրկին վերադառնալ, առանց ոչ ոքից նկատելի լինելու:

Քեռի Պետրոսը մի գիշեր չգնաց հասարակաց սեղանատունը ընթրիք ուտելու, այլ պահանջեց մի առանձին կերը սառն միս եւ մի շիշ արաղ, որ բերեցին մեր սենեակը: Նա մի քանի մարդու չափ ուտել կարող էր, իսկ ամբողջ շիշ արաղը նրա սովորական խմիչքն էր ընթրիքի ժամանակ: Նա արաղ չէր սիրում, պահանջեցի ինձ համար մի շիշ գինի:

Մենք տեղեկացել էինք որ այն տան, ուր որ թութակը վախեցրեց քեռի Պետրոսին, փոքրիկ քաղաքի հարուստներից մէկն էր: Մենք գիտէինք որ երկու ծերունի ամուսինները ունէին իրանցտան մէջ մի նշանաւոր գումար որ պահել էին սեւ օրուայ համար.

Ընթրիքից յետոյ քեռի Պետրոսը հարցրեց ինձ.

— Մուրատ, դու ի՞նչ տեսակ գէնք աւելի լաւ գործածել գիտես:

— Ատրճանակներ: Մի օր գրաւ եկանք, ես հինգ անգամ մինը միւսի ետեւից կարողացայ խփել օդի մէջ նետած խնձորը:

(Շար.)

Le Gérant: H. STEPHAN

17, Rue Dameame, PARIS (13)

Imprimerie A. DER (AGOPIAN)

ՕՐԱԹԵՐԹ՝ ԱԶԳԱՅԻՆ, ՔԱՂԱՔԱԿԱՆ, ԳՐԱԿԱՆ

LE PREMIER QUOTIDIEN ARMENIEN EN EUROPE

HARATCH

(Fondé en 1925) :-: R. C. Seine 276.286

Directeur et Propriétaire : SCH. MISSAKIAN
Rédaction et Administration
ԽՄԲԱԳՐՈՒԹԻՒՆ ԵՒ ՎԱՐՉՈՒԹԻՒՆ

17, Rue Damesme, PARIS (13e)
Téléphone : Glacière 15 – 70
(ԵՐԹԵՒԵԿԻ ՀԱՄԱՐ՝ Métro : TOLBIAC)

ԲԱԺԱՆՈՐԴԱԳՐՈՒԹԵԱՆ ՊԱՅՄԱՆՆԵՐ,—	ՏԱՐԵԿԱՆ	ՎԵՑԱՄՍԵԱՅ	ԵՌԱՄՍԵԱՅ
Ֆրանսա եւ գաղութներ	140 ֆրանք	70 ֆրանք	35 ֆր.
Անգլիա, Եգիպտոս, Զուիցերիա, Իտալիա	250 »	130 ֆրանք	—
Ամերիկա եւ ուրիշ Երկիրներ	200 ֆրանք	100 ֆրանք	—

ՇԱԲԱԹ 9 ՄԱՐՏ SAMEDI 9 Mars 1935

ԺԱ՝ ՏԱՐԻ - 11e Année № 2713

Խմբագիր՝ ՇԱՒԱՐՇ ՄԻՍԱՔԵԱՆ

ԳԻՆ 50 ՍԱՆԹԻՄ

ԵՐԿՈՒ ԽՕՍՔ

ՄՈԽԻՐԻ ՏԱԿ ԹԱՂՈՒԱԾ ԿՐԱԿՆԵՐ

Պուլկարիոյ բողոքը՝ Թուրքիոյ սպառազինութեանց առթիւ, կը սպառնայ աւելի ծանրացնել կացութիւնը, Պալքաններու մէջ:

Թուրքիա շատոնց իր ուշադրութիւնը կեդրոնացուցած է արեւելեան Թրակիոյ վրայ, որ երկար ատեն լքուած էր:

Քրտական ապստամբութեան խորտակումէն յետոյ, նոյն լիազօրութիւններով Թրակիա փոխադրուեցաւ «արեւելեան նահանգներ»ու մարզպանը, Իպրահիմ Թալի:

Այս առթիւ արտակարգ խորհրդակցութիւններ կատարուեցան Էտիրնէի մէջ: Մասնաւոր հրահանգներ տրուեցան շրջանի նահանգապետներուն: Եւ կազմուեցաւ հիմնական ծրագիր մը, երկու գլխաւոր ճակատներով,— Տեղաւորում եւ վերազինում:

Վերջին երեք տարիներու ընթացքին, «Յառաջ» բազմաթիւ ուշագրաւ տեղեկութիւններ եւ թղթակցութիւններ հրատարակեց այս նոր քաղաքականութեան մասին, որ. կ'ապացուցանէր թէ Թուրքիա ոչ միայն հրաժարած չէ եւրոպական ցամաքամասի վերջին փշրանքէն, այլ եւ աւելի հեռաւոր նպատակներ եւ ծրագիրներ կ'որոճայ:

Այսպէս, վերջին տարիներու ընթացքին, գաղթականներու տեղաւորման ծրագրին ծանրութեան կեդրոնն ալ փոխադրուեցաւ Թրակիա: Նոյն իսկ մամուլը մասնաւոր քարոզութեան ձեռնարկեց, ուժ տալու համար նոր քաղաքականութեան:

Մամուլը կ'ուզէր ապացուցանել թէ՝ նախընտրելի է ամէնէն առաջ շէնցնել Թրակիան, այնտեղ համախմբելով Պուլկարիոյ եւ մասնաւորապէս Ռումանիոյ Թուրքերը, որոնք չպիտի կրնան յարմարիլ Անատոլուի կամ արեւելեան նահանգներու միջավայրին:

Այս առթիւ, կ'արծարծէին պատմական յիշատակներ, կ'ոգեկոչէին հին փառքերը, եւ տնտեսականին հետ քաղաքական հեռանկարներ ալ կը պարզէին:

Նոր քաղաքականութիւնը մասնաւորապէս գոյն եւ շեշտ ստացաւ անցեալ տարի, փոխադարձ ամբաստանութիւններով:

Պուլկարական թերթերը եւ ազգային կազմակերպութիւններ կը գանգատէին թէ թրքական գաղտնի գործակալներ եւ միութիւններ դաւեր կը լարեն բուն իսկ Պուլկարիոյ մէջ, գրգռելով իսլամները, որոնց թիւը կէս միլիոնը կ'անցնի:

Իսկ Թուրքերը աւելի բարձր պոռալով, կը յայտարարէին թէ Պուլկարիա «կը փճացնէ» իր երկրին մէջ հաստատուած Թուրքերը, նիւթապէս թէ բարոյապէս:

Մինչ բանավէճը կը շարունակուէր — եւ այժմ կը շարունակուի շատ աւելի բուռն— Իսթանպոլոյ արեւելեան գործակալութիւնը կը հաղորդէր հետեւեալ տեղեկութիւնները (Յառաջ, 26 փետր.).

1. Վերջերս Էտիրնէի մէջ գումարուած է ժողով մը, նախագահութեամբ Թալ Օկուրանի (Իպրահիմ Թալի):

2. Ժողովը քննած է ծրագիր մը, որուն համաձայն 350.000 գաղթականներ պիտի տեղաւորուին այդ շրջանին մէջ, երեք տարուան ընթացքին, փոխադրուելով Ռումանիայէն, Պուլկարիայէն, Եուկոսլավիայէն եւ Խրիմէն: Այս բոլոր գաղթականները պիտի տեղաւորուին Թրակիոյ մէջ, հեռացած Յոյներուն եւ Պուլկարներուն տեղ:

3. Թրքական կառավարութիւնը նկատի ունենալով Պուլկարներու ձգտումները, անհրաժեշտ կը գտնէ զօրացնել Թրակիոյ ամրութիւնները եւ կատարել ձեւի մը վերածել զինուորական կազմակերպութիւնը:

4. Թուրք թերթերը դիտել կուտան թէ Թրակիոյ մէկ մասը անարդարօրէն միացուած է Պուլկարիոյ, մանաւանդ որ մինչեւ Ֆիլիպէ երկարող երկրամասը ոչ մէկ զինուորական կամ տնտեսական արժէք ունի Պուլկարիոյ համար ...

Մնացեալը կը տեղեկանաք պուլկարական ծանուցագրէն, որ յանձնուած է Ազգերու Դաշնակցութեան, եւ որ շատ աւելի ծանրակշիռ իրողութիւններ կը մատնանշէ:

Ուրեմն, 1. Թուրքիա տեղաւորում կը կատարէ Թրակիոյ մէջ, քշելով պուլկարական վերջին մնացորդները:

2. Արտակարգ սպառազինութիւններ կատարած է եւ կը կատարէ, հրասախումբեր կազմելով տեղւոյն վրայ, 500 թնդանօթ, ինչպէս եւ 24,000 զինուոր փոխադրելով դուրսէն:

3. Զօրքն ու ժողովուրդը կը նախապատրաստէ արշաւանքի մը, դէպի հարաւային Պուլկարիա ...

Երեւութապէս, այս պատրաստութիւնները կապ ունին Յունաստանի դէպքերուն հետ: Իսկ իրականին մէջ, շատոնց սկսած են, եւ այժմ նոր թափ կ'առնեն, իբրեւ հետեւանք յունական յեղափոխութեան

Պալքանեան դաշինքով, որուն չմիացաւ Պուլկարիա, որպէս զի վերջնապէս չկորսնցնէ իր հողային պահանջները, եւ մասնաւորապէս թուրքեւ-յոյն զինակցութեամբ, Թուրքիա յանձն առած է պաշտպանել Յունաստանի հողային ամբողջութիւնը: (Եւ փոխադարձաբար):

Յունական ապստամբութիւնը բացառիկ պատեհութիւն մը կ'ընծայէ Թուրքիոյ, յառաջ տանելու համար իր հիմնական քաղաքականութիւնը,—ոչ միայն տեղաւորում եւ վերազինում Թրակիոյ մէջ, այլ եւ ծաւալում:

Ո՞ւր կրնայ յանգիլ այս շղթայինք վիճակը, հրձգապատուած այնքան պայթուցիկ նիւթերով:

Գոհանա՛նք արձանագրելով դէպքերը, փոխանակ բարձր քաղաքականութիւն փորձելու եւ գուշակութիւններ կատարելու:

Համբերանք չունին մեր «քաղաքագէտները», իսկ մեզի կ'իյնայ վերլուծել կացութիւնը, այնպէս ինչպէս կը ներկայանայ, մէկ օրէն միւսը:

Շ.

ՎԵՐՋԻՆ ԺԱՄ

ՊՈՒԼԿԱՐԻԱ ԲՈՂՈՔԵՑ ԱԶԳԵՐՈՒ ԴԱՇՆԱԿՑՈՒԹԵԱՆ ՄՕՏ ԹՈՒՐՔԻՈՅ ՍՊԱՌԱԶԻՆՈՒԹԵԱՆՑ ԴԷՄ

Թուրքերը 500 թնդանօթ եւ հինգ զօրաբաժին կեդրոնացուցած են Թրակիոյ մէջ

»»»··«««

Թուրքիա իր կարգին կ'ամբաստանէ Պուլկարիան ըսելով թէ կ'ուզէ օգտուիլ ՅՈՒՆԱՍՏԱՆԻ ԽՌՈՎՈՒԹԻՒՆՆԵՐԷՆ

Յունական յեղափոխութեան ամէնէն տաք շրջանին, նոր անակնկալ մը կը սպառնայ վերի վայր շրջել քաղաքական կացութիւնը՝ Պալքաններու մէջ:

Մարտ 7ին, Ազգերու Դաշնակցութեան պուլկարական պատուիրակը, Պ. Անտոնով, ծանուցագիր մը յանձնեց ընդհ. քարտուղարին, բողոքելով թէ Թուրքիա մեծամեծ ուժեր կը կեդրոնացնէ պուլկարական սահմանին մօտ: Լուրը անմիջապէս տարածուեցաւ, մեծ յուզում պատճառելով:

Պուլկարական ծանուցագիրը դիտել կուտայ թէ՝ պալքանեան դաշինքին կնքումէն մէկ տարի վերջը, թրքական կառավարութիւնը սկսաւ վերակազմել իր բանակը, մեծապէս զօրացնելով սահմանամերձ շրջանին՝ արեւելեան Թրակիոյ զինուորական ուժերը: Անցեալ տարի հինգ հարիւր թնդանօթ եւ երկու զօրաբաժին ղրկուած են այդ շրջանը: Պուլկարական կառավարութիւնը բողոքեց, սակայն թրքական կառավարութիւնը պատասխանեց թէ այս ձեռնարկները անհրաժեշտ են, Տարտանէլի պաշտպանութեան համար: «Իսկ անցեալ յունուարին եւ փետրուարին, Թրակիոյ թրքական ուժերը աւելցան նոր զօրաբաժինով մը: Հրացաններ եւ ռազմանիւթ բաշխուեցաւ գիւղացիներուն, պարենաւորման, հանդերձաւորման եւ սպառազինութեան կայաններ հաստատուեցան սահմանագլուխին երկայնքը, եւ ընդհանրապէս տենդագին գործունէութիւն մը սկսաւ ամբողջ նահանգին մէջ, կարծես թէ պատերազմի նախօրեակին ըլլայինք: Բոլոր թրքական գիւղերու տուները լեցուած են զինուորներով եւ թնդանօթներով: Թրքական կառավարութիւնը անբաւական համարելով այս ձեռնարկները, մարտ 1ին հրամայեց զէնքի տակ առնել Թրակիոյ բոլոր պահեստիները: Եւ որովհետեւ այս պահեստիները մեծ թիւ մը չեն կազմեր, նկատի առնելով շրջանին ցանցառ բնակչութիւնը, անոնց վրայ աւելցուցին 24,000 նորագիր զինուորներ, Պոլսէն եւ Անատոլուէն: Էտիրնէի մէջ, թրքական իշխանութիւնը սկսաւ ՀՐՈՍԱԽՈՒՄԲԵՐ ԿԱԶՄԵԼ ԱՆԿԱՆՈՆ ԶԻՆՈՒՈՐՆԵՐԷ, ԾՊՏԵԱԼ ՍՊԱՆԵՐՈՒ ՀՐԱՄԱՆԱՏԱՐՈՒԹԵԱՆ ՏԱԿ, ՈՐՊԷՍԶԻ ԳՈՐԾԱԿՑԻՆ ՊՈՒԼԿԱՐԻՈՅ ՄԷՋ, Ի ՆԱԽԱՏԵՍՈՒԹԻՒՆ ՄՕՏԱԼՈՒՏ ԹՇՆԱՄՈՒԹԵԱՆՑ: Ամբողջ շրջանին մէջ, խստօրէն դադրած են սպաներու եւ զինուորներու արձակուրդները, եւ տենդագին քարոզութիւններ կ'ըլլան թէ քաղաքացիներուն եւ թէ զօրքին մէջ, որոնք կը գրգռուին Պուլկարիոյ դէմ: ԲԱՑԷԻԲԱՑ ԿԸ ԽՕՍՈՒԻ ԹՐՔԱԿԱՆ ՅԱՐՁԱԿՈՂԱԿԱՆԻ ՄԸ ՄԱՍԻՆ, ԱՅՆ ՀԱՒԱՏՔԸ ՆԵՐՇՆՉԵԼՈՎ, ԹԷ ԹՈՒՐՔ ԲԱՆԱԿԸ ՊԱՏՐԱՍՏ Է 24 ԺԱՄԷՆ ԳՐԱՒԵԼՈՒ ԱՄԲՈՂՋ ՀԱՐԱՒԱՅԻՆ ՊՈՒԼԿԱՐԻԱՆ: Այս առթիւ Էնկիւրիի ղրկուած բոլոր ծանուցագիրները մնացած են անպատասխանի»:

Ծանուցագիրը կ'ազդարարէ թէ Պուլկարիա պիտի հարկադրուի Ազգերու Դաշնակցութեան խորհուրդին դիմել, եթէ չբարեփոխուի այս կացութիւնը:

Ի՞նչ կ'ըսէ թուրք պատուիրակը

Այս բողոքը իմանալէ անմիջապէս վերջ, թրքական պատուիրակը՝ Քէմալ Հիւսնի փութաց Ազգերու Դաշնակցութեան ընդհ. քարտուղարին քով, եւ երկար տեսակցութիւն մը ունեցաւ: Տեսակցեցաւ նաեւ Պ. Րոզէնպէրկի հետ, Ռուս մը, որ վերջերս պաշտօնի կոչուած էր Ազգերու Դաշնակցութեան մէջ, իբրեւ օգնական քարտուղար: Յետոյ կարգ մը յայտարարութիւններ ըրաւ մամուլին, մասնաւորապէս շեշտելով.

— «Թուրքիա միայն խաղաղասիրական նպատակներ կը սնուցանէ իր բոլոր դրացիներուն հետ: Պուլկարիոյ այսօրուան ձեռնարկը եւ տրուած բացատրութիւնները ո՛ր եւ է կապ չունին դրացի եւ բարեկամ երկիրներու դժբախտ պատահարներուն հետ: Բայց եւ այնպէս ստոյգ է թէ այս ձեռնարկը կատարուած է ճիշդ այն պահուն երբ այդ դէպքերը տեղի կ'ունենան եւ դեռ չեն վերջացած: Իրողութիւն է որ Պուլկարիա զինուորական միջոցներ ձեռք առած է եւ կը շարունակէ առնել, յունական սահմանին վրայ: Թուրքիա, իբրեւ անդամը պալքանեան միութեան եւ թուրքեւյունական սիրալիր համաձայնութեան, չէր կրնար անտարբեր մնալ այդ կարգադրութեանց հանդէպ: Թուրքիա ամէն պարագայի մէջ հաստատապէս կապուած է Պալքանեան դաշինքով երաշխաւորուած հողային գոյավիճակի պահպանման: Պուլկարիոյ ձեռնարկը չի փոխեր մեր ուղեգիծը, որ ներշնչուած է Պուլկարիան ալ օր մը Պալքանեան համաձայնութեան մէջ տեսնելու բաղձանքէն: Մենք չենք կրնար լրջօրէն խօսիլ այդ համաձայնութեան ո եւ է մէկ անդամին ռազմատենչ դիտաւորութեան մասին, որովհետեւ դաշինքին էութիւնն իսկ կը տրամադրէ պահպանել հողային գոյավիճակը՝ Պալքաններու մէջ »:

«Յառաջ»ի վաղուան թիւր

ՊԻՏԻ ՈՒՆԵՆԱՅ ԲԱՑԱՌԻԿ ԲՈՎԱՆԴԱԿՈՒԹԻՒՆ, ԱՍՏՈՒԱԾԱՇՈՒՆՉԻ ԹԱՐԳՄԱՆՈՒԹԵԱՆ 1500ԱՄԵԱԿԻՆ ԱՌԹԻՒ:

«ՅԱՌԱՋ»Ի ՏԵՍԱԿՑՈՒԹԻՒՆՆԵՐԸ ՕՐՈՒԱՆ ՀԱՐՑԵՐՈՒ ՄԱՍԻՆ

»»»··«««

ԻՆՉ Կ'ԸՍԷ ԳԱՂԹԱԿԱՆՆԵՐՈՒ ՏԵՂԱՒՈՐՄԱՆ ՖՐԱՆՍ. ԿՈՄԻՏԷՆ

ԽՄԲ.— Վերջերս տեղական թերթ մը կը գրէր թէ ֆրանսական կոմիտէ մը կազմուած է, գաղթավայրերու մէջ տեղաւորելու համար «հայմաթլոս» տարագիրները: Այս առթիւ լուսաբանութիւններ խնդրած էինք ծերակուտական եւ նախկին նախարար Պ. Ժիւսթէն Կոտարէ, որ յանձնարարած էր դիմել նոյն կոմիտէի վարչութեան ընդհ. քարտուղար Պ. Փրէսաքի (տես «Յառաջ», 2 մարտ):

Պ. Փրէսաք սիրայօժար ընդունելով մեր ներկայացուցիչը, փութաց պատասխանել եղած հարցումներուն:

— Ի՞նչ է ձեր կոմիտէին նպատակը եւ անհայրենիք տարագիրներու մասին հետապնդած քաղաքականութիւնը:

— Մեր կոմիտէն կը ջանայ լուծել տարագիրներու տեղաւորման խիստ ստիպողական խնդիրը, ատոր համար կրցած ենք հաւանութիւնը ստանալ Հարաւային Ամերիկայի քանի մը երկիրներու կառավարութեանց, մասնաւորաբար Փարակուէի, որ Ֆրանսայէն շատ փոքր չէ, բայց հազիւ մէկ միլիոն բնակիչ ունի... Նկատի ունեցած ենք մանաւանդ ռուս գաղթականները: Թէեւ շատ դժուարութիւններ ներկայացած են կազմակերպութեան սկզբնական շրջանին, բայց աստիճանաբար կը հարթուին այդ խնդիրները եւ մենք կրնանք բնտրել մեր նպատակին համապատասխանող երկրագործական կամ արհեստագէտ տարրեր:

— Մինչեւ ցարդ արձանագրուողներուն մէջ Հայեր կը գտնուի՞ն:

— Չեմ կարծեր, թէեւ որ եւ է մասնաւոր տարր նկատի չենք ունեցած:

Շարունակելով իր բացատրութիւնները, ընդհ. քարտուղարը բանց Փարակուէի առաւելութիւնները՝ երկրագործութեան եւ կլիմայի տեսակէտով:

— Կը հաճի՞ք ըսել, թէ Գերմանիայէն եւ վերջերս Սաարէն հեռացող երբայ փախստականները հիւսիսային Սուրիա տեղաւորելու ծրագիր ունեցա՞ծ էք:

— Այդպիսի խնդիր առայժմ ուղղակի մեր գրասենեակին հետ կապ չէ ունեցած, բայց կրնայ ըլլալ, որ յետոյ մենք ալ զբաղինք:

— Այդ պարագային, եթէ որ եւ է ժամանակ ձեր սեղանին վրայ գայ այդպիսի խնդիր մը, չէ՞ք կարծեր թէ աւելի մատնուած Հայերն ալ օգտուելու իրաւունք ունին: Մանաւանդ որ, արդէն հազարաւոր հայ հողագործներ հաստատուած են, նպաստելով երկրին տնտեսական զարգացման:

— Ո՛ր եւ է կասկած չունինք այդ մասին: Հայերը լաւագոյն տարրը եղած են Արեւելքի մէջ: Ի հարկին այդ մտքով կ'առաջնորդուինք: Բայց մենք նկատի ունեցած ենք ուրիշ ծրագիր մը,— հարաւային Ֆրանսայի մէջ երկրագործական տարրեր հաստատել Հայերէ, ինչ որ շատ օգտակար ձեռնարկ մը պիտի ըլլար, մեր տեսակէտով:

— Վերջին հարցում մը եւս, հայ աշխատաւորներու կրած դժուարութեանց մասին.

Գիտէ՞ք, թէ ինչպիսի խոչընդոտներ կը գտնուին անոնց առջեւ, մէկ օրէն միւսը վերի վայր շրջելով անոնց վիճակը

Ան խոստացաւ մօտէն ծանօթ ըլլալ այդ կացութեան, որ ցաւալի է բոլորին համար ալ: Բարեխնամութեան ծերակոյտի մասնաւոր յանձնաժողովը լրջօրէն կը զբաղի այդ խնդրով՝ արդար ու մարդասիրական կարգադրութիւններ ընելու համար:

Հանգանակիչ Յանձնաժողով Ս. Էջմիածնի նորոգութեան համար

ԽՄԲ.— Երէկ հրատարակած էինք կաթող. նուիրակին կոչը, որով աջակցութեան հրաւէր կ'ուղղուի, Էջմիածնի նորոգութեան համար: Այս առթիւ կազմուած է հանգանակիչ յանձնաժողով մը, որուն գլխաւոր անդամներուն ցանկը հաղորդած էինք երկու շաբաթ առաջ: Այդ կազմը աւելի ընդլայնուած ըլլալով, ստացած է հետեւեալ ձեւը, ինչպէս կը հաղորդեն մեզի, պաշտօնական աղբիւրէ.—

Վռամշապուհ եպիսկ. Քիպարեան, Լեւոն Քհնյ. Տ. Արսլանեան, Տիկիններ՝ Բէգլարեան, Գեանճիցեան, Մ. Կիւլպէնկեան, Հ. Լ. Կիւմիւշկէրտան, Բ. Ղուկասեան, Ե. Ճէվահիրճեան, Զ. Ճէվահիրճեան:

Պ. Պ. Արշակ խան Գորոյեան, Յ. Զաւրեան, Ա. Խատիսեան, Տ. Կամսարական, [illegible], Վ. Մալէզեան, Մ. Բունիաթեան, Պ. Արսլանեան, Ռ. Բալեան, Յ. Գալըպեան, Պ. Խմէրեան, Յ. Թէլեան, Բժ. Վ. Թորգոմեան, Զ. Խանզատեան, Ն. Կարագեան, Ա. Կէվրէկ, Ա. Համբարձումեան, Վ. Ճէվահիրճեան, Զ. Յակոբեան, Ե. Ներսէսեան, Գ. Չաքրեան, Ե. Պարկիրեան, Խ. Սվաճեան, Յ. Սարաճեան, Տ. Տէվլէթեան, Ս. Փափազեան. Կ. Փափազեան, Բժ. Պ. Քօլօլեան:

Յանձնաժողովի վարչութեան կազմը.—

Պ. Լ. Կիւմիւշկէրտան՝ ատենապետ, Տիկին Զ. Ճէվահիրճեան՝ փոխ ատենապետուհի, Պ. Յ. Զաւրեան՝ փոխ ատենապետ, Պ. Զ. Խանզատեան ատենադպիր, Լեւոն Քհնյ. Տ. Արսլանեան՝ ատենադպիր, Տ. Կամսարական՝ գանձապետ, Պ. Ա. Համբարձումեան՝ խորհրդական:

Իտալիա դեր ունի՞ այս անցուդարձին մէջ

Ինչպէս կը տեսնուի այս լուրերէն, կացութիւնը շատ փափուկ է Պալքաններուն մէջ, եւ լարած բոլորին ուշադրութիւնը: Քաղաքական շրջանակներու մէջ կը կարծեն թէ պուլկարական բողոքին մէջ դեր ունի Իտալիա: Այս վերջին պետութեան աջակցութեան վրայ էր որ Պուլկարիա մերժեց միանալ Պալքանեան դաշինքին: Միւս կողմէ, Վենիզէլոս եւս հակառակ է Պալքանեան դաշինքին, եւ լրջօրէն հակած՝ Իտալիոյ կողմը: Ապստամբութեան շարժառիթներէն մէկն ալ այս խնդիրն է:

Մինչ այս մինչ այն, Իտալիա կը շարունակէ իր զօրաշարժը, երեւութապէս Հապէշիստանի համար, բայց իրազեկներ կը պնդեն թէ բուն նպատակը աւելի լայն է:

Միւս պետութեանց ընթացքը

Պ. Պաթալով, Պուլկարիոյ արտաքին նախարարը, ուկնդրութեան ընդունելով մամուլի ներկայացուցիչները, բացատրեց թէ Թուրքիա զինուորական արտակարգ միջոցներ ձեռք առած է թուրքեւյունական սահմանագլուխին վրայ: Այս միջոցին 4 – 5

(Լուրերու շարունակութիւնը կարդալ Դ. էջ)

ՅԱՐՁԱԿՈՒՄ ՄԸ ԵՒ ԻՐ ՎԵՐԼՈՒԾՈՒՄԸ

Յունուարի սկիզբները տագնապի մատնուած էին Ֆրանսայի հայ աշխատաւորները :

Օտարականներու դէմ կը գրէին բազմաթիւ թերթեր, օտարականներու դէմ կը խօսէին պետական դէմքեր:

Նոյն ատենուան սկիզբները, խատուտիկ յանձնախումբեր կազմած՝ Հայերն սկսան դիմումներ կատարել Նախարարութեանց :

Այս սենեակներուն մէջ՝ հեղինեցի պատգամաւորները, որոնք Մարսէյլէն ճամբայ կ'ելլէին կամ Ալպոնիի բարձունքէն կ'իջնէին, — բոլորը դէպի Նախարարութիւն :

Սակայն պատգամաւորները, մէկը միւսին հետ մրցումի ելած ... «օրէնքով մէջ», յայտարարութիւններ կու տային շարունակ թէ այսինչ Նախարարը տեսած են, թէ այսպէս խօսած են, թէ, — ո՛վ հայկական բանդագուշանք, — Նախարարը շրջաբերական գրած է նահանգապետներուն, որպէսզի Հայերը Ֆրանսացի նկատուին: (Եւ խորհի՛լ թէ այս մարզոց մէջ կան մեծերաններ, որոնք կը քննադատեն Հ. Յ. Դաշնակցութիւնը, որ խաբուեցաւ Եւրոպացիներու ստորագրած դաշնագիրներէն, — դո՛ւք, հասուն ուղեղով մարդիկ, դուք ժպիտո՛վ մըն ալ կը խաբուիք, վաղն ալ, միւս օրն ալ) :

Այդ օրերուն, հեգնելով Նախարարութեանց դուռներուն առջեւ սպասողները, կը գրէի — « Ես համակրանքս պիտի կապէի այն մարմնին, որ փոխանակ խօսելու բարձրագոյն դուռներու առջեւ՝ ամբոխներու վրայ կամ գաւիթներու մէջ, խօսէր մամուլով»:

Մարգարէութեան կամ հատատութեան խօսք չէր կրնար ըլլալ, — ժամանակէ մը ի վեր Ֆրանսական մամուլը սուր խայթոցներ կը մխէր Հայոց միսերուն մէջ: Յիշեցէք շարքը, — Ալպէր Լոնտր, Պէրթօ: Զարմանալի ոչինչ կայ, եթէ այս մարդիկը մեզ վիրաւորելու ժամանակ՝ գիրք կը բանէին Թրքական ջարդերէն մնացած ճամբու մը վրայ: Առաջինը սաւեծի կը նմանցնէր Թուրքը, որ յանկած կ'ելլէր կը ջարդէր « ոչխար», «մակաբոյծ» եւ « չարչի » Հայը: Երկրորդը, աւելի չնական, իր սէրը կը շնորհէր միայն « ջարդուած Հայերուն»: Այնուհետեւ երեւան կուգայ Կասքուանը, որ կը յարձակէր հայ աշխատաւորներուն վրայ՝ Սուրիացիներու, Ալժերիացիներու կարգին

Ձեռ յիշեր շարժման սկիզբը, որ եղեւցաւ գրականութեան մէջ, — կը յիշէք անշուշտ ծաղկաքաղը, զոր կատարեց Շահան Շահնուր, մօտ տարի մը առաջ, այս թերթին մէջ:

Մամուլին մէկ որոշ մասն ալ լուռ կը մնար տակաւին, հաւկնալի մեղսակցութեամբ մը: Ու ան կը գրէի — « Աւան է պաուպու, — Ֆրանսական մամուլը չի ճանչնար մեզ, Հայը կը շփոթէ Սիռիներու եւ .. Թուրքերու հետ » (Յառաջ, 13 յունուար):

Ու երբ խառնին մէկը, Լիւսիէն Թրպաթէ, կը բանայ իր աղբանոց - բերանը, իրար կ'անցնին բոլորը:

Ինչրե՛մ, դուք որ նախարար կը խաղցնէիք, շրջաբերական կը կարդայիք, դուք ալ կը հետաքրքրուի՞ք եղեր մամուլով:

Ու կը գրէի դարձեալ, — « Մեր աշխատանքի դատը եւս մամուլի հարց մըն է: Անհրաժեշտ է իջնել Ֆրանսական մամուլին մէջ, հանրային կարծիք շինել եւ լռեցնել հրէական փըրփրուքները ». Միաժամանակ կը թելադրէի «ստեղծել մամուլի դիւան մը, որ Ֆրանսական կամ միջազգային գըրականութենէն վերցնէր քանի մը հատուած՝ պատասխանելու համար որ եւ է ապուշ յարձակման (Յառաջ. 27 յունուար):

Այո՛, հայրենակիցնե՛ր, մամուլը Օգոստոսի Կայսրն է մեր օրերու: Չի բաւեր հայկական մամուլ ունենալ, — անհրաժեշտ է ձայն ունենալ օտար մամուլին մէջ, այլապէս մեզ կը գգեն ծանօթ ձեւով:

Կը թուի թէ, սակայն, մենք ազէտ ենք մամուլի աւանդութիւններուն մասին. Ահա թէ ինչո՛ւ սխալ ձեւով պատասխանուեցաւ Թրպաթէի, ի՛նչ հարկ կար փաստաբանական ձեւերու կամ գրգռիչ փոխ - յարձակման: Զիարձակարա՞ն կարենցին մամուլը, — բայց գիտե՞ն թէ Ֆրանսական հրատարակչական մէկ հատիկ տուն աւելի զօրաւոր է քան մեզի նման ժողովուրդ մը. Ամէն հրատարակչական տուն բազմաթիւ թերթեր ունի իր տրամադրութեան տակ, — անգամ մը որ սկսի ընդհ. յարձակման, խեղճ տես այլեւս ժողովուրդին, որ թիրախ դարձած է: Մամուլը անհարկու զէնք մըն է, որ կը կործանէ, կը տապալէ, կը քանդէ:

Լաւ պիտի ըլլար, որ մեր կողմէ պատասխանելու հրաւիրուէին նախ Ֆրանսացիներ, յետոյ պատասխանատու մարմին մը յարաբերութեան մտնէր հրատարակչական տան հետ լուսաբանելու նպատակով, եւ երբոր զուսպ եւ ազնուական բողոքներ տեղային թերթին խմբագրութեան վըրայ, ամէն կողմէ:

×

Արթէմ Ֆայար Հրատարակչական Տունը բաւական հին հաստատութիւն մըն է, — ինծի ծանօթ է տակաւին Պոլիսէն. Ճաշակաւոր հրատարակութիւններ ունի, եւ գրական հրապարակին վրայ՝ լայն ազդեցութիւն: Իր տղան, Ժան Ֆայար, անցեալ տարի խլեց Կոնքուրներու մրցանակը.

Հրատարակչական այս տունը չի սիրեր արկածախնդրութիւնը, սակայն վերջապէս առեւտրական հիմնարկութիւն մըն է եւ շուկայի իր պահանջներն ունի:

Վերջերս տագնապի մատնուեցան Ֆրանսական հրատարակչական տուները, ՅԱՌԱՋի «Միտք եւ Արուեստ» բաժնին մէջ քանիցս խօսուեցաւ այդ տագնապին մասին: Այս երկիրը, իրաւ է, շուկայ, քիչ կուգայ այն հրատարակութիւններուն համար, որ լոյս կը տեսնեն ամէն օր: Պէտք է գիտնալ, որ զօրաւոր եւ ազդեցիկ դասակարգ մը կը կազմեն Հրատարակչական Տուներու տէրերը, — մամուլի ճարտարարուեստ ալ այնքան կշիռ ունի երկրին քաղաքականութեան մէջ, որքան գործարանական ճարտարարուեստը: Երկուքն ալ ստիպուած են շուկայ փնտռել Ֆրանսայէն դուրս: Ծանօթ է Ֆրանսական հրատարակչական տուներու մրցումը՝ համակրանք գտնելու համար Թուրքիոյ մէջ: Կը պատահի, որ հրատարակչական տուները պայքարին իրարու հետ, իրարու գործ աւրելով: Այդպէս էր որ երեք տարի առաջ Vu պարբերաթերթին բացառիկ թիւին դէմ բացառիկ թիւ մըն ալ հանեց Je Suis Partout պարբերաթերթը, — երկուքն ալ Թուրքիոյ մասին, մէկը թեր, միւսը դէմ: Թուրքիան եւս շուկայ մըն է հրատարակչական տուներուն համար: Եւ ծանօթ են մրցումները, որ կը կատարուին հող գտնելու համար Թուրքիոյ մէջ: Ու Թուրքիոյ համար՝ փափաքելի է որ զարդարեն իրեն, փոխարէն քիչ մը գետին տալով իր շուկային վրայ: Երկար ատեն Թուրքիա կը ստանայ հանրային կարծիքէն, զոր շինած էին Հայերը: Ահարոնեան կը պատմէ թէ ի՛նչպէս Իթթիհատականները, Պոլսոյ մէջ, իրենց կատաղութիւնը կը յայտնէին հանդէպ Հայերուն, որ ուեցուցած են Թուրքերը: Հիմա Թուրքիա կ'աշխատի իրեն նըպաստաւոր հանրային կարծիք ստեղծել, փոխարէն տալով փոքրիկ ... նըւէրներ:

Ահա այսպէս, մինչ Ֆրանսական հրատարակչական տուները շուկայ գտնելու ցաւն ունէին, յանկարծ Փարիզի մէջ պայթեցաւ օտարատեցութեան շարժում մը: Այս շարժումը շատ կը վնասէր հրատարակչական տուներուն, բայց չէին կրնար դիմադրել՝ ուղղակի ճակատ բանալով շարժման դէմ, որ կը ծաւալէր կուսակցական նշանաբանով մը, — ազգային աշխատանքի պաշտպանութիւն: «Je Suis Partout»ի անօրէնութիւնը, համախորհուրդ իր հրատարակչական Տան հետ, ուղեց ընտրութիւն մը ընել օտարականներու միջեւ, դասերու վերածել՝ ինչպէս կ'ըսէր, փրկելու համար կարգ մը շուկաներ: Այսպէս զարնել այն օտար ժողովուրդներուն, որոնք չեն կրնար ծառայել իբրեւ շուկայ: Եւ պաշտպանել այն օտար ժողովուրդները, որոնք լաւ յաճախորդներ են: « Գըրպառնմններու » ձեռնարկեց՝ ծրագրուած ձեւով, բայց շատ ճարող, — անճարակ ամբոխավարութեամբ մը, սոուս « ազգային աշխատանքի » պաշտպաններուն սիրական բառը, ներխուժում (invasion). ցոյց տալու համար թէ համամիտ է Ֆրանսա խուժող օտարականներու դէմ բացուած պայքարին, սակայն բաւական զարնել այն ժողովուրդներուն, որոնք ներխուժումի այդ իրողութեան մէջ կը կազմեն զանցառելի քանակութիւն մը: Եթէ կայ հայկական ներխուժում մը, ի՞նչպէս պէտք է որակել խոյական, լեհական, ռուսական invasionները, — արդեօ՞ք super-invasion: Ուրիշ սխալ մը եւս, — «Գըրպառմնները յանձնարարուեցան թանձրսօռ տարեկան տղէտ տղու մը, որ միայն խօսքի volubilité մը ունէր իբրեւ կարողութիւն, եւ իբրեւ ինքնատպութիւն՝ crudité ճաշակ, որ յատուկ է պատերազմէն բամուած, հոգեպէս պարպուած, բարոյապէս քայքայուած երիտասարդութեան մը նորօրինակ snobismeին: Եղեր այնքան անտեղեակ էր կացութեան, որ թոյլ տուած է ուրիշին՝ գրիչ խաղցնելու իր յօդուածին մէջ, հոն ուր կը խօսուի հայկական ջարդերուն, Ապտիւլ Համիտին, Ժէօն Թուրքերուն մասին, — կարդացէք բնագիրը եւ պիտի նկատէք որ լաւագրութիւնը խաթարուած է այդ տեղ: Ցիմարը, սակայն, ինքզինք շատ ազատ կարծեց՝ յարձակելու համար անտէր և անհող ժողովուրդի մը վրայ. որ չէր կրնար, կը կարծէր, շուկայ ծառայել իր փանթրոնին։ Եթէ խելք ունենար, չէր դպեր մեր պատմութեան եւ անցեալի վէրքերուն (ջարդերուն), կը գոհանար հարուածելով մեր ներկայ կացութիւնը: Ինծի կը թուի թէ այստեղ եւս կը հետապնդի ուրիշ թելադրանքի մը, — կը խորհիմ Թուրքերուն մասին, որոնք որոշ մըտահոգութեամբ մը կը հետեւին հայկական գաղութներու բարգաւաճման: Մինչ ներգաղթի խոստումներով Մոսկուա կ'աշխատի քայքայել մեր գաղութները՝ ջանալով արդէն ըլլալ որ եւ է արժատական կազմակերպութեան, միւս կողմէ էնկիւրի կ'աշխատի վարկաբեկել հայ ժողովուրդը օտար երկիրներու մէջ, որպէսզի ապրելու որ եւ է կարելիութիւն չունենայ օր առաջ քայքայուի, եւ չծառայէ, ապագային, որեւէ քաղաքական դատի: Էնկիւրի գիտէ թէ Թրքահայ դատը կայ ու կը մնայ այնքան ատեն, որ Թրքահայ ժողովուրդ մը, գաղութներ կազմած այս կամ այն երկրին մէջ, կը սպասէ հաշուեյարդարի: Ահա թէ ինչո՛ւ պէտք կը զգայ վարկաբեկելու Հայ ժողովուրդը, — որպէսզի աշխատանք չկարենայ գտնել, թշուառութեան մատնուի, կորսուի, անհետանայ: Ուղաթենները կը ծառայեն այդ թելադրանքներուն: Եւ Ուղաթեններու փաթրոնները ոչինչ կը կորսնցնեն, ընդհակառակն կը շահին Թուրքիոյ համակրանքը՝ շուկայով մը վարձատրուած:

<

Յարձակումը պիտի շարունակուի, այնքան ատեն որ մենք զրկուած կը մնանք մամուլի դիւանէ մը: Հ. Յ. Դաշնակցութիւնը, ժամանակին, մամո՛ւլ ստեղծած էր Եւրոպայի մէջ, միջազգային դէմքեր լծելով մեր քաղաքական դատին: Այժմ մեր աշխատաւորական դատը, որ նախադրանն է մեր քաղաքական դատին, լքուած կը մնայ Հ. Յ. Դաշնակցութեան չհասնող ձեռնասուներուն ժամու իմաստուններուն կողմէ: Պիտի չհաւատամ իրենց զայրոյթին անկեղծութեան, որքան ատեն որ անոնք չեն հրաժարիր Պապը Ալի վազող էֆէնտիներու եւ պատրիարքներու աւանդութիւններէն: Վստահ գիտեմ թէ նախարարները ոչինչ կ'ընեն, երբ մամուլը կը գոռայ կը փրփրի վարը: Մանաւանդ որ արդի կառավարական կուսակցութիւնը, այնքան վարկաբեկուեցաւ վերջ, իր գիրքը ամրացնելու համար, ոչ միայն ստիպուած է ականջ տալ ամբոխավարական աղաղակներու, այլ եւ կը ջանայ «ազգային աշխատանքի» պաշտպանութեան նշանաբանով, օտարականներու դէմ արմուկը հանդարտ ձգելով, գրաւեցնել մամուլն ու ժողովուրդը, մոռցնել հին հաշիւները եւ քննադատութիւնները :

Փոթորիկ մը ահա, մոռցնելու համար աւելի մեծ փոթորիկ մը :

Կառավարութիւնը դէմ չէ օտարականներուն, որոնց առջեւ ինք էր որ բացաւ Ֆրանսայի դուռները: Օտարականներուն դէմ չեն Ֆրանսական բոլոր ճարտարարուեստները, որոնք նոյնիսկ խորապէս վրդովուած են յարուցուած աղմուկէն՝ վտանգուած տեսնելով իրենց շահերը:

Այլ սակայն, քաւութեան նոխազ մը կը փնտռեն բոլորը:

Նոխազը ան է միշտ, որ տէր չունի, ձայն չունի, եւ անտեղեակ է անցուդարձերուն:

Շ. ՆԱՐԴՈՒՆԻ

ԿԸ ԽՆԴՐՈՒԻ յօդուածագիրներէ եւ թղթակիցներէ իրենց գրութիւնները գրել թուղթին մէկ երեսին վրայ ընթեռնելի ու մելանով :

ՆԱՄԱԿՆԵՐ ՊԵԼԺԻԱՅԷՆ

ՊԱՅՔԱՐԸ ԳՈՐԾԱԶՐԿՈՒԹԵԱՆ ԴԷՄ

Պելժիոյ աշխատաւորութեան նախարար՝ Պ. Դըլաթրըն գործազրկութեան դէմ կառավարութեան ձեռք առնուած միջոցներու մասին ձայնասփիւռի միջոցաւ խօսեցաւ ընդարձակ ճառ մը որուն ամփոփումը կուտամ ստորեւ.

— Շատեր կը մեղադրեն կառավարութիւնը ըսելով թէ գործազուրկներուն յատկացուած նպաստի գումարները անօգուտ կերպով կը ծախսուին: Ուրիշներ, անշուշտ թուով աւելի շատ, կ'ամբաստանեն կառավարութիւնը, առարկելով թէ անոր նպատակն է հարստահարել եւ ի հարկին անօթի թողուլ զանգուածները:

Ցաւալի է խոստովանիլ թէ մեր երկրին քաղաքացիներուն մեծամասնութիւնը ունակութիւն ըրած է իրեն ընդմիշտ քննադատել կառավարութեան գործունէութիւնը, սակայն շատեր յաճախ զրկուած ըլլալով պէտք եղած ծանօթութիւններէն, հոգ չեն տաներ ընելու անաչառ քննադատութիւններ:

Արդ, այդ պակասը լրացնելու եւ ամէն թիւրիմացութիւն փարատելու համր, պարտք կը համարիմ ունկնդիրներուս ուշադրութիւնը հրաւիրել հետեւեալ իրողութեանց վրայ: —

Ընկերային ապահովագրութիւն. — Կառավարութիւնը գործազրկութեան դէմ պայքարելու համար, 1934 տարուան ընթացքին, ծախսած է մէկ միլիառ ֆրանքէն աւելի գումար մը, իսկ 1935 տարուան նախահաշուոյն մէջ միեւնոյն նպատակին համար սահմանած՝ 1.288.740.563 ֆրնքի վարկ մը: Այս գումարին 27 միլիոնը՝ պիտի յատկացուի ակամայ գործազուրկներու ապահովագրութեան սնտուկին

4.400.000 ֆրանքը՝ գործազուրկ պաշտօնեաներու նպաստի եւ փոխառութեան սնտուկին,

43 միլիոնը՝ ի նպաստ փոխադարձ ապահովագրութեան սնտուկներուն,

32 միլիոնը՝ խեղանդամներու եւ հաշմանդամներու համար,

145 միլիոնը՝ հանքային գործաւորներու կենսաթոշակի պետական ազգային հիմնադրամին համար,

408.500.000 ֆրանքը՝ ծերութեան եկամուտի ծրի յաւելումներու վճարման համար, եւ վերջապէս 475 միլիոնը՝ պետութեան յատուկ պիւտճէին մէջ, պայքարելու համար գործազրկութեան դէմ

Գործազրկութիւն. — Գործազրկութիւնը որ ներկայիս մեր մտահոգութեան կարեւոր առարկան կը կազմէ, ամէնէն տագնապալի ու վրդովիչ հարցն է: Այդ աղէտին դէմ պայքարելու համար, կառավարութիւնը ամէն ջանք պիտի չխնայէ, որպէսզի տեւական ու ընդարձակ սահմանի մը մէջ քննութեան ենթարկէ եւ հիմնովին լուծէ տագնապը

Այդ նպատակին հասնելու համար, անհրաժեշտ է առեւտրական բնականոն յարաբերութիւններ հաստատել բոլոր երկիրներու հետ, վերացնել օտար հպատակները, դիւրացնել ապրանքներու ներածումն ու արտածումը, մեղմացնելով բաժնեցուցակի դըրութեան պայմանները կամ բոլորովին ջնջելով զանոնք:

Այս օրերս կառավարութիւնը Մ. Նահանգներու հետ կնքեց մաքսային համաձայնութիւն մը, որ բարեկարգող նախանշան մը կը համարուի տնտեսական պայմաններու բարեկարգման համար: Աշխատութեան նախարարութեան վրայ ամենադժուարին պարտականութիւն մը կը ծանրանայ մեղմացնելու համար գործազրկութեան աղէտը. Այդ նպատակով ձեռք առնուած են զանազան միջոցներ, ինչպէս ճարտարարուեստի մասնաւոր ճիւղերու մէջ օտարներուն տեղ Պելժիքցիներ [illegible], եւ շարունակել վերականգնումը անգործներու յատուկ զետեղման գրասենեակներուն:

Աշխատանքի ազգային յանձնախումբ. — Ինչպէս յայտնի է, կառավարութիւնը մասնագէտներու օժանդակութեան դիմելով, կազմած է աշխատանքի ազգային կոմիտէ մը, որ պաշտօն ունի կազմակերպելու եւ ուժգնօրէն առաջ տանելու պայքարը գործազրկութեան դէմ: Այդ յանձնախումբը արդէն լրջօրէն լծուած է գործի եւ տուած կարգ մը կարեւոր որոշումներ:

Անյապաղ պիտի ձեռնարկուին հազարաւոր աժանագին տուներու շինութեան, ճամբաներու նորոգութեան, անտառներու բարեզարգութեան, ջուրի խողովակներու զետեղման, գետեզերեայ քաղաքներու մէջ կոյուղիներու շինութեան, առաջքն առնելու համար պատահական ողողումներուն, Անվերսի հին պարիսպներուն քանդումին եւ անոր տեղ նոր աւանի մը շինութեան, ջրանցքներու բացման, մաքրութեան ու ընդարձակման, զանազան գետերու ընթացքին փոփոխութեան, եւ վերջապէս հասարակաց օգտին ծառայող ամէն տեսակ շինութիւններու.

Ինչպէս ուրիշ առթիւ ըսուած էր, արդի կառավարութիւնը, հակառակ իր բարի կամեցողութեան եւ թափած ջանքերուն, խստօրէն կը քննադատուի ընկերվարական կուսակցութեան ղեկավարներուն կողմէ, մանաւանդ պէս իր հրատարակած հրամանագիր-օրէնքներուն համար:

Վերջերս, ընկեր. կուսակցութիւնը ծրագրած էր բողոքի հսկայ ցոյց մը կազմակերպել հրամանագիր օրէնքներուն դէմ, սակայն կառավարութիւնը վախնալով խռովութիւններէ, արգիլեց այդ ցոյցը: Երեսփ. ժողովի ընկեր. խմբակցութիւնը դահլիճին այդ արարքը նկատելով կամայական եւ հակառակ սահմանադրական օրէնքներուն, բուռն հարցապնդում մը ուղղեց կառավարութեան, սակայն 9 ձայներու փոքրամասնութեամբ ստիպուեցաւ տեղի տալ եւ հրաժարիլ ցոյցէն: Առով կուսակցութիւնը ինքզինք պարտուած չզգաց, այլ որոշեց թելադրել իր կարեւոր անդամներուն՝ հրաժարիլ Երեսփ. ժողովէն, որպէսզի մասնակի ընտրութիւններ կատարելով, կարելի ըլլայ երեւան հանել կուսակցութեան ուժը, այդ կերպով բարոյական ճնշում բանեցնել դահլիճի անդամներուն վրայ, եւ միջոցը պատրաստել նոր ընտրութեանց համար: Կուսակցութիւնը այժմէն ապահով է իր թեկնածուներուն յաղթանակին վրայ, որովհետեւ մէկ կողմէ դժգոհներու թիւը սկսած է օրէ օր շատնալ, եւ միւս կողմէ՝ քաղքենի միջակորեար դասակարգը, ինչպէս նաեւ փոքր ա -

---

ՀԱՅԿԱԿԱՆ ՄՇԱԿՈՅԹԸ ԴԱՐԵՐՈՒ ԸՆԹԱՑՔԻՆ

Զարկ տուած էին երկրագործութեան ու վաճառականութեան: Կ'օգտագործէին գետերը իբր հաղորդակցութեան միջոց: Տիկերէ կազմուած լաստն էր իրենց նաւարկութեան միջոցը.

Փոքր էին իրենց քաղաքները, զորս կ'օժտէին սակայն պարիսպով ու աշտարակներով: Կը կանգնէին պալատներ՝ սիւնազարդ գաւիթներ առջին:

Անոնց շինած ջրմուղները կը մնան մինչեւ հիմա:

ԱՐՄԷՆՆԵՐԸ

»»» «««

710.— Տեղի կ'ունենայ Կիմմէրներու արշաւանքը որ այնքան վճռական դեր պիտի կատարէր հայ ժողովուրդի ճակատագրին ու անոր քաղաքակրթութեան մէջ.

Արիական ժողովուրդ մըն էին Կիմմէրները, ու կ'ապրէին Հարաւային Ռուսաստանի մէջ, Ազովեան ծովուն շուրջը Արեւելքէն. Ասիոյ կողմէն, կասպից ծովու հիւսիսային տափաստաններէն յառաջացող ուրիշ արիական ցեղ մը, որ Շակ կամ Սակ կը կոչուէր, սկսաւ Կիմմէրները նեղել, ստիպելով զանոնք որ իրենց բնակութեան վայրերը թողուն եւ փախչին: Անոնք արդարեւ թողուցին իրենց կայքը բաժնուած երկու մասի: Մէկը ուղղուելով արեւմուտք, անցաւ Դանուբը, մտաւ Թրակիա, եւ հալածելով հոն բնակող արիական ցեղերը, անոնց հետ ինք ալ Վոսփորը անցաւ ու մտաւ Փոքր Ասիա. Միւս ճիւղը ուղղուեցաւ դէպի հարաւ, անցաւ կովկասեան [illegible] լեռնաշղթան Դարիալի կիրճէն ու մտաւ Անդրկովկաս: Անոնց հետ նոյն ճամբով եկան Սակերը, ու բնակութիւն հաստատեցին Կուրի հովտին մէջ:

Կիմմէրներու այս արշաւանքը պատճառ կը դառնայ որ տակաւ տեղափոխուին նաեւ արդէն իսկ Փոքր Ասիա գտնուող ժողովուրդներ, որոնցմէ մէկն էին Արմէնները Կիմմէրներու առաջապահութիւններէն վրդովուած, անոնք կը մղուին արեւելք, ուր Ուրարտուն արդէն իր հոգեվարքը կ'ապրէր:

634-606 Սկիւթացիք, Ռուսաստանի հարաւային գաւառներէն գալով եւ Կովկասի ճամբով կը մտնեն Ասիա, աւերելով ու քանդելով ամէն ինչ իրենց ճամբուն վրայ, ու իրենց առջեւէն քշելով ուրիշ ժողովուրդներ: Անոնք կրկին տեղահան կ'ընեն Կիմմէրները, զանոնք մղելով իրենց կարգին ասպատակել ուրիշներու վրայ: Այս նոր արշաւանքը առիթ կը դառնայ Արմէնները քշելու աւելի եւս առաջ, ու վերջնապէս տեղ գրաւելու հայկական բարձրաւանդակին վրայ՝ ուր պիտի ձուլուէին ի վերջոյ տեղական տարրերուն հետ:

Արմէնները դէպի իրենց կը գրաւեն տեղացիները, բարի դրացնութեան, փոխադարձ իրաւունքներու կիրարկութեան, խաղաղ թափանցման ճամբով, ու այս կերպով կը յաջողին իրենց մէջ ձուլել Ուրարտացիները կամ Խալդերը, խառնուելով անոնց հետ, ենթարկուելով անոնց մշակոյթին, բայց պահելով իրենց լեզուն ու սովորութիւնները. (փոխ. Հ. Գելցէր, «Համառօտ պատմութիւն Հայոց», Վիեննա, 1897, էջ 5):

519.— Դարեհ Վշտասպեան Պարսից թագաւորը կը գրաւէ Հայոց ապստամբութիւնը եւ կը հպատակեցնէ Հայաստանը, ինչպէս ցոյց կու տան Պեհիստունի սեպաձեւ արձանագրութիւնները՝ փորագրուած Դարեհի իսկ հրամանով: Այդ թուականէն արդէն կը սկսի Հայաստան մտնել եւ մինչեւ Դ. դար կը տեւէ պարսկական ազդեցութիւնը: Հայերը ոչ միայն սկսան կառավարուիլ պարսիկ սատրապներով, դատուիլ պարսկական օրէնքներով եւ մասնակցիլ պարսկական զէնքին, այլեւ հայ ժողովուրդին մէջ տարածուեցան պարսկական լեզուն, պարսիկ կրօնն ու աստուածութիւնները իրենց [illegible]ներով, պարսիկ բարքերն ու սովորութիւնները, ու արքայական կարգ ու սարքը, ինչպէս կը վկայէ Քսենեփոն՝ որ Հայաստանէն կ'անցնէր 401 թուականին: Նոր կ'ըլլայ այսպէս իրանական մշակոյթին ազդեցութիւնը Հայ ժողովուրդին վրայ, որ գտնուած էր հաւաքելու իր մէջ հիթիթ եւ արիական երկու ցեղեր ու անոնց մշակոյթը

480.— Հերոդոտոս (Գլ. Է. էջ 73) խօսելով Քսերքսէսի բանակին մասին որ այդ թուականին Հելլեսպոնտէն անցաւ Աթէնքի վրայ քալելու համար, կ'ակնարկէ նաեւ Արմէններու, զանոնք նկատելով փռիւգեան գաղթականութիւն մը և հագուած Փռիւգիացիներուն պէս: Այդ թուականին դեռ կը պահպանուէր ուրեմն ցեղակից երկու ժողովուրդներու բարքերու համանմանութիւնը, որուն ակնարկած են յետագայ ուրիշ պատմիչներ ալ:

401.— Յոյն պատմիչ եւ զօրավար Քսենոփոն եւ իրեն ընկերացող 10 հազար Յոյներուն նահանջը Հայաստանի վրայէն (Սղերդ, Բաղէշ, Մուշ, Փուլանըխ, Ալաշկերտ, Զուգա, Երեւան, Դիլիջան, Հասանգալէ, Կարին) դէպի Սեւ ծով: Քսենոփոնի այդ ուղեւորութեան նկարագրութիւնը, որ ծանօթ է «Նահանջ Բիւրուց» անունով, թանկագին տեղեկութիւններ կը պարունակէ նաեւ հայ ժողովուրդի քաղաքակրթութեան, բարքերուն ու սովորութիւններուն մասին: Անկէ է որ կ'իմանանք զարեջուրի գործածութիւնը հին Հայոց մէջ:

404-358.— Այս թուականին ապրած է Կտեսիաս պատմագիրը, որ կը խօսի Փռիւգիացիներու եւ Արմէններուն վրայ, աւելցնելով որ Արմէններու լեզուին մէջ կայ շատ մը փռիւգաբանութիւն :

331 Աղեքսանդր Մակեդոնացին Արբելայի մէջ կը ջախջախէ պարսիկ բանակը ու անոնց դաշնակից հայ զօրքերն ալ մէկտեղ. Այս թուականէն կը սկսի ու մինչեւ Ա. դար կը տեւէ հելլէն մտքի ու մշակոյթին ազդեցութիւնը, երբ հելլէն ճարտարապետութիւնը ոտք կը դնէ Հայաստան, Հայոց տաճարներուն մէջ կը բազմանան հելլէնական արձանները, Հայոց մէջ կը տարածուի յոյն լեզուն, հայ պատանիները ուսանելու կ'երթան Աթէնք եւ Եղլադայի միւս կարեւոր մտաւոր կեդրոնները, ասկէ զատ հայ արքունիքը կը հրաւիրուին հելլէն հռետորներ, բանաստեղծներ, պատմականներ, նկարիչներ, հայ արքունի թատրոններուն մէջ կը ներկայացուին հելլէն հեղինակներ՝ հելլէն դերակատարներով, եւ արքայազուն իշխաններ իրենց իսկ յունարէն հեղինակութիւններ կ'ընեն: Հելլէն ազդեցութիւնը խորունկ կ'ըլլայ մանաւանդ հայ ժողովուրդի վերին խաւերուն վրայ, թէեւ պարսկականը կրցեր էր թափանցել մինչեւ խոնարհ խաւերը:

(Շար.)

(3)

ՆԱՄԱԿՆԵՐ ՄԱՐՍԷՅԼԷՆ

ՈՍԿՈՐԻ ԳԱՂԹԱԿԱՆԸ

— • —

Քաղաքի կեդրոնական մասերէն մէկուն մէջ, եւ երկաթուղիի կայարանին անմիջապէս մօտիկը, մեր աչքերուն առջեւ կը փռուի, թիթեղէ, փայտէ եւ քուրջէ կազմուած հսկայ զանգուած մը: «Ոսկորի գաղթականը»ն է այս, իր անունին պէս պաղ ու ողբերգական: Ցուցումով կը դիտեմ, կայարանի հսկայ սանդղամատերէն ցաւի ու տառապանքի այս բոյներէն, այս անպատմելի ու աննկարագրելի համայնապատկերը

Տառապանքի ու դաժան կեանքի դրոշմը կայ վրան: Մարսէյլի ու Թոփալի այս լոյս ու փարթամ քաղաքին մէջ, գոյութիւնը այս ցաւի տուներուն, արդէն մեծագոյն թուքն է ու անարգանքը ուղղուած քաղաքակրթութեան երեսին:

Կը շտապեմ իջնել սանդուղներէն վար, մտնելու համար ցաւի գիներուն մէջ: Անծանօթ ուժ մը կը ստիպէ որ կանգ առնեմ հոն՝ ուր կեցած եմ:

Սակայն որոշած եմ երթալ, մտնել հիւղակներէն ներս:

Աղտոտ ու գարշահոտ «պողոտայ»ի մը կը սկսիմ առաջանալ: Աջ կողմս, աշխատանքէ յոգնած, սեւցած պատերով շէնք մը իր չարաշուք հասակը ցցած է: Ոսկորի գործարանն է այս, որուն անունով մկրտուած է գաղթականն ալ:

Անկարելի եղաւ գրեթէ անցնիլ այս չարաշուք շէնքին առջեւէն: Ամուր սեղմած քիթս թաշկինակին մէջ, կ'արագացնեմ քայլերս

Ահա, քիչ մը հեռու այս շէնքէն, պառաւ կին մը, նստած է դրան առջեւ, հսկայ քարի մը վրայ:

Մազերը ճերմկած, ճակատն ու երեսները թարշամած տարիներու առժանքէն, եւ ո'վ գիտէ, տակաւին ինչ անպատմելի ցաւերէն, պառաւը հետաքրքիր նայուածքով մը, կը չափէ զիս վերէն վար:

Կարծես կը զգայ թէ օտարական մըն եմ այդ հիւղերուն մէջ:

Սակայն, անբացատրելի նախազգացումով մը կը հասկնայ թէ Հայ եմ ու հեգնախառն ժպիտով մը կ'ըսէ.

— Ա՛յ տղայ, արեւուդ մատաղ, կը սեւնեմ որ չես կրնար անցնիլ այս դըժոխքէն: Հապա մենք ինչ ընենք որ տարիներով մեր կեանքը քաշ կուտանք հոս, աղտի ու հոտի մէջ: Է՛հ, զաւակս, կուրնան աչքերը Թուրքին, որ մեզ տունէ տեղէ հանելով այս տեղուանքը ձգեց:

— Հոգ մի ըներ մամա, այս օրերն ալ կ'անցնին:

— Այո, կ'անցնին, սակայն կը ծաքին ու կ'անցնին.

— Մամա, ինչպէս կ'ապրիս, մարդ ունի՞ս, զաւակ ունի՞ս:

— Մի բանար այդ խօսքը. մի յիշեցներ «զաւակ» բառը: Եօթը զաւկի մայր էի: Սակայն հաւա մը մնաց, ան ալ գոց է, եւ անգործ:

— Միւս զաւակներդ ո՞ւր են, մամա:

—Ո՞ւրը կը հարցնես, այ տղայ, քու հայրդ ո՞ւր է: Եւ պառաւին աչքերը սկսան լեցուիլ արտասուքով.

Վերջին հարցում մըն ալ ուղեցի ուղղել պառաւին

— Մամա, այստեղերը ուրիշ Հայեր ալ կա՞ն:

— Շա՜տ, օղուլ, շատ: Նա տեղուանքը, գէմի դուռը:

Պառաւին ցուցուցած ուղղութեան կ'երթամ: Մեծ դռնէ մը ներս կը մտնեմ: Խոշոր բակ մը, եւ բակին մէջ, հիւղակներ փայտէ ու քուրջէ կազմըւած:

Անուշ աչքերով տղաքներ բակին մէջ կը վազվզեն, կը խաղան: Հաւերու խումբ մըն ալ, անկիւն մը դիզուած աղտեղութիւններ կը քրքրէ:

Շուրջս դիտեցի պահ մը ուշադրութեամբ: Եւ ահա յանկարծ հիւղակի մը պատուհանէն մէկը կը ձայնէ.

— Աղջի Սիրարփի, տես սա մէւսիւն ի՞նչ կ'ուզէ:

Աղջնակը վարանումով կը մօտենայ ինծի ու կը հարցնէ.

— Պարոն, ի՞նչ կ'ուզէք:

— Հայ մը տեսնել կ'ուզեմ, չկա՞յ:

— Բայց ես հայր չունիմ, պարոն:

— Հայրդ ո՞ւր է որ:

— Մեռաւ, պարոն, հիւանդանոցին մէջ:

Ես Հայ կը հարցնեմ, ինք հայր կը հասկնայ: Խեղճ աղջիկ: Եւ խօսքը փոխելով կ'ըսեմ.

— Աղջիկս, աղուոր հայերէն կը խօսիս, ո՞ւր սորվեցար:

— Դպրոց կ'երթամ, պարոն:

Այո, դպրոց կ'երթար այս փոքրիկ սեւաչեան, աղքատութեան մէջ տառապող բայց հօրը յիշատակը չմոռցող այս փոքրիկ Հայուհին: Ոսկորներու գաղթականութեան մէջ բացուած մանկապարտէզը

Սակայն չուշացաւ «աղջի Սիրարփի»ն պոռացող տիկինը: Ցոյնութենէ ու տառապանքէ վաղաժամ հիւծած կին մըն է., ահա դիմացս կանգնած:

Տիկինը այցելութեանս նպատակը հարցնելէն եւ պատասխանը ստանալէն վերջ, գոհունակութեան ճիչով մը բացագանչեց.

— Ա՛, գրող էք: Թերթի մէջ գրողները անպատճառ շատ բան գիտեն: Ուրեմն թերթի մէջ գրելու համար եկաք:

Եւ ահա հիւղակներէն դուրս թափեցան կիներ, երախաներ, տղամարդիկ:

«Պարոնը հիւր է մեզի» ըսելով առաջնորդեցին զիս հիւղակի մը մէջ: Թո՛ւղթ, թուղթ չորս կողմդ, եւ գոյնզգոյն: Քանի մը ընտանեկան նկարներ, անկիւն մը լաթի զանգուած մը: Աղքատութիւնը կը թափի պատերէն: Անկողին է այս, որ ամէն առաւօտ կը ծալլեն ու անկիւն մը կը դնեն: Հոն կ'եփեն ու կ'ուտեն, հոն կը պառկին

Հարցումներու տեղատարափ մը կ'իջնէ վրաս: Աջէն, ձախէն եւ զանազան նիւթերու շուրջ: Կը պատասխանեմ, բոլորին ալ գոհացում տալով:

Այն հարցումին թէ քանի՞ հայ ընտանիք կայ այստեղերը, կ'ըսեն թէ կարելի չէ ճշգրիտ թիւ մը տալ, սակայն մօտաւորապէս 50—60 ընտանիք կը հաշուեն: Խօսակիցներէս մին, վաթսունի հասած մարդ մը, տա՜ռ օրինակ տպաւորութիւն մը թողուց վրաս: Խեղճ մարդը որ անգործ է տարիներով, եւ անօթութեան մղձաւանջով կ'ապրի, կարծես աւելի ուժ եւ շիմագործական կարողութիւն ստացած է այս տխուր օրերուն: Մարդը կ'ըսէ թէ, երբ զաւակներս հաց ուզեն ինծմէ ու ես չկարողանամ տալ, պիտի ըսեմ անոնց — Զաւակս, գիտցիր որ այս դժբախտութեան պատճառը Թուրքն է:

Ուրիշ մըն ալ բարեհամօրէն բայց կարօտագին հարց կուտայ.

— Պարոն, ըսէ, ի՞նչ պիտի ընենք այսպէս, Հայաստան չը՞պիտի երթանք:

Ցուցադրեցի գիրքեր եւ արեւելեան սուրճի գաւաթը պարպելէ վերջ, դուրս ելայ, բանտի տպաւորութիւնը յիշեցնող թիթեղէ բոյնին մէջէն:

Հիմա կ'անցնիմ փողոցէ փողոց, դիտելով թիթեղներու եւ քուրջերու զանգուածը: Փողոցները բառիս լայն իմաստով, արեւելեան գիւղերու փողոցները կը յիշեցնեն: Ցե՛խ, ցե՛խ: Ու ամէն մէկ հիւղակին առջեւ կամ վրան, գոյնզգոյն ու կարկտուած լաթեր, որ կը չորնան արեւին տակ:

«Պէտքարան» չկայ գրեթէ տուներուն մէջ, ինչպէս ըսին ինծի: Հեռաւոր վայր մը, «հասարակաց պէտքարան» մը գոյութիւն ունի, որուն կարելի չէ մօտենալ: Գարշահոտութի՜ւն ...

Հայերու հետ միասին կ'ապրին Ասորիներ եւ Թուրքեր: Այս վերջինները տեսակ մը սեփականատէրը դարձած են գաղթականութեան եւ ամէն առաւելութիւն ու հանգստութիւն կը վայելեն:

Ասորիները եկեղեցի մըն ալ ունին, 127 տարեկան Վանեցի քահանայով մը: Այս քահանան «Փալ» ալ կը նայի, փոխան ... փողի

Անցեալ տարի, հետաքրքրութեանս գոհացում տալու համար, բարեպաշտ ու անկեղծ Հայաստանցի տիկնոջ մը հետ, այցելութեան գացի: Վանեցի քահանան, նստած դրան սեմին վրայ՝ կը քրթնար անխռով: Արթնցուցին մարդը: Խուլ է, եւ սարսափելի տեսակէն: Խոշոր խողովակով կը խօսին իրեն հետ. Խոշոր սենեակի մը մէջ կը բնակին հինգ ընտանիքներ: Ամէն մէկ մահճակալ, մէկ ընտանիք կը խորհրդանշէ: Անկիւն մըն ալ փայտէ խորան մը, քանի մը աշտանակ, բուրվառ մը: Այս ալ եկեղեցին է, ուր ամէն կիրակի պատարագ կը մատուցանէ ասորի քահանան եւ որուն ներկայ կ'ըլլան բաւական Հայեր, պարզ այն պատճառով որ հայկական եկեղեցի երթալու համար ... հանրակառքի դրամ չունին:

Թող սակայն որ ընդհատեմ այստեղ:

ՀՐԱՉԵԱՅ

...սւորականները տրամադիր կ'երեւին ներկայիս իրենց քուէները կեդրոնացնելու ընկերվ. կուսակցութեան թեկնածուներուն վրայ:

Այս պայմաններուն մէջ, թէեւ կառավարութիւնը չյօժարի որ եւ է փոփոխում ընել, նոր ընտրութիւններու հեռանկարով իր գոյութիւնը պիտի վտանգուի:

ՀՐԱՉԵԱՅ ՏԷՐՈՍԿԻ

ԿԵԱՆՔԸ ԱՐՈՒԱՐՁԱՆՆԵՐՈՒ ՄԷՋ

ՀԱՄԱԶԳԱՅԻՆԻ ԹԷՅԱՍԵՂԱՆԸ

ՍԵՒՐԱՆ, 3 մարտ.— «Համազգային»ի սարքած թէյասեղանը անսպասելի յաջողութիւն մը ունեցաւ: Գիտակից ընկերներու եւ համակիրներու բազմութեամբ մը լեցուած էր սրահը:

Գ. Ճիլպիրեան ցերեկոյթին բացումը կատարելով բեմ հրաւիրեց օրուան նախագահը՝ Գ. Վ. Փափազեան (Կոմս), որ հակիրճ բանախօսութեամբ մը պարզեց Համազգայինի ծագումը եւ դերը: — «Եգիպտոսի մէջ Շանթ եւ Ազբալեան օր մը ինծ յայտնեցին իրենց մէկ յղացումը՝ Համազգային կրթ. եւ հրատարակչական Միութիւն մը հիմնելու մասին: — Դրամ ունի՞ք, հարցուցի: — Ո՛չ, բայց մեծ հաւատք եւ անհուն սէր ունինք գործի մասին, պատասխանեցին: Ու գործի անցան: Հիմա պիտի կարծէք թէ հայ միլիոնատէրներ հսկայ գումարներ տրամադրեցին: Ո՛չ բնաւ, (թէեւ ծանօթ միլիոնատէր մը խոստացա՜ւ...), այլ ձեզ պէս խոնարհ աշխատաւորներու սանթիմներով զարգացաւ եւ առաջին տարին 15 աշակերտով սկսող Ճէյրութի Համազգայինի ճեմարանը այսօր ունի 400 լիսանսի հասնող աշակերտութիւն մը: Ո՛ր գիտակից Հայուն սիրտը չի տրոփեր իր ուրախութենէն այսքան գեղեցիկ արդիւնքի մը առջեւ: Այս տարի ան կուտայ իր անդրանիկ ընթացաւարտները, ամէնքն ալ պատրաստ դնելու իրենց անձը եւ հոգին ի սպաս իրենց հալածական ու սիրեցեալ ազգին: Երկու մեծ վարպետներ, նոր սերունդին երակներուն մէջ կը սրսկեն կենսունակութեան նոր ոգի եւ անոր հոգւոյն մէջ խորունկ հաւատք դէպի ապագան: Ազգ մը կանգուն կը մնայ իր անխարդախ ու անձնուէր մտաւորականներու փաղանգով միայն»:

Միջանկեալ արտասանութիւններէ վերջ բեմ հրաւիրուեցաւ Գ. Աշոտ Արծրունի որ թուեց յետոյ Հայութեան անսպառ հոգեկան գանձերը, խոր զգացմունքով ձաղկեց «մը Սեւ Փարթուշի ցեխարձակումը»: «Բայց, բաւ, թող սեւը զաւ մը ըլլայ մեզի որ մէկզի ձգենք անմիաբանութիւնը եւ համերաշխութեան լծուինք ազգովին».

Արտասանութիւններ ըրին կարգով՝ Օր. Սօնա Էլմասեան, Գ. Գ. Աճըգեան, Հ. Ճըրըգեան, Մ. Ճիլպիրեան եւ Գարամանուկեան փոքրեր: Երգեցին Օր. Ա. Ֆորթինաթօ, տիկիններ Գարամանուկեան եւ Մելքոնեան: Գ. Գ. Կիւլեան եղբայրներ, Թ. Նալպանտեան, Մ. Ելոյեան, Վ. Հալէպեան քաջալերական խօսքեր ուղղեցին փոխան երգի:

Վիճակախաղի համար սիրուն եւ օգտակար առարկաներ նուիրած էին տիկիններ Վ. Յովհաննէսեան, Լ. Ջէօրաիւկեան, Ա. Քէօսէեան, Գ. Գ. Գըլիլեան եղբայրներ, Գ. Գօտուեան, սափրիչ Գարամանուկեան, Մ. Քէօսէեան, Մ. Ճիլպիրեան, Թ. Նալպանտեան, Ս. Կիւլեան, իսկ Սէվրանի նպարավաճառներէն՝ Թ. Թիւթիւնճեան, Գարախանեան, Զաքեան եւ Իշգալացեան (Կարկան): Պիւֆէի մատակարարութիւնը կատարեցին Գ. Գ. Գօտուեան եւ Կատայեան, որոնց կ'օգնէին Օր.ներ Թիւֆէնկճեան քոյրեր, Ս. Էլմասեան եւ Ա. Ֆորթինաթօ: Շնորհաւորութեան արժանի էին Համազգային վարչութեան անդամները ու իր օժանդակները:

Հասոյթը շատ գոհացուցիչ է:

Ցերեկոյթը տեւեց ընկերական ջերմ մթնոլորտի տակ ժամը 3.30էն 8.30 եւ փակուեցաւ «Բամ Փորոտանով» յոտնկայս

Խաչիկ Եգեկեան

ՁԵՂՃՈՒՄ ԵՐԵՒԱՆԻ ՄԷՋ

Պուլկարական թերթերը կը հրատարակեն Մոսկուայէն ղրկուած 26 փետր. թուակիր հեռագիր մը, որ կ'ըսէ թէ Երեւանի մեքենագործական ճիւղին մէջ երեւան հանուած է 1 միլիոն րուպլիի զեղծում մը, թէ մինչեւ հիմա 15 հոգի ձերբակալուած են:

ՁԱՅՆԵՐ ԳԱՒԱՌԷՆ

Թշուառութիւնը Տիկուանի մէջ

ՏԻԿՈՒԱՆ (Սոն է Լուար).— Ամէն օր տխուր տեղեկութիւններ կը կարդանք «Յառաջ»ի մէջ, մեր դժբախտ գործազուրկ եղբայրներու ծանր կացութեան մասին, Փարիզ թէ գաւառներու մէջ: Թոյլ տուէք որ մեր կացութիւնն ալ նկարագրենք:

Այստեղի պնակաշինութեան գործարանն ալ անգործութեան տագնապէն ազդուելով, ստուար թիւով բանուորներ արձակեց: Նախ սկսաւ մեր դժբախտ հայրենակիցներէն, որոնք ամէնքն ալ ամուսնացած են, բացի մէկ երկու հոգիէ. Արձակուած Հայերուն թիւն է վեց հոգի, որոնց հինգը ընտանիքի եւ առնուազն երեք զաւակի տէր են:

Այս խեղճ հայրենակիցները ոչ գործի յոյս ունին եւ ոչ ալ պահեստի դրամ: Խորապէս մտահոգ՝ տունէն դուրս չեն ելլեր: Տեղացի անգործներուն նպաստ կուտան, մեզի կը մերժեն: Ուր որ դիմեցինք, ժխտական պատասխան կուտան: Կ'ըսուի թէ տուներէն ալ պիտի հանեն որովհետեւ մեր բնակարանները գործարանին կը պատկանին: Ի՞նչ պիտի ըլլայ մեր վիճակը: Ո՛ր օրուան կը սպասեն իրաւասու իշխանութիւնները, գործելու եւ դարման գտնելու համար:

Ց. ԻՆՃԷԵԱՆ

ԹԱՏԵՐԱԿԱՆ ՆԵՐԿԱՅԱՑՈՒՄ ՄՈՒՐԱՏԵԱՆ ՎԱՐԺԱՐԱՆԻ ՄԷՋ

— • —

ՍԵՎՐ.— Մուրատեան վարժարանի Բարեկենդանի թատերական ներկայացումը տեղի ունեցաւ մարտ 3ին: Կիրակի ժամը 15ին: Հանդէսին կը նախագահէին կաթող. նուիրակ Գարեգին արք. Յովսէփեան եւ ընկերիկ հայ կաթոլիկներու նախկին հովիւ Գրիգոր եպիսկոպոս Գաճապանեան:

Ամէն անգամ երբ Մուրատեան վարժարանը թատերական կամ երաժշտական ներկայացում մը կ'ունենայ, վարժարանի թատրոնի շէնքը կը լեցուի յարգելի բազմութեամբ մը, բայց այս Բարեկենդանին՝ արտակարգ բազմութիւն մըն էր խռնուած:

Ցայտագրի փոքրիկ փոփոխութենէ մը վերջ, ներկայացուեցաւ «Գըլլըյ Մարգարտի արժանին բացման զաւեշտը», որուն դերակատարները Գ. Գ. Օհանեան Գ., Յովնանեան Գ., Սաւոյեան Ե., Խաչիկեան Ժ., Սողոմոնեան Հ. իրար գերազանցեցին իրենց դերերու շատ յաջող ներկայացման մէջ:

«Երկու կուզիկը» երգախառն զաւեշտ Ֆրանսերէն լեզուով, մեծ յաջողութեամբ ներկայացուցին վարժարանի աշակերտներէն Գ. Գ. Վաֆիատիս Ս., Շեխիկեան Ա., Օհանեան Գ., Սէմէրճիպաշեան Վ., Սաւոյեան Ե., Համբարձումեան Ն., Լաչինեան Ե., Գեարոսեան Ե., Սողոմոնեան Հ., Սանտիկեան Լ.:

Քառորդ ժամ դադարէ վերջ ներկայացուցին «Քաջն Վարդան Մամիկոնեանի ուրուականը», կատակերգութիւն երեք արարուածով, թատրոնի վերածուած Հ. Վահան վրդ. Յովհաննէսեանէ: Այս գեղեցիկ կատակերգութիւնը յառաջ բերաւ երբեմն ծիծաղներ եւ շատ անգամ եւս անցեալի քաղցր ու տխուր յիշատակները արթնցուց մեր սրտին մէջ:

Զորրորդ կտորն էր «Փոքրիկ զօրքերը», երգախառն զաւեշտ Ֆրանսերէն, զոր այնքան յաջող կերպով ներկայացուցին վարժարանի փոքրիկներէն Գ. Գ. Հաճեան Ա., Գեռրիկեան Եա., Մովսէսեան Ցակոբիկ, Սողոմոնեան Հ., Վաֆիատիս Ս.:

Նուագախումբին եւ համերգին կը մասնակցէին վարժարանի նախկին աշակերտներէն Գ. Գ. Խ. Մ. Ալեմշահ եւ Կ. Մ. Ալեմշահ, ներկայ աշակերտներէն Ճինկէօզեան Վ., Տէր Թովմասեան Ժ. եւ Համբարձումեան Գ.: Երաժշտական մասը, որ ներկայացումներու հոգին կը կազմէր, արդիւնքն է Գ. Գ. Մ. Ալեմշահի քրտնաթոր աշխատութեանց:

Գարտականութիւն կը համարիմ յայտնել որ հայերէն ներկայացումներու յաջողութիւնը կը պարտինք վարժարանի դաստիարակ ուսուցիչ Գ. Հ. Գայեանի անխոնջ աշխատութեանց:

Ա.

ՀԱՅՐԵՆԱԿՑԱԿԱՆ

«ՍԱԼՆՈՅ ՁՈՐ»Ի ԺՈՂՈՎԸ

— • —

ՄԱՐՍԷՅԼ.— Անցեալ շաբթու տեղի ունեցաւ Մարսէյլի «Սալնոյ-Ձոր»ի հայրենակցական միութեան ընդհանուր ժողովը, մօտ 70 հայրենակիցներու ներկայութեան: Ընդհանուր ժողովը վրդովեցաւ գլխաւորապէս միութենէն հեռու գտնուող հայրենակիցները շարժման մէջ դնելու, զանոնք միութեան կապելու կարեւոր խնդրով եւ համապատասխան միջոցներ ձեռք առնուեցան:

Ժողովը յանց ընդհանուր հաշուետուութիւնը գրպանցաւ նպաստաւորի հայրենակիցներուն օժանդակելու խնդրով, պարտ ու պատշաճը տնօրինելով: Քննութեան առաւ այն բոլոր հնարաւորութիւնները, որոնց գործադրութեամբ, կարելի պիտի ըլլայ ուրիշ երկիրներ գտնուող Սալնոյ Ձորցիներն ալ հետաքրքրել միութիւնով, անոնց հետ կենդանի եւ զօրաւոր կապ ստեղծելով, զանոնք ալ հայրենակցական օգտաշատ ձեռնարկներուն լծելու համար:

Ի վերջոյ, ընտրուեցաւ նոր վարչութիւնը, որուն անդամներն են Ցակոբ Յովհաննէսեան, Ցարութիւն Ղազարեան, Համբարձում Ղըլըճեան, Գէորգ Սահակեան, Երուանդ Ասատուրեան, Տէրոյեան եւ Դանիէլ Գեորգեան:

Ցաջողութիւն կը մաղթենք նորընտիր վարչութեան եւ Միութեան:

Սալնոյ Ձորցի

ԿՐՕՆԱԿԱՆՆԵՐՈՒ ՏԱՐԱԶԸ

Պոլսոյ թերթերը կը գրեն թէ կրօնականներու տարազի օրէնքին պատճառով, Տամ տը Սիոնի քոյրերն ալ պիտի մեկնին եւ անոնց Հարպիէի դպրոցը պիտի գնուի կառավարութեան կողմէ: Ճումհուրիէթ այս առթիւ կը գրէ թէ յիշեալ շէնքը աղջկանց միջնակարգ վարժարանի պիտի վերածուի, Շիշլիի եւ Նշանթաշի համար անհրաժեշտ ըլլալով:

ՎՍՏԱՀՈՒԹԵԱՄԲ ԿՐՆԱՔ ՅԱՆՁՆԱՐԱՐԵԼ ԽՐԽՈՒՆՉ ՕՂԻՆ, ՈՐՈՒՆ ԾԱՆՈՒՑՈՒՄԸ ՀՐԱՏԱՐԱԿՈՒԱԾ Է ՉՈՐՐՈՐԴ ԷՋԻՆ ՎՐԱՅ:

ՆԻՒԹԵՐ ՊԱՏՄՈՒԹԵԱՆ ՀԱՄԱՐ (10)

ԱԹԷՆՔԻ ՍՊԱՆՈՒԹԵԱՆ ԴԱՏԱՎԱՐՈՒԹԻՒՆԸ

═ o—o ═

Լատոււ.— Գ. Կայծակը բարեհաճի Գ. Կայծակ, գուն չէի՞ր որ Սէրգոն ներկայացուցիր: Սէրգոն համայնավա՞ր է, դուն համայնավա՞ր ես:

Կայծակ.— Ո՛չ, Սէրգօն համայնավար չէ եղած, ես այդ գիտեմ:

Լատոււ.— Հակադաշնակցական ներր ամբողջ համայնավարնե՞ր են

Կայծակ.— Ոչ, շատ քիչ համայնավարներ կան անոնց մէջ: Սակայն, կարգ մը վաճառականներ եւ հակադաշնակներ կազմակերպութիւն չունենալնուն համար միացած են համայնավարներուն, կարծելով թէ պիտի քանդեն Դաշնակցութիւնը, սակայն համայնավարներուն գործիք ըլլալէ զատ ուրիշ բանի չեն ծառայեր:

Լատոււ.— Ձեր հակադաշնակցական թերթ որ համայնավարներուն հասցէին դէմ գրած ըլլայ, օրինակ հոս «Արամազդը»: Աս ի՞նչ կը նշանակէ, Գ. Լատոււ:

Նախագահ.— Ոճիրը երբ լսեցիր, ի՞նչ ընթացք ունեցար, քանի որ բարեկամդ էր Սէրգօն:

Կայծակ.— Ոճիրին առաւօտը երբ խանութ կ'երթայի, Սէրգոյի հայրենակիցներէն մէկուն հանդիպեցայ որ հաղորդեց ցաւալի լուրը բարեկամիս: Անմիջապէս գերեզմանատուն գացի եւ սպասեցի: Տասը վայրկեան վերջ բերին դահը թափօրով, միասին գացինք թաղելու եւ վերադարձանք Սինգրու տունը: Հոն էին Բարթիկեան, շօֆէր Արտաշ, Հայկանուշ եւն. Հինգ վայրկեան վերջ ինծմէ խնդրեցին որ ոստիկանատուն երթամ հաստատելու համար Մանուկ Մանուկեանի ինքնութիւնը, որ Պուլկար: Հաւանեցայ եւ գացի ոստիկանատուն. Հոն էր Մանուկեան: Ոստիկանապետին հաստատեցի Մանուկեանին ինքնութիւնը: Հոն բոլորն ալ կ'ըսէին թէ Սէրգօն վերջին վայրկեանին կ'ըսէր թէ զինք զարնողը Մանուկ Մանուկեանն է, որզան վարժուհիին եւ կամ վարժապետ. Վեց ամիս վերջ երբ հաստատուեցաւ թէ Մանուկ Մանուկեան անմեղ է, հակառակորդները իրենց վկայութիւնները Նիկոլին վրայ բեռցնելու ջանացին, արդարացնելու համար Դաշնակցութիւնը:

ԱՕՆԵԼԻՆԱ.— Գ. Կայծակ, քիչ առաջ մեզի ներկայացաւ Բարթիկեան անուն Հայ մը եւ ըսաւ թէ կը վախնայ Դաշնակցութենէն որ զինք ալ կ'ահաբեկեն: Ի՞նչ կարծիք ունիս այս մասին:

Կայծակ.— Ցնցուցիչ խօսք է: Երբ մէկը Սելանիկի թերթին մէջ նմանը չտեսնուած հայհոյանքներ ըրած է եւ չէ վախցած, հիմա հոս վկայելո՞ւ պիտի վախնար, եւ եթէ ըսածին պէս հարիւրապետ մը նամակ գրած ըլլար, անմիջապէս թերթին մէջ պիտի հրատարակէր

Նախագահ.— Դաշնակցութիւնը ահաբեկում կ'ընէ՞ իր հակառակորդներուն դէմ:

Կայծակ.— Որպէսզի կարգը Սէրգոյին գար, պէտք է 500 հոգի անկէ աւելի արժէքաւոր եւ վտանգաւորներ աչքոփի ենթարկուէին: Սէրգոյին գրածները եւ կամ ընթացքը չէր արժեր որ սպաննուէր: Մինչեւ իսկ աշխատական ներկայացուցիչներ կուգան եւ կ'ուզեն որ Դաշնակցութիւնը քար ու քանդ ընեն: Անոնց դէմ տէռոր չէ կազմակերպուած:

Լատոււ.— (Մեկուսի) Դաշնակները պօմպա ունին, իսկ Սէրգօն զէնք չունէր:

Կայծակ.— Եթէ կ'ուզես աստը ալ կը պատասխանեմ:

Նախագահ.— Ոչ, Գ. Կայծակ, կը բաւէ, լուսաբանուած ենք: Դուն Դաշնակցակա՞ն ես:

Կայծակ.— Այո. բայց ինչպէս ոչ-համայնավարները ուժ կուտան համայնավարներուն, ես ալ թէեւ ոչ դաշնակցական ըլլալով ուժ կուտամ Դաշնակցութեան, մասնակցելով եւ բանախօսելով բոլոր հաւաքոյթներուն:

Նախագահ.— (Դատախազին, երդուեալներուն եւ փաստաբաններուն) Ուրիշ որեւէ հարցում ընելիք կա՞յ:—Ոչ:

Գ. Կայծակով վկաներու ունկնդրութիւնը վերջացած ըլլալով, խօսքը տրուեցաւ դատախազ Գ. Կրանիցասին, որ խօսեցաւ երեք ժամ:

Դատախազին ճառէն յետոյ, նախագահը հարցուց գլխաւոր ամբաստանեալին.

— Ամբաստանեալ Նիկոլ Նիկողոսեան, դուք լսեցիք ձեր դէմ եղած ամբաստանութիւնները, ի՞նչ կրնաք ըսել այդ մասին եւ ո՞րքան ճիշդ են մեղադրող վկաներու ըսածները:

ՆԻԿՈՂՈՍԵԱՆ.— Պարոն նախագահ եւ պարոնայք երդուեալներ, ատենակալներ: Ճիշդ է որ Կեսարիանիի մէջ խորհրդաւոր ոճիր մը գործուած է եւ ի բոլոր սրտէ կը փափաքիմ որպէսզի ոճրագործը կրէ ամենախիստ եւ ամենածանր պատիժը, բայց իբրեւ մարդասիրական միութեան անդամ երբեք չէի փափաքեր որ անմեղ մը քաւութեան նոխազ ըլլար եւ այս կ'ըսեմ ոչ թէ զիս պաշտպանելու համար, այլ արդարութեան դէմ չգործելու համար: Ես ամբողջ երեք օր լսեցի ձեզ հետ միասին մեղադրող վկաները, որոնք զիս ներկայացուցին որպէս հրէշ. իսկ հայ ժողովուրդի ամենամեծ կուսակցութիւնը իբրեւ ոճրագործ եւ ահաբեկող կազմակերպութիւն մը: Եւ գիտէ՞ք որոնք ըսին այս խօսքերը, — Պատիկեան, Գըլըճեան, Բարթիկեան, մարդիկ, որոնք երկար տարիներ այդ կուսակցութեան անդամ են եղած եւ հետեւապէս իրենք եւս ոճրագործներ եւ ահաբեկիչներ են. Չէ՞ որ տրամաբանական եզրակացութիւնը այդ ըլլալու է: Եւ իրօք այդպէս է. որովհետեւ Հ. Յ. Դ. նման գործունէութիւն չունի եւ իրենք մաքուր սպի մէջ չնչելու անկարող ըլլալով հեռացան այդ կուսակցութենէն ու այսօր անոր կը հայհոյեն, ինչո՞ւ, որովհետեւ իրենց նմաններու տեղը չէ Հ.Յ.Դ. ազգային ընկերվարական կուսակցութիւն մըն է, ազատախոհ, ժողովրդական, ապակեդրոնական, որուն նպատակն է ծառայել հայ ժողովուրդին եւ անոր միջոցով հանուր մարդկութեան: Ինչ կը վերաբերի իմ ոճրագործ եւ հրէշ ըլլալուն, այդ ցոյց տուաւ վկաներու հակասական, սուտ, կեղծ, կաշառուած ըլլալը:

Ես չպիտի պաշտպանեմ ինքզինքս, որովհետեւ մեղադրող վկաները իրենք իրենց խօսքերով պաշտպանեցին զիս եւ իմ ընկերներս, զիս եւ իմ ընկերներս պաշտպանելու խօսքը թողած եմ իմ պաշտպան փաստաբաններուն՝ որոնք այստեղ եկած են չոր շնորհակալութեան համար, պաշտպանելու վեց անմեղ զոհեր, յանուն մարդասիրութեան եւ յանուն հելլենական արդարութեան: Ես միայն մէկ խօսք ունիմ. Աւելի աղէկ է տասը ոճրագործներ ազատ արձակել քան թէ մէկ անմեղ դատապարտել ...

(Շար.)

թրքական զօրաբաժիններ կը գտնուին այդ շրջանին մէջ, անագին պաշարով: Պուլկարական կառավարութեան կարծիքով, այս պատրաստութիւնները ուղղուած են Պուլկարիոյ դէմ:

Ռումանական աղբիւրէ եւս կը հաստատեն թէ Թուրքիա զօրք, զէնք եւ ռազմանիւթ կը ղրկէ արեւելեան Թրակիա: Իսկ թրքական կառավարութիւնը կը յայտարարէ թէ որ եւ է զօրաշարժ չէ կատարուած, Յունաստանի դէպքերուն հետեւանքով:

⁂ Սոֆիայէն կը հեռագրեն թէ նախարարական խորհուրդ մը գումարուեցաւ, ի ներկայութեան Պորիս թագաւորին: Երկար տարիներէ ի վեր առաջին անգամ է որ թագաւորը ներկայ կ'ըլլայ նախարարական խորհուրդի մը: Սոֆիայի մէջ շատ ծանր կը նկատեն Յունաստանի կացութիւնը: Կը վախնան որ բազմաթիւ յոյն զինուորներ Պուլկարիա փախչին պարտութեան պարագային, քանի որ կռիւը կը մղուի Մակեդոնիոյ եւ Թրակիոյ մէջ, սահմանին մօտ:

⁂ Ու այժմ հինգ պետութիւններ յուրջ մտահոգութեան մատնուած են, Յունաստանի դէպքերուն հետեւանքով.— 1. Պուլկարիա, որ այս առթիւ բողոքեց Թուրքիոյ պատրաստութեանց դէմ. — 2–3. Ֆրանսա եւ Անգլիա, որոնք մարտանաւեր ղրկած են յունական ջուրերը – 4. Իտալիա, որ ուշադրութեամբ կը հետեւի դէպքերու ընթացքին.— 5. Թուրքիա, որ արտակարգ պատրաստութեանց ձեռնարկած է, ի հարկին օգնելու համար Յունաստանի, պաշարելով Պուլկարիան:

ՊԱՏԵՐԱԶՄԸ ԿԸ ՇԱՐՈՒՆԱԿՈՒԻ ՅՈՒՆԱՍՏԱՆԻ ՄԷՋ

Ապստամբները գրաւեցին Միտիլին, Քիոս եւ Սամոս

ԸՄԲՈՍՏ ՄԱՐՏԱՆԱՒԵՐԸ ԿԸ ՌՄԲԱԿՈԾԷՆ ՍԵԼԱՆԻԿԸ

Վերջին 24 ժամուան ընթացքին աւելի ծանրացաւ Յունաստանի կացութիւնը: Ապստամբ մարտանաւերը, որոնք առաջին առթիւ Կրետէ ապաստանած եւ յետոյ իրենցիհետքը կորսնցուցած էին, կը յածին Եգէականի մէջ: Մարտ 7ին անոնք գրաւեցին Միտիլին, առաջնորդութեամբ «Ավերով»ի, որ զինուորներ ցամաք հանեց: Յետոյ գրաւեցին նաեւ Քիոս եւ Սամոս կղզիները, եւ ուղղուեցան դէպի Սելանիկ, պահ մը ռմբակոծելով զայն: Այս առթիւ ծանուցուեցաւ թէ գրաւած են նաեւ Լարիսան, որ կը գտնուի Սելանիկի եւ Աթէնքի ճամբուն վրայ, բայց կարելի չեղաւ հաստատել այս լուրը: Ապստամբ մարտանաւերը կը շարունակեն յածիլ բոլոր ծովեզերքները, զինուոր հանելով ուր որ յարմարութիւն կայ:

Մակեդոնիոյ վճռական ճակատամարտը չէ սկսած տակաւին, մշուշին եւ ձիւնին պատճառաւ: Առջի օր կառավարական օդանաւերը հետազօտութիւններ կատարեցին ապստամբներու դիրքերուն վրայ: Հեռագրի մը համաձայն, ընդհանուր յարձակողականի ձգձգման պատճառը ոչ թէ օդն է, այլ ռազմամթերքի անբաւականութիւնը: Կառավարական զօրքը մասնաւորապէս կը նեղուի օդանաւերու յատուկ ռումբերու պակասէն եւ քանի մը վակոն յանձնարարած է արտասահման, յանձնումը պահանջելով ստիպողաբար: Այդ ռումբերը ստանալէ յետոյ պիտի սկսի յարձակողականը:

⁂ Հինգշաբթի օր երեք հաւատարիմ թորփիլահալածներ Պիրէոնէն ճամբայ ելան կնքուած հրամաններով. եւ ռմբակոծեցին Քանտիան (Կրետէ), ուր կը գտնուի Վենիզելոսի բնակարանը: Զրոյցի մը համաձայն, Վենիզելոս դէպի Աղեքսանդրիա ճամբայ ելած է մարտանաւով մը: Եգիպտական կառավարութիւնը անհրաժեշտ միջոցները ձեռք առած էր, որպէսզի զինաթափ ըլլան փախստական մարտանաւերուն զինուորները: Աղեքսանդրիոյ ոստիկանական ուժերն ալ կրկնապատկուած են, որպէսզի Վենիզելոսի կուսակիցները չկարենան ցոյցեր կատարել:

⁂ Թրքական կառավարութիւնը նեղուցները փակեց յունական նաւերուն առջեւ: Առաջին առթիւ վար դրուեցան հինգ նաւեր, որոնց մէկը արմտիք կը փոխադրէր Կալաց եւ կը պատկանէր Վենիզելոսի տղուն, իսկ միւսը՝ հանքածուխ: Կը կարծուի թէ այս նաւերը պիտի փորձեն ուտելիք հասցնել ապստամբներուն: Բոլոր նաւերուն անթելի գործիքները կնքուեցան, որպէսզի չկարենան հաղորդակցիլ:

⁂ Կառավարական զեկոյցները կ'ըսեն թէ Քանտիայի վրայ ձգուած ռումբերը մեծ վնաս պատճառած են, միեւնոյն ատեն խուճապի մատնելով ժողովուրդը:

⁂ Ինչպէս գրած էինք, ֆրանսական կառավարութիւնը առաջին առթիւ Պիրէոն ղրկեց «Վէրտէօն» թորփիլահալածը: Անոր ետեւէն հասան երկու ֆրանսական յածանաւեր եւ անգլիական զրահաւոր մը, ուրիշ մարտանաւերու հետ: Անգլ. զրահաւորը, որ Մալթայէն ճամբայ ելած էր Կիպրոսի համար, ունի աւելի քան հազար նաւազ: Աթէնքի անգլ. դեսպանը վարչապետ Պ. Ցալտարիսի ներկայանալով, շնորհաւորեց յունական կառավարութեան ջանքերը եւ յայս յայտնեց թէ խաղաղութիւնը պիտի վերահաստատուի շուտով:

⁂ Յունական կառավարութեան բողոքին վրայ, իտալական ոստիկանութիւնը վար դրաւ Զօր. Փլասթիրասը, որ Քանէն Պրինտիզի գացած էր, Յունաստան անցնելու համար: Զօրավարը ըստիպուեցաւ Միլան վերադառնալ: Կը հաւաստեն թէ Վենիզելոս մեծագումար դրամ առաջարկած է իտալական օդանաւային ընկերութեան մը, որպէսզի Յունաստան փոխադրէ Զօր. Փլասթիրասը, ապստամբութիւնը վարելու համար:

⁂ Յունական կառավարութիւնը կը շարունակէ ձերբակալել բոլոր կասկածելի դէմքերը, երատարակութեան տալով անոնց ցանկը: Պարագային համեմատ, կալանաւորները կը բանտարկուին կամ կեդրոնացման բանակատեղիներ կը փոխադրուին: Ի հարկին անոնց գոյքերն ալ գրաւման կ'ենթարկուին:

⁂ Աթէնքի Թուրք դեսպանը Պ. Ցալտարիսի ներկայանալով, համակրանք յայտնեց ի դիմաց իր կառավարութեան: Աթաթիւրք արդէն հեռագիր մը ուղղած էր, նոյն իմաստով:

Իտալական դեսպանն ալ այցելութիւն տալով, զանգատեցաւ թէ իտալական շոգենաւերն ու օդանաւերը մեծ դժուարութեանց կը հանդիպին, իբրեւ հետեւանք յունական կառավարութեան ձեռք առած միջոցներուն:

⁂ Աղեքսանդրիայէն կը հեռագրեն թէ «Ավերով»ի արձակած ռումբերուն հետեւանքով, վար ինկած եւ բռնկած են 2 օդանաւեր: Իսկ «Ավերով»ի վրայ ինկած ռումբ մը սպաննած է երկու նաւազներ:

⁂ Զօր. Քոնտիլիս միշտ լաւատես յայտարարութիւններ կ'ընէ: Ահա իր վերջին յայտարարութիւնը.— «Եթէ օդը չակուի, վաղը յարձակողականի պիտի սկսինք եւ 48 ժամէն Գավալա պիտի հասնինք, շրջանը մաքրելէ վերջ: Յետոյ մեր զինուորները պիտի ղրկենք Ալեքսանդրապոլիս (Տէտէ Աղաճ):

Իտալիա կամաւոր կ'արձանագրէ 25 - 55 տարեկանները

Իտալական կառավարութիւնը հրամանագիր մը հրատարակելով, կամաւոր կ'արձանագրէ 25–55 տարեկան զինուորցուները արեւելեան Ափրիկէի համար: Այս առթիւ կը ծանուցանէ թէ իտալական Սոմալիլէնտի զինուորական կառավարիչ նշանակուած է Զօր. Կրացիանի, որ վերջերս ճամբայ ելաւ բազմաթիւ զինուորներու հետ: Հրամանագրին տրամադրութեամբ, բոլոր կամաւորները մաս պիտի կազմեն քաղաքապահ զօրքին, փոխան կանոնաւոր բանակին:

Հինգշաբթի օր 1000 կամաւորներ եւ սպաներ ճամբայ ելան Ճենովայէն:

ԶԱՆԱԶԱՆ ԼՈՒՐԵՐ ՔԱՆԻ ՄԸ ՏՈՂՈՎ

ՖՐԱՆՔԻՆ ԳԻՆԸ անխախտ պիտի պահուի ամէն գնով, համաձայն ելմտական նախարարին նոր յայտարարութեան: Կառավարութիւնը անգամ մը եւս կը յիշեցնէ այս պարագան, իբրեւ պատասխան ստերլինի անկման առթիւ եղած հարցումներու:

ՊԵՐԼԻՆԻ ԱՅՑԵԼՈՒԹԻՒՆԸ յետաձգուած ըլլալով, Հիթլէր որոշեց Լոնտոն ղրկել իր հաւատարիմ գործակալը, Րիպպէնթրոփը, որպէսզի բացատրութիւններ տայ: Այս առթիւ անգլ. կառավարութիւնը պիտի ուզէ իմանալ թէ Հիթլէր ե՞րբ կրնայ ընդունիլ Սըր Ճոն Սայմընը:

Հ. Յ. Դ.

ՓՈՆ Տ'ՕՓՂՆԱՅԻ «Կարինէ» ենթակոմիտէն ընդհ. ժողով կը գումարէ կիրակի կէս օրէ վերջ ժամը 1ին Գրադարանի սրահին մէջ: Կարեւոր օրակարգ: Սէն Փիէրի Վրէժ խումբի ընկերներէն ներկայ գտնուիլ որոշուած ժամուն:

Հ. Յ. Դ. ՄԱՐՍԷՅԼԻ ՇՐՋ. ԿՈՄԻՏԷԻ ԴԱՍԱԽՕՍԱԿԱՆ ԺՈՂՈՎՆԵՐ

Մարսէյլի Վրէժ խումբի ընկերահամակրական հաւաքոյթ դասախօսութիւնը (Փետր. 18ի առթիւ) այսօր շաբաթ երեկոյ ժամը 8ին: Կը խօսի ընկեր Հ. Սէրէնկիւլեան:

«Դրօշակ» ենթակոմիտէի ընկերահամակրական հաւաքոյթ դասախօսութիւնը (Փետր. 18ի առթիւ) վաղը կիրակի կէս օրէ վերջ ժամը 4ին: Կը խօսի ընկեր Գ. Չիլսեան:

«Նիկոլ Դումանի» ենթակոմիտէի (Կարտան) ընկերահամակրական հաւաքոյթ դասախօսութիւնը վաղը կիրակի կէս օրէ ետք ժամը 3ին Դաշնակցութեան Տան մէջ: Կը խօսի X

ՑՈՒՑԱՏԵՍՏ

ՓԱՐԻԶԻ Ցարօն-Ցուլուբեան Հ. Միութեան ընդհ. ժողովը այս կիրակի կէս օրէ վերջ ժամը 3ին, 131, rue du Fbg. du Temple, մէթրօ Պէլվիլ: Օրակարգ. ընտրութիւն նոր վարչութեան եւ ուրիշ կարեւոր հարցեր:

Կը խնդրուի նախորդ վարչութենէն ներկայանալ միութեան գրասենեակ:

Le Gérant: H. STEPHAN
17, Rue Damesme, PARIS (13)
Imprimerie A. DER (AGOPIAN)

ՀՐԱՒԷՐ

Աղբաստախնամ ընկերութեան տարեկան ընդհ. ժողովը վաղը, կիրակի ժամը 11ին եկեղեցւոյ խորհրդարանը: Օրակարգ. հաշուետուութիւն եւ հրաժարում ներկայ վարչութեան, ընտրութիւն նոր վարչութեան:

Ընկերութեան բոլոր անդամներէն կը խնդրուի անպայման ներկայ ըլլալ: Ներկաներու թիւը մեծամասնութիւն պիտի նկատուի:

Վարչութիւն

ՆԱՄԱԿԱՏՈՒՓ

ՍՏԱՑԱՆՔ

ՔԱՎԱՅՅՈՆ, Ման.— 20:
ՓՈՆ Տ'ՕՓՂՆԱ, Մ. Բ.— 70: (Ա. Թ.ի հաշւոյն):
ՄԱՐՍԷՅԼ, Գործ.— 800:
ՏԷՍԻՆ. Գործ.— 300: Կարգադրեցինք:
ԼԱ ԿԱՐԷՆ, Եգն.— 100:
ՎԱՆՏԻԱ, Ա. Մ.— 100:
ՓԱՐԻԶ, Մին.— 17.50:
ՊԵՐԼԻՆ, Թ. Տ. Մ.— 60:
ԿՐԱՍ, Մ. Ի.— 35:
ՓԱՐԻԶ (14), Մ. Գրան.— 70.
ՊՈՄՕՆ, Հ. Ա.— 140:
ԼԻՈՆ, Գործ.— 500:
ԿՐԸՆՕՊԼԸ, Գ. Երամ.— 70:
ԼԵՎԱՆ, Խ. Գ.— 35:
ՊՈՐՏՕ, Գործ.— 520.80: Կարգադրեցինք:
ՎԻԷՆ, Ն. Խ.— 328: Կարգադրեցինք:
ՓԱՐԻԶ, (16), Հ. Խ.— 70:

ԿԸ ՓՆՏՌՈՒԻ

Տիկին Ճէյմս Շէրպէթճեան, որուն ամուսինը Մ. Նահանգները կը գտնուի: Տիկին Շէրպէթճեան կը կարծուի ըլլալ Մարսէյլի կամ Փարիզի շրջանները: Իրեն հաղորդողներէ կարեւոր լուր կայ: Կը խնդրուի յիշեալին հասցէն հաղորդել Յառաջի խմբագրութեան:

«ՅԱՌԱՋ»Ի ԹԵՐԹՕՆԸ (38)

ԽԱՉԱԳՈՂԻ ՅԻՇԱՏԱԿԱՐԱՆԸ

Գրեց՝ ՐԱՖՖԻ

Քաւոր Պետրոսին երբեք գիւր չէր գալիս, երբ մէկը սկսում էր նրա մօտ պարծենալ: Պարծենալու համար նրա կարծիքով պէտք էր շատ մեծ գործ կատարած լինել:

— Այդ աղմուկ հանող զէնքերը պէտք չեն, երբ ուզում ես սուս ու փուս գործ կատարել, ասաց նա: Աւելի լաւ են խուլ ու մունջ զէնքերը որ ձայն չհանեն:

Ես հասկացայ նրա միտքը:

— Ուրեմն ես կարող եմ վեր առնել իմ սապարը:

— Վատ չէ:

Գիշերից բաւական անցել էր, երբ մենք դուրս եկանք հիւրանոցից: Անձրեւը մանր կաթիլներով մաղում էր: Փողոցները դատարկուած էին, մարդիկ չէին երեւում: Գիշերային թանձր խաւարի մէջ մրափում էր քաղաքը:

Անցնելով մի քանի խուլ փողոցներ, մենք արդէն գտնւում էինք յիշեալ տան մօտ, որտեղ Թումաեը վախեցրեց քաւոր Պետրոսին:

— Եթէ չունը աղմուկ չբարձրացնէ, լաւ է, ասեցի ես:

— Ի՞նչ չուն, հարցրեց քաւոր Պետրոսը:

— Երբ ցերեկով մտանք այստեղ, ես նկատեցի մի ահագին շուն, որ շղթայով կապուած էր բակում: Գիշերը բաց են թողնում նրան:

— Նա հիմա հանգուցեալների կարգումն է դասուած:

Քաւոր Պետրոսի խօսքերից երեւաց որ նա մի անգամ եւս մտել էր այս տունը, այն անցքից յետոյ որ Թումաեը վախեցրեց նրան: Վերջին անգամ յայտնուել էր այնտեղ մուրացկանի կերպարանքով եւ միջոց էր գտել ոչ միայն ծանօթանալու տանը, այլ լաւ հետազօտելու տան դիրքը, մուտքերը եւ այլն:

Տան ընդարձակ բակը շրջապատուած էր փայտեայ ցանկապատով, որը այնքան ցածր էր որ մի առանձին ընդդիմադրութիւն չարեց մեզ բակը իջնելու ժամանակ: Այժմ հարկաւոր էր մի կերպով ներս սողալ սենեակների մէջ: Մի լուսամուտ, որ ցերեկով նկատել էինք, ուղղակի բացւում էր ախոռատների քնարանի մէջ: Գիշերային օդի պատճառով լուսամուտը բաց էր թողած: Քաւոր Պետրոսը Հերկուլէսի ոյժ ունէր, իսկ ես թեթեւաշարժ էի որպէս առիւծ: Երկու ահագին ջրի տակառները, որ կանգնած էին բակում անիւների վրայ, միմեանց վրայ դնելը, եւ այդ սանդուղներով լուսամուտից ներս մտնելը — մի բոպէի գործ եղաւ: Մենք գտանք ախոռատների սենեակում եւ աղախնին: Երեւում էր, այդ գեղահաս աղջիկը սովորութիւն ունէր երբեմն իւր տիրուհուց գաղտնի ծառայի քնարանը ներս սողալ....

Քաւոր Պետրոսի երկաթի ձեռքերը երկուսին եւս ճնշեցին միեւնոյն անկողնի մէջ: Նրանք քնած էին. աղջկայ գլուխը դրած էր սիրականի թեւքի վրայ: Նրանք զարթեցան:

— Սենեակների բանալինե՞րը, հարցրեց քաւոր Պետրոսը:

Նրանք փորձեցին ճիչ բարձրացնել, բայց քաւոր Պետրոսի սպառնալիքը լռեցրեց նրանց: Բանալիները իսկոյն մեր ձեռքը անցան:

— Դու այդ նազելի սիրահարներին կը պահես միմեանց գրկում, մինչեւ ես գործը կը վերջացնեմ... ասաց քաւոր Պետրոսը եւ հեռացաւ:

Մանկահասակ աղախինը երկիւղից իսկոյն ուշաթափ եղաւ եւ դիակ դարձաւ իմ ձանկերի մէջ: Ես գործ ունէի այժմ միայն կատաղած ախոռատի հետ: Ճշմարիտը խոստովանած, այդ Գողիաթը այնքան ուժեղ էր որ ես հազիւ կարողանում էի զսպել նրան: Իմ դրութիւնը նախանձելի չէր: Մենք կորած էինք, եթէ նա դուրս պրծնէր իմ ձեռքից: Ուրիշ ճար չկար, պէտք էր այդ գազանին հանգստացնել: Իմ ծանր սապարի մի հարուածը գլորեց նրա գլուխը մահճակալից ցած: Տաք արիւնը դուրս փչեց պարանոցից սիրուհու կուրծքի վրայ....

Դա եղեռնագործութեան ամենասարսափելին էր, որ ես կատարել եմ իմ կեանքում: Գազանային անգթութիւնը այդ գէպքում անցնում է ամէն վայրենութիւնից: Սպաննել այն րոպէում, երբ երկու անմեղ սրտերը սիրոյ խնդութեամբ գրկախառնուած, սիրում են միմեանց,— սպաննել սէրը,— դա սոսկալի չարագործութիւն է....:

Մինչ ես Կայէնի նման կանգնած էի իմ զոհի մօտ, լսելի եղաւ քաւոր Պետրոսի ձայնը.

— Հեռանանք....:

Միւս առաւօտ քաւոր Պետրոսը հանդարտ, հանգիստ տրամադրութեամբ, ինձ իւր հետ առնելով, մտանք հասարակաց սեղանատունը նախաճաշիկ ուտելու: Հիւրանոցի ամբողջ խօսակցութիւնը գիշերուայ անցքի մասին էր:

— Ի՞նչ է պատահել, հարցրեց քաւոր Պետրոսը իւր մօտ նստած մի արհեստաւորից, որ դատարկում էր թէյի կօթներորդ բաժակը:

— Էլ ի՞նչ պէտք է լինի, պատասխանեց արհեստաւորը ցաւակցաբար, — այս գիշեր անյայտ չարագործներ մտել են մի տուն, ծերունի տան տէրերին, թէ ամուսնին եւ թէ կնոջը, երկուսին էլ խեղդել են ծառայի գլուխը կտրել են, տանից ուրիշ չեն տարել, բայց դուռ փողերից: Ասում են տասն հազարից աւել կը լինի:

— Անիծեալներ... այդ ինչ անխղճութիւն է... պատասխանեց քաւոր Պետրոսը նոյնպէս ցաւակցաբար,— Ինչպէս Աստուած չէ պատժում այս տեսակ չարագործներին... Խեղդել ծերունի մարդկանց,— դա սրբան անգթութիւն է.....:

Մենք մի քանի օր եւս բոլորովին անվրդով կերպով շարունակեցինք մեր առեւտուրը, յետոյ թողեցինք այդ քաղաքը: Ոչ ոք կասկած ունենալ չէր կարող խեղճ մանրավաճառի վրայ, որը Թումաեից անգամ վախենում էր, որը մի քանի օր առաջ մտնելով նոյն տունը, օրհնում էր, բարեմաղթութիւններ էր կարդում եւ երկար կեանք էր ցանկանում երկու ծերունիներին, որոնցից գնեցին նրանից բաւական վաճառքներ աւելի թանգ գնով:

(Շար.)

Գործ կը փնտռէ

Ձեռնահաս պատուաւոր եւ մասնագէտ կին մը կը ստանձնէ նորածին երախաներու խնամքը:

Կը ստանձնէ նաեւ այր եւ կնոջ մը տնական աշխատանքները:

Դիմել Յառաջի վարչութեան.

:: LE PREMIER QUOTIDIEN ARMENIEN EN EUROPE ::

ՅԱՌԱՋ

HARATCH

ՕՐԱԹԵՐԹ՝ ԱԶԳԱՅԻՆ, ՔԱՂԱՔԱԿԱՆ, ԳՐԱԿԱՆ

(Fondé en 1925) :-: R. C. Seine 276.286

Directeur et Propriétaire : SCH. MISSAKIAN
Rédaction et Administration
ԽՄԲԱԳՐՈՒԹԻՒՆ ԵՒ ՎԱՐՉՈՒԹԻՒՆ
17, Rue Damesme, PARIS (13e)
Téléphone : Glacière 15 – 70
(ԵՐԹԵՒԵԿԻ ՀԱՄԱՐ՝ Métro : TOLBIAC)

ԲԱԺԱՆՈՐԴԱԳՐՈՒԹԵԱՆ ՊԱՅՄԱՆՆԵՐ.— ՏԱՐԵԿԱՆ ՎԵՑԱՄՍԵԱՅ ԵՌԱՄՍԵԱՅ

	ՏԱՐԵԿԱՆ	ՎԵՑԱՄՍԵԱՅ	ԵՌԱՄՍԵԱՅ
Ֆրանսա եւ գաղութներ	140 ֆրանք	70 ֆրանք	35 ֆր.
Անգլիա, Եգիպտոս, Զուիցերիա, Իտալիա	250 »	130 ֆրանք	—
Ամերիկա եւ ուրիշ Երկիրներ	200 ֆրանք	100 ֆրանք	—

ԿԻՐԱԿԻ 10 ՄԱՐՏ DIMANCHE Mars 1935

11 ՐԴ ՏԱՐԻ - 11e Année № 2751 — Խմբագիր՝ ՇԱՒԱՐՇ ՄԻՍԱՔԵԱՆ — ԳԻՆ 30 ՍԱՆԹԻՄ

ԽՐԿՈՒ ԽՕՍՔ

ԱԶԱՏՈՒԹԻՒՆ ՄՏՔԻ ԵՒ ԼԵԶՈՒԻ

»»»··«««

Իրականին մէջ, ա՛յս է խորհուրդը այն հրաշալի դէպքին, որուն 1500ամեակը հռչակուեցաւ իբրեւ յոբելեան Աստուածաշունչի թարգմանութեան, ամբողջ մէկ տարի։

Եւ այս իմաստով է որ մենք զայն կ'ողջունենք արդար հպարտութեամբ, երբ տօնելու կարգը եկած է Փարիզի։

«Յառաջ»ի այսօրուան թիւին մէջ չորս աշխատակիցներ կը բերեն պատմութիւնը, վերլուծելով անոր հարազատ իմաստը

Զայն ալ ուղղակի կամ անուղղակի կը յանգին միեւնոյն եզրակացութեան,— յաղթանակ ազգային գիտակցութեան եւ արմենական հանճարի։ Ազատութիւն մտքի եւ լեզուի, — առաջ ուրեմն ինքնուրոյն ստեղծագործութիւն, որուն լրացուցիչ մասը կը կազմէ Աստուածաշունչին թարգմանութիւնը.

Եթէ տակաւին պէտք ըլլար մանրել, պիտի ըսէինք թէ այս դարադարձը միեւնոյն ատեն յաղթանակն է ազգային – պետական վերածնութեան, քանի որ, սեփական գրի ու լեզուի տենչը՝ ինքնին ըմբոստացում էր ընդդէմ օտար լուծի եւ օտարոտի ազդեցութեանց։

Ամէն պարագայի մէջ,— կրկին եւ կրկին ողջո՜յն 1500ամեակին, որ պիտի ծառայէ հայկական մշակոյթին փառքերը սարփողելու նաեւ այս պողոտաներուն վրայ,— լուսացնելով՝ իրենց արտաքինով, բայց խաւարակուռ՝ ներքինով։

×

Եւ խորհրդածութիւններ, խորհրդածութիւննե՜ր.

Հազար հինգ հարիւր տարի վերջն ալ, միեւնոյն մտահոգութիւնը կը տրորէ մեր հոգին, կը սեղմէ մեր սիրտը,— գիր եւ լեզու եւ ազատութիւն։

Կարելի չէ գտնել որ եւ է նմանութիւն, 1500 տարի առաջուան վիճակին եւ այսօրուան պայմաններուն միջեւ։ Ոչ իբրեւ համայնապատկեր քաղաքական անցքերու, ոչ ալ իբրեւ միջավայր։

Եւ սակայն, ո՜րքան եղերական նմանութիւն երէկուան եւ այսօրուան միջեւ, ազգային պատմութեան տեսակէտով։

Օտար աշխարհակալութեան, տիրապետութեան մարզանքներ՝ երէկ։ Իսկ այսօ՞ր ···

Օտար կամ օտարոտի մշակոյթի պատուաստում եւ բռնադատում երէկ։ Իսկ այսօ՞ր ·

Կարօտ խաղաղութեան, ազատութեան, անկախ հայրենիքի եւ սեփական ստեղծագործութեան։ Իսկ այսօ՞ր ···

Ձենք ուզեր կատարել միւս փորձը,— բաղդատութիւնը երէկուան եւ այսօրուան լուսաւոր կէտերուն միջեւ։

Ի հարկէ այսօր շատ աւելի, անհամեմատ աւելի մռայլ է մեր կացութիւնը, թէ՛ իբրեւ ժողովուրդ եւ թէ՛ իբրեւ քաղաքական ազդակ։

Բայց, ի՞նչ օգուտ բաղդատութիւնէն, երբ յետին անցորդը իր մորթին վրայ կը զգայ տարբերութիւնը, այնքան եղերական եւ անողորմ։

Երէկ՝ մեր ամէնի լեռներն էին մեզի ապաւէն, օտար աշխարհակալութեանց դէմ։ Եւ սեփական պետութիւնը, որքան ալ խարխուլ ըլլար կամ խաւլեալ։

Այսօր՝ մեր ոտքերը կը սահին, կը գայթին աշխարհի բոլոր պողոտաներուն վրայ, մէկը լպրծուն, իսկ միւսը տղմուտ. մէկը լուսաւոր եւ միւսը խաւար։ Երկուքն ալ դաւադիր։

Նոյն իսկ մեր համբանքը, եթէ ոչ գոյութիւնը վաճառքի հանուած է այսօր, յանուն խաբուսիկ նշանախօսքերու։

Եւ սակայն,— դարերը մեզի ապաւէն։

Դարերը կուգան յայտարարել բոլոր ժամանակներուն համար, եւ ի սփիւռս աշխարհի.

— «Կը մտածեմ, ուրեմն կամ»։

Այդ պատգամն է որ կը հնչէ դարերու մէջէն, հազար հինգ հարիւր տարի վերջը, մինչեւ այս Լոյս – Քաղաքը, ինչպէս, երբեմն, դէպի Բիւզանդիոն, Հռոմ, Ասորեստան կամ Իրան։

Եւ տօները պիտի ծառայեն, պէտք է ծառայեն անգամ մը եւս, կարելի հանդիսաւորութեամբ եւ բարձրաձայն նուիրագործելու պատգամը։

— Կը մտածեմ, կը գործեմ, ուրեմն կամ։

Ո՞ր խարխուլը, ո՞ր ազդակն է որ կը պակսի, շարունակելու եւ ամրապնդելու համար մեր ինքնապաշտպանութիւնը՝ իբրեւ ժողովուրդ եւ մեր ստեղծագործութիւնը՝ իբրեւ բաղկացուցիչ տարր մշակոյթի.

Եթէ մենք վտարանդիներ ենք առժամեայ,— անդին կը շնչէ հայրենիք մը բազմամարդ, ընդունակ՝ աճելու եւ զարգանալու իբրեւ խարիսխ։

Եթէ լեզուն եւ ազգային դիմագիծը աւելի շուտ կը տուժեն այստեղ,— անդին եւ արեւելեան գաղութներուն մէջ բաղդատաբար լուսաւոր է պատկերը։

Իսկ եթէ ուրիշները կը շարունակեն կտրել մեր թեւերը եւ աջ ու ձախ ցրուել մեր փետուրները,— ո՞ր օրուան համար է այն երիտասարդութիւնը որ հասակ նետեց արեան ճապաղիքներու մէջէն։

Դարերը կ'ըսեն մեզի.— խորհեցանք, ստեղծեցինք, հաւատացինք եւ գործեցինք։ Շարունակեցէ՛ք ձեր կարգին, ոչ միայն յարատեւօրէն պահելով, այլ եւ անընդհատ զարգացնելով, յղկելով, ազնուացնելով արդար վաստակը,— ազատութիւն մտքի եւ լեզուի, վերածնութիւն քաղաքական եւ ընկերային։

Հազար հինգ հարիւրամեակին օրհնութիւնը՝ բոլոր ճիգերուն մեսեւ, եւ բոլոր ճակատներուն վրայ։

Շ.

ՎԵՐՋԻՆ ԺԱՄ

ՎԵՆԻԶԷԼՈՍԻ ԳԼՈՒԽԸ ԿԸ ՊԱՀԱՆՋԵՆ

ԿԸ ՎԱԽՑՈՒԻ ՈՐ ԵՐՐՈՐԴ ՃԱԿԱՏ ՄԸ ԿԱԶՄՈՒԻ

—o·o—

Թուրքիոյ եւ Պուլկարիոյ զինուորական պատրաստութիւնները

Այս տողերը գրուած ատեն, տակաւին լուր չկայ Զօր. Քոնտիլիսի ծանուցած մեծ յարձակողականէն, որ վճռական դեր պիտի կատարէ Յունաստանի ներքին պատերազմին մէջ։ Սելանիկի բանակը (կառավարական) կը սպասէ ոչ միայն օդին յարմարութեան, այլեւ զինուորական ապսպրանքներու ժամանուման, գործի ձեռնարկելու համար։ Աթէնքի կառավարութիւնը կը շարունակէ զօրք եւ ռազմանիւթ ղրկել, պատրաստութիւնները լրացնելու համար։ 1931ի, 1932ի եւ 1933 դասերուն զօրաշարժը վերջացած է, մէջտեղ հանելով 50,000 զինուոր։ Ուրբաթ օր Սելանիկ հասան հինգ ռմբաձիգ օդանաւեր, որոնք գնուած էին Եուկոսլավիայէն։ Այսօր – վաղը կը հասնին նաեւ ուրիշ տասը օդանաւեր, Անգլիայէն։ Կառավարութիւնը յածանաւ մը ապսպրած է օտար նաւաշինարաններու։

Միւս կողմէ կը շարունակուին արտակարգ տնօրինութիւններն ու ձերբակալութիւնները, գլխաւոր կեդրոններու մէջ։ Հանրային կարծիքին մէկ մասը պահանջած է պարզեւ հաստատել Վենիզէլոսի գլուխին համար։ Կառավարութիւնը կը քննէ այս խնդիրը։ Վարչապետը յայտարարեց թէ պարզ ձեւակերպութիւն մըն է այս, քանի որ Վենիզէլոս ինքզինքը օրէնքէ դուրս նետած է արդէն, ապստամբելով կառավարութեան դէմ։ Իսկ դատական նախարարը անհրաժեշտ կը գտնէ պարզեւ խոստանալ նախորդ վարչապետին գլուխը բերողին։

Զրոյցի մը համաձայն, Վենիզէլոս ծանրապէս վիրաւորուած է վերջին ռմբակոծութեանց ընթացքին։ Իբրեւ թէ սերպիական շոգենաւի մը նաւազրիչը բռնած է անթել մը, որով կը ծանուցուի թէ Վենիզէլոս ծանրապէս վիրաւորուած ըլլալով, թորփիլանաւի մը մէջ դրուած եւ Եգիպտոս ղրկուած է։ Պաշտօնական աղբիւրէ տեղեկութիւն չկայ այս մասին։

Առհասարակ, դժուար է ճշդել շատ մը լուրեր, թէ հաղորդակցութիւնները խանգարուած եւ թէ խիստ գրաքննութիւն հաստատուած ըլլալով։ Փարիզի հելլէնական դեսպանատունը առջի օր զեկոյց մը հրատարակեց, որ կը յանձնարարէ վերապահութեամբ ընդունիլ կարգ մը լուրեր։ Այսպէս, կը հերքուին Լարիսայի գրաւման եւ Սելանիկի ռմբակոծութեան լուրերը։ Զեկոյցը կ'աւելցնէ թէ այժմ կառավարութեան ամբողջ ուշադրութիւնը կեդրոնացած է Մակեդոնիոյ մէջ, ուր ամէն օր կը զօրանայ հաւատարիմ բանակը, հրամանատարութեամբ Զօր. Քոնտիլիսի։

Կառավարութեան կողմէ հրատարակուած պաշտօնական զեկոյց մը կ'ըսէ (8 մարտ).– Օդը միշտ գէշ է, հիւսիսային հովը սաստկօրէն կը փչէ եւ անընդհատ անձրեւ կը տեղայ։ Հակառակ այս կացութեան, 15 օդանաւեր հերոսական թռիչք մը կատարեցին եւ ռմբակոծեցին Սէրէզի մէջ համախմբուած ապստամբները եւ կայարանը։ Օդանաւային հետազօտութիւնները կը հաստատեն թէ Սէրէզի դաշտը ողողուած է մեծ մասով։ Եթէ անձրեւը շարունակուի, Սթրումա գետին յորդումը պիտի ծանրացնէ ողողումները։ Ողբալի է ապստամբներուն կացութիւնը։ Հակառակ բոլոր արգելքներուն, կամուրջ մը պիտի ձգուի Սթրումայի վրայ, անցնելու համար ջրամոյն դաշտը։ Մեր զինուորներուն վիճակը սքանչելի է, կորովը միշտ բարձր։ Մենք կը կռուինք բնութեան տարերքին, եւ ոչ թէ արհամարհելի հակառակորդի մը դէմ։ Թող ազգը անհոգ ըլլայ։ Մենք ամէն միջոց ձեռք առած ենք, խնայելու համար մեր զինուորներուն։ Յաղթանակը ապահով է աւելի քան երբեք.

Դարձեալ կառավարական աղբիւրէ կը հաղորդեն թէ շատ մը ապստամբներ լողալով անցած են Սթրումա գետը եւ անձնատուր եղած։ Կառավարական ուժերը կը շարունակեն յայտարարութիւններ ցրուել օդանաւերով, ներումխոստանալով անոնց որանձնատուր կ'ըլլան անմիջապէս։ Աթէնքի մետրապոլիտը կոչ մը ուղղեց ապստամբներուն որպէսզի անձնատուր ըլլան։

Սոֆիայէն կը հեռագրեն թէ մարտ 8ի առտուն թնդանօթաձգութիւն մը տեղի ունեցաւ յունական սահմանագլուխին վրայ, եւ 1 ժամ տեւելէ յետոյ դադրեցաւ, իբրեւ հետեւանք տեղատարափ անձրեւներու։ Միեւնոյն ատեն երեք օդանաւեր սաւառնելով, ռումբեր ձգեցին ապստամբներու դիրքերուն վրայ։

Ապստամբներու ճակատէն կը հաղորդեն թէ առժամեայ կառավարութիւնը քանտարկած է այն բոլոր եկեղեցականները որոնք չեն միանար յեղափոխական շարժման։

(Լուրերու շարունակութիւնը կարդալ Դ. էջ)

Ուսանողական Միութեան բողոքի ժողովը

— —

Ուրբաթ գիշեր, Նուպարեան Մատենադարանին մէջ տեղի ունեցաւ Փարիզի Ուս. Միութեան սարքած ընդդիմախօսութիւնը, «Ժը Սուի Փարթու»ի ծանօթ գրութեան առթիւ։ Սրահը լեցուած էր հրաւիրեալներով։ Կը նախագահէր Նուպարեան համալսարանական տան տնօրէնը, Գ. Գայէ։ Մանրամասնութիւնները յաջորդով։

ՏԷՐ ԵՒ ՏԻԿԻՆ ՎԵՆԻԶԷԼՈՍ

Աստուածաշունչի Թարգմանութեան 1500ամեակը

Կը տօնուի այսօր Կիրակի, 10 Մարտ ժամը 2.30 — 6

Նախագահութեամբ կաթ. Նուիրակ ԳԱՐԵԳԻՆ ԱՐՔ. ՅՈՎՍԷՓԵԱՆի

Մանր մանրամասնութիւնները տեսնել չորրորդ էջ։

ՄԱՆՐ ՏԵՂԵԿՈՒԹԻՒՆՆԵՐ

(ՕՐՈՒԱՆ ՏՕՆԻՆ ԱՌԹԻՒ)

Ըստ Ստեփաննոս Օրբէլեանի, մինչեւ Սիւնեաց նահանգին մէջ 10.000 գրչագիր Աստուածաշունչ եւ Աւետարան կը գտնուէր, Լանք կը պատկանէին նահանգին վանքերուն եւ եկեղեցիներուն, եւ պահուած էին Բաղաբերդի մէջ, ուրկէ առումէն ետք փոխադրուեցան.

⁂ Շատ կարեւոր գրչագիր Աստուածաշունչներ գոյութիւն ունին Էջմիածին, Վենետիկ, Երուսաղէմ եւ Վիէննա, բայց դժբախտաբար, այս գրչագիրներէն ոչ մէկը իր ամբողջութեան մէջ ունի յոյն, ասորի կամ լատին գրչագիրներու հետ, որպէսզի կարենայ պատմա - բանասիրական ուսումնասիրութեանց ծառայել հիմնապէս։ Էջմիածնի հնագոյն օրինակը գրուած է ԺԳ. դարուն.

⁂ Աւելի բազմաթիւ եղած են գրչագիր Աւետարաններ քան Աստուածաշունչերը, որովհետեւ Աւետարանը աւելի գործածական է եկեղեցիներու մէջ։ Հնագոյն գրչագիր Աւետարանը կը գտնուէր Մոսկուայի Լազարեան ճեմարանի մատենադարանին մէջ որ այսօր փոխադրուած է Հայաստան։ Այս Աւետարանը Թ. դարու գործ է, գրուած է 887 թուականին։ Փրոֆ. Խալաթեան հրատարակած է այս Աւետարանին լուսանկարուած օրինակը։

⁂ Աստուածաշունչի առաջին տպագրութիւնը եղած է Ջուղայեցի Ոսկան կաթողիկոսի օրով եւ յանձնարարութեամբ, Ամստերտամի մէջ, 1666ին, պատկերազարդ, Երեւանցի Ոսկան վարդ.ի ձեռքով։ Ոսկան հետեւած է լատինական Աստուածաշունչի բաժանումներուն, հայերէն տպած օրինակը բաժնելով գլուխներու եւ տուներու։— Երկրորդ տպագրութիւնը եղած է Պոլիս, 1705ին, Պետրոս Լատինացիի ձեռքով, ճիշդ ու ճիշդ Ոսկանի հրատարակութեան համաձայն եւ նոյնպէս պատկերազարդ։— Երրորդ տպագրութիւնը որ ամէնէն նշանաւորն է թէ՛ տպագրական արուեստի, թէ՛ պատկերներու, թէ թուղթի եւ թէ բնագրի տեսակէտով, հրատարակուած է Մխիթար Աբբահօր կողմէ, Վենետիկ, 1733ին։— Չորրորդ տպագրութիւնը Հ. Յովհաննէս վրդ. Զօհրապեանի քննական հրատարակութիւնն է, դարձեալ Վենետիկ, 1805ին, եւ ունի շատ հմտալից ներածութիւն մը։ Տպուած է թէ՛ մեծադիր, միակ հատորով մը, եւ թէ փոքրադիր, ութածալ 4 հատորներով։ — Հինգերորդ տպագրութիւնը տեղի ունեցած է 1817ին, Փեթերսպուրկի մէջ, ռուս աստուածաշնչական ընկ.թեան կողմէ, հետեւողութեամբ Ոսկանի տպած օրինակին։— Վեցերորդ տպագրութիւնը լոյս տեսած է հեռաւոր Հնդկաստան. Սերամփուրի մէջ, 1817ին, Կալկաթայի Աստուածաշունչի ընկերութեան կողմէ, դարձեալ Ոսկանի օրինակին հետեւողութեամբ։ Եօթներորդ տպագրութիւնը՝ Վիէննա, 1860ին, Հ. Արսէն Բագրատունիի խնամքով։— Ութերորդ տպագրութիւնը Կ. Պոլիս, Ներսէս պատրիարքի ջանքերով, Ս. Գրոց Ամերիկեան ընկերութեան աջակցութեամբ։— Արեւմտեան Հայերէն պիտի հրատարակէր Էջմիածնի մէջ իններորդ տպագրութիւնը եւ իբր փորձ լոյս տեսած էին 18 էջեր, երբ մահը վրայ հասաւ եւ խափանեց այս ձեռնարկը։— Զանազան լեզուներ Աստուածաշունչի աշխարհաբար թարգմանութիւնները, որոնք կատարուած են բողոքական եւ ամերիկեան Աստուածաշունչի ընկերութեանց կողմէ, ինչպէս նաեւ առանձին տպուած հին կամ նոր Կտակարաններ, սաղմոսներ, եւայլն։

Հ. Յովսէփ Զօհրապ ... 1828ին Փարիզի մէջ հրատարակած է նաեւ հայերէն ռամկական լեզուով Աւետարան մը, գրաբարին հետ.

⁂ Բրիտանական եւ Ամերիկեան Աստուածաշունչի ընկերութիւնները հրատարակած են նաեւ հայատառ թուրքերէն Աւետարաններ եւ Աստուածաշունչի ուրիշ գիրքեր։ Աւետարանը եւ Գործք Առաքելոցը 1872ին Պոլսոյ մէջ հրատարակուած են նաեւ հայատառ քրտերէն «Փէյմանէ Նօ» վերնագրով։

Հ. Յ. Դ.

ՎԷԹԵՐԱՆՆԵՐՈՒ ՖՈՆՏ

ՑԱՆԿ ԹԻՒ 9

— o —

Ընկ. Յ. Ակինեանի մահուան առթիւ փոխան ծաղկեպսակի

Հայկ Զրուանդեան, Քաշան	20
Տիգրան Տէրոյեան, Քաշան	20
Գուրգէն Հացագործեան	10
Եփրեմ Թեւանեան	10
Օննիկ Թութիանեան	10
Գումար՝	70
Նախորդ գումար՝	1665
Ընդհ. գումար՝	1735

ՆՒԱՐԻՉ ՔԷՉԱՃԵԱՆԻ ՎԻՃԱԿԸ

Մեր քաղած տեղեկութեանց համաձայն, նկարիչ Մելքոն Քէչաճեանի առողջական վիճակը որոշ բարելաւում մը ցոյց կուտայ։ Վիրաբուժներուն հաստատումէն թէ կանգնող բեկում չկայ, այլ միայն քիչ մը արիւնահոսութիւն ուղեղին մէջ։ Ինք որ եւ է անմիջական շփումէ, ապահով է ապաքինումը։ Սկսած է խօսիլ, բայց զրկուած է յիշողութեան կարողութիւնէն։

Բժիշկները արգիլած են որ եւ է այցելութիւն, յանձնարարելով կատարեալ հանգիստ։

— •• —

ԻՏԱԼԱԿԱՆ ԿԱՌԱՎԱՐՈՒԹԻՒՆԸ լուսաբանութիւններ հաղորդեց գերմանական կառավարութեան, որ կարգ մը հարցումներ ուղղած էր Հռոմի համաձայնութեանց մասին (Ֆրանսա եւ Իտալիա)։

ՔԱՆԻ ՄԸ ՆԿԱՏՈՂՈՒԹԻՒՆՆԵՐ
ՕՐՈՒԱՆ ՏՕ՛ՆԻՆ ԱՌԹԻՒ

Գլխաւոր իրողութիւնը որ այսօրուան տօնոյթին առթիւ աչքի առջեւ կուգայ եւ մեր հետաքրքրութիւնն ու երեւակայութիւնը կը գրաւէ, այն հսկայ յեղաշրջութիւնն է զոր հայ գրերու գիւտը առաջ բերաւ ժամանակին հայ իրականութեան մէջ.

Ի՞նչ էր Հայաստանը այդ օրերուն: Հայոց աշխարհը բաժնուած էր ազդեցութեան երկու շրջանակներու, որոնց մէկը կը գտնուէր բիւզանդական եւ միւսն ալ պարսկական գերիշխանութեան տակ: Այս օրուան ըմբռնումով՝ Բիւզանդիոն Արեւմուտքն էր իր բոլոր յանկուցիչ փորձութիւններով, եւ Պարսկաստան՝ Արեւելքը, իր ամբողջ եղկելի ու ցաւագին պայմաններով:

Ինչպէս անկէ ետք մինչեւ մեր օրերը, այն ատեն ալ հայ ժողովուրդին ղեկավար տարրերը աւելի իրենց սրտին քան իրենց դատողութեան կ'անսային, ինչ որ կը նշանակէ թէ միտքերը յառած էին դէպի Բիւզանդիոն:

Քաղաքական նկատումներու հետ՝ կրօնական տեսակէտն ալ իր դերը կը խաղար այս նախընտրութեան մէջ: Բիւզանդիոն քրիստոնեայ էր, իսկ Պարսկաստան տակաւին յարած կը մնար կռապաշտութեան, զոր Լուսաւորչի մոլուցքը դեռ նոր Հայաստանի մէջէն արմատախիլ ըրած էր ամէնէն անողորմ, բանինք բուն բառը, ամենաբարբարոս եղանակով մը, քանդելով անոր բոլոր ստեղծագործութիւնները, բոլոր յիշատակարանները, բռնանալով նոյն իսկ ժողովուրդին յիշողութեան վրայ, մարելով յետին կայծերը հեթանոսական մշակոյթին, որ անշուշտ զուրկ չէր ոչ բարձրութենէ, ոչ ալ գեղեցկութենէ, ինչպէս ցոյց կուտան մեզի հասած սակաւաթիւ փշրանքները:

Ցունական Հայաստանին, ինչպէս պարսկականին մէջ, հայ ժողովուրդը գիր ու գրականութիւն չունէր: Պարսկական Հայաստանի մէջ Հայերը պարտաւորուած էին ասորերէնը գործածել, յունական Հայաստանի մէջ ալ յունարէնը: Խիստ էին մանաւանդ պարսկական Հայաստանի պայմանները: Պարսիկ վեհապետները, միշտ թշնամի Ցոյներուն, ամենամեծ ուշադրութեամբ կը հսկէին որ յունական ազդեցութիւնը չթափանցէ իրենց գերիշխանութեան ենթակայ Հայոց մէջ: Ամէն հաղորդակցութիւն կտրած էին Հայերուն եւ Ցոյներուն միջեւ, մանաւանդ մշակոյթի հաղորդակցութիւնը: Ցունարէնի գործածութիւնը բացարձակապէս արգիլուած էր եւ հայկական բազմաթիւ վանքերու եւ վարժարաններու մէջ միայն ասորերէն կ'աւանդուէր ասորի ուսուցիչներով:

Հայ ժողովուրդը չէր հասկնար այդ լեզուն, չէր ալ սիրեր: Նոյն իսկ անոնք որ հարկադրուած էին ասորերէնը սորվիլ մեծ ճիգերով, «խաղատալուրս» ու «խեցբեկ» կը գտնէին զայն. «Միտաջան եւ անօգուտ ուսմունք», ինչպէս կը գրէր Ղազար Փարպեցին: Բայց զարգացման սէրը շատ զօրաւոր էր, զարգացումը անհրաժեշտ էր մանաւանդ կղերին համար, եւ Հայաստանի համեստ դպրոցներուն մէջ ուսման ճաշակը առած երիտասարդներ, «բազում թռչակօք եւ հնաոգնաց ճանապարհօք եւ բազմաժամանակեայ գեղերժամբ» կ'երթային մինչեւ Եդեսիա, մինչեւ Մծբին եւ ասորական ուրիշ մշակոյթի կեդրոններ, իրենց ուսումը կատարելագործելու, հոգ չէ թէ իրենց անլի խժալուր լեզուով մը:

Եկեղեցին, որ ազգային գոյութեան ամէնէն հաստատուն առանցքն էր այդ միջոցին, նոյնպէս ասորերէնի ալ խարհակալութեան առարկայ դարձած էր: Արարողութիւնները անով կը կատարուէին, Աւետարանն ու աղօթքները անով կը կարդացուէին, քարոզիչը նոյն լեզուով կ'ընէր կարեւոր յիշատակութիւններն ու մէջբերումները: Եւ ժողովուրդը որ բան մը չէր հասկնար այդ «անլուր» լեզուէն, հետզհետէ կը պաղէր եկեղեցիէն, թափուր կը թողուր աղօթատեղիները:

Եկեղեցական դասը ի զուր կը մաքառէր այս անտարբերութեան դէմ: Ստեղծուած էին կղերական երկու նոր կարգեր, «Վերծանողներ» եւ «Թարգմանիչներ», որոնցմէ առաջինները օտար լեզուով գիրքերը կը կարդային եւ վերջինները բերանացի կը թարգմանէին զանոնք: Բայց ինչ որ կրնային ընել ատոնք՝ մեծ բան չէր: Խօսքը միշտ տկար է գիրին դէմ. խօսքը կ'անցնի, գիրը կը մնայ: Ասորերէնի հեղեղը անարգել կը ծաւալէր պարսկական Հայաստանը կազմող ընդարձակ նահանգներուն մէջ: Նոյն իսկ ասորատիպ եւ ասորամիտ գրականութիւն մը կը սկսէր ծաղկիլ մէկ քանի հայ վանքերու խորը, աւելորդ է ըսել զուրկ հայկական ոգիէ: Պարսիկ բռնակալութիւնը ծանրագոյն հարուած մը պիտի տար հայ եկեղեցիին, գահազուրկ ընելով Սահակ Պարթեւը եւ անոր տեղ յաջորդաբար Հայոց Կաթողիկոսական աթոռը բարձրացնելով երկու ասորի եկեղեցականներ որոնք տխուր համբաւ մը թողած են, Հայաստանեայց տեսակ մը Արշակաւան դարձնելով իրենց ազգակիցներուն համար եւ Վեհարանը պարզապէս կանանոցի վերածելով.

Այսպէս, մէկ կողմէ յունական լեզուին եւ միւս կողմէ ասորերէնի տիրապետութեան ենթարկուած եւ անոնց հակազդելու ամէն միջոցէ զուրկ ժողովուրդ մը ոչ իր եկեղեցին կրնար պահել, ոչ ալ իր ազգութիւնը, մանաւանդ որ իր քաղաքական նշանակութիւնն ալ կորսնցուցած էր: Ինչպէս ասիական ուրիշ ժողովուրդներ որոնք ամենազօրեղ կայսրութիւններ հիմնելէ վերջ կորեր անհետացեր էին, Հայն ալ, իր սեփական հայրենիքին մէջ, պիտի խառնուէր ձուլուէր իր վրայ տիրապետող ժողովուրդներու եւ պիտի կորսուէր անոնց մէջ:

Այս սպառնալիքին տակ էր հայկական աշխարհը Ե. դարու առաջին տարիներուն: Միանգամայն քաղաքական եւ իմացական գերութեան շրջան: Վերջինը աւելի վտանգաւոր քան առաջինը, որ լոկ ժամանակի եւ պայմաններու արդիւնք էր, կրնար փոխուիլ նոր ժամանակներու եւ նոր պայմաններու հետ, մինչդեռ իմացական գերութիւնը ապանիչ ժահրն էր, այլ եւս ոչ մէկ յոյս, ոչ մէկ կարելիութիւն կը թողուր վերականգնութեան, քանի որ ազգ չէր թողուր: Եւ ահա յանկարծ գիրերու գիւտը այս յուսահատական կացութիւնը կը յեղաշրջէ գրեթէ մէկ օրէն միւսը, հայ ժողովուրդին ընծայելով ինքնապաշտպանութեան ամենազօրեղ միջոցը, որուն շնորհիւ պիտի կրնար իր սեփական մշակոյթը իրականացնել եւ իր ազգային գոյութիւնը պահել, պատմութեան արձանագրած յոռեգոյն պայմաններուն, անլուր բարբարոսութեանց եւ դժբախտութեան ու թշուառութեան անվերջանալի շրջաններու մէջ:

Երբ այս խնկալէս հրաշալի իրողութեան վրայ կը խորհինք, երկու անուն մանաւանդ կը ներկայանան մեր յիշողութեան, ինչպէս մեր երախտագիտութեան, Սահակն ու Մեսրոպ. Իրօք այս երկու տիտաններն են այդ մեծ յեղաշրջութիւնը առաջ բերողները, եւ անոնց եռանդին, ջանքերուն, անձնուիրութեան ու թելադրութեանց շնորհիւ նորագիւտ տառերուն ուսումն ու գիտութիւնը կը տարածուին նախ իրենց աշակերտներուն, յետոյ ընդհանուր մտաւորականներուն մէջ, որոնք առ հասարակ եկեղեցական դասին կը պատկանէին, ու նախ ազնուականութեան, էն առաջ Սահակի եւ Մեսրոպի հետ ազգակցութեան կապերով զօդուած Մամիկոնեաններուն մէջ. Եւ Կորիւն անունով իսկ կը յիշատակէ Սահակի փոքրաւոր թոռը, Վարդան Մամիկոնեանը, որ նորագիւտ այբուբենը սորվող զարմիկներուն մէջ առաջիններէն մէկն եղաւ, եւ որ մօտաւորապէս կէս դար վերջ նոյնքան փառաւոր ուրիշ հրաշք մը պիտի իրականացնէր Աւարայրի դաշտին վրայ:

X

Առաջին աշխատութիւնը որուն կը լծուի այս հոյակապ սերունդը, իր երկու պետերուն առաջնորդութեամբ Աստուածաշունչի հայերէն թարգմանութեան հսկայ գործն է: Անոր շնորհիւ ասորերէնը վերջնապէս կը վտարուի հայ եկեղեցիէն, տեղի տալով հայերէնին, եւ յետագայ մատենագրական աշխատութիւններու շնորհիւ ալ ասորերէնը բոլորովին կը կորսնցնէ իր տիրապետութիւնը հայկական աշխարհին մէջ:

Քաղաքական նկատումներ երբեմն պատճառ եղած էին որ Պարսից արքունիքը ասորերէնը պարտադրէ հայ ժողովուրդին: Նոյն քաղաքական նկատումները պատճառ կ'ըլլան որ Պարսից արքունիքը թոյլատրէ ասորերէնին վտարումը: Որովհետեւ այդ լեզուն անգիր Հայոց մէջ մտցուցեր էր արգիլելու համար յունարէնի ծաւալումը, եւ գիրերու գիւտին շնորհիւ սկսող հայերէն լեզուի տարածումն ու արմատացումը այդ տեսակէտով շատ աւելի զօրեղ թումբ մը կը նկատէր յունարէնի հոսանքին դէմ, քանի որ ազգային զգացումն ալ գործին կը խառնուէր, եւ Հայերը, իրենց սեփական լեզուին տիրացած ու անով հպարտ, յունարէնն ալ պիտի մերժէին այն միեւնոյն մոլեգնութեամբ որով կը հալածէին ասորերէնը:

Մեր ազգին բախտն է որ այնքան կարճամիտ եւ անհեռատես եղաւ ժամանակին պարսկական քաղաքականութիւնը, անարգել թոյլատրելով որ Հայերը, գիրերու գիւտին շնորհիւ զօրացնեն իրենց ազգային գիտակցութիւնը: Կամ թերեւս Պարսիկները զգացին այս արդիւնքը, եւ իրենց զօրութեան ու բռնութեան վստահելով պարզապէս արհամարհեցին զայն: Ինչ որ ալ ըլլայ ճշմարտութիւնը, կէս դար վերջ յանկարծ իրենց դէմ գտան ոչ թէ լոկ մարդկային հօտ մը, այլ նաեւ այն անընկճելի բանը զոր ազգային ոգի կ'անուանենք, առաջինին յաղթեցին եւ երկրորդէն պարտուեցան Աւարայրի դաշտին մէջ:

Հայոց կողմէ, իրենց արձակած նետերէն, իրենց ամբարձիք նիզակներէն աւելի, Մեսրոպի եւ Սահակի տքնութեանց արդիւնքով ձեւացած հայկական տառերն էին որ Աւարայրի նիւթական պարտութիւնը բարոյական յաղթանակի մը վերածեցին.

Հայ ժողովուրդը շատ պարտութիւններ տեսաւ նաեւ անկէ վերջ, տեսանք մեր օրերու ծանրագոյն պարտութիւնը, անհաւատալի բազմութեանց սպանդն ու զարատոր շէներու եւ իմացական կառուցմանց քանդումը, բայց ազգային ոգին մնաց միշտ կենդանի ու յաղթական, ինչպէս կը մնայ այսօր:

Ահա ինչ որ մեր ազգին ընծայեց հայ գիրերու գիւտը իր կատարած յեղաշրջութեամբ:

Կ'արժէ յիշել իր մէկ ուրիշ յաղթանակն ալ, Ասորիներու ենթարկումը Հայ Եկեղեցիին, զոր երբեմն ընկլուզելու վրայ էին: Որովհետեւ ժամանակն ու իրերը այնպէս բերին որ օր մը գան մեր եկեղեցիին ծոցը ապաստանին, ընդունելով անոր հեղինակութիւնն ու թեւարկութիւնը: Այսպէս մնացին Քաղկեդոնի ժողովէն ետք, ինչպէս վերջէն Կիլիկիոյ Հայկական թագաւորութեան օրով, եւ աւելի ետքը՝ թրքական տիրապետութեան տակ: Մինչեւ մեր օրերը՝ Պոլսոյ հայ պատրիարքն էր որ կը վարէր անոնց յարաբերական խնդիրները պետութեան հետ, եւ ամէն բան իր միջոցաւ կը կարգադրուէր: Ասորիներու Տիգրանակերտի պատրիարքը 1872ին փորձեց Հայոց պատրիարքարանին այս քաղաքական թեւարկութիւնը թօթափել, բայց Պատրիարքարանը վիժեցուց այդ փորձը, եւ ժամանակ մը վերջ Ներսէս պատրիարք ինք օծեց Ասորիներու Բերայի եկեղեցին: Իննսունական թուականներուն միայն, երբ Հայոց Պատրիարքարանին ազդեցութիւնը չքացած էր բոլորովին, Ապտիւլ Համիտ Բ. պահ մը սրբեց իր ձեռքերուն արիւնը, ստորագրելու համար Ասորիներու անջատման Իրատէն: Կրկին մինչեւ այսօր, Երուսաղէմի մէջ, Ասորիները Հայոց Պատրիարքարանին բարեհաճութեան շնորհիւ, հայկական աղօթատեղիներու մէջ կրնան կատարել իրենց պաշտամունքը:

Այս ալ մէկ երեւոյթն է այն հրաշքին զոր գիրերու գիւտը իրականացուց հայկական իրականութեան մէջ:

(Մնացեալը յաջորդով)

ՑՈՐԲԵԼԵԱՆ-ՀԱՑԵՐԷՆ ԱՍՏՈՒԱԾԱՇՈՒՆՉԻ

Տակաւին չեմ գիտեր թէ ինչու կը տօնուի Աստուածաշունչի հայերէն թարգմանութեան յոբելեանը, բայց ոչ Թարգմանչաց կամ հայերէն տառերու գիւտին յոբելեանը.

Տակաւին չեմ գիտեր, — աւելի յստակ խօսելու համար, — թէ ինչո՛ւ կրօնական գոյն կը տրուի մեր պատմութեան ամէնէն զարմանահրաշ գլուխին, ուր կ'արձանագրուի փառքն ազգային ստեղծագործութեան մը:

Դիտեր եմ որ յետադիմութեան շունչ մը սկսեր է արդէն պղտորել Հայուն հոգեկան ապակին, եւ մարդիկ, անհաւատ, կը գոհանան հալուէի եւ զմուռսի ծուխով, կը հրճուին շուրջառներու եւ նափորտներու պաճուճանքով, կը գինովնան քրիստոնէական ոգւոյն անունով:

Վասնզի, պատերազմի թշուառութիւններու acideին մէջ խմորի վերածուած, Հայուն հոգին չունի այլ եւս արութիւնը որով յանձն առնէր ստեղծագործելու յոգնութիւնը, փոխանակ տպաւորուելու, տարուելու, պատրանքներով օրօրուելու:

Այլապէս Աստուածաշունչի թարգմանութեան կապուած սա սահմանափակ իմաստը պիտի չտրուէր մեր պատմութեան ամէնէն ազգային տօնին, որ կը յաւերժացնէ ստեղծագործութիւն մը հայատիպ եւ արմենական: Ուրիշ խօսքով, յոբելեանը աւելի մեծ է քան Աստուածաշունչը:

Ուրեմն ինչո՞ւ այս տօնը անուանել Աստուածաշունչի թարգմանութեան 1500ամեակ, — կաթողիկոսը կը խորհի միջազգային հետաքրքրութի՞ւն մը գտնել մեր ազգային տօնին մէջ, միաժամանակ ուզելով պարծենալ հայերէն թարգմանութեան տարիքով: Կամ թէ կաթողիկոսը կը կարծէ որ գիրերու գիւտը երախայրի՞քն է քրիստոնէութեան, թարգմանչական գրականութիւնը արտայայտութի՞ւն մըն է լոկ կրօնական:

Ցոբելեանին արժէքը պիտի նուազէր անպայման, եթէ մենք փորձէինք քրիստոնէութեան նպաստ (apport) համարել մեր լեզուին յաղթանակը:

Այդ յաղթանակը պտուղն էր զալուար պայքարի մը:

Քրիստոսէ մօտ երկու դար առաջ, մեր ամէնէն մեծ թագաւորներէն մին, Արտաշէս Ա., կը գծէր արդէն պատմական ծրագիրը, որ պիտի իրագործուէր վեց դար վերջ: Հայաստան թանգարան մըն էր ցեղերու: Ցարատեւ պատերազմներու եւ արշաւանքներու պատճառով, աշխարհագրական այն եռանկիւնին վրայ, որ լեռներու կղզիի մը պատկերը կը տանէր, բնակչութեան չարունակական ալեկոծութիւնը արգելք կ'ըլլար ցեղերու բաղակցութեան: Արտաշէս Ա. կ'աշխատի լեզուի միութեամբ ստեղծել կանգուած մը, իբրեւ ապահովութիւն ընդդէմ այն սպառնալիքին, որ կը ծնէր Արեւելքի եւ Արեւմուտքի հակամարտութենէն: Եւ հանճարեղ թագաւորը պետական լեզու կը հռչակէր հայերէնը, հայերէնով բաղակցելու համար այլատարր բոլոր ժողովուրդները, որոնք, թէեւ ընդհանրապէս Հայ, սակայն կը տարբերէին իրարմէ օտար ազդեցութիւններով, տարօրինակ բարքերով, ցեղային աւանդութիւններով:

Արտաշէսեան այս ծրագիրն է, որ գործադրութեան կը դրուի վեց դար վերջ, երբ նոյն հակամարտ աշխարհակալութիւնները, այս անգամ նոր անուններով, բիւզանդական քրիստոնէութիւն եւ պարսկական մազդէականութիւն, կը բախին իրար, Հայաստանի սրտին վրայ: Արդարեւ հակամարտ ուժերու ընդհարումի այդ օրերուն, Հայաստան աշխարհը զրկուած էր ոչ միայն քաղաքական միութենէ, — երկու Հայաստան կար, — այլ եւ հոգեկան յարակէ: Այլազան գոյներ կը ներկայացնէր Հայաստանի իմացական քարտէսը, — արեւմտեան գաւառներու մէջ քրիստոնէութիւն, կեդրոնական գաւառներու մէջ հեթանոսութիւն, արեւելեան գաւառներու մէջ աղանդներ, (օրինակ Գողթն մէջ Բորբորիտոն աղանդը, որուն հանդէպ գերազանց խստութեամբ վարուեցաւ Մեսրոպ):

Այս պայմաններուն մէջ նախնական կը թուէր այլ եւս Արտաշէսեան ծրագիրը, — Հայաստան ոչ միայն պէտք էր խօսէր հայերէն լեզուով, այլ եւ պէտք էր մշակէր զայն: Անհրաժեշտ էին դպրոցներ: Եւ այդ դպրոցներուն աւանդուած առարկան կրնար ըլլալ միայն քրիստոնէութիւնը: Արդարեւ, ի՞նչ պիտի աւանդէին՝ եթէ գիրքեր չէր քրիստոնէութիւնը: Եւ սակայն — կարմիր գիծ մը քաշելով այստեղ — քրիստոնէութիւնը առարկայ մըն էր միայն, իսկ լեզուն՝ պաշտտամունք.

Մեր միամիտ պատմիչները կը գրեն թէ գիրերու գիւտը կատարուեցաւ՝ հայերէնի թարգմանելով Աստուածաշունչը քրիստոնէութի՛ւն տարածելու համար երկրին մէջ: Բայց քրիստոնէութիւնը կա՞ր արդէն, եւ աւելի քան մէկ դարէ ի վեր: Ինչո՞ւ սակայն չեն անդրադառնար, որ պարսկական Հայաստանի թագաւորը, Խոսրով, Մեսրոպի լեզուական ծրագիրը փորձեր էր կատարել քաղաքական ձեւով, երբ կաթողիկոս կ'ընտրէր Սահակը, — պաշտպանելու համար բիւզանդական Հայաստանի միացումը.

Աւելի կարեւորը, սակայն: Պարսկական արքունիքը թոյլ կուտայ հայերէն լեզուով քրիստոնէութիւն տարածելու արեւելեան Հայաստանի մէջ: Արդարեւ թարգմանիչները նախ կը գործեն պարսկական Հայաստանի մէջ: Ընդհակառակն, Բիւզանդիոն երկար ժամանակ կ'արգիլէ հայերէն լեզուով քրիստոնէութիւն տարածել ա-

(*) Քրիստոնէութեան դէմ եղէ բազմիցս ըմբոստութիւններ ծագեցան պատճառները միշտ քաղաքական էին. Կեսարիոյ հայրապետութիւնը զգուշ-ցուցած էր այլ եւս Հայերը իր յաւակնութիւններով եւ դաւերով: Մեր պանծալի թագաւորը, Պապ, զոհ գնաց այդ դաւերուն:

Այժմանագրենք, այստեղ, որ Կեսարիոյ հայրապետութիւնը Բիւզանդիոնի մէկ յառաջապահ ռազմախարիսխն էր պարսկական աշխարհակալութեան առջեւ.

Ս. ԳՐՈՑ ՀՈՅԱԿԱՊ ԹԱՐԳՄԱՆՈՒԹԻՒՆԸ

»»»· ·«««

Ոսկէ զարդարեցին
Տօթինաբար
Զիմաստս աշխարհի···

Որոնք (Թարգմանիչ վարդապետները) տիրաբար, ինքնատիպ կարգերով պճնազարդեցին մարդկային իմաստութեան բոլոր մարզերը: Եւ ըմծան, անխոս տուին հայերէն լեզուով ինչ որ հին աշխարհը երկնած էր իբրեւ իմաստութիւն, — արուեստ, գիտութիւն, փիլիսոփայութիւն, յայտնի կամ անյայտ բնութիւններուն գաղտնիքը, իրերուն ներքին առքատուրը. մը, մէկ խօսքով՝ Լուկրեցիոսի Բնութիւնը, որ տարերային հօռութեամբ տիեզերքին ու մարդկային միտքին կազմութիւնը միեւնոյն առանցքին վրայ կը դնէր.

Ահա այս համաշխարհային իմաստները տիրաբար (magistralement) մայրաքաղաքին պատճէնի վրայ կը ուսաքեցին մեր Թարգմանիչ վարդապետները, հայկեան բարբառին տաղաններով:

Այդ իմաստներուն գերազանց ընդունարանը Ս. Գիրքն էր:

Անոր թարգմանութեան մէջ կը խօտանայ հայ ցեղին լեզուն իր բովանդակ երփներանգ կերպաւորումներով, յաւիտենական յարմարութիւններով Հայեցի ընծայելու որեւէ միտքի յղացում Դարերու բիրտ իրականութեան գերութիւններուն վրայ քարակոչկոծ ընթացող ազգի մը միակ անկորնչելի ժառանգութիւնը, զոր արժեցուց բոլոր այլակրօն ու այլազգային նուաճումներու դժուարութիւններուն մէջ իսկ: Զենոր իր Ավեստայով, Եբրայեցին իր բազմանուն ու կնատոտ մտաւոր յայտնաբերումներով, Արաբը իր լեզուին ···· բանդակներով, խաչակրական Կիլիկիան իր լատինաբուն ծեքծեքումներով չկրցան տարուկ զարծնել հայ լեզուն, որ բոլոր այդ այլազան ու ճակաճան խառնակութիւններուն մէջ կը թաւալէր ինքնահոլով, իր փայլն ու շուքը պահելով, ինչպէս հեզուկ արծաթը հայլոյին մէջ, ինչպէս ոսկիին տմոյն զանակը թանկագին նկարի մը շրջանակին վրայ.

Նորագոյն ժամանակներու մարդկային բազմերանգ արտայայտութեանց տիպար գործիք մըն է նոյն լեզուն, իր հին համաշխարհային իմաստներուն յամառ ու հարազատ թարգմանը ըլլալէ վերջ, այսօր եւրոպական ու ասիական որեւէ լեզուական թեհուրանքին մէջ կրնայ նետել իր զմայլելի ճառագայթը, տիեզերական մթութիւնները փարատող լուսարձակներէն մին:

Նոյն փորձ սարքինային ողկոյզները կ'եփին յաւէտ արեւիկի ուղղութեամբ հայկեան հանճարը կը խմորուի ու ուսցիկ պղպջակներով, եւ ահա, սակաւիկ մի, հնարաւոր կ'ըլլայ մէջն մի զարմանահրաշ չարժում պաշարելու որ եւ է լեզու որ եւ է հրաշալի բացատրութիւնը, ըստ մեր ձուլելու համար զայն արտառոց կամ աւքանական ցեղին բովքին մէջ: Միշտ ընդունակ յանկարծական ուռճացումներու, որոնք այնքան հեշտաւ կը ծնին կը պտկեն «ամբարձածիր», «անձումնաձիր» ու նման հաւելուածներ ու իմաստագեղ ատութիւններ չարժանկարային լեզուին նարօտին վրայ:

X

Երբ յամառ, գիտակցաբար, այս անկիւնէն գիտել քու մայրենիքը, որ քու լեզուդ է, հայ պարման, երբ ինքզինքդ հպարտ զգացումով մը ի վինաքի ընես Ս. Գրոց հայ թարգմանութիւնը համեմատելու կենդանի օտար ո եւ է լեզուի նոյնանուն թարգմանութեան հետ, այն ատեն իրաւունք կուտաս օտար բանասէրին՝ որ «Մայր ամենայն թարգմանութեանց» յորջորջէ հայ գիրով ու հայ բառով թարգմանութիւնը:

Բայց նախ պէտք է գիտնալ ոչ թէ պարծանքի, այլ ճշմարտութեան համար թէ, Ոսկեդարուն կատարուած նոյն թարգմանութեան լեզուն՝ գրական, քերականական, բառագիտական ինչ ազդեցութիւններու ալ ենթարկուած ըլլայ՝ բնիկ հայեցի նկարագիր մը ունի, ինքնադրոշմ, ինքնապահ ու ինքնուրոյն դրամ մը, զոր կարելի է տարբերել հազար թագաւորներու դրամներէն — հայկեան դրոշմն է այն, ծիրանի ծովուն Վահագնի ծաւի աչքով գեղակերտ, անցուկ՝ իր գոյութեան բոլոր երկար տարբերուն արհաւիրքներուն մէջէն:

Արդարեւ զարմանալի է որ այս հալածական ու հալածող ցեղը Կամոյի յաւիտենական ծիծաղ մը պահած է իր լեզուին մէջ, առոյգ ու յորդ պատանեկութիւն մը որուն արբունքը եւ ծնունդը աներկրայ են միշտ, յարմարագոյն ընծայուած ամենաղգի կայքերու:

Հինգերորդ դարու քաղաքական շրջափոխութիւններու, քայքայումի նախորդ ու հետեւորդ պայմաններուն զուգադիպած է բոլոր թարգմանութիւններու գոհար հայկեան թարգմանութիւնը: Քաջածայն, քաջակորով, առոյգամէն վարդապետներու ուսումնական արշաւը զոյգ կ'ընթանայ Հայ աշխարհին քաղաքական ներքին խառնակ ու վտանգաւոր կացութեան: Աղեղի պէս լարուած հայկական յառաջդիմութեան սլացքը կը մղէ զանոնք մանրակրկիտ պրպտումներու, արդէն իսկ ճոխ մայրենի բարբառը զարդարելու հին ու ժամանակակից նոյնօրինակ օտար փարթամութիւններով:

Ու հայկեան բարբառին երկու գլխաւոր յատկանիշները — վերլուծական ու համադրական առաջինութիւնները, առնական արժանիքները — գետերու պէս կուլ կուտային վտակներ ու առուներ: Ո՞ր առուն չէր հալեր այս բարկ արեւուն ճառագայթին տակ, ո՞ր հոսանքը տեղ չէր գտներ այս յաղթական գետին յատակին մէջ: Հելլէն, ասորի ու եբրայական լեզուներուն ճակատը կը փշրուէր հայ լեզուին նիզակով: Եբրայական Մինան փուլ կուգար ահա հայ գիրով ու բառերով կերտուած ահեղ սրտառուչին առջեւ: Իրա՛ւ, Երիքովի պարիսպները կը կործանէին, հայերէն թարգմանութեան մէջ: Ամաղէկն ու Փղշտացին սարսափահար կը փախչէին Եհովային շանթերուն առջեւէն, զոր այնքան հիացարհուր կը նկարէր հայկական փետուրը: Մովսէսի երկերես օրէնքները իրենց բնագրին մէջ դժուարալոյծ, կը բացատրուէին հայավայել պարզութեամբ: Մարգարէներուն պատգամները իրենց բնիկ ոյժը կուտային հայկական թարգմանութեան արձագանգներուն մէջ, կայծակնամաքուր Եսային պիտի նախընտրէր բազմիլ Արարատի գագաթը, ուր աւելի պիտի մտերմանար Եհովային հետ: Կարմիր ծովուն ցամաքաթեւ անցքը ու այդ անթիւ յաղթական օրհներգութիւններու տաղերը Ս. Գրոց հայ թարգմանութեան մէջ առած են անթարգմանելի իրականութեան մը պատկերը, զոր կարելի է միշտ ցուցադրել — կարելի է կարդալ հազար անգամ եւ չյանկել բացատրող լեզուին հմայքէն: Դաւիթ Սողոմոն իրենց Սաղմոսներուն եւ Առակներուն մէջ կը խօսին ճշմարիտ լեզուն՝ որ հայերէնն է: Վճիտ խօսքերու հասուչանքի կոյկոյագին արտայայտութիւններու համար ո՞ր լեզուն — հին թէ նոր — աւելի ընդունակ ու բնական ձայնագիրն է քան Շնորհալիին ու Նարեկացիին ձայնական գործարանը, որ ածականներուն եւ գոյականներուն համաչունչ ներդաշնակութիւնը, բայերուն աւլի ու բովանդակով իմաստը հրեղէն սիւնի պէս կը ցայտէ շրջապատուած մութին մէջէն:

Եղիցի՛, եղիցէ՛, այլովքն հանդերձ:

Փող հարէ՛ք ի դըսւմս ձեր յաւուր Աշանւոյի տարեկանաց ձերոց. Տարեկանէ պարզապէս, ածականով յեղուած խօսուն գոյական մը, փոխանակ տօնէ տարեկանէ յոգնակի ձեւին, ինչպէս կը տեսնուի ուրիշ որ եւ է թարգմանութեան մէջ: Ցաւուր Աշխանւոյի — ածականը պաշտուած գոյականին՝ հանդիսաւոր ու ջերմ ··· մեղրիկ ··· ···, առողջութեամբ մը՝ որքան յուռթի նոյնքան ներդաշնակ:

Եւ ածականներու ու գոյականներու այս սիրայորդոր խաղը, այս զուգա-

բեմատեան Հայաստանի մէջ։ Պարսկական արքունի՞քն էր հայկական քրիստոնէութեան դէմ, թէ Բիւզանդիոն։ Եւ եթէ ի վերջոյ տեղի տուաւ Բիւզանդիոն, այդ շնորհը կը պարտինք Բիւզանդիոնի պատրիարքին, Սեբաստացի Հայազգի Ատտիկոսին, որ բարեխօսեց բիւզանդական արքունիքին մօտ ի նպաստ Մեսրոպի պատգամաւորութեան։

Հետաքրքրական է ճշդել երկու աշխարհակալութեանց տեսակէտը Հայոց մասին։

Պարսկական արքունիքը կը գիտէր որ քրիստոնէութիւն քարոզելու պատրուակին տակ Հայաստան կը խուժէին բիւզանդական գործակալներ։ Յունական աշխարհակալութեան գործակալներ էին Գրիգոր, մականուանեալն Լուսաւորիչ, եւ Ներսէս։ Այս վերջինը մանաւանդ, հակառակ իրեն տրուած մեծ տիտղոսին, շատ յիմար քաղաքականութիւն մը վարեց, — իբրեւ նախկին զինուորական, ամբարտաւան եւ յամառ՝ փորձեց իւրացընել Թագաւորին իրաւունքները, եւ վանական միաբանութեան մը վերածել ամբողջ Հայաստանը։ Եւ երկիրը այլեւս efféminé, զրկուեցաւ տնտեսական ու զինուորական իր ուժերէն, պատճառ դառնալով բիւզանդական թափանցումին։

Բնական էր, ուրեմն, եթէ պարսկական արքունիքը կը կռուէր այն քրիստոնէութեան դէմ, զոր կը բերէր Լուսաւորիչի գերդաստանը, իբրեւ բիւզանդական շօշափուկ (tentacule)։ Այնպէս որ, Լուսաւորչեան գերդաստանին հակառակ, պարսկական արքունիքը կը պահանջէր հաստատել Ասորիանոսեան կաթողիկոսութիւն մը, որ զերծ էր Բիւզանդիոնի եւ Կեսարիոյ ազդեցութիւններէն։ Հետեւաբար, պարսկական արքունիքը դէմ էր ոչ թէ քրիստոնէութեան, այլ միայն բիւզանդական գործակալութեան։ Պէտք է գիտնալ, որ այդ շրջանին քրիստոնէութիւն կար նաեւ Պարսկաստանի մէջ,— Ասորիները զայն տարածած էին դեռ աւելի հեռուները, մինչեւ Հնդկաստան։

Այս լուսաբանութենէն վերջ, դիւրին է եզրակացնել թէ քրիստոնէութիւնը, արդէն երկճղած, չէր կրնար ապահովել Հայաստանի ամբողջականութիւնը, դաւանութիւնը, բնակչութեան ազգային բաղակցութիւնը. Հանճարեղ այդ գործիչները, հրաշալի հեռատեսութեամբ մը, նշմարեցին որ քրիստոնէութիւնը եւս ապաւինելիք մը պիտի դառնայ ապագային, դաւանական հոսանքներու բաժնուած, նոր նոր հակամարտութիւններ ստեղծած։ Արդարեւ, գրեթէ առաջին թարգմանութիւններու հետ միաժամանակ, որոնք քրիստոնէական շունչ ունէին միայն, անմահ Եզնիկին կը յանձնարարուի գրել գիրք մը ընդդէմ ոչ միայն ժողովրդական նախապաշարումներու, այլ եւ յունական ու պարսկական վարդապետութիւններու։

Ե. դարու Հանճարեղ գործիչներուն գլխաւոր մտահոգութիւնը, ուրեմն, լեզուի պաշտամունքն էր միայն, — միակ յենարանը ազգային միութեան եւ ապահովութեան։

Ահա թէ ինչո՛ւ յոբելեանը, ո՛ր կը տօնուի այս [illegible] պէտք էր կոչել ոչ թէ Աստուածաշունչի Թարգմանութեան 1500ամեակ, այլ, աւելի խորիմաստ եւ լայնածիր բացատրութեամբ մը, Ոսկեդարու Յոբելեան, Հայ Գրական Լեզուի Յոբելեան, — վասնզի ինչ որ կատարուեցաւ 1500 տարի առաջ, հայերէն լեզուի յաղթանա՛կն էր, յունական ու պարսկական լեզուներու յարձակման ջախջախո՛ւմ մը, եւ ուրիշ ոչինչ։ Կամ բնաւ Թարգմանչաց Տօն— պանծացնելու համար հրաշալի երկունքի մը յիշատակը։ Կամ բնաւ Գրի Գիւտի Տօն,— երգելու համար հրաշալի երգը՝ թէ հին ա՛զգ մը փրկուեցաւ 36 տառերով։ Բայց մի՛ բնաւ Աստուածաշունչի Յոբելեան,— բան չի խօսիր մեզի, եթէ հաճելի իսկ ըլլայ Ամերիկայի բողոքականներուն կամ Եւրոպայի կաթոլիկներուն.

Այնուհանդերձ կ'արժէ քննել Աստուածաշունչի Թարգմանութիւնը՝ Հայոց գրականութեան պատմութեան տեսակէտով։

Այդ ալ կը կատարենք յաջորդով

Շ. ՆԱՐԴՈՒՆԻ

ՀԱՅ ՄՇԱԿՈՅԹԻՆ ՎԵՐԵԼՔԸ

»»»··«««

Ցեղերու կեանքը տեսարան մըն է։

Կը յիշեցնէ երկրաբանական շերտաւորումներու հատուած մը, այնպէս, ինչպէս կը տեսնենք երբեմն լերան մը ցից կողին։

Գերճախօս պատմութիւն, տեսակ մը առասպել, լերան այդ համր, տարերային պատկերը։

Խորը, բոլորովին ստորոտը, իբրեւ խարիսխ, կը տարածուի հրաբխային ժայռերու զանգուածը։

Սառած հրանիւթն է նախնական այդ խաւը, դաժան եւ անբռնաբարելի, որուն կնճիռները կը խօսին երկրի առաջին տագնապներու մասին։

Հրաժայռերու այդ մայր գետնին վրայ կը բարձրանայ աշխարհի պատմութիւնը.

Շերտ շերտի վրայ կը դասաւորուի այնուհետեւ ժամանակը։

Տարբեր՝ իրենց բաղադրութեամբ, երբեմն զուգահեռական, բայց յաճախ գալարուն ու բեկբեկ, իւրաքանչիւրը այդ խաւերէն կը զուգադիպի երկրաբանական շրջանի մը։

Դարերու համր աշխատանքը, կամ արկածներու յեղակարծ ցնցումը կերտած, դասաւորած են զանոնք։

Ջուրը, օդը եւ կրակը ճարտարապետն են աշխարհի ու կը շարունակեն գծել ու զարդանկարել անոր դիմանկարը։

Իւրաքանչիւր շերտ ուրեմն իր խորհուրդը կամ իմաստը ունի.

Անյիշատակ տագնապներու այդ ենթահողն է որ կը բացատրէ որոշ չափով երկրի մակերեսը։

Թէ ինչու ակունքները կը բխին սարերու մէկ լանջէն, մինչ միւս կողը կը մնայ ամուլ, անջրդի, թէ ինչու ասդին դաշտը բերրի է ու պարարտ, անդին՝ ապերախտ։

Հողի մը մշակոյթը արդիւնքն է իր անցեալին. իր կենսունակութիւնը, իր ուժը կ'առնէ, եթէ կարելի է ըսել, ստորերկրեան թաքուն տագնապէն

— Իսկ կլիմա՞ն . .

Ո՛չ, անտարակոյս կլիման. այսինքն արտաքին նպաստաւոր կամ աննպաստ պարագաներու ամբողջութիւնը կ'ազդէ բնանկարի մը ճակատագրին վրայ։

Բայց կլիման կ'ազդէ, ինչ չափով որ կ'արժէ հողին խմորը։ Ժայռը չպիտի ծաղկի բնաւ արեւին եւ անձրեւին տակ։ Բայց ահա մը հող, զոր շաղուած է պատմութիւնը, երկրի հինգ դարերուն տակ, կրնայ իր բառը ըսել։

Որովհետեւ այդպէս է մարդը։

Այդպէս է ցեղը։

Պատմական կլիմայէն, այսինքն թոյլատու կամ անթոյլատու պայմաններէն անկախաբար, ան իր ճակատագիրը կը կրէ իր մէջ։

Իր կեանքը նախ եւ առաջ ալեկոծութիւնն է իր հոգիին։

Քաղաքակրթական ամէն արտայայտութիւն կը բխի, ցեղա-տարերային իր խառնուածքէն։

Պարագաները միշտ աննպաստ, պատմական կլիման միշտ անողոք, այսուհանդերձ հայ ցեղը կրցեր է միշտ բարձրանալ գաղափարներու, խոյանքներու, ճիգի, յեղափոխութեան, որովհետեւ այլապէս չէր կարող ըլլալ։

×

Երկրաբանական տեսարան մը նաեւ մեր ցեղի կեանքը։

Իր խորը, բոլորովին խորը, իբրեւ խարիսխ, հրաժայռերու նման անբռնաբարելի կը տարածուի արիական Արմէններու հոգին։

Ահա ուրեմն ժայռ-պատուանդանը որուն կառչեր ենք ու ամրացեր։ Արմէնները։

Խորհրդաւոր նախահայրեր, «Ուրկէ կու գայիք դուք»։ Ի՞նչ ուժ, կամ ի՞նչ կարօտ ձեզ վարար ջրերու նման հոսել տուաւ Պալքաններէն դէպի Փրիւգիա, Կապադովկիա, եւ այնուհետեւ մինչեւ Ուրարտու, Արարատի փէշերը։

Անոնք նայիրեան լեռնակողին իբրեւ հայրենիք ընտրեցին — Ամենիս—, որովհետեւ այդ խրոխտ շրջանակը լաւագոյնս կը պատշաճէր հաւանաբար իրենց արու հոգին։

Հնդեւրոպական Արմէններուն կը պարտի հայ ժողովուրդը իր խառնուածքի բնազդային գիծերը,— կեանքի աշխատանքի ու անկախութեան սէր ու ընտանեկան բնազդ։

Այդ տարրական յուզումներու շրջանակին մէջ չխեղդուեցաւ իր զգայնութիւնը։ Նոր ազդեցութիւններ — զոր գիտցաւ ընտրել — եկան իր խորքը ճոխացնելու, բարձրացնելու։

Արմէններու կոյս նախահոգին վրայ առաջին խաւը ձգած է արիական Իրանը։

Նախքան քրիստոնէական Զ. Ե. դարերուն մարական կամ պարսկական Իրանը հասած էր փիլիսոփայական յայն ըմբռնողութեան մը։ Զարադաշտը խմբած էր Կիւրոսի եւ Դարեհի կայսրութիւնը։

Մոգի գեղեցկագոյն նուաճումներէն մին է իրանեան սուրբ մատեանը Զենդ Աւեստան, որ տիեզերքը կը բացատրէ երկուութեամբ մը, այսինքն զոյգ սկզբունքներու պայքարով։

Այսպէս, ըստ Զարադաշտրայի յարատեւ կռիւ մէջ են բարիի ոգին Ահուրա Մազդան կամ Որմիզդը, որ կը ներկայացնէ լոյսը, ճշմարտութիւնը, կեանքը, եւ չար ոգին Ահրիմանը որ խորհրդանշանն է խաւարին, անմաքրութեան ու մահուան։

Զրադաշտականները կը հաւատան որ բարիի սկզբունքն պիտի մնայ վերջնական յաղթանակը։ Ու արեւը, կրակը կ'անձնաւորէ բարին, քանի որ կը մաքրէ ու կեանք կուտայ։

Իրանեան այս լաւատես դաւանանքը խորապէս տպաւորած էր եւ Արմէններուն մտայնութեան վրայ. ասիկա կը կազմէ հիմնական խաւերէն մէկը հայ ցեղային հոգեբանութեան։

Կուգայ տեսութիւն մը, կը հասնի ցնցել մարդոց ներաշխարհը, օծեռում կեանքը անոնց տրամադրութեան, նոյն իսկ տրամաբանութեան։ Անկէ վերջ կը մոռցուին բառերը, հաւատալիքները, բայց կը մնայ խմորումը։

Իրանեան շերտին կը յաջորդէ հին յունական խաւը հայ հոգիի կազմութեան մէջ։

Դասական Եյլադան փոխ առած է մեզի իր աստուածները։ Սակայն մեր Պանթէոնին մէջ պէտք չենք տեսած հիւրընկալելու ողիմպոսեան ամբողջ դիցախումբը։ Պաշտամունքի հայացումը թեան մէջ աւելի պարզ, Արմէններ ընտրած են կարծէք նախասիրաբար վեհիմաստ աստուածութիւններ, «Մեծն եւ արին Արամազդ··· խնամող աշխարհի՝ տալով լիութիւն պարարտութիւն»։ Ոսկեմայր Անահիտը «փառք ու կեցուցիչ ազգին Հայոց»։ Վահագն՝ աստուած ուժի ու լոյսի։ Վարդավառն Աստղիկ՝ դիցուհին սիրոյ եւ գեղեցկութեան։

Հեթանոս այդ դիցաբանութիւնը հայ հոգին կը լայնցնէր մինչեւ չքեղ գաղափարներուն հորիզոնը։ Ուժի, գեղեցկութեան, կենսունակութեան լաւատես խոյանքը կը ներշնչէր զիրենք, կը յափշտակէր իրենց մտածումը։

Հայ հոգին հասուն եւ պատրաստ էր ուրեմն, երբ անիկա կրեց գաղափարական նոր ազդեցութիւն մը,— քրիստոնէութիւնը։ Նոր խաւ մը կուգար ճոխացնելու հարուստ ենթահողը։

Քրիստոնէութիւնը ցեղին կուտար հոգեկան նոր թեքում,— spiritualisme։ Անիկա եղականօրէն կ'ընդլայնէր մարդոց ըմբռնումը կեանքի ու աշխարհի մասին։

Քրիստոնէութիւնը իր առաջին օրերուն հայ ժողովուրդը մատնեց իմացական յեղափոխութեան մը. Թափ տուաւ հայ միտքը, գիտակցելով իր սեփական արժէքին, իր ինքնութեան։

Այդ հոգե-իմացական յեղափոխութեան կը զուգադիպէր մեր ոսկեդարը։

Ի՞նչ անհաւատալի հակասութիւն. մինչ հայ ժողովուրդը կը կորսնցնէ իր քաղաքական անկախութիւնը, ան կը ձեռբազատուի քաղաքակրթապէս։ Իր ցեղային մշակոյթը կը գտնէ իր խարիսխը եւ առանցքը՝ գիր, գրականութիւն, լեզու։

Գրի գիւտը ինքնին նշանակութիւն չպիտի ունենար, եթէ անիկա կոչուած չըլլար ծառայելու ճոխ եւ զարգացած լեզուի մը։

Եւ Աստուածաշունչի Թարգմանութիւնը նշանակելի է ճիշդ անոր համար, որ անիկա արդիւնքն էր հայ հոգիի հասունութեան.

Հրաշք չեղաւ ոչ գրերի գիւտը, ոչ ալ ոսկեդինիկ մեր դպրութիւնը։ Անխուսափելի պտուղն եղան անոնք իմացական այն հասունութեան, որուն հասած էր արդէն ժողովուրդը։

Միտքը կը կանխէր լեզուն, լեզուն կը կանխէր գիրը։

Առանց Աստուածաշունչին ալ, հայ միտքը պիտի պոռթկար, արտայայտութեան ուժեղ բանաձեւեր պիտի գտնէր։

×

Այնուհետեւ, սակայն, հայ մշակոյթի վերելքը փշրեցաւ։

Չկրցանք պահել դիրքերը։

Բացասական, խորթ ազդեցութիւններ փորձեցին տարբեր խաւ մը ձգել հայ հոգեկան կառուցուածքին վրայ։

Ծխոտ ու քայքայիչ աշխատանք մը եղաւ ասիկա։

Ձանձրացուցիչ արաբական տիրապետութիւնը, որուն պիտի յաջորդէին, աւելի յոռեգոյն, մոնկոլ, թաթար, սելճուկ ու թուրք ողողումները։

Անցան մեր վրայէն հեղեղի նման, կծելով մաշելով մեզ. Խեղդեցին մեր գործունէութեան զսպանակները։ Գրեթէ կորսնցուցինք մեր ուղին եւ մեր շունչը։ Բեղուն մեր ենթահողը ծածկուեցաւ ամուլ եւ ապարդիւն աւազի տակ, որ չփիփեցաւ մեզի հետ։

Բայց այդ յամառ, այլ բռնադրօսիկ ստնդարութիւնը չկրցաւ խաթարել ցեղին հոգեկան դիմագիծը, որ թանձր ու անթափանց քօղերու տակէն իսկ ճառագայթելու միջոցը կը գտնէր։

ԺԹ. դարը պիտի գար այնուհետեւ, անգամ մը եւս ցեղը տեսնելու իր աւանդական կոչումին մէջ։

Արդարեւ հարազատ փրկնախոսի նման տարածուեցաւ մեր վրայ այդ դարաշրջանը ազդեցութիւնը։

Անբացատրելի հեշտութեամբ իւրացուցինք մինոյորար։ Կարծէք այդ դարու յեղափոխական աշխարհիկ ոգին մեր մօր կաթը ըլլար։

Բայց, այդ իսկ պատճառաւ խորացաւ վիհը մեր եւ մեր շրջապատին միջեւ։ Միջնական հակասութիւն մը որ ճակատագրականօրէն պիտի յանգէր կամ համակերպութեան, կամ բաժնուելու։

Կրնայինք այլապէս շարժիլ։

Կարելի՞ է ցեղի մը կասել իր աւանդական ոլորտին մէջ, դաւաճանել իր ներքին տրամաբանութիւնը։

Ամենէն յարաւուր հետեւանքներն իսկ չեն կրցած արգիլել ցեղ մը անսալու իր բնազդին եւ լրացնելու ինքզինքը։

×

Աստուածաշունչի Թարգմանութիւնը վճռական հանգրուանը եղաւ հայ հոգեկան վերելքին։

Ազգայնացուց մէկ հարուածով լեզուն, կրօնք, եկեղեցին։

Անկիւնաքարէ մը պատմութեան քառուղիին վրայ։ Տեսակ մը յեղափոխութիւն՝ այն օրուան։

Բայց այդ թուականէն Հայաստան հայոց աշխարհի կենսագրութիւնը կը ստանար թեքում մը, որ զինքը պիտի առաջնորդէր անհաւասար պայքարի, բայց նաեւ յատուկ ինքնագիտակցութեան։

Փ. ՍԱՆԱՍԱՐ

ՆԱՄԱԿ ԽՄԲԱԳՐՈՒԹԵԱՆ

ՃՇԴՈՒՄ ՄԸ

—o—

Մարտ 7, «Յառաջի» խմբագրականում ասուած է թէ հայ բոլշեւիկ վարիչների մեծ մասը էջմիածնի ճեմարանը աւարտած են — «նոր վարչապետն ալ աւարտած է էջմիածնի ճեմարանը, ինչպէս «մեծ մասը հայ բոլշեւիկ վարիչներուն»։

Իբրեւ ճեմարանական, չէի կամենայ որ նման արատ քսուէր ճեմարանի մաքուր անունին։ Ընկ. Շ., անկասկած, թիւրիմացութեան մէջ է. ոչ միայն «մեծ մասը հայ բոլշեւիկ վարիչներուն» էջմիածնի ճեմարանը չեն աւարտած, այլ չնչին մասն է, ճեմարանը աւարտելու բախտը չի ունեցել։ Եթէ մի կողմ թողնենք յետհոկտեմբերեան տարիների բուռն պայքարի դպրոցներուն ուսում առածներին, կը տեսնենք, որ միւս «հայ բոլշեւիկ վարիչները» կամ ռուսական դպրոցներում են սովորել, կամ հայ սեմինարիաներում եւ կամ ընդհանրապէս որ եւ է տեղ չեն սովորել. օգտւել են սոսացել իրենց «ժամուոր պաշարը»։ Ճեմարանցիները բոլշեւիկների մէջ փոքր տոկոս են կազմում, այն էլ, մեծ մասամբ, առանց աւարտելու դուրս են եկած կամ վռնդուած են։ Էջմիածնի ճեմարանը ոչ մի մեղք չունի «հայ բոլշեւիկ վարիչների» պատրաստութեան մէջ։

Բերենք մի քանի օրինակ։ «Հայ բոլշեւիկ վարիչները» յայտնի են. անոնց անուն անուն կարելի է ցոյց տալ, թէ ով ուր է ուսում առած։ Այսպէս՝ Ալ. Միասնիկեանը սովորել էր Նոր-Նախիջեւանի Թեմ. դպրոցում, ապա Լազարեան ճեմարանում, աւարտել է Մոսկուայի համալսարանը։ Ս. Լուկաշինը՝ Նոր-Նախիջեւանի Թեմ. դպրոց, Բագուի գիմնազիա, Պետերբուրգի համալսարան, Ա. Կարինեան՝ Բագուի գիմնազիա, Պետերբուրգի համալսարան, Մռիկոյեան՝ Ներսիսեան դպրոց, Մոսկուայի ռուսական վարժարան, Ստ. Շահումեան՝ Թիֆլիսի ռէալական դպրոց, Ռուսաստանի բազմաւեստեան ճեմարան, Ա. Յովհաննիսեան՝ Շուշիի ռէալական դպրոց, գերմանական համալսարան, Գ. Մակինցեան՝ Լազարեան ճեմարան, Մոսկուայի համալսարան, բժ. Ս. Համբարձումեան՝ ռէալական դպրոց, ռուսական համալսարան, Ա. Խանջեան՝ Երեւանի թեմական դպրոց եւ Ծապլվարի համալսարան, Դր. Տէր Սիմոնեան՝ Ներսիսեան դպրոց, Կիեւի ուսուց. ճեմարան, Ս. Կասեան՝ Բագուի ռէալական դպրոց, Գերմանիա, Արամայիս Երզնկեան՝ իր ուսումը առաջին է Թիֆլիսի Շնկեան-Բագրատում եւն.։

Ճեմարականներ չեն Լ. Կարախանը, Ա. Բէգզադեանը, Դաւթեանը՝ Մոսկուայի հայ ղեկավարները։ Ճեմարականներ չեն Ս. Տէր Գաբրիէլեանը, Հայկ. զինկոմը ներկայ հրամանատար Աթոյեանը, Ա. Եսայեանը, Անանեանը, Ս. Ակոպովը, Կուդինովը, Ս. Փիրումովը, Դժնանին, Բղնունին, Ե. Զուրաբը, Հ. Աղասեանը, Ս. Մարտիկեանը, Պ. Պետրոսեանը, Եղիազարեանը, Զ. Աշրաֆեանը, Գ.

(Շար.ը կարդալ Դ. էջ)

մանեկայ լուծը Ս. Գրոց հայերէն թարգմանութեան կուտան անզուգական շնորհ մը, վայելչութիւն մը, արքենի բոլոր զարդաններու արժանաւոր։

Զենք փափաքիր, ցնծութեան այս ժամերուն, զբուածքը խճողել օրինակներով, որոնցմով ողողուած է ամբողջ մատեանը, սկսեալ այն գլուխէն՝ ուր դրախտի առասպելը կը փթթի Եւայի օձաչքմբ պատրանքով մինչեւ Յայտնութեան վերջին Գլուխը՝ ուր քրիստոնէական կրօնքին Գնոստիկեան մթարանութիւնները ցիրար կը գլեն։ Եւ հայերէն լեզուն, բոլոր այս ցաւատանջ երկունքներուն մէջ, իր ծննդական նշդրակը ամուր կը բռնէ, հաւասար ուժգնութեամբ ու հաւասար փափկութեամբ, իր վերլուծական ու համադրական մեքենան կը հարթէ կը տրորէ առարին, երբայականը, հելլէնն ու լատինը։ Նոյն մաքրման, յանկարծ անօրինակ բարութիւն մը կը ստանայ ինքնեկ յարմարութեամբ մը Դաւիթ Անյաղթի ձեռքին տակ, Աղէքսանդրէկ խաւարը ճնշելու արեւելեայս աշխատանքին մէջ։

Անանուն գրիչներ, անառիկ ճարտարութեամբ, կը ճռինեն անթիւ բարնագիրներու վրայ, հայերէն գրոյժ ս[illegible]լով բոլոր անծանօթ լեզուներուն։

×

Այսօրիքը կը գործէ։ Հազար վեց հարիւր տարի առաջ հնձան մըն է Հայաստան որ կը խմորուի։ Լեզուն կը թաւալի շարունակ անօրինակ գալարումներով։ Առիւծը կը մռնչէ։ Օձը ածուներուն միջեւ մահ կուսայ։ Եւ անկէց ի վեր ի՛նչ Բաբելոններու գամբռնները կնքեց, խաչանիշ ուրաքումով ահարոնեան մականը կը շարժէ ո՛րքան ցեղերու աւերակներու վրայ։

Ու ինչ առոյգ ու կենսախայտ, Ֆաւսթներու ափափանները կը հարթէ, Շէյքսփիրներ խաղ են իր գլանին առջեւ, բարանահար կ'ընէ Նիցչէն, Վոլթէրը, Թրնանի ու Թէնի բուրաստաններուն ճիշդ կեդրոնը անբիւեղ իր գահը կը հարստէ, Հոմերոսի, Վիրգիլիոսի լեզուները յաղթահարելէ վերջ նոյն այն վսեմութեամբ որ զարդն է Ս. Գրոց Թարգմանութեան։ Ամենուրեք, ուր ուզէ արշաւել, քառատրոփ կը զոփեն իր երիվարները կամ իր մկունդները կը կոփեն սիբիլլական պատգամներու գլխուն։ Ամէն կողմ, ուր մութ է, ինչ իր եկեր կը գտնէ, երկդիմի նախադասութիւններուն մէջ իր քերականութեան լոյսը կը յածի։ Նախդիրներու, մասնիկներու ծածկայ այլ հաւէկու նպաստը ազատ լեզուներուն մերկութիւնը կը ծածկէ, տառատակը կը փոխարկէ նկարէն վերարկուի։ Բարդ, բաղադրեալ բառերու պաճուճելի դիւրութեամբ մինչեւ երկինքները կը վերելակէ. Ֆրանսական մէկ beauին դէմ աւելի քան տասնեակ մարգարիտներ կը ճակատեցնէ գոյականին ներքին յատկութիւնը ցոլացնելով, եւ անհամար այլաբաններ։

Դէ՛հ, տէ՛ր անգր, ո՛վ Որպայթէ, ի զուր օձիք կը ցցես ցուլին դէմ։ Առաստանին երկու տարուան մէջ եւ քու լեզուդ կը խօսիմ ու կը գրեմ, բայց տարիներով դուն չես կրնար իմ լեզուիս խորանը բարձրանալ- ընծայաբանի սարկաւագ կը մնաս միշտ։

Ի զոյգ ուրիշ աշխարհիկ դիւրութիւններու, ծառացիր դու, հայրենի լեզու, բոլոր այն մարդկօրէն փոքրոգութիւններուն դէմ, որոնք նախատակած կ'ընեն քեզ. գնա՛ բէ՛ր Ֆենէլոնի հայերէն թարգմանութիւնը, ուր Հիւրմիւզ քու խուճկդ կը ծխէ անհամեմատ առատութեամբ, բնագիրը մուխի զուլաններու մէջ ամփոփելով։ Գնա բեր Միլտոնի հայ թարգմանութիւնը, մի՛ մոռնար Հոմերոսի հայկական գանձարանը, որոնց դէմ առ դէմ թող բերեն անգլիերէնը իր բոլոր ծուռկեղու կոկորդաբոր խղուրդներովը։ Դիւանագիտութեան ու քաղաքականութեան անպարտակիր զոհ, ի զոյգ աշխարհագրական սահմաններու կանգնեցուր լեզուիդ անսահման բատուարութիւնը, նոյն իսկ եթէ զլացուի քեզի փոր մը հացը։ Վասպուրականի արծուի՛, պահէ՛ կտուցիդ զայրոյթը, կանչէ՛ միայն դեռ գոռ կուռնկ հոգեմայն, դուն պիտի երգես դեռ գիւղերու վրայ, քու կենդանութիւնդ հանդիսացնելով

Հայորդիները, իրենց քաղաքական պատմութեան այս կեղակարծ օրերուն, կրնան իրենց յաղթական լեզուին բամբով յեղյեղել Վիրգիլիոսի հետ.—

Անձրեւէ երկին ըզզիչեալ ի բուն,
Յաջորդեն դաշձեալ տեսալանք այ-
գուն

Կ'երգենք այսպէս, երբ տիեզերական լեզուներուն վանկերով կը տարփողենք այսօր Ս.Գրոց հայեցի թարգմանութեան տիրականութիւնը, իբրեւ բալասան մը մեր խղխայթած վէրքերուն։ Կրնանք կրկնել.— Ցնծացէ՛ք, ծա՛ռք անտառի։

×

Ս. Գրոց Թարգմանութիւնը նախադաւիթը եղաւ հայկական գրականութեան։ Եւ գիտելի է որ նոյն գրականութիւնը ծաղկեցաւ մասնաւորապէս թարգմանածոյ գործերով։ Աւելի կամ նուազ յաջողագոյն փորձերէ վերջ մեր գրականութիւնը նորընծայեց շնորհ մը տուաւ Վենետիկի Մխիթարեան Միաբանութեան հեղինակային թարգմանութիւններուն միջոցաւ։ Եւ գիտելի է զարմանալ որ նոյն թարգմանիչներէն Բագրատունին եւ Հիւրմիւզ իրենց երկերը զարդարեցին Ոսկեդարու մեծ թարգմանութեան՝ այն է Ս. Գրոց թարգմանութեան տիպարին վրայ։ Միլտոնի, Հոմերոսի, Գոթէի, Մասիյոնի, Վիրգիլիոսի Բագրատունեան եւ Հիւրմիւզեան հրաշալի թարգմանութիւնները կը հանգչին Ս. Գրոց կաղապարին վրայ։ Հիւրմիւզի Բուրաստանը կարծես Երգ Երգոցը կը բուրէ։ Ուր որ լեզուն իր խոյանքը կ'առնէ՝ Ս. Գրոց Թարգմանութեան թափ կ'երեւի, այն՝ զոր արդէն կը տեսնենք Եղնիկի, Եղիշէի, Խորենացիի, Փարպեցիի մօտ։ Այսպէս, մեր ոսկեդինիկ գրականութեան անդրանիկ ճիգերը արդիւնաւոր կերպով փորձուած են թարգմանութիւններու վրայ կրկնակ օգուտով — նախ՝ լեզուն, ի բնէ փարթամ եւ առաձգական, իր գոյքը անսահմանօրէն աւելցուցած է, յետոյ՝ օտար գրականութիւններու, օտար խորհուրդին, օտար իմաստութեան գեղեցիկ մասերը տարրացած են մեր դարաւոր մտաւորական ժառանգութեան մէջ։

ռանգութեան մէջ։

Նոյնը եղած չէ՞ միթէ մեր աշխարհիկ լեզուով գրականութեան ծաղկումէն ի վեր։ Նորագոյն սերունդը անգամ գիտէ թէ 1850 թուականներէն սկսեալ հայ միտքը ինկաւ որքան ինքնագիր նոյնքան եւ աւելի թարգմանածոյ աշխատութիւններու վրայ, ինչ որ ազգասութեան նշան ըլլալէ շատ հեռի՝ կը հաստատէր հայ հանճարին պրպտող եւ անյագ տենչը գրական ու գիտական դաշտին մէջ։ Մինչեւ Մեծ Պատերազմին աղետաբեր թուականը Ֆրանսական գրականութիւնը, մանաւանդ վիպական ճիւղը կը հայթայթէր կարեւոր գրամագլուխ մը հայ ժամանակակից գրականութեան։ Այսպէս, մեր լրագրութիւնը զարդարուն պարտէզ մըն էր, ժամանակավայր Ֆրանսական բազմակերպ թարգմանութիւններու։ Եւ ինչպէս եղաւ Ոսկեդարուն մէջ, հայ աշխարհիկ բարբառը եւս սկսաւ ուռճանալ օտար ծաղիկներու տունկերով, եւ կարծուածէն շատ աւելի կարճ ժամանակի մէջ, պտղաբեր եղաւ գրական բոլոր ճակատներուն վրայ։ Ակնարկուած շրջանին չկայ ո եւ է հայ գրագէտ կամ հրապարակագիր, որ ազդուած չըլլայ եւրոպական մտքի արտադրութիւններէն։ Հետեւաբար մեր ապրած հին միջավայրին սեղմումները պատճառ եղան ալ աւելի եռանդով թարգմանութեան մղուելու։

Այս պարագային կը պարտինք այն՝ իրողութիւնը թէ, հայ աշխարհիկ բարբառը այսօր բարձրացած է գրական ու մատենագրական այն ոլորտին՝ ուր այնքան յոխորտանքով թեւածեց Ս. Գրոց լեզուն Հինգերորդ Դարուն։

Այսօր կրնանք արդար հպարտութեամբ մը ըսել թէ հայ ներկայ գրականութիւնը ի վիճակի է անսայթաք տալու եւ գեղայարմար յօրինելու որ եւ է օտար հրաշակերտ մատեան, անոր իմաստներուն եւ լեզուի բովանդակ երեւոյթներուն գեղեցկութիւնը ցոլացնելով — աւելի քան զոր կրնայ ընել որ եւ է օտար լեզու։

ԵՏԱՆ

(Շար.ը Գ. էջէն)

Վարդանեանը։ Ճեմարանականներ չեն Զարեհը, Ալպօնը, Գ. Մահարին, Ա. Վշտունին ... Այս ցանկը կարելի է դեռ երկար շարունակել, բայց պատահաբար, լոկ յիշողութեամբ առնուած այս անունները էլ բաւական են հաստատելու համար, որ ո՛չ երէկուայ ո՛չ այսօրուայ «վարիչ» Հայ բոլշեւիկների ճնշիչ մեծամասնութիւնը ճեմարանականներ չեն։ Փորձեցէք «բոլշեւիկ վարիչ» ճեմարանականի անուն գտնել. եւ կը տեսնէք որ շատ քիչ են։ Ընդհակառակն, ճեմարանականները պատնէշի միւս կողմն են, հակաբոլշեւիկեան ճակատում, ազգային մշակոյթի եւ քաղաքականութեան դիրքերում։ Այստեղ, այս «մեծ մասը» ճեմարանականներ են։

Ուստի, յանուն արդարութեան, խնդրում եմ սրբեցէք Ճեմարանի անունից այդ արատը։

Ճեմարանական

ՈՒՐԻՇ ԿԱՐԵՒՈՐ ՏԵՂԵԿՈՒԹԻՒՆՆԵՐ

ԹՂԹԱԴՐԱՄՆԵՐՈՒ ՓՃԱՑՈՒՄ ԵՒ ՊԱՐՏՔԵՐՈՒ ՅԵՏԱՁԳՈՒՄ

Ինչպէս ըսինք, դժուար է ստուգել շատ մը տեղեկութիւններ. եւ մենք ստիպուած ենք զանոնք արձանագրել համաձայն իրենց կարեւորութեան։

Զրոյցի մը համաձայն, Գավալայի եւ Տրամայի ապստամբ զինուորները պահանջած են իրենց սպաներէն, կարմիր ենթասպաներու յանձնել իրենց պաշտօնը, հակառակ պարագային սպառնալով հակայեղափոխութիւն մը սարքել (երրորդ ճակատ)։ Այս առթիւ կ'ըսուի թէ զինուորները վհատած են։ Իբրեւ թէ բռնուած է ապստամբ հրամանատար Զօր. Քամէնոսի մէկ հեռագիրը, որ զանգուածային դասալքութիւններ կը ծանուցանէ եւ կը վերջանայ հետեւեալ բառերով.— «Կորսուած ենք»։

Իսկ ուրիշ աղբիւր մը կը հաղորդուի թէ ապստամբները կը ռմբակոծեն կառավարական բանակը եւ քանդած են Սթրումայի կամուրջները։

Կառավարութիւնը ամէն միջոց ձեռք առած է, որպէսզի ապստամբները չկարենան դրամ ճարել։ Հրամայուած է վառել ոչնչացնել ապստամբ շրջաններու պետական գումարները եւ թոյլ չտալ որ ապստամբները կարենան վարկ ստանալ արտասահմանի մէջ կամ մուրհակներ զեղչել։

Ուրբաթ օր արտակարգ ժողովի մը հրաւիրուեցան Աթէնքի դրամատուներու տնօրէնները։ Այս առթիւ որոշուեցաւ մորաթորիոմ հռչակել եւ ամէն դիւրութիւն ընծայել պարտքերու համար, որպէսզի դատ չբացուի։

Սամոսի եւ Քիոսի գրաւման առթեն, ազգ. դրամատան տնօրէնները ոչնչացուցին բոլոր թղթադրամները — քանի մը միլիոն տրախմի — պահելով թիւերը։

Կառավարական թերթերը պատահած դժբախտութեանց պատասխանատու կը հռչակեն Վենիզէլոսը, զայն կոչելով «հրէշ». «իժ» եւն. եւ մահապատիժ պահանջելով։

⁂ Իտալիա մեծ ուշադրութեամբ կը հետեւի դէպքերու ընթացքին։ Յունական ջուրերը հասան «Թրէնթօ» յածանաւը եւ երկու թորփիլանաւեր։ Կառավարութիւնը դադրեցուց օդանաւային երթեւեկը դէպի Յունաստան եւ Թուրքիա։

ԹՈՒՐՔԻԱ եւ ՊՈՒԼԿԱՐԻԱ ԴԷՄ ԴԻՄԱՑ

—•·•—

Մեծ իւրաւանցում ժողովի մէջ

Երէկ հաղորդած էինք թէ Պուլկարիա ծանուցագիր մը ուղղած է Ազգերու Դաշնակցութեան, բողոքելով Թուրքիոյ արտակարգ սպառազինութեանց եւ սպառնական դիրքին դէմ։

Այս բողոքին վրայ, Ազգերու Դաշնակցութեան հելլենական պատուիրակն ալ դիմեց ընդհ. քարտուղարին, պարզելով իր տեսակէտը եւ յայտնելով թէ տակաւին հրահանգ ստացած չէ իր կառավարութենէն։ Պուլկարական պատուիրակը նորէն այցելեց ընդհ. քարտուղարին, որ թելադրեց Ա. Դ. խորհուրդին հաղորդել իր ծանուցագիրը, ի տեղեկութիւն։ Այս առթիւ պիտի լսուին նաեւ Թուրքիոյ առարկութիւնները։ Պուլկարիոյ եւ Թուրքիոյ պատուիրակները ժամադրութիւն նշանակեցին, իրար լուսաբանելու համար։

Թուրքիոյ Ազգ. ժողովին մէջ, վարչապետ Ըսմէթ Ինէօնիւ լուսաբանութիւններ հաղորդեց կացութեան մասին, շեշտելով.

—«Մենք կ'ուզենք իբրեւ բարի դրացի ապրիլ Պուլկարիոյ հետ եւ ամրապնդել մեր շրջանային բարեկամութիւնները։ Մեր համոզումով, խաղաղութիւնը անհրաժեշտ է ընդհանուր բարգաւաճման համար»։

Վարչապետը բացատրեց թէ Թրակիոյ զինուորական համախմբումները հետեւանք են պալքանեան ուխտին եւ մասնաւորապէս Յունաստանի հետ կնքուած զինակցութեան։ Ժողովը միաձայնութեամբ վստահութիւն յայտնեց կառավարութեան։

⁂ Զրոյցներ շրջած ըլլալով պուլկարական պահեստի դասերու զօրաշարժի մասին, վարչապետ Զօր. Զլաթեւ յայտարարեց թէ այդ լուրերը չեն համապատասխաներ իրականութեան։ «Մենք զինուորագրութեան դասեր չունինք եւ մեր սպառազինութիւնները կրճատուած են դաշնագիրներով, որոնց տրամադրութեանց կը հետեւինք տառապէս։ Մենք չպիտի խանգարենք խաղաղութիւնը, ինչ որ ալ պատահի ուրիշ որ եւ է երկրի մէջ։ Ամէն տարի, աշնան եւ ամրան, մենք պարբերական արձակուրդ կուտանք դաշնագրով արտօնուած զինուորներու մէկ մասին, խնայողութեան համար։ Մարտ 10էն սկսեալ, ետ կանչեցինք արձակուրդի գացած զինուորներուն մէկ մասը, սահմանագլուխ փոխադրուած զինուորներուն տեղը բռնելու համար»։

Պուլկարական կառավարութիւնը հերքեց այն լուրը թէ երկու տարուան պիտի բարձրացուի զինուորութիւնը։ Բայց կը խոստովանի թէ մաս մը պահեստի սպաներ եւ զինուորներ հրաման ստացած են պատրաստ գտնուիլ, քանըչորս ժամէն դրօշի տակ կանչուելու համար։

Նէօյիի դաշնագրին համաձայն, Պուլկարիա չի կրնար 20.000 զինուորէն աւելի ունենալ։

Հակառակ այս բոլոր հաւաստիքներուն, լուրջ մտահոգութիւն կը պատճառեն Պուլկարիոյ, մանաւանդ Թուրքիոյ պատրաստութիւնները։ Այս վերջինը կ'ուզէ օգտուիլ առիթէն, վերագինելու համար Թրակիան եւ Տարտանէլը, հակառակ Լօզանի դաշնագրին տրամադրութեանց։

Հետզհետէ կը հաստատուի թէ Վենիզէլոս իր յոյսը դրած է Իտալիոյ վրայ, որ նոյնպէս հակառակ է պալքանեան դաշինքին։ Եթէ Վենիզէլոս յաղթէ, պիտի քանդուի պալքանեան դաշինքը։ Ռումանիա, Եուկոսլավիա եւ Թուրքիա կը նախընտրեն ուղղակի գործողութեան դիմել, քան տեսնել պալքանեան դաշինքին քայքայումը եւ նոր զինակցութիւն մը՝ Իտալիոյ, Պուլկարիոյ եւ Յունաստանի միջեւ։ Վենիզէլոս առասպելական համբաւ հանած է Պալքաններու մէջ, իբրեւ քաջաքական ռազմավար, այնպէս որ երբ հաստատուեցաւ թէ ապստամբութեան գլուխը կը գտնուի, Պալքանցի դիւանագէտները ըսին.

— «Հին աղուէսը երբեք չպիտի մտնէր այս արկածախնդրութեան մէջ, եթէ արտաքին աջակցութեան հաւաստիքներ ստացած եւ հարիւրին 55 յաջողութիւն նախատեսած չըլլար»։

Այս համոզումը կը հաստատուի Պուլկարիոյ ծանուցագրին մատուցումով։

ԶԱՆԱԶԱՆ ԼՈՒՐԵՐ ՔԱՆԻ ՄԸ ՏՈՂՈՎ

ԱՌԱՏ ՁԻՒՆ ԵԿԱՒ Փարիզի մէջ, զարմանքի մատնելով լոյս քաղաքին բնակիչները, որոնք վարժուած չեն բնութեան այս շնորհին։ Ձմեռնային եղանակը սաստկութեամբ կը շարունակուի ամէն կողմ

ԳՈՐԾԱԶՐԿՈՒԹԵԱՆ շաբաթական տեղեկագրէն կ'երեւայ թէ մարտ 2ին 623 նպաստընկալ գործազուրկներ պակաս արձանագրուած են Սէնի նահանգին մէջ, բաղդատելով անցեալ շաբթուան հետ։ Նուազումը զգալի է նաեւ գաւառներու մէջ։

ԱՆԳԼ. ԿԱՌԱՎԱՐՈՒԹԵԱՆ կողմէ Վարշաւա եւ Մոսկուա պիտի երթայ Պ. Իտըն, փոխան Սըր Ճօն Սայմընի։ Ճամբորդութիւնը պիտի կատարուի մարտի վերջին շաբթուն

ԳԻՒՂԻՆ ՏԷՐՏԷՐԸ մորթեց եւ յետոյ գնաց ինքզինքը ծառէն կախեց սպասուհի մը, Մէյլէօնի մէջ։ Կ'ըսուի թէ կատաղի խենդութեան մը բռնուած էր ոճրագործը, 49 տարեկան այրի մը, իր աղջիկը կորսնցնելէ վերջ։ Իրազեկներ կը հաւաստեն թէ չարժէ։ ուրիշ բան է, ուրիշ բան։ Տէրտէրը սպաննուած էր գիշերանց, անկողնին մէջ, փորը բաց։

ԶԻՆՈՒՈՐՈՒԹԻՒՆԸ ԵՐԿՈՒ տարուան բարձրացնելու որոշման յանձնեցաւ նախարարական խորհուրդը, առջի օրուան նիստին մէջ։ Բարձրացումը պիտի կատարուի աստիճանաբար, համաձայն մասնաւոր ծրագրի մը։ — Վարչապետ Պ. Ֆլանտէն բնակարանէն դուրս ելած ատեն, սանդուղէն սահելով, ծունկէն վիրաւորուեցաւ թեթեւապէս։

ԼԻՈՆԻ ՄԷՋ հետապնդումներ կատարուելով, աւելի քան 500 հոգի ձերբակալուեցան ուրբաթ գիշեր։ Քանի չափ կալանաւորներ վար դրուեցան, իբրեւ օրէնքի անսաստող (քրէական յանցանք, արտաքսում եւն.)։

«ՎԷՄ»

Մամուլի տակ է Ը. թիւը հետեւեալ բովանդակութեամբ.— ԴՐՕ՝ *«Մի հատուած յուշերից»*, Ա. ԱԲԵՂԵԱՆ՝ *«Դորպատի համալսարանը»*, Ա. ԱՍՏՈՒԱԾԱՏՐԵԱՆ՝ *«Արամը»*, Ց. ՁԱՒՐԵԱՆ՝ *«Թիֆլիսի բարբառի մասնաւորութիւնները»*, *«Մարտիրոս Ղրիմեցու տաղերը»*, Վ. ՄԻՆԱԽՈՐԵԱՆ՝ *«Շլիսելբուրգի հայ կալանաւորը»*, ՍԱՄՍՈՆ՝ *«Հայաստանի անդր. դեսպանը Պարսկաստանում»*, ՍՏ. ՔՈՉԱՐԵԱՆ՝ *«Լ. Աթարէկեանը իբրեւ բանաստեղծ»*, Ս. ՎՐԱՑԵԱՆ՝ *«Տիկ. Ե. Զօրեան»*, ՀԻՆ ԹՈՒՂԹԵՐ.— Հայաստանի խորհրդ. արձանագրութիւնները.— ԱՆՑԵԱԼԷՆ.— ԿԵԱՆՔ ԵՒ ՄՇԱԿՈՅԹ.— ԳԻՐՔ ԵՒ ՄԱՄՈՒԼ.— ԳՐԱԽՕՍԱԿԱՆ։ Վ. ԵՊ. ՄԱՆԿՈՒՆԻ՝ *«Գէորգ Դ. եւ իր ժամանակը»*։

ՑՈՒՑԱՏԵՏՐ

ՓԱՐԻԶԻ Տարօն-Տուրուբերան Հ. Միութեան ընդհ. ժողովը այսօր կիրակի կէս օրէ վերջ ժամը 3ին, *131,* rue du Fbg. du Temple, մէթրօ Պէլվիլ։ Օրակարգ ընտրութիւն նոր վարչութեան եւ ուրիշ կարեւոր հարցեր։

Կը խնդրուի նախորդ վարչութենէն ներկայանալ Միութեան գոյքերով։

ՇՆՈՐՀԱԿԱԼԻՔ

Ազգ. Ընկերութեան վարչութիւնը հրապարակաւ շնորհակալութիւն կը յայտնէ Պ. Խ. Մաթիկեանի որ փոխան ծաղկեպսակի 100 ֆր. նուիրած է իր Ցղնութեան Սնոտւկին ողբ. Պ. Յ. Մէհիթէրեանի մահուան առթիւ։

Le Gérant: H. STEPHAN

17, Rue Damesme, PARIS (13)

Imprimerie A. DER (AGOPIAN)

ՕՐԱԹԵՐԹ՝ ԱԶԳԱՅԻՆ, ՔԱՂԱՔԱԿԱՆ, ԳՐԱԿԱՆ

LE PREMIER QUOTIDIEN ARMENIEN EN EUROPE

HARATCH

(Fondé en 1925) :-: R. C. Seine 276.286

Directeur et Propriétaire : SCH. MISSAKIAN
Rédaction et Administration
ԽՄԲԱԳՐՈՒԹԻՒՆ ԵՒ ՎԱՐՉՈՒԹԻՒՆ

17, Rue Damesme, PARIS (13e)
Téléphone : Glacière 15 – 70

(ՆՐԹԻՒԵԿԻ ՀԱՄԱՐ՝ Métro : TOLBIAC)

ԲԱԺԱՆՈՐԴԱԳՐՈՒԹԵԱՆ ՊԱՅՄԱՆՆԵՐ,— ՏԱՐԵԿԱՆ ՎԵՑԱՄՍԵԱՅ ԵՌԱՄՍԵԱՅ

	ՏԱՐԵԿԱՆ	ՎԵՑԱՄՍԵԱՅ	ԵՌԱՄՍԵԱՅ
Ֆրանսա եւ գաղութներ	140 ֆրանք	70 ֆրանք	35 ֆր.
Անգլիա, Եգիպտոս, Զուիցերիա, Իտալիա	250 »	130 ֆրանք	—
Ամերիկա եւ ուրիշ Երկիրներ	200 ֆրանք	100 ֆրանք	—

ԵՐԵՔՇԱԲԹԻ 12 ՄԱՐՏ — 12 Mars 1935

11րդ ՏԱՐԻ - 11e Année N° 2751

Խմբագիր՝ ՇԱՒԱՐՇ ՄԻՍԱՔԵԱՆ

ԳԻՆ 50 ՍԱՆԹԻՄ

ԵՐԿՈՒ ԽՕՍՔ

ՈՂԲԵՐԳՈՒԹԻՒՆ ԵՒ ՕՐՕՐ

Միրտ չունինք վիճաբանութեան բռնուելու ո եւ է մէկուն հետ, աջ թէ ձախ:

Կացութիւնը այնքան վրդովիչ է — տագնապ աշխատաւորութեան — որ քրէական յանցանք պիտի ըլլար դուռ բանալ բիւզանդական վէճերու:

Կատարեալ համբերութեամբ կը հետեւինք իմաստութեան բոլոր փորձերուն, եւ բոլոր չոնդալից մարգարէներուն:

Եւ քանի կը հետեւինք, այնքան կը յուսահատինք..

Արդարեւ, կարելի չէր երեւակայել աւելի ծանր ողբերգութիւն, քան ինչ որ կը տեսնենք, տարիներէ ի վեր, բայց մանաւանդ գործազրկութեան սաստկացումէն յետոյ:

Ողբերգութեան առաջին պատկերը կը ներկայացնեն անոնք որ պատասխանատուութիւններ ստանձնած են, պատահաբար կամ իրենց հանգամանքին բերումով:

Ներկայիս կարելի է այդ բոլորը ամփոփել երկու բառի մէջ,— Միացեալ Ցանձնաժողով.

Մենք առաջին օրէն վարկ բացինք այդ մարմնին, չունենալով աւելի լաւը:

Եւ առաջին օրէն պարզեցինք մեր բոլոր տեսակէտները, մեր դիտողութիւններն ու թելադրութիւնները, որպէսզի այդ յանձնաժողովը դառնայ ձեռնհաս, կենդանի եւ գործօն:

Դժբախտաբար, յանձնաժողովը կը շարունակէ գործել այնպէս ինչպէս անցեալ Նոյեմբերին, երբ գործի սկսաւ:

Ան կը շարունակէ ժողովներ գումարել պարբերաբար — աւելի ճիշդ՝ պատահաբար:

Հարցերը կը դիզուին սեղանի վրայ: Հոգերը կ'աճին մէկ շաբաթէն միւսը: Անհամբերութիւնը, ջղագրգռութիւնը կը խռովեն աշխատաւոր բազմութեանց հոգին: Անօթութիւնը կը ծաւալի չէն գաղութներու մէջ: Ինքնութեան թուղթերու նորոգման թնճուկը անստուգութեան մատնած է բազմաթիւ մարդիկ: Թիւրիմացութիւն մը կամ սխալ տեղեկութիւն մը վայրկեան կանչեր արձակել կուտան:

Միւս կողմէ, անհամար բանգէտներ խելք կամ «նուսխա» կը ծախեն, օրօրելով անճար բազմութիւնները:

Միացեալ Ցանձնաժողովը աղէ արձան դարձած է այս բոլորին հանդէպ:

Կը թուի թէ այս բոլորը կապ չունին իրեն հետ, կամ ունին այնքան որքան արտաքին կամ ներքին գործերու նախարարութեանց դռնապանին հետ:

Փետր. 19ին էր որ խմբագրուեցաւ իր վերջին զեկոյցը, մեծ մասով նուիրուած՝ Գուլվառ Օսմանի հետ ծագած վէճին:

Զեկոյցին կցուած տեղեկութենէ մը կ'իմանայինք թէ՝ ժողովը որոշած է նոր դիմումներ կատարել ինքնութեան թուղթերու նորոգման առթիւ:

Կատարուա՞ծ են դիմումները: Որ եւ է միջոց գտնուա՞ծ է կամ գոնէ դրական հաւաստիքներ ստացուա՞ծ են:

Եթէ գիտնայինք, որ առաջ կը գրէինք: Նոյն իսկ Ցանձնաժողովին չահը կը պահանջէր օրը օրին հաղորդել:

Ուրեմն, անստուգութիւն, ինչ որ կը նշանակէ կա՛մ բնելիք չունենալ, եւ կամ չափազանց լաւատես երեւալ, հակառակ համատարած մտահոգութեան:

Մինչ այս մինչ այն, զարմանազան գործեր կը կատարուին յանուն Գուլվառ Օսմանի անավարի ժողովին, որմէ բխած մարմինը ինքզինքը իրաւասու կը զգայ ասպարէզ կարդալու Միացեալ Ցանձնաժողովին

Դժուար է նախատեսել թէ ո՛ւր պիտի յանգի այս երկու մարմիններուն հակամարտութիւնը, որ կը սպառնայ իր ազմուկին մէջ խեղդել օրուան հոգերը:

Մեր ստացած տեղեկութեանց համաձայն, Գուլվառ Օսմանի մարմինը արդէն իսկ դիմումներ կատարած է պետական շրջանակներուն կամ պիտի կատարէ, գործելու համար նոյն՝ իրաւասութիւններով, եթէ ոչ աւելի մեծ յաւակնութիւններով:

Ուրեմն արտաքին ճակատ մը եւս, ներքինէն զատ: Եւ միշտ «յանուն ազգի»:

Ողբերգութեան միւս պատկերն այն է որ, ամէն գլուխէ ձայն մը կուգայ, ժողովներէն եւ յանձնաժողովներէն դուրս:

Նոյն իսկ մամուլը պարտականութիւն չի սեպեր խորհրդակցութիւն մը կատարել ինքն իր մէջ, եւ համաձայնիլ տեսակէտի մը շուրջը:

Դաս մը մարդիկ չատո՛նց գտած են հրաշագործ բանալին, — հաւաքական հպատակութիւն: Եւ առատ – իբիկուն կը հոլովեն զայն, այն տպաւորութիւնը ձգելով թէ գործադրելի է, եթէ բոլորս միաբերան աղաղակենք:

Նոյն տրամաբանութեամբ, դժգոհութիւն կը սերմանուի անոնց դէմ որ չեն հաւատար այդ հրաշքին, մանաւանդ ներկայ պարագաներուն մէջ:

Ուրիշ դաս մը մարդիկ այս բոլոր չարիքներուն պատասխանատու բռնելով գաղթականներու զոյգ «օֆիս»ները, բարձրաձայն կը պահանջեն անոնց ջնջումը:

Եղճերը չեն մտածեր թէ, հակառակ իրենց բոլոր թերութիւններուն, միակ իրաւական կապը կը ներկայացնեն այդ օֆիսները, դժբախտաբար երկուքի բաժնուած:

Եւ վերջապէս ամէն օր կը լսենք միւս աւետաբեր եղանակը, — Ներգաղթ:

Հիմա որ ողբերգութիւնը պարզեցինք, փորձենք բացատրել ծուռն ու չիտակը, անմիջականն ու ցնորականը:

Շ.

Վ Ե Ր Ջ Ի Ն Ժ Ա Մ

ԶՕՐ. ՔՕՆՏԻԼԻՍԻ ԸՆԴՀ. ՅԱՐՁԱԿՈՂԱԿԱՆԸ

═ o · o ═

ԲՈՒՌՆ ԿՌԻՒՆԵՐ ՄԱԿԵԴՈՆԻՈՅ ՄԷՋ

ՕԴԱՆԱՒԵՐԸ ԵՒ ՄԱՐՏԱՆԱՒԵՐԸ ԿԸ ԳՈՐԾԵՆ ՓՈԽԱԴԱՐՁԱԲԱՐ

Զօր. Քոնտիլիսի ծանուցած ընդհ. յարձակողականը սկսաւ կիրակի օր, 10 մարտ, առտուան ժամը 6ին, Սելանիկ – Սէրէզ ճակատին վրայ: Կռիւը շարունակուեցաւ ամբողջ օրը: Պաշտօնական զեկոյցը կ'ըսէ թէ կառավարական զօրքը աստիճանաբար կը յառաջանայ, փորձելով պաշարել Սէրէզը, որ կը կազմէ ապստամբներուն յառաջապահ դիրքը: Կառավարական բանակը երեք տարբեր կէտերէ անցած է Սթրումա գետը: Պելկրատի եւ Սօֆիայի ճամբով հասած հեռագիրներ կ'ըսեն թէ ապստամբները տակաւին տէր են Սթրումայի արեւելեան շրջանի մեծ մասին:

Աթէնքի մէջ տիրող կարծիքին համաձայն, եթէ ապստամբները հարկադրուին պարպել Սթրումայի դաշտը, դիրք պիտի բռնեն սահմանամերձ լեռներուն մէջ, ի հարկին քաշուելով մինչեւ թըրքական սահմանագլուխը, ուր պատրաստ ամրութիւններ կան, Մեծ Պատերազմէն մնացած:

Միեւնոյն ատեն, կառավարութեան օդանաւերը սկսան ռմբակոծել Քանտիա, Հանեա եւ Ռէթիմնօ քաղաքները (Կրետէ): Նաւատորմն ալ գործի սկսած է: Կառավարական մարտանաւերը ռմբակոծեցին ապստամբներու «Հէլլի» յածանաւը, որ Գավալայի նաւահանգիստը մտած էր եւ կը փորձէր ականներ տեղաւորել: Յածանաւը հարկադրուեցաւ հեռանալ: Կ'ըսուի թէ ծանր վնասներ կրած է:

Մակեդոնիոյ յարձակողականը սկսաւ ծանր ռմբակոծութեամբ մը, որբացուած էր առտուն կանուխ եւ որուն ուժկուտային 30 օդանաւեր: Երբ հետեւակազօրքը յարձակումի սկսաւ, ապստամբները լուրջ դիմադրութիւն չկատարեցին: Կառավարական զօրքը առաջին անգամ գետը անցաւ կամուրջ մը ձգելով Օրլիաքա գիւղին մօտ, եւ յետոյ գրաւեց Քումարիենի եւ Նիկրիթա գիւղերուն կամուրջները: Քիչ յետոյ գրաւելով Օրլիաքօ եւ Օրօվաթա գիւղերը, ձեռք անցուց Սիտիրոքասթրօն (Տէմիր Հիսար) եւ Օրխանեոյի երկաթուղին: Այդ պահուն Զօր. Փալիսթրա բուռն կռիւ մը կը մղէր ապստամբներու ծայրագոյն աջ թեւին վրայ:

Կառավարական զեկոյցը գոհացուցիչ կը գտնէ կռիւներուն արդիւնքը, յայտարարելով թէ Սէրէզը գրեթէ գրաւուած է:

Հեռագրի մը համաձայն, ութ քաղաքացիներ սպաննուած եւ ուրիշ 10 հոգի վիրաւորուած են Տրամայի ռմբակոծութեան հետեւանքով:

Կառավարութիւնը շարժման մէջ դրաւ «Քիլքիս» յածանաւը, որ գործօն ծառայութեան ցանկէն ջնջուած էր չորս տարի առաջ: Թէեւ հինցած, այս մարտանաւը պիտի կրնայ չափուիլ «Ավերով»ի հետ, աւելի ծանր թնդանօթներ ունենալով:

Զօր. Ռուտոփուլօս, որ պատերազմական նախարարութիւնը կը վարէ փոխանորդաբար, հետեւեալ յայտարարութիւնները ըրաւ.

— Վերջին հետազօտութիւնները կը հաստատեն թէ ապստամբները այժմ զօրեղապէս ամրացած են բնական դիրքերու վրայ, Սէրէզի մօտ: Կառավարական զինուորները կը շարունակեն իրենց յառաջխաղացութիւնը, ջանալով նուազագոյն արիւնահեղութեամբ մաքրել արեւելեան Մակեդոնիան եւ արեւմտեան Թրակիան:

Կառավարական զօրքը Սէրէզ

մտնելով, կը սպառնայ Գավալայի

Զօր. Քոնտիլիսի վերջին հեռագիրը կը հաղորդէ (11 մարտ).

Մեր յառաջխաղացութիւնը կը շարունակուի: Ապստամբները կը դիմադրեն ամուր դիրքերու մէջ, շրջապատուած փշաթելերով, բայց չեն կրնար դիմանալ մեր զօրքին ուժգին յարձակման: Բոլոր գիւղերէն հանեցինք ապստամբները, գերի բռնեցինք երկու հարիւր հոգի եւ գրաւեցինք հինգ թնդանօթ: Այս գիշեր չկրցանք Սէրէզ մտնել, դիմադրութեան հանդիպելով քաղաքէն 10 քիլոմէթր անդին: Վաղ առտու Սէրէզ պիտի մտնենք եւ պիտի յառաջանանք դէպի Գավալա եւ Տրամա: Մեր օդանաւորդները անօրինակ հերոսութիւն ցոյց տուին: Մեր կորուստները աննշան են,— երկու մեռեալ եւ չորս վիրաւոր: Բազմաթիւ ապստամբ վիրաւորներ ժողվեցինք: (Սէրէզ մտած են արդէն):

Ուրիշ հեռագրի մը համաձայն, ապստամբները խուճապի մատնուած՝ կը նահանջեն: Տէմիր Հիսարը լքելէ յետոյ, ապստամբները ոչնչացուցին երկաթուղին:

Տրամա եւ Գավալա կը ռմբակոծուին օդանաւերով

Աթէնքէն կը հեռագրեն թէ անձնատուր եղած է «Հէլլի» յածանաւը, որ ապստամբներուն կողմը անցած էր առաջին օրէն:

Ի՞նչպէս պատրաստուեցաւ ապստամբութիւնը

Աթէնքի «Ակրոպոլիս» լրագիրը կը գրէ թէ ապստամբութիւնը շատոնց սարքուած էր: Վենիզէլոս ինը ամիս առաջ հեռացաւ Աթէնքէն, միասին տանելով իր գրադարանը: Գնաց հաստատուեցաւ Կրետէ, Սուտայի ծոցին դիմացը: Համաձայնութիւն գոյացած էր Զօր. Փլասթիրասի հետ, միասին տապալելու համար կառավարութիւնը: Զօր. Փլասթիրաս կ'ուզէր որ ապստամբութիւնը սկսի երկու ամիս առաջ: Այդ միջոցին Քանէն (Ֆրանսա) գնաց յոյնեւպուլկարական սահմանագլուխը, ուր Վենիզէլոսի

(Լուրերու շարունակութիւնը կարդալ Դ. էջ)

(Լուրերու շարունակութիւնը կարդալ Դ. էջ)

Աստուածաշունչի Թարգմանութեան 1500ամեակը

ՏՕՆԱԿԱՏԱՐՈՒԹԻՒՆԸ ՏԵՂԻ ՈՒՆԵՑԱՒ ՄԵԾ ԲԱԶՄՈՒԹԵԱՄԲ

═ o · o ═

Աստուածաշունչի թարգմանութեան եւ հայ մատենագրութեան 1500ամեակին նուիրուած հանդէսներու շարքը բացուեցաւ կիրակի օր, Mutualitéի մեծ սրահին մէջ, մեծվայելուչ եւ հանդիսաւոր տօնակատարութեամբ մը: Կը նախագահէր Կարապետ Եպիսկոպոս Գալուստեան:

Ընդարձակ սրահը լեցուած էր Փարիզի հայ գաղութին բոլոր խաւերը ներկայացնող կարգապահ եւ ընտիր բազմութեամբ մը որ հինգ ժամ խանդավառ ու ազնուր տրամադրութեամբ մը հետեւեցաւ օրուան բանախօսներուն եւ գեղարուեստական յայտագիրի բաժնին:

Հանդէսին բացումը կատարեց «Կիլիկիա» երգչախումբը, Ս. Թարգմանչաց շարականով, ղեկավարութեամբ Գ. Գուրգէն Ալեմշահի: Այս արժէքաւոր խումբին միացած էին Անարատ Յղութեան Քոյրերու եւ Մխիթարեան վարժարանի սաները:

Գարեգին արք. հակառակ իր տկարութեան, ազնուր ու գեղեցիկ ճառով մը բացատրեց կաթողիկոսական կոնդակը, որ յոբելենական տարի կը հռչակէր 1935ը: Այս տօնը մեր երախտագիտութեան պարտքն է, ըսաւ մեր երկու մեծ բարերարներուն, Սահակի եւ Մեսրոպի եւ կապը, շաղախը միացնելու Սփիւռքի պառակտեալ մեր ժողովուրդը:

Հրաւիրեց հանդիսականները յոտնկայս յայտնել այդ երախտագէտ յարգանքը հանդէպ երկու մեծ մեռելներուն:

«Ի՞նչու կը տօնենք մենք այս տօնը, երկու բառով կարելի է բացատրել: Հինգերորդ դարուն քաղաքական պայմանները այնպէս էին դասաւորուած որ եթէ չըլլար գիրերու գիւտը, թերեւս գոյութիւն չունենար այսօր հայ ժողովուրդը: Սասանեանց տիրապետութեան տակ ճնշուած մեր ժողովուրդը անկման շրջան մը կ'ապրէր, մանաւանդ 428ին այդ անկման օրերուն իսկ թեւ առաւ հայ ոգին: Մեր ժողովուրդին սպառնացող վտանգը մէկ չէր սակայն. միւս կողմէ բիւզանդական ազդեցութիւնն ալ իր աւերը կը գործէր բաժան բաժան ընելով հայ իշխանութիւնը: Բայց ժողովուրդին այն մեծ ուժը որ Սահակի ու Մեսրոպի ստեղծագործութեամբ շունչ առած էր, հայ դպրութիւնը փրկեց այդ անկումէն: Առաջին մեծ գործը որ երեւցաւ հայ դպրութեան որպէս առաջնորդ՝ Աստուածաշունչի հոյակապ թարգմանութիւնն էր որ իրաւամբ կոչուած է օտարներու կողմէ իսկ «թագուհի թարգմանութեանց»:

Այսօր թերթի մը մէջ (Խմբ. ՅԱՌԱՋ) կարդացի թէ ինչու կը տօնենք Ս. Գիրքի 1500ամեակը, եւ ոչ թէ գիրերու գիւտին: Թոյլ տուէք ինձ ասել թէ առաջինը ճիշդ է, որովհետեւ Աստուածաշունչի թարգմանութիւնը պատահական գործ չէ. անով ստեղծուեցաւ ազգ. եկեղեցի, ազգ. գրականութիւն. ան է կորիզ հայ դպրութեան, որուն յաջորդեց նոյն մի թարգմանչական գրականութիւն Ոսկեբերանի, Եփրեմ Ասորիի, Կիպրացիի, Փիլոնի Եբրայեցիի եւայլն:

Կորիւնն ու Եզնիկը, վկայաբանութիւնները, — եթէ չըլլային բոլոր այս գանձերը մեր անցեալին, ո՞ւր պիտի դիմէին օտար գիտնականները, որոնք մեր մատենագրութեամբ զբաղեցան աւելի ուշ: Հապա լեզո՞ւն, մեր լեզուն, այն սոսկեայ բանալին որով կրցեր են մեր մատենագրութեան նուիրուիլ այնքան հոյակապ դէմքեր օտար գիտնականներէ, ինչպէս Սէն Մարթէն, Լանկլուա, Տիլօրիէ, Մաքլէր Մարքվարտ, Մառ»:

Նախագահը կրաւիրեց ժողովուրդը ոտքի կանգնիլ երկրորդ անգամ, յարգելու յիշատակը այս օտար մատենագիրներուն:

Փրոֆ. Աղոնց սգաւոր ըլլալով ,վերջին պահուն փոխանորդաբար խօսելու հրաւիրուեցաւ Պ. Կ. Բասմաջեան, որ համառօտ ճառ մը կարդաց.— «Հայաստ. եկեղեցին դարերէ ի վեր կը տօնէ յիշատակը սուրբերու որոնք իրենց կեանքը նուիրած են իրենց ժողովուրդին :Անոնց կարգին են Սահակի եւ Մեսրոպի եւ իրենց աշակերտներուն նուիրուած տօները: Անոնք ոչ միայն իրենց կեանքը տրամադրած էին իրենց ժողովուրդի բարօրութեան, այլեւ ստեղծած էին այդ ժողովուրդին կեանքին չափ թանկագին բան մը,— Ոսկեդարը, 428ին»: Բանախօսը յետոյ թուականի կարգով յիշեց այն բոլոր հայ մատենագիրները որոնք՝ կերտած են մեր թարգմանածոյ եւ ինքնագիր գրականութիւնը, ինչպէս Ա. Շիրակացին Ագաթանգեղոսը, Մաշտոց Բիւզանդացին, Եզնիկ Կողբացին, Կորիւն, եւն.: 434ին էր որ աստուածաշունչը Գոթերէնի թարգմանուեցաւ Հայու մը կողմէ, իսկ դարեր յետոյ, միայն 1582ին Անգլիացիները ունեցած են Ս. Գիրքի առաջին անգլերէն թարգմանութիւնը: Հայերէնի առաջին թարգմանութիւնը կազմած են Սաղմոսները: Ըստ Փրոֆ. Քարիէրի յունարէնէ եղած են այդ թարգմանութիւնները ասորերէն թարգմանի օգնութեամբ, ինչ որ կը բացատրէ այն պարագան թէ ասորաբանութիւններ պակաս չեն հոն:

Բանախօսը վերջացուց եզրակացնելով թէ Աստուածաշունչի թարգմանութիւնը օգնեց մեր ազգային փրկութեան : Եթէ չըլլար ան, յունարէնը ու ասորերէնը քոլորովին պիտի օտարացնէին մեր հայերը:

(Մնացեալը յաջորդով)

⁂ Բեմին վրայ, Գարեգին արք.ի քով նստած էր գերապայծառ Կրաֆէն, նախագահ Կաթոլիկ Կաճառին, որ մինչեւ վերջը հետեւեցաւ տօնակատարութեան եւ իր կարգին կրակոտ ճառ մը խօսեցաւ:

⁂ Դադարի պահուն, հանգանակութիւն մը կատարուեցաւ կաթող. Ռուսաստանին առաջարկով, անկախ՝ Էջմիածնի մեծ հանգանակութենէն:

⁂ Կարգապահութեան կը հսկէին Հ. Մ. Ը. Մ.ի սկաուտները եւ հայ արիները: Տօնակատարութիւնը կազմակերպած էր եկեղեցւոյ վարչութիւնը, որուն անդամներէն շատերը ուսպնավարար առաջին անգամ էր որ ներկայ կ'ըլլային այսքան ժողովրդական եւ խանդավառ հանդէսի մը, միշտ իրենց պատեանին մէջ քաշուած ըլլալով:

Ֆրանսական կամաւորներու թուղթը

»»» · · «««

Ֆրանսական բանակի հայ նախկին կամաւորներու Միութիւնն ալ, իր կարգին, բողոքագիր մը ուղղած է « Je Suis Partout »ի ծանօթ հրատարակութեան դէմ, իր արդար վրդովումը յայտնելով եւ թուելով հայ ժողովուրդին մատուցած թանկագին ծառայութիւնները Ֆրանսայի եւ արեւմտեան քաղաքակրթութեան:

Միութիւնը միեւնոյն ատեն նամակ մը ուղղած է « Աքսիոն Ֆրանսէզ »ի խմբագրութեան, շնորհակալութիւն յայտնելով Գ. Տէլէպէքի հայանպաստ յօդուածին առթիւ:

Կ'արժէր հրատարակել այս երկու նամակներուն ֆրանսերէն բնագիրները, ինչպէս եւ ուրիշ նամակներ, բայց մեր միջոցները թոյլ չեն տար օրը օրին տպելու զանոնք. մանաւանդ որ խնդիրը այլեւս կորսնցուց իր այժմէութիւնը:

⁂ Կարդալ, այսօր, Գ. էջին մէջ, Ռուս. Միութեան ժողովը եւ Փրոֆ. Շարլ Ռիշէի յայտարարութիւնները՝ « Յառաջ »ի աշխատակցին:

ՔԱՆԻ ՄԸ ՆԿԱՏՈՂՈՒԹԻՒՆՆԵՐ
ՕՐՄԱՆԵԱՆ ՏՕՆԻՆ ԱՌԻԹԻՒ

(Բ. եւ վերջին մաս)

Ցաւու բան է խորհիլ որ մեր ազգին համար այս սատրճան փրկարար գեր մը խաղացող այս մեծ իրողութեան մասին ոչինչ գիտենք եւ ոչինչ պիտի գիտնանք. Հայ պատմագիրները, որոնք այդ յեղաշրջութեան աւելի կամ նուազ մերձաւոր ժամանակներու մէջ ապրած ու գրած են, զարմանալիօրէն աւելի խաւար քան լոյս սփռած են անոր մասին, իրենց տուած լոյսի մասնիկներն անգամ մթագնելով բնագանցական ճամարտակութեանց մէջ, որոնք յաճախ անլուծելիառեղծուածներու կը վերածեն զանոնք:

Անոնցմէ վերջ, մերձաւոր ժամանակներու մէջ, Հայ եւ եւրոպացի նշանաւոր գիտուններ, բանասէրներ, մատենագիրներ, սպառած են ուսումնասիրութեան բոլոր աղբիւրները, հետազօտած են գոյութիւն ունեցող բոլոր վաւերագիրները, եւ լոյսի նշոյլ մը անգամ չէ գոյացած իրենց աշխատութենէն.

Չենք գիտեր այսօր թէ իրապէս ե՞րբ եւ ի՞նչպէս տեղի ունեցաւ գիրերու գիւտը, ի՞նչ եղաւ Մեսրոպի բաժինը այս գործին մէջ, եւ ի՞նչ դեր ունեցան Սահակ կամ ուրիշներ: Չենք գիտեր որոշապէս թէ գիւտէն առաջ կայի՞ն հայկական տառեր որոնք անգործածելի մնացած էին, թէ Դանիէլեան կոչուած տառերը որոնք գոյութիւն ունէին 404էն առաջ, փիւնիկեա՞ն նշանագրեր էին թէ հայկական այբուբենին բաղաձայնները, զորս Մեսրոպ կարգադրեց յունական այբուբենին հետեւողութեամբ, անոնց աւելցնելով ձայնաւորները:

Նոյնքան անգէտ ենք ու պիտի մնանք նաեւ այդ յեղաշրջութեան պայմաններուն, անոր առաջ բերած երեւոյթներուն, անոր ունեցած ազդեցութեան, յարուցած խանդավառութեան եւ ասոնց յարակից ամէն կարգի անցքերու մասին: Մեր պատմաբանները քանի մը տողով յիշատակած են այս ամէնը եւ անցած են իրենց սիրական առասպելներուն, առ հասարակ քիչ մը աւելի թանձրացնելով այն խաւարը որ գոյութիւն առած է այս սատրճան կենսական կարեւորութիւն ունեցող իրողութեան մը շուրջ: Նոյն իսկ Կորիւն որ ամբողջ աշխատութիւն մը նուիրած է Մեսրոպի կենսագրութեան եւ որուն կը պարտինք ամէնէն հաստատ ծանօթութիւնները այդ շրջանի նկատմամբ, բուն էական հարցերու մասին նոյնքան լուռ կամ անորոշ կը մնայ եւ մեզ կը թողու ենթադրութեանց բաւիղի մը առջեւ, որուն մշուշին մէջ կը թաւթափի արդէն իր սիրական ազգութեան խնդիրն ալ, որովհետեւ այսօր չենք կրնար ճշդիւ բռնել թէ մեր դասական գրականութեան պարծանքը եղող այս մեծ մատենագիրը իրօք Հա՞յ էր:

Այսպէս անստոյգ կը մնայ նաեւ գիրերու գիւտին հետեւող եւ անոր փրկարար բարիքը իրականացնող անդրանիկ աշխատութեան, Աստուածաշունչի հայերէն թարգմանութեան խնդիրը: Չենք գիտեր թէ ի՞նչ պայմաններու մէջ կերտուած է մեր լեզուին այս հոյակապ կոթողը, ո՞ւր, ե՞րբ, որո՞նց կողմէ, եւ ո՞ր լեզուէն կատարուած է թարգմանութիւնը: Մեր ունեցած ամբողջ ծանօթութիւնը ենթադրութիւններէ անդին չանցնիր: Գիտենք անուններ, գիտենք որ Սահակ եւ Մեսրոպ կարեւորագոյն դերը ունեցան սկզբնական թարգմանութեան մէջ, իրենց աշակերտներուն հետ, որոնցմէ ոմանց անունն ալ աւանդած է Կորիւն, բայց թէ ի՞նչ էր այդ սկզբնական թարգմանութիւնը, ե՞րբ, ո՞ւր եւ որո՞նց կողմէ տեղի ունեցաւ վերջնական կատարելութիւնը, այս բոլորը անյայտ կը մնան այսօր:

Կորիւն, վճռական կերպով կը վկայէ թէ սկզբնական թարգմանութիւնը Մեսրոպ կատարեց Սամուսատի մէջ, ասորերէն բնագրին վրայէն, գիրերու գիւտէն անմիջապէս վերջ, օժանդակութեամբ Յովհան Եկեղեցացիի եւ Յովսէփ Պաղնացիի, բայց կ'աւելցնէ թէ թարգմանուածը լոկ Առակներու Գիրքն էր:

Խորենացի, նոյնքան վճռական, ամբողջ Աստուածաշունչի թարգմանութիւնը կը վերագրէ Մեսրոպի, ասորական բնագրէն:

Մինչդեռ Ղազար Փարպեցի որ այս երկուքէն նուազ վճռական չէ իր հաւաստման մէջ, կը գրէ՝ ակնարկելով Սահակի. «Անվեհեր ջանալով զցայգ եւ զցերեկ՝ թարգմանեաց զկտակարանս ամենայն», աւելցնելով որ յունարէն բնագրին վրայէն կատարուած է թարգմանութիւնը:

Բայց Աստուածաշունչի հայերէն թարգմանութեան վրայ ծգուած պարզ ակնարկ մը անգամ ցոյց կուտայ թէ մէկ թարգմանչի գործ չէ եւ մէկ աղբիւրէ չէ փոխադրուած, կը կրէ շատ որոշ հետքեր յունական բնագրէն եւ շատ ալ որոշ հետքեր ասորական բնագրէն: Սահակ հմուտ չէր ասորերէնի, Մեսրոպ հմուտ չէր յունարէնի: Ի՞նչպէս հաշտեցնել այս իրողութիւնը մեր պատմագիրներուն հակասական վկայութեանց հետ:

Հայերէն, մանաւանդ եւրոպական լեզուներով աւելի քան հարիւր կարեւոր երկասիրութիւններ հրատարակուած են այս խնդրին շուրջ, եւ չեն կրցած պարզել անոր վրայ թանձրացած խաւարը: Ոչ իսկ կարելի եղած է ճշդել Աստուածաշունչի ամբողջական թարգմանութեան բուն թուականը: Կորիւն եւ Փարպեցի Ե. դարու գործ կը համարին զայն: Իրապէս Աստուածաշունչի թարգմանութեան մտածումը գլխաւոր շարժառիթներէն մէկը եղած էր գիրերու գիւտին, Հայ եկեղեցին ազատելու համար ասորերէնի գերութենէն, եւ շատ հաւանական է անշուշտ որ այս գիւտը ամէն բանէ առաջ կիրարկուէր նոյն թարգմանութեան համար: Ուրիշներ զայն մը նոր կը տանին զայն, եւ որքան ատեն որ ստոյգ թուական մը չկայ, ասպարէզը միշտ բաց կը մնայ ենթադրութեանց առջեւ: Փրոֆ. Մառ ու Թերորդ դարու գործ կը նկատէր Աստուածաշունչի թարգմանութիւնը եւ անոր հետ՝ Հայ դասական գրականութեան ծագումը:

×

Կը վերջացնենք այս նկատողութիւնները, սիրով հրատարակելով Հանգուցեալ Օրմանեան արք.-ի կողմէ Գ. Ֆրէտէրիք Մաքլէրի ուղղուած կարեւոր նամակ մը, թարգմանելով զայն ֆրանսերէն բնագրէն, որուն կարեւոր հատուածները Գ. Մաքլէր արտագրած է իր ծանօթ մեծ աշխատութեան՝ «Le texte arménien de l'Evangile d'après Mathieu et Marc»ի մէջ, որ Աստուածաշունչի հայերէն թարգմանութեան նուիրուած լաւագոյն հետազօտութիւններէն մէկն է: Օրմանեան արք.-ի նամակին ինքնագիր օրինակը, ինչպէս այս նկատողութեանց առթիւ օգտագործուած կարգ մը տեղեկութիւններ կը պարտինք Հ. Բ. Ը. Միութեան Նուպարեան Մատենադարանին, որուն վարչութեան շնորհակալութիւն կը յայտնենք նաեւ այստեղ:

Մ.

×

Բերա, 10 մարտ 1912

Պարոն փրոֆէսէօր Մաքլէր.

Ձեր վերջին նամակին մէջ կը խօսիք Աւետարաններու հայերէն թարգմանութեան մասին եւ կարգ մը հարցումներ կ'ընէք, իմ կարծիքս խնդրելով այդ կէտերու նկատմամբ:

Արդի ուսումնասիրութիւններուս եւ զբաղումներուս մէջ ո՛չ կ'ուզեմ, ո՛չ ալ կրնամ մանրամասնութիւններ տալ, բայց ընդհանուր կերպով մը կրնամ ըսել թէ մեզի հասած պատմական յիշատակարանները, թէեւ հաւաստի պատմական եւ առասպելական անցքերով, շատ մութ եւ շատ անկատար են Ս. Գրոց թարգմանութեան թէքնիք պարագաներուն նկատմամբ: Պարզելու համար այն կէտերը զորս կ'ուսումնասիրէք, պիտի հարկադրուիք բաղդատական քննութիւններ ընել նոյն իսկ բնագրին վրայ:

Հայաստան, իր ազգային գրականութիւնը ունենալէ առաջ, բաժնուած էր Եդեսիոյ եւ Կեսարիոյ երկու սահմանակից Դպրոցներուն միջեւ: Հարաւային նահանգները՝ Տուրուբերան, Վասպուրական եւ Աղձնիք, յարած էին Եդեսիոյ Դպրոցին, մինչդեռ հիւսիսային նահանգները՝ Բարձր Հայք, Այրարատ եւ Սիւնիք, ենթակայ էին Կեսարիոյ Դպրոցին: Ասկէ առաջ եկած է ասորական եւ յունական լեզուներու տիրապետութիւնը այդ երկու շրջանակներէն մէկուն ու միւսին մէջ:

Երկու գլխաւոր թարգմանիչները, Սահակ եւ Մեսրոպ, կը պատկանէին այս երկու տարբեր լեզուներուն: Սահակ հմուտ էր յունարէնի, իսկ Մեսրոպ ասորերէնի: Սասանեան տիրապետութեան տակ՝ ինչ որ յունականն էր, արգիլուած էր պարսկական Հայաստանի մէջ, այնպէս որ նոյն իսկ գործածութեան մէջ եղող Աստուածաշունչը ասորերէն բնագիրն էր:

Միւս թարգմանիչներն ալ բաժնուած էին երկու լեզուներուն միջեւ, եւ ես այն կարծիքէն եմ թէ այս «թարգմանիչ» անունը իրենց կը տրուէր ո՛չ թէ վերջէն կատարուած գրաւոր աշխատութեան համար, այլ իբր յայտարար այն պաշտօնին զոր կը կատարէին ատկէ առաջ, բերանացի թարգմանելով վերծանողներու կողմէ յիշատակուած օտար բնագիրները:

Արդ. Ս. Գրոց թարգմանութիւնը պարսկական Հայաստանի մէջ սկսած ըլլալով, իրենց ձեռքին տակ ասորերէն բնագիրը միայն կրնային ունեցած ըլլալ եւ անոր վրայէն պէտք է սկսած ըլլան իրենց աշխատութիւնը: Անկարելի չէ նաեւ նշանակել թէ առաջին անգամ գործին լծուողները եղան Մեսրոպ եւ իր աշակերտները, ասորերէնի թարգմանիչները:

Բայց Հայերը լաւ տեղեակ էին այն կարեւորութեան զոր յունական եկեղեցին կը վայելէր աշխարհի մէջ: Իրենցմէ շատեր, գլուխնին ունենալով Սահակը, կեսարիոյ աշակերտներ էին: Այս դպրոցին գիրքերը, որքան ալ պաշտօնապէս արգիլուած, կը գտնուէին իրենց ձեռքը, կը հետազօտէին զանոնք ու բաղդատական ուսումնասիրութիւններ կ'ընէին, խղճմտօրէն ճշդելու համար բառերն ու նախադասութիւնները:

Ահա այս վիճակը եղաւ գլխաւոր պատճառը որ հայերէն Աստուածաշունչը, այնպէս ինչպէս կազմուած էր եւ աչքի առջեւ ունինք այսօր, որոշ բնագրի մը այլամերժ թարգմանութիւնը չէ, այլ կը ներկայացնէ բազմաթիւ թարգմանութիւններու եւ զանազան օրինակներու միջոցաւ առաջ եկած ընտրողական աշխատութիւն մը: Ասիկա շատ աւելի յստակօրէն կ'երեւայ Հին Կտակարանին մէջ, շընորհիւ այն այլազանութեան որ գոյութիւն ունի Եօթանասնից - յունական եւ եբրայա - ասորական բնագիրներուն միջեւ: Այս երկու բնագիրներէն ոչ մէկը ճշգրտութեամբ առնուած է հայերէն թարգմանութեան մէջ, ուր ի յայտ կուգան նոյն իսկ այդ լեզուներէն մէկուն ու միւսին պատկանող զանազան օրինակներու հետքերը:

Միեւնոյն բանը ստուգուած է նաեւ Նոր Կտակարանին մէջ, թէեւ անոր փոփոխակները նուազ կարեւոր եւ նուազ բազմաթիւ են, որովհետեւ մէկ աղբիւրէ կը բխին, հակառակը ըլլալով Հին Կտակարանին, որուն երկուութիւնը հաստատուած է:

431 թուականէն ետք կատարուած վերջին աշխատութիւնը Մաքսիմոսի պատրիարքին ղրկած օրինակին վրայէն, պէտք է նկատել իբր մէկ կրկնութիւնը նախապէս տեղի ունեցած ընտրողական աշխատութեան. այսինքն նոր բաղդատութիւն մը՝ նոր օրինակի մը հետեւողութեամբ, եւ ուրիշ ոչինչ:

Ահա թէ ի՛նչպէս կ'ըմբռնեմ խնդիրը, համաձայն այն համոզման որուն յանգած եմ նախնական ժամանակներու վաւերագրերու եւ յետագայ ուսումնասիրութեանց ընթերցումով: Չեմ փորձեր իմ գաղափարներս հաստատել մէջբերումներով, ինչ որ կը պահանջէ առանձին աշխատութիւն մը զոր անկարելի կը դարձնէն արդի ըզբաղումներս, ինչպէս մատնանշեցի արդէն.

Դուք որ մխրճուած էք այս գործին, դիւրաւ կրնաք ընել այդ աշխատութիւնը, եթէ իմ մտածումներս կը համաձայնին ձեր ուսումնասիրութեանց եւ եզրակացութեանց:

Լիովին համոզուած եմ թէ հայակաց աշխատութիւն մը պիտի ընծայէք այն տեսակ խնդրի մը մասին, որ ուսումնասիրութեան առարկայ է դարերէ ի վեր, եւ որուն նկատմամբ վերջին խօսքը դեռ արտասանուած չէ, — հայ այբուբենին գիւտն ու կազմութիւնը եւ անոր առաջին կիրարկումը Ս. Գրոց թարգմանութեան:

Ջերմագին մաղթանքներով եւ անկեղծ բարեկամութեան զգացումներով

Միշտ Ձերդ

ՄԱՂԱՔԻԱ ԱՐՔ. ՕՐՄԱՆԵԱՆ

«ՅԱՌԱՋ» ԿԸ ՆՈՒԻՐԵՆ

Փօն տ'Օպնայէն ընկ. Սեդրակ Թոփալեան վեցամսեայ «Յառաջ» կը նուիրէ Գ. Ռուբէն Ժամկոչեանի, Ավինեոն:

«ՊՈՒԼԿԱՐԻՈՅ ԹՈՒՐՔ ԵՂԲԱՅՐՆԵՐԸ ԿԸ ՓՃԱՑՈՒԻՆ»

Թուրքերէն Ջաման լրագիրը կը գրէ.—

Պուլկարիոյ մեր թուրք եղբայրները բառին բուն իմաստով կը փճացուին: Այն օրէն ասդին, երբ Պուլկարիոյ քաղաք. կուսակցութիւնները լուծեցին, օր օրի սկսաւ աւելնալ ճնշումը: Վերջին օրերու ընթացքին, Պուլկարիայէն ստացուած լուրերուն համաձայն, մէկ քանի մակեդոնական երիտ. կազմակերպութիւններ լուծուած են, ինչպէս, օրինակ, ուսանողական «Վարտար ծը եւայլն», որոնց կարգին եւ ֆաշական կազմակերպութիւնը: Այս ձեւով, Պուլկարիոյ մէջ որ եւ է քաղաք. կազմակերպութիւն չի մնար, բաց ի Թրակիացիներու կազմակերպութենէն

Պարզ է որ պուլկար կառավարութեան ձեռք առած այս միջոցները մեզ չեն հետաքրքրեր: Մենք լոկ կը հետեւինք գէպքերուն որոնք տեղի կ'ունենան դրացի երկրի մը մէջ: Բայց, վերջերս աքսորուած անձերուն միջեւ կը գտնուին նաեւ մեզի ազգակից զարգացած անձեր՝ Վառնայէն, Ռուսճուքէն, Շումէնէն, Ֆիլիպէէն եւ նոյնիսկ Եամպոլէն: Եթէ այս Թուրքերը աքսորուին այն պատճառաւ որ անոնք կը պատկանին լուծեալ կուսակցութիւններէն մէկուն, զարմանալի պիտի չըլլար: Բայց, այդ անձերէն ոչ մէկը կուսակցականութեամբ չի զբաղիր Պուլկարիոյ մէջ չկայ մէկ հատիկ զարգացած թուրք, որ ցարդ մտած ըլլայ քաղաքական կուսակցութեան մը մէջ: Կարելի է այդպիսիներ կան աւելի տարէց Թուրքերուն միջեւ, բայց աքսորուածներուն, ինչպէս նաեւ անոնց միջեւ որոնք անծանօթ տեղեր կը ձգձգուին, նման կուսակցականներ չկան:

Քանի որ այս այսպէս է, ինչո՞ւ պուլկար կառավարութիւնը կ'աքսորէ այդ անձերը: Ինչո՞ւ, օրինակ, որեւէ տեղեկութիւն առնուած չէ Ֆիլիպէէն չարաբերները առաջ քշուած կարգ մը անձերու մասին. ի՞նչ մեղք են գործած այդ մարդիկը: Միայն մէկ պատասխան կայ,— որովհետեւ քշուածները թուրանճիներ են, այսինքն՝ կը պատկանին «Թուրան» անունով մշակութային միութեան մը, իսկ պուլկար կառավարութիւնը զայն քէմալական կ'որակէ: Որովհետեւ, այդ կազմակերպութիւնը բոլորող երիտասարդները կը մտահոգուին դպրոցի միջոցաւ թուրք կանգուածին մշակութային բարձրացմամբը: Այդ երիտասարդները գլխարկ կը կրեն եւ կը գրեն թրքական նոր տառերով, իրենց դպրոցներուն մէջ ներմուծուած են այդ տառերը: Մէկ խօսքով, այդ երիտասարդները կ'ըսեն պուլկար հասարակական ղեկավարներուն.—«Մենք կ'ուզենք զարգացած հայրենակիցներ»: Անոնք այդպիսի սկզբունք մը նպատակ դրած են:

Բայց, պուլկար ղեկավարները եւս կ'ըսեն.—«Կ'ուզենք զարգացած հայրենակիցներ»: Ինչո՞ւ, ուրեմն, կը քշեն զանոնք, ինչո՞ւ կը ծեծեն զանոնք: Ի՞նչ է պատճառը այդ բոլորին: Որովհետեւ, պուլկար կառավարութիւնը մեզի բարեկամ չէ եւ կը հովանաւորէ հակաթուրք կազմակերպութիւնները, որոնք մեր փճացումը կը ցանկան: Այսօր ի՞նչ կը ներկայացնէ Թրակիացիներու կազմակերպութիւնը որուն անդամները կատղած շուներու նման կը հաչեն Թուրքերուն դէմ: Ինչո՞ւ մինչեւ այժմ Սոֆիայի մէջ կը պահուին թուրք յառաջդիմութեան թշնամիները (Ցառաջ.— Կ'ակնարկէ հակաքէմալական փախստականներուն): Ինչո՞ւ այս ազգային դաւաճանները, որոնք, մեր թշնամիներուն հետ, մայր հայրենիքը խաչեցին դեռ եւս կը հովանաւորուին եւ կը պաշտպանուին պուլկար հանրային ապահովութեան տնօրէնութեան կողմէ քանի որ անոնք հոն կը ղրկեն զարգացած թուրք երիտասարդութեան դէմ իրենց տեղեկագիրները: Ինչո՞ւ Շումէնի կրթական քննիչը No. 17750 եւ 24 հոկտեմբեր 1934 թուակիր հրամանագիրով մը հրահանգած է թրքական վարժարաններուն մէջ արաբական տառերով դասաւանդել: Ինչո՞ւ կը հրաժարեցուին այն երիտասարդ թուրք ուսուցիչները, որոնք կը մերժեն այդ տառերով աւանդել: Ինչո՞ւ պուլկար կառավարութիւնը լուծեց թրքական համայնքային եւ դպրոցական մարմինները եւ անոնց ղեկավարութիւնը յանձնեց դերագոյն միւֆթիին (Ցառաջ.— Այս վերջինս կողմնակից ետադիմներ նշանակած է, որոնք հակաքէմալականներ են): Ինչո՞ւ կը դրաւուին այդ դպրոցներու յանձանձման ծառայող հողերը եւ կը տրուին պուլկար վարժարաններու (Ցառաջ.— Համաձայն մեր ստոյգ տեղեկութեանց, ճիշդ չէ այս վերջին պարագան): Ինչո՞ւ կը տանջեն «Թուրանճի» անդամ թուրք երիտասարդները եւ կ'արտաքսուին զանոնք «քէմալական» կամ «թրքական գործակալ» որակումներով: «Թրակիա» թերթը դեռ եւս կը շարունակէ գրել ինչ որ «Ալթըն Օրտու» կազմակերպութեան մը մասին ու թուրք երիտասարդութեան վերագրել քէմալականութիւն: Նոյնիսկ այժմու կառավարութիւնը, առանց հշմարտութեան անսալու, կը շարունակէ միեւնոյն կարծիքին հետեւիլ:

Ասկէ առաջ, յոյնեւպուլկար սահմանին վրայ ձերբակալուեր է որ եւէ թուրք գործակալ մը, որուն համար գրեցին թէ «Ալթըն Օրտու»ի անդամ է եղեր: Մինչ, իրականին մէջ, այդպէս չէ:

Չկայ որ եւ է նշան, որմէ կարենայ ըլլայ եզրակացնել թէ «Թուրան» կազմակերպութիւնը մինչեւ այժմ զբաղած է քաղաքականութեամբ: Բայց եւ այնպէս կառավարութիւնը կը շարունակէ հաւատ ընծայել տրուած տեղեկութիւններուն:

17 մայիսը սահեղծողները յայտարարեցին թէ իշխանութեանցլուխ կանգան երկրին տալու հեղինակաւոր իշխանութիւն: Այդ հեղինակաւոր իշխանութիւնը եկաւ իր ուժը մի միայն Թուրքերո՞ւն վրայ ցոյց տալու համար: Գ. վարչապետը տեղեա՞կ է որ այստեղի պուլկարական վարժարաններու մէջ աւանդման կերպին ալ ոչ կը միջամտէ: Եւ հոն դեռ քիրիլեան (Ցառաջ.— Քիրիլ եւ Մեթոտ սլաւական տառերու հնարիչներն են) տառերով կը գրեն: Ինք եւս իրաւունք չունի թուրք ազգի գիրին միջամտելու: Թուրքը, ըլլայ Պուլկարիոյ թէ Թուրքիստանի մէջ, ամէն տեղ Թուրք է: Ուրիշ որ եւ է ազգ իրաւունք չունի անոր լեզուին խառնուելու: 19 մայիսի գերակատարները պէտք է գիտնան որ մենք լոկ բարեացակամութեամբ է

ՀԱՅԿԱԿԱՆ ՄՇԱԿՈՅԹԸ ԴԱՐԵՐՈՒ ԸՆԹԱՑՔԻՆ

175 — 249.— Կարակալլա կայսեր տիրապետութեան այս շրջանին ծաղկած է Փիլոստրատոս պատմիչը, որ «Տիանա Ապողոնի կենսագրութեան» մէջ կը պատմէ թէ ժամանակաւ Պամփիւլիոյ մէջ յովազ մը բռներ էին, պարանոցը ոսկեղէն մանեակով, որուն վրայ հայկ. տառերով սա խօսքերը գրուած էին.— «Արշակ Թագաւոր Նիւսեայ Աստուծոյն»: Հիւպշմանի կարծիքով Փիլոստրատոս Արշակը շփոթած ըլլալու է պարթեւ Արշակի մը, եւ տառերն ալ պահլաւերէնի հետ

ԱՐՏԱՇԻՍԵԱՆՔ

190.— Հայաստանի գահը կը բարձրանայ Արտաշէս Ա., որ իր սանձած հսկայ պետութեան մէջ կը մտցնէ վինուորական կարգեր, կը կազմակերպէ ազգային զասակարգութիւն, կարգ ու սարքի կ'ենթարկէ ազնուականութիւնը, կը հաստատէ իրաւական կարգեր, եւ Աննիբալի թելադրութեամբ, կը կառուցանէ իր Արտաշատ մայրաքաղաքը, զոր Ստրաբոն կ'անուանէ «գեղեցիկ», (հատոր ԺԱ., գլուխ ԺԴ., էջ 6), իսկ Պլուտարքոս «մեծ եւ գեղեցկագոյն» (հատոր Դ., էջ 580): Արտաշէս հելլէն մշակոյթը ամրապնդելով Հանդերձ Հայաստանի մէջ՝ կը ջանայ հայ շեշտ տալ անոր եւ ջանքեր կ'ընէ հայ լեզուն տարածելու համար իր տիրապետութեան տակ գտնուած երկիրներուն վրայ:

149.— Իբր թէ այս թուականին գրած է Մարիբաս Կատինա իր պատմութիւնը, ինչպէս կ'աւանդէ Մովսէս Խորենացի: Ըստ Խորենացիի, երբ Վաղարշակ Հայաստան եկաւ՝ Հայոց պատմութեան հետքեր փնտռեց չգտաւ, եւ Մարաբաս Ասորին՝ որ հմուտ էր քաղդէական եւ յունական լեզուներու՝ ղրկեց Նինուէ իր եղբօր Արշակին ուղղուած յանձնարարականով մը: Մարիբաս Նինուէի մատենադարանին մէջ գտաւ յունարէն գիրք մը, Աղեքսանդրի հրամանաւ քաղդէերէնէ վերածուած յոյն լեզուի, ուր կար Հայոց պատմութիւնը Հայկէն մինչեւ Աղեքսանդր, եւ արտագրելով յունարէն ու քաղդէերէն բերաւ Մծբին, ուր պահուեցաւ արքայական թանգարանին մէջ: Մարիբասի վաւերականութեան մասին կասկած յայտնեցին շատ մը գիտնականներ, ինչպէս Քաթրմէր եւ Օկկիոթ Քառիչա, պատճառաբանելով թէ Քս. է առաջ Բ. դարուն Նինուէ արդէն չկար, Աղեքսանդր ոչ ժամանակ եւ ոչ կամք ունէր պատմական գործեր թարգմանել տալու, նոյն մատենադարանին մէջ չէին կրնար այն ատեն գիրքեր գտնուիլ՝ այլ շատ ազիւսեայ արձանագրութիւններ, եւայլն: Քանի մը տասնեակ տարի առաջ սակայն Փարիզի Ազգ. Մատենադարանին մէջ գտնուեցաւ «Ժամանակագրութիւն Մարիբայ Կատինացւոյ», վեր ի վերոյ նման Խորենացիի աղբիւրին: Խորենացին անուններ փոխած է, հատուածներ ընդարձակած, եւ անոր վերագրած իր լաւծ աւանդութիւններն ալ: Մարիբաս ապրած է, ըստ Նորագոյն բանասիրութեան, Դ. դարու կէսերուն Քրիստոսէ յետոյ:

95.— Հայոց գահը կը բարձրանայ Մեծն Տիգրան, որ Հայաստանը զարձնելով հանդերձ մեծ պետութիւն, զայն կ'օժտէ նաեւ քաղաքակրթական ձեռնարկներով, ու 69 թուականին կը կառուցանէ երկրորդ մայրաքաղաք մը, Տիգրանակերտը,— որ իր շքեղութեամբ կը յիշեցնէր Նինուէն ու Բաբելոնը,— հոն թափելով հելլէն մտքին ու արուեստին բարիքները, ու զայն վերածելով գրական — գեղարուեստական միջավայրի մը, ուր հելլէն հանճարը կուգար հայ միտքը պատուաստել:

66 Ք. Ա.— 24 Ք. Ե.— Այս թուականներուն մէջ ապրած է յոյն աշխարհագիր Ստրաբոնը, որ թանկագին տեղեկութիւններ կը հաղորդէ նաեւ Հայաստանի, անոր աշխարհագրութեան ու քաղաքակրթութեան մասին: Ստրաբոն (Géographie, Paris, 1864, I. XI, chap. XIV p. 6) գեղեցիկ կը հռչակէ Հայոց Արտաշատ մայրաքաղաքը, կը վկայէ թէ Պարսից բոլոր աստուածութիւնները իրենց համանմանը ունին Հայոց մօտ (t. II, էջ 417), եւ գովքը կ'ընէ Հայաստանի ձիերուն (էջ 463):

56.— Հայաստանի գահուն վրայ Տիգրան Մեծի կը յաջորդէ Արտաւազդ, որ թէեւ թոյլ վեհապետ մը եղաւ, բայց եղաւ գրականութեան ու արուեստի սիրահար, ինքն իսկ հեղինակելով թատերական ու պատմական երկեր:

53.— Պլուտարքոս կը յիշէ Հայոց թագաւոր Արտաւազդի արքունիքին մէջ բեմադրութիւնը Ե. դարու (Ք. Ա.) յոյն թատերագիր Եւրիպիդէսի «Բագոսեաններ» ողբերգութեան:

31.— Անտոնինոս Աղեքսանդրիոյ մէջ գլխատել կուտայ Արտաւազդը, որու երկերէն ոչ մէկը մեզի հասած է դժբախտաբար եւ որուն ողբերգութիւնները տեսած է սակայն Պլուտարքոս (50 — 149, Ք. Ե.):

8.— Դիոնիսիոս Հալիկառնացի, մեռած Ք. Ա. շուրջ 8ին, կը շօշափէ Արմէններու եւ Փռիւգիացիներու ցեղակցութիւնը:

1.— Մահ Տիգրան Դ.ի որուն հետ կը վերջանայ Արտաշիսեան հարստութիւնը, եւ կը բացուի հռոմէական ազդեցութեան շրջանը Հայաստանի մէջ, ամբողջ երկուքուկէս դար հայ ժողովուրդը պահելով հռոմէական մշակոյթին գրոշմին ներքեւ, թէեւ պարթեւական ազդեցութիւնը դեռ կը յամառէր իր դիրքերը չլքել:

Հայաստան եկան իտալացի դերբեններ, վաճառականներ, դեսպանական պատուիրակութիւններ, Հայաստանէն անցնող հռոմէական բանակներ, զօրականներ կ'ըլլան Հռոմի քաղաքակրթութեան Հայոց մէջ: Նուազ դեր չեն կատարեր նաեւ հայկ. գահուն վրայ բազմող հռոմէական կրթութիւն ստացած վեհապետներ, ինչպէս Տիգրան Ե. եւ Տիգրան Զ., ինչպէս Ներոնէն թագ ստանալու համար Հռոմ գացող Տրդատ (62 — 107) որ ի դարձին միասին կը բերէ շատ մը իտալացի վարպետներ, վարպետներ եւ մշակներ՝ վերաշինելու պատերազմներէ քանդուած քաղաքներն ու տաճարները: Հռոմէական ճարտարապետութիւնը հետք իսկ ձգած է Հայաստան, ինչպէս ցոյց տըւին պեղումները աւերակներուն Գառնի տաճարին, շինուած առաջին դարերուն, Քրիստոսէ յետոյ:

ԱՐՇԱԿՈՒՆԻՔ

62.— Հայաստանի գահը կը բարձրանայ Տրդատ Ա. կամ Տիրիթ, եղբայրը Պարթեւներու Վաղարշ թագաւորին, որ գրաւելով Հայաստանը անոր կը պարտադրէ իր եղբայրը իբր թագաւոր: Հռոմ, դժգոհ այս դէպքէն, զօրք կը ղրկէ Հայաստանի վրայ, ի վերջոյ սաիպելով Տրդատը որ գայ ու հաւատարմութիւն յայտնէ Ներոնի:

(Շար.)

ՀԱՅ ՈՒՍ. ՄԻՈՒԹԵԱՆ ԲՈՂՈՔԻ ԺՈՂՈՎԸ

—o—

Ուրբաթ գիշեր, Նուպարեան Մատենադարանի սրահին մէջ տեղի ունեցաւ Փարիզի Հայ Ուս. Միութեան կազմակերպած վիճաբանական ժողովը, «Je Suis Partout»ի ծանօթ թշնամանքին առթիւ.

Մատենադարանի ընդարձակ սրահը լեցուած էր մանաւորապէս հրաւիրուած բազմութեամբ մը, ուր կը նշմարուէին նաեւ քանի մը Ֆրանսացիներ:

Ժողովի նախագահութիւնը կը վարէր Նուպարեան ուսանողական տան տնօրէն Պ. Պայլ: Ուս. Միութեան նախագահ Պ. Գալայճեան բացատրեց թէ հաւաքոյթի նպատակն է փաստօրէն վեր հանել զրպարտութեան եւ ագիտութեան այն նեղմիտ ոգին, որով առօգուած է Լիւսիէն Ռըպաթէի յօդուածը եւ այս առթիւ արտայայտել մեր արդար վրդովումը ֆրանսական հանրային կարծիքին առջեւ, որ կրնայ թիւրիմացութեամբ ազդուիլ նման գրութիւններէ: Ետոյ Միութեան փոխ-նախագահ Պ. Քէբիմ կարդաց փաստացի եւ վիճակագրական յօդուած մը, որով մի առ մի կը ջրէր Ռըպաթէի բոլոր նախատամից վերագրումները հայ ժողովրդի յետամնացութեան, «չարչիական»ութեան, աղտոտութեան եւ ցեղային խաթարման մասին եւ աւելցուց.

— «Մինչ կը վերաբերի Հայ եւ Ֆրանսական արիւններու միախառնումէն յառաջ գալիք վտանգի(!) հարցին, որուն ակնարկած էր Ռըպաթէ այնքան անմտօրէն, կրնանք ըսել որ արիւններու այդ միութիւնը կատարուած իրողութիւն մըն է արդէն եւ այդ եղբայրութիւնը նուիրագործուած է Վէրտէնի, Սուրիոյ, Կիլիկիոյ պատերազմի դաշտերուն վրայ»:

Այս խօսքերը արժանացան բուռն ծափերու:

Այնուհետեւ Պ. Նախագահը խօսք տուաւ Պ. Ռըպաթէի որ թէեւ հրաւիրուած էր, բայց կը փայլէր իր բացակայութեամբ:

Ի վերջոյ խօսք առին նաեւ Պ. Պ. Զօպանեան, Կիւմիւշկէրտան եւ Բաչալեան, որոնք դիտել տուին թէ բողոքի բերանացի եւ գրաւոր այս ցոյցերը մեծ պատիւ մըն են անարժան յօդուածագրի մը համար եւ ոգեկոչե-

Ի ՊԱՏԻՒ Պ. ՄԱՆՏԷԼՇԹԱՄԻ

(ԳՆԴ. ԳՐԷՄՈՆԻ ՄՐՑԱՆԱԿ)

—o—

Ինչպէս ծանօթ է կարգ մը հայ տիկիններու նախաձեռնութեամբ քանի մը տարիէ ի վեր տիկին «Գնդ. Գրէմոնի անունով հաստատուած է գրական մրցանակ մը որ կը տրուի հայ պատմութեան, հայ մշակոյթի եւ հայ դատի նուիրուած ֆրանսերէն լաւագոյն հեղինակութեանց:

1933—34ի տարիներու մրցանակ վարձատրութիւնը այս տարի յատկացուած էր Պոլսոյ ցարական դեսպանատան նախկին թարգման Պ. Անտրէ Մանտէլշթամի, որ յայտնի է իր հայանպաստ բազմաթիւ հրատարակութիւններով, մանաւանդ «Ազգերու Դաշնակցութիւնը եւ պետութիւնները հայկական հարցին առջեւ» հեղինակութեամբ

Այս գրական մրցանակի կոմիտէն, ուրբաթ օր (մարտ 8) ընդունելութիւն մը սարքած Սէրքլ Ենթէրալիէի սրահին մէջ, ի պատիւ Պ. Անտրէ Մանտէլշթամի: Հրաւիրուած էին Ֆրանսացի եւ հայ ծանօթ անձեր եւ մամուլը:

Մրցանակի կոմիտէին կողմէ Պ. Փօլ Պուայէ, փրոֆ. աբեսինեան լեզուներու, ներկայացուց Պ. Մանտէլշթամի կեանքը եւ անոր հայանպաստ իրաւագիտական երկասիրութիւնները

Այնուհետեւ Պ. Ա. Ահարոնեան թըւեց այն թանկագին ծառայութիւնները, զորս Պ. Ա. Մանտէլշթամ մատուցած է հայկական դատին, իր գրչով, խօսքով եւ գործօն խորհուրդներով.

— «Դուք բացարձակ անշահախնդրութեամբ օժանդակեցիք հայ պատուիրակութիւններուն իրենց դիւանագիտական ամէնէն կարեւոր դիմումներուն եւ ծանուցագրերու խմբագրութեան առթին: Ձեր տաղանդին եւ իրաւասութեան շնորհիւ մենք յաջողեցանք ֆրանսական եւ անգլիական կառավարութիւններուն ճանչցնել տալ հայ հանրապետութեան անկախութիւնը: Ներկայիս քիչ բարեկամներ ունինք, բայց անոնք որ մեր դժբախտութեան մէջ մեզի հաւատարիմ մնացած են, մեզի աւելի թանկագին կը թուին: Դուք մեր ժողովուրդի հաւատարիմ բարեկամներէն մնացիք մինչեւ վերջ, Ֆրանսական բարեկամութիւններու հետ միասին: Ձեր ճիգերուն լաւագոյն վարձատրութիւնը պիտի ըլլայ հայկական դատին յաղթանակը, որուն յոյսը կը պահենք եւ կը ցանկանք ձեզ տեսնել զայն»:

Խօսք առաւ նաեւ Պ. Լ. Կիւմիւշկէրտան, որ վերյիշեց Պոլսոյ դիւանագիտական երբեմնի միջավայրը, այն օտար դեսպանատուները եւ իրենց թարգմանները, որ վճռական դեր մը կը կատարէին: Պ. Մանտէլշթամ այդ օրերուն առկայն երեւան կուգար արդարութեան եւ մարդկային իրաւունքի նախանձախնդրութեամբ տոգորուած դիւանագէտ մը, որով առաջին օրէն ըմբռնեց հայկական հարցին իսկութիւնը.

Ամէնէն վերջ խօսք առաւ ինքը, Պ. Մանտէլշթամ եւ բացատրեց թէ ինչ պարագաներու տակ ինք ալ տարուած է հայասիրութեամբ:

Անդրադառնալով Պոլսոյ դիւանագիտական անցուդարձերուն աւելցուց.

— «Պալքանեան պատերազմէն վերջ ռուս դեսպան Պ. Կիրսի թելադրանքով հայկական նահանգներու բարենորոգման ծրագիր մը մշակեցի, որ կը նախատեսէր ինքնավար Հայաստան մը ստեղծել Սուլթանին գերիշխանութեան տակ: Ֆրանսա եւ Անգլիա համաձայնեցան, Գերմանիա խանգարեց: Բանակցութիւնները յանգեցան 1913ի համաձայնութեան, զոր պատերազմը ջուրը պիտի ձգէր: Համաձայնական պետութիւնները իրենց ժողովուրդներու յաղթութեան եւ պատուոյ պատճառաւ լքեցին հայկական դատը: Ամերիկա իրենց կողմէ ամօթալի նահանջ մըն էր, զոր չեն կրնար ուրանալ: 1924ին Աւքուիթ եւ Պօլտուին, Մաքտոնըլտին գրած իրենց նամակով կը կը խոստովանէին.— «Հայ գաղթականներու անկայուն եւ ողորմելի վիճակը դատապարտութիւն մըն է արեւմտեան պետութեանց համար: Նոյն ձայնը յաճախ բարձրացած է Ազգերու Դաշնակցութեան շրջանակէն: Երրորդ համաժողովին Պ. Մոթթա կ'ըսէր «Հայկական հարցը չլուծել կը նշանակէ առանց չափազանցութեան արատ մը քսել, պարտաւանք մը մարդկային քաղաքակրթութեան համար»: Լորտ Քըրզըն Լօզանի համաժողովին մէջ իսկ հայկական հարցը կ'անուանէր «աշխարհի մեծագոյն գայթակղութիւններէն մէկը»: Այս բարձրագոյն ձայները լսելէ յետոյ, կարելի չէ յուսահատիլ հայկական դատի վերջնական յաղթանակի մասին: Նոյն իսկ միջազգային արդարամտութեան չափանիշը պէտք է նկատել այն հատուցումը զոր պիտի տան հայ ժողովուրդին»:

Պ. Մանտէլշթամ վերջացուց իր ճառը, թելադրելով ում տալ հայանպաստ փոփոխականներին, ի մի համախմբելով բոլոր կազմակերպութիւնները եւ օտար հայասէր ընկերութիւնները:

«Միջազգային խղճմտանքը կը բաբախէ դէպի իրաւունքի վճռական հասկացողութիւն մը,— թէ ուժի սահմանը անհատի եւ ազգի կեանքի իրաւունքն է: Այս սկզբունքին առջեւ պիտի խոնարհին բոլոր պետութիւնները: Հոդ է ահաւասիկ իրաւացուրկ ազգերու յոյսի աղբիւրները»:

Հանդէսը փակուեցաւ պատուասիրութիւններով

Փ.

ցին բոլոր հին կամ նոր Ֆրանսացի հայասէրներուն արտայայտութիւնները, որոնք ամէնէն չանդալից ապտակը կրնան նկատուիլ ամէն կարգի Ռըպաթէներու հասցէին:

Խօսք առաւ նաեւ փաստաբան Պէնար Վահէ, որ Ռըպաթէի գրութեան ոգին վերլուծեց ֆրանսական տեսանկիւնէ եւ շեշտեց թէ այնպիսի պահու մը երբ Ֆրանսա Ալժերիոյ մէջ տիրող դժգոհութիւնը դարմանելու եւ արտասահմանի հետ առեւտրական յարաբերութիւնները քաջալերելու կը ձգտի, Ռըպաթէի նման անճարակ լրագրողներ ամէնէն վտանգաւոր տարրերը կը ներկայանան իրենց իսկ երկրի շահերուն համար եւ օտարականներուն մէջ կը մեռցնեն ֆրանսասիրական զգացումը որ զիրենք մղեց կանգնիլ ֆրանսական եռագոյնի կողքին, վըտանգի պահուն:

Ժողովի նախագահը Պ. Պայլ հաստատեց թէ Հայերուն արդար զայրոյթին կը ձայնակցին բազմաթիւ Ֆրանսացիներ, ինչպէս Ժօր. Գրէմոն, Պ. Պ. Օնոռա, Ֆ. Մաքլէր, որոնք նամակներով իրենց վրդովումը յայտներ են թերթին խմբագրութեան եւ աւելցուց.

— «Բարեբախտաբար Ռըպաթէի նման անպատասխանատու անհատներ ղանցառելի բացառութիւն մը կը կազմեն եւ չեն կրնար արատ ձգել Ֆրանսա եւ Հայ դարաւոր բարեկամութեան վրայ, որ հիմնուած է փոխադարձ հասկացողութեան եւ արժանիքներու ճիշդ գնահատութեան վրայ»: (Ծափեր):

Ի վերջոյ միաձայնութեամբ ընդունուեցաւ հետեւեալ բանաձեւը:—

«Փարիզի Հայ Ուս. Միութեան նախաձեռնութեամբ Նուպարեան Մատենադարանին սրահը հաւաքուած հասարակութիւնը իր բուռն բողոքը կը յայտնէ Պ. Լիւսիէն Ռըպաթէի չարամիտ ու վարկաբեկիչ յօդուածին դէմ ի մասին Հայերու, որոնք եղած են Արեւելքի մէջ լատին-յոյն քաղաքակրթութեան ջահակիրները եւ կը մնան այսօր ալ ամէն տեղ ֆրանսական մշակոյթի ամէնէն ջերմ ռահվիրաները»:

որ ցարդ լաւ ենք անարդարութեանց դէմ: Բայց, արդար աշխարհ գիտէ թէ մենք թոյլ պիտի չտանք որ պուլկար վարչաձեւը խօզայ աչալէրութեան նը հետ Թուրք բնակչութեան, որուն թիւը հոն մէկ միլիոնի կը հասնի: Պուլկարիոյ Թուրքերը անլուր ահաբեկումի մը ենթարկուած են: Հոն ամէն օր զոհ կու տան, մարդիկ կը ծեծուին, կը քշուին, կը սպաննուին եւ կը տեղահանուին: Անոնք Թուրքեր են, մարդիկ են որոնք մեզի հետ միեւնոյն արիւն ու միեւնոյն հոգին կը կրեն: Իրենց միակ մեղքը այն է որ Թուրք են: Պէտք է վերջ դնել Պուլկարիոյ այս վնասակար կեղծութեան, որով— հետեւ համբերութիւնն ալ չափ մը ունի: Ի վերջոյ պիտի գայ օր մը, երբ մենք հաշիւ պիտի ուզենք պուլկար կառավարութենէն: Եւ այդ օրը, անկասկած, ամենահակառակ պիտի ըլլայ Պուլկարիոյ վարիչներուն համար:

Շրջուն թղթակից

Յեղափոխական վարդապետի մը մահը

—•—

Ցաւով կ'իմանանք մահը Յակոբ վրդ. Թաշճեանի, որ կը դարմանուէր Երուսաղէմի ֆրանսական հիւանդանոցին մէջ: «Յուսաբեր» հետեւեալ տեղեկութիւնները կը հաղորդէ հանգուցեալի մասին, որ եղած է յեղափոխական գործիչ մը եւ Դաշնակցական.—

Թէպէտեւ 57 տարեկան էր, բայց տակաւին կորովի երիտասարդի երեւոյթն ունէր Յակոբ վրդ. Թաշճեան: 1917ին երբ բրիտանական ուժերը Պաղեստին մուտք կը գործեն՝ հանգուցեալը իսկոյն կամաւորական բանակին զինուոր կ'արձանագրուի եւ կը մեկնի Կիպրոս եւ անկէ ալ հայ լեգէոնականներուն խառնուելով կ'անցնի ցանկալի Կիլիկիան ու կը դիմէ պատերազմական ճակատ: Թշնամի ուժերու դէմ իր քաջագործութիւնները Ճիհանի, Էքպէզի, Մարաշի եւ առհասարակ կիլիկեան աղետալի դէպքերու պահուն կատարուած հերոսական գրուագներուն մէջ պէտք է որոնել: Լեգէոնական բանակին ցրուումէն վերջ կը վերադառնայ Երուսաղէմ եւ կը նուիրուի իր հոգեւորական ասպարէզին վերստին

Ննջեցեալը ժամանակին Տիվրիկի Կասմա գիւղէն Պոլիս գաղթած էր: Պատանի Կարապետ — աշխարհական անունը Յակոբ վարդապետին — իր ծննդավայրը Կէտիկ Փաշայի մէջ հասակ կը նետէ եւ երբ չափահաս կը դառնայ՝ իր ցանկութեանց համաձայն կ'ուղարկուի Երուսաղէմ: Հոս ժառանգաւորացի մէջ կ'ուսանի ու կուսակրօն վարդապետ կը ձեռնադրուի 1913ին:

Յակոբ վրդ. Թաշճեանի մէջ հայրենասիրական ու ազատութեան զգացումները չափազանց զօրաւոր էին: Կը յուսար ու կը սպասէր, որ հայրենիքի ազատագրման գործին մէջ անգամ մը եւս իրեն առիթ պիտի ներկայանար եւ ինք իր այս աշխոյժ տարիքին մէջ պիտի նուիրուէր թշնամիներու մաքրագործման եւ հայ հողին վերջնական ազատագրութեան սրբազան գործին

Յակոբ վարդապետ Դաշնակցական արձանագրուած էր 1926էն ի վեր եւ այդպէս ալ մնաց մինչեւ իր մահը: Կուսակցական գործօն ծառայութեան մէջ չէր, բայց իր օժանդակ անդամի գերին մէջ՝ ան բոլոր մարդերուն մէջ ալ իր նիւթական եւ բարոյական պարտաւորութիւններն ու պարտականութիւնները անթերի կը կատարէր:

Բացի իր կուսակցականի հանգամանքէն, Յակոբ վարդ. տեղւոյս լեգէոնական Միութեան մասնաճիւղի հիմնադիրներէն եւ անդամներէն էր միանգամայն

ՄԱՄՈՒԼ

ԱՐԴԱՐ ԲԱՅՑ ՋՈՒՐ ԺԻՋԵՐ

—o—

Սոֆիայի «Ազատ Խօսք»ը հետեւեալ խորհրդածութիւնները կ'ընէ այս խորագրով խմբագրականի մը մէջ (25 փետր.).

— «Ցաւագնապահ է հայ գաղթականութիւնը ամէն տեղ եւ մանաւանդ անօրինակ թշուառութեան: Հիւրընկալ երկիրները, իրենք ալ տագնապահար, տակաւ սեղմիչ օրէնքներու եւ կարգադրութիւններու կը դիմեն, առաջին հերթին բերեւցնելու համար իրենց սեփական գործազուրկներու ծանր վիճակը: Ու մանաւանդ հայրենազուրկ հայ գաղթականներու կացութիւնը դարձած է ողբերգական, գրեթէ ամէն երկրի մէջ, ուր ցարդ ծանր աշխատանքի գնով օրուան գամաֆ հացը կ'ապահովուէր: Այժմ ամէն տեղ աւելի շատ են հայ գործազուրկները, աւելի աղօտ դարձած է նոր աշխատանք գտնելու իրենց յոյսը, աւելի նուազած է հանրային օգնութիւնը անոնց, աւելի նուազած է նոյն իսկ հետաքրքրութիւնը անոնց եղնաժամային կացութեան հանդէպ ու շատ աւելի յուսաբեկ դարձած են անոնք ընդհանրապէս: Ու, անխտիր ամէնուն համոզումով եւ պահանջով, կը մնայ միակ յոյս ու միջոց — իր հարազատ հայրենիքը վերադարձնել գործազուրկ ու թշուառացած հայ գաղթականութիւնը:

Անկեղծ է այս համոզումը եւ արդար այս պահանջը: Հայրենիք մը, ինչ ռէժիմ ալ որ ունենայ, չի կրնար ապաստան ու աջակցութիւն չտալ իր հարազատ զաւակներուն, որոնք ամէնէն առաջ հայրենիքի ազատութեան համար տարագիր դարձած են եւ հայրենիք ունենալու համար օտարութեան մէջ սեղմող օրէնքներու եւ կարգադրութիւններու կ'ենթարկուին:

— Դուք Հայաստան ունիք, ձեր կաթողիկոսի պատուիրակը շատ լաւ կը ներկայացնէր ձեր հայրենիքի վիճակը, ինչո՞ւ չէք երթար ուրեմն ձեր երկիրը ...

Այսպէս կ'արտայայտուէին հիւրընկալ Պուլկարները, իրենք ալ տագնապահար, Թաթար Փազարճըքի ծանօթ միջադէպերուն առթիւ, հայ գաղթականներուն:

Հայ գաղթականները, ի հարկէ, հազար արդարացում ունին իրենց հասցէին նետուած այդ մեղադրանքին համար: Անոնք պատրաստ են մէկ անգամէն, մէկ մարդու պէս հայրենիք վերադառնալ, երկնային օրհնութիւն համարելով այդ վերադարձը: Բայց ի՞նչպէս բացատրել որ կարճ է իրենց ձեռքը, չարաչար խաբուած են իրենք եւ ունին հայրենիք մը, որու իշխանութիւնը ամէն բան է, բայց բնաւ ամենայն Հայոց ... Ու ի՞նչպէս բացատրել, որ այդ նոյն իշխանութիւնն է որ ներգաղթի խայծը մէջտեղ նետած է հայ գաղթականութեան թշուառութիւնը շահագործելու եւ բոլոր պղտոր ջուրերու մէջ առատ ու համեղ ձուկեր որսալու համար:

Ու ստեղծուած է ողբերգական վիճակ: Օտարը կը կարծէ թէ Հայը հայրենիք ունի, ուր կրնայ երթալ, իսկ Հայը, գիտնալով հանդերձ որ հայրենիք ունի, իրաւունք չունի իր հայրենիքը վերադառնալու»:

«ՅԱՌԱՋ»Ի ՏԵՍԱԿՑՈՒԹԻՒՆՆԵՐԸ ՕՐՈՒԱՆ ՀԱՐՑԵՐՈՒ ՄԱՍԻՆ

—o—

ՓՐՈՖ. ՇԱՐԼ ՌԻՇԷ ԵՒ «JE SUIS PARTOUT»Ի ՅՕԴՈՒԱԾԸ

«Յառաջ»ի կողմէ ժամադրութիւն մը խնդրուած էր ֆրանսական գիտութեան պատկառելի ներկայացուցիչ փրոֆ. Շարլ Ռիշէին, որ երկար տարիներ եղած է պատուոյ նախագահ Փարիզի Հայ Ուս. Միութեան:

Ինծ կը վիճակուէր իրեն ներկայանալու պատիւը:

Մեծ գիտնականը զիս կ'ընդունի իր աշխատասենեակը, որ ծանրաշուք մատենադարան մըն է պարզապէս: Որմերը կը հիւծին գրադարաններու ծանրութեան տակ: Մտածումի, գիտութեան եւ խորհուրդի տաճար մը, որ նորօրինակ հմայքով կը ճնշէ վրաս:

Կը յայտնուի վերջապէս Շարլ Ռիշէ, որուն գործերով խանդավառուած էի երբեմն: 84 տարիներու յաղթանակ կեանքը փիլիսոփայի քայլերով է ընթեր, գծուեր են իր շարժումները, բայց իր ակնարկը վառ է եւ լեզուն աւելի պերճախօս.

Կը բացատրեմ այցելութեանս նպատակը.

— Ֆրանսական թերթ մը ինքզինքին թոյլ տուած է ամէնէն վարկաբեկիչ բառերով եւ չեչտերով խօսիլ հայ ժողովուրդի մասին: Դուք, վարպետ, որ հայ ուսանողութեան հետ մշտական կապեր ունեցած էք տարիներէ ի վեր, ի՞նչ կը խորհիք այս յօդուածի մասին:

Պատկառելի ծերունին ճիգ մը կ'ընէ ըմբռնելու բառս.

— Մի՞թէ Ֆրանսացի գրող մը կրնայ ստորագրել այս տեսակ տողեր. անհաւատալի է: Հայ ժողովուրդի հանդէպ մեր մտածումը եւ կարծիքը մէկ է եւ բացորոշ, անիկա Արեւելքի ամէնէն արեւմտացած ժողովուրդն է, որ իր քաղաքակրթական մեղքերը, իր «աշխատասիրութիւն»ը, իր «լուսամտութիւն»ը, իր «յառաջդիմութիւն»ը քաւեր է իր արիւնով: Այս եղած է իմ ալ համոզումը, եւ որքան մօտէն ճանչցած եմ հայ ուսանողներ, այնքան աւելի ցեղային յատկութիւնները գնահատելու առիթ ունեցած եմ: Քանի մը «ճահիճ» Ֆրանսացի տղաներու կոյր, օտարատեաց տողերը չեն կրնար փոխել ֆրանսական լուսամիտ կարծիքը: Այդ մասին վրդովուելու պատճառ չունիք բնաւ: Շարունակեցէք մնալ այնպէս ինչպէս որ էք, մեր համակրութիւնը միշտ ձեզի հետ պիտի ըլլայ»:

Շնորհակալութիւն յայտնելով իր խրախուսիչ արտայայտութեանց համար, հրաժեշտ կ'առնեմ, աւելի չյոգնեցնելու համար ծերունի գիտնականը:

Փ. Մ.

ՆԻՒԹԵՐ ՊԱՏՄՈՒԹԵԱՆ ՀԱՄԱՐ (11)

ԱԹԷՆՔԻ ՍՊԱՆՈՒԹԵԱՆ ԴԱՏԱՎԱՐՈՒԹԻՒՆԸ

═o═

ՏՐ. ՄԱՆՈՒԿԵԱՆ.— Պարոն Նախագահ, մեր դէմ եղած ամբաստանութիւնը դատական սխալի արդիւնք է, մենք անմեղներ ենք, այդ հաստատեցին իրենք մեզ մեղադրող վկաները, ես ոչինչ ունիմ աւելցնելու, որովհետեւ խորապէս վստահ եմ յունական արդարադատութեան վրայ:

Ա. ՄԱՐԳԱՐԵԱՆ.— Պարոնայք դատաւորներ, մենք այստեղ նստած ենք ամբաստանեալի աթոռին անոր համար, որ յարգելով մեր ազգային տօնակատարութիւնը ներկայ գտնուած ենք Կեսարիանի հայկ. հանդէսին եւ այդ զայրացուցած է մեր հակառակորդները: Կարդացէք մեր տուած ցուցմունքները Պ. հարցաքննիչին եւ պիտի համոզուիք որ եկած հակառակորդ վկաները բոլորն ալ կեղծ ու կաշառուած էին, ինչպէս ըսաւ մեր ընկ. Թօփճեանը. Մենք Դաշնակցականներ ենք եւ ծածկելու պատճառ մը չունինք ու կը հպարտանանք որ այդ մեծ ազգասէր կուսակցութեան կը պատկանինք

Ա. ՕՀԱՆԵԱՆ.— Կը պատմէ իր տուած վկայութիւնը հարցաքննիչին եւ փաստերով կ'ապացուցանէ ոճրի վայրկեանին իր ուր ըլլալը:

Ա. ՉԻԼԻՆԿԻՐԵԱՆ.— Կը պատմէ Կեսարիանի հանդէսի մասին եւ կը հաստատէ իր ուր ըլլալը:

Պ. Տ. ՅԱՐՈՒԹԻՒՆԵԱՆ.— Երեխա նշանը կուսակցութեան նշանը չէ, սուտ ըսին ձեզի:

ՏԱՆՕԹ.— Ամէն թիւրիմացութիւն կանխելու համար, փութանք յայտնելու թէ դատավարութեան այս տեղեկատուութիւնը քաղուած է ուղղակի դատական արձանագրութիւններէն:

Վկաներու ունկնդրութիւնը վերջացաւ գիշերուան ժամը 9ին: Դատարանի նախագահը պաշտպան փաստաբան մէթր Տամասկինոսի առաջարկեց որ պաշտպան կողմի 14 վկաներու ունկնդրութեան վրայ չպնդէ, նկատելով որ երդուեալները բաւարարուած են տրուած վկայութիւններով: Մէթր Տամասկինոս հաւանեցաւ եւ ամբաստանեալ կողմի վկաներ Պ.Պ. Եանիոս, Տաքի Խուշէմիչեան, Ցոփակիմեան, Օր. Տենչալի Սրապեան, Եանիս Ֆօքիանոս, Սահակ Նուրեան, Միհրան Գալլեանի, չորս Յոյներ եւ ուրիշներ, որոնք դատասրահին մէջ կը գտնուէին չկանչուեցան:

Կարճատեւ դադար: Դատարանին նախագահը կը կատարէ փաստաբաններուն հետ, խնդրելով միշտ կարճ կապել, ժամավաճառ չըլլալու համար:

— Պ. Նախագահ, դիտել կուտայ մէթր Տամասկինոս, ամբաստանող կողմի վկաները լսեցիք շարունակաբար երկու օր: Երբ կարգը պաշտպան վկաներուն եկաւ, սկսաք անհամբերութիւն ցոյց տալ ու թելադրել որ կարճ կապենք մեր պաշտպանողական ճառերը: Իրաւունք ունիք, որովհետեւ չափէն աւելի յոգնեցուցինք ձեզ: Եթէ հաճելի է ձեզի, մենք կը հրաժարինք մեր պաշտպանողականներէն, վստահելով ձեր արդարամտութեան եւ խղճմտանքին:

Նախագահ.— Խօսեցէ՛ք, խօսեցէք, բայց կարճ, կը կատարէ Նախագահը:

Դադարը վերջացաւ: Նիստը յայտարարուեցաւ դռնբաց: Սրահը լեցուն է Հայերով: 25 ոստիկաններ կը հսկեն կարգապահութեան: Բոլորին նայուածքը յառեցաւ դատախազ Պ.Կրանիցասին, որ դատավարութեան սկիզբէն, այնքան աններող եւ խիստ եղած էր ամբաստանեալներուն հանդէպ, պաշտպաններու բողոքներուն եւ դժգոհութեանց առիթ տալով:

Դատախազը 55ը անց, խստադէմ, հանդարտ երեւոյթով, կորովի անձ մըն է: Խօսեցաւ երեք ժամ, բառերը արտասանելով հատիկ հատիկ: Գործածեց արտաքարանութեան բոլոր զէնքերը, օգտագործեց բոլոր փաստերը, փորձեց նախապաշարել երդուեալները Դաշնակցութեան դէմ, պարզեց օրինական կէտերը, խօսեցաւ ոճիրներու բնոյթի մասին, նկարագրեց Կեսարիանի ոճիրը, փորձեց հակասութիւններ գտնել պաշտպան վկաներու վկայութեանց միջեւ, երբեւ ոճրագործ ներկայացուց Նիկոլ Նիկողոսեանը եւ երբ մեղսակից միւսները ու մահապատիժ պահանջեց Նիկոլին համար, երդուեալներուն յիշեցնելով համապատասխան օրէնքը.

Դատախազին ճառը տեւեց ճիշդ երեք ժամ: Կէս գիշեր էր, ժամը 12, երբ դատախազ Կրանիցաս վերջացուց իր խօսքը եւ մեկնեցաւ սրահէն:

Ամբաստանող կողմը ուրախութեան մէջ էր: Դէմքերու վրայ ժպիտներ եւ գլխու շարժումներ:

Գոհ էին ոչ միայն անոր համար, որ դատախազը մահապատիժ պահանջած էր գլխաւոր ամբաստանեալին համար, այլ եւ անոր համար որ դատախազը ամբողջ երկու ժամ յատկացուցած էր Դաշնակցութիւնը սեւցնելու համար:

Ամբաստանեալները եւ անոնց համակիր ունկնդիրները լռութեան մատնուեցան: Մէթր Տամասկինոս անհամբեր շարժումներ կ'ընէր: Յայտնի էր որ նեղուած էր դատախազին ճառէն:

Ամբաստանող փաստաբան Պ. Լատասին է կարգը: Նախկին նախարար, մեծ օրէնսգէտ, պերճաբան: Հսկայ թղթածրար մը սեղանին վրայ, սկսաւ ճառախօսութիւնը:

Դաշնակցութիւնը ներկայացուց իբր ահաբեկիչներու կազմակերպութիւն, որ տէօրներ գործած է Պէյրութի, Ֆրանսայի, Սելանիկի, Աթէնքի եւ Նիւ Եորքի մէջ:

«Նոր Օր»ը ցոյց տուաւ ահաբեկչական կուսակցութեան իբր պաշտօնաթերթը, զայն ներկայացուց իբր հակահելլէն, ծանրացաւ ընկ. Անտոն կաղէլի վերագրուած առասպելական պատմութեան մը վրայ, որ իբր փաստ ներկայացուցած էին ամբաստանող վկաները: Ըսիեց թէ Դաշնակցութիւն Ե. Միութեան բարեկամն է, իբր քաղաքականութեամբ ուժ տուած ըլլալով Ներգաղթին: Ետոյ ծանրացաւ ոճիրին վրայ: Ըսաւ թէ կազմակերպուած է Դաշնակցութեան կողմէ, ոճրագործը Նիկոլ Նիկողոսեանն է եւ մեղսակից՝ միւս հինգ ամբաստանեալները:

Պ. Լատաս խօսեցաւ մէկ ժամ: Սրահը ելեքտրականացած էր: Մթնոլորտը ճնշիչ: Տպաւորութիւնը աննպաստ ամբաստանեալներուն

(Շար.)

գործակալը յայտնեց թէ ժամանակը եկած չէ տակաւին: Փլասթիրաս կատղելով, Ֆրանսա վերադարձաւ եւ որոշեց առանձին գործել: (Հինէն իվեր խուլ մրցակցութիւն մը կը տիրէ Վենիզէլոսի եւ Փլասթիրասի միջեւ):

Ուրեմն, Փլասթիրաս գործի ձեռնարկեց, ապստամբութեան թուականը որոշելով մարտ 25ը, որ Յունաստանի անկախութեան տարեդարձն է: Այս տօնակատարութեան առթիւ, երբ դահլիճին բոլոր անդամները, բանակին եւ նաւատորմին սպաները եւ պետութեան բարձր պաշտօնատարները մայր եկեղեցին հաւաքուած ըլլային, դաւադիրները եկեղեցին պիտի պաշարէին, գերի պիտի բռնէին վարչապետը, եւ պիտի համոզէին պատերազմական եւ ծովային նախարարները, ինչպէս եւ զօրահանդէսին մասնակցող զինուորները, որպէսզի միանան ապստամբութեան: Այդ միջոցին, ուրիշ յեղափոխական տարրեր պիտի գործէին Մակեդոնիոյ, Թրակիոյ եւ Եպիրոսի մէջ, իսկ մարտանաւերը պիտի գրաւուէին Պիրէոսի ապստամբներուն կողմէ: Զօր. Փլասթիրաս լուրի սպասելով յունական սահմանագլուխին վրայ, Սելանիկ պիտի իջնէր, գործողութեանց հրամանատարութիւնը ստանձնելու համար: Վենիզէլոս այս ծրագրի մասին լուր առած ըլլալով, եւ խորհելով թէ երբ Փլասթիրաս յաջողի, իր ասպարէզը փակուած է այլ եւս, իր կարգին գաղտնի հրամաններ տուաւ սպաներուն, որոնք պատրաստութիւններ տեսան եւ ապստամբութիւնը պայթեցուցին մարտ 1ին:

Մինչ այս մինչ այն, Սելանիկի պահակազօրքին սպաներէն հարիւրապետ մը, որ կը մասնակցէր դաւադրութեան, գաղտնիքը հաղորդեց նահանգապետին: Այս վերջինը շատ վարպետ ծուղակ մը լարեց, Գ. զօրաբանակին վենիզէլոսեան սպաները ձերբակալելու համար: Հրամայեց ռազմափորձեր կատարել կէս օրին. յետոյ ընդհ. բանակատեղին հրաւիրեց բոլոր սպաները, որպէսզի լսեն իր քննադատութիւնները: Այդ պահուն շէնքը պաշարուած էր հաւատարիմ զինուորներով: Նահանգապետը յայտարարեց թէ բոլորն ալ ձերբակալուած են: Սպաները բողոքեցին, բայց երբ տեսան պահակ զինուորները, տեղի տուին: Ժամանակ չմնաց միեւնոյն զգուշութիւնը ձեռք առնելու Գ. զօրաբանակին դէմ (Տրամա–Գավալա), որ արդէն ապստամբներուն միացած էր: Նահանգապետը լուրը հաղորդեց վարչապետին, որ անմիջապէս նախարարական խորհուրդ գումարեց, սակայն ծովային նախարարը շատ կարեւորութիւն չտալով, դանդաղ շարժեցաւ եւ նաւատորմին մեծագոյն մասը միացաւ ապստամբներուն:

Թուրքիա եւ Պուլկարիա անուշի կապեցին

Ազգերու Դաշնակցութեան պուլկարական եւ թրքական պատուիրակները երկար տեսակցութիւն մը ունեցան, պուլկարական ծանուցագրին առթիւ, եւ փոխադարձ լուսաբանութիւններէ յետոյ փակուած յայտարարեցին միջադէպը: Պուլկարական պատուիրակը որոշեց նամակ մը գրել ընդհ. քարտուղարութեան եւ ետ առնել իր գանգատները: Սոֆիայի մէջ առ այժմ բաւական կը սեպեն Թուրքիոյ տուած հաւաստիքները:

⁂ Լոնտոնի թերթերը կը գրեն թէ թրքական գործակալներ կը բանակցին Անգլիոյ մայրաքաղաքին մէջ, 400,000 պողպատեայ սաղաւարտներ գնելու համար որոնք շինուած են 17 տարի առաջ: Մինչեւ հիմա տրամադրելի գտնուած է միայն 168,000 սաղաւարտ: Կ'ըսուի թէ ձեռնարկուներ յանձն առած են անմիջապէս շինել եւ յանձնել 230,000 սաղաւարտ: Միւս կողմէ, կ'ըսուի թէ մեծաքանակ խաքի, հանդերձեղէն եւ ներմակեղէն ապսպրուած է:

Թուրքիոյ սպառազինութիւնները մտահոգութիւն կը պատճառեն նաեւ Նիկոլայեվիոյ մէջ:

⁂ Թէվֆիք Արաս, Թուրքիոյ արտաքին նախարարը, կարեւոր յայտարարութիւններ ըրաւ մամուլի ներկայացուցիչներուն, շեշտելով թէ իր կառավարութիւնը երբեք նպատակ չունի դրացիներուն վնասելու եւ պարզապէս կը հետեւի պալքանեան դաշինքին տրամադրութեանց, զգուշական միջոցներ ձեռք առնելով:

Զանազան լուրեր, քէր ու դէմ

Չրոյցի մը համաձայն, Վենիզէլոս անկախ հանրապետութիւն հռչակած է Կրետէն:

⁂ Ապստամբները կը սպառնան մէկի դէմ երկու կառավարական զինուոր գնդակահարել, եթէ իրենց ընկերները գնդակահարուին:

⁂ Զօր. Փլասթիրաս իր հետքը կորսնցուցած է նորէն: Հեռագիր մը կը հաղորդէր թէ Թան վերադարձած է, իսկ ուրիշ լուրի մը համաձայն Ժընեվա կը գտնուի եւ կը փորձէ սերպիական անցագիր ստանալ, Մակեդոնիա մտնելու համար:

⁂ Լոնտոնի մէջ ծրագիրներ կ'որոճան, մեծ պետութեանց միջնորդութիւնը առաջարկելու համար: Կ'ըսուի թէ Վենիզէլոս գաղտնի բանակցութիւններ կը կատարէ Աթէնքի կառավարութեան հետ:

Ապստամբները զէնքի տակ առած են 18–38 տարեկանները, իրենց գրաւած շրջաններուն մէջ:

—— . ——

Զինուորութիւնը 18 ամիս, յետոյ երկու տարի

Կառավարութիւնը (ֆրանսական) խորհրդարանին ներկայացուց իր մշակած օրինագիծը, որուն համաձայն զինուորութիւնը 18 ամիս պիտի տեւէ, յառաջիկայ ապրիլի նորագիրներուն համար: Իսկ անոնք որ կը զինուորագրուին հոկտեմբերին, երկու տարի պիտի ծառայեն, մինչեւ 1939: Այս կարգադրութիւնները անհրաժեշտ համարուած են, լեցնելու համար զինուորցուներու պակասը, որ հետեւանք է մեծ պատերազմին (նուազում ծնունդներու):

Օրինագիծը կ'առաջարկէ նաեւ 21էն 20ի իջեցնել զինուորութեան տարիքը եւ աւելցնել արհեստով զինուորներու թիւը:

Վարչապետին ճառը Լիոնի մէջ

Վարչապետ Պ. Ֆլանտէն շատ կարեւոր ճառ մը խօսեցաւ Լիոնի մէջ, տարեկան տօնավաճառին բացման առթիւ: Շեշտեց թէ իր գլխաւոր հոգը պիտի ըլլայ տնտեսական վերակազմութիւնը, իբրեւ դարման տիրող տագնապին եւ գործազրկութեան: Այս առաջադրութեամբ, կ'ուզէ աժանցնել վարկերը, որպէսզի օտար դրամագլուխը չխուժէ հրապարակին վրայ: «Հակառակ սպառազինութեանց համար եղած ահագին ծախքերուն, Եւրոպայի համար պիտի գայ օր մը երբ պետութիւնները պիտի հարկադրուին խիստ խնայողութիւններ կատարել»: Ինչ կը վերաբերի արտաքին քաղաքականութեան, «վաղը Գերմանիոյ բարեացակամութենէն կախում պիտի ունենայ խաղաղութեան պահպանումը: Ֆրանսա անվթար կը պահէ իր ազգային պաշտպանութիւնը: Անցեալ դեկտեմբերին քուէարկուած վարկերը կ'օգտագործուին, զօրացնելու համար սպառազինութիւնները եւ օդագնացութիւնը: Պիտի լրացուին նաեւ նաւային շինութիւնները եւ ցամաքային ամրութիւնները: Այս բոլորը յաւելուածական երաշխիքներ են ապահովութեան համար: Միեւնոյն ոգիով պիտի լուծուի զինուորութեան շրջանի երկարաձգման խնդիրը:

Թուրքիա կը շարունակէ զօրացնել Թրակիան

Ամենահաւաստի աղբիւրէ կը հաղորդեն թէ՝ Թուրքիա աւելի մեծ քանակութեամբ զօրք կը կեդրոնացնէ այժմ Թրակիա, ու մասնաւորապէս պուլկարական սահմանին վրայ: Ասկէ առաջ տեղեկացուցած էինք թէ Թրակիոյ մէջ նոր ամրացումներու ձեռնարկուած է եւ մեծ թիւով զօրք բերուած: Յունաստանի ներքին յեղափոխութեան հետ, այդ առաքումները աւելցած են մեծ չափով:

⁂ Թուրք կառավարութիւնը կը շարունակէ, միեւնոյն ատեն, յարատեւօրէն քշել Թրակիոյ Պուլկարները: Էտիրնէի եւ այլ վայրերու մէջ մնացած փոքրաթիւ Պուլկարներուն կարճ պայմանաժամ մը տրուած է՝ վերջնականապէս մեկնելու համար:

⁂ Պուլկարիա եւս իր հարաւային սահմանները ուղարկած է գօրաբաժիններ: Արտաքին նախարար Պադրովով, հրաւիրելով օտար թղթակիցները, յայտարարած է թէ՝ «այն դէպքերը որոնք քանի մը օրէ ի վեր տեղի կ'ունենան Յունաստանի մէջ եւ որոնց կեդրոնը կը գտնուի Պուլկարիոյ մերձաւոր արեւելքը, Մակեդոնիոյ եւ յունական Թրակիոյ մէջ, կը հետաքրքրեն պուլկար կառավարութիւնը այն չափով ինչ չափով որ անոնք կը սպառնան Պալքաններու խաղաղութեան»: Թղթակիցներու այն յայտարարութեան թէ Թուրքիա յարատեւօրէն զօրք կը կեդրոնացնէ Թրակիա, թէ հոն զինուորական նոր զօրաբաժիններ հաստատուած են եւայլն, նախարարը պատասխանած է.

— Պուլկարիոյ եւ Թուրքիոյ մէջ դաշնագիր մը գոյութիւն ունի: Անիկա դատարկ խօսք մը չէ: Մեր կողմէ մենք կը կատարենք ինչ որ կը պարտադրէ ան: Պատճառ չունինք մեր վերաբերումը փոխելու՝ դէպի Թուրքիան: Ուրեմն, ինձ համար անբացատրելի է թէ ի՞նչի հետեւանք են թուրք կառավարութեան ձեռք առած միջոցները:

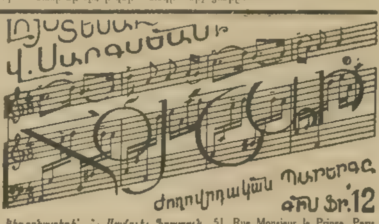

Գործ կը փնտռէ.

Հաշուապահ եւ մեքենագիր կին մը կը ստանձնէ նորոգելի հրատարակուելիք խմբագրը.

կը ստանձնէ նաեւ այլ եւ կնոջ մը տնական աշխատանքներ:

Դիմել Յառաջի վարչութեան:

ԿԸ ՓՆՏՐՈՒԻ

Տիկին Ճէյմս Շէրպէթճեան, որուն ամուսինը Մ. Նահանգներու կը գտնուի: Տիկին Շէրպէթճեան կը կարծուի ըլլալ Մարսէյլի կամ Փարիզի շրջաններուն: Իրենց աղօրգուելիք կարեւոր լուր կայ: Կը խնդրուի յիշեալին հասցէն հաղորդել Յառաջի խմբագրութեան:

Le Gérant: H. STEPHAN
17, Rue Dameame, PARIS (13)
Imprimerie A. DER (AGOPIAN)

«ՅԱՌԱՋ»Ի ԹԵՐԹՕՆԸ (39)

ԽԱՉԱԳՈՂԻ ՅԻՇԱՏԱԿԱՐԱՆԸ

Գրեց՝ ՐԱՖՖԻ

— Այո, ոչ ոք երեւակայել անգամ չէր կարող, որ նոյն «երկար կեանք» ցանկացողը ընդունակ կը լինէր կարճելու նրանց կեանքը ...:

Թողնելով յիշեալ քաղաքը, մենք անցանք մի անծանօթ գաւառ: Անհասարակ ամէն մի յանցանք գործած տեղից երբ հեռանում էինք, թողնում էինք մեր հետեւից անագին սարսափութիւն: Այդ երկիրը այնքան ընդարձակ էր, որ ամէն տեղ բացւում էր մեր առջեւ մի նոր ասպարէզ ...:

Գ.

ՀԱՒԱՏԱՐՄՈՒԹԻՒՆ

Տասնեօթն տարեկան էի ես, երբ առաջ ջուրս դրեցի հայրենական երկրից: Այն օրից անցել էր ութն տարի եւս, որ ես թափառում էի օտարութեան մէջ: Այդ եօթն տարուայ ընթացքում, կարծես թէ, ես պէտք լինէի մի տեսակ կախարդական ըմպելիքով, որ օր լռու օրէ ինձ թմրեցնում էր, խորասուզում էր մի անբացատրելի ինքնամոռացութեան մէջ. Միանգամ գոնէ չզարթնեց իմ մէջ ինքնաքննութեան միտքը, որ ես խորհէի, թէ ի՞նչ է իմ կոչումը, ի՞նչ նպատակի եմ ձգտում ես, դէպի ո՞ւր է տանում ինձ այդ գիւային հատնդը, ի՞նչ է իմ ներկան եւ ի՞նչ կը լինի իմ ապագան...

Իմ ամբողջ մտաւոր եւ հոգեկան զօրութիւնը լարուած էր դէպի չարը, դէպի անբարոյականը, դէպի վնասակարը: Ես մի առանձին դիւական հրճուանքով ուրախանում էի, երբ արիւնոտ գործը յաջողւում էր ինձ իմ սոսկալի ձեռնարկութիւնների մէջ:

Ինչու այսպէս փոխուեցայ ես, ո՞ւր մնաց իմ հոգու քնքշութիւնը, ո՞րտեղ կորաւ իմ բնաւորութեան մեղմութիւնը ...

Ես գործում էի ոչ թէ խելքով, ոչ թէ գիտակցաբար, այլ մի տեսակ վայրենի բնազդումով, որ միայն գազաններին է յատուկ.

Թալել՝ թալելու համար, կողոպտել՝ յափշտակութեան համար, սպանել՝ արիւն թափելու համար,— ոսկի եւ արծաթ դիզել՝ միայն ունենալու համար,— դրանք էին այն անյագ բաղձանքները, դէպի որոնք մղում էր ինձ վայրենի բնազդումը:

Չարագործը մի տեսակ բարոյական խելագար է:— Այդ հիւանդութեան մէջ էի գտնւում ես:

Ես ոչ միայն մոռացել էի իմ անձը, այլեւ մոռացել այն արարածներին, որոնք իմ սրտին խիստ մօտ էին: Ես միանգամ գոնէ մտքիս չբերեցի իմ հայրենիքը եւ այն ազգը, որի արիւնն էի կրում եւ որից կտրուած էի: Ես միանգամ գոնէ մտքիս չբերեցի մօրս, քոյրերիս եւ վերջապէս Սառային...:

Որպիսի խառնմունքներով բաժանուեցայ նրանցից, որքան մեծ անկեղծութիւններ ունէին նրանք իմ մասին: Պարսկաստանի սահմանից անցնելու ժամանակ իմ սիրտը դեռ թարմ էր, որդիական զգացմունքը դեռ ոչ բոլորովին հանգել էր նրա մէջ: Այն ժամանակ ես մտածեցի մօրս վիճակի վրայ եւ այդ պատճառով ծախած աւանակիս արծաթը ուղարկեցի նրան: Իսկ այնուհետեւ որքան գումարներ անցան իմ ձեռքը, բայց միանգամ գոնէ չըմտածեցի, թէ աղքատութեան մէջ ապրող մայր ունեմ եւ որբ մնացած քոյրեր ունեմ: Չարամտալի փոփոխութիւն, Գանդխտութիւնը ինչպէս քարացնում է մարդու սիրտը...: Ինչպէս կարծրացնում է բոլոր քնքուշ զգացմունքները: «Աչքից հեռու, սրտից հեռու»— ասում է հայկական առածը: Դա կատարուել էր իմ հետ:

Այդ բոլոր մոռացութիւնները զարթնեցան իմ մէջ այն ժամանակ, երբ յանկարծ ստացայ մօրիցս մի նամակ: Ամբողջ եօթն տարի օտարութեան մէջ ապրելով, այդ առաջին նամակն էր, որ ստանում էի մոռացուած հայրենիքից: Նամակը հասաւ ինձ մի խաչագողի ձեռքով, որ եկել էր Պարսկաստանից: Նրա թուականից անցել էր աւելի քան մի տարի: Դա համարւում է շատ նոր նամակներից մէկը, որ մեր դասակարգի պանդուխտները բախտ են ունենում ստանալու իրենց ընտանիքից: Բոլոր ժամանակը նա մնացել էր նամակաբերի ծոցում, սպասելով, որ մի տեղում կը հանդիպէ ինձ եւ կը յանձնէ:

Կարծես, զատն արտասուքներով գրուած լինէր այդ ողբալի նամակը: Նրա մէջ նկարագրուած էր մօրս եւ քոյրերիս կրած նեղութիւնները ինձանից յետոյ, նկարագրուած էր կառավարութեան սարվազների ու ֆէրրաշների գործ դրած բարբարոսութիւնները, նկարագրուած էր մեր ընտանիքի թշուառ դրութիւնը, եւ նրանց կրած ցաւերը իմ պանդխտութեան մասին եւն.: Նամակը վերջանում էր այսպիսի խօսքերով. «Մոռացար, այդպէս են վճարում զաւակները փոխարէնք այն կաթի, որով մայրը սնուցանում է որդուն... Դու մոռացար, բոլորը մոռացար... Դու մոռացար դէմքը մօրդ եւ քոյրերիդ... Դու մոռացար Սառային, որ մինչեւ այսօր սիրում է քեզ... որին դու եւս ժամանակ սիրում էիր»:

Որքան ազդու է լինում մօր խօսքը, իմ բոլոր ազգասիրութիւնները մի րոպէում նկարուեցան իմ աչքերի առաջ: Կարծես, իմ պանդխտական զարկուած էր մի զարկ...

Իմ սիրտը լցուեց ցաւերով: Մի քան միջոց մտածում էի ես, որ այդ նամակից...

ները, որ մի ժամանակ սիրելի են եղել ինձ, դեռ կենդանի են:

Ես հէնց նոյն օրը յայտնեցի Քաւոր Պետրոսին նամակին բովանդակութիւնը: Նա ցանկացաւ տեսնել խաչագողին, որի ձեռքով հասաւ ինձ նամակը, բայց նամակաբերը արդէն անհետացել էր: Երկու տարբեր խմբերի պատկանող խաչագողներ երբեք միմեանց սահմանում չեն գործում: Նա հէնց որ տեսաւ մեզ, իսկոյն հեռացաւ մեր գիւղից:

Քաւոր Պետրոսը կարգադրեց մի գաւառ ուղարկել մեզ եւ իր ընտանիքի համար: Երեւում էր նա եւ նոր յիշեց, որ իր հայրենիքն է, զաւակներ ունի, կարօտ...

Այժմեան մեր խնամ տեղը մի քաղաքն էր, որ ընդմիջ... մէջ համար գլխաւոր կենդրոն:

(Շար.)

ՕՐԱԹԵՐԹ՝ ԱԶԳԱՅԻՆ, ՔԱՂԱՔԱԿԱՆ, ԳՐԱԿԱՆ

LE PREMIER QUOTIDIEN ARMENIEN EN EUROPE

HARATCH

(Fondé en 1925) :-: R. C. Seine 276.286

Directeur et Propriétaire : SCH. MISSAKIAN
Rédaction et Administration
ԽՄԲԱԳՐՈՒԹԻՒՆ ԵՒ ՎԱՐՉՈՒԹԻՒՆ
17, Rue Dameame, PARIS (13e)
Téléphone : Glacière 15 – 70
(ՏՐԹՆԻԿԻ ՀԱՄԱՐ՝ Métro : TOLBIAC)

ԲԱԺԱՆՈՐԴԱԳՐՈՒԹԵԱՆ ՊԱՅՄԱՆՆԵՐ.—

	ՏԱՐԵԿԱՆ	ՎԵՑԱՄՍԵԱՅ	ԵՌԱՄՍԵԱՅ
Ֆրանսա եւ գաղութներ	140 ֆրանք	70 ֆրանք	35 ֆր.
Անգլիա, Եգիպտոս, Զուիցերիա, Իտալիա	250 »	130 ֆրանք	—
Ամերիկա եւ ուրիշ Երկիրներ	200 ֆրանք	100 ֆրանք	—

ՉՈՐԵՔՇԱԲԹԻ 13 ՄԱՐՏ
MERCREDI 13 Mars 1935

ԺԱ՛րդ ՏԱՐԻ - 11e Année № 2752 — Խմբագիր՝ ՇԱՒԱՐՇ ՄԻՍԱՔԵԱՆ — ԳԻՆ 50 ՍԱՆԹԻՄ

ԵՐԿՈՒ ԽՕՍՔ

ՄՂՁԱՒԱՆՋԻ ՄԸ ՓԱՐԱՏՈՒՄԸ

— •• —

Տասը օրէ ի վեր գժնդակ մղձաւանջի մը մատնուած էր դաշտաւոր Ելլադան, իբրեւ հետեւանք Մարտ 1ի ապստամբութեան։

Բարեբախտաբար կարճ տեւեց տագնապը։ Արիւնահեղութիւնը դադրած է արդէն, եւ այժմ երկու կողմերը կը բանակցին, կարելի եղածին չափ աժան ազատելու համար։

Անշուշտ դոհ պիտի մնան յոյն ժողովուրդին բոլոր բարեկամները, լսելով եղբայրասպան պատերազմին վախճանը։

Ո՛ր կողմն ալ յաղթած ըլլայ, կարեւորը այն է որ երկիրը փրկուեցաւ ահաւոր աղէտէ մը։ Այլապէս, դժուար էր նախատեսել հետեւանքները։ Եթէ նոյն իսկ Պալքանները չբռնկէին, պայքարը կը սպառնար անդարմանելի ցնցումի մը ենթարկել Յունաստանը, որ անընդհատ կը գալարուի ներքին եւ արտաքին դժուարութեանց մէջ, մանաւանդ Փոքր Ասիոյ աղէտէն ի վեր։

Տարակոյս չկայ թէ երկու ոսոխները պիտի շարունակեն պայքարը, մանաւանդ հիմա որ արիւն ալ թափեցաւ։

Բազմաթիւ պատճառներ լարուած պիտի պահեն կիրքերը։ Կառավարութեան բռնելիք ընթացքն ալ, անշուշտ, պիտի ազդէ ապագայ յարաբերութեանց վրայ։

Զինուորական ջախջախիչ յաղթանակէ մը յետոյ, եթէ Ցալտարիս – Քոնտիլիս – Մէթաքսաս ուզեն անխնայ պատժել պատասխանատուները, քաղ լեցուցած պիտի ըլլան կրակին վրայ, որ կրնայ նորէն պոռթկալ, այս կամ այն ուղղութեամբ։

Այս հեռանկարին առջեւ, անտարբեր չեն կրնար մնալ Յունաստանի դրացիները, ինչպէս եւ մեծ պետութիւնները, որոնք առ այժմ չեն հանդուրժեր հաստատուած գոյավիճակի խանգարման։

Կը թուի թէ Աթէնքի եւ Կրետէի մէջ ալ կ՚ըմբռնեն այս կացութիւնը։ Ապահովաբար այդ գիտակցութեան շնորհիւ էր որ կարճ տեւեց կռիւը, եւ Մակեդոնիոյ ու Թրակիոյ ճակատներուն խորտակումէն յետոյ, ապստամբ նաւատորմը նախընտրեցին անձնատուր ըլլալ։

Որքան ալ իրարու դէմ լարուած ըլլային երկու կողմերը, Յունաստան որ եւ է շահ չունէր իր բանակին քայքայումէն կամ նաւատորմին փճացումէն։

Հազիւ տասը օր տեւեց երկու բանակներուն ընդհարումը, — եւ արդէն իսկ 12 միլիոն անգլ. ոսկի վնաս կը հաշուեն, ինչ որ հաւասար է պետութեան տարեկան եկամուտին (1924)։

Ցաւիւն չենք հաշուեր բարոյական աւերը, որ այնքան աղիտաբեր եղած է այս ուժասպառ երկրին մէջ։

×

Ինչպէ՞ս հիմնաւոր, անդիմադրելի պատճառներ կայի՞ն, պայթեցնելու համար այս ապստամբութիւնը։

Առանց բարձր քաղաքականութիւն փորձելու, յիշենք մէկ-երկու պարագաներ։

Դժգոհութեան շարժառիթներէն մէկը՝ վարչաձեւի խնդիրն է,— հանրապետութի՞ւն թէ միապետութիւն։

Գ. Ցալտարիս, ներկայ վարչապետը, համոզումով միապետական է։ Իր կուսակցութիւնը, որ կը կոչուի ժողովրդական, հրաժարած չէ այդ համոզումէն։ Բայց երբ յաղթեց երեսփոխանական ընտրութեանց մէջ (1933), Ցալտարիս երդում կատարեց, հաստատուած կարգին հաւատարիմ մնալու համար։

Ընդդիմադիրները միշտ կասկածոտ, վերջերս խորապէս յուզուեցան կարգ մը դէպքերէ։

Այսպէս, երբ կառավարութիւնը չարգիլեց 1922ին գնդակահարուած վեց նախարարներու ոգահանդէսը, երբ հանգանակութիւն բացուեցաւ, յուշարձան մը շինելու համար, ընդդիմադիրները սկսան ազդել թէ կամաց – կամաց ճամբայ կը բացուի դէպի միապետութիւն։

Բաժակը յորդեցաւ, երբ, անցեալ փետրուարին, ժողովրդական երեսփոխաններ եւ ծերակուտականներ միթինկ մը սարքեցին Սելանիկի մէջ, միապետական ձգտումներով։

Վենիզէլոսի կուսակիցները փորձեցին հակաճառել, ուրիշ միթինկ մը սարքելով, բայց կառավարութիւնը արգիլեց։

Միեւնոյն ատեն, ընդդիմադիրները ըմբոստացան, երբ, Վենիզէլոսի դէմ սարքուած մահափորձին դատավարութեան առթիւ, երեւան ելաւ կառավարութեան թուլութիւնը։

Անոնք դիտել կու տային թէ նոյն իսկ պատասխանատուներուն ձերբակալութիւնը կառավարութեան մարդիկը չէ որ կատարեցին, այլ Վենիզէլոսի հաւատարիմները։

Արտաքին շարժառիթներուն մէջ, ամէնէն կարեւոր պարագան կը կազմէ Վենիզէլոսի ընդդիմութիւնը՝ Պալքանեան դաշինքին։

Ծերունի Կրետացին հակառակ չէ Թուրքեւյունական զինակցութեան, ինքն ըլլալով անոր հիմնադիրն ու կնքահայրը։ Բայց, Յունաստանի համար անպատեհ կը գտնէ պալքանեան դաշինքը, եւ ուրիշ ծրագիրներ կ՚որոճայ։

Մեր գործը չէ քննել թէ ո՛ր մեծ պետութիւնները դեր ունին այս ընդդիմութեան մէջ։ Երբ ապստամբութիւնը պայթեցաւ, իրազեկներ հաւաստեցին թէ Վենիզէլոս ապաւինած է Հռոմի աջակցութեան, բայց իտալական կառավարութիւնը փութաց հերքել, իր համակրանքը յայտնելով Ցալտարիսի կառավարութեան։

Այս բոլոր անցուդարձին մէջ, անվիճելի է մէկ ուշագրաւ իրողութիւն,— Թուրքիոյ զօրացումը՝ Թրակիոյ, եւ հետեւաբար Պալքաններուն մէջ։

Ենկիւրի ինչ որ տարիներու ընթացքին պիտի կատարէր,— վերագինում Թրակիոյ — փութացուց արտակարգ ճարպիկութեամբ, իբրեւ պատրուակ օգտագործելով Մարտ 1ի ապստամբութիւնը։

Շ.

Վ Ե Ր Ջ Ի Ն Ժ Ա Մ

ՄԱԿԵԴՈՆԻՈՅ ԵՒ ԹՐԱԿԻՈՅ ԱՊՍՏԱՄԲՆԵՐԸ ՊԱՐՏՈՒԵՑԱՆ ԵՒ ՑԻՐ ՈՒ ՑԱՆ ԵՂԱՆ

Իրարու ետեւէ ինկան Սէրէզ, Տրամա, Գավալա, Քսանթի, Կիւմիւլճինա եւ Տէտէ - Աղաճ

— —

ԱՊՍՏԱՄԲՆԵՐՈՒ ՀՐԱՄԱՆԱՏԱՐԸ ՊՈՒԼԿԱՐԻԱ ՓԱԽԱՒ ԻՐ ՍՊԱՅԱԿՈՅՏՈՎ

— —

ՈՒՐԻՇ ՀՐԱՄԱՆԱՏԱՐ ՄԸ ԱՆՁՆԱՍՊԱՆ

Զօր. Քոնտիլիս, Յունաստանի պատերազմական նախարարը, արդարացուց իր սպառնալիքը,— շանթարձակ յարձակում եւ ջախջախիչ յաղթանակ։

Երկուշաբթի օր, 11 մարտ, Սէրէզէն յետոյ կառավարական բանակին ձեռքը անցան Տրամա, Գավալա, Քսանթի, Կիւմիւլճինա եւ Տէտէ Աղաճ,— Մակեդոնիոյ եւ Թրակիոյ գլխաւոր քաղաքները, ուր դիրք բռնած էին ապստամբները, մարտ 1էն ի վեր։ Հարուածը այնքան ուժգին էր որ, ապստամբ զօրամասերը ցիրուցան եղան, իսկ անոնց ընդհ. հրամանատարը պուլկարական սահմանագլուխը ապաստանեցաւ իր սպայակոյտին հետ։

Կարգով ներկայացնենք դէպքերը, քաղելով պաշտօնական զեկոյցներէն եւ օտար թղթակիցներու հեռագիրներէն։

Աթէնքէն կը հեռագրեն մարտ 11 թուականով.— Կառավարութեան զօրքը այս առտու գրաւեց Սէրէզը եւ Սիտէրոքասթրոն (Տէմիր Հիսար)։ Հրամանատար Ցակարաքիս, այդ շրջանի ապստամբներուն վարիչը, մահացու վէրքեր ստացաւ։ Զօր. Քամէնոս եւ միւս ըմբոստ սպաները Տրամա փախան։ Քիչ յետոյ այս քաղաքն ալ գրաւուեցաւ Զօր. Ծոանիտիսի հեծելազօրքին կողմէ։ Ապստամբներուն վարիչները ամէն դիմադրութիւն դադրեցնելով, մասնաւոր կառախումբ մը նստան եւ գացին Ալեքսանդրուպոլիս (Տէտէ Աղաճ), ապստամբական շրջանի ծայրագոյն արեւելեան սահմանը։ Այնտեղ օգնութիւն խնդրեցին Վենիզէլոսի մարտանաւերէն, Կրետէ երթալու համար։ Միւս կողմէ, Զօր. Փալիսթրաս գրաւեց Քոմոթինին (Կիւմիւլճինա)։ Զօր. Քոնտիլիս յայտարարեց թէ կառավարական բանակին նպատակն է ամբողջովին ցրուել ըմբոստ զօրամասերը եւ թոյլ չտալ որ նոր դիրքեր գրաւեն, որպէսզի նոր կռիւներ չծագին։ Ապստամբ զօրամասերը կազմալուծուած են։

Զօր. Քոնտիլիսի վերջին զեկոյցը կը ծանուցանէ թէ ապստամբ սպաները 60 միլիոն տրախմի (600,000 անգլ. ոսկի) գրաւած են Ազգ. դրամատան Սէրէզի մասնաճիւղէն։ Կը կարծուի թէ անոնց մէկ մասը յաջողած է Գավալա հասնիլ եւ նաւ նստիլ։

« Հէլլի » յածանաւը, որ անձնատուր եղած էր, առաջնորդի մը ուղեկցութեամբ հասաւ Սելանիկ, որ պաշտպանուած է ականներով։

Լուրի մը համաձայն, որ տակաւին չէ հաստատուած, ծովակալ Քոլիալէքսիս, «Ավերոֆ»ի հրամանատարը, Աղեքսանդրիա հասած է պարզ շոգենաւով մը, իբրեւ հասարակ ճամբորդ։ Եգիպտական իշխանութիւնը չէ թոյլատրած որ ցամաք ելլէ, եւ ընդհակառակն ազդարարած է մեկնիլ։

Տրամայի անկումէն յետոյ, Գավալան ալ անձնատուր եղաւ կառավարական զօրքին։ Թրակիոյ կուսակալը կը հեռագրէ թէ բարեկարգութիւնը կատարելապէս վերահաստատուած է արեւելեան Մակեդոնիոյ եւ արեւմտեան Թրակիոյ մէջ։

Սէրէզի կառավարիչը կը հեռագրէ թէ՝ իր ստացած տեղեկութեանց համաձայն, Դ. զօրաբանակի (ապստամբ) ընդհ. սպայակոյտին պետը, զնդ. Փանայոթոփուլոս, անձնասպան եղած է։ Ապստամբները խուճապի մատնուելով դէպի պուլկարական սահմանագլուխը կը փախչին։

Կառավարութիւնը այժմ կը պատրաստուի ջախջախել Կրետէի եւ միւս կղզիներու ապստամբութիւնը։

Նիւթական վնաս 12 միլիոն անգլ. ոսկի

Կառավարական զեկոյց մը կը ծանուցանէ թէ հրամայուած է դադրեցնել օդանաւային ռմբակոծութիւնը, որպէսզի աւելորդ կորուստներ չպատահին։ Կառավարութիւնը ամէն միջոց ձեռք առած է, պահպանելու համար օտարականներու կեանքն ու գոյքը։ Կառավարական «Քաթիմէրինի» թերթը 12 միլիոն անգլ. ոսկի կը հաշուէ ապստամբութեան նիւթական կորուստը։ Այս գումարին մէջ են ապստամբներուն գրաւած դրամները, զինուորական արտակարգ ծախքերը, մարտանաւերուն կրած վնասները եւ ուրիշ կորուստներ։

Կառավարութեան վերջին զեկոյցը

Աթէնքի հեռագրական գործակալութիւնը հաստատելով կառավարական զօրքին յաղթանակը, Սէրէզէն մինչեւ Տէտէ Աղաճ, կ՚աւելցնէ.—

Մինչ ըմբոստ սպաները կը լքէին զինուորները, որոնք մինչեւ հիմա ակամայ կը հնազանդէին անոնց եւ այժմ անձնատուր կ՚ըլլան ազգային բանակին, այս վերջինը կը գրաւէր Տրաման եւ կը յառաջանար դէպի Գավալա, ուր վերահաստատուեցաւ օրինաւոր իշխանութիւնը։ Արդէն իսկ քաղաքային եւ զինուորական իշխանութիւնները վերահաստատուած են ամբողջ արեւելեան Մակեդոնիոյ մէջ։ Զօր. Քոնտիլիս Գավալա կը հասնի այս իրիկուն (11 մարտ)։ Գործողութիւնները վերջացած ըլլալով, զօրավարը Աթէնք մեկնեցաւ, ուր պիտի հասնի վաղ առտու (երէկ)։

ՅՈՒՆԱԿԱՆ ՆԱՒԱՏՈՐՄՆ ԱԼ ԱՆՁՆԱՏՈՒՐ ԵՂԱՒ

Աթէնքէն կը հեռագրեն մարտ 12 թուականով.—

Ամբողջ ապստամբ նաւատորմը անձնատուր եղաւ այսօր, բացի «Ավերոֆ»էն եւ սուզանաւէ մը։ «Ավերոֆ» կը գտնուի Տոտեկանեսի ծոցին մէջ։

Իրազեկները այս լուրէն կը հետեւցնեն թէ Վենիզէլոս պիտի փախչի ըմբոստ մարտանաւով, եթէ բանակցութիւնները ձախողին։

Վերջին հեռագրի մը համաձայն, նախորդ վարչապետը կը պատրաստուի փախչիլ առեւտրական օդանաւով մը։

Զօր. Քոնտիլիս Աթէնք հասնելով, ընդունուեցաւ անօրինակ ցոյցերով, իբրեւ յաղթական։

Ինչպէս Պուլկարիա անցաւ ապստամբներուն հրամանատարը

Սոֆիայէն կը հեռագրեն.— Զօր. Քամէնոս, Մակեդոնիոյ ապստամբներուն հրամանատարը, մարտ 11ի կէս օրին ներկայացաւ պուլկարական սահմանագլուխի իշխանութեանց, Մաքազայի կայանին մէջ, Տարբ Տէրէի մօտ, իր ամբողջ սպայակոյտին հետ։ Զօրավարին կ՚ընկերանային երեք գնդապետներ, երեք փոխ-գնդապետներ, չորս հազարապետներ, չորս հարիւրապետներ, մէկ տեղակալ եւ քանի մը ենթասպաներ։ Հրամանատարը ինքնաշարժով ճամբայ ելած էր դէպի սահմանագլուխ, սակայն ձիւնը ճամբաները փակած ըլլալով, բոլոր սպաները հարկադրուեցան ձգել ինքնաշարժները, սահմանագլուխին երեք քիլոմեթր մնացած։ Այնուհետեւ ոտքով գացին մինչեւ սահմանագլուխ եւ նախ ձերբակալուեցան յոյն սահմանապահներուն կողմէ, որոնք հաւատարիմ էին կառավարութեան։ Փախստականները բացատրեցին թէ իրենք անդամներն են կառավարական յանձնախումբի մը որ պիտի բանակցի պուլկար սահմանապահ իշխանութեանց հետ, որպէսզի պարտուած ապստամբները Պուլկարիա չփախչին։ Այս յայտարարութեան վրայ, սահմանապահ զինուորները թոյլ տուին որ անցնին։

Երբ փախստականները պուլկարական սահմանագլուխ հասան, իրենք զիրենք ներկայացուցին հրամանատարին, որ անմիջապէս զինաթափ ըրաւ զանոնք եւ դէպի թիկունք առաջնորդեց։ Որովհետեւ շատ յոգնած էին, արտօնուեցան մօտակայ գիւղ մը երթալու ընդհանուր հսկողութեամբ եւ հանգստացան։

Յետոյ բոլորը մէկ փոխադրուեցան սահմանագլուխի կայանը եւ վար դրուեցան։ Պուլկարական կառավարութիւնը հրամայեց վաղն իսկ Սոֆիա փոխադրել բոլոր փախստականները։

Զօր. Քամէնոս յայտարարեց թէ Տէմիր Հիսարի յաղթութենէն վերջը, մանաւանդ երբ կառավարութիւնը յաջողեցաւ զօրք ցամաք հանել Տէտէ Աղաճ, կողէն սպառնալով ըմբոստ բանակին, որ եւ է նոր դիմադրութիւն անօգուտ էր։

Գրրճալըի մէջ 16 յոյն ապստամբներ անձնատուր եղան պուլկարական իշխանութեանց։ Անոնց մէջ կը գտնուին զօրավար մը եւ քանի մը սպաներ։ Նէվրոքոփի հարաւակողմը հարիւրապետ մը եւ անցագրի պաշտօնեայ մը անձնատուր եղան պուլկարական իշխանութեանց։ Անոնք պատմեցին թէ ապստամբները կատարեալ պարտութեան մատնուած են եւ թէ շուտով բազմաթիւ փախստականներ պիտի հասնին պուլկարական սահմանագլուխը։

Զօր. Քոնտիլիս յաղթական մուտք մը գործեց Սէրէզի մէջ, եւ երբ միւս քաղաքներն ալ ինկան, որոշեց Աթէնք վերադառնալ, կառավարութեան հետ խորհրդակցելու եւ կղզիները հպատակեցնելու համար։

Հեռագիրները կը հաստատեն թէ բազմաթիւ դասալքութիւններ տեղի ունեցան Սէրէզի անկումէն անմիջապէս վերջը։ Առաջին առթիւ գերի բռնուեցան 3000 հոգի։

Օրուան դէպքը եւ «Նոր Օր»

Ապստամբութեան առաջին օրէն, կառավարութիւնը խիստ գրաքննութիւն հաստատեց, խափանելով շատ մը թերթեր։ Աթէնքի «Նոր Օր»ն ալ դադարման դատապարտուած էր, բայց յետոյ արտօնուեցաւ վերահրատարակութիւնը, նոյն ինքն Զօր. Քոնտիլիսի հրամանով, եւ գրաքննութեան ենթարկուելու պայմանաւ։ Երէկ ստացանք մարտ 6ի եւ 7ի թիւերը, առաջին եւ երկրորդ տպագրութիւններով։ Մարտ 7ի թիւին մէջ, մեր պաշտօնակիցը հետեւեալ խմբագրական յայտարարութիւնը հրատարակած է, «Հելլէն ազգը եւ մենք» խորագրին տակ.

— *«Յունաստան ծանր վայրկեաններ կ՚անցընէ։ Այս շարժումը կը սպառէ այս ազնիւ եւ պատմական ժողովուրդը թէ բարոյապէս, թէ ֆիզիքապէս եւ թէ նիւթապէս։*

Սրտի խորունկ կսկիծով կը դիտենք մեր հելլէն եղբայրներուն աղիտաւոր գզուըտուքը, որուն հետեւանքները անդարմանելի պիտի ըլլան։

Մեզի կը մնայ մաղթել որ շուտով վերջ գտնէ այս անբնական վիճակը ու վերահաստատուի եղբայրական սերտ կապը պառակտուած հօտանքներուն միջեւ, որոնք հաւասարապէս զաւակներն են հայրենիքին։

Մեր անկեղծ ցանկութիւնն է Յունաստանը տեսնել բարգաւաճ ու միշտ յառաջադէմ, իսկ ասիկա կարելի է խորհրդարանական կարգերու տակ, Սահմանադրութեան եւ օրէնքին հանդէպ կատարեալ յարգանքի արտայայտութիւնով։

Մենք եղբայր ենք հելլէն ժողովուրդին եւ խորապէս կ՚ազդուինք այն տագնապներէն, որոնց մէջ կը գտնուի այս երկիրը։

Վստահ ենք որ հելլէն ազնիւ ազգը, որ այնքան մեծ եւ ծանր աղէտներէ յաղթական ելած է, առանց մեծ վնասի ենթարկուելու, այս տագնապն ալ պիտի անցընէ, վերստին գրաւելու համար այն պատուաւոր դիրքը, որ ունէր միջազգային քաղաքական կեանքին մէջ։

(Լուրերու շարունակութիւնը կարդալ Դ. էջ)

Պ. ԱՆՏՐԷ ՄԱՆՏԷԼՇԹԱՄԻ ԴԵՐԸ ՀԱՅԿ. ՀԱՐՑԻՆ ՄԷՋ

(1913—1935)

Գ. Անտրէ Մանտէլշթամ վերջերս շահեցաւ «Գրէմոնի մրցանակը», իբրեւ մարդ մը որ մեծ ծառայութիւն է մատուցած հայկական դատին եւ Հայաստանին, երկար տարիներու ընթացքին։ Գ. Մանտէլշթամ միջազգային իրաւունքի մասնագէտ է, Պոլսոյ ցարական դեսպանատան նախկին առաջին թարգմանն էր, եւ ուսուցչապետ միջազգային իրաւունքի եւ անդամ միջազգային ակադեմիայի։ Ծագումով՝ Ռուս։ Քսան տարի շարունակ, 1913էն մինչեւ այսօր, Գ. Մանտէլշթամ զանազան պարագաներու մէջ առիթ է ունեցեր զբաղելու Հայկական հարցով,— իբրեւ դիւանագէտ Պոլսոյ մէջ, իրաւաբան եւ զեկուցանող զանազան գիտական եւ քաղաքական ժողովներու մէջ եւ իբրեւ խորհրդական Հայաստանի Հանրապետութեան պատուիրակութեան՝ Ազգերու Դաշնակցութեան առջեւ։ Իր գրչին կը պարտինք զանազան լեզուներով գրուած եւ հայկական հարցին նուիրուած գիրքեր։ Մանտէլշթամ լիովին կ'ընդունի Հայաստանի անկախութեան գաղափարը եւ իր բոլոր գիրքերուն, զեկուցումներու եւ ճառերու մէջ կը հանդիսանայ ջերմ պաշտպան հայ ժողովուրդի անկախութեան եւ իրաւունքներու։ Հայաստանի Հանրապետութեան պատուիրակութեան ամէնէն կարեւոր դիւանագիտական թուղթերը մեծ մասամբ գրուած կամ խմբագրուած են Գ. Մանտէլշթամի ձեռքով։ Անշահասէր, միշտ բարեկամաբար տրամադրուած, մեր ամէնէն ուրախ եւ ամէնէն ծանր օրերու մշտական բարեկամն է եղած եւ մինչեւ այսօր ալ կը շարունակէ մնալ մեր կողքին։ Իր գործունէութիւնը շատ բազմակողմանի է թէ ռուսական եւ թէ միջազգային ասպարէզին մէջ։

Ես կ'ուզէի ցոյց տալ անոր կատարած գործը հայկական հարցի ամէնէն սուր շրջանին։

Ա.— 1913ին, ցարական կառավարութիւնը պաշտօն կը յանձնէ Գ. Անտրէ Մանտէլշթամի, այն ատեն առաջին թարգման Պոլսոյ ռուսական դեսպանատան մէջ, մշակել բարենորոգումներու ծրագիր մը Թրքահայաստանի համար։

Անգլիական եւ Ֆրանսական դեսպաններուն գնահատութեան ներկայացաւ այդ ծրագիրը, որ Թրքահայաստանը կը դնէր մեծ պետութեանց կողմէ նշանակուած քրիստոնեայ ընդհ. կառավարիչի մը իշխանութեան տակ։ Ընդհակառակն գերմանական եւ Թրքական կառավարութիւնները կը մերժէին ընդունիլ այդ ծրագիրը։ Այսուհանդերձ մեծ պետութիւնները ի վերջոյ համաձայնութեան մը եկան փոխադարձ զիջողութիւններու հիման վրայ,— այսպէս որոշուեցաւ որ Թրքահայաստանը բաժնուի երկու շրջաններու, որոնց վերահսկողութիւնը պիտի յանձնուէր երկու օտար քննիչներու, նշանակուած Գասպր Ալիի կողմէ եւ մեծ պետութեանց հաւանութեամբ։ Այդ մասին Թուախ, 8 փետրուար 1914ին Գասպր Ալիի հետ կնքեց համաձայնագիր մըն ալ, որ կը թուէր թէ նոր դարաշրջան մը պիտի բանար դժբախտ Հայերուն համար։ Վրայ հասաւ ընդհ. պատերազմը, Երիտասարդ Թուրքերը բարենորոգումներու փոխարէն ձեռնարկեցին ջարդի։

Դիւանագիտական խորհրդակցութեանց ընթացքին, 1914ի յիշեալ ծրագիրը կը յիշատակուէր Մանտէլշթամի ծրագիր անունով (տեսնել Ռուսիոյ Նարնջագոյն գիրքը, հայկական բարենորոգումներուն մասին, եւ 38 հատոր գերմանական ծանօթ դիւանաթուղթերու ժողովածուին մէջ, Die grosse Politik der europaischen Kabinette)։

Բ.— Պատերազմի ընթացքին (1917). Գ. Անտրէ Մանտէլշթամ հրատարակեց ստուար հատոր մը, 631 էջնոց, Օսմանեան կայսրութեան ճակատագրին մասին։ Այս գործին մէջ 144 էջ յատկացուած է հայկական հարցին։

Գ.— 1923 — 1925 տարիներու ընթացքին, Գ. Մանթէլշթամ, Revue Générale de Droit internationalի մէջ (Փարիզ), զոր կը խմբագրէր հանգուցեալ փրոֆ. Փօլ Ֆօշիլ, հրատարակեց յօդուածաշարք մը Ազգերու Դաշնակցութիւնը եւ մեծ պետութիւնները հայկական հարցին առջեւ խորագիրով։ Այս յօդուածները յետոյ հաւաքուեցան եւ առանձին հատորով մը, 355 էջ, լոյս տեսան 1926ին հեղինակին կողմէ.

Դ.— Իբրեւ մասնագէտ միջազգային իրաւաբանութեան, մարդու իրաւունքներու միջազգային պաշտպանութեան հարցերու, Գ. Մանտէլշթամ Միջազգային Իրաւաբանութեան կաճառին ներկայացուց ծրագիր մը, որուն հիման վրայ յիշեալ կաճառը, Նիւ-Եորքի մէջ, քուէարկեց Մարդու Միջազգային Իրաւունքներու Յայտարարութիւնը (1929)։ Նման յայտարարութիւն մըն ալ քուէարկուեցաւ 1928ին, դարձեալ Գ. Մանտէլշթամի առաջարկով, Միջազգային դիւանագիտական Ակադեմիային մէջ։

Ե.— Ընդունուած տեսակէտներէն զատ, Գ. Մանտէլշթամ աշխատած է տարածել գիտական սկզբունքները

ա) 1930ին եւ 1931ին հրատարակեց երկար յօդուածներ եւ գրքոյկ մը մարդու միջազգային իրաւունքներու պաշտպանութեան մասին,

a) Միջազգային խաղաղութեան համար, Քարնէկիի կողմէ հրատարակուած L'Esprit Internationalի մէջ։

b) Փարիզի Revue de Droit Internationalին մէջ, զոր կը վարէ Ալպէր տը Լա Փրատէլ։

c) Պրիւքսէլի Revue de Droit International et de Législation comparéeի մէջ, զոր կը վարէ Շարլ տը Վիշէր.

d) Գ. Մանտէլշթամ վերջերս հրատարակեց հատոր մը, Մարդու միջազգային իրաւունքներ (1931) խորագիրով, Editions Internationalesի մատենաշարին մէջ։

Բոլոր այս հրատարակութիւններուն մէջ, Գ. Մանտէլշթամ ցոյց տուած է թէ ո՛րքան անտեսուած է մարդու իրաւունքներու միջազգային պաշտպանութիւնը, ըլլայ փոքրիկներու, ըլլայ հայկական հարցին պատմութենէն քաղուած օրինակներով։

բ) Գ. Մանտէլշթամ հայկական հարցը ներկայացուցած է նաեւ դասախօսութիւններով.

a) Փոքրամասնութեանց պաշտպանութեան մասին կատարած դասախօսութեան ընթացքին, 1923ին Լահէյի Միջազգային Իրաւունքի Ակադեմիային մէջ, (յետոյ հրատարակուած Ակադեմիային ժողովածուին մէջ)։

b) Նիւ-Եորքի յայտարարութեան մասին իր կատարած դասախօսութեան ընթացքին (19 յունիս 1930), Փարիզի Institut des Hautes Etudes Internationalesի մէջ, Գ. Տը Լա Փրատէլի նախագահութեան տակ։

c) Պերլինի իր մէկ դասախօսութեան ընթացքին (19 դեկտեմբեր 1930), Institut für Auslandisches Offentliches Recht und Völkerrechtի մէջ, Հաստատութեան տնօրէն փրոֆ. Վիքթոր Պրունսի նախագահութեան տակ։

Գ) Այս դասախօսութիւններէն զատ, խօսած է նաեւ յատկապէս Հայաստանի մասին.

a) 1931 յունուարին, Ժընեւի Institut universitaire des Hautes Etudes Internationalesի մէջ, փրոֆէսէօրներ Փօլ Մանթուի եւ Ուիլեըմ Ռափփարի հովանաւորութեան տակ, Գ. Մանտէլշթամ վեց դասախօսութիւն տուած է Մարդու իրաւունքներու պաշտպանութեան մասին, որոնց մէկը՝ յատկապէս հայկական հարցին մասին։

b) Վերջապէս Գ. Մանտէլշթամ, 3 յուլիս 1930ին, Քիէլի Institut de Droit Internationalի տնօրէնին՝ փրոֆ. Վալթէր Շուքինկի հրաւէրով, դասախօսութիւն մը կատարած է իբրեւ նիւթ ունենալով Das Armenische Problem im Lichte des Völker und Menschenrechts։

Այս դասախօսութիւնը, իբրեւ յաւելուած ունենալով ռուս-գերմանական յարաբերութիւնները հայկական բարենորոգումներու մասին կատարուած սակարկութեանց ընթացքին (1913ին եւ 1914), հրատարակուեցաւ Քիէլի կաճառին կողմէ 1931ին (Verlag Georg Stilke. Berlin. Heft 15 der ersten Reihe).

Զ.— Գ. Անտրէ Մանտէլշթամ մէկն է հայ գաղթականներու կեդր. կոմիտէի ներկայացուցիչներէն Ազգերու Դաշնակցութեան մօտ հայկական լքեալ գոյքերու խնդրին համար։

Գ. Մանտէլշթամ, Փարիզի իրաւաբանական համալսարանին փրոֆէսէօրներուն (Ժիտէլ, Լըֆիւր, Տը Լա Փրատէլ) հետ, խորհրդակցութեան հրաւիրուած է հայ գաղթականներու կեդր. կոմիտէին մէջ, ուր ճշդած է հայ գաղթականներու իրաւունքները։ Այդ մասին գիրք մըն ալ գրած է (տպ. Մասիս, 1929, Փարիզ)։ Կաճառէն անդամներ համաձայն գտնուած են Գ. Մանտէլշթամի եզրակացութեան։ Union des Associations pour la Société des Nationsը եւ Ligue Philarméniennec ջերմօրէն [illegible] տուած են հայ գաղթականներու դատին։ Դժբախտաբար, մինչեւ հիմա, Ազգերու Դաշնակցութեան խորհուրդին ընդհ. քարտուղարը խուլ կը մնայ Հայոց արդար պահանջներու առջեւ.

Գ. Մանտէլշթամ, ինչպէս կը նկատէ ընթերցողը, մասնակցած է Հայերուն վերաբերեալ բոլոր հրատապ եւ կարեւոր հարցերուն։ Առանց չափազանցութեան՝ կարելի է ըսել թէ անոր գլուխ գործոց երկու երկերը,— «Le Sort de l'Empire Ottomman» եւ «La Société des Nations et les Puissances devant le Problème Arménien» կը պատեն հայկական դատի ամբողջ պատմութիւնը եւ անհագին օգուտ են բերած մեր քաղաքական փրոփականտին։

Միջազգային հարցերու մէջ ան առանձնապէս կը հետաքրքրուի մարդու եւ քաղաքացիի միջազգային իրաւունքով եւ այս հարցը նիւթ է կազմած իր զեկուցումներուն, բազմաթիւ գիտական ժողովներու մէջ, Եւրոպայէն մինչեւ Ամերիկա։ Այդ զեկուցումներուն մէջ ան մասնաւորապէս կանգ կ'առնէ ռուս եւ հայ գաղթականներու իրաւական կացութեան վրայ, պահանջելով անոնց համար նոյն իրաւունքները, ինչ որ ունին օրինաւոր պետութիւններու քաղաքացիները։ Այս հարցը ընթացքի մէջ է եւ պէտք է յուսալ թէ իրաւունքը պիտի յաղթանակէ օր մը։ Այս առթիւ «Յառաջ»ի գրութեամբ կը կցեմ Գ. Մանտէլշթամի գիրքերուն ցանկը, որպէսզի փափաքողները կարենան օգտուիլ։

ԱԼ. ԽԱՏԻՍԵԱՆ

ՀԱՅԿԱԿԱՆ ՇԱՐԺԱՆԿԱՐ

ՀԻՆ ՕՐ, ՀԻՆ ՕՐՕՐ

Մեծ հայրիկս կ'ըսէր.

— Ա՛ս ի՞նչ օրերու հասանք։ Ոչ համ մնաց, ոչ ալ հոտ։ Կեանքի աղը հատեցաւ։ Ան ի՜նչ պէրէքէթլի շրջան էր մեր երիտասարդութեանը։ Մարդիկն ալ ուրիշ էին, շէնք շնորհք ունէին։ Աղջիկներուն երեսէն մեռոնը կաթիլ կաթիլ կը վազէր։ Տուները խունկ կը հոտէին։ Սրբութիւն կար, պատիւ կար, շնորհք կար։ Աշխարհը գժուեցի փոխուեցաւ հիմակ։ Ինչ որ ալ ըսեմ անօգուտ է. ապրած տեսած պէտք էր ըլլայիք այդ երանելի օրերը։ Տղան ծնողքը կը յարգէր, աշակերտը ուսուցիչէն կը վախնար, աշկերտը վարպետէն կը դողար։ Շուկային մէջ անգամ մարդիկ տարբեր էին։ Հիմակ գազան կտրած են, հացը իրարու բերնէ կը քաշեն։ Անոր համար հացին օխան երեսունհինգ փարա կ'ուտենք կոր հիմակ։ Ան ատեն քսան հատ հաւկիթ տասը փարա կուտային։ Ամէնը աս չէ։ Մեր ատենուան դպրատուններն ալ ասանկ չէին։ Անոնք կ'ըլլային որ բան մը ուզէի սորվէինք։ Լուսնկայ լոյսով գիշերները մինչեւ ուշ ատեն կ'աշխատէինք։ Ո՞ւր են, ո՞ւր, մեր ատենուան պատուելիները։ Միտքս կուգան Դանիէլ պատուելին, Ներսէս վարժապետ, Տիմոթէոս Գույումճեան։ Աստուած ողորմի իրենց հոգւոյն։ Ան ինչ պատուական մարդեր էին. ուսեալ, զարգացած, կրթուած։ Հապա մեր ատենուան եպիսկոպոսները, վարդապետները, քահանաները։ Հայաստանեայց եկեղեցւոյ արժանի եկեղեցականներ ամէնքն ալ։ Պարթեւ հասակով, աստուածաշնչական դէմքով, եբրայական մօրուքով։ Թագաւորի պէս պատրիարքներ ունէինք։ Դուք բնաւ մի ըսէք թէ կ'ապրինք կոր, այդ մարդիկը չտեսաք, բան չտեսաք։ Տակաւին մեր ժամանակի գրողնե՛րը։ Մանր, յուրջ, լեցուն գլուխ, լեցուն լեզու։ Անոնց գրիչին ծայրէն գոհար կը թափէր։ Հիմակուանները, Աստուած հեռու ընէ, անոնց եղունգը չեն արժեր։

Այս բոլորը հայրս մեծ կ'ընէր անշուշտ ահաճութեամբ։

Եւ սակայն, հայրս ալ, երբ ծերացաւ սկսաւ երգել ու ըսել.

— Մեր ատենուան երիտասարդութիւնը ուրիշ բան էր։ Աշխատելու ատեն աշխատիլ գիտէր, աղօթելու ատեն աղօթել, իսկ քէյֆի ատեն ալ քէյֆ։ Կարգ կանոն կար։ Օրէնք, սովորութիւնը յարգել կար։ Մենք մեծերուն հանդէպ պատկառանք ունէինք։ Անոնք ալ մեզի կը հաւնէին, կը սիրէին, կ'օրհնէին Աէրի՛ն, ուրիշ կին մեր ատենուան ընտանիքներէն կռիւ-ծախ չէր լսուեր։ Հիմակ աշխարհի վախճանն է կարծես. վերջին դատաստանը մօտեցած է։ Մենք մեր հօրը առջեւ կը դողայինք. Մինչեւ երեսուն տարեկան չէինք ճանչնար ոչ կինի, ոչ գինի, ոչ ալ ծխախոտ։ Համեստ հոտ կար ամէն բանի մէջ։ Եկեղեցին ալ ուրիշ տեսակ էր, գլըոցն ալ, թատրոնն ալ։ Ան ինչ անմահական պատարագներ կ'ըլլէին։ Կարծես Աստուած խորանին ետեւ նստած էր ու կամարներուն տակ հրեշտակները սաղմոսներ կը փափսային։ Հիչ միտքէս չելլար, կիրակի օր մը, Օրթաքէօյի եկեղեցիին մէջ, երբ Գրիգորիս քահանան կը պատարագէր, հրեշտակ մը տեսաւ խորանին վրայ։ Անկէ ետքը Տէր Գրիգորիս ձեռքը որուն վրայ որ դնէր աղ մարդը կ'առողջանար։ Հիմակ սատանան անգամ կը վախնայ մեր [illegible] եկեղեցիներէն ներսը։ Թատրոններ։ Ան ի՜նչ փառաւոր ներկայացումներ կը տեսնէինք։ Հիմակուան պէս զէվզէկ բաներ չէին խաղար։ Բեմ կ'ելլէին եպիսկոպոսներ, կաթողիկոսներ, թագաւորներ եւ սպարապետներ։ Կը տեսնէինք Հայաստանը, Մասիսը, Աւարայրի դաշտը, Արաքս գետին եզերքները, վանքերը եւ Արշակաւանը։ Ժողովուրդը հէօնկիւր հէօնկիւր արցունք կը թափէր։ Հապա մեր ատենուան թատրոն եւ բանաստեղծութեան գրողները։ Մարդիկը հանճար էին, հանճա՛ր։ Անոնց շունչը աստուածային էր, հոգին հայկական, լեզուն ոսկեդարեան, ոճը պերճախօս, բառերը ճոպանոսներէն. Հիմակուան գրողներուն էն աղէկներուն մէկ էջը չեմ կրնար կարդալ։ Գրականութի՛ւն մնաց... Հէ՛յ վախ, անկո՛ւմ, անկո՛ւմ...

Օսմ.-սահմանադրութենէն վերջ շատ լսած ենք հետեւեալ խօսքերը.

— Աս ի՞նչ գէշ օրերու հասանք. Առաջ, հացին օխան քառասուն փարա էր, շաքարը հարիւր փարա, վաքտուն փառայով օխա մը անմահական լիքիթը կ'առնէինք, երկու օր կ'ուտէինք չէր հատներ...

— Ո՞ւր է հիմակ Պէշեան էֆէնտիին պէս խմբագրական գրող։

Ո՞ւր է Փանոսեան էֆէնտիին պէս ռամկավար գրող, Ալիքսարին պէս երգիծաբանութեան գրող... Հիմակուանները ոչ իմաստ ունին, ոչ ձեւ, ոչ լեզու... Անկո՛ւմ, էֆէնտիմ, անկո՛ւմ...

Զինադադարէն յետոյ.

— Գրականութիւն չմնաց, բարոյական չմնաց, մարդ չմնաց... աւա՜ղ, ափսո՜ս, բարէ՜, եղո՜ւկ...

Տասը - քսան տարի վերջը հաւանաբար պիտի ըսեն.

— Անկում, մօնշէր, սոսկալի, փօրմիտապլը անկում... ո՞ւր է Շաւարշին պէս խմբագրական գրող, Նաւղունիին պէս արձակ գրող... տէքատանս... հէլա՜ս, հէլա՜ս.

Կ'ըսեն թէ մարդկային քաղաքակրթութիւնը ելեւէջներով կը յառաջանայ։ Մարդկային կարծիքն ալ կշիռ մըն է որ անգամ մը լաւ ծայրին կ'երթայ, անգամ մըն ալ գէշ ծայրին։

Ու կը կրկնուի յաւիտենական խաղը, երգը.

— Մեր ատենը ուրիշ էր...

— Մեր ատենուան աղջիկները աղուոր էին...

— Մեր ատենուան կեանքը անոյշ բան էր...

— Մեր ատենուան բանջարեղէնները ուրիշ համ, ուրիշ հոտ ունէին

— Մեր ատենուան տանձերը ջրոտ էին...

Գերմանացի կին մըն ալ կ'ըսէր տարի մը առաջ.

— Պերլինէն մէկ ժամ հեռու, երկաթուղիին գիծին վրայ տուն մը ունիմ։ Վայրաշարժը անցած ժամանակ տունս հիմէն երերալ կը սկսի։ Քայզէրին ժամանակը այս բանը չէր պատահեր։

ՆՇԱՆ ՊԷՇԻԿԹԱՇԼԵԱՆ

Աստուածաշունչի Թարգմանութեան 1500ամեակը ՓԱՐԻԶԻ ՄԷՋ

(Բ. եւ վերջին մաս)

Առաջին երկու ճառերէն վերջ, Գ. Գմբէթեան գեղեցիկ առոգանութեամբ մը արտասանեց Սիամանթոյի «Ս.-Մեսրոպէն» հատուած մը, յետոյ կրկնութեան պահանջին վրայ, «Եկեղեցի Հայաստանեայց» (Վ. Թէքէեան)։

Գ. Ա. Զօպանեան մանրամասն ուսումնասիրութիւն մը կարդաց հայ մատենագրութեան հիմնարկութենէն, ոսկեդարէն սկսելով եւ անցնելով բոլոր այն շրջանները, ուր անկումներ, վերելքներ, դարձեալ տկարութիւններ ու նոր նոր թռիչքներ ունեցած ենք։ Այն ժամանակամիջոցը ուր մեր յատուկ այբուբենը կազմուեցաւ եւ մեր ազգ. մատենագրութիւնը հիմնուեցաւ, մեր բազմադարեան պատմութեան ամէնէն գեղեցիկ ու ամէնէն մեծ շրջանն է։ Ահա այդ փրկարար դէպքին յոբելեանն է որ կը կատարենք, յոբելեաններու ամէնէն մեծը, կաթողիկոսին կոնդակով եւ ներկայութեամբ իր Նուիրակ Գարեգին արքեպիսկոպոսի։ Սխալ է կարծել թէ գիրերու գիւտէն առաջ մենք չունէինք ինքնուրոյն մշակոյթ։ Հեթանոսական շրջաններէ իսկ մնացած նշխարներ, երգեր, պալատական շինուածներ, ժողովրդական ասեր, ցոյց կուտան թէ ունէինք մեր ժողովուրդին յատուկ մշակոյթ, բայց թշնամիներու արշաւանքէն փճացած, պատերազմիկներու կողմէ տարուած էին շատ շատ բաներ։ Եւ հազիւ հեթանոսական բանաստեղծութիւններէ պատառիկներ փրկուած կան։ Սակայն ի՜նչ էր անոնց արտայայտութեան միջոցը։ Արտաշէսեան հարստութենէն՝ մեզի հասածները, Տիգրանէն ինչ որ մնացած էր յունական էին։ Արտաւազդ յոյն լեզուով կը գրէր իր բանաստեղծութիւնները եւ այսպէս շարունակ. ինքնատիպ տարրը գոյութիւն ունէր անշուշտ, մանաւանդ ժողովրդական արտայայտութեանց մէջ, բայց մեզի քիչ բան յայտնի է։ Գիրերու գիւտէն յետոյ է որ ի յայտ եկաւ մեծ մշակոյթի մը զարգացումը։ Սահակ, Մեսրոպ կը տարածէին եկեղեցիին մէջ յունարէն, ասորերէն կարդալով ու թարգմանելով։ Ժողովուրդը չէր սիրեր եւ իր նախասիրութիւնները կը պահէր հեթանոսական յիշատակնե-

---

ՀԱՅԿԱԿԱՆ ՄՇԱԿՈՅԹԸ ԴԱՐԵՐՈՒ ԸՆԹԱՑՔԻՆ

Տրդատի հետ Հայաստան մուտք կը գտնեն պարթեւական եւ հռոմէական ազդեցութիւնները։ Մէկ կողմէ Տրդատի եւ իր յաջորդներու օրով պարթեւական բարքերն է որ տիրապետող կ'ըլլան Հայաստանի մէջ,— կը կազմուին աւատական կարգերը, նախարարութեանց դրութիւնը, եւ մանաւանդ զրադաշտական հաւատալիքները, եւ միւս կողմէ Հռոմի քաղաքակրթութիւնը ծիլ կ'արձակէ մինչեւ Հայաստան։ Բաւական է յիշել հռոմէական ոճով այն փառաւոր շինութիւնը, զոր Տրդատ կառուցանել կուտայ Գառնի բերդին մէջ, եւ որուն բեկորները ցարդ կը մնան Հայաստանի մէջ, բացառիկ շահագրգռութիւնը արթնցնելով գիտնականներուն, որովհետեւ Գառնին,— զոր հայ ժողովուրդը մինչեւ այսօր «Տրդատի Թախտ» կ'անուանէ,— եզական է իր տեսակին մէջ Հայաստանի երկիրին տակ։

224.— Պարթեւական հարստութիւնը վերջ կը գտնէ Պարսկաստանի մէջ, ու անոր կը յաջորդեն Սասանեանք, իրենց գլխաւոր մտահոգութիւնը ընելով վերակենդանացնել անցեալ փառքը պարսկական գահուն, նուաճել իրենց հարեւանները, եւ մանաւանդ հայ ժողովուրդը՝ որ ինկեր էր Արեւմուտքի գիրկը։ Սասանեանց օրով Հայաստան տակաւ թատր կը դառնայ բիւզանդական եւ պարսիկ ազդեցութեանց անոնց ուրոյն մասերուն վրայ,— որոնց սահմանները ենթակայ էին սակայն յաճախակի փոփոխութեանց,— եւ քաղաքական ազդեցութեան հետ՝ Հայաստան կը թափանցէ նաեւ բիւզանդական ու պարսկական քաղաքակրթութեանց դրոշմը։

250–320.— Այս թուականներուն մէջ ապրած է Եւսեբիոս Կեսարացի յոյն մատենագիրը, հեղինակ երկու նշանաւոր երկերու,— «Եկեղեցական պատմութիւնը», որ կը պարունակէ քրիստոնեայ եկեղեցւոյ պատմութիւնը իր ծագումէն մինչեւ Դ. դարու սկիզբը, հիմնուած յաճախ վաւերական աղբիւրներու վրայ, եւ «Ժամանակագրութիւնը»՝ որ կը բովանդակէ պատմութիւնը հին ազգերու եւ ժամանակագրական տախտակներ։ Այս երկու աշխատութիւններն ալ հայերէնի թարգմանուած են Ե. դարուն, եւ յաճախ իբր աղբիւր ծառայած մեր մատենագիրներուն։ «Ժամանակագրութեան» յունարէն բնագիրը դժբախտաբար կորսուած է, եւ անկէ մէջբերումներ միայն կը մնան ուրիշ մատենագիրներու երկերուն մէջ։ Շնորհիւ սակայն անոր հայերէն թարգմանութեան որմէ օրինակ մը գտնուեցաւ ԺԸ. դարու վերջերը՝ Եւսեբիոսի սոյն երկը վերստին թարգմանուեցաւ յունարէնի եւ լատիներէնի, երկու Մխիթարեանց, Տէր Հայր Աւգերեանի եւ Տէր Հայր Զօհրապեանի ձեռքով։

280–301.— Հայերը պաշտօնապէս կ'ընդունին քրիստոնէութիւնը։ Քրիստոնէութեան հետ հայ ժողովուրդին առջեւ կը բացուի մշակոյթի նոր դաշտ։

(Ընդունելով քրիստոնէութիւնը,— կ'ըսէ Վալէրի Բրիւսով,— Հայերը վերջնապէս կապուեցան Արեւմտեան աշխարհին, քրիստոնեայ Եւրոպայի հետ։ [illegible] բոլոր դարերու ընթացքին անոնք հաւատարիմ մնացին իրենց կրօնքին, եւ յաղթուեցան իսլամութենէն, որ աւազային ուժի զօրութեամբ պիտի հպատակեցնէր իրեն՝ [illegible] ժողովուրդներէն մեծ մասը։ Քրիստոնէութիւնը անյաղթելի անդունդ մը բացաւ Հայոց եւ Պարսից միջեւ)։

Այս կերպով արեւմտեան մշակոյթն է որ սկսաւ տակաւ իր ազդեցութեան տակ պահել հայ միտքը, թէեւ արեւելեան քաղաքակրթութիւնը բոլորովին չխզեց իր կապերը հայ հոգիին հետ, ասորական ազդեցութեան շնորհիւ, որ դեռ ի զօրու էր Հայաստանի մէջ, մանաւանդ քրիստոնէութեան առաջին դարերուն։

290–300.— Այս թուականներուն միջեւ կ'ենթադրուի բնաջնջումը հեթանոսութեան հետքերուն Հայաստանի մէջ, հայ ժողովուրդին պաշտօնապէս պարտադրելու առթիւ քրիստոնէութիւնը,— նախանձախնդրութիւն որ եթէ փութացուց քրիստոնէական բարքերու թափանցումը հայ ժողովուրդին մէջ, պատճառ դարձաւ որ ի բաց կորսուին հայ հեթանոսական շրջանի քաղաքակրթութեան բազմաթիւ հետքերը, ոչ միայն յանձին մեհեաններուն, այլ նաեւ արձաններուն որ հոն զետեղուած էին, եւ հին մատեաններուն որոնց շտեմարան էին Հայոց հին մեհեանները։ Այսպէս Ագաթանգեղոս խօսելով Լուսաւորչի ձեռքով Հայաստանի մէջ քանդուած մեհեաններուն վրայ, այդ առթիւ խորտակուած արձաններուն մէջ կը յիշէ Արամազդի արձանը Անիի մէջ, Անահիտինը Արտաշատի եւ Երիզայի մէջ, Նանէինը Թիլի աւանին մէջ, Միհրինը Բագայառիճի մէջ, Բարշամինայինը՝ Թորդանի մէջ, եւն.։

303.— Գրիգոր Լուսաւորիչ կը կառուցանէ Էջմիածնի տաճարը։

Էջմիածնի այս առաջին շինութիւնը դիմացած է մինչեւ 583, երբ նորոգուած է Հայոց մարզպան Վահան Մամիկոնեանի կողմէ, 618ին Կոմիտաս կաթողիկոսի ջանքերով՝ գրեթէ ի հիմանց վերանորոգուելու համար։ Էջմիածնի մայր տաճարին հետ շինուած են նաեւ Հռիփսիմէ, Գայեանէ եւ Շողակաթ, ի հիմանց վերանորոգուելու համար Հռիփսիմէն՝ 618ին Կոմիտաս կաթողիկոսի ջանքերով, Գայեանէն՝ 630ին Եզր կաթողիկոսի կողմէ, իսկ Շողակաթ ի հիմանց վերաշինուած է 1694ին Նահապետ կաթողիկոսի ձեռքով։

308.— Աթէնքի մէջ կը յիշուի Պարոյր Հայկազն (Պրօէրեսիոս) հայ հռետորը։ Պարոյր մէկն է անոնցմէն զոր հայ ժողովուրդը բառ առ բառ մոռցած է օտար հողերու վրայ։ Հայ աղբիւրներ բան մը չեն ըսեր իր մասին, իր կենսագիրն է իրեն ժամանակակից Եւնաբիոս Յոյնը, որուն համաձայն պատանի Պարոյր իր հայրենի Հայաստան աշխարհէն Անտիոք գնաց ուր աշակերտեցաւ Ուլպիանոսի ճարտասանութեան [illegible], մեծ հռչակ շահելով։ Իր մրցակիցները զինք Աթէնքէն աքսորել տուին ուր վերադարձաւ իշխանին փոփոխութենէն ետք միայն։ Իշխանը մրցում մը առաջարկեց Պարոյրի եւ միւս ճարտասաններուն միջեւ, որոնք կարելին ըրին զայն վիժեցնելու համար եւ յանպատրաստից խօսելու համար դժուարին նիւթ մը առաջարկեցին։ Պարոյր խնդրեց որ բառ առ բառ արձանագրեն իր խօսածները եւ խօսեցաւ իր ամէնէն պերճախօս ճառերէն մէկը։ Եւ որպէսզի ստուգողները շփոթած չըլլան առաջին անգամուն, ի մեծ զարմանս հանդիսականներուն, բառ առ բառ կրկնեց իր յանպատրաստից ճառը։

(Վերջ)

րու. Թարգմանելով հին ու նոր Կտակարանները, պատմեցին հայ ժողովուրդը յունարէնի, ասորերէնի գիրութենէն։ Ի՛նչ գեղեցիկ կը նկարագրէ Կորիւն ժողովուրդին ուրախութիւնը, երբ դիմաւորելու կ'երթայ ան իր Թարգմանիչին ու Սահակին հետ Մեսրոպը։ Աստուածաշունչը կրօնական գիրք մը չէ միայն։ Մեր դարու մեծագոյն բան կը պարտինք եբրայեցի գրողներուն, Հիւկոներ, Լամարթիններ, Շէյքսփիր թէ Գայրըն ո՛րքան են ներշնչուեր անկէ։ Իսկ անոր Թարգմանութիւնը մեզ համար նախադուռը եղաւ մեր ազգ. մշակոյթին։ Հետզհետէ սկսաւ յայտնուիլ ան եկեղեցիներու շինութեամբ, ճարտարապետական ինքնուրոյն արուեստով, բայց քիչ բան մնաց անոնցմէ. ինչ որ եկած է մեզի ոսկեդարէն, գեղեցիկ ու մեծ այդ մեր լեզուն է։ Լեզուն է հոգւոյն հարազատ արտայայտութիւնը, բայց բոլոր լեզուները հաւասար չեն գեղեցկութեամբ, կան գեղեցիկ, ճոխ, ճկուն եւ հարթ լեզուներ, եւ կան ուրիշներ, որոնք զուրկ են մասամբ անոնցմէ։ Մեր լեզուն սիրելի է մեզի որովհետեւ ան նախ մերն է, անով ենք խօսեր դարերով, լսեր ու գրեր, մեր վիշտն ու ուրախութիւնը անով ենք արտայայտեր, օտար հողի վրայ մեր կարօտակէզ հոգին անոր սփոփարար շունչովն է լեցուեր։ Բայց այս բոլորէն վեր կայ այն որ մեր լեզուն ազնուական լեզու է, ճոխ, բարձր ու գեղեցիկ լեզուներէն մէկը։ Մեծ հեղինակներ, — ինչպէս Խորենացին ու Նարեկացին գրչին տակ ան հասած է վերջնիկ վսեմութեան.

Եղան անկման շրջաններ. ունեցանք խաթարուած մասեր յունական ազդեցութեամբ, բայց անոնց յաջորդեցին վերակենդանման շրջաններ, ինչպէս Ղազար Փարպեցիի, աւելի յետոյ Մխիթար Գօշի օրով։ Գերութեան շրջաններէ վերջ, երբ հասանք 19րդ դար, Մխիթարեաններու մեծ փաղանգը՝ Ալիշաններու, Հիւրմիւզներու, Բագրատունիներու եւ Մ. Պէշիկթաշլեաններու, դարձեալ թռիչք տուին անոր։ Հայու ամէկօրէ՞նը. այն ժողովրդական սքանչելի բարբառը, որով Նահապետ Քուչակ, Սայաթ Նովա, Աշուղ Ջիւանի՞ու նման աշուղներ երգեցին, եւ ահա, մեզ բերին 19րդ դարու վերջին կիսուն, երբ նորոգուեցաւ, ճոխացաւ նոր նորութիւններով եւ մեր ժամանակի ոգւոյն իսկական թարգմանը եղաւ ըլլալ.

Իր միջինական շրջանին իր ունեցած կատարելութիւնն իսկ հիացման պատճառ բոլորին, կը յիշեմ Քաղաքիա Գարագաշը, այդ մեծ հայկաբանը որ կ'ըսէր. վարժարանի մեր դասերուն խոր յափշտակութեամբ կը կարդար մեզի Եղնիկ ու Փաւստոս։ Ոսկեդարու այդ հայերէնն էր որ տուաւ մեր ժողովուրդին հայկական ոգին, լեռնական ժողովուրդի մը ուժը։ Անոր գեղեցկութիւնը միայն ուժին մէջ չէր սակայն, յունական ճկունութիւնը, Գրաստոնի եւ Սոփոկլէսի յունարէնին եւ ֆրանսերէնին դասաւորման կանոնաւորութիւնը կը գտնենք հոն եւ ի զուր չէր. որ փրոֆ. Մէյէն, դասական յունարէնին չափ գեղեցիկ է հռչակած մեր ոսկեդարու հայերէնը։ Իսկ անոր դիւցազնական ոգին կուգայ աւելի հինէն, Արտաշէսէն ու Տիգրանէն։

Բանախօսը կարդաց հատուածներ Կորիւնէն, որ նկարագրած է Ս. Մեսրոպի կեանքը, ինչպէս եւ ուրիշ հեղինակներէ եւ Թարգմանութիւններէ։ Ցետոյ եզրակացուց թէ Ոսկեդարու հայերէնը ունի իր մէջ այնպիսի տոհմային երաժշտութիւն մը որ կը հաւասարի մեր ժողովրդական երաժշտութեան։

Կիլիկիա երգչախումբը պանծացուց մեր լեզուին այս փառաբանութիւնը «Ո՜վ մեծասքանչդ», իսկ յետոյ Գ. Ա. Կոթիկեան արտասանեց Վարուժանի «Ձօնը հայ լեզուին»։

Մխիթարեան միաբանութենէն Հ. Սահակ Տէր Մովսէսեան գեղեցիկ ու ամփոփ ճառով մը իր յարգանքի բաժինը բերաւ մեծ յոբելեանին։ «Մխիթարեան վանքը եղաւ «Թարգմանչաց» տունը ուր կերտեցին մեր փառապանծ լեզուն։ Նախ քան գիրերու գիւտը ճիշդ է որ հայ ժողովուրդը ազգ էր, բայց չունէր հայրենիքի գաղափարը, այդ գիւտով դարձաւ անիկա մեծ ազգ մը հայրենիքի գաղափարով տոգորուն։ Ազգերը կ'ապրին ոչ թէ երբ մեծ են թիւով, այլ կ'ապրին երբ մեծ են հոգիով, լեզուով, մշակոյթով եւ պայքարելու ոգիով։ Մեր Թագաւորական աթոռները ինկան, հայրենիքէն խլուած, տխուր պիտի ըլլային այս հանդէսները եթէ չունենայինք հաւատքը մեր փրկարար Աջին։ Ամէնէն վտանգաւոր րոպէներուն իսկ երբ անդունդին բերանը եկած է մեր ժողովուրդը, աջ մը եկած է դուրս քաշել զայն անդունդէն։ Ահա մեր պատմութեան դժնդակ շրջաններէն մէկը, երբ ձուլուելու վտանգը կար մեր առջեւ, երկու հսկաներ փրկեցին այս ժողովուրդը առաջնորդելով մշակոյթի ջահովը, երբ ամբողջ այսօրուան Եւրոպան խոր մթութեան, տգիտութեան մէջ էր։ Երկու մեծ զաւակներու վառած այդ ջահը Եւրոպայի սրտին վրայ իսկ փոխադրեց Մեծ Սեբաստացին։ Հայ ժողովուրդի ապագան յոյս կը ներշնչէ, որովհետեւ եթէ կայ անոր գոյութեան մեծ կոթողը՝ Արարատը, որ յուշարձանն է հայ ժողովուրդի տոկունութեան, նոյնքան մեծ կոթող մըն է հայ լեզուն, յուշարձանը անոր մեծ մշակոյթին։ Գիտնանք պահել զայն, հսկենք անոր վրայ, ան է որ մեզ կը կապէ մեր հայրենիքին, մեր անցեալին։ Եթէ նախանձախնդիր ենք պահելու մեր գոյութիւնը, պէտք է պահենք մեր լեզուն. փառք ու պատիւ անոր ու փառք հայ ժողովուրդի հանճարին»։

Հանդէսին առաջին մասը փակեց «Կիլիկիա» երգչախումբը, Կոմիտաս վարդապետի «Ով զարմանալի» շարականով։

Դադարի միջոցին Գարեգին արք. ի հրաւէրով ժողովրդական հանգանակութիւն մը կատարուեցաւ, արդիւնքը 3700 ֆրանք յատկացուելով էջմիածնի վերաշինութեան։

Բ. մասը սկսաւ Օր. Ղազարոսեանի դաշնակով. երեք հայկական կտորներ, երկուքը Վարդապետէն, վերջինը իր իսկ հեղինակութիւնը, հաւասար ճարտարութեամբ եւ արուեստով նուագուած։

Օր. Հայկանուշ Թօրոսեան, մեր ժողովրդական մեծ երգչուհին, որ միշտ գիտէ գրաւել ամբողջ սրահ մը իր ձայնին ու արուեստին հմայքով, երգեց Ռոմանոս Մելիքեանի «Մի լար կ'անցնի», Վարդապետէն «Առաւօտուն բարի լոյսը» եւ Վ. Սարգսեանի դաշնաւորած «Անուշ»ին վիճակի երգերէն՝ «Համբարձում եայլա»ն։ Հասարակութիւնը որ կարօտցեր էր իր երգչուհին, ստիպեց զինքը երգել նաեւ «Հոյ Նարէ» (Վ. Սարգսեան)։

Օր. Ռոզալիա Ալեքսանեան՝ Միքէլի «Հայ լեզուն» արտասանեց նուրբ ու գիտակից արուեստով մը։

Օր. Մ. Բաբայեան երգեց երկու կտորներ Նահապետ Քուչակէն եւ Ակնայ անտունիներէն, առաջինը յոյն երաժիշտէ մը՝ Ժորժ Փօնիրոփուլէ ձայնագրուած եւ երկրորդը դաշնաւորուած Գառզ երաժիշտէ մը, Հայր Յոնօթիա.

Գ. Գէրէթեան իրեն յատուկ ոգեւորութեամբ արտասանեց Թէքէեանի «Ցաղ Հայերէն լեզուին»ը եւ Չարենցի «Ես իմ անուշ Հայաստանին»ը, խորապէս խանդավառելով հասարակութիւնը որ կրկնել տուաւ զայն։ Օր. Իրիս Գիւլըմիւլեան անհանգիստ ըլլալով, կարգը եկած էր փոքրիկն Բաֆֆիկ Պետրոսեանի, որ իր հօր հետ զոյգ դաշնակի վրայ, Պախի «Քոնչերթօ ան րէ մինէօր» երգար եւ դժուարին կտորին նուագումով ցոյց տուաւ յիշողութեան եւ արուեստի արտակարգ տաղանդ մը, արժանի խոր հիացման։

Կաթող. նուիրակը առիթ մը չառ - քարկեղէն յանձնելով գեղարտի Բաֆֆիկին, յայտնեց թէ էջմիածինը ստանձնած է Բաֆֆիկին երաժշտական դաստիարակութեան նիւթական պատասխանատուութիւնը։

Հանդէսը փակեց Կիլիկիա երգչախումբը, երեք ժողովրդական երգերով «Էս գիշեր, լուսնակ գիշեր», «Անձրեւ երթամ իմ եարը» եւ «Քումար պառկեր» երեքն ալ Վարդապետէն։

Գարեգին արք. առաջարկեց համագիտականներուն օրուան տօնին առթիւ շնորհաւորութիւններ հեռագրել Ս. Կաթողիկոսին։ Ժողովուրդը ծափերով ընդունեց այս առաջարկը։

Ինչպէս գրուած էր երէկ, հանդէսին կը մասնակցէր նաեւ գերապայծառ Կրաֆէն, որ իր լեզուով փառաբանեց հայ ժողովուրդի անցեալ փառքն ու մեծ մշակոյթը եւ օրհնեց ժողովուրդը, մաղթելով որ ան ազատ ու այսօրուան պէս միշտ մեծ ու ազնիւ վերադառնայ իր հայրենիքը։

ՇՐՋՈՒՆ ԹՂԹԱԿԻՑ

ՁԱՅՆԵՐ ԳԱՒԱՌԷՆ

Հայ բանուորներու վիճակը Վիէնի մէջ

— • —

ՎԻԷՆ, 9 մարտ, (Յառաջ). — Գործերու վիճակը անտանելի է։ Այս շաբթու երեք հայ կիներ եւս հանեցին կօշիկի բաժինէն։ Արդէն հիմա պակաս ալ կ'աշխատինք։ Կօշիկի բանուորները 32—36 ժամ կ'աշխատին շաբաթական, իսկ խաղախորդարանի բաժինը առ այժմ լման 48 ժամ շաբաթական։ Փետր. 1էն սկսած, կօշիկի հաստատութենէն հանուած հայ բանուորներուն թիւը կը հասնի 34ի։ Նոր տարիէն առջին, Փառքալի գործարանէն ալ հանեցին 8—10 Հայեր, իսկ 8—10 հոգի ալ ուրիշ գործարաններէ։ Այնպէս որ, այս անցնող երկու ամսուան ընթացքին 50է աւելի հայ բանուորներ արձակուեցան իրենց գործերէն։ Արդէն 70է աւելի անգործներ կային Նոր տարիէն առաջ։ Ուրեմն, այսօր Վիէնի 1000—1100նոց գաղութը ունի հարիւրէ աւելի անգործներ, չհաշուելով մասնակի անգործները։ Գիտէք արդէն, նպաստ չեն տար։

Ն.

ԻՐԱՔԻ ՔԱՐԻՒՂԸ ԵՒ ԻՐ ԱՌԱՒԵԼՈՒԹԻՒՆՆԵՐԸ

ՊԷՅՐՈՒԹ, 4 մարտ. — Ուրիշ աւելի յարմար ժամանակի մը ձգելով պատմականը Իրաքի քարիւղի ընկերութեան, այսօր կ'ուզէի պարզել այն առաւելութիւնները զորս կը ներկայացնէ Իրաքի նաւթահանքը։ Քանի մը տարի առաջ, երբ նմարուեցան Քերքուքի հանքերը, Ամերիկացի մասնագէտ Ֆրէնըլինի կատարած քննութիւններէն ետք, այն եզրակացութեան եկան թէ Քերքուքի քարիւղի շահագործումը բացառիկ երեւոյթ մը պիտի դառնայ։ Հաշիւները շիտակ էին եւ հիմնուած որոշ տուեալներու վրայ։ Քերքուքի հանքին խորութիւնը 400—1100 մեթրի վրայ կը տարբերի, մինչդեռ միւսներուն խորաչափը շատ աւելի խորը պիտի իջնէ քարիւղին հասնելու համար։ Դեռ աւելին. — Ատլանտեանի միւս ափերու քարիւղի ամբարները շատ հեռ այնպէս ծածկուած են ժայռերով որ փնտռուած տեղերէն մղոններով հեռուներէն է որ դուրս կուգան։ Մինչդեռ Քերքուքի մէջ երբեք այսպիսի երեւոյթներ չըլլան, ինչ որ ծախքի տեսակէտով մեծ խնայողութիւն մըն է։

Նոյնքան կարեւոր են նաեւ աշխարհագրական դիրքերը միջերկրականեան այն երկու նաւահանգիստներուն ուրկէ պիտի արտածուի Իրաքի քարիւղը որ հսկայ խողովակներով արդէն սկսած է հոսիլ։ Մենք այս երկու նաւահանգիստներէն Տրիպոլիս եւ Հայֆա, միայն առաջինին բաղդատութիւնը կ'ուզենք տալ միջերկրականեան երկու նշանաւոր նաւահանգիստներու հետ, որոնք քարիւղ կը ներածեն

	Մարսէյլ	Թրիեսթէ
Տրիպոլիս	740	915
Պաթում	1965	1740
Քոսթանցա	1575	1345
Ապատան (Իրան)	4830	4615
Մարաքայպօ (Վենեզ.)	4580	5540
Կալվէսթոն (Թեքսաս, Ամերիկա)	5430	6390
Լոս Անճէլս	7975	8935

Եթէ այս երկու նաւահանգիստները նորէն բաղդատութեան դնենք ուրիշ երկու նաւահանգիստներու՝ Հավրի եւ Համպուրկի հետ, որոնք գործ ունին քարիւղի հետ, դարձեալ արդիւնքը պիտի ըլլայ պերճախօս։ Առնենք նորէն Տրիպոլիսը.

	Հավր	Համպ.
Տրիպոլիս	2230	2685
Պաթում	3540	3995
Քոսթանցա	3150	3605
Ապատան	6390	6840
Մարաքայպօ	4235	4675
Կալվէսթոն	4815	5255
Լոս Անճէլս	8555	7995
Սինկափուր	8080	8535

Վերեւ տրուած ցուցակներէն պարզօրէն կը տեսնուի, նոյն իսկ իր նաւագնացութեան չափով, որ Քերքուքի աշխարհագրական դիրքը իրեն կուտայ մեծ առաւելութիւններ, որոնց իբրեւ անմիջական արդիւնք Իրաքի քարիւղը կը դառնայ միակ տէրը Միջերկրականեան շուկաներուն։

Շահրոզ

ԿԸ ԽՆԴՐՈՒԻ յօդուածագիրներէ եւ թղթակիցներէ իրենց գրութիւնները գրել թուղթին մէկ երեսին վրայ ընթեռնլի եւ մելանով։

ՄԱՄՈՒԼ

ԱՆԳԼԵՐԷՆ «ՀԱՅՐԵՆԻՔ»Ը

— • —

«Հայրենիք» խմբագրականով մը ուրախութեամբ կը ծանուցանէ թէ իր անգլիերէն շաբաթաթերթը, «Հայրենիք Ուիքլի», մեծ յաջողութիւն գտած ըլլալով, երկրորդ տարուան սկիզբը պիտի հրատարակուի ութ էջով (27 փետր.)։

— «Անիկա կը նշանակէ թէ «Հայրենիք» շաբաթաթերթը ասկէ ետք աւելի ճոխ ու բազմակողմանի բովանդակութիւն պիտի ունենայ։ Ինքնին հասկնալի է, որ անիկա այսուհետեւ աւելի ընդարձակ նիւթեր պիտի լոյս ընծայէ հայ կեանքի, գրականութեան եւ պատմութեան վերաբերմամբ, ամէնի հանգամանօրէն պիտի ծանօթացնէ մեր նոր սերունդը Հայաստանի եւ գաղութներու մօտիկ անցեալին ու ներկայ իրադարձութիւններուն, աւելի սերտ պիտի տայ ամերիկահայ պատանիներուն եւ երիտասարդներուն՝ հայեցի դաստիարակութիւն եւ ցեղային ինքնագիտակցութիւն ձեռք բերելու համար։

Գաղտնիք չէ, որ «Հայրենիք» շաբաթաթերթը եթէ ոչ պաշտօնապէս, գէթ անպաշտօն կերպով մեր Ցեղակրօն Ուխտերու առաջնորդող օրկանն է եւ գերազանցապէս կոչուած է ամերիկահայ նոր սերունդի ցեղային ինքնագիտակցութեան ծառայելու։

Ճանչցուած իրողութիւն մըն է, որ Մ. Նահանգներու պէս բազմացեղ առաջաւոր մեծ երկրի մը մէջ ցեղային ինքնագիտակցութենէ զուրկ սերունդ մը չի կրնար չտառապիլ նուաստութեան եւ ստոր հոգեվիճակէ, մանաւանդ երբ կը պատկանի Հայուն նման փոքրիկ եւ հալածական ցեղի մը։ Հայ պատանիները ու երիտասարդները Ամերիկայի մէջ ամերիկեան լաւ քաղաքացի կրնան ըլլալ միայն այն ատեն, երբ կ'ազատին ըստրկութեան ճնշող ու այլասերող հոգեվիճակէն, այսինքն՝ երբ կը դադրին ամչնալէ իրենց ծնողներէն եւ իրենց Հայ ըլլալէն եւ ընդհակառակն, կը սկսին ինքզինքնին երջանիկ զգալ իրենց Հայ ըլլալուն համար։ Իսկ ատիկա անոնք կրնան ձեռք բերել միայն ծանօթանալով իրենց ցեղի անցեալ եւ ներկայ քաղաքակրթութեան, տեղեկանալով անոր աւելի քան երբէք հազար տարուան պատմութեան մեծ դէպքերուն եւ դէմքերուն, ճաշակելով հայ մտքի եւ հանճարի ստեղծած արժէքները, գաղափար կազմելով մասնաւորապէս վերջին կէս դարու հայ դիւցազնական պայքարներու մասին, իւրացնելով հայ դարաւոր մշակոյթի թանկագին ժառանգութեան գէթ գլուխ գործոցները, վերջապէս ներշնչուելով ազատատենչ ու հայրենապաշտ հայութեան ոգիով եւ ազգային մեծ իտէալներով։

Այս առթիւ աւելորդ չենք նկատեր անգամ մը եւս խօս շեշտելու, որ «Հայրենիք»ի պաշտպանած ցեղակրօնութիւնը ոչ մէկ նմանութիւն կամ հոգեւոր կապակցութիւն ունի հիթլերական ցեղապաշտութեան հետ։ Մինչ հիթլերականներու ցեղապաշտութիւնը այլամերժ է եւ յարձակողական, մեր ցեղակրօնութիւնը զուտ ինքնապաշտպանողական խաղաղ շարժում մըն է, որ կը ձգտի պահել հայ ցեղի գոյութիւնը եւ անոր գիտակից դարձնել մեր նոր սերունդը մասնաւորապէս։ Մինչ հիթլերական ցեղապաշտութիւնը ուրիշներուն (օրինակ, Հրեաներուն) անիրաւութիւն ընելով է որ ինքզինք զգացնել կուտայ, մեր ցեղակրօնութիւնը ոչ մէկուն կ'ուզէ անիրաւութիւն ընել, այլ կը ձգտի միայն վերացնել հայ ցեղին դէմ գործուած անիրաւութիւնները, կը ձգտի ապահովել հայ ցեղի գոյութեան իրաւունքը ուրիշ ցեղերու հետ հաւասար գետնի մը վրայ։

Ինչպէս յայտնի է, Հ. Յ. Դաշնակցութեան հակառակորդները, ներ լուսակցական կամ հակազգային շարժումներէ թելադրուած, կ'աշխատին «Հայրենիք»ի եւ Ցեղակրօն Ուխտերուն շուրջը մեր նոր սերունդին լուրջ յոռի ռամկապաշտութեան մթնոլորտ ներշնչել՝ զանոնք ներկայացնելով իբրեւ հիթլերական շարժման գաղափարակից։ Սակայն, անոնք որ ամբողջ տարի մը ուշադրութեամբ հետեւեցան մեր անգլերէն շաբաթաթերթին, որ մեր Ցեղակրօն Ուխտերու բերանն է, համոզուեցան անշուշտ, թէ մեր ցեղապաշտութիւնը մշակութային խաղաղ շարժում մըն է, որ տարամերժ չէ եւ ամէն կողմով կը համապատասխանէ Մ. Նահանգներու սահմանադրութեան հիմնական սկզբունքներուն ու կը ծառայէ անոնց տարածման եւ զօրացման»։

Ս. Խաչատուրեանի ցուցահանդէսը Քոփենհակի մէջ

- օ -

Մարտ 3ին Քոփէնհակի Քունսթ Ֆիւթէնինգի սրահներուն մէջ բացուած է ծանօթ նկարիչ Սարգիս Խաչատուրեանի ցուցահանդէսը, ուր ցուցադրուած են 60ի չափ նկարներ։ Բոլոր այս նկարները նկարիչին իրանեան նկարներու հաւաքածոյէն մաս կը կազմեն։ Նկարներու ցանկը ներկայացնող տետրակը արտատպած է քանի մը նկար։ Այս առթիւ նոյն տետրակին մէջ ծանօթ գիտուն Արթիւր Քրիստոնսէն գրի առած է իր տպաւորութիւնները, ուր հիացումով կը խօսի Խաչատուրեանի նկարչական արուեստին մասնայատկութիւններուն վրայ, շեշտելով մանաւանդ անոր կատարած աշխատանքներուն մեծ կարեւորութիւնը արուեստի տեսակէտով։ Քոփէնհակի թերթերն ալ գովեստով խօսած են այս ցուցահանդէսին մասին։

Ինչպէս մենք ալ տեսանք հոն, երկու անգամ, բոլոր այս նկարները կրօնական պատմական արուեստի մը եւ դարաշրջանի մը ոգին վերարտադրութիւնը կը ներկայացնեն, եւ թանկագին վաւերագիրներ են ժողովուրդի մը վարած կեանքին, մասնաւորաբար Թագաւորական ներքին կեանքին։

Փարիզէն յետոյ ուրեմն, Լոնտոնի, Նիւ Եորքի եւ վերջապէս Քոփէնհակի գեղարուեստական շրջանակները առիթը ունեցան հիանալու մեր հայրենակցին նկարներու այս նոր շարքին վրայ։ Արուեստի բոլոր քննադատները, առանց բացառութեան, երեւան հանեցին այս նկարներուն հարազատութիւնն ու պատմական արժէքը, գնահատելով արուեստագէտին բոլոր աշխատուած գործերը, որոնց մէջ իրաւամբ կը հաստատէին նաեւ անոր ստեղծագործ կարողութիւնը, մինչեւ նոյն ատեն ինքնատիպ, մնալով հաւատարիմ իր վերարտադրութիւններուն մէջ։

Նկարներուն մէջ աչքի կը զարնէին մասնաւորաբար այն կտաւները, որոնց նիւթը հայկական կեանքէ առնուած է, եւ ուր կը յայտնուին ժամանակակից հայ ընտանեկան կեանքի նիստուկացը, տարազները, այնքան վառ ու կենդանի գոյներով։ Ի՞նչ թանկագին ժողովածու մեր մշակոյթի անցեալ պատմութեան համար մանաւանդ։ Պիտի չգտնուի՞ արդեօք հայ արուեստասէր անհատ մը, որ նախանձախնդիր հայ արուեստի արժէքներուն համար, գնէ զանոնք հայկական հին բարքերը յիշեցնող նկարներու այդ ժողովածուն, նուիրելով Հայաստանի թանգարանին։ Այդ նկարները գործն են Վարպետ Մինասի եւ իր աշակերտներուն, որոնք արուեստի անման թռիչքով ու ազգային շունչով պարզած են Խօճա Պետրոսի եւ Խօճա Աւետիքի ապարանքները, իբրեւ որմնանկարներ։

×

Jeu de Paume-ի թանգարանը, որ կը գտնուի Քոնքորտի հրապարակին վրայ, 1934 տարուան շրջանին համար գնած է 14 ազգերու նկարիչներու գործերէն նկարներ, որոնց մէջ կը գտնուի նաեւ Սարգիս Խաչատուրեանի կարեւոր մէկ նկարը։ Թիւրիմացութեամբ մը մեր հայրենակիցը հոն կը ներկայացուի իբրեւ պարսիկ արուեստագէտ։

Նկարը, կապոյտի, կարմիրի, նարնջագոյնի եւ կանանչի համադրութիւն, սիրահար զոյգ մը կը ներկայացնէ, ազգային — ժողովրդական ծանօթ տարազով։ Կինը իր ձեռքին մէջ բռնած է դաւ մը, իսկ երիտասարդը թառ մը։ Գետնին իրենց առջեւ ծաղկաման մը եւ խնձոր մը դրուած է, որ սիրոյ խորհրդանշանն է Արեւելքի մէջ։ Երկուքն ալ քով քովի, ազատ բնութեան մէջ նստած, անձնատուր են անբացատրելի զգայութիւններու, զորս դժուար չէ կարդալ իրենց պայծառ դէմքերուն վրայ։ Խաչատուրեան յաջողեր է արտայայտել խոր այդ զգայութիւնները, կտաւին վրայ անմահացնելով երիտասարդ հոգիներու սիրոյ ողբերգութիւնը, որ մանաւանդ Արեւելքի մէջ կը մնայ ու կը մնայ, դէմքերուն վրայ փոխադրելով ներքին այդ տրամութիւնը։

Գ.

ՆԻՒԹԵՐ ՊԱՏՄՈՒԹԵԱՆ ՀԱՄԱՐ (7)

ԱԹԷՆՔԻ ՍՊԱՆՈՒԹԵԱՆ ԴԱՏԱՎԱՐՈՒԹԻՒՆԸ

= ○ =

Գ. Լատուս ճառախօսութիւնը հազիւ վերջացուցած էր, երբ մէթր Տամասկինոս վայրի պէս ցատկեց տեղէն, վերարկուն հանելով աթոռին վրայ դրաւ եւ անցաւ դիմացի կողմը, կռուելու պատրաստ երեւոյթ առնելով։

Կարգը պաշտպան փաստաբաններուն էր։ Մէթր Տամասկինոս աշխատանքի բաժանումը կատարած էր չորս փաստաբաններուն միջեւ։ Ֆրանսուա Տամասկինոս Դաշնակցութեան, Ջիմպրանոս Օրսի եւ Անկելիտիս սպանութեան մասին պիտի խօսէին, իսկ ինքը վարպետը, մէթր Տամասկինոս, պիտի եզրակացնէր։

Չորս պաշտպան փաստաբանները խօսեցան մէկ ժամ 20 վայրկեան։

Նախագահ Գ. Եօրկիոս Ֆիլիբիտիս խօսքը երդուեալներուն ուղղելով ըսաւ.

— Առանձնացէք եւ ձեր խղճին համաձայն վճիռ տուէք։

Նախագահը տուաւ նաեւ գրաւոր հարցարան մը։ Երդուեալները առանձնացան.

Հասնումի եւ ապասումի վայրկեաններ սկսան։ Աչքերու մէջ անձկութիւն կայ։ Առաւօտեան ժամը 2ն է։ Ամբաստանեալ Նիկոլ Նիկողոսեան կը պահէ իր պաղարիւնը։

— Արդարութիւնը չի խաբուիր, կ'ըսէ մեզի։ Եթէ յանցանք գործած եմ պէտք է պատժուիմ։ Վստահութիւն ունիմ երդուեալներուն վրայ։ Անոնք երկու կողմերը լսեցին։ Ցետոյ եւ հաստատուեցան թէ ամբաստանող կողմը ամբաստանութեան շէնքը շինած էր սուտի եւ խաբէութեան վրայ։ Վստահ եմ որ անպարտ պիտի արձակեն զիս։

Լռութիւն։ Թէեւ կրնար հակառակն ալ պատահիլ։ Ո՞վ կ'ըսէ թէ արդարութիւնը մոլորած չէ։ Ունկնդիրներու համբերութիւնը կը հատնի։ Բոլորին աչքերը սեւեռուած են դիմացի սենեակին, ուրկէ մէջ առանձնացած են երդուեալները։

— Կէս ժամը պէտք չէ անցնի, կ'ըսէ պաշտպան փաստաբան Գ. Անկելիտիս։ Եթէ ուշանան, կը նշանակէ թէ տարակարծութիւն ունին, ինչ որ աննպաստ է մեզի համար։

— Տարակոյս մի ունենաք արդարութեան վրայ, կ'ըսէ մէթր Տամասկինոս։ Յունաստանի երդուեալները երբեք անարդար վճիռ տուած չեն։ Ես կը հաւատամ այս երկրի արդարութեան։

Ունկնդիրները լուռ են։ Դէմքերու վրայ լրջութիւն կայ։ Բոլորը անհամբեր են իմանալու վճռի մասին։ 35 վայրկեան մեկուսանալէ յետոյ, երդուեալները սրահ մտան։

Նախագահին հրամանով, ամբաստանեալները ոստիկաններու ընկերակցութեամբ սրահէն դուրս հանուեցան։

Ապա, երդուեալներու նախագահը կարդաց գրաւոր վճիռը որ ամբաստանեալներու անպարտութիւնն էր։

Ամբաստանեալները կանչուեցան եւ այս անգամ ատեանի քարտուղարը կարդաց անպարտութեան վճիռը։

Ներկայ բազմութիւնը աւելի քան երեք հարիւր, ծափերով պոռաց «կեցցէ՛ հելլէն արդարութիւնը, կեցցեն երդուեալները»։

Ամբաստանեալները ողջագուրուեցան փաստաբաններուն հետ։ Այդ միջոցին նախագահ Գ. Եօրկիոս Ֆիլիբիտիս հրահանգ տուաւ քարտուղարին, անմիջապէս անպարտութեան վճիռը պատրաստել, որպէսզի յաջորդ օրն իսկ ամբաստանեալ Նիկոլ Նիկողոսեան կարենար բանտէն ելլել։

10 վայրկեանի մէջ համապատասխան գործողութիւնը կատարուելով, պատրաստուեցաւ հետեւեալը

Թիւ 58

Աթէնքի Եղեռնադատ Ատեանի եռախագահը նկատի ունենալով եւն... պատժական օրէնսգրքի 447րդ յօդուածը, անմեղ կը հռչակէ կանխամտածուած մարդասպանութեամբ եւն. ամբաստանեալ Նիկոլ Ռափայէլ Նիկողոսեանը, ծնեալ Պարսկաստանի Թաւրիզ քաղաքը եւ բնակիչ Հին Գոֆինիոյ, 38 տարեկան, եղագէտ, հայ քրիստոնեայ։

Կը հրամայենք բանտէն ազատ արձակումը եթէ վար դնելու ուրիշ պատճառներ չկան։ Դատական ծախքերը պիտի վճարուին պետական գանձէն։

Ներկայս պատրաստուեցաւ եւ հաղորդուեցաւ։

Նախագահ՝ ԵՕՐԿԻՈՍ ՖԻԼԻԲԻՏԻՍ
Քարտուղար՝ Տ. ՏԱՄՈՒՐԱՍ
Աթէնք, 16 փետր. 1935
(Վերջ)

Յունական ցագնապը եւ թուրք մամուլը

Թուրք մամուլը մեծ ուշադրութեամբ կը հետեւի յունական ապստամբութեան: «Ճիւմհուրիյէթ» դիտել կու տայ խմբագրական մը մէջ.

— «Հարկ չկայ ծածկելու թէ մանաւանդ մենք Թուրքերս մեծ ցաւ կը զգանք Յունաստանի խառնակութեանց առջեւ: Յունաստանը մեր բարեկամ հարեւանն է եւ բնականաբար մեզի համար հաճելի չէ տեսնել որ մեր բարեկամութեան միացեալ ուժը կը պակսի, անոր զէնքերուն այսպէս պարապ տեղը փճացումով. Բարեբախտաբար, հայրենասիրութիւնը այնքան զարգացած է որ հելլէն ազգին մինչեւ ուղն ու ծուծը թափանցած է:

Եթէ այսքան կը ծանրանանք չարժումի մը վրայ որ Յունաստանի ներքին մէկ գործն է, պատճառը այն է որ մեր հարեւանին ցաւը մեզի ալ կը դպչի: Անմիջապէս աւելցնենք որ մեր բարեկամութիւնը աւելի քան շատ է ներկայ դառն օրերուն: Հարեւան եւ բարեկամ Յունաստանը, ներկայիս ամէն ատենէ աւելի պէտք ունի մեր բարեկամութեան: Ուրախ կը գիտակցինք սաոր եւ մեզ ալ մտիկ կը գտնենք անոր: Մեր փափաքը այն է որ մեր հարեւանը արագօրէն անցընէ անիշխանութեան այս շրջանը: Այս ներքին խառնակութիւնը կը բաւէ եւ ուրիշներ աւելնալու չեն անոր վրայ: Այս տեսակէտով, Յունաստան կրնայ վստահիլ իր իրական բարեկամներու բարեկամութեանց վրայ, եւ սաոր կը թնած աւելի ուժով եւ շուտով վերջ տալ խառնակութեանց:

Ըմբոստները որպէսզի կարենային իրենց նպատակին հասնիլ, պէտք է առաջին հարուածով յաջողէին: Մինչդեռ ձախողեցան եւ հետեւաբար կառավարութիւնը պիտի կարենայ վճռական յաղթանակը տանիլ: Միայն թէ անհրաժեշտ է արագօրէն վերջացնել գործը, որպէսզի չահուելիք յաղթանակը Պիւրոսեան յաղթանակի չնմանի»:

Ի՞նչ վիճակի մէջ է Յունաստան

«Մաթէն»ի թղթակիցը Սելանիկէն Պելկրատ անցած ըլլալով, կարգ մը տեղեկութիւններ կը հաղորդէ Յունաստանի ներքին կացութեան մասին, ազատ՝ որ եւ է գրաքննութենէ: Կ'ամփոփենք էական մասերը.—

Զօր. Բոնտիլիս գործի ձեռնարկեց կարելի զգուշութեամբ, որպէսզի արիւնահեղութիւն չպատահի: Ապստամբներն ալ խոհեմութեամբ կը շարժէին, որպէսզի աւելորդ կորուստներ չպատահին: Թուանշաններր աչքէ անցընելով, կը տեսնենք որ հազիւ 3000 հոգի կամաւոր արձանագրուած են ապստամբ զօրամասերուն մէջ: Իրենց դէմ հանուած կառավարական զօրքն ալ 10—12,000ը չէր անցներ: Զօր. Քամէնոս առատ ռազմանիւթ ունէր, իբրեւ հրամանատարը Դ. զօրաբանակին, որ կը գտնուի սահմանամերձ շրջանի մը մէջ: Կառավարական զօրքին սպառազինութիւնը այնքան ալ զօրաւոր չէր: Անբաւական էին թէ հրետանին եւ թէ օդանաւային ուժը: Ամէնը 27 օդանաւ կար տրամադրելի, որոնց 12ը հին դրութեամբ: Հարկ եղաւ ոտիպողական ապսպրանքներ տալ, անմիջապէս յանձնելի: Ֆունկոսլավիա հինգ օդանաւ յանձնեց, իսկ Անգլիա՝ 10 հատ, խոշոր ռումբերով: Այս ապստամբութիւնը հաստատեց թէ Յունաստան տկար է զինուորական տեսակէտով եւ այժմ նոր տագնապի մը մատնուած ըլլալով, չի կրնար մեծ դեր կատարել Եւրոպայի ապահովութեան գործին մէջ: Ինչ որ ալ ըլլայ ելքը, այս նոր դէպքը պիտի ծանրացնէ ելմտական տագնապը, անհաշուելի համեմատութիւններով:

Վենիզէլոս կը կազմակերպէ Կրետէի կառավարութիւնը, բայց տարակոյս չկայ թէ մեծ յոյսեր չի կրնար սնուցանել: Ապստամբութեան յաջողութիւնը կարելի էր այն ատեն եթէ Սալամինէն ինկած ըլլար: Այսպէս կամ այնպէս, խնդիրը պիտի փակուի: Երկու կողմն ալ կ'աշխատին կարելի եղածին չափ նպաստաւոր պայմաններ ձեռք բերել:

ՄԵԾՆ ԲՐԻՏԱՆԻԱ ՊԻՏԻ ՎԵՐԱԶԻՆՈՒԻ

=o·o=

ԲՈՒՌՆ ՎԻՃԱԲԱՆՈՒԹԻՒՆՆԵՐ ԽՐՃՍՓ. ԺՈՂՈՎԻՆ ՄԷՋ

Մաքտոնըլտի դահլիճը ջախջախիչ յաղթանակ մը շահեցաւ երկուշաբթի օր, 79ի դէմ 424 ձայն, իր նոր քաղաքականութեան առթիւ:

Ինչպէս կը յիշուի, վերջերս երեսփ. ժողովին ներկայացուած էր վարչապետին մէկ զեկոյցը, որ անհրաժեշտ կը գտնէր զօրացնել երկրին պաշտպանութիւնը, քանի որ դրական արդիւնքի մը չյանգեցաւ սպառազինութեանց կրճատման ծրագիրը:

Աշխատաւորական երեսփոխանները բողոքեցին այս առաջարկին դէմ, եւ պարսաւանքի բանաձեւ մը ներկայացուցին երեսփ. ժողովին: Իրենց ատենախօսը «ողբալի» կոչեց վարչապետին տեղեկագիրը (սպիտակ տետրակ) եւ դիտել տուաւ թէ աննախընթաց դէպք է որ կուսակցական նկատումներ գրի առնուին կառավարութեան անունով: Իբրեւ եզրակացութիւն, բանախօսը յայտարարեց թէ Սպիտակ Տետրակը ժխտումն է Ազգերու Դաշնակցութեան: Միեւնոյն ատեն բողոքեց Գերմանիոյ վերազինման մասին եղած ակնարկներուն դէմ, շեշտելով թէ ուրիշ երկիրներ ալ կան որ կը վերազինուին:

Այս յայտարարութեան վրայ, անմիջապէս ոտքի ելաւ Պ. Պոլտուին, փոխ — վարչապետը, պաշտպանելու համար կառավարութեան տեսակէտը: (Մաքտօնըլտ հիւանդ է): Ըստ թէ, վերջին տարիներու փորձառութենէն յետոյ, չկայ մէկը որ հաւատայ թէ կարելի է անմիջապէս իրականացնել ընդհանուր զինաթափութիւնը: «Նոյն իսկ դժուար է ապահովութիւն յուսալ Եւրոպայի ներկայ վիճակին մէջ: Ի՞նչ ընել կը մնայ ուրեմն եթէ ոչ ջանալ կարգ — կանոնը պահպանել Եւրոպայի զանազան մասերուն մէջ: Այդ է որ կը կատարենք մենք: Անգլիական եւ ֆրանսական կառավարութեանց կարծիքով, հարկ է մասնաւոր արժէք տալ Գերմանիոյ գործակցութեան, այս գործին մէջ: Սըր Ճօն Սայմըն Պերլին պիտի երթայ 15 օրէն, որովհետեւ կը յուսանք թէ Պ. Հիթլէր առողջացած պիտի ըլլայ մինչեւ այն ատեն»:

Պ. Պոլտուին յետոյ մանրամասնօրէն պաշտպանեց սպառազինութեանց յաւելման ծրագիրը, զանոնք բաղդատելով միւս պետութեանց ուժին հետ, եւ շեշտեց թէ անհրաժեշտ է արդար համեմատութեան մը հասցնել Անգլիոյ ծովային, ցամաքային եւ օդանաւային կազմակերպութիւնը:

Վիճաբանութեանց խառնուեցաւ նաեւ Պ. Չէմպըլէն, ելմտական նախկին նախարարը, որ դիտել տուաւ թէ Անգլիոյ օդանաւային ուժը հինգերորդ կամ վեցերորդն է աշխարհի մէջ, եւ թէ ոչ մէկ մայրաքաղաքայնքան վտանգիննթարկուած է որքան Լոնտոն:

Պ. Պոլտուին իր ճառին մէջ բացատրեց թէ խորհրդային իշխանութիւնը, որ պարտաւոր էր առաջին օրինակը տալ իբրեւ չուենւորներու պետութիւն, չորս տարուան մէջ 640,000էն 900,000ի բարձրացուցած է իր զինուորներուն թիւը: «Ահագին համեմատութեան մը հասած է անոր հրասայլերու, զնդացիրներու եւ ծանր թնդանօթներու ճարտարագործութիւնը: 1926ին Ռուսաստան 800 առաջնակարգ օդանաւ ունէր: Այսօր անոնց թիւը կը հասնի 2000—2500ի: Իր զինուորական ելմտացոյցը մէկուկէս միլիոն բուբլի ամլի է, բաղդատելով անցեալ տարուան հետ: 1925էն ի վեր 66 միլիոն ոսկի խնայած ենք մեր զինուորական ելմտացոյցէն, բայց այս խնայողութիւնը եղած է ի վնաս մեր պաշտպանութեան»:

Իրան խաղաքներու մէջ կը տեղաւորէ վաչկատուն ցեղերը

Իրանի կառավարութիւնը որոշեց ցեղել վաչկատուն կեանքը, քաղաքներու մէջ տեղաւորելով ցեղախումբերու անդամները: Բոլոր վրանաբնակները պիտի տեղաւորուին քաղաքներու եւ գիւղերու մէջ: Միեւնոյն ատեն հանգանակութիւն պիտի կատարուի, որպէսզի վրանաբնակները կարենան շինուածանիւթ գնել, բնակարան կառուցանելու համար:

ԶԱՆԱԶԱՆ ԼՈՒՐԵՐ ՔԱՆԻ ՄԸ ՏՈՂՈՎ

ԶՕՐ. ՓԼԱՍԹԻՐԱՍ յուսահատելով մեկնեցաւ Միլանէն եւ Մարսէյլ հասաւ, ուրկէ Փարիզ կը սպասուի:

Հ Յ Դ.

Գաղութ

ՄԱՐՍԷՅԼԻ Պատանեկան Միութեան ընկերահամակրական դասախօսական ժողովը այս Շաբաթ երեկոյ ժամը 8.30ին Միութեանս Գրադարան-Ընթերցասրահին մէջ, 48. Րիւ Նաւարէնոյ: Կը դասախօսէ ընկ. Գօզըռ Հիւսեան, նիւթ ունենալով ազգայնութի՞ւն թէ միջազգայնութի՞ւն

ԼԻՈՆԻ «Վարանդեան» Կոմիտէն ընդհ. ժողովի կը հրաւիրէ բոլոր ընկերները այս Ուրբաթ երեկոյ ժամը 8.30ին, 181 Գուր Լաֆայէթ, Զարդարեան Գրադարանին մէջ:

«Վ Է Մ»

Մամուլի տակ է Ը. թիւը հետեւեալ բովանդակութեամբ.— ԴՐՕ՝ «Մի հատուած յուշերից», Ա. ԱՄԵՂԵԱՆ՝ «Դորպատի համալսարանը», Ա. ԱՍՏՈՒԱԾԱՏՐԵԱՆ՝ «Արամը», Ց. ԶԱՒԷՐԵԱՆ՝ «Թիֆլիսի բարբառի փնտռտուքներ», «Մարտիրոս Ղրիմեցու տաղերը», Վ. ՄԻՆԱԽՈՐԵԱՆ՝ «Շլիսել — բուրգի հայ կալանաւորը», ՍԱՄՍՈՆ՝ «Հայաստանի անցք. դէպքերը Պարսկաստանում», ԱՏ. ԽՕՋԱՐԵԱՆ՝ «Լ. Աթաբէկեանը իբրեւ բանաստեղծ», Ս. ՎՐԱՑԵԱՆ՝ «Տիկ. Ե. Զօրեան», ՀԻՆ ԹՈՒՂԹԵՐ.— Հայաստանի խորհրդ. արձանագրութիւնները.— ԱՆՑԵԱԼԷՆ.— ԿԵԱՆՔ ԵՒ ՄՇԱԿՈՅԹ.— ԳԻՐՔ ԵՒ ՄԱՄՈՒԼ.— ԳՐԱԽՕՍԱԿԱՆ: Վ. ԽՊ. ՄԱՆԿՈՒՆԻ՝ «Գէորգ Դ. եւ իր ժամանակը»:

«ՀԱՄԱԶԳԱՅԻՆ

Հայ Կրթ. եւ Հրատ. Միութեան ընդհ. ժողովը տեղի կ'ունենայ 17 Մարտ. կիրակի կէս օրէ վերջ ժամը 3ին, Փլաս տը լ'Օտէօն. Քաֆէ Վօլթէրի մէջ:

Օրակարգ.— Զեկոյց կեդրոնական Մարմնոյ եւ Հաշուետուութիւն. ընտրութիւն նոր վարչութեան եւ վերստուգիչ յանձնախումբի

Կարեւոր. ընդհ. ժողովին ներկայ կրնան բոլոր մասնաճիւղերու վարչութիւնները իրենց բոլոր անդամներով. Փարիզի անդամներն ու զաւառի ներկայացուցիչները:

Համաձայն Յօդ. 12ի. եթէ ներկաներուն թիւը կէսէն պակաս ըլլայ կը հրաւիրուի բ. ժողով նոյն օրը եւ նոյն տեղը ժամը 3.30ին. որուն որոշումները անկախ ներկայ եղողներու թիւէն՝ օրինաւոր կը նկատուի (Կնիք)

ՅՈՒՇԱՏԵՏՐ

ՖՐ. Կ. Խաչի Իսի լէ Մուլինոյի մասնաճիւղի դասախօսութիւնները տեղի կ'ունենան ամէն Հինգշաբթի երեկոյ: Առաջին դասախօսութիւնը վաղը Հինգշաբթի երեկոյ ժամը 9.30ին իր Դարմանատան սենեակը, 253 Րիւ Ժան Ժաք Րուսօ

«ՅԱՌԱՋ»Ի ԹԵՐԹՕՆԸ (40)

ԽԱԶԱՓՈՂԻ ՅԻՇԱՏԱԿԱՐԱՆԸ

»»»··«««

Գրեց՝ ՐԱՖՖԻ

Պատահում էր, որ ամիսներով կորչում էինք, թափառում էինք զանազան երկիրներ, եւ մեր ձեռքը ընկած ապրանքը հաւաքում էինք այստեղ: Այս քաղաքում կար մի բարեսիրտ եւ արդար սեղանաւոր, որը քաւոր Պետրոսի վաղեմի ծանօթն էր: Մեր փողերը յանձնում էինք նրան: Սեղանաւորը ճանաչում էր մեզ մեր իսկական անուններով: Նա գիտէր, որ մենք որտեղացի ենք, ինչ մարդիկ ենք, բայց չգիտէր մեր իսկական պարապմունքը: Մենք յայտնի էինք նրան իբրեւ օրինաւոր վաճառականներ, որ ասիական ապրանքների առեւտուր են անում: Բայց թէ հեռու տեղերում ի՞նչ գործերով էինք զբաղուած, կամ ի՞նչ միջոցներով այդ գումարները հաւաքւում էին մեր ձեռքում,— դրանց մասին նա ոչինչ տեղեկութիւն չունէր:

Երեւում է, կեանքի մէջ ճշմարտութիւնը այնքան անհրաժեշտ է մարդու համար, որ ամենաստրապաշտելի չարագործն անգամ պէտք է ունենայ գոնէ մի բարեկամ, որի հետ պէտք է անկեղծ լինի: Քաւոր Պետրոսի յարաբերութիւնները յիշեալ սեղանաւորի հետ թէեւ իսկութեամբ այսպէս չէին. բայց նա դարձեալ պահպանում էր բոլոր ճշգութիւնները ինչ որ վայել են մի բարեկամի, մի ազնիւ մարդու: Սեղանաւորը մեծ վստահութիւն ունէր նրա հաւատարմութեան վրայ, մանաւանդ այն պատճառով, որ համարում էր նրան միամիտ, բարի եւ ճշմարտասէր մարդ: Ամէն անգամ, երբ յայտնւում էինք այդ քաղաքում, սեղանաւորը մեզ հրաւիրում էր իր տունը: Նրա կինը, երեխաները, աղախինները, սպասաւորները բոլորը ճանաչում էին քաւոր Պետրոսին,— եւ բոլորի համար քաւոր Պետրոսը ունէր անուշ խօսքեր, զուարճացնելու, ծիծաղեցնելու եւ գրաւելու համար:

Նրանք սիրում էին լսել քաւոր Պետրոսի ճանապարհորդութիւնների պատմութիւնը: Այդ «Թափառական հրէան» համարեա ամէն երկրում եղել էր եւ ամէն երկրի մասին կարող էր պատմել նրանց շատ հետաքրքիր տեղեկութիւններ: Թէեւ երբեմն նա առասպելներ էր պատմում, այսուամենայնիւ, մեծ ուշադրութեամբ լսում էին: Օրինակ, միանգամ ասում էր, թէ Հնդկաստանում մի կղզի կայ, որտեղ ոսկին ծնեբեկի նման գետնից բուսնում է, աճում է եւ ճիւղեր է արձակում:

Այդ լաւ է, ասաց սեղանաւորը զարմանալով,— կարելի է գնալ այնտեղ եւ քաղել մի ամբողջ ոսկու հունձք.

— Եթէ հեշտ լինէր, ամէն մարդ կը գնար, պատասխանեց քաւոր Պետրոսը ժպտելով:

— Ի՞նչ դժուարութիւն կայ:

— Շատ դժուարութիւններ:— Կղզին կախարդուած է: Նաւերը հազիւ կարող են մօտենալ նրա եզերքին: Հէնց որ մօտեցան, սոսկալի ալեկոծութիւններ կը տանէ նրանց դէպի ովկիանոսի յատակը: Պատահել է, որ մարդիկ ալեկոծութիւնից եւս ազատուելով դուրս են եկել նրա ցամաքի վրայ: Բայց այդ մարդիկը այլ եւս չեն վերադարձել. նրանք կերպարանափոխուել են, կապիկներ են դարձել եւ մնացել են այնտեղ:

— Ուրեմն ոչինչ հնար չկայ այնտեղ գնալու:

— Ինչպէս չկայ, միայն պէտք է գտնել կախարդուած կղզու թիլիսմանը: Հազարաւոր Բրամիններ քննում են գրքերը, աշխատում են լուծելու թիլիսմանը, բայց դեռ ոչինչ հետեւանքի չեն հասել: Անգլիացիք միլիոններ կը տային եթէ մէկը գտնելու լինէր անմատչելի կղզու կախարդական բանալին:

Յետոյ պատմում էր նա, թէ մի այլ կղզում (դարձեալ Հնդկաստանում) գտնւում են այնպիսի հսկայ մեղուներ, որ մարդիկ նրանց մէջքի վրայ թամբ են դնում, նրանց բերանը սանձ են դնում, եւ ձիու նման նստում են նրանց վրայ, ուր որ կամենում են, գնում են: Եւ քաւոր Պետրոսը խիստ ծիծաղելի կերպով նկարագրում էր իւր մի հետաքրքիր ճանապարհորդութիւնը մեղումի մէջքի վրայ նստած: Զարմանալին այն էր, որ նրա լսողները այնքան փոքր տեղեկութիւններ ունէին հեռաւոր երկրների մասին, այնքան սակաւ ճանաչում էին երկրագունդը, որ բոլորովին հաւատում էին նրա պատմածներին:

Ահա այսպիսի եւ դրա նման պատմութիւններով էր զբաղեցնում քաւոր Պետրոսը իւր ունկնդիրներին:

Իւր հաշիւների մէջ քաւոր Պետրոսը վերին աստիճանի ճիշդ էր սեղանաւորի հետ: Շատ անգամ նրանից բաւական խոշոր գումարներ էր փոխ առնում, երբ թէ մի առեւտրական ընդարձակ ձեռնարկութեան համար: Բայց ինձ յայտնի էր, որ քաւոր Պետրոսը ոչ փողի կարօտութիւն ունէր եւ ոչ առեւտրական ընդարձակ ձեռնարկութիւնների: Նա վեր առած գումարը այնպէս անշարժ պահում էր իր մօտ, մինչեւ լրանում էր իւր առած պարտամուրհակի ժամանակը: Այդ միջոցին տանում էր փողը, իւր տոկոսով յետ էր տալիս, պարտքը վճարում էր եւ ստանում էր պարտամուրհակը: Այդ անում էր նա իւր վարկը պահպանելու համար:

Միանգամ մեզ հարկաւորեց վեր առնել սեղանաւորից 15000 բուբլի: Փողերը բերեցինք մեր իջեւանը, կրկին համրեցինք, տեսանք որ 1000 աւել է: Սեղանաւորը փոխանակ 15 հազար բուբլի, սխալմամբ տուել էր 16 հազար բուբլի, իսկ 15ի պարտամուրհակ էր առել: Քաւոր Պետրոսը միւս օրը հազար բուբլի յետ տարաւ, յանձնեց սեղանաւորին այսպիսի գանգատներով.

— Այդ ի՞նչ արեցիք ինձ հետ, Աղա(?) կարապետ(?) Յաղէիչ, այսպէս էին կոչում սեղանաւորին,— Եթէ ես այս գիշեր մեռնելու լինէի, ի՞նչ կը լինէր իմ հոգու ճարը: Երեւի, դուք իմ հոգին կորցնել էիք ուզում....

Սեղանաւորը մնաց զարմացած:

— Ի՞նչ կայ, ի՞նչ է պատահել, Պետր Աբրամիչ, հարցրեց նա, խնդրելով վրդովուած քաւոր Պետրոսին նստել.

Պետր Աբրամիչը ոչինչ չէ խօսում, լռութեամբ դնում է սեղանաւորի առջեւ 1000 բուբլի:

— Այդ ի՞նչ փող է, հարցնում է սեղանաւորը:

(Շար.)

Le Gérant: H. STEPHAN
17. Rue Damesme. PARIS (13)
Imprimerie A. DER (AGOPIAN)

LE PREMIER QUOTIDIEN ARMENIEN EN EUROPE

ՕՐԱԹԵՐԹ՝ ԱԶԳԱՅԻՆ, ՔԱՂԱՔԱԿԱՆ, ԳՐԱԿԱՆ

HARATCH

(Fondé en 1925) :-: R. C. Seine 276.286

Directeur et Propriétaire : SCH. MISSAKIAN
Rédaction et Administration
ԽՄԲԱԳՐՈՒԹԻՒՆ ԵՒ ՎԱՐՉՈՒԹԻՒՆ
17, Rue Dameane, PARIS (13e)
Téléphone : Glacière 15 – 70
(ԵՐԹԵՒԵԿԻ ՀԱՄԱՐ՝ Métro : TOLBIAC)

ԲԱԺԱՆՈՐԴԱԳՐՈՒԹԵԱՆ ՊԱՅՄԱՆՆԵՐ.— ՏԱՐԵԿԱՆ ՎԵՑԱՄՍԵԱՅ ԵՌԱՄՍԵԱՅ

	Տարեկան	Վեցամսեայ	Եռամսեայ
Ֆրանսա եւ գաղութներ	140 ֆրանք	70 ֆրանք	35 ֆր.
Անգլիա, Եգիպտոս, Զուիցերիա, Իտալիա	250 »	130 ֆրանք	—
Ամերիկա եւ ուրիշ երկիրներ	200 ֆրանք	100 ֆրանք	—

ՀԻՆԳՇԱԲԹԻ 14 ՄԱՐՏ
JEUDI 14 Mars 1935

11րդ ՏԱՐԻ - 11e Année Nº 2753

Խմբագիր՝ ՇԱՒԱՐՇ ՄԻՍԱՔԵԱՆ

ԳԻՆ 50 ՍԱՆԹԻՄ

ԵՐԿՈՒ ԽՕՍՔ

ՑՆՈՐԱԿԱՆՆ ՈՒ ՀԻՄՆԱԿԱՆԸ

»»» · · «««

Հիմա որ բոլորս ալ ծանօթ ենք համատարած ողբերգութեան, ի՞նչ միջոցներ կամ ելքեր ունինք, չարիքը մեղմացնելու, նուազագոյն բարիքը ապահովելու համար։

Բազմաթիւ մեղմացուցիչ դարմաններու հետ, կը յիշուին երկու հիմնական ելքեր,— ներգաղթ եւ «զանգուածային հպատակութիւն»։

Զանազան առիթներով գիտել տուինք թէ՝ մեր բարի կամքէն կախուած չեն ոչ մէկը, ոչ ալ միւսը։

Ներգաղթի մասին կարելի է խօսիլ, տակաւին, եւ պիտի խօսինք։ Իսկ միւսը, «զանգուածային հպատակութիւն», ցնորք մըն է, որուն հաւատացողները կա՛մ այս երկրին օրէնքները չեն գիտեր եւ կամ գիտնալով հանդերձ, կ՚ուզեն մոլորեցնել հանրային կարծիքը։ Ինչ որ կը նշանակէ «չանթաժ». ուրիշ բառով մը՝ «միսթիֆիքասիոն»։

Այսքան կտրուկ բանաձեւելով հարցը, մենք սիրտ չունինք խելք սորվեցնելու ո եւ է մէկուն, մանաւանդ քաղաքական «րուհ–ճի»ներուն։

Եւ աւելորդ կը սեպենք բացատրել, նաեւ, հաւաքական հպատակութեան առաւելութիւններն ու անպատեհութիւնները, ազգային կամ իրաւական տեսակէտով։

Անոնք որ կը հաւատան, կրնան չարունակել իրենց մարզանքները։ Կրնան օրօր կարդալ իրենց ուզածին չափ, մինչեւ որ լսողները թմրին կամ քնացողները արթննան։

Բայց, իրաւունք չունին պահանջելու որ մենք ալ ձայնակցինք իրենց հրաշապատում համերգին։

Մեր ձեռնպահութիւնը ինչո՞վ կը նուազեցնէ իրենց գիւտին յաջողութիւնը, երբ կը խօսին յանուն հազարաւոր թեկնածուներու, եւ հաւատացողներ կուտան, աւետաբեր լուրեր ալ կը տարածեն, բերանացի թէ գրաւոր։

Թող իրենք օգտուին, մենք ալ կը ծափահարենք, իմանալով որ գոնէ քանի մը հազար հայրենակիցներ փրկուած են անստուգութենէ եւ թշուառութենէ։

Այս առթիւ, տարրական պարկեշտութիւնը կը պահանջէ որ «րուհճի»ները մէջտեղ դնեն իրենց փաստերը, ապացուցանեն իրենց համոզման հիմքերը։

Չի բաւեր ասելի – անգլին փափսալ թէ «կ՚ընդունին, բայց մեր մենծերը հակառակ են»։

«Ցառաջ»ը որ եւ է կապ չունի «մենծ»երու հետ, եւ զզուանքով կը մերժէ այն աղտոտ վերագրումները որ գրի կ՚առնուին պարբերաբար, միտք պղտորելու համար։

×

Իսկ ներգա՞ղթը։

Հակառակ բոլոր բացասական երեւոյթներուն, կ՚արժէ միշտ արծարծել այս հարցը, իբրեւ միակ հիմնական ելքը։ Կ՚արժէ փորձել բոլոր միջոցները, գոնէ քանի մը հազար «հայմաթլոս»–ներ, ամէնէն անճարները փոխադրելու համար։

Առնուազն հինգ հազար հաշուելով այս բազմութիւնը, եթէ անոր կէսն իսկ ընդունին, մեծագոյն սփոփանքը պիտի ունենանք, առ այժմ։

Արդ, ներգաղթ պիտի կատարուի՞ այս տարի, գարնան կամ աշնան։

Անցեալ տարի խոստացեր էին, Բարեգործականի միջոցաւ, բայց ամիսներ անցան եւ նոր լուր չունինք։

Միայն այս պարագան բաւական է, որպէսզի բոլոր ուժերը լարուին եւ անմիջական ներգաղթ պահանջուի միարերան։ Նոյն իսկ մինչեւ խորհրդային դեսպանատուն դիմելով, քանի որ Հայաստանի ներկայացուցիչն ալ ան է։

Դիմումը կրնան կատարել Միացեալ Ցանձնաժողովը, Բարեգործականը եւ Հօկը հաւաքաբար, կամ թշուառները իրենք, օրինական բոլոր միջոցներով։

Անշուշտ խորհրդային իշխանութիւնն ալ իր ըսելիքները պիտի ունենայ։

Այդ պարագային, պէտք է իրենց խօսքերը գործի վերածելու ճիգ մը փորձեն բոլոր անոնք որ Երեւանի կը փառաբանեն տանիքներու կատարէն, եւ տարինէ ի վեր։

Անոնք չունին աւելի թանկագին պատեհութիւն, արժեցնելու համար իրենց հաւատարիմները, յաւակնութիւնները, իմաստութիւնը եւ … «Հայաստանասիրութիւնը»։

Եթէ մեզի, «թշնամիներ»ուս ալ պարտականութիւն մը կ՚իյնայ, պատրաստ ենք սրտանց կատարելու, կը բաւէ որ թօթվեն իրենց կանխակալ կարծիքները եւ ժանգահար իմաստակութիւնները։

Անհատապէս աղաչե՞լ ամբողջ կեղպարանքով ներկայանալու Մոսկուայի կամ Երեւանի առջեւ։ Ոչ թէ իբրեւ ճիտը ծուռ խնդրարկու, այլ իբրեւ արդար իրաւատու։

Եթէ սխալուած էք աղերսագիրներ մատուցանել օտար կառավարութեանց, պատճառ չկայ որ պաղատագին կոչեր ուղղէք բանուորա – գիւղացիական իշխանութեան մը, յանուն բանուորներու եւ գիւղացիներու։

Պէտք է հարցը ձեւակերպել տարրական իրաւունքի հիման վրայ, ի հարկին յանձնառութիւններ ալ ստանձնելով, փոխադարձաբար։

Ունի՞նք այդ կեդրոնական եւ կենդանի մարմինը, կատարելու համար այս տարրական պարտականութիւնը։

Պատասխանը կը սպասենք բոլոր իրաւատուներէն եւ «Հայաստանասէր»ներէն։

Շ.

ՎԵՐՋԻՆ ԺԱՄ

ՅՈՒՆԱԿԱՆ ԱՊՍՏԱՄԲՈՒԹԵԱՆ ՔԱՅՔԱՅՈՒՄԸ

ՎԵՆԻԶԵԼՈՍ ԻՏԱԼ. ԿՂԶԻ ՄԸ ԱՊԱՍՏԱՆԵՑԱՒ

—o · o—

300,000 ՔԱՂԱՔԱՑԻՆԵՐ ԿԸ ԴԻՄԱՒՈՐԵՆ ԶՕՐ. ՔՈՆՏԻԼԻՍԸ

Յունական ապստամբութեան վերջին արարը փակուեցաւ Վենիզէլոսի փախուստով։

Ինչպէս հաղորդած էինք երէկ, Մակեդոնիոյ եւ Թրակիոյ ճակատին քայքայումէն յետոյ, անձնատուր եղաւ նաեւ նաւատորմը, բացի «Աւերոֆ»էն։ Մարտ 12ին, Վենիզէլոս, իր կինը եւ համախոհները այդ յածանաւին մէջ նստելով, ցամաք իջան Քասոս կղզին (Երկոտասան կղզիներ) որ կը գտնուի Հռոդոսի արեւելեան կողմը եւ կը պատկանի Իտալիոյ։ Փախստականները ցամաք հանելէ յետոյ, «Աւերոֆ» մեկնեցաւ Պիրէոն, անձնատուր ըլլալու համար։ Վենիզէլոսի կ՚ընկերանային 60 սպաներ եւ քաղաքացիներ, որոնք արգելափակուեցան։ Հռոմէն կը հեռագրեն թէ Վենիզէլոս քաղաքական յանցաւոր պիտի համարուի, եւ հետեւաբար չպիտի յանձնուի, քանի որ իտալական օրէնքը կ՚արգիլէ քաղաքական յանցաւորներու յանձնումը։

Երբ Վենիզէլոսի փախուստը լսուեցաւ, քանի մը ռմբաձիգ օդանաւեր ճամբայ ելան, «Աւերոֆ»ը կեցնելու համար, բայց յածանաւը իտալական ջուրերը հասած էր արդէն։

Վենիզելոս կուլայ եւ յայտարարէ..

Ապստամբութեան վիժումէն քանի մը օր առաջ, «Փարի–Սուար» յատուկ օդանաւ մը վարձած եւ ղրկած էր Կրետէ, գործողութեանց հետեւելու համար։ Օդանաւին մէջ կը գտնուէին հռչակաւոր շրջուն թղթակիցը՝ Տիկին Թիթայնա, մեքենավարը եւ անթել հեռագրիչը։ Կրետէի ապստամբները կրակի բռնեցին օդանաւը, որ վար իջաւ ծակ – ծակ եղած եւ այլեւս անպէտ։ Երեք ուղեւորները հրաշքով ազատեցան։ Այդ միջոցին Վենիզէլոս արդէն մարտանաւ նստած էր, բայց Տիկին Թիթայնա յաջողեցաւ ունկնդրութիւն ստանալ եւ խօսակցիլ։ Համաձայն իր պատմութեան, Վենիզէլոս մահացու անձկութեան մը մատնուած էր, գոյնը նետած էր եւ աչքերը արցունքով լեցուած էին։ Իր առաջին հարցումին, ծերունի վարչապետը պատասխանեց.

— «Կ՚ապահովցնեմ ձեզ թէ յեղափոխութիւնը արդար էր. բայց ես չէի ուզեր։ Այլեւս պիտի քաշուիմ քաղաքական կեանքէն եւ վճռապէս որոշած եմ երբեք ոտք չկոխել իմ հայրենի երկիրս»։

Տիկին Թիթայնա կը հարցնէ թէ ո՛ւր պիտի երթայ։ Վենիզէլոս կարճ պատասխան մը կուտայ.— «Ամբողջ յոյսս դրած եմ փրանսացի բարեկամներուս վրայ»։ Յետոյ նորէն փղձկելով, կ՚աւելցնէ.

— «Ամբողջ կեանքիս մէջ եւ բոլոր սրտովս ուզեցի գլուխ հանել Կրետէի եւ Յունաստանի միութիւնը, տոգորուած՝ խոր, փոխադարձ խանդաղատանքով մը։ Կ՚երդնում թէ միշտ այս էր միակ բաղձանքս»

Ցաղթանակի անմիջական տպաւորութեան տակ, Աթէնքի քաղաքապետական խորհուրդը պատուակալ քաղաքացիներուցանկէն ջնջեց Վենիզէլոսի անունը։ Միեւնոյն ատեն փոխուեցաւ Վենիզէլոս փողոցին անունը եւ կոչուեցաւ Ցալտարիս։

⁂ Նաւատորմին անձնատուութենէն եւ ըմբոստ սպաներու փախուստէն յետոյ, այն սպաները որոնք վար դրուած էին իբրեւ պատանդ, վերստանձնեցին մարտանաւերուն հրամանատարութիւնը, յանուն օրինաւոր կառավարութեան։ Կրետէի կառավարիչը եւ զինուորական հրամանատարը, որոնք նոյնպէս արգելափակուած էին, վերահաստատուեցան իրենց պաշտօններուն մէջ։

⁂ Հանրապետութեան նախագահը յայտարարութիւն մը ուղղելով, ազգին երախտագիտութիւնը յայտնեց կառավարութեան։ Այս առթիւ երեւիրեց ժողովուրդը անվերապահ հպատակութիւն յայտնել ազգ. կառավարութեան։

Ցանցաւորները պիտի պատժուին անխնայ

Զօր. Քոնտիլիս, Մակեդոնիոյ յաղթականը, Աթէնքի մէջ ընդունուեցաւ աննախընթաց հանդիսաւորութեամբ։ Երեք հարիւր հազար քաղաքացիներ կը մասնակցէին ցոյցին։ Զօրավարը Աթէնք հասաւ օդանաւով եւ դիմաւորուեցաւ անհամար բազմութեան մը կողմէ։ Օդանաւային կայանէն (Թաթոյ) մինչեւ քաղաք ինքնաշարժներու գետ մըն էր որ կը հոսէր։ Զօրավարը ուղղակի վարչապետին բնակարանը գնաց։ Քիչ յետոյ վարչապետը եւ զօրավարը երեւցան պատշգամէն, խելայեղ ծափերու մէջ։ Վարչապետը Աթէնքի ժողովուրդին շնորհակալութիւն յայտնելով, ճառ մը խօսեցաւ եւ փառաբանեց օրէնքին յաղթանակը։ Յետոյ աւելցուց.

— Անոնք որ զէնք բարձրացուցին հայրենիքին դէմ, պիտի պատժուին ոչ միայն արդարադատութեան օրէնքով, այլ եւ մշտնջենապէս պիտի վտարուին քաղաքական կեանքէն, իսկ մենք յամառօրէն պիտի աշխատինք երկիրը կազմակերպել նոր հիմերու վրայ։ Յոյները կրնան վստահ ըլլալ, օրէնքը պիտի գործադրուի այնպէս որ այլեւս անկարելի դառնայ կրկնել այս արկածախնդրութիւնը։

Չորեքշաբթի օր տօն հռչակուած էր ամբողջ երկրին մէջ, բոլոր խանութները եւ գործարանները փակուած էին եւ փողոցները դրօշազարդուած։ Հայրենասիրական երգեր կը թնդացնէին օդը։

⁂ Վարչապետ Պ. Ցալտարիս հետեւեալ յայտարարութիւնը ըրաւ մամուլին.

— «Ո՛ր եւ է ներողամտութիւն չպիտի ցուցնենք ոճրագործներուն։ Անոնց հանդէպ օրէնքը պիտի գործադրենք ամենայն խստութեամբ։ Կառավարութիւնը ժողովուրդին աջակցութեամբ պիտի դարմանէ գործուած աւերները, պիտի ապահովէ անդորրութիւնն ու բարօրութիւնը։ Ապստամբները իրենց գլուխն ունենալով Պ. Վենիզէլոսը, նոր դառնութիւններ պատճառեցին իրենց ոճրապարտ փորձով։ Այս եղերական դէպքերը պարտք կը դնեն մեր վրայ անհրաժեշտ պատիժները տնօրինել։ Պատիժները պիտի տրուին բարեխղճօրէն, ներշնչուած՝ բացարձակ անհրաժեշտութեան ոգիով եւ կարելի եղածին չափ սահմանափակ։

⁂ Սոֆիայէն կը հեռագրեն թէ յունական կառավարութիւնը խնդրած է իրեն յանձնել Զօր. Քամէնոսը եւ սպայակոյտը, որոնք Պուլկարիա ապաստանած էին։ Յունաստան քաղաքական յանցաւոր չի նկատեր այս փախստականները, ամբաստանելով թէ դրամ գողցած են ազգ. դրամատան Սէրէզի մասնաճիւղէն։

⁂ Հաղորդակցութիւնները վերահաստատուեցան ամբողջ երկրին մէջ։ Գրաքննութիւնը եւ պաշարման վիճակը մեղմացան եւ արտօնութիւն տրուեցաւ վերհրատարակելու ընդդիմադիր թերթերը։ Օտար օդանաւերն ալ պիտի կրնան երթեւեկել առաջուան պէս։

Երէկ իսկ (չորեքշաբթի) սկսան գործել արտակարգ զինուորական ատեանները, դատելու համար անձնատուր եղած կամ գերի բռնուած կարեւոր ապստամբները։ Կառավարութիւնը ներողամտութեամբ պիտի վարուի այն զինուորներուն հետ որոնք ակամայ հպատակած էին իրենց գերադասներուն։

⁂ Պաշտօնական զեկոյցի մը համաձայն, ապստամբութեան հետեւանքով եղած մարդկային կորուստներն են 15 մեռեալ եւ 100 վիրաւոր։

⁂ Պուլկարական կառավարութիւնը որոշեց կեդրոնացման բանակատեղի մը փոխադրել փախստական ապստամբները, գնոր տնօրինութիւն։

Ձերբակալութիւնները եւ հետապնդումները կը շարունակուին Աթէնքի մէջ։ Առջի օր անձնատուր եղաւ Զօր. Փափուլաս, որ կը փնտռուէր իբրեւ գործակից Վենիզէլոսի գաղտնի կազմակերպութեան։

Կառավարական իշխանութիւնը վերահաստատուեցաւ նաեւ Քիոս, Միտիլլի և Սամոս կղզիներուն մէջ, որոնք ապստամբներուն ձեռքը անցած էին։

⁂ Կը հաստատուի թէ Վենիզէլոս առժամեայ կառավարութիւն մը հաստատած էր, արտաքին, ներքին, պատերազմական, ելմտական եւ ծովային նախարարներով, որոնք բոլորն ալ ծանօթ գործիչներ են։

Ի՞նչպէս խորտակուեցաւ Մակեդոնիոյ ճակատը

— •• —

Նորագոյն տեղեկութիւններ կը հաստատեն թէ Մակեդոնիոյ ճակատին խորտակումը տեղի ունեցաւ կայծակի արագութեամբ, ամէնէն առաջ խուճապի եւ փախուստի մատնելով ապստամբութեան վարիչները։ Մակեդոնիոյ հրամանատարութիւնը իր յոյսը դրած էր «Հելլէ» մարտանաւին վրայ, որ իբրեւ շաղկապ կը ծառայէր ապստամբներուն եւ Կրետէի միջեւ։ Երբ այս մարտանաւը անձնատուր եղաւ, ապստամբները անելի մատնուեցան։ Խուճապը սկսաւ Սէրէզէն, երբ հակավենիզէլոսեան տարրերը ըմբոստանալով, մասնաւոր պատուիրակութիւն մը ղրկեցին եւ քաղաքը յանձնեցին Զօր. Քոնտիլիսի։ Պատերազմական նախարարը

(Լուրերու շարունակութիւնը կարդալ Դ. էջ)

ԶԻՆՈՒՈՐՈՒԹԵԱՆ ԵՐԿԱՐԱՁԳՄԱՆ ԾՐԱԳԻՐԸ

— · —

ԴԱՇԻՆՔԸ ԵՐԿՈՒ ՄԱՍԻ ԲԱԺՆՈՒԱԾ

Տեղական թերթերը կը գրեն թէ հաւանական է որ քաղաքական փոթորիկ մը պայթի վաղը, ուրբաթ, երեսփ. ժողովին մէջ, զինուորութեան շրջանի երկարաձգման օրինագծին առթիւ։ Վարչապետ Ֆլանտէն բացատրելով երկարաձգման անհրաժեշտութիւնը, վստահութեան քուէ պիտի պահանջէ։

Նախարարական խորհուրդի առջի օրուան նիստին մէջ, մեծ տարակարծութիւններ երեւան ելան։ Թէեւ բոլորն ալ կ՚ընդունին երկարաձգման անհրաժեշտութիւնը, գոցելու համար «ճահանջ» տարիներու բացը, բայց տարբեր տեսակէտներ ունին գործադրութեան եղանակներու մասին։ Այսպէս, Պ. Լավալ, Մանտէլ, Փէռնօ, Մառէն, Զօր. Մօռէն (պատերազմական) եւ Զօր. Տէնէն (օդանաւային) կ՚առաջարկեն պարզապէս երկու տարուան բարձրացնել զինուորութիւնը։ Մարաջախտ Փէթէն ալ այս տեսակէտը կը պաշտպանէ։ Սակայն դահլիճը նկատի առնելով ձախակողմեան հոսանքներու ընդդիմութիւնը, որոշեց հիմք ընդունիլ զինուորական օրէնքին 40րդ յօդուածը, որ կ՚ըսէ.– «Երբ պարագաները կը պահանջեն, կառավարութիւնը կրնայ առժամապէս դրօշի տակ պահել այն դասը որ լրացուցած է իր մէկ տարուան զինուորութիւնը»։

Այս յօդուածին հիման վրայ, կառավարութիւնը մշակած է օրինագիծ մը, որ կը տրամադրէ պահել մէկ տարուան շրջանը, բայց վեց ամիս աւելի պահել յառաջիկայ ապրիլին կանչուելիք զինուորցուները, իսկ միւսները (հոկտեմբեր) երկու տարի, մինչեւ 1940ի դասը։ Միեւնոյն ատեն զինուորութեան տարիքը պիտի ըլլայ 20, փոխանակ 21ի։

Վիճաբանութեանց ատեն, արմատական նախարարները առաջարկեցին յաւելման խնդիրը յետաձգել մինչեւ մայիս, երբ տեղի կ՚ունենան քաղաքապետական ընտրութիւնները, բայց աջակողմեանները մերժեցին։ Ընկերվարական եւ համայնավար երեսփոխանները արդէն իսկ պատրաստուած են, որ ո եւ է յաւելման ընդդիմանալու համար եւ պայքար կը մղեն ամէն կողմ։ Կը կարծուի թէ 160 արմատական երեսփոխաններէն 40ը դէմ պիտի քուէարկեն, իսկ 20ը ձեռնպահ պիտի մնան։ Այդ պարագային, նորէն կարելի է մեծամասնութիւն գոյացնել, բայց վստահութեան քուէն շատ տկար պիտի ըլլայ։

ԿԱՐՄԻՐ ԳԻԾԷՆ ՆԵՐՍ

Ս. Տ. ԳԱԲՐԻԷԼԵԱՆԻ ԽՈՐՀՐԴԱՒՈՐ ՀՐԱԺԱՐԱԿԱՆԸ

Ինչո՞վ բացատրել խորհ. Հայաստանի Ժողկոմխորհի նախագահ (վարչապետ) Ս. Տէր Գաբրիէլեանի անակնկալ հրաժարականը։

Իհարկէ, հիւանդութեան պարագան այս նոր կարգադրութեան մէջ որ եւ է դեր չի խաղար։ Եւ ճիշդ կը նկատէ «Յառաջի» խմբագրականը, թէ Տէր Գաբրիէլեանը հերթական զոհն է ներքին դաւադրութեանց։ Այս խորհրդաւոր փոփոխութեան բուն իմաստը հասկնալու համար, հետեւինք վերջին ամսուան դէպքերուն, ժամանակագրական կարգով։

Յունուար 9ին Երեւանի մէջ տեղի ունեցաւ Հայաստանի խորհուրդներու Ցրդ համագումարին բացումը։ Զորս օր վերջը, յունուար 13ին, նորընտիր Կեդր. Գործադիր կոմիտէն կը հաստատէ խորհ. Հայաստանի կառավարութեան մինչ-համագումարեան կազմը՝ Ս. Տէր Գաբրիէլեանի գլխաւորութեամբ։ Անհրաժեշտ է մատնանշել, որ համագումարին առջեւ կառավարութեան կողմէ զեկոյց կարդաց նոյն ինքը՝ Ս. Տէր Գաբրիէլեան։

Յունուար 15ին Թիֆլիսի մէջ գումարուեցաւ Անդրկովկասեան 7րդ համագումարը։ Ս. Տէր Գաբրիէլեան կը մասնակցէր այդ համագումարին եւ ընտրուեցաւ նախագահութեան անդամ։ Անդրկովկասեան կառավարութեան նախագահ Մուսաբէկովի զեկուցման առթիւ, Տէր Գաբրիէլեան ունեցաւ ելոյթ։

Յունուար 28ին Մոսկուայի մէջ բացուեցաւ իր աշխատանքները համամիութենական Խորհուրդներու 7րդ համագումարը, որուն դարձեալ կը մասնակցէր Ս. Տէր Գաբրիէլեան։ Սակայն, համագումարի կողմէ ընտրուած միութենական Կեդր. Գործ. Կոմիտէին կազմին մէջ կը բացակայէր Հայաստանի կառավարութեան նախագահին անունը։ Տէր Գաբրիէլեան չընտրուեցաւ նաեւ Ազգութիւններու խորհրդի անդամ։

Մոսկուայի համագումարէն 13 օր վերջը, Հայաստանի Կեդր. Գործ. Կոմիտէն իր փետր. 19ի որոշումով կը յայտնէ, թէ յարգելով Ս. Տէր Գաբրիէլեանի դիմումը, կ՚ազատէ զայն Հայաստանի Ժողկոմխորհի նախագահի պարտականութիւններէն։ Կառավարութեան նոր նախագահ կը նշանակուի Աբրահամ Գուլոյեանը, որ Մոսկուայի մէջ ընտրուած էր Խորհ. Միութեան Կեդր. Գործ. Կոմիտէի անդամ եւ նոյն կոմիտէի նախագահութեան անդամութեան թեկնածու։ Ուշագրաւ երեւոյթ է, որ խորհրդային պաշտօնաթերթեր բառով մը իսկ չյայտնեց իր համակրանքն այն մարդուն, որ վեց տարիներ շարունակ եղած էր կառավարութեան նախագահ։

Տէր Գաբրիէլեանի հրաժարականէն մէկ շաբաթ յետոյ, հեռագիրները հաղորդեցին թէ Անդրկովկասեան Կեդր. Գործ. Կոմիտէի նախագահ նշանակուած է Ենուկիձէն, որ աւելի քան տասը տարիէ ի վեր կը վարէր Խորհ. Միութեան Կեդր. Գործ. Կոմիտէի քարտուղարութիւնը։

Դիտմամբ դրի առինք այս մանրամասնութիւնները, որպէսզի հնարաւորութիւն ունենանք բանալու Տէր Գաբրիէլեանի խորհրդաւոր հրաժարականի բոլոր ծալքերը։ Մերհամոզումն այն է, որ դաւադրութիւնը կազմակերպուած է Մոսկուայի մէջ։ Ահա թէ ինչու։

Խորհ. Միութեան կառավարութեան նախագահ Մոլոտովի զեկուցումէն վերջ, արտայայտութիւններ ունեցան բոլոր խորհ. հանրապետութիւններու կառավարութեանց նախագահները։ Ցաչորդ օրն իսկ անոնց ճառերը եւ մեծադիր լուսանկարները տպուեցան Մոսկուայի պաշտօնաթերթերին մէջ։ Միայն Խորհ. Հայաստանի կառավարութեան նախագահն էր, որ չարտայայտուեցաւ։ Օրը օրին կը կազմուէր համագումարի օրագիրը, ուր մանրամասնօրէն կը նկարագրուէր ժողովներու ներքին անց ու դարձը եւ կը յիշուէին բոլոր խօսողներուն անունները։ Մոլոտովի զեկուցման առթիւ խօսողներու ցանկը արդէն փակուած էր եւ համագումարը սկսած էր արտայայտուիլ Օրջոնիկիձէի զեկուցման շուրջ, բայց եւ ոչ մէկ տեղ չէր յիշատակուած Ս. Տէր Գաբրիէլեանի անունը։ Միայն չորս օր վերջը, «Իզվեստիա»ի փետրուար 4ի թիւին մէջ, թերթին մէկ անկիւնը զետեղուած էր քանի մը տող, Ս. Տէր Գաբրիէլեանի զեկոյցը Հայաստանի տնտեսութեան մասին։ Իր ժամանակին մենք քաղուեցինք այս երեւոյթին դէմ։

Կարեւոր մանրամասնութիւն մը. — «Ս. Հ.» ը Մոսկուայի պաշտօնաթերթէն արտատպած էր համագումարին բոլոր անց ու դարձերը, ինչպէս եւ Ազրբէջանցի Մուսաբէկովի եւ Վրացի Մախարաձէի Մոսկուայի մէջ արտասանած ճառերը եւ զետեղած անոնց լուսանկարները։ Սակայն ոչ մէկ խօսք Տէր Գաբրիէլեանի զեկուցման մասին։ Ինչո՞ւ, այսպէս.

Պարզ անոր համար, որ Տէր Գաբրիէլեան համագումարին առջեւ չէ արտայայտուած։ Որովհետեւ, որ Հայաստանի կառավարութեան նախագահը կը հալածուէր Մոսկուայի մէջ, Վրացիներու եւ Ազրբէջանցիներու կողմէ։ Մուսաբէկով իր ճառին մէջ ոչ մէկ խօսք արտասանեց մեր երկրի տնտեսական վերելքին մասին եւ միայն խառօրէն քննադատեց պղնձի արտադրական ծրագրի թերակատարումը, այն ալ առանց Հայ անունը յիշելու։ Համագումարին քարտուղարն էր Վրացի Ենուկիձէն։ Քարտուղարն է, որ կ՚որոշէ խօսողներու անունները եւ մանրամասն գրանցութեամբ վերջ, հրատարակութեան կուտայ համագումարի աշխատանքներուն վերաբերող բոլոր նիւթերը։ Ակներեւ է, որ Ենուկիձէն ջանք չէ խնայած անտեսելու Ս. Տէր Գաբրիէլեանին անունը։ Դաւադրութեանց հետեւանք էր, որ Տէր Գաբրիէլեանը չընտրուեցաւ ոչ կեդր. գործադիր կոմիտէի եւ ոչ ալ ազգութեանց խորհրդի անդամ։ Որովհետեւ բոլոր հանրապետութիւններու կեդր. գործադիր կոմիտէներու եւ կառավարութեանց նախագահներն անպայման կ՚ընտրուին մէկ կամ միւս մարմնի անդամ։

Կասկած չկայ, որ Ս. Տէր Գաբրիէլեան երբ Հայաստան վերադարձաւ, արդէն իր ճակատագիրը որոշուած էր։ Հայաստանի կառավարութեան նախագահի անկումը ալ աւելի խորհրդաւոր կը դառնայ, երբ ան պաշտօնանկ կ՚ըլլայ ճիշդ Ենուկիձէի Թիֆլիս գալու նախօրէին։ Բացայայտ է, որ Ենուկիձէի մատը կայ այս գործին մէջ։

Մինչեւ Հայաստան պաշտօնի կոչուիլը, Ս. Տէր Գաբրիէլեան կը հանդիսանար Անդրկովկասի առեւտրական ներկայացուցիչը Մոսկուայի մէջ։ Այդ շրջանին գտնուելով Ռուսաստան, բազմիցս լսած եմ, որ Տէր Գաբրիէլեան մեծ համարում կը վայելէր կեդրոնական կառավարութեան մօտ եւ իր պաշտօնին բերումով օգտակար եղաւ Հայաստանի համար։ Մանաւանդ, երբ Անդրկովկասը դեռ տնտեսական միաւոր մը չէր կազմեր։ Առոր չհանդուրժեցին Վրացիները եւ նոյն Ենուկիձէի օժանդակութեամբ Տէր Գաբրիէլեանը աքսորեցին Հայաստան, անոր տեղ Անդրկովկասի ներկայացուցիչ նշանակելով Վրացի մը։

Հայաստան գալէ վերջ, Տէր Գաբրիէլեան նոյն եռանդով լծուեցաւ Հայաստանի վերաշինման գործին եւ յաճախակի Մոսկուա երթալով, չնորհիւ իր կապերուն, կը յաջողէր ի նպաստ Հայաստանի այս կամ այն որոշումներն ու գումարներ ապահովել։ Միայն անոր ջանքերուն պէտք է վերագրել, եթէ Մոսկուա համաձայնեցաւ Խ. Միութեան մէջ արհեստական ծծմբէ-ժի (քաուչու) միակ գործարանը չինել մեր երկրին մէջ։ Առոր ալ չէին կրնար հանդուրժել վրացի ու ազրբէջանցի համայնավարները։ Այս տեսակէտէն յատկանշական է, որ Մուսաբէկովի Մոսկուայի մէջ տուած զեկուցումը մէկ բառով իսկ չէր յիշատակեր ծծումբէժի գործարանը։ Նոյնը տեսանք նաեւ Մախարաձէի ճառին մէջ։

Վրացիներու եւ Ազրբէջանցիներու համբերութեան բաժակը լեցուեցաւ, երբ այս տարուան Թիֆլիսի համագումարին մէջ Տէր Գաբրիէլեան չատ զգոյշ եւ մանուածապատ ազգային թեքումէ յայտնաբերեց։ Խորհուրդներու անդրկովկասեան համագումարին մէջ, գաւնեկցային կառավարութեան նախագահ Մուսաբէկովի զեկուցման առթիւ, Տէր Գաբրիէլեան խիստ քննադատական ճառով մը ծաղկեց կառավարութեան տնտեսական քաղաքականութիւնը եւ Հայաստանի համար յաւելեալ պահանջներ առաջադրեց։ Ի՞նչ բսաւ. —

«Արդեօ՞ք ամէն ինչ արուած է Խորհ. Ֆեդերացիայի գոյութեան ժամանակաշրջանում, որպէսզի էլ աւելի սերտ, տնտեսապէս էլ աւելի միաձուլուած բոլոր երեք հանրապետութիւնների տնտեսական շահերը։

«Այդ ամուր տնտեսական միաձուլումը դեռ եւս անբաւարար է։ Կայ տնտեսական միաւորում, կայ տնտեսական միաւորման բոյը, սակայն չկան այն տարրերը, որոնք էլ աւելի կը հիւսեն միմիանց երեք հանրապետութիւններին»։

Ակնարկը շատ որոշ է։ Կ՚ուզէ ըսել թէ անդրկովկասեան կառավարութիւնը տնտեսական քաղաքականութիւն վարած ատեն չատաճնորդուիր ամբողջ երկրի շահերով, այլ իւրաքանչիւր հանրապետութիւն իր սեփական շահով կ՚առաջնորդուի։ Եւ եթէ Հայաստանը այդ ձեւէն չտուժէր, բնական է, որ այդպիսի դիտողութիւն չպիտի ըլլար։ Տէր Գաբրիէլեան Անդրկովկասի կառավարութենէն կը պահանջէ ընդհանուր ձեւով ուժ տալ ծանր քիմիական արդիւնաբերութեան, ուսումնասիրել հողին տակ ծածկուած հարստութիւնները, օգտագործել ջուրերը եւ ուժ տալ ոռոգման գործին։ Աւելի խօսուն կ՚ըլլայ ճիշդ այն գործերուն վրայ, որոնք թոյլ են Հայաստանի մէջ։ Առանձնապէս կանգ կ՚առնէ ոռոգման գործին վրայ.—

«Մեր բոլոր ելեկտրակայաններում օգտագործուած ջուրը մենք պէտք է ուղղենք միանգամից ջուր պահանջող հարիւր հազարաւոր հեկտար հողերի ոռոգման նպատակին»։

Ապա ներկայացնելով Սեւանայ լճի յայտնի ծրագիրը, Տէր Գաբրիէլեան կը գտնէ, որ «Սեւանայ լճի ամառային ջրերը, արդէն 10 հիդրոկայաններ անցնելուց յետոյ, 800,000 ձիու ուժի էներգիա (ուժ) տալուց յետոյ, բաց կը թողունն Սարդարապատի դաշտը ոռոգելու համար։ Հայաստանի 150 հազար տեսնետին լաւագոյն հողերը ոռոգելու դէպքում՝ Հայաստանը Քալիֆօռնիա կը դառնանին»։

Իմ հաստատ համոզումով, Տէր Գաբրիէլեանի ասպարէզը խորտակողը եղաւ այս ճառը։ Վրացի Բերիայի եւ Ազրբէջանցի Մուսաբէկովի քաղաքականութեան այս խիստ քննադատութիւնը փութացուց դէպքերու ընթացքը։ Հայաստանը Քալիֆօռնիա, —Այդ արդէն անհանդուրժելի էր։ Երեւի ի պատասխան հայկական Քալիֆօռնիային էր, որ Մուսաբէկով եւ Մախարաձէ Մոսկուայի մէջ կը պահանջէին կեդրոնական կառավարութեան օժանդակութիւնը, Վրաստանն ու Ազրբէջանը նոյնպէս Քալիֆօռնիայի վերածելու համար...

Հայաստանի մէջ վաղուց խուլ պայքար կար Խանջեանի եւ Տէր Գաբրիէլեանի միջեւ։ Գիտակ պատճառներն էին՝ Ս. Տէր Գաբրիէլեանի վայելած ժողովրդականութիւնը թէ Հայաստանի եւ թէ գաղութներու մէջ եւ, երկրորդ, Տէր Գաբրիէլեանի տարած ոչ-հայկական գիծը։ Եւ եթէ վերջինիս անկումն այսքան ուշ տեղի ունեցաւ, պատճառն այն էր, որ Մոսկուան կը պաշտպանէր Անդրկովկասի առեւտրական նախկին ներկայացուցիչը։ Սակայն, այն ինչ որ չկրցաւ յաջողցնել Խանջեան, Ենուկիձէի գործօն մասնակցութեամբ գլուխ բերին վրացի ու ազրբէջանցի համայնավարները լուծելով Ս. Տէր Գաբրիէլեանը։ Սաքօ Համբարձումեանի բախտին արժանացաւ նաեւ Սահակ Տէր Գաբրիէլեանը։

Անդրկովկասեան կառավարութեան նախագահ՝ Ազրբէջանցի Մուսաբէկովը, կուսակցութեան քարտուղար՝ Վրացի Բերիան եւ կենտգործկոմի նախագահ՝ Վրացի Ենուկիձէն կրնան հանգիստ քնանալ։ Հայաստանի մէջ մնացին ստրկամիտ ու հլու հպատակ Խանջեաններն ու Գուլոյեանները։ Բարի վայելում։

×

Գրի առնելով այս յօդուածը, բնաւ նպատակ չունիմ մեր պաշտպանութեան տակ առնել Սահակ Տէր Գաբրիէլեանը։ Միայն ուզեցի աւելորդ անգամ մը եւս հաստատել թէ Հայաստանի դժբախտութիւններէն մէկն ալ այն է, որ Անդրկովկասեան չափանիշով կարեւոր եւ հեղինակաւոր գործիչներ չունի։ Անդրկովկասի տէրերն ու անօրէնները Վրացիներն ու Ազրբէջանցիներն են։ Իսկ Հայաստանի համայնավարներուն մէջ եթէ գտնուի մէկը, որ քանայ քիչ թէ շատ ազգային գիծ պահպանել ու իրենց կամքին հակառակ երթալ, անմիջապէս գլխին հարուածը կ՚իջեցնեն։ Հայ համայնավարներու ներքին դաւերն ու նախանձը կը լրացնեն պակասը։ Ս. Տէր Գաբրիէլեանը վերջին մնացորդն էր, որմէ ազատուեցան Մուսաբէկովներն ու Ենուկիձէները։

ԱՇՈՏ - ԱՐՄԲՈՒՆԻ

ՃՇԴՈՒՄ — Կը խնդրուի մեզմէ ճշդել թէ՝ Աստուածաշունչի 1500ամեակի հանդէսին մէջ, «Կիլիկիա» երգչախումբին մասնակցողները Դպրեվանքի սանուհիներն էին եւ ոչ թէ Անարատ Յղութեան վարժարանի աշակերտուհիները։

ՖՐԱՆՍԱՅԻ ՅԱՅՏՆԻ ԽԻԳԱՂՏՆԻ ԽՄԲԱԿՑՈՒԹԻՒՆՆԵՐԸ

3.- Ֆրանսիսթներ

(Բ. եւ վերջին մաս)

Տեղացի ընկերվարականներու պաշտօնաթերթը՝ «Լը Փօփիւլէռ» այլապէս հետաքրքրական ուսումնասիրութիւն մը հրատարակեց, քանի մը ամիս առաջ, աջակողմեան կարգ մը կազմակերպութիւններու մասին, իրենց հանրային ապահովութիւնը վտանգող տարրեր, անոնց լուծումը պահանջելով։ Սկսած էր «Ֆրանսիսթ»ներէն։

Այնքան մանրամասն տեղեկութիւններ կուտայ, որ կասկած չի մնար թէ ո՞ւրկէ ձեռք ձգած է։ Կամ լրտես ունին վերին մարմնին մէջ, կամ կաշառած են անոր անդամներէն մէկը։

Նախ կուտայ Ֆրանսայի բոլոր մասնաճիւղերուն, անդամներուն, պետերուն թիւը, հասցէն, անունը։

Յետոյ, ապացուցանելու համար թէ զէնքով զինուած են անոնք, կը յիշէ այլեւայլ կոփիւներ, ոստիկանական տեղեկագիրներ, որոնք կը հաստատեն իր տեսակէտը։ Պատահաբար յիշենք քանի մը հատը։

Անցեալ յուլիսի սկիզբը, Վալանսիէնի ճամբուն վրայ ոստիկանները կը կեցնեն բեռնատար եւ մարդատար երկու ինքնաշարժեր։ Մէջը նստած Ֆրանսիսթներու պայուսակներէն կը գտնեն 15 կտոր զէնք, մեծ քանակութեամբ փամփուշտ, դանակ եւն.։

Քիչ յետոյ ատորին Նուցի մէջ, անոնցմէ մէկը ատրճանակով անդամներ կը կրակէ համայնավարներու խումբի մը վրայ։ Ու այսպէս՝ յաճախ։

Արդէն միւսներն ալ հպարտութեամբ կը խոստովանին որ «այդ իրենց պարտքն է»։ Առանց քաշուելու իրենց պաշտօնաթերթին մէջ դրին լուսանկար մը՝ որ ցոյց կուտայ խումբ մը հեծանիւաւոր «Ֆրանսիսթ» ներու տարբերանշաններով փորձ կատարելը։ Ի հարկէ՝ տեղը եւ օրուան պատահելը չէին ըսեր, բայց հակառակորդները կրցան իմանալ, թէ լուսանկարը քաշուած է Փարիզէն քիչ հեռու՝ Մանթ քաղաքի պարտէզներէն մէկուն մէջ։ Տէրը Գ. Լէօն Հիւսօն է, նախկին պատերազմական նախարար հանգուցեալ Մաժինոյի զինանօթերը եւ բարեկամ մը հանրապետութեան ներկայ նախագահին։

Յօդուածագիրը՝ Գ. Հանսէն կը թելադրէ ոստիկանութեան, որ գաղտնի գործակալ մը ղրկէ անոնց կեդրոնատեղին, գաղափար կազմելու համար բոլոր կազմակերպութիւններուն վրայ։ Կ՚արժէ պատմել։

Ով կ՚ուզէ թող ըլլայ-փողոցի դուռէն ներս մտածին պէս, անդունդէն վար կը վազեն երկու կապոյտ շապիկաւոր կամաւորներ, զէնքը մէջքին կապած եւ բերը (մաթռաք) կողքէն կախ։ Սանդուղին գլուխը կը սպասէ ուրիշ կամաւոր մը, լեցուած որսորդի զէնքի մը քով։ Դեռ հոն չհասած՝ փոքրիկ դուռը կը բացուի եւ ներս կը մտնէ քաղաքային հագուստով Ֆրանսիսթ մը, որ նոյնպէս տարբերանշան մը կը հանէ գրպանէն, ու այսպէս երեք չորս թիկնապահներով, այցելուն առաջ փառաց կ՚առաջնորդուի դրասենեակ մը, բացատրելու համար իր այցելութեան պատճառները։

Ֆրանսիսթներու մարտական խումբերը կազմակերպուած են կանոնաւոր բանակի հիման վրայ։ Միայն փոխուած են աստիճաններու անուանները։ Կոշիկ, ռազմափորձի ձեւերը ընդօրինակուած են հետեւակազորէն։

Զինուորական կրթութիւն ստացած որակաւոր անդամներ ունենալու համար, Ֆրանսիսթները քալելու, բաց դաշտի եւ քաղաքի վրայ յարձակելու կանոնաւոր փորձեր կը կատարեն, տեսականէն անցնելով գործնականին

Իրենց բանին նայելով, ունին զէնքի եւ ռազմամթերքի պահեստներ, յարձակողական եւ պաշտպանողական գործիքներ, հեռագիր բարակներ, ծածկագիր, լուր տալու եւ ստացող անթել գործիքներ, եւն.։

Այս տեսակէտով շատ բան կը խօսին «Ֆրանսիսթ»ի 23 սեպտ.ի համարին մէջ գրուած հետեւեալ հրահանգները.

7րդ շարժմամ հրաման. —

1 Երրորդ, չորրորդ, եւ հինգերորդ վաշտերը, երկու օրուան համար պիտի մասնակցին հաւաքումներու եւ զինավարժութեան փորձերուն։ Այդ օրերն են ծ (շաբաթ կը ծշանակէ) եւ ծ 1 (կիրակի)։

2. Երրորդ եւ չորրորդ վաշտերը պիտի հաւաքուին որոշուած հետեւեալ շրջագիծներուն մէջ, 41–42.41–43. 41–45։

4. Անհրաժեշտ զէնքերը պիտի յանձնուին ծ 1 օրը, որոշուած մասնաւոր կէտերու վրայ։

5. Վերոյիշեալ կէս վաշտերու անդամները պէտք է իրենց հետ ունենան երկու օրուան բաւարար ուտելիք։

8. Ք. օդանաւը պիտի մասնակցի գործողութիւններուն եւ պիտի գտնուի երկրորդ վաշտի հրամանատարի տրամադրութեան տակ։

9. ծ 4 օրուընէ սկսեալ, լուր տրւող եւ ստացող բոլոր անթել գործիքները պէտք է զետեղուած ըլլան իրենց տեղերը եւն.։

Ֆրանսիսթներու առաջին բաժնի հրամանատար թիւ 5263

Թէեւ անիրագործելի բաներ չեն, բայց կը կարծեմ, որ քիչ մըն ալ կը չափազանցեն՝ ուրիշներու վրայ ազդելու համար։ Թող որ այս ձեւով օրէնքի դէմ գացած կ՚ըլլան, որովհետեւ այդպիսի գործիքներ արգիլուած են ոչ — պետական կազմակերպութիւններուն

Պարզապէս զինուորական այս կրթութեան հետ կը սորվին նաեւ ուրիշ մը, փողոցային կռիւներու համար։ Տանք քանի մը յօդուածներ «Մարմնակրթանքի դասընթացք»էն. .

«Ձեր բազուկները անցուցէք հակառակորդին կռնակին տակէն, ցատկեցէք կռնակին վրայ, եւ զօրաւոր շարժումով մը եւ քաշեցէք գլուխը, մինչեւ որ ողնայարը կոտրի»։

«Երկու ձեռքերով զօրաւոր մը բռնեցէք հակառակորդին վիզը, մատներով ճնշեցէք ծոծրակը, եւ երկու բթամատը Ադամախնձորին քովերէն աշխատեցէք իրար միացնել»։

Այսպէս՝ դասեր կուրցնելու, խեղդելու, բիր ու դանակ գործածելու։

Աւելորդ է ըսել, թէ այս յայտնութիւնները կարեւոր փաստեր են հակառակորդներու ձեռքին մէջ, եւ խիստ կը քսեն անոնց հացին։ Հաւանական է, քաղքենի տարրերու պաշտպանութիւնն իսկ չկարենայ զանոնք փրկել լուծումէն։

Ժողովուրդը իրենց քաշելու համար, բեմի եւ մամուլի քարոզութենէն զատ Ֆրանսիսթները ուրիշ միջոցներ եւս ունին։ Կազմակերպած են զանազան բարեսիրական միութիւններ Հաւաքոյթ եւ ուտելիք կը բաժնեն չքաւորներուն, օդափոխութեան կը տանին անդամներու պզտիկները։ Հաստատած են «Զինուորներու օգնութեան տուները»։

Արդ, այս բոլորը դրամի կապուած են, եւ ընկերվարականներու թերթը իրաւամբ կը խորհի թէ անդամավճարներով կարելի չէ գոցել, պէտք է մասնաւոր նպաստուներ ունենան, օրինակի համար՝ աշխատաւորներու պաշտպանութեան չահ ունեցող քաղքենի կազմակերպութիւններէ, գաղափարակից օտար պետութիւններէ, ինչպէս Ֆաշական Իտալիայէն, որ մասնաւոր հետաքրքրութեամբ կը պգալի բոլոր համանման խմբակցութիւններով։ Բազմաթիւ անդամներ ղրկած է իր կարեւոր անդամներէն ոմանք։

Անցեալ յունիսին Փարիզի մէջ գումարուած Ֆրանսիսթներու համագումարը (Ա.) համակրական հեռագիրներ ուղարկեց Մուսոլինիի եւ Հիթլէրի։ Անոնք սերտ չփման մէջ են նաեւ Անգլիոյ, Հոլանտայի, Սպանիոյ քոյր կազմակերպութիւններու հետ, որոնցմէ մեծապէս կ՚օգտուին։

Նախորդ յօդուածով խոստացեր էինք խօսիլ վարիչի մասին

Գ. Պիւքառը իր ուսումը ստացած է կրօնականներու քով, եկեղեցական մը ըլլալու մտադրութեամբ, բայց յետոյ միտքը փոխած է։ Պատերազմէն վերջ, չնորհիւ ազգեցիկ բարեկամներու, օժանդակ անդամ կ՚ընտրուի Հաննոսի դաշնակից յանձնախումբին, եւ չորս տարի կը մնայ հոն։ Միեւնոյն ատեն քաղաքական լարախաղացութիւն կ՚ընէ։ 1932ի երեսփոխանական ընտրութիւններուն Սէն է Ուազի նահանգի մէջ թեկնածու է Գ. Թառտիէօյի հետ, բայց չի յաջողիր։ Կը նետուի Վալուայի հաստատած ֆաշական առաջին շարժման մէջ, եւ այսպէս քանի մը տեղեր կը փոխէ։

Վալուան իր «Մարդը եւ Դրամը» անունով գրքին մէջ չափազանց անպատ կ՚արտայայտուի անոր մասին, ըսելով թէ շատ սուղի նստած է իրենց անոր գործակցութիւնը։ Զայն կը ներկայացնէ չահամոլ եւ մանաւանդ անբնական մոլութիւններու տէր, ճիշդ Գերմանացի Ռէօհմին պէս։ Անցեալներն «Լիւմանիթէ»ն հրատարակեց քանի մը նամակներու պատճէնները։ Մէկուն մէջ կը դրէ — «Կէտք է խոստովանիմ որ ներկայիս կը գտնիմ հակառակ ....»,— մնացածը կը հասկնաք։

Ուսումնասիրութիւնը ամբողջացնելու համար, ըսեմ որ կայ «Ֆրանսիսթներու ուրիշ խմբակցութիւն մը զեկավարութեամբ Անրի Քոսթանի եւ Փիլոնի։ Ունին ուժ մը կը ներկայացնեն, հազիւ 5—600 անդամ։ Իրենց զինանշանն է միայն «Ֆրանսիսկը» (տապար) եւ կապուած են ուղղակի Հիթլէրականութեան։

Վերջինները կարծելով որ կրնան զօրացնել շարժումը Ֆրանսայի մէջ մեծապէս կ՚օժանդակեն ամէն տեսակէտով, բայց երբ կը տեսնեն որ անօգուտ է, երեսի վրայ կը ձգեն։

Պիւքառի եւ ուրիշ կազմակերպութիւններու հետ ձուլուելու քանի մը անյաջող փորձերէն վերջ, ան այժմ դեռ կը քաշքշէն իրենց գոյութիւնը։

Ահա Ֆրանսական Ֆաշականութիւնը, երկու կողմէն դիտուած։

Հ. ԱԿՈՆԱԵԱՆ

ՅԱՋՈՂ ՄԸ ՈՍԿԵԺԱՄՐԻԿ

ՊԼՐՏԻՋԱԿԷՆ

Կեանքէն յոգնած մը թերեւս, ու այդ պարտասումին մէջ բեղնաւորած միտք մը, որ լայն ակօս մը ունի բացած «Ոսկեքաղցին» ահռելի վրայ։

Երուանդ Տէր Անդրէասեան թերեւս առաջնակ մը եղաւ «պարզորշութեան» տարածութեան վրայ, արդասաբերող մը անոր գաղտնի պարզաբերութիւններուն մէջ, որ կանուց ռակէլ մուրճերն մին մեր արծաթահիւս ու բազմահանդէս բարբառին, եւ ամբողջ յիսուն տարի գլխահակ ինկաւ հրաչքներու փնտռտուքին։ Պատրաստեց համաղամներ, ու օրերու, տարիներու երջանկութիւնը փնտռեց այրուեճի պարունակներուն մէջ։

Անունի մը հմայքը զինք չտարաւ դիւրին ճամբաներու վարժութեան, ու փառամոլութիւնը զուցէ վախցաւ մօտենալու իր արժէքի եւ աշխատութեան հանգրուաններուն։ Եղաւ պարզ ու զրկուած աշխատաւոր մը որ կ՚երկնէ լեզուի քանդակներ եւ գիտէ իմաստութիւն եւ ներշնչում տալ բառերուն։ Թաղուեցաւ լուսաւոր սենեակի մէջ, ոսկեղինիկ պայծառութեան եւ մաքուր տեսիլներու ի խնդիր, ամբողջ այրեր ու բնդերքեր տեսաւ պրպտուած ու պայծառ, ՝եւ՝ երանդապաշտ ներ դալեակ մտածումներ եւ ձեւաւորուածներ

Ու վերջապէս աւաճնորդուեցաւ լեզուի ահեհանջերու, եւ տարիներու կողքին՝ քաղցրացուց ապերախտ ու լքուած աշխատութիւն մը։

Իր էջերուն մէջ կ՚երեւայ երիտասարդը։ Իր բարբառին մէջ է լեզուի յանդուգն մարտիկը, եւ վճռերգութեան վրէժխնդիր ռազմիկը։ Իր գործերուն իմաստութիւնը ներդաշնակուած է հմուտ երիտասարդութեան մը հետ։ Ու իր երիտասարդութիւնը ծնունդն է կեանքէն փորձուած ու յաղթական աշխատաւորի մը, որ ծերութեան ճերմակին տակ գիտէ զգեն հին կայտառութիւնը, աւանդական յանդգնութիւն, տրամաբանութեան նուաղարան մը՝ որուն լարերը ծեծուած են բեղնաւորիլով, եւ հասուն ու հպարտօրէն կանգնած արժանիք մը։

×

Երուանդ Տէր Անդրէասեան, ամէն բանէ առաջ ու ամէն բանէ վեր, ըմբռնումի եւ հասկացողութեան մարդն է։ Իր իւրաքանչիւր աշխատութիւնը կը մեկնի այդ զոյգին մաերմութենէն։ Մշուշ չունի իր երեւակայութիւնն ալ եւ վճռական է իր կարծիքներուն մէջ։

Ինք եղաւ թշնամի փչուած յատկանութիւններու, եւ թուլամորթներու կարաւան մը հալածեց, անխնայ մարակելով։ Ճանչցաւ ուրացողներ, թէ՛ նամացող ու սակարկուած անուններ, եւ չափը տուաւ գրական հիւանդկախ ոստիկաններու։

Հեկնանքը յատկանշական գիծն է իր արտայայտութեան, թափիչ է ու անցած իր իւրաքանչիւր դասին մէջ։ հանդարտ ու վաւերական, եւ բթամիտներու դէմ անխնայ բերանը։

Այս խառնուածքով, ինք եղաւ զարձեալ կռուող հանդիսատեսը անցնող ամբողջ սերունդի մը։ Իր փորձառութիւնը պղտորեցաւ նկարագիրներու խառնիճաղանճ ցուցադրութեան մը դէմ յանդիման։ Ճանչցաւ այս սաթոթով արժեզրկուած ու փառքի ծաղկազարդութեան ի խնդիր հեւ ի հեւ վազողներու խումբ մը, ու այս ամէնուն մէջ մնաց թելադրուած ու հեռատես հպարտ մը։

×

Երուանդ Տ. Անդրէասեան մէկն է մեր լեզուի մշակներէն: Դասական ու ժամանակակից գործածութեաններէն դուրս, այս նախադասութիւնը համազօր է գիտուած հաւատքի մը ու փորձ–երկարատեւ խանդավառութեան:

Իր լեզուի աշխատութեան մէջ եղաւ անդուլ պրպտող մը եւ կռանող մը: Թենցաւ լեզուական իմաստասիրութիւնը եւ Հայերէնի կողքին զբաղեցաւ եօթնեակ մը բարբառներու մշակութեամբ: Իր անունին քով է Հ. Ա. Ղազիկեան, որ սակայն ոչինչ ըրաւ իբր ստեղծագործութիւն լեզուի բիւրեղացման եւ քաղցր բառամթերքի, իր թարգմանութիւններուն մէջ մասնաւորապէս:

Երուանդ Տ. Անդրէասեան որքան մշակող, եղաւ ստեղծագործող, ու իր բանքը պատկերազարդեց բառերու հարազատ ու վերջնական երանգով:

Իր ոճը կրնայ փոխարինել ամբողջ արժանիք մը: Հարուստ, վաւերական, խորքի վրայ նայող, եւ իմաստի լայն պարունակով մը հրջանակուած:

Իր էջերը կը կրեն շունչը բառերու արուեստագէտի մը եւ ոճի դեղարուեստագէտի մը, որ հնութեան փոշիներէն դուրս կը բերէ ոսկեղէն շարքը տառերու, եւ կեանք ու շնչառութիւն կուտայ անոնց: Իմ չափուած բառերուս բազմութիւնը սիրած ու փայփայած եմ Ետանին քով, ու տարիներու վարանումէս անվախ, անոնց հետ, սրդողած չեմ, ու գիտեմ թէ իմ երգերուս մէջ աղ ու պղպեղ են անոնք:

Երուանդ Տ. Անդրէասեան տուած է անոնց դիրք եւ արժանաւոր բարձրութիւն, եւ պոկած է անոնց իմաստը, մոռացութեան մոխիրներուն տակէն:

Եթէ գրագէտ մը չէ Ետան, իր կոչումին ու իր ստեղծագործութեան մէջ, է սակայն հրապարակագիր մը որ գրագէտ է միանգամայն: Իր նուրբ հասկացողութիւնը տարած է գինքը «գրագէտ»ներ չափելու եւ կշռելու: Խանդավառուած է արժէքներով, եւ զոհաբերուած է նորերու ճամբուն վրայ: Մեղադրուած է այս պատճառաւ կեղծաւոր ու մոլեռանդ մարդուկներէ:

Երուանդ Տ. Անդրէասեան վերլուծումի լայն ալիք մը ունի իր մէջ, որ անզատութիւն չի ճանչնար, եւ մարմնաւորութիւններ կ'ունենայ ի տղայութենէ: Կը գուրգուրայ լեզուի մարմիններու վրայ, եւ չի քաշուիր շայնչէ զանոնք, հրապարակաւ, ի հեճուկս զայթակղող փարիսեցիներու:

Կ'ըմբոստանայ աշխատաւոր այլ ճամբաներու վրայ: Իր մէջ է խոշոր Xը, անծանօթ ուժը, որ լրագրութեան մէջ ճանչցուեցաւ իբր հեռատես ու լրջախոհ:

Է քրոնիկագիր, եւ նոյն իսկ երգիծող: Իր մէջ կը գտնեն Փարիզիէնն ու Անուբամազդան:

Է անխոնջ նրբամտութեան եւ պայծառատեսութեան: Ցանցառն ու խիզախ ոգին մը, որ անկողմնակալ է եւ արժանիք միայն կը տեսնէ:

Է արժանի երկտասարդ յարգանքի ու խանդավառութեան:

Երուանդ Տ. Արզրէասեան իմ ոսկեճամուկ Պարոնեանիս ականջէն կու գայ: Իր մէջ է անոր երջանկութիւնն ու նախաւարհական տաքութիւնը: Անոր ոգին ծարաւ ու մաշտող իմ պարտականութիւնս այսօր ցաւագին խոյանք մը կը հագնի, երբ մտածեմ կը հակի անէէ բարձրացող ու իրենց լրումին հասնող լեզուի զաւակներու եւ գրական տաքուկ, հայաբարօրէն համեստ արժանաւորներու:

ՄԻՆԱՍ ԹԷՕԼԷՕԼԵԱՆ

ՀԱՐՑՈՒՄԻՆ ՊԱՏԱՍԽԱՆԸ

— • —

Ի պատասխան հրապարակային հարցումի մը (Յառաջ, 7 մարտ), Մարսէյլի մեր Թղթակիցը, Հրաչեայ, մեզի ղրկած է Գործազուրկներու Կեդր. Կոմիտէի պաշտօնական ցեկոյցը, որ կը յայտարարէ.—

«Գործազուրկներու Կեդր. Կոմիտէն կը տեղեկացնէ գործազուրկներու եւ մասնաւորապէս հայ գործազուրկներուն որ դրամ չտան ոմն Ցակոբեան Աշոտի (Արտաշէս), որ փտարուած է մեր կոմիտէէն»:

Զանց առնելով այս ամբի գործածուած ածականները, որոնց ամէնէն թեթեւը «չեղծարար» է, ինչպէս եւ ուրիշ դիտողութիւններ, փակուած կը համարինք խնդիրը:

Թղթակիցը կ'աւելցնէ թէ «փտարումը տեղի ունեցած է իր հեռացման թուականէն 15 օր առաջ, համաձայն գործազուրկներու Կեդր. Կոմիտէի արձանագրութեանց»:

ԻՐԱՆԵԱՆ

ՆՈՐ ՆԱՄԱԿԱԴՐՈՇՄՆԵՐԸ

— • —

ԹԱՒՐԻԶ, 25 փետր. (Յառաջ).— Փետրուար 22ին (էսֆանդ 3ին) ուրբաթ օրը շրջաբերութեան հանուեցան իրանեան պետական հարուածի առթիւ լոյս տեսած ինը տեսակի նամակադրոշմներ.

Իրանի մէջ առաջին անգամն է որ այդպիսի ձեւով նամակադրոշմներ հրապարակ կուգան, ինչ որ թանկագին պիտի դառնայ նամակադրոշմներու աշխարհին մէջ: Նոր նամակադրոշմները իրենց տեսակով բոլորովին կը տարբերին մինչեւ այսօր եղած իրանեան նամակադրոշմներէն Ցնորայ նկատելի է որ անոնք շրջաբերութեան հանուեցան ուրբաթ օր, էսֆանդ 3ին, երբ բոլոր պետական հաստատութիւնները փակ էին: Փետրուար 22ին նամակատան մէջ ասեղ ձգելու տեղ չըկար.

Նամակ ընդունելու սահմանուած բոլոր պաշտօնեաները զբաղած էին նոր նամակադրոշմներ վաճառելով: Նոյն իսկ թղթատարական վերատեսուչը կ'օգնէր անոնց եւ նորէն չէին կրնար համբիլ խռնուած ժողովուրդին:

Այդ ինը նամակադրոշմներու վրայ եղած նկարները ցոյց կուտան Իրանի վերջին տասնամեակին մէջ եղած յառաջդիմութիւնները, ինչպէս օրինակ արդիւնաբերութեան, ճարտարարուեստի, հաղորդակցութեանց եւ ուրիշ ասպարէզներու մէջ:

ՔԻՐՍ

ԽՄԲ.— Վերոյիշեալ նամակադրոշմներէն քանի մը շարքեր ստացած ենք փետրուար 22ին (էսֆանդ 3ի) կնքուած: Փափաքողները կրնան դիմել «Յառաջ»ի խմբագրատունը, իսկ մեծաքանակի համար — շարք թէ խառն — Թաւրիզ՝ Խաչիկ Մելքումեանին:

ԹՈՒՐՔԻԱ

ՊԱՏՄԱԿԱՆ ՍԵԲԱՍՏԻԱՆ

— • —

«Միլլիյէթ»ի Սեբաստիոյ թղթակիցը կը գրէ.—

Ըստ Մոլթքէի նամակներուն, Թոպիրա անուն բերդ մը գոյութիւն ունեցած է հոն ուր այժմ Սեբաստիան կը գտնուի: (Հոս Միհրդատ Համաճեցի հրամանատար Լուկուլլոսէն չարաչար պարտուած է):

Ատեն անցնելէ վերջ, համանուն քաղաք մը կառուցուած է. Միհրդատ Եւրդ պալատ մը շինելով շէնցուցած է, իսկ Պոմպէոս վերջինիս յաղթելէ ու այդ շրջանին մէջ հռոմէական իշխանութիւնը վերջնականօրէն հաստատելէ յետոյ, քաղաքին Տիոպոլիս, այսինքն աստուածային քաղաք անունը տուած է: Պոնտոսի թագաւորին կինը մեռած ըլլալով, երկրին ժառանգորդ Փիթոտորիս նորոգելով Տիոպոլիսը, զայն կոչած է Սեբաստիա յարգանքը ըրած ըլլալու համար Օգոստոս կայսեր: Այս մասին լայն ծանօթութիւններ կուտայ Մատթէոս Ուռհայեցի:

Ըստ անոր, Վասպուրականի, այսինքն Վանի շրջանին մէջ իշխող Արծրունեաց գերդաստանէն վերջին Սենեքերիմ 1021 թուին Սելճուք թուրքերու կողմէ նեղութեան մատնուած ըլլալով, երկիրը թողած է բիւզանդական կայսր Վասիլ Բ.ի, փոխարէն բնակած է Կապադովկիոյ մէջ գտնուող Սեբաստիա քաղաքը, ուր իշխած են Սենեքերիմ որդի Դաւիթ ու անոր որդին Ատոմ եւ Աբուսէհլ: Ուռհայեցիի պատմելով այդ թուականին Սելճուքներուն կողմէ գրաւումը Անատոլուի, կ'ըսէ. «Սուլթան Տուղրիլի երկրէն եկողները շատ մը նահանգներ աւարի առին եւ քանդեցին ու այդ վայրերուն բնակիչներէն մաս մը սուրէ անցուցին, մաս մըն ալ գերի առին: Անոնց վերջեւ կը ծածանէին մահուան խորհրդանշանը կրող դրօշներ: Անոնք արշաւեցին Սեբաստիոյ վրայ, որ մեծ բնակչութիւն ունէր եւ գեղեցիկ քաղաք մըն էր:

«Այն ի՜նչ ահաւոր օր էր ... Անմիջապէս Սեբաստիան ու շրջակայ հովիտները արեան ծովու վերածուեցան: Հոսող գետը ոչ թէ մաքուր ջուրի, այլ կարմիր արեան գետ դարձաւ: Շատ շատեր կրակներու մէջ այրեցան: Ազնուական մարդիկ մահու հարուածներու ենթարկուեցան: Հարիւրաւոր եկեղեցիներ բոցերու ճարակ եղան: Շատ մը ընտանիքներ գերուելով Պարսկաստան ղրկուեցան ... Քանի մը ժամուան ընթացքին ընդարձակ Սեբաստիան հրդեհէն աւերակի վերածուեցաւ:

Մատթէոս Ուռհայեցի իր այս տողերով շատ ծանր լեզու մը գործածած էր թուրք հրամանատարներու մասին: Աւոր պատճառն ալ այն է որ այն ատեն Սեբաստիան Հայաստանի կեդրոնն էր ու Հայերը ջարդուելու ենթակայ էին Սելճուքեան արշաւանքին առջեւ. այդ պատրաստ իրենց ծանր ազդած էր: Ան այս բոլորը գրած ու իր կրօնական կիրքը յագեցուցած է, ուզելով Հայերը ժգել Սելճուքներուն վրայ:

Դարձեալ Մատթէոս Ուռհայեցիի համաձայն, 1071ին, Բիւզանդիոնի կայսր Դիոգինէս Սելճուքներու թագաւոր Ալփասլանին հետ պատերազմելու համար երբ Սեբաստիա եկած է, Հայերը ջարդուած ու երկին աւարի տուած է քաղաքը:

Այժմ Սեբաստիան կը պահէ նախկինին տեղը, ըստ ենթադրութեանց: Թէեւ կ'ըսուի թէ բուն Սեբաստիան կը գտնուէր այժմու քաղաքէն երեք ժամ արեւելք, Գըզըլ Ըրմաքի (Ալիս) շուրջ, Պօղազ կամուրջի անդին կողմը՝ Ղավրաղ գիւղի շրջակայքը, բայց հոդ բիւզանդական հնութիւններէ զատ ոչինչ կայ: Նոր պեղումներու եւ քննութեանց համաձայն, Սեբաստիան կը գտնուէր արդի քաղաքին տեղը:

Հայկական ճանճարը

Զանղըրիէն կը գրեն «Միլլիյէթ»ի.— Այս տեղի մեծ մզկիթը Այա Սոֆիայի փոքրիկ նմոյշն է: Ան շինուած է Սինան փաշայի կողմէ (Յառաջ.— Հայազգի ճարտարապետ Սինան): Ե- թէ հեռուէն իսկ նայինք, անմիջապէս կը հասկնանք թէ Սինանաշինած է այս շէնքը, որ Այա Սոֆիայի փոքրիկ նըմոյշը կը թուի:

Զանղըրցիները կ'ըսեն թէ այս մզկիթը կը նմանի Պոլսոյ Սիւլէյմանիէին: Մինչդեռ ճիշդ չէ: Այս մզկիթը ամբողջովին Այա Սոֆիայի նմոյշն է:

Սինան, որուն նման հանճար շատ քիչ եկած է աշխարհ, իր կառուցումի նմոյշը յետոյ ըրած է Այա Սոֆիան: Միջին տարիքին մէջեղ հասած չէնքերը Այա Սոֆիայի կառուցումի ձեւէն շատ չեն հեռացած եւ մեծ մասամբ անոր նմանած են: Վարպետը իր ասպարէզին մէջ յառաջանալով հետզհետէ բարձրացած է ու իր միտքը ճարտարապետական ճիւղին մէջ նոր նոր ձեւեր ու ոճեր ընտրած ու մօտեցած է Այա Սոֆիային:

Այստեղի մեծ մզկիթէն կը հասկցուի որ Սինան իր կատարելութեան հիասքանչ երբ զայն շինած է: Այա Սոֆիայի հիմնական շէնքը քառանկիւն խորանարդի մը վրայ դրուած մեծադմբէթ մըն է ու կողմնակիցէս գմբէթներ, որոնց կոփնած է այդ խորանարդը: Ահա Այա Սոֆիայի կմախքը: Հոս ալ նոյնն է: Սիւլէյմանիէ շէնքն ալ թէեւ Այա Սոֆիային օրինակուած է, բայց ընդհանուր փոփոխութիւն, նոր յաւելումներ ունեցած ընդհանուր իր տեսքը տարբերած է: Մեծ ճարտարապետը Զանղըրըի մզկիթին ներսը ճարտարապետական զարդարանքի կարեւորութիւն չի ընծայեր, այլ ուզեր է անոր մեծութիւնը եւ չքեղանքը պահել պարզութեան մէջ: Եթէ խոշորութիւնը ըլլար Այա Սոֆիային չափ, կարելի էր ըսել թէ վերջինը հոս բերուած է: Սինան, իբրեւ պատասխան Այա Սոֆիան կառուցանող Բիւզանդացի Իզիտորին՝ հոս շինեց է այն մզկիթը ու կատարելապէս յաղթեր է: Հոս փոքրիկ Այա Սոֆիա մըն է:

Նոր ցոյցեր

ՄԵԼՀՈՒՏԻ ՄԵՆԱՇՆՈՐՀԻՆ ԴԷՄ

Սուրիական թերթերէն կ'իմանանք թէ բողոքի ցոյցերը կը շարունակուին ծխախոտի մենաշնորհին դէմ:

Մարտ 1ին նոր եւ աւելի բուռն ցոյցեր տեղի ունեցած են Հարաւային Լիբանանի մէջ: Պէշարէ, Պրատա եւ այլ գիւղերու մէջ հսկայական խարոյկներ վառեցին, անոնց մէջ նետելով բոլոր ծխախոտն ու սիկարէթ տուփերը:

Աղջիկներ եւ երիտասարդներ ժամերով պարեցին խարոյկին շուրջը, ըստ իրենց գիւղական սովորութեանց:

Մարտ 3ին Զահլէի մէջ ալ կարեւոր ցոյցեր տեղի ունեցան: 500է աւելի Քէարվանցի երիտասարդներ եւ զաւրացական աշակերտներ մասնակցեցան ցոյցին, կազմելով հսկայ թափօր մը, որ հասած էր մինչեւ կառավարատուն:

Թափօրին առջեւէն կը տանէին զագաղ մը որուն վրայ գրուած է «Մենաշնորհ», յետոյ ռեհերու մէջ դրուած ծաղկեպսակներ «անկցի մենաշնորհ» փերատաւութիւններով: Անկէ վերջ մարմեր, խաչեր ու բուրվառներ: 10է աւել զպրոցականներ քահանայի տարազ հագած եւ մօրուքներ դրած, հետեւեցան դագաղին, մեղեդիներ երգելով: Դպիրներուն մէջէնաղը աշակերտ մը կանգնած էր եպիսկոպոսի տարազով:

Այս ձեւով հսկայական թափօրը հասած է կառավարատուն եւ հոն «կեցցէ պատրիարքը» բացագանչութիւններով թնդացուցած պալատը: Ոստիկաններ ցրեցին ցուցարարները, որոնք ինքնաշարժներով գացին Պէքֆէյ եւ Նեքլայացան պատրիարքին:

Մամուլն ալ իր կարգին կը հրահրէ պայքարը, նկարագրելով երկրին թշուառութիւնը, թէ մաքսատուրքերու ծանրութեան (30—40%) եւ թէ ծխախոտի մենաշնորհին հետեւանքով:

Կարեւոր թերթ մը դիտել կուտայ.

— «Այսօր ամբողջ երկիրը եւ մամուլը, (ամբողջ մամուլը բացի «Լ'Օրիանթ»էն) կը ծառանայ մենաշնորհին դէմ: Լիբանանի եւ Սուրիոյ մայրաքաղաքները կը փակեն իրենց շուկաները: Բողոքի հեռագիրները կը բազմանան: Առաջին անգամն ըլլալով պատմութեան մէջ, Մարոնի պատրիարքը, Հայֆայի ճամբով կը բողոքէ մարդպանին մէկ որոշման դէմ: Խորհրդարանին մէջ երեսփոխանները բազմիցս կը բողոքեն նոր կարգադրութեան դէմ եւ կը պահանջեն սահմանադրական կարգերու վերահաստատումը:

Այս բոլոր այլազան ցոյցերը հանրային զգացումի արտայայտութիւններ են: Բայց ի՞նչ օգուտ որ անգին, իբրեւ հանրային զգացումի հաւատարիմ արձագանգ կը ճանչցուի միայն Սուրիոյ եւ Լիբանանի նշանակովի պաշտօնեաներուն կարծիքը, առանց այդ երկու երկիրներու ժողովուրդներու համաձայնութեան:

Լաֆոնթէնի յաւերժական առակն է աս, ամէնէն զօրաւորին դատն արդարացման մասին:

ՀԱՅԱՍՏԱՆ

Հայերէն

ՏՊԱԳՐԱԿԱՆ ՏԱՌԵՐՈՒ ԲԱՐԵՓՈԽՈՒԹԻՒՆ..

— • —

Այս հարցը կը ծեծուի երկար ժամանակէ ի վեր: Մեր ընթերցողները կը յիշեն անցուշտ բարեփոխութեան զանազան առաջարկներ: Դրած էինք թէ մասնաւոր մարմին մը, Հայաստանի մէջ, կը քննէ այդ առաջարկները:

Այս անգամ «Խորհ. Հայաստան» թերթին մէջ Գ. Էդիլեան, խօսելով հայերէն տպագրական տառերու բարեփոխութեան մասին, կը գրէ.—

Վերջին երեք տարիներու ընթացքին մասնաւոր ուշադրութեան առարկայ դարձաւ հայերէն տպագրական տառերու բարեփոխութեան հարցը:

Բարեփոխութեան կողմնակիցները կ'ըսեն.— Մեր արդի տառերը շատ տեղ կը գրաւեն, այնպէս որ շատ թուղթ կը սպառի: Տառերը շուտ կը կոտրին եւ անգործածելի կը դառնան կարճ ժամանակուան մը մէջ: Բազմաթիւ տառեր կան, որոնք իրարու կը նմանին, այնպէս որ չփոթութիւն կը ստեղծեն ընթերցանութեան ատեն:

Տառերու բարեփոխութիւնը բարդ խնդիր մըն է, որուն պէտք է մօտենալ քանի մը տեսակէտներով:

Նախ, տառերու բարեփոխութիւնը պէտք է կատարել այնպէս մը, որ ընթերցողը առանց դժուարութեան կարենայ կարդալ նոր տառերը:

Երկրորդ, նոր տառերը տպագրական տեսակէտով պէտք է ներկայացնեն որոշ առաւելութիւններ,— շատ չփճանան, քիչ տեղ գրաւեն, իրարու հետ չչփոթուին:

Վերջապէս, բարեփոխուած տառերը, բաղդատմամբ հիներուն, դիւրընթեռնելի ըլլան:

Բարեփոխութեան համար աշխատելէ առաջ, պէտք է նախ ուսումնասիրել արդի տառերուն առաւելութիւնները եւ թերութիւնները, պարզելու համար թէ ի՛նչ ուղղութեամբ պէտք է կատարել բարեփոխութիւնը:

Գիտական հրատարակչական մարմինն ու Մարքսիզմի եւ Լէնինիզմի կաճառին յանձնարարութեամբ, մենք փորձնական ձեւով ուսումնասիրեցինք հայկական տառերը եւ բառերը, քննելով մասնաւորաբար դիւրին ընթերցանութեան տեսակէտով:

Մեր փորձերը ցոյց տուին որ հայերէն բառերը, դիւրին կարդացուելու տեսակէտէն, կը դասաւորուին հետեւեալ կարգով,— ճ, բ, ի, փ, ե, խ, կ, պ, ճ, ջ, ծ, ծ, մ, ձ, ց, ք, ս, շ, բ, յ, ա, ռ, ը, լ, գ, ու, ե, գ, չ, տ, ռ, դ, դ, բ:

Ուրեմն, ամէնէն դիւրին կարդացուած տառերն են լրիւ երկար տառերը,— բ, ի, փ, խ, կ, վ, ջ:

Նոյնքան յաջողութեամբ կը կարդացուին այն տառերը, որոնց վերին ելուստներ ունին, այսինքն տողերու վերի մասին մէջ կը գրուին,— ճ, հ, ճ, ժ, ծ, մ, ձ (տպագրութեան մէջ), ե (նոյնպէս): Համեմատաբար դժուար կը կարդացուին ներքին ելուստներ ունեցող տառերը, այսինքն տողերու ներքեւի մասին մէջ կը գրուին,— պ, ց, ք (տպագրութեան մէջ), շ, բ, յ, ը, լ, գ, զ, չ, դ, դ, բ (տպագրութեան մէջ), ինչպէս եւ կարճ տառերը,— ս, ա, ռ, ու, ռ, տ (տպագրութեան մէջ):

Այս փորձերը ցոյց տուին, որ իրարու հետ կը շփոթուին հետեւեալ տառերը. բ—ը—ր, դ դ գ զ ց ' ', ռ—ռ—ս, տ—ու—ա:

Այս արդիւնքը ստացուեցաւ տառերը ուսումնասիրելու ժամանակ առանձին առանձին: Նոյն արդիւնքը ստացանք նաեւ բառերով կատարուած փորձերուն մէջ:

Մեր փորձերը կը վկայեն, որ յատկապէս բարեփոխութեան կը կարօտին կարճ տառերը,— ռ, ս, ռ, տ, ու, ա, ինչպէս նաեւ ստորադնաց տառերէն հետեւեալները,— բ, գ, դ, զ, դ, լ, չ: Վերադնաց տառերէն պէտք է փոխել ծ եւ ճ տառերը, լրիւ երկարներէն՝ վ եւ խ տառերը:

Մենք զանազան փորձեր կատարեցինք յատկապէս ընտրուած բառերու վրայ, որոշելու համար թէ տառային ի՞նչպիսի կազմ ունեցող բառերն են որ դիւրութեամբ կը կարդացուին: Չենք ուզեր ներկայացնել մեր փորձերուն մեթոտը, կը բերենք միայն արդիւնքը.

Դէշ կը կարդացուին այն բառերը, որոնց մէջ կը գերակշռեն կարճ տառերը (ա, ռ, ս եւն.): Դէշ կը կարդացուին նոյնպէս այն բառերը, որոնց մէջ կը գերակշռեն ստորադնաց տառերը (դ, զ, գ, եւն.):

Դոհացուցիչ ձեւով չեն կարդացուիր նաեւ այն բառերը, որոնք կազմուած են երկու տեսակ տառերէ:

Լաւ կը կարդացուին այն բառերը, որոնք մեր այբուբենին բոլոր չորս, կամ գոնէ երեք տեսակ տառերով են կազմուած:

Այն բառերը, որոնց մէջ կը գերակշռեն վերադնաց տառերը (հ, ճ, մ, եւն.), դիւրին կը կարդացուին:

Այս տուեալներէն մեկնելով, տառերու բարեփոխութեան համար ահա մեր եզրակացութիւնը.— Պէտք է կրճատել թիւը ստորադնաց տառերուն (դ, զ, գ, եւն.), անոնց մէկ մասը երկարելով տողէ վեր կամ կարճ տառի վերածելով զանոնք ամբողջովին.

Միւս կողմէ՝ քիչ մը աւելցնել կարճ տառերուն թիւը:

Պահել լրիւ երկար տառերը, որոնք բառերուն կուտան կայուն տեսք, սակայն քիչ մը կրճատել անոնց թիւը:

Շատցնել վերադնաց տառերու թիւը:

Ուրեմն, հայերէն տառերուն տեսակներուն մէջ կատարել որոշ փոփոխութիւն:

Մեր այս փորձերը ցոյց տուին որ տառերու տեսակի փոփոխութիւնը պէտք է կատարել այնպէս մը, որ անոնց դասաւորումը մօտենայ լատինական տառերու դասաւորման:

Մեր արդի տառերը կը դասաւորուին այսպէս.—

1.— Կարճ տառեր,— ա, ռ, ս, տ, ու, — 6 հատ կամ 16.6 տոկոս:

2.— Վերադնաց տառեր,— մ, ծ, ճ, հ, ե, ձ, ճ, ժ,— 8 հատ կամ 22.2 տոկոս:

3.— Ստորադնաց տառեր,— բ, գ, դ, զ, ը, լ, յ, չ, պ, ր, ց, ք, ղ, շ,—14 հատ կամ 38.9 տոկոս:

4.— Երկար տառեր,— ի, խ, կ, վ, փ, բ, ջ, փ,— 8 հատ կամ 22.2 տոկոս:

Բաղդատութիւն մը ռուսերէն տառերու հետ.—

1.— Կարճ տառեր, 14 հատ կամ 78 տոկոս:

2.— Վերադնաց տառեր, 1 հատ կամ 3 տոկոս:

3.— Ստորադնաց տառեր, 5 հատ կամ 16 տոկոս:

4.— Երկար տառեր, 1 հատ կամ 3 տոկոս.

Բաղդատութիւն մը եւս լատինական տառերու հետ.—

1.— Կարճ տառեր, 14 հատ կամ 51.8 տոկոս:

2.— Վերադնաց տառեր, 8 հատ կամ 29.6 տոկոս:

3.— Ստորադնաց տառեր, 5 հատ կամ 18.6 տոկոս:

4.— Երկար տառեր, չկան:

Լատինական այբուբենը, դիւրընթեռնելի տառերու տեսակէտով լաւագոյնն է: Վերեւի աղիւսակը ցոյց կուտայ, որ լատինական տառերուն կէսը կը կազմեն կարճ տառեր, 30 տոկոսը՝ վերադնաց տառեր, իսկ ստորադնաց տառերուն թիւը շատ քիչ է: Տառերուն այս ձեւին պատճառով, տպուած բառերուն գիրերը կամ տողին վրայ կը գրուին, կամ տողէն վեր, շատ քիչ անգամ վար իջած: Անկէ համար, դիւրընթեռնելի են այսպիսի տառերը: Լատինական տառերուն միւս առաւելութիւնն ալ այն է, որ իրարու հետ չփոթուող տառ գրեթէ չունին, ամէն տառ ինքնատիպ ձեւ մը ունի.

Հայերէն բառերը այլ թերութիւն մը ունին,— շատ չարժուն գիրք ունին, տողէն վար իջած ելուստներուն թիւը շատ է.

Եթէ կրճատենք ստորադնաց եւ երկար տառերուն քանակը, շատցնենք կարճ եւ վերադնաց տառերուն թիւը, այն ատեն մեր տպագրութիւնը կը մօտենայ լատինական տպագրութեան, եւ այսպէս աւելի դիւրընթեռնելի կը դառնան հայերէն տառերը:

ՄԱՄՈՒԼ

Անմար կանթեղը...

«Յուսաբեր» հետեւեալ խորհրդածութիւնները կ'ընէ այս խորագրով խմբագրականի մը մէջ, Նիւ Եորքի մահամձիռին հասատատման առթիւ (2 մարտ).

— «Երբ երթաք Վենետիկ, կեցէք մեծ ջրանցքի ափին և ձեր երեսը դարձուցէք դէպի վաղեմի Հանրապետութեան հրաշակերտը, դէպի Ս. Մարկոսի տաճարը:

Տաճարի պատի արտաքին երեսին, որ դէպի ջրանցքը կը նայի, խորանըման փոքրիկ խոռոչ մը կայ բացուած եւ անոր մէջ կախուած անմար կանթեղ մը:

Յուզիչ ու խորհրդաւոր պատմութիւն մը կայ կապուած այդ մշտավառ ճրագին.

Դարեր առաջ մսագործի դանակով ոճիր մը կը գործուի Վենետիկի մէջ: Իշխանութեանց փնտռտուքները կուտան յուսացուած արդիւնքը եւ կը ձերբակալուի ոճրագործը: Չենք յիշեր այս ցնցող պատմութեան բոլոր մանրամասները: Գիտենք սակայն, որ ոճրական բոլոր փաստերը անկասկածելի կը դարձնեն ոճրագործին յանցաւորութիւնը, որ, ի դէպ, բժշկական յաւարեցութեանց մէջ եղած էր զոհին հետ: Միակ ապացոյցը ոճրագործին անմեղութեան՝ իր իսկ՝ ամբաստանեալին յայտարարութիւնն էր, թէ ինք անմեղ է ոճիրին մէջ: Դատարանը միաձայնութեամբ կուտայ իր վճիռը եւ մահուան կը դատապարտէ ամբաստանեալը: Ի խրատ բոլորի եւ ի խաղաղութիւն Հանրապետութեան վրդովուած խղճին, Վենետիկի հրապարակին վրայ, օր ցերեկով, ի ներկայութեան ամբողջ ժողովուրդին, կախաղան կը հանուի կարծեցեալ ոճրագործը: Եւ քանի խաչուելէ քանի մը ամիս վերջ, ծանր խղճահարութենէ մղուած, դատարան կը ներկայանայ բուն ոճրագործը, կը պատմէ վաւերը բոլոր ոստ վկայութեանց, մէկիկ–մէկիկ կը պատմէ, թէ ինչպէս «ականատես»ները «փաստեր» յերիւրելով անմեղ մը հանեցին կախաղան, ու կը խոստովանի թէ ինք ո՛վ, ի՛նչ ու ի՛նչ ձեւով սպաննած է իր զոհը:

Նոյն սարսուռ մը կ'անցնի Հանրապետութեան վրայէն, անմեղին արիւնը կը ցնցէ բոլորին խիղճերը, եւ այս ծանր ու մորմոքիչ խղճահարութենէն կը ծնի Անմար Կանթեղը:

Վենետիկի արդարադատութիւնը կ'որոշէ Ս. Մարկոսի տաճարի պատէն, ի տես բոլորի, կանթեղ մը կախել, որ վառ պիտի մնայ դարեր շարունակ՝ աշխարհի բոլոր դատաւորներուն արդարին արիւնը յիշեցնելու համար:

Այդ կանթեղն է ահա, որ դարերէ ի վեր կը կայծկլտայ Վենետիկի մէջ, որ վառ է ճիշդ այս վայրկեանին՝ երբ այս տողերը կը գրենք, ու վառ պիտի մնայ նաեւ վաղը ու յաւիտենապէս:

Սուտ վկաները նաեւ Նիւ Եորքի մէջ խաչ հանեցին երկու արդարները:

Ու նոր — ջինջ ու մորմոքիչ — կանթեղ մը վառեցին, որ յաւիտենապէս անմար պիտի մնայ հայութեան հոգիին մէջ:

Կ'անցնին տարիներ, կ'անցնին տասնամեակներ, սակայն երբեք չի մոռցուիր այն անլուր ոճիրը, որ մարմնով ու հոգիով բոլոր խոշակահարները Ռիւթեցին Նիւ Եորքի մէջ՝ անդարմանելի մոլորանքներու մղելով դատական ատեանները եւ օրէնքի ու—ժով բացարիկ ոճիրներէն մէկը գործելով»:

ՎՍՏԱՀՈՒԹԵԱՄԲ ԿՐՆԱՔ ՑԱՆՑ. ՆԱՐԱՐՍԼ ԽՕՐԷՆԵԱՆԻ ՕՂԻՆ, ՈՐՈՒՆ ՆԱՆՈՒՑՈՒՄԸ ՀՐԱՏԱՐԱԿ. ՈՒԱԾ Է ՉՈՐՐՈՐԴ ԷՋԻՆ ՎՐԱՅ.

անմիջապէս ճամբայ ելաւ եւ ընդունուեցաւ ջերմ ծափերով: Քոնտիլիս հրամայեց դադրեցնել Տրամայի ռմբակոծութիւնը եւ հետազօտութիւն մը կատարել Գավալայի եւ Քոմոթինիի վրայ: Այդ պահուն լուր եկաւ թէ Տրամա եւ Քսանթի անձնատուր եղած են: ժամը 11ին (երեքշաբթի) Գավալան ալ անձնատուր եղաւ, իսկ ժամը 2ին Ալեքսանդրապոլիսը (Տէտէ Աղաճ): Ուրեմն ամբողջ Մակեդոնիան եւ Թրակիան մաքրուած էին եւ ապստամբներուն ղեկավարները փախած: ժամը 6ին Սէրէզի նահանգապետութիւնը կը ծանուցանէր թէ օրինաւոր իշխանութիւնը վերահաստատուած է ամբողջ արեւելեան Մակեդոնիայ մէջ:

Այս լուրերը հազիւ Աթէնք հասած, Պ. Ցալտարիս հետեւեալ յայտարարութիւնն բրաւ մամուլի ներկայացուցիչներուն.

— Հայրենիքին դէմ գործուած ոճիրը որքան ծանր, նոյնքան անարդարանալի եղաւ: Ահա թէ ինչու անները է: Կառավարութիւնը երբ իշխանութեան գլուխ անցաւ, ներողամտութեամբ վարուեցաւ: Դժբախտաբար այդ ներողամտութիւնը տկարութիւն համարուեցաւ եւ մարդիկ համարձակեցան ոճիր մը գործել: Ներողամտութեան ժամանակը անցած է անդարձ եւ օրէնքին տիրապետութիւնը պիտի պարտադրուի անողորմաբար, որպէսզի ապագային ո եւ է մէկը չհամարձակի մտածել թէ կրնայ խռովութիւններ յարուցանել:

⁂ Նոր լուրերու համաձայն, Զօր. Քամէնոսի սպայակոյտի պետէն, զնդ. Փանայաթոփուլօսէն զատ անձնատուր եղած են ուրիշ երկու բարձրաստիճան սպաներ: Ուրիշ զօրավար մը փախած է մակոյկ մը նստելով Տէտէ Աղաճէն եւ կը կարծուի թէ թրքական ջուրերը գացած է:

Բացառիկ տնօրինութիւններ

Աթէնքէն կը հեռագրեն.— *Վարչապետ Պ. Ցալտարիս չափազանց յոգնած ըլլալով, գիւղ գնաց քանի մը օր հանգստանալու համար: Վերադարձին նախարարական խորհուրդը հետեւեալ բացառիկ տնօրինութիւնները պիտի ընէ.— 1. Երեք ամիս դադրեցնել դատաւորները եւ պաշտօնատարները անփոփոխելի կացուցանող օրէնքը, որպէսզի կարելի ըլլայ մաքրագործում կատարել.— 2. Լուծել խռովարարական եւ յետադիմական կազմակերպութիւնները, թերեւս ալ կարգ մը ընդդիմադիր կուսակցութիւններ.— 3. Ազգ. ժողովի ընտրութիւններ կատարել, փոխելու համար սահմանադրութեան կարգ մը կէտերը, մասնաւորապէս ջնջելով ծերակոյտը եւ աւելի զօրացնելով գործադիր իշխանութիւնը:*

Ազգային վիճակահանութեան պարգեւները

Երեքշաբթի օր տեղի ունեցաւ ազգ. պարգեւախաղի 1935 շրջանի Թ. վիճակահանութիւնը:

Մեծ պարգեւը, 2,500,000 փրանք, շահեցաւ 913,469 թիւը:

Հետեւեալ հինգ թիւերէն իւրաքանչիւրը շահեցաւ մէկ միլիոն փրանք.— 940,083, 940,129, 371,595, 420,014, 417,828:

Հետեւեալ հինգ թիւերէն իւրաքանչիւրը շահեցաւ 500,000 փրանք.— 844,518, 783,679, 483,076, 623,937, 573,149:

9436 վերջացող թիւերը կը շահին 100,000 փրանք:
8883 վերջացող թիւերը կը շահին 50,000 փրանք:
3960 վերջացող թիւերը կը շահին 25,000 փրանք:
6120 վերջացող թիւերը կը շահին 25,000 փրանք:
825 վերջացող թիւերը կը շահին 10,000 փրանք:
28 վերջացող թիւերը կը շահին 1000 փրանք:
5 վերջացող թիւերը կը շահին 100 փրանք:

ԶԱՆԱԶԱՆ ԼՈՒՐԵՐ ՔԱՆԻ ՄԸ ՏՈՂՈՎ

ՊԱՂՏՆԻ ՌՈՒՍԻԿԱՆ ՊՈՆԻ, որուն դէմ նոր գանգատներ եղած էին, անհետացած է քանի մը օրէ ի վեր:

ՇԷՆԱՌ ԵՒ ՎԱԼՔԷՐ գործարանին 2800 բանուորները (ժրնէվիլիէ) առջի օր գործադուլ հռչակելով, իրենց գրասենեակներուն մէջ բանտարկեցին տնօրէնները եւ պայմաններ առաջարկեցին: Ոստիկանութիւնը միջամտեց, բայց բանթողները երկար բանակցութիւններէ վերջը միայն հաւանեցան արձակել կալանաւորները:

Le Gérant: H. STEPHAN
17. Rue Damesme. PARIS (13)
Imprimerie A. DER (AGOPIAN)

Հ. Յ. Դ.

Փարիզ

ԻՍԻ ԼԷ ՄՈՒԼԻՆՈՅԻ Զաւարեան Կոմիտէի ընկերական ընդհ. ժողովը այս Շաբաթ երեկոյ ժամը ճիշդ 8.30ին Ակումբին մէջ:

Գաւառ

ՄԱՐՍԷՅԼԻ Պատանեկան Միութեան ընկերահամակրական դասախօսական ժողովը այս Շաբաթ երեկոյ ժամը 8.30ին Միութեանս Գրադարան-Ընթերցարանին մէջ, 48, Րիւ Նաւարինայ: Կը դասախօսէ ընկ. Պօղոս Հիւսեան, նիւթ ունենալով ազգայնութի՞ւն թէ միջազգայնութի՞ւն

Հ. Յ. Դ. Մարսէյլի Պատանեկան Միութեան ընդհ. ժողովը այս Կիրակի առաւօտ ժամը 10ին, սովորական հաւաքատեղին:

ԼԻՈՆԻ «Վարանդեան» Կոմիտէն ընդհ. ժողովի կը հրաւիրէ բոլոր ընկերները վաղը Ուրբաթ երեկոյ ժամը 8.30ին. 181 Գուր Լաֆայէթ, Զարդարեան Գրադարանին մէջ:

ՅՈՒՇԱՏԵՏՐ

ՖՐ. Կ. Խաչի Իսի լէ Մուլինոյի մասնաճիւղի դասախօսութիւնները տեղի կ'ունենան ամէն Հինգշաբթի երեկոյ: Առաջին դասախօսութիւնը այսօր Հինգշաբթի երեկոյ ժամը 8.30ին իր Դարմանատան հասցէի անենակը, 253 Րիւ Ժան Ժաք Րուսօ

ՄԱՐՍԷՅԼԻ վասպուրականի Հայրենակցական Միութեան ընդհ. ժողովը այս կիրակի կէս օրէ վերջ ժամը 2.30ին Գալ տը լա փօսթի մէջ: Գործօն եւ օժանդակ բոլոր անդամներէն կը խնդրուի ներկայ գտնուիլ այս կարեւոր ժողովին

ՀՄԸ Արիներու ցերեկոյթը տեղի կ'ունենայ այս կիրակի ժամը 2.30ին Salle des Centraux, 8. rue Jean Goujons Métro Champs Elysées.

գեղարուեստական բաժին:

«ՀԱՄԱԶԳԱՅԻՆ»

Հայ կրթ. եւ Հրատ Միութեան ընդհ. ժողովը տեղի կ'ունենայ 17 Մարտ, կիրակի կէս օրէ վերջ ժամը 3ին, *Փլաս տը լ'Օտէօն, Քաֆէ Վօլթէրի մէջ:*

Օրակարգ.— Զեկոյց կեդրոնական Վարչութեան եւ հաշուետուութիւն, ընտրութիւն նոր վարչութեան եւ վերստուգիչ յանձնախումբի:

Կարեւոր.— Ընդհ. ժողովին ներկայ կրնան ըլլալ մասնաճիւղերու վարչութիւնները իրենց բոլոր անդամներով, փարիզի անդամներն ու գաւառի ներկայացուցիչները:

Համաձայն Յօդ. 12ի, եթէ ներկաներուն թիւը կէսէն պակաս ըլլայ կը Թրաւիրուի Բ. ժողով նոյն օրը եւ նոյնտեղը ժամը 3.30ին, որուն որոշումները անկախ ներկայ եղողներու թիւէն՝ օրինաւոր կը համարուի *(Վարչ.)*

ՄՋԼԵՔՈՆԵԱՆ ՑԱՆՁՆԱԺՈՂՈՎԻ ՀՐԱՏԱՐԱԿՈՒԹԻՒՆՆԵՐ

»»» · · «««

Երեւանէն ստացուած են հետեւեալ նոր հրատարակութիւնները.-

Աճառեան, *Արմատական Բառարան, 6 հատոր, թղթակազմ* ֆր. 1200

Ցուկորեան, *Ուղեգրութիւններ, Ա. հատոր, լաթակազմ, 506 էջ քարտէսներ եւ պատկերներ* 50

Ցակորեան, *Ուղեգրութիւններ, Զ. հատոր, լաթակազմ, քարտէսներ եւ գունաւոր պատկերներ, 885 էջ* 75

Շահազիզ, *Դիւան Մէք. Նալպանտեանի, լաթակազմ, 392 էջ նկարներ* 30

Աբեղեան, *Տաղաչափութիւն, լաթակազմ, 460 էջ* 40

Մանանդեան, *Մանր հետազօտութիւններ, թղթակազմ, 76 էջ* 18

Մանանդեան, *Չափերը եւ կշիռները հնագոյն հայ աղբիւրներում, թղթակազմ, 140 էջ* 16

Մանանդեան, *4 Երասխաձորեան առաջնորդ եւ Պարսից ասպարէզը թղթակազմ, 66 էջ* 8

Մանանդեան, *Ֆէօդալիզմը հին Հայաստանում, լաթակազմ, 338 էջ* 40

Թորամանեան, *Շինանիւթերը հին Հայաստանում, թղթակազմ 40 էջ* 8

Մելիքեան, *Կոմիտասի ստեղծագործութիւնը, թղթակազմ, 32 էջ* 8

Լալաեան, *Դամբաններին պեղումները Խ. Հայաստանում, թղթակազմ 240 էջ, նկարներ* 25

Շահազիզ, *Հին Երեւանը, թղթակազմ, 262 էջ, նկարներ* 25

Կորկոտեան, *Խ. Հայաստանի ազգաբնակչութիւնը 1831-1931, լաթակազմ, 188 էջ մեծադիր*

Բունիաթեան, *Գառնիի հեթանոսական տաճարը, լաթակազմ, 122 էջ մեծադիր, բազմաթիւ նկարներով*

Խաչատրեան, *Հայաստանի սեպագրական շրջանի պատմութիւն, լաթակազմ, քարտէս եւ նկարներ, 556 էջ* 50

Յոյն գիրքերը առանց Ռդթատարի ծախսի ստանալու համար, փոխարժէքը կանխիկ ղրկել «Յառաջ»ի:

Մեծաքանակ գնումներու համար՝ մասնաւոր գեղչ:

ՆՈՒԻՐԱՏՈՒՔ

ՍՏԱՑԱՆՔ

ՆԻՍ, Վարժ — 100
ՄՕՆԹՐԷՕՅ, Մ. Ա. — 35:
ՎԱԼԱՆՍ, Գործ — 253
ԹՈՒԼԶԱ, Մ. Կ. — 101.65:
ԼԻՈՆ, Փէլ — 70:
ԼԱ ՍԷՅՆ ՍԻՒՐ ՄԷՐ, Ս. Կ. — 35:
ՌՕՄԱՆ, Ս. Պ. — 115:
ՍԷՆ ԼՈՒ, Մ. Մ. — 312:
ԹԻՒՊԻՆԿԷՆ, Վէնելեր — 40:
ՄԱՐՍԷՅԼ, Բ. Հայր — 70:
ՄԱՐՍԷՅԼ, Ս. Ա. — 140:
ՓԱՐԻԶ (20), Մ. Ա. — 35:
ՀԱՐՆ, Պարս — 100:
ՍԷՆ Թ'ԷԹԻԷՆ, Հ. Գ. — 100:
ՓԻԺԱԻ ՍԻՒՐ ԱՐԺԱՆ, Ա. Դ. — 70 *ֆրանք: Կարգադրեցինք:*
ՄԱՐՍԷՅԼ, Գործ — 1000 *ֆր.: Կարգադրեցինք*
ՓՐԻՎԱ, Ֆար — 35:
ՇԱՎԻԼ, Մ. Մ. — 35:
ՄՕՆԹԷՎԻՏԷՕ, Աէ. Եղբ — 400:
ԼԱ ՌՕՇԷԼ, Ա. Ս. — 70:
ԼԱ ՄԱՄԳՐՈԼ, Ե. Մ. — 35:
ԱՆԻԷՌ, Ա. Գաւ — 70:
ՕԼՈՐՄԱԿ, Պարս — 300:
ԱՎԻՆԵՈՆ, Ռ. Ժամ — 70:
ՄԱՐՍԷՅԼ, Հաճի Ա. Մ. — 146:
ԹԱՒՐԻԶ, Գործ — 1000:
ՇԱՎԱՆՕԶ, Յ. Պէչք — 35:
ՄԱՐՍԷՅԼ, Ե. Փ. — 35:
ԿՐԸՆՈԲԼԸ, Օր. Հ. Միք — 70:

«ՅԱՌԱՋ»Ի ԹԵՐԹՕՆԸ (41)

ԽԱԶԱԳՈՂԻ ՅԻՇԱՏԱԿԱՐԱՆԸ

»»» · · «««

Գրեց՝ ՐԱՖՖԻ

— Այդ այն փողն է որ դու ինձ ասել էիր տուած, պատասխանում է քեռի Պետրոսը դեռ եւս վրդովուած կերպով:— Աւելի լաւ կը լինէր որ համբարքի մէջ պղտոր լինէիր եւ ուրիշին մեղքի մէջ չձգէիր....

— Դու բարի ես, շատ բարի, Պետր Աբրամիչ, ասում է սեղանաւորը, բարեկամաբար նրա ձեռքը սեղմելով:

—Ես բարի եմ նրա՞ համար որ չգողացայ ուրիշի փողը.— Այս բարութիւն չէ, Արկադիյ Ֆադէիչ:

Ձնայելով այդ համեստութեանը, Արկադիյ Ֆադէիչը աշխատում է ապացուցանել որ Պետր Աբրամիչը բարի մարդ է.

Ամէն անգամ, երկար թափառում—ներից յետոյ, երբ յայտնւում էինք սեղանաւորի մօտ, նրա սովորական հարցմունքն այդ էր լինում.

— Լա՞ւ վաստակ ունեցար, Պետր Աբրամիչ:

— Վատ են գնում գործերը, շատ վատ, Արկադիյ Ֆադէիչ:

— Ինչո՞ւ.

— Բոլորը մեր մեղքերից:

Սեղանաւորը ծիծաղում է:

— Դուք ծիծաղում էք, Արկադիյ Ֆադէիչ: Բայց տեսէք, ինչպէս վատացել են ժամանակները, առանց երդուելու, առանց սուտ խօսելու չես կարող առեւտուր անել. Բայց այդ մեղք է, Արկադիյ Ֆադէիչ, շատ մեղք է.... Համարեա մարդ իւր հոգին է ծախում ....

— Բայց չէ, այսու ամենայնիւ, ապրում է:

— Ինչ չէ... այսպիսի չափը Յուդայի արծաթն է, որ առաջ եւ մատնեց մեր Տէր Յիսուս Քրիստոսին: Այսպիսի չափը սատանան կը տանէ...:

Ձնայելով յայտնած զգացմունքներին մասին, քեռի Պետրոսը դարձեալ համբարում է սեղանաւորի առջեւ մի քանի հազարներ:

— Այս անգամ, երեւի, սատանան չէ դիպել քո փողերին, Պետր Աբրամիչ:

— Քրտինքով է աշխատած, դառն քրտինքով, Արկադիյ Ֆադէիչ:— Արդար աշխատանքը Յիսուս Քրիստոսը կը պահպանէ, պատասխանում է քեռի Պետրոսը եւ սկսում է ջերմեռանդութեամբ խաչակնքել իւր երեսը:

Սեղանաւորը երբեմն սիրում էր քեռի Պետրոսի հետ հանաքներ անել եւ զուարճանալ նրա պարզմտութեան վրայ:

Բայց ինձ զարմացնում էր քեռի Պետրոսի հաւատարմութիւնը, որ ունէր դէպի սեղանաւորը: Այդ մարդը, որի համար ոչինչ սուրբ բան չկար, վարւում էր նրա հետ ամենայն ճշմարտութեամբ: Ես կարծում էի, թէ դա մի խորամանկ նախապատրաստութիւն է, սեղանաւորին մեր ծուղակի մէջ գցելու համար, որի հարստութիւնը միլիոններ էր հասնում: Մի անգամ հարցրի քեռի Պետրոսից.

— Սեղանաւորի «հոգւոյն» ե՞րբ պիտի կարդանք: Ուզում էի հասկանալ, թէ ե՞րբ պէտք է կողոպտենք նրան.

Նա պատասխանեց.

— Եթէ ամէն աղբիւրներ պղտորուելու լինեն, գոնէ մէկը պէտք է մաքուր թողնել, որ ինքդ խմես:

Ես տեսնում էի, որ քեռի Պետրոսը այս դէպքում եւս չէ շեղւում իւր հիմնական կանոնից, «ամէն ինչ ծառայեցնել իւր օգտի համար»....:

Խաչագողին եւս պէտք է մի հաւատարիմ մարդ ունենալ: Դուք չգիտէք խաչագողի վիճակը: Նա թափառում է երկրէ երկիր զանազան կերպարանքներով, զանազան անուններով, որոնց ոչ մէկը իւր իսկական անունը չէ: Ցանկարծ նա մեռաւ. նրա ունեցածն էլ իւր հետ կը մեռնի: Որովհետեւ նա յայտնի է միայն կեղծ անունով, իսկ այդ կեղծ անունը կրողի ժառանգները գտնել անհնարին բան է: Կիրակոսի թողած կայքը չէին տալ Մարկոսի ժառանգներին, թէեւ մեռնողը իսկապէս Մարկոսը լինէր, եւ կեղծ անունով միայն իրան կոչելիս լինէր Կիրակոս: Մի կենարան պէտք է, որ խաչագողը յայտնի լինի իւր իսկական անունով եւ հաւաքէ այնտեղ իւր ունեցածը, որպէսզի, եթէ մահ պատահելու լինի, հասցնեն նրա բնտանիքին: Ահա այդ էր քեռի Պետրոսի յարաբերութիւնների պատճառը սեղանաւորի հետ: Նրա մօտ հաւաքւում էր քեռի Պետրոսը մեր բոլոր վաստակած փողերը: Եթէ մեզ մի բան պատահելու լինէր, սեղանաւորի գիտէր, թէ փողերը ումն են պատկանում: Մենք յայտնի էինք նրան մեր իսկական անուններով, եւ յանձնած գումարների համար ստացական էինք առնում նոյն անուններով:

Քեռի Պետրոսը յայտնի էր անունով՝ — պարսկաստանցի, այս ինչ գաւառից, այս ինչ գիւղից, վաճառական Պետր Աբրամիչ Աղաբեկով: Յայտնի էի եւ ես իմ անունով, ազգանունով եւ տեղի անունով:

Այդ ձեւը ունէր եւ այն յարմարութիւնը, որ դիցուք թէ մեզ մահ չպատահեց, այլ մի տեղ կալանաւորեցին մեզ: Այսպիսի դէպքերում չէին կարող մեր կայքը գրաւել, որովհետեւ մեզ կը գտնէին մի որ եւ է չէ կեղծ անուան տակ, իսկ մեր կայքը մեր սեփական անունով կը լինէր բոլորովին ուրիշ ձեռքում:

Ես այժմ հասկանում էի այն զանազան անցագրերի անհրաժեշտութիւնը, որ քեռի Պետրոսը Պարսկաստանից դուրս գալու ժամանակ առեց իւր հետ եւ մինչեւ նորոգել էր տալիս, որ ժամանակները չկորցնեն:

Ցանձնելով մեր այս անգամուայ բերած փողերը սեղանաւորին, վերադարձանք դէպի մեր իջեւանը: Ճանապարհին քեռի Պետրոսի ուշադրութիւնը գրաւեց մի օտարոտի մուրացկան, որը փողոցում կանգնած էր մի լուսամուտի հանդէպ, եւ խղճալի ձայնով ողորմութիւն էր խնդրում: Լուսամուտի հանդէպ նստած տիկինը ձգեց նրան մի քանի գրօշներ եւ փակեց լուսամուտը: Մուրացկանը սկսեց որոնել, թէ որտեղ ընկան գրօշները:

— Նայիր, Մուրատ, ասաց ինձ քեռի Պետրոսը, կարո՞ղ ես ճանաչել թէ դա ինչ մարդ է:

Ես նայեցի: Մուրացկանը հագած ունէր պատառոտած սեւ փարաջայ, մէջքը սեղմուած էր գունաւոր քաթանով, գլխին դրած ունէր մի ջարդուած եւ հնութիւնից իսկական գոյնը կորցրած հոգեւորականի ցած շլեապայ (երեւի մէկը ընծայել էր նրան) եւ ձեռքին կրում էր երկայն գաւազան, հասարակ ոսկրեայ գլխիկով.

(Շար.)

ՕՐԱԹԵՐԹ՝ ԱԶԳԱՅԻՆ, ՔԱՂԱՔԱԿԱՆ, ԳՐԱԿԱՆ

LE PREMIER QUOTIDIEN ARMENIEN EN EUROPE

HARATCH

(Fondé en 1925) :-: R. C. Seine 276.286

Directeur et Propriétaire : SCH. MISSAKIAN
Rédaction et Administration
ԽՄԲԱԳՐՈՒԹԻՒՆ ԵՒ ՎԱՐՉՈՒԹԻՒՆ

17, Rue Damesme, PARIS (13e)
Téléphone : Glacière 15 – 70

(ԵՐԹԵՒԵԿԻ ՀԱՄԱՐ՝ Métro : TOLBIAC)

ԲԱԺԱՆՈՐԴԱԳՐՈՒԹԵԱՆ ՊԱՅՄԱՆՆԵՐ,—	ՏԱՐԵԿԱՆ	ՎԵՑԱՄՍԵԱՅ	ԵՌԱՄՍԵԱՅ
Ֆրանսա եւ գաղութներ	140 ֆրանք	70 ֆրանք	35 ֆր.
Անգլիա, Եգիպտոս, Զուիցերիա, Իտալիա	250 »	130 ֆրանք	—
Ամերիկա եւ ուրիշ Երկիրներ	200 ֆրանք	100 ֆրանք	—

ՈՒՐԲԱԹ
15
ՄԱՐՏ
VENDREDI
15 Mars
1935

11 ՐԴ ՏԱՐԻ - 11e Année № 2754

Խմբագիր՝ ՇԱՒԱՐՇ ՄԻՍԱՔԵԱՆ

ԳԻՆ 50 ՍԱՆԹԻՄ

ԵՐԿՈՒ ԽՕՍՔ

ՀԱՐՑԵՐ ԵՒ ՀԱՐՑՈՒՄՆԵՐ

»»»··«««

Երբ կը խօսինք զանազան ելքերու մասին, առանց մեծ պատրանքներ սնուցանելու, փուշի մը պէս կը ցցուի յաւիտենական հարցումը,— Ո՞ր մարմինը, ո՞ր կազմակերպութիւնը:

Բոլորս ալ գիտենք թէ բազմաթիւ մարմիններ կը գտնուին հրապարակին վրայ, բայց անոնց իւրաքանչիւրը իր առանձին տեսակէտները եւ գործելու մեթոտներն ունի:

Բազմաթիւ փաստեր կը հաստատեն որ անոնք նոյն իսկ տրամադրութիւն չունին իրար լրացնելու, եւ կը նախընտրեն գործել համաձայն իրենց հայեցողութեան եւ կարողութեան:

Վերջին ամիսներու ընթացքին գործակցութիւն մը հաստատուեցաւ, ճիշդ է,— Միացեալ Ցանձնաժողով:

Եւ մենք փութացինք վարկ բանալ, որպէսզի ծլի, ծաղկի եւ զօրանայ:

Դժբախտաբար, նոյն աժգոյն պատկերն է որ կը տիրէ անցեալ նոյեմբերէն ի վեր: Միացեալ Ցանձնաժողովը տակաւին մէջտեղ չդրաւ հիմնական ծրագիր մը, իր գործունէութեան մասին:

Ձենք ժխտեր իր կատարած աշխատանքները: Եւ սակայն, կը թուի թէ յանձնաժողովն ալ չուարման մատնուած է, եւ կը գոհանայ սովորական դիմումներով, որոնց արդիւնքը գաղտնիք է մեզի համար:

Միւս կողմէ, կը թուի թէ յանձնաժողովը կը զգուշանայ դէմ դիմաց գալ բուն ժողովուրդին հետ: Ան պարտք չի սեպեր զեկուցում տալ եւ տեղեկութիւններ առնալ, կարծիքներ լսել եւ նիւթ հաւաքել:

Կը բաւե՞ն իր սեղանին վրայ եղած նիւթերը: Նամակագրութիւնները եւ պաշտօնական ձեւակերպութիւնները բաւակա՞ն են, կացութեան ամբողջ ողբերգութիւնը իմանալու եւ անոր համեմատ աշխատանք ձեւակերպելու համար:

Ցանձնաժողովը կապ չունի նոյն իսկ մամուլին հետ, եւ իր կամքը կը պահէ զեկոյցներ հաղորդելով, պարբերաբար:

Հետեւա՞նքը,— ազատ ասպարէզ յիմար-իմաստուն մարգանքներու, յարաճուն դժգոհութիւն եւ շուարում:

Եթէ սկիզբէն տիրաբար կազմակերպուած ըլլային Ցանձնաժողովին ծրագիրն ու գործունէութիւնը, ապահովաբար ոչ այնքան դառնութիւն կուտակուած կ'ըլլար, ոչ առատ կանուխ աբթնցողը սիրտ կը պղտորէր, ոչ ալ Գուլվառ Օսմանի եղոյթը կը պատահէր:

Ցանձնաժողովը ինչո՞ւ հրապարակաւ չարտայայտուիր իր նախատեսած միջոցներուն, կատարուած աշխատանքներու, աջէն ձախէն հրապարակ նետուած գիւտերու (հաւաքական հպատակութիւն) եւ ուրիշ բազմաթիւ հարցերու մասին:

Եթէ լռութիւնը ոսկի է, այս պարագային ոչ իսկ թիթեղի ժայն կուտայ:

«Ներգա՛ղթ, ներգա՛ղթ» կ'աղաղակեն հազարաւոր անճարներ: Ոչ թէ այսօր, այլ տարիներէ ի վեր, եւ հետզհետէ աւելի բարձր:

Արդ, Միացեալ Ցանձնաժողովը ո՛ր եւ է գիմում կատարա՞ծ է այս առթիւ, ուղղակի Երեւան կամ դէպի խորհրդային դեսպանատուն:

Երբեմն անկարելի համարուած միջոցներ կը յաջողին, երբ գտնը զարնես հոգեբանական պահուն:

Այդպիսի շրջանի մը մէջ կը գտնուինք այսօր, եւ յանցանք է ուրիշին բարեացակամութեան դիմած ատեն, մոռնալ սեփականը:

Այս մասին երբ եւ իցէ խօսուա՞ծ է նոյն ինքն կաթող. Նուիրակին հետ, որ ահա իր աչքերով կը տեսնէ ամբողջ ողբերգութիւնը:

Գարեգին արք. յայտարարեց թէ իր պաշտօնը սահմանափակուած է միայն կրօնական առաքելութեամբ: Այդպէս ալ պէտք է մնայ:

Բայց, իր պաշտօնէն չեղած չըլլար, եթէ ընդհանուր դիմումի մը ուժ տայ իբրեւ ականատես տեղեկատու, ճիշդ ինչպէս որ առանց վերապահութեան կ'արտայայտուի երկրի վերաշինութեան մասին:

Երբ արմատախիլ բազմութեանց աջակցութեան կ'սպասուինին էջմիածինը վերաշինելու համար, ինչո՞ւ պարտականութիւն չպիտի սեպէն, փոխադարձաբար, Երեւան հաղորդել նոյն բազմութեանց հոգերն ու ակնկալութիւնները:

Մանաւանդ որ, Միացեալ Ցանձնաժողովը եւ Էջմիածնի հանգանակիչ յանձնաժողովը կը բաղկանան միեւնոյն տարրերէն, աւելի կամ պակաս:

X

Այս խորհրդածութեանց կարգին, կարելի չէ անվրդով դիտել ուրիշ ողբերգութիւն մը,— Հայր. Միութեանց կազմալուծումը:

Ատենէ մը ի վեր կասկածելի որդ մը սողոսկելով այդ Միութեանց մէջ, աւեր կը գործէ անարգել, եւ ձախլիկ թեւերու, ազգային կառոյցներու կը բաժնէ զանոնք:

Արդէն խախուտ՝ մանաւորապէս Ֆրանսայի մէջ, այդ Միութիւնները հետզհետէ կը վերածուին ծաղրանկարներու, անընդունակ՝ որ եւ է շինարար գործ կատարելու:

Ապուշ բանաձեւ մը— Վերաշինա՞ց — կը սպառնայ առելութիւն սերմանել միեւնոյն հայրենակիցներուն եւ հայրենակցականներուն միջեւ, ջլատելով կեդրոնացման որ եւ է փորձ:

Մենք չենք յիշեր Հայրենակցականի որ եւ է ծրագիր – կանոնագիր, որ նախատեսած չըլլայ աջակցիլ ներգաղթի եւ հայրենիքի վերաշինութեան, միեւնոյն ատեն կատարելով իր պարտականութիւնը՝ գաղութներու հանդէպ:

Արդ, ի՞նչ հրաշք է որ կը խառնանան, փոխելով անուններ:

Շ.

Վ Ե Ր Ջ Ի Ն Ժ Ա Մ

ԿԱՑՈՒԹԻՒՆԸ ՅՈՒՆԱՍՏԱՆԻ ՄԷՋ

ՎԵՆԻԶԵԼՈՍ Կ'ՈՒԶԷ ՀԱՍՏԱՏՈՒԻԼ ՖՐԱՆՍԱ կամ ԱՆԳԼԻԱ

Բազմաթիւ փախստականներ դէպի Թուրքիա

Աթէնքէն կը հեռագրեն թէ հետզհետէ կը վերահաստատուի կացութիւնը: Կառավարութիւնը կը շարունակէ իր հետապնդումները, կաշկանդելու համար բոլոր կասկածելի տարրերը: Վերջին պահուն անձնատուր եղաւ եւ զինուորական վարժարանին մէջ արգելափակուեցաւ Փ. Կոնաթաս, Ծերակոյտին նախագահ, որ անհետացած էր ապստամբութեան առաջին օրէն:

Վենիզելոս Հռոդոս կղզին փոխադրուեցաւ, ուր աւելի յարմարութիւններ կան: Առաջին կղզին, Քասոս, որ շատ մօտ է Կրետէի, կարգ մը անպատեհութիւններ կը ներկայացնէր: Փախուստի առաջին գիշերը մօտակայ գիւղ մը անցընելէ յետոյ, Տէր եւ Տիկին Վենիզելոս փոխադրուեցան հարեւան Կարպաթոս կղզին, յետոյ Հռոդոս: Վենիզելոսի կ'ընկերանային հարիւրի մօտ փախստականներ — երկու ծերակուտական, երեք երեսփոխան, 56 սպայ, 43 ենթասպայ եւայլն: Բոլորն ալ ցամաք հանուելով հսկողութեան տակ առնուեցան:

Յունական կառավարութիւնը որ եւ է խնդրագիր չէ ներկայացուցած, այս փախստականները յանձնելու համար, մանաւանդ որ տարակոյս չկայ թէ Իտալիա պիտի մերժէ Վենիզելոս եւ միւս պատասխանատուները պիտի գտնուին ի բացակայութեան: Արդէն իսկ գրաւման ենթարկուած են Վենիզելոսի բոլոր սեփականութիւնները: Արդիւնքը պիտի յառկայտուի զինուորական գործողութեանց ծախքերուն:

« Տէյլի Մէյլ »ի թղթակիցն ալ կը հաստատէ թէ՝ Վենիզելոս վճռած է բոլորովին քաշուիլ քաղաքական ասպարէզէն եւ այլ եւս Յունաստան չվերադառնալ: Նախորդ վարչապետը յայտարարած է թէ ինք չէր որ սարքեց ապստամբութիւնը, որ միակ միջոցն էր երկրին ապահովելու համար իր երազած ապագան: Վենիզելոս կ'ուզէ իր կեանքին վերջին օրերը անցընել Ֆրանսայի կամ Անգլիոյ մէջ:

⁂ Զօր. Քոնտիլիս, պատերազմական նախարարը, որ Յունաստանի ամէնէն զօրաւոր դէմքն է այսօր, շնորհիւ իր շահած յաղթանակին, հետեւեալ յայտարարութիւնն ըրած է մամուլին.

— « Երբ անդորրութիւնը վերահաստատուի եւ յոյն ժողովուրդը իր կարծիքը յայտնէ ի նպաստ միապետութեան կամ հանրապետութեան, քաղաքական վարիչները պէտք է հպատակին ժողովուրդի կամքին »:

Այս արտայայտութենէն կը հետեւցնեն թէ անհաւանական չէ միապետութեան վերահաստատումը, մանաւանդ որ Ցալտարիս դաւանանքով արքայական է եւ այժմ ազատ՝ զօրաւոր հակառակորդէ մը:

Ըստղներ ալ կան թէ այդ պարագային Յունաստանի թագաւոր պիտի հռչակուի Քէնթի դուքսը (Անգլիոյ թագաւորին երրորդ զաւակը, որ կնութեան առաւ յոյն իշխանուհի մը, Մարինա):

Բազմաթիւ փախստականներ Թուրքիոյ մէջ

Պոլսէն կը հեռագրեն թէ յունական ապստամբութեան ջախջախումէն ի վեր բազմաթիւ փախստականներ կը հասնին Փոքր Ասիոյ ափերը: Մարտ 13ին ինքնաշարժ մակոյկ մը հասաւ Տարտանէլի բերանը: Մէջը կը գտնուէին զօրավար մը, գնդապետ մը, քանի մը ստորադաս սպաներ եւ 25 զինուորներ, որոնք փախած էին Գավալայէն: Բոլորն ալ ցուրտէն ընդարմացած էին եւ անօթութենէն ուժասպառ: Թրքական իշխանութիւնը զանոնք զինաթափ ընելով արգելափակեց առժամապէս:

Երկրորդ մակոյկ մըն ալ հասաւ ուրիշ նաւահանգիստ մը: Այս մակոյկին մէջ կը գտնուէին Միտիլէնի վերջին կառավարիչը, նշանակուած՝ ապստամբներուն կողմէ, ինչպէս եւ քանի մը ծովային սպաներ «Աւէրոֆ» յածանաւէն եւ հրամանատար մը:

⁂ Պատերազմական նախարարութիւնը կը հաստատէ թէ իրապէս անձնատուր եղած են Զօր. Փանայոթոփուլոս եւ գնդ. Ցէնկաս, չուզելով Պուլկարիա ապաստանիլ: Անձնապանութիւն փորձած է նաեւ « Քացոնիս » մարտանաւին հրամանատարը: Իտալական օդանաւ մը Հռոդոս փոխադրեց հրամանատարը: Վիճակը ծանր է, բայց ոչ յուսահատական:

⁂ « Իւմանիթէ » վերապահութեամբ կը ծանուցանէ թէ, ապստամբներուն փախուստէն յետոյ, համայնավարները փորձած են խորհրդային իշխանութիւն հաստատել Գավալայի մէջ, բայց կառավարական զօրքը հասնելով, խորտակած եւ 30 պատասխանատուներ գնդակահարած է:

⁂ Թեղուն Քէօփրիւէն (Թուրքիա) կը հեռագրեն թէ հինգ վակոն լեցուն փախստական սպաներ եւ զինուորներ հասած են եւ կը սպասեն կայարանին մէջ

⁂ Սոֆիայէն կը հեռագրեն թէ այն 60 միլիոն տրախմին որ յափշտակուած էր յոյն ապստամբ սպաներուն կողմէ, բռնուած է պուլկարական սահմանին վրայ

⁂ Կառավարական զեկոյց մը ապստամբներուն կորուստը կը հաշուէ 30 սպաննեալ եւ 50 վիրաւոր:

⁂ Ապստամբութեան խորտակումը մեծ գոհունակութիւն պատճառեց Թուրքիոյ մէջ, ուր մամուլը կը փառաբանէ Գալբանեան ուխտին արժէքը՝ իբրեւ խաղաղութեան ազդակ: Այս առթիւ դիտել կուտան թէ՝ Գալքաններու պատմութեան մէջ առաջին անգամ է որ աւելորդ համարուեցաւ մեծ պետութեանց միջամտութիւնը, եւ Գալքանեան պետութիւնները կրցան տիրաբար անօրինել իրենց գործերը:

Ի՞նչ կ'ըսէ Զօր. Քամէնոս

Զօր. Քամէնոս, Մակեդոնիոյ ապստամբներուն հրամանատարը, որ Պուլկարիա փախաւ, հետեւեալ յայտարարութիւններն ըրած է.

— Մոխրուեցանք զաղրելով հանրապետութեան համար մղուած կռիւը, որովհետեւ Մակեդոնիոյ եւ Թրակիոյ քաղաքները մեծ վնասներ կրեցին օդա—

(Լուրերու շարունակութիւնը կարդալ Դ. էջ)

ԱՆԳԼԻՈՅ ԱՐՏԱՔԻՆ ՆԱԽԱՐԱՐԸ ՊԵՐԼԻՆ ՊԻՏԻ ԵՐԹԱՅ ՄԱՐՏ 25ԻՆ

=○·○=

Գերմանիա զինուորական օդանաւեր ունի...

Գերմանական կառավարութիւնը հաղորդեց թէ պատրաստ է Անգլիոյ արտաքին նախարարը ընդունելու մարտ 25ին եւ 26ին: Միեւնոյն ատեն, Գերմանիա պաշտօնապէս հաղորդեց թէ ռմբաձիգ օդանաւերու կազմակերպութիւն մը հաստատած է: Այս վերջին խոստովանութիւնը զարմանք պատճառեց ոչ միայն Փարիզի, այլ եւ Լոնտոնի մէջ, եւ հաւանական է որ Սըր Ջոն Սայմըն դարձեալ խորհրդակցի ֆրանսական կառավարութեան հետ, Պերլին երթալէ առաջ:

Խոստովանութիւնը երատարակուեցաւ Գերմանիոյ արտաքին նախարարութեան պաշտօնաթերթին մէջ, որ այս առթիւ կ'արդարացնէ Վերսայլի դաշնագրին խախտումը: Կ'ըսէ թէ նախկին դաշնակիցները գործադրած չըլլալով իրենց յանձնառութիւնները, Գերմանիոյ ուրիշ ելք չէր մնար եթէ ոչ միջոցներ ձեռք առնել իր վերազինման համար: Ցիշել կուտայ թէ երկու տարի առաջ, դաշնակիցները կրնային Հիթլէրի հաւանութիւնն ստանալ, ռմբաձիգ օդանաւերէ հրաժարման մասին, հաւանելով որ Գերմանիա 300,000 զինուոր պահէ, պաշտպանողական օդանաւերով, բայց փախցուցին այս պատեհութիւնը: Պաշտօնաթերթին հրատարակութենէն կը հետեւի թէ՝ միւս պետութիւնները որքան երկար ատեն որ մերժեն Գերմանիոյ հաւասարութեան իրաւունքը, այնքան ծաւալուն եւ զօրաւոր պիտի դառնան Գերմանիոյ զինուորական կազմակերպութիւնները: «Անգլիա, Ֆրանսա, Խորհրդային Միութիւնը եւ Մ. Նահանգները մշակած են ծրագիր մը որուն մէջ ռմբաձիգ օդանաւերու տեւական արդիւնացումն եւ յարաճուն զօրացումը վճռական դեր կը կատարեն: Անգլիոյ Սպիտակ Տետրակը ոչնչացուց օդանաւային զինաթափութեան բոլոր յոյսերը, կամ եթէ կ'ուզէք՝ վերջնապէս հաստատեց թէ այդ յոյսերը ցնորական պիտի մնան երկար ատենի համար: Հետեւաբար Գերմանիա հարկադրուած է վերջնական ձեւ մը տալ իր նախապատրաստական աշխատանքներուն: Գերմանիա զինուորական օդանաւերու տորմիղ մը հաստատելով, ռազմատենչ նպատակներ չի հետապնդեր: Անկարելի է այդպիսի եզրակացութիւն մը հանել: Դեռ 1922ին, վերջացած էր Գերմանիոյ օդանաւային զինաթափութիւնը եւ նոյնիսկ միջդաշնակցային յանձնախումբը հեռացաւ Գերմանիայէն: Հիմա Գերմանիա կ'ընէ այն ինչ որ կ'ընեն միւսները, եւ կարող Գերմանիոյ կատարեալ զինաթափութեան, տարիներէ ի վեր տիրող բանակցութեանց եւ իրենց իսկ յանձնառութեանց: Այդ պետութիւնները միշտ կը պնդեն թէ իրենց բոլոր պատրաստութիւնները միայն պաշտպանութեան եւ խաղաղութեան պահպանման կը ծառայեն: Հետեւաբար, ամենեւին իրաւունք չունին մեղադրանքներ ուղղելու Գերմանիոյ: Երբ օտար թերթերը կ'ըսեն թէ Գերմանիա կը զինուի պատերազմի եւ ռազմատենչ նպատակներու համար, բարի եւ չար ազգերու նման տարբերութիւն է որ կը կրկնուի, խտրութիւն մը որ իր դասական արտայայտութիւնը գտաւ Վերսայլի վճիռներուն մէջ »:

ՀԱՅ ԲԱՆՈՒՈՐՆԵՐԸ ՄԻՇՏ ՄՏԱՀՈԳ ԵՆ

Վիէն, 9 մարտ. (Յառաջ).— Օրէ օր կը ծանրանայ հայ բանուորներու վիճակը: Ինչպէս գրուած էր արդէն, Գ. Փեյլի կօշիկի գործարանին մէջ աշխատող հայ բանուորներէն 30 հոգի արձակուեցան: Այս օրերս քանի մը հոգի եւս արձակուեցան: Գործատէրը բոլոր արձակուողներուն կուտայ վկայական մը, հաստատելով թէ բանուորը իր հաստատութեան մէջ աշխատած է եւ գոհունակութիւն կը յայտնէ: Այս առթիւ կ'աւելցնէ թէ արձակած է պարզապէս օտարականներու վրայ գործադրուած օրէնքին ստիպման տակ:

Արձակուածներուն մէջ կան այնպիսիներ ալ ապրելու որ եւ է միջոց չունին. Ուրիշ հայ անգործներ ալ կան որոնց վիճակը նոյնպէս ծանր է: Քանիներ դիմած են քաղաքապետարան, խնդրելով նպաստ կամ գործ: Քաղաքապետութիւնը կը մերժէ բոլորն ալ, ըսելով թէ իրենք իրաւասութիւն չունին նպաստ տալու, քանի որ տեղացի անգործներ չկան: Օրէնքով պէտք է որ 15—20 տեղացի անգործներ գտնուին, որպէսզի սկսին նպաստ տալ:

Քաղաքապետութեան կողմէ հիւանդանոց մը պիտի շինուի, որուն աշխատանքները պիտի սկսին ապրիլին, համաձայն քաղաքապետին յայտարարութեան: Հիւանդանոցը պիտի լրանայ հինգ տարիէն: Ծախք նախատեսուած է 25 միլիոն ֆրանք: Պիտի ունենայ 5—600 աշխատաւոր: Քանի մը հայ անգործ երիտասարդներ ներկայանալով քաղաքապետարան արձանագրուած են, եւ կը սպասեն: Վտանգ չկայ թէ հոս եւս պիտի գործադրուի 10 առհաւրիւրի օրէնքը, մանաւանդ որ ինքնութեան թուղթերու փոփոխութեան ժամանակ է: Անոնք որ ներկայիս գործ չունին, կը վախնան որ աշխատանքէ զրկուին: Արդէն գործ ունեցողներն ալ մեծ դժուարութիւններ կը կրեն իրենց թուղթերը նորոգելու համար: Ամէն օր կը յետաձգեն, ըսելով թէ տակաւին վերջնական կարգադրութիւն եղած չէ:

Գ. Փէյլի գործարանին մէջ աշխատողներուն կը տրուի երեք օրենակ վկայական, ինքնութեան թուղթերը փոխելու համար: Կը խոստանայ անորոշ ժամանակով աշխատցնել, եթէ աշխատանքի նախարարը թոյլ տայ, իսկ այն գործաւորը որ ինք կ'արձակէ, անոր վկայական չիտար ինքնութեան թուղթերը փոխելու համար:

Հաստատութեան գործերը երթալով կը թուլնան: Ներկայիս միջին հաշուով շաբաթը 35 ժամ կ'աշխատցնէ:

Գրեթէ բոլոր գործարաններն ալ նոյն վիճակի մէջ են: Կան որ աւելի պակաս կ'աշխատին, բայց տակաւին չկրցայ ստուգել թէ միւս գործատէրերը ինչպիսի վկայականներ կուտան իրենց օտար աշխատաւորներուն: Մէկ խօսքով հայ բանուորները ծանր մտահոգութեան մատնուած են եւ հազար ու մէկ ենթադրութիւններ կ'ընեն: Շատերը կ'ըսեն.— Ո՞ւր են «Հայաստանը հայ բանուորներուն է » ըսողները, ինչո՞ւ մէջտեղ չեն երեւար, ո՞ր օրուան կը սպասեն: Երբ մեր վիճակը քիչ-շատ տանելի էր, մարդիկ մի կը խաղցնէին զաղութէ գաղութ եւ երդում կ'ընէին յանուն հայ բանուորին: Նոյն մարդիկը այսօր հայ բանուորը կը մղեն հաւաքական հպատակութեան, փոխանակ բանուորական Հայաստան զրկելու: Գ.

— · —

367 ՁԻՆՈՒՈՐՆԵՐ ՄԵՌԱԾ ԵՆ կրիփի հետեւանքով, կ'ըսեն ճախակողմեան թերթերը. Այս մահերէն 213ը պատահած է 69 պահակազօրքերու մէջ:

ԵՐԵՔ ԱՂՋԻԿՆԵՐՈՒՆ ՀԵՏ ԱՆՁՆԱՍՊԱՆ եղաւ մայր մը, որ ամուսինէն բաժնուած էր եւ թշուառութեան մատնուած: Մեծ աղջիկը 18 տարեկան էր, միւսները՝ 7 եւ 3:

ԹՈՒՐՔԻԱ ԻՐ ՀՈԳԵՐՈՎ ՈՒ ՓՈՐՁԵՐՈՎ

«ՏՐՈՎԱԴԱՅԻ ՁԻՆ»

Մարտ 1ը, Թուրքիոյ ելմտական տարեսկիզբը, ուրկէ ներս այնքան աղմուկով մտան Էնկիւրիի վարիչները, Քեմալի երկրին համար շատ աննպաստ հովեր բերաւ։

Կ'ակնարկեմ Յունաստանի ներքին յեղափոխութեան, որ նոյն օրը պայթեցաւ ու ստացաւ մեծ համեմատութիւններ։ (Այժմ զսպուած)։

Այս յեղափոխութիւնը, որ Կրետէէն կը ղեկավարուէր, աթոռի կռիւ մը չէր եւ ոչ ալ զուտ ներքին դժգոհութեանց կամ տարակարծութեանց արդիւնք։

Վենիզէլոս, ինչքան ալ անհաշտ պայքարող, իր կեանքի վերջին տարիներուն այդքան թեթեւ կերպով պիտի չուզէր իր երկիրը յանձնել ներքին կռիւի մը անխուսափելի հետեւանքներուն։ Մնաց որ՝ ան իր հետ ունի երկրին համար իրենց կեանքը քանի մը անգամ վտանգի դրած զօրավարներ, աչքառու ծովակալներ, գրեթէ ամբողջ ծովային տորմիղը, զօրաբաժիններ եւ ժողովրդային հոծ զանգուած։

Ճիշդ է որ Վենիզէլոսի եւ Ցալտարիսի միջեւ վարչաձեւի մասին կայ գաղափարական մեծ տարբերութիւն։ Առաջինը հանրապետական է, իսկ երկրորդը՝ արքայական։

Բայց, Ցալտարիս, հազիւ իշխանութեան անցած, հրաժարեցաւ գահը վերահաստատելու ցանկութենէն ու կամայ ակամայ յանձն առաւ երկիրը վարել հանրապետական կարգուսարքով։

Պարզ է, ուրեմն, որ Յունաստանը երկուքի բաժնող ու իրարու դէմ ճակատեցնող հարցը վարչաձեւի հարց մը չէ։ Ոչ ալ, ինչպէս բոինք, ուրիշ ներքին վէճ մը։

Այլ՝ արտաքին քաղաքական խոշոր հարց մը։

Հեռագիր մը, որ տրուած էր Պելկրատէն, կ'ըսէր թէ՝ «Վենիզէլոս կը յայտարարէ թէ Յունաստան կը գտնուի արտաքին մեծ վտանգի մը առջեւ, զոր չի կրնար տեսնել Ցալտարիս»։

Այդ վտանգը, անշուշտ, Պուլկարիան չէ ու չի կրնար ըլլալ։ Թէեւ, յեղափոխութենէն քիչ առաջ, յոյն իրաւասու իշխանութիւններ «պուլկարական դաւադրութիւն» մը մատնանշեցին ու երկու միլիառ տրախմի նոր վարկ մը պահանջեցին։

Այդ վտանգը, գոնէ առայժմ, չկայ նաեւ Եուկոսլավիայէն։ Ներքին խնդիրներ, գահակալի չգոյութիւն, ընտրութիւն ևլն., բաւական զբաղեցուցած են այժմ Պելկրատը։

Ուրեմն, Յունաստանի հանդէպ անբարեացակամ ճակատները ապահով են։

Ու այն վտանգը, զոր կը մատնանշէ Վենիզէլոս եւ որուն համար յանձն առաւ երկիրը ներկել սեփական զաւակներու արիւնով, կուգայ բարեկամ երկրէն։ Կամ, աւելի ճիշդ, կուգայ այն զինակցութենէն, զոր Աթէնք կնքած է Էնկիւրիի հետ։

Կը յիշուի որ անցեալ տարի Յունաստանի մէջ բուռն վէճ մը ծագեցաւ երկրին արտաքին քաղաքականութեան շուրջ։ Այդ վէճը ծագում առած էր այն ատեն երբ պիտի վաւերացնէին պալքանեան ուխտը։ Օրը օրին այդ մասին արտայայտուած ենք այս սիւնակներուն մէջ։ Ու բացատրած թէ՝ Վենիզէլոս ինչու դէմ է անոր։ Այդ վէճը գնաց եւ Ծերակոյտ, որ մեծ մասով վենիզէլոսական է։ Կառավարականները սպառնացին լուծել զայն, եթէ չվաւերացնէ ուխտը։ Փափանաստասիու, որ գլխաւոր նախաձեռնողն էր պալքանեան խորհրդաժողովին ու գործակիցը Ցալտարիսի, մեծ հարուած մը կերաւ։ Ծերակոյտը ընդունեց ուխտը, բայց վերապահութեամբ մը, — այն պարագային, երբ մեծ պետութիւն մը կը մասնակցի կռիւին, ուխտը պարտադրիչ չէ։ «Յունաստան ի՞նչպէս պաշտպանուի ծովէն»․ .

Պարզ է, որ Վենիզէլոս մեծ պետութիւն մը բացատրութեամբ կ'ակնարկէր Իտալիոյ, որուն ախորժակները, Թուրքիոյ միջերկրականեան եզերքներուն մասին՝ ծանօթ էին։

Անկէ յետոյ, սակայն, Աթէնքի վարիչները շարունակեցին իրենց կապը Էնկիւրիի հետ։

Իսկ վերջերս, յիշեցինք արդէն վերը, երկու միլիառի նոր վարկի մը պահանջ դրուեցաւ։ Այդ առթիւ, «Թայմզ» որ բաւական իրազեկ է անշուշտ, կը գրէր — «Յունաստանի սպառազինումը արդիւնք է ոչ թէ պալքանեան որ եւ է վտանգի, այլ Յունաստանի զինակից Թուրքիոյ պահանջին, որ կը խորհի թէ Յունաստան անբաւարար չափով զինուած է։ Իսկ երբ նկատի ունենանք որ Թուրքիա հաւատարիմ զինակիցն է խորհրդային Ռուսիոյ, յունական սպառազինումը կը ստանայ քաղաքական լայն ծաւալով նախորոշուած ուղեգծի մը նկարագիրը»։

Մեկնութեան պէտք չկայ։ Ամէն ինչ պարզ ու յստակ է։ Աւելի հասկնալի կը դառնան այս բոլորը, եթէ նկատի առնենք ուրիշ երեք լուրեր։

Առաջինը տրուած է Պուքրէշէն։ Կը խօսի այն տեղի քաղաքական շրջանակներու կարծիքէն, ըստ որուն «մեծ պետութիւն մը դրամով ու ռազմանիւթով կ'օժանդակէ Վենիզէլոսի»։

Երկրորդը տրուած է Աթէնքէն, որ կ'ըսէ — «Աթէնքի ժանտարմերիի կայանը բռնեց Կրետէէն տրուած կարգ մը տեղեկութիւններ, զորս Վենիզէլոս կը հաղորդէր իր Հռոմի բարեկամներուն»։

Երրորդը աւելի խօսուն է։ Կուգայ Փարիզէն ու տրուած է «Հավաս»ի միջոցաւ։ Ըստ անոր, «Իտալիոյ արտաքին քաղաքականութեան մէջ կը նշմարուի անկիւնադարձ մը։ Ան արագօրէն կը մերձենայ Յունաստանի եւ Եուկոսլավիոյ, ու իր այս մերձեցումը հաւանաբար մօտաւոր յայտարարութեամբ մը պարզէ»։

Քաղաքական կեանքի մէջ անհաւանական չեն անշուշտ այս երեւոյթները։ Մանաւանդ իտալեւֆրանսական համաձայնութենէն ասդին, որուն հիմերը դրաւ Ժուվընէլ, կկոցի նման երթալ գալով Փարիզէն Հռոմ։

Այս բոլորին զուգընթաց, չանտեսենք նաեւ Իտալիոյ յարաճուն պատրաստութիւնները, Հապէշիստանի աղմուկը, զօրաշարժը, առաքումները եւայլն, երբ միւս կողմէ վէճը հարթելու անկեղծ ցանկութիւն ցոյց կուտայ Ատիս Ապապան։

Անցնելով Թրքական ճակատին, կը տեսնենք նոյն փութկոտութիւնները, — կանխահաս ընտրութիւն, Քեազիմ Էօզալփի պաշտպանողական պաշտօնութեան) գործավար նշանակումը, սպիտակէի յաւելում, ժամանակի զօրաշարժ, Թրակիոյ մէջ զինուորներու կեդրոնացում։ Իշխանութեան ամրապնդման արագ ձեռնարկներ եւ Եուկոսլավիոյ մէջ։ Մերձեցում Պուլկարիոյ հետ։

Պատկեր մը, ահաւասիկ, որ բաւական խօսուն է եւ մարդ ինչքան ալ խոյս կուտայ երեւոյթները խմբաւորելէ կամ տրամադրութիւններով չափելէ, այսուհանդերձ կը ստիպուի խորհելու թէ «բաներ մը կը դառնան»։

Թէ որո՞ւ շուրջ եւ որո՞ւ գլխուն, — չենք գիտեր։

Ստոյգ է միայն, որ ամէնէն աւելի մտահոգուած ու իրար անցած է Թուրքիան։

«Թայմզ»ի բնորոշումը շատ բան կ'ըսէ։ Յիշենք, որ անգլիական այն զրահաւորը որ Վառնա եկաւ, իր մէջ ընդունեց Պուլկարիոյ ցարը՝ ընտանեօք ու քանի մը օր վերջ պուլկարական գահը ազատուած էր Կէօրկիէվի հանրապետական ծրագիրներէն։ Նոյն ատեն մամուլը խարխլեց Թուրքիոյ առջեւ ու պահանջեց 35.000 անգլ. ոսկի (անգամ անգլ. դրօշին առջեւ 8000 թրքական զինուորներու յարգանքը), իբրեւ հատուցում բաւական առաջ Թրքական ջուրերուն մէջ Թուրք պահակներուն կողմէ սպաննուած անգլիացի սպային։ Էնկիւրի նախ դժկամակեցաւ։ Մալթայի ծովակալութիւնը կրկնեց պահանջը վճռապէս ու նաւերը.... շատցան յանկարծ։ Երկու ժամ վերջ չէր ստորագրուած էր....։ Եւ այս այն Էնկիւրին է որ «փիւսքիւրթմիշ» բռած էր «Ինկիլիզը», եւ, կռթնած Մոսկուայի, ապարէնց կը կարդար։

Կը հետեւի, ուրեմն, որ Աթաթիւրք ու Ըսմէթ բաւական մտահոգ են։ Իսկ Վենիզէլոսի այս շարժումը պարզ փորձ մըն էր քանդելու Պալքանեան ուխտը, թերեւս եւ Թուրք զինակցութիւնը։ Փաստ, — բանակին երկուութիւնը, արտաքին նախարար Մաքսիմոսի հրաժարումը եւ իտալական օժանդակութիւնը.... Կը թուի թէ այլեւս անկարելի է քալել քաղաքական այն ճամբէն, ուրկէ կ'ընթանային Աթէնքն ու Էնկիւրին ձեռք ձեռքի։ Վենիզէլոսականները, որոնք, այլեւս, այս խնդրին մէջ իրենց հետ ունին նաեւ ընդդիմադիր ուրիշ հոսանքներ եւս, «Տրովադայի ձին» կ'որակեն պալքանեան ուխտը։ Իսկ այս յեղափոխութիւնը կ'ուզէր վերջնապէս թաղել զայն։ Թուրքիա վերջ ի վերջոյ պիտի կորսնցնէ թէ Թրակիոյ եւ թէ Միջերկրականի սահմաններուն վրայ զինակից մը։ Ու պիտի մնայ մեն մենակ։ Մանաւանդ որ Յունաստան աւելի մեծ շահ ունի Եուկոսլավիոյ, Իտալիոյ եւ Պուլկարիոյ հետ շարժելու, քան Թուրքիա։ Ուրիշ առթիւ ալ ըսած ենք, ու կը կրկնենք որ Էնկիւրի, իր կամքէն անկախ ու պարտադրօրէն մտաւ ընդհանուր քաղաքականութեան բաւիղին մէջ ու կը տապլտկի կը մնայ։ Վենիզէլոսն իսկ, որ Թուրքիոյ հետ մերձեցման քաղաքականութիւնը դրաւ, որքան վճռական եղաւ, երբ այդ բարեկամութիւնը անցաւ իր սահմանները եւ մտաւ զինակցութեան շաւիղին մէջ։ Շաւիղ մը, սակայն, որուն շուրջ անշուշտ «մեծ վտանգ» մը կը տեսնէ Կրետացին։

Որքան բնորոշ է այն յիշատակութիւնը թէ 1917ին եւս Սելանիկի վրայով Աթէնքին պարտադրեց իր կամքը, տապալեց Կոստանդինը եւ անցաւ Դաշնակիցներու կողմը։

Վ. ԻՇԽԱՆԵԱՆ

ՋՈՒՐԱԹ ՄԱՀԸ

Կռուի օրեր, զուարթ օրեր՝ օդը վառօդ, մենք կը շնչէինք վառօդ։

Դժոխքէն դուրս ելած դեւերու նման՝ սարսափի ասեղէն ինկած էինք.

Քսան ամիսներ կ'անցնէին, քսան օր կը թուէր մեզի այդ Գողգոթայի ճամբան.

Սակայն ունէինք նաեւ վշտի, սուգի եւ լացի վայրկեաններ։

Մենք չէինք վախնար մահէն, բայց եւ չէինք կրնար տոկալ՝ երբ մեր ռազմիկներէն մէկը կը պակսէր մեր մէջէն

Վէրքեր կ'առնէինք, ռումբեր երբեմն մեր ողջ բազուկը, կամ սրունքը կը խլէին կը տանէին մեր իրանէն դուրս կը նետէին, մենք արիւնի մէջ, մենք կէս մեռած վիճակի մէջ զուարթ փառք կուտայինք ռազմի Աստուծոյ։ Սակայն երբ վերջալոյսին՝ մենք կը շարուէինք, երբ մեր թիւը բարձրաձայն կուտային, առատիկ կը տխրէինք որ մեր զինակիցներէն մէկուն «ներկայ» ըլլալու ձայնը չէինք առներ։

Գարունը որ կը հասնէր, մենք ալ կարծես ձմրան հազար ծանրութիւնը մեր ուսերէն վար կը նետէինք։

Թեթեւաթռիչ մեր սարերէն վեր կը մագլցէինք

Եւ կարծես կռուի աստուածը մեզ կը դիմաւորէր, պլպուն անցուցած մեր ծմակներուն վառ գոյնը, որքան կարմիր ծաղիկներով պսակ շքեղ եւ կ'արծարծուէր մեր եռանդն աւելի յանդգնութեամբ կռուելու։

Նուագի ձայն մեզ կը թուէին թշնամի բանակին փոթորկող դառ որոտները։

Չէինք ցանկար որ տեւն առնէ դարձ, երբ նոյն օրուան մէջ, մեզմէ ամէն մէկը հարիւր մէկ դահիճ չէր ցգետնած։

×

Մեզմէ ամէն մէկը կը մտածէր հայրենիքի սահմանէն դուրս վանել աղջամուղջը [illegible]

Ամէնուս աչքը յառած էր հայրենիքի երեսին, մենք կ'երազէինք՝ վաղը տեսնել զայն ուրախերես, զուարթերես, սիրուներես, ինչպէս աստուածային դէմքը հայ մայրերուն։

Մենք կ'ուզէինք տեսնել հայրենիքի աչքերը փայլուն շողշողուն, ինչպէս եղնիկին ջինջ ճառագայթ աչքերը։ Յաղթութեան յոյսը հրճուանք էր։

Մեզ կը թուէր թէ բոլոր հայ սուրբերը երկինքի անդունդներէն մեր վրայ կը նայէին, պծծալելի ուրախութեամբ կը հրճուէին, երբ քայլ մը առաջ՝ մեզ մօտ կը տեսնէին հայրենիքին։

×

Մեր խումբէն այն կռուողն որ կէս ճամբան վիրաւոր կ'իյնար, իր քաջածները, իր զրկանքները, իր առած վէրքերը նուէր կ'ընէր հայրենիքին, որուն մօտաւոր ազատագրութեան վստահ՝ մխիթարուած կը փակէր աչքերը։

Մեր ամէնէն մեծ ցաւն այն էր, որ մէկ օր առաջ չէինք կրնար հասնիլ մեր հայրենիքին, մինչ մեր աչքերը դէպի անոր՝ վէրք կ'առնէինք եւ արիւնը կը վազէր մեր սրունքէն։ Մենք վաստակաւորներ էինք, մենք արիւնի ճամբով հասած ուխտաւորներ էինք, մենք արժանացած էինք լսելու Հայաստանի Աստուծմէ թէ «Հասցէ ռազմիկն շնորհաց»։ Ո՜հ, այդ շնորհները կ'ուշանային ու մենք տակաւին կը սպասէինք ոտք դնել Հայաստանի սեմէն ներս։

Թրամներէն մեր գլուխները դուրս հանած կը կրակէինք, եւ առանց մեր այդ ուխտին հասնելու, շատ անգամ թշնամի գնդակը կը հասնէր, կը ջախջախէր մեր գանկը, ու երամը մեր գերեզմանին փոսը կ'ըլլար։

Մեր ռազմիկները սիրով կը մեռնէին, սակայն աւելի սիրով պիտի մեռնէին եթէ Հայաստանի սեմէն ներս ոտք դնելէն վերջը փակէին իրենց աչքը։ Մտաւորապէս Ա. Կարապետը մեր մուրատին չէր հասցներ մեզ։

×

Սածկուած թշնամին՝ գնդակներ կը տարածէր, մեր անզուսպ ռազմիկները խրամատէն դուրս նետուելով, առանց կարեւորութիւն տալու ռումբերու տեղատարափին՝ սատուածներու պէս ցատկոտ՝ թշնամիին ծուղակներուն մէջ կը նետուէին, դաւաճան գնդակներ վերջ կուտային, կը սպառէին մեր դիւցազն ռազմիկներու անսպառ հայրենասիրութիւնը, եւ մեռնող զինուորին վերջին բառը կ'ըլլար «հայրենիք»։

×

Հայրենիքը ցոյց չէր տրուեր, մինչեւ որ թնդանօթները ռումբերով չէին կշտացած եւ Մողոքը դիակներ յօշելով լիապէս չէր յագեցած։

Մենք ռազմիկներս՝ մեռնել ցանկալով առաջ կ'երթայինք, Տէր Եղիշէն մեզի խրախոյս կը կարդար, կ'օրհնէր մեր հրացանը, իր Սաղմոսն էր «մահ ընդ մահու»։

«Կեանք ընդ կենաց»...

Եւ թնդանօթները փապարներու մէջ ծածկուած, ռումբ կը թքնէին, եւ դիակ կը կլլէին

×

Սարերն ի վեր կը բարձրանայինք, բայց հեռու կը մնար Վանը, մեր Արգեստանը, կը համրէինք օրերը, կը համրէինք ամիսները, ե՞րբ մեր Վանայ լճին մէջ պիտի նետուէինք, ու մաքրուած դուրս գալով, ծնրադիր համբուրէինք հայրենիքի սեմը

Ե՞րբ... ե՞րբ... ե՞րբ

ՇԱՏՐՈՒԱՆ

ՏՊԱՒՈՐՈՒԹԻՒՆՆԵՐ ՄՈՍԿՈՒԱՅԷՆ

ԽՄԲ.— Խորհրդային շարժանկարի արուեստի 15ամեայ յոբելեանի առթիւ, որ տօնուեցաւ վերջերս, Մոսկուա հրաւիրուած էին նաեւ պուլկար արուեստագէտներ։ Անոնցմէ մին, Փ. Սթոյչէվ սկսած է իր տպաւորութիւնները հրատարակել «Զօրա»ի մէջ։ Ստորեւ հատուած մը.—

Մոսկուայի մէջ չկայ մէկ հատիկ սրճարան, ուր կարենաս տեսնել մարդիկ որոնք նստած թերթ կարդան կամ նարտ խաղան։ Համաշխարհային եւ ներքին՝ քաղաքականութեան մասին վէճեր չկան, եւ ոչ ալ աշխարհը կարգի գնելու շուրջ։ Անգործ մարդ չերեւիր, — բոլորը կ'արտօրան խանութներէն գնելու նիւթեր կամ այն ինչ որ իրենց անհրաժեշտ է եւ անմիջապէս կ'ուղղուին տունէն օգտուելու, եւ եթէ օդը նպաստաւոր է, պարտէզ՝ հանգստանալու։

Հոս, հինգ օրը անգամ մը ամէն մէկ բանուոր, պաշտօնեայ, դերասան եւն. ունի ազատ օր մը։ Գործարանները, թատրոնները, գործավարութիւնները եւ բոլոր հաստատութիւնները եւ հիմնարկութիւնները ունին ազատ օրեր, երբ չեն աշխատիր, բայց հանգիստ չեն ըներ կիրակի ու այլ տօն օրերը՝ ինչպէս սովորութիւն է ամէն տեղ։

Տպաւորութիւն ձգեց այն պարագան, որ կարելի չէ հանդիպիլ գեղեցիկ ու վայելուչ կնոջ....։ Նորոյթ չկայ, գոհարեղէն չկայ, լաքէ կօշիկներ ու մետաքսեայ գուլպաներ չկան։

Ու չկայ մէկ հատիկ կին [illegible] ..

Կը մտնենք դիտելու հեռագրատուն – նամակատունը։ Մուտքին, անկիւն մը, գետնի քարին վրայ նստած են հինգ տղաք, ամենափոքրը՝ 5-6 տարեկան

Մեծերէն մէկը ծռած է ու շուանով կը կապկպէ անոր մուճակները, որ պէտք ոտքերէն չելլեն. Կը մօտենանք ու կը խօսինք իրենց հետ։ Ու կը հարցնենք անոր որ պզտիկին կօշիկներ կապէ։

— Ի՞նչ է անունդ։

Առանց մեզի նայելու, կարուկ կերպով կը պատասխանէ.

— Կարեւոր չէ։

Ու միայն այն ատեն երբ ընկերներէն մէկը բան մը կ'ուզէր տալ, անոնք բարեհաճեցան ուշադրութիւն դարձնել մեզի։ Փոքրիկ գեղեցիկ տղեկը կը կոչուի Ալէշա

Կը հարցնենք անոր.

— Ո՞ւր է մայրիկդ։

— Չեմ գիտեր։

— Ո՞ւր կը պառկիս։

— Չեմ գիտեր։

Մենք, Ֆէտօթ կ'աւելցնէ.

— Ուր որ հանդիպի։

— Ձեզ չհաւաքեցի՞ն։

Իւրիա կը պատասխանէ.

— Հաւաքեցին, բայց փախանք

— Ինչո՞ւ, հոն լաւ չէ՞.

— Լաւ է, բայց տեղ մը չենք կրնար նստիլ ... Տաղտկալի է

Ու որքա՜ն գեղեցիկ են այս տղաքը.. Դուրսը ցուրտ է ու խոնաւ եւ անոնք չոր տեղը կծկուեր են։ Հակառակ իրենց խեղճ վիճակին, անոնք ուրախ են, կատակող ու սրամիտ։ Ֆէտօթ կը նայի ու ժպտով կը մշտէ ընկերոջս փորը եւ սատանայօրէն կը հարցնէ.

— Պապօ՛, ի՞նչ կայ հոդ՝ ներսը...

Ընկերս, ինչպէս միշտ, չի բարկանար եւ տղոց հետ կը խնդայ ինքնագոհ։

Իւրիա կ'ըսէ.

— Պապօ՛, այս պապուկին ալ (ցոյց կուտայ միւս ընկերս), տուր քանի մը կոպէկ, անօթի է։

Ընկերս աւելի բարձր ձայնով կը խնդայ։

Դուրս կ'ելլենք ու նամակատան ետեւն, անկիւն մը, կը տեսնենք ուրիշ պատկեր մը։

8—9 տարեկան չա՛տ գեղեցիկ աղջնակ մը, որ նոյնպէս հին, շատ գործածուած ու իրեն համար բաւական մեծ վերարկու մըն է հագած, ինչպէս նաեւ պատռտած կօշիկներ, որոնց մէջ ոտքերը բոլորովին թրջած են, կծկըտած է անկիւնը, երեսը տուած պատին։ Նիհարկեկ պառաւ մը, ձեռքը բռնած պայուսակի կամ տոպրակի նման բան մը, կը նեղանայ աղջնակին.

— Դարձի՛ր, դարձի՛ր որ տեսնեմ թէ ինչո՞ւ կծկուեր ես հոս ու կը լռես։ Դէ՛հ, եկո՛ւր, եկուր հոս ու մի քաշուիր մէկ կողմ՝ վայրենիի նման։

Ու պառաւը կը բռնէ աղջկան ձեռքէն, կը տանի դիմաց, դրան մը ներքեւ, չոր տեղը։ Ցեխոյ կը բանայ տոպրակը, գողգոջուն ձեռքերով կը հանէ կտոր մը հաց ու պանիրի նման բան մը ու կը սեղմէ որ ուտէ, բայց մը իսկ չդադրելով յանդիմանելէ.

— Անօթի ծարաւ նստէ հոդ ... Հը՞ ի՞նչ է անունդ. Լէնոչքա՞ ... լաւ ես գիտեմ որ բոլոր Լէնոչքաները բարի են եւ ոչ թէ քեզի պէս ... կե՛ր ես քիչ մը եւս ունիմ

Ահա, ահաւասիկ բարի ու ծեր մայրը՝ ոսկի սրտով։ Օ՛, մայր, ես գիտէի որ հակառակ բոլոր տառապանքներուն եւ փորձութիւններուն, զորս ունեցար դուն, դուն պիտի մնաս նոյնը, — լայն հոգիով ու մարդկայնութեամբ, զորս եթէ ունենային ալ՝ խարխլի բոլոր ժողովուրդները, պիտի թագաւորէին յաւիտենական խաղաղութիւն ու երջանկութիւնը ... Ընկերներս նոյն իսկ գիրուկ Աստղիկը կը զգածուի այս պատկերէն, կը հանէ քանի մը մարք, կուտայ պառաւին ու մեզմէ կը խնդրէ անոր ըսել թէ՝ աղջնակին համար այդ դրամով բաներ մը գնէ։ Բայց, մեծ կ'ըլլայ մեր զարմանքը, երբ ան կը մերժէ առնել դրամները։ Ան, առանց ատոր ալ իր հետ պիտի տանի աղջնակը ու որ եւ է միջոց պիտի գտնէ՝ որոշ ատեն զայն սնուցանելու համար։ Հազիւ կը յաջողինք զինք համոզել որ չմերժէ դրամը։

Կը քալենք փողոցներէն ու կը հանդիպինք հազարաւոր մարդոց, որոնք մրջիւններու նման կը շարժին ու անոնց պէս կ'աճապարեն, մտահոգ, լուրջ ու վշտահար դէմքերով։ Չկա՜յ երբեմնի ուրախ, ժպտուն ու անհոգ Մոսկուացին (ԽՄԲ.— Սթոյչէվ պատերազմէն առաջ Մոսկուայի մէջ հետեւած է թատերական արուեստին)։

Բայց չեն պակսիր, նաեւ, թէեւ հազուադէպ, աւանդական ու ծանօթ գինովներ՝ փողոցներուն մէջ։

Ահա, մեր առջեւ, մայթին վրայ, հաստ մը կ'երթայ եւ բարձրօրէն կը խօսի ու կ'երգէ։ Դիմացի մայթին վրայ ուրիշ մը։ Այն որ մեր առջեւն է, կանգ կ'առնէ միւսին կը պոռայ.

— Վասքա՛, ո՞ւր ես։ Հոս ... եկուր քովս։

Վասքա կը պատասխանէ.

— Չեմ կրնար, դուն եկուր։

— Ես ալ չեմ կրնար։

Այն ատեն, Վասքա խելքի կուգայ։

— Քալէ՛ յառաջ ու մի դառնար ետեւ որովհետեւ պիտի մոլորիս ...

Տասնհինգ քայլ վերջ կը կրկնուի նոյն բանը։

Ոչ ոք, ոչ հասարակութիւնը, ոչ ոստիկանութիւնը բնաւ ուշադրութիւն չեն դարձներ։ Կ'երեւի թէ հիմա ոչ ոք տրամադիր է կատակելու կամ խնդալու ...

ՆԱՄԱԿԱՏՈՒՓ

ԼՈՆՏՈՆ, Ժ. Մ.— Կը սպասենք շարունակութեան։

ԱՆԿԵՂԾ ԽՂՃՔ

Ալեկոծուած է ֆրանսահայ գաղութը. Կառավարութեան քաղաքականութիւնը եւ օրուան հոգերը, — անտեսական տագնապ, անգործութիւն եւ ֆրանսայէն օտարներ հեռացնելու անստոյգ վիճակ մը ստեղծած են։ Եւ ժողովուրդը շշմած, գլուխը կորսնցուցած հազար ու մէկ դուռ կը զարնէ, ծրագիրներ կ'որոճայ, երազներ կը հիւսէ, գալիք չարիքը մեղմացնելու ցանկութեամբ։

Ամէն մէկը, ծրագիր առաջարկուած այս կամ այն անհատին, կազմակերպութեան կողմէ իբրեւ փրկութեան փարոս կ'ընդունուի։

Ժողովուրդը եկ, միջոց կը փնտռէ անհայրենիք վիճակէն ազատելու հաստատուն կայան ունենալու համար։

Բազմաթիւ կազմակերպութիւններ ու անհատներ գործի վրայ են։ Ամէն մարդ դարման գտածի երեւոյթով հրաւէր կը կարդայ։ Միջազգայնականէն մինչեւ կծու ազգայնականը, հայրենասէրն ու աշխարհաքաղաքացին հրապարակը կ'ազմկեն, առաջնութեան դափնին շահելու մարմաջով։

Իսկ ժողովուրդի իսկական բարեկամները մէջ են, լուռ կը գործեն առանց խոշոր ծրագիրներու եւ խոստումներու

Ընդհանուր հայրենադարձութեան խնդիրը խայծ մը դարձած է ժողովուրդի համակրութիւնը շահելու եւ փրկութեան ճամբայ ցուցնելու։ «Հայաստանասէրները տասը տարի հայ ժողովուրդը օրօրեցին Հայաստան փոխադրելու յոյսերով։ Հազարաւոր կազմակերպութիւններ ստեղծեցին, եղածները քանդեցին, շողշողուն անուններ դրին, ժողովուրդի միտքը մթագնեցին, հայրենատենչ յարերու վրայ խաղացին, մթնոլորտը թունաւորեցին, ազգային կեանքը քաոսի վերածեցին, եւ հիմա նոր քարոզներ կը կարդան, ուղի կը գծեն։

Ճարպիկ լարախաղացներ ժողովուրդի աչքին փոշի կը փչեն, խուսափելու համար պատասխանատուութենէ եւ պատմութեան դատավճիռէ։ Երկերես Յանոսը՝ Հօկը ձեռքը դրօշակ բռնած թաղէ թաղ կը պտտի։ Դրօշակի մէկ երեսին վրայ գրած է Ներգաղթ դէպի Հայաստան, միւսին վրայ՝ հաւաքական հպատակութիւն։

Կը գործեն ու կը գործեն ... Դրամը առատ կը հոսի ոսկեղջիւրէն՝ խորհրդային երկրէն։

«Փրկիչները», ժողովուրդի զայրոյթը մեղմելու ցանկութեամբ, նոր ծրագիրը կը ջատագովեն, ընդհանուր հպատակութեան հարցը իրագործելու ծառայութիւններ կ'առաջարկեն։ Ովքե՞ր են, — անոնք որ երէկ Հայրենակցականները քանդեցին Վերաշինացներ ստեղծելու ցանկութեամբ, Երեւան, Հրազդան, Նորք եւ այլ անուններով կազմակերպութիւններ հրապարակ նետեցին ներգաղթին օժանդակելու, տարփողելու առաջադրութեամբ։ Տարիներ շարունակ Հօկը եւ ընկերութիւնը խորհրդային իշխանութեան գովքը հիւսեցին, ներգաղթը ջատագովեցին եւ այսօր հրապարակ եկած են ընդհանուր հպատակութիւնը յաջողցնելու տխուր ցանկութեամբ։

«Հայաստանասէրները կ'առաջարկեն քաղաքացի դառնալ, հաւաքական հպատակութիւն ընդունիլ։ Ո՞ւր է ճշմարտութիւնը, «բարեկամներ»։ Երէ՞կ երբ կը խօսէիք ներգաղթի մասին, թէ՞ այսօր երբ թաղէ թաղ թուղթ կը պտտցնէք եւ կը հրաւիրէք հաւաքական դիմում կատարել, տեղական կառավարութեան հպատակ դառնալու համար։ Ո՞րն է իրականը փրկիչնե՛ր, ձեր տարած քաղաքականութեան։

Հայ ժողովուրդը հայրենիք կ'ուզէ, փրկութեան կայան Հայաստանի մէջ, ըլլայ իսկ խորհ. Հայաստանի մէջ։

Հայաստանի ճամբան ցուցնելու փոխարէն, ո՞ւր կ'առաջնորդէք յուսահատ բազմութիւնները։

Ի՞նչպէս կը համարձակիք սնամէջ ծրագիրներով քնացնել ժողովուրդը՝ որ ձեր օձիքէն չբռնէ։

Պատասխանեցէք Հօկ եւ այլ շողշողուն անուններով կազմակերպութիւններ, — Հայաստան ունի՞նք, կառավարութիւն կա՞յ։ Գոնէ երդիկ գիտէք, ինչո՞ւ վտանգի, ժողովուրդի նեղ օրերուն, կը լռէք Հայաստանի մասին, ինչո՞ւ թշուառ անօթի հայրենազուրկ գաղթականներու համար չէք միջնորդեր, որ Հայաստան տանին։

Եթէ Հայաստան չունինք, ինչո՞ւ խաղաղ օրերուն, աւազակներուն կեղծ ժպիտով ժողովուրդի մէջ կը մտնէք, մութի մէջ անուշ խօսքեր կը փսփսաք, մաքեր կը թունաւորէք։

«Հայաստանասէրնե՛ր», դուք որ

«ԶԱՆԳՈՒԱԾԱՅԻՆ ՔԱՂԱՔԱՑԻՈՒԹԻՒՆ»

ԿԱՐՏԱՆ, 4 Մարտ.— Օր նոր, գիւտ նոր։ «Զանգուածային քաղաքացիութիւն»,— ահա օրուան կարգախօսը։ Թանի տնտեսական տագնապը կը խորանայ ու նոր բարդութիւններ եւ սրտաճմլիկ թշուառութիւններ յառաջ կու գան, այնքան ալ ժողովուրդները կը սկսին նորանոր միջոցներու եւ նպատակ նոր ելքերու ճամբան որոնել։ Տագնապը համաշխարհային է եւ այդ իսկ պատճառով բոլոր երկիրներուն վարիչները իրենց մտահոգութեանց գլխաւոր առարկան կը դարձնեն տնտեսական տագնապին եթէ ոչ լուծումը, գէթ որոշ չափով մեղմացումը։ Բոլոր երկիրներու մէջ օրուան հզօրները յանգած են այն եզրակացութեան թէ տնտեսական տագնապի ծաւալման ու խորացման բուն եւ արմատական չարիքը գերարտադրութեան եւ մեքենականացման մէջ կը կայանայ։ Մարդուն գործը այժմ մեքենան է որ կը կատարէ։ Եւ մինչեւ այսօր ալ չարիքին իր գլխով առած կը քալէ հրէշի մը պէս։ Մեր մէջ ալ «գիւտանդէտ»ներ պակաս չեն եւ ահա նոր գիւտը,— «զանգուածային հպատակութիւն»։

Այն ալ Ֆ. Հայաստանը սիրող եւ պաշտող «բարեկամներ»ու բերնով... Հիմա որ ներգաղթի ամէն յոյս կտրուած է, մեր «բարեկամներ»ը սկսան այս նոր աւետիսը տալ, իբրեւ կախարդական դարման։ Անոնք կը կարծեն որ եթէ Ֆրանսական հպատակութիւն ընդունին, այլ եւս ամէն մտահոգութենէ եւ ապրուստի հոգերէ ազատած կ'ըլլան։ Դեռ անցեալ շաբթու «Ցառաջ»ի մէկ աշխատակիցը անձամբ ներկայանալով նախկին նախարար եւ ծերակուտական Պ. Ժիւթէն Կոստոի, հարցումներ կ'ուղղէր օրուան հոգերու եւ հաւաքական հպատակութեան մասին։ Մեր բարեկամը շատ սրտցաւ պատասխան մը տուած էր, յայտարարելով թէ «Հայերու զանգուածային հպատակութիւնը անըղձալի եւ անգործադրելի է. մենք չենք ուզեր որ մշակոյթով եւ պատմութիւնով հարուստ անցեալ մը ունեցող ազգ մը խզուի կորսուի պատմութեան էջերէն. Նախ դուք Հայերդ ներքին համազգային գործակցութիւն մը կազմեցէք, արտաքին չարիքին դէմ մաքառելու համար»։

Նախկին նախարարին այս արտայայտութիւնները անշուշտ մեր Հայաստանի «բարեկամներ»ն ալ կարդացին։ Երեւի թէ այդ խօսքերը ջուրի ձայն եղան անոնց ականջին որ առանց կարեւորութիւն եւ հաւատք ընծայելու ելեր են «զանգուածային հպատակութեան» քարոզութիւն կը կատարեն։ Վերջերս թերթերը գրեցին թէ Ֆրանսայի կարգ մը շրջաններուն մէջ աշխատանքներ տարուած են նոյն իսկ ցանկեր ալ կազմած՝ զանգուածային ֆրանսական հպատակութիւն ընդունելու։ Եւ սակայն զարմանալին հոն է որ, երէկ այս մարդիկը հոգիով մարմնով հակառակ էին հպատակութեան, երբ նոյն իսկ անհատական փորձեր ու դիմումներ կ'ըլլային առ որ անկ է։ Երէկ այս մարդիկը բեմերէն ու մամուլի էջերէն իրենց երկու ոտքը մէկ ըրած՝ անդադար կը բղաւէին,— Պէտք է խորհիլ. Հայաստան երթանք, հոն է մեր վերջնական տեղը, եւ հոն կ'ըլլանք իրական քաղաքացիներ։ Իսկ այսօր փոխուեր են դերերը։ Այսօր մեր «բարեկամներ»ը միթինկներ ու ժողովներ կը գումարեն, այս ու այն կը համոզեն, ցանկեր կը պատրաստեն ինքնագլուխ, որպէսզի Ֆրանսական կառավարութեան ներկայացնեն, ըսելով թէ.— «Ահաւասիկ մեր հայրենակիցները կամովին կ'ընդունին Ֆրանսական հպատակութիւնը»։ Անգէտները կը կարծեն թէ Ֆրանսական կառավարութիւնը նախապատուութիւնը առանց վիրաւորական պիտի բոլորէ այս խնդրանքը, եւ ամէն բարիք պիտի շնորհէ Հայերուն։

Վա՜յ քեզ քաղաք, որ թագաւորդ մանուկ է։ Ահա այսպիսի չնաշխարհիկ գաղափարներով խանդավառուած խորհ. Հայաստանի քանի մը նախկին «բարեկամներ» իրարու քով գալով կը կազմեն յանձնախումբ մը, որպէսզի Կարտանի, Փիվէնի եւ Մէնթոյի հայութեան ցանկը պատրաստեն (անշուշտ կամովին) եւ ներկայացնեն Փարիզ։

Այս ալ չէ բաւեր։ Անկէ յետոյ պի-

Դաշնակցութեան կը հայհոյէք, հայրենիքի զաւակներ կը յայտարարէք զայն, ի՞նչպէս կը համարձակիք զազրական զանգուածներու լաց ու կոծին, հոգեկան եւ նիւթական թշուառութեան, օրօր կարդալով։

Ա. ՈՒՐԱՐՏԵԱՆ

տի դիմեն նաեւ ամբաստանչի ընկերութիւններուն եւ այլ վարչութեանց, որպէսզի հայ աշխատաւորները դուրս չթողուն, քանի որ հաւաքաբար հպատակ պիտի ըլլան։

Անշուշտ վստահ են իրենց գիւտին յաջողութեան վրայ։ Կը հարցնենք հրապարակաւ, 1. Հազարէ աւելի համբանք ունեցող այս գաղութին կարծիքը առա՞ծ է այդ մարմինը (իրենց բառով յանձնախումբ), որ կը բաղկանայ 15 հոգիէ։ 2. Ո՞վ լիազօրեց որպէսզի ամբողջ գաղութին անունով խօսին ու գործեն։ Այսքան խախուտ գործի մը ձեռնարկելով, չե՞ն վախնար որ տարտա՛ մը նոր դառնութեանց եւ յուսախաբութեանց դուռ պիտի բանան։

Լեւոն Գեղունի

ՊԵՏՔ Է ՊԱՏՌԵԼ ԴԻՄԱԿԸ

ԽՄԲ.— Ցովհ. Կոնգալէզ Ջալըգեանի, մեր երիտասարդ ընկերը որ արգելափակուած կը մնայ Ատտիկէի բանտին մէջ (Մ. Նահանգներ), իբրեւ մեղսակից Ղեւոնդ արք.ի սպանութեան, ետեւեալ բաց նամակը ուղղած է վահան Թէքէեանի, անգամ մը եւս պատռելով անոր դիմակը.—

«Հայրենիքի»ի փետր. 7ի թիւին մէջ զգուանքով կարդացի ձեր գրածները «Ապագայ»ի մէջ, հայկական եռագոյն դրօշակի մասին, ուր դուք այս դրօշը կ'անուանէք «արժեզրկուած կեղծ դրամ»։

Այս առթիւ ձեզ յիշեցնեմ մը, Պ. Թէքէեան.

Կը յիշէ՞ք, 1923ին, Ցունաստան, Քորֆուի մէջ, փետրուարին կամ մարտին — դժբախտաբար ճիշդ ամիսն ու թիւը չեմ յիշեր — դուք Փարիզէն եկած էիք, իբրեւ ներկայացուցիչ Փարիզի Հայ Ազգ. Պատուիրակութեան։ Եկած էիք Քորֆու, Պոլսէն փոխադրուող որբերու եւ Իզմիրի աղէտէն փախստական հայ գաղթականներու վիճակը քննելու։

Ձեր Քորֆու ժամանելէն երկու երեք օր ետք, կը յիշէ՞ք, առաւօտ մը խնդրանքի մը համար ձեզի ներկայացայ սկաուտական տարազով, Քորֆուի ամէնէն փառաւոր պանդոկին մէջ։ Պանդոկի կառաւոր երբ գիս ձեր սենեակը առաջնորդեց, դուք փայլուն սեղանի մը առջեւ նստած, առատօրեան ձեր նախաճաշը կ'ընէիք։ Իրարու ծանօթանալէ վերջ՝

— Պ. Թէքէեան, բսի ձեզ, Պոլսէն փոխադրուած ընկերներէս ամէն օր նամակ կը ստանանք, իրենց վիճակի մասին շատ գէշ կը գրեն։ Քանի մը օրէն հոս մնացող որբերն ալ պիտի ճամբեն։ Ես Պոլսէն երթալ չեմ ուզեր, որոշած եմ Ֆրանսա, Փարիզ երթալ։ Երէկ Ֆրանս. հիւպատոսարան ներկայացայ, մերժուեցայ «վիզէ»ի համար։ Ըսին՝ թէ պէտք է Ֆրանսայի մէջ ծանօթ բարեկամ ունենաս, որ «վիզէ»ն ուղարկեն։ Առանց էֆիտէվիթի չենք կրնար վիզէ տալ։ Ես ոչ մէկ ծանօթ ունիմ Ֆրանսա, որուն գրեմ էֆիտէվիթի համար։ Ինչ որ ծախս ըլլայ, պատրաստ եմ հիմակ վճարել ձեզ, խնդրեմ, ինծ էֆիտէվիթ մը։

Դուք գիս լսելէ ետք, մէկ քանի հարցումներ ըրիք. թէ Պոլսոյ ո՞ր որբանոցն եղած էի. ո՞րքան դրամ ունիմ եւ ի՞նչպէս չահած էի։ Ես պատասխանեցի.

— Արմաշի երկրագործ. վարժարանի որբանոցէն եմ. 1920 ակոստ. 20ին Պոլսէն Հայաստան փոխադրուեցայ։ Երբ աւազակ պոլշեւիկները Հայաստան խուժեցին, ամերիկեան Նիր Իսթ Րըլիֆը մեզ պաշտպանեց, մեզ հաւաքեց ու Պոլիս ուղարկեց։ Պոլսոյ մէջ երկու արհեստանոց բացին Ամերիկացիները, որբերու համար.— «Տոճ Հոմ», «Վիքըրս Հոմ» անունով։ Ես Տոճ Հոմի արհեստանոցն էի, շաբաթական երեք ոսկի կը շահէի. շահած դրամս ամբողջ խնայած՝ արհեստանոցի տնօրէն Պ. Պերճ Թաշճեանին քով պահ տուած էի. դեռ մինչեւ հիմա քովն է. կրնաք հարցնել իրեն։ Ներկայիս ալ տեղւոյս «Մարգարիտա» կարպետի գործարանը կը գործեմ, օրական 10 դրախմիի, շահած դրամս ամբողջովին կը խնայեմ։

Դուք երբ համոզուեցաք, թէ Փարիզ մեկնելու ճամբու ծախքէս զատ 2000ի մօտ ֆրանք ալ դրպանս կը մնար, ձեր գրպանէն թուղթ մը հանեցիք եւ անունս արձանագրեցիք։ Անունս, տարիքս արձանագրելէ ետք.

— Լա՛ւ, տղաս, ըսիք, ես կը կարգադրեմ ձեզ համար ամէն ինչ։

Ձեզ շնորհակալութիւն յայտնած ատենս, հրաժեշտի ժամանակ, կը յիշէ՞ք Պ. Թէքէեան, երբ կուրծքիս վրայ զարկած փոքրիկ ժապաւէնով հայկական եռագոյն դրօշակը տեսաք, ժպիտով մը ձեր ձեռքը ուժեղ զարնելով՝ ըսիք.

— Տղա՛ս, ուր որ երթաս, եռագոյնը կուրծքիդ վրայ, այդպէս, միշտ բա՛րձր բռնէ։

Երկու երեք շաբաթ վերջ, Փարիզի Ազգ. Պատուիրակութենէն, Պ. Պէրպէրեանի ստորագրութեամբ, «էֆիտէվիթ» մը ստացայ, Պ. Պերճ Թաշճեանի հասցէով։

Երկու երեք օրէն՝ ես ճամբայ ելայ Ֆրանսա, Փարիզ։ Փարիզ հասած օրս 8 ուե. Պօզարտոր, Ազգ. Պատուիրակութեան ներկայացայ շնորհակալութիւն յայտնեցի։

Փարիզ ժամանակ մը մնալէ վերջ, Փանամա մեկնեցայ, Հայկ. եռագոյնը կուրծքիս, միշտ բարձր բռնած։

Ի՞հ, Պ. Թէքէեան, ըսել է որ՝ դուք ձեր խօսքը կեղծեր էք, Քորֆուի մէջ. կեղծօրէն կը խրատէիք. կ'ուզէիք խարդախաբար «արժեզրկուած կեղծ դրամ» քշել ինծ։

Հէ՜յ, լէրր, խայտառակ աշխարհ. մենք նախկին որբերս, ամէն ինչ կ'ակնկալէինք ձեզմէ, բայց այս մէկը՝ երբե՛ք։ Մենք երբեք չէինք ակնկալեր որ Հայոց «բանաստեղծը», «գրագէտ» Թէքէեան մը կրնայ այսքան ինկած քանի մը չիլինի համար եւ ինքզինք հաւասարացնել այլասերած միջազգային փողոցային անպիտաններու հետ։

ՀԱՅԱՍՏԱՆ

Շարժանկար

Հայաստանի շարժանկարի ընկերութեան տնօրէն Դ. Դգնուն, որ վերջերս վերադարձեր Աշխատանքի Կարմիր Շքանշանով, հետեւեալ յայտարարութիւններն ըրաւ.—

Մեր շարժանկարը 15 տարուան գործունէութիւն ունի։ Փաստ մը որ բանուորութիւնը տիրապետած է շարժանկարի արհեստագիտութեան եւ զայն գործածած՝ քարոզչական լաւագոյն զէնքը Կոմարրուած նուաճումներուն ապացոյցն այն է որ շարժանկարի միջազգային համագումարին մէջ խորհրդային շարժանկարը ստացաւ առաջին մրցանակը։

Ներկայիս մեր առաջին մտահոգութիւնը կը կազմէ բարձրացնել շարժանկարին որակը,— այդ նպատակով ուժ պիտի տրուի շարժանկարի շինարարութեան։ Բովանդակ Ռուսիոյ մէջ այս տարի պիտի հիմնուին շարժանկարի 1000 շէնքեր, 15ը Հայաստանի մէջ։ Հայաստանի շարժանկարի ապարքզին մէջ կատարուելիք շինարարութիւններուն գալով, 1935ը պէտք է դառնայ բեկումի տարի։

Շարժանկարի նոր վարիչ ուժեր պիտի հրաւիրուին Հայաստան,— յիշենք Գէորգեան, Դովժենկոյի օգնականը Հայարդեան, Ս. Քոչարեան եւ ուրիշներ։ Այս տարի շարժանկարի մեր գործարանը պէտք է դարձնել իրական գործարան, սարքաւորելով արհեստագիտական եւ արդիական ամէն անհրաժեշտութեամբ։ Այդ գործին համար պիտի ծախսենք 700.000 րուբլի, 20.000ի սարքաւորումը պիտի առանենք արտասահմանէն։ Շինութեանց յատկացուցած ենք 550.000 րուբլի։

Այս տարի առաջին առթիւ կ'ասարտենք Երեւանի շարժանկար – թատրոն շէնքը. Այս շէնքին մէջ պիտի հիմնենք շարժանկարի արուեստագէտներուն համար ստեղծագործութեան տուն մը։ 1935–1936 Երեւանի մէջ պիտի հիմնենք մեծ գործարան մը շարժանկարի արտադրութեան յատուկ։ Այս գործարանին շինութեան յատկացուած է 18.000 րուբլի։ Գործարանին նախագիծը պիտի մշակուի Մոսկուայի մէջ, այս տարի։

Ցառաջիկայ երկու տարուան ընթացքին, Հայաստանի մէջ պիտի ներկայացուի, Համօ Բէգնազարեանի բեմադրութեամբ, Ալեքսանդրայի Բախտի անիւը, ինչպէս նաեւ Շահնամէն, արեւելեան ժողովուրդներու ազատագրութեան կեանքէն։

Դարձեալ, Մարտիրոսեանի բեմադրութեամբ պիտի ներկայացուի Քաջ Նազարը, Ժամհարեանի բեմադրութեամբ՝ Ալագեազը, Դանիէլեանի բեմադրութեամբ՝ Ընկ. Միկոյեանի փոխսուտը, ինչպէս նաեւ մանկական շարժանկար մը, 6 մասէ բաղկացեալ, գործ՝ Համօ Բէգնազարեանի եւ Զախըրեանի։

Անկէ զատ պիտի պատրաստուին գիտական ժապաւէններ եւ 12 համր քրոնիկներ։

Հայաստանի շարժանկարի ամենամեծ նուաճումներէն մէկն է Պեպօն, հնչուն ժապաւէնը, որուն վերջնական պատրաստութիւնը պիտի կատարուի Մոսկուայի մէջ եւ կ'աւարտի այս Ապրիլին։

ՆՈՐ ԳՈՐԾԱՐԱՆ ՄԸ

Արհեստական ձգախէժի պատրաստութեան համար Հայաստանի մէջ, ինչպէս ծանօթ է, ծրագրուած է շինել շարք մը գործարաններ, որոնց առաջինը, գունաքարերը մշակելու յատկացուած, աւարտած է արդէն։

Ի՞նչ պիտի ըլլայ այս գործարանին դերը։ Գունաքարի (chromite) հանքերը մշակել եւ պատրաստել աղ մը, bichromate de sodium, որ Հայաստանի մէջ կը կոչուի խրոմպիկ, (եւ գործարանն ալ՝ խրոմպիկի գործարան)։

Երկրաբան Արիխ, քննելով Սեւանի աւազանը, տեսած է որ մեծ քանակութեամբ գունաքարի հանքեր կան։ Ահա այս հանքերն են, որ պիտի օգտագործուին։

Արդէն նորաշէն գործարանին մօտ փոխադրուած է մէկ տարուան բաւելու քանակութեամբ հանք։ Գործարանին մէջ աղօրիքները նախ կ'աղան, փոշիի կը վերածեն հանքը։ Ցետոյ այդ փոշին կը խառնուի առատ կիրի հետ, ու կը փոխադրուի վառարանի մը մէջ, որուն ջերմաստիճանն է 1000։ Այստեղ է որ հանքը կը լուծուի եւ աղ կը կազմուի։ Ցետոյ մասնաւոր անօթներու մէջ, այս աղը կը մշակուի ջուրով, վերջը ծծմբական թթուով։ Վերջին գործողութիւն մը եւս, կը շոգիացնեն ջուրը եւ կը մնայ բիւրեղ մը, bichromate de soude, այլ անուամբ՝ խրոմպիկ։

Ահա այս նիւթն է, որ ապագային պիտի օժանդակէ արհեստական ձգախէժի պատրաստութեան։

Ի՞նչ պիտի ըլլայ այդ նիւթին դերը արհեստական ձգախէժի արդիւնաբերութեան մէջ,— մաքրել մեքենաները աւելորդ եւ վնասակար նիւթերէ։

Անկէ զատ, խրոմպիկը կը գործածուի կաշիի արդիւնաբերութեան մէջ, վերջապէս խրոմպիկէն կը պատրաստեն գեղարուեստական ներկեր,— կանաչ, դեղին եւ նարնջագոյն։ Այդ ներկերուն յատկութիւնն այն է որ վառ գոյն ունին եւ լաւ կը ծեփեն ու կը պահպանեն մակերեսը։ Խրոմպիկը կը գործածուի նոյնպէս կենդանական ներկերու արդիւնաբերութեան մէջ։ Ցիշենք նաեւ այն, որ կարելի է խրոմպիկով ջնարակել մետաղները, այսպէսով մետաղները կը դառնան աւելի դիմացկուն, չեն ժանգոտիր այլ եւս։

Ռուսիա հարուստ է գունաքարի առատ հանքերով։ Ուրալ ունի 6 միլիոն թոն գունաքարի հանք (հում խրոմպիկ), մինչ Ափրիկէ երեք միլիոն թոն, Ֆրանսական Հնդկաչինը՝ 1.7 միլիոն թոն, Միացեալ Նահանգները 1.25 թոն։ Կը տեսնուի որ Ռուսիան մինակը բոլորին չափ հանք ունի գունաքարի։

Ցարական Ռուսիոյ մէջ կային խրոմպիկի փոքրիկ գործարաններ։ Միայն Շէյթանի գործարանն էր (Ուրալ) որ կը բանէր տակաւին պատերազմի ժամանակ։ Վերջերս այդ գործարանը սարքաւորուեցաւ մեքենականութեամբ։ Ներկայիս Շէյթանի մէջ, Սվերդլովսկէն 40 քիլոմեթր հեռու, կը շինուի ուրիշ նոր ու մեծ գործարան մը, արդիական ամէն անհրաժեշտութիւններով։ Ծրագրուած է շինել ուրիշ նման գործարան մըն ալ Բեսսեր կայարանին մօտ, դարձեալ Ուրալեան շրջան։

Ահա Հայաստան եւս կ'ունենայ խրոմպիկի գործարան մը, որուն համար կը պատրաստուին երիտասարդ մասնագէտ ճարտարագէտներ։

Կը վտարեն

Առաջին անգամ չէ որ Հայաստանի կոմունիստ կուսակցութիւնը վանդակուածարար մարդ կը վտարէ իր շարքերէն։ Սակայն մինչ պէտք է հետեւիլ այդ վտարումներուն, ոչ միայն ճշդելու համար կուսակցութեան բարոյական ու կարգապահական ստորճանաչափը, այլ եւ հետաքրքրական պարագայ մը,— թէ ո՞ր չափով Հայաստանի կոմունիստները իրենք զիրենք ժարգլան կը կարծեն ինչպէս երկրին, նոյնպէս իրենց գործերուն մէջ։

«Խորհ. Հայաստանի տուած վերջին ցանկէն (11 փետրուար).—

Վտարուած են կոմունիստ կուսակցութենէն.

1.— Աւետիսեան, որովհետեւ աշխատանքի կարգապահութիւնը խախտած է եւ կուսակցութեան հանդէպ անտարբերութիւն ցոյց տուած է, (թէեւ իրենք կ'ամբաստանեն «կուսակցութիւն պատիվ վերաբերմունք»)

2.— Կարապետեան, որովհետեւ ինքնակոչ ձեւով՝ կուսակցութեան անունով գործած է (շատ աւելի խօսուն է իրենց լեզուով գրուած ամբաստանութիւնը.— «կուսակցական ժամանակաւոր արձանագրութեան կազմող, ապահովաբար շաղուած), եւ յետոյ շատ կը գտնուինք։

3.— Եղիազարեան,— որովհետեւ անդամավճարները իւրացուցեր է։

4.— Ցարութիւնեան Արփիկ, որովհետեւ անդամավճարները չէ վճարեր։

5.— Սարգսեան, որովհետեւ իր գիրքն է չահագործեր (վա՜յ քեզի, Ստալինին ճուտիկը)։

6.— Ջամալեան, որովհետեւ պետական գումարներ կերեր է

7.— Կարապետեան, որովհետեւ իր անցեալ կեանքը ծածկեր է։

8— Աստուրեան, որովհետեւ գիւղի գեղավար մարմիններուն գէմ կռուեր է։

9 Նազարեան, որովհետեւ պետական պարտաւորութիւնները չէ կատարեր։

10.— Ղազարեան, որովհետեւ պետական պարտաւորութիւնները չէ կատարեր եւ 7 ամիս անդամավճար չէ տուեր։

Աւելի հետաքրքրական է հետեւեալ վտարումը։ Գրեր էինք թէ Կիրովի սպանութիւնը զոհեր տուաւ Հայաստանի մէջ ալ, եւ քիչ մնաց Դրաստամատ Սիմոնեանն ալ ամբաստանուէր իբրեւ մեղսակից։ Ահա Ախտայի շրջանէն կը գրեն թէ կուսակցութենէ վտարած է Ցովհաննէս Ցակոբեանը, որովհետեւ Կիրովի սպանութեան առթիւ կուսակցութեան ղեկավարներուն հասցէին «հակայեղափոխական արտայայտութիւններ» ըրեր է։ Եւ յանկարծ ամբաստանողները չեն մոռնար որ ամբաստանեալը նախկին ունեւոր զաւակ է (սարսափելի՜ մեղք մը), ոստիկանութեան մէջ ծառայած է եւ Դաշնակցական իշխանութեան օրով կատարած իր աշխատանքները սխա՜լ լուսաբանած։

Մի՛ զարմանաք, ուրեմն, եթէ, ինչպէս նոյն թերթը կը պատմէ, «խորհրդային աղնիւ ու նուիրուած մասնագէտներ զզուանքով հեռացել են Հայաստանից եւ այժմ աշխատում են Մոսկուայում եւ այլուր»։

Իրար ամբաստանելու մոլութիւնը, կուսակցութեան մէջ իրենց վայելած ուժին ապահովելիքով ընկերն ու դրացին խեղդելու քաղաքականութիւնը այնքան զարգացած է, որ երբ կուսակցական մը չկարենայ յաղթել իր նպատակներուն մէջ՝ չահագործելով Հայաստանի կուսակցական ղեկավարութեան հովանաւորութիւնը, այս անգամ կը դիմէ Թիֆլիզ։ Կարդացէք.— «Զոտանեան աքիապար անտեսից (Հայաստանի) խորհրդային վերահսկողութեան յանձնաժողովի որոշումը՝ հիզբօմետ մարչութեան ապարատի եւ աշխատանքի մասին, մոլորութեան մէջ դցեց հիդրօմետէօրօլոգիական անդրկովկասեան վարչութեան եւ շտապեց Թիֆլիզ՝ ճգնելով անդրկովկասեան վարչութիւնը հակադրել վերահսկողութեան յանձնաժողովին ու վարկաբեկել վերջինիս»։

ՄԱՄՈՒԼ

ՊՈՒՇԿԻՆԵԱՆ ՀԱՅԸ

Պուշկինի Արէկսի «Արմենիա»ն հետեւեալ խորհրդածութիւնները կ'ընէ այս խորագրով խմբագրականի մը մէջ 16 փետր.

— «Դուն Հայ ես, որովհետեւ ստրուկ ես եւ վախկոտ, եւ ստրուկ ու վախկոտ ես, որովհետեւ Հայ ես»։

Ռուս բանաստեղծի այս ամօթալի դատավճիռը ի զօրու մնաց ամբողջ մէկ դար, ռուսական տիրապետութեան ամբողջ ընթացքին՝ Անդրկովկասի վրայ

Պուշկին Անդրկովկաս եկաւ 1829ին, երբ ռուս զրաւոր եւ արշաւող բանակը կը սպառնար Կարնոյ։ Եւ այդ բանակին հետ ճամբորդութիւն մը կատարեց դէպի Կարին, գրելով նաեւ իր յուշերը.— «Ճամբորդութիւն մը դէպի Էրզրում»

Բանաստեղծը հիացաւ եւ ներշնչուեցաւ Կովկասի բնական գեղեցկութեամբ, բնապաշտ եւ ռազմիկ ժողովուրդներով, եւ գեղեցիկ կտորներ գրեց Կովկասի մասին։

Բայց ինչո՞ւ համեմատել բանաստեղծը լաւ յիշողութիւններ եւ տպաւորութիւններ ունեցաւ Անդրկովկասի միւս ժողովուրդներու մասին, բացի Հայերէ։

Պատճառը քաղաքական եւ տնտեսական չէր, այլ ուղղակի հոգեբանական։

Վրացի մարդու քէյֆն ու ուրախութիւնը, Չերքեզին ազատ մարդու յանդգնութիւնը շատ տպաւորեցին ռուս մեծ բանաստեղծին։

Եւ ան Վրաստանի մէջ ինքզինք չզգաց օտարէ մը եւ տիրապետող, այլ իբրեւ հիւր եւ անցորդ։

Վրացին միայն արհամարհանք ունեցաւ Ռուսին հանդէպ։

Նոյնը նաեւ միւս ժողովուրդները— Լեռնականները, որանք Շամիլի գլխաւորութեամբ հերոսական կռիւներ մղեցին Ռուսերու դէմ, ինչպէս նաեւ Չերքէզները եւ Թաթարները, որոնք Ռուսին դիմադրեցին հրացանով եւ դաշոյնով։ Եւ պարտիկ բաղդանքները ոչ միայն նախատառութիւն չստացին Ռուսին, այլ աւելի անտարգանքով եւ բիրտօրէն կոխկրտեցին կռնակը մեծ բանաստեղծին, որ այնպէս հիացմունք կը նկարագրէ։

Եւ այս սովորական մարդէն աւելի ցած եւ արհամարհելի Ռուսը ինքզինքը գտաւ համեստ հայ բնտանիքի մը մէջ ոչ թէ իբրեւ հիւր, անցորդ կամ պատահական մարդ, այլ որպէս փրկիչ. ազատարար. եղբայր, խաչապաշտ ու խաչակիր։

Եւ ամէն տեսակ հիւրասիրութիւն, աստուածավայել յարգանք ու պատիւ վայելելով, Պուշկինը, առաջնորդութեամբ նոյն բնտանիքի անդամ մը եւ րիտասարդի հասաւ բանակին։

Եւ ան ստորագրեց մեր ազգին ազգի դատավճիռը, որ որքան եւ դաժան, նոյնքան եւ ճշմարիտ է, եւ կարգասու եւ անկեղծ արտայայտութիւնը ռուս մտաւորականի, զօրականի, պաշտօնեայի եւ մուժիկի.

Մեր տասնեակ հազարաւոր հերոսամարտիկներով եւ տասնեակ հազար հերոսներով եւ մէկ միլիոն ժողովուրդի մարտիրոսութեամբ դեռ չենք կրցած փոխել այդ անարդ պարսաւագիրը, զոր ռուս մտաւորականը նետած է մեր անունին։

Կարծէ՞ք տարբեր է պարագան ներկայիս։ Ոչ։

Համեմատութիւնը նոյնն է, տարբեր չափերով ու կշիռով։

Պուշկինի ստրուկ եւ վախկոտ Հայերը դեռ խոյստ քաշուած չեն, բարեբախտաբար անոնք կը գտնուին երկրէն դուրս, արտասահման ծնած, հոն մեծցած դարաւոր ստրկական ծառայութեամբ։

Եւ այս ստրուկ ու վախկոտ Հայը արտասահման նստած՝ վերակոչում կ'ընէ ազատատենչ հայութեան դէպի յետ, դէպի Պուշկինեան Հայը, որ մեզ համար վաղուց թաղուած է։

Պուշկինեան Հայու իսկական ժառանգորդները այսօր կը ներկայանան Հայաստանի մէջ հայ բոլշեւիկները եւ արտասահմանի մէջ՝ հայ ռամկավարները եւ անոնց արբանեակները։

Եւ ասոր համար է, որ մենք իրենց իրար չպիտի հասկնանք։ Պուշկինեան Հայը մեզ վաղուց թաղած ենք, ան մեռեալ մըն է, գերեզման մը մեր հուտի»։

ԳԻՏՈՒԹԵԱՆՑ ԱԿԱԴԵՄԻԱՆ

կ'աշխատի

Ռուսիոյ Գիտութեանց Ակադեմիային Հայաստանի մասնախումբը աշխատանքի սկսած է փետրուարէն ըսկսեալ։ Կենսաբանական կաճառի անդամներուն եւ այս աշխատանքով շահագրգռուած տնտեսական եւ ուսումնական կազմակերպութեանց ներկայացուցիչներուն միջեւ խորհրդակցութիւն մը կատարուեցաւ վերջերս, ճշդելու համար իրենց գործունէութեան ուղին։

Այս տարի գիտական խոր ուսումնասիրութիւններու առարկայ պիտի դառնան Հայաստանի ներկառու բոյսերը, քարերը եւ միջատները, ինչպէս նաեւ զեղատու բոյսերը, ցնդող իւղերու եւ բուժական յատկութիւններու քննութեան համար (խորդենի, եւն.)։

Միաժամանակ փորձնական աշխատանքներ պիտի կատարուին կենդանաբանական ապարէզի մէջ, անասուններու ցեղերը ազնուացնելու նպատակով։

Մ. ՔԷՇԻՇԵԱՆԻ ՎԻՃԱԿԸ

Արկածահար Մելքոն Քէշիշեանի ծանօթներէն կը խնդրուի որ դեռ քանի մը շաբաթ չայցելեն իրեն։ Հիւանդին վիճակը թէեւ յամրաբար կը բարւոքի, սակայն խառն արգիլուած են այցելութիւններ ու խօսակցութիւններ, որոնք կրնան յուզել եւ յոգնեցնել զինքը, դանդաղեցնելով բարւոքումը։

*** Տոքթ. Պ. Քոլոլեան, որ առաջին օրէն սիրայօժար յանձն առաւ խնամել հիւանդը, կը յուսայ թէ ժամանակ մը յետոյ նկարիչը կրնայ վերստանալ խօսելու կարողութիւնը։

ՎՍՏԱՀՈՒԹԵԱՄԲ ԿՐՆԱՔ ՑԱՆՑ ՆԱՐԱՐՏԸ ԵՐԵՒԱՆ ՕՂԻՆ, ՈՐՈՒՆ ԾԱՆՈՒՑՈՒՄԸ ՀՐԱՏԱՐԱԿՈՒԱԾ Է ՉՈՐՐՈՐԴ ԷՋԻՆ ՎՐԱՅ։

նակերու եւ թնդանօթներու ռմբակոծումէն: Մենք չէինք կրնար պաշտպանել այդ քաղաքներու բնակիչները, չունենալով օդանաւ եւ թնդանօթ: Ութէ ուղեւ ինք, կրնայինք կիրակի օր անցնիլ Սթրումա գետը, Սելանիկ իջնելու համար: Ըրինք այդ բանը, խուսափելու համար եղբայրասպան արիւնահեղութիւններէ, քաղաքներու կործանումէն եւ խաղաղ բնակիչներու ոչնչացումէն: Մարտ 11ին կրնայինք կռիւը շարունակել Մէսթա գետին վրայ, բայց հրաժարեցանք նոյն պատճառներով: Վերջապէս, խորհեցանք թէ պայքարը վերջացած է եւ պէտի շարունակուի ուրիշ հանրապետականներու կողմէ, որովհետեւ հանրապետութեան գաղափարը խորապէս արմատացած է եւ կենդանի՝ ազգին հոգիին մէջ. Ամբողջ խնդիրը այս գաղափարին շուրջը կը դառնայ:

Զօր. Քոնտիլիսի յայտարարութիւնները

Աթէնքի խորհրդարանին առթիւ, վարչապետութեան պաշտօնէն ճառ մը խօսեցաւ Պ. Ցալտարիս, փառաբանելով յաղթանակը եւ խստօրէն դատապարտելով ապստամբութեան պատասխանատուները: Մասնաւորապէս պարսաւեց Վենիզելոսը, իբրեւ «չար ոգի մը որ իր ամբողջ կեանքին մէջ միայն անկարգութիւն, ապօրինութիւն եւ ոճիր պահանջած է»:

Ետքը խօսք առաւ Զօր. Քոնտիլիս եւ յայտնեց.

— «Երկու հազար հինգ հարիւր տարի առաջ, Դարեհ դեսպաններ կը ղրկէր Յունաստան, հող եւ ջուր պահանջելու համար, ի նշան հպատակութեան: Իբրեւ միակ պատասխան, Սպարտացիները գահավէժէն վար նետեցին մեծ արքային դեսպանները: Միեւնոյն անարգանքն է որ եղաւ ազգին, յիմարի մը եւ իր մեղսակիցներուն կողմէ, որոնք քանի մը մարտանաւեր յափշտակելով մեզ մէ, յաւակնեցան գերութեան դատապարտել մեզ: Մեր պատասխանը չուշացաւ: Գիտէք թէ ինչ էր: Ազգային կառավարութիւնը, առաջնորդութեամբ մեծ եւ ուղղամիտ մարդուն՝ վարչապետ Ցալտարիսի, պիտի կրնայ շուտով դարմանել անողոք դէպքերուն պատճառած վնասը: Կառավարութիւնը ամէն բանէ առաջ պէտք ունի բարեկարգութեան եւ կարգապահութեան: Ես կը յայտարարեմ իբրեւ առաջինը, յանուն ամբողջ բանակին, թէ կը հնազանդիմ եւ կուրօրէն պիտի հնազանդիմ վարչապետին, որ այս փորձութեան օրերուն մէկ վայրկեան չշեղեցաւ օրինաւորութենէն եւ ձգեց որ մեր անխելք հակառակորդները իրենց գլուխը ջախջախեն իրենց ձեռքով»:

Զինուորութեան երկարաձգման վէճը

Երեսփ. ժողովին զինուորական յանձնախումբը բուռն վիճաբանութեան մը բռնուեցաւ առջի օր, զինուորութեան շրջանի երկարաձգման օրինագծին առթիւ: Յանձնաժողովը կը սպասէր որ պատերազմական նախարարը ներկայանայ եւ լուսաբանութիւններ հաղորդէ: Նախարարը չերեւցաւ, եւ յանձնաժողովին անդամները սրտմտելով, դիտել տուին թէ ահա շաբաթներէ ի վեր կ'արծարծուի զինուորութեան երկարաձգման խնդիրը, առանց իր կարծիքն առնելու: Ետքը վիճաբանութիւնները կեդրոնացան բուն օրինագծին վրայ եւ կրքոտ խօսքեր փոխանակուեցան: Ի վերջոյ որոշուեցաւ սպասել վարչապետին յայտարարութեան, որ տեղի պիտի ունենայ երեսփ. ժողովի այսօրուան նիստին մէջ, եւ չորեքշաբթի օր լսել պատերազմական նախարարը:

⁂ Ընկերվարականները եւ համայնավարները որոշած են ամէն գնով խափանել երկարաձգման օրէնքը: Այս առթիւ նորէն կ'արծարծին երեսփ. ժողովի լուծման խնդիրը:

ԶԱՆԱԶԱՆ ԼՈՒՐԵՐ ՔԱՆԻ ՄԸ ՏՈՂՈՎ

ԳԱՂՏՆԻ ՈՍՏԻԿԱՆ ՓՕՆԻ, որ անհետացած էր եւ կը կարծուէր թէ անձնասպան պիտի ըլլայ, ձերբակալուեցաւ առջի գիշեր: Բոլոր գաղտնի ոստիկանները շարժման մէջ դրուած էին, իր փախուստը արգիլելու համար:

ԱՆԳԼԻՈՅ ԼՈՐՏԵՐՈՒ ԺՈՂՈՎԻՆ ԱՆ վաւերացուց դաշնիքին քաղաքականութիւնը, ապառազինութեանց յաւելման մասին Միացեալ Թագաւորութեան արքեպիսկոպոսը:— Պ. Մաքտոնըլտ բացատրական գիր մը հրատարակեց ժամուլին մէջ, պաշտպանելով սպառազինութեանց յաւելման անհրաժեշտութիւնը

Հ. Յ. Դ.

Փարիզ

ԻՍԻ ԼԷ ՄՈՒԼԻՆՈՅԻ Զաւարեան Կոմիտէի ընկերական ընդհ. ժողովը վաղը Շաբաթ երեկոյ ժամը ճիշդ 8.30ին Ակումբին մէջ:

ՇԱՎԻԼԻ «Արզուեան» խումբի ժողովը վաղը Շաբաթ երեկոյ ժամը 9ին ընկեր Կղեմէսի բնակարանը:

Գաւառ

ՄԱՐՍԷՅԼԻ Պատանեկան Միութեան ընկերահամակրական դասախօսական ժողովը վաղը Շաբաթ երեկոյ ժամը 8.30ին Միութեան Գրադարան-Ընթերցարանին մէջ, 48, Րիւ Նաւիոնալ: Կը դասախօսէ ընկ. Փօղոս Հիւսեան. նիւթ ունենալով ազգայնութի՞ւն թէ միջազգայնութի՞ւն

Հ. Յ. Դ. Մարսէյլի Պատանեկան Միութեան ընդհ. ժողովը այս Կիրակի առաւօտ ժամը 10ին, սովորական հաւաքատեղին:

ԼԻՈՆԻ «Վարանդեան» Կոմիտէն ընդհ. ժողովի կը հրաւիրէ բոլոր ընկերները այսօր Ուրբաթ երեկոյ ժամը 8.30ին, 181 Րիւ Լաֆայէթ, Զարդարեան Գրադարանին մէջ:

ՅՈՒՇԱՏԵՏՐ

ՄԱՐՍԷՅԼԻ վասպուրականի Հայր. Միութեան ընդհ. ժողովը այս կիրակի կէս օրէ վերջ ժամը 2.30ին Պար տը լա փոսթի մէջ: Գործօն եւ օժանդակ բոլոր անդամներէն կը խնդրուի ներկայ գտնուիլ այս կարեւոր ժողովին

ՀԱՅ Արիներու ցերեկոյթը տեղի կ'ունենայ այս կիրակի ժամը 2.30ին Salle des Centraux, 8, rue Jean Goujon Métro: Champs Elysées.

Գեղարուեստական բաժին:

ՄԱՐՍԷՅԼԻ Եօզկատի Հայր. Միութեան անդամական ժողովը այս կիրակի կէս օրէ վերջ ժամը 2.30ին 12 Րիւ Լէօն կոզլանի սրահին մէջ: Կը հրաւիրուին անդամ եւ համակիր հայրենակիցները: Խիստ կարեւոր օրակարգ

«ՀԱՄԱԶԳԱՅԻՆ»

Հայ կրթ. եւ Հրատ. Միութեան ընդհ. ժողովը տեղի կ'ունենայ 17 Մարտ, կիրակի կէս օրէ վերջ ժամը 3ին, *Փլաս տը լ'Օտէօն, Քաֆէ Վոլթէրի* մէջ:

Օրակարգ.— Ջեկոյց կեդրոնական մարմնոյ եւ հաշուետուութիւն. ընտրութիւն նոր վարչութեան եւ վերստուգիչ յանձնախումբի.

Կարեւոր.— ընդհ. ժողովին ներկայ կրնան ըլլալ մասնաճիւղերու վարչութիւնները իրենց բոլոր անդամներով. փարիզի անդամներն ու գաւառի ներկայացուցիչները:

Համաձայն Յօդ. 12ի, եթէ ներկաներուն թիւը կէսէն պակաս ըլլայ կը հրաւիրուի Բ. ժողով նոյն օրը եւ նոյն տեղը ժամը 3.30ին, որուն որոշումները անկախ ներկայ եղողներու թիւէն՝ օրինաւոր կը համարուին: *(Կեդր.)*

ԿԸ ՓՆՏՌՈՒԻ

Տիկին Մէյմա Շէրպէթճեան, որուն ամուսինը Մ. Նահանգներ կը գտնուի: Տիկին Շէրպէթճեան կը կարծուի ըլլալ Մարսէյլի կամ Փարիզի շրջանները: Իրենց աղբ գանելիք կարեւոր լուր կայ: Կը խնդրուի յիշեալին հասցէն հաղորդել Յառաջի խմբագրութեան:

ՄԵԼՔՈՆԵԱՆ ՅԱՆՁՆԱԺՈՂՈՎԻ ՀՐԱՏԱՐԱԿՈՒԹԻՒՆՆԵՐ

Երեւանէն ստացուած են հետեւեալ նոր հրատարակութիւնները.—

Աճառեան, *Արմատական Բառարան, 6 հատոր, թղթակազմ*	Ֆր. 1200
Յա. կորեան, *Ուղեգրութիւններ. Ա. հատոր, լաթակազմ, 500 էջ քարտէսներ եւ պատկերներ*	50
Յակոբեան, *Ուղեգրութիւններ, Զ. հատոր, լաթակազմ, քարտէսներ եւ գունաւոր պատկերներ, 885 էջ*	75
Շահազիզ. *Դիւան Մէլ. Նալպանտեանի, լաթակազմ, 392 էջ նկարներ*	30
Աբեղեան, *Տաղաչափութիւն, լաթակազմ, 460 էջ*	40
Մանանդեան, *Մանր հետազօտութիւններ, թղթակազմ, 76 էջ*	18
Մանանդեան, *Զափերը եւ Կշիռները հնագոյն հայ աղբիւրներում, թղթակազմ, 140 էջ*	10
Մանանդեան, *4 Երատոսթենէսի սատրապը եւ Պարսից աշխարհը թղթակազմ, 66 էջ*	8
Մանանդեան, *Ֆէօդալիզմը հին Հայաստանում, լաթակազմ, 338 էջ*	40
Թորամանեան, *Շինանիւթերը հին Հայաստանում, թղթակազմ 40 էջ*	8
Մելիքեան, *Կոմիտասի ստեղծագործութիւնը, թղթակազմ, 32 էջ*	8
Լալայեան, *Դամբաններ պեղումները Խ. Հայաստանում, թղթակազմ 240 էջ, նկարներ*	20
Շահազիզ, *Հին Երեւանը, թղթակազմ, 262 էջ, նկարներ*	20
Կորկոտեան, *Խ. Հայաստանի ազգաբնակչութիւնը 1831-1931, լաթակազմ, 188 էջ մեծադիր*	60
Թումանեան, *Գառնիի հեթանոսական տաճարը, լաթակազմ, 122 էջ մեծադիր, բազմաթիւ նկարներով*	50
Խաչատրեան, *Հայաստանի տնտեսագրական շրջանի պատմութիւն, լաթակազմ, քարտէս եւ նկարներ, 556 էջ*	50

Սոյն գիրքերը, առանց թղթատարի ծախքի ստանալու համար, փոխարժէքը կանխիկ ղրկել «Յառաջ»ի:

Մեծաքանակ գնումներու համար՝ մասնաւոր զեղչ:

ՄԵԾ - ՆՈՐ ԳԻՒՂԱՑԻՆԵՐՈՒՆ

Մեծ-Նոր գիւղի Հայր. Միութեան կեդր. վարչութիւնը կը յայտարարէ թէ 1928ին փարիզի մէջ կազմուած նախկին Հայր. Միութեան քարտուղար Պ. Արփիար Լէշեանի եւ գանձապահ Պ. Յակոբ Խսայեանի ընդհ. հաշիւները մանրակրկիտ կերպով առնուած ըլլալով, այս առթիւ կեդր. վարչութիւնս խորին շնորհակալութեամբ սուաւ վերոյիշեալ երկու հայրենակիցներուն ներկայացուցած ճշգրիտ հաշուետուութիւնը ապացուցանող վկայական մը:

Վարչութիւն

ՀՐԱՒԷՐ
ԲՈԼՈՐ ՄԱՐԶՈՒԱՆՑԻՆԵՐՈՒՆ

Մօտ օրէն պիտի կազմուի փարիզաբնակ Մարզուանցիներու, փոքր-Հայք Հայր. Միութիւնը: Ստիպողաբար կը հրաւիրեմ բոլոր հայրենակիցներս որ ներկայ ըլլան խորհրդակցական ժողովին որ տեղի պիտի ունենայ այս կիրակի կէս օրէ վերջ ժամը 3ին, 48 Ժուլիէն լա Գռուա, Պիւրօ տը թապայի սրահին մէջ, Մէթրօ՝ Գուրոն:

Ի դիմաց Առժամեայ Յանձնախումբի

Քերովբէ Թ. Միքենեան

«ՅԱՌԱՋ»Ի ԹԵՐԹՕՆԸ (42)

ԽԱՉԱԳՈՂԻ ՅԻՇԱՏԱԿԱՐԱՆԸ

Գրեց՝ ՐԱՖՖԻ

— Ծաչագող է պատասխանեցի ես:

— Ոչ, ասաց քաւոր Պետրոսը, քահանայ է եւ հայ քահանայ:

Ես չհաւատացի: Մտերցայ մուրացկանին եւ հարցրի նրա ինչ մարդ լինելը: Քաւոր Պետրոսի նկատողութիւնը ուղիղ էր: Նա հրաւիրեց Թէլաւ քահանային մեզ մօտ. Քահանայի աղքատութեանը չափ չկար, երբ հեռաւոր օտարութեան մէջ հանդիպեց երկու Հայերի: Մենք նրան հիւրասիրեցինք թէյով եւ խնդրեցինք մի բան տալ մենք ունենալու: Ողորմելին այնպիսի ախորժակով կերաւ որ երեւում էր մի քանի օր քաղցած էր մնացել: Երբ նա փոքր ինչ կազդուրուեցաւ, քաւոր Պետրոսը հարցրեց թէ ի՞նչ դէպքով այս կողմերն է անցել.

Նրա պատմութիւնից երեւաց որ ինքը սպահանցի է: Նրա ժողովրդի մի մասը Կասպից ծովի հարաւ արեւելեան եզերքի վրայ մի փոքրիկ գաղթականութիւն է հիմնել: Նոր գաղթականները մեծ դժուարութեամբ կարողացան իրաւունք ստանալ Պարսից կառավարութիւնից, որ իրանց համար մի եկեղեցի շինեն: Եկեղեցին հիմնեցին, սկսեցին կառուցանել, բայց աւարտել չկարողացան, որովհետեւ սաստիկ աղքատ էին, իրանց միջոցները չէին բաւականանում շինուածքը մնաց թերի: Քահանան իմացաւ որ չուտով խմբուելու է քաղաքի մեծ տօնավաճառը, ինքն եւս դիմեց այնտեղ, այն նպատակով որ տօնավաճառի առիթով հաւաքուած հայ վաճառականներից եկեղեցու շինութեան անունով նուիրատուութիւններ հաւաքէ:

— Յաջողուեցա՞ւ, հարցրեց քաւոր Պետրոսը, թոյլ չը տալով քահանային աւարտել իւր պատմութիւնը:

— Յաջողուեցաւ: Աստուած օրհնէ բարեպաշտ Հայերի առատաձեռնութիւնը, նրանք այնքան նուիրեցին, որ բաւական նշանաւոր գումար առել կը մնար եկեղեցին զարդարելու համար պէտք եղած սրբութիւններով.

— Ուրեմն ի՞նչ է պատճառը որ այդ ողորմելի դրութեան մէջն ենք գտնում ձեզ:

— Երբ ուղեւորուեցայ դէպի Պարսկաստան, ճանապարհին կողոպտեցին ինձ եւ բոլորը, ինչ որ հաւաքել էի, տարան: Այդ դժբախտութիւնից յետոյ ես չուզեցի դառնալ եւ ամօթալի երեսով վերադառնալ իմ ժողովրդի մօտ, սոխուեցայ մուրացկանութեամբ շարունակել իմ ուղեւորութիւնը, դուցէ մի տեղ գտնեմ բարեպաշտ Հայեր կը գտնեմ եւ կը դիմեմ նրանց գթասրտութեանը:

— Այժմ ո՞րտեղ գիտաւորութիւն ունէք գնալու:

— Մօսկուա, ասում են այնտեղ եւս Հայեր կան:

Ծաչագողին հեչտութեամբ չէ կարելի խաբել, մանաւանդ քաւոր Պետրոսի նման մարդուն: Նա, թէեւ անգամ կերպով, բայց բաւական խորամտութեամբ սկսեց զանազան հարցեր առաջարկելով քննադատել քահանային, տուեալու համար թէ որ աստիճան ճշմարիտ էին նրա ասածները:

Ես չլսեցի նրանց բոլոր խօսակցութիւնը, որովհետեւ այդ միջոցին քաւոր Պետրոսը հրամայեց ինձ որ գնամ հիւրանոցը եւ մեզ համար ընթրիք պատուիրեմ: — «Բամպակը ցալին լինի» ասաց նա: Այդ նշանակում էր, որ առատ չատ լինի:

Ընթրիքի ժամանակ քաւոր Պետրոսը առիթ ունեցաւ քննելու քահանային, որովհետեւ տէր Հայրը աւելի բախութիւնից խմեց աւելի, քան թէ պատշաճ էր:

Քահանան գիշերը մնաց մեզ մօտ:

Միւս առաւօտ, թէյից յետոյ քաւոր Պետրոսը ասաց նրան.

— Ամբողջ եօթն տարի է, տէր Հայր, օտարութեան մէջ ապրելով եւ օտար ազգերի հետ յարաբերութիւններ ունենալով, զուրկ եմ մնացել Հայաստանեայց եկեղեցու սուրբ հաղորդութիւնից: Ձեզ Աստուած ուղարկեց ինձ մօտ, քաւելու իմ մեղքերը եւ արժան կացուցանելու Յիսուս Քրիստոսի կենարար մարմնին եւ արեանը:

Տէր Հայրը, հայ քահանաների սովորութեան համեմատ, ճանապարհորդութեան առիթով, մի փոքրիկ արծաթեայ ամանատուփի մէջ, վեր էր առել իւր հետ սուրբ հաղորդութեան նշխարներ: Նա գուրս հանեց ամանատուփը, դրեց սեղանի վրայ եւ պատրաստուեցաւ, կատարելու սուրբ խորհուրդը: Քաւոր Պետրոսը եւ ես չոքեցինք նրա առջեւ: Քաւոր Պետրոսի խոստովանութիւնը կատարուեցաւ հրապարակաւ, թէեւ ես ոչինչ չըհասկացայ, որովհետեւ գրաբար էր գրուած էր: Նա կարդաց Հայոց ժամագրքի ամբողջ «մեղայն»: Նրա մէջ բովանդակւում է բոլոր մեղքերի խոստովանութիւնը, ինչ որ կարող է մտածել, հնարել եւ գործել միայն չարագործ մարդը, եւ ոչ ուրիշ արարած:

Ես տէր հօր թելադրութեամբ կրկնեցի մի քանի տուն նոյն «մեղայից»: Երբ նա, պահանջուած աղօթքները կարդալուց յետոյ, մօտեցրեց իմ շրթունքին սուրբ հաղորդութեան նշխարը, իմ ամբողջ մարմնին տիրեց մի սոսկալի, հոգեւոր սարսուռ: Նոյն ազդեցութիւնը եւս նկատեցի եւ քաւոր Պետրոսի դէմքի վրայ:

Մենք չոքած տեղից վեր կացանք, երկուսս էլ համբուրեցինք տէր հօր աջը, նա օրհնեց մեզ եւ թողութիւն շնորհեց:

Ետքոյ քաւոր Պետրոսը տէր հօրը իւր հետ առնելով, գնացին շուկան: Իսկ ինձ տուեց մի տոմսակ եւ ուղարկեց Արկադիյ Ֆոդէիչի մօտ: Ես բերացայ սեղանաւորից 10,000 րուբլի եւ վերադարձայ մեր իջեւանը: Նրանք դեռ եւս չէին եկել: Ես մինչեւ ճաշ սպասեցի նրանց:

Երբ յայտնուեցաննրանք, ես հազիւ կարողացայ ճանաչել քահանային: Նրա հագուստը ոտքից գլուխ նորոգուած էր եւ տէր Հայրը իւր կարգին վայելուչ կերպարանք էր ստացել:

Երբ մտան սենեակը, քաւոր Պետրոսը նայեց ինձ վրայ, եւ մի սառն ժպիտ բաւականութեամբ ասաց ինձ.

— Տեսնո՞ւմ ես, Մուրատ, տէր Հայրը այժմ մի բանի նման է: Այն ի՞նչ էր առաջ: Ճշմարիտ ասած, իմ սիրտը կոտրուեցաւ, երբ առաջին անգամ տեսայ, Հայոց եկեղեցու քահանան, պատառոտած հագուստով, փողոցում մուրացկանութիւն է անում: Այդ ամօթը, այդ նախատինքը մեզ, բոլոր Հայերիս է վերաբերում: Ի՞նչ կարծիք կ'ունենան մեր մասին օտարազգիները, եթէ հասկանան, որ հայ քահանայ է:

(Շար.)

Le Gérant: H. STEPHAN

17, Rue Dameme, PARIS (13)

Imprimerie A. DER (AGOPIAN)

ՕՐԱԹԵՐԹ՝ ԱԶԳԱՅԻՆ, ՔԱՂԱՔԱԿԱՆ, ԳՐԱԿԱՆ

LE PREMIER QUOTIDIEN ARMENIEN EN EUROPE

HARATCH

(Fondé en 1925) :-: R. C. Seine 276.286

Directeur et Propriétaire : SCH. MISSAKIAN
Rédaction et Administration
ԽՄԲԱԳՐՈՒԹԻՒՆ ԵՒ ՎԱՐՉՈՒԹԻՒՆ

17, Rue Damesme, PARIS (13e)
Téléphone : Glacière 15 – 70

(ԵՐԹԵՒԵԿԻ ՀԱՄԱՐ՝ Métro : TOLBIAC)

ԲԱԺԱՆՈՐԴԱԳՐՈՒԹԵԱՆ ՊԱՅՄԱՆՆԵՐ,— ՏԱՐԵԿԱՆ ՎԵՑԱՄՍԵԱՅ ԵՌԱՄՍԵԱՅ

	Տարեկան	Վեցամսեայ	Եռամսեայ
Ֆրանսա եւ գաղութներ	140 ֆրանք	70 ֆրանք	35 ֆր.
Անգլիա, Եգիպտոս, Զուիցերիա, Իտալիա	250 »	130 ֆրանք	—
Ամերիկա եւ ուրիշ երկիրներ	200 ֆրանք	100 ֆրանք	—

ՇԱԲԱԹ 16 ՄԱՐՏ SAMEDI 16 Mars 1935

ԺԱ՝ ՏԱՐԻ - 11e Année N° 2775

Խմբագիր՝ ՇԱՒԱՐՇ ՄԻՍԱՔԵԱՆ

ԳԻՆ 50 ՍԱՆԹԻՄ

ԵՐԿՐՈՐԴ ԽՕՍՔ

ՀԻՆ ԾՐԱԳԻՐ ՄԸ ԱՐԺԱՐԺՈՒՄԸ

»»» · · «««

Միշտ կենալով գործնական գետնի վրայ, աւելորդ եկած է յիշեցնելու նախ հին ծրագիր մը, որ կը վերաբերի «Հայմաթլոս» գաղթականներու:

Կ'ակնարկենք Ժընեւի միջկառավարական համաձայնութեան.

1928 յունիս 28ին, 29ին եւ 30ին խորհրդակցութիւն մը տեղի ունեցաւ Ժընեւի մէջ, նախաձեռնութեամբ Ազգերու Դաշնակցութեան: Նպատակն էր միջոցներ գտնել, հայրենիքէ եւ պետական պաշտպանութենէ զրկուած տարագիրներու իրաւական կացութիւնը կանոնաւորելու համար:

Այդ ժողովը երկար վիճաբանութիւններէ յետոյ խմբագրեց երկու համաձայնագիրներ, մէկը՝ ռուս, միւսը՝ հայ գաղթականներու մասին: Ազգերու Դաշնակցութեան ժողովն ալ, 1929 սեպտ. 23ի նիստին մէջ, քննեց ծրագրուած միջոցները եւ խնդրեց պետութիւններէն որ սատնձնեն անոնց գործադրութիւնը:

Ի՞նչ կը բովանդակէ 1928 յունիս 30ի համաձայնագիրը, որ հրատարակուեցաւ Ֆրանսայի պաշտօնաթերթին մէջ, 1930 յունուար 13ին: (Տես Յառաջ, 1930 յունուար 28,29,30 եւ փետր. 5):

Շատ գեղեցիկ տրամադրութիւններ, զորս ցաւալիօրէն թուղթի վրայ մնացած:

Ամփոփենք հիմնական մասերը, ապացուցանելու համար թէ որքան բանաւոր են եւ նպատակայարմար եւ ի՛նչ ծանր հոգիէ կրնան փրկել մեզ, եթէ նոյնութեամբ գործադրուին:

Համաձայնութիւնը կը նախատեսէ այն բոլոր դժուարութիւնները որոնց մատնուած են հայրենազուրկ տարագիրները, եւ կը յանձնարարէ —

1. Հաստատել գրասենեակներ (Նանսէնեան), կարելի եղածին չափ շատ երկիրներու մէջ, զբաղելու համար գաղթականներու իրաւական կացութեամբ: (Զանց կ'առնենք մանրամասնութիւնները):

2. Ռուս եւ հայ գաղթականներուն չմերժել փոխադարձաբար օտարներու տրուած իրաւունքներ եւ շնորհներ, առարկելով թէ փոխադարձ պայմանագրութիւններ չունին անոնք (պետութենէ պետութիւն):

3. Նոյն գաղթականներուն իրաւունք տալ դատական օժանդակութեան, առանց փոխադարձ պայմանագրութեան խնդիր յարուցանելու:

4. ՕՏԱՐ ԲԱՆՈՒՈՐՆԵՐՈՒ ՎԵՐԱԲԵՐԵԱԼ ՍԵՂՄԻՉ ՕՐԷՆՔՆԵՐԸ ՉԱՓԱՒՈՐՈՒԹԵԱՄԲ ԳՈՐԾԱԴՐԵԼ ՌՈՒՍ ԵՒ ՀԱՅ ԳԱՂԹԱԿԱՆՆԵՐՈՒ ՀԱՆԴԷՊ, ԻՐԵՆՑ ԲՆԱԿԱԾ ԵՐԿԻՐՆԵՐՈՒ ՄԷՋ:

5. ԱՐՏԱՔՍՈՒՄ ԵՒ ՆՄԱՆ ՄԻՋՈՑՆԵՐ ՉԵՌՔ ԶԱՌՆԵԼ ՌՈՒՍ ԵՒ ՀԱՅ ԳԱՂԹԱԿԱՆՆԵՐՈՒՆ ԴԷՄ, ԵՐԲ ԵՆԹԱԿԱՆ ՉԻ ԿՐՆԱՐ ՕՐԻՆԱՒՈՐ ՄՏՆԵԼ ԴՐԱՑԻ ԵՐԿԻՐ ՄԸ: (Այս յանձնարարութիւնը չի վերաբերիր այն գաղթականին, որ դիտմամբ երկիր մը մտած է, անոր ազգային օրէնքներուն դէմ գործելու համար)· ԱՄԷՆ ՊԱՐԱԳԱՅԻ ՄԷՋ, ԵՏ ՉԱՌՆԵԼ ԻՆՔՆՈՒԹԵԱՆ ԹՈՒՂԹԸ:

6. Տուրքի հարցին մէջ, ռուս եւ հայ գաղթականներուն տալ այն իրաւունքները զորս կը վայելեն իր բնակած երկրին քաղաքացիները:

7. Գաղթականներու ինքնութեան վաւերաթուղթերը (Նանսէնեան անցագիր) երկարաձգել նուազագոյն ձեւակերպութիւններով, այսպէս՝ երթեւեկի կաշկանդումներէ (բացի Խ. Միութենէն եւ Թուրքիայէն):

Այս առաջարկները առանց վերապահութեան ստորագրած են Ֆրանսայի, Գերմանիոյ, Աւստրիոյ, Պելժիոյ եւ Պուլկարիոյ ներկայացուցիչները: Մէկ վերապահութեամբ՝ Լեթոնիա, Լեհաստան, Ռումանիա, Եուկոսլաւիա եւ Զուիցերիա: (Յօդ. 1. որ կը վերաբերի Նանսէնեան գրասենեակներու հաստատման)· Երկու վերապահումներով՝ Յունաստան, իսկ ընդհանուր վերապահութեամբ մը՝ Անգլիա:

Ինչո՞ւ թուղթի վրայ մնաց այս կարգադրութիւնը, նոյն իսկ Ֆրանսայի մէջ, որ ամէնէն աւելի ընդ առաջ գացած եւ իր պաշտօնաթերթին մէջ ալ հրատարակած էր զայն:

Որքան կրցած ենք ստուգել, երկու գլխաւոր պատճառներով, մէկը՝ միջազգային, միւսը զուտ ֆրանսական:

Ինչպէս գիտեցիք, համաձայնութիւնը հիմնուած է «յանձնարարութեանց» վրայ, եւ չունի պարտաւորիչ հանգամանք: Իւրաքանչիւր պետութիւն զայն կը գործադրէ իր սեփական հայեցողութեամբ:

Եթէ չենք սխալիր, գործադրելի դառնալու համար պայման է որ առնուազն երեք պետութիւններ վաւերացուցած ըլլան համաձայնութիւնը. մինչդեռ վերջնական հաւանութիւն յայտնած է միայն Պուլկարիա:

Այս կացութեան մէջ, Ֆրանսան ալ առկախ ձգած է խնդիրը. ժամանակ որ, անհրաժեշտ է հինգ նախարարութեանց հաւանութիւնը, Խորհրդարանին ներկայացնելու համար (արտաքին, ներքին, ելմտական, դատական եւ աշխատանքի):

Եկող վաղուց նախարարները պարբերաբար զբաղած են, երբ վէճերով եղած է, եւ այնուհետեւ պաշտօնագիրը մնացած է դարակներու մէջ.

Եւ ահա Ժընեւի նոր ժողովը, մարտ 14ին, այս նոյն հոգերու մասին:

Ինչպէս կը հաղորդէ մեր թղթակիցը, մասնաւորապէս արծարծուած է արտաքսումներու խնդիրը: Ժողովը չաւարտած ըլլալով, տեղեակ չենք վերջնական արդիւնքին:

Ամէն պարագայի մէջ, հայկական թէ ռուսական «օֆիս»ները պէտք է անկարելին փորձեն, աղքնելու համար եթէ ոչ ամբողջ համաձայնութիւնը, գոնէ անոր գլխաւոր մասերը: Շ.

Վ Ե Ր Ջ Ի Ն Ժ Ա Մ

ԺԸՆԵՒԻ ՄԻՋԱԶԳԱՅԻՆ ԽՈՐՀՐԴԱԿՑՈՒԹԻՒՆԸ

«Հայմաթլոս» տարագիրներու կացութեան մասին

=o·o=

ՕՐԱԿԱՐԳԻ ԳԼԽԱՒՈՐ ՀԱՐՑԵՐԸ՝ ԱՐՏԱՔՍՈՒՄ ԵՒ ԱՆՑԱԳԻՐ

Ժընեւէն կը գրեն մեզի մարտ 14 թուականով — Այսօր բացուեցաւ միջկառավարական խորհրդաժողովը, որ հրաւիրուած է քննելու համար հայրենիքէ զրկուած գաղթականներու կացութիւնը, համաձայն 1928ի պայմանագրութեան: Ժողովին կը մասնակցին 14 պետութիւններ, Ռուսերու կողմէ՝ Ռուտինշթայն, Հայերու կողմէ՝ Գ. Գ. Խատիսեան եւ Բոշայեան:

Օրակարգի գլխաւոր հարցերն են արտաքսումի եւ անցագրի դժուարութիւնները: Այս հարցերու մասին բանաձեւ մը ներկայացուց պելժիական պատուիրակը, շատ բարեացակամ տրամադրութեամբ: Բանաձեւը կ'առաջարկէ —

1. Արտաքսում կատարել միայն ամենածանր յանցանքներու պարագային:

2. Անպատճառ անցագիր (վիզա) ապահովել արտաքսեալին, ուրիշ երկիր մտնելու համար:

[illegible] ոչ թէ գաղտնի, այլ միջկառավարական մարմնի միջոցաւ:

[illegible] որ արտաքսեալը կարենայ պաշտպանել ինքզինք, հեռանալէ առաջ:

Դժբախտաբար ոչ մէկ պետութիւն յանձն չ'առնեց նոր դիւրութիւններ ընծայել վիզայի համար:

Տեսակցութեան մը ընթացքին, պուլկարական ներկայացուցիչը խոստացաւ բարեացակամութեամբ վարուիլ հայ բանուորներուն հետ, վերջին կարգադրութիւնները համարելով իբրեւ առժամեայ անօրինութիւններ·

Խորհրդաժողովին նախագահ ընտրուեցաւ, եւեք տարուան համար, Յունաստանի ներկայացուցիչը, Պ. Ռաֆայէլ, որ միշտ բարեացակամ տրամադրութիւններ կը ցուցնէ հայ գաղթականութեան հանդէպ:

·ՅԱՌԱՋ·Ի ՏԵՍԱԿՑՈՒԹԻՒՆՆԵՐԸ

ՕՐՈՒԱՆ ՀՈԳԵՐՈՒ ՄԱՍԻՆ

»»» · · «««

ԻՆՉ Կ'ԸՍԷ Պ. ՖԵՐՏԻՆԱՆՏ ՀԷՐՕԼՏ

Հ Ցառաջ»ին տրուած մասնաւոր ժամադրութեան մը համաձայն, կը ներկայանամ Պ. Ա. Հէրօլտի, գործօն անդամ Մարդու եւ Քաղաքացիի Իրաւունքներու Դաշնակցութեան: Ալեհեր ծերունին զիս կ'ընդունի սիրալիր եւ ժպտագին կ'ըսէ·

— Կը կարծէի թէ երէկ պիտի գայիք: Կը զգամ թէ շատ բաներ ունիք ըսելիք:

—Անշուշտ, ծանօթ են ձեզի, Պ. Հէրօլտ, փարիզեան շաբաթաթերթի մը անտեղի եւ անարգական վերագրումները հայ ցեղի հասցէին: Ըրպաթէ աշնունով մէկը, իր գրչէն թոյն ու մաղձ կաթեցուց հայ ցեղի հասցէին:

— Անցեալները, հանդէսի մը պահուն, իրազեկ եղայ այդ յօդուածին բովանդակութեան: Սակայն, ի՞նչ կարեւորութիւն ունին պատահական գրիչներու խորհրդածութիւնները հայ ժողովուրդի մասին: Իրմէ շատ աւելի տաղանդաւորները,— Լոթի եւ Ֆարէր,— չկրցան Ֆրանսայի մէջ հանրային կարծիք ստեղծել. ո՞ւր կը մնայ Ըրպաթէ մը: Առիկա, հին, մաշած յանկերգ մըն է: Ֆրանսացին դիւրաւ զոհ չի դառնար այդպիսի երգերու: Իր սեփական փորձառութեամբ աւելի կը հաւատայ, քան ուրիշի անհիմն խորհրդածութեան: Ես յաճախ բախտ ունիմ Ալֆորթվիլի նախանձն երթալու: Հոն ստուարաթիւ Հայեր կան, որ տեղացիներու հետ բարի դրացնութեան մէջ են եւ ճանաչուած են իբրեւ պարկեշտ, օրինապահ եւ աշխատասէր մարդիկ: Այդպէս եւ միւս ճահանգներուն մէջ: Կ'ըմբռնեմ ձեր ցաւը մը: Բայց, երբեք կարեւորութիւն տալու չէ այդպիսի միակողմանի եւ անհիմն յօդուածներու:

Անդրադառնալով օրուան հոգերուն եւ հայ աշխատաւորներու տագնապալի կացութեան, կը հարցնեմ·

— Մարդու եւ Քաղաքացիի Իրաւունքներու պաշտպան Դաշնակցութիւնը ի՞նչ կը խորհի հայ եւ ռուս տարագրութեան մասին: Ինչպէս գիտէք, անկանոն թուղթերու պատճառով զանազան դժուարութեանց կ'ենթարկուին անոնք:

— Մարդու եւ Քաղաքացիի Իրաւունքներու Դաշնակցութիւնը ուշիուշով քննած է Պ. Մուրէի ծրագիրը եւ հաւանութիւն յայտնած: Միակ լաւագոյն եւ խղճմտօրէն մշակուած ծրագիրն է, որ գոհացում կու տայ արդարութեան եւ հիւրընկալութեան պահանջներուն: Այդէն երեք ժողովի ընկերվարական խմբակցութիւնը եւ մեր միութիւնը վաւերացուցած են այդ ծրագիրը, խորհրդարան ներկայացնելու համար իբրեւ օրինագիծ: Անոր շնորհիւ ես կը կարծեմ թէ բոլոր օտարականները լաւագոյն ձեւով պաշտպանուած կ'ըլլան օրինական եւ վարչական խտութիւններէ:

— Թոյլ տուէք, Պ. Հէրօլտ, հարցնելու թէ, մինչ այդ օրինագծի վաւերացումը, Մարդու եւ Քաղաքացիի Իրաւունքներու Դաշնակցութիւնը ի՞նչ կը խորհի ներկայիս արտաքսման վտանգին ենթարկուած հայ գաղթականներու մասին:

— Մեր միութիւնը պաշտպան կեցած է բոլոր անոնց, որոնք զոհ են չկամութեան, անարդարութեան եւ քմահաճ կարգադրութեան: Մենք դիմումներ կատարած ենք հաւաքական թէ անհատական դէպքերու առթիւ, եւ միշտ ալ յաջող կարգադրութիւն ստացած:

— Վերջին հարցում մըն ալ, Պ. Հէրօլտ, Մ. եւ Ք. Դաշնակցութիւնը Ֆրանսայի մէջ ո՞րքան անդամ ունի:

— Կլոր թիւով շուրջ 160,000 անդամ: Մեր միութիւնը հիմնուած է 1898ին, Տրէյֆիւսի հռչակաւոր դատի ժամանակները: Միշտ ջատագոված է արդարութեան եւ մարդկային իրաւունքներու վեհ նշանաբանները եւ իր շուրջն է համախմբած Ֆրանսայի լաւագոյն մտաւորականութիւնը: Իւրաքանչիւր անդամ տարեկան կը վճարէ համեստ գումար մը՝ 10 ֆրանք: Կան նաեւ բաւական թիւով օտարականներ, որոնք բացի վարիչ մարմնի անդամակցութենէն, կը վայելեն տեղացիներու բոլոր իրաւունքները: Վ. Հ.

ԳԱՂՏՆԻ ՈՍՏԻԿԱՆ ՊՕՆԻի դէմ ձեւակերպուած են երեք ծանր ամբաստանութիւններ.— 1. փաստաթուղթերու գողութիւն.— դրամաշորթութիւն, 3. պաշտօնի զեղծանում:

ՕՆՆԻԿ ՏԷՏԷԵԱՆԻ վիրաւորման դէպքը հաղորդած էինք ժամանակին: Ոստիկանութիւնը ձերբակալեց Կրօս անուն երիտասարդ մը, ծնած՝ 1915ին, որ մերժեց յայտնել մեղսակիցներուն անունները:

ՕՐԸ ՕՐԻՆ

ԽԵ՞ՂՃ ՖՐԱՆՍԱ

»»» «««

Անցեալ օր էպիօն տեսայ: Պառաւ, զառամ եւ բսաւ·

— Կը վայլէ՞, տասը տարիէ ի վեր կը հիւրընկալենք ձեզ, եւ դուք, փոխարէն, չէք ուզեր ծառայութիւն մը մատուցանել մեզի:

— Ի՞նչ ծառայութիւն, պարոն նախագահ, ի՞նչ ծառայութիւն կ'ուզէ՞ք որ ընենք:

Եւ այն մարդը, որ այսօր Ֆրանսան կը կառավարէ, այնպիսի բաներ ըսաւ, այնպիսի՛ բաներ, որ ամօթէս գետնին տակը անցայ:

Այսքան ալ ապերախտ ազգ.— Հայերուս մասին է խօսքը: Բովանդակ Ֆրանսան բաց գործը ձգած՝ կը սպասէ որ այս կամ ոչ ըսենք, բայց մանաւանդ կը փափաքի որ այս ըսենք անպայման: Ամբողջ բանակը, նաւատորմը, Ակադեմիան, մանաւանդ ժողովուրդը մեր «այո»ին կը սպասեն: Թերթերը խմբագրական կը գրեն, բոլո՞րը, բոլո՞րը յուրի կը սպասեն: Գործարաններուն մէջ ուրիշ բանի մասին չի խօսուիր, բաղնիքներուն մէջ վարագոյրը յաճախ կ'իջեցնեն եւ ժողովուրդին տեղեկութիւններ կը հաղորդեն բանակցութեանց ընթացքին մասին:

Հայերը ինչպէ՞ս պիտի յօժարին ընդունիլ Ֆրանսական հպատակութիւնը:

Այս է որ կ'ուզեն հասկնալ բոլորը: [illegible] դիւանագէտներ, [illegible] մեծերուն առջեւ կ'երթան շատ անգամ, զանազան առաջարկներ կը խոստանան, նոյնիսկ կարգ մը մեծերուն Հայերու նախապատուութիւն կամ դիւրութիւն խոստացուած է, կը բաւէ որ ազգովին ընդունինք Ֆրանսացի դառնալ: Կը յիշուին քանի մը ֆրանսացի թղթակիցներ, որոնք բաւ են մեր մեծերուն.

— Ըրպաթէի գրածը կայդալէ վերջ, ալ չմնաց Ֆրանսացի մը, որ չհետաքրքրուի ձեզմով: Ֆրանսուհիները սկսած են խենթենալ, ամանք մտադրած են երթալ Պիյանքուրի հայ գաղթակայանէն երիտասարդ մը գտնել եւ ամուսնանալ հետը, եթէ Հայերը զանգուածաբար յօժարին ֆրանսահպատակ ըլլալ: Հապա Ֆրանսիսքոնե՞րը, անպայման կ'ուզեն ամուսնանալ Ըրպաթէի նկարագրած սաչըտաւոր, կարմիր, սուրալիկ կինկեսուն հետ: Եղբա՛յր, Ֆրանսացի եղէք մինչ, սա խեղճ ֆրանսացի երիտասարդներուն ալ մուրատը տեղը երթայ:

Այսպէս կ'ըսեն բոլորը: Ակադեմիան աւելին կ'ըսէ դեռ: Եթէ Հայերը ընդունին ֆրանսացիութիւնը, ֆրանսական արիւնը ի՞նչ հանճարներ պիտի ծնի մօտիկ ապագայի մը մէջ:

Եւ Հայերը «այո» կ'ըսեն «ոչ» չեն ըսեր:

Կը մերժե՞ն Ֆրանսացիներուն առաջարկները: Անգամ մը խորհինք, մեր կաթողիկոսին հարցնենք, ներգաղթի յանձնախումբին կարծիքն առնենք, Դաշնակցութիւնը լսենք,— կ'ըսեն:

Ֆրանսացիները կը լեցուն են համոզել Հայերը, հասկցնելով որ — երբ Ֆրանսացի ըլլաք, գաղտնի գործունէութեան նարկ չի մնար այլեւս: Հակառակ են գլխաւորաբար Դաշնակցականները, մանաւանդ սա ՅԱՌԱՋը:

Այս կացութեան մէջ կրնա՞ք երեւակայել Էսլիօնի կատաղութիւնը:

Մարդիկը *հայկաբան* կ'ըլլան մեզի, ծօ՛, մեր ոտքերը կ'իյնան եւ մենք կը մերժենք:

Պէտք ըսէք թէ մենք բանկագին ազգ ենք,— Թուրքն անգամ մեզ Թուրք դարձնելու համար ջարդեց, բայց մենք Թուրքին այս չրինք, Ֆրանսացի՞ն այս պիտի ըսենք:

Ապերա՛խտ ազգ, խրատ ու ապերախտ են Հայերը:

Էպիօնն ամանք չհաւատաւ, որ է ախօն ինծի զանգատեցաւ այսպէս:

Սակայն հաւատացողներ ալ կան: Երբ պատմեցի, հաւատացին եւ ըսին·

— Մե՛ղք, Ֆրանսացի պիտի ըլլայինք մեզ եւ մերոնք կ'արգիլե՞ն, մենք անոնց·

Պէտք ըսէք թէ այդ հաւատացողներ... աւանակներ էին:

Ես բան մըն ալ չըսի, միայն խնդացի: ԱՐԱՋ

ՁԵՐԲԱԿԱԼՄԱՆ ՀՐԱՄԱՆ ՎԵՆԻԶԵԼՈՍԻ ԴԷՄ

Կառավարութիւնը գրաւեց իր եւ ընտանիքին ճառնոսթիւնը, որ կ'արժէ 500 միլիոն տրախմի

»»» · · «««

ԲԱԶՄԱԹԻՒ ՊԱՇՏՕՆԱՆԿՈՒԹԻՒՆՆԵՐ ԵՒ ԸՆԴՀԱՆՈՒՐ ՄԱՔՐԱԳՈՐԾՈՒՄ

Յունական կառավարութիւնը ձերբակալման հրամանագիր հանեց Կրետէի զինուորական ատեանին միջոցաւ Վենիզէլոսի եւ անոր գործակիցներուն դէմ, ամբաստանելով իբրեւ դրդիչ քաղաքացիական պատերազմի եւ քաղաքացիներու զինման՝ ընդդէմ պետութեան:

Ինչպէս կը յիշուի, կառավարութիւնը առաջին առթիւ գրաւեց Վենիզէլոսի, կնոջ եւ զաւակներուն սեփականութիւնը, որ կը բաղկանան կալուածներէ, կահ կարասիներէ, մատենադարաններէ եւ գեղարուեստական առարկաներէ եւ կ'արժեն 500 միլիոն տրախմի (4.700.000 տոլար): Վենիզէլոս հեռագրած է թէ ինքն ալ պատասխանատուն այն դրամին զոր իրեն ընկերացող 100 սպաներ եւ պաշտօնեաներ գրաւեցին Կրետէի մէջ, իրենց հեռացումէն առաջ: Նախորդ վարչապետ Հոռղոս կը գտնուի տակաւին եւ մօտերս կ'ուղեւորի [illegible] փոխադրուի թորփիլանաւով մը: Կը կարծուի թէ ի վերջոյ պիտի հաստատուի Լոնտոնի մէջ, քանի որ կինը անգլիածին Հելլենացի մըն է:

Զօր. Քոնտիլիս զեկոյց մը հաղորդելով մամուլին, կ'ազդարարէ թէ կառավարութիւնը չպիտի ներէ հայրենադաւ զինուորներուն, եւ ընդհակառակն պիտի վարձատրէ այն հաւատարիմները որ օգնեցին յաղթութեան: Զինուորական ատեանը գործի պիտի սկսի անմիջապէս: Զօր. Մերաքսաս (անպաշտօն նախարար) թուեց հակավենիզէլոսական ծրագիր մը ներկայացուց կառավարութեան, պահանջելով հիմնովին վերակազմել պետութիւնը, մաքրագործել բանակը, դատական կազմը եւ տնտեսական վարչութիւնները, ինչպէս եւ փոփոխութիւններ կատարել դահլիճին մէջ: Պ. Ցալտարիս վերապահեց իր պատասխանը, եւ խորհրդակցութեան պիտի հրաւիրէ նախարարները: Իրազեկները կը հաւատեն թէ Պ. Ցալտարիս եւ Զօր. Քոնտիլիս ընդունելով հանդերձ կարգ մը անօրինութեանց անհրաժեշտութիւնը, չեն ուզեր ծայրայեղութեանց դիմել:

Նախարարական խորհուրդը որոշեց պատասխանատուութեան կանչել Քաւնթիի մետրոպոլիտը, որ նպաստած է ապստամբութեան, օրհնելով ըմբոստները եւ իր կառքը տրամադրելով անոնց փոխադրութեան համար: Գավալայի գիւղացիները դաշտերու եւ լեռներու մէջ կը հալածեն ցիրուցան ըմբոստները: Պաշտօնանկ եղան Սէրէզի քաղաքապետութեան եւ ուրիշ քաղաքապետութեանց անդամները, որոնք օգնած էին ապստամբներուն: Քառասուն ծովային սպաներ պաշտօնանկ եղան եւ պիտի դատուին: Հաւանական է որ ձերբակալուին նաեւ Սելանիկի քաղաքապետութեան այն անդամները որ կուսակից են Վենիզէլոսի:

(Լուրերու շարունակութիւնը կարդալ Դ. էջ)

ՕՐՈՒԱՆ ՀՈԳԵՐԸ ԵՒ ՄԵՐ ԱՇԽԱՏԱՆՔԸ

Ներկայ տնտեսական տագնապին մէջ, մանաւանդ աշխատաւորներու ինքնութեան թուղթի վերանորոգման անհրաժեշտութենէն յետոյ, հայ աշխատաւորութիւնը մատնուած է ծանր մտահոգութեան:

Նկատելի է որ իր անձկութիւնը չէ ըմբռնուած ամբողջ խորութեամբ այն շրջանակներուն կողմէ, որոնք ենթարկուած չըլլալով անոր յուսահատեցնող կացութեան, դիւրաւ առանձնած են բարեկաւելու եւ փարատելու այդ պայմանները: Աշխատանքի այն ձեւը զոր որդեգրած են Ֆրանսահայ ղեկավար շրջանակները, ոչ միայն չի համապատասխաներ տիրող ողբերգութեան, այլ ուղղակի ընդվզեցուցիչ է. չանցնիր հասարակ հայրենասիրութեան սահմանները: Նկատել երեւնալ ուզել, թերթերու մէջ յայտարարութիւններ ընել, պետական անձնաւորութիւններու հետ յարաբերութիւն ունեցած ըլլալը ցուցադրել, անհատապէս այն ամբողջ արդիւնքը զոր անոնք երեւան բերած են այսքան ատենէ ի վեր: Կարելի էր ի հարկէ չընել այս բոլորը եւ չարունակել պահել քար անտարբերութիւնը, քիչ մը ծիծաղի հետ արհամարհանք ցոյց տալով հրապարակի բոլոր ազգայինճիններուն հանդէպ, եթէ պայմանները չմղէին յոռատեսութեան եւ զայրոյթի: Զգացումով եւ բառով միայն արտայայտուած այդ բողոքներուն ապարդիւն արժէքն ալ ջախջախ ըլլալով, անհրաժեշտ կը գտնենք հանգամանօրէն քննել կացութիւնը կարելի եղածին չափ ճշգրիտ ձեւով պատկերացնելով զայն:

Ֆրանսայի 60.000 հայութեան մօտաւորապէս կէսը պէտք է ընդունիլ ինքնաբուխ մարդիկ եւ պետութեան մը հպատակ (Ֆրանսական, պարսկական, պուլկարական, սուրիական եւն. հպատակներ), որոնք պէտք չունին հայ հանրային մարմիններու պաշտպանութեան: Միւս կէսը աշխատաւորներ են réfugiés d'origine arménienne հանգամանքով, չեն վայելեր ոչ այս երկրի եւ ոչ ալ ուրիշ պետութեան մը պաշտպանութիւնը: Զափազանցութիւն չըլլար ընդունիլ այս վերջին խումբին 40%ը իբրեւ անգործ, որոնց մէկ մասը կ'օգտուի պետական անգործութեան նպաստէն, միւս մասը ոչ: Օգտուողները հոլջար կամ անօթի մինչեւ հիմա ապրած են ու կ'ապրին առկէ յետոյ ալ, եթէ շարունակուի իրենց տրուած նպաստը:

Մեր ղեկավար շրջանակները գիտեն թէ ի՞նչպէս կ'ապրին միւս անգործները, որոնք նպաստ չեն ստանար: Գիտենք Մարսէյլի նպաստէ զրկուած անգործներու մասին, յուզած արտայայտուեցաւ եւ հիմա մոռցուած ցաւերու առկայծին մէջ նետուած է: Դուռ մը հետաքրքրութիւն ցոյց չտրուեցաւ Իսի լէ Մուլինոյի եւ Շավիլի պէս գաղութներու մասին, որոնք սկիզբէն իսկ զրկուած են պետութեան նպաստէն: Հայ նպաստատուական անգործներու անուանի մը հիմնումին չեմ կրնար հաւատալ: Այն մարմինները եւ անձերը որ կրնային նման գործ մը հաստատել, ո՛չ թէ ու կամեցողութիւն չունին այդպիսի ձեռնարկներու մէջ մտնելու. իսկ անոնք որ կ'ուզեն ընել, անկարող եւ անընդունակ են: Այս պայմաններուն մէջ լաւագոյն եղանակը աչք գոցելն էր թշուառութեան հանդէպ ու զայն անտեսելը. Եւ այդպէս ալ է ու պիտի ըլլայ: Բայց կարելի պիտի ըլլա՞յ նոյն կուրութիւնը ցոյց տալ երբ վաղը, նպաստէ օգտուող անգործներն ալ, զրկուելէ յետոյ իրենց աշխատաւորի իրաւունքէն, զրկուին նաեւ իրենց նպաստէ: Այս անգամ 8—10.000 հոգի չպիտի ըլլան անօթութեան հետ տառապողները, այլ թերեւս 25—30.000: Այս հեռանկարին առջեւ սարսափ միայն կրնայ զգալ մարդ ու խելաղէս այդ սարսափի մէջ կ'ապրին հիմակուընէ այն բոլորը, որոնց հոգին արեւելեան ճակատագրապաշտութեան երազներով չօրօրուիր: Իրենց վիճակուելիք թշուառութենէն ազատուելու միջոցներու մասին կը մտածեն եւ դժբախտութիւն է որ կը մտածեն ու կը խօսին միայն: Բայց լաւ է գիտնալ անոնց մտածումները, գործնական կամ ոչ, քան թէ անտարբեր ըլլալ կամ զատարկ յոյսեր ներշնչել:

Երկու կարելիութիւն կայ, կ'ըսեն անոնք, այս վիճակէն ազատելու. կամ պահել աշխատելու իրաւունքը, կամ հեռանալ երկրէն: Եթէ կարելի չըլլայ այս երկուքէն մէկը ունենալ, կը մնայ երրորդ մը՝ մեռնիլ անօթի շան պէս: Անոնք աշխատանքի իրաւունքը պահելու ամէնէն դիւրին եւ լաւագոյն ձեւը գտած են Ֆրանսահպատակ դառնալուն մէջ ու կը տրամաբանեն այսպէս.—

Ֆրանսացի ըլլալը ինքնաբերաբար կ'ապահովէ աշխատանքի իրաւունքը. եթէ բացարձակ ապահովութիւնը չի ներշնչեր աշխատանք ունենալու, գոնէ կ'ապահովէ անգործութեան նպաստը: Երկրորդ՝ կ'ազատէ ամէն ատեն ինքնութեան թուղթեր նորոգելու ձեւականութիւններէն, որոնք հետզհետէ աւելի խիստ եւ սեղմող կը դառնան. Երրորդ՝ կ'ազատէ մէկ արհեստի մէջ միայն գործ փնտռելու եւ գտնելու պարտադրութենէն եւ ազատութիւնը կուտայ ներուելու որ եւ է աշխատանքի եւ գործի մէջ: Ճամբորդութեան դիւրութիւններ կուտայ եւ երկրին մէջ որ եւ է տեղ հաստատուելու ազատութիւն.

Այս առաւելութիւններուն կողքին անոնք չեն անտեսեր հպատակութեան փոփոխութիւնով հայ ժողովուրդի շահերուն կրելիք վնասը: Կ'ընդունին թէ արեւմտահայ ժողովուրդի դատը քաղաքականօրէն մեծ հարուած մը պիտի կրէ հայ տարագիրի հանգամանքին վերացումովը, թէ Ֆրանսաբնակ Հայերը կը տկարացնեն տիրող քաղաքակրթութեան մէջ ձուլուելու ընդդիմացող թափը եւ գիտակցութիւնը: Այս անպատեհութիւններու իրենց պատասխանը սա է: Ամերիկայի, Սուրիոյ, Պալքաններու, Պարսկաստանի, Եգիպտ.ի մէջ եւ այլուր գտնուող բոլոր Հայերը գրեթէ ամբողջութեամբ կամ առնուազն խոշոր համեմատութեամբ իրենց բնակած երկրին հպատակութիւնը ընդունած են, Ֆրանսայի Հայերը չեն միայն որ իրենց վրայ պիտի վերցնեն հայ քաղաքական դատը, պահելով իրենց գաղթականի պատուաբեր տիտղոսը: Ֆրանսահպատակ ըլլալով անոնք կը գտնուին միւս երկիրներու իրենց ազգակիցներու դիրքին վրայ, ոչ աւելի, ոչ պակաս, անոնց պէս եւ անոնց չափ կը մասնակցին հայ կեանքին քաղաքական եւ մշակութային գետնի վրայ: Եթէ դաւաճանութիւն պիտի նկատուի իրենց հպատակութեան փոփոխութիւնը, միւս երկիրներու հայրենակիցներն շատոնց եղած են դաւաճաններ:

Ինչպէս ալ չարչարուիր մէկու մը ընելիք ուրիշի մը բռնածը, պէտք է ընդունիլ որ մեր ժողովուրդի մեծագոյն մասին տրամաբանելու այս եղանակը չի դադրիր բաւական համոզիչ եւ ուժեղ ըլլալէ: Բայց հարցին լաւերնը առնուելիք քայլին ճիշդ, արդար եւ օգտակար ըլլալուն մէջ չէ, այլ անոր գործնականացման եւ յաջողութեան մէջ:

Ի՞նչ հնարաւորութիւններ կան հպատակութեան դիմում մը ընդունելի դարձնելու պետութեան կողմէ: Գիտուած է որ վերջին տարիներու մէջ օտարականներու կատարած անհատական դիմումները հպատակ ըլլալու մասին, մեծ մասամբ մերժուած են: Հաւաքական դիմում մը աւելի հաւանականութիւն կը ներկայացնէ՞ ընդունուելու: Ճշգրիտ պատասխան ի հարկէ դժուար է տալ, առանց պաշտօնական մարմիններու կարծիքը իմանալու. բայց անհատական դիմումները մերժելու տիրող պատճառները առաւելապէս գոյութիւն պէտք է ունենան հաւաքական դիմումներու համար: Ուրեմն բացի պետութեան բացառիկ մէկ կարգադրութենէն, հաւաքական դիմումն ալ դատապարտուած է անհետեւանք մնալու, ինչպէս անհատականը: Օրօրել ժողովուրդը, շլացնել զայն, առանց լուրջ տուեալներու, պատասխանատուութեան գիտակցութենէ զուրկ մարդոց եւ մարմիններու գործ է: Մեր ժողովուրդն է միայն որ թոյլ կուտայ եւ կը ներէ անպատասխանատու մարդոց այդպիսի գործունէութեան: Ուրիշ ժողովուրդներու մէջ շատոնց հրապարակէ քաշուած կ'ըլլային այն անձերը որոնք կարգ մը փորձերէ յետոյ, չեն կրցած յաջողցնել եւ չեն հաւատար իրագործել իրենց առաջադրած նպատակներ:

Եթէ կարելիութիւններու առաջինը այսպէս հաւատք չի ներշնչեր յաջողութեան, քանի որ հիմնապէս անոր իրագործումը անկախ է մեզմէ ու կը մնէ օտարին իրաւասութեան սահմաններուն մէջ, պէտք է մտածել լրջօրէն իրականացնելու երկրորդ կարելիութիւնը, — հեռանալ երկրէն:

Ո՞ւր սակայն: Երկու պատասխան չկայ. Հայաստան եւ Խորհրդային երկիրները: Անխնամ պիտի ըլլար խօսիլ ուրիշ երկրի մասին, քանի որ զանգուածային գաղթականութիւն ընդունելու տրամադիր որ եւ է երկիր գոյութիւն չունի:

Հայաստանի եւ խորհրդային վարիչներու ներգաղթի հանդէպ ցոյց տուած որոշ ընթացքէն յետոյ, ցընորամտութիւններէն մէկն ալ կը սեպուի այս պահանջը: Բայց միակ դուռը որ պէտք է ծեծել, միակ տեղը ուր կարելի է դիմել բարոյական իրաւունքով, այդ ալ հոն է: Ի վերջոյ Անգլիա, Ֆրանսա, Ամերիկա կամ ուրիշ որ եւ է պետութիւն պարտաւոր չէ մեզմով զբաղելու, մեր թշուառութեան կարեկցելու, մեր անձկութեան դարման մը խորհելու: Հայաստանը պարտաւոր է սակայն: Չենք ուզեր ու չենք կրնար գիտնալ նոյն իսկ թէ Հայաստանի վարիչները ի վիճակի չեն զանգուածային ներգաղթ ընելու, ենթարկուած ըլլալով Մոսկուայի կամ նիւթական հնարաւորութիւններ չունենալով: Եթէ ենթարկուած են ուրիշի, այդ ուրիշը պարտաւոր է հետեւանք տալ կատարուելիք դիմումին, իսկ նիւթական միջոցներու պակասի մասին խօսիլ այս կացութեան առջեւ, աւելի քան պիտի ըլլար անմարդկային:

Կացութիւնը այսպէս իր պարզագոյն ձեւին վերածելէ յետոյ, կը մընայ կատարուելիք աշխատանքները կազմակերպելու գործը.

Անցեալները տեղեկացայ որ Ալֆորվիլի մէջ գտնուող զանազան Միութիւններ եւ կազմակերպութիւններ հաւաքական խորհրդակցութիւն մը ընել կը մտածեն իրենց կացութիւնը քննելու եւ պէտք եղած միջոցներուն դիմելու համար: Միակ գործնական ու խելացի ձեւը բակաղէս այս է: Մեր ժողովուրդը այլ եւս այնքան անմիտ չէ իր գոյութեան հետ կապ ունեցող այս խնդիրներուն մէջ կուսակցական որ եւ է նկատում գնելու համար: Դժբախտութեան անցեալ օրերու մէջ միութեան փայլուն օրինակներ տուող մեր ժողովուրդը հիմա չէ որ կուսակցական կամ այլ յետին նկատումներով պիտի մօտենայ այս հարցին: Դաշնակցական, համայնավար կամ անոնց եւ ուրիշներու համակիր ո եւ է Հայ, չի կրնար զատուիլ ամբողջէն ու իր կառքը քշելու նեղմտութիւնը փորձել: Իւրաքանչիւր շրջան իր կազմակերպուած մարմիններով եւ չէզոք տարրերով, իսկապէս ժողովրդական հաւաքոյթներ պէտք է կազմակերպէ ու ընտրէ իր ղեկավար մարմինը այս գործերով զբաղելու: Անկէ յետոյ կը դիւրանայ այս զանազան մարմիններէ կեդրոնական մարմին մը առեղծելու աշխատանքը: Փարիզի եւ շրջաններու մասին միայն խօսելով, անհրաժեշտ է որ, Ալֆորվիլ, Պանեօ-Քաշան, Իսի-լէ-Մուլինօ, Շավիլ-Սեվր-Վիրոֆլէ, Գուա-Քոլոմպ-Անիէռ, Վիլիէ լը Պէլ-Լակոնէս-Սարսէլ, Լիլա-Փրէ Սէն Ժէրվէ եւ Փարիզ առանձին ունենան իրենց տեղական մարմինները, ժողովրդական լայն մասնակցութեամբ, որպէսզի կարենան ընտրել իրենց կեդրոնական մարմինը, որ քննէ բոլոր հնարաւորութիւնները, անկարելին փորձէ մղձաւանջէ ազատելու համար հայ աշխատաւորութիւնը:

ԼԵՒՈՆ ԶՕՐՄԻՍԵԱՆ

Ծ'ԻՆ ԳԼՈՒԽԸ

ԽՄԲ.— Այս յօդուածաշարքը գիր առած է վաստակաւոր դէմք մը, որ գործօն դեր ունեցած է մեր հանրային կեանքին մէջ եւ առով իսկ իրազեկ՝ անոր բազմաթիւ ծալքերուն: Կ'արտատպենք «Յուսաբեր»էն.—

Հայ գաղթաշխարհը անվերջ եւ տաժանելի տառապող պայքարի մէջ է: Իր այդ պայքարը, սակայն, իր թշնամիներուն դէմ չէ, անոնց՝ որ իր անտեսական վերականգնումին, իր ազգային եւ մշակոյթին զարգացման դէմ ծրագիրներ կը մշակեն եւ այդ ծրագիրները յամառօրէն կը գործադրեն:

Հայ գաղթաշխարհը կռուի է, յուսահատօրէն ինքն իր մէջ, իր հարազատներուն դէմ.

Եթէ յուսահատական չէ հայ գաղթաշխարհի այս վիճակը — որովհետեւ ամէն ժողովուրդ, ի մասնաւորի հայ ժողովուրդը իր մէջ կը կրէ կենսունակութեան անմար կրակներ, — սա նուազն, սակայն, ամօթալի է եւ խիստ ողբալի:

Ի՞նչպէս ցնցել հայ գաղթաշխարհը, որ ուշարերի, սթափի, խելքը տուն կանչէ ու մտածէ, թէ ի՞նչ է ինք, ո՛ւրկէ եւ ինչո՛ւ նետուած է աշխարհի չորս ծագերուն, խորհի, վերջապէս, թէ ինչ պէտք է ըլլայ ինք. պիտի մոխրանա՞յ իբրեւ ազգային միաւոր, թէ իբրեւ այդ կայ եւ պիտի մնայ, ամուր կապուած հայրենիքի գաղափարին, հակառակ թշնամիին դաւադրութեան.

Պայքարը դադրեցնելու համար հարկ է փնտռել անոր արմատները, իմանալու համար, թէ կարելի՞ է արդեօք զանոնք չորցնել:

Ո՞ւր թաղուած է, ուրեմն, շան գլուխը

Զայն գտնելու համար անհրաժեշտ է մի առ մի քննել պայքարի կիզակէտ նետուած գործօն ուժերը. ի՞նչ են անոնք եւ յանուն ինչի՞, յանուն ո՞ր գաղափարի կամ յանուն ո՞ր շահերու հրապարակ եկած են, հայկական ափիւռքը ռազմադաշտի վերածելով:

Պայքարի մէջ գործօն տարր չէ չէզոք բառով որակուած զանգուածը: Ան մաս ու բաժին չունի պայքարէն, եւ իր պատասխանատուութիւնը հոն է, որ ինք հանդիսականի հետաքրքրութիւնը միայն ունի պայքարին զանազան միջադէպերուն հանդէպ, եթէ բոլորովին անտարբեր չէ: Ան մերթ «բնծի մի գոյնը», ինչ աղուոր կ'ուզէ կերէքցի մարդակերպն է, մերթ ալ «ազգասէր», երբեմն նոյն իսկ «հայրենասէր», բայց մասը մոխիրը չի թաթխեր, եթէ շուրջը հրդեհ իսկ ըլլայ: Ազգը, հայրենիքը կը սիրէ, բայց այդ սէրը իրմէ պահանջելու չէ ոչ մէկ նուիրում:

Այս դորշ զանգուածին աջէն առջեւն է, որ Հ. Յ. Դաշնակցութեան դէմ պայքարի ճակատ յարդարած են Հնչակեան եւ Ռամկավար «Կուսակցութիւնները», Հ. Բ. Ը. Միութիւնը, Հօկը, «Հայաստանի Կոչնակ» (պաշտօնական) թերթը, եւ վաղն ալ պայքարի գծին վրայ պիտի գայ վերջերս կազմուած Հայ Աշխատաւորութեան Միութիւնը՝ ՀԱՄը: Ասոնց աւելցնելու է նաեւ արտաքին ուժերը:

Բայց ի՞նչ կ'ուզէ ընել Հ. Յ. Դաշնակցութիւնը եւ ի՞նչ կ'ընէ որ այս բոլոր կազմակերպութիւնները իրեն դէմ ելած են, թէեւ ինք ոչ բարեգործութեան դէմ կրնայ ըլլալ, ոչ Հայաստանի օգնութեան, ոչ ալ [illegible]

Հ. Յ. Դաշնակցութիւնը դարաւ ցապէս քաղաքական յեղափոխական կազմակերպութիւն մըն է: Անոր անդամները կրնան ըլլալ եւ Բարեգործական ն'ւ Հօկեան ն'ւ «Հ. Կոչնակ»ի բաժանորդն

Ի՞նչ է պատճառը, ուրեմն, որ բա[illegible] Հայաստանի օգնութեան [illegible] կազմակերպութիւններ ճակատ յարդարած են քաղաքական կազմակերպութեան մը դէմ:

Այս պատճառը պէտք է պարզ եւ յստակ երեւան բերուի, որպէսզի հասկցուի, թէ կարելի է այդ հակառակորդները սթափեցնել եւ պայքարը կրկէսէն դուրս քշել. թէ կամ ընդհակառակն, անոնք իրենց թաքուն պատճառներն ունին ընդ միշտ պայքարի գծին վրայ մնալու Հ. Յ. Դաշնակցութեան դէմ:

Հ. Բ. Ը. Միութիւնը իր հիմնադրութեան առաջին օրէն եղաւ հակակուսակցական, իմացիր՝ հակադաշնակցական: Հիմնադիրները՝ մեծատուն պահպանողականներ եւ նախկին վերակազմեալներ կամ հնչակեաններ՝ բառ մեծի մասին, այդպէս դրոշմեցին զայն:

Հակառակ ատոր, սակայն, բազմաթիւ Դաշնակցականներ, թէ առաջին օրերէն եւ թէ ետքէն, շատ մը պարագաներու մէջ, նոյն իսկ մոլեռանդօրէն՝ անդամագրուած էին անոր, նկատի ունենալով, որ ամէն հայ անհատ ազգային բարեգործութեան եւ մշակոյթին իր տուրքը պէտք է բերէ.

Այդ Միութեան հակադաշնակցական գիծը տակաւ առ տակաւ աղօտանալու վրայ էր: Բայց յետագային Միութեան ղեկավարութիւնը ինկաւ բացառապէս ռամկավարներու եւ կուրօրէն հակադաշնակցականներու ձեռքը: Եւ հիմա իր անդամներու թիւը՝ փոխանակ աճելու, պակսելու վրայ է. եւ եթէ անիկա խելքը տուն չկանչէ, պիտի մնան միայն իր վարիչները՝ մատակարարելու համար կտակուած գումարները:

Վերջերս «Ազդակ»ի մէջ շատ ճիշդ գրած էր Գ. Վ. Մալէզեան, թէ կտակներու գումարները անձեռնմխելի կը մնան իրենց կտակարարներուն կամքով եղած յատկացումներով, բայց մենք ալ գիտենք կուսանք նոյնքան ճշդօրէն, թէ Բարեգործականի վարիչ մարմինը անոնց չի յատկացներ բարեգործութեան անունով իրեն եղած վճարումները, եւ ինք կրկէս նետուած է իբրեւ քաղաքական կազմակերպութիւն, — «Մեր Հայրենիքը» ազգային ե՞րգ է թէ ոչ, «Յառաջընթաց մեր ազգային դրօ՞շն է թէ ոչ, «Մայիս 28»ը ազգային տօ՞ն է թէ ոչ, «Ապրիլ 11»ը համազգային սգատօ՞ն է թէ ոչ: Ասոնցմէ եւ ոչ մէկը մօտէն, նոյն իսկ հեռուէն առնչութիւն չունին ազգային մշակոյթին եւ բարեգործութեան հետ:

ՌՈՒԲԷՆ ՏՕՆԱՊԵՏԵԱՆ

ՆԱՄԱԿՆԵՐ ՓԱՐԻԶԷՆ

Խ. ՄԻՈՒԹԵԱՆ ՔԱՂԱՔԱԿԱՆՈՒԹԻՒՆԸ
(ՄՈԼՈՏՈՎԻ ՃԱՌԻՆ ԱՌԹԻՒ)

Ցայտնի ընկերվարական էմիլ Վանտէրվէլտ, որ համաշխարհային համբաւ կը վայելէ եւ Բ. Միջազգայինի Կեդր. Դիւանին նախագահն է, յօդուածաշարքով մը կը վերլուծէ Խորհ. Միութեան գործավարներու նախագահ Վ. Մոլոտովի ճառը, զոր վերջերս յիշեալը արտասանեց Խորհուրդներու Դրդ. համագումարին մէջ:

Վ. Վանտէրվէլտի կարծիքով, այդ ճառը կը բովանդակէ շահեկան տուեալներ ոչ միայն համայնավար անտեսութեան վերջին յառաջդիմութիւններու մասին, այլ եւ կը ներկայացնէ Քրեմլինի ղեկավարներուն ընդհանուր քաղաքականութեան ամբողջական մէկ պատկերը:

Անոնք որ մօտէն հետեւած են ռուս յեղափոխութեան, սկսելով անոր ծագումէն մինչեւ մեր օրերը, ականատես եղած են այն զգալի փոփոխութիւններուն, որոնք յառաջ եկած են Խ. Միութեան մէջ, Ստալինի իշխանապետութեան օրով, ըլլայ ներքին, ըլլայ արտաքին քաղաքականութեան կրկնակ տեսակէտներով

Մոլոտով հակառակ է Թրոցքիական միջազգայնացումին, որ ռուս յեղափոխութեան մէջ կը տեսնէր միայն մեկնակէտը համաշխարհային յեղափոխութեան, եւ կը մերժէր ընդունիլ թէ ընկերվարութիւնը կարելի է կերտել միակ երկրի մը մէջ, եւ այն ալ Եւրոպայի ամէնէն յետամնաց երկրին մէջ:

Ըստ Մոլոտովի բաւական չէ ըսել թէ Ռուսիոյ մէջ կերտուելու վրայ է իսկական ընկերվարութիւն մը, այլ թէ ան միանգամ ընդ միշտ արմատ ձգած է Խորհ. Միութեան մէջ, արտադրութեան ու փոխանակութեան գլխաւոր միջոցներով, մշակելի հողերու չորս հինգերորդ մասին համայնացումով եւ քաղքենի դասակարգին ամբողջական մաքրագործումով: Արդարեւ, 1935 տարուան սկիզբը Խորհ. Միութեան բնակչութեան երեք չորրորդը կը կազմեն գործաւոր դասակարգը եւ կոլխոզի կապուած գիւղացիները

Արտաքին քաղաքականութեան կալուածին մէջ՝ ալ տեղի ունեցած են կարեւոր փոփոխութիւններ: Լիթվինով Ազգաց ժողովին մէջ կը ներկայացնէ Խորհ. Միութիւնը, եւ Մոսկուա սերտ ու մտերիմ յարաբերութիւններ կը մշակէ դրամատէր կառավարութիւններու հետ

Սխալ չըլլար ըսել թէ գործավարներու նախագահին ճառը մեծ նմանութիւն մը կը յիշեցնէ Բրիտանիոյ թագաւորին գահաճառին կամ Ֆրանսայի արտաքին նախարարներու քաղաքական ճառերուն հետ:

Մոսկուայի մէջ այլ եւս խնդրոյ նիւթ չի կազմեր բնիկ ժողովուրդներուն ըմբոստացումը ընդդէմ դրամատիրական աշխարհակալութեան: Այսօր, հոն գոհունակութեամբ կ'ողջունեն սիրալիր համաձայնութեան մը կնքումը Ֆրանսայի հետ եւ բարւոք յարաբերութիւնները մշակուիլ մը Մեծն Բրիտանիոյ, Իտալիոյ եւ ուրիշ պետութիւններու հետ: Իրենց բարեկամական շրջանակէն դուրս կը մնան քանի մը փոքր պետութիւններ, ինչպէս նաեւ Ճափոն եւ Գերմանիա: Այս վերջին երկու պետութիւնները աշխարհակալական ծրագիրներ կ'որոճան ի վնաս Խորհ. Միութեան, առաջինը Ծայր. Արեւելքի մէջ, իսկ երկրորդը Ռուսիոյ արեւմտեան սահմանամերձ երկիրներուն մէջ:

Աւելորդ է ըսել թէ այս բոլոր մտահոգութիւնները կը մղեն Խորհ. Միութիւնը բանակցութիւններ կատարել քաղքենի պետութիւններու հետ, մինչդեռ անկէ ոչ շատ առաջ պոլշեւիկները միեւնոյն ջերմով կը լուային թէ ժողովրդավար եւ թէ ազգայնական ու ֆաշական բոլոր երկիրներն ու կազմակերպութիւնները:

Ինչպէս յայտնի է, միջազգային քաղաքական խնդիրներու մէջ ամէն բանէ գերազաս է շահը, որ կը կազմէ ազգերու յարաբերութեանց չափանիշը: Ու՞չ նուազ զուարճալի երեւոյթ մըն է տեսնել թէ ի՞նչպէս 1922ին Ճենովայի մէջ խորհրդային պատուիրակները հանդուցեալ Պարթուի լմորած աչքերուն առջեւ կը սիրաբանէին Գերմանիոյ հետ, մինչդեռ այսօր, բախտին տարօրինակ յեղաշրջումով միեւնոյն պոլշեւիկները կը սիրաբանին դրամատէր Ֆրանսայի հետ: Սակայն, ինչպէս ըսինք, ատոր մէջ ոչինչ կայ զարմանալի, քանի որ ներկայ պայմաններուն մէջ քաղաքականութեան շահը այնպէս կը պահանջէ եւ Խորհ. Միութիւնը, իր վերաշինութեան գործը առաջ տանելու համար, պէտք ունի խաղաղութեան կամ առնուազն զինադադարի: Ան կ'ապրի միջազգային ապահովութեան մը տակ, գերմանական թէ ճափոնական եւ այդ վտանգին դէմ ինքզինքը պաշտպանելու համար, կը խորհի մօտենալ հակառակորդ բանակին, այսինքն Ֆրանսայի, Իտալիոյ եւ Անգլիոյ, [illegible] որ միխիթարական պարագայ մըն է:

Անշուշտ պիտի առարկուի թէ խաղաղութեան պատճառաւ ժամանակի մը համար պիտի երկարի գոյութիւնը քաղքենի դասակարգին. Թերեւս ճիշդ ըլլայ այդ առարկութիւնը, սակայն այս եղանակով հնարաւոր պիտի ըլլայ խաղաղութեան մէջ կազմաւորել նոր աշխարհ մը, որուն գոյութիւնը ներկայիս կարելի է վտանգուած նկատել:

Ամէն ինչ լաւ կշռելով, ընկերվարութիւնը կը շահի երկու այս կացութենէն: Եւ այս է պատճառը այն դժկամակութեան, որով զանազան երկիրներու պահպանողական տարրերը կ'արտայայտուին Լավալի եւ Սըր Ճօն Սայմընի քաղաքականութեան դէմ:

ՀՐԱՉԵԱՅ ՏԷՐՈՒՍԻ

ՊԱՅՔԱՐԸ ԾԽԱԽՈՏԻ ԴԷՄ

Պէյրութի վերջին թղթաբերէն կը քաղենք հետեւեալ տեղեկութիւնները·

Լեռնային Լիբանանի մէջ ծխախոտի դէմ շարժումը կը ծաւալի: Բոլորն ալ համոզուած են թէ մենաշնորհի ընկերութիւնը սնանկութեան պիտի առաջնորդէ այս երկիրը: Ծխախոտ ծախողները փակած են իրենց խանութները, որովհետեւ ոչ ոք կը ծխէ այլ եւս այդ շրջաններու մէջ. Զիւթի գործածութիւնը ընդհանրացած է ամբողջ Լիբանանի մէջ:

Պէյրութի մէջ կազմուած են մասնաւոր կոմիտէներ, որոնց կ'անդամակցին կիներ: Կին մը, հանրակառքի մէջ կը հանդիպի քանի մը երիտասարդներու, որոնք կը ծխէին: Դիտողութիւններ կ'ընէ անոնց, որու հետեւանքով ալ երիտասարդները իսկոյն կը նետեն սիկարէթները: Այսուհետեւ պիտի չարունակեն կիները եւ ոչ յորդոր պիտի հրաւիրեն ծխողները:

Անթուրայի մարոնի քահանաները ազդեցիկ դէմքերէն Մարոն Պլան, որ արաբերէն լեզուի վարպետներէն կը համարուի, շատ թունդ ճառ մը խօսած է ծխախոտի դէմ եւ գնահատած պատրիարքի դիրքը. ճառախօսը փափաք յայտնած է որ պատրիարքը անձամբ Փարիզ երթայ, պաշտպանելու համար այս երկրին շահերը:

Կ'ըսուի թէ Հանր. Նախագահ Համիբ փաշա, Պքերքէ գացած է ծխախոտի խնդրին շուրջ լուծման ձեւ մը գտնելու համար: Սակայն, պատրիարքը յայտարարած է որ չի կրնար փոխել իր դիրքը եւ վճռած է մինչեւ վերջ շարունակել պայքարը: Պատրիարքը խնդրած է նախագահէն որ յայտնէ մանդատային իշխանութեան թէ՝ ժողովուրդին վիճակը շատ դէշ է եւ եթէ այսպէս շարունակուի ոչ ոք պիտի կրնայ տուրք վճարել:

Ռէժիի տնօրէն Կալան, Պքերքէ գացած էր իր քարտուղարով: Պատրիարքին հետ երկար տեսակցութիւն ունենալէ վերջ յուսահատ ելած է Կալանի քարտուղարը, տեսակցութեան մը ընթացքին, եղած հարցումի մը պատասխանելով, ըսած է. «Մենք մենաշնորհը առած ենք, միայն ձեռնակերպութեան եւ ժամանցի համար զայնք Պքերքէ». Այս պատասխանը, որ հրատարակեցին շատ մը տեղական թերթեր, դրդռութիւն պատճառած է մարոնի շրջանակներու մէջ:

Ցայտնի ազգայնական պարագլուխ Րիատ պէյ Սոլհ, յայտարարած է որ ծխախոտի դէմ սկսած շարժումը անկարելի է որ դադրի, քանի որ բոլոր խաւերու փափաքին համաձայն է:

Պէյրութի մէջ, մասնակցութեամբ յայտնի անձնաւորութեանց եւ երեսփոխաններու ժողով մը գումարուած է, ծխախոտի դէմ հարկ եղած միջոցները ձեռք առնելու համար:

Շուէյֆաթի մէջ եւս սկսած է թունդ պայքար մը ծխախոտի դէմ. Եկեղեցիներու մէջ յայտարարութիւններ եղած են:

ԵՐԱԺՇՏԱԿԱՆ

Ֆ. ԱՂԱՋԱՐԵԱՆԻ ՆՈՒԱԳԱՀԱՆԴԷՍԸ

Իր սրահը ամէն տարի լեցնող բազմաթիւ Ֆրանսացի հիացողները, եւ իր արուեստին ուժն ու հմայքը գնահատելու կարող փոքրաթիւ հայ երաժշտասէրները անհամբեր կը սպասեն իր միակ երեւումին՝ Էտուար պատմական սրահին բեմին վրայ։

Ամէն տարի ամբողջապէս նոր յայտագրի մը շահեկանութիւնը մէկն է իր յաջողութեան գաղտնիքներէն։

Իր այս տարուան յայտագրին մէջ կը գտնենք դասական հսկաները,— Կլիւք, Պէթհովէն, Մէնտէլսօն, Չայկովսքի, Թառթինի, եւ մանաւանդ Սէզար Ֆրանքի անունը, որուն Sonate en la Majeurը — երկնակարկառ տաճարի մը պէս հոյակապ — մատչելի չէ երկնային օծումէն զրկուածներուն։

Աղաջարեանները կենդանի ու չմեռնող պատասխաններն են ամէն ցեղի եւ կարգի Թրքաթէներուն, եւ պէտք է գիտնանք զանոնք պարտադրել, նախ եւ առաջ արժանաւորապէս գնահատելով մենք, ազգակիցներս։

⁂ Մեր նուրբ երգչուհին՝ Օր. Ի. Գիւլպիւլեան, անցեալ օր քոնսէր Սիօանի մէջ հրաւիրուած էր երգելու, եւ հմայուած ներկայ հոծ հասարակութիւնը «Trois beaux oiseaux de paradis»ին տպաւորիչ վերարտադրութեամբ։

Կիմանանք թէ տաղանդաւոր երգչուհին հրաւիրուած է կրկին յայտնուելու «Siohan»ի դժուարահաճ հասարակութեան առջեւ։ **Հ.Ա.**

ՏԽՐՈՒՆԻ

Ցաւօք դիրասած ընկեր Մ. Մարութեան դժբախտութիւնն ունեցած է կորսնցնելու իր կինը, Լորետտա Մարութեան, ինչպէս կ'իմանանք Թէհրանի «Ալիք»էն։

Ողբացեալ տիկինը ծնած էր 1907ին, Թաւրիզ եւ յետոյ փոխադրուած Թեհրան։ Հայկազեան դպրոցը աւարտելէ յետոյ, գացած է Թիֆլիս, Գայեան-եան վարժարանը, միեւնոյն ատեն հետեւելով Թիֆլիսի երաժշտանոցի դասընթացքին։ Օժտուած՝ գեղարուեստական ձիրքերով, ունէր գեղեցիկ ձայն, զոր կատարելագործելու համար եկաւ մնաւ Մարսէյլի պետական երաժշտանոցը։ Այդ միջոցին էր որ ամուսնացաւ ընկեր Մարութեանի հետ։ Երաժշտանոցէն շրջանաւարտ ելաւ եւկրորդ մրցանակով։ Յետոյ տեղափոխուեցաւ Տիկին Գուայէի, եւ ընտացաւ առաջին կարգի վկայական։ Փայլուն հեռանկարներ կը պարզուէին իր առջեւ։ Դժբախտաբար իր առողջութիւնը խանգարած ըլլալով, ստիպուեցաւ Զուիցերիա երթալ, բժշկուելու համար։ Ի վերջոյ ստիպուեցան փոխադրուիլ Իրան, ուր կը մասնակցէր հանրային կեանքին։ Ունի գրական եւ թարգմանական աշխատութիւններ ալ։

Մեր վշտակցութիւնը ընկեր Մարութեանի, այս դառն կորուստին առթիւ։

ԿԵԱՆՔԸ ԱՐՈՒԱՐՁԱՆՆԵՐՈՒ ՄԷՋ

Լուրեր Մոլինոյէն

Ի՛ՍԻ ԼԷ ՄՈՒԼԻՆՕ.— Սթանողի Հայր. Միութիւնը կազմակերպած էր երեկոյթ պարահանդէս մը շաբաթ երեկոյ, ժամը 8էն մինչեւ լոյս, Գիյանքուռի Լիւսիէնի սրահին մէջ. ժամը 9ին աթոռները բռնուած են եւ նոր եկողները ոտքի վրայ մնալու ստիպուեցան։ Ժամը 9ուկէսին սկսաւ ներկայացումը «Արդարութեան Ցաղթանակը», ղեկավարութեամբ Գ. Ալթունեանի։ Խաղը շատ յաջող անցաւ։ Գ. Ալթունեան ջանք չէր խնայած երիտասարդ դերակատարները մարզելու։ Գիշերուան ժամը մէկին ներկայացումը լրացած ըլլալով, սկսաւ եւրոպական պարը որ տեւեց մինչեւ լոյս։

Ինչպէս անցեալ կիրակի, այս անգամ եւս Կ. Խաչուհիները գործի լծուած էին, հանդիսականներուն կուրծքը Կ. Խաչի խորհրդանշաններ կը փակցնէին, փոխան զարդանիշի։

Ժողովուրդը կուտար իր սրտէն բխածը։ Կաթիլներէ է որ կը կազմուին գետերը։ Ահա այդ մէկ մէկ ֆրանքներով է որ կ'իրագործուին Կ. Խաչի ծրագիրները։ Այս առթիւ շնորհակալութիւններ թէ Սթանողի եւ թէ Սէօլէօզի Հայր. Միութեանց, որոնք սիրով քաջալերեցին ձեռնարկը։

⁂ Շրջանիս ամենամեծ գործարանն է Թրեօն, ուր կ'աշխատին հարիւրեակ մը հայրենակիցներ։ Ինքնութեան Թուղթի նորոգման խնդիրը անել կացութեան մատնած է մեր հայրենակիցները։ Անոնք որոնց կարգը եկած է (A.B.C.D.E.) դիմած են գործարանի տնօրէնութեան, ստանալու համար աշխատանքի վկայագիր։ Ահա երեք շաբաթը լրացաւ, տակաւին ոչ ոքի չեն տուած աշխ. վկայագիր, բացի քանի մը հոգիէ որոնք կ'աշխատին ձուլարանը (Ֆոնտըրի)։ Ցատերուն ժամանակը լրացած է եւ գացին 7, Rue Jouy, ներկայացնելով վերջին կիսամսեակի ստացականը։ Աշխատանքի նախարարութիւնը ութ օր եւս պայման տուած է։ Երբ կը ներկայանան գործարանի տնօրէնութեան, կ'ըսէ,— գացէք, ձեր աշխատած տեղը պիտի գրենք։ Ու կամ,— գնա շէֆիդ խօսէ։ Շէֆեր կան որ նամակ տուած են ըսելով թէ այս գործաւորը մեզի անհրաժեշտ է, աշխատանքի վկայական տուէք որ ինքնութեան թուղթը նորոգէ, բայց կրկին մերժում, խմացածիս համաձայն այսպէս օրօրելով ինք. Թուղթի ժամանակը պիտի անցնին եւ յետոյ գործէն պիտի արձակեն։

⁂ Մարտ 3ին տեղի ունեցաւ Սէօլէօզի Հայր. Միութեան սարքած ներկայացումը, «Վարդանանց»։ Սրոշեալ ժամուն վարագոյրը բացուեցաւ 350 — 400 հայրենակիցներու ներկայութեամբ եւ կատարեալ կարգապահութեամբ։

Սէօլէօզի Հայր. Միութեան փոքր վերագրել դոյութիւն չունեցող վնաբաշխեցի, ամօթէջ յաւակնութիւն է։ Երկու ամիս է Սէօլէօզի Հայր. Միութիւնը լուռ աշխատանքի լծուած է եւ «Վարդանանց Պատերազմը» յաջողութեամբ ներկայացնելու համար ջանք չէին խնայած Միութեան բոլոր անդամները։ Թող հպարտանան ներկայացման աջակցող բոլոր դերակատարները եւ անոնց կողքին աշխատող Սէօլէօզցիները։ Կազմակերպողներն իսկ թերեւս այսքան մեծ յաջողութիւն չէին սպասեր։ Սրահը պզտիկ էր, տեղի եւ օդի պակասը զգալի։

Դերակատարները խղճմտօրէն պատրաստուած էին։ Կ'արժէ որ հրապարակաւ տանք իրենց անունները,— Գ. Զ. Զազիկեան (Ցաղկերտ), Սամսոն Մխսաքեան, Ն. Փարանեան (Վասակ), Կ. Միսաքեան (Ղեւոնդ Երէց), Օ. Գուրունեան, Տիկ. Ներսէսեան (Շուշանիկ), Գասմաճեան (հայրապետ) երկրորդական դերակատարներն ալ յաջող էին։ Լրատու

ՁԱՅՆԵՐ ԳԱՒԱՌԷՆ
Մեր պատահանիչեր

ՏԷՍԻՆ, 11 մարտ (Ցառաջ).— Հ. Յ. Դ. կոմիտէի հովանաւորութեամբ Քրիստափոր, Թոսոմ եւ Զաւարեան խումբերը մարտ 10ին սարքած էին հանդէս մը տօնելու համար փետր. 18ի ժողովրդական ապստամբութեան 14րդ տարեդարձը, իսկ իրիկունն ալ ժամը 8էն մինչեւ առաւօտ երկուքը ընտանեկան պարահանդէս մը։ Վերջին պահուն տօնակատարութեան հանդէսը յետաձգուեցաւ բանախօսի հիւանդութեան պատճառաւ, իսկ պարահանդէսը տեղի ունեցաւ ճիշդ ժամին՝ Հ. Յ. Դ. ժող. Տան սրահին մէջ։ Ներկայ էր խուռն բազմութիւն մը։ Կը նուագէր Միրաբոյի եղբայրներու հինգ հոգինոց նուագախումբը։

Համաձայն եղած յայտարարութեան, դիմակաւոր զոյգերէն անոնք որ պարի առաջնութիւնը շահէին, պիտի ստանային նուէր մը։ Մրցանակը (պայուսակ մը) շահեցաւ Գ. Ցով-սէփ Ցովսէփեան (կնոջ տարազով), ներկաներու խնդրանքին վրայ մեներգեցին Գ. Գ. Թ. Ինճէյկեան (2 ֆրանսական երգ) եւ Լեւոն Գ. Գեւորգեան (Գողթան երգչախումբի դեկավարը), «Զմեռ անցաւ», «Մարի լուսինէ», «Գրճինկօ» եւ ֆրանսական կտոր մը։ Ֆանթէզի մը ըրաւ Գ. Յ. Ցովսէփեան։ Կոմիտէի կողմէ աճուրդի դրուեցաւ շիշ մը խմիչք եւ 4 տուփ պահածոյ բանջարեղէն։ Աճուրդը բարձրացաւ 113 ֆրանքի եւ շահեցան Տէր եւ Տիկ. Գ. Ալթունեանները, գումարը բարձրացնելով 118 ֆրանքի։

⁂ Ֆր. Հ. Կ. Խաչի Տէսինի մասնաճիւղը կը պատրաստուի մարտ 24ին հանդէսով մը տօնելու Կ. Խաչի 25ամեակը։ Կը սիրենք յուսալ թէ հասարակութիւնը ինչպէս միշտ, այս անգամ ալ իր ներկայութեամբ պիտի քաջալերէ Կ. Խաչի մասնաճիւղը, որ կ'աշխատի մանկապարտէզ մը բանալ։

⁂ Գ. Յ. Քաթիպեան Հ. Յ. Դ. Տան սրահին նուիրեց Դաշնակցութեան զինանշան մը, գծուած իր կողմէ։ Վեհունի

Գործի տագնապը
— o —

ՍԷՆ ԹԱՆՏՐԷ (Մարսէյլ).— Մեր աղիւսի գործարանները քիչ-շատ կ'աշխատէին փետրուարի մէջ, մէկէն գոցուեցան։ Աշխատողները մեծ մասով Իտալացի եւ Սպանացի են. կան նաեւ ցանցառ թիւով Ֆրանսացիներ (Հայեր չկան)։ Բոլորն ալ գործազրկութեան նպաստէն կ'օգտուին։ Իսկ Հայերը կ'աշխատին միայն հողի (կաւի) փոսերու մէջ։ Առաջ շատ էին, այժմ 50 հոգիէն աւելի չեն։ Անցեալ շաբաթ սկսան հողի տեղէն խումբով արձակել, 12 հոգի մէկ եւ 15 հոգի ալ մէկ, մեծ մասով Հայեր։ Այս շաբաթ ալ պիտի արձակեն 20 հոգի մեծ մասով Հայեր։ Պաշտօնեաներն իսկ յուզուեցան տեսնելով մեր վիճակը եւ դիմեցին տնօրէնին, որ համաձայնեցաւ բանեցնել շաբաթը 40 ժամ, հարիւրին 10 զեղչելով (բանուորին օրականն է 24—25 ֆրանք)։ Այս առթիւ մեր շնորհակալութիւնները կը յայտնենք հրապարակաւ։ Ա. Սահակեան

ՀԱՄԵՐԱՇԽ ԳԱՂՈՒԹ ՄԸ
= o =

ՇԱՍ (Իզէռ).— Մեր փոքրաթիւ գաղութը կը բաղկանայ 40 ընտանիքէ ամէնքն ալ դաւակի տէր։

Գործազրկութեան տագնապին առթիւ, մարտ 5ին խորհրդակցական ժողով մը ունեցանք։ 32 ներկաներու մասնակցութեամբ հիմը դրուեցաւ գործազուրկներու միութեան մը։ Այս առթիւ ընտրուեցաւ հինգ հոգինոց յանձնախումբ մը,— Գ. Ալբոյեան, Մ. Գրիգորեան, Գ. Տօնիկեան, Ա. Կիւլվանէսեան եւ Ա. Սազեան։ Միութեան անդամներուն թիւը բարձրացաւ 35ի։ Եթէ նոր գործազուրկներ ունենանք, ի հարկին ամսականներէն դատ յաւելուածական վճարումներ ալ պիտի կատարենք անխտիր։

Ջերմապէս գնահատելի է այս ձեռնարկը, որ կրնայ օրինակ ծառայել աւելի մեծ քաղաքներու։ Թղթակից

ԻՐԱՒԱԳԷՏ Գ. Գ. ՎԱՀԷ Լիոն մեկնեցաւ երէկ, եւ պիտի այցելէ ուրիշ հայաշատ կեդրոններ։ Փափաքողները կրնան օգտուիլ դիմելով Hôtel des Etrangers

---

Գ. Կ. ԽԱՉԻ անդամուհիներէն Օր. Գալֆայեան Փօրթ ա'Իթալիի թաղամասը այցելելով, 20է աւելի ֆանէլա պլուզներ բաժնեց չքաւոր ընտանիքներու։

ՍԱՄՍՈՆ

Անմեռ պայքար
— o —

Գէյրութի «Ազդակ»ը «նախկին խորհրդարանականներ»ը կ'ընէ խմբագրականի մը մէջ, Նիւ Եորքի Մասավերիքին վաւերացման առթիւ (9 մարտ)

— «Հայ յեղափոխութիւնը իր կէս դարու փոթորկոտ անցեալով, երկաթէ կռուանները իր նամբու ըքացքին, բնական է որ իրենց դէմ ոխով պիտի լեցնէր սահմանուած պահպանողական տարրերը, վարժ ստրկական կեանքի, միշտ բռնաւորներու ոտքերուն գերի, սեփական ժողովուրդը վաճառքի հանելու պատրաստ։ Սուլթաններու եւ ցարերու գարշապարը լզող այդ տարրերը ժամանակ առ ժամանակ ցոյց տուին իրենց հոգիին բովանդակ մաղձը ծաւալող յեղափոխական մտայնութեան դէմ։ Սակայն ոչ մէկ ատեն անոնք համարձակեցան մտածել մեր օրերու իրենց ցուցահանած քաղաքականին։

Մեր հայրենազուրկ վիճակը, ընդհանուր տեղահանութեան բերած բարոյական քայքայումը ու մեր դատի կրած աղետալի ձախողանքը հասցուց զանոնք այս անպատկառութեան։ Նիւ Եորքի դատավարութիւնը եղաւ վերջին փորձաքարը, որտեղ ազգայնական հայութիւնը զարհուրանքով բռնուեցաւ Թուրքին զոյութիւնը մեր ծոցէն ներս։

Ի՞նչ պիտի շահին այս տարրերը ռակայն իրենց մոլուցքին մէջ։ Դաշնակցութիւնը, ճառտուն եւ հինգ տարուան փառայեղ անցեալով կուսակցութիւն մը։ Հայ ժողովուրդի ծոցէն ծնած անոր առաքինութիւններու եւ արիութեան մարմնացումը եղող կազմակերպութիւն մը սարսափի մատնել մահավճիռներով. կուսակցութիւն մը որ տարիներու ընթացքին անհամար ռմբեր է տուած, հազարներ զոհած կախաղաններու կամարին եւ գնդակներու խորը։ Կուսակցութիւն մը որ դեռ երէկ կը մաքրէր հայութեան պատւոյ, կը պայքարէր բազմաթիւ ճակատներու վրայ, այլասերած եւ ստրուկ ժողովուրդին կը վերակերտէր առաքինի, արի հին ցեղը, կը հաստատէր մեր ասոխին դէմ, ներքաշմամբ կը կերտէր ու տայ իբր պաշտպան իր գործունէութիւն իմեյ կը դնէր Հայաստանի անկախութեան։ Այս կուսակցութեան դէմ է որ իրենց զէնքերը թշնամիին հետ միացուցած խայթող մարդիկ, ցուցը քայքայելու խնդրոց տեւչութեամբ։

Ի՞նչ կը մնայ ընել մեր ազնուական ցեղին, անոր ազատատենչ երկրատասարդութեան։ Արիւնարբու ծանր այս խժդժութեան գոյութիւնը, անոր գերշեալին հրեշտակին եւ խարդախ յաղթանակը։ Խնամքով արձանագրել բոլոր վատութիւնները եւ դաւաճանութիւնները։ Ցեղին ճակատագիրը դատապարտուած չէ խաւարի մէջ մնալու յաւիտեան։ Վաղը արշալոյսն օր մը երբ դարձեալ ծագի մաքրող արեւը հայ երկնակամարին, այդ խմբակը ինչպէս հաւաքուած տալու մէջ, կրկին պիտի սողայ մեր փսխումի կրակին տակ։ Այսպէս է եղած միշտ, անպատկառ մութ օրերուն, ձեռնող երբ արեւ ունինք։ Իսկ մենք արեւի լոյսին տակ մեռած եմք ու մեռնինք։ Այդպէս պիտի ըլլայ սակայն վաղը։ Հաւանող սերունդը ծով մը արիւն ունի տեսած, ու իր տառապանքին մէջ անմարդկային դիտած իր վերջին ու սփածելի ապաւէնին՝ հայ հաւատքին։ Ու երբեք պիտի չը մոռնայ այս օրերը, որոնց ալ պատմութեան մէջ ազգուրացներու անդարձելի կարթը ու զզուանքը, սրտակէզն։

Մինչ այդ հայ յեղափոխական երիտասարդութեամբ կը մնայ աւելի բծախնդրութեամբ պահել մեր ցեղային առաքինութիւնները, մոլեռանդութեամբ փարիլ հայրենիքի դրօշակին, ըլլալ կատաղի հայրենասէր, եղբայրատեր ու առնական, վսեմութեամբ ոչ հայ ազգային ու սրբութեամբ պահել յիշատակը մեր բոլոր նահատակներուն, որոնք ինկան ու պիտի իյնան բոլոր հերոսականներու տակ, որպէսզի սորվինք տանջուելու պատմութեան գահերէն, վերադարձ մեր տառապանքի ազատագրուի հայ հայրենիքը, մաքրուի հայ ցեղը եւ դառնայ այլ եւս անհրաժեշտ սրտաղրքի ազգուրացներ ու վաճառներ»։

ՍՏԱՑԱՆՔ

ՀԱՅԹԸ ԵՒ ՈՒՐԱՐՏԵԱՆՔ (Մատենագիտական ուսումնասիրութիւն)։ Գրեց՝ Հ. Յակոբոս Վ. Տաշեան։ Ազգ. Մատենադարան, Վիեննա, 1934. Գին 3 զ. ֆրանք։

ՀԱՅ ԱԶԳԻ ՏԱՐԱԳՐՈՒԹԻՒՆԸ ԳԵՐՄԱՆԱԿԱՆ ՎԱՒԵՐԱԳԻՐՆԵՐՈՒ ՀԱՄԵՄԱՏ։ Գրեց՝ Հ. Յակոբոս Վ. Տաշեան։ Մասն Ա. 1921. Գին 3 զ. ֆր.

ԵՐԵՄԻԱ ՉԷԼԷՊԻ ՔԷՕՄԻՒՐՃԵԱՆ (Կեանքն ու գրական գործունէութիւնը). Գրեց՝ Հ. Ներսէս Վ. Ակինեան։ 1933, գին 3 զ. ֆրանք։

ՏԱՂԵՐՈՒԱԾ ՈՍՏԻԿԱՆԱԳԷՏԸ (պատանեկան մանչերու համար)։ Գրեց՝ Հ. Գ. Վ. Փանչիկեան։

ԵՐԿՈՒ ԱՊՈՒՇ ՍԱՌԱՆՍ (խաղ մանկի համար)։ Նոյն հեղինակէն։

ԿՕՇԿԱԿԱՐ ՍԻՄՈՆ ԱՂԱՅԻ ՄՆՆԵՍԵԱՆ ՏԱՐԵԴԱՐՁԸ։ Նոյն հեղինակէն։

Ի՞ՆՉ ԲԱՐԵՒԻՔ ԱՆԱԿՆԿԱԼ (պատանիներու համար)։ Նոյն հեղինակէն։

ԲԱՆՏԱՐԿՈՒԱԾ ԹԱՐԻԿԸ (աղջիկներու համար)։ Նոյն հեղինակէն։

ՓՈՔՐԻԿ ՍԵԱՆ ՄԱՔՐՈՂԸ (մէկ արար)։ Թարգմ. Հ. Ն. Գոգոսեան։

Այս բոլոր հրատարակութիւնները ստանալու համար դիմել.— Librairie des P.P. Méchitharistes, 4 Mechitharistengasse, VII, Vienne (Autriche).

ՓՈՂՈՑԸ, գրեց՝ Գ. Գեղարքունի։ Տպ. Սոֆիա։ 1935։

ԳՈՒԼԿԱՐ ԳՐԱԿԱՆՈՒԹԻՒՆ

ԳԱՅՄԱԳԱՄԸ

Բարձրահասակ ու գէր Թուրք մըն էր, մեծկակփորով, ծածրակը փոխեած, ու կը նմանէր Թուրքիոյ բոլոր գայմագամներուն։

Գայմագամը ... երբ այդ անունը կ'արտասանուէր, կարծես սուլթանին անունը կը տրուէր։ Ան՝ շրջանին մէջ ամենաբարձր ներկայացուցիչն էր իշխանութեան, ամենազօրեղը, տէրութերը ու անէծ կը դողային բոլորը՝ Թուրք թէ քրիստոնեայ։

Ուրբաթ օրը երբ «ջօնաքէն» կ'ելլէր ու կ'սկսէր շրջիլ Թէշանի շուկան, հարիւր քայլ հեռուէն բազմութիւնը կը բաժնուէր երկուքի ու բացէ ապէս կ'ամփոփ սալայատակը։ Գայմագամը ծանր ծանր կը յառաջանար, մինչ իրեն կը հետեւէին ոստիկան զօրքեր։ Կանգ կ'առնէր վաճառորդներու պարկերուն ու թիթեղներուն առջեւ, եւ մէկուն ու միւսին համը կը նայէր՝ որպէս թէ առողջապահական բաժնի բժիշկը ըլլար։

— Ո՞րքէ են այս խնձորները։
— Կրապուցկայէն, գայմագամ պէյ։
— Ը՞ը... տեսքով լաւ են, բայց մէ՞ջը ինչպէս է արդեօք ..
— Շատ լաւ, շատ աղուոր, գայմագամ պէյ։
— Փորձենք հատ մը, տեսնենք։
— Հրամմեցէք։ Ա՛ս, ա՛ս, գայմագամ պէյ։
— Ը՞ը... յը։ Գէշ չեն ... Իպրահիմ։

Իպրահիմ չաւուշը անմիջապէս կը մօտենայ եւ բարեւ կը կենայ գայմագամին առջեւ.
— Հրամայեցէք, պէյիմ
— Առէ ... երկու երեք քիլօ բան յետոյ ... տունին համար ...
Ու կ'ուղղուէր դէպի ուրիշ պարկ մը։
— Այս նուշերը հերուանը չե՞ն։
— Ո՛չ, գայմագամ պէյ, մատռ՛վ, մատռ՛վ կը կոտրին ..
Ա՛. իրա՞ւ մաշալլա ... Իսմայի՛լ։
Իսմայիլն արդէն բարեւ էր գայմագամին ու պարկին առջեւ։
—Ինծի նայէ՛, Իսմայիլ։ Այս նուշերը մատով կը կոտրուին պիտոակի նման. չմոռնաս երկու երեք քիլօ տան համար ...

Աւելի վերը ան կանգ կ'առնէր իւղին, պանիրին ու մեղրին սէրկիին առջեւ։ Ու միշտ նոյնը՝
— Իպրահիմ ... Իսմայիլ ... Եուսուֆ...

Ու Աստուած միայն գիտէ թէ այդ վաճառորդները դրամ կը ստանայի՞ն գայմագամէն եւ թէ արդեօք այդ չաւուշները նոյնքան մըն ալ իրենց տուներուն համար չէի՞ն վերցներ ..

Բայց այս բոլորին մէջ ամէնէն ուրախութ բանը այն էր, որ այս կանոնաւոր «ջննութիւններէն» վերջ գայմագամը ծանր հիւանդ կը պառկէր։ Այն ատեն, Մալատէսթեան, ամենածեր ու ամենալաւ բժիշկը Թէշանի, կը վազէր գայմագամին տունը՝ ձեռքը բռնած իր մեծ պայուսակը, որ լեցուն էր ըլլար լուծողական դեղերով ...

X

Գայմագամը կը սիրէր այցելել իր շրջանի գիւղերը։ Անշուշտ, ան որ եւ է գործ չունէր Թրքական գիւղերուն մէջ։ Ու կ'այցելէր քրիստոնեայ գիւղերը։ Իսկ բոլոր քրիստոնեայ գիւղերէն կը նախընտրէր պուլկարական Գուլկարքէօյ գիւղը — ամենամեծն ու ամենահարուստը եւ ամենամօտը Թէշանին։

Գայմագամին գալը ղէպք մըն էր գիւղին համար։ Նախ՝ այդ պարագան կը հաղորդուէր, քանի մը օր առաջ, ըսելով թէ կիրակի պիտի բարեհաճի այցելութիւն մը տալ։ Յետոյ՝ շաբաթ իրիկուան դէմ կը հասնէին երկու ձիաւորներ ու կանգ կ'առնէին գիւղապետին գիննատան առջեւ։

—Վաղը գայմագամ պէյը կուգայ։ Կ'իջնէին իրենց ձիերէն ու սանձերը կը ձգէին գետին։ Անմիջապէս գիւղացիներ կը նետուէին, կը խլէին սանձերը եւ կը սրբէին անոնց քրտնած վիզերը եւ կը պառցնէին։

Իսկ ոստիկան զօրքերը քիչ յետոյ յետաօբակի որթատունկին տակ ջուրի գաւաթներով օղի կ'ըմպէին...
— Է՛յ, բացէ՛ք աչքերնիդ։ Եթէ բանէ մը դժգոհ մնայ՝ կը տեսնէք դուք...
— Զավուշ էֆէնտի, կարելի՞ բան է։ Մի՞թէ առաջի՞ն անգամն է որ կը դիմաւորենք գայմագամը ..

Ու, իրապէս, գիւղի քէհեան շատոնց արդէն պատած էր տունէ տուն եւ ժողված՝ հաւ, խոզ, ալիւր եւ բոլոր անհրաժեշտ բաները, աւելի հանդիսաւոր կերպով դիմաւորելու համար գայմագամն ու իր բազմաթիւ հետեւորդները։

Y

Յաջորդ օրը, կիրակի, ժամը 10ին առտն, քառարշաւ գիւղ կը մտնէին երկու ուրիշ ձիաւորներ եւ կանգ կ'առնէին կրկին գիւղապետին գինետան առջեւ։
— Կէլիյօ՞ր։

Ու ահա, տասը վայրկեան վերջ, Թէշանի ճամբէն փոշիի այնպիսի ամպ մը կը բարձրանար որ կարծես ճամբէն կը փախէր սարսափած հօտ մը՝ հինգ հարիւր ոչխարներէ բաղկացած։

Գիւղական հրապարակը ամէնէն առաջ կը մտնէին տասը ոստիկան զօրքեր, յետոյ ինքը՝ գայմագամը՝ հեծած գեղեցիկ սպիտակ ձին, ու անոր ետեւէն ուրիշ տասնեակ մը ոստիկան զօրքեր։

Երկու երեք հոգիի եւ գիւղապետին օգնութեամբ՝ գայմագամը կ'իջնէր ձիէն, եւ, հաղիւ փոխարինելով գիւղին մեծերուն բարեւները, ծանր ծանր կ'ուղղուէր դէպի սամպաւտանին ուր կային կակուղ բարձեր եւ զոր նոր շինուեր էին իրեն համար։

Գիւղացիներ, հագած իրենց տօնական հագուստները, վախով զոգով կ'անցնէին գիւղացի շէնքերուն առջեւէն, եւ, Թրքական ձեւով կը բարեւէին գայմագամը՝ մինչեւ գետին ծռելով։

— Է՛, ի՞նչպէս կ'երթան գործերը։ Ի՞նչպէս են ցանքերը, կը հարցնէր գայմագամը՝ գինքը շրջապատող մեծերուն
— Շնորհիւ, գայմագամ պէյ, լա՛ւ են։
— Հա՛, այսպէ՛ս։ Մէջերնիդ բարեկամներ ալ չունի՞ք անշուշտ։ Այդ պարտադրային պէյէքէթ ալ տայ Աստուած։ Իկլէ համաձայնութիւն։ Ի՞նչ կը նշանակէ համաձայնութիւն — կը սկսէր փիլիսոփայել մեր գայմագամը — համաձայնութիւն կը նշանակէ — եթէ ես բան մը ըսեմ՝ դուն էվէթ պիտի ըսես. այսպէ՛ս. ոչ մէկ գիտողութիւն, ոչ մէկ քրթմնջիւն։ Է՛յ, այս է ահա համաձայնութիւնը։

Քանի մը նման փիլիսոփայական «վերլուծումներէ» վերջ, ան կը մօտնէր գիտական բժշկական եւ առողջապահական կալուածէն ներս։ Իր նիւթը, սակայն, գրեթէ միշտ միեւնոյնն էր — «միքրոպ»։
— «Միքրոպ» նէ՞ եւր։

Գիւղապետն ու մեծերը ականջ կտրած մտիկ կ'ընէին.
— Հը՞, ի՞նչ բան է «միքրոպ»ը, կրկին կը հարցնէր գայմագամը ու կը սկսէր բացատրել։

— Միքրոպը բոլորովին պզտիկ, պզտիկ ճճի մըն է. Եւրոպացիները գտած են զայն. ան բոլոր հիւանդութիւններուն պատճառն է։ Ամէն մէկ հիւանդութեան համար կան զատ զատ տեսակ ճանճիկներ՝ այսինքն միքրոպներ։ Անոնք այնքան փոքր են որ կարելի չէ աչքով տեսնել։

— Եւրոպացիք ի՞նչպէս տեսած են զանոնք — կը համարձակէր հարցնել ծերուկ մեծերէն մին՝ փիլիսոփայ գայմագամին։

— Ի՞նչպէս տեսած են. հը՛, տիւրպինով. թէլէսքոփով։ Երբ այդ խողովակները մէկը միւսին կ'անցնեն ու կը քաշեն՝ կրնան լուսինը մինչեւ այդ պատը բերել։ Ահա այս է,— կը վերջացնէր գայմագամը՝ հեւիհեւ։

Իր գաղափարութենէն վերջ, ան կը հանէր ժամացոյցը ու կը նայէր։ Այն ատեն, գիւղապետը անմիջապէս ոտքի կը կանգնէր.

— Է՛, գայմագամ պէյ, հիմա պիտի հրամէք տուն ..

— Ա՛յ, ճաշի՛, է՛յ, էւել պակաս բաներ պատրաստած չըլլա՛ք։ Գէշ չէ։ Ինչ որ կայ։ Մէկ երկու պատառ բան՝ եւ եղաւ գնաց։

Ու կրկին ծառայ քայլերով կ'ուղղուէր տուն, իսկ իրեն կը հետեւէին մեծերն ու ոստիկան զօրքերը։

Գայմագամը նստած գիւղական ճոխ սեղանին առջեւ, կը սկսէր հաւու ապուրով։ Յետոյ կը կրծէր մէկ երկու խորոված հաւ։ Յետոյ՝ մատերով ու հացի պատառներով՝ մէկ երկու ամառ ոչխարի տապկած միս կ'ուտէր։ Ու կը սկսէր քաշել բաճկոնակին եւ տաբատին կոճակները եւ մեծ ոգեւորութեամբ կը շարունակէր — հաւկիթ, փախլավա, իւյմէր (տեսակ մը հէլվա) ու ամէն ինչ որ սեղանին վրայ կը գտնուէր։

X

Եւ երբ, Գուլկարքէօյի այս այցելութենէն յետոյ, Թէշան կը դառնար, հինգ օր յաջորդաբար տունէն դուրս չէր ելլեր։ Ու այդ օրերու ընթացքին ոչ ոք կ'ընդունէր, բացի, անշուշտ, մէկ հատիկ վստահելի անձէն—Մալատէսթեան, որ պայուսակովը ամէնէն աղդեցիկ փիւրկաթիվները կը տանէր։

Աթէնքի անգլիական դեսպանը այցելելով Պ. Ցալտարիսի, շնորհաւորեց խաղաղութեան վերահաստատումը:

Եգիպտական նախարարը միջոցներ կը խորհի, զինուորական գործողութեանց ծախքերը ճարելու եւ ապստամբութեան պատճառած վնասները դարմանելու համար, առանց նոր տուրքեր հաստատելու:

⁂ Իտալական թերթի մը թղթակիցը տեսակցութիւն մը ունեցաւ Վենիզելոսի հետ, Հռոդոսի մէջ: Նախորդ վարչապետը ցաւ յայտնեց պատահած դէպքերուն առթիւ, բայց լռութիւն պահեց իր դերի եւ ապստամբութեան ճնշման մասին, խոստանալով բացատրութիւններ տալ Հռոդոսի կառավարիչին:

⁂ Աթէնքի մէջ կը հերքեն այն զրոյցները թէ Յունաստան պիտի վերադարձնէ Եորկիոս թագաւորը, որ հեռացած էր 12 տարի առաջ, կամ թէ Յունաստանի գահը պիտի առաջարկուի Քէնթի դուքսին (Անգլիոյ թագաւորին կրտսեր զաւակը):

⁂ Պոլսէն կը հեռագրեն թէ շարունակ նոր փախստականներ կը հասնին Թուրքիա, ծովէն թէ ցամաքէն:

⁂ Եգիպտական իշխանութիւնները բանտարկեցին «Ավերոֆ»ի երկրորդ հրամանատարը եւ հինգ սպաներ, որոնք Աղեքսանդրիա հասած էին շոգենաւով մը: Իրենց վրայ գտնուեցաւ հինգ միլիոն տրախմի դրամ:

⁂ Գավալայի ռմբակոծման առթիւ, իտալական հիւպատոսարանն ալ վնասուեցաւ, թէեւ դրօշ պարզած էր: Աթէնքի իտալական դեսպանը բողոքագիր մը ներկայացուց այս առթիւ, եւ Պ. Ցալտարիս ցաւ յայտնելով, միեւնոյն ատեն զննահատեց Իտալիոյ չէզոք եւ հաւատարիմ բարեկամութիւնը:

Գերմանիոյ վերազինումը եւ պետութեանց դիրքը

Ինչպէս հաղորդած էինք երէկ, գերմանական կառավարութիւնը պաշտօնապէս յայտնեց թէ զինուորական օդանաւերու տորմիղ մը կազմած է, հետեւելով միւս պետութեանց: Իրազեկներ կը հաստատեն թէ գերմանական տորմիղը կը բաղկանայ 1300 առաջնակարգ օդանաւերէ, մինչդեռ հազիւ կէսը կը նոյնատեսուէր, երեք ամիս առաջ, երբ Պ. Պօլտուին ուշադրութիւն կը հրաւիրէր երեսփ. ժողովին մէջ:

Օդայինէն զատ, Գերմանիա ծովային սպառազինութիւններ ալ կը կատարէ: Կը կարծուի թէ Պ. Հիթլէր պիտի պահանջէ գերմանական նաւատորմը վերակազմել եւ հասցնել անգլիական տորմիղին մէկ երրորդին: Վերջապէս, Գերմանիա կ'ուզէ որ ֆրանսական երկրի զինուորներու թիւը հիմնուի բնակչութեան համեմատութեան վրայ, [illegible] որ կը նշանակէ շատ զօրաւոր բանակ մը ապահովել Գերմանիոյ համար:

Լիտուական թերթի մը քաղած տեղեկութեանց համաձայն, Գերմանիոյ ծրագիրն է իր բանակը բարձրացնել 500.000 զինուորի, անոր վրայ աւելցնելով 100.000 մասնագէտներ: Ուրեմն, կատարեալ զինարշաւ:

Ֆրանսայի պատրաստութիւնները

Վարչապետ Պ. Ֆլանտէն երէկ երեսփ. ժողովին հաղորդեց կառավարութեան ծրագիրը, զինուորութեան շրջանի երկարաձգման մասին, վստահութեան խնդիր յարուցանելով: Այս առթիւ բուռն տեսարաններ պարզուեցան:

Աջակողմեան հոսանքները եւ մամուլը կը պահանջեն անյապաղ գործադրել յաւելման ծրագիրը. նոյնիսկ մէկ անգամէն երկու տարուան բարձրացնելով զայն, մանաւանդ հիմա որ Գերմանիա բացէ ի բաց կը խոստովանի իր օդային սպառազինութիւնները: «Ի՞նչպէս պիտի կրնանք դիմադրել անակնկալ յարձակումի մը, եթէ անհրաժեշտ զինուորները չունենանք»:

Այս առթիւ, նոյն տարրերը դիտել կու տան թէ Գերմանիա այժմ ունի 600 հազարի մնայուն բանակ մը, որ կը բաղկանայ 400.000 կանոնաւոր զինուորներէ, 120.000 ոստիկաններէ եւ 80.000 հիթլէրական ռազմիկներէ, առանց հաշուելու միւս մարտական կազմակերպութիւնները: «Նոյն իսկ զինուորութիւնը երկու տարուան բարձրացնելով, մեր բանակը թիւով պակաս պիտի ըլլայ եւ մենք ենք որ հաւասարութիւն պիտի պահանջենք»:

Ընկերվարական կուսակցութիւնը շարժման մէջ դրած է իր ամբողջ ուժը, պայքարելու համար կառավարութեան նոր ծրագրին դէմ: Քառասուն մեծ միթինկներ սարքուած են, մարտ 30ին եւ 31ին: Համայնավարներն ալ նոյնքան զինուած են:

Անգլիա ծովային ուժն ալ կ'աւելցնէ

Անգլիոյ երեսփ. ժողովը քուէարկեց ծովային նախարարութեան պահանջած վարկերը: Այս առթիւ ուշագրաւ ճառ մը խօսեցաւ ծովային նախարարը, շեշտելով թէ Մեծն Բրիտանիա այլեւս չի կրնար կրճատել իր մարտանաւերուն թիւը: «Երեքուկէս միլիոն ոսկիի յաւելուածական ծախքը մարտանաւերու յաւելում չի նշանակեր, այլ մաս կը կազմէ վերակազմութեան նուազագոյն ծրագրի մը: Անհրաժեշտ է փոխել կարգ մը մարտանաւեր եւ արդիացնել ուրիշներ: Անգլիա հաւատարիմ կը մնայ իր դրած սկզբունքին,— սահմանափակել մարտանաւերու տարողութիւնը եւ թնդանօթներու չափը, միջազգային համաձայնութեամբ (25.000 թօն եւ 12 թթաչափ): Ցաւոք, Անգլիա համաձայն է որ ջնջուին սուզանաւերը»: Ծովակալը շեշտեց թէ Անգլիոյ համար բացարձակապէս անհրաժեշտ է ունենալ արդիական յածանաւեր, պաշտպանելու համար իր հաղորդակցութեանց գիծերը: Մեծ պատերազմի միջոցին, գերմանական մէկ յածանաւ երկու անգամ շրջան կատարելով 41 առեւտրական նաւեր ընկղմեց, իսկ ափ մը գերմանական սուզանաւեր 3.660.000 թօն տարողութեամբ անգլիական նաւեր ընկղմեցին:

ՖՐԱՆՍԱ-ԳԵՐՄԱՆԻԱ ՄԵԾ ՄՐՑՈՒՄԸ

Վաղը, կիրակի, կէսօրէ վերջ ժամը ճիշդ 3ին, Փարք տէ Փրէնսի մարզադաշտին մէջ տեղի պիտի ունենայ ֆութպոլի միջազգային մեծ մրցում մը: Ֆրանսայի ազգային ֆութպոլի խումբը պիտի մրցի Գերմանիոյ համապատասխան խումբին դէմ: Զինադադարէն ի վեր այս երրորդ մրցումն է որ տեղի կ'ունենայ, առաջինը՝ 1931ին Սթատ Քոլոմպի մէջ, ուր գերմանական խումբին հետ Փարիզ այցելեցին 15,000 Գերմանացիներ: Այդ մրցումին Ֆրանսա յաղթեց 1 — 0ով: Երկրորդը՝ 1933ին, Պերլինի մէջ, ուր 8000 Ֆրանսացիներ իրենց ազգային խումբը քաջալերելու համար միացան խումբին եւ արդիւնքը եղաւ հաւասար, 3 — 3:

Վաղուան մրցումը ամէնէն հետաքրքրականը պիտի ըլլայ, որովհետեւ երկու խումբերը մեծ պատրաստութիւններ տեսած են, ապահովելու համար յաղթութիւնը:

Ֆրանսականը այն խումբն է, որ երեք շաբաթ առաջ Հռոմի մէջ իտալական համբաւաւոր խումբին հետ մրցեցաւ եւ դժուարաւ յաղթուեցաւ 2 — 1ով:

Ֆրանսական յառաջապահներուն մէջ են՝ երեք նշանաւոր օտարականներ, որոնք ֆրանսական հպատակութիւնը ընդունելով պիտի ներկայացնեն Ֆրանսան, (Քէֆ, Տուիարդ եւ Նիուք):

Խումբը հինգշաբթի օրէն ի վեր կը հանգստանայ Սէն - Ժէրմէն -Ան -Լէ Լուի 14րդ դղեակին մէջ:

Մարզական թերթերէ զատ ամբողջ ֆրանսական մամուլը միաբերան կ'առաջարկեն իրենց ընթերցողներուն որ մրցումի ընթացքին որ եւ է միջադէպի տեղի չտան, եւ կը շեշտեն.— «յաղթելով կամ պարտուելով հող չպիտի գրաւենք»— Հ. Ս.

ԶԱՆԱԶԱՆ ԼՈՒՐԵՐ ՔԱՆԻ ՄԸ ՏՈՂՈՎ

ԳՈՐԾԱԶՐԿՈՒԹԻՒՆԸ ԿԸ ՆՈՒԱԶԻ.— Վերջին տեղեկագրին համաձայն, մարտ 9ի շաբթուան նպաստընկալ գործազուրկներու թիւը 3066ի նուազում մը կը ցուցնէ անցեալ շաբթուան վրայ:— Անտառային աշխատանքները պիտի սկսին յառաջիկայ շաբթուան սկիզբը: Աշխատանքի նախարարը մարտ 25ին պիտի այցելէ Ֆոնթէնէպլոյի անտառը:

ԱԶԳ. ՊԱՐԳԵՒԱԽԱՂԻՆ Գ վիճակահանութիւնը պիտի կատարուի մարտ 26ին:

ՍԹԱՎԻՑՔԻ յանձնաժողովը իր աշխատանքները վերջացուցած ըլլալով, որոշուեցաւ դատի քաշել 19 ամբաստանեալներ: Ինը հոգի անպարտ համարուած են:

Հ. Յ. Դ.

Փարիզ

ՓԱՐԻԶԻ բոլոր խումբերը ընդհ. ժողովի կը հրաւիրուին այս երկուշաբթի երեկոյեան ժամը 8.30ին, Au Claire de Lune սրճարանի վերնայարկը: Մէթրօ՝ Փլաս տ'Իթալի:

Կարեւոր օրակարգ:

ԻՍԻ ԼԷ ՄՈՒԼԻՆՈՅԻ Զաւարեան Կոմիտէի ընկերական ընդհ. ժողովը այսօր Շաբաթ երեկոյ ժամը ճիշդ 8.30ին Ակումբին մէջ:

ՇԱՎԻԼԻ «Արդութեան» խումբի ժողովը այսօր Շաբաթ երեկոյ ժամը 9ին ընկեր Կգհմէսի բնակարանը:

Գաւառ

ՄԱՐՍԷՅԼԻ Պատանեկան Միութեան ընկերահամակրական դասախօսական ժողովը այսօր Շաբաթ երեկոյ ժամը 8.30ին Միութեանս Դրազարան-Ընթերցարանին մէջ, 48. Բիւ Նաւիօնալ: Կը դասախօսէ ընկ. Գուրգէն Հիւսեան. նիւթ ունենալով ազգայնութի՞ւն թէ միջազգայնութի՞ւն

Հ. Յ. Դ. Մարսէյլի Պատանեկան Միութեան ընդհ. ժողովը վաղը Կիրակի առաւօտ ժամը 10ին, սովորական հաւաքատեղին:

ՄԱՐՍԷՅԼԻ Սէն-Ժէրոմի «Վրէժ» խումբի ընկերական ժողովը վաղը կիրակի կէս օրէ վերջ ժամը 3ին սովորական հաւաքատեղին

ԹԷՅԱՍԵՂԱՆ

ՖՐ. Հ. ԿԱՐՄԻՐ ԽԱՉԻ ԻՍԻ-ԼԷ-ՄՈՒԼԻՆՈՅԻ մասնաճիւղը «ԿԱՐՄԻՐ ԽԱՉԻ ՕՐ»ը կը տօնէ Մարտ 17ին

Գաւակեզգեանի սրահին մէջ 45. Ruede la Défense. Issy.

Վաղը կիրակի, կէս օրէ վերջ ժամը 3ին

կը խօսի ՏԻԿԻՆ Շ. ՄԻՍԱՔԵԱՆ

Խմիչք. ճաշ եւ արտասանութիւն:

Մուտքի մասնակցութեան համար մեծերու 3. փոքրիկներու 1 Ֆր.:

Հաղորդակց. միջոց.— Մէթրօ Մէրի տը Իսիէն առնել 32 կամ 23 Թիւ հանրակառք եւ իջնել կ[illegible] տ'Իսի

ՍՅՑ ԸՆԿ. Յ. ԱԿԻՆԵԱՆԻ ԳԵՐԵԶՄԱՆԻՆ

Ընկ. ՅՈՎՀ. ԱԿԻՆԵԱՆի մահուան քառասունքի առթիւ այց մը պիտի կատարուի իր գերեզմանին վաղը կիրակի կէս օրէ վերջ, ժամը 3ին: Ժամադրավայր Մէթրօ՝ Փորթ տը լա Վիլէթ:

Կը հրաւիրուին իր ընկերները եւ բարեկամները:

ԸՆՏԱՆԵԿԱՆ ԵՐԵԿՈՅԹ

Այսօր Շաբաթ երեկոյ ժամը ճիշդ 8.30ին

13, rue Pièrre Curie, K.-Bicêtre Պ. Ռուբենեանի սրահին մէջ

Կազմակերպուած Փոքր տ'Իթալիի Դպրոց. Տիկնանց Մասնաճիւղի վարչութեան կողմէ (ի նպաստ շրջանիս մանկապարտէզին)

Կը ներկայացուի կարող ուժերու կողմէ՝

«*ՓԱՇՏՕՆՍ ԽՈՒՄԲԱԼ Է*» զաւեշտ

կը նուագէ Թառիստ *ԳԱՐԵԳԻՆ*

Երգ, արտասանութիւն, հայկական պար եւ զանազան անակնկալներ դպրոցի աշակերտներու կողմէ

Մուտք՝ 3 *Ֆր*

ՖՐ. Կ. ԽԱՉԻ Մարսէյլի մասնաճիւղը, կարմիր խաչի 25 ամեակը կը տօնէ Ապրիլ 28ի կիրակի օրը: Կը խնդրուի բոլոր կազմակերպութիւններէն նկատի ունենալ այդ թուականը խաչաձեւումներ չըլլալու համար:

ՑՈՒՑԱՏԵՍՏ

ՄԱՐՍԷՅԼԻ Վասպուրականի Հայր. Միութեան ընդհ. ժողովը վաղը կիրակի կէս օրէ վերջ ժամը 2.30ին Պալ տը լա Փաթի մէջ: Գործօն եւ օժանդակ բոլոր անդամներէն կը խնդրուի ներկայ գտնուիլ այս կարեւոր ժողովին:

ՀԱՑ Արինեան ցեղակրօն տեղի կ'ունենայ վաղը կիրակի ժամը 2.30ին Salle des Centraux, 8, rue Jean Goujon Métro: Champs Elysées.

Դեղարուեստական բաժին.

ՄԱՐՍԷՅԼԻ Եօզկատի Հայր. Միութեան ամենամեայ ժողովը վաղը կիրակի կէս օրէ վերջ ժամը 2.30ին 12 Բիւ Լէօն կողմանի սրահին մէջ: Կը հրաւիրուին անդամ եւ համակիր հայրենակիցները: Խիստ կարեւոր օրակարգ:

«ՀԱՄԱԶԳԱՅԻՆ»

Հայ կրթ. եւ Հրատ. Միութեան ընդհ. ժողովը տեղի կ'ունենայ [illegible] Մարտ, կիրակի կէս օրէ վերջ ժամը 3ին, *Փլաս տը լ'Օտէօն. Քաֆէ դիւ Թէաթրի մէջ:*

Օրակարգ.— Զեկոյց կեդրոնական Վարչութեան եւ հաշուետուութիւն, [illegible]

Կարեւոր.— [illegible] ժողովին ներկայ կրնան ըլլալ մասնաճիւղերու վարչութիւններ [illegible] անդամներով, Փարիզի անդամները [illegible] ներկայացուցիչները:

Համաձայն Յօդ. 12ի. եթէ յիշ. կանոնաւոր թիւը կէսէն պակաս ըլլայ, կը հրաւիրուի բ. ժողով նոյն օրը եւ նոյն տեղը ժամը 3.30ին, որուն որոշումները անկախ ներկայ եղողներու թիւէն՝ օրինաւոր կը համարուին: *Վարչ.*

ՀՐԱՒԷՐ

ԲՈԼՈՐ ՄԱՐԶՈՒԱՆՑԻՆԵՐՈՒՆ

Սոյն օրէն պիտի կազմուի Փարիզաբնակ Մարզուանցիներու, Փոքր-Հայքի Հայր. Միութիւնը. Ստորագրեալս կը հրաւիրեմ բոլոր հայրենակիցներս որ ներկայ ըլլան խորհրդակցական ժողովին որ տեղի պիտի ունենայ վաղը կիրակի կէս օրէ վերջ ժամը 3ին, 48 Ժուլիէն լա Գրուա. Պիւրօ տը Թապակի սրահին մէջ. Մէթրօ՝ Գուրոն:

Ի դիմաց Առժամեայ Յանձնախումբի

Պետրոսեան Յ. Միքենեան

ԴԻՏԱԿԱՆ ԴԱՍԱԽՕՍՈՒԹԻՒՆ

Այսօր, Շաբաթ, 16 Մարտ, ժամը [illegible], Հայ [illegible] Քաջարաւն Ընկերութեան սրահին մէջ, 44 rue de Rennes, Paris (6e). *Դասախօս՝* Գ. Ալէքսանեան:

Կ'ուզուի

Mme Vartanian, 12, Rue St. Sulpice: Paris *կ'ուզէ լաւ երկրորդ ձեռք եւ* արդուկի մը: Ներկայանալ միայն կիրակի օրուան մէջ

ԳԱՑԷՔ

CIGALE CINÉMA

60 Avenue de Saxe. LYON

«ՅԱՌԱՋ»Ի ԹԵՐԹՕՆԸ (43)

ԽԱԶԱՓՕՂԻ ՅԻՇԱՏԱԿԱՐԱՆԸ

Գրեց՝ ՐԱՖՖԻ

Փակագծի մէջ ասելով, պէտք է խոստովանել, որ խաչագողները մի առանձին նախանձախնդրութիւն և պատկառանք ունեն դէպի Հայոց եկեղեցին եւ եկեղեցականները: Նրանք ամէն կրօնների (թէ քրիստոնէական լինէր եւ թէ հեթանոսական) հոգեւորականի անունով յայտնւում են ազգերի մէջ, բայց երբեք իրանց հայ քահանայ չեն ձեւացնում, հայ քահանայի անունը չխայտառակելու համար:

Քաւոր Պետրոսի սովորութիւնները ինձ յայտնի լինելով, ես արդէն նախանձախնդիր պատրաստել էի տուել: Երբ կերան, խմեցին, քաւոր Պետրոսը վեր առեց վերջին բաժակը, եւ դարձնելով տէր հօր բաժակին, ասաց.

Ցանկանում եմ ձեզ բարի ճանապարհ, տացէ Աստուած, որ յաջողութեամբ վերադառնաք ձեր տեղը եւ չմոռանաք եկեղեցու շինութեան գործը: Ամէն ինչ այս աշխարհում անցողական է եւ ունայնութիւն. միայն եկեղեցին եւ սուրբ հաւատը կը մնայ յաւիտեան:

Յետոյ նա դարձաւ դէպի ինձ հարցնելով.

— Բերեցի՞ր:

Ես սեղանատուփից առացած 10,000 ռուբլի կապոցը տուեցի նրան: Նա տուեց քահանային ասելով.

— Ահա, տէր հայր, այդ կապոցի մէջ դուք կը գտնէք այն գումարը, որ ձեզ պէտք է սուրբ տաճարի շինութիւնը աւարտելու համար: Ես մի մեղաւոր մարդ եմ, ընդունեցէք այդ մասնաւոր գումարը, իբրեւ այրի կնոջ լուման.

Քահանան մեծ շնորհակալութեամբ եւ օրհնութիւններով ընդունեց կապոցը, հարցնելով

Ես չի՞ պիտի գտնեմ իմ բարերարի անունը.

— Գիտենալու մի առանձին պէտք չկայ, տէր հայր, դուք միայն աղօթեցէք իմ հոգու համար, Աստուած առանց անունների էլ ճանաչում է մարդիկներին.

Մեր իջեւանի դրան առջեւ կանգնեց մի ճանապարհորդական սայլակ, որի վրայ նստած էր մի ուղեկից, քաւոր Պետրոսը: Կամենալով այն օր իւր հիւրին ճանապարհ դնել, պատել էր այդ ուղեկցին, եւ բոլոր հոգը հոգացել էր, որ տէր հօր ճանապարհորդութիւնը անվտանգ լինի եւ ապահով:

Նա իւր ձեռքով կապեց տէր հօր ճանապարհի մախրաշը եւ իւր [illegible]բած փողերը թաքցրեց նրա մէջ: Յետոյ ասաց ինձ, որ տանեմ մախրաշը, տեղաւորեմ սայլակի մէջ: Ես յօժարութեամբ կատարեցի այդ, ցանկանալով, որ իմ կողմից եւս մի ծառայութիւն արած լինեմ տէր հօրը.

— Ամէն ինչ պատրաստ է, ասաց քահանան,— օրհնեալ լինէք, բայց ինձ պակասում է մի բան. ինձ կարողացել ժամանակ թղթերիս հետ տարան եւ իմ անցագիրը

— Դա մի մեծ կորուստ չէ, պատասխանեց քաւոր Պետրոսը ծիծաղելով,— ես կը տամ ձեզ մի անցագիր, այն եւս քահանայի անցագիր, միայն դուք այսուհետեւ ձեզ պիտի կոչէք Հայր Անաստասիոս.

— Դա Հայի անուն չէ, ասաց տէր հայրը զժուարանալով:

— Միեւնոյն է, մինչեւ սահմանը անցնելը կարելի է Հայր Անաստասիոս լինել, իսկ Պարսկաստանում ձեզանից այլեւս անցագիր չեն պահանջի:

Քաւոր Պետրոսը նայեց տէր հօր դէմքին եւ հասակին, ասաց.

— Բոլորովին համապատասխանում է ձեր կերպարանքին:

Թէ եւ ես թէ քաւոր Պետրոսը կրկին համբուրեցինք տէր հօր աջը եւ տարանք նրան, նստացրինք սայլակի վրայ: Նա երկար բարեմաղթութիւններ անելով իւր անծանօթ բարերարի համար, հեռացաւ:

Այն օր քաւոր Պետրոսը ինձ երեւում էր իբրեւ մի հրեշտակ: Ես երբեք չէի կարող երեւակայել այդ դաժանի մէջ այս ատրճան բարեպաշտական զգացմունք: Գողը, աւազակը, սարսափելի խարդախ ահագին դումար էր նուիրում եկեղեցի կառուցանելու համար: Այդ ի՞նչ տարօրինակ զօհաբերութիւն էր: Ինչպէ՞ս կարող էին մարդու մէջ հաշտուել լոյսը եւ խաւարը, չարը եւ բարին, առաքինութիւնը եւ ոճրագործութիւնը:

Այդ ուրիշ բան է, եթէ կատարած լինէր այդ զոհաբերութիւնը որ եւ իցէ նենգաւոր եւ խորամանկ նպատակի համար: Բայց ինձ զարմացնում էր այն, որ նրա վարմունքի մէջ գտնում էի կատարեալ անկեղծութիւն: Ես բաւական ուսումնասիրել էի քաւոր Պետրոսին եւ հազիւ կը պատահէր, որ նրա վերաբերութեամբ սխալուէի իմ կարծիքների մէջ: Կրկնում եմ, որ նրա վարմունքը բոլորովին անկեղծ էր: Նրա հոգու եւ սրտի խորքից էր բղխում այն ջերմեռանդ զգացմունքը, որով նա ցանկացաւ նպաստամատոյց լինել մի տաճարի կառուցմանը, սիրական մի խուլ երկրում, մահմէտականների մէջ:

Այն օր նա աւելի ուրախ էր, գտնւում էր աւելի խաղաղ տրամադրութեան մէջ, վայելում էր իւր բարեգործութեան բերկրանքը: Այն օր իւր ապաշխարանքը վերջացրած քրիստոնեայի նման, նա զգում էր իւր խիղճը մաքրուած, զգում էր իրան թեթեւացած մեղքերի ծանր բեռնից:

Մի [illegible] որոնդաւոր ցնցում տիրում էր իմ մարմնին, երբ մտաբերում էի, թէ որպիսի հոգեւոր հեղութեամբ, թէ որպիսի բարեպաշտութեամբ, ծառայում էր նա [illegible], ծունր իջած Աստուծոյ սեղանի պաշտօնեայի առջեւ, այդ եղեռնագործը ընդունեց սուրբ հաղորդութեան խորհուրդը: Մտածում էի եւ ուրախանում, թէ այդ մարդը արդէն դարձել էր ճանապարհից, թէ դա այսուհետեւ այլեւս չի շարունակի այն, ինչ որ մինչեւ այսօր գործել էր:

Ես սխալւում էի...

Կրօնական զգացմունքը միշտ [illegible] էր պահուել քաւոր Պետրոսի մէջ, նա միշտ մնացել էր հաւատարիմ եկեղեցու պատուէրներին: Դեռ Պարսկաստանում եղած ժամանակ, մեր գիւղում համարւում էր նա ամենաբարեպաշտ մարդիկներից մէկը — ամէն օր, առաւօտեան եւ երեկոյեան, եկեղեցի էր գնում, պաս էր պահում, եւ ամէն տարի մի անգամ սուրբ հաղորդութիւն էր ընդունում: Գաղթականութեան մէջ դարձել նա նոյնն էր մնացել, բնաւ չէր փոխուել:

(Շար.)

Le Gérant: H. STEPHAN
17, Rue Dameame, PARIS (13)
Imprimerie A. DER (AGOPIAN)

ՕՐԱԹԵՐԹ՝ ԱԶԳԱՅԻՆ, ՔԱՂԱՔԱԿԱՆ, ԳՐԱԿԱՆ

LE PREMIER QUOTIDIEN ARMENIEN EN EUROPE

HARATCH

(Fondé en 1925) :-: R. C. Seine 276.286

Directeur et Propriétaire : SCH. MISSAKIAN
Rédaction et Administration
ԽՄԲԱԳՐՈՒԹԻՒՆ ԵՒ ՎԱՐՉՈՒԹԻՒՆ

17, Rue Damesme, PARIS (13e)
Téléphone : Gobelins 15 – 70

(ՆԵՐԹԻՆԵԿԻ ՀԱՄԱՐ՝ Métro : TOLBIAC)

ԲԱԺԱՆՈՐԴԱԳՐՈՒԹԵԱՆ ԳԱՑՄԱՆՆԵՐ,— ՏԱՐԵԿԱՆ ՎԵՑԱՄՍԵԱՅ ԵՌԱՄՍԵԱՅ

	ՏԱՐԵԿԱՆ	ՎԵՑԱՄՍԵԱՅ	ԵՌԱՄՍԵԱՅ
Ֆրանսա եւ գաղութներ	140 ֆրանք	70 ֆրանք	35 ֆր.
Անգլիա, Եգիպտոս, Զուիցերիա, Իտալիա	250 »	130 ֆրանք	—
Ամերիկա եւ ուրիշ երկիրներ	200 ֆրանք	100 ֆրանք	—

ԿԻՐԱԿԻ 17 ՄԱՐՏ
DIMANCHE 17 Mars 1935

11րդ ՏԱՐԻ - 11e Année № 2756

Խմբագիր՝ ՇԱՒԱՐՇ ՄԻՍԱՔԵԱՆ

ԳԻՆ 50 ՍԱՆԹԻՄ

ԵՐԿՈՒ ԽՕՍՔ

ԳՆՉՈՒ ԸԼԼԱՐ՝ ԿԸ ԿԱՐՄՐԷՐ...

Բոլորդ ալ իմացաք խորապէս կսկծալի գործը,— Ալպենիի (Մ. Նահանգներ) վերաքննիչ ատեանը մերժած է Մաթէոս Լէյլէկեանի եւ Նշան Սարգիսեանի վերաքննութեան դիմումը, միաձայնութեամբ եւ առանց պատճառաբանութեան հաստատելով մահավճիռը։

Ամերիկայի ռամկավարներուն պաշտօնաթերթը, «Պայքար», աճապարած էր Փարիզի պաշտօնակցին հեռագրել այս գործը, իբրեւ թէ աւետիս մը ըլլար։

Եւ Փարիզի պաշտօնաթերթը հրատարակեց զայն, առաջին էջին վրայ, երկու սիւնակի խորագրով (1 մարտ)։

Առջի օր ստացանք «Պայքար»ի փետրուար 28ի թիւը,— հրաշակերտ մը՝ անբարոյականութեան։

Ռամկավար պաշտօնաթերթը պարզ սեպած է լուրը հաղորդել առաջին էջի առաջին վեց սիւնակներուն վրայ, ապարանին ամէնէն խոշոր տառերով։

Մենք չունինք այդպիսի տառեր, որպէսզի կարենայինք պատկերացնել չօշափելի ձեւով։ Կը բաւէ ըսել թէ՝ «վերաքննութեան վճիռը մերժուած» խօսքին տառերը իրենց խոշորութեամբ եւ կոպտութեամբ կը մրցին թերթին անունի տառերուն հետ։

Նոյնքան ճիգ թափուած է ուռուցիկ տառերով ծանուցանելու միւս մանրամասնութիւնները, միշտ վեց սիւնակի վրայ։

Այդ մանրամասնութիւններն ալ արտատպուեցան առջի օր, Փարիզի ռամկավար օրկանին մէջ,— անշուշտ իբրեւ աւետիս։ Յաղթանա՞կ։

Դատապարտեալները երկու Դաշնակցականներ են, իսկ վճիռը՝ ելեկտրական աթոռ։ Մա՛հ։

Դաշնակցութիւնը եւ իր բարեկամները ամիսներով անհնարին ճիգեր թափեցին։ Երկու ամսուան մէջ 82,000 տոլար հաւաքուեցաւ։ Վեց հատոր դատական գիրք (2583 էջ) հրատարակուեցաւ։ Մէկ խօսքով՝ շարժման մէջ դրուեցան բոլոր մարդկային միջոցները,— վերաքննութիւն կատարելու եւ արդարութիւնը երեւան հանելու համար։

Բայց, «Լէյլէկեանի եւ Սարգիսեանի մասին տրուած դատապարտութեան վճիռը հաստատուեցաւ դատաւորներու միաձայնութեամբ եւ առանց պատճառաբանութեան»։

Կարելի՞ էր երեւակայել աւելի ջախջախիչ յաղթանակ, «միացեալ ճակատ» կոչուած խառնիճաղանճին համար, որուն ողնայարը կը կազմեն անողնայար ռամկավարները։

Եւ կարելի՞ էր փախցնել առիթը, շնդալից պատկերացումով մը հաղորդելու համար աւետիսը, ի սփիւռս աշխարհի...

Լրագրական պահա՞նջ,— Թոյլ տուէք ըսելու թէ ռամկավարները նոյնիսկ լրագրական արուեստէն «պէխապէր» են։

Գնչու ըլլար՝ կը կարմրէր, այդքան շնդալից եւ պատկերազարդ եղանակով մը հաղորդելու համար տեղեկութիւն մը, որ մահ կը բուրէ, որուն հանդէպ փափկանկատութիւնը տարրական պահանջ է, յատին անհատին համար։

Կուսակցական պայքա՞ր,— բայց որմէ՞ վրէժ լուծելու համար,— դատապարտեալներէ՞ն, որոնք զրկուած են ինքնապաշտպանութեան բոլոր միջոցներէն, թէ Դաշնակցութենէն, որ իր ամբողջ կերպարանքով աղաղակ կը կարդայ չարաբաստ «միացեալ»ին։

Ոչ մէկը, ոչ միւսը։ Ոչ լրագրական պահանջ, ոչ ալ կուսակցական պայքար, այլ բոլորովին ուրիշ բան մը.— հոգեկան բթութիւն։ Ախտ մը, որ հեռուէն կը ճարակի, շնորհիւ հոգեւոր եւ մտաւոր թշուառութեան։

Եթէ այդպէս չըլլար, կուսակցական ամէնէն կատաղի պայքարներուն մէջ անգամ, մարդիկ իրենք իրենց թոյլ չպիտի տային կիրք յագեցնել մահապարտներու գլխուն վերեւ։

Այդ անասնական կիրքն է որ կը մատնէ ռամկավար թերթերը, գժբախտ լուրի մը հրատարակութեան առթիւ։

Անոնք զանց չեն առած որ եւ է նրբութիւն եւ մանրամասնութիւն, որպէսզի ոչ միայն սիրտեր խոցոտուին, այլ եւ կաթիլ-կաթիլ թոյն հոսի տառերուն եւ բառերուն մէջէն։

Իսկ այս թոյնը շատ աւելի բարբարոս ոգի մը կը մատնէ, քան այն դանակը որ, քստմնելի պարագաներու մէջ, խրեցաւ եպիսկոպոսի մը կուրծքին։

— «Մենք անմե՛ղ ենք»,— կ'որոտան Մաթէոս եւ Նշան, մահապարտի խցիկէն, առանց կորսնցնելու իրենց պաղարիւնը։

— Դուք պիտի մեռնիք չարաչար, կ'աւետէ ռամկավար մամուլը, ապարանի ամէնէն ուռուցիկ տառերով, հեռագիրներով եւ վեց սիւնակի վրայ փռուելով։

Ոչի՛նչ։ Թող վայելեն այս հոգեկան երանութիւնը, քանի որ անընդունակ են ուրիշ առաքինութեանց։

Իսկ մեզի համար, ընկերներ բոլոր երկիրներու, կը կարծենք թէ ժամանակն է ամփոփուելու պաղարիւն լռութեան մը մէջ։ Ճիշդ այնպէս ինչպէս երկու մահապարտները, Մաթէոսն ու Նշանը, եւ միւս եօթը երիտասարդները։ Անոնց ճակատագրին պատասխանատուութիւնը պէտք է լուսաբանէ պատմութիւնը ինք, համաձայն մեր կուսակցութեան աւանդութեանց եւ կանոններուն։

Անօգուտ է վիճիլ անարժան հակառակորդներու հետ, ապացուցանելու համար տրուած վճիռներուն անարդարութիւնը։

Գնչուին կոչումն է՝ չուան քաշել։

Քանի որ փորձեցինք եւ դեռ կը փորձենք բոլոր միջոցները, որպէսզի փրթի չուանը — ելեկտրական աթոռ — մնացեալը պէտք է վճռենք մենք մեր մէջ, փոխանակ աւելորդ եռանդ տալու հրապարակաւ։

Շ.

ՎԵՐՋԻՆ ԺԱՄ

ԶԻՆՈՒՈՐՈՒԹԵԱՆ ՇՐՋԱՆԸ ԲԱՐՁՐԱՑԱՒ 18 ԱՄԻՍԷՆ ԵՐԿՈՒ ՏԱՐՈՒԱՆ

ԿԱՌԱՎԱՐՈՒԹԵԱՆ ՏԵՍԱԿԷՏԸ ՅԱՂԹԵՑ 196Ի ԴԷՄ 350 ՁԱՅՆՈՎ

Գերմանական վտանգը ամէն բանէ վեր

Ֆրանսական դահլիճը յաջողեցաւ քուէարկել տալ իր տեսակէտը, զինուորութեան շրջանի երկարաձգման մասին, կարդալով ամփոփ յայտարարութիւն մը եւ անմիջապէս վստահութեան խնդիր յարուցանելով։

Ինչպէս գրած էինք, երեսփ. ժողովի նիստը հրաւիրուած էր ուրբաթ կէսօրէն յետոյ, յատկապէս այս հարցը քննելու համար։ Ցուցմունքներէն երեւոյթ մը ունէր ժողովը, որ տեւեց մինչեւ գիշերը ուշ ատեն. Ութ քսան հոգի խօսք առած էին, թէր եւ դէմ։ Նիստը բացուեցաւ կառավարութեան մէկ յայտարարութեամբ, որ կ'ըսէ.— Զինուորագրութեան «Նահանջ» (նուազած) դասերու խնդիրը երկար ատեն զբաղեցուցած է եկող-գացող դահլիճները, որոնք ջանացած են դարման գտնել զինուորցուներու անօրոք նուազման։ Ամէն տարի կանչուած զինուորներու թիւը, որ սովորաբար 230,000 հոգի է, 1936էն սկսեալ մինչեւ 1940 հետզհետէ իջնելով, պիտի հասնի միջին թիւով 118,000ի։ Զինուորներու յաւելման խնդիր չէ որ կը դնենք, այլ դարմանել նուազումը, երկարաձգելով զինուորութեան շրջանը։ Երբ հրատարակուեցաւ 1928 մարտ 31ի օրէնքը, որ հիմը կը կազմէ մեր զինուորական կազմակերպութեան, յոյս ունէինք թէ «Նահանջ» տարիներու շրջանէն առաջ, կարելի պիտի ըլլայ գլուխ հանել սպառազինութեանց սահմանափակումն ու կրճատումը, սպառազինութիւններ որոնց բեռը այնքան ծանրօրէն կը կշռէ պատերազմէն աղքատացած ժողովուրդներու վրայ։ Ոչ միայն այդ յոյսը չիրականացաւ, այլ Ֆրանսայի կացութիւնը բոլորովին փոխուեցաւ երբ, Գերմանիոյ հրաժարումէն յետոյ, այդ հարեւան մեծ պետութեան վերազինումը շարունակուեցաւ պանդաղ ձեւերով եւ յայտ համեմատութիւններով, հակառակ Վերսայլի դաշնագրին Ե. գլուխին տրամադրութեանց։ Այն պահուն երբ գերմանական բանակին զինուորները կ'աւելնան մեծապէս, համաձայն միակողմանի որոշման մը որուն ոչ ֆրանսական, ոչ ալ անգլիական կառավարութիւնը հաւանութիւն չի տար, Ֆրանսա չի կրնար — առանց իր ազգային պաշտպանութիւնը վտանգելու,— թոյլատրել որ իր բանակին զինուորները վար մնան 1928 մարտ 31ի օրէնքով նախատեսուած մակարդակէն։ Գերմանիոյ 480,000 կանոնաւոր եւ անմիջապէս տրամադրելի զինուորներուն դիմաց, որոնց վրայ կ'աւելնան բազմաթիւ նախազինուորական կամ մարտական բազմաթիւ կազմակերպութիւններ, մենք 1935ի սկիզբը կրնանք հանել միայն 278,000 զինուոր, տրամադրելի՝ մայր երկրին մէջ։ Բոլորին ծանօթ ծրագիրներու համաձայն, Գերմանիա 1936ին պիտի ունենայ առ նուազն 600,000 զինուոր։ Մինչ այդ պահուն, եւ ենթադրելով թէ մեր յոյսերը պիտի իրականանան զանազան կարգադրութեանց շնորհիւ, մեր բանակին թիւը իջած պիտի ըլլայ 208,000ի։ Անընդունելի է այդպիսի տարբերութիւն մը, նոյնիսկ եթէ այդ 208,000 զինուորներուն վրայ աւելցնենք մայր երկրին մէջ հաստատուած 72,000 չըջուն զինուորները։ Ֆրանսա հաւատարիմ կը մնայ խաղաղութեան ամրապնդման եւ ապահովութեան միջազգային կազմակերպութեան քաղաքականութեան, որուն միշտ ուժ տուած է։ Բայց կառավարութիւնը կը նկատէ որ, ինչպէս ըրաւ անգլիական կառավարութիւնն ալ, պաշտօնական փաստաթուղթերով մը, դեռ շատ ճամբայ ունինք մինչեւ որ հասնինք բացարձակ ապահովութեան, առանց մեր թեկուզ ունենալու պաշտպանողական միջոցներ՝ ընդդէմ յարձակման մը։ Ուրեմն, անհրաժեշտ են համապատասխան միջոցներ, ապահովութիւն ստանալու համար։ Այս պարագաներուն մէջ, կառավարութիւնը՝ գիտակից իր պատասխանատուութեան, եւ նոյն այդ 1928 մարտ 31ի օրէնքի սահմանին մէջ, որոշած է, համաձայն նոյն օրէնքի 40րդ յօդուածին, առժամապէս դրօշի տակ պահել զինուորցուներու այն մասը որ պիտի կանչուի յառաջիկայ ապրիլին, ինչպէս եւ հոկտեմբերի զինուորցուները։ Միեւնոյն որոշման ենթակայ են մինչեւ 1939 կանչուելիք զինուորցուները, եթէ սակայն նպաստաւոր պարագաներ չներկայանան, սպառազինութեանց կրճատման բանակցութեանց յաջողութեամբ։ Առժամապէս դրօշի տակ պահուելիք զինուորցուներու ծառայութիւնը պիտի երկարաձգուի վեց ամիս, անոնց համար որոնց շրջանը կը լրանայ 1936 ապրիլին, եւ մէկ տարի՝ յաջորդներուն համար։ Այս առթիւ ներկայացուած օրինագիծը կը նախատեսէ նաեւ աւելցնել արհեստով զինուորականներու թիւը, համաձայն նախորդական պայմաններուն։ Թէեւ բազմածախս է այս միջոցը (արձանագրութիւն կամաւորներու), բայց արդիւնաւոր, աւելցնելու համար զինուորներու թիւը։ Կառավարութիւնը գրեթէ հասած է օրինապէս արտօնուած թիւին, 117,000, քանի որ այժմ 103,000 հոգի կը ծառայեն զինուորագրութեան այս ճիւղին մէջ։

Յայտարարութիւնը կը վերջանայ հայրենասիրական ջերմ կոչով մը, որպէսզի Ֆրանսա ունենայ ապահովութեան բոլոր միջոցները։

Յայտարարութեան ընթերցումէն յետոյ, վիճաբանութիւններ սկսան Լէօն Պլումի ճառով, որ ուժգնօրէն կը քննադատէ կառավարութեան քաղաքականութիւնը։ Ընկերվարական ղեկավարը գիտել տուաւ թէ կառավարութեան նպատակն է յարձակողական բանակ մը կազմակերպել։ Այս ամբաստանութեան պատասխանեց զնդ. Ֆապրի, զինուորական յանձնաժողովին նախագահը, գիտել տալով թէ Գերմանիա ունի 400,000 կանոնաւոր զինուոր, 200,000 ոստիկան, մարտական երիտասարդութիւն, պարտաւորիչ աշխատանքի բանակ եւն.։ «Վերջերս Կէօրինկ կ'ազդարարէր — «Աստուած օգնէ անոնց, եթէ շարժման մէջ դնեմ իմ օդանաւերս»։ Ի՞նչ է այս պատրաստութեանց նպատակը,— պատերա՞զմ, ջախջախելու համար թշնամին եւ զայն բնաջնջելու իբրեւ ազգ։ Ուրեմն վտանգի տակ է մեր գոյութիւնը»։

Գիշերուան նիստին մէջ, վիճաբանութիւնները աւելի տաքցան։ Համայնավար ճառախօսը փորձեց արդարացնել Խ. Միութեան 900,000 զինուորներու անհրաժեշտութիւնը։ Ի վերջոյ խօսք առաւ պատերազմական նախարարը, որ ջերմապէս պաշտպանեց կառավարութեան ծրագիրը։ Վիճաբանութեանց մասնակցեցաւ նաեւ Պ. Էռիօ, որ հաստատեց թէ կառավարութիւնը համերաշխ է այս քաղաքականութեան մէջ։ «Մոսկուայի կառավարութիւնը 600,000էն 940,000ի բարձրացուցած է իր բանակը։ Ինչո՞ւ կ'ուզէք Ֆրանսայի համար արգիլել այն ինչ որ կ'արտօնէք խորհրդային հանրապետութեան համար»։

Ինչպէս ըսինք, դահլիճին քաղաքականութիւնը վաւերացուեցաւ 196ի դէմ 350 ձայնով,— 154 քուէի մեծամասնութեամբ, որ անսպասելի էր։

ՕՐԸ ՕՐԻՆ

ՍԱՌ ԿԱՊԱՆ ՍԻՐՏԵՐ

Օրուան դէպքերու ժխորին մէջ, մասնաւորապէս Յունաստանի ... փոխադարձ ամբաստանութեան ճնշումին տակ, նախանցի մտածուեցաւ այս բաժինը, «Օրը Օրին»։

Ճիշդ Մակեդոնիոյ ըմբոստներուն պէս։

— Տեղ չկա՞յ, կ'աղաղակէ, մէկ շաբաթէ ի վեր, գրաշար Արամը։ Լուրերը շատ են այսօր, Վենիզէլոս, Քոնտիլիս, Ցալտարիս... Ո՞ւր պիտի տեղաւորենք։

Եւ «Օրը Օրին»ը քիթը կախեց աւելի քան մէկ շաբաթ, մինչեւ որ պաշարման շղթան խզուեցաւ... Վենիզէլոսի պարտութեամբ։

Երէկ արդէն առաջին ճեղքը բացած էր Արամը։

Ուրեմն, վերակազմենք ճակատը։ Օրը Օրին։

×

Բայց, ո՞ւրկէ սկսիմ,— այնքան դիզուած, իրար խառնուած են աղ ու պղպեղ նիւթերը։

— Այսօր կիրակի է, եւ Անառակի կիրակին, կը յիշեցնէ բարեպաշտ մը որ գոց բռնած է օրացոյցը։

Ուրեմն, կը սկսիմ ժամուն բակէն։

Ո՞րքան աղ ու պղպեղ կուտակուած է մասնաւորապէս Փարիզի բակերին մէջ։

Որքան գիտեմ, կարող. Նուրիակի սափոր մը լեցուն միւռոն բերաւ էջմիածինէն։

Բայց, միւռոնը կրնա՞յ հալեցնել սառը։ Մանաւանդ երբ «Եկեղեցի Հայաստանեայց»ը նոր, շատ նեղլիկ շուրջառ մը հագած է,— կրօնական ընկերակցութիւն։

Արդ, յանցէ՞ք, ազգ եւ ազգին Հայաստանեայց։

1935 յունուար 25ին, ֆրանսական բանակի հայ նախկին կամաւորներու միութիւնը նամակ մը կը գրէ Փարիզի եկեղեցւոյ հոգաբարձութեան, խնդրելով արտօնութիւն տալ, իրենց գրասենեակը հաստատելու խորհրդարանին մէջ։

Եւ անհամբեր կը սպասէ պատասխանի։

Օրեր, շաբաթներ կ'անցնին։ Ամբողջ մէկ ամիս։ Ոչ մէկ պատասխան։

Միութիւնը կը հարկադրուի երկրորդ նամակ մը գրել, փետր. 25ին, զարմանք յայտնելով քար լռութեան համար։

Մերժո՞ւմ։ Բայց չէ՞ որ նոյն շրջափակին մէջ տեղաւորուած են Տիկնանց Կ. Խաչը, Աղքատախնամը, Գաղթ. գրասենեակը (Բաշալեան), Կոմիտասեան յանձնախումբը։

Չէ՞ որ հայ կամաւորի մը յուշարձանն ալ տեղաւորուած է ժամուն դրան առջեւ, իբրեւ խորհրդանշան։

Այս անգամ, սառը օր վերջը, ձայն կուտայ եկեղեցին։

Մարտ 6 թուակիր նամակով մը, Հոգաբարձութեան ընդհ. քարտուղարը կը բարեհաճի պատասխանել [illegible]։

Անշուշտ մերժելով առաջարկը։

Ո՜վ սրբազան միամտութիւն։— կարդացէք.

— *«Հոգաբարձութիւնս իր վերջին նիստին մէջ, նկատելով որ խնդիրը իր ձեռնհասութենէն վեր է, յարմար դատեց ներկայացնել զայն Վարչական Ժողովին, որ, ըստ կանոնագրի, տարին 4 կամ 5 անգամ միայն ի նիստ կը գումարուի, իր գլխաւորին հրաւէրով։*

Հետեւաբար կը խնդրենք որ սպասէք Վարչական Ժողովի յառաջիկայ գումարման եւ անոր տալիք որոշումին»։

Հոյակա՛պ։ Ես կ'առաջարկեմ որ Գալուստեան արք. կայծ մը Լուսաւորչի ճրագէն բերել տայ Փարիզի հոգաբարձութեան համար, ի վարձատրութիւն այսքան... սառուցեալ օրինապահութեան։

Վ.Ա.Հ.

ԿԱՑՈՒԹԻՒՆԸ ՅՈՒՆԱՍՏԱՆԻ ՄԷՋ

Տէտէ-Աղաճը Պուլկարիո՞յ պիտի տրուէր...

Աթէնքէն կը հեռագրեն թէ Վենիզէլոս դէպ Հռոդոս կը փախչի եւ վերջնական որոշում չէ տուած տակաւին երթալու մասին։ Իտալական կառավարութիւնը ամէն կերպով ազատ ձգած է զայն, իսկ Յունաստան ոչ եւ է պահանջ դրած չէ, փախստականը յանձնելու համար։

Ապստամբութեան օրերուն, զարմանազան զրոյցներ շրջեցան, Իտալիոյ աջակցութեան մասին։ Այժմ կը հաստատուի թէ այդ զրոյցները իրական հիմք չունէին, եւ հրապարակ դրուած էին պարզապէս ըմբոստները քաջալերելու համար։ Այդ զրոյցներուն համաձայն, Վենիզէլոսի զօրավարները Հռոմ երթալով, բանակցութիւններ կատարած են իտալական կառավարութեան հետ։ Եթէ ապստամբութիւնը յաջողէր, նոր քաղաքականութիւն մը պիտի բացուէր Յունաստանի մէջ։ Այսպէս, Տէտէ Աղաճը Պուլկարիոյ պիտի տրուէր, իբրեւ ծովային ելք, փոխարէն հողամաս մը ստանալով Հիւսիսային Ալպանիոյ մէջ։ Մէկ խօսքով, պիտի խզուէր պալքանեան դաշինքը, ի նպաստ Պուլկարիոյ հողային պահանջներուն....

Արդ, իրագեկներ կը հաւաստեն թէ Իտալիա չէզոք դիրք բռնեց մինչեւ վերջը, եւ եթէ զանգատեցաւ օդանաւային եւ ծովային հաղորդակցութեանց արգելքին դէմ, երբեք չխախտեց իր չէզոքութիւնը։

*** Հակառակ բոլոր հերքումներուն, միշտ կ'արծարծուի միապետութեան վերահաստատման խնդիրը։ Շարժման գլուխը անցած է Զօր. Մէթաքսաս, թունդ միապետական, որ այժմ լրջօրէն կը ճնշէ Ցալտարիսի վրայ,— նոյնպէս միապետական, բայց աւելի խոհեմ։ Զօրավարը սպայակոյտի պետ էր Կոստանդին թագաւորին օրով, երբ գերմանական ազդեցութիւնը կը տիրապետէր Յունաստանի մէջ։ Առջի օր ճառ մը խօսելով, պահանջեց արմատապէս մաքրել բանակը, նաւատորմը եւ միւս վարչութիւնները։ Քանի որ կառավարութիւնը որոշած է լուծել ծերակոյտը եւ երեսփոխանական նոր ընտրութիւններ կատարել, ինքնին մէջտեղ պիտի գայ վարչաձեւի հարցը։ Զօր. Քոնտիլիս թէեւ հանրապետական է, սակայն չուզեր ընդդիմանալ ժողովուրդի կամքին, ինչպէս յայտարարեց։ Ըսողներ ալ կան թէ ի հարկին դիկտատուրա պիտի հաստատէ, գերմանական կամ իտալական կաղապարին վրայ*

Պատասխանելով անգլ. թերթի մը հարցումին, Զօր. Քոնտիլիս յայտարարեց.

— Քանի ես պատերազմական նախարար եմ, նախկին թագաւոր Գէորգիոս չի կրնար Յունաստան վերադառնալ։ Ինչ կը վերաբերի արտասահման փախած ապստամբներուն, անոնց յանձնումը չպիտի պահանջենք։ Անոնք պիտի դատուին ի բացակայութեան, զինուորական ատեաններու առջեւ եւ պիտի դատապարտուին ի բացակայութեան։ Եթէ հելլէնական հողը մտնեն, բնականաբար պիտի քաւեն իրենց մեղքերը։

*** Վարչապետը նիստի հրաւիրելով իր կուսակցութեան պատկանող նա-*

(Լուրերու շարունակութիւնը կարդալ Դ. էջ)

ԱՐՈՒԵՍՏԸ ՄԵՐ ՄԷՋ

Երբ հայ արուեստագէտ մը նոր գաղութ մը հասնի, այնտեղի մարդերը, անոր գալը հազիւ լսած, նախ ծուռ ծուռ իրենց քթին ծայրը կը նային, եւ յետոյ վճռապէս կը խորհին թէ գաղութին վրայ՝ նոր մուրացկան մըն ալ աւելցաւ.

Եւ ալ անկէ վերջ, իրենց ամբողջ ջանքը կ'ըլլայ, հապճեպով բան մը սարքել ,«ձեռքը բան մը դնելու» որպէս զի «հալէ երթայ»

Ասիկա շատ յոռետես պատկեր մը կրնայ թուիլ: Բայց իրականութիւնը ան է որ՝ իրականութիւնը այս է:

Նոր մտայնութիւն մը չէ մեր մէջ արուեստագէտները հալածել եւ զանոնք վերածել մուրացկանի: Այսինքն մէկը որ արուեստագէտի պարապ հանգամանքին տակ ծպտուած, դրամ կը հաւաքէ, կամ ուրիշներ տոմսակ ծախելով «հանգանակութիւն» կ'ընեն անոր համար:

Բայց այս մտայնութիւնը մեր գաղթային օտարացած եւ չոտես կեանքին մէջ, հասած է իր նրբագոյն եւ ամէնէն նուաստացուցիչ աստիճաններուն:

Ան ճշմարիտ արուեստագէտը որ կրնայ տոկալ այս վերաբերումին՝ հերոս է, ու կը շարունակէ: Բայց քանի կը շարունակէ, մարդերը աւելի եւ աւելի կը խորանան իրենց մտայնութեան մէջ: Շարունակողը կը նկատեն՝ անհրեւ մուրացկան: Իսկ քաշուողներուն յիշատակը կը մնայ իբրեւ խեղճ նախկին մուրացկաններ:

Ասիկա ընդհանուր հայութեան տեսակէտն է: Իսկ այս դժբախտութեան վրայ աւելցած է, հայ արուեստագէտին համար, ուրիշ դժբախտութիւն մըն ալ, նոյնքան աւերիչ,— կուսակցականութիւնը:

Մեր մէջ արուեստը շարունակ կուսակցութիւններու բաժնուած է: Ըլլալ Դաշնակցական երգիչ, ռամկավար դերասան, Հնչակեան նկարիչ Եւ տակաւին շատ մը կոտորակումներ:

Այսպէս է որ, երբ արուեստագէտ մը գաղութ մը հասնի, իրենց քթին ծայրէն ծուռ ծուռ նայող ժողովուրդին հետ միասին, կուսակցութիւններն ալ իրենց ականջները կը տնկեն, — Ի՞նչ գոյն ունի: Իրենց գո՞յնն է, կամ միւսին գոյնը:

Այդտեղ պզտիկ պատմութիւն մը կայ «գոյն» ունեցող արուեստագէտին համար: Ան ատեն իր գոյնին մարդերուն համար արուեստագէտին արուեստը կ'ըլլայ երկնային եւ պարագային համեմատ «հայկական բուն ոգին» կրող:

Իսկ բոլոր միւսները կամ գետնէ գետին կը հարուածեն, եւ կամ, լաւագոյն պարագային, կը ստեղծեն գերեզմանային լռութիւն եւ սառոյց անոր շուրջ ...

Իսկ այս «գունաւորման» պարագային անոնք որ մեր մէջ կը կոչուին «չէզոքներ», եւ որ իրականութեան մէջ ազգը ըսել է, այդ արուեստագէտը կը նկատեն ոչ թէ մուրացկան, ինչ որ դարձեալ ընդունելի կէտ մը կը ներկայացնէ իրենց կեղծ մարդասիրութեան համար, այլ այս անգամ՝ թոյն: Թունաւոր ճաշ մը, որուն ձայնէն, մատներէն, վրձինէն առնելիք, ազգադաւ թոյն կը հոսի միայն ...

Եւ անշուշտ կը քաշուին, կը քաշուին, հետ հետ, եւ կարծես կը հիւլէանան, կ'անօսրանան, եւ գաղութին եթերին մէջ կը կորսուին ....:

Այսպէս «գոյն» ունեցող արուեստագէտին շուրջ կը մնան իր գունակիցները, յաճախ, արուեստի պարագային, քիչ մը բանդագուշիկ հաւատքով, անոնք, իրենց կարգին, համարելով կուսակցութեան փոքրիկ, սիրելի «պէյլաւ»ները:

Բայց եւ այնպէս կը խորհին: Իրենց յատուկ սրճարաններուն մէջ ձեռքէ ձեռք կ'անցնին տոմսակները, յաճախ գրպանները կը մտնեն, միւս գրպանէն ալ դրամ դուրս հանելով, իբրեւ կուսակցական պարտականութիւն:

Ինքզինք տարբեր արուեստագէտն ալ յաճախ հոն նստած կ'ըլլայ, իրենց մէջ, իր մազերով եւ յօնքերուն վերիվայրումներով խրախուսելով տոմսակներուն շրջագայութիւնը

Իսկ ջոջական շրջանակներու մէջ, համեստութեամբ կուսակցութեան թերթին քովը կը գետեղուին այցետոմսակները, եւ լաւագոյն պարագային, յօնքի պզտիկ պռստումով մը, եւ փոքրիկ հառաչով մը կը գնուին.

Եւ ներկայացման օրը, սրահը իր մէջ ամփոփած իր կուսակիցները, դամբանի մը պէս փակ միւս դահլիճներուն եւ ժողովուրդին սառեցած անապատին մէջ, վստահ է որ կը լսէ «բուն հայկական ոգին»

Բայց ասիկա արուեստագէտին համար յետին յոյս մը, կամ միջոց մըն է: Կուսակցական արուեստագէտ չըլլար: Եւ չկայ ալ թերեւս:

Եւ ատոր համար ալ այլեւս կամաց կամաց ոչ մէկը ըսող որ եւ է մարդ պիտի մնայ, ոչ նուաստացումի այս աստիճանին վրայ դիմացող հերոս, եւ ոչ ալ անշուշտ արուեստ:

X

Վերջերս նոր հայ գաղութ մը ճանչցայ:

Հրաշալի երկրի մը մէջ էր: Հոն երկինքը կը նմանէր եկեղեցիի անհուն գմբէթի մը, ուր ցերեկը արեւը կը բոցավառէր մեղրի օշարակէ մթնոլորտի մը մէջ: Իսկ գիշերը, աստղերը, ամենափայլուններն եւ ամենախոշորները աշխարհին, կը լուսաւորէին այդ գմբէթին միշտ կապոյտ մթութիւնը:

Գիտէ կարծէիր թէ մարդիկ հոն աստուածանալու պիտի ձգտէին, սփինքսային հայեացքով ...

Բայց տեսայ որ այդ եկեղեցիի գմբէթին տակ, մարդիկ նստած էին ոսկիի դէզերու վրայ, իրենց թեւերուն եւ սիրտերուն վրայ դարձեալ սեղմած ոսկի ...

Մէկ համատարած ծարաւ միայն.— Շա՜հ:

Հոն օր մը դուրս գացի ու ներս մտաւ մարդ մը: Ան աղնուական էր ու գեղեցիկ: Գանգուր ճերմակ մազերը հրաշալիօրէն կը գրկէին անոր գեղարուեստական վրդովիչ արտայայտութեամբ դէմքը:

Եկաւ կանգնեցաւ դէմս, իր բարձր հասակին վրայ, եւ ըսաւ թէ ինք հայ դերասան մըն էր: Եւ այդ ըսելով գլուխը խոնարհեցուց կուրծքին վրայ, եւ պահ մը աչքերը փակեց:

Ետքոյ ըսաւ թէ իր կեանքին ամբողջ դառնութիւնը, ամբողջ տառապանքը, ամբողջ հալածանքը եւ նուաստացումը քաշած էր հայ դերասան մը մնալու իղձէն, հայ բեմին, հայ հասարակութեան նուիրուած եւ հաւատարիմ: Եւ աւելցուց թէ հիմա, իր կեանքին շարունակութիւնը, խաղաղ ու պատուաւոր, դարձեալ կը պարտէր՝ հայ դերասան մը չըլլալուն:

Եւ ան, այդ գրապաշտ գաղութին մէջ շրջանակուած, ինծի համար երեւցաւ արուեստին մարմնացումը մեր մէջ:

Տաղանդ, աղնուական գեղեցկութիւն, դարաւոր բարձր ժառանգականութիւն, ազգասիրական խոր պաշտում:

Բայց եւ իր ճանապարհին վրայ միշտական հալածանք, նուաստացում, նախանձ, անհասկացողութիւն, աղքատութիւն, յուսալքում, հեռացում հայ գեղարուեստէն, հայ ազգէն ...

X

Ես պիտի ուզէի որ մեր բոլոր արուեստագէտները, անոնք որ կը մնան պատնէշին վրայ, այսինքն բոլոր հերոսները, միանային եւ կազմէին հայ Արուեստի Տուն մը:

Ուր, անոնք, իրենց տաղանդով, ինքնագիտակցութեամբ, սեփական եւ իրերօգնող միջոցներով, ծառանային հայ հասարակութեան անտարբերութեան եւ նուաստացումին դէմ:

Այսինքն, անոնք կազմէին՝ հայ գեղարուեստի մարտնչող բանակ մը

ՄԱՆՆԻԿ ՊԻՐՊԻՐԵԱՆ

ՊԱՏՄՈՒԹԻՒՆ ԱՍՏՈՒԱԾԱՇՈՒՆՉԻ ԹԱՐԳՄԱՆՈՒԹԵԱՆ

—— . ——

Հին Կտակարանը(1), որ կը բաղկանայ քանի մը օրէնսգիրքերէ (Հնգամատեան), պատմագիրքերէ (Դատաւորաց եւ Թագաւորաց), մարգարէութիւններէ եւ սաղմոսներէ, գրուած է եբրայերէն եւ արամերէն լեզուներով: Այս գիրքերէն, հեղինակին կենդանութեանը գրուած է միայն Երեմիայի մարգարէութեանց գիրքը, նախ 604ին (Քրիստոսէ առաջ). — Եւ կոչեաց Երեմիա զԲարուք որդի Ներեայ, եւ գրեաց Բարուք ի բերանոյ Երեմիայի զամենայն զբանս Տեառն զոր հրաման ետ նմա՝ ի քարտիսի մատենին (Գլ. ԼԶ. 4), յետոյ, այրած ըլլալով առաջին ձեռագիրը, երկրորդ մը 603ին.— Եւ առ Երեմիա այլ քարտէս, եւ ետ ցԲարուք որդի Ներեայ դպրապետ, եւ գրեաց ի նմա ի բերանոյ Երեմիայի զամենայն բանս մատենին զոր այրեաց Յովակիմ արքայ Յուդայ ի հրակի, եւ այլ եւս բանք յաւելան ի նոյն առաւել քան զայնս (Գլ. ԼԶ. 32):

Ե. դարուն (միշտ Քրիստոսէ առաջ), կը հաւաքեն ու գրի կ'առնեն նաեւ Հնգամատեանին գիրքերը: Յետոյ կրօնական երգերն ու սաղմոսները: Այնուհետեւ կ'աւելցուին մարգարէութեանց գիրքերը: Գ. դարուն պատրաստ էր այլ եւս Հին Կտակարանը: Անկէ վերջ է որ կը կատարուի Եօթանասնից յունարէն Թարգմանութիւնը, Աղեքսանդրիոյ մէջ:

Հին Կտակարանի բնագրով ձեռագիր չէ հասած մեզի Ժ. դարէն առաջ, — ասիկա կարեւոր է: Որովհետեւ փաստ կը ծառայէ հաստատելու որ Հայերը եբրայերէն բնագիր չունէին իրենց ձեռքին տակ: Սակայն նկատելով որ Հերոնիմոսի Թարգմանութիւնը (Վուլգատա), որ կատարուած է 382—405 թուականներուն, նախ յունարէն, յետոյ եբրայերէն բնագիրին վրայէն, չենք կրնար պնդել թէ եբրայերէն հին օրինակները կորսուած էին հայերէն Թարգմանութեան ժամանակ.

Կարեւոր է արձանագրել նաեւ երկու պարագայ.

Ա.— Հնգամատեանի խմբագրութիւնը կը մատնէ երկուութիւն մը (2) — նոյն իսկ Ֆրանսուա Լընորման, անջատելով այդ երկու խմբագրութիւնները, կը հրատարակէ առանձին առանձին: Առաջին խմբագրութիւնը կը կոչուի եահվէական, որովհետեւ ատոր հեղինակը կը սիրէ Եհովա անունել Աստուած՝ ամէն անգամ որ կը ստիպուի անուն տալ, իսկ երկրորդը՝ էլոհիական, որովհետեւ միայն էլոհիմ կ'անուանէ իր Տէրը: Խմբագրութեան այս կրկնութը կարեւոր է նկատի ունենալ Թարգմանութեան ժամանակ՝ չմոլորելու համար.

Բ.— Ընդօրինակողները, անշուշտ ընթերցումի դժուարութեանց եւ ուշադրութեան պակասի հետեւանքով, որոշ սխալներ գործեցին՝ մթութիւն մը տալով Հին Կտակարանին, որ տեղ տեղ, չունի անմիջական ժողովուրդներու յատուկ լեզուի պարզութիւնը: Աւելցուցէք, ասոր վրայ, մասորական(3) աշխատանքը, որ, այդ մթութիւնները փարատելու եւ խորթութիւնները անհետացնելու ժամանակ, քիչ մըն ալ քմածին եղաւ անպայման:

Այսքանը բնագրին մասին:

Հայ Թարգմանիչները, ինչպէս կը վկայեն պատմիչներն ալ, իրենց տրամադրութեան տակ ունէին նախ, ոչ թէ բնագիր մը, այլ Թարգմանութիւններ,— ասորական եւ յունական ձեռագրով

Յունական ձեռագիրը կը կոչուի Եօթանասնից, որովհետեւ հաւաքական Թարգմանութիւն է,— այնքան ալ հարազատ չէ այս: Սակայն Առաքեալները այս Թարգմանութիւնն էր, որ ունէին իրենց ձեռքին տակ: Պօղոս, քրիստոնէութեան հիմնադիրը, քաջ յունագէտ, Եօթանասնից Թարգմանութենէն կը կատարէր իր քաղուածքները: Ահա թէ ինչո՛ւ եկեղեցական իշխանութիւնը պայքարեցաւ ուրիշ Թարգմանութիւններու դէմ՝ ուզելով արժեզրկել զանոնք:

Ասորական ձեռագիրը կը կոչուի Փէշիտտօ, բառ մը որ կը նշանակէ պարզ կամ բառական Թարգմանութիւն: Այս Թարգմանութիւնը կատարուած է Բ. դարու վերջերը, բառ ոմանց Բ. դարու սկիզբը (Քրիստոսէ ետք): Հարազատութեան տեսակէտով աւելի արժէքաւոր է, որովհետեւ նախ աշխատուած է բնագիր մը, առանց լեզուական յաւելումներու խաթարման, եւ յետոյ այդ ասորերէնը, իբրեւ արեւմտեան արամերէն լեզու, խորթ չէր եբրայերէնի: Այս Թարգմանութեան մէջ չկան Նոր Կտակարանի բոլոր գիրքերը: Մնաց որ այդ գիրքերէն շատերը վաւերական ալ չեն(4):

Այս տեղեկութիւնները տուինք, որպէսզի հասկնալի ըլլայ թէ ինչու չենք հաւատար հարազատութեան, — ոչ հայերէնը հարազատ է, ոչ ալ եւրոպական Թարգմանութիւնները(5): «Յառաջ»ի մէջ այս մասին գրած եմ երկու անգամ: Թարմացնելու համար ընթերցողին յիշողութիւնը, քանի մը օրինակներ:

Բացէք Եսային, Գլ. Թ. 8.—

Մահ արձակեաց Տէր ի վերայ Յակոբայ

Աշխարհաբարը կը Թարգմանէ.—

Տէրը Յակոբին պատգամ ղրկեց:

Աշխարհաբարին ձեւով Թարգմանած են նաեւ Ֆրանսացիները, Անգլիացիները: Ո՞րը ճիշդ է: Ի՞նչ հարկ, մեզը ... եբրայերէն լեզուին ճիտը: Եբրայերէնը, սեմական լեզու, կը գրուի բաղաձայն տառերով միայն եւ կը կարդացուի ձայնանիշերով: Ճիշդ ինչպէս արաբերէն Քթպ կը կարդացուի Քէթէպ, Քիթիպ, Քիւթպ եւն. այնպէս ալ վերի հատուածին մէջ տառ եբրայերէն բառը ոմանք կարդացած են տէպէր, որ կը նշանակէ մահ, ոմանք ալ՝ տապար, որ կը նշանակէ պատգամ:

Թարգմանչական սխալներ են.—

Վասն որոյ աւելի կ'ընտրեմ խեղդումն ու մահու, քան թէ իմ ոսկորներուս պահպանութիւնը (Յոբ. Գլ. Է. 15):

Գրաբարը կը Թարգմանէ.—

Եւ ընտրեաց զխեղդ առնուլ անձն իմ, զմահ քան զոսկերս իմ:

Ինչպէս կը տեսնուի, երկու Թարգմանութիւններն ալ ծիծաղելի են, որովհետեւ անիմաստ են: Սակայն աւելի եւս ծիծաղելի է աշխարհաբարը, որովհետեւ հայերէն չէ: Աշխարհաբարը, որ անգլիերէնի կը հետեւի, աւարտէք է նախ լեզուական տեսակէտով,— հայերէն ըլլալէ առաջ՝ Թուրքերէն է: Ետքոյ հարազատութեան տեսակէտով: Գրաբարը աչքի առջեւ ունի ասորական, յունական եւ եբրայական Թարգմանութիւնները(6). Թարգմանութիւն մը եւս բաղդատութեան դնենք համար Գրաբարը եւ աշխարհաբարը.—

Անանց որթերը փճացուց կարկուտով, ու անոնց ժանտաթզենիները խոշոր կարկուտով (Սաղմոս, Գլ. ՀԸ 47):

Կրնա՞ք երեւակայել, որ Եհովա երկու տեսակ կարկուտ կը տեղայ — որթատունկերուն վրայ պզտիկ կարկուտ, ժանտաթզենիներուն վրայ խոշոր կարկուտ: Գրաբարը կ'ըսէ —

Եհար զկարկտիւ զայգիս նոցա, եւ զթզենիս նոցա եղեամբ:

Որքան ալ թերի ըլլայ մեր գրաբար Աստուածաշունչը հարազատութեան տեսակէտով,— նոյնքան թերի են եւրոպական Թարգմանութիւնները, — գլուխ — գործոց մըն է սակայն մեր լեզուական տեսակէտով:

Ոմանք կը պնդեն թէ Աստուածաշունչի բոլոր գիրքերն ալ հաւասարապէս չունին լեզուական նոյն կատարելութիւնը: Պէտք է սակայն արձանագրել, որ Աստուածաշունչին յունարէն Թարգմանութիւններն ալ այդպէս են: Նոր Կտակարանը յունարէն գրուած ըլլալով հանդերձ, կարգ մը Թուղթեր կը մեղանչեն յունարէն լեզուին դէմ: Տկար լեզու մը, իր Թարգմանութեան մէջ իսկ, նշան մը պիտի տայ հարկաւ իր աղքատութենէն: Ատով հանդերձ կարելի չէ պնդել թէ գրաբարԱստուածաշունչին բոլոր գիրքերը լեզուի նոյն կատարելութեամբ են գրուած.

Ըստ մեզի, գրաբար Աստուածաշունչին — լաւագոյն մասերուն — լեզուն կը մատնէ համադրական ոճ մը, որ կը խտացնէ, կը բիւրեղացնէ եւ կ'ամրացնէ: Ընդհակառակն, աշխարհաբար Աստուածաշունչը Թարգմանուած է վերլուծական ոճով, որ ձապաղութիւն մը կուտայ: Օրինակ մը տալու համար, մէջ կը բերեմ հետեւեալ գեղեցիկ հատուածը, դէմ յանդիման աշխարհաբարին եւ Ֆրանսերէն լեզուին.—

Բաժակ ոսկի Բաբելոն ի ձեռին Տեառն, որ արբեցուցանէ զամենայն երկիր ի գինւոյ իւրմէ (Երեմ. Գլ. ԾԱ.).

Բաբելոնը Տէրոջը ձեռքին մէջ բոլոր երկիրը գինովցնող ոսկի գաւաթ

---

(1) Քրիստոնէական եկեղեցին է, որ վերջէն, տուած է այս անունը, — մենք կ'ըսենք նաեւ Հին Ուխտի:

(2) Տոքթ. Աւբրիւք կը պնդէ թէ Հնգամատեանը կարկտուած է չորս խմբագրութեամբ, ձեւով մը իրարու ագուցուած:

(3) Մասորա կը նշանակէ աւանդութիւն. — այս բառով ծանօթ են այն բացատրութիւնները, որոնք Միջին Դարուն աշխատեցան վերահաստատել Հին Կտակարանի պատմական կամ աւանդական ձեւը:

(4) Ինչպէս վաւերական չեն Առաքեալներուն վերագրուած կարգ մը Թուղթեր, այնպէս ալ Աւետարաններուն մէկ մասը գրուած է Հին Կտակարանէն ներշնչուած, պարզապէս մարգարէութեանց վրայ calqué եղած: Անկէ՝ ոմանց այն տեսակէտը թէ Յիսուս մը չէ ապրած, այլ պարզապէս Հին Կտակարանի ընթերցումներուն յաճախանքով պատմութիւն մըն է հիւսուած:

(5) Վերջերս երկու կարեւոր թարգմանութիւններ ալ եղան աբբայ Տըվիմէօի եւ աբբայ Վէրտոնուայի կողմէ: Երկու թարգմանութիւններն ալ հետաքրքրական են՝ իրենց կատարած սրբագրութիւններուն եւ լուսաբանութիւններուն համար: Սակայն բոլորին ալ աղբիւրը եբրայերէն նոյն ձեռագիրն է: Ինծի կը թուի թէ լաւագոյն թարգմանութիւնը կը կատարուի այն ատեն միայն, երբ կը գտնուի Ժ. դարէն առաջ գրուած ձեռագիր մը, բաղդատութեան նոր եզր մը տրուելու համար թարգմանիչներուն ձեռքը: Եւ այն ատեն միայն մենք կրնանք ճշդել մեր «թագուհի թարգմանութեանց»ին արժէքը: Բայց այդ մասին յաջորդով:

(6) Ներսէս պատրիարք, ուզելով աժան Աստուածաշունչ տպել եւ տարածել ժողովուրդին մէջ, կը դիմէ Ամերիկեան Աստուածաշունչի Ընկերութեան: Ընկերութիւնը, որ ամէն լեզուով Աստուածաշունչ կը տպէր, նախ կը մերժէ Հայոց խնդրանքը. «Ձեր բազում բանից որ եղեն երկուստեք, ոչ յաջողեալ գործն՝ մնայր առ ժամանակ մի: Արդարեւ չէր ինչ անյօժար Ընկերութիւնն կատարել զխնդիրն, այլ արգել այն էր, զի մին ի կանոնաց Ընկերութեանն էր ի լոյս ընծայել թարգմանութիւնս ի բնագիր լեզուաց Գրոյն: Եւ հայերէն թարգմանութիւն Հին Կտակարանին, թէպէտ անհամեմատ գեղեցիկ եւ բնտիր, որպէս յայտ է չեղեւ յեբրայական բնագրէն, այլ ի յոյն թարգմանութենէ: Առ ի բառնալոյ զայս դժուարութիւն, խորհուրդ արարեալ Աշխատողաց ոմանց ի մերայոց, գտին այսպիսի ինչ հնարս. համեմատեալ զհայերէն թարգմանութիւնն ընդ եբրայականին՝ զայլակերպութիւնս նշանակել ի լուսանցս ի ներքոյ իւրաքանչիւր իջի, պահեալ զհայերէնն որպէս էն»:

Եւ այդ ձեւով ալ կը կատարուի՝

ՆՐԳԻՆԱՆՔ

ԸՆԿԵՐ ՓԱՐՈՍ

= o-o =

Է.

Թեր ու դէմ ցուցարար

Իրիկուն մը, խոստաբ Քոնթի, «Ժէօն Փաթրիոթ»ը, խանութէն ներս մտաւ, նստաւ Փարոսին դիմացը ու ըսաւ.

— Ֆարիւս, ուրբաթ իրիկուն կռիւ ունինք համայնավարներուն դէմ: Անպատճառ պէտք է ներկայ ըլլաս: Ժամը 8ին հաւաքուած պիտի ըլլանք Փիւրկաթուար փողոց թիւ 17: Ժամը իննին պիտի ըլլանք Փլաս տը լա Գաթայլ, դէմ առ դէմ համայնավար աւազակներուն հետ: Լաւ դաս մը պիտի տանք: Մօն վիէօ, սավա պարտէ: Պիտի տեսնես մերիններուն քաջութիւնը, առիւծ են, առիւծ: Չմոռնաս, ուրբաթ երեկոյ, ժամը 8, Փիւրկաթուար փողոց, թիւ 17:

Կարգ մը մանրամասնութիւններ ալ տալէ վերջ Քոնթի մեկնեցաւ, ըսելով որ ժողով ունի:

Կէս ժամ վերջը քոմինիսթներու մէջ տմպեց Քամարատ Ժան Մարշալը ու ըսաւ.

— Ֆարիւս, կռիւ ունինք, կռի՛ւ .. Ֆաշիզմի պոռնկորդիներուն կէօլը պիտի կոտրենք, ուրբաթ գիշեր: Պէտք է որ անպատճառ գաս ու մեզի հետ ըլլաս: Ժամը ութին Փիւրկաթիֆ փողոց թիւ 16ը պիտի հաւաքուինք եւ ժամը 9ին մարդադաշտ, Փլաս տը լա Գաթայլ: Պիտի տեսնես մերիններուն ջլապինդ բազուկները, հուժկու դնդերները եւ գործարաններու մէջ կռանուած բռունցքները ... ա՛, մօն պօվ վիէօ Ֆարիւս, հասարակական բռունցք մը պիտի իջեցնենք այդ շուներուն գլխուն: Չմոռնաս, ուրբաթ երեկոյ, ժամը 8, Փիւրկաթիֆ փողոց, թիւ 16: Ժամը քանի՞ն է ..

— Վեց ու կէս ...

— Վա՜յ, Թլուատական ուշացեր եմ: Ցտեսութիւն, ընկեր Ֆարիւս:

Ընկեր Ժան Մարշալ հեւ ի հեւ հեռացաւ:

Փարոս ձեռքի կօշիկը գետին զարկաւ ու պոռաց.

— Հա՜, հա՜ ... սկսուած է, սկսուած է արքայական կռիւը ... տաքցնուած է երկաթը ... երկու կողմերն էլ արթնանում են ... հարկաւ երկուքէն մէկը պիտի յաղթանակէ ... կեցցէ՜ յաղթանակը ... հուռա՜, պիտի պայթի յեղափոխութիւնը .. փոթորի՛կ, փոթորի՛կ, ցասումի, վրէժի, մեծ փոթորի՛կ.

Քիչ վերջ սակայն սթափելով իր խանդավառութենէն ամփոփուեցաւ ու ըսաւ.

— Տօ՛, ո՞նց կարելի է ժամի 8ին Փիւկաթուար փողոցումը լինել եւ նոյն ժամը 9ին էլ Փիւրկաթիֆ փողոցումը լինել: Ո՞նց կարելի է որ ասպտակեմ համայնավարներին եւ միաժամանակ բռունցքի հարուածներ տամ երիտասարդ հայրենասէրներին: Էս բարդացած դրութիւնից հարկ է մի կերպ դուրս գալ:

Փարոս խանութը գոցեց ու մտաւ գինետուն: Օխիծենէ մը խմելով լուծեց խնդրին ամբողջ բարդութիւնը: — Ուրբաթ երեկոյ ոչ Փիւրկաթուար փողոցը պիտի գնամ, ոչ էլ Փիւրկաթիֆ փողոցը: Գրծա՛ւ:

Դասալի՞ք մը կը կարծէք ընկեր Փարոսը: Ոճա՛ւ երբեք:

Ուրբաթ երեկոյ, ժամը ճիշդ իննին ճամբայ ելաւ ընկեր Փարոսը, գտնուելու համար Փլաս տը լա Գաթայլ: Իր գլուխը ոչ քասքէթ դրաւ եւ ոչ ալ պէրէ կամ պօմպէ: Գլուխը բաց պահեց որպէսզի յայտնի չըլլայ որ կողմի գինուորեալ ըլլալը. Մազերը խառնեց իրար, աչքերը խնճեցուց եւ կզակին պարգեւեց յաւերժական շարժումներ.

— Սրիկաներ, ո՞նց համարձակում էք դիմադրել մեզ եւ արգիլել մեր շարժումները: Մենք ձեզ ցոյց կը տանք: Լրբութիւնն էլ չափ ու սահման ունէ: Խօսք, կէս գիշերին ապահովուած կը լինի մեր յաղթանակը .... Փոթորիկից դուրս կը գանք թէեւ վիրաւոր, արնաքամ, թէկուզ մահամերձ, բայց անպայման յաղթական, անպայման դափնին մեր գլխին ... կը կործանենք ձեզ, իմացէք, կը ջախջախենք ձեր դանկերը եւ նրանցից կազմուած բլուրի վրայ կը գետեղենք մեր (այստեղ կը փնտռէ գոյնին անունը...) մեր ... փառապանծ դրօշակը:

Այս խօսքերը արձակուած էին անորոշութեան մէջ, որով Փարոս չէր դաւաճանած ոչ մէկ եւ ոչ ալ միւս կողմին:

Ժամը ինը քառորդ անցած Փարոս կը գտնուէր Փլաս տը լա Գաթայլ: Կանգնեցաւ երկու խումբերուն մէջտեղը:

Մէկը կրակոտ ճառ մը կը խօսէր: Ունկնդիրները կը գոռային «Լռութիւն» կը յանձնարարուէր: Սուլիչներ, ծափեր, հայհոյութիւններ: Ճառախօսին քով բարձրացաւ երկրորդ մը, որ քանի մը շանթեր արձակեց, իր Թուքը դրկելով մինչեւ երեք մէթր հեռու կեցողներուն վրայ: Կը հրմշտկէին իրար, կը վիճէին, կ'եռային: Հրապարակը կատաղել կաթսայ, մարդիկը մէջը բանջարեղէն: Այսուր: Փարոս ալ պղպեղն էր: Կրակը կը ճարճատէր:

Քոնթի, հեռուէն, ցոյց տուաւ իր ընկերներուն Ֆարիւսը, իսկ Ժան Մարշալ ճանաչեց Ֆարիւսը:

Փարոս մէյ մը հայրենասէրներուն, մէյ մըն ալ համայնավարներուն մէջ կը մտնէր, պահելով խոժոռ դէմք, պատերազմական շարժում, աչքերուն մէջ ատելութիւն, մազն ու դժոխային լոյսեր: Քիթին տակէն կը մռլտար, կը մլաւէր, կը մռնչէր ... իր խօսքերը հիթիթական նշանագիրներէ աւելի անընթեռնլի էին:

Համայնավարներուն մէջ չըլլած ատեն՝ հայրենասէրները կը հիանային իր քաջութեանը, իսկ հայրենասէրներուն մէջ մտած ժամանակ համայնավարները կը սքանչանային իր արամարդութեանը:

Տեղ մը տաքութիւնը կռիւը պայթեցուց: Սկսած էր գիրկընդխառն ու կատաղի զուպարը: Ամէն ոք մէկը գտած կը հարուածէր, ինչպէս նաեւ կը հարուածուէր:

Փարոսին դպչող չկար սակայն: Համայնավարները իրենց ընկերը կը համարէին Փարոսը. նոյնը կ'ընէին երիտասարդ հայրենասէրները: Փարոս բոլորովին պարապ չմնալու համար կը զատէր իրարու փաթթուած երկու հակառակորդներ, անդադար եւ բարձրաձայն կրկնելով.

— Մէրտ ալօռ, մէրտ ալօռ, մէրտ ալօռ:

Իրարու փաթթուած երկու հակառակորդներէն իւրաքանչիւրը կը կարծէր թէ ի նպաստ իրեն կը միջամտէ Փարոս: Հինգ վայրկեան շարունակուեցաւ խառնը: Սուլիչներ: Հասան ոստիկանները: Ամբոխը բաժնեցին իրարմէ: Ձերբակալեցին նաեւ իրենց

եղաւ, անոր գինիէն ազգերը խմեցին անոր համար ազգերը յիմարացան

Babylone est une coupe d'or dans la main du Seigneur, toutes les nations ont bu de son vin et elle a enivré la terre.

Եւ հիմա սքանչացէ՛ք Հայերէն գրաբարին վրայ,— պարզ հատուած մը, ի՛նչքան սեղմ, թիւրեղացած բրածոյական, կարծես տաղաչափուած Աստուածային հաղորդութեամբ մը, այդ կարճ հատուածը, մեր ոսկեդարեան Հայերէնի այդ փշուրը, իր բարձունքէն կը դիտէ Ամերիկացի միսիոնարներու Հայերէն աշխարհաբարը եւ ... Թրքաթէքի լեզուն.

Ե. ՆԱՄԴՈՒՆԻ

Յ. Գ.— ՅԱՌԱՋի մէջ կարդացի որ Գարեգին արք. անցեալ կիրակի, Աստուածաշունչի 1500ամեակի Փարիզեան հանդէսին, իր ճառին մէջ, ակնարկեր է մեր գրածին ու տեսակէտներուն, եւ պաշտպաներ է այլ տեսութիւն մը: ՅԱՌԱՋի շրջանը թղթակիցը շատ համառօտ տուած էր ճառը, այնպէս որ չեմ գիտեր թէ ի՛նչ տեսակէտ կը բերէ եւ կը պաշտպանէ Էջմիածնի Նուիրակը Մեր յարգը յօղուածով՝ առելի եւս կը բացատրուի տեսակէտը զոր կը բերենք,— սրբել կրօնական չնաչարակը որով կը ներկեն ամանք մեր Ոսկեդարու հրաշքը: Առ այժմ ըսենք այսքանը միայն, որ առանց քննադատական եւ վերլուծական ոգիի՝ պատմութիւնը անարժէք ուսում մըն է պարզապէս: Քննադատական եւ վերլուծական ոգին է, որ դէպքերուն եղելի կուտայ կամ իմաստ, արժէք կամ կշիռ: Նոյն այդ ոգին է դարձեալ, որ հին գաշիները կը սրբէ եւ այժմէական նշանակութիւն կուտայ դէպքերուն: Մինչեւ հիմա խաչակրաց արշաւանքը, ըստ մեր մաշած դասագիրքերուն, կրօնական բափօր մըն էր դէպի Երուսաղէմ: Հայտէն (Գերմանացի) յետոյ կուգայ Կրուսէ, եւ անոնցմով վերլուծական ոգին մեզի կ'աւանդէ թէ նախ տնտեսական ազդակներ եղան, յետոյ քաղաքական պատճառներ, որ հիւսեցին այդ տարօրինակ վիպերգութիւնը, որուն, իբրեւ երաժշտութիւն, կրօնական մաշած եղանակ մը տուին մարդիկ իրենց միտքին մէջ

Այսպէս եւ մեր Ոսկեդարու հրաշերգութիւնը: Մեր ըսածը այն էր թէ կարելի չէ գիրքի մը անունով յաւերժացնել կամ խորհրդանշել մեծ տօն մը: Ըսել թէ Սահակ եւ Մեսրոպ, երկու տիտաններ, նոտան աշակերտներով Աստուածաշունչ թարգմանեցին՝ միայն ու միայն քրիստոնէութիւն տարածելու համար Հայաստանի մէջ, կը նշանակէ պզտիկցնել ազգային գիտակցութեան եւ քաղաքական կազմակերպութեան այդ հրաշալի խոյանքը, ինչպէս ծիծաղ պիտի շարժէր, եթէ մէկը ըսէր թէ Եօթանասնից թարգմանիչները Աստուածաշունչ (մեծագոյն մասը, ամբողջ Հին Կտակարանը) թարգմանեցին՝ քրիստոնէութիւն տարածելու համար Աղեքսանդրիոյ մէջ, (Եօթանասնից թարգմանութիւնը կատարուած է ... Քրիստոսէ երկու դար առաջ):

Ե. Ն.

— *1885ին հիմնուեցաւ Արմենական կուսակցութիւնը: 1888ին Հնչակեան կուսակցութիւնը: 1890ին հիմնուեցաւ Հ. Յ. Դաշնակցութիւնը*

դէմ լեզուագարութիւն ընող քանի մը հոգի: Խումբերը պատրաստուեցան հեռանալ: Փարոս կանգնած էր հրապարակին մէջ:

Համայնավարները եկան ու քաշեցին Փարոսի ձախ թեւէն, երթալու համար. իսկ ազգայնականները եկան քաշեցին Փարոսի աջ թեւէն, նոյնպէս մեկնելու համար:

Փարոս կրկին ինկած էր խայտառակ վիճակի մէջ:

— Ո՞վ հնարք, ո՞վ հանճար:

Փարոս ուժգնօրէն թօթուեց երկու թեւերը եւ ձերբազատեց ինքզինքը ընելով.

— Ես մինչեւ վերջն ալ պիտի կանգնած մնամ կառքի դաշտում ... իբրեւ մի սիմվոլ ... իբրեւ մի արձան ...

Կը մօտենային ոստիկանները: Հեռացան երկու կողմէն: Երիտասարդ հայրենասէրներու պետերէն մին ըսաւ միտքէն.

— Եթէ այս օտարականին յամառ հերոսութեամբ օժտուած քանի մը հարիւր հոգի ունենայինք՝ կը գործէինք հրաշքներ ...:

Համայնավար չէֆ մըն ալ մտածեց ու ըսաւ.

— Եթէ Փարոսի պէս-ցանի մը հազար հոգի ունենայինք՝ կրնայինք փոխել պետական վարչաձեւը ...

Փարոս, արձանի նման կանգնած էր հրապարակին կեդրոնը ու կ'աղաղակէր

— Victoire, victoire

Համայնավար եւ Հայրենասէր խումբերը հեռուէն մեծ հիացումով կը լսէին Փարոսի հնչական ձայնը որ խիզախօրէն կը կրկնէր.

— Victoire, victoire

Ոստիկան մը մօտեցաւ Փարոսին եւ բռնեց անոր ուսէն.

Փարոս ըսաւ.

— Տանտիրուհիիս տղան, խենթ մը, կորսուած եկած էր կառքը: Մայրը գիս ղրկեց որ բռնեմ զինքը ու տուն տանեմ.

Ու չարունակեց պոռալ.

— Է՜յ, Victor, Victor ..

Ոստիկանը ըսաւ միաքէն.

— Ի՜նչ թիւրիմացութիւն: Մարդը Victor *կը պոռայ իսկ ես կարծեցի որ* victoire *կ'աղաղակէ:*

Ոստիկանին բաւական հեռանալէն վերջ, Փարոս վերսկսաւ փոխե ի փոխ կանչել.

— Victoire, Victoire, Victor, Victoire, Victori, Victorio, Victoria:

ՆՇԱՆ ՓԵՇԻԿԹԱՇԼԵԱՆ

Երգեր՝ Վահան Տէրեանին

= 0—0 =

I

Ձեր շքեղ շէնքերի ծանրութեամբ սրտմաշուք
Ձեր անեղ բերդերի համրութեամբ վերամբարձ,
Քաղաքնե՛ր, ձեր մէջ կայ դժոխքի մի շշուկ,
Քաղաքնե՛ր, ձեր բանտում արդեօք կա՞յ վերադարձ:
Եւ գիշեր եւ ցերեկ ողբացող պաղ կուռքեր
Զնդաններ ու բուրգեր չարութեամբ անողոք,
Քաղաքնե՛ր, ձեր բա՛նտերում մեռնում են երգ ու սէր,
Քաղաքնե՛ր. մոռացայ ես երգերըս անհոգ
Դղեակներ, պալատներ կերտեցիք ոսկեզօծ
Հեռուները մեռած շէնքերի անտառում:
Քաղաքնե՛ր, իմ հոգին ձեր վիհում այրկած,
Քաղաքնե՛ր, իմ հոգին արեգակ է խնդրում.
Կրկնակի գալստեան փանգերն իմ ես լսում
Հատուցման է գալիս ես զգում իմ նորան,
Քաղաքնե՛ր, զարթնում է ահաւոր մի ցասում,
Քաղաքնե՛ր, զարթնում են մարդիկ այն որ մեռան

II.

Ես ձեզ բերի բարի լուր,
Իմ եղբայրներ, արթնցէ՛ք.
Լո՛յս է, լո՛յս է ամենուր,
Մեռած — քնած, վեր կացէ՛ք
Ձեզ կոչում է անդադար
Նոր միացման մոռացում.
Աւակ, արեւ ու անտառ
Ձեր երգին են սպասում,
Լոյս է, լոյս է ամենուր,
Պատաններ եւ կոյսեր.
Ես ձեզ բերի բարի լուր,
Նոր հիացում, նոր յոյսեր.
Շիրիմներից ելէք վեր.
Մահիճներից հեշտանքի
Թեւեր առէք, լոյս թեւեր
Նոր արբունքի, նոր կեանքի:

III.

Որքան բացեր, վարդեր վառման,
Խնդութիւններ անդարձ կորած.
Որքան սէրեր, որքան զարման
Քնքշութիւններ դարձան երազ:
Որքան, որքան մարգարտակուռ
Երգեր, խօսքեր ոսկեհնչիւն,
Ըղձեր, ըղձեր շուշան մաքուր
Դեռ չբացուած դարձան անհուն

ՎԱՀԱՆ ՏԷՐԵԱՆ

ԽՄԲ.— Կ'արտատպենք Երեւանի «Գրական Թերթէն», բանաստեղծին մահուան 15ամեակին առթիւ, որ լրացաւ անցեալ փետրուարին: Այս կտորները անտիպ կը համարուին եւ երրորդը հաւանաբար գրուած են կեանքի վերջին շրջանին (1919—20):

Հայր Ցակոբը

— • —

Կիպրեան ափերուն վրայ, Հայկական Լեգէոնի սպասարկող նաւ մը ունէինք «Էլ - Հանիծ» — անկէ ճիշդը Թնդանօթակիր տալու մըն էր այն, որ կռուելով հովին ու ջուրին դէմ, հալածելով թշնամի ընդծովեանը, եւ ռմբակոծելով Թրքական ափերը, շաբաթը անգամ մը կանոնաւորապէս կ'այցելէր մեզի: Ան որ հերոսաբար Փորթ Սայիտէն հաստ հաստ, կամ խումբերով Կիպրոս փոխադրիւեցաւ ներ կամաւորական զինուորցուները: Հորիզոնին վրայ անոր ուրուագիծը ուրախութիւն եւ յոյսի նշոյլ մըն էր արժէնուս համար. մինչ Նոր ընկերներու Թարմութիւնն ունէր հետը:

Կղզի համնելէն ի վեր առաջին անգամն էր որ ազատ կ'ըլլայի ներկայ գտնուիլ քարափը, հասնողները ժամ առաջ տեսնելու համար:

Առաջին շոգեմակոյկը ցամաք հանեց խումբ մը ժօրուաւորներ, Երուսաղէմէն եկած տէրտէրներ եւ վարդապետներ էին, զինուորական տարազով եկեղեցականնե՛ր,: Հայրե՜ր, ապրի՛ք տէրտէրներ, խանդավառութիւնը մեծ էր:

Դժբախտաբար Լեգէոնի մէջ կրօնաւորներու սպայակոյտը արդէն կազմըւած էր, հոգեւորական եւ զինուորական աստիճաններով: Տեղական արքեպիսկոպոս մը իր տասնապետ փոքրաւորով եւ գեր - տեղական վարդապետ մը լաւիօրէն կը բաւէին զինուորներու հոգեւոր պէտքերուն: Նոր եկողներու պէտք չկար, որով վերջին եկողները հարկադրուեցան բաժնելու զինուորներու կեանքը, որ չունէր ոչ վանքին հանգիստը եւ ոչ ալ հանգստաւէտ անկողինները: Թափեցան բոլորը: Մէկ մէկ ղեկի եւ ճանապարհներ գտան, եւ եթէ յէշողութիւնս զիս չի խաբեր անարգարութիւն ընելու համար, Ցակոբ վրդ. Թաշճեան միակը մնաց պայտասակր կռնակը եւ հրացանը ուսին: Ան դարձաւ մեր Հայր Ցակոբը պահելով ամբողջ խանդն ու կորովը ու ժամ մը իր մօրուքէն:

Ան նոյնացաւ զինուորին հետ, բաժնեց անոր բոլոր զրկանքը համակերպութեամբ մը որ զինք պիտի տանէր մինչեւ անձնուրացութիւն, աշխատեցաւ ըլլալ միշտ զուարթ ու կատակող, խակապէս օգտուելով այն ազատութենէն զոր համազգեստը կը պարգեւէր իրեն:

Կիլիկեան կռիւներուն օրինակելի դարձաւ իր պազարիւնութեամբ եւ կեանքը արհամարհեց իր արի կեցուածքով:

Մեր գումարտակը, ուր ինք պարզ զինուոր մըն էր, առաջին յարձակումը կը կրէր Մարաշի գծին վրայ, Պէլ Փունար: Հայր Ցակոբ բլուրի մը կատարը պահակ էր խրամներէն քիչ հեռու, ոտքի վրայ, քարերով շրջապատ Թաքստոցի մը մէջ, Թիրախ ծառայելով Թշնամի գնդակներու: Եթէ մահուան վտանգը պիտի նկատենք փործառութը բոլոր առաքինութիւններու, մենք հակառակ մեր լարուած ուշադրութեան, չտեսանք վարդապետին նոյն իսկ գլուխ փոխել փորձելը:

Մարաշի նահանգը, զինուորներու հետքերուն կառչած են հազարաւոր դաղթականներ: «Թշնամին, բարեկամը, թուրքիոնը ձեռք ձեռքի տուած են հարուածելու համար այս դժբախտ ժողովուրդը», կը գոռար մեր տեղակալը ողբացեալ Միքլօ: Հայր Ցակոբ, երեք չորս օրուան անքուն եւ անօթութենէն յոգնած, իր մնացած ամբողջ ույժը նետած էր իր ազգակիցներուն օգնելու գործին: Ժամերան ինկած գաղթականները հաւաքելու պաշտօն ունեցող վերջապահներէն մէկը անպայման ինք կ'ըլլար:

Զօրանոցը թէ կռուի դաշտին վրայ լաւ ու օրինակելի զինուոր մը եղաւ ու մնաց ան: Եթէ չկրցաւ իրականացնել հազուատը հանողներէն ամենավերջինը ըլլալու իր ցանկութիւնը, այդ իր կամքէն բոլորովին անկախ պատճառներով էր: Իր ընկերներէն էին որդինք սահմանեցին այլ եւս հեռանալ:

Համեստ զարգացումով այս վարդապետը առանց խաչի, Աւետարանի եւ իմաստասիրական քարոզներու, զէն ի ձեռին կենդանի օրինակով պատուիրը արժանագրեց եկեղեցականութեան.

Զէնք հանձնողները լաւագոյն յիշատակներ միայն ունին իրմէ. եւ իր մահուան անակնկալ գուժը զանոնք կը տանի յուզիչ վերապրումներու:

Լեգէոնի պատմիչը երկիւղածութեամբ տեղ պիտի տայ իր զինուորի կեանքին ու գործին:

Ցաւակցինք իր յիշատակին:

Յ. ՆՇԱՆԵԱՆ

Հացանի խաղերը

= • =

Ձմեռը մօտ էր ... հասած չէինք մեր նպատակին, սակայն յուսահատիլը մեզի համար չէր, հրացանը մեզ պիտի վարձատրէր: Մենք կը հաւատայինք որ կը հասնի Ձմեռը:

Մեր սարերը իրենց ճերմակ վերարկուն հանած, արեւին տակ կը չորցնէին

Գարուններ, աշուններ իրարու կը յաջորդէին, եւ չեմ գիտեր թէ ինչո՞ւ կենաց ծառին պտուղը խակ կը մընար: Կարելի՞ է հասնիլ ստընթեր աղբիւրին ծարաւ մնալ ...

×

Կը հասնէր գարունը, եւ մեր Սասունի լեռները Գողգոթայի նման լերկ կը մնային. անոնք երբեք կանանչ չէին հագուեր, անոնց վրայ ծաղիկ չէր բացուեր:

Գողգոթան չծաղկած, Սասունի սարերը չէին կրնար ծաղկիլ

×

Կռուի առեն մեր խմբապետին խըրախոյսը մեզի համար ինկոյք կը համարուէր:

Մեր խմբապետը վիրաւոր, բերանը արիւն լեցուած, յորդոր կը կարդար, մեզ կը խրախուսէր, մեզի յոյս կուտար. յառաջ կը ձայնէր: Ան մեր նահատակներու բերնով մեզի կ'ըսէր.

— «Յառա՜ջ, ընկերներ, ամէն մէկ վէրք՝ ծաղիկի կը փոխուի ազատիկի սրտին մէջ»:

×

Անգամ մը եւս կը յաջողինք եւ կռուի Աստուածը մեզի կը ժպտի:

Մենք այնեամներու պէս մեր սարերէն վեր կը բարձրանանք. մեր յաղթութիւնը կատարեալ է. յաղթական, պահ մը հանգիստ կ'առնենք: Եւ ամենուս մտահոգութիւնը կ'ըլլայ թէ արդեօք, մեզմէ ո՞վ առաջ կը հասնի ու կը համբուրէ ազատ հայրենիքի գաւազանը ազգունի:

×

Ու քանի անգամ յուսախաբ, ջախջախուած, յանկարծակի առաւօտըղեչերի փոխուած կը տեսնէինք:

Մինչ մենք կը կարծէինք արդէն հասած մօտ մեր դրախտ հայրենիքին, կը տեսնէինք Թուրք զօրքերու բանակները պատնէշ պարիսպ քաշած մեր առջեւ:

Մեզի կը Թուէր՝ դրախտէն յանկարծ դժոխք փոխադրուած:

Կարելի չէր դիմադրել Թուրքին հզօր ուժին, բայց կարելի չէր նաեւ դաւաճանել մեր սրտին ձայնին. կռուելու եւ մեռնելու ուխտ մը ունէինք, զայն պէտք էր կատարել:

Դժոխավրէժ Թուրք բանակներուն դէմ կ'ապստամբէինք:

Մեր տարած յաղթութենէն վերջ, անմոռանալի էր վրէժխնդիր ցասումը Թշնամի զօրքին:

Ո՞վ կ'երազէր հաշտեցնել մեզ մեր ջարդարար գազան ցեղին հետ:

Մրրկի պէս ընդհարում կ'ունենայինք, կը նուաղէր փայլը մեր աստղին

Որսը շատ կ'ըլլար վիրաւ Մոզուբին

Խորտակուած էին մեր թեւերը, ջախջախուած էին մեր ոտքերը:

Ու նորէն մեր սիրտը մեզի կ'ըսէր.

— Յառա՜ջ ռազմիկներ, Տարօն ու Կարին ձեզ յաղթական կ'ուզեն զրկել:

Յառա՜ջ յաղթելու հաւատքով:

Կռուողն որ վստահ է ուժին, ապահով է անոր յաղթութիւնը:

×

Մեզ կը խրախուսէին նաեւ մեր լեռները: Անոնք կարծես մեզի հետ կամաւոր զինուոր գրուած, կը կռուէին, կը խափանէին յեղյեղընթաց արշաւը Թուրք բանակներուն:

Հրամանը ճակատագրին էր:

Անյուսութեան տմոյն ցասումը մեզ չէր կրնար վրդովել:

Կռուի մէջ մենք սորված էինք միշտ առել դաւաճան երկինքը:

Մենք զինուած էինք խիզախ յոյսերով:

Մենք զինուած էինք վեհապանծ հաւատքով

Մենք զինուած էինք անձնիշխան կամքով.

ՇԱՏՐՈՒԱՆ

⁂ Ներկայիս Հայաստանի մէջ կայ 10.000 *Հայերէն ձեռագիր, որուն* 7800*ը Երեւանի պետական Թանգարանին մէջ եւ* 1400*ը Էջմիածնի մէջ: Երուսաղէմի Հայոց վանքը ունի* 4000 *ձեռագիր, իսկ Վիեննայի Մխիթարեանները՝* 2 *հազարի չափ: Աշխարհի մէջ, հայ ձեռագիրներու ընդհ. թիւը մօտ* 20.000 *է: Ամենահին ձեռագիրը որ մեզ հասած է, կը պատկանի 9րդ դարուն:*

ՄԻՏՔ ԵՒ ԱՐՈՒԵՍՏ

Բարիլո՛յս, Ցոբ...

= o =

Բարիլո՛յս, բարեկամս Ցոբ: Դուն մէկն ես ամենահին ժամանակներու տարականոն մարդոցմէ, որոնց մասին խօսած ըլլան գիրքերը. Դուն Հրեայ չէիր, այլ եւս հիմա գիտենք թէ գիրքը, որ քու անունդ կը կրէ, աւելի հին է քան Հնգամատեանը: Եթէ Եբրայեցիները, որ քեզ Թարգմանեցին արաբերէնէ, Ծանօթ բառը գործածած են Աստուած կանչելու համար, գիտենք որ անոնք այդ բառը փոխ առած էին Փիւնիկեցիներէն եւ Եգիպտացիներէն, — այդ մասին կասկած չունին ճշմարիտ գիտունները: Սատանա բառն ալ եբրայերէն չէ, Քաղդէացւոց լեզուէն առած են, հիմա գիտենք ատիկա ալ:

Դուն կ'ապրէիր Քաղդէաստանի սահմաններուն վրայ. Քու մեկնիչներդ, իրենց արհեստին արժանաւորութեամբը, կը պնդեն թէ դուն կը հաւատայիր յարութեան, որովհետեւ աղբիւսին վրայ պառկած, ըսեր Գրքիդ ԺԹ. գլխին մէջ, թէ «փրկիչն իմ կենդանի է եւ ի վախճանի յարիցէ ի հողոյ: Հիւանդ մը որ առողջանալու յոյսն ունի, չի նշանակեր թէ կը հաւատայ յարութեան: Սակայն ես քեզի կ'ուզէի ուրիշ բան ըսել:

Խոստովանէ որ յայտնի շատախօս մըն էիր դուն, բայց բարեկամներդ քեզմէ աւելի շատախօս էին: Կ'ըսեն թէ ունէիր եօթը հազար ոչխար, երեք հազար ուղտ, հազար եզ, հինգ հարիւր մատակ էշ: Հաշուենք հարստութիւնդ:

Գրէ՛, եօթը հազար ոչխարդ	22,500
Երեք հազար ուղտդ	450,000
Հազար եզդ	80.000
Հինգ հարիւր էշդ	10.000
Ընդամէնը կ'ընէ	562.500

Ձեմ հաշուեր կարասիներդ, մատանիներդ, գոհարեղէններդ:

Ես քեզմէ հարուստ եմ եղած, ուրեմն: Ու թէեւ կորսնցուցի հարստութեանս մեծ մասը եւ հիւանդացայ քեզի պէս, այսուհանդերձ չտրտնջացի Աստուծոյ դէմ, ինչպէս բարեկամներդ կը մեղադրեն քեզ

Բնաւ գոհ չեմ Սատանայէն, որ քեզ մեղքի մէջ ձգելու եւ Աստուածդ մոռցնելու համար, Աստուծմէ արտօնութիւն կը խնդրէ, որպէսզի փճացնէ հարստութիւնդ եւ բորոտութեամբ վարակէ քեզ: Բայց այդպիսի վիճակներու մէջ է որ մարդիկ կ'ապաւինին Աստուծոյ: Եւ, ընդհակառակն, երջանիկ մարդիկն են որ կը մոռնան Աստուածը: Սատանան գաղափար չունի եղեր աշխարհի մասին, վերջն է որ ճանչցաւ անշուշտ:

Կինդ ալ լիրբին մէկն էր: Ընդունինք որ ինքնակոչ բարեկամներդ, մէկը Եղիփազը, Արաբիոյ Թեման քաղաքէն, միւսը Բաղդատ Սոքեցին, երրորդը Սոփար Նաամացին, կնոջմէդ աւելի անհանդուրժելի էին: Այնպիսի ձեւով մը համբերութիւն կը քարոզեն քեզի, որ մարդս ամենէն հեզն անգամ կ'ընդվզի: Երկար քարոզներ կը կարդան քեզի, աւելի ձանձրալի քան քարոզը խարդախ Վ...ին (Ամսթէրտամէն) եւ այսինչին, այնինչին:

Հաւանաբար չես գիտեր թէ ի՛նչ կ'ըսես, երբ կը գրես.— «Միթէ ծո՞վ եղեմ կամ վիշա՞պ, զի կարգեցեր զինեւ պահապան»: Թէ մէկը ասաչէն գիտեր թէ ի՛նչ կը պատասխանեն քեզի.— «Միթէ կանաչանա՞յ պըտու առանց ջրոյ, կամ բարձրանայցէ՞ կնիւն առանց ըմպելոյ»: Հրաշալի առածներ են ասոնք, մարդ մխիթարելու համար:

Սոփար Նաամացին քեզ կը մեղադրէ որ շաղակրատ ես, բայց սա քու ազնիւ բարեկամներէնդ գէթ մէկը սատանոց մը փոխ տուա՞ւ քեզի: Ես այդպէս պիտի չվարուէի: Մխիթարող բարեկամ շատ կը գտնես, օգնողն է որ չկայ: Ինչպէս մարդուն սիրտը կ'այրի, երբ երեք բարեկամ կ'ունենայ բայց կաթիլ մը ապուր չի տրուիր իրեն, իր հիւանդ վիճակին մէջ: Գիտեմ որ, երբ Աստուած քեզի վերադարձուց քու հարստութիւնդ եւ առողջութիւնդ, այդ քու պերճախօս բարեկամներդ չհամարձակեցան ներկայանալ առջեւդ.— Ցոբի բարեկամները ըսելը, այսպէս, առած դարձաւ այլ եւս:

Աստուած շատ դժգոհ մնաց բարեկամներէդ, եւ ուղղակի ըսաւ Եղիփազ Թեմնացիին.— «Մեղար դու, եւ երկոքին բարեկամք քո, զի ոչ խօսեցարուք առաջի իմ ճշմարտա»: Եւ զանոնք կը դատապարտէ եօթը զուարակ եւ եօթը խոյ մատաղ մորթելու, որովհետեւ ապուշ բաներ ըսին քեզի: Իսկ ես պիտի դատապարտէի, որովհետեւ չօգնեցին քեզի:

Կը խնդրեմ քեզմէ որ ըսես. ճի՞շդ է որ հարիւր քառասուն տարի եւս ապրեցար այդ փորձանքէն վերջ. Կը սիրեմ հաւատալ, որ երկար կ'ապրին պարկեշտ եւ բարի մարդիկը. բայց այդ պարագային արիկաներ պէտք է համարել ժամանակակից մարդիկը, որ այնքան կարճ կեանք մը ունին: (ՎՈԼԹԷՐ):

Մուսոլինի

— o —

Ֆրանսացի օրագրող մը այսպէս կը նկարագրէ Մուսոլինին.—

Օտարականները Հռոմ կուգան որքան տարուան հին յիշատակարաններ դիտելու ցանկութեամբ, նոյնքան մղուած Մուսոլինին տեսնելու փափաքէն Արդարեւ տեսակաւոր հետաքրքրութիւն մը առեղծուած է այս մարդուն շուրջ, որ տարիներէ ի վեր իր հեղինակութեան եւ կախարդանքին տակ կը պահէ բովանդակ Իտալիան: Լրագրողներ, գրագէտներ եւ զբօսաշրջիկներ ունկնդրութիւն կը խնդրեն իրմէ ամէն օր, բայց շատ քիչերն են որ բախտը կ'ունենան տեսնելու զայն: Ու կը գոհանան Տուչէն դիտելով պաշտօնական ընդունելութիւններու ժամանակ կամ Վենետիկի պալատին պատշգամէն խօսած պահուն: Մուսոլինի այն մարդը չէ որ պիտի գինովնար այսքան հետաքրքրութեան արժանանալով: Իր տեսակցութիւնները կարճ են, կը սիրէ քաշուած ապրիլ: Սակայն ով որ տեսած է զինք, չափազանց կը տպաւորուի: Տիրական եւ հեղինակաւոր, կը դերբէնէ բոլորին վրայ: Ասկէ կը ծագի այն աւանդութիւնը թէ Մուսոլինի դիկտատոր մըն է, յաղթանդամ մարմնով եւ անայլայլ դիմագծով, վճռական եւ տիրապետող: Ձեմ գիտեր ով, բսած է թէ Մուսոլինի «Նոնակայի գասական գլուխ» մը ունի:

Ճիշդ է որ Տուչէն կ'արտայայտէ տիրապետութեան կիրք մը, վերջապէս իր ուժին ու բախտին նշանը: Այսպէս է որ կարծես մագնիսականութեամբ կ'ազդէ իր շրջապատին վրայ: Կը պատմեն թէ բարձր պաշտօնատար մը, երբ օր մը Վենետիկի պալատը կը մտնէր, ներսէն լսելով Տուչէին ձայնը, համարձակութիւնը կորսնցուց, եւ դարձաւ եւ իր հրաժարականը ղրկեց:

Սակայն պետական մարդը որ է, կ'արգիլէ տեսնել եւ ճանչնալ բուն Մուսոլինին: Բարախուն սիրտով օժտուած մարդ մըն է ան: Գիւղացի ծընած, կը մնայ պարզակեաց, այլ զգայուն մարդ մը: Գիւղէն, առանց անցնելու քաղաքէն, կը մտնէ հոն ուր է հիմա: Հետեւաբար վրան ոչինչ «քաղաքէնի»: Ան պալատին մէջ տակաւին, կը պահէ պարզակեաց գիւղացիի իր նկարագիրը: Մուսոլինիի համակիրներէն ոմանք կ'ուզեն զայն տեսնել բիրտ ու վայրենի, ժայռի պէս անսասան: Բայց այդպէս չէ Մուսոլինի: Կը պատմուի որ երբ օտար օրագրողներու ընկերակցութեամբ Ջենովա կ'երթար, իր յածանաւը նաւահանգիստ մտած պահուն, շողակաթ ստուած մը մէջ, բլուրներէն ու տանիքներէն ծովածաւալ բազմութեան մը ծափահարութենէն եւ ողջոյններէն տպաւորուած, բոլոր եկեղեցիներու զանգակներուն ղօղանջիւնէն սարսռալով, լացա՜ւ Մուսոլինի, լացաւ հին դասական ձեւով,— թոյլ տալով որ թափին արցունքները, առանց կեղծ ամօթխածութեամբ մը սրբելու զանոնք: Դարձեալ, կը պատմուի թէ Մուսոլինի կուլար ամէն անգամ որ ներկայ կ'ըլլար Քորնէյլի ողբերգութեանց բեմադրութեան: Փաստ որ իւխանութիւնը չցամքեցուց բնածին յուզման իր աղբիւրը:

Այդպէս է որ Մուսոլինի կը փախչի հանդիսութիւններէն ու կը սիրէ ապրիլ մեկուսացած եւ ինքնամփոփ: Զարկելու եւ ընտանեկէր, իրիկուններ ընդհանրապէս կ'անցընէ զաւակներուն հետ, հետեւելով անոնց դասերուն եւ աշխատանքին: Եթէ նկատի չունենանք պետական մարդու իր աշխատանքները, վանականի կեանք մը կ'ապրի Մուսոլինի:

Իր ճաշերը շատ պարզուկ եւ աղքատիկ են,— ընդհանրապէս բանջարեղէն եւ պտուղ: Ջի ծխեր: Ոգելից ըմպելի չի գործածեր: Քիչ մը գինի, միայն պաշտօնական ընդունելութեանց պահուն: Ամէն օր մարզանք կը կատարէ, այնպէս որ գիրութեան նըշան ցոյց չի տար: Ճարպ չունի, այլ ջիղեր որ կրծքով կը ներշնչեն: Վերջապէս կ'ապրի գիւղացիի նման:

ԿԸ ԽՆԴՐՈՒԻ յօդուածագիրներէ եւ թղթակիցներէ իրենց գրութիւնները գրել թուղթին մէկ երեսին վրայ ընթեռնելի եւ մելանով:

խարարները. յայտարարեց թէ պատերազմական առանձները գործի պիտի ձեռնարկեն երկուշաբթի օր. «Վճիռները շատ խիստ պիտի ըլլան. Դատապարտեալներուն բոլոր ստացուածքները պիտի գրաւուին. Կառավարութիւնը կարճ ատենի մը համար պիտի դադրեցնէ սահմանադրական երաշխաւորութիւնները եւ խիստ մաքրագործման պիտի ենթարկէ վարչութեան բոլոր ճիւղերը, ջնջելով բոլոր կասկածելի տարրերը.

Վանապիններու թաղապետը պիտի սպաննէին Մէքքէի մեծ մզկիթին մէջ

— o • o —

ԵՐԵՔ ԴԱՒԱԴԻՐՆԵՐԸ ՍՊԱՆՆՈՒԵՑԱՆ ՏԵՂՆ ՈՒ ՏԵՂԸ

Մարտ 15ին երեք մոլեռանդ Իսլամներ փորձեցին սպաննել Վահապիններու թագաւորը, Իպնը Սաուտ եւ գահաժառանգը, Մէքքէի մէջ, երբ իր գաւկին՝ գահաժառանգ իշխան Ֆէյսալի հետ կը մասնակցէր Գուրպանպայրամի արարողութեան. Երեք դաւադիրները զինուած էին դաշոյններով.

Դէպքը տեղի ունեցաւ երբ թագաւորը եւ գահաժառանգը աւանդական անդաստանը կը կատարէին Քեապէին շուրջը (Կապա), աւատուն կանուխ, եւ Սեւ Քարին կը մօտենային չորրորդ անգամ. Այդ պահուն մարդ մը խոյացաւ իրենց վրայ, դաշոյն մը բռնած ափին մէջ. Անոր ետեւէն ուրիշ երկու հոգի ալ հասան, նոյնպէս դաշոյններով. Թագաւորը բռնեց առաջին մարդը եւ անդին հրեց. Դաւադիրը տեղն ու տեղը սպաննուեցաւ թագաւորին թիկնապահներուն կողմէ. Միւս երկուքը խոյացան թագաւորին վրայ, բայց իրենց նպատակին չհասած, գետին փռուեցան. Այս ամբողջ անցուդարձին մէջ գործօն դեր կատարեց գահաժառանգը, հակառակ հազարամեայ աւանդութեան որ կ'արգիլէ արիւն թափել այդ սրբավայրին մէջ. Հեռագիրը կ'ըսէ թէ թագաւորը չարունակեց լրացնել աւանդական արարողութիւնը, հակառակ համատարած յուզման. Պաշտօնական զեկոյցի մը համաձայն, դաւադիրները կատաղի մոլեռանդներ են, անդամ՝ Եէմէնի մէկ աղանդին (Զէյտի), որ չի հանդուրժեր Իպնը Սաուտի արդիական վարչաձեւութեան. Քննութիւն բացուած է, միւս մեղսակիցներն ալ երեւան հանելու համար.

Կարգը եկաւ F.ի (մակսանուն)

Աշխատանքի նախարարութիւնը պաշտօնական զեկոյցով մը կը ծանուցանէ թէ լրացած են Euվ սկսող մականուններու գործողութիւնները եւ կարգը եկած է F.ի. Ուրեմն, ինքնութեան եւ աշխատանքի թուղթերու նորոգման համար պէտք է դիմում կատարեն այն օտար աշխատաւորները (ազատական) որոնց պայմանաժամը լրացած է 1934 դեկտեմբեր 31ին եւ որոնց մականունները կը սկսին ֆրանսերէն F. տառով.

Իտալիա եւ Եուկոսլաւիա կը հաշտուի՞ն

Շատ կարեւոր փոփոխութիւն մը կը նշմարուի Եուկոսլաւիոյ եւ Իտալիոյ յարաբերութեանց միջեւ. Պելկրատի իտալական նոր դեսպանը խնամակալ իշխանին ներկայացնելով իր յանձնարարագիրը, ճառ մը խօսեցաւ որ բացառիկ է. «Ես յատկապէս պաշտօն ստացած եմ, ըսաւ, իմ կառավարութեանս վարչապետին կողմէ, յայտարարել ձեզի թէ իմ գործունէութեանս նպատակը պիտի ըլլայ դրական մերձեցում մը հաստատել երկու երկիրներուն միջեւ. Արտօնուած եմ կրկնելու թէ Իտալիա միայն բարեկամական զգացումներ կը տածէ Եուկոսլաւիոյ հանդէպ եւ միտքէն չանցըներ խանգարել անոր զարգացումը կամ հոգային ամբողջութիւնը, այլ ընդհակառակն կը ձգտի ամէն կերպով աջակցիլ, յանգելու համար սերտ եւ շօշափելի գործակցութեան մը եւ համաձայնութեան մը, քաղաքական թէ տնտեսական գետնի վրայ»։

Խնամակալ իշխանը պատասխանեց ջերմ շնորհակալութեամբ, հաստատելով թէ ծրագրուած գործակցութիւնն ու համաձայնութիւնը օգտակար պիտի ըլլան ոչ միայն երկու երկիրներու շահերուն, այլեւ խաղաղութեան ամրապնդման.

ԶԱՆԱԶԱՆ ԼՈՒՐԵՐ ՔԱՆԻ ՄԸ ՏՈՂՈՎ

ՕՏԱՐ ՎԻՃԱԿԱԳՐԵՐԸ արգիլուած ըլլալով, Լիւքսէնպուրկի պարզեւախաղին երրորդ չերտին համար բացառիկ արտօնութիւն տրուած է վերջին անգամ, քանի որ տոմսակները շատոնց շրջաբերութեան հանուած էին.

ՉԻՆՈՒՈՐԱԿԱՆ ԼՐՏԵՍՈՒԹԵԱՆ խնդրին հարցաքննութիւնը, որ կը տեւէր 4 ամիսէ ի վեր, վերջացաւ առջի օր. Դատի պիտի քաշուին 32 ամբաստանեալներ. Ասոնց տասը փախած են եւ պիտի դատուին ի բացակայութեան.

ՕԴԱՆԱՒ ՄԸ ՎԱՐ ԻՆԿԱՒ Գոհիրէ — Պաղտատի գծին վրայ, Էլ Արիշի մէջ. Օդանաւորդը եւ երկու զուիցերիացի ուղեւորներ մեռան, երկու անգլիացի ճամբորդներ ալ վիրաւորուեցան.

«ՅԱՌԱՋ»Ի ԹԵՐԹՕՆԸ (44)

ԽԱԶԱԳՈՂԻ ՅԻՇԱՏԱԿԱՐԱՆԸ

Գրեց՝ ՐԱՖՖԻ

Ես շատ անգամ տեսել էի (մինչեւ անգամ ամենատարօրինակի չարագործութիւններից յետոյ) թէ ինչպէս նա առանձնացած մեր իջեւանի մի անկիւնում, արտասուքը աչքերում աղօթում էր. Ինձ երբեք չէր պատահած տեսնել, որ նա անցկացնէր իւր առաւօտեան եւ երեկոյեան աղօթքները. Շատ անգամ երբ պատրաստւում էինք «գործի» գնալ, — տեսնում էի, որ նա ուշանում է. Երբ շտապեցնում էր. «փոքր ինչ սպասեցէք, դեռ աղօթքս չեմ վերջացրել»....

Դա փարիսեցութիւն չէր, դա նրա հաստատ հաւատն էր. Նա համոզուած էր, որ ամէն գործ, թէ բարի լինէր նա եւ թէ չար, պէտք էր աղօթքով սկսել եւ Աստուծոյ օգնութիւնը խնդրել.

Նա մինչեւ անգամ պաս էր պահում, կատարում էր հայկական եկեղեցու բոլոր տօները. Նրա թղթապահի մէջ կեղծ անցագրերի հետ միասին, կար մի փոքրիկ հայերէն օրացոյց, շատ անգամ նայում էր նրա մէջ, որ չմոռանայ, որ գիտենայ, թէ երբ պէտք էր պաս պահել, երբ պէտք էր ուտել, կամ երբ պէտք էր կատարել այս եւ այն տօնը.

Քաւոր Պետրոսը իւր հոգեւոր հասկացողութիւնների մէջ սաստիկ անհաւատ էր, իսկ իւր կրօնական համոզմունքների մէջ վերջին աստիճանի մոլեռանդ. Նա հաւատում էր, որ բացի Լուսաւորչի հօտից, ուրիշ քրիստոնեաներից եւ ոչ մէկը Աստուծոյ արքայութիւնը չի վայելի. Եւ այդ պատճառով սաստիկ նախանձախնդրութիւն ունէր դէպի Հայոց եկեղեցին.

Բայց ինչպէս կարելի էր միեւնոյն ժամանակ եւ խաչագող լինել եւ լաւ քրիստոնեայ.

Քաւոր Պետրոսի կարծիքով կարելի էր. Եկեղեցին ներող է. Եկեղեցին հէնց նրա համար է, որ սրբէ մեղաւորներին. Եթէ օրուայ մէջ եօթանասուն եւ եօթն անգամ մեղանչելու լինես, նա զօրեղ է ներէ. Խոստովանութիւն, պղջում, սուրբ հաղորդութիւն ընդունիր, այնուհետեւ դու արդար ես. Այդ հաւատը ունենալով եկեղեցու վերաբերութեամբ բոլոր խաչագողները. Նրանց մօտ մինը միւսին չէ խանգարում. Կարելի է եւ պաս պահել, եւ աղօթք անել, եւ սուրբերի բարեխօսութիւնը խնդրել, — կարելի է միեւնոյն ժամանակ եւ նոյն սուրբերի անունով սուտ երդուել, խաբել, գողանալ եւ այլն.

Խաչագողը ծիսապաշտ է. Կրօնի հոգեւոր, բարոյական մասը նրան անմատչելի է. Եկեղեցու հրահանգները կատարում է նա որպէս արարողութիւն, — իսկ խաբէութիւնը որպէս գործ.

Քաւոր Պետրոսը եւ նրա նմանները պատրաստ էին եկեղեցի կառուցանել, եւ միեւնոյն ժամանակ հարիւրաւոր ընտանիքների տունը քանդել, նրանց պատառ հացի կարօտ թողնել. Նա սովորած էր մէկ շրթունքով աղօթել, իսկ միւսով հայհոյել, սուտ խօսել. Նա պատրաստ էր մէկ ձեռքով ողորմութիւն տալ, միւսով յափշտակել աղքատին վերջին կոպէկը.

Գործողութիւնների այդ տարօրինակ հակասականութիւնը հաշտւում եւ ներդաշնակւում էր նրա մէջ ամենայն համաձայնութեամբ. Եւ նրա սիրտը միշտ խաղաղ էր, եւ նրա խիղճը միշտ անդորր էր, որովհետեւ ամէն մի մեղանչելու դէպքում նա ունէր մի «ապաստանարան» — եկեղեցին եւ մի միջնորդ իրան երկնքի հետ հաշտեցնելու համար — քահանան.

Քաւոր Պետրոսը այնպէս էր հասկանում կրօնի եւ եկեղեցու խորհուրդը. Նա մի այլանդակ քրիստոնեայ էր. Բայց նրա հաւատի անկեղծութեան վերաբերութեամբ կասկածելը — շատ սխալ կը լինէր.

Ե.

ԳՈՀԱՐՆԵՐ

Քահանային ճանապարհ գնելու հէնց միւս օրը, քաւոր Պետրոսը ինձ իւր մօտ կանչեց եւ ժպտելով ասաց.

— Մուրատ, ժանդարմաճառութեան համն էլ գնաց, պէտք է մի ուրիշ բանով զբաղուել.

Ես սովոր էի պատահում, որ նա ինձ հետ համաձայն անէր. Ես հարցրի.

— Այժմ ի՞նչ անենք.

(Շար.)

Հ. Յ. Դ.

Փարիզ

ՓԱՐԻԶԻ բոլոր խումբերը ընդհ. ժողովի կը հրաւիրուին վաղը Երկուշաբթի երեկոյեան ժամը 8.30ին, Au Claire de Lune սրճարանի վերնայարկը. Մէթրօ՝ Փլաս տ'Իթալի

Կարեւոր օրակարգ.

ՅԵՏ ԸՆԿ. Յ. ԱԿԻՆԵԱՆԻ ԳԵՐԵԶՄԱՆԻՆ

Ընկ. ՅՈՎՀ. ԱԿԻՆԵԱՆի մահուան քառասունքի առթիւ այց մը պիտի կատարուի իր գերեզմանին այսօր կիր. կէս օրէ վերջ, ժամը 3ին. Ժամադրավայր Մէթրօ՝ Փորթ տը Լա Վիլէթ.

Կը հրաւիրուին իր ընկերները եւ բարեկամները.

ԹԷՅԱՍԵՂԱՆ

ՖՐ. Հ. ԿԱՐՄԻՐ ԽԱՉԻ ԻՍԻ-ԼԷ-ՄՈՒԼԻՆՈՅԻ մասնաճիւղը «ԿԱՐՄԻՐ ԽԱՉԻ ՕՐ»ը կը տօնէ այսօր կիրակի, Մարտ 17ին

Գարակեօզեանի սրահին մէջ 45, Ruede la Défense. Issy.

Այսօր կիրակի, կէս օրէ վերջ ժամը 3ին

Կը խօսի ՏԻԿԻՆ Շ. ՄԻՍԱՔԵԱՆ

Խմբերգ, մեներգ եւ արտասանութիւն.

Տախսերու մասնակցութեան ֆիամար մեծերու 3, փոքրիկներու 1 ֆր.: Հաղորդակց. միջոց. — Մէթրօ Մէրի տը Իսիէն առնել 32 կամ 23 թիւ հանրակառք եւ իջնել կար տ'Իսի.

ԹԱՏԵՐԱԿԱՆ ՆԵՐԿԱՅԱՑՈՒՄ

24 Մարտ, կիրակի, կէս օրէ վերջ ժամը 3ին

Գարակեօզեանի սրահին մէջ, 45 Rue de la Défense. Իսի լէ Մուլինօ.

Métro' Maine d'Issy.

Ն. ԳՈՅԻԿԵԱՆ մեծ պատրաստութեամբ եւ մասնակցութեամբ Թ. ՔԻԼՕՅԵԱՆի եւ կարող ուժերու կը ներկայացնէ Սիմոն Էզմէքճեանի

«ՏԱՅԻ ԿԱՐԱՊԵՏ» (զաւեշտ 3 արար)

Տիրացի եւ զուարճութեան օր մը Իսի լէ Մուլինոյի մէջ.

Տեղերու գիներ 5 եւ 3 ֆրանք.

ԴԱՍԱԽՕՍՈՒԹԻՒՆ

Կազմակերպուած՝ Cercle d'Etudes Caucasiennesի կողմէ:

Վաղը Երկուշաբթի երեկոյ ժամը 8,30ին Sociétés Savantesի սրահին մէջ,

28, Rue Serpente, Paris (6). Métro Odéon.

Կը խօսի ֆրանսերէն ԱՌԱՔԵԼ ՄԱՐՈՒԽԵԱՆ

Նիւթ ունենալով Ferdousi et l'épopée iranienne dans la littérature arménienne et georgienne.

Տախսերու մասնակցութեան համար կը գանձուի 3 ֆրանք.

Le Gérant: H. STEPHAN
17, Rue Damesme, PARIS (13)
Imprimerie A. DER (AGOPIAN)

ՕՐԱԹԵՐԹ՝ ԱԶԳԱՅԻՆ, ՔԱՂԱՔԱԿԱՆ, ԳՐԱԿԱՆ

LE PREMIER QUOTIDIEN ARMENIEN EN EUROPE

HARATCH

(Fondé en 1925) :-: R. C. Seine 276.286

Directeur et Propriétaire : SCH. MISSAKIAN
Rédaction et Administration
ԽՄԲԱԳՐՈՒԹԻՒՆ ԵՒ ՎԱՐՉՈՒԹԻՒՆ
17, Rue Damesme, PARIS (13e)
Téléphone : Glacière 15 – 70
(ԵՐԹԵՒԵԿԻ ՀԱՄԱՐ՝ Métro : TOLBIAC)

ԲԱԺԱՆՈՐԴԱԳՐՈՒԹԵԱՆ ՊԱՅՄԱՆՆԵՐ,— ՏԱՐԵԿԱՆ ՎԵՑԱՄՍԵԱՅ ԵՌԱՄՍԵԱՅ

	ՏԱՐԵԿԱՆ	ՎԵՑԱՄՍԵԱՅ	ԵՌԱՄՍԵԱՅ
Ֆրանսա եւ գաղութներ	140 ֆրանք	70 ֆրանք	35 ֆր.
Անգլիա, Եգիպտոս, Զուիցերիա, Իտալիա	250 »	130 ֆրանք	—
Ամերիկա եւ ուրիշ Երկիրներ	200 ֆրանք	100 ֆրանք	—

ՍՐԵՔՇԱԲԹԻ 19 ՄԱՐՏ
MARDI 19 Mars 1935

11 ՐԴ ՏԱՐԻ - 11e Année Nº 2757 — Խմբագիր՝ ՇԱՒԱՐՇ ՄԻՍԱՔԵԱՆ — ԳԻՆ 50 ՍԱՆԹԻՄ

ՎԵՐՋԻՆ ԺԱՄ

ԳԵՐՄԱՆԻԱ ՊԱՏՌԵՑ ՎԵՐՍԱՅԼԻ ԴԱՇՆԱԳԻՐԸ

ՊԱՐՏԱՒՈՐԻՉ ԶԻՆՈՒՈՐՈՒԹԻՒՆ ՄԱՐՏ 16ԷՆ ՍԿՍԵԱԼ

ԽՈՐ ՅՈՒԶՈՒՄ ՓԱՐԻԶԻ, ԼՈՆՏՈՆԻ, ՀՌՈՄԻ, ՄՈՍԿՈՒԱՅԻ եւ ՈՒԱՇԻՆԿԹԸՆԻ ՄԷՋ

Նոր ռումբ մը պայթեցաւ շաբաթ օր, միջազգային քաղաքականութեան մէջ։ Ֆրանսա հազիւ քուէարկած էր զինուորութեան երկարաձգման օրէնքը, շաբաթ գիշեր, եւ ահա Պերլինէն հեռագիր մը կը հաղորդէր թէ Գերմանիա պարտաւորիչ զինուորութիւն հռչակած է մարտ 16էն սկսեալ։ Լուրը մայրաքաղաքէ մայրաքաղաք տարածուեցաւ կայծակի արագութեամբ, ընդհանուր յուզում պատճառելով ամէն տեղ։ Թերթերը խոշոր խորագիրներով կը ծանուցանէին.

ԳԵՐՄԱՆԻԱ ՊԱՏՌԵՑ ՎԵՐՍԱՅԼԻ ԴԱՇՆԱԳԻՐԸ

— ՎԵՐՍԱՅԼԻ ԴԱՇՆԱԳԻՐԸ ՄԵՌԱՒ...

— ՎՃՌԱԿԱՆ ՀԱՐՈՒԱԾ ՄԸ ՎԵՐՍԱՅԼԻ ԴԱՇՆԱԳՐԻՆ։

Ի՞նչ էր պատահած։ Մարտ 16ին գերմանական կառավարութիւնը կը հրատարակէր հրամանագիր մը, որ կը կոչուի «զինուորական վերակազմութիւն» եւ որ կը տրամադրէ.—

ՅՕԴ. 1.— Բանակին զինուորութիւնը կը կատարուի ընդհ. պարտաւորիչ ծառայութեամբ։

ՅՕԴ. 2.— Խաղաղութեան ատեն բանակը կը բաղկանայ 12 զօրաբանակէ, այսինքն 36 զօրաբաժինէ, մէջն ըլլալով ոստիկանական կազմակերպութիւնները որոնք մաս կը կազմեն զօրքին։

ՅՕԴ. 3.— Պատերազմական նախարարը պարտաւոր է անյապաղ ներկայացնել անհրաժեշտ լրացուցիչ օրէնքները, ի գործադրութիւն ընդհանուր պարտաւորիչ զինուորութեան։

Այսքանը, ինքնին, մահացու հարուած մըն է Վերսայլի դաշնագրին համար, որ խիստ սահմանափակման եւ որոշ կանոններու տակ առած է գերմանական բանակը 15 տարիէ ի վեր։

Դաշնագրին համաձայն (1919), Գերմանիոյ կանոնաւոր բանակը (Ռայխսվէր) պիտի բաղկանայ 100.000 զինուորէ, 12 տարուան ծառայութեամբ։ Միայն 5 առ հարիւրը կրնայ զինուորութիւնը ձգել պայմանաժամէն առաջ։ Այս բանակին 7 զօրաբաժինը պիտի ըլլայ հետեւակ, երեքը՝ հեծելազօր, իսկ ամէնը մէկ պիտի կազմեն երկու զօրաբանակ։

Յետոյ, ոստիկանութիւնն ալ, (Շուփօ) պիտի բաղկանայ 100.000 հոգիէ, պայմանաւ որ զինուորական նպատակներու չյատկացուին եւ հարիւրակներու կամ հատուածներու բաժնուին։

Արդ, իրականին մէջ, 1935ի սկիզբը գերմանական բանակը կը հասնէր 300,000ի։ Առանց թուահամարի գունդեր կազմուած են։ Կանոնաւոր զինուորներուն վրայ աւելցած են մարզական խումբեր, զինուորական պատրաստութեամբ։ 1922էն ի վեր ամէն տարի բանակին զինուորներէն հարիւրին 15—20ը կ'արձակուին, կազմելով պահեստի ուժ մը (տարեկան 60.000)։ Յետոյ, կամաւորներ կ'ընդունուին 18, նոյնիսկ վեց ամսուան համար։ Կազմուած են մասնագիտական վաշտեր, դաշնագրով արգիլուած զէնքերու համար (օդանաւ, թունաւոր կազ, հրասայլ եւայլն)։ Ոստիկանութիւնը կազմակերպուած է զինուորական առաջադրութիւններով։ Դարձեալ զինուորական նպատակներով կազմուած են օժանդակ (հիթլէրական) վաշտեր՝ որոնք ունին 100.000 զինավարժ քաղաքապահներ։

Դաշնագիրը այսպէս խախտելով եւ պարտաւորիչ զինուորութիւն հաստատելով, Գերմանիա կրնայ ունենալ 420.000էն 540.000 զինուոր (խաղաղութեան ատեն), իսկ ոստիկանութիւնն ալ պաշտօնապէս մաս կը կազմէ բանակին։ (Իւրաքանչիւր զօրաբանակը երեք զօրաբաժին կը հաշուէն, բոլորը մէկ՝ 36 զօրաբաժին, որ կրնայ բաղկանալ 8000էն 15,000 զինուորէ)։

Գերմանիա ունի նաեւ հինգ օդանաւային շրջաններ, մէկ ալ՝ ծովային գործողութեանց համար։

Գերմանական կառավարութեան յայտարարութիւնը ժողովուրդին

Հրամանագրին հրատարակութենէն անմիջապէս, Տօքթ. Կէօպլս, փրոփականտի նախարարը, կարդաց յայտարարութիւն մը որ ուղղուած է ժողովուրդին։ Յայտարարութիւնը բողոքելով Վերսայլի դաշնագրին զինուորական տրամադրութեանց դէմ, կը բացատրէ թէ Գերմանիա ինչո՛ւ քանի մը տարի համակերպեցաւ անոնց «Գերման ժողովուրդը եւ մասնաւորապէս անոր երբեմնի վարիչները համոզուած էին թէ՝ կատարելով Վերսայլի դաշնագրին զինաթափութեան տրամադրութիւնները, նոր շրջան մը պիտի բացուի միջազգային ընդհանուր զինաթափութեան։ Գերմանիա կատարեց իրեն պարտադրուած զինաթափութեան յանձնառութիւնները։ Դաշնակիցներու միջնորդութեան յանձնաժողովը հաստատեց այս պարագան։ (Յայտարարութիւնը այստեղ մանրամասնօրէն կը թուէ Գերմանիոյ ոչնչացուցած ռազմանիւթերը, ի գործադրութիւն Վերսայլի դաշնագրին, յետոյ կը շարունակէ) — Պատմութեան մէջ անօրինակ դաշնագրի մը այս գործադրութենէն յետոյ, գերման ժողովուրդը իրաւունք ունէր սպասելու որ միւս կողմն ալ կատարէր իր ստանձնած յանձնառութիւնները։ Բայց անոնք զանց ըրին իրենց պարտաւորութիւնները։ Ո՛չ միայն չկատարուեցաւ որ եւ է զինաթափութիւն որ համաստատ ըլլար գերմանական ապահովութեանց ոչնչացման, այլեւ զինարշաւի դադար իսկ տեղի չունեցաւ։ Ընդհակառակն, տեսնուեցաւ դարձեալ ամբողջ շարք մը պետութեանց սպառազինութեանց յաւելումը։ Պատերազմի ատեն հնարուած աւերիչ մեքենաները իրենց վերջին կատարելութեան հասան, շնորհիւ խաղաղութեան շրջանի գիտական մեթոտիկ աշխատանքին։ Ցամաքային հզօր զրահաւորումներ հաստատուեցան։ Նոր մեքենաներ շինուեցան ճակատամարտի եւ ամրակոծութեան համար։ Անընդհատ եւ սարսափելի յառաջդիմութիւններ կատարուեցան։ Վիթխարի նոր թնդանօթներ շինուեցան, ինչպէս եւ հրձիգ եւ հեղձուցիչ նոր ռումբեր։ Այդ օրէն ի վեր, աշխարհ կը թնդայ նորէն պատերազմի աղաղակներով, իբրեւ թէ երբեք համաշխարհային պատերազմ եղած չըլլար, ոչ ալ Վերսայլի դաշնագիր։ Յարանուն սպառազինութեամբ օժտուած այս ռազմունակ պետութեանց մէջտեղ, Գերմանիան կը մնար անզրահ մը՝ զուրկ որ եւ է ուժէ, անպաշտպան բոլոր վտանգներուն առջեւ»։

Այս առթիւ յիշելով 1931էն ի վեր կատարուած բանակցութիւնները, որոնք ձախողեցան, կը շարունակէ.

— «Այս պայմաններուն մէջ, Գերմանիոյ կառավարութիւնը հարկադրուեցաւ ինք անձամբ ձեռք առնել անհրաժեշտ միջոց մը՝ վերջ տալու համար անկարողութեան եւ զինաթափութեան այս որքան անարժան նոյնքան վտանգաւոր վիճակին որ պարտադրուած էր մեծ ժողովուրդի մը եւ մեծ կայսրութեան մը։ Այս որոշումը տուած ատեն ան կը դատէր այնպէս ինչպէս Պոլտուին, իր վերջին ճառին մէջ,— Երկիր մը որ տրամադիր չէ իր պաշտպանութեան համար անհրաժեշտ միջոցները ձեռք առնելու, երբեք բարոյական կամ նիւթական ուժ պիտի չունենայ այս աշխարհին մէջ։ Գերմանիոյ ներկայ կառավարութիւնը ուրիշ բան չուզեր բայց միայն բարոյական եւ նիւթական ուժ մը, այն ինչ որ անհրաժեշտ է պահպանելու համար խաղաղութիւնը Գերմանիոյ եւ առաւել իսկ Եւրոպայի համար։ Հետեւաբար Գերմանիա շարունակեց ընել ինչ որ իր կարողութեան սահմանին մէջ էր եւ կրնար ծառայել խաղաղութեան։ 1.— Ցանոնց իր բոլոր դրացիներուն առաջարկեց ոչ-յարձակման դաշինքներ կնքել — 2. — Լեզու գտաւ իր արեւելեան հարեւանին հետ (Լեհաստան) — 3.— Վերջնապէս հանդիսաւոր հաւաստիք տուաւ Ֆրանսայի թէ Գերմանիա Սարի հարցին կարգադրութենէն յետոյ այլեւս որ եւ է հողային խնդիր չպիտի յարուցանէ այսուհետեւ Ֆրանսայի հանդէպ։ Գերմանական կառավարութիւնը, պատմութեան մէջ հազուադէպ օրինակով մը, քաղաքական եւ նիւթական ծանր զոհողութիւն մը կատարելով, կը կարծէ ստեղծած ըլլալ անհրաժեշտ նախապայմանը՝ վերջ տալու համար մրցակցութեան մը որ դարերով տեւած է երկու մեծ ազգերու միջեւ։

Արդ, գերմանական կառավարութիւնը ցաւով կը հաստատէ թէ, ամիսներէ ի վեր յարանուն վերազինում մը կը կատարուի աշխարհի մնացեալ մասին մէջ։ Ան խորհրդային Ռուսաստանի 101 զօրաբաժինէ, այսինքն 960.000 կազմ եւ պատրաստ զինուորներէ բաղկացած բանակին մէջ կը տեսնէ սպառ մը զոր կարելի չէր նախատեսել Վերսայլի դաշնագիրը խմբագրած ատեն։

Երբ ուրիշ պետութիւններ ալ նմանօրինակ միջոցներ ձեռք կ'առնեն արտակարգ արագութեամբ, կը նշանակէ թէ մեռելի գրուած է այն ատեն հռչակուած զինաթափութիւնը։ Գերմանական կառավարութիւնը չուզեր մեղադրանք ուղղել որ եւ է պետութեան, բայց հարկադրուած է հաստատել թէ Ֆրանսա, երկամեայ զինուորութիւն հաստատելով, մէկդի կը դնէ այն գաղափարը որ կը տրամադրէր կարճատեւ զինուորութիւն հաստատել։ Այս պայմաններուն մէջ, գերմանական կառավարութիւնը անկարելի կը գտնէ աւելի ուշացնել այն կարգադրութիւնները որ անհրաժեշտ են երկրին ապահովութեան համար, կամ նոյնիսկ ծածկել զանոնք։ Հետեւաբար, եթէ Գերմանիա, պատասխանելով Պոլտուինի 1934 նոյեմբեր 28ի ճառին, ի լոյս կը հանէ իր մտադրութիւնները, այդ կ'ընէ հետեւեալ նկատումներով.—

Առաջին՝ գերման ժողովուրդին ներշնչել այն համոզումը եւ ազդարարել միւս պետութեանց, թէ գերման կայսրութեան պատիւին եւ ապահովութեան երաշխաւորութիւնը նորէն յանձնուած է, այսօրուընէ սկսեալ, գերման ազգի սեփական ուժին։

Երկրորդ՝ նշանակելով ձեռք առնուած միջոցներուն տարողութիւնը, հերքել այն վերագրումները թէ գերման ժողովուրդը կը ձգտի զինուորական գերակայութիւն հաստատել Եւրոպայի մէջ։ Իբրեւ պահակը ազգին պատիւին եւ շահերուն, գերման կառավարութիւնը ուրիշ բան չուզեր եթէ ոչ ապահովել ուժի այն քանակութիւնը որ անհրաժեշտ է ոչ միայն կայսրութեան ամբողջութիւնը պահպանելու, այլեւ յարգել տալու համար Գերմանիան միջազգային ասպարէզին մէջ, իբրեւ աջակից ընդհանուր խաղաղութեան ապահովման։

Որովհետեւ, օրուան այս ժամուն, գերմանական կառավարութիւնը կը կրկնէ գերման ժողովուրդին եւ բովանդակ աշխարհի առջեւ թէ՝ վճռած է երբեք չանցնիլ այն սահմանը որ անհրաժեշտ է ապահովելու համար գերմանական պատիւը եւ պետութեան ազատութիւնը։ Միեւնոյն ատեն, կառավարութիւնը հաստատ յոյս կը յայտնէ թէ՝ գերման ժողովուրդը, վերագտած ըլլալով իր պատիւը, պիտի կրնայ, կատարեալ անկախութեամբ եւ իրաւունքներու կատարեալ հաւասարութեամբ, իր աջակցութիւնը բերել աշխարհի խաղաղացման, խաղաղօրէն գործակցելով միւս ազգերուն եւ կառավարութեանց հետ։

Յաղթականներուն խուճապը եւ գաղտնի ժողովները

Լուրը հազիւ տարածուած, արտակարգ խորհրդակցութիւններ սկսան յաղթական պետութեանց մեծ մայրաքաղաքներուն մէջ։ Փարիզի մէջ, արտաքին նախարարը տեսակցութիւն մը ունեցաւ անգլիական դեսպանատան գործակատարին հետ։ Թերթերը զօրաշարժի ենթարկեցին իրենց թղթակիցները, «հեղինակաւոր» կարծիքներ իմանալու համար։ Անգլիոյ նախարարները օրէնքէն շեղելով, երկու անգամ բացառիկ նիստ գումարեցին կիրակի օրով, առանց որ եւ է զգացում դուրս տալու։ Բուն նախարարական խորհուրդը գումարուեցաւ երէկ, երկուշաբթի, վերջնական որոշում տալու համար։

Ոչ միայն ֆրանսական մամուլը, այլեւ անգլիականը, իտալականը, լեհականը, ռուսականը, ամերիկեանը եւ միւսները զանազան ձեւերով կը շեշտեն կացութեան ծանրութիւնը։ Նոյնիսկ Մ. Նահանգներուն մէջ աղէտ մը կը համարուի Հիթլէրի նոր անակնկալը։ Թէեւ Մ. Նահանգները չեն մասնակցած Վերսայլի դաշնագրին, բայց Գերմանիոյ հետ կնքուած առանձին դաշնագրին մէջ, արձանագրուած են Վերսայլի դաշնագրին զինուորական տրամադրութիւնները, հետեւաբար ամերիկեան կառավարութիւնն ալ հարկադրուած է ուշադրութեամբ հետեւիլ կացութեան էւոլիւցիոններուն։

ԱՐԻ ՖՐԱՆՍՈՒՀԻ ՄԸ ԵՒ ԻՐ ԲՈՂՈՔԸ

ԽՄԲ.— Խորին յուզումով եւ շնորհակալութեամբ կը հրատարակենք այս գեղեցիկ նամակը, որուն պատճէնը հաղորդուած է մեզի, բոլորովին ինքնաբերաբար։

Այս տողերը ընենք բէ՝ միւս ազնիւ ֆրանսացին, Պ. Yves Carlier (Մարսէյլ), որուն արդար բողոքը հրատարակած էինք մարտ 3ին, բազմաթիւ երախտագիտական նամակներ ստացած է մասնաւորապէս ֆրանսական դպրոցներու հայ աշակերտներէ եւ աշակերտուհիներէ, եւ պարտք սեպած է զատ-զատ պատասխանել [illegible]

Protestation contre l'Injurieux Article «L'ARMENIE DE PARIS»

Messieurs Fayard & Cie. Paris

Ce qui m'incite à vous écrire c'est la note encadrée du No 223 que vous avez jugé utile d'ajouter sous l'enquête relative aux étrangers en France de votre reporter Lucien Rebatet.

En effet, je m'attendais bien à ce que vous receviez des protestations, mais cela m'étonne fort que vous ayiez reçu des approbations; en tout cas, je ne crois pas que ces dernières puissent concerner les Arméniens. D'ailleurs votre note en forme de réponse évasive n'était pas plus mâle que votre article intitulé «L'Arménie de Paris», j'ai été indignée en le lisant.

Comment votre reporter peut-il se permettre de salir aussi bassement une race qu'il ne connaît pas, car il ne siffit pas de se promener un jour dans une des nombreuses rues assez tristes de la banlieue Parisienne pour, dans un article, injurier un peuple, qui, au contraire, aurait droit à des égards.

Je suis Parisienne, de parents Parisiens, de grands-parents Alsaciens (mon grand'-père fut volontaire de la guerre de 1870). Ne croyez pas que je m'étale de trop sur ce sujet, car hélas, dans notre douce et libre France cela devient maintenant aussi nécessaire que de l'autre côté du Rhin

Vivant depuis 3 années dans un milieu arménien, je ne puis qu'apprécier toutes les qualités d'intelligence, de coeur, de courage, d'honnêteté (et j'en passe...) que je constate chez ceux qui m'entourent (et ils sont nombreux).

Je plains sincèrement ce pauvre M. Rebatet qui ne connaît qu'un violoniste et un conteur Arméniens. Comment se permet-il d'appeler son reportage «Une Grande Enquête» avec de si pauvres exemples?

Pour ma part (ma nouvelle famille contient un directeur industriel, un architecte, un avocat, un docteur, 4 intellectuels sur 4 hommes), je me trouve dans un milieu essentiellement intellectuel où chaque unité a une valeur.

Une des causes de leurs défaites, c'est que ce petit peuple, justement trop cultivé et trop civilisé dans sa terre d'Orient, n'a pas l'esprit guerrier et batailleur des Cosaques ou des Musulmans, plus primitifs. Même en notre 20ème siècle il faut convenir que c'est un défaut et donner raison au proverbe: «la loi du plus fort...».

Il ignore, ce cher M. Rebatet, qu'en 1915 ce petit peuple de 3 millions d'âmes donnait 500.000 martyrs pour avoir pris fait et cause pour la France et ses Alliés, que lorsque les Légions de volontaires Arméniens traversèrent Marseille, la populationfrançaiseles acclamait en criant«Vivent les Arméniens», qu'à ce moment on leur promettait notre appui pour leur indépendance et que depuis les Alliés et nous autres n'avons rien fait pour eux (lire le livre très intéressant et très impartial du grand homme d'état NANSEN «L'Arménie et Le Proche Orient»).

Les Arméniens, dès leur jeune âge, à Constantinople et ailleurs,apprenaient dans nos écoles de propagande à nous aimer et à considérer la France comme un des pays le plus hospitalier et le plus juste.

Ils sont venus, malgré le déchirement que l'on doit éprouver à quitter leur sol natal, leurs biens, avec encore l'espoir dans le coeur de trouver sur cette terre si acceuilllante, paraît-il, un endroit où s'abriter et travailler à nouveau avec ardeur.

La plupart des Arméniens causent si parfaitement le français, qu'un oeil aussi peu exercé que celui de M. Rebatet ne peut certainement pas les reconnaître. Ils s'assimilent très bien à nous, leurs enfants, Français pour la plupart, aiment notre

Donc, en conclusion, non seulement je vous conteste le droit de les critiquer et désapprouve les mesures draconiennes prises par les autorités contre eux, mais j'estime qu'on leur doit des égards tout spéciaux d'hospitalisation en attendant l'obtention pour eux du droit de vivre comme un peuple libre.

Jane HECKLI
22. Avenue de Metz. 22
ROMAINVILLE (Seine)

Փարիզի մէջ կը յուսան թէ Անգլիա եւ Իտալիա Ֆրանսայի կողմը պիտի բռնեն, հաւաքական ձեռնարկ մը կատարելու համար։ Մեծ յոյսեր դրուած են նաեւ Խորհրդային Միութեան վրայ, որուն մամուլը ուժգնօրէն կը ձաղկէ Գերմանիոյ նոր քաղաքականութիւնը։ Փարիզ եւ Հռոմ Լոնտոնի որոշման կը սպասեն։ Հռոմի համաձայնութեամբ, Ֆրանսա եւ Իտալիա պարտաւորուած են խորհրդակցիլ, եթէ միակողմանի գործում կատարուի հաշտութեան դաշնագիրներուն դէմ։ Նոյն յանձնառութեան տակ կը գտնուին Անգլիա եւ Ֆրանսա, Լոնտոնի համաձայնութեամբ (3 փետրուար)։ Ուրեմն, Անգլիոյ առաջին գործը պիտի ըլլայ բացատրութիւն պահանջել Գերմանիայէն։ Տրուելիք պատասխանէն կախում ունի Սըր Ճոն Սայմընի այցելութիւնը, որ նշանակուած է մարտ 24ին եւ որ կրնայ ջուրը իյնալ։

⁂ Տեղական մամուլը թէեւ խորապէս յուզուած, դէպքերը կը դատէ որոշ լրջութեամբ։ «Թան» գրել կուտայ թէ ուղղակի շահագրգռուած պետութիւնները չեն կրնար անտարբեր մնալ Գերմանիոյ նոր կարգադրութեան հանդէպ։ «Տէմպ» կը գրէ — «Պէտք է միանգամ ընդ միշտ կրկնենք թէ խաղաղութիւնը կախում ունի միայն խաղաղասէր ժողովուրդներու միութենէն եւ ուժէն։ Ուրիշ ամէն բան ցնորք է»։ «Մաթէն» — «Գերմանիոյ ձեռնարկին առաջին, անմիջական եւ առողջ արդիւնքը պիտի ըլլայ գօտեպնդել խմբակցութիւնը այն պետութեանց որոնք վճռած են ամրապնդել իրենց ապահովութիւնը եւ պահպանել խաղաղութիւնը»։

Պատասխանելով թղթակցի մը հարցումներուն, մարաջախտ Փէթէն, որ ջերմ կուսակից է զինուորութեան երկարաձգման, յայտարարեց.

— «Օրուան լուրը պաշտօնապէս կը հաստատէ վիճակ մը որ, աւա՛ղ, շատոնց յայտնի էր մեզի»։ Իսկ Զօր. Վէկան, ազգայնական նախորդ պետը, գրել տուաւ «Գերմանական կառավարութեան որոշումը պիտի բանայ աչքերը անոնց որ չեն ուզեր տեսնել։ Զարմանքի չմատնուեցան բոլոր անոնք որոնք լաւատեղեակ էին Գերմանիոյ զինուորական մտադրութեանց։ Կը յուսամ թէ դէպքին ծանրութիւնը պիտի փութացնէ Ֆրանսայի

(Լուրերու շարունակութիւնը կարդալ Դ. էջ)

ԳԻՒՂԸ ԵՒ ԽՈՐՀՐԴԱՅԻՆ ԻՇԽԱՆՈՒԹԻՒՆԸ

Խորհրդային ներքին կեանքին մէջ առաջնակարգ դեր է վերապահուած գիւղին։ Եւ դա շատ բնական է, որովհետեւ երկրի բնակչութեան երեք քառորդը գիւղացիներէ կը բաղկանայ, իսկ ազգային տնտեսութեան մէջ գիւղատնտեսութիւնը մեծ կշիռ ունի։

17 տարիներու տիրապետութեան շրջանին, համայնավար կուսակցութիւնը շատ անգամներ փոխած է իր գիծը գիւղին հանդէպ։ Եղած են թէ բուռն պայքարի եւ թէ հաշտութեան ու զիջումների շրջաններ։ Իշխանութիւնը դիմած է յարձակողականի ու բոլոր միջոցները գործադրած, բայց յաճախ ալ տեղի է տուած, նահանջի դիմելով։ Այդ ներքին հակամարտութիւնը մեծ վնասներ է հասցուցած երկրին տնտեսութեան։

Իշխանութեան գլուխ անցնելով, համայնավարները բոլոր համայնացման ուղին բռնեցին։ 1917էն մինչեւ 1921 Թուականը ռազմական կոմունիզմն իր ամբողջ ընթացքով երկիրը նետեց սովի ու համաճարակներու ճիրաններուն մէջ՝ խլելով միլիոնաւոր զոհեր։ Գիւղացին դիմեց ինքնապաշտպանութեան եւ Թուրքաստանի շարք մը շրջաններուն մէջ տեղի ունեցան ապստամբական շարժումներ։ Իշխանութիւնը տեղի տուաւ եւ բռնեց նահանջի ճամբան։ 1921-ի մարտ ամսուն յայտարարուեցաւ նէպը, որու իմաստը հետեւեալն էր. վերցնել գիւղի հանդէպ գործադրուած բռնի միջոցները, հաստատել հարկային կանոնաւոր ձեւ, ազատ առեւտուրի իրաւունք. Գիւղացին ազատութիւն ստացաւ անհատական նախաձեռնութեամբ զարգացնելու իր տնտեսութիւնը։

Սակայն, իշխանութիւնը ազատութիւն տալով գիւղատնտեսութեան յառաջդիմութեան, միաժամանակ գիւղը համարեց կթան կով եւ քամեց անոր վերջին հիւթերը։ Գիւղացին նորէն ըմբոստացաւ եւ 1924—25 ական ահաբեկումներու եւ ապստամբութեանց շրջան մը. Իշխանութիւնը հարկադրուած նոր զիջումներ կատարեց — գիւղէն վերցուեցան ռազմական կոմունիզմի մնացորդները, գիւղացիին արտօնութիւն տրուեցաւ կապալով առնել պետական ագարակ հողեր եւ առանց սահմանափակումի մշակներ վարձել։ Անհատական լայն հնարաւորութիւններ ստեղծուեցան թէ գիւղի ներսը եւ թէ գիւղին ու քաղաքին միջեւ։ Բազմաթիւ անհատական գիւղացիներ ընտրուեցան գիւղական եւ շրջանային խորհուրդներու մէջ եւ, որ գլխաւորն է, արտօնուեցաւ մասնաւոր դրամագլխի դէմ պայքարի միջոցներու չդիմել եւ պետութեան ու մասնաւոր դրամագլխի միջեւ յարաբերութիւնները դասաւորուեցան ազատ մրցման հիմերով։ Գիւղը ուժեղ վերելք ունեցաւ եւ, օրինակ, Հայաստանի մէջ, բերքը անցաւ նախապատերազմեան չափերը։

Տնտեսական զարգացման գագաթնակէտին, երկրի ներսը բարձրացաւ նաեւ անհատական գիւղացու քաղաքական կշիռը։ Համայնավար վարչաձեւերն այլեւս վտանգի տակ էր։ Իշխանութիւնը հրաժարեցաւ «երեսները դէպի գիւղ» նշանաբանէն եւ գիծ նոր քաղաքականութեան մը,— դասակարգային ուժեղ պայքար եւ ճնշարարութեան։

Սակայն երկրի ճարտարարուեստացումը պէտք ունէր նիւթական միջոցներու։ Արդէն սպառած էր ցարական շրջանէն մնացած ժառանգութիւնը, չէր յաջողած արտաքին փոխառութիւն կնքել եւ խորհրդային թղթադրամն ալ արժէք չունէր։ Միակ աղբիւրը նորէն կը մնար գիւղը։ Գիւղացին տեղի չէր տար եւ իշխանութիւնը դիմեց վարչական միջոցներու։ Ի պատասխան այս նոր քաղաքականութեան, գիւղացին հրապարակէն քաշեց պաշարը, վիժեցուց հացամթերման գործը եւ սահմանափակեց ցանքերու տարածութիւնը, որոնց հետեւանքով մնացածս տուժեց թէ ներքին եւ թէ արտաքին առեւտուրը։

Գիւղին եւ իշխանութեան միջեւ ծագած այս նոր պայքարի շրջանին էր, որ 1928 աշնան մշակուեցաւ հնգամեակի ծրագիրը, որու հիմնական նպատակն էր՝ երկրի ճարտարարուեստացում ամենակարճ ժամանակամիջոցին եւ գիւղական տնտեսութեան ընկերվարական վերակառուցում։ Բնական է, որ առանց գիւղին օժանդակութեան, հնգամեայ ծրագիրը չէր կրնար իրականանալ։ Իսկ գիւղը բացայայտ թշնամանք ունէր իշխանութեան հանդէպ։

Այս թշնամանքը իշխանութիւնը կը վերագրէր անհատական գիւղացիներու գերակշռութեան եւ մանր տնտեսութիւններու ձեւին։

Ուրեմն պէտք էր կոտրել անհատականատէր գիւղացիին դիմադրական կարողը, փոխել մանր տնտեսութեան ձեւը եւ գիւղատնտեսութիւնն առնել պետական հսկողութեան տակ։ Այն ատեն պետութիւնը կրնար գիւղէն ստանալ ճարտարարուեստացման համար անհրաժեշտ միջոցներ եւ քաղաքի բնակչութեան ու արտածման համար հայթայթել հարկ եղած քանակով մթերքներ։ Այս նկատումներով էր որ ծնունդ առաւ կոլխոզացման (հաւաքական տնտեսութիւն) գաղափարը։

Գիւղի համայնացումը կատարուեցաւ ահարեկման ու բռնի միջոցներով։ Գիւղացին կը պատասխանէր ցանքերու ալ աւելի կրճատումով, գործիքներու փչացումով, անասուններու ոչնչացումով եւ զինեալ ըմբոստութեամբ, որ մասնաւոր ծաւալ ընդունեցաւ նաեւ Հայաստանի մէջ։ Ինչպէս որակեցին այդ ընդդիմադիրները, երկրին մէջ կատարուեցաւ «գիւղացիութեան զինուորական — աւատական շահագործում»։

Աւատական կարգերու վերականգնացման հետեւանքն այն եղաւ, որ ասելի չափերով նուազեցաւ բերքը։ Միայն Հայաստանի մէջ, բաղդատելով Նեպի շրջանին հետ, բերքը 44 առ հարիւր անկում ունեցաւ։ Իշխանութիւնը ստիպուեցաւ հացի բաշխումը կատարել տոմսերով եւ կտոր մը հաց ստանալու համար, ժողովուրդը ժամերով կարգի կը սպասէր։ Սովի ուրուականը կախուած էր երկրի գլխուն եւ շարք մը շրջաններու մէջ, մասնաւորապէս Հիւսիսային կովկաս եւ Ուկրայնա, բազմաթիւ մարդիկ մեռան անօթութենէ։ Հացի պակասը խիստ զգալի էր նաեւ Հայաստանի մէջ։

Իսկ թէ անասուններու թիւը որքան կրճատուեցաւ, երեւան կուգայ համամիութենական խորհուրդներու 7րդ համագումարին տրուած զեկուցումէն (Ջերնով) — «1929էն մինչեւ 1932 մենք ունեցանք անասուններու թիւի յառաջատուական նուազում։ Խոշոր եղջիւրաւոր անասուններու համար 1929ին 67,1 միլիոն գլուխը 1932ին իջած էր մինչեւ 40,7 միլիոնի, ձիերու թիւը՝ 34,6 միլիոնէն — 12,6 միլիոնի, խոզերունը՝ 23,4 միլիոնէն — 11,6 միլիոնի, ոչխարներուն եւ այծերունը՝ 147 միլիոնէն — 52 միլիոն գլխի»։

Դժբախտաբար, Հայաստանի Հողագործական գործավար Մամիկոնեանը, Երեւանի մէջ կազմակերպուած խորհուրդներու համագումարին տուած իր զեկուցման մէջ թուական տուեալներ չի ներկայացներ։ Միայն կը յայտարարէ, որ Հայաստանի անասուններու թիւը խիստ նուազում է ունեցած 1930, 1931, 1932, եւ 1933 թուականներուն։ Միայն 1934ն է, որ նուազումը կանգ է առած եւ սկսած է անասուններու աճում։ Այսպէս, օրինակ, խոշոր եղջիւրաւոր անասուններու թիւը աւելցած է կէս տոկոսով։ Իսկ Արթիկի, Ախտայի, Արարատի եւ Դարալագեազի շրջաններուն մէջ, անասուններու նուազումը շարունակուած է նաեւ 1934ին...

Թէ 1934 Հայաստանի բերքը ի՞նչ վիճակ է ունեցած, այդ մասին նոյնպէս քար լռութիւն կը պահուի։ Միայն փոխ վարչապետ Մամիկոնի քննադատութենէն կը պարզուի, որ շարք մը շրջաններու մէջ (Բասարգեչար, Մարտունի, Ապարան, Ախտա), հացաբոյսերու բերքը մէկ հեկտարէն 4 կենդինար է եղած։

Գիւղատնտեսութեան այս [illegible] կացութիւնն ըմբռնելու համար, անհրաժեշտ է գիտնալ, որ Հայաստանի հացաբոյսերու բերքը մէկ հեկտարէն եղած է, 1913ին 8,3, 1926ին — 9,5 եւ 1932ին — 5 կենդինար։ Ուրեմն 1934ին բերքը աւելի պակաս է եղած, քան թէ նոյնիսկ գիւղատնտեսութեան ամէնէն ծայրայեղ անկման շրջանին։ Ցուցանք, որ Մամիկոնի յիշատակած շրջանները բացառութիւն կը կազմեն։

Գիւղատնտեսութեան այս ողբերգական վիճակին առջեւ խոր՞. իշխանութիւնը կը հարկադրուի նորէն նահանջի եւ զիջումի ճամբան բռնել. Նախ գիւղացիներուն կը թոյլատրուի, պետութեան հանդէպ իրենց պարտականութիւնները կատարելէ վերջ, շուկայ հանել հացին եւ մթերքներու աւելցուքը։ Կը զեղչուին պարտքերը, սերմացուները կը տրուի, կը լուծուին գիւղական շրջանները յատուկ լիազօրութիւններով ուղարկուած խմբակները եւ կը վերանայ հացը դրքոյններով բաշխելու ձեւը։ Որոշ նկատումներով, իշխանութիւնը զիջումներ կ'ընէ նաեւ քաղաքական տեսակէտէն։

Իրենց զեկուցումներու մէջ, թէ Մոլոտով եւ թէ զինուորական փոխ գործավար՝ Տուխաչեւսկի, առանձնապէս շեշտեցին, թէ Խորհրդ. Միութեան համար պատերազմի վտանգը ներկայիս աւելի սպառնական է։ Հաւանական պատերազմի պարագային, անշուշտ վճռական դեր վերապահուած է գիւղին։ Եւ որպէսզի գիւղացին սիրաշահեն, կառավարութիւնը ոչ միայն տնտեսական զիջումներ ըրաւ, այլ եւ քաղաքական՝ տալով հաւասար, գաղտնի եւ ուղղակի ընտրական իրաւունք։

Այնպէս որ, խորհրդային սահմանադրական փոփոխութիւնը կատարուեցաւ ոչ միայն արտաքին, այլեւ ներքին քաղաքական նկատումներով։

Այդ բոլորէն զատ, մշակուեցաւ կոլխոզներու համար նոր կանոնագիր մը, որու կարեւորութիւնն նկատի առնելով, կ'անդրադառնանք առանձին։

ԱՇՈՏ – ԱՐԾՐՈՒՆԻ

ԹԱՆ ԳԼՈՒԽԸ

Բ.

Բայց Բարեգործական Ընդհանուր Միութիւնը այս խնդիրներուն մէջ ամբողջովին Հ. Յ. Դաշնակցութեան դէմ պայքարող է։ Ու դեռ աւելին կայ, Հ. Բ. Ը. Միութիւնը ինքզինքը Ազգ հռչակած է։ Ամերիկեան Նպաստամատոյցը Ազգային Յանձնաժողովութեան կ'ըսէր. «Որքան որ դրամ հայթայթէք գաղթականական եւ որբախնամ գործին համար, նոյնքան ալ ես կը տրամադրեմ»։ Դրամը կուտար, բայց իր կամքը չէր պարտադրեր։ Հ. Բ. Ը. Միութիւնը փոխանակ նախաձեռնութիւն, եռանդ գրգռելու, այս մեթոդը որդեգրելու, կ'ըսէ.— «Ձեզի նպաստ կուտամ, բայց պայմանաւ որ ենթարկուիք իմ որոշումներուս»։ Հ. Բ. Ը. Միութեան վարիչները ազատութեան լոյս քաղաքէն այսպիսի կամք մըն է որ կը ջանան պարտադրել ժողովուրդի մը, որ 1860էն ի վեր սահմանադրական կեանք է ապրեր, անցեր է ընդ հուր եւ ընդ սուր, որուն զաւակներէն շատ քիչեր կրնան քամակ ծռել առաջ կամ անոր կամքին առջեւ։

Հ. Բ. Ը. Միութեան այս ընթացքին մէջ բարեգործական եւ մշակութային մտահոգութի՞ւն կայ թէ քաղաքական մոլուցք, չեմ բանտ տեսաւութիւն, որովհետեւ իր վարիչները մազ ու մօրուք ճերմկցուցած մարդիկ են։

Եւ մոլուցքի ազդեցութեան տակ շրջապատը արհամարհելու տկարութիւնը այնքան է տատտկացեր, որ Հայոց առաջին Վարժապետանոցին տնօրէն կարգեցին Գ. Վահան Թէքէեանը, մարդ մը, որ ուսուցչութենէ այնքան կը հասկնայ, որքան աստած–նարոյժ մը ակնաբուժութենէ։ Գ. Վահան Թէքէեան, գոնէ այնպէս կը կարծեմ, այդ վարժապետանոցին մէջ կրնար ըլլալ ամենաչատար Հայոց լեզուի եւ գրականութեան ուսուցիչ, այն ալ պայմանով որ հաստատութեան տնօրէնէն (որ ըլլալու է մեր ամէնէն լաւ պատրաստուած մանկավարժը) սորվէր, թէ ինչպէս պէտք կուտան մայրենի լեզուի քերականական կանոնները, ինչպէս կը կազմեն շարադրութեան մը յատակագիծը եւն., եւն.։

Ընդունինք, որ այսքանով իսկ ներողամտութեան տկարութիւնը ունեցայ աւելի արդարակորութեր պիտի բաեն, թէ Գ. Վահան Թէքէեան ոչ թէ առաջին հայ վարժապետանոցին, այլ ոչ մէկ տեսակի հայ վարժարանի մէջ ուսուցիչ չի կրնար ըլլալ, քանի որ հայկական Եռագոյնը նմանցուցեր է կեղծուած դրամի, իսկ հայկական Եռագոյնի յարգանքն ալ՝ դրամանենգութեան կամ առօր մօտ ուրիշ բանի մը..

Հ. Բ. Ը. Միութիւնը, եթէ ըլլար անաչառ բարեգործական միութիւն, պիտի յօժարէր փնտռել տալ իրականութեան մէջ լաւագոյն մանկավարժը, այլ ոչ թէ ի մէջ այլոց ուսուցիչ մը, որուն մեծագոյն յատկութիւնն է ատատկագոյնս հայհոյել հայկական եռագոյնին եւ զայն յարգողներուն։

Մելքոնեան եղբայրները միլիոն դիզեցին, իրենց առեւտրական ձեռնարկներուն մէջ յարմար մարդը ընտրելով յարմար տեղը, իսկ անոնց կտակը գործադրող Հ. Բ. Ը. Միութիւնը անյարմարագոյն մարդը կարգեց Մելքոնեան հաստատութեան տնօրէն։

Հ. Բ. Ը. Միութեան վարիչ մարդիկ Փարիզ կը բնակին եւ անշուշտ գիտեն, թէ ֆրանսական վարժապետանոցները ի՛նչ կազմակերպութիւն ունին։

Միայն այս անուանումը ապացուցան մարտահրաւէր մըն է նետուած հայ ժողովուրդի երեսին։ Իշխանութեան գեղծում մը այսքան կրնայ ըլլալ։

Այս է, այսպէս է Հ. Բ. Ը. Մ ը, հետեւաբար չի կրնար քաշուիլ պայքարի կրկէսէն, եւ դուր վաստակ պիտի ըլլար անոր խելքը առնել կանչել։

ՀՕԿը.— Հօկի մասին իմ կարծիքս ոչ այսօրուան կարծիքս է, ոչ ալ երէկուան, անոր կազմութեան առաջին օրէն զայն կոչեր եմ ՀՕԹ։ Ինչո՞ւ։

Որովհետեւ Հայաստանի Օգնութեան Կոմիտէն պէտք չունէին ոչ Հայաստանի խորհրդային կառավարութիւնը, ոչ ալ Հայաստանի ժողովուրդը։ Առանց մասնաւոր՝ մարմնոյ մը գոյութեան ալ Սփիւռքի հայութիւնը իր օգնութիւնը յանձնէն արդէն կուտար Հայաստանի խորհրդային կառավարութեան։ Հայրենիքի Օգնութեան Մարմինը՝ Հօմը՝ կազմուած Զինադադարի վաղորդայնին՝ անխտրիր բոլոր տարրերու գործակցութեամբ՝ շարունակեց նոյն ոգեւորութեամբ գործել, երբ Հայաստան խորհրդայնացաւ։ Հօմի կազմալուծումէն վերջ — հետեւանք քէմալականներու Գալիա մուտքին — կարելի էր զայն վերակազմել դարձեալ մասնակցութեամբը անխտիր բոլոր տարրերուն, կամ անոր ստանձնած գործը՝ նպաստ հաւաքում եւ առաքում ինչպէս եւ Ներգաղթի կազմակերպութիւն եւ յարակից աշխատութիւնները վստահիլ Հ. Բ. Ը. Միութեան։

Հօկ, այսինքն Հայաստանի Օգնութեան Կոմիտէ կազմելու պէտքին գոյութիւնն իսկ կասկածելի դարձուց զայն։ Եւ յետոյ, Հօկի կազմութեան առեն որդեգրուած խորականութիւնը ա՛լ աւելի զգացուց այդ կասկածը. եւ տարի չանցած երեւան եկաւ Հօկի կազմութեան նախապաշող քաղաքական միտ բանին։ Պարզուեցաւ, որ Հօկը հայրենիքի օգնութեան կոմիտէ չէ, այլ քաղաքական կազմակերպութիւն, խորհրդային վարչաձեւի փրոփականտի բոյն։

Հօկը բացայայտօրէն իբրեւ այդ կը գործէ հոն՝ ուր կարելի է. իսկ ծածկուած կը մնայ հոն՝ ուր առօր յարմարութիւնը չկայ։

Հայաստանի կառավարութիւնը եթէ Սփիւռքի հայութեան նպաստին պէտք ունի, կրնայ բրալ Հօկ կազմելով.բայց սիրալի հաւանականութիւնը չկայ,քանի որ Շահվերտեան եւ ուրիշներ շատ լաւ տեղեակ էին Սփիւռքի տրամադրութեան Հայաստանի վերաշինութեան հանդէպ։

Հայաստանի կառավարութիւնը խորհրդային փրոփականտի պէտք ունէր Սփիւռքի հայութեան մէջ, իր մղձաւանջին՝ Հ. Յ. Դաշնակցութեան, ազգայնական հայութեան դէմ պայքարի ալ մը պատրաստելու անհրաժեշտութիւնը տեսաւ ան եւ իբրեւ այդպիսին՝ կազմակերպեց Հօկերը։

Հօկը, այդպէսով ազգայնական հայութեան հակադիր մարմին մըն է։

Քանի որ այս է Հօկը, քանի որ Հայաստանի օգնութեան կոմիտէ չէ, այլ խորհրդային փրոփականտի մարմին, ստիպուած է իբրեւ այդ գործել։ Կազմալուծել ազգային մարմինները, Հայր. Միութիւնները, պայքար բանալ «Մեր Հայրենիք»ի, Հայկական եռագոյնի, «Մայիս 28»ի դէմ եւ փառաբանել խորհրդային վարչաձեւը։

Երբ այս իսկ է իրականութիւնը, ծիծաղելի անհեթեթութիւն է անոր հետ խօսիլ, որ քաշուի քաղաքական պայքարի կրկէսէն, եւ աւելորդ ջանք կ'ըլլայ անոր խելքը առնել կանչել.քանի որ խելքը գլխին քաղաքական մարմին է, գիտէ թէ ի՛նչ կ'ընէ եւ ինչո՛ւ կ'ընէ։

Ինչպէս որ չենք կրնար համոզել Հ. Բ. Ը. Միութիւնը, որ դադրի քաղաքականութիւն խաղալէ, ա՛լ աւելի քիչ կրնանք առաջարկել, որ Հօկը զբաղի իր անունին համապատասխան գործով։

Այս երկուքը պիտի շարունակեն իրենց պայքարը ազգայնական հայութեան դէմ։

Ուրիշ բան յուսալը լոկ պատրանք է։

«Հ. ԿՈՉՆԱԿ».— Այս թերթը Ամերիկայի հայ աւետարանականներու պաշտօնական օրգանն է։ Խմբագիրները պատուելիներ են, առանց եւսն կան հայ բողոքական ջոջ դրամատէրներ (այդ դրամատէրները, որոնք իրենց դրամը կը նախընտրեն նուիրելու քրիստոնէութեան տարածման, քան թէ Հայաստանի վերաշինութեան, հայ մշակութային զարգացման). կայ նաեւ ամերիկեան միսիոնարական կազմակերպութիւնը, որուն ամէնէն կարկառուն դէմքը Աստուածոյ մարդ տեսաւ հայկական աւետարաններու մէջ, որովհետեւ առեւանգուած Հայուհիներու միջոցով քրիստոնէութիւնը պիտի տարածուէր մահմետական աշխարհին մէջ։ Առանց ամէնուն համար՝ խմբագիր, ջոջ, դրամատէր եւ միսիոնարականութիւն՝ գերակշիռ նպատակ է աւետարանականութեան տարածումը։ Ապազգային էին հայրենի հողին վրայ, ապազգային կը մնան այժմ՝ Ամերիկայի մէջ։

Անոնց բնական ճակատն է հակազգային ճակատը։ Ջանանք կարելի չէ խախտել այդ ճակատէն եւ ... իրաւունք ալ չունինք, քանզի անոնք կոչումնունինիրկել աշխարհը եւ հայազգը «բառն Աստուածոյի» քարոզչութեամբ ...

Բայց անոնք չմնացին այդքանով. իջան պայքարի կրկէսը, փափկանկատութիւնն իսկ չունենալով չէզոք հանդիսատես մնալու մայր եկեղեցւոյ ծոցին մէջ ծայր առած պառակտումին, այլ, ընդհակառակն, քրիստոնեայ բարոյական ըմբռնումներուն ներհակ ուժգնութեամբ պառակտումը հրահրեցին. եւ փոխանակ կողմերուն զգաստութեան, չափաւորութեան հրաւէր կարդալու, փոխանակ իբրեւ չէզոք կողմ՝ հաշտարարի դերը ընտրելու, ապազգային ճակատին ամէնէն նենգ, ամէնէն խարդախամիտ զինուորագրեալները եղան։

Արդարեւ, Ամերիկայի պառակտումը սկսաւ Շիքակոյի ցուցահանդէսին։ Առաջնորդ Դուրեան եպիսկոպոս կը պահանջէ որ հայկական եռագոյնը վար առնուի, որպէսզի ինքը հանդէսին ներկայ ըլլայ

«Հ. Կոչնակը» եթէ քրիստոնեայ է, եթէ քրիստոնէութեան քարոզիչն է, միջամուխ պիտի չըլլար պայքարին եւ պիտի չծափահարէր եպիսկոպոսի այս գրգռիչ ընթացքը, այլ եթէ կարծիք մը կ'ուզէր յայտնել, պիտի ըսէր, թէ ան, իբրեւ եկեղեցւոյ հայր, իբրեւ հովուապետ հովիւ, ներկայ պիտի չըլլար այդ ցուցահանդէսին եւ ատնակոխ չընէր զգացումներն անոնց, որոնք իրենց արեան գինով նուիրականացուցեր էին հայկական եռագոյնը։

«Հ. Կոչնակը» պանծացուց Դուրեան եպիսկոպոսի այդ անմտութիւնը։

Աւելին կայ. Դուրեանի հրաւէրով եւ իր կողմէ նշանակուած անձի նախագահութեամբ օրինաւորապէս գումարուած Երեսփ. Ժողովը ապօրէն հռչակուեցաւ հակառակորդներու կողմէ։ «Հ. Կոչնակ»ին կը մնար բացարձակապէս չէզոք ըլլալ հայ եկեղեցւոյ մէկ պաշտօնէական շուրջ ստեղծուած պայքարին մէջ։ Այս էր բնականը, ուղիղը, եթէ այդ թերթը վարողները աւետարանական ըմբռնումի մարդիկ էին, այլ ոչ թէ քաղաքականութեան գործակալներ։

«Հ. Կոչնակը» օր մը օրանց իր ըլլալապատէն չլսեց ձայն մը, որ զինքը իր տեղը նստեցնէր։ Ընդհակառակն, իրենք գիտեն, թէ ինչ քաշքշութիւններ, ինչ խրախուսանքներ ստացան այդ անմիջական շրջապատէն.

Պատահեցաւ Դուրեան եպիսկոպոսի ցաւալի սպանութիւնը։ Հ. Յ. Դաշնակցութեան Ամերիկայի Կ. Կոմիտէն պաշտօնապէս եւ վճռապէս մերժեց ո եւ է մասնակցութիւն այդ սպանութեան մէջ։

Հակառակորդներու գործին կուգար սպանութիւնը վերագրել Դաշնակցութեան։ «Հ. Կոչնակ» ամէնէն զարշելի խմբագրականներ գրեց՝ «անմեղ ենք» աղաղակողները եկեղեցիստահաց ընելու համար եւ անոնց մահավճիռին մէջ գտաւ բերկրանք աւետիս։ Եւ այժմ ճղակոտոր կ'ըլլայ այդ դատապարտութիւնը անվերադառելի ընելու համար, վաղն ալ ողբալու համար — ո՛չ — լաց — անոնց մահը։

ՌՈՒԲԷՆ ՏՕՆԱՊԵՏԵԱՆ

Հ. Յ. Դ.

ՎԵԹԵՐԱՆՆԵՐՈՒ ՑԱՆՑ

ՑԱՆԿ 11

Տիկին Ազնիւ Գազազեան՝ իր ամուսնին՝ Գէորգ Գազազեանի մահուան տարելիցին առթիւ	50
Նախորդ գումար՝	1735
Ընդհ. գումար՝	1785

ՀԱՒԱՔԱԿԱՆ ՀՊԱՏԱԿՈՒԹԻՒՆ...

Քաղաքական վերիվայրումներու այս օրերուն խմառութիւն դարձած է սառը դուռներ բախել։ Ազգային իշխանութեան բացակայութիւնը ազատ ասպարէզ է բացած արկածախնդիրներուն։ Ժողովուրդի ցաւերը համաքելու ցանկութեամբ միջոցներ կ'առաջարկեն։ Իբրեւ հիմնական դարման հաւաքական հպատակութեան խնդիրը կ'արծարծեն։

Կարգ մը թերթեր եւ հոսանքներ, իրենց ետին ունենալով մութ եւ կասկածելի ուժեր կ'ամբաստանեն դոյդ Օֆիսները, Միացեալ Յանձնաժողովը։ Զաւեշտական խօսքեր կ'արտասանեն, կարծելով, թէ հաւաքական հպատակութեան դիմումը կրնայ արգիլել անբաղձալիներու երկրէն արտաքսումը եւ կարգադրել անկանոն թուղթեր ունեցողներու խնդիրը.

Անոնք տարիներ շարունակ կը քննադատեն, յաճախ քաւութեան նոխազ կը դարձնէին նախորդ շրջանի (1914էն առաջ) ղեկավարութիւնը, ըսելով թէ ան միամտօրէն կը հաւատար դաշնակիցներուն, Եւրոպացիներուն։ Այսօր, առանց խրատուելու անցեալի դասերէն, ներկայի մեր «գործիչներն»,այսօր աւելի քան երբեք կործանարար միամտութեամբ, եթէ ոչ չարամտութեամբ կը խաբեն ժողովուրդը։

Հաւաքական հպատակութեան հարց մը դրած են հրապարակի վրայ։ Ի՞նչ է սակայն հաւաքական հպատակութիւնը։ Վերջի շրջանի մեր գաղթական պատմութիւնը յանձնառուակ փաստեր ունի այս մասին։ Հայաստանի Հանրապետութեան կործանումէն, Իզմիրի աղէտէն յետոյ, հայութիւնը ուղեկորոյս՝ օտարներու ապաւինեցաւ։ Թուրքիոյ յաղթական բանակը հարիւր հազարաւոր Հայեր քշեց իր երկրի սահմաններէն։ Հայութիւնը տեղաւորուեցաւ մեծ մասով Սուրիոյ, Յունաստանի, Ֆրանսայի եւ Պուլկարիոյ մէջ։ Ընդհանուր տարագրութեէն ազատուածներու մէկ մասն ալ անցաւ Իրաք, Իրան, Ռումանիա, եւ այլուր։

Օտարութեան զանուածն բաժակը ցմրուր քամեց գաղթական ժողովուրդը։ Խորհրդային իշխանութիւնը Լօզանի մէջ մեծ յոյսեր շողացնելով, Հայաստանի [illegible] եւ Գ. Վարդանեան ներգաղթը հալածեցին։ Ժողովուրդի մեծ մասը սակայն մնաց օտարութեան մէջ, ենթակայ հալածանքներու եւ բազմազան նեղութեանց։ Խորհրդային Հայաստանը հպատակութիւն անգամ զլացաւ թափառական ժողովուրդին։

Տասը տարիէ ի վեր Յունաստան ապաստանած հայութիւնը ընդհանուր հպատակութիւն կը խնդրէ. տարիներ շարունակ ազգային իշխանութիւններըը եւ կազմակերպութիւնները յունական կառավարութեան դռները զարկին, խոստումներ առին, առանց արդիւնք լսեցին եւ սակայն Յունաստանի հայութիւնը հպատակ չդարձաւ։ Մեր բարեկամ եւ բախտակից Յունաստանը իր բնական դաշնակից Հայերուն մերժեց փաստօրէն հաւաքական հպատակութիւնը։

Պուլկարիա ապաստանած հայութիւնը տակաւին Նանսէնեան անցագիր ունի։ Զկամութիւն չկայ հոն՝ալ, սակայն հաւաքական հպատակութիւնը իբրեւ անհասանելի երազ կ'օրօրէ ժողովուրդը։ Նոյնը Ռումանիոյ մէջ եւ այլուր։ Սուրիոյ կացութիւնը տարբեր է եւ խոհեմութիւն պիտի ըլլար չխօսիլ այդ մասին։ Ո՞ր շահը պիտի թելադրէր որ եւ է կառավարութեան Հայերը զանգուածօրէն հպատակ ընդունիլ.

Տնտեսական եւ մանաւանդ քաղաքական տագնապի այս օրերուն,երբ ամէն պետութիւն կամ կառավարութիւն չինական պատեր կը քաշէ իր երկրի շուրջ, երբ մաքսային եւ սահմանային բոլոր կէտերը կը գոցուին օտար ներխուժումի առջեւ, կը հարցնենք. ո՞ր կառավարութիւնը կը համարձակի հաւաքական հպատակ դարձնել օտարները։ Յայտնի է,թէ ի՛նչ զգուշաւորութեամբ կ'ենթարկուին անհատական խնդրարկուները։ Ի՛նչ միջնորդութիւններ, դրամներ կը ծախսուին եւ նորէն տարիներ շարունակ պատասխանի կը սպասեն յաճախ ապարդիւն։ Ո՞ր կառավարութիւնը խմբովին խոշոր զանգուած մը հպատակ կ'ընդունի, քաջ գիտնալով, որ այդ հաւաքականութեան մէջ կրնան գտնուիլ անբաղձալի մարդիկ, անբարոյականներ, քաղաքական անյուսալի տարրեր, աշխատանքի անընդունակ եւ երկրի պաշտպանութեան համար անարժէք բազմութիւն մը։ Իւրաքանչիւր պե–

ռութիւն, այդպիսի բրած առեն նկատի կ'առնենայ քաղաքական, թաթոյական, նիւթական շահ: Կա՞յ արդեօք այդ չափը ներկայիս: Թաղաղ եւ բռնակալ պայմաններու մէջ իսկ նկատի կ'առնուին շարք մը պայմաններ, խնդիրը դրական ձեւով լուծելու: Կա՞ն այդ պայմանները ներկայիս.

Քաղաքացի դառնալու հիմնական պայման կը համարուի.—

1 Անհատի եւ հաւաքականութեան գիրքին ձուլման ենթարկուելու պատրաստ: Լեհերու պարագան լաւ օրինակ է ցոյց տալու որ այնքան ալ դիւրին լուծուելիք հարց չէ:

2 Ստուարացնել զինուորներու թիւը.

Որո՞նք են այն տարրերը, որ կըլլացնեն այս պայմանը՝ երիտասարդներ 21էն մինչեւ 35—38 տարեկան: Նկատելի է, որ օտարներու պզտիկները մեծ մասամբ փոքր տարիքէն հպատակ կը դառնան, անոնք արդէն կը համարուին թնդանօթի միս: Երիտասարդութեան մէկ խոշոր մասն ալ [illegible] ըմբռումներով հպատակ դարձած են: Ծերերը, կիները եւ 40էն վեր [illegible] անպէտ են երկրին պաշտպանութեան համար: Ցետոյ, ո՞վ բսաւ, որ հայրենազուրկ զանգուածները, պատերազմի առեն, պատերազմի պարագային, տուեալ պետութեան կողմէ չեն օգտագործուիր: Ամերիկայի օրինակը դեռ շատ թարմ է մեզի, ո՞ր պետութիւնը պիտի պաշտպան կենայ պատերազմի առեն Հայերուն եւ թոյլ չտայ, որ զինուոր առնուին կամ աշխատցուին:

3. Մշակոյթի եւ ճարտարարուեստի ասպարէզներուն մէջ օգտակարութիւն ունի՞ հայութիւնը եւրոպական որ եւ է պետութեան համար, բացի պալքանեան երկիրներէն: Եւրոպացիները շատ առաջ գացած են մեզմէ: Մենք, դժբախտաբար, չենք կրնար մրցիլ իսկ անոնց հետ ու մանաւանդ առաջնակարգ դիրքեր գրաւել եւրոպական որ եւ է պետութեան մէջ վերոյիշեալ ասպարէզներուն մէջ:

Հայերը քաջածանօթ են ներածումի եւ արտածումի գործին, սակայն անհասներ են, որ այդ գործը կեդրոնացուցած են իրենց ձեռքը եւ կառավարութիւնները երկրին շահը նկատի առնելով արդէն դիւրութիւններ կուտան անոնց: Շարք մը ճիւղերու մէջ եւս Հայերը կրնան օգտակար ըլլալ, ինչպէս կօշիկի, սակայն կառավարութիւնները կ'օգտուին գործարանատէրերու դրամէն, խախտմնութենէն, գործարանի բանուորները սովոր կը պարտադրեն առնել բնիկներէն: Օրինակները բազմաթիւ են:

4. Ժողովրդի աճում: Երկրին մէջ ծնածներու խոշոր մասը հպատակ կը դառնան այս կամ այն ձեւով: Լաւ ասպատ են ձուլման: Տարէցները անօգուտ եւ թերեւս վնասակար են այդ խնդրի լուծման մէջ:

Երկարենք: Ո՞րն է վերջապէս այն հիմնական կէտը, որ պիտի հարկադրէր որ եւ է կառավարութիւն, մանաւանդ անտեսական այս կացութեան մէջ Հայերը հպատակ ընդունիլ, եւ այն ալ զանգուածային կերպով: Ակդե՞ք ա՞յն, որ ժամանակին կազուած ենք դաշնակիցներու հետ կողք կողքի: Զարմանալի եւ անթոյլատրելի միամտութիւն: Տասը — տասնեւհինգ տարի՝ մեր Եւրոպա գալուն պատ չէ — դա՞ մեզի հասկնալու դաշնակիցնե-

ՆԱՄԱԿՆԵՐ ԼԻԲԱՆԱՆԷՆ

ԺՈՂՈՎՐԴԱԿԱՆ ՊԱՅՔԱՐ ԾԽԱԽՈՏԻ ՄԵՆԱՇՆՈՐՀԻՆ ԴԷՄ

Հայերս լաւ կը ճանչնանք Թրքական այն մաշխատու ընկերութիւնը որ կը կոչուէր Ռէժի: Այս ընկերութիւնը անշուշտ սահմանափակուած չէր միայն Փոքր Ասիոյ շրջանին մէջ, այլ իր գործունէութեան դաշտը կ'երկարաձգուէր ամէն ուր որ մահիկը կ'իշխէր:

Մենաշնորհի օրէնքներով զինուած, այդ ընկերութիւնը տարիներ շարունակ շահագործած է Միրձ. Արեւելքի ժողովուրդները՝ պատերազմէն առաջ, իսկ նոյն ալ հիմնուելով իր մենաշնորհին, տակաւին կը շարունակէր իր կեղեքումները կարգ մը վայրերու մէջ, ինչպէս հովանաւորեալ երկիրները՝ Սուրիա եւ Լիբանան:

Տեղացի ժողովուրդը զզուած էր այդ ընկերութենէն, կ'ատէր թրքեւ թշնամի մը, եւ այդ պատճառով, երբ քանի մը տարի առաջ պայմանաժամը լրացաւ, Պ. Խուռէի վարչապետութեան օրով եւ այս վերջինին ջանքերուն շնորհիւ վերջ տրուեցաւ Ռէժիին եւ հաստատուեցաւ ազատ մրցակցութիւնը, ժողովուրդը մեծ գոհունակութեամբ ընդունեց եղած կարգադրութիւնը: Այդ օրէն սկսեալ տեղացի դրամատէրներ, Սուրիոյ եւ Լիբանանի շատ մը վայրերուն մէջ գլանիկի գործարաններ բացին, սահմանեալ բուռն մրցակցութիւն մը որուն շնորհիւ ծխախոտին որակը բարձրացաւ եւ գիները աժանցան: Այն ատենն որ, վիճակագրութեան մը համաձայն, աշխարհի մէջ ամէնէն աժան գնով, հօս էր որ կը ծախուէր ծխախոտը:

Գանտոբոլի դրութիւնը միայն այս բարիքը չէր որ կուտար ժողովուրդին: Նախ գիւղացին որ ծխախոտ կը մշակէր, իր ապրանքին տէր դարձաւ, իր ուզած գնով եւ իր ուզած մարդուն ծախել իր ապրանքը: Ցետոյ, ժողովուրդին դրամը կը մնար տեղացի դրամատէրներու քով — ծխախոտի դրամը դադրեցաւ այլ եւս արտածման ապրանք դառնալէ: Իսկ ուրիշ կարեւոր առաւելութիւն մըն ալ բերաւ պանտոբոլի — բանուորական աշխատանք: Գանտոբոլը բերաւ բուռն մրցակցութիւն, մրցակցութիւնը բազմապատկեց գործարաններուն թիւը, նոյն իսկ ամենայետին վայրերու մէջ, ուրեմն մեծ թիւով գործաւորներ բռնկան աշխատիլ ծխախոտի գործարաններուն մէջ եւ այս մանաւանդ Լիբանանի լեռնային շրջանները, ուր գիւղացիները ամէնէն շատ կը տառապին անգործութենէն, մասնաւորապէս ձմրան եղանակին:

Այսպէսով ծխախոտին գործը բնական ճամբու մէջ մտած էր, ժողովուրդ եւ գործատէր, երկուստեք գոհ էին իրենց վիճակէն, բայց ափսոս որ այս վիճակը երկար չպիտի տեւէր:

Հովանաւորեալ երկիրներու մարդպանը՝ Կոմս տը Մարթէլ, իր կարգ մը տնտեսական ծրագիրներուն հետ որ վերջերս մշակեց, սեղանի վրայ դրաւ նաեւ ծխախոտի մենաշնորհի խնդիրը եւ իրբեւ պաշտպանը այդ հարցին, անդրդուելի մնաց իր որոշումներուն մէջ: Եւ 1935 մարտ 1ի պայմանաժամով, Ռէժին կազմուած իր նախկին մարզովով պիտի սկսէր իր գործունէութեան: (Մենք այս տողերը կը գրենք մարտ 9ին):

Անշուշտ, ժողովուրդին բուռն ընդդիմութեան պիտի բախէր այս կարգադրութիւնը եւ այդ առանց կրօնքի եւ յարանուանութեանց խտրութեան: Առաջին օրէն իսկ դժգոհանքի ձայներ լսուեցան Սուրիոյ եւ Լիբանանի բոլոր անկիւններէն, Տրիփոլիէն մինչեւ յետին Միւսիւլման հաւատացեալը, Արբիաս պատրիարքէն մինչեւ յետին մարոնի քրիստոնեան բողոք ունէր: Շարժումը ընդհանրական եղաւ, որովհետեւ վնասը հաւասարապէս կը հասնէր բոլոր համայնքներուն: Եւ այս շարժումը անշուշտ մէկէն չէր որ բռնկաւ, այլ հետզհետէ, ծաւալելով, [illegible] մինչեւ [illegible] էր: Գէորգէի ճամբան Ջուրի ճամբայ եղաւ — բողոքագրեր, դժգոհանքներ, անձնական տեսակցութիւններ, դիմումներ, այս բոլորը կ'ուղղուէին Գէորգէ բնակող այն մեծ, կորովի ու գիտուն կղերականին որ կը կոչուի Աձեն. Արիստ եւ որ կը վարէ Լիբանանի մօլեռանդ քրիստոնեաներու ամենամեծ համայնքը — Մարոնիները: Այս վերջինները իրենց մեծաւորին խօսքը իբրեւ օրէնք կ'ընդունին եւ ատոր համար իրենց բոլոր դժգոհանքները նախ Պատրիարքին, յետոյ կառավարութեան կը ներկայացնեն:

Պատրիարքը, իբրեւ արժանաւոր պաշտպանը իր ժողովուրդին, (ականջը խօսի մեր աթոռակիցին) լրջօրէն գործի լծուած է: Իր բողոքները ոչ միայն տեղական կառավարութեան ներկայացուցած է, այլ եւ մինչեւ Փարիզ ու նոյն իսկ ինքը անձամբ Ֆրանսա երթալու մտադրութիւն մը ունեցաւ:

Այս շարժումին նոյնքան խիզախութեամբ կը մասնակցին նաեւ մէֆթիներ: Դամասկոսի մօլեռանդ ազգայնականները, իրենց կրօնապետներուն հրահանգներով, մեծ ցոյցեր կը սարքեն, շուկաները կը փակեն ու Գուրանի անունով երդումներ կ'ընեն մինչեւ վերջը չծխել եթէ Ռէժին հաստատուի: Միեւնոյն շարժումը Տրիպոլիներուն մօտ, իրենց շէյխերուն գլխաւորութեամբ եւ այսպէս բոլոր քաղաքացիներուն եւ ամենայետին գիւղին մէջ:

Արտասահմանի Լիբանանցիներ ու Սուրիացիներ օրը օրին հեռագիրներով իրենց դժգոհանքը կը յայտնեն եղած կարգադրութիւններուն դէմ:

Վերջերս, ծխախոտի դէմ սարքուած պոյքոթը ծայրայեղութեան հասաւ: Հարաւային Լիբանանի շատ մը գիւղերուն մէջ հսկայ խարոյկներ սարքուեցան, որոնց մէջ նետուեցան ծխախոտ, գլանիկ ու տուփեր: Ցուցարարները կը պարէին խարոյկին շուրջ, երկաթ խումբերով:

Քրիստոնեայ թէ միւսիւլման, խաչին ու Գուրանին անուններով, եկեղեցիներուն ու մզկիթներուն մէջ ուխտած են պոյքոթը շարունակել: Օրը օրին, շէյխերու, մուֆթիներու կողմէ թռուցիկները հրապարակները կ'ողողեն: Թերթեր կը հրատարակուին մանրամասնօրէն նկարագրելով ծխախոտին պատճառած նիւթական, մանաւանդ բարոյական վնասներ: Տեղական թերթերը կը հաշուեն թէ հովանաւորեալ երկիրները օրական մէկ ու կէս միլիոն ֆրանք կուտան ծխախոտի: Հաշիւ եղած է նաեւ որ միայն Հայերը օրական 70.000 ֆրանք կը ծախսեն գլանիկի համար: Արով, եթէ յաջողի սկսուած շարժումը որ արդէն գոյութիւն ունէր Հայերուս մէջ քանի մը տարիներէ ի վեր, երկրին տնտեսութեան մեծապէս օգտակար պիտի ըլլայ, մանաւանդ Հայերուս որ դրամ չունենք բսելով մեր փոքրիկները դպրոցէն կը զրկենք կամ օտար հաստատութիւններ կը ճամբենք, մինչդեռ գլանիկի համար մսխուած տարեկան 400 ֆրանքով իւրաքանչիւր ընտանիք ոչ միայն իր փոքրիկին տարեթոշակը կրնար վճարել, այլ եւ բան մըն ալ կը խնայէր: 400 ֆրանքով Սուրիոյ եւ Լիբանանի մէջ կարելի է 3—4 երախաներ կրթել ազգային դպրոցներու մէջ:

ՇԱՀՐՈՂ

ԿԵԱՆՔԸ ԱՐՈՒԱՐՁԱՆՆԵՐՈՒ ՄԷՋ

Կ. ԽԱՉԻ ԴՊՐՈՑԻՆ ԲԱՑՈՒՄԸ

ԻՍԻ ԼԷ ՄՈՒԼԻՆՕ, 16 մարտ (Ցառաջ).— Այս հինգշաբթի տեղի ունեցաւ Ֆ. Կ. Խաչի դպրոցին բացումը եւ առաջին անթիւ ըլլալով արձանագրուեցան տասնեւմեկ աշակերտներ, 7 տարեկանէն ի վեր: Դպրոցի նպատակն է. «Հայերէն խօսիլ միշտ»: Գիտի գաւառանդրուի հայերէն, թուաբանութիւն եւ Հայոց պատմութիւն: Առաջին օրէն իսկ Հայոց պատմութեան դաս տրուած է (Գէորգ Մեսրոպի Հայոց պատմութիւն, տարրական Ա.): Ծնողները օր առաջ պէտք է բերեն իրենց զաւակները, արձանագրելու համար, որովհետեւ դպրոցի սրահը փոքր է եւ սահմանափակ թիւով մանուկներ պիտի ընդունուին: Դպրոցի հասցէն է 253 ռիւ Ժան Ժաք Ռուսօ: Բաց է հինգշ. օրերը: Բոլորիս պարտականութիւնն է օժանդակել Կ. Խաչին, որպէսզի աւելի ընդարձակէ իր գործունէութիւնը: Այսօր փոքրիկ սենեակի մը մէջ հազիւ 25—30 մանուկներու հայերէն կը սորվեցնէ, վաղը կրնայ մեծ սրահի մէջ աւելի մեծ թիւով աշակերտներ ընդունիլ:

Ասկէ առաջ շրջանիս մէջ գոյութիւն ունէր երկու դպրոց: Ա. Փրկութեան բանակի դասընթացքը, ուր միայն հայերէն կը սորվեցնէին եւ կիրակի առաւօտներն ալ հոգեւոր երգեր: Երկրորդ՝ Հ. Բ. Ը. Մ. դասընթացքը, որ ունի մօտ 125—140 աշակերտ: Սրահը 65—70 աշակերտի համար սարքուած է քաղաքապետարանէն եւ այս պատճառաւ աշակերտները երկու մասի բաժնուած են, մէկ մասը կէս օրէ առաջ դաս կ'առնէ, իսկ միւս մասը կէս օրէ յետոյ: Արով ամէն մէկ աշակերտ կէս օր դաս կ'առնէ: Այս էր պատճառը որ Կ. Խաչի վարչութիւնը անհրաժեշտ գտաւ իր կարգին դասընթացք մը բանալ թէեւ Բարեգործականի անդամները դժգոհ մնացին այս ձեռնարկէն:

Լրատու

ՍԱՄՈՒԼ

ՅԱՋՈՂՈՒԹԵԱՆ ԳԱՂՏՆԻՔԸ

«Հայրենիք» կը բացատրէ խմբագրականի մը մէջ, Կ. Խաչի 25ամեակին առթիւ, ամբողջ թիւ մը նուիրելով անոր (24 փետր.).

— «Արտասահմանի մէջ շատ չէ թիւր այն կազմակերպութեանց, որոնք յաջողած են 25 տարի անընդհատ արդիւնաւոր գործունէութիւն մը ունենալ՝ շարունակելով աճիլ, զարգանալ ու տարածուիլ, միշտ աւելի խորունկ արմատներ ձգելով հայ իրականութեան մէջ եւ միշտ աւելի ընդարձակ կերպով ինքզինքին անփոխարինելի դարձնելով հայ զանգուածներուն համար:

Միակ բարեսիրական կազմակերպութիւնը, որ այդ տեսակէտէն կրնար համեմատուիլ Հայ Կ. Խաչին հետ, Հայ Բարեգործական Ընդհ. Միութիւնն է: Սակայն, ինչպէս յայտնի է, վերջին տարիներու ընթացքին անիկա ոչ միայն չաճիր ու չի զարգանար, այլ եւ անկումի ու քայքայման ակնյայտնի նշաններ ցոյց կուտայ: Հ. Կ. Խաչը, ընդհակառակն, թէեւ Բարեգործականէն շատ աւելի համեստ սկզբնաւորութիւն մը ունեցաւ, բայց անդադար վերելք ունեցաւ, եւ այսօր արտասահմանի մեր բարեսիրական կազմակերպութեանց մէջ ամէնէն տարածուածը, ամէնէն կենսունակն ու ամէնէն յառաջդիմականն է:

Ասոր գաղտնիքը, նախ եւ առաջ, այն է, որ Հայ Կ. Խաչը ազատատենչ հայութեան կազմակերպութիւնն է եւ ներշնչուած է հայ ազգային գերագոյն իտէալներով ու ոգիով:

Երկրորդ՝ Հայ Կ. Խաչը ժողովրդապետական հիմերու վրայ է դրուած, այսինքն՝ ժողովրդապետական զանգուածը ամէն հնարաւորութիւն եւ միջոց ունի այդ կազմակերպութիւնը վարելու իր ուզած ձեւով եւ իր նախասիրած անձերու միջոցով: Այդ կողմէն ան նման չէ երբեք Բարեգործականին, որ մեռնոտիրութեան մօրուցքով բռնուած խումբ մը ադաններու կամայականութեանց ենթակայ է եւ զանգուածը ի վիճակի չէ ոչ իր ձայնը լսելի ընելու, ոչ ալ իր կամքը որ եւ է կերպով պարտադրելու համար.

Երրորդ՝ Հայ Կ. Խաչը ամենալայն չափերով եւ գիրկընդխառն հայ կիներու կազմակերպութիւնն է, որ բարեսիրական գործեր ընելու հետ մէկտեղ՝ նուիրուած է նաեւ հայ կնոջ ընկերային արթնացման եւ զարգացման:

Չորրորդ՝ Հայ Կ. Խաչը Բարեգործականի նման քարացած մարմին մը չէ, այլ հայ կեանքի ստիպողական պահանջներուն հանդէպ չափազանց զգայուն, այդ պահանջներուն ընդառաջող կենդանի եւ ճկուն կազմակերպութիւն մըն է, որ միշտ տրամադիր եւ ընդունակ է անհապաղ եւ շուտափոյթ կերպով օգնութեան հասնելու՝ ուր որ օգնութեան պէտք կայ:

Հինգերորդ՝ Հայ Կ. Խաչը ազատադաւան, հատուածական, տարամերժ կազմակերպութիւն մը չէ, ինչպէս որ է, օրինակ, Բարեգործականը: Վերջինս, ինչպէս յայտնի է, ռամկավար (եւ մասամբ համայնավար) գործիչներու առջեւ միայն կը բանայ իր դռները եւ, ընդհակառակն, կատաղի պայքար կը մղէ Դաշնակցականներու դէմ, մինչդեռ Հայ Կ. Խաչի դռները բաց են բոլոր անոնց առջեւ, որոնք պատրաստ են ծառայելու անոր նպատակներուն:

Վեցերորդ՝ Հայ Կ. Խաչը մանաւանդ վերջին տարիներուն մեծ գուրգուրանք եւ խնամք ցոյց տուաւ եւ կը շարունակէ ցոյց տալ օտարութեան մէջ մեծցող մեր նոր սերունդին հանդէպ՝ ընելով կարելի զոհողութիւններ զայն Հայ մեծցնելու, անոր հայեցի դաստիարակութիւն տալու համար: Հայ Կ. Խաչը ոչ միայն բազմաթիւ տարրական հայ դպրոցներ կը պահէ զանազան գաղութներու մէջ, այլ տարիներէ ի վեր մեծ դրամական օժանդակութիւն կ'ընէ մանաւանդ Պէյրութի Հայկական Ճեմարանին: Առանց ալ չզանցելով ան կազմակերպեց սան-սանուհիներու խումբերը, որոնք մեծապէս նպաստեցին Ամերիկայի մէջ հայ ցեղակրօն շարժման: Վերջապէս, վերջերս ալ ան սկսած է կազմակերպել Հայ Արծուիկներու խումբերը, որոնք տակաւին փոքր են ցեղակրօն խումբերու մէջ մտնելու համար: Հայ Արծուիկները, Հայ Կ. Խաչի միջոցով հայեցի դաստիարակութիւն մը ստանալէ յետոյ, կը պատրաստուին ցեղակրօն շարժման մտնելու համար»:

ՁԱՅՆԵՐ ԳԱՒԱՌԷՆ

Նոր միութիւն մը

ՎԱԼԱՆՍ — Մեր գաղութը, որ մշտապէս երեք հազար հոգի կը հաշուէ, իր բոլոր տեսակի եւ գոյնի միութիւններուն եւ կազմակերպութիւններուն կողքին չունէր մարզական միութիւն մը, մօտ երկու տարիէ ի վեր:

Շնորհիւ քանի մը երիտասարդներու նախաձեռնութեան, վերջերս հիմը դրուեցաւ «Արծիւ» միութեան եւ քանի մը շաբթուան ընթացքին անդամներուն թիւը բարձրացաւ 54ի: Այս յաջողութիւնը ապացոյց է ժողովուրդի համակրութեան եւ մարզիկներուն կը ներշնչէ կամք եւ յոյս որոշ յաջողութիւններ ձեռք բերելու, եթէ կարգ մը ճանճեր մթնոլորտը չպղտորեն: Արծիւ միութեան փութպոլի Ա. խումբին առաջին մրցումը տեղի ունեցաւ Թոմանի Հ. Մ. Ը. Մ.ի դէմ, զօրանոցի դաշտին վրայ եւ վերջացաւ Արծիւի յաջողութեամբ (6—0): Վարչութիւնը կազմած է մրցումներու շարք մը: Ժողովուրդին կը մնայ իր բոլոր տրամադրելի միջոցներով օգնել մարզիկներուն, ֆիզիքական եւ բարոյական անկումէ փրկելու համար զանոնք:

Օշին Երանգունի

ԷՋ ՄԸ ՀԱՅԱՋԻՆՋ ՄԱՐՏԱՓՈՐՆԵՐԷՆ

Ա՜Խ, ԼԵԶՈՒԴ ՈՒՏԵՄ, ԼԵԶՈ՛ՒԴ

Ճիշդ մէկ տարի էր անցած, 1915ի արիւնոտ օրերէն, բայց տակաւին չէր վերջացած, հայ ժողովուրդի խաչելութիւնը: Արիւնարբու դազաններ չէին կշտացած մէկ միլիոնէ աւելի անմեղներու արիւնը խմելով, ու տակաւին, կացինն ու մանգաղը, սուրն ու դաշոյնը, բահն ու բրիչը անդադար կը գործէին, հատ-հատ, առդին անդին, ողջ մնացածները աչնչացնելու համար:

1916ի գարունն էր, ճիշդ ապրիլի կէսուն, ու մենք երկու եղբայր ու մայրս, Կիւմիւշ Մատէնի շրջանը, Սեփոյտէն չորս ժամ հեռու, Թուրք գիւղ մը կը գտնուէինք: Այն առենուան սոսկալի տանջանքները կրելէ, հայրս, երկու եղբայրներ ու քոյրս կորսնցնելէ վերջ, կը գտնուէինք այդ գիւղը, ու շնորհիւ բարի Թուրքի մը պաշտպանութեան — ողջ մնացած էինք, ու կը ծառայէինք իւրաքանչիւրս մէկ մէկ աղայի:

Այդ գարնան ես հազիւ 11—12 տարեկան եղած էի, իսկ եղբայրս աւելի փոքր էր: Մշակութեան վարժուած էի արդէն ու իմ ծառայած տան վարը ես կ'ընէի: Աղաս, իր սեփական ջաղացքն ունէր, ու անով կը զբաղէր:

Ինչպէս բսի, 1916ի ապրիլեան օր մըն էր, ու ես գիւղէն կէս ժամ հեռու տեղ մը գարնանացան կ'ընէի: Այդ օրը, Աօմ Լէմին — աղային եղբայրը — մեզի նոր արօր մըն էր շինած եւ աղաս հետս եկած էր, նոր արօրը անգամ մը նայելու եւ չափելու համար: Այդ օրն ալ սերմը ինք ցանեց, փոքրիկ կորիի մը օգնելու չափ ցորեն թողելով «խուրջին»էն տակը ու պատուիրելով ինծի.

— Եթէ կանուխ լրանայ, այս մնացածն ալ դուն կը ցանես:

Եւ արօրը լաւ մը չափելէ վերջ մեկնեցաւ տուն:

Օդը գեղեցիկ էր ու տաք: Առանց ձեռքերս մսելու, արագ ու արագ, ակօս առ ակօս, նոր մաճը բռնած, եզներուս հետ կը դառնայի անդադար: Բաւական տեղ սերմցուցած էի արդէն: Արեւն եկած գիւղին վերին մօտեցած էր ու գրեթէ կէս օր եղած: Քիչ մը եզներուս հանգիստ տալէ վերջ, դարձեալ նոր մաճիս փարած էի, եւ հազիւ տասը ակօս դարձած, տեսայ որ դիմացի ճամբէն մէկը կուգայ: Երկար հասակով մարդ մըն էր, որ պիտի անցնէր իմ վարած արտին տակէն, ճամբայէն, որ գիւղ կը տանէր:

Անցաւ քառորդ ժամ գրեթէ, ու ես կը նայէի թէ ճամբորդն ե՞րբ անցաւ որ ես չտեսայ: Լաւ գիտեմ որ տակաւին չանցաւ, ու ինծմէ քիչ անդին փոքրիկ բլուրին ետին մնաց: Կը նայէր ամէն մէկ ակօս դառնալուս, բայց ճամբորդն երեւան չելաւ ու մնաց բլուրին ետին: Եթէ ես դառնալու ըլլար, դարձեալ պիտի տեսնէի:

Անհանգիստ եղայ: Հետաքրքրութիւնս զիս մղեց որ անգամ մը բլուրը բարձրանամ, նայելու համար, թէ ճամբորդն ա՞յնտե՞ղ է:

Եզներուս «օհա» բսելով կեցուցի, եւ մաճս ձեռքս, ցատկելով, քանի մը վայրկեանէն բլուրին վրայ բարձրացայ:

Ի՞նչ տեսնեմ: Ճամբորդը այդտեղ բլուրին ետեւի ձորին մէջ, ճամբէն քիչ մը հեռու, կը նստէր ձեռքը ճակտին դրած, ու կը մտածէր: Երբ որ զիս տեսաւ յանկարծ, անմիջապէս ոտքի ելաւ, ու սկսաւ իմ կողմս գալ վախն ի վախ...

Բոլոր հասած ու Թուրքերէն բարեւելէ վերջ, անմիջապէս հարցուցի

— Կէս ժամէն աւելի է այս բլուրին ետին ի՞նչու կը սպասես:

Պատասխանեց թէ հիւանդ է եւ չի կրնար քալել, այսպէս միշտ ճամբաները պառկելով եւ հանգչելով կ'երթայ, զինուորական օգտագործութեան համար (անծանօթ տեղի մը անունը տալով): Տակաւին ութ-տասը օրէն հազիւ տուն պիտի հասնէր: Հետս միասին եկանք եզներուս քով, նստանք ու սկսանք խօսիլ:

Հագուստը զինուորական էր ու ամէն կողմ պատռտուած: Շատ երկայնահասակ էր ու տարիքը քառասուն մը ցոյց կուտար: Նիհար, ոսկորոտ դէմքով, մօրուքը երկարած էր չափէն աւելի ամիսներով սափրիչի երես չտեսնելուն համար: Պեխերն ալ ատամ ու նոյնպէս երկար: Աչքերը կապոյտ էին խորշոմած եւ երկու փոսերու մէջ ... Մազերը շագանակագոյն, նոյնպէս չափէն աւելի երկարած ու թափուած գլխուն ամէն կողմերէն: Կօշիկները բզիկ-բզիկ եղած, ու ոտքերուն մատները դուրս ելած էին կրիայի նման: Մեր խօսակցութիւնը կը շարունակուէր ու ես ուշադրութեամբ կը դիտէի զինքը աչքիս տակէն, ոտքէն մինչեւ գլուխը, դէմքը ... բայց սիրտս, ի՞նչպէս կը նետէր կուրծքիս տակ, արագ-արագ, արդեօք կ'եռա՞ր ... անդադար: Աչքերս լեցուելու պէս կ'ըլլար, այս անծանօթին նայելով: Բայց, ինքզինքս կը զսպէի, լաւ մը համոզուելու համար, թէ խաբուած չեմ սխալիր...

Որոշեցի անպայման հասկնալ անծանօթին գաղտնիքը: Գէշ չէ առաջին անգամ Թուրքերէն բսեմ դուն Հայ ես: Լաւ մը համոզուած եմ այս կարծիքիս մէջ թէ քովս գտնուողը Հայ մըն է, եւ եթէ մերժէր յայտնել, այս անգամ հայերէն պիտի խօսէի: Եթէ Թուրք մըն է, հայերէն խօսելով վախ մը չունիմ, ու բան չի հասկնար արդէն: Իսկ եթէ Հայ է, անպայման պիտի յայտնէ ինծի:

Ու հարցուցի առաջին անգամ Թուրքերէն թէ, դուք Հայու կը նմանիք:

Տեսայ, անմիջապէս սկսաւ «սուլտաիմոնները» արտասանել, տեսակ-տեսակ, թէ ես միւսիւլման եմ...

Բայց ո՞վ կը հաւատայ «սուլտավարթ» քաշելով եւ բսելով թէ ես միւսիւլման եմ: Այդպիսի Հայերու շա՞տ էինք հանդիպած ու ես ալ շատ, շատ անգամ, երբ մէկը «կէամփուր-օղլու» բսէր, նոյնը կ'ընէի ...

Ինչպէս կ'ըսեն, արիւնը քաշեց ու կ'եռար սիրտս կ'ըսէր՝ «Հայ է, Հայ խօսէ՛»: Ու ես սկսայ խօսիլ:

— Հայրիկ, դուն Հայ ես, ինչո՞ւ ինծմէ կը պահես: Ես ալ Հայ եմ, մի՛ վախնար ու յայտնէ ինծի . .

(1)

ՆԵՐՍԷՍ Գ. ԽԱՉԻԿԵԱՆ

պաշտպանողական պատրաստութիւնները »: Զօր. Մորտաք, որ գործօն դեր կատարած է Վերսայլի դաշնագրին զինուորական տրամադրութեանց խմբագրութեան մէջ, յայտարարեց իր կարգին.— «Անձնապէս, ուրախ եմ ես: Գոնէ կացութիւնը յստակ է հիմա եւ պիտի բանայ բոլորին աչքերը: Աւելի քան երբեք անհրաժեշտ է ամրապնդել Անգլիա – Ֆրանսա – Իտալիա – Ռուսիա միացեալ ճակատը »:

Հիթլեր զօրահանդէսով մը կ'ողջունէ իր բանակը

Պարտաւորիչ զինուորութեան հռչակումէն անմիջապէս վերջը, կիրակի օր, Հիթլեր զօրահանդէս մը սարքեց, ողջունելու համար իր բանակը: Արարողութիւնը կրկնակ հանգամանք ունէր. նախ՝ տօնել յիշատակը այն երկու միլիոն զինուորներուն որ ինկան պատերազմի դաշտին վրայ. յետոյ տօնել վերահաստատումը պարտաւորիչ զինուորութեան: Ամբողջ Գերմանիան կը լողար դեղին եւ հիթլէրական դրօշներու ծովու մը մէջ: Ամենամեծ արարողութիւնը տեղի ունեցաւ Պերլինի Օփերային մէջ: Այս առթիւ ճառ մը խօսեցաւ Զօր. Պլոմպերկ, պատերազմական նախարարը, ուժգնօրէն հերքելով այն մեղադրանքները թէ Գերմանիա ռազմատենչ նպատակներ կը հետապնդէ: «Մենք Գերմանացիներս վրէժի պէտք չունինք: Եւրոպան շատ փոքր ռազմադաշտ մըն է երկրորդ համաշխարհային պատերազմի մը համար եւ անոր մշակոյթի արժէքները թանկագին են, արդիական պատերազմի կործանարար ուժերուն յանձնուելու համար»:

Անհամար բազմութիւն մը խռնուած էր բոլոր պողոտաներուն վրայ: Հիթլեր անձամբ կը մասնակցէր արարողութեանց: Շարժման մէջ դրուած էր ամբողջ աւագանին, որուն մէջ աչքի կը զարնէին մարաջախտ Մաքէնզէն, Գերմանիոյ նախկին գահաժառանգը, զօրավարներ, ծովակալներ, նախարարներ եւայլն

⁂ Իրազեկ աղբիւրէ կը հաւաստեն թէ 17էն 35 տարեկան բոլոր Գերմանացիները զինուոր պիտի արձանագրուին, համաձայն պարտաւորիչ զինուորութեան օրէնքին: Զինուորութեան շրջանը պիտի ըլլայ ութ շաբաթ, եւ պիտի տեւէ տասը տարի: Ուրիշ խօսքով, այս դասերը ամբողջ տասը տարի զինուորագրուած պիտի համարուին, եւ ամէն տարի զէնքի տակ պիտի կանչուին երկու ամսուան համար: Զօրքի պակասը լրացնելու համար, պիտի հաստատուի նաեւ մասնագէտներու բանակ մը, բաղկացած՝ ճարտարագէտներէ, ելեկտրագէտներէ եւ ուրիշ արհեստագէտներէ: Այս զինուորները զօրանոցներու մէջ պիտի չպրուին, այլ յատկապէս շինուած ապարանքներու մէջ

Ինչքան զէնք, օդանաւ եւ մարտանաւ

ՓՃԱՑՈՒՑԻՆ ԳԵՐՄԱՆԻՈՅ ՄԷՋ

Պարտաւորիչ զինուորութեան օրէնքին առթիւ հրատարակուած պաշտօնական յայտարարութիւնը հետեւեալ կերպով կը ներկայացնէ Գերմանիոյ մէջ փճացուած զէնքերն ու ռազմանիւթերը, համաձայն դաշնակիցներու վերստուգիչ յանձնաժողովին զեկուցման.—

Բանակ.— 59.897 թնդանօթ եւ խողովակ. 130.558 գնդացիր, 31.470 ականարձակ եւ խողովակ, 6.007.000 հրացան, 243.937 գնդացիրի խողովակ, 28.000 թնդանօթի սայլ, 38.750.000 թնդանօթի ռումբ, 16.550.000 հրթիռ, 491.000.000 փամփուշտ ատրճանակի, 37.600 թոն վառօդ, 212.000 հեռաձայն, 1072 բոցարձակ, 31 զրահապատ կառախումբ, 59 հրասայլ, 2199 շարժուն կամուրջ, 8982 անթել հեռագրի կայան, 9817 թոն զինուորական հանդերձանք, 7300 ատրճանակ, 64.000 պողպատեայ սաղաւարտ, 174.000 կազարգել դիմակ եւն.:

Օդանաւային.— 15.714 հետապնդիչ եւ ռմբաձիգ օդանաւ: 27.757 օդանաւի շարժանիւ:

Նաւատորմ.— Բանդուած, ձեւափոխուած, ընկղմած կամ յաղթականներուն յանձնուած.— 26 առաջին կարգի մարտանաւ, 4 եզերապահ զրահաւոր, 4 զրահապատ յածանաւ, 19 փոքր յածանաւ, 21 դպրոց – մարտանաւ ,83 թորփիլանաւ, 315 սուզանաւ:

ԵՐԵՔՈՒԿԷՍ ՏԱՐԵԿԱՆ ՀԱՅ ՏՂԵԿ ՄԸ ԶԱՐԴՈՒՓՇՈՒՐ

Վիէն, 15 մարտ (Յառաջ).— Երէկ, կիրակի, կէսօրին ժամը 11ուկէսին, երբ մանուկները դպրոցի խաղաբանէն տուն կը վերադառնային, բեռնատար խոշոր կառք մը ճամբէն շեղելով կը զարնուի դիմացի մայթին, ու իր առաջի անիւներուն տակ կ'առնէ այդ պահուն ձեռքի կառք մը մղելով մայթին վրայ: «Քամիոն»ը կը գոցէ մանուկներու անցնելիք ճամբան: Տղաքը քանի մը հոգի կ'ըլլան. ձեռքէ բռնած կը փորձեն անցնիլ մայթէն, քամիոնին ետեւէն. ճիշդ այդ միջոցին կառքը կը շարժի ու կ'առնէ անիւին տակ կ'առնէ երեքուկէս տարեկան տղեկ մը, Վազգէն, զաւակը Տէր եւ Տիկին Քերովբէ Տէր Յարութիւնեանի, Բազմաշէնցի (Խարբերդ): Տղան ջարդ ու փշուր ոտքով անմիջապէս հիւանդանոց կը փոխադրուի: Երկու ժամ վերջ ոտքը կը կտրեն ծունկէն վար: Գործողութենէն 24 ժամ վերջ Վազգէն մեռաւ, խոր վիշտ պատճառելով ամբողջ գաղութին: Մեր վշտակցութիւնը իր դժբախտ ծնողքին:

Տեղական թերթերը տարբեր ձեւով նկարագրեցին այս կսկծալի արկածը, բայց իրողութիւնը այս է, ինչպէս կը վկայեն ականատես Հայեր.— Գ. Մ.

Ֆրանսա-Գերմանիա մրցում

Կիրակի օր, Փարք տէ Փրէնսի մէջ տեղի ունեցաւ ֆութպոլի մեծ մրցումը՝ Ֆրանսա – Գերմանիա: Ոստիկանութիւնը արտակարգ միջոցներ ձեռք առած էր, մասնաւորապէս նկատի առնելով օրուան լարը: Բարեբախտաբար որ եւ է դէպք չպատահեցաւ, եւ Ֆրանսացիները պահեցին իրենց պաղարիւնը, երբ գերմանական խումբը շահեցաւ յաղթանակը, 3—1ով: Հանդիսատեսներուն թիւը կը հասնէր 45.000ի, որոնց 2000ը Գերմանացի (ուրիշներ կ'ըսեն 5000): Տոմսակներէ հասոյթ գոյացաւ 600.000 ֆրանք: Մրցումը սկսաւ «Գերմանիա ամէն բանէ վերտով եւ «Մարսէյէզով: Ներկաներուն մէջ կը գտնուէին ոստիկանութեան վերատեսուչը, օգնականը, գերմանական դեսպանը եւ ուրիշ երեւելիներ

Հետապնդումներ սափրիչներու դէմ

Մարսէյլի մեր թղթակիցը կը գրէ.—

Ազգային բանուորութեան կոմիտէն, անցեալ հինգշաբթի օր, ժողովի կը հրաւիրէր բոլոր գործատէրերը, որպէսզի խորհրդակցաբար միջոցներ ձեռք առնեն տեղացի բանուորներու պաշտպանութեան, եւ մասնաւորաբար հարիւրին տասի օրէնքի գործադրութեան համար:

Առաջին պտոյտը վայելեցինք արդէն:

Մասնաւոր քննիչներ շրջան կ'ընեն սափրիչներու խանութները, որպէսզի ճշդումներ կատարեն բանուորութեան մասին:

Քննիչները կը հարցնեն.— Բանուորները օտա՞ր են թէ տեղացի: Երբ կը պատասխանուի թէ օտար են, կ'ըսեն.— «Պէտք է տեղացի բանուոր առնէք»: Եւ օտար բանուորներու անունը, մականունը, ինքնութեան թուղթի թիւերը առնելէ վերջ, կը մեկնին, անգամ մը եւս պատուիրելով նախապատուութիւն տալ տեղացի բանուորութեան:

Այս բախտին արժանացան նաեւ գրեթէ բոլոր հայ սափրիչները:

⁂ Թշուառութիւնը հետզհետէ լայն ծաւալ կը ստանայ: Հայ գործաւորներու կացութեան մէջ ոչ մէկ մխիթարական փոփոխութիւն: Ահա, չորրորդ ամիսն է որ նպաստագուրկ հայրենակիցները իրենց գլուխը քարին կը զարնեն:

Ինքնութեան թուղթերու նորոգումը

»»»··«««

ԱՅՍՕՐՈՒԸՆԷ ՍԿՍԵԱԼ՝ F. G. H.

Աշխատանքի նախարարութիւնը կը ծանուցանէ.—

Այն օտար աշխատաւորները որոնց ինքնութեան թուղթերը լրացած են 1934 դեկտեմբեր 31ին կամ աւելի առաջ եւ որոնց մականունները կը սկսին F. G. եւ H. տառերով, պէտք է նորոգման համար դիմեն երեքշաբթի, 19 մարտէն մինչեւ շաբաթ, 23 մարտ, ներառեալ, Փարիզ բնակողները՝ 391, Rue de Vaugirard, արուարձաններու մէջ՝ 7, Rue de Jouy:

Գրասենեակները անընդհատ բաց պիտի ըլլան ժամը 8էն 14.45:

Այն օտարականները որոնք արդէն հրաւիրուած են (A. B. C. D. եւ E.) եւ որոնց թուղթերը տակաւին չեն յանձնուած, պէտք է ներկայանան իրենց առաջին այցելութեան ատեն նշանակուած թուականներուն:

F. G. եւ H. շարքի այն օտարականները որ չեն ներկայանար վերը նշանակուած պայմանաժամուն (մարտ 19 — 23) ինքնին կը կորսնցնեն իրենց աշխատելու իրաւունքը:

Ինքնութեան թուղթերու նորոգումը Մարսէյլի մէջ

Պուշ – տիւ – Ռոնի նահանգապետը պաշտօնական ազդով մը կը ծանուցանէ թէ օտար աշխատաւորները իրենց ինքնութեան թուղթերու նորոգման համար պէտք է դիմեն առօրեւ նշանակուած գրասենեակները, միայն տանելով օրինական խնդրագիր եւ աշխատանքի վկայական մը:

Մարսէյլի մէջ բնակողները պէտք է նախ դիմեն, միայն տանելով իրենց լրացած ինքնութեան թուղթերը, բանուորներու տեղաւորման նահանգային վարչութեան, 21, Rue Edmond - Rostand, ուր անհրաժեշտ հարցարանները պիտի տրուին ձրիաբար:

Այս հարցարաններուն յանձնումը պիտի կատարուի երկուշաբթի, 18 մարտէն շաբաթ, 23 մարտ (այս վերջին օրն ալ մէջն ըլլալով):

Մարտ 23ի երկուշաբթիէն սկսեալ, պիտի սկսին բուն վերանորոգման գործողութիւնները: Լեցուած հարցարանները եւ յարակից թուղթերը պէտք է յանձնուին Լամօն – Ռօսթան փողոցի բանուորական գրասենեակին: Իւրաքանչիւր խնդրագրի պէտք է կցել պահարան մը՝ 50 սանթիմի նամականիշով, եւ օտարականին անունով եւ հասցէով: Այն օտարականները որոնց մականունը կը սկսի A. տառով, պէտք է իրենց թուղթերը յանձնեն երկուշաբթի, մարտ 25էն շաբաթ՝ մարտ 30: Միւս տառերուն համար ծանուցում պիտի տրուի թերթերու միջոցաւ, ճշդելով թուականները:

Յետոյ իւրաքանչիւր օտարական իր տան հասցէով պիտի ստանայ իր մասին տրուած որոշումը:

Անոնք որոնց մասին նպաստաւոր որոշում տրուած է (ավի – ֆավօրապլ), պէտք է անյապաղ ներկայանան ոստիկանութեան պաշտօնատունը (Rue de l'Evêché), այդ դեկոյցով, ժամանակը լրացած ինքնութեան թուղթով, 4 ֆր – քանոց դրոշմաւոր թուղթի վրայ գրուած խնդրագրով մը եւ հինգ լուսանկարով, երեսէն քաշուած եւ գլուխը բաց, խնդրելու համար իրենց ինքնութեան թուղթին նորոգումը:

Մասնաւոր միջոցներ ձեռք պիտի առնուին, վերցնելու համար գործը այն հաստատութեանց որոնք բազմաթիւ օտար մասնագէտ աշխատաւորներ կը բանեցնեն համաձայնութիւն գոյացնելով շահակից գործատէրերուն կամ անոնց ներկայացուցիչներուն եւ իրաւասու գրասենեակի միջեւ:

Այն օտարականները որ կը բնակին նահանգին միւս համայնքներուն մէջ, հարցարանները կրնան ստանալ տեղւոյն քաղաքապետական թաղէնէն, եթէ չկայ՝ թաղապետութենէն: Գործատիրոջ վկայականը եւ իրաւասու իշխանութեանց նպաստաւոր որոշումը ստանալէ յետոյ, անոնք պէտք է դիմեն իրենց բնակավայրի ոստիկանական տեսչութեան (եթէ չկայ՝ թաղապետութեան), եւ խնդրագիր մը ներկայացնեն ինքնութեան թուղթերու նորոգման համար, ճիշդ այնպէս ինչպէս պիտի ընեն Մարսէյլի օտար աշխատաւորները

Գալով օտարականներու միւս դասակարգերուն (ոչ – աշխատաւոր), որ եւ է փոփոխութիւն կատարուած չըլլալով անոնց մասին, պէտք է ինքնութեան թուղթերու նորոգման համար դիմում կատարեն այն պայմաններով որ գործադրուած են նախընթաց տարիներու համար: Մարսէյլի մէջ, դիմումները պիտի ընդունուին ուղղակի ոստիկանական պաշտօնատան մէջ, մինչեւ յառաջիկայ մայիս 15 (վերջին պայմանաժամ):

Այս առթիւ կը ծանուցուի թէ՝ վարձու աշխատաւորներու (սալարիէ) կիները եւ անչափահաս զաւակները, ինչպէս եւ անոնց խնամատարութեան ենթակայ անձերը, որոնք «ոչ–աշխատաւորի» թուղթ ունին, իրենց բնակութեան արտօնագրի նորոգումը պիտի կրնան ստանալ միայն այն ատեն երբ ներկայացնեն ընտանիքի պետին ինքնութեան թուղթերը կամ ի նորոյ հաստատուած ընկալագիրը (ռէսէփիսէ):

Հ. Յ. Դ.

Փարիզ

ԱՆԻԼՈՒԻ Արամ Ենթակոմիտէի ժողովը այս հինգշաբթի երեկոյ ժամը 9ին Պէքօնի կայարանին դիմացի նոր հաւաքատեղին:

ՕՐ. ՌՕԶԱ ՊԵՏՐՈՍԵԱՆ

եւ

ԹՈՎՄԱՍ ԿԻՐԱԿՈՍԵԱՆ

Նշանուած

Կարտան, 2 մարտ, 1935

ՑԱՒԱԿՑՈՒԹԻՒՆ

Հ. Յ. Դ. կարտանի Նիկոլ-Դուման Ենթակոմիտէի ընկերները իրենց խորին ցաւակցութիւնը կը յայտնեն ընկ. Աթաթիսեանի, իր եղբօր ԳԷՈՐԳ ԽԱՏԻՍԵԱՆի կսկծալի մահուան առթիւ:

Le Gérant: H. STEPHAN

17, Rue Dameame, PARIS (13)

Imprimerie A. DER (AGOPIAN)

«ՅԱՌԱՋ»Ի ԹԵՐԹՕՆԸ (45)

ԽԱՉԱԳՈՂԻ ՅԻՇԱՏԱԿԱՐԱՆԸ

»»»··«««

Գրեց՝ ՐԱՖՖԻ

— Պէտք է մի փոքր զուարճանալ, շատ յոգնեցանք:

Ի՞նչով զուարճանալ:

— Դու խօ իմանում ես երգել, ես էլ լաւ ածել գիտեմ ջութակի վրայ: Այսօր մուժիկի մօտ մի լաւ արջ տեսայ, ծախում է, ես անպատճառ պէտք է գնեմ այն արջը:

Ես ծիծաղեցի. — Ինչի՞ համար, հարցրի, չլինի թէ ուզում էք օյինբազութիւն անել:

— Մի այդպիսի միտք ունիմ · ·

Նա այնպէս լուրջ կերպով արտասանեց վերջին խօսքը, որ անկարելի էր ատածը կատակ համարել:

Լաւ, ի՞նչ օգուտ դրանից

— Օգուտը յետոյ կը տեսնես···:

Առաջին անգամն էր, որ քաւոր Պետրոսը ինձ, որպէս ասում են, մարդու տեղ էր դնում եւ ինձ հետ խորհրդակից էր լինում:

Նա ինձ հետ միշտ կարճ էր խօսում եւ աւելի հրամայում էր, քան թէ խորհուրդ էր հարցնում:

Թողնելով քաղաքը, որտեղ գտնւում էինք, անցանք մի գիւղ: Արջը արդէն պատրաստ էր: Մեր նոր պարապմունքի համար ընտրած երաժշտական գործիքներով եւ հագուստի ձեւերով մենք բոլորովին նմանում էինք թափառական ցիգանների: Թէ ես եւ թէ քաւոր Պետրոսը խիստ ծիծաղելի էինք այդ նոր կերպարանափոխութեան մէջ:

Արջը վարժուած էր: Մնում էր ես: Քաւոր Պետրոսը երկու ամբողջ շաբաթ սովորեցնում էր ինձ բոլոր եղանակները, թէ որպէս պէտք էր պար ածել նրան: Ես այս գործի մէջ եւս ցոյց տուի իմ ընդունակութիւնը: Բրտան օրից յետոյ այն աստիճան պատրաստուած էի, որ կարող էի ամենայն վստահութեամբ հանդէս դուրս գալ, որպէս մի լաւ արջ պար ածող:

Քաւոր Պետրոսը, այդ երեւելի չարագործը, օրըստօրէ բարձրացնում էր իմ աչքում իւր խարերայութեան հրաշալի մեծութեամբ: Նա իւր արջ պար ածողի մուշտակի մէջ նոյնքան մեծ էր, որքան Երուսաղէմի արեգայի փարաջայի մէջ: Նրա համբերութիւնը, նրա հնարագիտութիւնը սահման չունէր: Ինձ թւում էր որ նա նայում էր այն ընդարձակ երկրի վրայ, որպէս իւր մշակութեան դաշտերի, որպէս իւր ագարակի վրայ: Արջ պար ածողի կեղեւի մէջ պարծածկուած, կարծես թէ, նա ցանում էր սերմերը, որոնց բեղմնաւոր արդիւնքը մի ժամանակ պիտի հնձէր···: Թափառելով գաւառից գաւառ, քաղաքից քաղաք եւ գիւղից գիւղ, նա հետազօտում էր հողը, նշանակում էր իւր յիշողութեան մէջ այն տեղերը, ուր մի ժամանակ նրա մանգաղին յաջող հունձ էր սպասում···:

Եւ արդարեւ, արջ պար ածողը, ամէն ժողովրդի ամէն ծագումն. այնքան անմեղ, այնքան անվտանգ մարդ է, որ բոլոր տների բակի դռները բաց են նրա համար: Տիկինները, պարոնները, իրաւ է, նրա վրայ ուշադրութիւն չեն դարձնում, բայց աղախինների, սպասաւորների եւ տան երեխաների սիրելին է նա: Ժամերով կանգնում է նա բակում, տան անգամ կրկնել են տալիս միեւնոյն խաղը, մինչեւ ձգում են նրան մի քանի գրօշներ: Այդ առիթով կարողանում է նա ամէն տուն մանել, ամէն տան ծակուծուկը հետազօտել եւ ամէն գաղտնիք իմանալ: — Այդ բաւական է « խաչագողի » համար····

Քաղաքից քաղաք, գիւղից գիւղ, մեր արջը պար ածելով, առաջ էինք գնում: Ունէինք մեզ հետ մի ճանապարհորդական ողորմելի սայլակ, լծած մի ձիով միայն: Նրա վրայ տեղաւորւում էինք ես, քաւոր Պետրոսը եւ արջը: Վերջինը նստում էր իմ կողքին, եւ ես երբեմն նրա ձեռքն էի տալիս երասանակները, երբ կամենում էի փոքր ինչ ննջել սայլակի վրայ:

Վերջապէս հասանք *** քաղաքը, ուր դեռ նոր սկսուել էր տարեկան տօնավաճառը: Այստեղ ամէն տեսակ ազգութիւնների հետ կարելի էր գտնել եւ ամենատեսակ մարդիկ երեսների գոյնզգոյն կաշիներով եւ հագուստների զանազան ձեւերով: Սկսեալ Միջին Ասիայի խորքերից մինչեւ Արեւմտեան Եւրոպան, ամէն երկրից մարդիկ կային այստեղ:

Շատ հաւանական է, որ մեր արջով չէինք կարող մրցութիւն անել այն բազմաթիւ ձեռնածուների, լարախաղացների, մոլաշրջիկ երաժիշտների ու դերասանական խմբերի հետ, որոնք զանազան երկիրներից հաւաքուել էին այստեղ իրանց շնորհքը վաճառելու համար: Այսուամենայնիւ, «ծիտը թէեւ փոքրիկ է, դարձեալ թռչուն է»: Արջ պար ածողն էլ ունի իւր սիրողները:

Ամբողջ բազմութիւնը գտնւում էր սարսափելի խառնաշփոթութեան մէջ: Ամէն ոք անձնական անհամբերութեամբ շտապում էր, որպէս զի մինչեւ տօնավաճառի աւարտուելը, վաճառէ իւր մթերքը: Ամէն տեղ տիրում էր վազվզոց, աղաղակ եւ խռովութիւն: «Շունը տիրոջը չէր ճանաչում»: Գողութիւնները չափ չունէին: Երկրի բոլոր արտիստները, որոնք սովոր են զարմանալի ճարպիկութեամբ ձեռքը տանել մարդկանց գրպանը,— այստեղ էին: Ես եւ քաւոր Պետրոսը լրացնում էինք պակասը····

Այստեղ հասնելու ժամանակ քաւոր Պետրոսը ինձանից բաժանուեցաւ: Նա խնդրելով ներկեց իւր մօրուքը, մազերը եւ մատները, հագաւ իւր ամենապատուաւոր հագուստը, գլխին դրեց երկայն պարսկական մորթէ գտակ, եւ ձեւացնելով իրան Թորասանցի ակնավաճառ, խիստ թանկ գնով վարձեց մի խանութ գլխաւոր փողոցի վրայ: Եւ այժմ միայն առաջ ստացաւ նա Թաւրիզում այս անունով. «խորասանցի ակնավաճառ Մուշադի – Մուհամէտ – Ղուլի – աղա»:

Իսկ ես իմ արջի հետ կենում էինք վաճառահանդէսի մի յետ ընկած կեղտոտ եւ մթին կողմում, ուր ալ խառնուած էին ժամանակաւոր տաղաւարները, ուր կանգնեցրած էին բազմաթիւ ֆուրգոններ, սայլակներ եւ ապրանք կրող քարաւաններ, ուր իջեւանել էին ցիգաններ, Թաթարներ եւ դրանց նման մարդիկ: Երբեմն իմ արջի հետ դուրս էինք գալիս այդ խառնափնթոր բանակից, անցնում էինք տօնավաճառի միջով եւ փող էինք հաւաքում:

(Շար.)

ՕՐԱԹԵՐԹ՝ ԱԶԳԱՅԻՆ, ՔԱՂԱՔԱԿԱՆ, ԳՐԱԿԱՆ

LE PREMIER QUOTIDIEN ARMENIEN EN EUROPE

HARATCH

(Fondé en 1925) :-: R. C. Seine 276.286

Directeur et Propriétaire : SCH. MISSAKIAN
Rédaction et Administration
ԽՄԲԱԳՐՈՒԹԻՒՆ ԵՒ ՎԱՐՉՈՒԹԻՒՆ
17, Rue Damesme, PARIS (13e)
Téléphone : Glacière 15-70
(ԵՐԹԵՒԵԿԻ ՀԱՄԱՐ՝ Métro : TOLBIAC)

ԲԱԺԱՆՈՐԴԱԳՐՈՒԹԵԱՆ ՊԱՅՄԱՆՆԵՐ,—

	ՏԱՐԵԿԱՆ	ՎԵՑԱՄՍԵԱՅ	ԵՌԱՄՍԵԱՅ
Ֆրանսա եւ գաղութներ	140 ֆրանք	70 ֆրանք	35 ֆր.
Անգլիա, Եգիպտոս, Զուիցերիա, Իտալիա	250 »	130 ֆրանք	—
Ամերիկա եւ ուրիշ Երկիրներ	200 ֆրանք	100 ֆրանք	—

ՉՈՐԵՔՇԱԲԹԻ 20 ՄԱՐՏ — MERCREDI 20 Mars 1935

ԺԱ՛ՐԴ ՏԱՐԻ · 11e Année Nº 2758

Խմբագիր՝ ՇԱՒԱՐՇ ՄԻՍԱՔԵԱՆ

ԳԻՆ 50 ՍԱՆԹԻՄ

ԵՐԿՈՒ ԽՕՍՔ

ՍԱԳԵՐՈՒ ՃՂՃՂՈՒՔԸ

Խեյքին զօռ տալով է հիմա ամէն բան.
Ցիմարն էլ իմաստուն կարծում է իրան.
Նիհար հաւը, պարարտ մեծ սագի նման
Ուզում է ձու ածել, խեյքի աշեցէք:

ԱՇՈՒՂ ՋԻՎԱՆԻ

Ա.

Ի՜նչքան տաղտկալի բան է վէճի բռնուիլ այնպիսի տարրերու հետ, որոնք չատոնց կորսնցուցած պարկեշտութեան եւ պատասխանատուութեան որ եւ է զգացում, գրի կ'առնեն կամ տպել կուտան ինչ որ փչէ իրենց խելքին:

Այդպիսի տաղտուկի մը առջեւ կը գտնուինք այսօր:

Կրնայինք այս անգամ ալ արհամարհել «ընդդիմախօս»ները, բայց խնդիրը հանրային եւ հրատապ հանգամանք ունենալով, թոյլ տուէք մեր սովորութենէն շեղիլ գոնէ մէկ անգամ:

×

Համատարած տագնապին առթիւ, մէջտեղ դրուած են երկու առաջարկներ,— Ներգաղթ եւ հաւաքական հպատակութիւն:

Քննեցինք երկու խնդիրներն ալ, զանազան առիթներով: Արտայայտուեցան, նաեւ, մեր աշխատակիցները:

Վերջին անգամ, իբրեւ հիմնական ելք, ծանրացանք ներգաղթին վրայ, հարցնելով.

— «Միացեալ Ցանձնաժողովը ոչ եւ է դիմում կատարա՞ծ է այս առթիւ, ուղղակի Երեւան կամ դէպի խորհրդային դեսպանատուն.

Երբեմն անկարելի համարուած միջոցներ կը յաջողին, երբ դուռը զարնես հոգեբանական պահուն:

Այդպիսի շրջանի մը մէջ կը գտնուինք այսօր, եւ յանցանք է, ուրիշին բարեացակամութեան դիմած ատեն, մոռնալ սեփականը:

Այս մասին երբ եւ իցէ խօսուա՞ծ է նոյն իսկ կարող. նուիրակին հետ, որ ահա իր աչքերով կը տեսնէ ամբողջ ողբերգութիւնը»: (Ցառաջ, 15 մարտ):

Ուրեմն մեթոտիկ աշխատանք, յաջողցնելու համար ներգաղթը, ճիշդ «հոգեբանական պահուն»:

Փարիզի ռամկավար օրկանին խմբագիրը կը կարդայ մեր գրածը, եւ, թանկագին օրս մը գտնողի անճապարանքով, յաջորդ օրը գրի կ'առնէ խմբագրակա՞ն մը:

Ի՞նչ ընելու համար.— Ապացուցանելու թէ «Ցառաջ»ը գործի եկած է, ազդուելով «վարի խաւերէն», չարքերէն: «Տագնապին ծաւալման հետ համընթաց ան սկսած է երեսը դարձնել դէպի Ներգաղթը»:

Այս ոչինչ: Շատ աւելի ծանր մեղք մը ունի «Ցառաջ»ը, ինչպէս ամբողջ դաշնակցական մամուլը կամ նոյն ինքն Հ. Յ. Դաշնակցութիւնը: Միասին կարդանք.

— «Բայց աւա՜ղ, ուշացած առաքինութիւն, որ դժբախտաբար պիտի չկրնայ թեթեւցնել «Ցառաջ»ի եւ իրեններու խղճին վրայ ծանրացած երկանաքարը: Այսօր Հայաստան, ինչպէս ըսինք, եթէ նիզեր ընէ 2–3000 գաղթական պիտի կրնայ տանիլ, մինչ գաղութահայութիւնը այս 12 տարուան ընթացքին պիտի կրնար, մինչեւ այժմ ներգաղթողներէն զատ, 24 անգամ 2–3000 գաղթականներ ալ փոխադրել Հայաստան, եթէ «Ցառաջ»ի ներկայացուցած կազմակերպութիւնը այդ 12 տարուան ընթացքին խաչակրութիւն բացած չըլլար ներգաղթի քաղաքականութեան դէմ, որուն առջեւ այսօր միայն «Ցառաջ» հարկադրուած է ծունկի գալ»: (Ապագայ, 16 մարտ):

Իմացա՞ք: Ուրեմն, ծափահարեցէք, «Անկցի՛ Դաշնակցութիւնը» գոչելով, յոտնկայս:

Մինչեւ հիմա, բոլորդ հաւատացեր էիք թէ Հայաստան տուն չունի, տեղ չունի, տարին գոնէ հինգ հազար հոգի հայրենիք փոխադրելու համար:

Ճիշդ այդ պատճառով ալ, ահա երկու տարիէ ի վեր գադրած է ներգաղթը եւ կառավարութիւնը ձայն-ձուն չի հաներ, նոյն իսկ այս տարուան համար տուած հաւաստիքներու մասին:

Զարաչար սխալած էք: Մեղաւոր է— Դաշնակցութիւն:

Անկէ դուրս ինչ որ կ'ըսեն, ներգաղթի ձախողման առթիւ, սուտ է: Բռնեցէք Դաշնակցութեան օձիքէն, եւ հարցուցէք թէ ինչո՞ւ ներգաղթի քաղաքականութեան ընդդիմացաւ լման 12 տարի:

... Եւ հիմա եկէք պահանջեցէք այս բթամիտ եւ նենգամիտ խմբակէն — ռամկավար ղեկավարութիւն — որ մէկ հատիկ փաստ ցուցնէ, ապացուցանելու համար իր զարշելի վերագրումը:

Պահանջեցէք որ գտնէ «Դրօշակ»ի հաւաքածոն եւ փաստ փնտռէ, սկսելով 1925էն:

Պահանջեցէք որ պրպտէ «Ցառաջ»ի հաւաքածոն, եւ մէկ տող, մէկ բառ ցուցնէ ի նպաստ իր մեղադրանքին, դարձեալ սկսելով 1925էն (Թերթին հրատարակութեան թուականը):

Նոյն պահանջը դրէք՝ միւս դաշնակցական թերթերուն համար, մեծ թէ փոքր

Առաջարկեցէք որ հրատարակէն Դաշնակցութեան եւ ռամկավարներու միջեւ կատարուած բանակցութիւնները (1931 սեպտ. 1932 մայիս):

Պահանջեցէք, վերջապէս, որ տանեն մը կազմեն, ապացուցանելու համար թէ Դաշնակցութիւնը որ եւ է ատեն, իր հրատարակութիւններով, ճառերով, ընդհանուր եւ շրջանային ժողովներով, իր գրաւոր քարոզութեամբ եւ գործնական քաղաքականութեամբ, նոյն իսկ Երեւանէն եկող–գացող ներկայացուցիչներու հետ կատարած բանակցութիւններով, ուղղակի կամ անուղղակի թելադրութիւններով փորձած ըլլայ ո՛ր եւ է արարք, որ ոչ թէ խաչակրութիւն, այլ աննպաստ համարուէր ներգաղթին ...

Շ.

ՎԵՐՋԻՆ ԺԱՄ

ԱՆԳԼԻԱ ԲՈՂՈՔԱԳԻՐ ՄԸ ՈՒՂՂԵՑ ԳԵՐՄԱՆԻՈՅ

ԱՌ ԱՅԺՄ ՈՉ ՄԷԿ ՀԱՒԱՔԱԿԱՆ ՁԵՌՆԱՐԿ

ԱՅՍՕՐ ՆԱԽԱՐԱՐԱԿԱՆ ԽՈՐՀՈՒՐԴ ՓԱՐԻԶԻ ՄԷՋ

Գերմանիա Պերլին կը հրաւիրէ Սըր Ճ. Սայմընը

Հիթլէրի անակնկալին առթիւ — պարտաւորիչ զինուորութիւն — առաջին ձեռնարկը կատարեց Մեծն Բրիտանիա, անմիջապէս նախարարական խորհուրդ գումարելով եւ բողոքագիր մը ուղղելով Գերմանիոյ: Ինչպէս պիտի տեսնէք, այդ բողոքագիրը խմբագրուած է շատ վարպետ ոճով մը, եւ լայնօրէն բաց կը ձգէ դուռը, նոր բանակցութեանց համար: Իրազեկ աղբիւրէ կը հաւաստեն թէ Փարիզի մէջ շատ ալ գոհ չեն Անգլիոյ այս անջատ ձեռնարկէն: Ֆրանսա կը սպասէր որ հաւաքական ձեռնարկ մը կատարուի, Անգլիոյ, Ֆրանսայի, Իտալիոյ եւ թերեւս Ա. Միութեան նախաձեռնութեամբ: Բայց քանի որ Մեծն Բրիտանիա անճապարեց, կը թուի թէ Ֆրանսա եւս պիտի բողոքէ, աւելի ուժգնօրէն, իր ետեւէն քաշելով Ա. Միութիւնը: Իտալիա վերապահ կ'երեւայ առ այժմ.

Ֆրանսայի վերջնական դիրքը պիտի որոշուի այսօր, Նախարարական խորհուրդին մէջ, որ նիստի հրաւիրուած է յատկապէս այս հարցին քննութեան համար:

Ահաւասիկ բրիտանական բողոքագրին գլխաւոր կէտերը.—

1-Ն. Վեհափառութեան կառավարութիւնը պարտք կը համարի գերմանական կառավարութեան ուղղել բողոք մը, անոր մարտ 16ի որոշման դէմ, որ կը տրամադրէ պարտաւորիչ զինուորութիւն հաստատել եւ բանակին թիւը բարձրացնել 36 զօրաբաժնի, խաղաղութեան ատեն: Գերմանական օդանաւային բանակի մը կազմութեան ծանուցումէն անմիջապէս վերջ այսպիսի յայտարարութիւն մը կը կազմէ նոր օրինակ մը միակողմանի գործողութեան, որ բացի սկզբունքի հարցէն, լրջօրէն կը սպառնայ սաստկացնել Եւրոպայի անհանգստութիւնը

2- Լոնտոնի փետրուար 3ի զեկոյցը, դիտել տալով հանդերձ թէ դաշնագիրներով սահմանափակուած սպառազինութիւնները չեն կրնար փոփոխութեան ենթարկուիլ միակողմանի գործողութեամբ, կը յայտարարէր թէ բրիտանական եւ ֆրանսական կառավարութիւնները տրամադիր են ընդհանուր կարգադրութեան մը, ազատ բանակցութեամբ ընդմէջ Գերմանիոյ եւ միւս պետութեանց, Եւրոպայի ապահովութիւնը կազմակերպելու համար նշանակուած հիմերուն վրայ, ինչպէս եւ համաձայնութիւններ կնքելու համար սպառազինութեանց մասին, որոնք, ինչ կը վերաբերի Գերմանիոյ, պիտի բռնէին Վերսայլի դաշնագրին Ե. գլուխին համապատասխան յօդուածներուն տեղը: Զեկոյցը կ'աւելցնէր թէ ծրագրուած ընդհանուր կարգադրութիւնը կը տրամադրէ որ Գերմանիա գործօն դեր մը վերստանայ Ազգերու Դաշնակցութեան մէջ եւ հիմը կը դնէր օդանաւային դաշինքի մը, Լոքառնոյի դաշնագիրը ստորագրող պետութեանց միջեւ, ինչ որ պիտի ծառայէր կանխել նախայարձակումը եւ ապահովել պաշտպանութիւնը՝ օդանաւային անակնկալ յարձակման մը դէմ:

3- Գերմանական կառավարութեան պատասխանը, որ տրուեցաւ տասը օր յետոյ, ոգեւորուած տրամադրութեամբ կ'ընդունէր անգլօ-ֆրանսական զեկոյցին բարեկամական վստահութեան ոգին եւ կը հաղորդէր թէ ուշադրութեամբ պիտի քննէ Լոնտոնի զեկոյցին առաջին մասին մէջ յարուցուած խնդիրները: Ան կ'ընդունէր թէ այդ զեկոյցին մէջ յայտնուած գաղափարը, ազատ բանակցութիւն զինուորական պետութեանց միջեւ, միակ ելքն էր յանգելու համար միջազգային տեւական համաձայնութեանց, սպառազինութեան հարցին մէջ: Ան մասնաւորապէս գոհունակութեամբ կ'արձանագրէր օդանաւային դաշինքի առաջարկը եւ իր եզրակացութեան մէջ բաղձալի կը գտնէր որ, նախատեսուած բանակցութեանց մասնակցելէ առաջ, լուսաբանուին կարգ մը կէտեր, անջատ խօսակցութիւններ ունենալով շահակից պետութեանց հետ: Այս առթիւ կը հրաւիրէր Ն. Վեհափառութեան կառավարութիւնը՝ կարծիքի փոխանակութիւն մը կատարել ուղղակի գերմանական կառավարութեան հետ:

4- Եւ որովհետեւ Ն. Վեհափառութեան կառավարութիւնը կը փափաքէր խուսափիլ որ եւ է թիւրիմացութենէ՝ անգլօ-գերմանական խորհրդակցութեան տարողութեան եւ նպատակի մասին, փետրուար 21ին նոր հարցումներ ուղղեց գերմանական կառավարութեան, որ պատասխանեց յաջորդ օրը: Իբրեւ հետեւանք այդ բանակցութեանց, վերջնապէս համաձայնութիւն գոյացաւ երկու կառավարութեանց միջեւ թէ ծրագրուած ժողովին նպատակը պիտի ըլլայ աւելի յառաջ տանիլ խորհրդակցութիւնները անգլօ-ֆրանսական զեկոյցին մէջ յիշուած բոլոր հարցերու մասին: Ուրեմն, այս հիման վրայ է որ բրիտանական կառավարութիւնը տրամադրութիւն յայտնեց ընդունելու այցելութեան հրաւէրը:

5- Ուրեմն, նախատեսուած խորհրդակցութիւնն էր գտնել «ընդհանուր կարգադրութիւն մը՝ ազատ բանակցութեամբ ընդմէջ Գերմանիոյ եւ միւս պետութեանց», եւ կնքել «համաձայնութիւններ սպառազինութեանց մասին, որոնք, ինչ կը վերաբերի Գերմանիոյ, պիտի բռնէին Վերսայլի Դաշնագիրին Ե. գլուխի յօդուածներուն տեղ»:

6- Բրիտանական կառավարութիւնը երբեք տրամադիր չէ մեկնի գծելու այն պատեհութիւնը զոր կ'ընծայէ Պերլինի այցելութիւնը, նպաստելու համար ընդհանուր համաձայնութեան մը, բայց, ներկայ պարագաներուն մէջ, կ'ուզէ ապահովութիւն ստանալ թէ գերմանական կառավարութիւնը տրամադիր է այդ այցելութեան տալու այն տարողութիւնը եւ նպատակը որ նշդուած էր նախապէս, այսինքն խորհրդակցութիւն՝ փետրուար 3ի անգլօ-ֆրանսական յայտարարութեան հիման վրայ:

ԱՆԳԼԻՈՅ ԵՐԵՍՓ. ԺՈՂՈՎԻՆ ՄԷՋ

Այս բողոքագրէն չորս ժամ վերջը, Անգլիոյ երեսփ. ժողովին մէջ, պատասխանելով հարցումի մը, արտաքին նախարարը յայտարարեց.

— Ճիշդ հիմա ստացայ Պերլինի մեր դեսպանին տեղեկագիրը: Դեսպանը կը տեղեկացնէ թէ՝ բրիտանական ծանուցագիրը յանձնած է Գերմանիոյ արտաքին նախարարին, որ անոր ծանօթանալէ յետոյ, հաւաստած է թէ գերմանական կառավարութիւնը միշտ փափաքող է իմ այցելութեանս եւ կ'ընդունի խօսակցութեանց հիմն ու նպատակը, այնպէս ինչպէս նշանակուած են մեր ծանուցագրին մէջ: Ուրեմն կը կրկնեմ թէ մեր դրած պայմանները ընդունուած են Գերմանիոյ կողմէ:

⁂ Ինչպէս գրած էինք, անգլիական դահլիճը արտակարգ նիստ գումարեց երկուշաբթի առտու: Այս նիստին մէջ էր որ խմբագրուեցաւ բողոքագիրը: Ահագին բազմութիւն մը խռնուած էր արտաքին նախարարութեան շրջակաները, անհամբեր սպասելով ժողովի ելքին: Ոստիկանութիւնը արտակարգ միջոցներ ձեռք առած էր, բարեկարգութիւնը պահպանելու համար: Խորհրդակցութիւնները տեւեցին մէկ ժամ մէկ քառորդ (յիշեցէք մեր ժողովները...) եւ նախարարները արդէն համաձայնած էին տրուելիք ծանուցագրի եւ Սըր Ճոն Սայմընի այցելութեան մասին:

Այս ժողովէն յետոյ, արտաքին նախարարը յաջորդաբար ունկնդրութեան ընդունեցաւ ֆրանսական եւ իտալական դեսպանները եւ անոնց հաղորդեց բողոքագրին պատճէնը. Այնուհետեւ գնաց խորհրդարան, պատասխանելու համար կարգ մը հարցումներու: Նախարարը գոհացաւ շատ կարճ պատասխաններով. Կ'ըսուի թէ ընդդիմադիրները գոհ չեն եւ նոր հարցապնդումներ պիտի կատարեն:

⁂ Սըր Ճոն Սայմըն եւ Պ. Իտըն դէպի Պերլին ճամբայ պիտի ելլեն կիրակի օր:

ԽՈՐՀՐԴԱԿՑՈՒԹԻՒՆՆԵՐ ՀՌՈՄԻ ՄԷՋ

Հռոմի անգլիական եւ ֆրանսական դեսպանները խորհրդակցութիւններ կը կատարեն իտալական կառավարութեան հետ, հաւաքական ձեռնարկի մը մասին: Կ'ըսուի թէ Պ. Մուսոլինի շատ սրտնեղած է որ Հիթլէր անակնկալ մը ստեղծեց ճիշդ այն պահուն երբ պետութիւնները կը փորձէին դիւրացնել Գերմանիոյ վերադարձը դէպի միջազգային գործակցութիւն: Իտալական կառավարութիւնը կ'ուզէ հաւատարիմ մնալ Հռոմի համաձայնութեան եւ անընդհատ բանակցութիւններ կը կատարէ Լոնտոնի եւ Փարիզի հետ, հաւաքաբար գործելու համար: Միւս կողմէ իրազեկներ կը հաւաստեն թէ իտալական կառավարութիւնը բացարձակապէս գաղտնի կը պահէ իր մտադրութիւնները: Ճիշդ այս միջոցին Հապէշիստան Ազգերու Դաշնակցութեան դիմած ըլլալով, կը վախցուի որ Իտալիա վիրաւորուի եւ քաշուի ընկերակցութենէն, հետեւելով Գերմանիոյ եւ Ճափոնի օրինակին.

Վերջապէս, տարբեր աղբիւրէ մը կը հաւաստեն թէ՝ պիտի պահանջուի որ Գերմանիա վերադառնայ Ազգերու Դաշնակցութեան մէջ, խորհրդակցաբար գտնելու համար բանաձեւ մը՝ ապահովութեան մասին: Եթէ Գերմանիա մերժէ, այն ատեն սահմանափակման պիտի ենթարկուի իր արտաքին առեւտուրը: Իտալիոյ պաշտօնական շրջանակներուն մէջ անգործադրելի կը գտնեն այսպիսի ծրագիր մը, մանաւանդ նկատի առնելով Անգլիոյ եւ Մ. Նահանգներու չկամութիւնը

Մոսկուայի կոչը «պուրժուա» պետութեանց

Գերմանական անակնկալը յայտնապէս ջղագրգռութեան մատնած է խորհրդային իշխանութիւնը: Կարմիր մամուլը խստօրէն կը դատապարտէ Հիթլէրի քաղաքականութիւնը, պատերազմի նախանշան համարելով զայն: «Իզվեստիա», կառավարութեան պաշտօնաթերթը, շատ ծանր գտնելով կացութիւնը, կը հրաւիրէ «խաղաղութեան գաղափարին կապուած բոլոր պետութիւնները» անյապաղ խորհրդակցութիւններ կատարել, ճակատելու համար Գերմանիոյ դէմ, քանի որ Հիթլէր «բացէ ի բաց պատերազմ կը կարդայ»:

Խորհրդային պաշտօնաթերթին կարծիքով, Գերմանիա գերազանց ուժեր պիտի գտնէ իրեն դէմ, շնորհիւ խաղաղութեան ախոյեան պետութեանց, եթէ այս վերջինները հասկնան թէ փոխադարձ օգնութեան դրութիւն մը պիտի պարտադրուի, Գերմանիա մասնակցի թէ ոչ:

Իրազեկներ կը հաւաստեն թէ խորհրդային իշխանութիւնը պիտի օգտուի առիթէն, աւելցնելու համար իր սպառազինութիւնները: Միւս կողմէ, Մոսկուա հետզհետէ աւելի տրամադիր կ'երեւայ մերձեցում հաստատելու Ճափոնի հետ, որպէսզի կարենայ Մանչուրիայէն քաշել իր զօրքին մեծ մասը եւ կեդրոնացնել արեւմտեան ճակատին վրայ: Խորհրդային մամուլը միշտ կը պնդէ թէ հիթլէրական Գերմանիան պատերազմ կը պատրաստէ, նոր հողեր գրաւելու համար արեւելքէն, նոյնիսկ Խորհրդային Միութենէն: Եթէ ձախողին արեւելեան Լոքառնոյի ծրագիրը եւ անգլօ-ֆրանսական ծրագիրը, Մոսկուա ամէն ջանք պիտի թափէ, սերտ համաձայնութիւն մը հաստատելու համար Փարիզի եւ Լոնտոնի հետ, ընդդէմ գերմանական վտանգին. Ամերիկեան թերթերու թղթակիցները գիտել կուտան թէ խորհրդային իշխանութիւնը շատ կը վախնայ պատերազմէ մը, որովհետեւ, թէեւ ստուարաթիւ բանակ ունի, բայց չի կրնար կռուիլ ընդարձակ ճակատի մը վրայ: Նախ որ, փոխադրութեան միջոցները ողբալի վիճակի մէջ են, երկրորդ՝ գիւղացիները երբեք չեն համակերպած խորհրդային կարգուսարքին եւ մասնաւորապէս հաւաքական անտեսութեան. եւ երրորդ՝ խորհրդային ճարտարարուեստը թէեւ մեծ յառաջդիմութիւններ կատարած է վերջին տարիներու ընթացքին, բայց դեռ պատրաստման առաջին աստիճաններուն վրայ կը գտնուի:

⁂ Կը հաստատուի թէ Ֆրանսայի արտաքին նախարարը Մոսկուա պիտի երթայ, ուղղակի բանակցութիւններ կատարելու համար:

ՈՒՐԲԱԹ ՕՐԷՆ Ի ՎԵՐ անհետացած է Պ. Խա. Բրնաո, հասարակածային Ափրիկէի կուսակալը, որ օդանաւով ճամբայ ելած էր իր կնոջ եւ ուրիշներու հետ: Առջի օր լուր տրուեցաւ թէ օդանաւը իջած է Ափրիկէի խորերը, բայց յետոյ հերքուեցաւ: Կը կարծուի թէ փոթորիկի բռնուած եւ ջախջախուած է:

700 ԳԵՐՄԱՆ ԵՐԷՑՆԵՐ ձերբակալուեցան կառավարութեան հրամանով, իբրեւ գործօն անդամները կրօնական ընդդիմադիր հոսանքի մը: Ձերբակալութեանց աւելի քան 200ը տեղի ունեցան Պերլինի մէջ: Կալանաւորները բանտարկուած են իրենց տուներուն մէջ: Աւելի քան 5000 երէցներ ազդարարութիւն ստացած էին չկարդալու նոր հոսանքին յայտարարութիւնը, բայց շատերը անսաստեցին:

(Լուրերու շարունակութիւնը կարդալ Դ. էջ)

«ՅԱՌԱՋ»Ի ՊՐՈՏՈՒՄՆԵՐԸ ՕՐՈՒԱՆ ՀՈԳԵՐՈՒ ՄԱՍԻՆ

ՀԱՒԱՔԱԿԱՆ ՀՊԱՏԱԿՈՒԹԻՒՆ — Ի՜ՆՉ ՑԻՄԱՐՈՒԹԻՒՆ

Գիրք ու Թուղթ: Գեղեցիկ կահկարասիներ: Գրասեղան մը որուն առջեւ ծռած կ'աշխատի մեր երիտասարդ բարեկամը՝ Տռոմի երեսփոխան Ժիւլ Մօք (ընկերվարական):

Կը ծանօթանանք: Եւ անմիջապէս մեր խօսակցութիւնը կը սկսի օրուան հոգերուն շուրջ դառնալ: Նախ շնորհակալութիւն կը յայտնեմ խորհրդարանի ընկերվարական խմբակցութեան, իրեն, Վիէնի երեսփոխան Լիւսիէն Հիւսէլի, Մ. Մութէի եւ ուրիշներու, որոնք, երբ առիթը կը ներկայանայ, հարցապնդումներու եւ իրենց շրջանի ցանկերուն հետ, կը պաշտպանեն նաեւ մեր տարաբախտ հայրենակիցները:

Նախ, ինձմէ ընդհանուր լուսաբանութիւններ կ'ուզէ եւ կը հարցնէ.

— Այժմ ո՞րքան է Հայերու թիւը խորհրդային Հայաստանի եւ Խորհ. Միութեան, գաղութներու, Թուրքիոյ եւ Ֆրանսայի մէջ:

— Ձեզի պիտի տամ միայն մօտաւոր ու կլոր թիւեր, անշուշտ, ինչքան որ հնարաւոր է: Խորհ. Հայաստանի եւ Խ. Միութեան սահմաններուն մէջ Հայերու թիւն է մօտ երկու միլիոն: Թուրքիոյ աշխարհասասան ջարդերէն յետոյ, մեր խլեակներուն թիւն է — Պոլիս եւ Անատոլու — հազիւ 100.000, իսկ Հայկական Արտասահմանի հայութեան թիւն է մօտ 7—800 000: Ֆրանսայի մէջ կը հաշուենք մօտ 60—70 000 հայութիւն:

Ի՞նչքան անգործներ ունինք Ֆրանսայի մէջ

— Մեր անգործներու թիւր օրէ օր կ'աճի, որովհետեւ տառին ծանօթ օրէնքի գործադրութենէն վերջ: Մարսիլիոյ մէջ առաւար թիւ մը՝ մօտ 1500 անգործներ ունինք, որ վերջերս նպաստէ ալ զրկուեցան եւ 10.000 ֆր.ի ինչին գումար մը ստացան մէկ անգամուան համար: Վիէնի մէջ մօտ 100 հոգի, որ նպաստ չեն ստանար. Լիոն, Տէսին, ձեր շրջանը՝ Վալանս, Արմէչ եւ այլ գաւառներ հաշուելով անգործներու թիւն է մօտաւորապէս 5000է ոչ պակաս: Այնի նահանգին մէջ տագնապը աւելի սուր համեմատութիւններ է առած: Արուարձաններ կան, որ բոլորովին նպաստ չեն ստանար. օրինակ՝ Իսի լէ Մուլինօ, Պուա-Քոլոմպը եւ այլուր: Մեր թիւին բաղդատութեամբ՝ բոլորովին եւ մասնակի անգործներու թիւր 16%ի կը բարձրանայ: Իսկ եթէ ստորականներուն արգիլուի, — ինչ որ կը խօսուէր խորհրդարանական շրջանակներու մէջ — շրջուն վաճառորդի իրաւունքն ալ, այդ պարագային անգործներու թիւր շատ աւելի մեծ համեմատութիւն մը պիտի ստանայ.

— Նպաստընկալ բանուորներու հարցը կապ ունի շրջանին մէջ գտնուող անգործներու նպաստի եւ համայնքի յատուկ սնտուկի մը գոյութեան հետ: Մեր շրջանին մէջ կայ աւելի քան երեք հարիւր համայնք: Ամէն տեղ մենք նպաստաբաշխ սնտուկ չունինք: Ատոր համար, կրնայ պատահիլ որ մէկը նպաստ ստանայ նոյն նահանգի մէկ վայրին մէջ եւ չստանայ ուրիշ տեղ մը. Հայերու խնդիրը բաւական ծանր ու վրդովիչ է: Տեղեր կան, որ բնիկներուն չափ թիւ մը կը կազմեն եւ լուրջ դժգոհութիւններ կ'ըլլան տեղացիներու կողմէ: Խօսելով իմ շրջանի մասին, ես իմ լաւագոյնս ըրած եմ, որ խտրութիւն չդրուի Հայերու եւ տեղացիներու միջեւ: Անշուշտ, այս վիճակը տանելի չէ: Գիտեմ, որ թշուառութիւնը հիւանդութեան բոյն է եւ մանաւանդ թոքախտի տարածման պատճառներէն մէկը: Նպաստի առթիւ խորհրդարանական միջամտութիւն չի կրնար ըլլալ, որովհետեւ իւրաքանչիւր շրջանի նահանգային եւ քաղաքապետական վարչութիւնները միակ իրաւասու մարմիններն են: Որպէսզի ատոնց վիճակը բարուքի, լաւ է մտածել գէթ խորհրդային երկիրները ներգաղթի մը մասին:

— Ներգաղթը, մենք ալ կը ջատագովենք, բայց Խորհ. Միութիւնը առժամաբար փակած է իր դուռները, ինչպէս Խորհրդարանի մէջ ալ Պ. Լ. Հիւսէլ պատմեց իր կատարած դիմումին առթիւ: Տրամաբանական ելքը այդ պիտի ըլլար, եթէ քաղաքական հաշիւներն ու չկամութիւնը դեր մը չունենային. Իսկ մեր ժողովրդի այս ծանր օրերուն, շատեր բազմաթիւ ելքեր ու ճամբաներ ցոյց կուտան: Մեր մէջ ալ պակաս չեն այդպիսիները, որ ֆրանսահայ գաղութի փրկութիւնը կը տեսնեն հաւաք-հպատակութեան մէջ:

— Ի՞նչ. հաւաքական հպատակութի՞ւն: Նորութիւն է ինծի համար, կ'ըսէ Պ. Ժ. Մօք: Հպատակութիւնը նախ անհատական հիմ ունի եւ ոչ թէ հաւաքական: Երկրորդ մեր պատմութեան մէջ այդպիսի մէկ նախընթաց կայ միայն, 1871ին, երբ հանրապետութեան հռչակման օրերուն, Ալժերիոյ Հրեաներուն հաւաքական հպատակութիւն շնորհուեցաւ քաղաքական ինչ-ինչ նկատումներով. Բացի այդ, Ալժերիոյ Հրեաները բաւական ժամանակէ ի վեր ֆրանսական քաղաքակրթութեան ազդեցութեան տակ էին:

Իսկ այժմ այդպիսի պատճառներ չկան Հայերու մասին: Եթէ հաւաքական հպատակութիւն տրուի Հայերուն, ինչո՞ւ չպիտի տրուի փաշական ռէժիմի զոհերուն՝ Իտալացիներուն, Սպանացիներուն, Սառի փախստականներուն եւ ուրիշներու: ԱՅԴ ԳԻՍԻ ԲԱՆ ՄԸ ՉԵՄ ԿԱՐԾԵՐ ՆՈՅՆ ԻՍԿ, ՈՐ ՄԵՆՔ ԸՆԿԵՐՎԱՐԱԿԱՆՆԵՐՍ ՔՈՒԷԱՐԿԵՆՔ: ԲԱՑԸ ՑԻՄԱՐՈՒԹԻՒՆ Է ԱՅԴՊԷՍ ՄՏԱԾԵԼ: ՀՊԱՏԱԿՈՒԹԵԱՆ ՀԱՐՑԸ ԱՅԺՄ ՄՏԱԾ Է ՇԱՏ ԴԺՈՒԱՐԻՆ ՓՈՒԼԻ ՄԸ ՄԷՋ: ՇԱՐԼ ԼԱՄՊԷՐԻ ՕՐԷՆՔԸ ՁՆՋՈՒԱԾ Է: Եւ այսօր, ճիշդ այդ օրերու որդեգրուած քաղաքականութեան հակառակն է որ կը կատարուի: Բազմաթիւ դժուարութիւններ են յարուցուած: Թեկնածուն պէտք է ըլլայ նախ բաղձալի, զինուորական տարիքի մէջ եւ մաքուր վարք ու բարքով եւ ֆրանսերէն գիտնայ: Հիմա, նոյն իսկ երեսուն տարեկանէն վեր բոլոր խնդրարկուները կը մերժուին: Կը մերժուին նոյն իսկ ամուրիները: (Իսկոյն կը բանայ Օրէնսգիրքը եւ կը կարդայ յօդ. 8 եւ 12, ստորակէտներու որոշ դասակարգի մը հպատակութեան վերաբերեալ): Ի՞նչպէս կ'ուզէք, որ այս պայմաններուն մէջ, հինն ու նորը, բաղձալին ու անբաղձալին մէկ անգամէն հպատակ դառնան: Այդպիսի բան չի կրնար պատահիլ, իսկ անոնք որ — ինչպէս ըսիք թէ ցուցակներ կը պատրաստեն — կը նշանակէ թէ ծանօթ չեն օրէնսդրական մեքենային եւ տիրող տրամադրութեան:

— Ձեր կարծիքով ո՞րն է ելքը մեր հայրենազուրկ բազմութիւնը, վերջ ի վերջոյ, այս ծանր վիճակէն փրկելու:

Ներգաղթը՝ անկարելի է. աշխատանք գտնելը՝ խիստ դժուար, գէթ երկրագործական գաղութ մը պէտք է ստեղծել Ֆրանսայի հարաւային մասերուն մէջ, որպէսզի հողային աշխատանքի կապուի մեր ժողովուրդը:

— Երկրագործական գաղութներ մեծ մասով յաջող արդիւնք տուած չեն: Ֆրանսան հարուստ է երկրագործական բերքերով եւ մանաւանդ արժէքէ ինկած է բերքը: Շատ տեղեր, նոյն իսկ կը փճացնեն... Ես անցեալ տարիէն առաջ, Ալժերիա եւ Մարոք գացած էի այդ խնդիրը տեղւոյն վրայ քննելու: Եւ պէտք է ըսեմ, որ երկրագործական գաղութները հեռու են իրենց նպատակին ծառայելէ: Երկրագործական գաղութի համար անհրաժեշտ են շարժուն դրամագլուխ եւ գործիքներ: Մինչեւ աշխատաւորները զուրկ են այդ բոլորէն: Ժամանակ մը պիտի աշխատին եւ յետոյ երբ աւելի լաւ գործ մը գտնեն, ստիպուած պիտի ձգեն.

— Ուրիշ վրդովիչ խնդիր մըն ալ ունինք: Մեր տարագրութեան մէջ անկանոն թուղթերու եւ փոքրիկ յանցանքներու համար արտաքսման վարչական կարգադրութիւններ կ'ըլլան: Վերջերս մեր բարեկամ Պ. Մութէն կարգ մը շահեկան առաջարկութիւններ ըրած էր խորհրդարանին մէջ, որ յետոյ իբրեւ նախագիծ ներկայացուեցաւ: Չէ՞ք կարծեր որ շուտով խորհրդարան կուգայ այդ նախագիծը:

— Ճիշդ է: Մութէն այդ առաջարկը ըրած է եւ մեր խմբակցութիւնն ալ նախագիծը վաւերացուցած: Սակայն խորհրդարանական երեք յանձնաժողովներ պէտք է նախ քննեն, իրենց հաւանութիւնը տան, որ այս խորհրդարան գայ իբրեւ օրինագիծ: Դժբախտաբար, խորհրդարանական մեքենային մէջ ատոնք այնքան ալ արագ չեն կատարուիր: Մինչ այդ, դուք պէտք է պատկան իշխանութեանց առջեւ յաճախակի դիմումներ կատարէք, ցոյց տալով այն բացառիկ պայմանները որոնց մէջ կ'ապրիք: Մենք մեր կարելին ըրած ենք եւ կ'ընենք:

Վ. ՀԱՄԲԱՐՁՈՒՄԵԱՆ

ՀԱՅԿԱԿԱՆ ՇԱՐԺԱՆԿԱՐ

ՖՐԱՆՍԱՑԻ ՓՐՈՖԷՍԷՕՐ ՄԸ ԵՒ ԱՐՄԷՆ ԱՇԱԿԵՐՏ ՄԸ

Համաշխարհային համբաւ վայելող փրոֆ. Ռէյմոն Թիպլէրժ, տարիներէ ի վեր, հիմնած է, Փարիզի մէջ, երաժշտական մանկավարժութեան արուեստանոց մը (Institut de Pédagogie Musicale). Տօմ փողոցին մէջ:

Թիպլէրժ, ստեղծած է մանկավարժական նոր եղանակ մը, եւ իր օգնական դասախօսներու եւ դաստիարակուհիներու օժանդակութեամբ կ'ուսուցանէ դաշնակահարութեան արուեստը, անոր կողքին աւանդելով լեզու, թուաբանութիւն, ինչպէս նաեւ բոլոր այն միւս գիտելիքները որ կ'աւանդուին սովորական դպրոցներու մէջ

Ինչպէս ըսինք, Թիպլէրժ ունի ուսուցանելու բոլորովին նոր կերպ մը: Տառերուն նախ գլխագիրները կը սորվեցնէ եւ անոնց ալ ամէնէն յատկանշական ու դիւրին ձեւ ունեցողները: Օրինակ, երկու շեղ գիծ, գագաթէն իրարու միացած, ու մէջտեղը պառկած գիծ մը կը ձեւացնեն A գիրը: Երկու ուղիղ գիծ զուգահեռական ու մէջտեղը պառկած գիծ մը կը կազմեն H գիրը: Կլոր մը եւ ահա O գիրը: Հորիզոնական գիծ մը որուն գլխին կ'իջնէ զուգահեռական գիծ մը եւ ահա T գիրը: Այս գլխագիրներով կը կազմուին բառեր ու խօսքեր, գրուած խաւաքարտներու վրայ: Երեք կամ չորս տարեկան տղեկներ ու աղջիկներ արագօրէն կը կարդան մէկ կարգի վրայ գրուած հաճելի խօսք մը: Ուսուցչուհին խաւաքարտը կը քաշէ ու տակէն կ'երեւի միշտ նոր մը:

Ուրիշ խաւաքարտներու վրայ փակցուած են գունաւոր թուղթերով ճանկիւններ, բուրգեր, բոլորակներ եւ կիսաբոլորակներ. Տղան պարտաւոր է ըսել գոյնը, ձեւը եւ քանակը: Մանկիկները արդէն ծանօթ են տասներկու գոյներու:

Թիպլէրժ շարժման մէջ կը դնէ մանուկին գլուխը ամբողջական լիակատարութեամբ: Մանուկին աչքը, ականջը, քիթը, քիմքը ու բերանը հրաշալիօրէն կը գործեն: Աչքը կը սորվի ճիշդ ու արագ գիտել, ականջը կը սորվի ձայները ճանչնալ, լաւ ունկնդրել. Քիթը կը սորվի հոտերը յաւ զանազանել եւայլն:

Տղուն ձայնին ու շարժումներուն կը պարգեւուի կշռոյթ:

Եւ վերջապէս երաժշտութիւն: Փրոֆէսէօրը դաշնակին առջեւ նախ երկու կամ երեք նոթով ձայներ կը հանէ, երեք տարեկան մանչուկ մը կը պատասխանէ.

— Տօ, մի. սօլ

Քանի մը ձայներ եւս, յետոյ բազմաթիւ ձայներ, հետըհետէ երկար ու խրթին, մինչեւ տասներինգ նոթով: Ու պզտիկ աշակերտ արագօրէն կը հետեւի Թիպլէրժին ու կը թարգմանէ ձայները

Բոլորովին ինքնատիպ որոնումներու արդիւնք են Թիպլէրժի ուսուցումները: Անիկա ներքին, հոգեկան աչքերով գիտած, փնտռած ու գտած է այդ բոլորը: Շատ բան տեսած է ան քանզի, ըսենք հիմակ, որ Թիպլէրժ կոյր մըն է:

Բարեհամբոյր ծերունի մըն է, զարմանալիօրէն արմենական դիմագիծով եւ համակրելի ձայնով:

Ան մասնաւորապէս կը կազմակերպէ մանուկներու մէջ բոլոր այն տարրերը որոնք պէտք են կազմելու համար երաժիշտ: Անիկա անտաղանդներէն դուրս կը բերէ փոքրիկ դաշնակահարուհիներ եւ դաշնակահարներ: Եւ անգամ մը որ իր գործը կատարած է՝ հասարակութիւնը կը լսէ եօթնամեայ կամ ութամեայ արուեստագէտը ու կ'ըսէ.

— Ի՜նչ բնածին տաղանդ...

Թիպլէրժ սակայն կը յայտարարէ թէ փոքրիկը անտաղանդ էր եւ ոչ իսկ չէր օժտուած բնութենէն: Անիկա հասաւ այդ վիճակին շնորհիւ երաժշտական մանկավարժութեան

Մարտ 10ի կիրակին, իր արուեստանոցին սրահներուն մէջ, խուռն եւ ընտիր բազմութեան մը ներկայութեան Թիպլէրժ ներկայացուց իր դաշնակահար աշակերտները, բոլորն ալ ո՛չ օժտուածներ, եօթնէն տասներկու տարեկան, մանչ թէ աղջիկ:

Ցայտագրին մէջ էր նաեւ մեր Րաֆֆիկը:

Հանդէսը բացուեցաւ Ժաքըլին Կիջենով, տասներկու տարեկան Ֆրանսուհի մը, որ ամբողջովին կազմաւորուած է Թիպլէրժի ձեռքին տակ եւ մասնակցած երեք նուագահանդէսներու, Քոնսէրվաթուարի, Կավոյի եւ Փլէյէլի սրահներուն մէջ: Նուագեց ֆրանսական լեռնային սէնֆօնի մը: Իր արուեստը կը թուէր կանոններու եւ չափերու վրայ, կը դառնար կեդրոնի մը շուրջը, ճարպիկ ընթացքով:

Այս առաջին կտորէն վերջը դաշնակահարեց նաեւ զանազան կտորներ, Թիպլէրժի պատուէրով եւ ընդմիջումներով:

Յետոյ դաշնակին առջեւ անցաւ Ժէրար լը Կրէք, եօթնամեայ, որ վերարտադրեց Շումանի «Allegro et Grazioso »ն, ինչպէս նաեւ Կրիկի վալսը:

Փրոֆէսէօրը այս փոքրիկին կռնակը կեցած կը քննէր անոր կողոսկրերը, ուսոսկրերը, թիկնոսկրերը եւ ամբողջ կռնակի ջիղերը, անոր նուագած պահուն: Թիպլէրժ, միշտ ականջէն առաջ, ձեռքով կը զգայ սխալը: Ու աղուոր կազմախօսութիւնը քննելով առաջքը կ'առնէ աղետաբեր թերութիւններու.

Ժէրար Լը Կրէքն ալ դաշնակին վրայ սկսած է ծաղկիլ Թիպլէրժեան հրաշքով:

Երրորդ ներկայացողները եղան Ժանին Փէշար եւ Նիքօլ Վօլֆ, ութամեայ աղջնակներ, որոնք երկու տարիէ ի վեր կը հետեւին դասընթացքին, ըլլալով նոյնպէս անտաղանդներ: Դաշնակահարեցին, զատ զատ, միեւնոյն կտորը. Շումանէն

Հետըհետէ Մարի-Թէրէզ, Անն Սօրնէյն, Տրմար ու Միւզան Էթուրժի եւ ուրիշներ, ութէն տասներկու տարեկան աշակերտուհիներ դաշնակահարեցին, ջերմօրէն ծափահարուելով

Վերջապէս Րաֆֆի Պետրոսեանը:

Ցայտագրին մէջ իր անունին տակ տրուած էր հետեւեալ ծանօթութիւնը «Րաֆֆի Պետրոսեան, հրաշագան երախայ մըն է, որուն տաղանդը իր բնածին կարողութիւններուն համապատասխան չափով վերելք մը ցոյց չէր տար: Հիմակ, այս երախան, Երաժշտական Մանկավարժութեան Արուեստանոցին մէջ, երաժշտական փորձերու շարքերով պիտի զարգանայ եւ ամբողջապէս ցոյց պիտի տայ ինքզինքը, ունկնդիրներուն հաստատելով իր ապառնի յառաջդիմութիւնները»:

Թիպլէրժ բեմանցի բառ, ներկայացնելով Րաֆֆիկը.

— Հիմակ ուրիշ երեւոյթ մը առջեւ ենք: Ահաւասիկ ՕԺՏՈՒԱԾ մը՝ Րաֆֆի Պետրոսեանը, որ ցարդ տուած է երեք նուագահանդէս, մէկը Պրիւքսէլ եւ երկուքը Փարիզ:

Րաֆֆիկ նուագեց, երկրորդ դաշնակի ընկերակցութեամբ Պախի «Concerto»ն:

Արմենական հանճարն էր որ կը հրաշագործէր

Վայրկենապէս ամբողջ սրահին պատկերը փոխուեցաւ: Դիմագծութիւնները կապուեցան Րաֆֆիկի մատներուն, աչքերը դիւթուեցան, ականջները լիացան, հոգիները արբեցան: Խանդավառութեան ալիքներ ծուփ ու ծաւալ առացան, ջերմութեան անձրեւ, անոյշ եւ երանաւէտութիւն մը:

Պիտի չմոռնամ ութսունամեայ կին մը, որ կորաքամակ ոտքի բարձրացաւ եւ կրկնեց արտասուքին.

— Աղջի՜կս, զաւակս...

Բուռն ծափերու մէջ վերջացուց Րաֆֆիկ իր մասը:

Թիպլէրժ բառ առաւ հաստատութեան.

— Շատ մօտ ժամանակէն աւելի մեծ խանդավառութիւններ պիտի ստեղծէ այս փոքրիկը

Ու թելադրեց որ նուագէ նաեւ Պրամսի վալսը

Րաֆֆիկ խոնարհեց իր արուեստագէտի գլուխը ստեղնաշարին վրայ եւ հրդեհուած խանդավառութեամբ ծաղկեցուց գարուն մը, ամէն հոգիի ծաղիկ մը բաժին հանելով:

Աւելի ծափահարութիւնով մը դիմաւորուեցաւ Րաֆֆի: Ականջով ճաշակելէ վերջ, աչքով կ'ըմպէին զինքը:

Եթէ Ֆրանսային է վարպետը, Թիպլէրժը, մերն է սակայն «հրաշագան» աշակերտը, Րաֆֆիկը, որուն նման չունին եւրոպական շատ մը բազմամիլիոն ազգեր:

«Փա՛ռք Արմենական Հանճարին»

ՆՇԱՆ ՊԷՇԻԿԹԱՇԼԵԱՆ

❊ Սասունը առաջին անգամ ապստամբած է 1894ին: Պապը Ալիի ցոյցը կատարուած է 1895ին: Պանք Օթոմանի գրաւումը՝ 1896ին: Խանասորի արշաւանքը՝ 1897ին: Սասունի երկրորդ ապստամբութիւնը՝ 1904ին: Կիլիկիոյ առաջին կոտորածը՝ 1909ին:

ԳԱՐԵԳԻՆ ԱՐՔ. ՅՈՎՍԷՓԵԱՆԻ ԴԱՍԱԽՕՍՈՒԹԻՒՆԸ

ՀԱՅԿԱԿԱՆ ԱՐՈՒԵՍՏԻ ԾԱԳՄԱՆ ԵՒ ԶԱՐԳԱՑՄԱՆ ՄԱՍԻՆ

(Գ. եւ վերջին մաս)

ԽՄԲ. — Ա. եւ Բ. մասերը հրատարակուած են թիւ 27ի եւ մարտ 5ին: Այս մասը ուշացաւ, մեր աշխատակցին հիւանդութեան պատճառաւ:

Ինչպէս որ ըսինք անցեալ անգամ, Գարեգին արք. ներկայացուց Զուարթնոց եկեղեցիին վերակառուցուած տեսարանը, այժմու քայքայուած վիճակը, սիւները առանձնապէս եւ յետոյ բոլորիս ծանօթ նոյն շէնքին արծուաձեւ խոյակները: Դասախօսը շարունակելով իր հմտալից տեսութիւնները հայ արուեստի մասին, ըսաւ.—

«Զուարթնոց կոչուած այս չքնաղ հրաշակերտին մասին կրնամ ձեզի շատ երկար խօսիլ: Մեր ճարտարապետութեան ամէնէն գոհար, ամէնէն ինքնատիպ յիշատակարանն է: Իրմով կը սկսի բոլորակ ոճը մտնել մեր արուեստէն ներս: Արեւելեան մեզի դրացի ժողովուրդներ չունին այս բոլորակ ոճը: Հայ ստեղծագործ միտքն է որ երեւան է բերած այս հրաշակերտ ոճը, այսինքն խաչաձեւ յատակագիծը միախառնած բոլորակ ձեւին հետ:

Զուարթնոցի փլատակներուն լոյս աշխարհ գալը կը պարտինք էջմիածնեան Խաչիկ վրդ. Դադեանի եռանդուն ճիգերուն: Ըսեմ միեւնոյն ատեն թէ այս եկեղեցականը վախճանեցաւ 1932ին, էջմիածնի մէջ: Կարծեմ արտասահմանը չէ լսած իր կորուստը: Դադեանի անունը միշտ կապուած պիտի մնայ Զուարթնոցին հետ: Ան էր որ կրցաւ միջոցներ ստեղծել պեղման գործը կազմակերպելու համար: Գիտական պատրաստութեամբ օժտուած դէմք մը չէր, ունէր անսպառ եռանդ եւ այլն: Սխալ քայլեր ալ գործեց սկզբնաւորութեան, օրինակ խաչար զանգուածներ քարեր շարժելու համար իրենց տեղէն, զանոնք մասերու վերածեց, ինչ որ անթոյլատրելի է հնագիտութեան համար, եւ կամ սկզբնաւորութեանը չկատարեց չափագրական ճշդումներ, որպէսզի առաջին ակնարկով զանգուածին փլուզման արդի ձեւին համաձայն վերստեղծուէր նախկին եկեղեցիին տեսքը: Հայ արուեստին համար մեծ բարեբախտութիւն մը եղաւ, որ այդ օրերուն պեղման վայրը հասաւ մեծ գիտնական Թ. Թորամանեանը եւ մանրամասն ուսումնասիրելով մէն մի քարին ինկած տեղն ու դիրքը, կրցաւ գծագրելով վերակազմել նախկին Զուարթնոցի շէնքը: Այժմ շնորհիւ Թորամանեանի չափագրական աւանդներուն, գիտենք թէ Զուարթնոցը երկյարկանի էր եւ որպէս ոճ ամէնէն գեղեցիկը համայն Հայոց յիշատակարաններուն մէջ:

Եկեղեցիին շինութիւնը կը պարտինք Տայեցի Ներսէս Գ. կաթողիկոսին որ Շինող մակդիրով յորջորջուեցաւ, իր բազմաթիւ շինարարական ձեռնարկներուն պատճառաւ: Շէնքը սկսաւ շինուիլ 645 թուականին, ուրեմն Զուարթնոցը 7րդ դարու գործ է:

Զուարթնոցի ձեւով բոլորակ ոճ եկեղեցի չորս հատ ենք ունեցած: Երկրորդն է Անիի Գագկաշէն Ս. Գրիգոր եկեղեցին, որուն փլատակները պեղուեցան Մառի կողմէ 1905-906ի օրերուն: Այս եկեղեցին շինուած է 1000 թուականներուն Գագիկ Ա.ի կողմէ, հետեւութեամբ եւ նմանողութեամբ Զուարթնոցի ոճին:

Իսկ երրորդն է դարձեալ Անիի մէջ Ս. Հովիւի պզտիկ եկեղեցին: Կը գտնուի պարիսպներէն դուրս Ասիկա 11րդ դարու գործ է, որուն արտաքին տեսքը մանրանկարն է Զուարթնոցի եւ Գագկաշէն Ս. Գրիգորի: Վերջապէս չորրորդը՝ Պանայ եկեղեցին որ կը գտնուի ռուս-տաճկական սահմանին վրայ: Այս եկեղեցիին մասին լոյս տեսած է երկարաշունչ եւ մանրակրկիտ ուսումնասիրութիւն մը ռուս գիտնական Տակաշվիլիի կողմէ:

Հայկական ճարտարապետութեան դասականութեան շրջանը համարուող 7րդ դարու մեծավայելուչ շինութեանց զնացքը կանգ կ'առնէ արաբական արշաւանքներուն պատճառաւ: Անընդհատ երկու դար հայ կեանքը կ'անցնէ ճգնաժամային, շինարարական ձեռնարկներէ հեռու օրհասական օրեր: Հազիւ թէ այս զարհուրանքի տիրապետութիւնը թուլցած՝ արդէն հայ արուեստը կը բողբոջի եւ կը մտնէ իր երրորդ վերածնութեան շրջանը: Կը սկսի Արծրունի եւ Բագրատունի թագաւորութիւններու հուժկու շրջանը: Այդ օրերուն հայ արուեստը կը հասնի արդէն բարձրութեան գագաթնակէտին: Հայ արուեստագէտները կը մրցին իրարու հետ իրար գերազանցելու, մէկզմէկէ աւելի չքնաղ հրաշակերտներ արտադրելու համար:

Անին կը ձեւացնէ թագն ու պսակը հայ հանճարին: Մտէք իր Մայր եկեղեցիէն ներս, հակառակ իր այժմու քայքայուած տեսարանին՝ ձեր հոգին վեհութեան զգացումով կը լեցուի այնքան որ գեղեցիկ է շէնքը իր նուրբ գիծերու կեցուածքով:

Անի քաղաքը շրջապատուած էր պարիսպներով եւ մէջընդմէջ երեք կարգով: Երկրորդ կարգի պարիսպներուն վրայ կը տեսնենք քաղաքին քանդակուած զինանշանը, առիւծ մը՝ վրան ցցուած խաչ: Այս նշանը արեւելեան ուրիշ ժողովուրդներ գործածած են, օրինակ Պարսիկները, բայց անոնցը փոխանակ խաչի՝ առիւծին վրայ ծաղիկ կամ արեւներ կան: Կենդանակերպ խորհրդանշաններ շատ կան մեր թէ՛ շէնքերուն եւ թէ՛ մանրանկարչական արուեստին մէջ. Ու նոյնչ զանչելի կերպով գծուած սիրամարգեր եւ կամ թռչնագիրներ, կենդանագիրներ: Հոս պէտք է աւելցնեմ թէ Արեւելքի արուեստը այլաբանական գծերի զարդարանք չընդունիր: Արեւելքի մէջ հարթաքանդակն է տիրականը, մինչ Արեւմուտքի մէջ իշխողը մարմնաւորեալ ձեւն է, արձանը: Նոյնը նաեւ Հայաստանի մէջ: Ուրիշ տարբերութիւն մը արեւելեան եւ արեւմտեան ոճերուն միջեւ: Մինչ արեւմուտքը ձեւին է որ յարգ կ'ընծայէ նկարչութեան մէջ, Արեւելքը ընդհակառակն իր վայելքը կը գտնէ գոյներու ներդաշնակութեան մէջ: Վկայ մեր 14րդ դարէն մինչեւ 17րդ դարու մէջ գործուած Պարսկաստանի եւ Ղարաբաղի աննման գորգերը: Գորգաշինութիւնը հասած էր աննման բարձրութեան մը: Արդէն մատենագրութենէն գիտենք թէ այլ ժողովուրդներու իբրեւ հարկ՝ ձի եւ գորգ կուտային:

Անիի շինութիւնները բոլորն ալ չքնաղ եկեղեցիներ են: Մայր եկեղեցին, ինչպէս ըսի 989-1001 թուականներուն է շինուած: Հիմը դրած է Սմբատ Բ. թագաւորը, Տրդատ ճարտարապետի ձեռամբ: Բայց Սմբատի մահուամբ կիսաւարտ մնալով, յետոյ զայն լրացուցած է Գագիկ Ա.ի կինը Կատրամիդէ թագուհին: Այս իմաստով արձանագրութիւն կայ շէնքին վրայ:

Ծաղկաձորին եզերքը կառուցուած է Աբուղամրենց Ս. Գրիգոր եկեղեցին: Շինուած է Պահլաւունի Գրիգոր իշխանի ծախքով: Թուականը 1040ի ատեններ:

Այս եկեղեցին շինուած է Ս. Փրկիչի ոճով, այսինքն բազմանկիւնաձեւ է, բայց անոր պէս արտաքին որմերուն վրայ սինազարդ կամարներ չունի: Աւելի փոքրիկ շրջանակաձեւ եկեղեցի է, կամարակապ եւ սինազարդ կաթողիկէով:

Անիի ամէն մէկ յիշատակարանին մասին կարելի է շատ երկար խօսիլ, բայց ես կ'ուզեմ ցոյց տալ ձեզի ուրիշ եկեղեցիներ ալ, այդ պատճառաւ երթանք Սանահինի վանքը: Բայց փակելէ առաջ այս գլուխը, ըսեմ թէ Անիի շինութիւններով, այսինքն 10րդ դարու արուեստը վերստեղծումն էր մեր հին արուեստին, 6—7րդ դարու մեր դասականացած արուեստին:

Սանահին եւ Հաղբատ 10րդ դարու մեր արուեստին գլուխ գործոցներն են: Հոս են թաղուած մեր բազմաթիւ իշխաններն ու իշխանուհիները: Հոս էր նոյնպէս մեր ամէնէն ընդարձակ մատենադարանը:

Երեք ժամ անընդհատ այս յիշատակարանները որ ցուցադրեցի, ծանօթութիւնները որ տուի ի՞նչ լռելեայն իմաստ ունին: Միակ ծառայութեամբ մը պատասխանած ըլլալու համար, ըսեմ թէ Սփիւռքի մէջ սփռուած հայութեան սրտին մէջ կ'ուզեմ որ հզօր հայրենիքը միշտ ապրուն եւ կենդանի մնայ: Գիտակցէք թէ մեծ մշակոյթ, մեծ անցեալ ունեցող ազգի մը զաւակներն էք: Ապրեցէք միշտ հայրենի հողին կարօտով: Միակ տարրը որ ձեզ կրնայ կանգուն պահել այս լուսաւոր պատմութեան գիծն է: Փաւստոս Բիւզանդ հետեւեալ ժողովրդական աւանդավէպը կը պատմէ: Արշակ թագաւոր գերի ինկած, երբ պարսիկ արքունիքին առջեւ կը բերուի, այս վերջինները կ'արգահատին իր խեղճուկ կեցուածքին վրայ: Կը զարմանան թէ քաջի համբաւ ունեցող թագաւոր մը, այսքան

ՄԻՋԿԱՌԱՎԱՐԱԿԱՆ ՅԱՆՁՆԱԺՈՂՈՎԻՆ ՈՐՈՇՈՒՄՆԵՐԸ

«Հայմարքոս» գաղթականներու կացութեան մասին

ԺՈՂՈՎԸ ՎԵՐՋԱՑԱՒ ԲՈՂՈՔ ՅԱՅՏՆԵԼՈՎ ՈՐ...

ԽՄԲ.— Ինչպէս գրած էինք, միջ-կառավարական խորհրդակցական յանձնաժողովը, որ ենթակայ է Ազգերու Դաշնակցութեան, ժողով գումարեց մարտ 14–15ին, Ժընեւի մէջ, գլխաւոր օրակարգ ունենալով հայ-ռուսական տարագիրներու վտարման, անցագրի եւն. խնդիրները: Ինչպէս միշտ, այս անգամ ալ ժողովը փակուեցաւ բարի բաղձանքներ յայտնելով: Ստորեւ՝ ժողովին առենագրութիւնը.—

Ժողովին օրակարգը կազմուած էր այսպէս.

1.— Ընտրութիւն յանձնախումբի նոր նախագահի մը.

2.— Ընտրութիւն մնայուն անդամի մը եւ

3.— Ընտրութիւն երկու փոխանդամի Գաղթականաց Նանսէնեան Միջազգային Գրասենեակի վարչութեան համար.

4.— Գաղթականներու վտարման հարցը.

5.— Գաղթականներու վիզա տալու հարցը.

6.— Ընտրել միօրինակ ձեւ մը անցագրի համար, որ պիտի տրուի գաղթականներու հարցին վերաբերեալ կարգադրութեանց համաձայն կառավարութիւններու կողմէ:

Յանձնախումբը զբաղեցաւ նոյնպէս ի նպաստ գաղթականական կազմակերպութիւններու, նոր հիմնադրամներ ստեղծելու հարցով, ինչպէս նաեւ կառավարութեանց կողմէ վերադիր ծախքով դրոշմաթուղթեր շրջաբերութեան հանելու կարելիութեամբ:

Յանձնախումբը առկէ զատ նկատի առաւ բանաձեւը, զոր Ազգերու Դաշնակցութեան Խորհուրդը ընդունած էր 14 մայիս 1934ին (79րդ նստաշրջան), իր 6րդ նստաշրջանի աշխատութեանց մասին միջկառավարական յանձնախումբի տեղեկագրին առթիւ: Նկատի առաւ նոյնպէս Ազգերու Դաշնակցութեան Ընդհ. Ժողովին ԺԵ. սովորական նստաշրջանին եւ Խորհուրդին 84րդ նստաշրջանին կողմէ ընդունուած բանաձեւերու գործադրութիւնը:

Միջկառավարական յանձնախումբը մասնաւորաբար արձանագրեց հետեւեալ թելադրանքները, որ ընդունուած են ԺԵ. Ընդհ. Ժողովին կողմէ.

Ընդհ. Ժողովը,

Նկատելով որ գաղթականներուն համար հետզհետէ աւելի դժուար կը դառնայ գործ գտնել եւրոպական երկիրներու մէջ, եւ գործ գտած գաղթականներն ալ կ'արձակուին,

Կը խնդրէ Գրասենեակէն շարունակել եւ ընդլայնել իր ջանքերը, որպէսզի կարելի ըլլայ գաղթականները հաստատել անդրծովկէտեան երկիրներու մէջ, եւ

Սրտագին կը խնդրէ այդ երկիրներու կառավարութիւններէն Նանսէնեան Գրասենեակին հաղորդել ամէն առիթ կամ կարելիութիւն գաղթական տեղաւորելու իրենց սահմաններուն մէջ.

Նկատելով որ կառավարութիւններուն համար դժուար է այլ եւս շարունակել ուղակի կամ անուղղակի ծախքերը, զորս կը պատճառեն իրենց հողերուն վրայ հաստատուած զօրաւոր գաղթականներու բազմութիւնները,

Կը յանձնարարէ նոյն երկիրներու կառավարութեանց քննել այն առաւելութիւնները, զորս կարելի է ստեղծել գաղթականներու համար կատարուած ծախքերը իբրեւ վարկ դնելով Գրասենեակին տրամադրութեան տակ, որպէսզի Գրասենեակը կարելիութիւն ունենայ անգործ գաղթականները զետեղելու այն երկիրներուն մէջ, որոնք տրամադիր են ընդունելու:

Միջկառավարական Յանձնախումբը կը նկատէ որ 1934 տարուան Ընդհ. Ժողովէն ի վեր ծանրացած է ընդհ. կացութիւնը, հետեւաբար բոլորովին անհրաժեշտ կը գտնէ նկատի առնել իր այս թելադրանքները, առաջին առթիւ գաղթականները ուրիշ երկիրներու մէջ զետեղելու պատեհութեան մասին, եւ առ այդ՝ գաղթականներու համար կառավարութեանց ուղղակի եւ անուղղակի կատարած ծախքերը իբրեւ դրամագլուխ յանձնել Նանսէնեան Գրասենեակին, որպէսզի Գրասենեակը կարենայ անգործ գաղթականները զետեղել տրամադիր երկիրներու մէջ:

Յանձնախումբը առկէ զատ ուսումնասիրեց տեղեկագիր մը եւս, որ կը վերաբերէր Գաղթականաց Միջազգային Կանոնագիրին շուրջ Համաձայնութեան վաւերացման, անդամակցութեան, ստորագրութեանց արդի կացութեան,— Տեղեկագիր մը որ Նանսէնեան Միջազգային Գրասենեակին կողմէ տրուած է Ազգերու Դաշնակցութեան ԺԵ. Ընդհ. Ժողովին, ինչպէս նաեւ այն պատասխանները, զորս կառավարութիւնները տուած են Ազգերու Դաշնակցութեան 5րդ նստաշրջանի խորհրդակցական միջկառավարական Յանձնախումբին բանաձեւած եւ Ընդհ. Ժողովի ԺԳ. սովորական նստաշրջանին ընդունած յանձնարարութիւններուն:

Միւս կողմէ, Յանձնախումբը յարգանքի արտայայտութիւն մը կատարեց Նանսէնեան Միջազգային Գրասենեակի Վարչ. Խորհուրդի նախագահին, Փրոֆ. Վէրնէրի յիշատակին: Ցետոյ իր խոր երախտագիտութիւնը յայտնեց նախորդ նախագահին՝ Պ. տը Նավայլ – Լապաթիի, այն գործունէութեան համար, զոր ան կատարեց ի նպաստ գաղթականներուն:

1.— Գաղթականաց Միջկառավարական խորհրդակցական յանձնախումբին համար նոր նախագահի մը ընտրութիւնը.—

Պ. տը Նավայլ – Լապաթիւ, իր հրաժարականը ներկայացուցած ըլլալով, Յանձնախումբը միաձայնութեամբ եւ ծափահարութիւններով Պ. Թ. Ռաֆայէլը ընտրեց նախագահ այն շրջանին համար որ ընտրուած էր նախորդը, այսինքն մինչեւ 6 փետր. 1937:

2.— Կատարուեցան նոյն Վարչ. Խորհուրդի մէկ անդամի եւ երկու փոխ-անդամի ընտրութիւնները:

3.— Գաղթականներու վտարում.— *Միջկառավարական խորհրդակցական Յանձնախումբը անգամ մը եւս քննեց գաղթականներու վտարման եւ արտաքսման հարցը:*

Գոհունակութեամբ արձանագրեց նախ որ կարգ մը կառավարութիւններ բարւոքուցած են այն թելադրանքները, զորս բանաձեւած էին Ազգերու Դաշնակցութեան ԺԳ. ԺԴ. եւ ԺԵ. Ընդհ. Ժողովները:

Սակայն կը ցաւի որ կարգ մը երկիրներու մէջ ալ գաղթականները, արտաքսման պարագաներու մէջ, կը դատապարտուին քրէականյանցագործութեան ձեւով, պատիժներու կ'ենթարկուին այն ամբաստանութեամբ թէ չեն հնազանդած արտաքսման հրամաններուն, առանց նկատի առնելու որ եթէ անոնք չեն հնազանդած, պատճառը նիւթական անկարելիութիւնն է որ եւ է գաղթականի համար օրինապէս մտնելու ուրիշ երկիրէ մը ներս.

Յանձնախումբը կը կարծէ թէ այս վարմունքը, որ տագնապի վերջին տարիներուն յաճախադէպ դարձաւ, ոչ միայն կը վնասէ գաղթականներուն, այլ եւ իրական վտանգ մը կը ներկայացնէ ինչպէս հիւրընկալ երկրին, նոյնպէս այն հարեւան երկիրներուն համար, ուր կ'ուղեն որ գաղթականը մտնէ ոչ օրինական ճամբով:

(Մնացեալը յաջորդով)

կորագամակ կը ներկայանայ: Պատճառը կ'ուզեն հասկնալ ու վերջապէս իր ոտքերուն տակ երբ հայրենիքէն բերուած հող կը սրսկուի՝ Արշակ Թագաւորը կը կանգնի, վեհ կերպարանք կը ստանայ եւ շեշտակի կը նայի պարսիկ Ցազկերտի երեսին:

Միակ մաղթանքը որ կրնամ ընել ձեզի — միշտ կապուած մնաք հայրենիքին հետ: Արշակ Թագաւորին օրինակը թող օգնէ մը ըլլայ ձեզ հայրենի հողին կապող: Որքան ուժեղ կը կապուիք մեր մշակոյթին՝ այնքան առեն կենդանի կը մնաք գաղթաշխարհի ծանր մթնոլորտին մէջ»:

Պ. արք. Ցովսէփեանի Բ. գիտական դասախօսութիւնը հանդիսացաւ Կիլիկեան մանրանկարչութիւնը Յաջորդով մէկ յօդուածով պիտի տամ այդ դասախօսութեան ալ ամփոփում մը:

Հ. ԲԱԼՈՒԵԱՆ

Հ. Յ. Դ.

ՎԵԹԵՐԱՆՆԵՐՈՒ ՖՈՆՏ

ՑԱՆԿ 12

Նազարէթ Գարսամեան (Օլումուկ)	15
Ընկ. Ակինեանի մահուան քառասունքի առթիւ	
Մկրտիչ Աշեան, Եղիշէ Մէրէնկիւլեան, Ն. Գէորգեան եւ Գեղեցիկ Ցովհաննէսեան	20
Նախորդ գումար՝	1785
Ընդհ. գումար՝	1820

ԿԸ ԽՆԴՐՈՒԻ յօդուածագիրներէ եւ թղթակիցներէ իրենց գրութիւնները գրել թուղթին մէկ երեսին վրայ ընթեռնելի եւ մելանով:

«ԻՆՁՈ՞Ւ ՉԷՔ ՏՊԵՐ»...

Խորապէս վրդովուած են մեր գաւառի ընկերները, «Ցառաջ»ի խմբագրութեան դէմ:

Քանի մը նմոյշներ, կրճատուած.—

ԿԱՐՏԱՆ, 15 մարտ.— Ամէնէն անձոռնի, անհանդուրժելի զրպարտութիւնները կը հրատարակուին մեզի դէմ, «Նոր Երկիր»ի մէջ, միտք պղտորելով: Պատասխան կուտանք, զամբիւղը կը նետէք: Հապա ի՞նչ ընենք: Սրիկայ մը օրը ցերեկով կը գրէ թէ «Դաշնակ չէֆեր կուգան գրամները կ'առնեն կ'երթան: Գէ՞շ է լռել:Ըրգենք որ մեր շըրանը մեզի՞ բերցըննեն: Ամէն համբերանք չափ մը ունի»:

Լեւոն Գեղամեան

ՄԱՐՍԷՅԼ, 15 մարտ.— Ցովհաննէս Զ. Մարգարեան – Ցիմէն – Ցուրան անուն շուշոբ մը, որ ժամանակին ձեր վստահութիւնն աշխարաչարգործածեց իբրեւ «Տիպար – Սղամիս», սանձարձակ առպարէզ գտնելով «Նոր Երկիր»ի մէջ անդադար մուր կը նետէ ձեզի, մեզի, «Ցառաջ»ի եւ Դաշնակցութեան դէմ: Վերջերս աղտոտ բաներ գրեց նաեւ ինծի դէմ, «Բալահովիտ»ի առթիւ, որ հրատարակուեցաւ «Ցառաջ»ի մէջ, երկու տարի առաջ: Պատասխան գրեցի, դուք մերժեցիք հրատարակել (ինչպէս միշտ): Հնչակեան թերթին գրկեցի, քաջութիւնը չունեցաւ տեղ տալու: Ի՞նչպէս պիտի պաշտպանենք մեր արժանապատուութիւնը զանազան փախուկներու կամ ժամկոչ աղբարներու դէմ: Այս վերջիններէն Խաչատուր Ճանիկեան կը-կուի պէս ձայնակցելով իր գիւղակիցին, յիմարաբար կը գրէ թէ Բալուի բնակչութեան թիւը հասցուցեր եմ երեսուն հազարի: Ժամկոչը կրնա՞յ հաստատել թէ այդպիսի բան մը գրած եմ երկու տարի առաջ, «Ցառաջ»ի մէջ կամ որ եւ է տեղ: Եթէ այս պատասխանս ալ չհրատարակէք, ուրեմն արդարութիւն չէ մնացեր աշխարհի վրայ: — Միսաք Խրալեան

ԿԱՐՏԱՆ, 7 մարտ.— «Նոր Երկիր»ի փետր. 26 թիւին մէջ թղթակցութիւն մը կարդացինք: Նամակագիրը թէեւ իր անունով չէր ստորագրած, սակայն մեզի ծանօթ է,— արհեստով խառնակիչ աշարլաթան մը, Մկրտիչ Փէթէնեան: Ո՛ր մէկ սուտին պատասխանենք: Գրած էր թէ մեր չէֆերը տարին երկու անգամ կուգան, մեզ կը խաբեն եւ դրամները կ'առնեն կ'երթան: Ամէնէն թափթփած հնչակեանն ալ գիտէ որ մեր ղեկավար ընկերները սովորական «օթօ–քար»ով կուգան, մինչդեռ անչափ աչնան իրենց «չէ-ֆ»երէն Սիրվարդ եւ Զագիկեան Մարսէյլէն Կարտան Մաթէի «Բաք»ներով եկան եւ 150 ֆրանք վճարեցին, այն ալ փողոցին մէջ:

Դաշնակցական

ՎԻԷՆ, 10 մարտ.— «Նոր Երկիր»ի 42 թիւին մէջ «Բուն ամբաններըս» խորագրով բաներ մը թխած էր ոմն Վ. Հովիւեան ինծի վերագրելով Ցառաջի մէջ հրատարակուած թղթակցութիւն մը: Առ այժմ խնայելով Կէմէրէկցի բարեկամներուս, հրապարակաւ կը պահանջեմ որ իր մասնանշած կազմակերպութեան անունը յայտնէ եւ կամ հերքէ իր վերագրումները, այլապէս պիտի հարկադրուիմ ճշգումներ հրատարակել հազարաւոր ֆրանքներ նուիրելու առաջինին առթիւ: — Յ. Ուզունեան

Ուրեմն, անուղղակի զոհացում տըւած եղանք շարքի մը, որ իրականին մէջ դէզ մը կը կազմէ, ամիսներու ընթացքին:

Բայց, նորէն եւ նորէն պիտի յանձնարարէինք վարժուիլ պարզարիւն արհամարհանքի, որովհետեւ պատասխանել հասարակ խառնակիչներու վայրահաչութեանց, կը նշանակէ ջուր ծեծել: Ինչ կը վերաբերի դառնանք հիւրընկալող թերթին,— խնդրեմ որ մեր ուժէն վեր է ըմբռնել անոր մշակած լրագրութիւնը:

Օտարներու ինքնութեան թուղթերու նորոգումը Մարսէյլի մէջ

Պուշ – տիւ – Ռոնի նահանգապետը պաշտօնական ազդով մը կը ծանուցանէ թէ օտար աշխատաւորները իրենց ինքնութեան թուղթերու նորոգման համար պէտք է դիմեն ստորեւ նշանակուած գրասենեակները, միասին տանելով օրինական խնդրագիրը եւ աշխատանքի վկայական մը:

Մարսէյլի մէջ բնակողները պէտք է նախ դիմեն, միասին տանելով իրենց լրացած ինքնութեան թուղթերը, բանուորներու տեղաւորման նահանգային վարչութեան, 21, Rue Edmond - Rostand, ուր անհրաժեշտ հարցարանները պիտի տրուին ձրիաբար:

Այս հարցարաններուն յանձնումը պիտի կատարուի երկուշաբթի, 18 մարտէն շաբաթ, 23 մարտ (այս վերջին օրն ալ մէջն ըլլալով):

Մարտ 23ի երկուշաբթիէն սկսեալ, պիտի սկսին բուն վերանորոգման գործողութիւնները: Լեցուած հարցարանները եւ յարակից թուղթերը պէտք է յանձնուին Խոմօն – Ռօօթան փողոցի բանուորական գրասենեակին: Իւրաքանչիւր խնդրագրի պէտք է կցել պահարան մը՝ 50 սանթիմի նամականիշով, եւ օտարականին անունով եւ հասցէով: Այն օտարականները որոնց մականունը կը սկսի A. տառով, պէտք է իրենց թուղթերը յանձնեն երկուշաբթի, մարտ 25էն շաբաթ՝ մարտ 30: Միւս տառերուն համար ծանուցում պիտի տրուի թերթերու միջոցաւ, ճշդելով թուականները:

Ցետոյ իւրաքանչիւր օտարական իր տան հասցէով պիտի ստանայ իր մասին տրուած որոշումը:

Անոնք որոնց մասին նպաստաւոր որոշում տրուած է (ավի – ֆավորապլ), պէտք է անյապաղ ներկայանան ոստիկանութեան պաշտօնատունը (Rue de l'Evêché), այդ գեկոյցով, ժամանակը լրացած ինքնութեան թուղթով, 4 ֆըրանքնոց դրոշմաւոր թուղթի վրայ գրուած խնդրագրով մը եւ հինգ լուսանկարով, երեսէն քաշուած եւ գլուխը բաց, խնդրելու համար իրենց ինքնութեան թուղթին նորոգումը:

Մասնաւոր միջոցներ ձեռք պիտի առնուին, դիւրացնելու համար գործը այն հաստատութեանց որոնք բազմաթիւ օտար մասնագէտ աշխատաւորներ կը բանեցնեն համաձայնութիւն գոյացնելով շահակից գործատէրերուն կամ անոնց ներկայացուցիչներուն եւ իրաւասու գրասենեակի միջեւ:

Այն օտարականները որ կը բնակին նահանգին միւս համայնքներուն մէջ, հարցարանները կրնան ստանալ տեղին քաղաքապետական բաժինէն, իսկ եթէ չկայ՝ թաղապետութենէն: Գործատիրոջ վկայականը եւ իրաւասու իշխանութեանց նպաստաւոր որոշումը ստանալէ յետոյ, անոնք պէտք է դիմեն իրենց բնակավայրի ոստիկանական տեսչութեան (եթէ չկայ՝ թաղապետութեան), եւ խնդրագիր մը ներկայացնեն ինքնութեան թուղթերու նորոգման համար, ճիշդ այնպէս ինչպէս պիտի ընեն Մարսէյլի օտար աշխատաւորները:

Գալով օտարականներու միւս դասակարգերուն (ոչ – աշխատաւոր), որ եւ է փոփոխութիւն կատարուած չըլլալով անոնց մասին, պէտք է ինքնութեան թուղթերու նորոգման համար դիմում կատարեն այն պայմաններով որ դրուած են նախընթաց տարիներու համար: Մարսէյլի մէջ, դիմումները պիտի ընդունուին ուղղակի ոստիկանական պաշտօնատան մէջ, մինչեւ յառաջիկայ մայիս 15 (վերջին պայմանաժամ):

Այս առթիւ կը ծանուցուի թէ՝ վարձու աշխատաւորներու (սալարիէ) կիները եւ անչափահաս զաւակները, ինչպէս եւ անոնց խնամատարութեան ենթակայ անձերը, որոնք «ոչ–աշխատաւորի» թուղթ ունին, իրենց բնակութեան արտօնագրի նորոգումը պիտի կրնան ստանալ միայն այն ատեն երբ ներկայացնեն բնտանիքի պետին ինքնութեան թուղթերը կամ ի նորոյ հաստատուած ընկալագիրը (ռէսէփիսէ)

ԱՅՑ ՄԸ ԸՆԿ. Յ. ԱԿԻՆԵԱՆԻ ԳԵՐԵԶՄԱՆԻՆ

Կիրակի, մարտ 17ին, քանի մը ընկերներ եւ բարեկամներ կ'այցելենք Փանթէնի գերեզմանատունը, ուր թաղուած է մեր երիտասարդ ընկերը՝ Ցովհաննէս Ակինեան:

Փանթէնը մեռելներու քաղաք է: Քարացած դամբաններու հսկայ անտառ: Բարեզարդուած յաւիտենական հանգիստի կայան: Փողոցներ, պողոտաներ, սալայատակ, ծառազարդ:

Հսկայ տարածութիւն, ամայի անմարդաբնակ, մեռելներու օթեւան:

Մահուան սարսուռ կը զգաս չորս կողմդ:

Դիակառքերը հեւասպառ, անընդհատ կեր կը մատակարարեն ունայնութեան փոսին՝ գերեզմանատան: Ժողովուրդը խուռներամ այցի եկած է հին եւ նոր մեռելներուն:

Ծաղիկներու դէզի տակ կքած են հարուստ դամբանները: Աղքատին մնաց վիճակին մէջ իսկ անողոք ճակատագիրը չի ժպտիր:

Դամբաններու լուռ կարաւան, առանց ընդմիջող տարածութեան: Քով քովի պառկած են երիտասարդ ու ծեր, առանց ազգի խտրութեան: Ցաւիտենական քունի մէջ եղբայրներ են բոլորը: Կը հասնինք 108 բաժին, թիւ 40, ընկ. Ցովհաննէս Ակինեանի հողակոյտին: Հողին հետ հաւասար անշուք դամբան, վրայի խաչը միայն կը վկայէ երբեմնի եանդ, կորով ու արժէք ներկայացնող երիտասարդ՝ սիրելի Ցովհաննէսը:

Տխուր է պատկերը: Դեռ երկու ամիս առաջ վառ երազներով աւլցուն, աշխատելու համակ եռանդ ու այսօ՞ր յաւիտենական չգոյութիւն, պաղ հող: Անձրեւը կը մաղուի անընդհատ, մութ է երկինքը ու անսահման թախիծ մեր հոգիներու մէջ:

Ունայն է ամէն ինչ, սուտ եւ ցընորք աշխարհի թոհուբոհը

Պաղ հողի եւ օդի պէս պաղ է նաեւ մեր հոգին:

Լուռ երկիւղածութեամբ կը խոնարհենք մեր գլուխները սիրելի ընկերոջ գերեզմանի առջեւ ու գլխահակ, հոգեբեկ տուն կը վերադառնանք: Կը ցաւիմ Ցովհաննէսի համար, որ մեռաւ օտարութեան մէջ, մայրամին չհասած:

Գոնէ մահը հայրենի հորիզոնի տակ ըլլար, ուր բնութիւնը տաք է եւ շըջապատը հարազատ:

Ցարգանք յիշատակիդ, անմոռանալի ընկեր:

Ա.

Յ. Գ.— Հայ մայրիկ մը, Իզմիրցի, ծանօթ իրեն, այցի եկած էր գերեզմանին: Դառնօրէն կ'ողբար մահը ծաղիկ երիտասարդին: Հայ մայրերուն յատուկ քնքշութեամբ կը գուրգուրար դարիպ գերեզմանին վրայ

ԷՋ ՄԸ ՀԱՑԱՍՏԱՆԻ ՍԱՐՍԱՓՆԵՐԷՆ

Ա՜Խ, ԼԵԶՈՒԴ ՈՒՏԵՄ, ԼԵԶՈ՛ՒԴ

Ցանկարծակիի եկաւ: Դէմքն ու աչքերը դիւահարի ձեւ առացան: Ձեռքերը սկսան դողալ: Ու այդ վիճակին մէջ աւելի մօտեցաւ ինծի, լուռ եւ երկար բազուկները բանալով եւ դողդղալով.

— Ա՛խ, ա՛խ ... լեզուդ ուտեմ, լեզո՛ւդ, դուն Հա՞յ ես՝ դուն Հայու զաւա՞կ ես, ըսելով գիս գրկեց եւ սկսաւ անյագօրէն համբուրել:

Ծխալած չէի: Անծանօթը ողջ նահատակ մըն էր, ամիսներով կարօտը քաշած հայ ռսկեղինիկ բարբառին, եւ առաջին անգամ, սրտին խորքէն, «ա՛խ, ա՛խ լեզուդ ուտեմ»ը կ'արտասանէր հայերէն խօսքը լսելուն պէս: Ինքն ալ ինծի պէս տակաւին վերապրող մը, բայց կը վախնար դեռ Հայ ըլլալը յայտնելէ, կացինին սարսափէն ...

Անմիջապէս յայտնեց թէ ամիսներէ ի վեր անօթի է: Դժբախտաբար, ունեցած երկու ձեռքի չափ պաշար հացերս շատոնց կերած էի, աղաս, դեռ արտէն հազիւ քանի մը քայլ հեռանալէ վերջ: Որովհետեւ, միշտ անօթի կը մնայի, ու առտուն արդէն փորս չէր կշտացած, եւ կէս օրուան պաշարս կերած էի կէս օրէն շատ կանուխ:

Այդ օրը, աղաս միասին ըլլալով մէկ ժամ ուշ կ'երթայ: Ուրիշ օրեր երբ գիւղէն դուրս ելլէի, անմիջապէս կ'ուտէի

Իրեն յայտնեցի թէ հաց չունիմ, միայն քիչ մը ցորենէ սերմ մնացած է, որ բարեբախտաբար դեռ չէի ցանած: Սերմէն առի մը պահեցի, որպէս զի արտին պարապ մնացած մէկ մասը նոսր ցանեմ, ու մէկ մասն ալ քանի մը տեղ 10—15ական հատիկ ամփոփ ձգեմ, քաջի ժամանակ ինքզինքս արդարացնելով թէ մրջիւնները հաւաքած են, ուշադրութիւն չեմ ըրած:

Մնացած մասը «խուրջին»ով առաջնորդ գիրի: Սկսաւ առ –առ ծամելով ներկալ, առանց հողին ու քարին նայելու: Այնքան անօթեցած էր որ, աչքերուն լոյսը հատած ու մարմինը կմախք դարձած էր, քալելու անկարող: Մէկ կողմէն կ'ուտէր, միւս կողմէն մեր խօսակցութիւնը կը շարունակուէր:

— Ո՞ր տեղացի ես, պզտիկ զաւակս, հարցուց:

— Տիվրիկի գիւղերէն եմ:

— Մինա՞կդ ես այս գիւղին մէջ, թէ ուրիշ Հայեր ալ կան:

— Ոչ, մինակս չեմ. մայրիկս եւ ինծմէ փոքր եղբայր մըն ունիմ: Երկու հատ ալ ուրիշ կիներ կան, մէկը Դերջանցի, իսկ միւսը Կարնեցի:

— Մայրդ ո՞ղջ է, ձեր հետ. լա՛ւ, լաւ: Իսկ հա՞յրդ.

— Հայրս գինուոր տարին, երբ մենք մեր գիւղն էինք ..

— Մինակ մէկ եղբա՞յր ունէիր:

— Ոչ, երկու եղբայր եւ քոյր մըն ալ ունէի, բայց ...

— Հապա անոնք ի՞նչ եղան, զաւակնե՞րը կերան:

— Այո, քոյրս հազիւ 16 տարեկան մը կար: Բայց երբ շատ փոքր էր, հիւանդութեան մը հետեւանքով աչքերուն լոյսը կորսնցուցած էր ու երբեք չէր տեսներ: Մինչեւ այս գիւղը հասանք՝ ձեռքէն բռնած կը պտտցընէինք ամէն տեղ մեզ հետ միասին, բայց այս գիւղին մէջ մորթեցին.

— Ի՞նչպէս ..

— Մենք արտ քաղելու կ'երթայինք ամէն օր, զայն թուրքերուն տակ թողելով գիւղը: Մայրիկս տակաւին մէկ ձեռք հագուստ ունէր նոր, երբ այս գիւղը հասանք: Քոյրս իր աղտոտ ու բզքտուած հագուստներուն տակէն հագած էր: Կը նշմարեն որ քրոջս վրայ նոր հագուստ կայ: Ու այս ձեռք մը հագուստին համար, երկու թուրք զաւակներ գիւղէն տանելով ձորի մը մէջ կացինով մորթած էին, հագուստները հանելէ վերջ: Երբ իրիկուան արտէն գիւղ վերադարձանք, քոյրիկս չկար ... Հարցուցինք գիւղացիներուն, «չենք գիտեր» ըսին: Բայց երկու օր վերջ իր մարմինը գտանք ձորին մէջ ...

Իր տուած հարցումներուն համաձայն, ես պատմութիւնս կը շարունակէի, ու ինքն ալ ցորենը ուտելով աչքերէն արցունքները ազբիւրի նըման կը հոսեցնէր, վայրկեանը մէկ սրտին խորքէն «ախ», «ախ» քաշելով:

— Պատմէ, զաւակս, պատմէ, հապա եղբայրնե՞րդ ...

— Եղբայրներս փոքր էին: Մէկը երեք տարեկան, իսկ միւսը հազիւ մէկուկէս տարեկան: Փոքրը՝ ուրիշ գիւղ մը դարձեալ արտ կը քաղէինք, մինչեւ երեկոյ անօթի ծարաւ, մայրիկիս կաթը ցամքեցաւ ու եղբայրս ալ անօթութենէն մեռաւ: Իսկ երեք տարեկան եղբայրս, դարձեալ այս գիւղը արտերը քաղելու ժամանակ, անօթութենէն հիւանդացաւ, ու կմախք դառնալէ վերջ մեռաւ: Այն հեռուն երեւցող սարին եռեւ, փոքրիկ բլուրի մը վրայ գերեզմանը շինած եմ ու վրան ճերմակ քար մը դրած ..

— Աղէկ որ ձեզ ողջ թողուցած են ու չեն մեռցուցած:

— Մեզ ալ պիտի մեռցնէին գործերը լրանալէն վերջ, բայց շնորհիւ բարի թուրքի մը, որուն կը ծառայեմ այժմ, ողջ մնացինք: Դեռ ամիս մը առաջ, շատ մը Հայեր հաւաքեցին գիւղերէն, տարին մորթելու: Մեզ ալ ձեռքերէն առաւ մեզ, ըսելով.— Անոնք ալ ես պիտի մորթեմ, ձգեցէք հոս եւ մնացինք անոր շնորհիւ:

(2)

ՆԵՐՍԷՍ Գ. ԽԱՉԻԿԵԱՆ

Յունաստանի ապստամբութեան դաշտը

Բազմաթիւ բանտարկութիւններ

Երկուշաբթի օր սկսաւ յունական վերջին ապստամբութեան դատավարութիւնը, Աթէնքի մէջ։ Առաջին ամբաստանեալներն են 28 քաղաքացիներ եւ բարձրաստիճան սպաներ։ Զինուորական ատեանին նախագահն է Զօր. Պազոփուլոս, Աթէնքի զինուորական հրամանատարը, որ ի բացակայութեան մահուան դատապարտուած էր Վենիզէլոսի վարչապետութեան օրով։ Դատավարութեան առաջին օրը միջադէպ մը պատահեցաւ. Ֆրանսական թերթի մը մէկ յօդուածը, որ կը ներկայացնէր խօսակցութիւն մը՝ Վենիզէլոսի հետ։ Կարելի եղաւ հարթել վէճը, թիւրիմացութեան վերագրելով։

Դատավարութեան առթիւ, արտակարգ միջոցներ ձեռք առնուած են, ոստիկանութեան կողմէ։ Ջեւակերպութիւնները կարճ պիտի տեւեն եւ վճիռները անվերաքննելի պիտի ըլլան։ Առաջին շարքէն վերջը, կարգով պիտի դատուին միւսները։ Զինուորական ատեաններ կազմուած են նաեւ Սելանիկի, Սամոսի եւ Կրետէի մէջ։ Առանձին ատեան մը եւս պիտի բացուի Աթէնքի մէջ։

Կառավարութիւնը առժամապէս արգիլքի տակ առած է 98 երեսփոխներու ստացուածքները։ Ասոնց մէջ կը գտնուին, իբրեւ հայրենադաւ կամ մեղսակից, երեք նախկին վարչապետներ — Վենիզէլոս, Քաֆանտարիս եւ Փափանասթասիու —, նախկին նախարար Միլոնաս, Վենիզէլոսի աղան, Զօր. Փափուլաս, ծովակալ Տէմէսթիքաս, որ կը հրամայէր ապստամբ նաւատորմին եւ ուրիշ ականաւոր դէմքեր։ Եթէ ամբաստանեալները դատապարտուին, իրենց ստացուածքները պիտի գանձեն պետական սեփականութիւն.

Գաշտօնապէս 500 միլիոն դրախմի (մէկ միլիոն անգլ. ոսկի) կը հաշուեն պետութեան վնասը՝ իբրեւ հետեւանք ապստամբութեան։ Այս գումարէն դուրս է նկամուտներու վնասը։

Վենիզէլոս կ'արդարացնէ ինքզինք

«Փարի–Սուար», որ օգանաւով մը Կրետէ ղրկած էր իր մասնաւոր թղթակիցը, Տիկին Թիթայեա, կը գրէ թէ նախորդ վարչապետը իրեն յանձնած է թանկագին փաստաթուղթ մը, ապստամբութեան շարժառիթներու եւ իր դերի մասին։ Այդ գրաւոր յայտարարութեան մէջ, Վենիզէլոս յիշելով միապետականներուն դաւերը՝ սկսած 1918էն, բանակին եւ ժողովուրդին դժգոհութիւնը՝ ներկայ կառավարութեան դէմ, հետեւեալ կերպով կը պատմէ իր մասնակցութիւնը՝ վերջին ապստամբութեան.

— «Դեռ երկու ամիս առաջ, ես բոլորովին հակառակ էի այս շարժումին։ Անկէ ի վեր, նկատի ունենալով արքայական քարոզութիւնը, հանրապետական սպաներուն կրած հալածանքները, կառավարական մամուլին այն դատապարտութիւնը թէ ինծի դէմ մահափորձերը պիտի կրկնուին մինչեւ որ ելքի մը յանգին, վերջապէս նկատի առնելով որ վարչապետը միշտ մերժեց պաշտպանել այդ արարքները, այլ եւս չընդդիմացայ շարժման։ Բայց յայտարարեցի անոր ղեկավարներուն թէ ինծի համար անկարելի է իրենց գլուխն անցնիլ, ոչ միայն իմ յառաջացեալ տարիքիս պատճառաւ, այլ եւ անոր համար որ վճռած էի քաշուիլ քաղաքական ասպարէզէն։ Սակայն, աւելցուցի թէ պատրաստ եմ հրապարակաւ յայտնելու իմ ամբողջ համակրանքս այս շարժման համար, որպէսզի հայրենասիրութեան պակաս չվերագրեն ապստամբներուն։ Ըմբոստ նաւատորմը, փոխանակ գէպի Կիւրիոս երթալու, եկաւ Սուտայի ծոցը, որպէսզի համոզէ զիս ապստամբութեան ղեկավարութիւնը ստանձնելու։ Անգամ մը եւս մերժեցի։ Նաւատորմին ժամանումէն վերջն էր որ իմացայ թէ կառավարութիւնը որոշած է ծովահէն համարել ապստամբ մարտանաւերը։ Այն ատեն պարտք սեպեցի յայտնել թէ կը ստանձնեմ ապստամբութեան ղեկավարութիւնը»։

Ինքնութեան թուղթերու նորոգում

»»» · «««

ՆՈՐ ՇԱՐՔԸ — F. G. H

Աշխատանքի նախարարութիւնը կը ծանուցանէ.—

Այն օտար աշխատաւորները որոնց ինքնութեան թուղթերը լրացած են 1934 դեկտեմբեր 31էն կամ աւելի առաջ եւ որոնց մականունները կը սկսին F G. եւ H. տառերով, պէտք է նորոգման համար դիմեն երեքշաբթի, 19 մարտէն մինչեւ շաբաթ, 23 մարտ, ներառեալ, Փարիզ բնակողները՝ 391. Rue de Vaugirard, արուարձաններու մէջ՝ 7, Rue de Jouy:

Գրասենեակները անընդհատ բաց պիտի ըլլան ժամը 8էն 14.45:

Այն օտարականները որոնք արդէն հրաւիրուած են (A. B. C. D. եւ E.) եւ որոնց թուղթերը տակաւին չեն յանձնուած, պէտք է ներկայանան իրենց առաջին այցելութեան առթիւ նշանակուած թուականներուն:

F. G. եւ H. շարքի այն օտարականները որ չեն ներկայանար վերը նշանակուած պայմանաժամուն (մարտ 19 — 23) ինքնին կը կորսնցնեն իրենց աշխատելու իրաւունքը:

ԶԱՆԱԶԱՆ ԼՈՒՐԵՐ ՔԱՆԻ ՄԸ ՏՈՂՈՎ

ՓԱՐԻԶԻ ՄԱՐԶԱԿԱՆ ՎԵԼՈԴՐՈՄԸ (Մի-Ժուա) սկսաւ երէկ իրիկուն։ 17րդ շրջանն է այս, որուն կը մասնակցին Ֆրանսացի եւ օտար լաւագոյն ախոյեաններ (Ֆրանսա, Պելժիա, Իտալիա, Գերմանիա, Մ. Նահանգներ, Աւստրալիա, Տանիմարքա եւ Հոլանտա.

Հ. Յ. Դ.

Փարիզ

ԱՆԻԷԼԻՒ Արամ Երթակոմիտէի ժողովը վաղը հինգշաբթի երեկոյ ժամը 9ին Պէքոնի կայարանին դիմացի նոր հաւաքատեղին։

Գուաստ

ԼԻՈՆԻ «Վարանդեան» Կոմիտէն ընդհ. ժողովի կը հրաւիրէ բոլոր ընկերները այս Ուրբաթ երեկոյ ժամը 8.30ին, 181 Գուր Լաֆայէթ, Զարգարեանի Գրադարանին մէջ։

ՆԱՄԱԿ ՈՒՆԻՆ

Նամակ ունին ցոյթ. Սխեեան, ցիրան Ասլանեան միջոցի վարդան Գրիգորեան։

դիմել Յասաջի վարչութեան։

Ցոյթ. Հայկազուն Վարդարեանէ կը խնդրուի իր հասցէն հաղորդել ցիկին Ասլանեանի 5, *rue Maria Louza, Varna, (Bulgarie)*

Le Gérant: H. STEPHAN

17, Rue Damesme, PARIS (13)

Imprimerie A. DER (AGOPIAN)

Հայրենակից մ'ի՞ր... օգտուեցէք ... կ'ուզէք ... գրեցէք *ԵՓՐԱՏ* նուագախումբին, որ իր գիները զեղչած է, 100 ... ֆրանք, բաղդատմամբ ուրիշ նուագախումբերու։ *ԵՓՐԱՏ* նուագախումբը կը ստեղծէ անզուգական եւ հաճելի մթնոլորտ։ կը նուագէ *Հայկական, Արաբական եւ Կովկասեան* ու *Արեւելեան* ամէն տեսակ եղանակներ եւ ԹԱՆԳՕ ԱՐԺԱՆԹԻՆ նոր ըէփէր- թուարով. դիմել՝ 8 օր առաջ

Գ. ONOSSIANի, 15, Rue Pourtour, Clamart. (Seine).

խումբին արձանագրուիլ փափաքող երաժշտագէտները դիմեն վերոյիշեալ հասցէին։

FILMS RECOMMANDÉS

ՓԱԹԷ - ՆԱԹԱՆԻ ՍԻՆԵՄԱՆԵՐԸ

ՑԱՑԱԳԻՐ ՄԱՐՏ 15էն 21

EMPIRE PATHE. Le controleur des wagons - lits — Sur scène: Damia, le théâtre de marionnettes des Piccoli Dino Pal

MARIVAUX. Le bonheur (Charles Boyer, Gaby Morlay)

MARIGNAN. Monsieur sans gêne (Fernand Gravey)

IMPERIAL. Mascarade (Vers. s.t.f.)

MOULIN ROUGE. Quadrille d'amour — L'Homme de Hoans (Vers. s.t.f.)

OMNIA CINE INFORMATIONS. Actualité mondiales — La reine du Danupe

VICTOR HUGO. Le retour de Bulldog Drummond (Vers. s. t. f.). Antonia romance Hongroise

ROYAL. Le comte Obligado (Milton) — Carousel volant

BARBES. Le grand jeu — Un petit trou pas cher

BELLEVILLE. L'Ecole des contribuables — Le crime du siècle

CAPITOLE. Angele (Oran Demazis, Fernandel)

DEMOURS. La marche nuptiale — Vaccin 48

EXCELSIOR. Le cavalier Lafleur — L'Aigle blanc

FEERIQUE. Les nuits moscovites — L'Ecole des resquilleurs

LECOURBE. Les nuits moscovites — L'Ecole des resquilleurs

LOUXOR Le femme—Pêcheurs d'oiseaux

LUTETIA. Compartiment de dames seules — Ménages

LYON. Les filles de la concierge — Sur scène: le comique Fournier — Les Harris, art et force

MAGIQUE. Les nuits moscovites — L'Ecole des resquilleurs

MAINE. Les nuits moscovites — L'Ecole des resquilleurs

METROPOLE. Les filles de la concierge — Volga en flamme

MONTPARNASSE. Les filles de la concierge

MOZART. La marche nuptiale — Vaccin 48

PALAIS DES GLACES. Les nuits moscovites — L'Ecole des resquilleurs

PATHE ORLEANS. Les nuits moscovites — L'Ecoles des resquilleurs

RECAMIER. Les nuits des moscovites — L'Ecole des resquilleurs

ROCHECHOUART. L'Aventurier — Un petit trou pas cher

SAINT CHARLES. Les nuits moscovites — L'Ecole des resquilleurs

SAINT MARCEL. La marche nuptiale — Beyrouth — Sur scène: la grande fantaisiste Marie Dubas

SELECT. La marche nuptiale — Vaccin 48

ԱՐՈՒԱՐՁԱՆ

ALHAMBRA D'ASNIERES. Antonia, Romance Hongroise — Hors bord 67

COLOMBES. Les filles de la concierge — Sur scène: Les vagabonds Parisiens, duetistes fantaisistes

CASINO DE CLICHY. Nana — C'était un musicien

KURSAAL AUBERVILLIERS. Ademai aviateur — Terre soumise

KURSAAL BOULOGNE. Relâche

OLYMPIA DE CLICHY. Le secret des Woronzeff — Les géants de la route

PATHE CINEMA PALACE (Boulogne) Voici la marine — Le commissaire est bon enfant

«ՅԱՌԱՋ»Ի ԹԵՐԹՕՆԸ (46)

ԽԱԶԱԳՈՂԻ ՑԻՇԱՏԱԿԱՐԱՆԸ

Գրեց՝ ՐԱՖՖԻ

Մի օր կանգնեցի քաւոր Պետրոսի խանութի առջեւ, սկսեցի արջս պար ածել։ Նա ձեռքը պարզեց, որ տայ ինձ մի քանի գռոշ։ Երբ մօտեցայ բռնելու, հազիւ լսելի ձայնով ասաց.— «գիշերը ինձ մօտ եկ...»

Մենք ունէինք մեզ հետ զանազան տեսակ հագուստներ։ Որտեղ որը հարկաւոր էր լինում, այն էինք հագնում։ Գիշերը հագուստ փոխեցի եւ գնացի քաւոր Պետրոսի մօտ։ Նա հարցրեց

— Քեզ մօտ կա՞ն անտէր, անծանօթ, եւ ոչինչ պարապմունք չունեցող մարդիկ։

— Որքան ուզես։

— Որոնց կազմուածքը ինձ նման լինէր։

— Ես ճանաչում եմ մի խրբուղ Թաթար, որի, բացի գլուխը, ամբողջ մարմինը ձեզ նման է։

— Հէնց մարմին է հարկաւոր, ասաց նա։— Էգուց երեկոյեան պահուն դու անցիր իմ խանութի մօտով եւ այն Թաթարը թող քեզ հետ լինի։ Հիմա գնա

Ես հեռացայ, առանց հարցնելու այդ պատրաստութեան նպատակը։ Ես գիտէի, որ քաւոր Պետրոսը աննպատակ ոչինչ չի անի։

Միւս օրը, երեկոյեան, ես Թաթարին հրաւիրեցի մի ստոր հիւրանոց, յաւ ուտացրի, լեզոյ փողոցը տարայ, ասելով, թէ գնելու եմ մի քանի բաներ։ Անցանք քաւոր Պետրոսի խանութի առջեւից։ Նա կանչեց մեզ։

— Ի՞նչ մարդիկ էք, հարցրեց։

— Ես արջ պար ածող եմ, պատասխանեցի։

— Իսկ այդ պարո՞նը։

— Ես եկած եմ այստեղ գործ գտնելու, ասաց Թաթարը։

— Դեռ ո եւ է գործ գտած չե՞ս

— Ոչ։ Երեք օր է որ եկած եմ։

— Ընկեր ունե՞ս։

— Մենակ եմ։

— Քեզ ո՞վ է ճանաչում այստեղ։

— Միայն այս պարոնը, նա դուր ձաւ դէպի ինձ,— ես այստեղ ուրիշ ծանօթ չունեմ։

— Ես ճանաչում եմ, աղա, լաւ մարդ է, ասեցի.— Եթէ կամենում էք գործ յանձնել, կարող էք հաւատալ։

Թաթարը ամենեւին չէր սպասում, որ ես այսպիսի վկայութիւն մը տայի իր մասին։ Աղան, այսինքն քաւոր Պետրոսը, իմ խօսքերով բաւական նացաւ, խոստացաւ նրան ամիսը տասնեւհինգ րուբլի վճարել, որ իր մօտ ծառայէ։

— Քո ծառայութիւնները խիստ թեթեւ կը լինեն, ասաց նա,— քո գլխաւոր գործը այն կը լինի, որ գիշերները իմ խանութում պիտի պառկես որքան կարելի է արթուն կերպով, որ հսկես դրան վրայ։ Տնանկաճառի պատճառով գողերը բազմացել են։

Միամիտ մահմէտականի ուրախութեանը չափ չկար։ Աղան շնորհեց նրան մի րուբլի, հրամայեց, որ իսկոյն բաղանիք գնայ, մաքրուի, հագուստը փոխէ եւ այն օրից սկսէ ծառայութիւնը։

— Ես ուրիշ հագուստ չունիմ, բացի դրանցից, որ տեսնում էք, ասաց Թաթարը։

Ես կը տամ, պատասխանեց աղան

Թաթարը մեծ գոհունակութեամբ հեռացաւ

— Քաւոր Պետրոսի խանութը, իրաւ, որ, առանձին հեկողութեան կարօտ էր։ Նրա մէջ գտնուած հարստութիւնը կարող էր հրապուրել գողերի եւ աւազակների ախորժակը։ Շատերը նրան ճանաչում էին իբրեւ մի յայտնի ակնավաճառ, որի մօտ գտնւում էին խիստ հազուագիւտ գոհարներ։ Բայց ո՞րտեղից էին այդ գոհարները, ո՞վ տուեց նրան, ինչո՞ւ մինչեւ այժմ ես անգիտութիւն ունէի նրանց գոյութեան մասին,— այդ հարցերը տարօրինակ հետաքրքրում էին ինձ։

Թաթարի բաղանիք գնալուց յետոյ, քաւոր Պետրոսը կողպեց խանութը, եւ իր երկայն չիբուխը թամբաքուի քսակի հետ տալով ինձ, ասաց — Հետեւիր ինձ։

Արեւը վաղուց մայր էր մտած, փողոցներում վառւում էին ճրագները։ Բազմութեան աղմկալի անցուդարձը փոքր ինչ դադարել էր։ Ես այն գիշեր փոխել էի իմ արջ պար ածողի մուշտակը, եւ հագած ունէի պարսիկ բոպաուրի հագուստ։ Քաւոր Պետրոսի երկայն չիբուխը ձեռքիս բռնած, նրա ետեւից գնալով, ես կատարում էի այն տեսակ սպասաւորների պաշտօնը, որոնք արեւելքում միայն չիբուխ կամ ղէլյան են պատրաստում իրանց պարոնների ծխելու համար, եւ մի տեղ գնալու ժամանակ հետեւում են նրանց։

Քաւոր Պետրոսը մտաւ մի բուխարեցի վաճառականի մօտ։— Համեցէք, համեցէք ասելով, նրան նստացրին սենեակի ամենապատուաւոր տեղում։

Ես իսկոյն պատրաստեցի չիբուխը, եւ մատուցանելով իմ պարոնին, խոնարհութեամբ կանգնեցի սենեակի մի անկիւնում, դրան մօտ, եւ ձեռքերս սրտիս դրած, սպասում էի, մինչեւ նա ծխէ ու վերջացնէ։

Բուխարեցին մի երիտասարդ վաճառական էր, որ բերել էր առհասարակ քանակութեամբ Բուխարայի թանկագին մորթիք, մետաքս եւ զանազան տեսակ ասիական ապրանքներ։ Իր վաճառքները ծախած, վերջացրած լինելով, նա միտք ունէր նրանց փոխարէն գնել իրանց երկրին յարմար մի քանի տեսակ եւրոպական եւ ռուսաստանի ապրանքներ, յետոյ վերադառնալ իւր հայրենիքը։

— Բերեցի՞ք, հարցրեց նա քաւոր Պետրոսից.

Քաւոր Պետրոսը հանեց իւր ծոցից մի արծաթեայ տուփ ասելով.— Երդւում եմ Օմարի եւ Աբուբաքրի գլուխներով, որ ոչ Ստամբուլի Սուլթանը եւ ոչ Պարսից Շահը չունեն այսպիսի գեղեցիկ գոհարներ իրանց գանձարանում։

Լսելով Օմարի ու Աբուբաքրի անունները, ես հասկացայ, որ քաւոր Պետրոսը իրան ներկայացրել է որպէս մահմեդական սիւննի աղանդից, որին եւ մահ քրտական շիա աղանդից, որին եւ բեցին.

— Ես ձեզ հաւատում եմ, պատասխանեց Բուխարեցին,— ճշմարիտ է, լաւ գոհարներ են, բայց թանկ են գնահատում, շատ թանկ։

(Շար.)

ՅԱՌԱՋ

ՕՐԱԹԵՐԹ՝ ԱԶԳԱՅԻՆ, ՔԱՂԱՔԱԿԱՆ, ԳՐԱԿԱՆ

LE PREMIER QUOTIDIEN ARMENIEN EN EUROPE

HARATCH

(Fondé en 1925) :-: R. C. Seine 276.286

Directeur et Propriétaire : SCH. MISSAKIAN
Rédaction et Administration
ԽՄԲԱԳՐՈՒԹԻՒՆ ԵՒ ՎԱՐՉՈՒԹԻՒՆ
17, Rue Damesme, PARIS (13e)
Téléphone : Glacière 15 – 70
(ԵՐԹԵՒԵԿԻ ՀԱՄԱՐ՝ Métro : TOLBIAC)

ԲԱԺԱՆՈՐԴԱԳՐՈՒԹԵԱՆ ՊԱՅՄԱՆՆԵՐ,—

	ՏԱՐԵԿԱՆ	ՎԵՑԱՄՍԵԱՅ	ԵՌԱՄՍԵԱՅ
Ֆրանսա եւ գաղութներ	140 փրանք	70 փրանք	35 փր.
Անգլիա, Եգիպտոս, Զուիցերիա, Իտալիա	250 »	130 փրանք	—
Ամերիկա եւ ուրիշ Երկիրներ	200 փրանք	100 փրանք	—

ՀԻՆԳՇԱԲԹԻ 21 ՄԱՐՏ — 21 Mars 1935

11րդ ՏԱՐԻ · 11e Année N° 2759

Խմբագիր՝ ՇԱՒԱՐՇ ՄԻՍԱՔԵԱՆ

ԳԻՆ 50 ՍԱՆԹԻՄ

ԵՐԿՐՈՐԴ ԽՕՍՔ

ՍԱԳԵՐՈՒ ՃՂՃՂՈՒՔԸ

Բ.

Հրապարակու դրուած է հարցը,— Փարիզի ռամկավար օրկանը եւ իր կուսակցութիւնը, եթէ արժանապատուութեան զգացում ունին, պարտաւոր են փաստերով ապացուցանել իրենց ամարդի եւ պիղծ քանսարկութիւնը.—

«...Գաղութահայութիւնը այս 12 տարուան ընթացքին պիտի կրնար, մինչեւ այժմ ներգաղթողներէն զատ, 24 անգամ 2–3000 գաղթականներ ալ փոխադրել Հայաստան, եթէ «Յառաջ»ի ներկայացուցած կազմակերպութիւնը այդ 12 տարուան ընթացքին խաչակրութիւն բացած չըլլար ներգաղթի քաղաքականութեան դէմ, որուն առջեւ այսօր միայն «Յառաջ» խարկադրուած է ծունկի գալ»:

Կուսակցական կիրքը որքան ալ ցամքեցուցած ըլլայ իրենց հոգին, անոնք՝ ռամկավարները, իրաւունք չունին պատմութիւնը գլխիվայր հրջելու եւ իրենց — «Հայաստանասէր»ներուն — փոքրոգութեան եւ ապիկարութեան մեղքը ուրիշի ճիտին փաթթելու։

Իսկ պատմութիւնը կ'ըսէ,— Ոչ մէկ հոսանք այնքան ուժգնօրէն հնչեցուց ներգաղթի պահանջը, որքան Դաշնակցութիւնը՝ իր տրամադրութեան տակ եղած բոլոր միջոցներով։ Եւ առաջին օրէն, քար դնելով իր սրտին վրայ։

Որովհետեւ, որո՞ւ համար գաղտնիք էր թէ՝ ներգաղթի քաղաքականութիւնն ալ իր որոշ անպատեհութիւններն ունէր, չըքանել չըլլան։

Արդարեւ, պատահած են պարագաներ, երբ Դաշնակցութիւնը հարկադրուեր է լռութիւններ տալ եւ դիմադրել ամբոխային տրամադրութեան, որ շատ մը անպատեհութիւններ կը տեսնէր ներգաղթի անվերապահ պաշտպանութեան մէջ, նկատի առնելով հայրենիքին իրական կացութիւնը եւ քաղաքական պայմանները։

Այս տոթիւ ի՞նչքան վիճաբանական ժողովներ, նախաձեռնութեամբ չարքերու, որոնք տասն անգամ աւելի արթուն են, քան շատ մը ռամկավար – ազատական վարիչներ։

Ուրեմն մենք անդադար, կուսակցական – քաղաքական գործունէութեան բոլոր միջոցներով, ունեցանք միայնմէկ կարգախօսը, — Դէպի Երկիր։ Եւ անոր տրամաբանական պահանջը,— բացէ՛ք դուռները։

— Բայց դուք դժոխք ներկայացուցիք Հայաստանը, պղտորեցիք հանրային կարծիքը, հետեւաբար եւ բնականաբար ...

Ա՞յս էր որ կ'ուզէիք ըսել, այնքան քսու եւ անպատկառ արտայայտութեամբ։

Այստեղ ալ փաստերը ոչ թէ մեզի դէմ են, այլ ձեզի դէմ։ Բոլոր անոնց դէմ որ Հայաստան եւ ներգաղթ կը խաղան 12 տարիէ ի վեր, իբրեւ մեծատաններորդ ժամու իմաստուններ։

Լսեցէ՛ք։ Դաշնակցական մամուլը պարտականութիւն կը սեպէ հայրենիքի վիճակը ներկայացնել այնպէս ինչպէս որ է։ Դաշնակցական մամուլը չի գիտեր կեղծել։ Հ. Յ. Դաշնակցութիւնը մեզի սովեցուցած է հետեւիլ, պրպտել, քննել, վերլուծել, եզրակացութիւններ հանել, տեսակէտներ պարզել եւ պահանջներ դնել։

Այդ աշխատանքի ընթացքին, անշուշտ վրիպումներ ալ կրնան պատահիլ։ Մենք յաւակնութիւն չունինք աշխարհի ամբողջ իմաստութիւնը, ճշմարտութիւնն ու արդարութիւնը մեզի սեփականացնելու։ Եւ ազատ ենք ահաւոր մեղքէ մը,— Ծուլացում եւ քարացում։

Արդ, եղած են շրջաններ երբ Հայաստանը, ինչպէս ամբողջ Խորհ. Միութիւնը անցած է խիստ ծանր տնտեսական կացութիւն։ Եթէ ուրիշները կը սիրեն սուտ – խենդ ձեւանալ, իրաւունք չունին նոյն կործանարար փոքրոգութիւնը պահանջելու մեզմէ։

Հայաստանը ունեցած է — եւ դեռ ունի — վիճակներ, ուր նեթէ մարդ արարածը լսէր, քարերը պիտի աղաղակէին։

Մարդկային տրամաբանութեան, հայրենասիրական պարտականութեան ո՞ր կանոնը կը տրամադրէ լռել, կեղծել, խաբել, շողոմել եւ սաղմոսերգել,—

1. Երբ թերխաշ եւ բարբարոս վարիչներ սովի կը մատնեն գիւղացի եւ բանուոր ժողովուրդ մը, արհեստական միջոցներով, ապիկարութեամբ կամ ծայրայեղական մարզանքներով։

2. Երբ հարիւրաւոր քաղաքացիներ կը ձերբակալուին, կ'աքսորուին, բարբարոսական չարածանքներու կ'ենթարկուին անտափ պատրուակներով,— իրենց՝ բուն իսկ վարիչներուն խելագարութեանց հետեւանքով, եւ ուրիշ հազարաւորներ ալ կը հեծեն մղձաւանջի տակ,— իբրեւ թէ թշնամի լուծի մը տակ ըլլային։

3. Երբ ամբողջ շրջան մը, քաջարի Զանգեզուրը գինաթափ կ'ըլլայ վայրագօրէն, եւ ճարահատ լեռները կ'ապաստանին իր զաւակները (6–700 հոգի)։

4. Երբ հաւաքական տնտեսութիւնը (կոլխոզ) իր բարբարոսական գործադրութեամբ արիւն փսխել կուտայ հայ գիւղացիներուն, որոնք ճարահատ կը մորթեն իրենց անասունները, վնասելով եւ՛ իրենց եւ՛ երկրին։ (Դեռ չէ դարմանուած կարուստը)։

5. Երբ տգէտ եւ ապուշ մարդիկ «թօկից փախած» գործիչներ կը համարձակին իրենց ուզածին պէս խաղալ ոչ միայն ժողովուրդի ընկերային, տնտեսական, քաղաքական եւ ֆիզիքական կեանքին հետ, այլ եւ լեզուին, գրականութեան, գիտութեան, մինչեւ իսկ ուղղագրութեան հետ ...

6. Երբ հարիւրաւոր փախստականներ իրենց շունչը կ'առնեն ռէպի Իրան, Արաքսի մէջ խեղդուելու գնով ...

Շ.

ՎԵՐՋԻՆ ԺԱՄ

ՄԵՐ ՖՐԱՆՍԱՑԻ ԲԱՐԵԿԱՄԸ ՆՈՐԷՆ ԿԸ ՊԱՇՏՊԱՆԷ ՀԱԼԱԾԱԿԱՆ ՀԱՅԵՐԸ

Մեր ազնիւ բարեկամը, Գ. Yves Carlier, *որուն ֆրանսերէն բողոքը* Je Suis Partout*ի դէմ հրատարակած էինք մարտ 3ին, այս անգամ ալ նրագյու գրութեամբ մը կը բողոքէ հայ աշխատաւորներու մասին գործադրուած խստութեանց մասին.* (« Marseille - Libre », 18 *մարտ*)։

Գ. Քարլիէ երկու մասին կը բաժնէ օտար աշխատաւորները.— 1. Անոնք որ Ֆրանսա եկած են իրենց յօժար կամքով եւ ունին հայրենիք մը ուր կրնան վերադառնալ, եւ 2. Անոնք որ եկած են ապաստանելու եւ չունին հայրենիք, ուր կարենան վերադառնալ։ Յետոյ կը շարունակէ.

— « Մէկդի կը դնեմ առաջին շարքին պատկանող օտարականներու խնդիրը, քննելով միայն պարագաներուն ապաստանած օտարականներու եւ մասնաւորապէս Հայերու, որոնցմէ կարեւոր գաղութ մը կը բնակի մեր Ռոնի գաւառին մէջ։

Նախ եւ առաջ, հարկ է ետ երթալ մինչեւ ժամանումը, աւելի ճիշդ՝ «ելք»ը (արտագաղթ) Հայերու մեր երկրին մէջ, եւ ճշդել շարժառիթները։ Անոնք իրենց յօժար կամքո՞վ եկան եւ պարզապէս հա՞ց ճարելու համար զոր չէին կրնար գտնել ուրիշ տեղ։ Ո՛չ, ընդհակառակն։ Ֆրանսա եկած Հայերը, մեկնած ըլլան Սեբաստիէն, Իզմիրէն, Էնկիւրիէն թէ Պոլսէն, բոլորն ալ հոս ապաստանած են ոչ թէ փրկելու համար իրենց գոյքերը զորս բոլորովին լքած են, այլ փրկելու համար իրենց կեանքը որ վտանգի ենթարկուած էր իրենց երկրին տէրերուն կողմէ։ Ինչո՞ւ համար անոնք Ֆրանսա եկան, նախընտրելով ուրիշ երկիրներէ։ Հարկադրուա՞ծ էին այդպէս ընելու։ Այս հարցումին ալ ոչ պատասխանելու պարտաւոր ենք։ 1920 — 1923ին — այս արտագաղթի թուականին — աշխարհը չէր տառապեր տնտեսական տագնապէ։ Գերարտադրութեան տեղ արտադրութեան պակաս կար եւ բանուորները գլխու վրայ տեղ ունէին ամէն կողմ։ Եթէ անոնք նախընտրաբար Ֆրանսա եկան, պատճառը իրենց սէրն է Ֆրանսայի հանդէպ եւ եթէ Ֆրանսա լաւ ընդունելութիւն ըրաւ այն ատեն եւ նոյն իսկ հրաւիրեց, պատճառը պարզապէս այն է որ Ֆրանսա, աւանդական պաշտպանը Արեւելքի հալածականներուն, կ'ընդունէր թէ այդ ցեղը՝ զոհ յետպատերազմեան դաշնագիրներու եւ միշտ հալածական, իրաւունք ունէր մեր հիւրընկալութեան եւ միեւնոյն ատեն չէր մոռնար իր պաշտպանութեան համար զանազան ճակատներու վրայ եւ իր դրօշին ծալքերուն տակ ինկած Հայերը։

Արդ, երբ իբր 15 տարիէ ի վեր Ֆրանսա հաստատուած այս սարքին իրաւունք չեն տար աշխատանքի, ի՞նչ պիտի ըլլայ հետեւանքը։ Կարելի չէ արտաքսել Հայերը, քանի որ չեն կրնար իրենց տեղէն շարժիլ, որովհետեւ — ո՞ւր պիտի երթան։ Իրենց ինկած տե՞ղը վերադառնալ։ Կարելի չէ մտածել այդ մասին, որովհետեւ անոնք «հայմարլըգ»ներ են, անհայրենիք։ Այստեղ մնան, բայց ի՞նչպէս ապրին առանց աշխատելու։ Ուրեմն ի՞նչ պէտք է ընեն այս կենսական երկընտրանքին մէջ, այսպէս երկու սուրի մէջ մնալով։

Տարրական տրամաբանութիւնը ինքնին կուտայ պատասխանը.— Այս դժբախտներուն իրաւունք տալ վաստկելու իրենց հացը մեր երկրին մէջ, եւ վստահ ըլլանք թէ քանի մը հայ պատիկներու կերած պատառ մը հացով չէ որ պիտի սուժեն ֆրանսացի պատիկները։ Թէեւ իրապաշտ եւ նապաշտ շրջանի մը մէջ կ'ապրինք, քիչ մը տեղ ալ զգացումին տանք, մանաւանդ երբ անոնք որոնց կ'օգնենք, երբեք ապերախտ չեն եղած մեզի հանդէպ եւ երբ բուն իսկ իրենք զօրութեամբ անոնք վերջի վերջոյ մեր երկիրը իրենցը կը նկատեն։ Չմոռնանք թէ Ֆրանսա պարտաւոր է պահպանել տկարներու հիւրընկալութեան եւ պաշտպանութեան բարի համբաւ մը, զոր ստացած է իր փառաւոր պատմութեան ընթացքին։ Մեր հանրապետական նշանաբանը պէտք է ըլլայ միշտ — Ազատութիւն, հաւասարութիւն, Եղբայրութիւն բոլոր անոնց հանդէպ որ կ'ապրին մեր օրէնքներուն պաշտպանութեան տակ »։

ՕՐԸ ՕՐԻՆ

ԽՈՐԱԳԻՐ ՁԳՏԱՅ

Ձեր սիրտն ալ կը նեղանա՞յ երբեմն։

Իմ սիրտս շատ կը նեղանայ այս օրերուս,— համ հոտ չմնաց, խանդավառութեան գիցիռ չմնաց։ Ու սիրտս կը նեղանայ։

Բարեբախտաբար չի պակսիր զուարճալիքը։

Երբեմն թերթ մը կ'առնեմ ու կը կարդամ,— տեսնեմ ի՞նչ կ'ըսեն քաղաքակրթութեան մեր վարպետները։ Շարունակ մեր ականջին կը պոռան,— բարեկրթութիւն սորվեցէք Եւրոպացիներէն, գիտութիւն սորվեցէք յոյն – քաղաքներու բնակիչներէն։ Ես ալ, արդարեւ, կը ջանամ բարեկրթութիւն ու գիտութիւն սորվիլ այս մեծ ազգերու մեծ մտաւորականներէն։

Անցեալ օր թերթ մը կը կարդայի.— այդ թերթը կը խմբագրէ մէկն անոնցմէ, որ մեզ մէկ ջուրով լուաց Սիտիներուն հետ։

Հասարակ լուր մը կուտար այդ թերթը։ Այսպէս կը գրէր թէ «Իշխանաց կղզիները, որոնք կը գտնուին Սեւ Ծովու մէջ... »։ Ի՞նչ, Իշխանաց կղզիները Սեւ Ծովու մէ՞ջ կը գտնուին։ Աշխարհագրութեան վարժապետս, մէկ գիրոյի սպառնալիքով, ինծի գոց ընել տուած էր թէ Իշխանաց կղզիները կը գտնուին Մարմարայի մէջ։ Մեր երախտաւորին ալ այդպէս գրեց.

[illegible] մեծաշնորհ ունեցող Եւրոպայի մէջ, սակայն, մտաւորական մը, կ'ելլէ կը գրէ թէ Իշխանաց կղզիները Սեւ Ծովու մէջ կը գտնուին։

Տակաւին չեմ յիշեր այն խեղճերը, որոնք բէն' մեզի Սիտիներուն չափ խելք չեն տար, սակայն Հայը կը շփոթեն Հրեային ու Թուրքին հետ։ Երեւակայեցէք որ մեր դպրոցականները անգամ իրենց անուններէն իսկ կրնան ճշդել օտարներու ազգութիւնը։

X

Զինդամ Եւրոպացիներու մեծամտութեան վրայ։ Ճիշդ է որ, քանի Եւրոպա կը գտնուինք, շա՛տ ազնուութիւններ տեսանք, շատ վերագնահատութիւններ ըրինք, սակայն չեն արդարանար մեր ազնուութիւնները։

Ի՞նչ խմբագիրներ ունինք, որոնք երբ այդը տեսնեն, զմէշի սանդր կը կարծեն։ Եւ սակայն թերթ կը հանեն, հանրային կարծիք կը վարեն, ա՛զգ կը փրկեն,— գէթ այդպէս կը յաւակնին։

Ու մեր խմբագրապետը տակաւին կը նեղանայ, երբ աշխատակից մը կը գրէ «ղեկուցեց»։ Կը նեղանայ խմբագրին, երբ վրիպակ մը չէ տեսեր։

— Դիմացդ չե՞ս տեսներ, ա՛յ մարդ, կ'ըսեմ յանախ, տե՛ս, հայ խմբագիրներ ունինք, որ հայերէ՛ն չեն գիտեր եւ թերթ կը հանեն։ Կ'ուզե՞ս որ օր մը առնեմ դիմացէն թերթ մը եւ ցոյց տամ սխալներ գործուած հայերէնի դէմ։ Ա՛խ, այդ Հայաստանցիները, որոնք երբ Հայաստան կ'ըսեն, կարծես խանո՛ւթս կ'ըսեն, երբ կը քննադատեն « Հակահայաստանեան կուսակցութիւնը» (այս չարչարուած բառերուն հեղինակը փախուկ մը կրնայ ըլլալ միայն), մարդ կը մղուի հարցնելու թէ իրենց գիտցածը ո՞ւր սորված են։ «Վանքի հաւ ուտող այս մարդիկը Հայաստանասէր դարձեր՝ կարմիր կարասէն մեղր ուտել կը փորձեն, առանց կարենալ պարտակելու խմբագրի իրենց տգիտութիւնը։

ԱՐԱԶ

Ուրախի տեղ կիրակի' Թուրքիոյ մէջ

Պոլսէն կը հեռագրեն թէ օրինագիծ մը կազմուած է որ շուտով պիտի ներկայացուի ազգ. ժողովին եւ որուն համաձայն ուրբաթի տեղ տօնական օր պիտի հաչակուի կիրակին։

»»» · «««

ԴԺԳՈՀՈՒԹԻՒՆ ԱՆԳԼԻՈՅ ԲՌՆԱԾ ԴԻՐՔԻՆ ԴԷՄ

»»» · «««

Երեք պետութիւնները պիտի խորհրդակցի՞ն Պերլինի այցելութենէն առաջ

— · o · o

ԵՐԷԿՈՒԱՆ ՆԱԽԱՐԱՐԱԿԱՆ ԽՈՐՀՈՒՐԴԸ

Փարիզի մէջ ընդհանուր յուսախաբութիւն պատճառեց Անգլիոյ բռնած դիրքը, գերմանական ծանօթ անակնկալին առթիւ։ Մանաւանդ որ, Մեծն Բրիտանիա իր ծանուցագիրը Պերլին ղրկած է առանց նախապէս խորհրդակցելու Ֆրանսայի հետ։ Դժգոհութիւնը արտայայտութիւններ կ'երեւան ոչ միայն մամուլին, այլեւ պաշտօնական շրջանակներու մէջ։ Կ'ըսուի թէ թելադրութիւններ եղած են որ Սըր Ճօն Սայմըն Փարիզ հանդիպի Պերլին երթալէ առաջ, սակայն մերժուած է։ Միւս կողմէ, շատ հաւանք չընծայուիր այն լուրերուն թէ երեք պետութեանց արտաքին նախարարները մասնաւոր ժողով մը պիտի գումարեն Փարիզի մէջ, հաւաքական ձեռնարկ մը կատարելու համար։ Փարիզի անգլիական դեսպանը բացատրութիւններ տուաւ Անգլիոյ բռնած դիրքի մասին։ Լոնտոնի ֆրանսական դեսպանն ալ լուսաբանութիւններ ստացաւ. սակայն դժգոհութեան տպաւորութիւնը չփարատեցաւ։

Քանի մը հատուածներ թերթերու արտայայտութիւններէն, գաղափար մը տալու համար տիրող յուսախաբութեան մասին։

Փէրթինաքս, « Էքօ տը Փարի »ի քաղաքական խմբագիրը, խստօրէն կը քննադատէ Անգլիոյ անճառ գործունէութիւնը եւ մանաւանդ Սըր Ճօն Սայմընի այցելութիւնը։ « Փարիզի մէջ կարելի չէր նախատեսել Անգլիոյ անձնատուութիւնը Գերմանիոյ հանդէպ։ Եւ բնականաբար զարմանք եւ սրտնեղութիւն պատճառեց։ Կը թուի թէ բան չէ մնացած անցեալ փետրուարի սկիզբը մշակուած անգլօ-ֆրանսական քաղաքականութենէն։ Չէ՞ որ երկու կառավարութիւնները պիտի խորհրդակցէին, երբ ընդունէին չահակից պետութեանց պատասխանները։ Արդ, Ֆրանսական կառավարութիւնը բան չէր գիտեր անգլիական ծանուցագրի մասին, մինչեւ որ արդէն Գերմանիոյ յանձնուած էր»։

« Ժուռնալ »— « Սըր Ճօն Սայմընի ռազմավարութիւնը Պերլինի մէջ տեղի կ'ունենայ այնպիսի պարագաներու մէջ որոնք ճիշդ հակառակն են այն պայմաններուն որոնք նախատեսուած էին Լոնտոնի համաձայնութեանց մէջ, երկու կառավարութեանց կողմէ »։

« Լ'Էօվր » — « Անգլիական ծանուցագրին առաքումը ինքնին խախտեց որ եւ է համախորհուրդ ձեռնարկ Փարիզի, Լոնտոնի եւ Հռոմի միջեւ եւ Հիթլէրի ընծայեց այն բարոյական գոհունակութիւնը զոր կը յուսար ստանալ իր նիւթին քաղաքականութեան վարկին համար»։

« Տէպա » — « Կարելի չէ երկու կարծիք ունենալ անգլիական գահերէցին քաղաքականութեան մասին— անձնատուութիւն՝ ճակատամարտի ամէնէն տաք շրջանին »։

« Էնթրանսիժան » — Դժուար է երեւակայել թէ Սըր Ճօն Սայմըն ինչ կրնայ ըսել Հիթլէրի։ Անոր ծանուցագրին մեղմ չեշտը ենթադրել կուտայ թէ վիճաբանութեան պիտի դրուի գերմանական բանակին զինուորներու թիւը—«Երեսունեւվեց զօրաբաժինը շատ է։ Չէ՞ք ուզեր դոհանալ քսանով։ Շա՞տ քիչ է. թող ըլլայ քսանհինգ ...»։ Եւ Սըր Ճօն Սայմըն Լոնտոն պիտի վերադառնայ յաջողութիւն մը շահած ըլլալու հպարտութեամբ։

« Փարի – Միտի » — « Մեծն Բրիտանիա իր նուրբ ռազմավարութեամբ կ'ուզէ իրաւարարի դիրք ստանալ, ինչ որ միակ գերադանց մեթոտն է բաժնելով տիրելու »։

Դժգոհ է նաեւ հասարակ «Թանբ»։ Իր երէկուան խմբագրականին մէջ, կիսապաշտօնական օրկանը գիտել կուտայ թէ անգլիական կառավարութիւնը կ'ուզէ մինչեւ ծայրը երթալ, հաշտարար քաղաքականութեան մէջ։ « Եւ սակայն, գիտելի է որ անգլօ-գերմանական բանակցութիւնները պիտի կատարուին այնպիսի պայմաններու մէջ որոնք աննախընթաց են դիւանագիտական պատմութեան մէջ։ Ի՞նչպէս կարելի է արդիւնաւորապէս ընել համաձայնութիւն մը սպառազինութեանց մասին, որ տեղի պիտի ունէր Վերսայլի դաշնագրին Ե. գլուխին, երբ Գերմանիա կատարուած իրողութեան մը առջեւ կը դնէ Եւրոպան։ Ի՞նչպէս կարելի է բանակցիլ ընդհանուր ապահովութեան մասին, երբ Գերմանիա բացէ ի բաց կը բռնաբարէ Վերսայլի դաշնագրին չական տրամադրութիւնները։ Վերջապէս, ինչպէ՞ս կարելի է նախատեսել Գերմանիոյ վերադարձը դէպի Ազգերու Դաշնակցութիւն, երբ այդ պետութիւնը գիտակցաբար կը ձախողեցնէ Ժընեւի բոլոր ձեռնարկները եւ բրտօրէն կը բռնաբարէ 1919ի դաշնագիրը որուն կը պարտի իր գոյութիւնը Ազգաժողովը։ Ասոնք վրդովիչ հարցումներ են միջազգային կարծիքին համար, ճիշդ այն պահուն երբ կը սկսին Ֆրանքօ-անգլիական խօսակցութիւնները »։

ՖՐԱՆՍԱՑԻ ԲԱՂՁԱՆՔԸ

—— · ——

Նախարարական խորհուրդը արտակարգ նիստ գումարեց երէկ առտու եւ վաւերացուց Գ. Լավալի պատրաստած պատասխանը, որ պիտի ուղղուի Գերմանիոյ։ Պատասխանը Պերլին հասած պիտի ըլլար կէս օրին։ Միւս կողմէ, Փարիզի մէջ ամէն միջոց կը փորձեն, որպէսզի գոնէ այս հարցի մասին գործակցութիւն հաստատուի Անգլիոյ եւ Իտալիոյ հետ։ Հեռախօսը անընդհատ կը բանի Փարիզի եւ միւս մեծ մայրաքաղաքներուն միջեւ։ Դեսպաններու երթեւեկներն ալ իրարու կը յաջորդեն։ Առջի օր արտաքին նախարարին այցելութիւն տուին անգլիական գործակատարը եւ խորհրդային դեսպանը։ Միեւնոյն պատկերը Լոնտոնի եւ Հռոմի մէջ։

(Լուրերու շարունակութիւնը կարդալ Դ. էջ)

ՆԱՄԱԿՆԵՐ ԱԹԷՆՔԷՆ

ՄԱՐՏ 1Ի ՅԵՂԱՓՈԽՈՒԹԵԱՆ ԾԱԳՈՒՄՆ ՈՒ ՎԱԽՃԱՆԸ

— o—o —

Ներքին յեղափոխութիւններու աւանդական երկիր մը դարձած է Յունաստան: Արդարեւ, Փոքր Ասիոյ աղէտէն ի վեր, այս քանի երրորդ յեղափոխութիւնն է, որ կը պայթի:

Մարտ 1ի շարժումը նախընթաց չունի գրեթէ, եթէ չհաշուենք 1923ի ապստամբութիւնը Փլասթիրասի յեղափոխական կառավարութեան դէմ, կազմակերպուած զուտ արքայական զօրավարներու միջոցաւ, եւ զսպուած Զօր. Քոնտիլիսի կողմէ, որ այն ատեն Սէլանիկի զօրաբաժնի հրամանատարն էր: Այդ օրերուն ամբողջապէս քանդուեցաւ Կորնթոսի ջրանցքը, նիւթական մեծամեծ տագնապներու ենթարկելով պետութիւնը, որ նոր ելած էր Իզմիրի փլուզումէն:

Անկէ վերջերն ալ (1927—28) Փանկալոսի դիկտատուրային տապալումն ու «Հանրապետական պահակախումբ» կոչուած (գնդ. Զէրվաս եւ Տերթլիս) գունդերուն զինաթափութիւնը պատճառ եղան արիւնահեղութեանց: Զանոնք տապալողն ու զսպողը կրկին Զօր. Քոնտիլիսն էր, համաձայնութեամբ Կրետացի դիւանագէտին:

Մարտ մէկի յեղափոխութիւնը շատ աւելի ծաւալուն եւ կազմակերպուած հանգամանք ունէր, եւ կը ձգտէր կողմերէն մին կամ միւսը վերջնական հաշուեյարդարի ենթարկելու:

Ինչպէս կը յիշուի, երկու տարի առաջ, ընդհանուր ընտրութեամբ իշխանութեան գլուխ եկաւ այսօրուան կառավարութիւնը, որ կազմուած է մեծամասնութեամբ «Ժողովրդական» կուսակցութեան երեսփոխաններով, (արքայականներ) եւ Քոնտիլիսի (ազգ. ընկերվարական) գործակցութեամբ: Այն ատեն ալ, ազատականները (Վենիզէլոս) չուզեցին իշխանութիւնը յանձնել, եւ Փլասթիրաս 12 ժամուան դիկտատուրա մը հաստատեց: Դէպքերը ցոյց տուին սակայն, որ ոչ միայն ժողովուրդը, այլ եւ բանակին մեծամասնութիւնը դէմ էր զինուորական տիրապետութեան, եւ իշխանութիւնը յանձնուեցաւ ընտրութիւններու շահողներուն, — Ցալտարիս — Քոնտիլիսի կողմին:

Ցալտարիսի դահլիճը հազիւ երկու տարի է, որ իշխանութեան գլուխ կը գտնուի: Այս երկու տարուան ընթացքին, Յունաստանի երկու հաւասար ուժ ներկայացնող կողմերը (ժողովրդական եւ ազատականներ) ունեցան յաճախակի բախումներ, տագնապներ, խորհրդարանական վէճեր եւ կռիւներ: Վրայ եկաւ նաեւ, Վենիզէլոսի մահափորձը, որ կիրքերը աւելի սրելու ծառայեց, եւ կողմերը սկսան հրապարակաւ իրար սպառնալ, անցնելով վէճեր մէջտեղ հանել եւ վերջապէս խորհրդարանը [illegible]: Հանրապետութեան նախագահին եւ մասնաւորապէս Ցալտարիսի յորդորներն ու ջիջումները չկրցան դարման ըլլալ խորացող վէրքին, որ կը սպառնար անդարման պայթիլ:

Արդէն մահափորձէն յետոյ, խորհրդարանի նիստերուն չմասնակցելով այլ եւս Վենիզէլոսը, քաշուեցաւ իր ծննդավայրը՝ Կրետէ եւ ինչպէս կը հասկցուի, խմորեց ճակատագրական այն շարժումը, որ թէ նիւթապէս եւ թէ բարոյապէս ու ֆիզիքապէս, շատ սուղի նստաւ այս գեղեցիկ երկրին:

Կառավարութիւնը սկսած էր գտնել արդէն մահափորձին հեղինակներն ու գործակիցները, ու շարժումը պայթեցաւ երբորդ նիստը հազիւ վերջացած:

Մարտ 1ին, ուրեմն, ուրբաթ օր, շարժումը սկսաւ նախ՝ նաւակայանէն, զոր հանգստեան կոչուած ազատական ծովային սպաներ, գրեթէ առանց դիմադրութեան, երեկոյեան ժամը 8ին պարպեցին ամբողջութեամբ, իրենց հետ տանելով ամբողջ նաւատորմիղը: Ամբողջ, կ՚ըսենք, որովհետեւ յունական նաւատորմիղին գլխաւոր ուժը «Ավերօվ»ն է, որ անցած էր յեղափոխականներուն կողմը, սպաննուած ըլլալով դիմադրութիւն փորձող արժէքաւոր ծովակալ մը:

Նաւակայանի շարժման զուգընթաց, պայթեցաւ Աթէնքի Ա. զօրաբաժնին պատկանող էվզոններու գունդին յեղափոխութիւնը, զոր գլխաւորեց Զօր. Օթօնէոսի թիկնապահը.

Կառավարութիւնը, թէեւ քիչ մը ուշ, եւ սակայն յաջողեցաւ զսպել Աթէնքի շարժումը, միանգամայն տէր դառնալով Նաւակայանին, ուր թողուած մանր թորփիլանաւեր անգործածելի վիճակի մը մատնուած էին յեղափոխականներուն կողմէ:

Այս բոլորին զուգընթաց կ՚ապստամբէր արդէն չորրորդ զօրաբանակը (Սէրէզ, Տրամա, Գաւալա, Տէտէ Աղաճ) ու նաեւ Կրետէի ծովեզերեայ մարտկոցները սիրով կ՚ընդունէին ապստամբ նաւատորմիղը, յարելով շարժման:

Վենիզէլոս ստանձնած էր յեղափոխութեան գլխաւորութիւնը՝ Կրետէէն, որուն կառավարիչն ու կառավարականները ձերբակալելով կը հիմնէր նաւապետութիւն մը, տէր դառնալով կղզիներուն: Չորրորդ զօրաբանակը տէր կը դառնար ծանօթ շրջաններին՝ գլխաւորութեամբ Զօր. Քամէնոսի: Կառավարութեան ձեռքն էին արդէն Պելոպոնէսը, Աթէնքը, Սէլանիկը, Լարիսան, մէկ խօսքով ցամաքային Յունաստանը:

Պէտք է ըսել, որ վճռական եղաւ կառավարութիւնը եւ չանթահարիչ, շնորհիւ մեծ հայրենասէր զինուորին, Քոնտիլիսի, որ ստանձնեց կառավարական բանակներուն բարձր հրամանատարութիւնը, եւ մեկնեցաւ Սէլանիկ, կազմակերպելու համար ընդհ. յարձակողականը:

Մինչ այս մինչ այն, շնորհիւ Զօր. Քոնտիլիսի վճռականութեան, իր սաղմին մէջ խեղդուեցաւ Աթէնքի Փրոթօ — Տագմային շարժումը, քանի մը տասնեակ զոհեր խլելով երկու կողմէն: Եւ մայրաքաղաքը գտաւ իր խաղաղութիւնը: Յայտարարուեցաւ կատարեալ պատերազմական վիճակ: Մայրաքաղաքին բոլոր կարեւոր կեդրոնները առնուեցան բացարձակ պաշտպանութեան տակ: Եղան զանգուածային ձերբակալութիւններ, ազատականներու եւ առհասարակ կառավարութեան ընդդիմադիր հոսանքներէն:

Համանման միջոցներու դիմեց Վենիզէլոս իր գրաւած քաղաքներուն մէջ: Առաջին հերթին ձերբակալեց Կրետէի ընդհ. կուսակալը եւ կառավարական բազմաթիւ պաշտօնեաներ. Նոյնը ըրաւ ապստամբ զօրավար Քամէնոս, չորրորդ զօրաբանակի շրջանակին մէջ:

Կառավարութիւնը ամէն հնարաւորութիւն կանխելու մտահոգութեամբ զօրակոչ յայտարարեց, զէնքի տակ կանչելով քանի մը զինուորական դասեր միաժամանակ: Հրաժարեցաւ ծովային նախարար Համիքի—բիւզօս, ստանձնելով ամբողջական պատասխանատուութիւնը նաւակայանին յեղափոխականներուն կողմէ պարպուած ըլլալուն: Կ՚ըսուի թէ այս նախարարը մաս ունեցած է շարժման մէջ, կ՚ըսուի թէ, նախապէս որ եւ է տեղեկութիւն չէ ունեցած թէ յեղափոխութիւն մը կը խմորուի: Այս կամ այն ձեւով, մարտ 1ի աղէտին ակամայ պատասխանատուներէն կը համարուի եւ զրոյցներ կան իր ջղային եւ հոգեկան դրութեան խանգարուած ըլլալու մասին:

Ծովային նախարար նշանակուեցաւ Զօր. Տուզանդինոս, հանգստեան կոչուած ծովակալ մը, անպաշտօն նախարար եղաւ զօր. Մեթաքսաս (ազատախորհողներու կուսակցութեան պետը) հրաժարեցաւ առաջին նախարարը՝ Մաքսիմոս, որուն պաշտօնը վարեց վարչապետը.

Մինչ ներքին կազմակերպական այս աշխատանքները տեղի կ՚ունենային, կառավարութիւնը նորոգեց անգործածելի դարձած մարտանաւերն ու ծով իջեցուց «Քիլքիս»ը, փոքրիկ նորոգութեամբ մը: Միւս կողմէ պատերազմական նախարար՝ Զօր. Քոնտիլիս մեկնեցաւ Սէլանիկ, ուր գոյութիւն ունեցող եւ զօրակոչի ենթարկուած զինուորներու կազմակերպութեամբ սկսաւ գրոհել, երբ մէկ կողմէն ալ պատերազմական վիճակի մէջ կը դրուէր օդանաւային ստորմիղ, գլխաւորութեամբ յանդուգն օդանաւորդ Բէփիփայի, որ շարժման զսպումին մէջ շատ կարեւոր եւ հերոսական դեր ունեցած ըլլալով, բարձրացաւ զօրավարի աստիճանին:

Այս բոլորը անցեցին 12 օր: Իրականին մէջ բուն պատերազմը տեւեց հազիւ 48 ժամ: Այս յաղթանակին պատճառ ցոյց տրուեցաւ ցուրտն ու մշուշը: Ինչպէս կ՚ըսուի սակայն, Յունաստանի ամէնէն հայրենասէր եւ արի զինուորը՝ Քոնտիլիս, կը հետապնդէր երեք գլխաւոր նպատակներ, —

Ա — Ամէն գնով օղակել ապստամբները, որպէսզի ժամանակ չունենան կռուելու եւ հետեւաբար եղբայրասպան արիւնը քիչ հոսի:

Բ — Ապստամբները օղակելով զրկել զանոնք պարենաւորումէ:

Գ — Կոտրել ապստամբ զինուորներուն բարոյական կորովը, զանոնք մղելով զանգուածային անձնատուութեան:

Արդարեւ, Սէլանիկ հասնելէ եւ ճակատին ընդհանուր կացութիւնը քննելէ յետոյ, զօրավարը վճռապէս յայտարարեց. —

«Ընդհ. յարձակողականի անցնելէ 48 ժամ վերջ պիտի ջախջախեմ եւ չանթահարեմ ապստամբները»:

Այդպէս ալ եղաւ: Ընդհ. յարձակողականը սկսաւ կիրակի, մարտ 10ին, կէսօրուան ժամը 3ին, եւ երկուշաբթի գիշերուան ժամը 10—12, արդէն բոլոր ապստամբները չանթահարուած էին եւ բանակները վերադարձած զօրանոց, պարագլուխներն ալ անցած Պուլկարիա: Չորրորդ զօրաբանակի (արեւելեան Մակեդոնիա) շարժման զսպումին հետ միասին անձնատուր եղան ապստամբ մարտանաւերն ալ: Իսկ «Ավերօվ»ը Կրետէէն իր մէջ առնելով Տէր եւ Տիկ. Վենիզէլոսն ու բոլոր յեղափոխական վարիչները, խարսխեց Երկոտասան կղզեխումբին Կասօս կղզին, ուր զանոնք ցամաք հանելէ յետոյ ինքզինքը յանձնեց կառավարութեան հրամանին տակ:

Մինչ այս մինչ այն, յաղթական զօրավարը վերադարձաւ Աթէնք՝ երեքշաբթի օր, երեկոյեան ժամը 6.30ին: Աթէնքը այդքան բազմութիւն եւ տօնական շքեղութիւն չէր տեսած վերջին տասնամեակին: Ամէնուրեք Զօր. Քոնտիլիսի մեծադիր նկարները պատերազմական — զինուորական համազգեստով: Յաղթականը ունեցաւ աստիճանի բարձրացում, հասնելով բուն զօրավարի աստիճանին: Ամբողջ անցքին երկու կողմերը դիրքերու էին զինուորական եւ ոստիկանական ջոկատներ, որոնք յաղթական զօրավարը դիմաւորեցին համազարկերով: Բազմահազար ժողովուրդ արտասուելով ծափահարեց հայրենասէր եւ արի զինուորը, որուն ամբողջ կեանքը լեցուն է քաջագործութիւններով:

Ընդունելութենէն յետոյ ժողովուրդը ուղղուեցաւ վարչապետին բնակարանը, ուր Զօր. Քոնտիլիս դիմաւորուեցաւ եւ ողջագուրուեցաւ վարչապետին, նախարարներուն եւ զօրավարներու հետ:

Ճառեր խօսեցան՝ վարչապետը, յաղթական զօրավարը, Մեթաքսաս եւ ծովային նախարարը՝ կարգապահութեան հրաւիրելով ժողովուրդը եւ դատապարտելով ապստամբութիւնը:

X

Ընդհանուր գիծերով տուի մարտ 1ի յեղափոխութեան ներքին անցքերը: Այժմ Յունաստանի մէջ ծայրէն միւսը անդորրութիւն կը տիրէ: Ամէնուրեք օրինաւոր իշխանութիւններ հաստատուած են:

Այժմ զբաղած են պատասխանատուներուն դատավարութեամբ: Չի կարծուիր, որ կառավարութիւնը ծայրայեղութեանց դիմէ:

Ամէն պարագայի մէջ, ապագայ գործողութեանց մէջ ճակատագրական դեր վերապահուած է Զօր. Քոնտիլիսի, որ ամբողջ ժողովուրդին կողմէ կ՚որակուի «Օ՚քէրավնօզ» (Շանթը): Անուն մը, որ տրուած էր իրեն ազատականներուն կողմէ՝ 1923ին, երբ զսպեց արքայական զօրաբանակներուն ապստամբական շարժումը՝ Կորնթոսի մէջ:

Փակուեցան ու տակաւին փակուած կը մնան բոլոր ընդդիմադիր թերթերը: Փակուեցաւ նաեւ «Արամազդ» թերթուկը, իբրեւ կասկածելի: Անոնց վերապահուեցան արտօնութիւն տրուեցաւ «Նոր Օր»ին, որ լոյս տեսաւ կանոնաւորաբար եւ յաւելուածներով.

Ապստամբներն իրենց փախուստի պահուն պետական գանձերէն միասին տարած են աւելի քան 200 միլիոն տրախմի: Իսկ յեղափոխութեան ընդհ. վնասը պետական գանձին արժած է մօտաւորապէս 8 միլիառ տրխմ: Գումար մը, որ վերջերս քուէարկած էր երկրին պաշտպանութեան միջոցներ ճարելու համար:

ՓԱՅԼԱԿ ԱԴԱՄԵԱՆ

⁂ 1919ին Հայաստանի Հանրապետութեան Խորհրդարանի ընտրութիւններ հետեւեալ արդիւնքը տուած է —

Հ. Յ. Դաշնակցութիւնը 230 272 քուէ — 72 պատգամաւոր: Սոցիալիստ Յեղափոխականները 13.239 քուէ — 4 պատգամաւոր: Թուրքերը 8187 քուէ — 3 պատգամաւոր: Անկուսակցական Թուրքերու Միութիւնը՝ 4224 քուէ — 1 պատգամաւոր: Քրդական ցուցակը՝ 1301 քուէ — ոչ մէկ պատգամաւոր: Ասորիները՝ 178 քուէ — ոչ մէկ պատգամաւոր:

ՇԱՆ ԳԼՈՒԽԸ

Գ.

Ահա այս է «Հայաստանի Կոչնակ»ը: Աւելորդ եւ ապարդիւն է զայն իր կոչումին հրաւիրելու աշխատանքը: Անոր բուն կոչումը անյայտ է թերեւս ոմանց, բայց ոչ շատերուն:

Հ. Բ. Ը. Միութիւնը քաղաքականութիւն կը խաղայ բարեգործութեան դիմակին տակ: Հօկը քաղաքականութիւն կը խաղայ Հայաստանի օգնութեան քօղին տակ, «Հայաստանի Կոչնակ»ը պառակտում կը հրահրէ աւետարանական քրիստոնէութեան վերմակին տակ:

Այս երեքը միաձուլուած են Հ. Յ. Դաշնակցութեան դէմ, որ սակայն մինակ չէ իր դէմ բացուած այս ճակատին մէջ, անոր կողքին են ժողովրդային զանգուածները, ինչպէս որ ցոյց տուաւ թուաբանական կերպով Ամերիկայի Կ. Կոմիտէի հանգանակութիւնը, ինչպէս որ ցոյց տուին [illegible] շարժումը, Հ. Կ. Խաչի նորանոր ծաւալումը եւայլն:

Ինչո՞ւ, որովհետեւ Հ. Յ. Դաշնակցութեան թէ գաղափարաբանութիւնը եւ թէ գործնական քաղաքականութեան մէջ իր արդիւնաւոր ընթացքը համապատասխան են հայ ժողովուրդի ձգտումներուն եւ շահերուն:

Բացի այս երեքէն, որ պայքարի կրկէսէն հեռու մնալու էին, կան ուրիշ քաղաքական կազմակերպութիւններ, որոնք կոչումն ու իրաւունքը, նաեւ պարտականութիւնն ունին Հ. Յ. Դաշնակցութեան հետ չափման գալու, անոր հետ խօսելու եւ, ինչո՞ւ չէ, նաեւ պայքարելու, յանուն հայ գաղթաշխարհի ընդհանրական շահերուն:

Ս. Դ. ՀՆՉԱԿԵԱՆ ԿՈՒՍԱԿՑՈՒԹԻՒՆԸ — Կազմուած է 1887ին, իբրեւ բնական հետեւանք այն ընդհանուր յուսախաբութեան, զոր յառաջացուցած էր Պերլինի դաշնագրով տրուած խոստումին դրժումը: Այդ կուսակցութիւնը մասնակցեցաւ իրմէ առաջ եւ իրմէ վերջ ծնած բոլոր քաղաքական — յեղափոխական խմբակցութիւններ ի մի ձուլելու հայրենասիրական առաջադրութեամբ գումարուած խորհրդակցական ժողովներուն, առարկելով արժանաւորութիւնը եւ գրեթէ իր առաջնորդութիւնը: Մնաց մինակ դէմ առ դէմ այն կազմակերպութեան հետ, որուն մէջ միացան բոլոր միւսները, կազմելով Հայ Յեղափոխականներու Դաշնակցութիւնը: Հնչակեան կուսակցութիւնը, հետեւաբար, հակառակորդ մը տեսաւ Հ. Յ. Դաշնակցութեան մէջ, առաջին կազմակերպման առաջին օրերէն իսկ:

Միւս կողմէն, Հ. Յ. Դաշնակցութիւնը սկիզբէն իսկ ախտավարակ բան մը տեսաւ Հնչակեան կուսակցութեան մէջ եւ զգուշացաւ անկէց ու խուսափեցաւ: Արդարեւ, սկսեալ 1894էն «զող հօր»,— «զողը զուռն հօր» փոխադարձ վարկաբեկումներու, մերկացումներու, աւելին՝ Լոնտոն, Ամերիկա, Պոլսոյ, Պարսկաստան եւ այլուր փոխադարձ ահաբեկումներու շրջան մը սկսաւ հնչակեան ղեկավար տարրերու միջեւ: 1894էն մինչեւ 1908 ամբողջ հնչակեան գրականութիւն մը կայ, որուն մէջ նոյն ղեկավար տարրերը իրարու ճերմակեղէնները կը լուան: Իրերու այս դրութեան մէջ, 1896էն վերջ մէկ քանի հայրենասէրներու յանուն միութեան թափած ջանքերը աւելորդ էին եւ վնասակար հայ դատին յաջողութեան տեսակէտէն:

Նոյն ազնիւ տարրերու միջնորդութեամբ 1908ին համերաշխութիւն ստեղծելու փորձերուն: Ակնունի մէկ պատասխան ունեցաւ. «Զենք ուզում պղտորուել»: Մարգարէ չէր Ակնունի, բայց այն խմոտուան մարդն էր, որ տասնեակ տարի տեսածներէն, գիտցածներէն, փորձառութիւններէն ուղիղ եզրակացութեան հասած էր: Կը բաւէ յիշել, որ Հնչակեան կուսակցութեան Քոսթանցայի ժողովին իբրեւ պատգամաւոր ներկայ էր Արշաւիր Եսայեան, որ հնչակեան գաղափարախօս Հմայեակ Արամեանց իբրեւ թրքական լրտես երեւան եկաւ, որ հնչակեան Յարութիւն Մկրտիչեան յայտնի եղաւ իբրեւ թուրք քաղաքական ոստիկանութեան պաշ. կոմիսէրը, որ հնչակեան Յովսափեան վարդապետ, Մկրտիչեանի գործակիցը, [illegible] յաջորդ օրերն իսկ [illegible] փախաւ...

Ս. Դ. Հնչակեան կուսակցութիւնը ընդմիշտ պառակտուած մնաց: Արփիարեան խմբակին յաջորդեց Վերակազմեալ Հնչակեան Կուսակցութիւնը, որ ինքն ալ իր մէջ պառակտեցաւ երկուքի, քայքայումի ընթացքն է որ կը շարունակուի, մեծ եւ ալ թեւեր, հօկեան եւ հակահօկեան թեւեր, համայնավարական եւ չեմ գիտեր ինչ թեւեր.

Մարսիլիոյ մէջ գումարուած վերջին ընդհանուր պատգամաւորական ժողովը աւելի քան տխուր, քան խորհրդածութեանց առաջնորդող պատկերներ ներկայացուց: Ազգային գերագոյն շահերը իբրեւ օրակարգ ունեցող կուսակցական սոյն բարձրագոյն մարմնին մասնակցող պատգամաւորներուն մէջ կան այնպիսիներ, որոնց ունէնէ չեմ վստահիր, ոչ թէ հայ ժողովուրդին ճակատագրին մասին որոշում բանաձեւելու, այլ որոշումներու տեղեակ մնալու իրաւունքը: Արդարեւ, այդ պատգամաւորներուն մէջէն երեւան եկան այնպիսիներ, որ հնչակեան ըլլալէ առաջ, համայնավարներ են, հետեւաբար՝ համայնավար կուսակցութեան տեղեկատու եւ համարատու..

Եթէ նո երթանք դէպի նախապատերազմական շրջանը, պիտի գտնենք որ հնչակեան կուսակցութիւնը 1908—1914 միջեւ եւ անվերջ համաձայն գործակից եղաւ ռամկավար կուսակցութեան: Տխուր բան էր տեսնել Ազգային Երեսփոխանական ժողովին մէջ հնչակեան երեսփոխանները՝ ժողովին աջակողմը՝ ընդմէջ ռամկավարներու եւ պահպանողական աղաներու: Յիշողութեան վրէ՞պ մը կ՚ունենամ արդեօք, եթէ ըսեմ թէ չէ պատահած քուէարկութիւն մը, որուն մէջ հնչակեան երեսփոխանները դէմ քուէարկած ըլլան ձախակողմի (դաշնակցական եւ ազատական) խմբակցութեան:

Ահա այս կուսակցութիւնն է, որուն ոչ գլուխը յայտնի է, ոչ ալ պոչը, եւ որ իջած է իր բոլոր թեւերով հայ գաղթաշխարհի պայքարի կրկէսը, միաձուլուելով Հ. Բ. Ը. Միութեան, Հօկի, «Հայաստանի Կոչնակ»ի, ընդդէմ ազգայնական հայութեան՝ Հ. Յ. Դաշնակցութեան:

Յանուն ազգային անկախութեան 1887ին հրապարակ իջած այս կուսակցութիւնը, որ հիմա տարին անգամ մը այդ ազատութեան սիրոյն կախաղան բարձրացող իր քսան ընկերներուն յիշատակը կը տօնէ, պայքար է բացած «Մեր հայրենիքը»ի դէմ, որ անոնց երգն էր, պայքար է բացած հայկական անկախութեան խորհրդանիշ Եռագոյնին դէմ, որ անոնց իղձն էր.

Ո՞ւր է թաղուած շան գլուխը:

ՌԱՄԿԱՎԱՐ ԱԶԱՏԱԿԱՆ ԿՈՒՍԱԿՑՈՒԹԻՒՆԸ — 1908ի թրքական յեղափոխութեան վաղորդայնին կազմուեցաւ Եգիպտոսի մէջ վերակազմեալ հնչակեաններու մէկ հատուածէն, որ բաժնուած էր այդ կուսակցութենէն Արփիարեանի, Թաւլանճեանի, Ունճեանի սպանութենէն վերջ: Մատի վրայ կը համրուէին անոր անդամները Եգիպտոսի մէջ, քիչ մը աւելի թիւ ունենալով Ամերիկայի մէջ: Ռամկավար ծրագրով հրապարակ եկաւ, իրեն յենարան ունենալով պահպանողական տարրին բոլոր խաւերը: 1908էն մինչեւ 1914 ուրիշ գաղափարաբանութիւն չունեցաւ, բայց եթէ միայն հակադաշնակցականութիւն, մամուլի էջերուն եւ Պոլսոյ Ազգ. Երեսփ. Ժողովին մէջ: Անոնց մէջ ամէնէն կարկառուն ներկայացուցիչը շատ լաւ բնորոշած է իրենց հոգեբանութիւնը եւ բարոյական նկարագիրը, յայտարարելով տակաւին 1908ին. «Եթէ Հայաստանը պիտի ազատի Դաշնակցականներու միջոցաւ, ես այդ Հայաստանը ոտք չեմ կոխեր»: Ուրիշ մը՝ նոյնքան կարկառուն որքան կարելի է ըլլալ ռամկավար կուսակցութեան մէջ՝ յայտարարած է, թէ ռամկավար կուսակցութիւնը կազմուած է պայքարելու համար Դաշնակցութեան դէմ:

Ինչպէս կարելի է, ուրեմն, սպասել որ այդ կուսակցութիւնը «ոչ» ըսէ հոն, ուր Դաշնակցութիւնը «այո» կ՚ըսէ, եւ «այո» չըսէ հոն, ուր Դաշնակցութիւնը «ոչ» կը պոռայ:

Ռամկավարութեան այս «գաղափարաբանութիւն»ը, ուր «[illegible]»ը հիմնական եւ անխախտելի դաւանանքն է, «փոփոխութիւն» հազիւ թէ կրեց, երբ 1919ին ռամկավարները միացան վերակազմեալ հնչակեաններուն հետ, իրենց անունին կցելով ազատական բառը:

Եւ այսօր ռամկավար ազատական կուսակցութիւնը ուրիշ բան չէ, բայց եթէ հակադաշնակցական կազմակերպութիւն մը միայն:

Ի զուր են Հ. Յ. Դաշնակցութեան կողմէ գաղթաշխարհը կազմակերպելու բոլոր առաջարկութիւնները, ի զուր են բոլոր խօսակցութիւններն ու բանակցութիւնները:

Այս կուսակցութիւնը այն ատեն միայն կը գործակցի Հ. Յ. Դաշնակցութեան հետ, երբ այս վերջինը իշխանութեան գլուխն է. ռամկավար ազատականութիւնը իբրեւ պահպանողական տարրերու կերտած կուսակցութիւն, դուլը կը հէւայ, կը շողոմէ ու կը շողոքորթէ Խորհ. Հայաստանի կառավարութիւնը, որովհետեւ հոն տիրող իշխանութիւնը խորհրդային է:

Իսկ երբ պուրժուա տարրերու կուսակցութիւն քաղքենի, ռամկավար ծրագրով, հայրենի աւանդութեանց, կրօնքի, ընտանիքի, ստացուածքի, աշխատանքի մասին, տրամագծօրէն հակառակ կարծիքով՝ քան խորհրդային — ընկերվարական վարդապետութիւնը, ձայն ծպտուն չի հաներ Հայաստանի մէջ այս մարզերուն մէջ կատարուածներու նկատմամբ. խուլ համր է դարձեր Ռ. Ա. կուսակցութիւնը.

Ընդունինք վայրկեան մը, թէ Հայաստանի, հոն ապրող ժողովուրդին բացառիկ դրութիւնը հարկադրական դարձուցեր է այս խուլ — համրի վիճակը:

Զիջինք այս ինքնարդարացման մասին, այդ թաքթիքի խնդիր է. Ռ. Ա. կուսակցութիւնը կը ջանայ թերեւս, այս ուղղութեամբ քաղաքականութիւն վարելով, իր յարաբերութիւնները բարւոք պահել Խորհ. Հայաստանի կառավարութեան հետ եւ այս քաղաքականութիւնը կը վարէ այնպիսի համբերատարութեամբ մը, որ չյոգնելու կը դառնէ այն լուտանքները, զորս իրեն վրայ կը թափեն Հայաստանի իշխանաւորներն ու անոնց արտասահմանի ներկայացուցիչները.

Բայց ո՞ւր թաղուած է շան գլուխը հայ գաղթաշխարհի մէջ իր վարած ազգային քաղաքականութեան: Ինչո՞ւ հիմնաւորել Մայիս 28ի դէմ իրենց ընթացքը, ինչո՞ւ կը խորշին «Մեր հայրենիքը»էն, ինչո՞ւ կը նախատեն հայկական ազատութեան խորհրդանիշ Եռագոյնը: Ինչո՞ւ կ՚[illegible] Հօկերը, որ իրենց յենարանը եղող Հ. Բ. Ը. Միութեան մրցակից կազմակերպութիւն մըն է համայնավարական շաղախով: Ինչո՞ւ կը քաջալերեն հայ համայնավարներուն գաղթաշխարհի բազմաթիւ արարքները կասկածելի կը դարձնեն եւ ուղղակի վերստուգի տակ կը դնեն: Ինչպէս կ՚անտեսեն, որ օրն ի բուն անոնց հետ սիրի-պիրի ընելով, ի հեճուկս Դաշնակցութեան եւ ազգայնական հայութեան, իրենց իսկ շարքերը կը նօսրացնեն:

Վերջապէս ո՞ւր փնտռել շան գլուխը այն փրոփականտին, որ ըրաւ կուսակցութեան Եգիպտոսի պաշտօնաթերթը, «Արեւ»ը, արաբ ժողովուրդին իբրեւ հայ քաղաքական մտածողութիւն ներկայացնելով Սուրիոյ մէկ մասին վրայ Հայաստան կազմելու Թուրք ուղեղէն ցնած դաւադրութիւնը:

Ինչպէս եղաւ որ «Արեւ»ի ճակատէն կուսակցութեան ֆիրման վար առնուեցաւ, բայց խմբագիրը՝ Յ. Գոսեան մասնակցեցաւ «կուսակցութեան» վերջին պատգ. ժողովին:

Այսպէս ուրեմն Ռ. Ազատական եւ Ս. Դ. Հնչակեան կուսակցութիւնները ի ծնէ հակադաշնակցական են, աւանդութիւն մըն է ասիկա անոնց համար, հակադաշնակցութիւնը միս ու ոսկոր է իրենց համար: «Հ. Կոչնակ»ը [illegible] քրիստոնէութեան օրկանն է, ու իր կրօնական — դաւանական առաքելութիւնը կը վարէ պառակտելով ու պառակտումը քարոզելով: Հօկը քօղարկուած համայնավար բոյն է:

Բայց ասոնք չեն միայն հայ գաղթաշխարհը պայքարի կրկէսի վրայ ծեծողները:

ՌՈՒԲԷՆ ՏՕՆԱՊԵՏԵԱՆ

(Մնացեալը յաջորդով)

ԹԱՆԿԱԳԻՆ ՆՈՒԷՐ ՄԸ ՀԱՅԱՍՏԱՆԻ ԳՐԱԴԱՐԱՆԻՆ

Ամերիկայի Շիքակօ քաղաքէն Հայաստանի Հանրային Գրադարանը Պ. Աստիկ Տէվլէճեանէն ստացաւ նուէր անոր հարուստ գրադարանը՝ բաղկացած 40.000 գիրքերէ:

Գրադարանը կազմուած է Տէվլէճեանի կողմէ 25 տարուան ընթացքին, հարուստ ու հազուագիւտ գրական երկերով, արեւմտահայ ընտիր հրատարակութիւններով, ԺԸ. եւ ԺԶ. դարու ձեռագիրներով.

Այս գրադարանի մասնաւոր արժէքն այն է որ ամբողջացած ձեւով արեւմտահայ գրականութեան հազուագիւտ գիրքերով կը հարստացնէ մեր Հանրային Գրադարանը, որ շատոնց կը զգար ասոր պակասը:

Գիրքերու փոխադրութեան ամբողջ ծախքը Շիքակոյէն մինչեւ Լենինական [illegible] տուած է ինք Տէվլէճեան:

ՄԻՋԿԱՌԱՎԱՐԱԿԱՆ ՅԱՆՁՆԱԺՈՂՈՎԻՆ ՈՐՈՇՈՒՄՆԵՐԸ

«Հայաստան» գաղթականներու կացութեան մասին

(Բ. եւ վերջին մաս)

Ամփոփելով Ազգերու Դաշնակցութեան Ընդհ. Ժողովին բանաձեւած թելադրանքները, ինչպէս եւ իր իսկ ծոցէն բխած առաջարկները, Միջկառավարական խորհրդակցական յանձնախումբը բաղձանք կը յայտնէ կառավարութիւններուն, որ

1 — Վտարման եւ արտաքսման հրաման տան միայն այն գաղթականներուն համար, որոնց ներկայութիւնը իրենց երկրին մէջ վտանգ մը կը կազմէ հանրային բարեկարգութեան եւ ապահովութեան:

2.— Կազմեն առեան մը, վարչական կամ դատական, ուր չահագրգռուած անձը կարենայ յարգարացնել ինքզինքը:

3 — Վտարման դատապարտուած գաղթականին ձեռքէն չխլեն ինքնութեան թուղթերը, մասնաւորապէս Նանսէնեան վկայագիրը:

4 — Գաղթականին շնորհեն անհրաժեշտ պայմանաժամը, որպէսզի կարենայ, իրրեւ հետեւանք իր խնդրանքին կամ շնորհիւ իր պարագայով ըրած մարմիններու միջամտութեան, կամ վերջապէս Նանսէնեան Միջազգային Գրասենեակին յանձնարարութեան, ստանայ վիզան եւ անհրաժեշտ արտօնութիւնը մտնելու եւ օրինաւոր ձեւով բնակելու ուրիշ երկրի մը մէջ:

5.— Վտանգաւոր ճանչցուած, բայց վիզա ստանալու անկարելիութեան մատնուած գաղթականներու, փոխանակ արտաքսման հրաման տալու, ներքին եւ բնդհ. ապահովութեան կարգի տնօրինութիւններ ընեն, բայց պէտք չէ որ այդ տնօրինութիւնները պատժական հանգամանք ունենան, եւ գործադրուին որոշ ժամանակի մը համար միայն:

6.— Օրինական վիճակ մը տրուի այն գաղթականներու կացութեան, որոնք վիզա չկարենալով ստանալ՝ չեն կրնար հնազանդիլ վտարման հրամաններուն:

Միջկառավարական խորհրդակցական Յանձնախումբը Ազգերու Դաշնակցութեան ուշադրութիւնը կը հրաւիրէ ներկայացուած հարցին կարեւորութեանը վրայ եւ կը խնդրէ այս բաղձանքները ներկայացնել կառավարութեանց, պատեհ առթիւ մը:

1.— Տեղեկութիւն տալ Ազգերու Դաշնակցութեան թէ ինչ ձեւով կը վտարուին կամ կը հեռացուին գաղթականները, որոնք վիզա չկարենալով ստանալ, չեն կրնար մտնել ուրիշ երկիր մը եւ այնտեղ ապրիլ օրինաւոր կացութեամբ:

2 — Տեղեկութիւն տալ նոյնպէս թէ ինչ հետեւանք տուած են կառավարութիւնները այն թելադրանքներուն, զորս ներկայացուցած են Ազգերու Դաշնակցութեան ԺԳ., ԺԴ. եւ ԺԵ. Ընդհ. Ժողովները, ինչպէս եւ այս խորհրդակցութեան ընթացքին տրուած բանաձեւերուն:

Յանձնախումբը, առէք զատ կը միանայ Նանսէնեան Միջազգային Գրասենեակին Վարչ. Խորհուրդի եօթներորդ նստաշրջանի (34 Հոկտ. 1934) որոշմամբ կատարուելիք դիմումին եւ կը յայտնէ թէ նոյն Գրասենեակի տընօրէնութեան յիշատակագիրը կը ներկայացնէ արդի կացութիւնը, ինչպէս եւ Յանձնախումբին թելադրած գործնական խորհուրդները:

Դ.— Գաղթականներու վիզա տալու հարցը.— Թանկա Յանձնախումբը քննած է այն դժուարութիւնները, որ կը ծագին գաղթականներու առջեւ այն պատճառով որ հիւպատոսները արտօնուած չեն անոնց վիզա տալու առանց կանխաւ կեդր. իշխանութեան կարծիքն առնելու: Նորէն իր ուշադրութիւնը հրաւիրուած ըլլալով այս անպատեհութիւններուն վրայ, Յանձնախումբը կը յիշեցնէ այն բաղձանքները, զորս կը յայտնէր խնդրելով կառավարութիւններէն արտօնել իրենց հիւպատոսները, որ, իրենց պատասխանատուութեան տակ, թրանզիթ վիզա տան կամ առժամեայ բնակութեան վիզա: Եւ այս մասին, կը խնդրէ կառավարութիւններէն փութացնել տրուած որոշումներուն գործադրութիւնը

Ե.— Նանսէնեան միօրինակ անցագրի ձեւ մը գտնել.— Յանձնախումբին տրուած բացատրութիւններէն կը հասկցուի, որ գաղթականաց Նանսէնեան անցագրի համաձայնութեանց յարած կառավարութիւնները կը գործածեն զանազան ձեւով վկայաթուղթեր: Նոյն իսկ կարգ մը կառավարութիւններ տեսակ տեսակ անցագրեր ունին համաձայն գաղթականներու իրենց դասակարգումին: Այս կարգադրութիւնը շփոթութիւն կը առնէ եւ յաճախ դժուարութիւններ կը պատճառէ ոչ միայն սահմանային իշխանութեանց, այլ եւ այդ անցագրի տէրերուն:

Կանոնաւորելու համար այս պարագան եւ գաղթականներու ճամբորդութեան ազատութիւն տալու նպատակով, Յանձնախումբը կը կարծէ թէ ցանկալի է գործածել, ամէն երկրի մէջ, Նանսէնեան անցագրի միօրինակ ձեւ մը: Հետեւաբար կը խնդրէ Նանսէնեան Միջազգային Գրասենեակէն քննել այս հարցը, եւ համաձայն իր փորձառութեան՝ հաստատել ձեւ մը, որ ամէնէն յարմարը պիտի ըլլայ: Այդ նոր ձեւը Գրասենեակին կողմէ պիտի ներկայացուի կառավարութեանց, որպէսզի գործածեն զայն որքան կարելի է շուտ: Յանձնախումբը կը փափաքի որ նոր անցագրերը տեւական ձեւ ունենան:

Զ.— Գաղթականներու փոխադրումը.— Տնտեսական յարաճուն տագնապը զգալի որոշութեան մը հասցուցած ըլլալով գործադրկութիւնը գաղթականներու մէջ, Յանձնախումբը, յենլով Ազգերու Դաշնակցութեան ԺԵ. Ընդհ. Ժողովին որոշումներուն վրայ, սրտագին կը խնդրէ շահագրգռուած կառավարութիւններէն Գրասենեակին հաղորդել, երբ հարկը ներկայանայ, ամէն պատեհութիւն եւ յարմարութիւն՝ իրենց սահմաններուն մէջ տեղաւորելու համար գաղթականները: Նկատելով որ կառավարութիւնները որոշ դժուարութիւններ կը զգան շարունակելու համար ուղղակի կամ անուղղակի ծախքեր կատարել իրենց երկրին մէջ հաստատուած մեծ թիւով գաղթականներուն համար, Յանձնախումբը կը խնդրէ այդ կարգի ծախքեր ընելու զատապարտուած կառավարութիւններէն քննել այն առաւելութիւնը, որ կը ներկայանայ երբ նախատեսուած ծախքերը դրամագլուխ չինելով անհրաժեշտ վարկերը կը տրուին Գրասենեակին, որպէսզի ան կարենայ ամբողջ գաղթականները զետեղել այն երկիրներուն մէջ, որոնք տրամադիր են ընդունելու:

Է.— Վերադիր գինով դրոշմաթուղթեր չինել, ի նպաստ գաղթականական կազմակերպութիւններու.— Յանձնախումբը տեղեկացաւ որ Նորվեկեան կառավարութիւնը ներկայիս կ'ուսումնասիրէ ծրագիր մը, որուն համաձայն շրջաբերութեան պիտի հանուին վերադիր գինով դրոշմաթուղթեր, հասոյթը տալու համար Նանսէնեան Միջազգային Գրասենեակին: Յանձնախումբը կը յուսայ թէ այս ձեւով կարելի է Գրասենեակին տալ անհրաժեշտ հիմնադրամը, որով պիտի կրնար օգտակար ըլլալ գաղթականական գործերու մէջ անհրաժեշտ տեւնուած չափով

Արդարեւ, ի նպաստ մարդասիրական կազմակերպութիւններու շրջաբերութեան հանուած նման ձեռնարկներու մասին Գրասենեակին կատարած քննութենէնկը հասկցուի որ գնահատելի արդիւնքներ ձեռք ձգուած են այս ձեւերով:

Ընդունելով այս առաջարկները, կառավարութիւնները, որոնք մասնաւոր պատճառներով եւ յատկապէս իրենց երկրին աշխարհագրական դիրքին պատճառով, տարիներէ ի վեր կրեցին գաղթականներու միջազգային հարցին ծանրութիւնը, բնաւ թեթեւցում մը պիտի զգան շնորհիւ այլ երկիրներու գործակցութեան:

Այս դրոշմաթուղթերուն շրջաբերութեան ծրագիրը, ինչպէս նաեւ հասոյթին գործածութեան ձեւը պիտի ճշդուին իւրաքանչիւր կառավարութեանց հետ մասնաւոր համաձայնութեամբ մը:

Ը.— Համաձայնութիւն գաղթականներու միջազգային կանոնագրին մասին.— Յանձնախումբը գոհունակութեամբ արձանագրեց, որ այդ համաձայնագիրը, խմբագրուած 28 Հոկտ. 1933ին, մինչեւ հիմա ստորագրած են Պելճիքա, Պուլկարիա, Ֆրանսա, Նորվեկիա: Իսկ վաւերացուած է Պուլկարիոյ կողմէ.

Առէք զատ Յանձնախումբը ուրախ է տեղեկանալով Չեխոսլովաքիոյ ներկայացուցչին յայտարարութենէն, որ այս համաձայնագիրը մօտ օրէն պիտի ստորագրուի եւ վաւերացուի նաեւ չեխ կառավարութեան կողմէ: Դարձեալ, պէտք խորհրդարանը եւս պիտի վաւերացնէ զայն կարճ ժամանակի մը մէջ:

ՁԱՅՆԵՐ ԳԱՒԱՌԷՆ

Տխուր եւ ուրախ լուրեր Լիոնէն

ԼԻՈՆ, (Յառաջ) —Անգործութիւն, ինքնութեան թուղթերու թնճուկ, հարիւրին տասնի օրէնք, եւ համատարած թշուառութիւն,— ահա օրուան խօսակցութիւնը հասարակութեան բոլոր խաւերուն մէջ:

Գործերու առատութեան շրջանին մասնաւորաբար հայ աշխատաւորներու վիճակի մասին տեղեկութիւն տուած ենք օրը օրին: Անոնք իրենց աշխատանքին շնորհիւ ամէն տեսակ գործի յարմարած ու իրենց ապրուստը ապահովելու միջոց մը գտած են: Դժբախտաբար երկար չտեւեց այդ չէն շրջանը եւ պատկերը այսօր բոլորովին տարբեր է: Մետաքսի շատ մը գործարաններ, ինչպէս նաեւ երկաթի ու շոգեկառքի հաստատութիւններ իրենց դուռները օտար գործաւորներու առջեւ փակելէ վերջ, ահա «Քոռ-ոէթ» գործարանն ալ ճամբու կը դնէ իր օտար բանուորուհիները: Բաւական թիւով հայ կիներ ալ կ'աշխատէին այս գործարանին մէջ: «Գացէք ձեր ինքնութեան թուղթերը փոխեցէք, եթէ յաջողիք նորը առնել, այն ատեն ձեզի գործ կուտանք» ըսած են. Այս գործարանին մէջ աշխատող հայ կիները իրենց ընտանիքի ապրուստը ապահովող միակ տարրն էին եւ այսօր զրկուած են այդ ողորմելի աղբիւրէն ալ: Որ եւ է արժանիք, ընտանեկան հոգ եւն. նկատի չեն առներ:

Ինքնութեան թուղթերու խնդիրն ալ շատ դժուարացած է այս տարի: Ինքնագիր մը ձեռք ձգելու համար, օրերով պոչ կը կազմեն, իսկ օրինական պայմաններն ալ լրացնելէ վերջ տակաւին վստահ չեն թէ պիտի յաջողին թուղթ առնել:

«Յառաջ»ը վերսկսած է պրպտումներ կատարել եւ հեղինակաւոր մարդոց կարծիքն առնել օրուան հոգերու մասին: Անցեալ օր կառավարական շրջանակներու մէջ լաւ ճանչցուած եւ ինծի ծանօթ փաստաբանի մը հանդիպելով, հարցուցի թէ ի՞նչ պիտի ընենք այս անելէն դուրս գալու համար: Բարեկամս զարմացաւ որ Հայերու համար խորութիւն գրուած է: Ըստ թէ ամէն նահանգապետութեան մասնաւոր հրահանգ տրուած է որպէսզի Հայերը եւ Ռուսերը օտարի տեղ չդնեն եւ ազատ կացուցանեն հարիւրին տասնի օրէնքէն: Այս խօսակցութիւնը չատերու բերնէն լսուած է: Լիոնի Ազգ. Միութիւնը ինչո՞ւ չի դիմեր նահանգապետութեան, պարզելով մեր դժբախտ կացութիւնը:

** Այս տարի Հ. Յ. Դ. «Վարդանեան» կոմիտէն կազմակերպած էր Վարդանանցը: Մարտ 2ին տեղի ունեցաւ հանդէսը: Հոկտառակ տնտեսական ծանր տագնապին սրահը լեցուն էր: Դերակատարները Գ. Գ. Ն. Գրիգորեան (Վարդան), Ն. Գազազ (Վասակ) ինչպէս նաեւ Տիկ. Վարդենի եւ ընկ. Լ. Ալլմեան յաջողապէս կատարեցին իրենց դերերը: Եղած հասոյթով կոմիտէն որոշած է Հ. Յ. Դ. Զարդարեան գրադարանի համար նոր գիրքեր գնել

** Լիոնի միջազգային տօնավաճառը որ տեղի կ'ունենայ ամէն տարի մարտին, կ'երեւի նպաստաւոր արդիւնք մը տուած է: Թերթերը գոհ են ու կ'ըսեն թէ շատ մը հաստատութիւններ կարեւոր ապսպրանքներ ստացած են: Այս երկրորդ տարին է որ Ս. Միութիւնը կը մասնակցի, գրաւելով ցուցահանդէսին մէջ ամբողջ անկիւն մը: Ռուսական կարեւոր արտադրութիւնները ցուցադրուած են մասնաւոր զգուշութեամբ, սակայն գիս կը հետաքրքրէ ռուսական հսկայ քարտէսը որ կախուած է պատին վրայ: Կը մօտենամ ու կը գտնեմ մեր փոքրիկ Հայաստանը: Arménie բառը գրուած է կէսը Թրքական Հայաստանի եւ կէսը ռուսական Հայաստանի վրայ: Եթէ Թրքական Հայաստանի այդ գաւառները Հայաստանի մաս կազմէին, հայկական տագնապը ինքնին կը լուծուէր: Քանի որ Ռուսը կ'ընդունի թէ մեր հողերուն մէկ մասը կը մնան թրքական լուծին տակ, անշուշտ օր մը պիտի ազդարարէ որ այդ մասերը վերադարձուին մեզի, կ'ըսէ ընկերս ու կը հեռանանք քարտէսին առջեւէն:

** Լիոնէն երեսուն քիլոմէթր հեռու կը գտնուի Թարար քաղաքը, ուր կան 120ի մօտ Հայեր, բոլորն ալ գործաւոր. Կ'աշխատին տեղական գործարաններուն մէջ (մետաքսի եւ հիւսուածեղէնի վերաբերեալ գործեր): Աս հասարակ Հայերը շատ սիրուած են տեղացիներէն եւ իրարու հետ սերտ յարաբերութիւններ ունին: Անգործութիւն չկայ: Բոլորն ալ կ'աշխատին: Ոչ Հայր. Միութիւն ունին, ոչ ալ քաղաքական կազմակերպութիւն: Կան Դաշնակցութեան համակիրներ, եւ «Յառաջ» կը կարդան: Ահա բախտաւոր գաղութ մը: Կը մաղթեմ որ միշտ չէն եւ խաղաղ ապրին:

Մ. Տէր Պետրոսեան

Կ. Խաչի օրը

ՌՕՄԱՆ, 17 մարտ (Յառաջ) —Ֆր. Կ. Խաչի մասնաճիւղը, Կ. Խաչի «Օրը» տօնեց մարտ 17ին, կիրակի կէսօրէն յետոյ, Քիւրսալի սրահին մէջ: Հակառակ խոյատարչէտ տարրերու դաւերուն, հայրենապաշտ բազմութիւն մը փութացած էր քաջալերել հանդէսը: «Հայաստանասէրներ» ինչպէս միշտ այս անգամ ալ կը փայլէին իրենց բացակայութեամբ:

Ժամը 3ին, մասնաճիւղի ատենապետուհին՝ Տիկ. Արաքսի Թորոսեան հանդէսը բացուած յայտարարեց եւ կոչ ըրաւ հանդիսականներուն չրաւականանալ Կ. Խաչին գործունէութիւնը ծափահարելով, թեւ թիկունք հանդիսանալ եւ խրախուսել անոր չարքերը: Կ. Խաչուհիներու «Արեւին տակ» խմբերգէն յետոյ, արտասանութիւններ ըրին Մարիամ Ջիլինկիրեան, Անուշ Գէորգեան, Արտաշէս Թորոսեան եւ Յակոբ Քէփէնէկեան (փոքրիկներ), Կ. Խաչին կողմէ Օր. Սամսոնեան ճառ մը կարդաց իրենց գործունէութեան շուրջ: Մեներգներ ըրին Տիկ. Շէհէրլեան, Օրիորդներ Նուպիա Գէորգեան եւ Սամսոնեան, ինչպէս նաեւ Ռոմանի թիւ 1 սախակը Գ. Բ. Փալեան: Գ. Մելիքով ձիրմէճեան, մեր աղնիւ ջութակահարը գեղեցիկ կտոր մը նուագեց եւ չատերուն ընկերացաւ ջութակով: Կ. Խաչուհիները յաջորդաբար երգեցին եւ պարեցին «Հելինէ», «Արեւ ըլլամ», «Եար գիւլայ», «Արեւ թովասով» եւն.: Յ. Մանուկեանը գեղեցիկ ֆանթէզի մը ըրաւ: «Սամաթիացի Փէստանն» ի դերակատարները Տիկ. Շէհիրլեան եւ Սինանեան չատ յաջող էին: Հայերի մը վիճակահանութեան դրուելով կոկիկ գումար մը գոյացաւ: Օր. Նուպիա Անուշեանի երգով եւ եւրոպական պարերով մեծ յաջողութեամբ փակուեցաւ հանդէսը:

Օրիորդներ եւ տիկիններ չարունակեցէք փրկարար գործը, բոլոր հայրենասէրներու համակրութիւնը ձեզի հետ է

Ս. Պիպալի

ՓԵՏՐ. 18Ը ՎԱԼԱՆՍԻ ՄԷՋ

ՎԱԼԱՆՍ, 11 մարտ (Յառաջ) — Փետր. 18ի տարեդարձը տօնուեցաւ ծանուցուած օրը, ընկերվարականներու սրահին մէջ: Այն օրը առատ ձիւն տեղացած ըլլալով, կառքերու երթեւեկը դադրած էր, որով չկրցաւ գալ օրուան դասախօս ընկ. Մ. Բարխեան: Սրահը լեցուն էր ընկերներով եւ համակիրներով: Կը նախագահէր ընկ. Ն. Թէպոյեան: Յոտնկայս երգուեցաւ «Մեր հայրենիքը»: Ն. Թէպ. փաստարանեց փետր. 18ը, իբրեւ ըմբոստացում կարմիր բռնակալութեան դէմ: «Պատիւ հայ ժողովուրդին, որ նման չտեսնուած անպատեհ պայմաններու մէջ ըմբոստացաւ եւ խեղդել բերաւ սադայէլեան իշխանաւորները»:

Ունկնդիրները մէկ վայրկեան ոտքի կեցան ի յարգանս նահատակներուն: Ցետոյ խօսեցաւ ընկ. Գ. Սարոյեան, որ ակնարկ մը ձգելով բոլշեւիկեան յեղափոխութեան վրայ, յիշեց Գր. Լիթովաքի ամօթալի դաշնագիրը եւ խորհրդային իշխանութեան զաւերը Կովկասի մէջ, գործակցութեամբ ջարդարար Թուրքերու: Ընկերը խօսքը վերջացուց բացագանչելով.— Սոյն արիւնոտ աւերակներուն վրայ պիտի կերտուի ազատ եւ անկախ Հայաստանը: Խօսեցան նաեւ ընկերներ եւ համակիրներ Ռոմանէն՝ Ս. Գասապեան, Վալանսէն՝ Շ. Թէքթէքեան, Լ. Տօնապետեան: Հանդէսը փակուեցաւ «Մենք անկեղծ զինուոր ենք»ով

Սուրհանդակ

Գօթլէրի կիրը

= o =

Անոնք որ ծանօթ են Ֆրանսացի այս մեծ բանաստեղծին գործին, գիտեն անշուշտ թէ ո՛րքան պգայուն է Գօթլէրի քիթը: Արդարեւ, տողեր կան որ հոտառական զգայարանքով գրած է կարծես.

«Ցետմահու» յոյս տեսած (Mercure de France) իր գործերուն մէջ կը կարդանք հետեւեալ հետաքրքրական տողերը —

Կ'ըսեն թէ ամէն քաղաք կամ երկիր իրեն յատուկ հոտ մը ունի: Այսպէս, Փարիզ թթուած կաղամբ կը հոտի: Բարեյուսոյ հրուանդանը ոչխար կը հոտի: Հասարակածային զօտին մըրգոյ կղզիներ կան, որոնք վարդ կը հոտին կամ մուշկ: Ռուսիա կաշի կը հոտի: Լիոն ածուխի հոտ ունի: Արեւելքն ընդհանրապէս մուշկի եւ գիտկի հոտ ունի հասարակապէս: Պրիւքսէլ սեւ օճառի հոտ ունի»:

Պէտք է կարծել որ Գօթլէր քիթով ճամբորդած եւ հոտառական զգայարանութեամբ է որ գրի առած է այս տպաւորութիւնները, փանզի տեսած չէր այն երկիրները, որոնց մասին կը խօսի:

** Քանի խօսքը Գօթլէրի մասին է, այստեղ կուտանք Լըքօնթ տը Լիլի կարծիքը անոր մասին, որ գրեց Հիւանդութեան ծաղիկները, (մեր նախորդ սերունդը կը թարգմանէ Չարիքի ծաղիկներ, բայց պէտք է գիտնալ որ Գօթլէր vicieux մըն էր եւ բանաստեղծութեանց ծանօթ հատորով կ'ակնարկէ ախտին որ ծնունդ տուաւ իր ստեղծագործութեանց ծաղիկներուն): Լըքօնթ տը Լիլի կարծիքը կը բերէ Քլարթի:

«Ազուոր տաղանդ ունի, բայց բանաստեղծ մը չէ: Ան իր բանաստեղծութիւնները նախ արձակ կը գրէ: Լաւ երիտասարդ մըն է, որ քիչ մը տարականոն (original) երեւնալու մարմաջն ունի: Ջայրոյթի մատնուած է անանկով իր վրայ հիացողներուն մէջ պարզամիտ ազաք եւ ռամիկներ ինչպէս Վէրլէնը»

ՎՍՏԱՀՈՒԹԵԱՄԲ ԿՐՆԱՔ ՑԱՆՁՆԱՐԱՐԵԼ ԵՐԻՑՈՒՆ ՕՂԻՆ, ՈՐՈՒՆ ՇԱՆՈՒՑՈՒՄԸ ՀՐԱՏԱՐԱԿՈՒԱԾ Է ՉՈՐՐՈՐԴ ԷՋԻՆ ՎՐԱՅ:

ԷՋ ՄԸ ՀԱՅԱՋԻՆՋ ՍԱՐՍԱՓՆԵՐԷՆ

Ա՛Խ, ԼԵԶՈՒԴ ՈՒՏԵՄ, ԼԵԶՈ՛ՒԴ

— Իսկ Երզրումցի կինը մինա՞կն է: Հետը մարդ չունի՞:

— Փոքր աղջիկ մը ունի, հազիւ տասը տարեկան: Բայց, անցեալ օր գիւղին քանի մը լակոտները, օգտուելով մօրը բացակայութենէն, անպատմելի բաներ ընելէ վերջ, քիչ մընացեր է որ մեռցնեն քարերուն մէջ թաղելով ... Խեղճ մայրը արիւնարցունք կուլար ամէն օր, բայց վերջապէս աստղճացաւ ու հիմակ լաւ է: Դերձանցին ալ երեխայ մը ունէր, մեռաւ.

Իմ պատմութիւնս համառօտ կերպով լրացնելէ վերջ, հարցուցի իրեն ես ալ իմ կարգիս:

— Դուք ո՞ր տեղացի էք, հայրիկ:

— Բաբերդցի, պզտիկ զաւակս, Բաբերդցի:

— Բաբերդը ո՞ւր է, ես չեմ գիտեր..

— Գայլպուրտ, Գայլպուրտ, հայերէն Բաբերդ կ'ըսեն, զաւակս:

— Ինչպէս եղաւ որ մինչեւ հիմակ ողջ մնացած ես ու այստեղուանքը ինկած ...

— Ա՛խ, զաւակս, պատմութիւնս շատ երկար է ... ու սարսափելի, ի՞նչպէս պատմեմ: Մենք գինուոր էինք Սվլաքի կողմերը, մեզ տարին զարնելու: Հարիւրաւորներ էինք: Մեզ շարք շարք կապեցին ու այնպէս զարկին ... Ա՛խ, մարդ-գազանները, գնդակներուն անգամ կը մեղքնային ու մեզ 10-15 հոգիս մէկ գնդակով կը մեռցնէին: Բարեբախտաբար, մեր շարքին ամէնէն ետեւը կը գտնուէի ես ու գնդակը ինծի չհասաւ ... Բայց, անոնց հետ ես ալ գետին ինկայ ... Ժամանակ անցնելէ վերջ, երբ մութը կոխեց կամացուկ մը դիակներէն հեռացայ:

Տեսայ ինծմէ զատ երկու հոգի եւս ոտքի ելան, ու մօտեցան ինծի մութին մէջ: Մենք երեքս միասին բաւական ժամանակ թափառեցանք անծանօթ վայրեր, անօթի, ծարաւ, անոնք երկուքն ալ մեռան ամէն մէկը, մէկ—մէկ տեղ, ու ես տակաւին կը թափառիմ այսպէս . .

— Բայց ո՞ւր պիտի երթաս հիմակ, որ ազատուիս, աւելցուցի, պատմութիւնը շարունակել տալու, եւ ինչ մըտադրութիւն ունենալը հասկնալու համար:

— Ձեմ գիտեր թէ ո՞ւր երթամ, ո՞ր կողմն երթամ, որ մահէն ազատիմ. Այսօր 5—6 օր է կը քալեմ անծանօթ տեղերէ, անօթի եւ հիւանդ: Կը վախնամ գիւղ մը հանդիպելու եւ հարցնելու թէ ո՞ւր կը գտնուիմ: Եւ յուսակտրելով որոշած էի, այսօր այս մօտիկ գիւղը հանդիպիլ: Հարցնել եւ եթէ կրնայի քիչ մըն ալ հաց ճարելու անցնիլ: Երբ քեզ տեսայ հեռուէն, հաւատացի թուրք մը կարծեցի ու այնտեղ պահուեցայ վախէս ... Հիմակ ըսէ, անուշիկ զաւակս, ո՞ւր կը գտնուինք, Խարբերդի մօ՞տ ենք ...

— Հայրիկ, տակաւին Խարբերդ երկու «դոնախ» հեռու է այստեղէն: Երկու օր պէտք է քալես, որ Խարբերդ հասնիս: Բայց, Խարբերդ երթալու համար, պէտք է Եփրատը անցնիս, դուն Եփրատէն կրնա՞ս լողալով անցնիլ, մանաւանդ հիմա գարուն է, ու Եփրատը խենդեցած ... Գետը չորս ժամ հեռու է տակաւին:

— Ախ, զաւակս, ոչ լողալ գիտեմ Եփրատն անցնելու չափ, եւ ոչ ալ ուժ մնացած է վրաս: Ուրիշ կերպով կարելի չէ՞ անցնիլ:

— Ուրիշ միայն «կէմի»ով կարելի է անցնիլ, Կիւմիւշ Մատէնի առջեւէն: Բայց եթէ ճանչնան որ Հայ ես, չեն անցըներ, ու Եփրատ կը նետեն քեզ:

— Հապա ի՞նչ ընեմ, ախ զաւակս, չուարած եմ ... Ամբողջ ընտանիքս օրէ անցուած ու կորած են: Ես մինակ մնացած եմ այս վիճակին մէջ Գէթ կարենայի չոր կեանքս փրկել եւ ազատ տեղ մը հասնիլ:

Գիւղիս երկու ձորերուն մէջ ամուր սեղմած, խոր մտածումի մը մէջ թաղուեցաւ: Արցունքի կաթիլները հատհատ վար կ'իյնային փխրած հողին վրայ .

— Հայրիկ, ուրեմն ի՞նչ պէտք է ընես հիմա, ո՞ր կողմ կ'ուզես երթալ: Այս գի՞ւղը պիտի երթաս հաց ճարելու համար:

— Հա, զուրպան, հա, ուրիշ ճար չունիմ: Եթէ այսպէս քանի մը օր եւս մնամ լեռները անօթի, արդէն կը մեռնիմ ... Ուրեմն, այս գիւղը պիտի մտնեմ: Եթէ կրնամ քիչ մը հաց կը ճարեմ ու իրիկուան կը հեռանամ գիւղէն

— Հայրիկ, բայց եթէ այս գիւղը երթաս, քեզ կը ճանչնան անպայման ու կը մեռցնեն ... Քանի մը օր առաջ ալ քեզի պէս գինուորական հագուստով երկու Հայեր մտած էին գիւղ, հաց ճարելու համար, կասկածելով բռնեցին, քննեցին, յետոյ երկուքն ալ մեռցուցին անմիջապէս, կացիններով ու բահերով եւ հարիւր մէթր բարձրութեամբ ժայռէ մը վար՝ անդունդ նետեցին ... Ես կը վախնամ որ քեզ ալ կը ճանչնան ու անոնց պէս կ'ընեն...

— Անուշիկ զաւակս, արդէն այսպէս ալ մեռած եմ, այնպէս ալ ...Կարելի է, առանց վտանգի շուտով կը հեռանամ գիւղէն: Դուն ինծի ըսէ, Խարբերդին մօտենալու համար ո՞ր կողմէն պիտի քալեմ: Աստուած ողորմած է, արդէն հոգիէս «վազ» անցած եմ ...

— Լաւ, քանի որ պիտի երթաս, աս դիմացի սարը կը տեսնե՞ս,— մատովս ցոյց տուի իրեն — այն սարէն անդին հեռուէն երեւցող լեռնէն երբ անդին անցնիս, Եփրատը կ'երեւայ արդէն: Ուղղակի Եփրատ կ'իջնես: Բայց Խարբերդ երթաս ի՞նչ պիտի ընես:

— Պզտիկ զաւակս, երբ Խարբերդ հասնիմ, այնտեղէն Տէրսիմ մօտ է, կարելի է յաջողիմ հոն անցնիլ: Այն կողմերը անգամ մը եղած եմ ու բաւական ծանօթ: Որ անգամ մը Տէրսիմ ոտք դնեմ ազատուած կ'ըլլամ արդէն:

Հարցումներս սպառած էին այլ եւս: Ինքն ալ շատոնց ցորենը կերած ու լըմընցուցած էր: Ոտքի ելաւ, դարձեալ գիս համբուրեց եւ «մնաս բարով զաւակս» բսաւ, ու բաժնուեցանք: Գնաց ողջակէզը, ո՞վ գիտէ, ո՞ր մարգագետնոյ զազանին ձեռքի կացինին զոհ դառնալու համար ..

Քանի՛ քանի անգամներ ետեւը դարձայ ու ինծի նայեցայ, մինչեւ որ աչքէն կորսուեցաւ:

Ոտքի ելայ տխուր, մաճը ձեռք առի, եւ արագ արագ ակօսները դառնալով, այդ օրը սովորականէն կանուխ տուն հասայ: Խաթունիս հարցումին թէ՝ «ինչո՞ւ կանուխ եկար այսօր», պատասխանեցի թէ արօրը շատ լաւ էր ու եզներն առանց յոգնեցնելու շուտով լրացուցի, եւ կանուխ եկայ:

ՆԵՐՍԷՍ Գ. ԽԱՉԻԿԵԱՆ

(3)

Ֆրանսայի դիրքը հիմնուած է հետեւեալ գլխաւոր կէտերուն վրայ — 1. Բողոք. — 2. Խորհրդակցութիւն Փարիզի, Լոնտոնի եւ Հռոմի միջեւ. — 3. Արտակարգ նիստի հրաւիրել Ազգերու Դաշնակցութեան խորհուրդը: Ամէնէն դժուար խնդիրն է այս երեք ձեռնարկները կատարել համախորհուրդ (Անգլիա, Իտալիա, Ֆրանսա), համաձայն Հռոմի եւ Լոնտոնի պայմանագրութեանց: Քանի որ անգլ. կառավարութիւնը անապարեց անջատ ծանուցագիր մը ուղղել Գերմանիոյ, ճշդելու համար Սըր Ճօն Սայմընի ճամբորդութեան խնդիրը, Ֆրանսա եւ Իտալիա հարկադրուած են իրենց բողոքները Պերլին ղրկել անջատաբար: Հակառակ տրուած հերքումներուն, կ'ըսուի թէ Անգլիա նախաձեռնութիւնը պիտի առնէ անգլեւիտալական խորհրդակցութեան մը, որպէսզի թիւրիմացութիւններ չծագին իր անջատ ձեռնարկին առթիւ. Այս ժողովը, եթէ գումարուի, յայնորէն պիտի քննէ ի հարկին Ազգերու Դաշնակցութեան դիմելու խնդիրը:

Կ'ըսուի թէ երեք պետութեանց խորհրդաժողովը պիտի գումարուի հիւսիսային Իտալիոյ մէկ քաղաքին մէջ, այս շաբթու իսկ.

Ի՞նչ կը խորհին Լոնտոնի մէջ

Անգլիոյ նախարարական խորհուրդը իր սովորական նիստը գումարեց երէկ, խորհրդակցելու համար օրուան հարցերու մասին: Նկատի առնուեցան չորս պարագաներ — 1. Օգտակա՞ր է հապճեպ ժողով մը գումարել Ֆրանսայի եւ Իտալիոյ հետ, Սըր Ճօն Սայմընի ճամբորդութենէն առաջ. — 2. Կամ աւելի լաւ չէ՞ որ Սըր Ճօն Սայմըն նախ Փարիզ հանդիպի, յետոյ Իտալիա շտապէ, Պերլին երթալէ առաջ. — 3. Անհրաժե՞շտ է որ Գ. Լավալ փութացնէ իր ճամբորդութիւնը դէպի Մոսկուա. — 4. Արդեօք նպատակայարմար չէ՞ յառաջիկայ ապրիլին յետաձգել երեք պետութեանց խորհրդաժողովը, մինչեւ որ վերջացած ըլլան անգլեւգերմանական, անգլեւռուսական եւ ֆրանքեւռուսական խորհրդակցութիւնները.

Լոնտոնի թերթերը կը գրեն թէ ֆրանսական, իտալական եւ խորհրդային գեսպանները առաջարկած են Սըր Ճօն Սայմընի՝ ամէն պարագայի մէջ խորհրդակցութիւն մը կատարել Անգլիոյ, Ֆրանսայի եւ Իտալիոյ միջեւ.

Ուշագրաւ պարագայ մը եւս. — Խորհրդային իշխանութիւնը կը պնդէ որ Գ. Լավալ փութացնէ իր այցելութիւնը, իսկ անգլիական կառավարութիւնը չուզեր որ զուգադիպին իր ներկայացուցիչներուն եւ Ֆրանսայի արտաքին նախարարին այցելութիւնները:

Ախորժակները կը բացուին...

Գերմանական կառավարութեան պայթեցուցած ռումբը — պարտաւորիչ զինուորութիւն — բացած է բոլոր պարտեալ երկիրներու ախորժակը: Այսպէս, հունգարական մամուլը նորէն կ'արծարծէ դաշնագիրներու վերաքննութեան խնդիրը, եւ կը պահանջէ որ իրենց երկիրն ալ օգտուի Գերմանիոյ օրինակէն: Զախջախուած Աւստրիան անգամ չորս բացած է աչքերը: Մարտ 19ին պաշտօնական գեկոյց մը հրատարակուեցաւ, Գերմանիոյ վերազինման առթիւ: Զեկոյցը կ'ըսէ թէ աւստրիական կառավարութիւնը միշտ հետեւեալ սկզբունքն ունեցած է. — Զխտրել ուրիշ երկիրներու ներքին գործերուն: Այժմ ալ պատճառ չկ՚տեսներ, ոչ ալ ինքնիրեն իրաւունք կուտայ քննադատելու Գերմանիոյ վերջին զինուորական տնօրինութիւնները: Աւստրիան ալ այն երկիրներէն է որոնք հարկադրուեցան զինաթափ ըլլալ, հաշտութեան դաշնագիրներով: Եւ սակայն, Աւստրիա միշտ հաւատարութիւն պահանջած է, միշտ այն յոյսը յայտնելով թէ կարելի է զայն ստանալ բանակցութիւններով: Կառավարութիւնը որոշած է պաշտպանել Աւստրիոյ անկախութիւնը, տրամադրելի բոլոր միջոցներով: Իսկ ատոր համար անհրաժեշտ է իրաւունքի հաւասարութիւն:

Կուսակալը ջարդուփշուր եղած է իր բոլոր ճամբորդներով

Մարտ 19ին վերջնապէս հաստատուեցաւ թէ ջարդ ու փշուր եղած են հասարակածային Ափրիկէի կուսակալ Գ. Էտ. Ռընեօ, կինը եւ երեք օդաչուներ, որոնք օդանաւ նստած էին անցեալ ուրբաթ օր, եւ կը փնտռուէին այդ օրէն ի վեր: Տասնէ աւելի օդանաւեր շարժման մէջ դրուած էին Ափրիկէի մէջ: Երեքշաբթի օր, պելժիական օդանաւ մը Քոնկոյի մէջ գտաւ ջախջախուած օդանաւը եւ ուղեւորներուն դիակները:

Արկածեալ օդանաւը, որ երեք շարժանիւ ունէր, ամբողջովին մեռադէալ կառուցուածքով, բոլորովին ոչնչացած էր, գլխիվայր խրելով հողին մէջ: Երբ Թափէշը սկսաւ, թանձր մշուշ մը կը տիրէր եւ փոթորիկ մը կը սպառնար: Կը կարծուի թէ մեքենավարը մութին մէջ կորսնցնելով իր ուղղութիւնը, չէ կրցած վարել օդանաւը որ դահավիժօրէն իջած է գետին:

Այս դէպքը խոր յուզում պատճառեց Փարիզի մէջ, մանաւանդ որ Գ. Ռընեօի զաւակն ալ զոհ գացած էր օդանաւային արկածի մը, 1933ի Յունուարին, դարձեալ մշուշի պատճառով: Կուսակալը 51 տարեկան էր, եւ նախապէս Նահանգապետ Սէնի (Թիւնիսի օրով): Երբ այս վերջինը պաշտօնանկ եղաւ փետրուարեան դէպքերուն առթիւ, ինքն ալ հրաժարեցաւ քաղաքականութեան ասպարէզէն: Յետոյ փոխադրուեցաւ Ափրիկէ: Սկիզբէն իսկ արագօրէն յառաջացած պետական ասպարէզին մէջ: Միեւնոյն ատեն բանաստեղծ էր, երաժիշտ եւ հնագէտ: 1933ին կնութեան առաւ այրի մը, Տիկին Միշէլ Վէնդըրն, որ ունէր 600 միլիոն հարստութիւն եւ որ սակայն նախընտրեց հրաժարիլ իր սովորութիւններէն եւ հետեւիլ ամուսնին: Տիկինը վէշ նախազգացումներ ունեցած էր քանի մը անգամ:

Աւելի քան հազար երեւելիներ ձերբակալուած Լէնինկրատի մէջ

Մոսկուայէն կը հեռագրեն մարտ 19 թուականով. — Աւելի քան հազար հոգի ձերբակալուեցան Լէնինկրատի մէջ, վերջին քանի մը օրերու ընթացքին եւ աքսորուեցան: Կալանաւորներուն մէջ կը գտնուին նախկին իշխաններ, ազնուականներ, զինուորականներ եւ զօրավարներ. Բոլորն ալ կ'ամբաստանուին թէ խախտած են անցագրի օրէնքը, իսկ շատեր ուրիշ յանցանքներով ալ կը մեղադրուին: Ներքին գործավարութեան պաշտօնական գեկոյցին համաձայն, բոլորն ալ դատի պիտի յանձնուին, իբրեւ մեղսակից հակախորհրդային գործունէութեան, ի հաշիւ օտար պետութեանց: Կալանաւորներուն մէջ կան 41 նախկին իշխաններ, 33 կոմսեր, 76 պարոններ, 35 գործարանատէրեր, 68 հողատէրեր եւ վաճառականներ, 142 զինուորականներ, 547 զօրավարներ եւ բարձրաստիճան սպաներ, 113 ոստիկանական պաշտօնեաներ, բոլորն ալ նախկին (ցարական):

Հապէշիստան բողոքեց Իտալիոյ դէմ

Հապէշական կառավարութիւնը պաշտօնապէս դիմեց Ազգերու Դաշնակցութեան, համաձայն ուխտի 10 եւ 15 յօդուածներուն, գանգատելով թէ «Իտալիոյ կատարած զօրաշարժին եւ զինուորներու անընդհատ առաքման հետեւանքով, այնպիսի վէճ մը ծագած է որ կրնայ խզման յանգիլ»: Ազգերու Դաշնակցութեան ընդհ. քարտուղարը անմիջապէս հեռագիրներ ուղղեց երկու կառավարութեանց, որպէսզի զգուշանան այնպիսի քայլերէ որ կրնան ծանրացնել կացութիւնը: Մեծ մտահոգութիւն կը տիրէ պաշտօնական շրջանակներու մէջ, եւ նոյնիսկ կը վախցուի որ Իտալիա քաշուի Ազգերու Դաշնակցութենէն, աւելի բարդացնելով կացութիւնը:

Գերմանիա կը շարունակէ իր ճամբան...

Հակառակ եղած բողոքներուն, Գերմանիա կը շարունակէ զօրացնել իր սպառազինումները ու կատարելագործութիւնները:

Ուշագրաւ ռազմափորձ մը կատարուեցաւ երեքշաբթի գիշեր: Ամբողջ քաղաքը թաղուեցաւ մթութեան մէջ, փիտական միջոցներով. փորձելու համար օդանաւային յարձակման հնարաւորութիւնները: Քաղաքին 120,000 լամբարներէն 15,000ը միայն վառուած մնացին, այն ալ քօղարկեալ: Եւ հաստատուեցաւ որ բան չերեւար 2000 մէթր բարձրութեան վրայ, հակառակ լուսնի լոյսին: Այդ պահուն օդանաւերը հետազօտութիւններ կը կատարէին քաղաքին վերեւ:

ԶԱՆԱԶԱՆ ԼՈՒՐԵՐ ՔԱՆԻ ՄԸ ՏՈՂՈՎ

ԳԵԼԺԻՈՅ ԴԱՀԼԻՃԸ հրաժարեցաւ, չկարենալով դիմանալ տնտեսական-ելմտական տագնապին: Գելժիական ֆրանքը՝ պէլկան, ծանր անկում ունեցաւ Փարիզի սակարանին մէջ:

25 ՀՈԳԻ ՍՊԱՆՆՈՒԵՑԱՆ եւ 97 հոգի վիրաւորուեցան Քարաչիի մէջ (Հնդկաստան), երբ զօրքը կրակ բացաւ 100.000նոց խուժան ամբոխի մը վրայ, որ բուռն ցոյցեր կը կատարէր կրօնականի մը գլխատման առթիւ: Մահապարտ սպաննած էր Հնդիկ մը, ամբաստանելով թէ անարգական գիրք մը գրած է Մահամմէտի մասին:

ԵՐԿՐԱՇԱՐԺԻ երեք թեթեւ ցնցումներ զգացուեցան Մարսէյլի մէջ, երեքշաբթի առտու: Ցնցումը զգացուեցաւ նաեւ Թուլոնի եւ Կրընոպլի մէջ

Հ. Յ. Դ.

Փարիզ

ԱՆԻԼԻՒԻ Արամ Ենթակոմիտէի ժողովը այսօր հինգշաբթի երեկոյ ժամը 9ին Գէթուրի կայարանին դիմացի նոր հաւաքատեղին:

Գաւառ

ԼԻՈՆԻ «Վարանդեան» Կոմիտէն ընդհ. ժողովի կը հրաւիրէ բոլոր ընկերները վաղը ուրբաթ երեկոյ ժամը 8.30ին, 181 Գուր Լաֆայէթ, Զարդարեան Գրադարանին մէջ:

ՓՕՆ Տ'ՕՊՆԱՅԻ «Կորիւն» Ենթակոմիտէն ընկերական ընդհ. ժողովի կը հրաւիրէ բոլոր ընկերները այս Կիրակի կէսօրէ վերջ ժամը 2ին Գրադարանի սրահին մէջ:

Կը խնդրուի Սէն Փիէռի «Վրէժ» խումբի ընկերներէն, որոշուած ժամուն ներկայ ըլլալ: Կարեւոր օրակարգ:

ՓՐԻՎԱՅի եւ Շրջանի «Ցառաջ» խումբի ընկերները ժողովի կը հրաւիրուին այս Շաբաթ կէսօրէ վերջ ժամը 2ին Շալամոնի մէջ:

ՍԷՆ Թ'ԷԹԻԷՆԻ «Անտօք» Ենթակոմիտէի ընդհ. ընկերական ժողովը այս Շաբաթ երեկոյ ժամը 8ին «Դուրեան» Գրադարանը

ՑԱՒԱԿՑՈՒԹԻՒՆ

Աշխէն եւ Roland Dubrulleներ իրենց խորին ցաւակցութիւնը կը յայտնեն սիրելի ԼՈՐԵՏՏԱյի մահուան առթիւ իր վշտաբեկ ամուսնոյն՝ Մանուէլ Մարուքեանի, Տիկին Վարդանոյշ եւ Գ. Բագրատ Եովհաննէսեաններուն, իրենց քեռակնոջ եւ քեռուն՝ Յասմիկ եւ Տոքթ. Մնացականեաններուն, եւ իրենց մեծ հօր ու մեծ մօր Նանաջան եւ Սողոմոն Մնացականեաններուն:

Փարիզ, 20 մարտ 1935

ՑՈՒՑԱՏԵՍ

ՖՐ. Կ. Խաչի Փարիզի մասնաճիւղը ընդհ. ժողովի կը հրաւիրէ իր բոլոր անդամ-անդամուհիները եւ համակիրները այս Շաբաթ կէսօրէ վերջ ժամը 3ին Օր. Ֆէրմանեանի բնակարանին մէջ, 11 բիս ռը լ'Էգօլ տը Մէտըսէն, Փարիզ (6): Մէթրօ Օտէօն:

ՓԱՐԻԶԻ Առաջադրի Հայրենակց. Միութիւնը ժողովի կը հրաւիրէ իր բոլոր անդամները այս Կիրակի առաւօտ ժամը 10ին, 40 Րիւ տը Պէլվիլ, Մէթրօ Պէլվիլ: Խիստ կարեւոր օրակարգ: Ներկաներու թիւը անձամասնութիւն պիտի համարուի:

Կ. ԽԱՉԻ ԻՍԻԻ մասնաճիւղի ժողովը վաղը ուրբաթ երեկոյ ժամը 8.30ին իր դպրոցին մէջ: Կարեւոր օրակարգ:

ՄԱՐՍԷՅԼԻ Բարձր-Հայքի Հայր. Միութեան ընդհ. անդամական ժողովը այս Կիրակի կէսօրէ վերջ ժամը 2.30ին Grand Bar du Printemps. 44 Bld. de la Paix: Կը խնդրուի գործօն եւ օժանդակ անդամներէն անպայման ներկայ ըլլալ այն կարեւոր ժողովին: Օրակարգ.— Միաձեւայ բարոյական եւ նիւթական հաշուետուութիւն, զեկոյց գործադրկութեան առթիւ մեր ունեցած գործունէութեան մասին, ընտրութիւն նոր վարչութեան եւ ընթացիկ հարցեր:

Le Gérant: H. STEPHAN

17, Rue Dameame, PARIS (13)
Imprimerie A. DER (AGOPIAN)

«ՅԱՌԱՋ»Ի ԹԵՐԹՕՆԸ (47)

ԽԱԶԱԳՈՂԻ ՅԻՇԱՏԱԿԱՐԱՆԸ

Գրեց՝ ՐԱՖՖԻ

— Լաւ բանը լաւ էլ գին կ'ունենայ, պատասխանեց քաւոր Պետրոսը — Բայց թող ես կոյր աչքերով ներկայանամ Մուհամմէտի դրախտում, եւ թող յաւիտեան զուրկ մնամ մեծ մարգարէի լուսապայծառ դէմքը տեսնելուց, եթէ սուտ լինեմ ասում :— Այդ պատուական գոհարները ես բոլորովին կէս գնով եմ տալիս ձեզ:

Նա սկսեց արծաթեայ տուփի միջից մէկ — մէկ դուրս բերել փայլուն գոհարները, որոնք ճրագի լոյսի առջեւ աստղերի նման վառւում էին: Ես շլացած մնացի: Ոչ սակաւ շլացաւ եւ երիտասարդ բուխարեցին, բայց վաճառականական խորամանկութեամբ իւր հիացմունքը թաքցնելով, պատասխանեց նա.

— Դուք հաւատացնում էք, թէ կէս գնով էք տալիս, բայց ես բաւական թանգ եմ գտնում: Իմ առաջարկած գինը պակաս գին չէ: Աւելի լաւ կ'անէք, որ ընդունէք եւ այս բոպէիս վերջացնենք գործը:

— Ձեզանից, որպէս մի հմուտ վաճառականից, աններելի է այդ յոյլ: Միթէ՞ կարելի է այս աստիճան ստորացնել իմ գոհարների արժէքը, ասաց քաւոր Պետրոսը եւ դժգոհութեամբ սկսեց թանկագին քարերը կրկին դարսել արծաթեայ տուփի մէջ:

Պէտք է ասել՝ որ երիտասարդ բուխարեցին ամենեւին հմտութիւն չունէր առեւտրական վաճառականութեան մէջ, մանաւանդ գոհարներ ճանաչելու կամ գնահատելու մէջ: Քաւոր Պետրոսը կամեցաւ միայն շողոքորթել նրան: Հարուստ հօր միակ զաւակը լինելով, նրան առաջին անգամ վաճառականութեամբ օտար աշխարհ էին ուղարկել, նրա բախտը փորձելու համար: Եւ որպէս խորհրդատու, անփորձ երիտասարդի հետ դրել էին նրա ծերունի դայեակին, որը այն գիշեր ուրիշ տեղ հիւր էր գնացած: Բայց ծերունի դայեակի ներկայութիւնը այժմ այնքան հարկաւոր չէր, որովհետեւ գոհարների մասին բանակցութիւնը սկսուել էր մի քանի օր առաջ, եւ ծերունի դայեակը զանազան հաւկացող ակնավաճառների ցոյց էր տուել. գնահատել էին գոհարները. Տարբերութիւնը քաւոր Պետրոսի պահանջածի ու նրանց առաջարկածի մէջ հինգ հազար բուբլի էր միայն: Քաւոր Պետրոսը երկու հազար եւս զիջում արեց, եւ վերջնական գինը յայտնելով, ասաց.

— Քսան հազար բուբլի, բոլորակ թիւ է, մի կոպէկ անգամ չեմ պակասցնի:

Երիտասարդը համաձայնեցաւ եւ հրամայեց իւր գործակատարին իսկոյն համարել փողերը: Քաւոր Պետրոսը ստացաւ եւ յանձնեց գոհարները, ասելով.

— Թող ես Մուհամմէտի սուրբ ատամը կոտրող չարագործներից մէկը լինեմ, եթէ սուտ լինեմ ասում, — որ այդ առեւտրի մէջ ոչ միայն վաստակ չունեցայ, այլ բաւական վնաս եմ կրում: Ես այս գոհարները գնել եմ Հնդկաստանում մի հարուստ ռաջայից քսանեւհինգ հազար բուբլիով: Իսկ այժմ փոխարէնը ստանում եմ միայն քսան հազար բուբլի: Ես վնասուեցայ, բայց ասացէ Աստուած, որ դուք մէկին հազար օգուտ վեր առնէք:

— Յոյս ունեմ, ասաց երիտասարդը ինքնաբաւական ժպիտով:— Դուք բարի մուսուլման էք, ձեզանից կարելի է «խէյր» ստանալ:

— Հաւատացէք, որ այդպէս է, դուք չէք սխալւում, պատուելի պարոն, պատասխանեց քաւոր Պետրոսը մի առանձին ջերմեռանդութեամբ:— Երբ յաջողութեամբ կը վերադառնաք ձեր հայրենիքը, խնդրեմ կը տեսնէք իմ ձեռքի օրհնութիւնը. դուք այդ գոհարներից մի քանիսը կ'ընծայէք Բուխարայի էմիրին եւ նա անպատճառ կը տայ ձեզ մի քանի գաւառների նահանգապետութեան պաշտօնը եւ ցուցէ ձեզ իւր վէզիր կը նշանակէ:

Բուխարեցին սկսեց ուրախ — ուրախ ծիծաղել: Գուցէ այդ իսկ նպատակով գնեց նա գոհարները:

Քաւոր Պետրոսը (այսինքն խորասանցի ակնավաճառ Մաշադի - Մուհամմէտ - Ղուլի - աղան) բարի գիշեր ասելով, հեռացաւ: Ես չիբուխը ձեռքումս հետեւեցի նրան:

Դրսում եղանակը բոլորովին փոխուել էր: Անձրեւը հեղեղի նման թափւում էր. այդ պատճառով փողոցներում մարդիկ հազիւ էին երեւում: Գիշերը այնքան խաւար էր որ եթէ մատդ կոխելու լինէիր մէկի աչքը, բնաւ չէր տեսնի:

Քաւոր Պետրոսը հրամայեց ինձ հեռուից հետեւել իրան: Նա գնաց նոր վարձուած թաթար ծառայի բաղանիքից վերադարձած, սպասում էր խանութի դրանը: Աղան նրան ներս տարաւ: Ճրագները վառուեցան:

Այդ միջոցին ես անցայ խանութի դռնից. ծառան տեսաւ ինձ եւ ճանաչեց: Իմ այնօրուան վկայութիւնը նրա հաւատարմութեան վերաբերութեամբ, երեւում էր, այնքան դրաւել էր նրա սիրտը դէպի ինձ, որ խնդրեց մտածեց մի բանով երախտամատոյց լինել: Նա չկամեցաւ, որ ես անձրեւի տակ մնայի, հրաւիրեց իւր մօտ: Ես հրաժարուեցայ պատասխանելով, թէ չեմ կարող ներս մտնել, դուցէ նրա աղային հաճելի չէր լինի այդ: Նա ասաց, որ այդ մասին աղայից թոյլտուութիւն կը խնդրէ: Ի հարկէ, տուաւ թոյլտուութիւնը:

Խանութը ունէր մի քանի բաժանմունքներ. մենք գտնւում էինք ծառայի սենեակում: Այդ ժամանակ միայն ես մտածեցի հարցնել նրա անունը.

— Ասկէր, ձեր ստքի հողը, ասաց նա.

Ասկէրը բոլորովին մաքրուել էր բաղանիքում, նրան հարկաւոր էր մի լաւ հագուստ, որ օրինաւոր սպասաւորի կերպարանք ստանար: Աղան ընծայեց նրան նոյն հագուստը, որով ինքը այն գիշեր յայտնուել էր երիտասարդ բուխարեցու մօտ: Ծառայի համար տիրական իրանից տանուած հագուստը ամենամեծ պարգեւներից մէկն է: Ասկէրը ընդունեց այդ թանկագին պարգեւը երեխայական հրճուանքով: Խեղճ մարդը չգիտէր, թէ որպէս շնորհակալութիւն յայտնէր իւր նոր աղայի բարերարութեան համար: Աղան հրամայեց նրան, որ իսկոյն հագնուի: Երբ բոլորովին պատրաստ էր նա, ասաց, որ գնա խոհանոցում զահուէ պատրաստէ: Ասկէրի հեռանալուց յետոյ քաւոր Պետրոսը ինձ կանչեց իւր մօտ:

(Շար.)

ՕՐԱԹԵՐԹ՝ ԱԶԳԱՅԻՆ, ՔԱՂԱՔԱԿԱՆ, ԳՐԱԿԱՆ

LE PREMIER QUOTIDIEN ARMENIEN EN EUROPE

HARATCH

(Fondé en 1925) :-: R. C. Seine 276.286

Directeur et Propriétaire : SCH. MISSAKIAN
Rédaction et Administration
ԽՄԲԱԳՐՈՒԹԻՒՆ ԵՒ ՎԱՐՉՈՒԹԻՒՆ
17, Rue Damesme, PARIS (13e)
Téléphone : Glacière 15 – 70
(ԵՐԹԵՒԵԿԻ ՀԱՄԱՐ՝ Métro : TOLBIAC)

ԲԱԺԱՆՈՐԴԱԳՐՈՒԹԵԱՆ ՊԱՅՄԱՆՆԵՐ,—	ՏԱՐԵԿԱՆ	ՎԵՑԱՄՍԵԱՅ	ԵՌԱՄՍԵԱՅ
Ֆրանսա եւ գաղութներ	140 ֆրանք	70 ֆրանք	35 ֆր.
Անգլիա, Եգիպտոս, Զուիցերիա, Իտալիա	250 »	130 ֆրանք	—
Ամերիկա եւ ուրիշ Երկիրներ	200 ֆրանք	100 ֆրանք	—

ՈՒՐԲԱԹ 22 ՄԱՐՏ
VENDREDI 22 Mars 1935

ԺԱ. ՏԱՐԻ · 11e Année Nº 2700

Խմբագիր՝ ՇԱՒԱՐՇ ՄԻՍԱՔԵԱՆ

ԳԻՆ 50 ՍԱՆԹԻՄ

ԵՐԿՈՒ ԽՕՍՔ

ՍԱԳԵՐՈՒ ՃՂՃՂՈՒՔԸ

Դ.

Դաշնակցութիւնը իր առանձին տեսակէտներն ունենալով Հայաստանի կարգուսարքի, անոր վարիչներուն հետեւած քաղաքականութեան եւ հայկական դատի պահանջներու մասին, անընդհատ կ'արծարծէ զանոնք, եւ աշխատանքներ կը կատարէ համաձայն կացութեան պահանջներուն։

Այդ աշխատանքներուն մաս կը կազմէ պարզաբանումը մեր հայրենիքի բուն կացութեան, օգտուելով իր սեփական միջոցներէն եւ խորհրդային հրատարակութիւններէն։

Եւ արտասահմանի մէջ դուք պիտի չկրնաք ցուցնել ուրիշ թերթ, որ դաշնակցական մամուլին չափ ուշադրութեամբ եւ յարատեւութեամբ հետեւի հայրենիքի անցուդարձին, պատկերացնէ անոր չարն ու բարին, վերլուծէ երեւոյթներն ու դէպքերը։ (Գիտակցաբար զանց կ'առնենք բանուորական կամ հօկեան օրկաններ, որոնք ի բնէ եւ ի պաշտօնէ սահմանուած են տարփողելու ամէն բան)։

Իբրեւ ընդհանուր ուղղութիւն, մէկ է Դաշնակցութեան եւ իր մամուլին դիրքը,— Մնալով ընդդիմադիր, չարունակել դաղափարական պայքարը, վեր հանել սեւն ու ճերմակը, լուսաբանել հանրային կարծիքը, զգաստութեան հրաւիրել Երեւանցիները, եւ անոնց վերապահութեան ուժ տալ երկու հիմնական եւ սախողատական պահանջներու,— ներդաղթ եւ վերաշինութիւն։

Դժբախտաբար, երկու պահանջներն ալ այնպէս դասաւորուած են որ, Դաշնակցութիւնը չի կրնար ուղղակի եւ գործօն դեր կատարել, այս գործին, ինչպէս ուրիշ պարագաներու մէջ։

Կարճամիտ եւ անպարկեշտ մարդիկ արտասահմանի ժողովուրդը բաժնած են երկու մասի,— Հայաստանի «բարեկամ» եւ «թշնամի»։

Բարեկամ ես, եթէ «թէմէննահ» կ'ընես Երեւանի, մինչեւ գետին խոնարհելով։ Այլապէս, կը դառնաս թշնամի։ Հակահայաստանեա՜ն ...

Ուրիշ խօսքով, ինչպէս Հայաստանը «սիրելու» իրաւունքը, նոյնպէս ներգաղթը կազմակերպելու պարտականութիւնը վերածուած է պապենական ժառանգութեան։ Անձեռնմխելի մենաշնորհը «բարեկամ»ներուն։

Եթէ ներգաղթի իրաւունքը ծախսուի մենաշնորհ ըլլար, անձի դաժան պայմաններով տրուած չպիտի ըլլար, քան կը տեսնենք տարիներէ ի վեր։

Ուրեմն Դաշնակցութիւնը չի կրնար ոչ թէ ներգաղթ կազմակերպել իր նախաձեռնութեամբ, այլ եւ խափանել զայն (պահ մը ընդունի՛նք այս մեղադրանքը ...)։

Ներգաղթի գործողութիւններ կատարուեցան պարբերաբար, — 1921ին, 1922ին, 1923ին, 1924ին, 1925ին, 1927ին եւ 1932–33ին։

Այս բոլոր ձեռնարկներուն մէջ, Դաշնակցութիւնը բացակայ էր։ Ոչ թէ իր ուզելով, այլ իբրեւ հետեւանք տիրող հոգեբանութեան եւ հաստատուած կարգին։

Ամէն գործողութեան առեն, չինական պարիսպ մը քաշուած էր ոչ միայն Դաշնակցութեան կամ ա եւ է Դաշնակցականի առջեւ, այլ եւ բոլոր անոնց դէմ որ հեռուէն – մօտէն կապ ունէին մեր կուսակցութեան հետ։

Բոլոր աւետաբեր լուրերը տարածեցին անոնք, «բարեկամ»ները, առաջնորդութեամբ Շահվերտեաններու, Հօկերու կամ Երեւանի բարեհաճ նայուածքին արժանացած կազմակերպութեանց։ Բոլոր արձանագրութիւնները, ցանկերը կազմեցին անոնք։ Բոլոր հաւաստիքնութիւնները, զառմները, առաքումներ կատարեցին դարձեալ «բարեկամ»ները։ Ցունաստանի վերջին առաքման առթիւ, նոյն իսկ Բարեգործականի խոնարհ խնդրանքները հազիւ ուշադրութեան արժանացան։

Եւ ի՞նչ։ Ամէն անգամ որ արձանագրութիւն կը կատարուէր, երկու, երեք, տեղ–տեղ հինգ անգամ աւելի թեկնածու կը ներկայանար, բոլորն ալ մաղուած, զտուած։ Բայց Երեւանի «լիազօր»ները կը բարեհաճէին ընդունիլ այնքան որքան հրամանագրուած էր։ Եւ մնացեալները յուսահատ կը դառնային իրենց տուները, թէեւ շատոնց բնո կապած ըլլային։

Կը բաւէ յիշել միայն վերջին ներգաղթը (Ցունաստան եւ Պուլկարիա), հաստատելու համար թէ ո՛րքան տմարդի, վայրենաբարոյ տեսարաններ պարզուեցան։

Ղրկուած կարաւաններէն զատ, յունական Մակեդոնիոյ եւ Թրակիոյ բոլոր քաղաքներուն մէջ արձանագրուած, մաղուած եւ բնո կապած էին նոյնքան տարագիրներ։ Տրամա եւ Քսանթին (իւրաքանչիւրը 1000–1200 ընտանիք) գրեթէ ամբողջութեամբ արձանագրուած էին։ Եւ այս երեւոյթը հարուած մը կը համարուէր Դաշնակցութեան համար...

Իսկ արդիւ՞նքը — բուն թիւերը չենք յիշեր (ի հարկին կը գտնենք), բայց գիտենք որ Տրամայի հազար թեկնածուներէն ընդունուեցան հազիւ երկու հարիւր հոգի, միւսները յետաձգուեցան հակառակ բոլոր հաւաստիքներուն։ Հարիւրաւորներ, որոնք բնո կապած եւ մինչեւ Սելանիկ իջած էին, գլխիկոր դարձան տուն։

Իսկ ինչ որ սարքուեցաւ Մակեդոնիոյ 6–700 որբերու գլխուն, պիտի մնայ ամէնէն անջնջելի արատը Երեւանցիներու եւ անոնց «ղօլամ»ներուն ճակտին։

Նոյն իսկ իբրեւ գինուոր թանկագին տարր մըն էին այդ որբերը, որոնք տասը տարիէ ի վեր վարձու տրուած ագարակներու մէջ, դարձեր էին ծխախոտի մշակութեան մասնագէտներ, ընդունակ՝ օրական 18–20 ժամ աշխատելու ...

Ո՞ւր է Դաշնակցութեան մեղքը, այս բոլորին մէջ։

Շ.

ՎԵՐՋԻՆ ԺԱՄ

ՖՐԱՆՍԱ ԲՈՂՈՔԱԳԻՐ ՄԸ ՂՐԿԵՑ ՊԵՐԼԻՆ

ՄԻԵՒՆՈՅՆ ԱՏԵՆ ԴԻՄԵՑ ԱԶԳԱԺՈՂՈՎԻՆ

— o · o —

Վարչապետին յայտարարութիւնը Ծերակոյտին մէջ

»»» · · «««

ԵՐԵՔ ՊԵՏՈՒԹԵԱՆՑ ՆԱԽԱՐԱՐՆԵՐԸ ՊԻՏԻ ԽՈՐՀՐԴԱԿՑԻՆ ՓԱՐԻԶԻ ՄԷՋ

Ինչպէս գրած էինք, նախարարական խորհուրդը չորեքշաբթի օր վաւերացուց Պ. Լավալի խմբագրած բողոքագիրը, որ անմիջապէս ղրկուեցաւ Պերլին։ Կառավարութիւնը միեւնոյն ատեն դիմեց Ազգերու Դաշնակցութեան, անոր ուշադրութեան յանձնելով Վերսայլի դաշնագրին Ե. գլուխին բռնաբարումը։

Ֆրանսական բողոքագիրը աւելի կորովի չէ ու ունի քան անգլիականը։ Բողոքագիրը Գերմանիոյ արտաքին նախարարին յանձնուած պիտի ըլլար երէկ առտու։ Փարիզի թերթերը կը գրեն թէ Գերմանիա այժմ նոր կացութեան մը առջեւ կը գտնուի, շնորհիւ Ֆրանսական կառավարութեան բռնած ազդու դիրքին։ Գերմանիոյ պաշտօնական շրջանակները առ այժմ լռութիւն կը պահեն։ Բայց թերթերը եւ նոյն իսկ պաշտօնական օրկանները չեն ծածկեր իրենց մտահոգութիւնը։ Այսպէս, Գերմանիոյ արտաքին նախարարութեան կիսապաշտօնական օրկանը, առանց սպասելու Ֆրանսական բողոքագրին հրատարակութեան, գիտել կու տայ թէ Ֆրանսա ամէն միջոց կը փորձէ, Գերմանիան յանցաւոր հանելու համար։ Ան կը պնդէ իր հին տեսակէտին վրայ որ մինչեւ հիմա ձախողեցաւ որ եւ է բանակցութիւն։

Մինչ այս մինչ այն, բոլոր աչքերը ուղղուած են Լոնտոն, որուն ընթացքը վճռական դեր պիտի կատարէ այս տագնապի մէջ։

Մինչ ֆրանսական բողոքագիրը Պերլին կը ղրկուէր, աւելի կարեւոր լուր մը հաղորդուեցաւ,— շաբաթ օր, Պերլինի այցելութենէն առաջ, խորհրդակցութիւն մը պիտի կատարուի Փարիզի մէջ, մասնակցութեամբ Ֆրանսայի, Անգլիոյ եւ Իտալիոյ ներկայացուցիչներուն։ Անգլիոյ կողմէ Փարիզ պիտի գայ ոչ թէ արտաքին նախարարը, Սըր Ճօն Սայմըն, այլ Պ. Իտըն։ Այս խորհրդակցութեան որոշումը տրուած է Պ. Մուսոլինիի պնդումով, որ կ'ուզէր չխանգարուի համերաշխութիւնը, իբրեւ հետեւանք Մեծն Բրիտանիոյ անջատ գործողութեան։ Ենթադ աւելի լայն խորհրդակցութիւն մը պիտի կատարուի Իտալիոյ մէջ, երբ Սըր Ճօն Սայմըն վերադառնայ Պերլինէն։ Կը թուի թէ Անգլիա եւս չուզեր խախտել երեք մեծ պետութեանց միացեալ ճակատը, հետեւաբար համակերպած է այս խորհրդակցութեանց։

Միեւնոյն ատեն, Անգլիա չուզեր կաշկանդել իր գործելու ազատութիւնը, հետեւաբար որոշած է Փարիզ ղրկել ոչ թէ Սըր Ճօն Սայմընը, որ Պերլին կ'երթայ մասնաւոր առաքելութեամբ, այլ ուրիշ դիւանագէտ մը։ Ինչպէս գիտել կու տայ «Թայմզ», Սըր Ճօն Սայմըն տրամադիր չէ «ոչ ձեռնակապ անցնելու ձեռքերուն, ոչ ալ հրամանատար ծառայի դեր կատարելու»։

Ֆրանսական բողոքագիրը շատ կարճ է, եւ կը բաղկանայ երկու մեքենագիր էջերէ։ Կարգ մը թերթեր գիտել կու տան թէ Ֆրանսա պէտք եղած արագութեամբ չշարժեցաւ, սպասելով Իտալիոյ հաւանութեան։

Ազգերու Դաշնակցութեան ուղղած նամակին մէջ, Ֆրանսական կառավարութիւնը կը պահանջէ արտակարգ նիստի հրաւիրել խորհուրդը, համաձայն ուխտի 11րդ յօդուածին, որ կ'ըսէ,— Ազգերու Դաշնակցութեան ամէն անդամ իրաւունք ունի բարեկամաբար ընդհ. ժողովին կամ խորհուրդին ուշադրութեանը յանձնելու որ եւ է պարագայ որ կրնայ ազդել միջազգային յարաբերութեանց վրայ եւ հետեւաբար կը սպառնայ խանգարել խաղաղութիւնը կամ ազգերու համերաշխութիւնը։ Ազգերու Դաշնակցութեան ընդհ. քարտուղարութիւնը այս խնդրագիրը անմիջապէս հաղորդեց Ա. Դ. խորհուրդին նախագահին, որ այժմ Թուրքիոյ արտաքին գործավարն է, Բիւշտի Արաս։

Տեղական թերթերը մասնաւոր գոհունակութեամբ կը շեշտեն թէ՝ երբեք այսքան սերտ եղած չէր Ֆրանսայի եւ Իտալիոյ գործակցութիւնը։ Այս առթիւ անպատեհ կը նկատեն հարեւանական բողոքագրին քննութիւնը, չվշտացնելու համար Իտալիան։

Քաղաքական շրջանակներու մէջ հաւատք չունին որ Գերմանիա վերադառնայ Ազգերու Դաշնակցութեան մէջ, ինչպէս կը թելադրէ անգլիական կառավարութիւնը

ՎԱՐՉԱՊԵՏԻՆ ՈՒՇԱԳՐԱՒ ԽՕՍՔԵՐԸ

Պ. Ֆլանտէն ծերակոյտին ներկայացաւ չորեքշաբթի օր, պաշտպանելու համար զինուորութեան շրջանի երկարաձգման քաղաքականութիւնը։ Օտար թերթերու թղթակիցները գիտել կու տան թէ շատ քիչ անգամ պատահած է որ այսքան ուժգին բառեր արտասանուին վարչապետի մը բերնով։ Ծերակոյտը ուշադրութեամբ լսելէ յետոյ, 21ի դէմ 263 ձայնով հաստատեց կառավարութեան քաղաքականութիւնը

Աճառասիկ ճառին հիմնական մասերը,—

— «Գերմանիոյ վերազինումը՝ ի հեճուկս Վերսայլի դաշնագրին Ե. գլուխին տրամադրութեանց, պարտականութիւն կը դնէ մեր վրայ արթուն կենալ, ինչպէս գիտել կու տար Անգլիոյ Սպիտակ Տետրակը։ Այս հարցին վերաբերեալ իրազութիւնները գոյութիւն ունէին երկար ատենէ ի վեր Մենք տեղեկութիւններ ստացած էինք եւ մեր հաղորդած թիւերը իրականէն շատ վար կը մնային։ Ճիշդ չէ թէ գերման ժողովուրդը զէնքերը վար դրած է չորսուկէս տարուան պատերազմէ մը վերջը զոր չէր ուզեր։ Աշխարհ շատոնց տուած է իր վճիռը պատերազմի պատասխանատուութեան մասին։ Ճիշդ չէ նաեւ թէ գերման ժողովուրդը իր յօժար կամքով զէնքերը վար դրաւ 1918ին։ Եթէ զինադադարը ստորագրուեցաւ, խնայելու համար նոր կորուստներ, պատճառը այն է որ յաղթական եղած էին այն ժողովուրդները որ կը մարտնչէին յանուն իրաւունքի, ինչպէս պիտի ըլլան տակաւին ալ։ Անճիշդ է նաեւ թէ մենք չենք կատարած մեր յանձնառութիւնները՝ զինաթափութեան մասին. որովհետեւ մեր զինուորներուն թիւը կրճատուած է հարիւրին 50, զինուորութեան շրջանը աստիճանաբար իջած է երեք տարիէն մէկ տարուան, մեր նաւատորմը 768,000էն իջած է 550,000 թօնի։ Պարագաննայնն է նաեւ մերօդանաւային ուժին համար։ Ճիշդ չէ նաեւ թէ Գերմանիա կատարած է իր յանձնառութիւնները։ Գերմանիա կը պարզէ ռազմանիւթերու ոչնչացումը, բայց կը մոռնայ յիշել նոր եւ գաղտնի շինութիւնները, որոնք պաշտօնական զինաթափութեան մը

(Լուրերու շարունակութիւնը կարդալ Դ. էջ)

(Լուրերու շարունակութիւնը կարդալ Դ. էջ)

ՕՐԸ ՕՐԻՆ

ՓԱՐԻ՛Զ, ՓԱՐԻ՛Զ...

Երէկ առտու փապուղին (Մէթրօ) մտած Փարիզ կ'իջնէի։ Վակոնին մէջ, ոտքի վրայ, ծերուկ մը աչառոյկ, կուրծքէն կախ՝ լայնկեկ թուղթ մը որուն վրայ գրուած էր, ֆրանսերէն.

— «Կոյր մը որ զրկուած է հանգստեան թոշակէ»։

Կառախումբը կը սուրայ, ուղեւորները կը փոխուէին, կայարանէ կայարան, իրար նմշտկելով ուխտաւորներու հօտի մը պէս.

Այդ շոգեպինդ խուժումին մէջ, ո՞ւր աչքին պիտի զարնէր աչառոյկ ծերուկին։ Որո՞ւ մտքէն՞ կ'անցնէր գրագիլ անով։

Բազմութիւնը կը նօսրանար կայարանէ կայարան, իսկ ծերուկին կը մնար միշտ ոտքի վրայ։ Բոլորը նստած, ինք ոտքի վրայ։ Եւ մին – մինակ։

Ցանկարծ հաստափոր մարմին մը շարժեցաւ տեղէն, մօտեցաւ ծերուկին եւ բաներ մը հարցուց։

Ի՞նչ հարցուց։ Չեմ գիտեր։ Դիտեցի որ մարդը նորէն եկաւ բազմեցաւ իր տեղը, կառարեալ հանգստութեամբ։

Եւ ուրիշ ոչ ոք հետաքրքրուեցաւ ծերուկով, մինչ կառախումբը կը սուրար կայարանէ կայարան։

×

Գիշերը, ժամը 12ին, ստեղծուածներէն վար կ'իջնէի դէպի փապուղին, վերադառնալու համար տուն։

Այս անգամ ուրիշ «կայարան»։ Շատ աւելի պատկերազարդ։

Մեթրոյի կայարանին մէջ, սանդուղին ի վար, դէպի ներսոք շինուած է «հանգստարան» մը։ Կառանին վրայ բաց է դուռը։ Մարդկային արտաշուեանց անո՜ւշ հոտեր, բէեւ մարդ մնացած ներս մտնելու եւ կռնակները քսելու համար։ Չէ՞ որ կէս գիշեր է։

Եկող – գացող չկայ, եւ ճիշդ ատոր համար անա երկու մարդկային կոյտեր, մէկ – մէկ ագոտ վերարկուի մէջ փաթթուած, անվրդո՛վ փռուած մարմարեայ քարերուն վրայ, միզարանի դուռներուն ճիշդ առջեւը, խաքանչելուը գլուխը դէպի ներս խոթած, որպէսզի չմսի...

Ուրիշ երկու անճանաչելի կոյտեր ալ — անշուշտ աւելի բախտաւորներ — կծկուած սանդուղին ստորոտը.

Ուրեմն չորս անտուն – անտէր թշուառներ, որոնք իրենց գիշերային օթեւան, ընտրա՛ն ընտրած են սանդուղներու քարերը եւ քարաշէն, մետաղագործ «հանգստարան»ները, ինչպէս որ ուրիշներ — հազարաւորնե՛ր — կ'ապաստանին կամուրջներու կամարներուն տակ, խուլ շէնքերու դուռներուն առջեւ, հասարակաց պարտէզներու մէջ, ո՛ւր որ անկիւն մը գտնեն։

Այս ալ «Փարիզի Ֆրանսան» է, հետեւողութեամբ Լիւսիէնի ..., ...

Եւ անոր թշուառութեան մէկ մասը միայն։ Մանրանկար մը՝ չափազանց պզտիկ։ Նոր վիքթոր Հիւկօ մը կրնայ թէ կարենար պատկերացնել։

×

Անցեալ օր, ցերեկ ատեն, կ'անցնէի մեծ պողոտայէ մը։

Խօշոր ազդ մը՝ բատրոնի մը դրան առջեւ։ Եւ բազմութիւն մը հետաքրքիր, որ ոչ միայն կը կարդայ, այլ եւ մեկնութիւններ կու տայ. շողիքները ոլորելով։

Ի՞նչ կ'ըսէր ազդը։

Տնտեսական տագնապը սաստկօրէն կը ճնշէ, կը խորտակէ կրճատել ծախքերը եւ ուրիշ ամէն բան։ Մենք ալ, հետեւելով կացութեան, որոշեցինք անխնայ կրճատել հագուստ-կապուստ, եւ բոլորովին մերկ ներկայացնել մարդիկը, այլ թէ կին։ Կարելի՞ էր աւելի դրամարանական, արդիական եւ գործնական ներկայացում սարքել։ Եկէք տեսէք, վայելեցէք եւ դատեցէք։

Այս ալ Փարիզի ցերեկը...

Վ.Ա.Հ.

Ժընեւի խորհրդակցութիւնները

ճայմարքերու գաղթականներու կացութեան մասին

Երէկ եւ աղջի օր բուն ընդդրէն թարգմանելով ներկայացուցած էինք միջկառավարական յանձնաժողովին խորհրդակցութիւնները, Ժընեւի մէջ (մարտ 14—15), մասնակցութեամբ 13 պետութեանց ներկայացուցիչներուն, ինչպէս եւ հայ եւ ռուս մասնագէտ խորհրդականներու։ Այս առթիւ Բարեգործականի Ժընեւի պատուիրակը, Պ. Լ. Բաշալեան եւս իր կարգին զեկոյց մը կազմած է, որ կ'ամփոփէ խորհրդակցութեան արդիւնքը եւ տրուած որոշումները (բազմանքները)։ Իբրեւ նորութիւն, զեկոյցը կը պարունակէ հետեւեալ տեղեկութիւնը

Պուլկարիոյ կառավարութիւնը Նանսէնեան միջազգային օֆիսին ծանուցած ըլլալով թէ, տնտեսական ծանր տագնապին հետեւանքով, բատիպուած պիտի ըլլայ յառաջիկայ զաղթած սեղմիչ միջոցներ ձեռք առնել օտար աշխատաւորներուն դէմ, մեր պատուիրակը կոչում բրած է Պուլկարիոյ բարեացակամ զգացումներուն ի նպաստ հայ գաղթականներու եւ, յոյս յայտնելով որ հայ աշխատաւորներուն բացառիկ կացութիւնը նկատի պիտի առնուի։ Պուլկարիոյ ներկայացուցիչը յայտարարեց որ իր կառավարութիւնը, թէեւ ստիպուած էր այս ազդարարութիւնը ընելու, երբեք խիստ միջոցներ ձեռք պիտի չառնէ գաղթականներուն դէմ։

ԵԳԻՊ. ՔՐԷՏԻ ՖՕՆՍԻԷԻ ՊԱՐԳԵՒՆԵՐԸ

Մարտ 15ի վիճակահանութեան մէջ, 1886ի պարտաթուղթերէն ... 1903ի 617,068 եւ 1911ի 226,0.. թիւերը շահեցան 50000ական ֆրանք

Գերմանական նոր բանակը,—

500,000 կամ 800,000

Բոլոր մասնագէտները սկսեր են հաշիւներ ընել, գերմանական նոր բանակի թիւի մասին, հիմա որ վերահաստատուած է պարտաւորիչ զինուորութիւնը։

Իրազեկ աղբիւրէ կը հաւաստեն թէ Գերմանիա չպիտի հանդուրժէ որ իր բանակը 500,000էն պակաս ըլլայ։ Միւս կողմէ, ոչ Ֆրանսա կ'ընդունի այս համեմատութիւնը, ոչ ալ Իտալիա։ Մանաւանդ որ, Գերմանիա որոշած է աւելցնել նաեւ իր նաւատորմը, 400,000 թօնի բարձրացնելով զայն, մինչ Վերսայլի դաշնագիրը կ'արտօնէ ունենալ միայն վեց զրահաւոր (իւրաքանչիւրը 10.000 թօն), վեց թեթեւ յածանաւ (6000 թօն), 12 թորփիլահալած եւ 12 թորփիլանաւ (իւրաքանչիւրը 800 եւ 200 թօն). հանրագումար 108,000 թօն։ Եթէ այս լուրը հաստատուի, այլ եւս կատարեալ պիտի ըլլայ Վերսայլի դաշնագրին զինուորական տրամադրութեանց բռնաբարումը։

«Թայմզ»ի թղթակիցը կը հեռագրէ թէ՝ գերմանական բանակը նախատեսուած 300,000էն պիտի բարձրանայ 400,000—500,000ի, շնորհիւ պարտաւորիչ զինուորութեան (36 զօրաբաժին կամ 12 զօրաբանակ) Առաւելագոյն կը համարուի 500,000, մէջն ըլլալով հեծելազօրքի եւ մասնագիտական վաշտերը։ Երկար ժամանակ պիտի անցնի, սպառազինելու եւ հանդերձաւորելու համար այս բանակը։ Ուրիշ տրամադրելի զինուորներ ալ հաշուելով, Գերմանիա կրնայ կազմել 800,000նոց բանակ մը, ինչ որ անթոյլատրելի կը համարուի թէ Լոնտոնի, թէ Հռոմի եւ թէ մանաւանդ Փարիզի մէջ։

ՆԱՄԱԿՆԵՐ ՍԵԼԱՆԻԿԷՆ

ԱՊՍՏԱՄԲՈՒԹԵԱՆ ՓՈԹՈՐԻԿԸ ՄԱԿԵԴՈՆԻՈՅ ՄԷՋ

ԽՄԲ. — Հաղորդակցութիւնները վերահաստատուած ըլլալով, Սելանիկէն ալ թղթակցութիւն մը ստացանք վերջին դէպքերու մասին: Կը հրատարակենք էական մասերը, իբրեւ լրացուցիչ Աթէնքի թղթակցութեան, որ հրատարակուեցաւ երէկ.—

Վենիզէլոսի դէմ սարքուած մահափորձին դատավարութեան կասկածելի ընթացքը, ինչպէս նաեւ ուրիշ զանազան պատճառներ ստեղծած էին լարուած վիճակ մը ամբողջ երկրին մէջ, երբ Սելանիկի մէջ պատահած միջադէպ մը ելեկտրականացուց մթնոլորտը:

Ժողովրդականները Թագաւոր Կոստանդինի յիշատակին կատարեցին յարգանքի ցոյց մը: Երբ դուրս կ'ելլէին սրահէն, քանի մը տաք գլուխներ «կեցցէ Կոնստանդին» բացագանչեցին ու անպարկեշտ բառեր գործածեցին Հանրապետութեան հասցէին: Այդ միջոցին քանի մը Ազատականներ նախատուեցան եւ ցաւալի ծեծկուըտուքներ տեղի ունեցան:

Այս դէպքէն կը զայրանան ու կուսակալին դիմելով արտօնութիւն կ'ուզեն բողոքի միթինկ մը գումարելու: Ժողովրդականներն ալ նոյն օրը միթինկ մը գումարելու արտօնութիւն կը պահանջեն: Ընդհ. կուսակալը տեսնելով որ դէշ վիճակ մը ստեղծուած է, ծանր արիւնահեղութենէ մը խուսափելու համար երկու կողմէն ալ կ'արգիլէ միթինկներու գումարումը: Ազատականները, հակառակ դրուած արգիլքին կը սպառնան բանի ուժով գումարել միթինկը, որոշեալ օրը եւ որոշեալ հաւաքավայրին մէջ: Զինուորական ուժեր շարժման մէջ կը դրուին, ամէն գնով արգիլելու համար որ եւ է հաւաքոյթ, երբ դեռ միթինկին օրը չեկած՝ յեղափոխութեան մը պայթումին լուրը կը հասնի Աթէնքէն:

Մարտ 2ի շաբաթ առաւօտ ամբողջ քաղաքը պաշարման տակ էր: Զինուորական շղթայի տակ առնուած էին գլխաւոր անցքերը եւ ռազմագիտական բոլոր կէտերուն վրայ թնդանօթներ զետեղուած էին: Քաղաքային իշխանութիւնը փոխանցուած էր զինուորական իշխանութեանց: Պաշարման վիճակ հռչակուած էր: Ընդդիմադիր (Ազատական) թերթերը փակուած էին, եւ միայն կառավարական թերթերը լոյս կը տեսնէին: Բոլոր հրատարակութիւնները կ'անցնէին խիստ գրաքննութենէ մը: Արտասահման մեկնումը արգիլուած էր, նմանապէս արտասահմանի հետ որ եւ է հաղորդակցութիւն:

Ըմբոստութիւնը ծագած էր Աթէնքի մէջ, հանրապետութեան պաշտպան սպաներու, մայրաքաղաքի պահակազօրքի եւ պահեստի հակակառավարական սպաներու մէկ մասին կողմէ:

Առաջին ժամերուն թերթերը գրեցին թէ ըմբոստութիւնը խեղդուած է արեան մէջ եւ խաղաղութիւնը անմիջապէս վերահաստատուած: Արդարեւ, Աթէնքի մէջ շատ արագ շարժած էին կառավարականները ղեկավարութեամբ զօրավար Քոնտիլիսի, եւ առանց ժամանակ տալու զսպած էին յեղափոխութիւնը: Սակայն ըմբոստները յաջողած էին ծովային ուժերու մեծ մասը իրենց կողմը քաշել: Նաւատորմիղին մեծագոյն մասը իրենց հետ ունենալով մեկնած էին նաւահանգիստէն դէպի Կրետէ, ուր կը մնար քանի մը ամիսներէ ի վեր Պ. Վենիզէլոս:

Երբ կառավարութեան զօրամասերը զսպեցին Աթէնքի խռովութիւնները, 2 մարտանաւեր, 3 թորփիլահալածներ եւ 2 ընդծովեաներ ըմբոստանալով առած քալած էին: Ցամաքային Ցունաստանի մէջ գոյութիւն ունեցող չորս զօրաբանակներէն երեքը իրենց հաւատարմութիւնը յայտնեցին կառավարութեան, իսկ չորրորդը, որ Արեւելեան Մակեդոնիոյ զօրաբանակն էր, ըմբոստութեան դրօշ պարզեց զօր. Քամէնոսի գլխաւորութեամբ: Այս այն զօրխանն է, որ մերժած էր մասնակցիլ 1933 մարտ 6ի Փլասթիրասեան պետական հարուածին, որով՝ վստահութիւն ներշնչած էր ներկայ կառավարութեան.

Պատերազմական նախարար եւ նախկին հայցուկ Զօր. Քոնտիլիս, Աթէնքի ըմբոստութիւնը մարելէ եւ հոն կարգ կանոնը հաստատելէ վերջ եկաւ Սելանիկ, անձամբ կազմակերպելու եւ ղեկավարելու համար ըմբոստացած չորրորդ զօրաբանակին դէմ կատարուելիք զսպումի գործողութիւնները:

Քամէնոս, չորրորդ զօրաբանակի հրամանատարը, իր ձեռքին տակ առնելէ վերջ Գավալան, Տրամա եւ Սէրեզը իր անմիջական շրջաններով, ուղիղ գիծով կը յառաջանար Սելանիկի վրայ, զայն եւս գրաւելու ցանկութեամբ: Քոնտիլիս կանխած էր ըմբոստ զօրավարին ծրագիրը: Սելանիկէն 75 քիլոմեթր հեռաւորութեան վրայ, Ստրիմոն գետին միւս կողմը ստիպուեցաւ կանգ առնել Սելանիկի վրայ արշաւող չորրորդ զօրաբանակը, որ ուժաւորուած էր իր շրջաններուն մէջէն հաւաքուած քսան դաս նորակոչ զինուորներով: Երրորդ զօրաբանակը սակայն, ճիշդ ժամանակին գրաւած էր դիրքերը: Ապստամբութեան չորրորդ օրը կառավարութիւնը կացութեան տէր կը դառնար բոլորովին:

Զօր. Քոնտիլիս, համախորհուրդ Սելանիկի զօրաբանակի հրամանատարութեան եւ կուսակալին հետ, զէնքի տակ կանչեց չորս դասեր: Զօրակոչին պատասխանուեցաւ խանդավառութեամբ: Կամաւորական գունդ մը եւս կազմուեցաւ: Աթէնքի եւ Լարիսայի զօրաբաժինները իրարու ետեւէ կը հասնէին Սելանիկ ու անմիջապէս կը մեկնէին ճակատ: Ցարձակումը պիտի սկսէր մարտ 6ին, բայց այնպիսի փոթորկալի օդ մը կար որ, անկարելի էր որ եւ է շարժում փորձել: Անդրապատ այդ երեք օրերու ընթացքին եւս Քոնտիլիս անդադար զինուոր համախմբեց ըմբոստներու դէմ: «Ամէն ինչ ճակատին համար» յայտարարեց: Հաւաքեց ձիերը, առժամեայ կերպով գրաւեց օթօմոպիլները եւ 4—5 օրուան ընթացքին ըմբոստներուն դէմ հանեց 100.000նոց պատուազէն բանակ մը:

Զօր. Քոնտիլիս կոչ ուղղեց ըմբոստ զինուորներուն որպէսզի ի զուր եղբայրական արիւն չթափուի: Օդանաւերը առաւօտէն մինչեւ իրիկուն հետախուզութիւններ կը կատարէին, ցրուելով նաեւ անձնատուութեան հրաւիրող կոչեր.

Հազարաւոր ձերբակալութիւններ կատարուեցան Աթէնքի եւ Սելանիկի մէջ, պաշտօնէ եւ ընդդիմադիր համարուած, ինչպէս եւ կասկածելի անձերու մէջ: Կալանաւորներուն եւ փախստականներուն ինչքերը գրաւի տակ առնուեցան: Դրամատուները կնքուեցան: Քանի մը դրամատուներու միայն արտօնութիւն տրուեցաւ առաւելագոյնը մինչեւ 50.000 դրախմի վճարումներ կատարելու: Այս արգելքը շուտով վերցաւ ելմտական նախարարին միջամտութեան պատճառաւ:

Կառավարութիւնը ուզեց իմանալ Պ. Վենիզէլոսի տեսակէտը՝ այս շարժումին մասին որուն հեղինակը իրեն համար գաղտնիք չէր: Վենիզէլոս Կրետէի իր բոյնէն բուռն պատասխան մը տուաւ կառավարութեան, յայտարարելով թէ ինքը պայթող շարժումին գլուխը կեցած է.— զէնքերը վար պիտի չդնէ մինչեւ որ ներկայ կառավարութիւնը հրապարակէն քաշուի: Այս առթիւ Կրետացին ըմբոստացումի կը հրաւիրէր իր բոլոր կուսակիցները:

Ամբողջ ելեկտրական շարժումը կանգ առած էր երկրին մէջ: Պատերազմական վիճակը խստօրէն կը շարունակուէր: Թերթերու գրաքննութիւնը աւելի խստացաւ: Հեռաձայնի հաղորդակցութիւնը կանգ առաւ Սելանիկի մէջ: Հաւաքուեցան ամէն տեսակի պատերազմական զէնքերը եւ ռատիօները անգործութեան դատապարտուեցան մասնաւորապէս Սելանիկի մէջ որ երկու հակառակորդ բանակներու նպատակին առանցքը կը նկատուէր

Մինչեւ մարտ 9ի շաբաթ օրը կը շարունակուէին զինուորական առաքումները դէպի ճակատ: Զօր. Քոնտիլիսի նպատակն էր մեծ ուժերով յարձակիլ ըմբոստներուն վրայ, օդանաւերով եւ թնդանօթներով ահաբեկել զանոնք, եւ որքան կարելի է քիչ արիւնահեղութեամբ մաքրագործել ըմբոստ շրջանները:

Երբ լրացաւ վերջին ազդարարութեան պայմանաժամը, Զօր. Քոնտիլիս ազդանշանը տուաւ կատաղի յարձակողականի մը: Ապստամբները ձիւնի պէս կը հալէին, առանց լուրջ ընդդիմութիւն մը փորձելու: Իրարու ետեւէ կ'իյնան Սէրէզը, Տրամա եւ Գավալա իրենց շրջաններով, ուր անմիջապէս կը հաստատուի օրինաւոր իշխանութիւնը

«Ելլի» զրահաւորը որ Գավալայի առջեւ խարսխած էր, անձնատուր կ'ըլլայ կառավարութեան,— Սելանիկ կը բերուի: Չորրորդ զօրաբանակի պետ պատառ կ'ըլլայ եւ կը մատնուի խուճապի: Ըմբոստ հրամանատարը՝ Քամէնոս, կարգ մը սպաներու հետ կը յանձնուի պուլկար սահմանապահ իշխանութեանց, իսկ Զօր. Փանաեօթոփուլոս յուսահատելով անձնասպան կ'ըլլայ:

Արեւելեան Մակեդոնիոյ մաքրագործման լուրը յուսահատեցուց Վենիզէլոսը որ մեկնեցաւ Կրետէէն դէպի իտալական կղզի մը: Միւս գրաւուած կղզիներն ալ հետզհետէ անցան օրինաւոր կառավարութեան ձեռքը: Քանի մը ապստամբ նաւերը մէկիկ մէկիկ յանձնուեցան, գլխաւոր պատասխանատուները զանազան ուղղութիւններով ցրուելէ վերջ.

Այսպէս վերջ գտաւ Ցունաստանի գլխուն պայթած այն անիմաստ փոթորիկը, որ քիչ մնաց պիտի առնէր անդարմանելի աղէտ մը կերպարանքը:

Դեռ ժամանակը եկած չէ հանդամանօրէն հչչելու համար բուն պատասխանատուները այս շարժումին, որ Ցունաստանի արժեց երեք միլիոն դրախմի նիւթական վնաս եւ քանի մը հարիւր մեռեալ ու վիրաւորներ: Անշուշտ պատերազմական ատեանը երեւան պիտի հանէ ապստամբութեան բուն շարժառիթը եւ փախստական Վենիզէլոսը տետրակ մը պիտի հրատարակէ, լուսաբանութիւններ եւ բացատրութիւններ տալով, եւ ինքնարդարացումներ փորձելով:

Ամբողջ Ցունաստանի հանրային կարծիքը, մէջն ըլլալով Վենիզէլոսի կուսակիցներն ալ, խստօրէն կը դատապարտէ ապստամբական այս շարժումը եւ գլխաւոր յանցաւորը կը նկատէ այս երկրի երբեմնի կուռքը, Վենիզէլոսը:

Նորակոչ զինուորները որոնք տաք անկողիններէն առանց վարժութեան ճակատ մեկնած էին, ձիւնին եւ ցեխին մէջ սպանելու համար, իրենց տուները վերադարձած են արդէն:

ՎԱՀԱԳՆ

ԱՆԲԱՂՁԱԼԻՆԵՐՈՒ ՎՏԱՐՈՒՄԸ

Տոքթ. Ռընէ Մարսիալ, որ ծանօթ է գաղթականներու, մասնաւորաբար հայ տարագիրներու կացութեան նըւիրած իր ուսումնասիրութիւններով, Մէրքիւռ տը Ֆրանսի մէջ (15 փետր.) յօդուածով մը կը քննէ «անբաղձալիներուն» դէմ բացուած պայքարը եւ վտարումներու հարցը: Յօդուածին խմբագրութեան ձեւն իսկ ենթադրել կու տայ, որ Տոքթ. Ռընէ Մարսիալ անուղղակի կը պատասխանէ Կաւքուանի: Մեր ընթերցողները կը յիշեն անշուշտ թէ Կաւքուան, վկայութեան կանչելով Տոքթ. Ռընէ Մարսիալի ուսումնասիրութիւնները, կը յարձակէր օտարականներու, մասնաւորաբար Հայերու վրայ, ներկայացնելով գաղթականները իբրեւ անբաղձալի: Պէտք է վտարել օտարականները, կը պոռար Կաւքուան:

Եւ ահա թէ ինչ կը գրէ Տոքթ. Ռընէ Մարսիալ.—

1922ին, *բժշկական Ակադեմիային մէջ, վկայցով մը պարզեցի թէ ինչու շատ է օտարականներու թիւր Սէն նահանգի հիւանդանոցներուն մէջ: Զեկոյց մը եւս տուի* 1928ին, *ցոյց տալով ցաւին դարմանն ալ միասին: Իմ քննութիւններս, բազմաթիւ նոր դիտողութիւններով պարզեցի նոյն տարին* Le Parlement et l'Opinion *եւ* La Revue de France *պարբերաթերթերուն մէջ,* 1924ին՝ Annales d'Hygièneի *մէջ: Անկէ ի վեր կը շարունակեմ, դասախօսութիւններով, յօդուածներով եւ գիրքերով, բացատրել թէ որքան անգէտ ենք, գաղթային գործերու մէջ, զգուշ եւ բնորութիւն կատարելու անհրաժեշտութեան:*

Եւ ինչպէս որ եւ է մեթոտ չկրցանք մշակել օտարականներու հիւրընկալութեան հարցին մէջ, այնպէս ալ որ եւ է գաղափար չունինք վտարումներու մասին: Փորձեցի խնդիրը պարզել Աշխատանքի նախարարութեան, Գաղթընկալութեան (immigration) *միջնախարարական Յանձնաժողովին, Քաղաքապետական Խորհուրդին: Բոլոր ձեւացան բոլորը: Ոչ ոք ուզեց նկատի առնել ներկայացուած իրողութիւնները:*

15 *տարի առաջ, մենք զատեցինք Մարոքի Սիւսերը, եւ մեր յանցանքն է եթէ լեհ աւազակներ ունեցանք: Ծանօթ է աղմուկը, զոր բարձրացուցին թերթերը,* 1921—25ին, *անոնց մասին,— թէ բոլորն ալ գող-աւազակ մարդիկ են, թէ սուղի կը նստի մեզի սնուցանել զանոնք բանտերու մէջ, թէ սուղի կը նստի մեզի խնամել զանոնք հիւանդանոցներու մէջ: Սակայն որովհետեւ, այդ շրջանին, մեր դրամատիրութեան եւ ճարտարագործութեան ներկայացուցիչները բանուորի պէտք ունէին, թերթերուն զայրոյթը խաղաղեցաւ յանկարծ: Աշխատանքի եւ Արտաքին նախարարութիւնները նորէն քունի մէջ ինկան, իսկ Գաղթընկալութեան ընդհ. ընկերութիւնը շարունակեց իր գործունէութիւնը: Լեհաստանի մէջ,* 1927ին, *առաքելութիւն մը կատարելով, տեսայ թէ ինչ դէշ ձեւով կը կատարուէր բանուորներու հաւաքման գործը: Առաքելութեանս ժամանակ ծանօթացայ Զարկիեւսկիի հետ, որ քաղաքապետն է Կեկոյի, եւ Թուրքի լեհական բանուորութեան կազմակերպիչը: Մօտէն տեղեակ լեհական գաղթային հարցերու, գիտէր թէ Գերմանացիները ինչպէս կը զատէին լեհ բանուորները: Զայտան տրուած էր իրեն կազմակերպել Ֆրանսական հանքերու անհրաժեշտ բանուորութիւնը,— Զարկիեւսկի զտում կը կատարէր, գաղթընկալութեան ծրագիր կը սերմէր, սակայն մեր տնտեսագէտները, անոնք որ մեզ առաջնորդեցին ներկայ կացութեան, պահանջեցին արագատ ձգել դռները: Լայն բացուեցաւ ծորակը, եւ լաւին հետ գէշն ալ մտաւ մեր սահմաններէն ներս: Եւ եկան Լեհեր, որոնք սերբ չէին կազմեր անշուշտ լեհ գաղթականներուն: Ինչ խօսք որ Լեհերը չեկան, մենք բերինք զանոնք Պասլամերին տալին, երբեք զտում չկատարուեցաւ ինչպէս բանուորներու, նոյնպէս տարագիրներու միջեւ: Վերջին փաստը այն որ, դեռ երկու տարի առաջ, հիթլերական հալածանքներու ժամանակ, զրկարար ընդունեցինք գերմանացի տարագիրները առանց հակակշիռի: Եւ ոչինչ բրինք՝ Սարի փախստականները բնաւորելու ժամանակ:*

Եւ ինչպէս 1922ին, 1935ին *եւս ոստիկանական խստութիւններ, բայց կազմակերպութիւն ու մեթոտ՝ երբեք: Երէկ անխնամութիւն գաղթընկալութեան մէջ, այսօր անխնամութիւն վտարումներու հարցին մէջ:*

Մենք ենք որ կը ստեղծենք անբաղձալիները, մենք կանչեցինք զանոնք: Ոստիկանական եւ կարծեցեալ առողջապահական հակակշիռը, որ կը կատարուի մեր երկրին մէջ, ոչ մէկ արժէք կը ներկայացնէ, որովհետեւ նախ զտում չկայ, երկրորդ ոստիկանութիւնը անկարող է գործադրելու ինչպէս իր հրահանգները, նոյնպէս եւ դատարաններու որոշումները: Արդարեւ, երբ օտարական մը կը վտարուի, յաճախ աննշան յանցանքի մը համար, ոստիկանը կը պակսի՝ սահմանագլուխ առաջնորդելու համար օտարականը: Վտարման հրամանը, ուրեմն, ինքնախաբէութիւն մըն է միայն, թէեւ միշտ անարդար: Իրական աւազակները կանոնաւոր թուղթեր կ'ունենան միշտ, կամ կրնան խուսափիլ ոստիկանական քննութիւններէն: Այնպէս որ խելապարներն ու ոճրագործները միշտ կրնան բնակիլ Ֆրանսայի մէջ, մինչդեռ կը հալածուին կամ կը վտարուին լաւագոյն անձերը:

Վտարումներու հարցը աւելի ծանրակշիռ է քան առանց հակակշիռի կատարուած գաղթընկալութեան խնդիրը, որովհետեւ կը կատարուի զանգուածաբար: Անհատներ չեն որ կը վտարուին, այլ ամբողջ խումբեր: Վտարումները, այնպէս ինչպէս կը կատարենք, հակամարդկային վարմունք մը կը ներկայացնեն, որովհետեւ մենք թշուառութեան մէջ կը նետենք մարդիկ, որոնք աշխատած են մեզի համար,— նաեւ հակատնտեսական, որովհետեւ գործազրկութիւնը կը շարունակէ աւելնալ մինչ կը նուազի սպառողներու թիւը: Վերջապէս հակաֆրանսական քաղաքականութիւն մըն է այդ վարմունքը, որովհետեւ իրենց երկիրը զրկուած այդ խեղճերը, աշխատանք չկարենալով գտնել նաեւ իրենց հայրենիքին մէջ արդէն իսկ բնակչութեամբ յորդող (Իտալիա, Լեհաստան), թշուառութեան պիտի մատնուին այնտեղ անիծելով Ֆրանսացիները, իրենց զաւակներուն սորվեցնելով ատել մեզ, հակաֆրանսական քարոզութիւններ կատարելով իրենց բազմաթիւ հայրենակիցներուն միջեւ, ինչ որ աւելի վտանգաւոր է մեզի համար քան այս կամ այն քաղաքական գործիչին կատարած քարոզութիւնը: Կասկած չկայ որ Ֆրանսայի հանդէպ Լեհաստանի բռնած ներկայ դիրքը հետեւանք է այն վարմունքին, զոր մենք ցոյց տուինք հանդէպ լեհ բանուորներուն, որքան եւս այն սադրանքներուն, զորս կը կատարեն մեր շահագէտները Լեհաստանի մէջ:

Միջադէպը, որ տեղի ունեցաւ Էսքարփէլի հանքերուն մէջ (1934 *օգոստոս*), 20.000 *լեհ բանուորները երկիր ճամբելու սպառնալիքէն վերջ, կը պատկերացնէ արդէն մեր մեծ ճարտարարուեստի եւ ելմտական շրջանակներու ներկայացուցիչներուն մըտայնութիւնը: Մարդկային բանուորներ անոնք կը գնեն ու կը ծախեն ոչխարի նման: Երբ պէտք չունին, կը ճամբեն: Այս մտայնութիւնն է որ ընդվզեցուցած էր Էսքարփէլի հանքագործները, ոչ միայն Ֆրանսացի, այլ եւ լեհ: Բայց այս ըմբոստութեան պատճառով էր, որ այլ եւս չհամարձակեցան երկիր ճամբել* 20.000 *բանուորները մէկ հրամանով:*

Ինչ որ կատարուեցաւ հանդէպ բանուորութեան, նոյնը կրկնուեցաւ հանդէպ գաղթականներուն: Անոնց հանդէպ կատարուած տնօրինումներն ալ նոյնքան անխղճահարական են, բայց դիւրին՝ որովհետեւ անհատական ձեւով կը կատարուին եւ վտարուողները չեն կրնար լաւ պաշտպանուիլ իրենց ընկերակցութիւններով: Արդիւնքը միեւնոյնն է սակայն, վնասակար որքան շահագրգռուածներուն, նոյնքան թէ երկրին պատւոյն եւ բարի համբաւին համար:

Ահաւասիկ ձեւի քանի մը անհատական պարագաներ, զորս կ'առնեմ հարիւրաւոր նմաններու մէջէն.—

1.— X., *հայ գաղթական մը:* 24 *դեկտեմբեր* 1924ին *դատապարտուած է* 3 *ամիս բանտարկութեան, որովհետեւ արգիլուած զէնք կրեր է Մարսիլիոյ փողոցներուն մէջ կռուելու: Պատիժը քաւելէ վերջ՝ կ'ելլէ բանտէն եւ* 29 *փետրուար* 1932ին *վտարման հրաման կը ստանայ: Կը ձերբակալուի* 24 *մայիս* 1932ին *կը դատապարտուի չորս ամիս բանտարկութեան, որովհետեւ չէ հնազանդեր վտարման հրամանին: Վերաքննիչ ատեանը* 3 *ա–*

ԲԱՑ ՍԻՐՏՈՎ ԲԱՑ ՏՈՂԵՐ

ԱՌ Պ. ՆԱՐԴՈՒՆԻ

═ o ═

Գնահատելի է արդարեւ հմտութիւնդ Ս. Գրոց Թարգմանութեան եւ լեզուին հանդէպ:

Տարիներով թարթափողներ իսկ չեն յաջողած ամբարել ինչ պաշար որ դուն մթերած ես ու կը շարունակես մթերել:

Բայց մթարք մը կայ, զոր կը համարձակիմ լուսաւորել, քու վերջին յօդուածիդ մէջ ի մասին «Պատմութիւն Աստուածաշունչի Թարգմանութեան»:

Նախ, պէտք է միշտ, մանաւանդ երբ խնդիրը որ եւ է սուրբ գիրքի վրայ է, հեթանոսական, քրիստոնէական, եբրայական, դիցաբանական, եւն., այո՛, պէտք է ձեռք առնել սա՛ անխուսափելի ճշմարտութիւնը, որ առաջնորդէ մեր պըպտումն ու միտքը, ինչպէս ճրագ մը մութին մէջ,— այդ անխուսափելի ճշմարտութիւնը այն է թէ դար բառ դարէ ձեռագիրներուն փոխադրութեան, տեղափոխութեան, աւելի կամ նուազ անփորձ կամ տգէտ գաղափարողներու, ընդօրինակողներու անճշտութիւններուն երեսէն՝ սպրդած են վրէպներ, պակսած, ինկած են գիրեր, ամբողջ հատուածներ, էջեր իսկ, այլովքն հանդերձ, որոնցմէ գլխաւորը՝ յաճախ ակնարկուած գաղափարողներու տխմար յաւակնութիւնը, յաւելումներ կամ յապաւումներ կատարելու: Մնացածը դիւրին է ըմբռնել: Իրողութիւն մը՝ որ մինչեւ իսկ կրնայ պատահիլ — եւ կը պատահի իսկ — ներկայ լուսատպեալ եւ բոլոր կատարելութիւններով հանդերձեալ դարուն մէջ:

Այս ընդունելով այսպէս, եւ անկեղծ ու պայծառ միտումութեամբ, դժուար չէ, հետեւաբար, մեկնել մեկնաբանել մեր Ս. Գրոց Թարգմանութեան իրական խրթնաբանութիւնները, բաղդատական ուսումնասիրութեամբ հաստատուած անճշտութիւնները:

Այս մէկ:

Երկրորդ կէտ մըն ալ կայ.— Երբ մեր աչքին տակ ունինք որ եւ է սուրբ գիրք, հնագոյն եւ յարաբերաբար նորագոյն որեւէ սուրբ գիրք, մեր միտքին մէջ ալ պէտք է պատրաստ ունենանք սա գաղափարը, թէ հոն պիտի գտնենք կամաւոր խրթնաբանութիւններ, *այն կարգէն՝ որոնց կը հանդիպինք, զոր օրինակ, հանելուկներու, առեղծուածներու, առասպելներու մէջ: Չեմ ուզեր ընդլայնել: Կը հասկցուի արդէն: Ոչ եւ է ս. գիրքի գաղափարին, անոր ծաւալումին, անոր վարդապետութիւններուն, վերջապէս անոր միտքին յարակից է մթութիւնը, ուրիշ բառով՝ պատգամախօսութիւնը, սիբիլլական հանատաութիւնը: Աստուած ինքնին մութին կ'ախորժի, անզգոյշ թիւով կը զուարճանայ, Վիրգիլիոսի բառերին պէս* Աստուած ինքնին ի թիւ կոճատ է զուարճացեալ: *Սիբիլի Նարդունին, գիտես արդէն դուն խորհուրդը, «օրհնուած իմաստ,* mystère), *որուն վիճը պայծառութեան վրայ չէ որ կը հանգչի: Խորհուրդը աղջամուղջ է, եւ ցոլքը ան առաւելն մահուան իրականութիւնն է ….: Այս տեսութեամբ, դըժուար չէ, հետեւաբար, մեր Ս. Գրոց Թարգմանութեան մէջէն գտնել մթութեանց մասը: Ինչ որ երբեք առնուած չի բերեր հոյակերտ լեզուին եւ շաղախիչ պատգամներին՝ որ հայերէնն է:*

Եթէ երկարաբանութենէ չվախնայի, քու իսկ մէջ բերած օրինակներուն վրայ զաւրնթացք մը կը հիմնէինք քեզի հետ: Բայց — ինչո՞ւ. մեղա ծանեկամ — նեղուեցայ քու մէկ օրինակէդ, զոր յիշատակած էիր իբր սըխալ կամ անիմաստ թարգմանութիւն, որ, սակայն, իրականին մէջ (առանց նոյնիսկ բնագիրը կամ ուրիշ համեմատական թարգմանութիւն ի նկատ առնելու) պարզապէս հիանալի է:

Այսպէս.— Եւ ընտրեաց գլխեդ առնուլ անձն իմ, զմահ քան զոսկերս իմ: *Նախ, պարզենք քերականօրէն.—* Եւ անձն իմ ընտրեաց առնուլ գլխեդ, զմահ (*ընտրեաց առնուլ*) քան զոսկերս իմ: *Թարգմանենք աշխարհաբար.— Ես նախամեծար համարեցայ* (ընտրեաց անձն իմ, préférer, *ի՞նչ գեղեցիկ բացատրութիւն*) *անձնասպան ըլլալ (չուանը առնել վիզիս անցընել):*

Հոս ո՞րն է ծիծաղելին, իմ սոհմիկ Նարդունիս: Ընդհակառակն, կը գտնեմ որ անծանօթ թարգմանիչը, երկրօ երանեալ մեր հնադարեան հայրենակիցը, կրցած է բնագրին (ո՛ր լեզուով ալ ըլլայ) տալ ճկունութիւն, պայծառութիւն եւ ամենայն ինչ, որ թարգմանութիւն մը վսեմ կ'ընծայէ:

Ձեռքդ տուր, ազնիւ բարեկամ, ու վերլուծենք զայն— Խեղդ, noeud, *խեղդկալ, տեղական իմաստով զայական մը, բառ մը:* Ընտրեաց անձն իմ, *ամէն պարագայի մէջ նուազ գեղեցիկ չէ քան* j'ai préféré. *կը գտնեմ մերը աւելի բովանդակող, աւելի քերթողական, հետեւաբար աւելի աստուածաշնչական: Բայց ինչ որ աւելի վսեմական է, բարձրաթռիչ է,* առնուլ *բայն է իր երկու սեռի խնդիրներով —* գլխեդ *եւ* զմահ — առնուլ գլխեդ, *խեղդուիլ,* առնուլ զմահ, se donner la mort, *անձնասպան ըլլալ: Ո՞րն է հոս ծիծաղելին, կը բողոքեմ:* Քան զոսկերս իմ. առնուլ զմահ քան զոսկերս իմ, *այսինքն՝ մեռնիլ քան թէ ողջ մնալ ու պալտիլ: Ոսկերք գործածուած է իբրեւ մարմնական կենդանութիւն — մասը ամբողջականին տեղ. եւ, յետոյ,* ոսկերք *յատկանշական է գինդ կազքի, քալուածքի, մէկ խօսքով՝ կեանքի:*

Կը խորհիմ թէ այսուհետեւ համաձայն ենք, սիրելի բարեկամս: Բայց թոյլ տուր որ կարդացած նախադասութեան մասերը համադրեմ, եւ յեղյեղեմ… իմ արտասանութեամբս — Եւ ընտրեաց գլխեդ առնուլ անձն իմ, զմահ քան զոսկերս իմ:

Ես համոզուած եմ գեղեցկութեան մասին շատ մը գրաբար նախադասութիւններու, որոնց եւս առաջնորդութեան ոստումներուն վարժ եմ իրենց վարժապետ, եւ չեմ յաւակնիր երբեք դատապարտել կամ իսկ դատել երկ.— տասարդութեամբ թրթռուն մեծատաղանդ բարեկամս, որուն կը մնամ յաւէտ անձնուէր

ԵՏԱՆ

ԱՆ ՈՐ ԱՆԿ Է

Շատ մը հայրենակիցներ չեն գիտեր թէ չքաւոր գաղթականները կրնան զերծ ըլլալ Նանսէնեան տուրքէն: Ի տեղեկութիւն կը հաղորդենք.—

1.— *Գործազուրկ Հայերը կրնան բոլորովին զերծ ըլլալ Նանսէնեան տուրքէն:*

2.— *Չքաւոր Հայերը կրնան իրենց վիճակին համեմատ մասնակի կամ ամբողջական կերպով զերծ ըլլալ Նանսէնեան տուրքէն:*

Այդ տրամադրութիւններէն օգտուելու համար պէտք է դիմել Bureau de la S. D. N. 32, Bld. Raspail 3րդ *յարկ: ինքնութեան թուղթի փոփոխման համար դիմում կատարելէ առաջ:*

մէջի կը վերածէ պատիժը: Աղասի կ՚արձակուի, դարձեալ կը ձերբակալուի եւ 15 դեկտեմբեր 1932ին կը դատապարտուի չորս ամիս բանտարկութեան: Այս անգամ վերաքննիչ ատեանը 2 ամսուան կը վերածէ պատիժը: Աղասի կ՚արձակուի, նորէն կը ձերբակալուի եւ 15 մարտ 1933ին կը դատապարտուի չորս ամիս բանտարկութեան: Էջսի վերաքննիչ ատեանը կը հաստատէ պատիժը: Աղասի կ՚արձակուի 8 օգոստոս 1933ին:

Ցուցահատած, X կը հեռանայ Մարսէյլէն եւ Փարիզ կ՚իյնայ, կարծելով պաշտպան մը գտնել եւ պաշտպանութիւն: Դարձեալ կը ձերբակալուի, ու կը դատապարտուի 15 օրուան բանտարկութեան: Աղասի կ՚արձակուի 15 ապրիլ 1934ին: Բարոյապէս քայքայուած, 23 մայիս 1934ին կ՚անցնի Պըրիւսէլ, սպառնալով դարձեալ վտարման

Իր դատական արձանագրութիւնները այնպիսի ձեւ մը առացած են ուղղակի, որ խեղճը անբաղձալի դարձած է ամէն երկրի համար: X. Ֆրանսա հաստատուեր էր 1922էն ի վեր, ֆրանսական պաշտպանեալի անցագրով մը: Աշխատելով եւ տնտեսելով, կրցած էր չինել փոքրիկ դրամագլուխ մը, — 60.000 ֆրանք: Երկու տարի բանտերու մէջ եւ դատարաններու առջեւ, եւ ահա թշուառութեան մատնուած.

2 — X. ռուս գաղթական մը: Պ. [illegible] առաջ, Մոսկուայի Կոմոն պրուսատանոցին մէջ կը ծառայէր իբրեւ շարժանկարի լուսանկարիչ: Փորձոն մասնագիտութիւն մը ունեցաւ պատերազմին մէջ, եւ Հարիւրապետի աստիճան ստացաւ: Ֆնդացիրի ջոկատի մը հրամանատար նշանակուելով 1920ին, կամաւոր կ՚արձանագրուի Օտար Լեգէոնին մէջ եւ կը ծառայէ հոն հինգ տարի: Օտարականներու կարգով՝ դեր-տեղակալ կը նշանակուի: Պատերազմական խաչ կը ստանայ եւ իր անունը կը յիշատակուի զինուորական զեկոյցներու մէջ: Մարոքի մէջ կը ստանայ զինուորական չքանշան: Ընթացաներուն դէմ կռիւի պահուն կը վիրաւորուի.

1925ին կը ծնծէ մէկը գործի պատճառով, ու կը դատապարտուի երկու ամսուան բանտարկութեան: Ցետոյ կը վտարուի: Կը մեկնի Պելճիքա, բայց չի կրնար հաստատուիլ այնտեղ: Կը վերադառնայ Ֆրանսա: Մինչեւ նոյեմբեր 1933, բանիցս նորանոր պայմանաժամեր կը ստանայ՝ հեռանալու համար Ֆրանսայէն: Երբ այլ եւս չի յետաձգուիր հրամանը, կը ստիպուի մեկնելու Գերմանիա՝ առանց վիզա առնելու, որովհետեւ չէր կրնար առնել: Ու կը ձերբակալուի եւ կը վտարուի դէպի Ֆրանսա: Նոյն խաղը, ճամբան Պելճիքայի մէջ: Փարիզ կը վերադառնայ եւ ոստիկանութեան կը հաղորդէ իր բնակած պանդոկին հասցէն: Կը ձերբակալուի եւ երկու ամիս բանտարկութեան կը դատապարտուի: Աչնուհետեւ նոյն յանցանքով զանազան դատապարտութիւններ ալ կը կրէ:

Կատարած է զինուորական գնահատելի ծառայութիւններ, այսպէս ազատած է մեծ Ֆրանսացիներ, ծաղումով Ալզասցի, գերմանական բանակէն փախած: Վկայագիր մը կը հաստատէ թէ «օրինակելի քաջութիւն ցոյց տուած է եւ իր պարտականութեան խոր գիտակցութիւնն ունի»:

(Մնացեալը յաջորդով)

Արժանաւոր Հայուհին

— o —

Մարտ 3ին, կիրակի, Փարիզի Հայոց եկեղեցում, Գարեգին արք. կատարեց մեր սիրելի ու յարգելի Փրոֆ. Ն. Աղոնցի նորաց հանգուցեալ կողակցի՝ Տիկ. Հեղգա Աղոնցի (ծնեալ Ցովնաթանեան) մահուան քառասունքը:

Ըստ իս — եւ այսօր չէ որ ես այդպէս եմ կարծում — ամէն մի Հայ մարդ, ո՛վ եւ ո՛ւր էլ որ նա լինի, սկսած ամենապարզ գիւղացուց ու համեստ բանուորից, եթէ իր անձնական ու չատ բնական հոգսերից ու ցաւերից դուրս իր սրտի ու մտքի մէջ տեղ է տալիս իր ցեղի ցաւերին ու հոգսերին, առ հասարակ եւ մեր դժնդակ ու թշուառութեան օրերին մանաւանդ, նա ու իր նմանները ինձ համար տանում են փոքրիկ հերոսների հանգամանք: Միայն մեծ գործիչները չեն որ արժանի են յիշատակուելու: Բացի մեծ ու անուանի գրողներից, ազգային հերոսներից, հանրային եւ ազգային կեանքին նուիրուած վաստակաւոր մեծ գործիչներից, որոնց մասին է առուած. «Զրանին վառ եւ բորբոք պահելով զկայծակն՝ անմահանամ», կան հազարաւոր ու տասնեակ հազարաւոր առաքինի, հասարակաց բարիքին նուիրուած անաղմուկ, համեստ գործիչներ, որոնց անդուլ եւ անխոնջ գործունէութեան շնորհիւ է, որ առաջինների գաղափարները, քարոզները եւ ցուցմունքները կեանք են տանում ու թափանցում ամենուրեք: Առաջինները չէին անմահանար, եթէ չլինէին վերջինները ու չհրաւիրէին առաջիններից ըստացած գաղափարները ու եթէ այդպիսով գրանք վառ եւ կայծերը բորբոքած չպահէին ամ միշտ: Մեզանից քանի քանիները մի առանձին բերկրանքով ու խորին ակնածութեամբ չեն յիշում ուրիշների համար անանուն ու անյայտ մնացած իրենց գիւղի, աւանի կամ քաղաքի ուսուցիչ-ուսուցչուհուն կամ մի այլ համեստ գործիչին, որոնք իրենց աչքում, իրենց անձնուէր գործունէութեամբ եդել ու մնացել են իբրեւ իսկական հերոսներ ու սուրբեր — առում եմ առանց չափազանցութեան — տասնեակ ու հարիւրաւոր կենդանի ու անցած գնացած օրինակները վերյիշելով:

Ահա այդ տեսակի համեստ, առաքինի եւ խոստմնալից հայ կանանց կարգին էր պատկանում նաեւ ողբացեալ տիկին Աղոնցը: Բարի, պարզ Հայուհին: Նրա բարութիւնը անսահման էր: Շատ յաճախ էր պատահում որ մի թշուառ ընտանիքի օգնելու համար նա ուրախութեամբ կրճատում էր իրենց համեստ սեղանի ծախսերը: Նա օժտուած էր անհման ձայնով ու երգելու բնածին ձիրքով, որ խոստանում էր, ապահովաբար, իր ցեղի կարողութեանց պատուաբեր անուն: Վաղաժամ հանգուցեալը թէ այդ երաժշտական ընդունակութիւնները երգելու եւ նուագելու, ինչպէս եւ նկարելու ձիրքը, անտարակոյս պակաս են իբրեւ ժառանգութիւն Ս. Էջմիածնի նկարազարդող «Նաղաշ» ու բանաստեղծ Ցովնաթանից, որոնց չառաւիղն էր հանգուցեալը: Այդ ընդունակութիւններով աւելի կամ պակաս օժտուած են Ցովնաթանեան ընտանիքի այժմ կենդանի բոլոր անդամները:

Տիկ. Աղոնցի բնաւորութեան մի այլ գիծը, որ չատ գնահատելի էր, հայերէն լեզուն սովորելու բացառիկ սէրն էր: Մինչեւ իր ամուսնանալը, գրեթէ հայերէն չգիտէր: Երբեք չպիտի մոռանամ թէ ինչպէս խեղճ կինը ջանք չէր խնայում խրթին բառեր սովորելու, որպէսզի ինձ պատահելուց իր հարցերով նեղի բերէ: Եւ որքա՜ն էր նա ուրախանում, երբ այդ նրան յաջողւում էր:

Սակայն, աւա՜ղ, նրա, նրա ամուսնու ու գինքը սիրող ու յարգողների բոլոր վարդագոյն յոյսերը ի գերեւ ելան: Դաժան բախտը այս դէպքում էլ, ինչպէս չատ յաճախ, այլ կերպ էր տնօրինել բոլորովին:

Թող իմ այս թոյլ տողերով արտայայտած վշտի զգացումներս լինին իմ ու ինձպէս մտածող ու զգացողների կողմից սիրելի Պ. Աղոնցի ու հանգուցեալի հարազատների համար ամենադոյզն սփոփանքը իրենց անօրինակ սուգին առթիւ:

Կ'ուզենայի կարծել որ սիրելի Աղոնցի լաւագոյն սփոփանքը իրեն համար ու իր վաղամեռիկ ամուսնու յիշատակը կենդանի պահելու համար, պիտի լինի աւելի եւս խորանալ այն պատմական պրպտումների մէջ, որոնց նպատակն է աւելի ու աւելի լոյս սփռել մեր ցեղի կատարած ու մեզ ու օտարների համար դեռ անյայտ մնացած փառաւոր ու պատուաբեր դերի վրայ:

ԱՍՏ. ՎԱՁԵԱՆՑ

ՀԱՅՐԵՆԱԿՑԱԿԱՆ

ԲԱՐՁՐ ՀԱՅՔԻ ԽՕՍՔԸ ՀԱՅՐԵՆԱԿՑԱԿԱՆ ՄԻՈՒԹԵԱՆՑ

ՄԱՐՍԷՅԼ. — Բարձր-Հայքի Հայր. Միութեան վարչութիւնս պարտք կը զգայ սոյն բաց-նամակը ուղղել բոլոր Միութիւններուն, որոնք կապ ու գործունէութիւն ունեցած են Միութեանս հետ 12 տարուան գործունէութեան ընթացքին, հանրային, մշակութային եւ բարենպատակ գործերու շուրջ:

Անհրաժեշտ կը նկատենք պարզ այն պատճառը որ թիւրիմացութեան ու շփոթութեան չմատնուին Լիոնի, Տէսինի (Ֆրանսա), Պոսթընի (Ամերիկա), Պէյրութի (Լիբանան), Հալէպի (Սուրիա) եւ Ցունաստանի մեր քոյր Միութիւնները եւ Մարսիլիոյ հայ կազմակերպութիւնները, ինչպէս նաեւ հանրային կարծիքը, Բարձր-Հայքի Վերաշինաց առաջարկութեամբ կոչի մը հրատարակուելովը «Նոր Երկիրի» մէջ (3 մարտ 1935):

Սոյն բաց նամակով պաշտօնապէս կը յայտարարենք թէ վերջերս մեր երկու ընդհ. ժողովներու մէջ Բարձր Հայքի Վերաշինաց անունով խեղթիւրուած կոչ հրատարակող հայրենակիցներու կողմէ կ՚առաջարկ[illegible] վերաշինական գործի լծուիլ: Նըկատի ունենալով Բարձր Հայքցիներու եղակի հայրենասիրութիւնը, չատ տրամաբանական էր ու մէկհայրենակից դէմ պիտի ըլլար հայրենիքի վերաշինութեան առաջարկին:

Հայրենիքի մէջ վերաշինական աշխատանքի լծուելու հարցը երբեւ ամէնական որակարդ ընդհ. ժողովի ջախջախիչ մեծամասնութեամբ կ՚ընդունուի եւ կը դասաւորուի հետեւեալ ձեւով —

1 — Հայրենիքի վերաշինութեան աշխատանքը անմիջապէս կ՚ընդունուի սկզբունքով ձեռնարկ եւ առ այդ պարտք կը դրուի յաջորդական վարչութիւններու վրայ հարկ եղած աշխատանքները թափել իրականացնելու զայն:

2.— Վերաշինական ձեռնարկը գրական ու հաստատ հիմերու վրայ դնելու համար հիմնել մասնաւոր անձեռնմխելի հիմնադրամ մը եւ Միութեան տարեկան հասոյթին 50 կամ 80%ը յատկացուի նոյն նպատակին:

3.— Այս բոլորը կ՚ընդունուի պայմանով մը սակայն.— Անունը պէտք է մնայ անփոփոխ (Վերաշինաց չկոչուի), նկատի ունենալով որ Միութեան անդամները կը պատկանին զանազան հոսանքներու: Անունի փոփոխութիւնը պատճառ պիտի ըլլար չատերու չէզոքացման, բաժանման եւ առ հասարակ ուժերու ջլատման: Միայն համախմբուած ուժերով է որ պիտի կրնայինք հայրենասիրական գործ մը կատարել:

Սակայն մեր Վերաշինականները չեն գոհանար: Կը պահանջեն Բարձր-Հայքի Հայր. Միութիւնը լուծել եւ կազմել Վերաշինաց անունով նոր Միութիւն մը:

Այս առթիւ Միութիւնը դարձեալ պաշտօնապէս կը յայտարարէ թէ մեր ընդհ. ժողովներու հասցէին ուղղըուած մեղադրանքը անհիմն է, ամէն ոք առաջարկին մօտեցած է յարգանքով եւ խնդիրը լրջութեամբ քննելյետոյ յայտներ է իր կարծիքը: Ժողովականներու բացարձակ մեծամասնութիւնը անիմաստ կը գտնէ Միութեան անունը փոխելու առաջարկը: Նկատի ունենալով նաեւ որ կան Միութիւններ որոնք առանց Վերաշինաց անունին ալ կրնան վերաշինական գործ կատարել, ինչպիսին է Արաբկիրի Հայր. Միութիւնը:

Այսուհանդերձ զանցառելի փոքրամասնութիւն մը գրգռուած արտաքին ազդեցութիւններէ, անունի հարցին կառչած չուզեց յարգել մեծամասնութիւնը: 10—14 հոգի դուրս ելած կազմեր են նոր Վերաշինաց մը եւ ինչպէս սովորութիւն է, իրենց գոյութիւնը ծանուցեր են կոչով մը:

Վարչութիւնը ցաւ ի սիրտ արձանագրելով քանի մը հայրենակիցներու այս անհամերաշխ ոգին, կը յայտարարէ մեր բոլոր հայրենակիցներուն թէ Միութիւնս կը մնայ հաւատարիմ իր ծրագիր-կանոնագրին եւ աւանդապահ ընդհ. ժողովներու մեծամասնութեան որոշումներուն:

Ուրեմն կը խնդրենք սոյն Միութիւններէն նկատի ունենալ վարչութեանս պաշտօնական յայտարարութիւնը եւ չարունակել իրենց փոխադարձ յարաբերութիւնները

Ի դիմաց Բ. Հ. Հ. Մ. Վարչութեան
Ատենապետ Վ. Վարդանեան
Ատենադպիր՝ Խ. Օհանեան

Ց. Գ.— Կը խնդրուի արտատպութիւն հայ թերթերէն արտատպել (մանաւանդ Ամերիկայի եւ Սուրիոյ մէջ):

ՄԱՄՈՒԼ

Հիմնականը

— • —

Պուքրէշի «Արարատ» [illegible] այս խորագրով խմբագրական մը մէջ (14 մարտ).

— «Չի բաւեր, զգածուիլ ու ցասումով լեցուիլ եւրոպացի այս կամ այն թշուառականին կողմէ հայ ժողովուրդի հասցէին ուղղուած ճախատիճներէն, — ինչպէս պատահեցաւ վերջերս, երբ Ժը Սուի Փարթու ֆրանսերէն թերթին մէջ երեւցաւ յօդուածագիր մը, Լիւսիէն Րըպաթէ, հայ ժողովուրդը նշաւակ դարձուց անպատմ յատկանիշներու, ցատուի ալիք մը սանձելով Ֆրանսայի բովանդակ հայ գաղութին մէջ:

Որպէսզի Լիւսիէն Րըպաթէները այդքան յանդուգն չդառնան՝ անհրաժեշտ է որ հայ ժողովուրդը ճախանձախնդիր ըլլայ [illegible] թօթափելու վրայէն Արեւելքէն եկած Եւրոպա տարած բարքերը, ու մանաւանդ զգուշանայ եւ պատճառել նիւթեկայ երկիրներու իշխանութեանց, տեղի չտալով որ եւ է ընթացքի, որ հայ տարրը յոռի ձեւով կը մատնանշէ օտար համրային կարծիքին:

Բայց աւելի հիմնականը կայ:

Որպէսզի մեր չուրջը տակաւ վերատեղծուի համակրանքի ալիք որ երբեմն կար, եւ հետեւաբար հայ ժողովուրդը խեղով չղիտուի օտարատեսչ այն մրճնոլորտին մէջ՝ որ երթալով կը խմորուի եւ կը հասունայ ամէն ժողովուրդի ծոցը, անհրաժեշտ է որ հայ ժողովուրդի դեկավար չրջանները, եւ մանաւանդ մտաւորականութիւնը ցաւման վայրկեաններու [illegible] յանեն հայ ցեղին լուսաւոր գիծերը մասնաւորելու եւ Լիւսիէն Րըպաթէներու կարկամեցնելու համար, այլ ձեռնարկեն կազմակերպուած աշխատանքի մը՝ օտար համրային կարծիքին հետ մշտական շփում մը պահպանելու համար:

Պէտք է օտարը հետաքրքրուած պահել մեզմով:

Ճիշդ է անցան ժամանակները՝ երբ ժողովուրդներու սիրտը զգայուն էր շատ, ու կրնային օտարները լացնել անոնց պատմելով քաղդերը զորս կրեցին թրքական [illegible] ռէժիմներուն տակ, ու այն [illegible] մարդասիրութիւնը որ [illegible] ժողովուրդի մը գրքէ կ'ելլէ: Այլ եւս անհնար է մարդոց գութը չարժել հայ կանանց ու մանուկներու կրած չարչարանքը պատմելով, ու ամէնէն [illegible] միսիօնարը անգամ այլ եւս ի վիճակի չէ օտար ամբոխներու սրտին բերել լարելու.

Բայց այն ոգիտութեան մէջ ուր կ'ապրին ազգերը, անտեղեակ այն զմայլելի գիծերուն զորս հանդէս բերած է մեր ցեղը դարերու ընթացքին, բարոյապէս հետք մը կը ձգեն յարատեւ շփումները օտար մտաւորականութեան հետ, եւ պայքարական լուսաբանութիւնները մամուլի բեմէն՝ հայ ժողովուրդի անցեալին, անոր հոգեկան արժէքներուն, եւ մանաւանդ մարդկային քաղաքակրթութեան անոր բերած նպաստին մասին:

Ու ատոր համար դիւրին է աւելիներ ու միջոցներ ստեղծել: Բաւական է որ մարդիկ պահ մը իրենց պզտիկ վէճերը մոռնան, ու զգան [illegible] մեկուսացումը ուր [illegible] վրայ է հայ ժողովուրդը: Աստուածաշունչին հայերէն թարգմանութեան 1500րդ դարադարձը, օրինակ, առիթ մըն էր [illegible] օտարները գիտնային թէ լեզուաւոր գաղութ մը մէջ երբ դեռ Եւրոպայի Ներկայ ժողովուրդներէն շատերը կը շրջէին վայրենութեան [illegible] մէջ, իր հոգեկան անկախութեան համար տենդոտ ժողովուրդ մը ի[illegible] որ գիծ ստեղծեց մարդկային քաղաքակրթութեան մէջ եւ այդ գիծը անշեղ տարաւ [illegible] դար, տոկալով ու տենչալով, բայց եւ լոյս ցանելով իր կոխած տեղը»:

ՄԱՐԶԱԿԱՆ ԿԵԱՆՔ

ՖՐԱՆՍԱ-ԳԵՐՄԱՆԻԱ ՄՐՑՈՒՄԸ

Ինչպէս գրած էր «Յառաջ», մարտ 17ին, կիրակի Փարք տէ Փրէնսի մարզադաշտին վրայ տեղի ունեցաւ Ֆըրանսա-Գերմանիա միջազգային երրորդ ֆութպոլի մրցումը, նախաձեռնութեամբ Ֆրանսայի Ֆութպոլի Դաշնակցութեան:

Փորթ Սէն Քլուի եւ Փորթ Օթէյլի մէթրոները, օթօպիւսները եւ թրամվէները հազարաւոր ժողովուրդ կը փոխադրէին դէպի դաշտ: Իսկ օթօներու հաշիւը չկար. այնպէս որ դէպի դաշտ խուժող ժողովուրդը չատ դժուարութիւն կը քաշէր ճամբայ մը գտնելու համար:

Օրեր առաջ տոմսակները ծախուած ըլլալով, չատեր յուսախաբ ետ դարձան, որովհետեւ ոստիկանութիւնը դէպի դաշտ տանող ճամբաները գըրաւած էր եւ միայն տոմսակ ունեցողներուն թոյլ կու տար: Փախչիլը անհնար էր: Դեռ առաջին անգամն է որ Ֆրանսայի մէջ տեղի ունեցող միջազգային մրցումի մը պահուն ոստիկանութիւնը այսպիսի արտակարգ միջոցներու կը դիմէր, որ եւ է անախորժ դէպք կանխելու համար:

Ժամը ճիշդ 2ին, 32է չափ գերմանական օթօքարեր, որոնք հանդիսատեսներ բերած էին Գերմանիոյ զանազան քաղաքներէն իրենց ազգային խումբը քաջալերելու համար, հանդիսաւոր մուտք գործեցին դաշտ եւ իրենց յատկացուած աթոռները գրաւեցին:

Դաշտին մեծ դրան վերեւ ֆրանսական գոյն դրօշակներուն մէջտեղ կը ծածանէր հիթլէրական դրօշը:

Մրցումին ներկայ էին 45.000 հոգի, որոնց մէջ մարմնակրթանքի եւ առողջապահական նախարարները, Փարիզի գերմանական դեսպանը եւ [illegible]տիկներ, ղեկավարական պաշտօնէութիւնը, ծերակուտականներ, երեսփոխաններ, գինուորական եւ քաղաքական անձնաւորութիւններ, [illegible] թերթերու տնօրէններ եւ մարզական թղթակիցներ:

Դաշտին մէջ զետեղուած էին նաեւ երկու ձայնասփիւռ գործիք, մէկը՝ Ֆրանսայի եւ միւսը՝ Գերմանիոյ համար, [illegible]

[illegible] ներու մէջ: Նոյն վայրկեանին զինուորական նուագախումբը սկսաւ հնչեցնել գերմանական եւ ֆրանսական քայլերգները:

Դատաւոր Գ. Գաչքրթ սուլեց: Երկու խումբերու խմբապետները՝ ֆրանսականը՝ բերդապահ Ալէքս Թէպօ, իսկ գերմանականը՝ վերջապահ Կրամլիխ, իրարու քով գալով ողջագուրուեցան, եւ փոխադարձաբար յանձնեցին մէկ մէկ ծաղկեփունջ: [illegible] գործիքները ու թերթերու լուսանկարիչները գործի լծուած էին այս տեսարանին առջեւ.

Ժամը 3ը քառորդ անցած խաղն բացաւ Ֆրանսական ազգային խումբին յարձակողականով: Երկու կողմի խաղացողները գործի էին լծուած, իրար ջախջախելու, բայց անօգուտ: Ճիշդ քսան վայրկեան ֆրանսական խումբը բուռն յարձակողականով մը պաշարեց գերմանական բերդը: Գերման երկու վերջապահները եւ բերդապահը Ժաքօպ, բոլոր յարձակումները ետ կը մղէին: Գնդակը մէկ բերդէն միւս բերդ տարուբերուելէ յետոյ, գերման յառաջապահները արագ վայրէջքով մը մօտեցան Ֆրանսական բերդին եւ վերջապահներ Վան Տօրէնը եւ Մաթէլը չուարեցնելով, իսկ բերդապահ Ալէքս Թէպօ ալ իր տեղէն հեռանալով, գերմանական կեդրոնի յառաջապահ Քօնէն ոտքի թեթեւ հարուած մը զարկաւ եւ առաջին խաղամասի 37րդ վայրկեանին նշանակեց առաջին նշանակէտը:

Ֆրանսացիները ուզեցին խաղը հաւասարեցնել, բայց իրենց ճիգերը միշտ ի զերեւ կ՚ելլէին, որովհետեւ Գերմանացիները միշտ փոքրիկ փասերով եւ զօրաւոր չփեթերով գնդակը ետ կը դրկէին: Ու այսպէս չարունակուելով առաջին խաղամասը լրացաւ 0ի դէմ 1 կէտով ի չահ գերմանական խումբին:

Տասը վայրկեան դադարէ վերջ, երկու խումբերը նորէն մուտք գործեցին դաշտ: Այս անգամ յարձակողականը սկսաւ գերմանական խումբը: Գնդակը միշտ մէկ բերդէն միւսը կը նետուէր առանց որ եւ է արդիւնքի: Երկու կողմի յառաջապահները սկսան յոգնութեան նշաններ ցոյց տալ: 17րդ վայրկեանին գերմանացի յառաջապահները արագ վայրէջքով մը մօտեցան Ֆրանսական բերդին եւ Էլէնէրի փասին վրայ Քօպիէրքի զօրաւոր եւ արագ վայրէջքով մը նշանակեց երկրորդ նշանակէտը:

Խաղը նոյն թափով կ՚ընթանար: 32րդ վայրկեանին Ֆրանսացիները գերմանացի վերջապահներուն սխալ մէկ չարժումէն օգտուելով Պէքի մէկ փասին վրայ Ցուհարթ գլուխի հարուածով մը նշանակեց առաջին կէտը:

Այս կէտէն քաջալերուելով, Ֆրանսացիները սկսան բուռն յարձակողականի, բայց միշտ ալ ընդդիմութեան հանդիպեցան գերմանացի բերդապահին եւ վերջապահներու առջեւ: 40րդ վայրկեանին գերմանացի յառաջապահները սկսան ցոյց տալ իրենց ճարպիկութիւնը եւ մօտենալով բերդին, Հոֆման նշանակեց 3րդ եւ յաղթական կէտը: Դեռ խաղը լրանալու հինգ վայրկեան կար: Երկու կողմերը միշտ յարձակողականի վրայ էին: Բայց Ֆրանսացի յառաջապահները չատ մը առիթներ փախցուցին:

Խաղը հազիւ վերջացած, ժողովուրդը խելայեղօրէն ծափահարել սկսաւ: Ընդհ. հասոյթ եղաւ 624.361 ֆրանք, ինչ որ անօրինակ է:

ՀՐԱՆՏ ՍԱՐԳԵԱՆ

ԿՐԵՏԷՆ ԻՆՉՈ՞Ւ ՔԱՐՈՏ Է

— o —

Կրետէ կղզիի բնակչութիւնը սերունդէ սերունդ կ՚աւանդէ հետեւեալ հէքեաթը —

«Աստուած երբ աշխարհը ստեղծեց, պարկի մը մէջ դրաւ ծաղիկներ ու քարեր ու գնաց աշխարհի վրայ ցանելու զանոնք: Ծաղիկները երջանկութեան խորհրդանշանն էին, հրճուանքին ու բարեկեցութեան: Իսկ քարերը, ընդհակառակն, կը խորհրդանշէին դժբախտութիւնը, արկածները, ցաւ: Երբ Աստուած Կրետէ կղզիին վրայ կը յածէր, բացուեցաւ իր գոտիին այն ծայրը, ուր քարեր դրուած էին ու ամէնքը թափեցան ու կուտակուեցան Կրետէի մէջ:

Ահա թէ ինչու դժբախտութիւնը երբեք պակաս չէ Կրետէի գլխէն»:

ԷՋ ՄԸ ՀԱՅԱԶԳԻՆ ՍԱՐՍԱՓՆԵՐԷՆ

Ա՜Խ, ԼԵԶՈՒԴ ՈՒՏԵՄ, Լ՛ԵԶՈՒԴ

Աստուն, տունէն մեկնելու ատեն, ախոռը մաքրած էի, բայց ժամանակ չէի ունեցած աղբը թափելու: Ծուլով եզներուն կերը ալէ վերջ, աղբը թափեցի: Խաթունիս հրամանին վրայ մէկ «տէջօնիմ» ալ ջուր բերի ատան համար եւ կէս փոր հացս ուտելէ վերջ, խաթունէս խնդրեցի որ այս իրիկուն կ՚ուզեմ մայրիկս տեսնելու երթալ, արդէն բոլոր գործերս լրացուցած եմ: Խաթունս չմերժեց: Ծունկս բռնած, չուտով մօրս քով հասայ, որ երկու եղբայրներուս նման, Թուրքի մը կը ծառայէր: Մութը պատած էր արդէն, երբ մայրիկիս քով հասայ: Անծանօթին պատմութիւնը ըրի եւ հարցուցի մայրիկիս թէ լուր մը ունի՞, քանի որ ինքը գիւղ կը գանուէր: Ցայտնի էր արդէն, որ լացած էր ու դեռ աչքերը թաց...

— Ա՜խ, եավրուս, պատասխանեց մայրիկս ու սկսաւ պատմել.— Ես ըսօր գիւղը չէի: Օխչաբը տարած էի չայլին թարաֆը արծելու: Մէյ մալ տեսայ քի գեղէնփաթօթի մը փըթաւ: Ու քիչ մը ետքը տեսայ որ երկան պոյով մէկը կու փախչի, Ախպարախարմաններուն ճամբով: Գեղացիք ետեւէն թափած էին, պոռալով կու վազէին.— «Կեավո՛ւրը, կեավուրը փախաւ...»: Ձիմենող ու ճաղը վերնող,— ախ մարը բրինքը կապէ հոդը դնէ... Խաթունըրին տղան՝ Սըլօն, ըմմէնէն էշին կու վազէր կացցին մի բեճին վրայ... ախ հասնելու վրայ էր, ու ընդին կործեցան, ալ չի տեսայ: Մեկալները ալ ղանակ, փետատ, թի առած կու վազէին: Խաթուն գրլխն չիմարդ ինծի պոռաց. — Նէյէ, նէյէ, սուլթան, կեավուրը ինտոր կու փախչի...: Ու ես ալ ընդին չի նէյեցայ, պաշլայեցի լալ...:

Քիչ մը ետքը՝ ետ եկան, ու տուն գացին, «կեավուրը մեռցուցինք» պոռալով: Ախ եավրուս, տեսնէիր գաւալլուն, ինտոր կու փախչէր... ըմմը, նորէն բաներ ըն...

Պատմութիւնը այսպէս չլացնելէ վերջ, մայրիկս սկսաւ նորէն լալ: Տաք արցունքի կաթիլները հատիկ-հատիկ կը գլորուէին այտերն ի վար:

×

Մէկ օր վերջ տեղեկացայ խաթունիս աղջիկէն, թէ ինչպէս գիւցած էին Հայ ըլլալը:

Հազիւ երկու տուն հանդիպած՝ եւ հասած երրորդին՝ խաթուն Զէյնեպ տունը, այս կինը կը կասկածի եւ կը հարցնէ.— «Դուն կեավուրի կը նմանիս, ճիշդ խօսէ»: Անծանօթը անմիջապէս, «Էլհէմ տուրուհլա Միւսլիման եմ» կը պատասխանէ: Բայց անօգուտ, չի հաւատար քանը... Ու ետեւէն դուրս ելլելով ձայնը կը ձգէ գիւղին մէջ.

— Գիւղը կեավուր մտած է, հասէք չուտ, կը փախչի հա

Անծանօթը չուտով կծիկը կը դնէ, ու գիւղէն դուրս ելլելով կը սկսի փախչիլ: Բայց գիւղացիները չուտ կը լսեն հաւարը, եւ գիւղէն դեռ չհեռացած կը սկսին ետեւէն վազել: Ուժասպառ ըլլալով, հազիւ կէս ժամ մը միայն կրնայ վազել, եւ ահա մարդ-գազանները կը հասնին, ու կացինի հարուածներուն տակ գլուխը ջախջախելով ձորի մը մէջ անկենդան կը ձգեն:

Դիակին չուրջը, սեւ ուրուրները օրերով պար բռնեցին օդին մէջ...

ՆԵՐՍԷՍ Գ. ԽԱՉԻԿԵԱՆ

(Վերջ)

եռոյն կը կազմեն իրական վերագինում մը։ Մենք սպունգով սրբեցինք Լոզանի պայմանները (հատուցում), եւ դեռ երէկ մէկ ժամ իսկ չընկրկեցանք Սարի հանրաքուէին առջեւ։ Գերմանիա կը մոռնայ այս բոլորը։ Մեծ ժողովուրդ մը ի՞նչպէս կրնայ ապացուցանել գործակցութեան անկեղծ բաղձանք մը, այսպէս խեղաթիւրելով պատմութիւնը։ Պարտաւորիչ զինուորութեան ծանրակշիռ ո-րոշումը տալով, Գերմանիա այլեւս միայն ֆրանքեւգերման խնդիր մը չէ որ կը յարուցանէ, այլ եւ վտանգի կ'ենթարկէ խաղաղութիւնը »։

Պ. Ֆլանտէն յետոյ երկարօրէն բացատրեց թէ ինչո՞ւ կառավարութիւնը կը նախընտրէ առժամապէս երկարաձգել զինուորութեան շրջանը, փոխանակ մէկ անգամէն երկամեայ զինուորութիւն պահանջելու։ « Եթէ պատահի որ խաղաղութեան շող մը ծագի երկրի վրայ», զինուորութիւնը պիտի կրճատուի առանց դիմելու ծերակոյտի եւ երեսփ. ժողովի տաժանելի ձեւակերպութեանց»։ Կառավարութիւնը նախընտրեց տալ որոշում մը որ միայն մէկ անգամ պիտի ներկայացուէր խորհրդարանին։ Այս կերպով կը կարծէ աւելի լաւ ծառայած ըլլալ ազգային պաշտպանութեան, քան անձնատուր ըլլալով խորհրդարանական անվերջ վիճաբանութեանց։ Մենք պէտք է կրկին եւ ուշադրութեամբ կարդանք գերմանական յայտարարութիւնը պարտաւորիչ զինուորութեան վերահաս-տատման մասին.-որովհետեւ այդ պաշտօնագիրը մէջտեղ կը դնէ տեսակէտ մը որ եթէ ընդունուի, պիտի ծառայէ ոչնչացնելու Ազգերու Դաշնակցութեան հաստատած խաղաղասիրական գործը։ Ֆրանսա բաւական զօրաւոր է ինք-զինքը պաշտպանելու, եւ ի հարկին իր զինակցութիւններով պաշտպանելու, բայց Եւրոպայի մէջ կան շատ մը տկար ազգեր որոնց գոյութիւնը պիտի վը-տանգուի, եթէ թոյլ տանք որ ուժի քաղաքականութիւնը յաջորդէ օրէնքի քա-ղաքականութեան։ Ֆրանսա կ'ատէ պատերազմը։ Ամէն միջոց ձեռք պիտի առ-նուի, պահպանելու համար խաղաղութիւնը »

Վարչապետը իր ճառը վերջացուց խանդավառ կոչ մը ուղղելով հայրենա-սիրութեան եւ համերաշխութեան։ « Զափէն աւելի երկար տեւեց տեսակ մը «տիլեթանթիզմ» այս երկրին մէջ, գեղապաշտութիւն մը որ կը ժխտէ հայրենիքի գաղափարը։ Կը բաւէ՛, կը բաւէ՛։ Վերստին թրծենք եւ վերստեղծենք ազգային ոգի մը։ Ֆրանսա շրջապատուած է ազգերու թափորով մը որ իրեն պիտի միանայ ապահովելու համար իրաւունքի եւ արդարութեան յաղթանակը, եթէ հնչէ վտանգի ժամը։ Ցուցանք թէ այդ վտանգին առաջքը պիտի առնուի։ Մենք կ'ուզենք որ Ֆրանսա միաձայնութեամբ կամք յայտնէ իր նիւթական եւ բարոյական բոլոր միջոցները տրամադրելու խաղաղութեան դատին»։

A. B. C. ՇԱՐՔԸ ՎԵՐՋԱՑԱՒ

Աշխատանքի նախարարութիւնը կը ծանուցանէ թէ վերջացած են գործադուլները այն օտար աշխատանոցներուն որոնց մականունները կը սկսին A. B. C. տառերով։ Գործաւորները հաղորդուած են քաղաքին համապատասխան իշխանութեանց, որպէսզի յանձնուին ենթականերուն։

ԶԱՆԱԶԱՆ ԼՈՒՐԵՐ ՔԱՆԻ ՄԸ ՏՈՂՈՎ

ԵՈՒՆԱՍՏԱՆԻ դահլիճը վերակազմուեցաւ, մէկ – երկու նախարարներու փոփոխութեամբ։ Բոլորն ալ հակավենիզելոսեան են։ — Քաղաքապետութիւնները իրարու ետեւէ կը փոխեն փողոցներու անունները, բոլոր «Վենիզելոսները» վերածելով Ցալտարիսի, Քոնտիլիսի, նոյն իսկ Կոնտարիսի (գնդապետ)։ — Պ. Վենիզելոս Փարիզ կը սպասուէր երէկ։

5000 ՍԵՒԱՄՈՐԹՆԵՐ կատաղի կռիւի մը բռնուեցան ոստիկանութեան հետ, Նիւ Եորքի Հարլէմ թաղին մէջ։ Հետեւանք,— 150 վիրաւոր եւ 200 կալանաւոր։ Շարժման մէջ դրուած էին 1000—1500 ոստիկաններ եւ քաղաքապահներ, արտասովոր ուժերով։

ԿԱՏԱՂԻ ԿՌԻՒ մըն ալ Ռումանիոյ մէջ տեղի ունեցաւ, գնչուներու եւ 130 գիւղացիներու միջեւ։ Չորս հոգի սպաննուեցան եւ 40 հոգի վիրաւորուեցան։

ՄՈՍԿՈՒԱՅԻ գիշերային ոստիկանութիւնը 40 առ հարիւր աւելցաւ եւ հեծեալ ոստիկաններ ալ շարժման մէջ դրուեցան, զսպելու համար անապաստան մանուկներու չարագործութիւնները, որոնք մեծ չափերու հասած են։ Անցեալ օր 17—18 տարեկան մանուկներ բռնացան պղրոցական աղջկան մը վրայ եւ երբ դիմադրեց, սպաննեցին զայն, Մոսկուայի բանուկ մէկ պողոտային վրայ։ Թերթերը ուրիշ վրդովիչ դէպքեր ալ կը յիշեն, խիստ միջոցներ պահանջելով

ՀԱՅ ԼԵԳԷՈՆԱԿԱՆ ՄԻՈՒԹԻՒՆ

== o = -

Մարսէյլի եւ շրջակայքի լեգէոնական միութեան ընկերները ընդհանուր ժողովի կը հրաւիրուին այս կիրակի, կէսօրէ վերջ, ժամը 3ին, Bar de la Poste*ի մէջ,* 2, Rue Colbert*, օրակարգ՝ օրուան հոգերը։*

Ընկերներ,

Մարսէյլ եւ շրջակայքը բնակող բոլոր լեգէոնականները անխտրապահօրէն պէտք է բոլորուին միութենէս շուրջ։ Մեր թիւը հասած է 100ի։ Կը կարծենք թէ 50 ընկերներ առնուազն չեն պատասխանած մեր կոչերուն։ Ներկայիս կոչ կ'ընենք իրենց անդամակցութեան անդամագրուելու, այս կիրակի ներկայ ըլլալով ժողովին կամ դիմել չորեքշաբթի իրիկունները ժամը 7ին, միութեանս հաւաքատեղին, 59, Rue Bernard du Bois*։ Մուտքի գրամ չգանձուիր։ Անդամավճար՝ ամիսը 1 Ֆր.։*

Կ'ՈՒԶՈՒԻ

Կ'ՈՒԶՈՒԻ հայ գործաւոր մը Փարիզի արուարձանի մը մէջ պարտիզպանութեան, պահապանութեան եւ քիչ մըն ալ տնական գործերու համար։ Անմիջապէս դիմել Maison Nichan (Epicerie), 38, rue de Bellefond. Paris (9).

Հ. Յ. Դ.

Փարիզ

ՍԱՐՍԷԼԻ «Հրայր» խումբի ժողովը վաղը, Շաբաթ երեկոյ ժամը Ցուկէօրին ընկեր Գ. Երանեանի բնակարանին մէջ։ Խիստ կարեւոր օրակարգ։

Գաւառ

ԼԻՈՆԻ «Վարանդեան» Կոմիտէն ընդհ. ժողովի կը հրաւիրէ բոլոր ընկերները այսօր Ուրբաթ երեկոյ ժամը 8.30ին, 181 Գուր Լաֆայէթ, Զարդարեան Գրադարանին մէջ։

ՓՕՆ Տ'ՕԳՆԱՅԻ «Կարին» ենթակոմիտէն ընկերական ընդհ. ժողովի կը հրաւիրէ բոլոր ընկերները այս Կիրակի կէսօրէ վերջ ժամը 2ին Գրադարանի սրահին մէջ։

Կը խնդրուի Սէն Փիէռի «Վրէժ» խումբի ընկերներէն, որոշուած ժամուն ներկայ ըլլալ։ Կարեւոր օրակարգ։

ՓՐԻՎԱՑի եւ Շրջանի «Յառաջ» խումբի ընկերները ժողովի կը հրաւիրուին վաղը Շաբաթ կէս օրէ վերջ ժամը 2ին Շալաժոնի մէջ։

ՍԷՆ Թ'ԷԹԻԷՆԻ «Անտօք» ենթակոմիտէի ընդհ. ընկերական ժողովը այսօր Շաբաթ երեկոյ ժամը 8ին «Դուրեան» Գրադարանը։

ՎԻԷՆԻ կոմիտէն ընկերական ընդհ. ժողովի կը հրաւիրէ իր շրջանի բոլոր ընկերները, վաղը շաբաթ իրիկուն ժամը 7.30ին, «Զուարթ» Ակումբին մէջ։ Կը խնդրուի ներկայ ըլլալ ճիշդ ժամանակին։

Հ. Յ. Դ. ՄԱՐՍԷՅԼԻ ՇՐՋԱՆԱՅԻՆ ԿՈՄԻՏԷԻ ԺՈՂՈՎՆԵՐԸ

Ընկեր կարօ *ենթակոմիտէի ընկերահամակրական դասախօսութիւնը տեղի կ'ունենայ այս Կիրակի կէս օրէ վերջ ժամը 3ին ընկեր Ս. Պօյաճեանի ագարակը (Դրօշակի Տան մէջ)։ Կը խօսի ընկեր* Ազգին։

Նոյն ենթակոմիտէի ընկերական ժողովը նոյն օրը ժամը 6ին։

Համազասպ խումբի ընկերահամակրական դասախօսութիւնը այս Կիրակի կէս օրէ վերջ ժամը 3ուկէսին։ Կը խօսի ընկ. Հ. Ծէրէնկիւլեան։

ՅՈՒՇԱՏԵՏՐ

ՖՐ. Կ. Խաչի Փարիզի մասնաճիւղը ընդհ. ժողովի կը հրաւիրէ իր բոլոր անդամ - անդամուհիները եւ համակիրները վաղը Շաբաթ կէս օրէ վերջ ժամը 3ին Օր. Ֆէրմանեանի բնակարանին մէջ, 11 րիւ տը լ'Էգօլ տը Մէտըսէն, Փարիզ (6)։ Մէթրօ Օտէօն։

ՓԱՐԻԶԻ Առաքադաշի Հայրենակց. *Միութիւնը ժողովի կը հրաւիրէ իր բոլոր անդամները այս Կիրակի առաւօտ ժամը 10ին, 40 Րիւ տը Պէլվիլ, մէթրօ Պէլվիլ։ Խիստ կարեւոր օրակարգ։ Ներկաներու թիւը մեծամասնութիւն պիտի համարուի։*

Կ. ԽԱՉԻ ԻՍԻԻ մասնաճիւղի ժողովը այսօր Ուրբաթ երեկոյ ժամը 8.30ին իր գրասենյակին մէջ։ Կարեւոր օրակարգ։

ՄԱՐՍԷՅԼԻ Բարձր-Հայքի Հայր. Միութեան ընդհ. անդամական ժողովը այս Կիրակի կէս օրէ վերջ ժամը 2.30ին Grand Bar du Printemps, 44 Bld. de la *Paix*: *Կը խնդրուի գործօն եւ օժանդակ անդամներէն անպայման ներկայ ըլլալ այս կարեւոր ժողովին։ Օրակարգ.— Միաձեւայ բարոյական եւ նիւթական հաշուետուութիւն, գիւղայց զարծարգելութեան ամբիւ մեր ունեցած գործունէութեան մասին, ընտրութիւն նոր վարչութեան եւ ընթացիկ հարցեր։*

ՄԱՐՍԷՅԼԻ Բալուի Հայր. Միութեան անդամական ժողովը այս կիրակի երեկոյ ժամը ճիշդ 8ին, Րիւ Փէթիթ Մաչի, Սալոն Մասիսի մէջ։ Խիստ կարեւոր օրակարգ։ Կը խնդրուի բոլոր անդամ և ոչ-անդամ հայրենակիցներէ անպայման ներկայ գտնուիլ։

Le Gérant: H. STEPHAN

17, Rue Damesme, PARIS (13)

Imprimerie A. DER (AGOPIAN)

«ՅԱՌԱՋ»Ի ԹԵՐԹՕՆԸ (48)

ԽԱՉԱԳՈՂԻ ՅԻՇԱՏԱԿԱՐԱՆԸ

Գրեց՝ ՐԱՖՖԻ

— Մուրատ, ասաց նա,— ունե՞ս քեզ մօտ որ եւ իցէ դէնք։

— Մեծ դանակս մօտս է։

— Այդ բաւական է, ասաց նա շտապով։— Ես գնում եմ, դու այդ յիմարի պարանոցը կը կտրես... գլուխը կը բերես քեզ հետ... իսկ մարմինը կը թողնես այստեղ... այդ արկղը եւ խանութի կողպէքը կը կոտրես... դուռը կիսաբաց կը թողնես... ես գընում եմ քո արքի մօտ... այնտեղ կը սպասեմ քեզ ....

Այդ խօսքերը այնպիսի արագութեամբ արտասանեց նա, որ ես ժամանակ չգտայ բացատրութիւն պահանջելու։ Վստահ լինելով, որ իւր պատուէրները ճշդութեամբ կը կատարուեն, այլեւս չսպասեց պատասխանի, Ասկէրի շորերը հագաւ եւ հեռացաւ։

Երեւում էր, որ Ասկէրը սպասաւորութեան մէջ բաւական վարժուած էր։ Տան բոլէ չանցած, ղահուէի լիքը գաւաթները մատուցարանի վրայ դրած, ներս բերեց։ Տեսնելով իւր տիրոջ բացակայութիւնը, հարցրեց նա.

— Ո՞ւր գնաց աղան։

— Դրացի խանութից կանչեցին նրան, շուտով կը վերադառնայ, պատասխանեցի ես։

Ասկէրի սէրը այն աստիճան վառուած էր դէպի ինձ, որ մի առանձին մտերմութեամբ առեց ղահուէի գաւաթներից մէկը եւ խնդրեց խմել։ Երբ վերջացրի, իսկոյն մատուցեց քաւոր Գեորգի սոսկալի պատուէրը։ Ի՞նչ պէտք էր անել։ Ես մնացել էի շուարած։ Մի միթէն, անորոշ զգացմունք ներսից տանջում էր ինձ։ Գուցէ դա հանգած խղճի մի փոքրիկ կայծը լինէր, որ դեռ վառ էր մնացել իմ սրտում։ Երբեք եւ ոչ մի ժամանակ ես այնպէս կանգ չէի առել եղեռնագործութեան առջեւ, որպէս այդ բոպէում։ Կեանքից զրկել մի անմեղ մարդու, դա սարսափելի չարագործութիւն էր։ Եւ ինչի՞ համար, ի՞նչ էր արել նա։ Բայց մի՞թէ ղահիճը իրաւունք ունի քննելու, մի՞թէ իրաւունք ունի խղճալու։ Ես դահիճ էի, ես մի կոյր, անմիտ գործիք էի։ Հրամայում էին մորթել, պէտք է մորթէի։

Ես կանգնեցի։ Ասկէրը տեսնելով, որ մենք մենակ ենք, երախտագէտ սիրտը այլեւս չհամբերեց։ Նա մօտեցաւ, գրկեց ինձ, եւ իւր կրծքի վրայ սեղմելով, ասաց.

— Ախ, դու որքան լաւ մարդ ես, շատ լաւ մարդ. Աստուած քեզ բարի տայ։ Եթէ ինձ այդ աղայի մօտ չբերէիր ես սովից կը մեռնէի։

— Դարձեալ կը մեռնես... պատասխանեցի ես, եւ դանակը ցցուեցաւ նրա կոկորդի մէջ..

Խեղճը դողդողաց եւ գլորուեցաւ ...

Ես ամենայն ճշդութեամբ կատարելով իմ վարպետի պատուէրները, հեռացայ, ինձ հետ տանելով ողորմելի Ասկէրի կտրած կատարը։

Գալով քաւոր Գեորգի մօտ, հարցրի.

— Ի՞նչ պէտք է անել այդ գլխի հետ։

— Զարդիր, տուր արջին, թող ուտէ։

Ես կատարեցի եւ նրա վերջին հրամանը։

Քաւոր Գեորգը այրեց Ասկէրի շորերը, որ հագնելով դուրս էր եկել իւր խանութից, եւ կրկին հագաւ իւր արջ պար ածողի մուշտակը։

Միւս առաւօտ նա ուղարկեց ինձ փողոցը, տեսնելու, թէ ինչ ձայն կայ։ Դեռ նոր էին ուշադրութիւն դարձրել խանութի կոտրած կողպէքի վրայ, դեռ նոր էին գտել մորթուած դիակը եւ դոհարների խորտակուած արկղիկը։ Ոստիկանութիւնը շրջապատել էր խանութը, ոչ ոքին չէին թողնում մօտենալ։

— Ի՞նչ է պատահել, հարցնում էին մարդիկ միմեանցից։

— Այս գիշեր խորասանցի հարուստ ակնավաճառի գլուխը կտրել են, բոլոր գոհարները տարել են, լինում էր պատասխանը։

— Աստուած պատժեց նրան, ամբողջ խի մէջէն լսւելի եղաւ մի ձայն,— այս գիշեր նա վաճառեց ինձ քանի հազար ղուրշի կեղծ գոհարներ...։

Ոստիկանութիւնը իսկոյն կալանաւորեց այդ մարդուն։ Դա երիտասարդ թուխարեցին էր։

Վերադառնալով քաւոր Գեորգի մօտ, ճանապարհում զանազան մըտածութիւններ պաշարել էին ինձ։ Ես հասկանում էի, թէ ինչ նպատակով խաղացուեցաւ այդ ամբողջ դրաման։ Ես հասկանում էի, որ խեղճ Ասկէրին խորասանցի ակնավաճառի հագուստի մէջ մորթել տալով, քաւոր Գեորգը կամեցաւ կորցնել իսկական ակնավաճառի (այսինքն իւր) հետքերը։ Բայց ես չէի հասկանում մի բան։ Իրաւ է, քաւոր Գեորգը, օգուտ քաղելով երիտասարդ թուխարեցու միամտութիւնից, վաճառեց նրան քանի հազար ղուրշի կեղծ գոհարներ։ Բայց ինձ յայտնի էր, որ նա սկզբում ցոյց էր տուել բոլորովին բնական գոհարներ, յետոյ բնականի փոխարէն ուեց կեղծը, արհեստականը, նմանները։ Այժմ գլխաւոր հարցը նրանումն էր, թէ ո՞րտեղից ունէր քաւոր Գեորգը այն բնական գոհարները, որ ուրիշ շատ մարդկանց վրայ եւս վաճառեց։

Մի անսպասելի դէպք եկաւ իմ յիշողութեան մէջ վաղուց մոռացուած անցքը, որ սկիզբն դրեց իմ դժբախտութեանը։ Ես յիշեցի այն աղետալի բանալին, որ գարունի աշակերտ եղած ժամանակս շինել էի քաւոր Գեորգի համար։ Ես յիշեցի նոյն բանալիով մի ամրոցի մէջ պահուած երկաթէ արկղի բացուելը եւ նրա միջից մեծ քանակութեամբ գոհարների եւ զանազան թանկագին իրեղէնների կողոպտուելը։ Ես յիշեցի վարպետիս կրած տանջանքները, նրա արհեստանոցի յարբունիս գրաւուիլը

Այդ բոլորը ինձ ասում էին թէ քաւոր Գեորգի այժմեան ակնավաճառութիւնը խորին կապ ունէր Գարսկաստանում մի ժամանակ կատարուած գողութեան հետ։ Ես յիշեցի մի այլ փաստ, որ բոլորովին հաստատում էր իմ ենթադրութիւնները։

(Շար.)

ՕՐԱԹԵՐԹ՝ ԱԶԳԱՅԻՆ, ՔԱՂԱՔԱԿԱՆ, ԳՐԱԿԱՆ

LE PREMIER QUOTIDIEN ARMENIEN EN EUROPE

HARATCH

(Fondé en 1925) :-: R. C. Seine 276.286

Directeur et Propriétaire : SCH. MISSAKIAN
Rédaction et Administration
ԽՄԲԱԳՐՈՒԹԻՒՆ ԵՒ ՎԱՐՉՈՒԹԻՒՆ

17, Rue Damesme, PARIS (13e)
Téléphone : Glacière 15 – 70

(ՈՐԹԻՒԵԿԻ ՀԱՄԱՐ՝ Métro : TOLBIAC)

ԲԱԺԱՆՈՐԴԱԳՐՈՒԹԵԱՆ ՊԱՅՄԱՆՆԵՐ,— ՏԱՐԵԿԱՆ ՎԵՑԱՄՍԵԱՅ ԵՌԱՄՍԵԱՅ

Ֆրանսա եւ գաղութներ	140 փրանք	70 փրանք	35 փր.
Անգլիա, Եգիպտոս, Զուիցերիա, Իտալիա	250 »	130 փրանք	—
Ամերիկա եւ ուրիշ երկիրներ	200 փրանք	100 փրանք	—

ՇԱԲԱԹ 23 ՄԱՐՏ SAMEDI 23 Mars 1935

11ՐԴ ՏԱՐԻ - 11e Année Nº 2761

Խմբագիր՝ ՇԱՒԱՐՇ ՄԻՍԱՔԵԱՆ

ԳԻՆ 50 ՍԱՆԹԻՄ

ԵՐԿՐՈՐԴ ԽՕՍՔ

ՍԱԳԵՐՈՒ ՃՂՃՂՈՒՔԸ

Դ.

Մեր կամկար հակառակորդները երբ «խաչակրութիւն» կը վերագրեն Դաշնակցութեան — անշուշտ հպա՛րտ են իրենց սառ—քինութիւններով, նոյն այդ ճակատին վրայ:

Թող իրարու ականջին փսփսան այդ երանութիւնը, իսկ մենք փորձենք վերլուծել իրականութիւնը

Սկիզբէն մինչեւ այսօր, «Հայաստանասէր»ները ուրիշ պար—ծանք չունեցան, այս ճակատին վրայ, եթէ ոչ բազկատարած սադ—մանադրութիւն: Նկուն եւ չոզոքորթ հպատակութիւն:

Կը յիշե՞ք որ անանք, իբրեւ առանձնաշնորհեալ «բարեկամ», որ եւ է հիմնական ծրագիր մատուցած ըլլան Երեւանի, իրաւունքներ յիշեցնելով եւ պարտականութիւններ սաանձնելով:

Կամ եթէ մտան զանազան յանձնառութեանց տակ, երբ եւ իցէ կրցա՞ն արդարացնել իրենց ուռուցիկ հաւաստիքներն ու յաւակնութիւնները

Ներգաղթի մասին վերջին աւետարեր լուրերը հրատարակուեցան 1931ի ամառը, չնդալից մանրամասնութիւններով, մանաւանդ երբ մեր մէջ կը գտնուէր Սահակ Տ. Գաբրիէլեան, Հայաստանի նախորդ վարչապետը (22 օգոստոս):

Ինչե՞ր, ինչե՞ր չլսեցինք այդ օրերուն: Թոյլ տուէք թարմացնել յիշողութիւնները, արտատպելով քանի մը հիմնական կէտեր:

Բարեգործականի Կեդր. Վարչութիւնը սեպտ. 4 թուակիր գեկոյցով մը հետեւեալ տեղեկութիւնները կը հաղորդէր Հայաստանի վարչապետին բերնով —

«Պ. Ս. Տէր Գաբրիէլեան անգամ մը եւս յայտարարեց թէ կառավարութիւնը որոշած է անմիջապէս ընդունիլ 6000 գաղթականներ, անոնց բնակութեան եւ աշխատութեան մասին արդէն կարգադրութիւններ եղած ըլլալով: Ցոյց յայտնեց որ 4000 գաղթականի համար եւս մինչեւ երկու երեք ամիս կարգադրութիւններ կ՚ըլլան թերեւս: Կառավարութիւնը, հաւատարիմ իր հայրենադարձ ծրագրին, ՔԱՂԱՔԱԿԱՆ ԵՒ ՏՆՏԵՍԱԿԱՆ ՆՇԱՆԱԿՈՒԹԻՒՆ ՈՒՆԵՑՈՂ ՈՐՈՇՈՒՄԸ ԿԱՑԱՑՈՒՑԱԾ Է ՄԻՆՉԵՒ ԵՐԿՈՒ ՏԱՐԻ ԸՆԴՈՒՆԻԼ 30,000 ԳԱՂԹԱԿԱՆՆԵՐ, ՈՐՈՆՑ ԱՊՐՈՒՍՏԸ ԱՊԱՀՈՎ Է, բայց առաջին խումբէն վերջ բնակարանի հարցին լուծումէն կախում պիտի ունենայ միւսներուն փոխադրութիւնը եւ տեղաւորումը: Վարչապետը յոյս ունի սակայն որ Հ. Բ. Ը. Միութիւնը, Հօկը եւ Հայրենակցականները պիտի յաջողին հնարաւոր ընծայել այս բանը, բնակարաններու շինութեան համար տրամադրելով գլխաւորաբար փայտ եւ փոխադրութեան միջոցներ»:

Արդիւ՞նքը.— 1931ի վերջերը առաջին կարաւանները կազմուեցան Յունաստանի մէջ: Ամբողջ մէկ տարուան ընթացքին փոխադրուեցան 6500–7000 հոգի (կլոր թիւով), որոնց հազարը Պուլկարիայէն:

Անկէ հետեւ,— դադար մը, որ կը տեւէ մինչեւ այսօր:

Այդ չորս կարաւաններուն փոխադրութեան համար, գումարներ տրամադրեցին Բարեգործականը եւ Նանսէնեան Գրասենեակը, իսկ չնչին տրամադրեց յունական կառավարութիւնը: Պուլկարիան ալ ընծայեց կարելի դիւրութիւնները:

Ցե՞տոյ,— սպասենք եւ յուսանք: Երեւան գործնական աջակցութիւն կը սպասէր արտասահմանէն: Կը պահանջէր դրամ եւ շինանիւթ, բնակարաններ շինելու համար: Կը պահանջէր հոգալ փոխադրութեան ծախսերը, որպէսզի կարենայ շարունակել «զանգուածային» ներգաղթը:

Եւ «Հայաստանասէր»ները ջլապինդ՝ ձեռնարկեցին գործի, փողով ու թմբուկով:

1933ի ամառը կազմուեցաւ չքնաղաշուք Ցանձնաժողով մը, Փարիզի մէջ, բնակարաններու շինութեան հիմնադրամ ճարելու համար: Այս առթիւ ալ խոհեմութիւն համարուեցաւ գործի հրաւիրել հատընտիր անդամներ, դուրս ձգելով Դաշնակցութիւնը:

Ցանձնաժողովը գունէ դուռ բնկաւ, եւ, մինչեւ 1934 օգոստոս ճարած էր մօտ ... 150,000 Փրանք:

Տեղեկութիւն չունինք թէ ի՛նչ աւելցած է այդ օրէն մինչեւ այսօր: Ապահովաբար ամբողջ գումարը ոչ իսկ 200,000ի կը հասնի, քանի որ թափը չատոնց կասած է:

Ամերիկան ալ ունէր Ներգաղթի Ցանձնախումբ մը, աւելի առաջ կազմուած:

Սեւ կատու անցած էր այդ շրջանի «Հայաստանասէր»ներուն միջեւ: Իրար ինկան ռամկավար, հնչակ, Հօկ, Բարեգործական: Մէկը միւսէն հաշիւ պահանջեց հրապարակաւ:

Եւ աստու մը հրատարակուեցաւ պաշտօնական հաշիւր, որ կ՚ըսէր.— 1932 մարտէն մինչեւ 1934 մարտ, երկու տարուան ընթացքին հանգանակուած է 6064 տոլար:

Այս գումարէն Հայաստան փոխադրուած է միայն 2930 տոլար, իսկ տեղին վրայ ծախսուած՝ 2824 տոլար, մնացեալը (310) դրամատուն դրուած ըլլալով ...

Այս յայտնութեան առջեւ, Ամերիկայի ռամկավարներուն օրկանը, «Պայքար», քունէն նոր արթնցած եւ խորապէս վրդովուած, կ՚աղաղակէր.

— «Մեր բաղձանքն է որ ներգաղթի ձեռնարկն ալ ազատուի արտասահմանի օգնութեամբ բնակարաններ շինելու պայմանէն..

«Քանի որ միլիոններ կը ծախսուին հայրենիքի տնտեսական եւ մշակութային զարգացման համար, ինչո՞ւ ներգաղթն ալ մաս չկազմէ վերաշինութեան ծրագրին եւ չօգտուի անոր համար բացուած պետական պիւտճէէն»: (9 օգոստ. 1934):

Վա՛յ, եթէ մենք յիշեցուցած ըլլայինք այս պարագան...:

Շ.

ՎԵՐՋԻՆ ԺԱՄ

ՄԷԿ ՕՐԷՆ ՄԻՒՍԸ ԿԸ ԲԱՐԴԱՆԱՅ ՔԱՂԱՔԱԿԱՆ ԿԱՑՈՒԹԻՒՆԸ

ՖՐԱՆՍԱ ՎՃՌԱՊԷՍ ԲՈՂՈՔԵՑ, ԻՏԱԼԻԱ ՊԱՐԶԱՊԷՍ ՑԱՒ ՅԱՅՏՆԵՑ

ԳԵՐՄԱՆԻԱ ԱՆԸՆԴՈՒՆԵԼԻ ԿԸ ԳՏՆԷ ԲՈՂՈՔԻ ՊԱՏՃԱՌԱԲԱՆՈՒԹԻՒՆՆԵՐԸ

Անգլիոյ դիրքը եւ Իտալիոյ զինուորական պատրաստութիւնները

Քաղաքական կացութիւնը աւելի կը բարդանայ մէկ օրէն միւսը: Ամփոփենք վերջին անցքերն ու լուրերը, առանց խորհրդածութեան:

Ինչպէս գրած էինք, Ֆրանսա բողոքագիր մը ուղղեց Գերմանիոյ, պարտաւորիչ զինուորութեան վերահաստատման դէմ: Քանի մը ժամ վերջը կը տրուէր նաեւ իտալական ծանուցագիրը, աւելի մեղմ: Գերմանիոյ արտաքին նախարարը, Ֆոն Նէօրաթ, երկու պաշտօնագիրներուն ծանօթանալէ յետոյ, միեւնոյն պատասխանը տուաւ երկուքին ալ: Ֆրանսական դեսպանին գիտել տուաւ թէ՝ բողոքագրին պատճառաբանութիւնը նկատի չառներ բուն կացութիւնը, հետեւաբար անընդունելի է Գերմանիոյ համար: Իսկ իտալական դեսպանին յայտնեց թէ Գերմանիա ստիպուած է մերժել եղած փաստարկութիւնները, քանի որ միւս պետութիւնները նկատի չառնելով զինաթափութեան խոստումները, չեն յարգած Վերսայլի դաշնագիրը:

Ի՞նչ կ՚ըսէ Ֆրանսայի բողոքագիրը: Ցայտնելէ յետոյ պարտաւորիչ զինուորութեան վերահաստատումը, գիտել կու տայ թէ այդ մասին տրուած որոշումները բացէ ի բաց հակառակ են Գերմանիոյ ստորագրած դաշնագիրներուն տրամադրութեանց: «Անոնք հակառակ են նաեւ 1932 դեկտեմբեր 11ի յայտարարութեան, որով գերմանական կառավարութիւնը ինքնաբերաբար կ՚ընդունէր թէ կարելի չէ Գերմանիոյ սպառազինութեանց իրաւունքի հաւասարութիւնը հաստատել առանց ընդհանուր ապահովութեան կարգուսարքի մը: Այս սկզբունքին ընթացք տալու համար կարգ մը փորձեր կատարելէ յետոյ, Ֆրանսական կառավարութիւնը, համախորհուրդ բրիտանական կառավարութեան հետ, կը կարծէր իր վստահութիւնը յայտնած ըլլալ գերմանական կառավարութեան, առաջարկելով ազատ բանակցութեան եղանակ մը, լիովին համապատասխանող անոր իրաւունքներու պահպանման, հաստատելու համար նոր պայմանագիր մը, ի կարգադրութիւն ապահովութեան եւ սպառազինութեան հարցին: Եւ գերմանական կառավարութիւնը կարծես կ՚արդարացնէր այս վստահութիւնը, ընդունելով այսպիսի եղանակի մը սկզբունքը: Մարտ 16ի գերմանական օրէնքին հրատարակութիւնը, որ տեղի ունեցաւ յանկարծ, առաջին բանակցութեան համար որոշուած թուականէն քիչ առաջ (կ՚ակնարկէ Սըր Ճոն Սայմընի այցելութեան), կը կազմէ նոր արտայայտութիւն մը այն տրամադրութեանց եւ մեթոտներու զորս գերմանական կառավարութիւնը կ՚ուզէ հակադրել իրեն եղած հաշտարար առաջարկներուն դէմ: Հետեւաբար, Ֆրանսական կառավարութեան առջեւ կը ներկայանան երկու գիտելի պարագաներ.— մէկ կողմէ, եւ իբրեւ ընդհանուր երեւոյթ, գերմանական կառավարութիւնը գիտակցաբար կ՚անտեսէ իրաւաբանական այն կենսական սկզբունքը թէ որ եւ է պետութիւն չի կրնար քանդել դաշնագրի մը պարտադրած յանձնառութիւնները, ոչ ալ փոփոխել անոր տրամադրութիւնները, առանց ստորագրող կողմերուն հաւանութեան եւ առանց բարեկամական համաձայնութեան մը: Միւս կողմէ, եւ մասնաւորապէս, ինքն իսկ փափաք յայտնելէ վերջ որ շահակից պետութիւնները լուսաբանեն առաջարկուած բանակցութեան տուեալները, գերմանական կառավարութիւնը գիտակցաբար ձեռք առած է ամէնէն նպաստաւորագոյն միջոցները, վտանգելու համար այդ բանակցութեան ճակատագիրը, կանխաւ եւ միակողմանի եղանակով մը խախտելով անոր էական նպատակները, կատարուած իրողութեան մը միջոցաւ:

«Հանրապետութեան կառավարութիւնը պարտականութիւն կը սեպէ բողոքի ամէնէն վճռական ձայնը բարձրացնել այն տնօրինութեանց դէմ, որոնց մասին այժմէն կը բանաձեւէ իր վերապահումները: Գիտակից՝ այն հաշտարար ճիգին զոր միշտ հետապնդած է կատարեալ ուղղամտութեամբ եւ միշտ նկատի առնելով գերման արժանապատուութիւնը, որպէսզի Գերմանիա լիովին մասնակցի Եւրոպայի ապահովութեան կազմակերպման, Ֆրանսական կառավարութիւնը ուրիշ բան չի կրնար ընել եթէ ոչ գերմանական կառավարութեան վրայ ձգել այսպէս յառաջ եկած անհանգստութեան պատասխանատուութիւնը եւ անոր հետեւանքները, այսինքն այն պարտաւորութիւնները զորս այս իրողութիւնը կրնայ դնել շահակից զանազան երկիրներու կառավարութեանց վրայ:

«Ֆրանսա իր մասին վճռած ըլլալով փնտռել միջազգային գործակցութեան բոլոր միջոցները, փարատելու համար այս անհանգստութիւնը եւ ապահովելու Եւրոպայի խաղաղութիւնը, պարտականութիւն կը համարի միւսոյն յայտարարել թէ հաստատօրէն վճռած է որ եւ է բանակցութեան համար նկատի չառնել միակողմանի որոշումներ որ տրուած են բռնաբարելով միջազգային յանձնառութիւններ»:

ԻՏԱԼԻՈՅ ՎԵՐԱՊԱՀՈՒՄՆԵՐԸ

Ինչպէս ըսինք, աւելի մեղմ է իտալական ծանուցագիրը: Ահաւասիկ ամփոփումը.—

«Իտալական կառավարութիւնը չի կրնար չյիշեցնել որ թէ 1935 յունուար 7ի համաձայնութիւններով (Հռոմ) եւ թէ փետրուար 3ին հրատարակուած անգլօ-ֆրանսական գեկոյցով կրկին հաստատուած էր հետեւեալ սկզբունքը.— Վերսայլի դաշնագրին Ե. գլուխը չի կրնար փոփոխուիլ միակողմանի գործողութեամբ: Իտալական կառավարութիւնը, որ իր մասին միշտ ցանկալի գտած է այդ գլուխին վերաքննութիւնը բանակցութիւններ կատարելով շահակից պետութեանց հետ, կատարեալ հաւասարութեան հիման վրայ, ընդունած էր այն սկզբունքը թէ գերմանական սպառազինութեանց խնդիրը պէտք է քննուի ընդհանուր բանակցութեամբ, ինչպէս որոշուած էր 1932 դեկտեմբեր 11ի յայտարարութեամբ: Այս եղանակը սկզբունքով ընդունուած էր նոյն ինքն գերման կառավարութեան կողմէ, անցեալ փետրուար 14ի գեկոյցով: Հետեւաբար, իտալական կառավարութիւնը պարտականութիւն կը սեպէ իր ամենալայն վերապահումները յայտնել գերմանական կառավարութեան տուած որոշման եւ անոր հաւանական հետեւանքներու մասին: Իտալական կառավարութիւնը միշտ ջանացած է Գերմանիան ալ կապել շահակից մեծ պետութեանց գործակցութեան, գրութիւն մը որ Գերմանիոյ համար լիովին կը ճանչնայ գերիշխան պետութեան մը իրաւունքներն ու պատասխանատուութիւնները: Ճիշդ այս նախընթացներուն համար է որ գերմանական կառավարութեան որոշումը մասնաւորապէս ծանր հանգամանք մը կը ստանայ, մանաւանդ նկատի առնելով իր պատճառած անստուգութիւնը՝ բոլոր երկիրներու մէջ: Իտալական կառավարութիւնը բազմաթիւ ապացոյցներ տուած է, նոյնիսկ վերջերս, միջազգային գործակցութեան իր որոշման մասին եւ այդ ուղղութեամբ ալ պիտի շարունակէ իր ջանքերը, որոնք կը համապատասխանեն ժողովուրդներու պահանջներուն եւ Եւրոպայի ընդհանուր համակեցութեան առաջադրութեանց: Բայց պարտականութիւն կը սեպէ յայտարարել թէ՝ ապագայ բանակցութեանց առնչութիւն պիտի կրնայ պարզապէս իբրեւ հաստատուած գոյավիճակ ընդունիլ այն ինչ որ սահմանուած է միակողմանի որոշումներով որոնք կը ջնջեն միջազգային հանգամանք ունեցող յանձնառութիւններ»:

Իտալիա ուղղեց պատրաստ պահել բանակը

Իտալիոյ պատերազմական նախարարութեան խորհրդականը, ուշադրաւ ճառ մը խօսեցաւ հինգշաբթի օր, երեսփ. ժողովին մէջ: Ակնարկելով միջազգային կացութեան եւ Գերմանիոյ վերազինման, յայտարարեց.— «Աչքը այսուհետեւ կրնայ ամբողջովին վստահիլ իր բանակին զօրութեան եւ արդիւնաւորութեան»: Այս ճառը ընդունուեցաւ բուռն ծափերով, որոնց կը մասնակցէր նաեւ Պ. Մուսոլինի: Խորհրդականը շատ աւելի կարեւոր յայտարարութիւն մը ըրաւ: Ցայտնեց թէ մէկզի դրած է զինուորութեան շրջանի կրճատման ծրագիրը: Կառավարութիւնը, նկատի առնելով ժողովուրդին թիւը եւ զինելու ազգի դրութիւնը, կը խորհէր 18 ամիսէն 12ի իջեցնել զինուորութեան շրջանը. բայց այժմ «քաղաքական եւ զինուորական կացութիւնը թոյլ չի տար արձակել 1913ի դասին զինուորները, որոնք պիտի արձակուէին յառաջիկայ շաբթու»:

Տրուած տեղեկութեանց համաձայն, Իտալիա սովորականէն աւելի զինուորներ պիտի ունենայ զէնքի տակ, 450.000էն մինչեւ 500.000, որոնց երկու զօրաբաժինները արեւմտեան Ափրիկէ ղրկուած են, բայց կրնան փոխարինուիլ գաղթավայրերու կամաւորներով:

Նոր եւ աւելի մանրամասն յայտնութիւններ Գերմանիոյ պատրաստութեանց մասին

»»» · · «««

ՕՐԱԿԱՆ 15 ՕԴԱՆԱՒ. ԵՐԵՔ ԱՄԻՍԷՆ 1500

Երեսփ. ժողովին զինուորական յանձնախումբը շատ կարեւոր եւ աղմկալից նիստ մը գումարեց առջի օր: Այս առթիւ լսուեցաւ պատերազմական նախարարը, զօր. Մորէն, որ շատ կարեւոր յայտնութիւններ ըրաւ: Հակառակ յանձնախումբի անդամներու բացարձակ լռութեան, թերթերը յաջողած են կարգ մը տեղեկութիւններ ստանալ

Այսպէս, համաձայն Զօր. Մորէնի յայտարարութեան, Գերմանիոյ գործարաններուն 70 առ հարիւրը այժմ շարժման մէջ դրուած են, սպառազինութեան ապահովելու համար: Կարգ մը գործարաններ գիշեր ցերեկ կը բանին, գնդացիր հասցնելու համար, բանուորական չորս խմբակներով, որոնց իւրաքանչիւրը կ՚աշխատի վեց ժամ: Ինչ կը վերաբերի քիմիական կազերու, Գերմանիոյ տարրալուծարանները կը գործեն բացարձակ գաղտնապահութեամբ: Ամենախիստ միջոցներ ձեռք առնուած են լրտեսութեան դէմ: Գերմանիա օրական 15 օդանաւ կը շինէ, որով երեք ամիսէն պիտի կրնայ ունենալ 1500 ռազմական օդանաւ: Պարտաւորիչ զինուորութեան առթիւ ծանուցուած 36 զօրաբաժինները պիտի կազմեն 500,000նոց ուժ մը: Գերմանական բանակին վերակազմութիւնը կրնայ ամբողջանալ 1936ի գարնան: Միւս կողմէ, կառավարութիւնը ռազմ եւ հում նիւթ կը մթերէ: Այս բոլոր պատրաստութեանց գաղտնիքները այնքան խստօրէն կը պահուին որ, վերջերս բազմաթիւ լրտեսներ գնդակահարուած են:

Զօր. Մորէնի կարծիքով, Գերմանիա կրնայ անմիջապէս երեք զօրաբանակ կեդրոնացնել Հռենոսի աջ ափին վրայ: Ցետոյ, ինքնաբերաբար լուծելով հաւասարութեան խնդիրը, Գերմանիա այժմ կը ձգտի հասնիլ ամենահզօր պետութեան՝ Խ. Միութեան զինուորական ուժին:

Իբրեւ եզրակացութիւն, պատերազմական նախարարը չնշեց թէ Ֆրանսա մասնաւորապէս պէտք է պատրաստուի ընդհարման մը առաջին օրերու անակնկալ յարձակման դէմ: Այս առթիւ, յայտնեց թէ նոր վարկեր պիտի պահանջէ 1935ի համար:

Զեկուցումէն վերջը, բազմաթիւ հարցումներ եղան մասնագիտական հարցերու մասին: Պատերազմական նախարարը մերժեց խօսիլ Թուլատոնի օդանաւային ուժերու, սպայակոյտերու միջեւ կատարուած բանակցութեանց եւ ուրիշ փափուկ հարցերու մասին: Ցետոյ պարզեց Ֆրանսայի զինուորական կացութիւնը եւ կառավարութեան անմիջական ծրագիրները:

Երեքնոտւ խորհրդակցութիւնը Իտալիոյ մէջ

Վերջնապէս համաձայնութիւն գոյացաւ որ, բացի այսօրուան (շաբաթ) խորհրդակցութենէն, որ պիտի կատարուի Փարիզի մէջ, աւելի լայն խորհրդակցութիւն մը տեղի ունենայ Իտալիոյ Քոմօ քաղաքին մէջ, երբ Սըր Ճոն Սայմըն վերադառնայ Պերլինէն: Այս խորհրդակցութեան պիտի մասնակցին

(Լուրերու շարունակութիւնը կարդալ Դ. էջ)

ՕՐՈՒԱՆ ՇԱՐԺՈՒՄԻՆ ՀԵՏ

ՖՐԱՆՍԱՅԻ ԾԱՅՐԱՅԵՂ ԱՋԱԿՈՂՄԵԱՆ ԽՄԲԱԿՑՈՒԹԻՒՆՆԵՐԸ

ՖՐԱՆՍԱՅԻ ԾԱՅՐԻ «ԱՋԱԿՈՂՄԵԱՆ» ԽՄԲԱԿՑՈՒԹԻՒՆՆԵՐԸ

— o—o —

4.- «Ախսիոն Ֆրանսէզ»

Այս անունը կը կրեն միապետական-ներու մարտական խումբերը:

Հիմերը դրուած են 1899ին, Տրէյ-ֆիւսի ստամական դատին եւ պետու-թեան ու եկեղեցիին բաժանման կռիւ-ներու ընթացքին, բայց կազմակեր-պութիւնը վերջնական ձեւ ու մարմին առած է 1905ին, շնորհիւ արքայա-կան քանի մը պետերու (Տօտէ, Փիւ-ժօ եւն.):

Իբրեւ Թագաւորի կողմնակիցներ, պարզ է թէ իրենց գլխաւոր նպատակը պիտի ըլլար պայքարիլ հանրապետա-կան վարչաձեւին դէմ, կարելի եղա-ծին չափ շուտ անոր հորը փորելու եւ տեղը Թագաւորը բերելու համար: Մա-կայն ժողովրդապետութեան աստւե-րութիւնը տեսնող Ֆրանսացի ժողո-վուրդին խախխախ: մենամասնութիւ-նը կը մնայ անտարբեր անոնց ճառե-րուն եւ դրականութեան ու կազմա-կերպութիւնը կ'ամփոփուի սահմանա-փակ անդամներու, տարբերու շրջա-նակի մը մէջ:

Հակառակորդ ըլլալով թէ ընկերվա-րական եւ թէ հանրապետական գոյն-գզոյն խմբակցութիւններուն' մնա-ցած են բոլորովին մինակ: Շատ քիչ պարագաներու մէջ միայն ժամանա-կաւոր դաշինք կնքած են աջակողմեան կազմակերպութիւններու հետ: Փե-տրուարեան դէպքերու տաք օրերուն, մէկ ճակատ կազմած էին, բայց քանի մը ամիս վերջ, արդէն իրար կը դը-զէին:

Այս խմբակցութիւնները ուսումնա-սիրող զանազան անձեր չկրցան տալ անոնց որոշ թիւը, որովհետեւ գաղտ-նի կը պահեն, բայց պարզ է որ մեծ բան մը չէ: Քանի մը հազարին մէջ են, ամէնէն շատ՝ տասը հազարը չանցնիր, անշուշտ թիւ մը բազմա-ժամը մ'իւններուն. սակայն բոլորն ալ կ'ընդունին թէ ամէնէն կռուազան եւ յանդուգն մարդիկը անոնց շարքե-րուն մէջ են: Ֆրանսական մամուլի հետեւողները կրնան հաստատել այս իրողութիւնը:

Ուրիշ առաւելութիւն մը եւս ունին, մտաւորականներու համեմատութիւնը աւելի մեծ է իրենց մէջ՝ քան թէ միւս կազմակերպութիւններուն:

Ըլլալով ամենահին, տարիներու փորձառութիւն ունին. մանաւանդ փողոցային կռիւներու մէջ՝ վարպե-տի անուն հանած են, օրինակ ծա-ռայելով շատերուն:

Փետրուարեան դէպքերու քանի երկու պահերէն՝ չորս իրենց անդամ-ներէն էին եւ թափուած արիւնին պա-տասխանատուութեան մեծ բաժինը իրենց ուսերուն վրայ կ'իյնայ: Թեր-թերը գրեցին թէ այդ օրուան ցոյցի որոշուած ժամը վերջին պահուն ղեկավար ժամ մը յառաջացուցին, որպէսզի երբ նախկին պատերազմիկ-ներու անցքն թափօրը գայ, ուղղակի կռուի ծուղակին մէջ իյնայ:

«Ախսիոն Ֆրանսէզ»ը բաժնուած է քանի մը գլխաւոր ճիւղերու.—

Ա.— Լիկ տ'Ախսիոն Ֆրանսէզ», ո-րուն նախագահն է դեր-ծովակալ Շվէթէ.

Բ.— «Լէ Քամըլօ տիւ Ռուա» սասուցի թարգմանութեամբ պիտի ըսէինք՝ «Թագաւորին շրջուն վաճա-ռորդները կամ լրագրավաճառները»: Նախագահն է յայտնի արձանագործ Բիւյաւ տէլ Սարթ:

Գ.— Գործավարները (քոմիսէր):

Դ.— Ուսանողները:

Ասոնց շուրջ կան մանր-մունր ճիւղեր, օրինակի համար, «Արքա-յական Կիները», «Արքայական Աղ-ջիկներու Միութիւնը», որոնց գլխա-ւոր աշխատանքն է դրամ հաւաքել, թերթին բաժանորդ գտնել, բարեսի-րական գործերով զբաղիլ, եւն.: Կան նաեւ նախկին պատերազմիկներու եւ արհեստակցական ճիւղեր, բայց մեծ բան մը չեն ներկայացներ եւ չպիտի խօսինք:

Վերեւ յիշուած չորս կազմակեր-պութիւններուն մասնակցելու համար պէտք է ստորագրել հետեւեալ ուխ-տագիրը.—

«Ֆրանսացի ծնունդով, սրտով, դատողութեամբ եւ կամքով պի-տի կատարեմ գիտակից հայրենասէրի մը բոլոր պարտականութիւնները:

«Ցանձն կ'առնեմ պայքարիլ հան-րապետական ոեւէ վարչաձեւի դէմ: Ֆրանսայի մէջ հանրապետութիւնը օտարին իշխանութիւնը կը նշանակէ: Հանրապետական ոգին կը կազմալու-ծէ ազգային պաշտպանութիւնը, եւ կը նպաստաւորէ ատնդական կաթո-լիկութեան թշնամի կրօնական ազդե-ցութիւնները: Պէտք է Ֆրանսային տալ վարչաձեւ մը որ Ֆրանսական ըլ-լայ:

«Ուրեմն, մեր միակ ապագան միա-պետութեան մէջ է, այնպէս՝ ինչպէս կ'անձնաւորէ Նորին Բարձրութիւն Կիզի դուքսը, ժառանգորդը քառա-սուն թագաւորներու, որ հազար տարուան մէջ այսօրուան Ֆրանսան շինեցին: Միապետութիւնը կ'ապահո-վէ հանրային փրկութիւնը, կարգա-պահութիւնը: Առաջքը կ'առնէ այն ա-ղէտներուն, զորս կը մատնանշեն ան-ղայնական եւ հակասեմական տարրե-րը: Իբրեւ անհրաժեշտ գործիքը ընդ-հանուր շահուն, միապետութիւնը կը բարձրացնէ իշխանութիւնը, ազա-տութիւնները, բարգաւաճութիւնը եւ պատիւը.

«Կը մասնակցիմ միապետական վե-րահաստատման գործին,

«Ցանձն կ'առնեմ ամէն կերպով ծառայել անոր»:

Ամէն ինչ չի վերջանար ստորագրե-լով այս թուղթը որ անդամակցու-թեան առաջին քայլն է, եւ բաց՝ բո-լորին առջեւ: Մասնաւոր արժանիք-ներ կը պահանջուին գործավարու-թեան եւ «քամըլօ»ութեան համար: Այսպէս, գործավար ըլլալու համար պէտք է լրացնել հետեւեալ պայման-ները.—

1.— Ըլլալ Ֆրանսացի, 2.— Տասն-ութը տարեկանէն վեր եւ ֆիզիքապէս զօրաւոր, 3.— Ապրուստի կանոնաւոր միջոցներ ունենալ, 4.— Դործնական վարժութեան շրջան մը անցընել (բա-թաժ):

Այս ձեւով կը դառնուին յարմար եւ տոկուն տղաքը, որ կռիւներու մէջ հետզհետէ եփելով՝ ճարպիկ ու վը-տանգաւոր կռուողներ կը դառնան:

Գործավարները եւ «քամըլօ»ները էին, որ քանի մը տարի առաջ, Փարի-զի գլխաւոր բանակէն փախցուցին ի-րենց պետը՝ Լէօն Տօտէն արկածալի ճարպիկութեամբ՝ որ զարմացուց բո-լորը.

Աւելորդ է ըսել թէ՝ քիչ բացառու-թեամբ՝ զինուած են ամէնքն ալ: Ա-տրճանակը եւ «մաթռաք»ը իրենց սիրելի զէնքերն են: «Փօփիւլէռ»ի յօդուածագիրը շարք մը փաստեր կը բերէ, ապացուցանելու համար ասի-կա: Կը հաստատէ նոյնիսկ՝ որ կռուի մէջ կորսուած զէնքերու փոխարէնքը կը վճարուի կազմակերպութեան կող-մէ, եւ ունին յուր տալու ու առնող անթիւ գործիքներ, եւայլն:

Գալով իրենց ծրագրին, մասնակի ուխտագիրը շատ բան կը խօսի ար-դէն: Ամէն ինչ կը դառնայ միապե-տութեան շուրջ: «Թան»ի յօդուածա-գիրը, Պ. Առպէլօն ոչինչ կ'ըսէ այդ մասին, նկատելով որ շատ երկար պի-տի ըլլայ, եւ գրուած բազմաթիւ գիրքեր կան:

Ըստ իրեն, Փաշական Իտալիան եւ Փորթուկալի ներկայ վարչաձեւերը շատ բան ընդօրինակած են Ֆրանսա-յի թագաւորականներու քաղաքական, տնտեսական եւ ընկերային ծրագիր-ներէն, եւ գործադրելով զանոնք, յա-ջող արդիւնքներ ձեռք ձգած:

Հարց է թէ, պիտի յաջողի՞ն իրա-կանացնել թագաւորութեան վերա-հաստատումը.

Նկատի առնելով իրենց աննշան թի-ւը, կարելի է ժխտական պատասխան տալ, թէեւ քաղաքական անակնկալ-ները չեն նախատեսուիր:

Իրենք կը հաւատան թէ որ մը զարձեալ ձեռք պիտի առնեն պետու-թեան ղեկը, նոյնիսկ ատրճանական փոփոխութիւններով: Եթէ հաւատանք «Ախսիոն Ֆրանսէզ»ի (պաշտօնաթեր-թը նաեւ այս անունը կը կրէ), 1934ի փետրուարեան ցոյցերէն առջին 20–30 անգամ աւելցած է թերթին սպառու-մը, եւ կրկնապատկուած է անդամ-ներու թիւը: Այս հաւաստիքներուն ճշդութիւնը չեմ երաշխաւորեր, բայց ինչ որ ճիշդ է, մասնաւոր զօրեու-նէութիւն մը յենուած են: Քարոզ-չական աշխատանքները յառաջ կը տարուին մեծ թափով: Փարիզի կամ-րջ— ապագայ թագաւորը — որ Պել-ճիքա կը բնակի, սկսած է հրատարա-կել պզտիկ թերթ մը «Արքայական Սուրհանդակ» որ մեծ քանակու-թեամբ կը ցրուի — նոյնիսկ Հրէ — ամբողջ երկրին մէջ:

Զգենք մարդիկը իրենց հաւատքին եւ յոյսին հետ, որովհետեւ արդիւն-քը այնքան ալ չի հետաքրքրեր մեզ:

Հ. ԱԿՈՆԱՑԵԱՆ

1500ԱՄԵԱԿ

ԱՍՏՈՒԱԾԱՇՈՒՆՉԻ ՀԱՅԵՐԷՆ ԹԱՐԳՄԱՆՈՒԹԵԱՆ

— • —

Հայաստանեայց եկեղեցին զարերէ ի վեր կը տօնէ յիշատակն իր այն սուրբերուն, որոնք ոչ միայն իրենց վարքուբարքով արժանի եղած են յարգանքի ու պաշտամունքի, այլ եւ մանաւանդ իրենց ամբողջ կեանքը նը-ւիրած են իրենց ազգին ու ժողովուր-դին բարօրութեան:

Այս դասակարգին կը պատկանին Սահակ Հայրապետ եւ Մեսրոպ-Մաշ-թոց վարդապետ, ինչպէս նաեւ իրենց առաջին աշակերտները՝ Ագաթանգե-ղոս, Փաւստոս Բիւզանդ, Եզնիկ Կող-բացի ու Կորիւն, որոնց վրայ պար-տինք աւելցնել նաեւ անունները Յով-սէփ Պաղնացիի, Յովհան Եկեղեցա-ցիի, Մուշէ Տարօնեցիի, Տիրայր Խորձենացիի, Գնիթի, Արձանի եւ այլոց, որոնք Առաջին Թարգմանիչներ կոչուեցան, որովհետեւ այս խումբն էր, որ 414 թուականէն այսինքն հայ-կական տառերու գիւտէն ետք առա-ջին անգամ ձեռք զարկաւ Աստուածա-շունչի թարգմանութեան: Անոնք կեր-տեցին հայ ժողովուրդին բարօրութե-նէն աւելի թանկագին բան մը,— հայ գրականութեան ՈՍԿԵԴԱՐը (414—450):

Իսկ երկրորդ կամ կրտսեր թարգ-մանիչներ կը կոչուին Մեսրոպեան դպրոցի հասցուցած երկրորդ շրջանի աշակերտները, որոնց մէջէն անուանի են Ղազար Փարպեցի ու Եղիշէ: Ասոնք կը կազմեն հայ գրականութեան Ար-ծաթէ դարը, որ կը հասնի մինչեւ 650 թուականը:

Առաջին թարգմանիչները ծանօթ են նաեւ Ոսկեդարեան գրիչներ անու-նով, եւ բոլորն ալ՝ Աստուածաշուն-չի թարգմանութեան մէջ իրենց ու-նեցած մասնակցութենէն զատ՝ տը-ւած են նաեւ — բնիկ հայերէնով — հետեւեալ գործերը.

ԱԳԱԹԱՆԳԵՂՈՍ գրած է Հայաս-տանի քրիստոնէութեան պատմու-թիւնը, 290 թուականէն մինչեւ 340:

ՓԱՒՍՏՈՍ ԲԻՒԶԱՆԴ գրած է իր հանրածանօթ Բիւզանդարանը, որ Ա-գաթանգեղոսի իբրեւ շարունակու-թիւն կը նկատուի, եւ կը ներկայացնէ 340էն 392 թուականներու ազգային դէպքերը:

ԵԶՆԻԿ ԿՈՂԲԱՑԻ ծանօթ է իր «Եղ-ծ աղանդոց» կամ Եղծ Աղանդոց անուն գրքոյ-կով, զոր տասնեակ մը տարի յա-ռաջ Ֆրանսերէնի թարգմանեց եւ ըն-դարձակ ուսումնասիրութիւն մը հը-րատարակեց Ֆրանսացի նշանաւոր հայերէնագէտ մը, Հ. Լուի Մարիէ-ու, Հայագիտութեան ուսուցչապետ Փարիզի Institut Catholiqueի մէջ:

ԿՈՐԻՒՆ 390էն մինչեւ 440 դէպքե-րու համար, այսինքն Ս. Մեսրոպի կեանքին ու հայ գրոց գիւտին վերա-բերեալ ամենավստահելի աղբիւր մըն է, որուն խմբագրութիւնը կատար-ուած ըլլալու է 450ին: Կորիւնի գրքին նորայրեան ընտիր ուսումնասիրու-թենէն (1) ետք արժանի է յիշատակել նաեւ մեր բանասէր բարեկամին՝ Գառ-նիկ Ֆնտգլեանի ընդարձակ քննական հրատարակութիւնը (2):

Հիմա գանք մեր բուն խնդրին, ա-ռանց մոռնալու թէ՝ Աստուածաշուն-չի հայերէնի թարգմանութենէն զատ մը յառաջ՝ գոթերէնի թարգմանած է գայն Հայ մը, Ուլֆիլա կամ Վուլֆի-լա (իբր 311—383), Վիզիգոթներու առաջին եպիսկոպոսը, ինչպէս կը հաստատէ փրոֆ. Մառքէր. իսկ անգլիերէն առաջին ամբողջական թարգմանութիւնը կատարուած է 1282ին, մինչդեռ հայերէն ամբողջա-կան թարգմանութիւնը՝ 434ին աւար-տած է:

Հայերէնի թարգմանութիւնը կա-տարուած առեն նկատի առնուած են նախ եկեղեցւոյ մէջ կարդացուած մասերը, օրինակ՝ Սաղմոսները, ապա միւս գիրքերը:

Արդեօք նախապէս ասորերէնէ՝ թարգմանուած են քանի մը մասեր, ինչպէս կ'ենթադրեն ոմանք: Փրոֆ. Կարիէր հակառակը կը պնդէր, ըսե-լով թէ Ս. Գիրքը Եօթանասնից (յու-նական) բնագրին վրայէն հայերէնի թարգմանուած է, ասորերէն բնագի-րը ծառայելով իբրեւ բառարան:

Դպրոցներու մէջ ասորերէն եւ յու-նարէն կը սորվեցնէին, եւ հայերէնով կը բացատրէին: Իսկ եկեղեցւոյ մէջ՝ երկու լեզուներով ալ կը կարդային, տալով ընթերցուած գրքին հայերէն մեկնութիւնը:

Ազգային փրկութեան միջոց մը ե-ղաւ հայ տառերու գիւտը, որով կը-ցանք պատել Ասորւոց եւ Յունաց մէջ ձուլուելէ, մէկ կողմէ, իսկ միւս կող-մէ՝ պարսկական դրաշաշտական կը-րօնքին յարելէ:

Կ. Ց. ԲԱՍՄԱՃԵԱՆ

(1) «Կորիւն վարդապետ եւ Նորին թարգմանութիւնք», գրեաց Նորայր Ն. Բիւզանդացի: Տփխիս, 1900.

(2) Կորիւն, Վարք Մաշթոցի, ուղ-ղեալ եւ լուսաբանեալ ի Գառնիկ Ֆն-տգլեանէ: Երուսաղէմ, 1930:

ԾԱՆ ԳԼՈՒԽԸ

— • —

(Դ. եւ վերջին մաս)

ԲՈԼՇԵՒԻԶՄԸ — Բոլշեւիզմը վար-դապետութիւն մըն է. ան իշխանու-թիւնը ձեռք անցուցած է յանուն ա-շխատաւոր Ռուսիոյ մէջ, եւ իր բնութեան պահանջն է տարածուիլ եւ իշխանու-թիւնը ձեռք անցընել բովանդակ աշ-խարհի մէջ: Ասոր միջոցներն են՝ զէնքի զօրութիւնը, զոր գործածեց Լեհաստանի դէմ, բայց յաղթուեցաւ: Ապա զինակցութիւնը անխտիր բոլոր երկիրներու բոլոր գժգոհ տարրերու հետ, զանոնք իր նպատակներուն ծա-ռայեցնելու համար. այդ միջոցը տա-կաւին ի գործածութեան է: Վերջա-պէս, պրոպագանտի բոլոր ներելի եւ աններելի միջոցները — ձայնացիր, մամուլ, գաղտնի գրականութիւն, զա-նազան բարի նպատակներու տակ պահուըտած կազմակերպութիւններ, օրինակի համար՝ առեւտրական գրա-սենեակներ եւ մեր բարեպաշտ Հօկե-րը:

Ամէն վարդապետութիւն ջանադիր է տարածուելու: «Աւելք այս եաւգոյ-նը, աշխարհի շրջանը պիտի ընէ», յայտարարեց Լաֆայէթ: Այդ եռա-գոյնը խորհրդանիշն էր մարդկային իրաւանց: Բոլշեւիզմն ալ կը ջանայ տարածուիլ եւ ինքն իրեն հաւատարիմ է, երբ կը ջանայ տարածուիլ նաեւ հայ գաղթաշխարհի մէջ: Անոր հազիւ չէ, թէ մեր հանգիստը կը խանգարու-ուի, թէ մենք կասկածելի ու անբաղ-ձալի տարր կը դառնանք յաչս մեզ հիւրընկալող երկիրներու ժողովուրդ-ներուն եւ անոնց կառավարութիւննե-րուն:

Դրամատիրական պետութիւնները ապատութեան խայծովը կրակի գիծը քաշեցին փոքր ազգերը եւ լքեցին զա-նոնք, երբ իրենց շահերը այդ պա-հանջեցին: Խորհրդային վարդապե-տութիւնը ազգերու ինքնորոշման իրա-կցութեան յայտարարեց եւ արդէն իսկ ազատագրուած ազգերը իր բռնու-թեան տակ առաւ. իսկ մեզի՝ Հայե-րուս աւելին ըրաւ. Թուրքը հրաւիրեց Հայաստանի վրայ, ջարդել տալու մեզ եւ մեր հողերուն մէկ մասն ալ ա-նոր յանձնեց: Իսկ Լօզանի խորհրդա-ժողովի թուրք պատուիրակներուն օգնութեան հասաւ՝ Թուրքիոյ շրջանը հայկական բնակավայր առաջարկե-լով: Մեծագոյն պաշտպանը կանգ-նեցաւ վայնջական եւ յաւիտենական ջարդարար Թուրքին, որուն անդամա-հատման յաւէր ամօթեց՝ ազատագր-ուած Հայաստանէն մաս մը անոր նը-ուիրելով, անշուշտ յանուն իր սե-փական շահերուն:

Այս է զուտ վիրական էութիւնը բոլշեւիզմին հանդէպ մանաւանդ մեզի՝ Հայերուս:

Եւ, սակայն, ան մեր մէջ է, Հայ գաղթաշխարհի ներքին կեանքին մէջ գործօն տարր է: Խառնակիչ անոր անունն է. ու խառնակելով է որ ան կը սնանի մեր մէջ:

ԽՈՐՀՐԴԱՅԻՆ ՀԱՅԱՍՏԱՆ.— Հայ գաղթաշխարհի խառնակող գործօն տարր է նաեւ Հայաստանի կառավա-րութիւնը: Աւելի պաշտական՝ քան պապը: Աւելի բոլշեւիկ՝ քան ռուս, վրացի, թաթար բոլշեւիկները: Աղ-գայնական հայութեան դէմ Հայաս-տանի հողին վրայ իր բոլոր դրացի-ներէն շատ աւելի անողոք: Ազգայնա-կանութիւնը համանիշ է անոր համար դաշնակցականութեան, ճիշդ ինչպէս Թրքական Քրամը Սիասին Դաշնակցա-կան յայտարարեց Վենեսելի միաբա-նութիւնը:

Աւելին. Խորհրդային Հայաստանի կառավարութիւնը մեզ յայտարարած է «Հայմաթլօս»: Մենք հայմաթլօս ենք, անհայրենիք, այսինքն՝ Հայաս-տանը մեր հայրենիքը չէ, հետեւաբար Հայաստանի կառավարութիւնը գաղ-թաշխարհի Հայերու կառավարու-թիւնը չէ: Ինքն ալ յայտարարած է արդէն. «Մենք ամենայն Հայոց կա-ռավարութիւն չենք»...

Քանի որ այդպէս է, ապա ուրեմն բնական եզրակացութիւնը այն ըլլա-լու է, որ Խ. Հայաստանի կառավա-րութիւնը չխառնուի մեր գործերուն: Եռագոյն դրօշակ կը պարզենք թէ ոչ, «Մեր Հայրենիք» կ'երգենք թէ ոչ, Մայիս 28 կը տօնենք թէ ոչ,— ասոնք մեր գիտնալիք բաներն են: Խ. Հա-յաստանի կառավարութիւնը հետեւո-ղական չէ իր յայտարարութեան մէջ, թէ ինք «ամենայն Հայոց կառավա-րութիւն չէ», եւ մեզի կը պարտադրէ իր կամքը կաթողիկոսական կոնդակ-ներով իբրեւ վերջին միջոց, տեսնելով որ գաղթաշխարհի մէջ իր ըռումին հասցնելու համար պէտք ունի ատոր:

Մօտ 7 տարի առաջ, երբ առաջին անգամ խօսուեցաւ կաթողիկոսական ընտրութեան մասին, գրեցի թէ՝ բոլ-շեւիկեան Թալմուտին մէջ պիտի գտ-նեն բանաձեւ մը, որ արդարացնէ կա-թողիկոսական ընտրութիւնը, եթէ հարկ տեսնեն ատոր:

Բոլշեւիկները այդ հարկը տեսան, եւ այսօր Էջմիածնայ Մայր Աթոռին վրայ ունինք Վեհափառ մը, մինչդեռ Հայաստանի մէջ կրօնքը եւ կրօնաւոր-ները ծաղր ու ծանակի առարկայ են:

Խ. Հայաստանի կառավարութիւնը, եթէ ուզէ իսկ, ուրիշ ընթացք չի կը-նար ունենալ, մեր Վեհափառ Հայրա-պետն ալ, եթէ ուզէ իսկ, չի կրնար խաղաղութեան օրհնութիւնը ցօղող կոնդակներ ճամբել, ճիշդ ինչպէս որ Օսմանեան պատրիարքը չէր կրնար Լա-հէի Խաղաղութեան Վեհաժողովին հեռագրել, թէ կ'ընդունի իբրեւ Հա-յոց իրաւանց պատգամաւորներ Գէորգ եպիսկոպոսը, Զէրապը կամ ուրիշ մը, եւ ինչպէս որ Հայոց առաջնորդները ի Թուրքիա չէին կրնար Բարձրագոյն Դրան հեռագրել, թէ իրենց հօտը ջար-դուեցաւ եւ կողոպտուեցաւ:

ԸՆԿԻՒՐԻ.— Կը ճանչնանք զայն: Իր անփոփոխելի փոփոխութիւնները, բարեկարգութիւնները միակ մէկ, կեդ-րոնական նպատակ ունին — Հարա-զատօրէն Թուրք երկիր մը ստեղծել: Ու Ընկիւրի ներկայի պարգեւած մի-ջազգային առիթը լայնօրէն կ'օգտա-գործէ՝ Թիկունքը տուած բոլշեւիզ-մին, պատեհ վայրկեանին ճակատ անոր դէմ դարձնելու եւ իր երազած համաթրքութեան ճամբան բանալու համար:

Ան տարաւ մասնց Թրակիոյ Հը-եաները, զանոնք վայրենօրէն կողոպ-տելէ վերջ՝ քշեց դէպի Մարմարայի եզերքները եւ Պոլիս, մինչդեռ անոնք քաղաքական կամ պատերազմական անապահովութիւն չէին ներշնչեր ի-րեն: Արհեստներու օրէնք մը հրատա-րակելով, Յունաստան քշեց հելլէն բազմութիւններ, հակառակ հելլէն կառավարութեան հետ տարիներու սիրաբանութեան: Պոլսոյ մինուճար, անմխաս ու անվտանգ քրիստոնեայ համայնքութեանց եկեղեցական, կրօ-նական եւ բարեգործական կազմա-կերպութիւնները կ'օգտէ, խեղդա-մահ ընելու համար: Կրօնական տա-րազներու օրէնք հրատարակեց, ան-միւս օրէնք առ երեւոյթ. խորքին մէջ սակայն թրքական բաղաքականու-թեան մէկ արտայայտութիւնը: Ա-նուններու օրէնք հաշակեց, ոչ-Թուր-քերու վերջին հետքերն ալ ջնջելու հա-մար: Ան այժմ բաւականացեր է մի-այն մականուններու վերջաւորու-թեան թրքացմամբ. վաղը անուն եւ մականուն պիտի թրքացնէ ամբողջու-թեամբ:

Օրէնքներով կը ջանայ ջնջել ոչ թուրք համայնքութիւնները, իսկ զաղտնի հրահանգներով տնտեսապէս կը փճացնէ անոնց պատկանող ան-հատները:

Այո, Ընկիւրին չի կրնար նկատի չառնել գաղթաշխարհի հարիւր հա-զարներու հայ բազմութիւնները:

Ան մեզմէ շատ աւելի լաւ գիտէ, թէ դաշնագիրները յաւիտենական չեն: Սեւրը ի նպաստ իրեն սրբագրել տը-ւաւ Լօզանով, բայց գիտէ, որ միջազ-գային որ եւ է տակնուվրայութեան պարագային թրքական հարցը կրնայ նորէն սեղանի վրայ գալ: Եւ ի կան-խատեսութիւն՝ ան ամէն միջոց կը կիրարկէ իր կողոպտած եւ կողոպտե-լէ վերջ վռնտած բազմութիւնները կազ-մալուծելու, քայքայելու, սպանելու իբրեւ ազգային միաւոր:

Ան շատ դիւրաւ կրնայ գտնել հայ գործակալներ, ինչպէս գտեր էին Իթ-թիհատը եւ Ապտիւլ Համիտ, ինչպէս ամէն պետութիւն ուրիշ պետութեան երկրին մէջ կը գտնէ՝ կաշառելով թէ մամուլի ներկայացուցիչներ, թէ պե-տական պաշտօնեաներ՝ զինուորական եւ քաղաքական. Գիտցողները գիտեն, թէ, օրինակի համար առ ու ան կառա-վարութիւնը օտար առ ու ան մայրա-քաղաքի իր շահերը — փոխան վարձ-քի — պաշտպանող հրապարակագիր-ներ ունի:

Պոլիս, Զինադադարի շրջանին, Թուրք թերթերու մէջ Թուրք խմբա-գիրներ մէկ կամ միւս դաշնակից տէ-րութեան քաղաքականութիւնը կը քշէին — ըստ դրամական վարձատ-րութեան: Նախ քան ընդհանուր պա-տերազմը գերմանական դրամը առա-տօրէն հոսեցաւ զանազան թերթերու խմբագիրներու գրպանը...

Ընկիւրի այս մեթոտը կը կիրարկէ մեզի դէմ հայ գաղթաշխարհին դէմ

Ապացո՞յց: — Այն որ Ս. Թումա-եանի գրքոյկը — իր ոչորմելի հայե-րէնով — արտասահմանի մէջ բաշխը-ւեցաւ ասոնց փոխարժէքի՝ Թուրքե-րու միջոցով: «Սուրիա եւ Հայերը» Ընկիւրիի ցնածը, նոյնքան ողորմելի հայերէնով, բաշխուեցաւ արտասահ-մանի մէջ անծանօթներու կողմէ Սուրիոյ մէջ անօթին՝ Ս. Սամուէլ, «Եփրատ» թերթը հիմնեց. որո՞ւ դը-րամով: Ցանկարծուստ հայերէն թերթեր կը հիմնուին արտասահմանի մէջ, որո՞ւ դրամով:

Եւ այս բոլորը Հ. Յ. Դաշնակցու-թեան դէմ:

Մեր դարաւոր թշնամին գիտէ, որ Հ. Յ. Դաշնակցութիւնը քայքայել կը նշանակէ քայքայել հայ քաղաքա-կան մտածողութիւնը եւ վճռականու-թիւնը: Ընկիւրի յամառօրէն, հետե-ւողականօրէն կը ջանայ ասոնք քայ-քայել մեր միջոցաւ: Հ. Յ. Դաշնակ-ցութեան դէմ պայքարի զէնքերը զը-տած է մեր մէջ:

Եթէ յաջողեցաւ քայքայել զայն, մղձաւանջէ մը ազատած կ'ըլլայ, եթէ չյաջողեցաւ ոչինչ չի կորսնցներ. հայ գաղթաշխարհը սպառող կռիւ մը կը-կէօր նետած կ'ըլլայ,— «զացէք գի-բար կերէք»:

Ծան գլուխը խորունկ թաղուած է կարճատեսներուն համար...

ԵԶՐԱԿԱՑՈՒԹԻՒՆ.— Հայ գաղ-թաշխարհի մէջ սկսած եւ յարաճուն-ըէն զարգացող պայքարը չի վարեր, որովհետեւ Ընկիւրի չի դադրիր մեզ պառակտել: Մոսկուան անոր հետ է եւ Մոսկուա չահ չունի մեր մէջ բա-կած գրգռիչի դերը զաղրեցնելու. կը նախընտրէ փճացնել մեզ, քան թէ կասեցնել համայնավարութեան տա-րածումը:

Խորհրդային Հայաստանի կառա-վարութիւնը հետեւորդն է Մոսկուա-յի, Հօկը՝ ինքը պատակտումի հնոցն է:

Ասոնք պիտի շարունակեն մեզ քայքայել.

Գալով մեր ներքին ուժերուն, Հն-չակեան եւ Ռ. Ազատական կուսակ-ցութիւնները պիտի սթափի՞ն. այդ իրենք գիտեն. Առ այժմ փորձառա-կան զգար ունին. հայ գաղթաշխար-հի կազմակերպած հակառակորդ այդ տարրերուն հետ իրենց գործակցու-թիւնը զիրենք քայքայեց: Հնչակեան կուսակցութիւն չէ մնացած, իրերա-մերժ բեկորներ, նոյն իսկ միեւնոյն դրօշակին տակ, կուսակցութիւն չեն: Ռ. Ազատական կուսակցութեան ամէ-նէն սմուր կառոյցին քայքայումը կ'ողբայ «Պայքար»:

Այս երկու կուսակցութիւնները կամ կ'երթան դէպի կատարեալ փը-լուզում, շարունակելով հետեւիլ հայ գաղթաշխարհին հակառակորդ օտար տարրերու քաղաքականութեանը, Հ. Յ. Դաշնակցութիւնը հալածելու ան-թարկելու համար, եւ կամ անփա-ռունակ կը չքին

Անոնք կամ խաղաղութիւն կը բե-րեն՝ ազգայնական հայութեան հետ գործակցելով, կամ անհետ կը կոր-սուին... Պայքարը, որուն լծուած են Հ. Յ. Դաշնակցութիւնը տարրա-լուծելու համար, զիրենք դէպի քայ-քայում կը տանի:

Կը մնայ որ իրենց խելքը տուն կան-չեն, քննեն իրենց բացած կամ՝ աւելի ճիշդ՝ բացուած պայքարին մէջ ի-րենց մասնակցութեան հետեւանքները — նախ՝ իրենց համար ու յետոյ՝ հայ գաղթաշխարհին համար, ու ջանան իրենց վրայէն նետել կոյր ու մոլեգին հակադաշնակցականութիւնը, որ զի-րենք կը լափէ Նեսոսի պատմուճա-նին պէս:

ՌՈՒԲԷՆ ՏՕՆԱՊԵՏԵԱՆ

ՀԱՅ ՄԸ ՁՄԵԼԻՈՎ ԿԸ ԿՏՐԷ ԻՐ ԿՆՈՋ ԿՈԿՈՐԴԸ

Ֆառւլըրի (Քալիֆորնիա) թերթերը կը գրեն.—

Փետրուար 19ին առտուն, իր կնոջ սպաննելէ վերջ, Աւետիս Խաչատուր-եան, վերադարձաւ ոճրագործութեան վայրը եւ ձերբակալուեցաւ:

Աւետիսեան կ'ըսէ թէ ոճրագործու-թեան պարագային իր խելքը գլուխը չէր: Ան ուրացաւ թէ ինք փախած է եւ կը պնդէ որ ընդհակառակն ինք կը նայէր իր պզտիկներու եռեւէն, ո-րոնք զպրոց կ'երթային՝ ոճրագործու-թիւնը պատահած առեն

Տիկին Աւետիսեանի մարմինը քանի մը անգամ յօշոտուած էր սառամանի կողմը, կոկորդը կտրուած, խոշոր խոր վէրքեր կային անոր բազուկնե-րուն եւ ղիտերուն վրայ, երբ գտնուե-ցաւ իր երեք սենեակնոց բնակարանին մէջ, իր ամուսնին հետ կատաղի կռիւ մը ունենալէն ետք: 34 տարեկան էր:

Ա. ԱՀԱՐՈՆԵԱՆԻ
առողջական վիճակը

— • —

ԽՄԲ.— Տոքթ. Ց. Սիվրիսարեան, որ սիրայօժար առանձնած է հսկել տալ սրախտ ընկեր Ա. Ահարոնեանի առողջական վիճակին վրայ, հետեւեալ տեղեկութիւնները կը հաղորդէ Ցիւրիքէն, փետր. 21 թուականով.—

Բժ. Հ. Օհանջանեանի մեկնումէն ետք կանոնաւորապէս չորսօրը կ'այցելեմ հիւանդին, իսկ երբեմն ալ խորհրդակցութեան համար կը հրաւիրեմ բժիշկներ Քէչեանն ու Արզուեանը, որոնք սիրով ու յօժարակամ կը պատասխանեն:

Բաղդատմամբ՝ ներկայ ընդհանուր վիճակը գոհացուցիչ է, եթէ առանց պատահարի ձմեռը անցընենք — ինչ որ յուսալի է — կարծեմ մեծապէս պիտի բարւոքի.

Շարժումներ — Ամէնէն անհոյս պարագան որ ունեցած է՝ ձեռքի եւ ոտքի շարժումներն են: Մանաւանդ ոտքը մինչեւ այսօր գաւազանով կրնար մեծ դալ սենեակին մէջ, իսկ այս չաբաթ առաջին անգամն ըլլալով առանց գաւազանի, բոլորովին բնական, մօտ քառորդ ժամ շրջեցաւ: Ձեզ կրնար երեւակայել ո՛ր աստիճան ուրախութիւն զգաց, ու կ'ըսէր մանկական հրճուանքով՝ «Զարմանում եմ, հրաշք է»: Իր ապաքինման համար բնականաբար հասատալի խորհուրդներ. Հետեւաբար անածին չըլլար այն համոզումը, թէ իր ապաքինման այս հատուածը լաւ անդրադարձում մը պիտի ունենայ: Իսկ ձեռքը որ ցարդ գրեթէ մեռած էր, ան ալ սկսաւ իր կարգին կենդանութեան նշաններ ցոյց տալ, որ թոյլ կուտայ յուսալու թէ՝ քանի մը ամիսէն պիտի կրնայ իր կոճակները կոճկել.

Լսողութիւնը — Լսողութիւնը երբեք չէ կորսնցուած, ընդհակառակն, կարծեմ աւելի սրացած է, ամենափոքր շշուկ մը որ անլսելի է իր շուրջիններուն՝ ինք անմիջապէս կը լսէ:

Տեսողութիւնը. — Դժբախտաբար, ձախ աչքը բոլորովին կորսուած է, իսկ աջը թէեւ քիչ մը տկար, բայց կարելի է դարմանել ակնոցով:

Ցիշողութիւն եւ արտայայտութիւն. — Ահա մեր ամէնէն մտահոգման պարագան. զուցէ գիտէք թէ յիշողութեան եւ խօսելու կեդրոններու կապակցութիւնը խանգարուած է. երբեմն երբ յիշէ որ ի՛նչ է բան, չի կրնար արտայայտել, իսկ երբեմն ալ երբեք բան մը չի յիշեր, իսկ երբեմն ալ կը յիշէ, կ'ուզէ արտայայտել, այս անգամ ալ բառն է որ կը պակսի, որով կը սկսի ջղայնանալ ու յուզուիլ. կ'ունենայ նաեւ այնպիսի վայրկեաններ, որ ամբողջ նախադասութիւն մը ճիշդ ու ճիշդ յարմարագոյն կերպով կ'ըսէ, երբ տրամադրութիւնը բարձր ըլլայ՝ լեզուն բառ բառականին կը շարժի. օդին ազդեցութիւնը շատ մեծ դեր ունի տրամադրութեան վրայ. եթէ օդը անամպ եւ պայծառ է, իր տրամադրութիւնը շատ լաւ է, հետեւաբար բառերն ալ բառականին առհասն, իսկ խաւար ու ամպոտ օր մը ինքն ալ մելամաղձոտ վիճակ մը կը ստանայ: Ահա այն պատճառները, որոնք թոյլ կուտան մեզ յուսալու՝ թէ ամառուան հետ նոր կեանք մը պիտի սկսի.

Այս չաբթուան անակնկալներէն մին ալ իր մէջ ծնած կարդալու եւ գրելու ցանկութիւնն է: Մինչեւ հիմա նոյն իսկ չէր ուզեր գիրք կամ թերթ տեսնել, իսկ այժմ կ'ուզէ միշտ կարդալ: Անշուշտ թոյլ չենք տար, որպէսզի չյոգնի. փորձի համար իրեն ցուցուցի «Յառաջ»ի վերջին լուրի բաժնին վերնագիրը եւ ըսի որ կարդայ. լաւ կերպով կարողացաւ կարդալ, միայն Վ գիրը Գ հնչեց եւ կարդաց «Գերջին լուր», իսկ այս առաւօտ անակնկալն ալ ձախ ձեռքով Ա.Բ.Գ.Դ. գրերը գրեր էր թուղթի կտորի մը վրայ (ներփակ կը ղրկեմ ձեզ իբր յիշատակ)

Օր մը իր հեղինակութենէն — «Թէ մոռնան այսքան չարիք» — երգտողը ըսի, եւ հարցուցի՝ թէ ո՞վ է գրած. քանի մը վայրկեան մտածման մէջ թաղուեցաւ եւ կարծէք խոր քունէ մը արթնցողի երեւոյթով՝ մատը կուրծքին տանելով ըսաւ. — Ե՛ս:

Երբեմն թիւերը համրել կուտամ մէկէն մինչեւ յիսուն՝ ինքնօգնութեամբ կրնայ համրել՝ երբ տրամադրութիւնը բարձր է անշուշտ, իսկ ասոնց փոխարէն բոլորովին հակառակ տարօրինակութիւններ ալ ունի. օրինակ՝ ոչ իր անունը կը յիշէ, ոչ ալ Տիկինին, ինչպէս նաեւ իր մտերիմներուն. կ'ըսեմ, կրկնել կուտամ իր անունը՝ երբ հինգ վայրկեան անցնի, նորէն կը մոռնայ:

Ահաւասիկ ամփոփ կերպով ներկայ վիճակը այն գերզգայուն բանաստեղծին եւ անխոնջ գործիչին, որ տարիներ ամբողջ տուաւ իր ցեղին ինչ որ ունէր ազնիւ եւ առաջնին իր մէջ. տուաւ իր միտքին ուժը, տուաւ բարոյականը, տուաւ նիւթականը եւ ամէնէն վերջն ալ իր ֆիզիքականը եւ այսօրուան վիճակով ուրիշ բան մը չէ, այլ 6—7 տարեկան անմեղ մանուկ մը:

Այս ամառ առած բաղնիքներէն շատ մեծ օգտակարութիւն տեսած ըլլալով, այս տարի նորէն պէտք պիտի ըլլայ ղրկել, եւ եթէ որ եւ է արգելք մը չըլլայ՝ կ'ուզեմ այս անգամ ընկերանալ իրեն: Մոռցայ ըսելու թէ Մարսէյլի ամէնէն նշանաւոր մասնագէտը եղող փրոֆ. Ռոժէին խորհուրդներուն է որ կը հետեւիմ եւ որ 3—4 ամիսը մէկ անգամ կը քննէ.

«ՅԱՌԱՋ»Ի ՆԱՄԱԿՆԵՐԸ

«Երբ ճագնիմ սպիտակ, յարիմ չիտակ»

Վալս — լէ — Պէնի կայարանէն դուրս կուգար վաթսունը անց ծերուկ մը, ձեռքը թեթեւ պայուսակ մը բռնած: Օտարի մը նման կուշտ ու բոլոր կը նայէր: Անոր կոր քիթը, արծուի աչքերը, արդէն հաստատեցին Հայ ըլլալը:

Կը մօտենամ իրեն: — Բարեւ, հայրիկ:

— Օ՜, Աստուծոյ բարին, տղա՛ս: Ուրախ եմ Հայու մը հանդիպելուս: Հոս Վալս — լէ — Պէնի կայարա՞նն է:

— Այո, հայրիկ:

— Ճամբաս, տղաս, Յօզգատ ու — նիմ, եկած եմ անոր թթու ջուրերէն օգտուելու.

Աւանդութեան համաձայն կը հետաքրքրիմ ծերուկը: Ճալէն յետոյ, խօսք կը դառնայ արտասահմանի հայութեան ներկայ անտարբեր վիճակի մասին: Ծերուկը պահ մը խորհելէ յետոյ

— Տղաս, ազգի մը փրկութեան գործը կախում ունի անոր մէջ ապրող երիտասարդ ուժէն: Այդ ուժովն է որ ազգերը կը հասնին իրենց շատ մը բաղձանքներուն, պայմանաւ որ երիտասարդութիւնը իր ազգին փրկութեան համար ինքզինք շարժման մէջ դնէ. Եթէ ազգի մը երիտասարդութիւնը իր ազգի փրկութեան գործին կը մնայ անտարբեր, ոչ այն ազգը, եւ ոչ ալ անոր մէջ ապրող երիտասարդ ուժը գոյութիւն կրնայ ունենալ: Ուշ կամ կանուխ անոնք կը սրբուին պատմութեան բեմէն:

Ներկայիս գաղթահայ հայութեան մէջ ապրող երիտասարդութիւնը երեք դասի բաժնուած է: Առաջին դասակարգը կեցած է միացեալ եւ անկախ Հայաստանի տեսակէտին վրայ, ինչ որ բոլոր պատրիոտ Հայերու տենչն է: Կը մաղթեմ յաջողութիւն:

— Ամէն:

— Երկրորդ դասակարգը հակած է համայնավարութեան, նշանաբան ունենալով «Աշխարհը հայրենիք, մարդկութիւնը եղբայր»: Ասոր ոչ աշխարհ կը հաւատայ եւ ոչ ալ իրենք: Ասոնց ալ Աստուած խելք ու գիտակցութիւն տայ:

— Ամէն:

— Երրորդ եւ աւելի բանիմացները կանգնած են չէզոք գետնի վրայ, ինչ որ լաւ անուն չէ: Ծնող ու ապրող, աշխատող ու ստեղծագործող մարդը չի կրնար այդ անունը կրել. ամօթ է: Եթէ առաջին դասակարգի լոզունգը մը հաճելի չի գար իրենց, թող միանան «Աշխարհը հայրենիք» դասակարգին: Եթէ այդ ալ հաճելի չէ թող միանան հանրօգուտ որ եւ է միութեան մը. եւ թող սրբեն այս արատը իրենց ճակատէն, մանաւանդ այս միջոցին, երբ ամփոփուիլ, միանալ եւ մէկտեղ գործելու անհրաժեշտութիւն կայ:

Ես հազիւ երեսուն տարեկան էի, երբ զաղափարը մտաւ հայ ժողովուրդի մէջ: Երբեք չուզեցի չէզոք մնալ: Թէեւ ֆէտայի չեղայ, լեռները չինկայ, բայց անոնց ապահովութեան համար, բոլոր միջոցներս տրամադրած էի: Ես այդ ճամբուն վրայ տունս խուզարկուեցաւ, գտնուեցան արգիլուած տեղեր (թաքստոց) եւ երկր: Եղբօրս հետ բանտ ինկանք խոշտանգելով բոլոր կարողութիւնս եւ մոխիրի վրայ ձգելով քան անձէ բաղկացեալ ընտանիք մը: Բանտին հարուածներէն մէկ շաբաթ վերջ մեռաւ եղբայրս, երբ ամորձիքները կը պրկէին. Ես բանտէն դուրս եկայ օսմ. սահմանադրութեան՝ 1908ին, խորտակուած առողջութեամբ մը. Այս ամէնը հայ ազգի փրկութեան գործին մէջ չէզոք չմնալու համար:

Բանտէն ելլելով դարձեալ չուզեցի չէզոք մնալ, սատանենցի գիւղիս կը — թական հողը, ուժեղ տեսչի մը հրամանին տակ (Զաւարեան): 1915ի ընդհանուր ջարդին, բոլոր ընտանիքս զոհելէ յետոյ, հրաշքով ազատեցայ եւ անցայ Կովկաս, ծանօթ հրամանատարէ մը զէնք պահանջեցի ճակատ մեկնելու: Մերժեց՝ ըսելով — «Դուն տառապած ես ու բանտը խլած է քու ճակատ մեկնելու կարողութիւնդ»: Պատասխանեցի թէ սիրտէն իսկ չէզոք մնալու մեղք չեմ ունեցած, ի՞նչպէս չէզոքութեան կը դատապարտէք զիս. ես այդ արատը իմ ճակատիս քսել չեմ ուզեր: «Գնա ուրիշ գործ մը ըրէ, եւ ոչ թէ ճակատը».

Կը խոստովանիմ որ զէնք չառի, դիրքեր չմտայ, բայց դիրք մտնողներու կոնակն էի, անոնց համար սոխ ու փախաթէս կը մանրէի, չէզոք չմնալու համար:

×

Հիմա դուք այս ծերուկի իր անցեալ տառապանքով եւ աշխատանքով բաղդատեցէք այն մարդուն հետ, որ հարուստ ամսական մը կը քամէ հայ ժողովուրդի ցամքած երակներէն եւ կ'արժանանայ Աղաթոն պէյի «հէլալ»ին: Ինչո՞ւ համար: Որովհետեւ պէյը տեսած է անգամ մը որ Մալեզեան մինչեւ գիշերուան ժամը 12 գրասեղանի մը առջեւ նստած, հայ գաղթականներու գործերը կը դասաւորէ:

Քարուքանդ ըլլաս դու քար աշխարհ քու քար դատողութեամբ:

Այն գիշերը երբ Մալեզեան մինչեւ գիշերուան ժամը 12 գրասեղանի առջեւ նստած էր, ի՞նչ կը բանէր անդին աշխարհ մը՝ արիւն ծովի մէջ կը լողա՞ր թէ ոչ. ոսկերու, գնդակի ու ռումբի տարափին տակ կը խարկուէ՞ր թէ ոչ: Եթէ մարդկութիւնն այս անարդարութեան դէմ լռէ, քարերը պիտի ճիչեն ու պատմեն պէյի երեսին.

— Դուն հալալ կ'ընես, մենք հարամ ու վարամ կ'ընենք . .

Եթէ «Յառաջ» այս տողերս չարժանագրէ, հայ ժողովուրդի բարեկամ թերթ մը չէ:

Մ. ԲԱՐԽԵԱՆ

ԿԵԱՆՔԸ ԱՐՈՒԱՐՁԱՆՆԵՐՈՒ ՄԷՋ

Կ. Խաչի օրը

ԻՍԻ ԼԷ ՄՈՒԼԻՆՈ.— Կիրակի օր, ձանձրացած քայլերս կ'ուղղեմ դէպի Գարակէօզեան սրահը, ուր Կ. Խաչի մասնաճիւղը պիտի տօնէր իր «Օր»ը: Կը մտնեմ ներս: Առաջին առթիւ աչքիս կը զարնուի բեմին վրայ «Մայր Հայաստան»ը, որուն ներքեւ Հայորդիներ նստած օրուան խնդիրներուն շուրջ զրոյց կ'ընեն: Սրահը լեցուած է կոկիկ բազմութեամբ մը: Մեր Խաչուհիները բոլորն ալ գործի վրայ են, ոմանք հիւրընկալութեամբ եւ ոմանք ալ թէյի պատրաստութեամբ կը զբաղին: Մանուկներու ստուար թիւ մը կայ. գոյնզգոյն ժապաւէններով աղջնակներ եւ սեւ խոպոպներով տղաքներ, տղաքներ որոնց հայկական սեւ աչքերը կը փայլին սեւ յօնքերու տակ: Կը մօտենամ պառաւ մօր մը — բարեւ մայրիկ ու կը նստիմ քովը: Կը նայիմ աչքերուն, սեւ ու խորունկ աչքերուն, կը տեսնեմ հին օրերէն մնացած հաւատքի սրբութեան կայծ մը: Կը մօտենամ երկրորդի մը, — Բարեւ օրիորդ: Կը հետեւիմ շարժումներուն, շատ նուրբ ու քաղցենի: Եւ ակամայ կը յիշեմ Լիւսիէն Թրպաթէի անարգանքը ուղղուած մասնաւորաբար մեր գաղութին: Կը զարմանամ թէ ինչպէս չկրցաւ հասնիլ այս աչքերուն խորը՝ իմանալու համար անոնց տառապանքն ու իմաստութիւնը...

Օր. Գույումճեան կը բանայ հանդէսը. եւ մանրամասն տեղեկութիւններ կը հաղորդէ չորս տարուան աշխատանքի մասին: Եօթը հոգինոց կազմը այսօր հասած է 75ի: Ցետոյ Տիկ. Ե. Միսաքեան կ'ամփոփէ Կ. Խաչի պատմութիւնը, մէկ մէկ կը յիշէ բոլոր քաղաքներու եւ շրջաններու մասնաճիւղերը, կը բացատրէ անոնց կատարած աշխատանքը իրենց շրջապատին մէջ կը յիշէ թէ Կ. Խաչի միջոցներով քանի դպրոցներ եւ նման հաստատութիւններ կը պահուին: Ընդհանուր խանդավառութեան մէջ կը վերջացնէ իր խօսքը, հրաւիրելով բոլորուն Կ. Խաչի շուրջ: Կարգը կուգայ Հայորդիներու եւ Հայուհիներու: Երգերու եւ արտասանութիւններու տեղատարափ մը: Կ. Խաչը ազդակ մը դարձած է բոլոր անդամ անդամուհիներու ընդունակութեանց զարգացման: Փոքրիկներ Ղարիպեանի, Մ. Ղարիպեանի եւ Գ. Թովմասեանի երգերէն եւ արտասանութիւններէն վերջ, երգեցին Թ. Զաքարեան, Տ. Աւլանեան, Տ. Տէրտէրեան, Օր. Վարդուկեան: Արտասանեց Օր. Գույումճեան: Ցետոյ խօսք առին Գ. Գ. Ե. Մինասեան եւ Հ. Համալեան, քաջալերական խօսքեր ուղղելով Կ. Խաչուհիներու: Վերջին խօսքը տրուեցաւ Տիկ. Ս. Տէր Դաւիթեանի, որ պարզելով հայ կնոջ դերը, կը հրաւիրէ անդամագրուիլ Կ. Խաչի: Հրաւէրին պատասխանեցին վեց հոգի: Այս առթիւ եղան նուէրներ. գումար՝ 115 ֆրանք: Օրուան տօնին առթիւ յիսուն Ֆր. կը նուիրէ Գ. Այնթապլեան: Սթանօպի Հայր. Միութեան կողմէ սիրայօժար կը նուագէր նուագախումբը, մէջ ընդ մէջ: Այսպէս խանդավառ մթնոլորտի մը մէջ տօնուեցաւ Կ. Խաչի Օրը մեր շրջանին մէջ, եւ մենք բաժնուեցանք ակամայ այն վստահութեամբ թէ ալ աւելի պիտի զարգանայ այս հանրօգուտ կազմակերպութեան գործը:

Հ. Հրայ

ՁԱՅՆԵՐ ԳԱՒԱՌԷՆ

ՄԵՐ ԴԱՍԸՆԹԱՑՔՆԵՐԸ

ԿՐԸՆՕՊԼ.— Հոս ալ, ինչպէս ուրիշ վայրեր, ուր կան Կ. Խաչի մասնաճիւղեր, Կ. Խաչը կը պահէ հայերէնի դասընթացք մը:

1931ին էր որ բացուեցաւ առաջին դասընթացքը. Այդ օրէն ի վեր մեր փոքրիկները, շուրջ 40 հոգի կանոնաւորապէս կը հետեւին դասերուն: Անոնք այժմ աւելի լաւ գիտեն մայրենի լեզուն գրել ու կարդալ, քան շատ մը չափահասներ:

1933ի վերջերը Կրընոպլի մասնաճիւղը դասընթացք մըն ալ բացաւ Լանսէյի մէջ որ կը գտնուի Կրընոպլէն 16 քիլոմէթր հեռու: Այստեղ ալ դասերուն կը հետեւին մօտ երեսուն պզտիկներ

Քանի մը ամիս առաջ Կ. Խաչի վարչութիւնը ընթացք տալով Կրընոպլի արուարձաններէն Ֆոնթէնի ծնողներու դիմումին, հոն ալ դասընթացք մը բացաւ: Առաջին դասին իսկ ներկայ էին 17 փոքրիկներ

Ուրեմն Կրընոպլի Կ. Խաչը ներկայիս կը պահէ երեք դասընթացք, ուր մօտաւորապէս յիսուն փոքրիկներ կը սորվին մեր չքնաղ լեզուն:

Դասաւանդութիւնները կ'ըլլան իւրաքանչիւր դպրոցին շաբաթը մէկ օր: Լանսէյի եւ Կրընոպլի մէջ կիրակի առաւօտները մինչեւ կէս օր, իսկ Ֆոնթէնի մէջ՝ հինգշաբթի առաւօտները մինչեւ կէս օր:

Այս երեք դասընթացքներուն համար մասնաճիւղը կը ծախսէ ամսական առնուազն 300 Ֆր., որ կը հայթայթուի միայն անդամական տուրքերէ եւ փոքրիկներէ գանձուած չնչին թօշակներէ:

Ծնողքներու համակրանքը մեծ է հանդէպ Կ. Խաչին: Ու ամէն առթիւ մեր մասնաճիւղը կը վայելէ լայն օժանդակութիւնը գիտակից տարրերու:

Մարի Փափազեան

ՀԱՅ ԵՐԻՏԱՍԱՐԴԻ ՄԸ ՍՊԱՆՈՒԹԻՒՆԸ

Ճինինէն կը գրեն «Ազդակ»ի (Պէյրութ) —

Մարտ 12ին Նասրիա թաղի կամուրջին ներքեւ, գիշերին երկու ուժգին հարուածներով գետին փռուեցաւ ընկ. Թալասցի Զախըր Ժամկոչեան, երկու Հայերու կողմէ, Գէորգ եւ Կարապետ եղբայրներ, Բիլիսցի.

Առաւօտուն կանուխ, Զախըր եւ երկու եղբայրները վէճի կը բռնուին եւ իրարու հասցէին աւել-պակաս խօսքեր կ'ուղղեն: Զախըր կը շարունակէ ճամբան, սակայն Գէորգ եւ Կարապետ կը հետապնդեն զայն եւ վերջապէս կամուրջին տակ կը հասնին եւ-ւէն: Հազիւ քանի մը խօսք փոխանակած Գէորգ դաշոյնը կը քաշէ եւ կ'իջեցնէ: Զախըր կը ծռի գետին, ինքզինք պաշտպանելու համար, սակայն երրորդ հարուածն ալ կուգայ եւ անշունչ կը փռէ զայն: Քէչայացի կին մը որ այդ միջոցին կ'անցնէր անկէ, կը տեսնէ գործուած ոճիրը եւ կը սկսի պոռալ: Կարապետ եւ Գէորգ կը փախչին, առաջինը կ'երթայ տուն ձեռքերը ներկուած արիւնով, իսկ երկրորդը կը կորսնցնէ հետքը: Կարապետ թէեւ կը փորձէ ուրանալ, սակայն անօգուտ: Ցաւով երեւան կը հանուի գաղտնիքը:

Այս ոճիրը արդիւնք է երկու տարիէ ի վեր կուտակուած թշնամութեան մը: 1934ին, Գէորգ եւ Կարապետ կ'աշխատէին Նէհր Քէյլի մէջ, ուր կը գտնուէր նաեւ Զախըր: Նախանձի հետեւանքով երկու եղբայրները Զախըրը վռնտել կուտան եւ կը սկսի գժտութիւնը անոնց միջեւ: Օր մը, Զախըր առանձին գտնելով Գէորգը, կը ծեծէ զայն եւ այդ պատճառաւ կը սաստկանայ իրենց թշնամութիւնը: Դատարան կ'իյնան եւ երկար ժամանակ տեղի կ'ունենայ դատ դատաստան: Չի վերջանար սակայն հակառակութիւնը եւ կը յանգի այս զարհուրելի ոճիրին

ՄԱՄՈՒԼ

Փայլուն յաղթանակ մը

Մարտ 19ին Հ. Մ. Ը. Մ.-ի Դամասկոսի խումբը փայլուն յաղթանակ մը տարաւ անգլիական ոստիկաններու խումբին դէմ (Երուսաղէմ): Այս առթիւ «Ազդակ» հետեւեալ խորհրդածութիւնները կ'ընէ խմբագրականի մը մէջ (14 մարտ).

—Ի՞նչ քաղցր է յաղթանակի պարգեւած ուրախութիւնը: Երբ հազարի հասնող հայութիւնը, առանց սեռի, տարիքի եւ համոզումի խտրութեան, մէկ սիրտ ու մէկ հոգի եղած, կեցցէներով կը թնդացնէր դաշտը եւ կ'ուզէր համբուրել ճակատները մեր յաղթական մարզիկներուն, որոնք պայծառացուցին մեր ճակատները եւ բարձրացուցին մեր ազգային արժանապատուութեան ու նախատանքի բըրգացումները:

Ուրախ էին մեզ հետ նաեւ տեղացիները ու օտարները, որովհետեւ հայ մարզիկներու տարած այս փառաւոր յաղթանակը հովանաւորեալ երկիրներուն կ'ապահովէր երէք դլուցի երկիրներու ախոյեանը ըլլալու բարձր պատիւը: Պաղեստինի ոստիկանական խումբը, որ մրցեցաւ մեր տղոց հետ կիրակի օր եւ պարտուեցաւ, ցարդ ճանչցուած էր անպարտելի, քանի որ յաղթած ըլլալով ինչպէս Պաղեստինի ու Անդրյորդանանի, նոյնպէս ալ Եգիպտոսի բազմաթիւ խումբերուն: Ոստիկ. այս խումբը ճանչցուած է նաեւ ֆութպոլի բէքլիներու մասնագէտ, խաղի օրէնքին յարմար քաջածանօթ եւ անբերի խաղարկութիւն ունեցող խումբ մը: Կիրակի օր խաղադաշտին վրայ գտնուող հանդիսականները համոզուեցան արդէն այդ իրողութեան:

Մրցումը խումբը կազմող մարզիկներու մարմնական առանձնայատկութիւններէն զուրկ բէզգէտ, բայց մրցումի բոլոր տեսակէտէ մինչեւ վերջ իրենց ցոյց տըւած սառնասրտութեամբ եւ Հ. Մ. Ը. Մ.-ի կաչումին ու վեհութեան արժանի կարգապահութեամբ մեր տղաքը արժանացան բոլորի հիացումին ու գնահատութեան: Առանց բացառութեան, տեղական բոլոր թերթերն ալ, փրանսերէն թէ արաբերէն, գովասանքով խօսեցան կիրակի օրուան մրցումի մասին եւ վեր առին մեր տղոց օրինակելի խաղարկութիւնը, անոնց կամքը եւ կարգապահ ոգին

Ցաղթող խումբն իսկ ուրախութեամբ յայտնեց իր գնահատութիւնը եւ խոստովանեցաւ որ իր ցարդ խաղցած խումբերուն ամէնէն ուժեղն ու օրինակելին է հայ խումբը:

Այս յաղթանակը, անկասկած, գլխաւոր պատճառն էր հսկայական այն մեծագոյն հետաքրքրութեան եւ անհանգստութեան եւ խանդավառութեան, որ ապրեցան մեր հազարաւոր հայրենակիցները անցած կիրակի օր մարզադաշտին վրայ: Սակայն կար նաեւ ուրիշ զօրաւոր ազդակ մը, ներկայ բազմութեան մէջ անոր ամրակարգ ... եւ: Այդ տիրող ընդհանուր համակրանքն է հանդէպ Հ. Մ. Ը. Մ.-ին մեր ժողովուրդի բոլոր խաւերուն մէջ: Եւ ամէնէն բնականը չունի ալ, քանի մեզ, ոչ թէ ամուր ջիղերն ու պրկուած մկաններն են, այլ այդ մարզական կազմակերպութեան ու նուիրական ոգին, որ մեր նոր սերունդին կը ջամբէ Հ. Մ. Ը. Մ.-ը, կը պահէ զանոնք կազմ ու պատրաստ, կը դարձնէ եղբայրացեալ, քաջ եւ հայրենասէր: Առանց այս առաքինութեանց, առանց հոգեկան բարձրութեան, ֆիզիքական ոյժը պիտի մնար շատ թոյլ եւ պիտի դառնար կոյրին ու նոյն իսկ վնասակար.

Գնահատելով հանդերձ մեր յաղթական մարզիկներու ամէն գնով յաղթելու կամքն ու մարզասէր ոգին, կ'ողջունենք Հ. Մ. Ը. Մ.-ը, որ կըցած է իր խոշորական ոգին, հայկական կայտռի պարգեւել անոնց: Որովհետեւ առանց Հայ Մարմնակրթական Ընդհ. Միութեան կազմակերպութեան, այդ մարզիկները հիշդ է որ կրնային ունենալ առողջ մարմին եւ լաւ խաղարկութիւն, սակայն պիտի պակսէր անոնց ներ այն ոգին, անձնուէր ու հայրենասէր ոգին, որ մի միայն Հ. Մ. Ը. Մ.-ը կրնայ տալ: Առանց այդ ոգին, մեր մարզիկները ոչ կրնային արբենալ հանրային այս անձնախոյզ հետաքրքրութիւնն ու խանդավառութիւնը եւ ոչ ալ կրնային արժանանալ ընդհանուր համակրանքին: Հ. Մ. Ը. Մ.-ը վեր է ամէն նկատումէ եւ հաշիւէ: Անոր մարզիկները անշահախնդիր են եւ անձնազոհ: Անոր անդամները հաւասար են իրարու եւ եղբայր են:

Մարզական ազգային համախմբական միութիւնն է Հ. Մ. Ը. Մ.-ը, որուն զօրացման ու տարածման համար ամէն Հայ պէտք է իր կարելին ընէ: Այն ատեն, այս կազմակերպութիւնը աւելի փառաւոր յաղթանակներ, իրական նուաճումներ պիտի ապահովէ մեր ժողովուրդին համար»:

Պայքար ծխախոտի դէմ

Սուրիոյ եւ Լիբանանի թերթերուն մեծամասնութիւնը կը շարունակէ բուռն պայքար մղել ծխախոտի դէմ: Համաձայն «Լը Բազար»ի տեղեկութեանց, Ռէժիի տնօրէն Պ. Կալան Փրէզիլ գացած է եւ խնդրած Մարոնիներու Աթոռը պատրիարքին օգնութիւնը. Պատրիարքը մ'ըսածին յայտարարած է անոր թէ՝ ինք մինչեւ վերջ պիտի պահէ իր դիրքը մենաշնորհին դէմ. Կալան շատ դէշ ազդուած է այս պատասխանէն:

Հալէպի մէջ, կարեւոր ժողով մը գումարուած է, որուն մասնակցած են բոլոր Արդիւնական սրահորդ ... բարձրաստիճան: Այս ժողովը գրաված է ծխախոտի դէմ սաբքուած պայքարի հարցով եւ առած է կարգ մը գործնական որոշումներ. Տրիփոլիսոյ մէջ եւս կը շարունակուին աշխատանքները ծխախոտի դէմ:

Ծխախոտի յանձնախումբին կողմէ նշանակուած գնահատող մարմնի անդամ ընտրուած է Պ. Թագւոր Պօյաճեան, որ երկար տարիներ բարձր պաշտօններ վարած է Ռէժիի մէջ:

Համարաքական շարժումը Սուրիոյ մէջ

Դամասկոսէն կը հաղորդեն թէ Սուրիացի Ազգայնականները պատրաստութիւն մը գրկած են Հիճազ, Իպն Սէուտի մօտ, Պաղտատի ճամբով: Պաղտատի մէջ ասորիական պատուիրակութեան միացած է Իրաքեան պատուիրակութիւն մը եւ երկուքը մէկ Մէքքէ գացած են, խորհրդակցելու համար Հիճազի թագաւոր Իպն Սէուտի հետ, համաարաբական մեծ կայսրութիւն մը ստեղծելու հարցին շուրջ: Այդ ապագայ կայսրութեան մէջ պիտի մտնեն Հիճազը, Նէճտը, Եէմէնը, Իրաքը, Անդրյորդանանը եւ Սուրիան ու Պաղեստինը

Միեւնոյն առթով Ֆախրի պէյ Պարուտի հեռագիր մը գրկած է Մարոնի Պատրիարքին, խնդրելով որ շարունակէ իր գործակցութիւնը, արաբական դրացի երկիրներու հետ

Իպն Սէուտ ընդունելով պատուիրակութիւնը, անդրադարձեր հաճոյ ... է միացման ծրագիրը եւ յանձնարարած է զարգացնել մշակոյթի եւ առեւտուրի կապերը:

ՕՏԱՐԱԿԱՆՆԵՐՈՒ ՀԱՐՑԻՆ ՔՆՆՈՒԹԻՒՆԸ

Փարիզի մէջ վերջերս կազմուեցաւ «Օտարականներու հարցին ուսումնասիրութեան» յատուկ գրասենեակ մը (45 րիւ տ'Իւլմ): Նախագահ ընտրուած է Անրի տը Ժուվընէլ, փոխ-նախագահ՝ փրոֆ. Լանժըվէն եւ Տոքթ. Թրնէ Մարսիալ:

ՍՏԱՑԱՆՔ

«ՎԷՄ», հանդէս մշակոյթի եւ պատմութեան: Թիւ Ը. (Նոյեմբեր — դեկտեմբեր): 150 մեծադիր էջ, պատմական եւ ուսումնասիրական ճոխ նիւթերով եւ պատկերազարդ: Տարեկան բաժնեգին՝ 60 ֆրանք: (Մանրամասնութիւնները տեսնել Դ. էջ):

ՎՍՏԱՀՈՒԹԵԱՄԲ ԿՐՆԱՔ ՑԱՆՁՆԱՐԱՐԵԼ ԽԻԽԻՆ ՕՂԻՆ, ՈՐՈՒՆ ԾԱՆՈՒՑՈՒՄԸ ՀՐԱՏԱՐԱԿՈՒԱԾ Է ՉՈՐՐՈՐԴ ԷՋԻՆ ՎՐԱՅ:

Անգլիոյ, Ֆրանսայի եւ Իտալիոյ արտաքին նախարարները։ Ֆրանսայի պաշտօնական շրջանակները զարմանքի մատնուեցան, երբ հաղորդուեցաւ թէ Սըր Ճոն Սայմըն հետեւեալ յայտարարութիւնն ըրած է Անգլիոյ երեսփ. ժողովին մէջ.— «Կը յուսամ թէ Գերմանիա պիտի հաւանի մասնակցիլ այս խորհրդակցութեան»։ Փարիզի մէջ կը կասկածին թէ Մեծն Բրիտանիա կը ձգտի ոչ թէ վերահաստատել երեք պետութեանց միացեալ ճակատը Գերմանիոյ դէմ, այլ գործադրել Մուսոլինիի քառեակ պետութեանց դաշինքը։ Այս առթիւ, չափազանց ուշագրաւ է անգլիական մամուլին բռնած դիրքը։ Շատերու մէջէն օրինակ մը յիշելով, ըսենք թէ «Թայմզ» «խորապէս ցաւալի» կը գտնէ որ Ֆրանսա դիմած է Ազգերու Դաշնակցութեան, արտակարգ նիստի հրաւիրելու համար խորհուրդը։ «Կարելի չէր աւելի յարմար միջոց մը գտնել Գերմանիոյ վերադարձը խափանելու համար, եթէ ոչ ամբաստանելով զայն Ազգերու Դաշնակցութեան առջեւ»։

⁂ Անգլիոյ երեսփ. ժողովին հինգշաբթի օրուան նիստին մէջ, բուռն հարցադրումներ եղան, որոնց պատասխանեց արտաքին նախարարը։ Աշխատաւորականներուն ներկայացուցիչը յայտարարեց.— «Ձենք կրնար հանդուրժել որ Սըր Ճոն Սայմընի Պերլինի առաքելութեան նպատակն ըլլայ յայտարարել թէ Անգլիա կ'ընդունի Գերմանիոյ վերազինումը»։ Իսկ նախկին նախարար մը, պահպանողական Սըր Հ. Սէմուէլ ազդարարեց.— «Թող Հիթլէր սխալ գաղափարներ չկազմէ Անգլիոյ դիրքի մասին։ Հաւասարութեան իրաւունք Գերմանիոյ համար՝ այո՛, իսկ զինուորական գերակշռութիւն՝ ո՛չ»։

Սըր Ճոն Սայմըն հանգամանօրէն բոլորն ալ, պարզելով իր առաքելութեան նպատակները

Թուրքիա կը պատրաստուի ներսէն ու դուրսէն

Պուլկարիայէն եկած ճամբորդներ կը պատմեն թէ Գերմանիայէն անընդհատ նոր վակոններ ու վառօդ կուգան ու կ'երթան Թուրքիա։ Այդ պաշար ու նոր վակոնները խումբ խումբ կը տարուին ուղղակի Թրակիա ու անկէ ալ, ապահովաբար, երկրին զանազան կողմերը։

⁂ Նոյն ճամբորդներէն մեր քաղած տեղեկութեանց համաձայն, Պուլկարիոյ մէջ Թրքական պաւագրութիւնները լայն ծաւալ առած են։ Սահմանագլուխի Թուրքերու եւ Փոմաքներու կազմակերպումէն, «Թուրանէն» եւ «Ալթըն Օրտուէն» զատ, Թրքաբնակ վայրերու մէջ նոյնիսկ զինուելու ձեռնարկներ կ'ըլլան։ Կը պատմուի թէ Բազկրադի շրջանը, գիւղի մը մէջ, կառավարութիւնը Թրքական թարմ հողակոյտեր բացած ու գնդացիր մը երեւան հանած է։

Այս ու նման դէպքերու հետեւանքով է որ պուլկար կառավարութիւնը շատ արդարանալի միջոցներու է դիմած, առանցմէ դժգոհ Թուրք մամուլը աջէն ձախէն կը տրտնջայ։

ԶԱՆԱԶԱՆ ԼՈՒՐԵՐ ՔԱՆԻ ՄԸ ՏՈՂՈՎ

ՌՈՒՄԱՆԱԿԱՆ ԿԱՌԱՎԱՐՈՒԹԻՒՆԸ երկու միլիառ լէյ (4 միլիոն անգլ. ոսկի) յատկացուց բանակին սպառազինման համար, բացի սովորական նիւթատացոյցին։ Այս գումարը պիտի ճարուի տուրք հաստատելով շաքարի եւ տուներու վրայ։ Գումարին մէկ մասը պիտի յատկացուի զանազան երկիրներու մէջ եղած ապպրանքներու վճարման։

ՄՈՍԿՈՒԱՅԻ ԱՐՀԵՍՏԱԿՑԱԿԱՆ ՄԻՈՒԹԵԱՆՑ գործադիր կոմիտէն մարտ 7 թուակիր շրջաբերական մը դրկեց արտասահմանի խորհրդային գործակալներուն, յանձնարարելով կազմակերպել արտասահմանի ոչ-համայնավար արհեստակցական միութեանց անդամները եւ ուրիշ տարրեր, գործելու համար «հասարակաց թշնամիին դէմ»։ Այս առթիւ շրջաբերականը կը բացատրէ թէ պատերազմի պատրաստութիւններն են Գերմանիոյ վերազինումը, Ճափոնի յարձակողական դիրքը եւ Իտալիոյ զինուորական առաքումները դէպի արեւելեան Ափրիկէ։

ՁԻՆՈՒՈՐԱԿԱՆ ՕԴԱՆԱՒ մը վար իյնալով, գլխիվայր խրեցաւ հողին մէջ, Պրէսթի մօտ։ Վեց ուղեւորներէն հինգին դիակները գտնուեցան, իսկ վեցերորդը կը փնտռուի։

ԳՈՐԾԱԶՐԿՈՒԹԵԱՆ վերջին տեղեկագիրը կը յայտնէ թէ 2944 նպաստընկալ գործազուրկներ պակաս եղած են մարտ 16ի վերջացող շաբթուան, բաղդատելով անցեալ շաբթուան հետ։

ՍՈՒՏ ԼՈՒՐԵՐ տարածողները պիտի հետապնդուին։ Առջի օր սակարանին մէջ զրոյց տարածուած էր թէ Պերլինի փրանսական դեսպանը մահափորձի ենթարկուած է...

ՔԱՂԱՔԱԿԱՆ ՏԱՐԱԳԻՐՆԵՐՈՒ արտաքսման առթիւ, անցի օր պատուիրակութիւն մը ներկայացաւ Ապահովութեան Տեսչութեան, Նախաձեռնութեամբ ընկերվարական եւ արհեստակցական Միութեանց։ Պատուիրակութիւնը խնդրեց զանց մէկ ամիս յետաձգել 150 տարագիրներու (Իտալացի) արտաքսման վճիռը, ուշադրութեամբ քննել անոնց թղթածրարները, մէկ տարի ժամանակ տալ միւս տարագիրներուն եւն.։ Ապահովութեան տեսուչը խոստացաւ բարեացակամութեամբ քննել խնդիրը։

ԹԷՅԱՍԵՂԱՆ

Հ. Յ. Դ. ՌՕՄԱՆԻ Անդրանիկ խումբի թէյասեղանը տեղի կ'ունենայ վաղը կիրակի Ընկերվարականներու սրահին մէջ։

Մուտք 2 ֆրանք։

ՖՐ. Կ. ԽԱՉԻ ԱՐՆՈՒՎԻԼԻ ՄԱՍՆԱՃԻՒՂԻ ՊԱՐԱՆՑԻԿ ԹԷՅԱՍԵՂԱՆԸ

տեղի կ'ունենայ վաղը կիրակի կէս օրէ վերջ ժամը 3էն 7

Salle Gallementի սրահին մէջ։

Մուտք՝ 4 ֆրանք։

Հ. Յ. Դ.

Փարիզ

ՍԱՐՍԷԼԻ «Հրայր» խումբի ժողովը այսօր Շաբաթ երեկոյ ժամը Ցուկէօրին ընկեր Գ. Երանեանի բնակարանին մէջ։ Խիստ կարեւոր օրակարգ։

Գաւառ

ՓՕՆ ՏՕՊՆԱՅԻ «Կորիւն» ենթակոմիտէին ընկերական ընդհ. ժողովի կը հրաւիրէ բոլոր ընկերները վաղը Կիրակի կէսօրէ վերջ ժամը 2ին Գրադարանի սրահին մէջ։

Կը խնդրուի Սէն Փիէռի «Վրէժ» խումբի ընկերներէն, որոշուած ժամուն ներկայ ըլլալ։ Կարեւոր օրակարգ։

ՓՐԻՎԱՅԻ եւ Շրջանի «Ցառաջ» խումբի ընկերները ժողովի կը հրաւիրուին այսօր Շաբաթ կէս օրէ վերջ ժամը 2ին Շալամոնի մէջ։

ՍԷՆ ԹԷԹԻԷՆԻ «Ընտօք» ենթակոմիտէի ընդհ. ընկերական ժողովը այսօր Շաբաթ երեկոյ ժամը 8ին «Դուրեան» Գրադարանը։

Վիէնի կոմիտէն ընկերական ընդհ. ժողովի կը հրաւիրէ իր շրջանի բոլոր ընկերները, այսօր շաբաթ իրիկուն ժամը 7.30ին, «Յառաջ» Ակումբին մէջ։ Կը խնդրուի ներկայ ըլլալ ճիշդ ժամանակին։

Հ. Յ. Դ. ՄԱՐՍԷՅԼԻ ՇՐՋԱՆԱՅԻՆ ԿՈՄԻՏԷԻ ԺՈՂՈՎՆԵՐԸ

Ընկեր հարօ ենթակոմիտէի ընկերահամակրական դասախօսութիւնը տեղի կ'ունենայ վաղը Կիրակի կէս օրէ վերջ ժամը 3ին ընկեր Ս. Գոյաճեանի ագարակը (Դրօշակի Տան մէջ)։ Կը խօսի ընկեր Ազգին։

Նոյն ենթակոմիտէի ընկերական ժողովը նոյն օրը ժամը 6ին։

Համազասպ խումբի ընկերահամակրական դասախօսութիւնը վաղը Կիրակի կէս օրէ վերջ ժամը 3ուկէսին։ Կը խօսի ընկ. Հ. Տէրէնկիւլեան։

ԸՆԿԵՐԱ-ՀԱՄԱԿՐԱԿԱՆ ԹԷՅԱՍԵՂԱՆ

ՓԵՏՐՈՒԱՐ 18Ի ԱՌԹԻՒ

կազմակերպուած՝ Հ. Յ. Դ. ՄԱՐՍԷՅԼԻ

Ռոստոմ, Իշխան, Քրիստափոր, Աղբիւր Սերոբ եւ Վահագն

Ենթակոմիտէներու եւ խումբերու կողմէ

եւ հովանաւորութեամբ ՇՐՋԱՆԱՅԻՆ ԿՈՄԻՏԷԻ

Տեղի պիտի ունենայ այսօր Շաբաթ երեկոյ ժամը 8.30ին

4. Rue St. Jacques. սալօն Սէն Ժագի սրահին մէջ

կը նախագահէ ընկեր ԱԶԳԻՆ ՄԱՐՏԻՐՈՍԵԱՆ

կը խօսի ընկեր Գ. ՀԻՒՍԵԱՆ

գեղարուեստական ճոխ բաժին, երգ, մեներգ, արտասանութիւններ եւ զանազան անակնկալներ

Նախքերու մասնակցութեան համար 3 ֆրանք։

ՄԵԾ ՀԱՄԵՐԳ ՊԱՐԱՀԱՆԴԷՍ

ԿԱԶՄԱԿԵՐՊՈՒԱԾ ԿՈՄԻՏԱՍ ԵՐԿՍԵՌ ԵՐԳՉԱԽՈՒՄԲԻ ԿՈՂՄԷ

Տեղի կ'ունենայ ՄԱՐՏ 23 Շաբաթ գիշեր ժամը 9էն մինչեւ լոյս

«Aéro-Club de France»ի ՇՔԵՂ ՍՐԱՀՆԵՐՈՒՆ ՄԷՋ

6, Rue Galilée, 6. Paris (16). Métro: Boissière

ԵՐԳ, ՊԱՐ, ՋԱԽԵՇՏ եւ ՀԱՃԵԼԻ ԱՆԱԿՆԿԱԼՆԵՐ

Orchestre «ARIS»

ճոխ Buffet, անքերի սպասարկութիւն (Պ. Եսայի Ղազէրեանի կողմէ)

ՄՈՒՏՔ 10 ՖՐԱՆՔ

ԹԱՏԵՐԱԿԱՆ ՆԵՐԿԱՅԱՑՈՒՄ

24 Մարտ, Կիրակի, կէս օրէ վերջ ժամը 3ին

Դաւակեօզեանի սրահին մէջ, 45 Rue de la Défense. Իսի լէ Մուլինօ.

Métro Mairie d'Issy

Ն. ՊԵՏԻԿԵԱՆ մեծ պատրաստութեամբ եւ մասնակցութեամբ Բ ԲԻԼՈՅԵԱՆԻ եւ կարող ուժերու կը ներկայացնէ Սիման Էյմէքճեանի

«ՏԱՅԻ ԿԱՐԱՊԵՏ» (զաւեշտ 3 արար)

Միծաղի եւ զուարճութեան օր մը Իսի լէ Մուլինոյի մէջ։

Տեղերու գիներ 5 եւ 3 ֆրանք։

«Վ. Է. Մ»

Լոյս տեսաւ Ը. թիւը հետեւեալ բովանդակութեամբ.— ԴՐՕ՝ «Մի հատուած յուշերից», Ա. ԱԲԵՂԵԱՆ՝ «Դորպատի համալսարանը», Ա. ԱՍՏՈՒԱԾԱՏՐԵԱՆ՝ «Արամը», Ե. ՋԱԽՐԵԱՆ՝ «Թիֆլիսի քաղաքապետական ընտրութիւնները», «Մարտիրոս Ղրիմեցու տաղերը», Վ. ՄԻՆԱԽՈՐԵԱՆ՝ «Շվեյցարական հայ կալանաւորը», ՍԱՄՍՈՆ՝ «Հայաստանի անդր. դեկտեմբեր Պարականոնած», ՍՏ. ՔՈՉԱՐԵԱՆ՝ «Լ. Աթարբեկեանը իբրեւ քանդարան», Ս. ՎՐԱՑԵԱՆ՝ «Տիկ. Ե. Զօրեան», ՀԻՆ ԹՈՒՂԹԵՐ.— Հայաստանի խորհրդարանագրութիւնները.— ԱՆՑԵԱԼՔ.— ԿԵԱՆՔ ԵՒ ՄՇԱԿՈՅԹ.— ԳԻՐՔ ԵՒ ՄԱՄՈՒԼ.— ԳՐԱԽՕՍԱԿԱՆ։ Վ. ԾՓ. ՄԱՆԿՈՒՆԻ՝ «Գէորգ Դ. եւ իր ժամանակը»։

ՍԿԱՈՒՏԱԿԱՆ ՑԵՐԵԿՈՅԹ

Կազմակերպուած Հ.Մ.Ը.Մի ՓԱՐԻԶԻ ՍԿԱՈՒՏԱԿԱՆ ԽՈՒՄԲԻՆ ԿՈՂՄԷ

Կիրակի 24 Մարտ կէս օրէ վերջ ժամը 2.30ին

Théâtre Renée Maubelի մէջ, 10, Rue l'Orient, Paris. Մեթրօ Blanche

Կը ներկայացուին Լորտ Պէտըն Բաուըլ կ'այցելէ կլիայ խմբակին (զաւեշտ 1 արար), 15 օրուայ բանակումի մը հաստատումը (զաւեշտ 1 արար), եւ Յ. ճիազօմէթթիի ՔՈՐՐԱՏՕն (ողբ. 5 արար)։

կարմրամորթներու պատկեր, մարզանք եւ բուրգեր։

Տոմսերու գիներ Ա. կարգ 10 ֆր. Բ. կարգ եւ օթեակ 7.50 Գ. կարգ 5 ֆ.

ՅԱՅՏԱՐԱՐՈՒԹԻՒՆ

Փարիզի Սէօլէօզի Հայր. Միութիւնը իր Լսարան-Գրադարանի բացումը կը կատարէ այս կիրակի կէս օրէ վերջ ժամը 3ին, 47, Րիւ տէ Տէֆանս. Իսի լէ Մուլինօի Հայրենակիցներէն կը խնդրուի իրենց ներկայութեամբ քաջալերել այն ազգօգուտ ձեռնարկը։

Միութիւնս որոշած է մօտ ատենէն հայերէնի դասընթացք մը բանալ, շաբաթը երկու օր, իր Գրադարանին մէջ։

Միութեանս Երեւոյց թատերախումբը կը պատրաստուի ներկայացնել Գ. Դուրեանի «ժխ. հողերը», ի նպաստ իր Գրադարան Դպրոցի։

խնդրուի բոլոր անդամ և ոչ-անդամ հայրենակիցներէ անպայման ներկայ գտնուիլ։

Մարսէյլի եւ շրջակայքի լեգէոնական միութեան ընկերները ընդհանուր ժողովի կը հրաւիրուին այս կիրակի կէսօրէ վերջ, ժամը 3ին, Bar de la Posteի մէջ, 2, Rue Colbert, օրակարգ՝ օրուան հարցերը։

ԳԱՑԷՔ

CIGALE CINÉMA

60 Avenue de Saxe LYON

Raki "ERIVAN"

ԵՐԻՎԱՆ օղին արտադրուած է Թարմ Մով, բնական անիսոնի խառնուրդով, ...

Պահանջեցէք, փնտռեցէք ԵՐԻՎԱՆ օղին Մեծաքանակ գնումներու համար՝

Արտադրող

S. A. GRANDES DISTILLERIES PEUREUX

48, Bld. des Vignes, Marseille

Tél. Colbert 58 - 10

Եւ DISTILLERIE VIAL

18, Rue Fontaine, St. Denis (Seine)

Tél. Plaine 09 - 95

D. N. BAHADOURIAN

82, Rue Ségue. Lyon (Rhône)

Նիսի եւ Շրջաններու գործակալ՝

M.M. H. Khatchadourian et Danielian

24, rue Assalit. Nice (A. M.)

ՅՈՒՇԱՏԵՏՐ

ՖՐ. Կ. Խաչի Փարիզի մասնաճիւղը ընդհ. ժողովի կը հրաւիրէ իր բոլոր անդամ-անդամուհիները եւ համակիրները այսօր Շաբաթ կէս օրէ վերջ ժամը 3ին Օր. Ֆէրմանեանի բնակարանին մէջ, 11 րիւ տը լ'Էգլիզ տը Մէտըսէն, Փարիզ (6)։ Մէթրօ Օտէօն։

ՓԱՐԻԶԻ Առաքաջարի Հայրենակց. Միութիւնը ժողովի կը հրաւիրէ իր բոլոր անդամները վաղը Կիրակի առաւօտ ժամը 10ին, 40 Րիւ տը Պէլվիլ, մէթրօ Պէլվիլ։ Խիստ կարեւոր օրակարգ։ Ներկաներու թիւը անձամբ պիտի համարուի։

ՄԱՐՍԷՅԼԻ Բարձր-Հայքի Հայր. Միութեան ընդհ. անդամական ժողովը վաղը Կիրակի կէս օրէ վերջ ... Grand Bar du Printemps, 44 Bld. de la Paix: ...

...

ՓՆՏՌԵՑԷՔ եւ ԿԱՐԴԱՑԷՔ

երգիծաթերթ՝ «ՄԵՂՈՒ»

Փարիզի եւ Շրջանի Ցառաջի գրասենեակը Պ. ԱՒԵՏԻՍԵԱՆ։

... ՕՋԻՆՋ ԳԻՆՈՎ ՄԸ

ձեր պզտիկները կը մեծնան եւ կը փոխուին արագօրէն։

Չէ՞ք ուզեր ունենալ անոնց այդ գեղեցիկ եւ սակայն վաղանցուկ շրջանին մէկ յիշատակը

ԴԻՄԵՑԷՔ ԻՍԻ ԼԷ ՄՈՒԼԻՆՈՅԻ ՄԻԱԿ ՀԱՅ ԼՈՒՍԱՆԿԱՐԻՉ

Studio d'Art HENRI (Հ. Նափուճեան)

10bis Bld. Rodin-Issy-les-Moulineaux Gare d'Issyի եւ ... փողոցը

Որը՝ ... ժամ գինով ձեզ կը նկարէ գեղարուեստական ամենավերջին ճաշակով՝ ըլլայ իր Studioին եւ կամ ձեր տան մէջ։

ԱՐՈՒՍՏԱԿԱՆ ՆԿԱՐՆԵՐՈՒ ՀԱՄԱՐ ՄԱՍՆԱՒՈՐ ԳԻՆ

գեղեցիկ Agrandissement մը նուէր խրախճանքի պատուէրին

բաց է ամէն օր ... Կիրակի ... 6 ...

ԽԱՉԱԳՈՂԻ ՅՈՒՇԱՏԵՏՐԸ

Գրեց՝ ՐԱՖՖԻ

Երբ անց կացանք Երասխ գետից եւ առաջին անգամ ոտք դրեցինք Թուրաց հողի վրայ, քաւոր Պետրոսը մաքսատնից փախցնելու նպատակով իր աւանակի փալանի մէջ թաքցրեց զանազան իրեղէններ, որ յետոյ ամենայն զգուշութեամբ աշխատում էր ծածկել ինձանից։— Միթէ՞ այն իրեղէնները այժմեան գոհարները չէին, որ գողացուել էին յիշեալ երկաթէ արկղից, իմ ձեռքով շինուած բանալիով։

Երբ այդ մասին փորձեցի տեղեկանալ քաւոր Պետրոսից, նա խիստ խոժոռ հայեացքով նայեց իմ երեսին եւ լռեց ...։

Մենք մի քանի օր եւս մնացինք տօնավաճառում, պար անցցինք մեր արջը եւ ապա հեռացանք։

Զ.

ՌԱԲԲԻ ՇԻՄՕՆԸ

Թողնելով տօնավաճառը, մենք շարունակեցինք մեր արշաւանքը դէպի կայսրութեան հարաւ արեւմտեան գաւառները։ Մի ամսից յետոյ գտնւում էինք *** քաղաքում։ Այստեղ քաւոր Պետրոսը ծանօթացաւ մի հրեայ ահ-զանաւորի հետ, որ թանկագին իրեղէններ գրաւ առնելով, փող էր տոկոսով տալիս, ի հարկէ, խիստ ծանր տոկոսով։

Փոքր միջոցում քաւոր Պետրոսը կարողացաւ այնքան գրաւել Հրեայի համակրութիւնը, որ նրանց յարաբերութիւնները, կարելի է ասել, բոլորովին բարեկամական էին։ Բայց պէտք չէ մոռանալ որ քաւոր Պետրոսը իրան ձեւացրել էր նոյնպէս հրեայ, ոչ թէ հասարակ հրեայ, այլ մի գիտնական ռաբբի, որը Թովրաթը և Թալմուդը անգիր գիտէր։ Դրա մէջ կասկածել ոչ ոք կարող չէր. որովհետեւ նրա դէմքի գծագրութիւնը բաւական նման էր Իսրայէլի հալածուած որդիների տխրամած դէմքին։ Բացի դրանից, նրան ծանօթ էին՝ ոչ միայն եբրայեցերէն, այլ զանազան ասիական ազգերի սովորութիւնները ու լեզուները։ Քաւոր Պետրոսը իրան ներկայացրել էր որպէս Սպահանի եւ Համադանի Հրեաների հովիւ։

Սեղանաւորը եկած էր այս քաղաքը բոլորովին աղքատ. մի բան, որ բերել էր նա իր հետ, էր նրա հրէական անժխտական եռանդը. եւ հրէական խելքը, որ զօրաւոր է հանդիսանում աւելի մթին ճանապարհների մէջ...։ Սկզբում նա ժամագործ եւ կնիքների փորագրող էր, բայց մի քանի տարուց յետոյ դառնում է բանկիր։

Սեղանաւորը որքան եւ ջերմեռանդ փողապաշտ էր, այնքան էլ մոլեռանդ մովսիսական էր։ Արծաթի եւ Հին Կտակարանի պաշտամունքը նրա մօտ համահաւասար նշանակութիւն ունէին։ Նրա պապերը Սինա լեռան ստորոտում գուցէ չէին պաշտի Ահարոնի շինած հորթին, եթէ ոսկուց ձուլուած չլինէր։

Սեղանաւորը իւր հայրենական կրօնի նախանձախնդրութիւնն ունէր։ Այդ էր պատճառը որ նա խիստ յարգանքով ընդունեց քաւոր Պետրոսին, որ յայտնուել էր նրա մօտ, որպէս նրա Բչուառ ազգակիցների քահանայ, որոնք աղքատ, հալածուած, ապրում էին Պարսկաստանի հեռաւոր գաւառներում։

Ռաբբի Շիմօնի (այսպէս էր կոչւում իրան քաւոր Պետրոսը) ցաւալի պատմութիւնները, արեւելքի Հրեաների անմխիթարելի դրութեան մասին, ոչ միայն գրաւեցին հարուստ սեղանաւորի սիրտը, այլ շարժեցին այն քաղաքում գտնուած բոլոր նշանաւոր Հրեաների կարեկցութիւնը դէպի ուխտակից աշխարհի հայրենակիցները եւ տառապեցնող որդիները։

Դլխաւորապէս սեղանաւորի յարգանքով տեղային Հրեաները մի նշանաւոր գումար հանգանակեցին ի նպաստ Սպահանի եւ Համադանի մէջ բնակող եղբայրների, որոնց կողմից քաւոր Պետրոսը ներկայացել էր իբրեւ հոգեւոր նուիրակ։

Իրան ձեւացնել նուիրակ այս եւ այն գաւառներից, այս եւ այն եկեղեցու հոգեւոր իշխանութեան կողմից, եւ ժողովրդից հաւաքել բարեգործական ամանակութիւններ,— դա «խաչագողի» արհեստի գլխաւոր միջոցներից մէկն է։ «Խաչագողը» գիտէ մարդկային հասարակութիւնների թոյլ կողմերից օգուտ քաղել։ Այդ թոյլ կողմերից աւելի գիւրախոր, աւելի հեշտ հրապուրողը կրօնական զգացմունքն է։ «Խաչագողը» ամենայն ճարպիկութեամբ չահագործում է այդ սրբազան զգացմունքը։

Հասկանալի է որ այս եւ այն կրօնական համայնքի, այս եւ այն եկեղեցական պետի ներկայացուցիչ լինելու համար, պէտք է ունենալ իր ձեռքում թղթեր կամ կոնդակներ զանազան բարձր հոգեւոր իշխանութիւններից, որոնց ներկայացուցիչն են ձեւանում։ «Խաչագողները» ունենում են այս տեսակ թղթեր, եւ այն աստիճան վարպետութեամբ պատրաստուած, որ անկարելի է կասկածել նրանց անհարազատութեան մասին կամ ճանաչել, որ նրանք կեղծ են։ Խաչագողներից առանձին մարդիկ իրանց համար արհեստ են շինել պատրաստելու կեղծ կոնդակներ, որ վաճառում են գանկացողներին խիստ թանգ գնով։ Քաւոր Պետրոսը ունէր մի կոնդակ, եբրայեցերէն լեզուով մագաղաթի վրայ գրուած, եւ Բաղդադի Հրէից բաւանդայապետին սեպհական կնիքով գրոշմուած։ Քաւոր Պետրոսը չէր գործածել այդ նշանաւոր կոնդակը, այլ փոխել էր մի ուրիշ թղթի հետ, որը իբր թէ նա առացել էր Մեքքայի շէյխից, եւ որի շնորհիւ նա մի քանի տարի կողոպտեց Հնդկաստանի մահմետականներին։

«Խաչագողները» ունենում են զանազան թղթեր, որոնք մէկի համար հնացած եւ գործածութիւնից ընկած են լինում, իսկ միւսի համար նոր են համարւում։ Այսպիսի թղթերը նրանք փոխում են միմեանց հետ, կամ վաճառում են միմեանց վրայ։ Նոր թուղթ ստացող «խաչագողը» ման է գալիս երկրի այն կողմում եւ այն ժողովրդի մէջ, ուր նոյն թղթով մի ուրիշը գործել էր նրա նախկին ունեցողը։ Որպէս ձկնորսը իր ուռկանը չէ գցում գետի այն տեղը, ուր մի քանի օր առաջ որսացել էր մի ուրիշը։

Այդ քաղաքը մտնելուց յետոյ անցել էր երկու շաբաթ։

(Շար.)

Le Gérant: H. STEPHAN
17, Rue Dameme, PARIS (13)
Imprimerie A. DER (AGOPIAN)

■■ LE PREMIER QUOTIDIEN ARMENIEN EN EUROPE ■■

ՅԱՌԱՋ

HARATCH

ՕՐԱԹԵՐԹ՝ ԱԶԳԱՅԻՆ, ՔԱՂԱՔԱԿԱՆ, ԳՐԱԿԱՆ

(Fondé en 1925) :-: R. C. Seine 276.286

Directeur et Propriétaire : SCH. MISSAKIAN
Rédaction et Administration
ԽՄԲԱԳՐՈՒԹԻՒՆ ԵՒ ՎԱՐՉՈՒԹԻՒՆ

17, Rue Damesme, PARIS (13e)
Téléphone : Glacière 15 – 70

(ԵՐԹԵՒԵԿԻ ՀԱՄԱՐ՝ Métro : TOLBIAC)

ԲԱԺԱՆՈՐԴԱԳՐՈՒԹԵԱՆ ՊԱՅՄԱՆՆԵՐ,— ՏԱՐԵԿԱՆ ՎԵՑԱՄՍԵԱՅ ԵՌԱՄՍԵԱՅ

	Տարեկան	Վեցամսեայ	Եռամսեայ
Ֆրանսա եւ գաղութներ	140 ֆրանք	70 ֆրանք	35 ֆր.
Անգլիա, Եգիպտոս, Զուիցերիա, Իտալիա	250 »	130 ֆրանք	—
Ամերիկա եւ ուրիշ Երկիրներ	200 ֆրանք	100 ֆրանք	—

ԿԻՐԱԿԻ 24 ՄԱՐՏ — DIMANCHE 24 Mars 1935

11-ՐԴ ՏԱՐԻ - 11e Année № 2762

Խմբագիր՝ ՇԱՒԱՐՇ ՄԻՍԱՔԵԱՆ

ԳԻՆ 50 ՍԱՆԹԻՄ

ԵՐԿՈՒ ԽՕՍՔ

ՍԱԳԵՐՈՒ ՃՂՃՂՈՒՔԸ

Ե.

Հաճոյքով չէր որ խրեցանք այս բանավէճին մէջ, ճիշդ այն պահուն երբ ընդհանուր կացութիւնը կը հարկադրէ ամփոփուիլ, ճակատները նեղցնել եւ ելքեր փնտռել գաղութներու ինքնապաշտպանութեան համար։

Մեր չօշափած նիւթերուն մէջ, դուք չպիտի գտնէք խնդիր մը որ իր ժամանակին արծարծուած, մանրուած, հանրային սեփականութիւն դարձած չըլլայ։

Միեւնոյն ատեն չպիտի գտնէք մ'ը եւ է հակասութիւն, երէկուան եւ այսօրուան միջեւ։ Մտածումները, տեսակէտները գրի առնուած են սրտաբաց։ Յաճախ բուռն արտայայտութիւններով, բայց միշտ հետեւողական։

Ինքն իր մէջ ամբողջական եւ յետին համրակին համար մատչելի ուղեգիծ մըն է մեր քաղաքականութիւնը, որ ամէն բանէ առաջ կը պարտադրէ գիտակից եւ ծրագրեալ աշխատանք։ Առանց ոտքը գետնէն կտրելու, հրաշք խոստանալու կամ անկարելի բաներ պահանջելու։

Մեղքը մերը չէ, եթէ ծուռերեան հակառակորդները կը մոռնան կամ իրենց ուզածին պէս կը հասկնան ոչ միայն իրենց կարդացածը, այլ եւ ապացուցուած ճշմարտութիւններ, անվիճելի եւ անվիճաբանելի փաստեր, պարզապէս կիրք յագեցնելու կամ իմաստութեան դափնին խլելու համար։

Եւ մենք յաճախ հարց կուտանք թէ՝ արմատախիլ բազմութեանց այս անկերպարան եւ վրդովիչ կացութեան առջեւ, որ կը բարդանայ մէկ տարիէն միւսը, մարդիկ ո՞ր գերագոյն խաէալին կը ծառայեն, աչքերը կապուած երիվարի մը պէս անդադար մամ գալով նոյն կախարդական շրջանակին մէջ։

Այս ամբողջ ողբերգութեան մէջ, արդեօք չկա՞ն բոլորովին անվիճելի հարցեր, որոնք հարկադրէին կարճ կապել վէճերը ..

Թամկավարներու ամենադէտ «չէֆ»երը ինչո՞ւ չեն համարձակիր հրապարակութեան տալ այն համաձայնութիւնը որ մշակուեցաւ ութնաջեան բանակցութիւններով եւ նշանագրուեցաւ 1932 մայիսին։ Թող մէջտեղ գնեն զայն, պէթ իբրեւ նախագիծ, որպէսզի մարդիկ համոզուին թէ կարելի չէ՞ր կանխել շատ մը չարիքներ։

Փակագիծ մը, փակելէ առաջ այս գլուխը։

Աջէն – ձախէն արձակուած բազմաթիւ քուէթեանց կարգին, յաճախ կը հանդիպինք բառի մը,— «վայասատան»։

Միանգամ ընդ միշտ կը յայտարարենք բոլոր կամաւոր ապուշներուն կամ գիտակից սրիկաներուն, թէ մեր գիւտը չէ այդ գրգռիչ բառը։

Անոր հեղինակներն են Թուրքիզ հասած փախստականները, եւ այդպէս ալ արձանագրուեցաւ, իր ժամանակին։

Իսկ փախստականները, որոնց թիւը չորս հարիւրը անցաւ, ոչ Դաշնակցականներ էին, ոչ ալ Դաշնակցութեան յանձնարարութեամբ Հայաստան ղրկուած։

Անոնց մէջ պատկառելի թիւ մը կը կազմէին «Հայաստանաւէր»ները, իսկ ամէնէն կատղածները Հօկի անդամներ, նոյն իսկ բոլշեւիկները էին, որոնց նամակներէն եւ թղթակցութիւններէն շատ քիչ բան լոյս տեսաւ մեր թերթին մէջ, այն ալ խստօրէն գրաքննուած։

×

Երկու խօսք ալ հաւաքական հպատակութեան մասին, որուն գլուխն անցած է այժմ «Նոր Երկիր», հովանաւորութեամբ Պուլիաւ Օսմանի «Հրամանատար»ին։

Այս թերթը մանրավաճառի կրպակ մըն է, ուր ինչ թիւ որ գլխու վրայ տեղ ունի։ Կամ շրջուն գրատախտակ, լայնօրէն արտամադրելի՝ բոլորին համար։

Եթէ խմբագիրը օր մը խելք ընէր աչքէ անցընել մէկ տարուան, վեց ամսուան կամ վերջին ամսուան հաւաքածոն, ապահովաբար պիտի կարմրէր։

Մենք սիրտ չունինք երեւան հանելու իր կոպիտ հակասութիւններն ու զարմանազան յնդարանութիւնները։ Իսկ որ եւ է պատասխանի անարժան կը համարենք այն անպարոյական արշաւը, որ ահա մէկ տարիէ ի վեր կը հովանաւորուի, կը ճոխանայ ու կը զարգանայ այդ «հասարակական» օրկանին կողմէ, քնարեր սուտերով եւ գարշելի բանսարկութիւններով։ (Հասկացողին շատ բարեւ ...)

Մենք «չանթած» կոչեցինք հաւաքական հպատակութեան գիւտը, եւ այսօր ալ կը մնանք նոյն տեսակէտին վրայ։

Մէկդի գնելով սկզբունքի խնդիրը, որու մասին նոր չէ որ պիտի արտայայտուինք, ըսել ուզեցինք թէ անյոյս եւ անգործադրելի բան է «զանգուածային» հպատակութիւնը։ Մանաւանդ հիմա։ Անոր չի հաւատար նոյն ինքն Հնչակեան օրկանին խմբագիրը, բայց կը յամառի մոլորեցնել հանրային կարծիքը, առանց մտածելու հետեւանքները։

Այնպէս ինչպէս կը ներկայացնեն հարցը, խեղճուկրակ մարդիկ եւ ճարպիկ լարախաղաց մը, մեզի համար ուրիշ իմաստ չունի եթէ ոչ զանգուածային ապուշութիւն։

Միացեալ Յանձնաժողովը կրնայ ուշադրութեան առած ըլլալ հարցը։ Ուրիշներ ալ կրնան ուսումնասիրել։ Ելքը նոյնն է։

Բայց երբ որ եւ է թերթ կամ խմբագիր կամ գործիչ վարձու տալով իր խելքը, կը փորձէ խաբել անճար բազմութիւնները,— մենք ամուր կը բռնենք անոր օձիքէն։

Մնացեալը ժամանակի խնդիր է։

Շ.

ՎԵՐՋԻՆ ԺԱՄ

ԵՐԵՔ ՊԵՏՈՒԹԵԱՆՑ ՊԱՏՈՒԻՐԱԿՆԵՐՈՒՆ ԽՈՐՀՐԴԱԿՑՈՒԹԻՒՆԸ ՓԱՐԻԶԻ ՄԷՋ

Երեսփ. Ժողովը 9ի դէմ 555 ձայնով վաւերացուց Հռոմի համաձայնութիւնը

ԸՆԴՀ. ԱՆՍՏՈՒԳՈՒԹԻՒՆ եւ ՄՏԱՀՈԳՈՒԹԻՒՆ

ԳԵՐՄԱՆԻԱ ԿԸ ՊԱՏՐԱՍՏՈՒԻ ԳԱՂԹԱՎԱՅՐ ՊԱՀԱՆՋԵԼՈՒ...

Երէկ, շաբաթ, առտուան ժամը 10ին սկսաւ առաջին խորհրդակցութիւնը Ֆրանսայի, Անգլիոյ եւ Իտալիոյ ներկայացուցիչներուն միջեւ։ Անգլիա եւ Իտալիա ղրկած էին խորհրդականներ, իսկ Ֆրանսայի կողմէ կը մասնակցէր արտաքին նախարար Պ. Լավալ, որ կէսօրին ճաշի հրաւիրեց հիւրերը։ Խորհրդակցութիւնները շարունակուեցան կէս օրէն յետոյ։ Պ. Իտըն, Անգլիոյ ներկայացուցիչը, Պերլին պիտի երթար գիշերուան կառախումբով, ընկերակցելու համար Սըր Ճոն Սայմընի, քանի որ անգլօ-գերման բանակցութիւնները կը սկսին երկուշաբթի օր։

Հակառակ այս իրողութեանց, կամ նոյն իսկ անոնց պատճառով յոռետեսութիւն մը կը տիրէ Փարիզի պաշտօնական շրջանակներուն եւ մանաւանդ մամուլին մէջ։ Քիչեր կը հաւատան թէ կարելի պիտի ըլլայ գոհացուցիչ արդիւնքներ ձեռք բերել անգլօ-գերմանական բանակցութեանց միջոցաւ։ Անգլիոյ արտաքին նախարարին գլխաւոր նպատակը պիտի ըլլայ համոզել եւ Ազգերու Դաշնակցութեան մէջ վերադարձնել Գերմանիան, որպէսզի կարելի ըլլայ ելք մը գտնել եւրոպական գործակցութեան համար։ Այս պատճառով է որ անգլիական մամուլը դիտել կուտայ թէ Ֆրանսա ծանր սխալ մը գործեց, Ազգերու Դաշնակցութեան դիմելով եւ արտակարգ ժողով առաջարկելով։ Կ'ըսուի թէ այդ ժողովը պիտի գումարուի յառաջիկայ ապրիլին, ուրեմն Գերմանիան պիտի ներկայանայ իբրեւ ամբաստանեալ։

Աւելի մեծ յոյսեր դրուած են Ռոմայի (Իտալիա) խորհրդակցութեան վրայ, որ տեղի պիտի ունենայ Պերլինի այցելութենէն յետոյ եւ որուն պիտի նախագահէ Մուսոլինի։

Ֆրանսա կը յուսայ թէ կարելի պիտի ըլլայ այդ ժողովին մէջ վերակազմել երեք պետութեանց միացեալ ճակատը, որ խախտեցաւ Անգլիոյ բռնած դիրքով։ Հաւանական է որ այս խորհրդակցութիւնը յետաձգուի կամ երկարաձգուի, մինչեւ Պ. Իտընի վերադարձը Մոսկուայէն եւ Վարշաւայէն։

Այս առթիւ, ուշագրաւ երեւոյթ մը։ Երկրորդ անգամ ըլլալով, կիսապաշտօնական «Թան»ը կը քննադատէ Անգլիոյ դիրքը։ Երէկուան խմբագրականին մէջ, դիտել կուտայ թէ Սըր Ճոն Սայմըն հակառակ շարժած է վերջին յանձնառութեանց, երեսփ. Ժողովին մէջ թելադրելով թէ Գերմանիա կրնայ հրաժարիլ երեք պետութեանց ժողովէն։ Անգլիական աղբիւրէ կը հաւաստեն թէ Փարիզի մէջ սխալ հասկցած են Սըր Ճոն Սայմընի յայտարարութիւնը։ Անոր բուն նպատակն է եւրոպական աւելի լայն խորհրդակցութիւն մը կատարել յառաջիկային։

Ասոր հակառակ, Ֆրանսական մամուլը կացութեան բարելաւումը կը տեսնէ եւրոպական պետութեանց սերտ գործակցութեան մէջ, հաւատք չունենալով Ազգերու Դաշնակցութեան կամ Գերմանիոյ բարեացակամութեան վրայ։ Միւս կողմէ, բոլորն ալ միաբերան կ'արծարծեն ապահովութեանց յանկման եւ փոխադարձ աջակցութեան դաշինքներու անհրաժեշտութիւնը։

Այս առթիւ «Թան»ն իսկ դիտել կուտայ թէ Աւստրիոյ վարչապետ Տոլֆուսի սպանութենէն 24 ժամ վերջը, Մուսոլինի զօրք համախմբեց սահմանին վրայ։ «Այս գործողութիւնը աւելի նպաստեց պահպանելու Աւստրիոյ անկախութիւնը եւ խաղաղութիւնը, քան բոլոր դիւանագիտական ծանուցագիրները։ Ցանցաւորը Ֆրանսան չէ, եթէ Գերմանիոյ դաշնագրի բռնաբարումը անմիջական հակազդեցութիւն չպատճառեց. բայց բրիտանական կառավարութիւնը վերջին յանձնառութեանց անհամապատասխան ծանուցագիր մը ղրկելով, պատճառ եղաւ տատանումի մը որուն հետեւանքները կրնան ծանր ըլլալ»։

Այս խմբագրականը ներշնչուած է արտաքին նախարարութեան կողմէ։

Կրակոտ խօսքեր Երեսփ. Ժողովին մէջ

Երեսփ. Ժողովը ուրբաթ օր 9ի դէմ 555 ձայնով վաւերացուց Հռոմի մէջ կնքուած դաշնագիրը, Ֆրանսայի եւ Իտալիոյ միջեւ։ Միայն ինը համայնավար երեսփոխաններ դէմ քուէարկեցին։ Ինչպէս կը յիշուի, այս դաշնագիրը կը կարգադրէ երկու երկիրներուն միջեւ եղած վէճերը՝ Ափրիկէի մէջ եւ կը ձգէ եւրոպական գործակցութեան հիմքերը։ Ֆրանսայի ընկերվարականները, որոնք նոյնքան բուռն պայքար կը մղեն Ֆաշականութեան դէմ, քուէարկեցին դաշնագրին վաւերացումը։

Այս առթիւ խանդավառ արտայայտութիւններ եղան ֆրանքօ-իտալական գործակցութեան մասին։ Վաւերացումէն առաջ, սաք միջամտութիւններ տեղի ունեցան արտաքին քաղաքականութեան առթիւ։ Բուռն հարցադրում մը կատարեց Պ. Ֆրանքլէն Պույեօն, 1921ի ֆրանքօ-թրքական համաձայնութեան հռչակաւոր հեղինակը։

— «Հերի՛ք է որքան հաւատացինք այն սուտին թէ կայ բարի Գերմանիա մը որ խաղաղութիւն կ'ուզէ եւ թէ ամէն բան կրնայ կարգադրուիլ Ժընեւի մէջ։ Մէկ կողմը գայլեր կան, միւս կողմը ոչխարներ։ Աշխարհը շատ աւելի մօտ է կործանման քան եղած է բարբարոսներու արշաւանքէն ի վեր։ Թող սթափի Ֆրանսան. իր անշահախնդրութիւնը իրեն իրաւունք կուտայ հրամայելու աշխարհի մը մէջ ուր տակաւին արժէք ունին բարոյական ուժերը։ Թող համախմբէ խաղաղութեան բարեկամ ուժերը, ծրագրի եւ անմիջականական ծրագրի մը հիման վրայ։ Ժընե՛ւ երթալ։ Շատ լաւ, բայց ոչ թէ վիճելու, այլ յայտարարելու թէ Գերմանիոյ վերազինման առջեւ, Ֆրանսա եւ իր զինակիցները կազմած են զինակցութիւն մը պիտի խափանէ գիշատիչ ազգին հարուածները։ Այլապէս չհաւատալով ինքն իրեն, Ֆրանսա ոճիր մը գործեց։ Ժամանակ է փոխելու մեր քաղաքականութիւնը, որպէսզի կարենանք փրկուիլ։ Հերի՛ք է որքան հաւատացինք Ժընեւի փարախին»։

Այս բուռն ճառին պատասխանեց Պ. Լավալ, յայտարարելով թէ ինք լաւատես է եւ թէ կառավարութիւնը հանգարտութեամբ պիտի կատարէ իր արթնութեան պարտականութիւնը։ «Ֆրանսա չուզեր որ եւ է պետութիւն դուրս ձգել հաւաքական եւ տեւական խաղաղութեան շրջանակէն։ Դաշինքներ

(Լրացում. շարունակութիւնը կարդալ Դ. էջ)

Պ. ԼԻՒՍԻԷՆ ՌԸՊԱԹԷ ԿԸ ՊԱՏԱՍԽԱՆԷ...

«Je Suis Partout» երէկ, 23 մարտ, վերջացուց իր հռչակաւոր պրպտումները,— «Ներխուժում» կամ «Արշաւ», օտարականները Ֆրանսայի մէջ»։ Իր վերջաբանին մէջ, Պ. Լիւսիէն Ռըպաթէ, որ այնքան անօրակելի տողեր ստորագրած էր հայ գաղթականութեան մասին, կը փորձէ չմեղադրել ինքզինքը։ Դիտել կուտայ թէ իր յօդուածաշարքին սկիզբը խօսեցաւ «Հայկական պրոլետարիատ»ի մասին (չունենալ դաս), առանց խնդրոյ առարկայ ընելու մտաւորականները, թէ գրեթէ միեւնոյն իրողութիւնները հաստատեց ինչ որ բրած են այդ պրոլետարիատին մտեցողները կամ զայն գործածողները՝ անոր ողբալի առողջապահութեան, ազգային ճարտարարուեստի մէջ օգտագործման եւ փիզիքական յարմարեցման նոյնքան դժուարին պարագաներու մասին։ «Կը յիշեցնեմ թէ Հայերը, հիւսիսային Ափրիկեցիներէն անմիջապէս վերջը, ամէնէն մեծ համեմատութիւնը կը ներկայացնեն ֆրանսական հիւանդանոցներու մէջ դարմանուած հիւանդներու»։

Յետոյ կը պատմէ թէ այդ յօդուածը պատճառ եղաւ որ բազմաթիւ նամակներ ստանան թէ ինք եւ թէ թերթին խմբագրութիւնը։

Այս առթիւ պատահաբար կը յիշէ կարգ մը հատուածներ,— այն լուտանքներն ու անէծքները որ տեղացած են իր գլխուն։

Նամակագիր մը գրած է.— «Ի՞նչ տգէտ, որ չար ներշնչումն ունեցած է ցուցադրելու իր տգիտութիւնը, հաւատալով թէ պիտի պարտադրէ զայն, ճոխացնելով լրբութեամբ եւ գռեհկութեամբ»։

Ուրիշ մը.— «Մենք պիտի վերակազմենք անկախ Հայաստանը, եւ այն օրը կրնաք վստահ ըլլալ թէ Հայաստան բովանդակ աշխարհի ցոյց պիտի տայ թէ ի՛նչ է ինք եւ արժանի դասը պիտի տայ Ռըպաթէներուն»։

— «Սեւ բուրդով ոչխա՞ր»։ Ստորագրողը՝ եօթանասնամեայ հայ մտաւորական մը։ (Ե. Տէր Անդրէասեան)։

— «Ձեր հանդէսի էջերուն վրայ փռուած այս աղտեղութիւնը... պէտք է Ռըպաթէ մը ըլլալ, ըսել կ'ուզեմ «կուժա» մը, այսքան չնականօրէն ծաղրանկարի վերածելու համար ամբողջ ազգ մը։ Կա՛մ ձեր աշխատակիցը անբան մըն է որ բոլորովին կ'անգիտանայ հայկական քաղաքակրթութեան մը եւ մշակոյթի մը գոյութիւնը, եւ կամ հլու գործիքը մեր ուխտեալ թշնամիներուն, Թուրքերու պաշտօնական միջնորդը»... (ԽՄԲ.— Ուրիշն կը յիշենք, ուղղուած է Ժընեւէն)։

— «Ինծի ազնութիւն կը պատճառէ ձեր աշխատակիցը, այնքան լաւատեղեակ Հայաստանի «խուժամուժ»ի մասին եւ այնքան համակիր՝ Աբդուլ Համիտի։ Ան քաջութիւնը չունի մինչեւ տրամաբանական վախճանին տանելու իր կարծիքները եւ պաշտպանելու Հայերու ջարդը, լռելու համար տագնապը եւ մաքրագործելու Ֆրանսան։ Հինգերորդ դարուն, մենք ունեցած ենք մեր ոսկեդարը, մեր այբուբենի գիւտով եւ ամբողջ մատենագրութեան հայերէնի թարգմանութեամբ։ Բայց, ո՞ւր էիք դուք այն ատեն։ (Կը սպասեմ այն նամակին որ պիտի ապացուցանէ թէ մենք վայրենիներ ենք, Հայաստանի փառաւոր անցեալին առջեւ։ Կ'ենթադրեմ թէ չպիտի ուշանայ.— Լ. Ռ.)։

— «Հայերէն «Յառաջ» լրագիրը, որ պատիւ բրած է մեզի ուղղելու յատենատառ «ձեռագիր» մը, կը գրէ.— «Ձեր տգէտ, սահմանափակ, կոյլիտ աշխատակիցը» եւայլն։ (ԽՄԲ.— Կ'ակնարկէ իրաւագէտ Պ. Պ. Վահէի գրութեան)։

Ու վերջապէս սա նամակը.— «Ծնորամիտ, տգէտ, անբան ... Անձնապէս խօսելով ձեզի հետ, վստահ եմ թէ այդքան ամբարտաւան չպիտի ըլլայիք, եթէ ֆրանսացի Հիթլէր մը գտնուէր Ֆրանսայի մէջ, որովհետեւ ապահովաբար առաջին յաճախորդը պիտի ըլլայիք ամլացման ենթարկուելու համար ... Եթէ ներկայ չըլլաք մեր զատախօսութեան, չպիտի վարանիմ բարձրաձայն պոռալու թէ դուք այլասերած մըն էք, ապականած, տռելավոր մարդ մը, փուքարձակ մը, երկչոտ մը, վատ մը»։

«Այս դիւահարը համբերութիւնը չէ ունեցած աւելի երկար սպասելու, քանի որ կ'աւելցնէ, ստորագրելէ առաջ.— «Անկչի՛ն Ռըպաթէի պէս այլասերածներ»։

Այս նմոյշներէն յետոյ, Պ. Ռըպաթէ կ'եզրակացնէ.

— «Հայերը «ատելու» այնքան քիչ պատճառ ունիմ որ, չեմ վարանիր մատնանշել անբնական վիճակ մը, աւելի ճիշդ՝ մոռացում մը զոր վերջերս երեւան հանեց Պ. Ռօպէր Լօֆէ, «Revue des Sciences Politique»ի մէջ։ 1916էն 1920 Փոքր Ասիոյ ճակատին վրայ գործածուած հայկական լեգէոնին նախկին զինուորները պէտք է անկարութեան թոշակի համար նոյն իրաւունքներն ունենան ինչ որ օտար լեգէոնը եւ սուրիական լեգէոնը։ Ինչ կը վերաբերի իշխան Լուսինեանի, խաչակիրներու արշաւանքին, հայկական հին ճարտարապետութեան, կը խնդրեմ նամակագիրներէս նկատի ունենալ թէ ես պատմութեան եւ հնագիտութեան դասընթացք բացած չեմ իմ պրպտումներուս մէջ։ Կը ցաւիմ։ Այլ, անգամ մը եւս կը յիշեցնեմ թէ հարցը կը վերաբերէր միայն Ֆրանսա եկած գաղթականութեան քանակական արժէքին, ձեռքի աշխատաւորներուն, հասարակ բանուորներուն եւ ոչ թէ որակեալ բանուորներուն, մտաւորականներուն, մասնագիտութեան սերտած ուսուցչականներուն եւն. եւն.։

«Եթէ պարտք սեպեցի քանի մը կտորներ յիշել այս բուռն պարսաւանքներէն, պատճառը այն է որ ապացուցանեմ թէ մարդիկ ինչպէս կրնան անարգել ֆրանսացի լրագրող մը որ իր տանը մէջ կը խօսի իր երկրին համար կարեւոր հարցի մը մասին։ Մեր հիւրերէն ոմանք ապահովաբար գայթակղելի կը գտնեն որ նոյն լրագրողը պահէ այդ յետին ազատութիւնը։ Անքննելի՜ ծաւալում աշխարհականութեան իրաւունքի։ Մենք ոչ միայն պէտք է ամէն բան դրկարար ընդունինք, այլեւ եթէ համարձակինք դիտել տալ թէ այսինչ ապաստանեալները աւելի ազատ են եւ անյարմար քան միւսները, անմիջապէս մեզ թշնամի կը համարին եւ աւելի անագորոյն դահիճներ քան Թուրքերը»։

ԶԱՆԱԶԱՆ ԼՈՒՐԵՐ ՔԱՆԻ ՄԸ ՏՈՂՈՎ

ԿԱՐՄԻՐ ՁԻՒՆ ԵԿԱՒ ԹՈՒՐՔԻՈՅ մէջ, Կարսի կողմը։ Մասնագէտներ ղրկուեցան, ուսումնասիրելու համար այս արտակարգ երեւոյթը։

ՀԱԿԱՀԻԹԼԷՐԱԿԱՆ ԹՂԹԱԿԻՑ ՄԸ, Տոքթ. Վէզէման, անհետացած է օրերէ ի վեր։ Ստուգուեցաւ թէ հիթլէրական գործակալի մը կողմէ թակարդը ձգուելով, առեւանգուած եւ Գերմանիա փոխադրուած է Պալէն (Զուիցերիա)։ Լրագրողին կինը, որ ամուսնալուծուած է եւ Փարիզ կը բնակի, առջի օր փորձեց անձնասպան ըլլալ անոր քրոջը տանը մէջ։ Անմիջապէս հիւանդանոց փոխադրուեցաւ։

ՆՈՐԷՆ ԹՐՔԱԿԱՆ ԳՐԱԿԱՆՈՒԹԵԱՆ ՄԱՍԻՆ

»»» · · «««

Մենք որ եղեռնի գրականութիւն մը կը փնտռենք մեր արիւնաներկ հորիզոնէն ներս, մօտէն ծանօթանալէ վերջ Թուրք գրականութեան, պիտի հարցնենք բնականաբար.

— Թուրքերը չունի՞ն յաղթանակի գրականութիւն մը։ Թուրք արձակի մասին խօսած ատեն, յիշեցի մէկ երկու գործեր։ Ընդհանուր առմամբ, սակայն, «յաղթանակի գրականութիւն» մը չունին անոնք։ Ու դժուար թէ ունենան։ Մեծ դէպքերը մօտէն չեն երեւիր։ Անոնք առ նուազն կէս դարու կը կարօտին։ Մենք եւ անոնք՝ ժամանակին բոլէժէն դուրս չենք ելած կամ նոր ենք ելած։ Ամէն տասնամեակ վերջ՝ քիչ մը եւս կ'ըմբռնենք ահաւորութիւնը. իսկ անոր ճշգրիտ ու ամբողջական ըմբռնումը թերեւս մեզմէ վերջինները կարենան ընել.

Մաքսիմ Կորքի՝ Ռուսիա գացող Թուրք գրագէտներէն մէկուն հարցուցեր էր քանի մը տարի առաջ.

—Ժողովրդային ու գեղջկական գրականութիւն ունի՞ք

Գրագէտը, Եղա Կիւնոյիզ, «ոչ» պատասխաներ է։

Այս պատասխանը շատ ճիշդ չէ։ Անատոլուն ունի իր բազմաթիւ ժողովրդական բանաստեղծները, որոնք դարերէ ի վեր բանաւոր գրականութիւն մը բրած են։ Ուրիշ խնդիր է թէ այդ բոլորը իսկական Թուրքերո՞ւ ստեղծագործութիւններ են (ինչպէս առակները, որոնցմով այնքան կը հպարտանան իրենք) թէ Թուրքերէն բուսած են ոչ-Թուրք անձերու կողմէ։ Այսուհանդերձ, կան գեղեցիկ կտորներ, որոնցմէ մէկ քանին ալ ասկէ առաջ տուաւ «Յառաջ» (Միտք եւ Արուեստի բաժին)։

Սատէթթին Նիւզհէթ ասկէ առաջ «Ժողովրդական բանաստեղծութիւններ» վերտառութեամբ հատորի մը մէջ ամփոփած էր անոնցմէ մաս մը, — Ցէնքաճ, Ակըբ, Մաճի եւն.։ Հեղինակներուն միջեւ կին մըն ալ կար, Էմինէ Հանըմ, նախնական կրթութենէ իսկ զուրկ։ Բայց, ամբողջական ու խնամոտ աշխատանք չկայ այդ ուղղութեամբ։ Մեր այս ցիրուցան վիճակին մէջ «Յառաջ»ը մեր մէջ շատ աւելի դեր կատարեց այս տեսակէտէն, քան ամբողջ Թուրք մամուլն ու Թուրք գրողները, Թուրք ժողովրդական բանաստեղծութեան մասին։

Անշուշտ, Կորքիի հարցումին արուած պատասխանը ճիշդ կրնայ նըկատուիլ, եթէ զայն առնենք ուրիշ ձեւով,— ժողովրդային, գիւղական տարրերով գրականութիւն մը, անոնց հասկնալի ձեւով։ Օրինակ «Գիւղ» մը (Համասող), կամ «գաւառական գրականութիւն» մը, եւն.— չկայ բառին իրական առումով։

Գրական թերթեր կամ պարբերականնե՞ր։

Դժուար կը հաւատայ մարդ, երբ ըսենք թէ այս տեսակէտէն եւս Թուրքերը անճարակ դուրս եկան։ Սունկի նման պարբերականներ բուսան ու բոլորն ալ խամրեցան՝ կարճատեւ կեանք ապրելէ վերջ։ Օրհան Սէյֆի երբ իր կարգին կը ձեռնարկէր պարբերականի մը, Փէյամի Սաֆա գրեց.— «Նո՞րէն. բայց ի՞նչ խելքի կը ծառայէ»։ Եւ, յարունակեց.— «Ինչ բովանդակութիւն ալ ունենայ, պատկերազարդ ըլլայ թէ ոչ, ովքեր ալ աշխատակցին, այսօր գրական պարբերական մը մեծ արժէք ունի Թուրքիոյ մէջ։ Անիկա անապատին մէջ ովասիս մըն է»։ Աւելի վարը, յիշելով Գայզէրլինկի կողմէ Թուրք համալսարանին մէջ խօսուած ճառին այն մասը թէ «եւրոպական արհեստագիտութիւնը ընդօրինակելը երեք տարուան խնդիր է», Փէյամի Սաֆա կ'աւելցնէր,— «բայց երկիր մը որ արդիականանալու ձգտումն ունի ու զուրկ է մէկ հատիկ գրական պարբերականէ, ինչպէս է մերը, արդ ուրեմն հարկ է որ իրար անցնինք՝ նման այն մարդուն, որուն մազերն են բռնկած, որովհետեւ շատ շուտով կրակը մեր ուղեղին ալ կ'անցնի։ Գալը Ալի եկան (տպարաններու թաղ) հսկայ տպագրական մեքենաներ, որոնք ջղայնոտ ու մեծ կենդանիներու նման մռնչելով մէկ երկվայրկեանի մէջ կը շարժին ու կ'արտադրեն։ Գեղեցիկ ու մաքուր թերթեր կը տպենք։ Բայց ի՞նչ օգուտ։ Մենք չունինք միտքի ու գրականութեան պարբերական մը որ նոյն իսկ դպրոցական տղոց յատուկ պարբերականներուն չափ ըլլար։ Ու այս գլուխը, Թուրք գլուխը կարօտ է գրական պարբերականի մը»։

Ունինք քանի մը կարճատեւ պարբերականներ,— «Հարէքէթ», «Հադիսէ», «Հըզը», «Էտիպիյաթ Կազէթասը», «Եէնի քիւլթիւր» եւն.։ Ասոնց բոլորին մէջ կան նկարչութեան եւ քանդակագործութեան, արուեստի ու պրպտումի յատուկ նիւթեր, նոր բանաստեղծութիւններով, Մ. Մէհմէթլինկէն, Մայաքովսքիէն, չինական գրականութենէն, Օմար Խայեամէն եւն. թարգմանութիւններ.

Ինչո՞ւ չունին տեւական, կանոնաւոր պարբերական։

«Այս հարցման պատասխանը շատ դառն է, կ'ըսէ իրենցմէ մին,— որովհետեւ միտք ու արուեստ չունինք, ուրիշներ կը կարծեն թէ պատճառը այն է որ երկրին ամէն կողմը նորելուկ տղեկներ, լիսէներու աշակերտներ կամ երկու տող բան գրելու փորձութիւն ունեցողներ իրար կուգան ու պարբերական կը հրատարակեն։ Օրինակ, անոնցմէ քաղղատաբար լաւերը յիշելու համար, Իզմիրի «Ֆիքիրլէր»ը, Ատանայի Տաւրոսը, [illegible], մանչերու լիսէին եւ այլ պարբերականներ։ Ու դեռ բազմաթիւ ուրիշներ։ Ասոնք գրական անուններ կը կրեն, մինչդեռ իրականին մէջ խառն ի խուռն բովանդակութիւն մը ունին։

Այս առթիւ, անտեղի չէ մէջ բերել Պիւրհան Իւմիտի մէկ գրութենէն մաս մը (Էտիպիյաթ Կազէթասը)։

«Կը գիտեմ վերջին շրջանի մեր գրական պարբերականները եւ հրատարակութիւնները ու չեմ կրնար չզարմանալ՝ տեսնելով մեր մտքին ամլութիւնը։ Տնտեսական կեանքին մէջ, քաղաքականութեան մէջ, բարոյականի ու վերջապէս Արեւելքի ու Արեւմուտքի մէջ տագնապ կայ։ Բայց Թուրք գրականութեան ամլութեան ու տագնապին նման խառնակութիւն ոչ մէկ տեղ կայ։ Որովհետեւ, մեր գրականութեան մէջ չէ մնացեր հարց մը որ անլոյծ ըլլայ։ Ու մեր գրողները նիւթ չունին։ Վալա Նուրէտտին կը գրէ իր մէկ ծանօթին՝ խմբագրատուն բրած այցելութեանը մասին, Սէլամի Իզզէթի հետ խօսակցութեան շուրջ ու յետոյ ... Նիւթի պակասին շուրջ։ Նուրուլլա Աթա զանազան թերթերու մէջ բռնի կերպով վէճի կը կանչէ մարդիկ, որոնք կ'ըսեն «մենք այդ նիւթերէն չենք հասկնար»։ ... «Միլլիէթ»ի գրական բաժնէն, մեզի համար լուծելիք մէկ հարց կայ,— մեր գրողներէն ո՞րը որ գարեջրատունը կը յաճախէ։

Գրականութի՞ւնը։ «Ճիւմհուրիէթ»ի մէջ յօդուածագիր մը կուտար ատոր պատասխանը։

«Փաստաբան Հայտար Րիֆաթ, կ'ըսէր ան, գրական վէպեր կը թարգմանէ. մարմնակրթանքի մասնագէտ Սէլիմ Սըրրը գրական դասախօսութիւններ կուտայ. Տոքթ. Հագգը բժշկական սխնակներու մէջ գրական մտքեր կը պարզէ։ Եթէ նկատի առնենք որ մեր փաստաբանները, մարզիչներն ու բժիշկներն իսկ գրականութեամբ կը պարապին, կ'ենթադրենք որ մեր գրական կեանքը բարգաւաճում մը ունի։ Մինչդեռ իրականին մէջ, գրագէտները լռած են — շնորհակալ ըլլանք իրենց — ու զանոնք կը փոխարինեն փաստաբաններն ու բժիշկները։ Առեն առեն հարցարաններ այդ լռութիւնը խաւրայի մը կը վերածեն ու կրկին կը տիրէ թմրութիւնն ու անգործութիւնը։ «Մենք գրականութիւն ունի՞նք» հարցումը այդ թմրութենէն կը բխի։ Մենք գրականութիւն ունինք, բայց, ամէն մէկին գանկին մէջ՝ առանձին գրականութիւն մը, հաւաքական ձեւի մը չեկող գրականութիւն մը ունինք։ Մենք նստած ենք մէյ մէկ լերան գլուխ՝ մեր ականջները փակող մազերով եւ մեր կուրծքերը ծածկող մօրուքներով։ Կը կարդանք, կը մտածենք, կը գրենք, կը գծենք, բայց քաղաք չենք իջներ ու չենք միանար մեզ նմաններուն հետ։ Չե՞նք կրնար իրարու քով գալ, թէ չենք ուզեր։ Չենք գար ու պարբերական մը իսկ չենք հրատարակեր։ Ճիշդ է նաեւ որ իրարու քով գալու ցանկութիւն ալ չունինք»։

Քննադատութիւն.— Անոնք որ կը հետեւին Թրքական մամուլին ու պարբերականներուն, երկու ուշագրաւ պարագայ պիտի նկատեն։ Առաջին՝ գիրքերու, գրքոյկներու հրատարակութեանց հեղեղ մը։ Հանդիպողը գիրք կը հրատարակէ. վէպակ, բանաստեղծութիւն, վէպ։ Քանակի այս առատութեան մէջ որակի պակաս, սակայն։

Երկրորդը քննադատութեան, բայց հեղինակաւոր քննադատութեան պակասն է։ Անշուշտ, քննադատողներ կան։ Ամէն թերթ իր քննադատը ունի, նոյն իսկ։ Ու ամէնքը իրար կը քննադատեն։ Բայց, չկայ հեղինակութիւն ունեցող դէմք մը որ իշխէ գրական հրապարակին վրայ։ Եղածները իրար կը գզեն. ու մէկը միւսին չի հաւնիր։ Այս սանձարձակ վիճակին մէջ, ինքնին հասկնալի կը դառնայ թէ ինչու շարագրութիւն գրելու փորձութիւն ունեցող պատանին գիրք հրատարակելու չափ յանդգնութիւն ունի։ Ատիկա կը մատնէ հրապարակին անպաշտպան վիճակը։ Կը պակսի «ստաժիանը»։ Համիտ Էքրէմի շրջանին խստաքիր քննադատութիւն կար։ Սիւլէյման Նազիֆի շրջանին բծախնդրութիւն մը կը տիրէր։ Այսօր, իրենք եւս կը խոստովանին թէ «քննադատութեան պակասէն կը տառապինք»։ Ու եթէ կայ բան մը, Թուրք գրականութեան մէջ, որ ամէնէն աւելի քննադատուածն է ու կը քննադատուի, անիկա ալ ... քննադատութիւնն է։

Այս ամայութեան մէջ, աչքի կը զարնէ միայն Նուրուլլահ Աթան, որ օտար գրականութեանց մանրամասն ծանօթութիւն մը ունի, գրական հասկացողութեան տէր է, բայց կը պատկանի անոնց որ երբ կը քննադատեն գրագէտին գործը, աւելի շատ իրենք զիրենք կ'արտայայտեն քան գործին կը մօտենան։ Ն. Աթա — կ'ըսէ — հետեւանք իր այն համոզման, որ կը գրէ հասարակութեան մը համար որ շատ անպատրաստ է իր գրողներով ու ընթերցողներով — յաճախ դառն կ'ըլլայ, կը խօսի հինէն ու նորէն, կը յիշէ շրջաններ ու դէմքեր, կը բերէ օրինակներ եւն.։

×

Թուրք գրականութեան ուրուագիծը, զոր փորձեցի տալ քանի մը յօդուածներով, լրիւ ու բաւարար չէ, անշուշտ։ Հասկնալի է թէ Թուրքիայէն դուրս ապրողի մը համար ինչու ասկէ աւելին կարելի չէ։ Այսուհանդերձ, կը խորհիմ, գոնէ այսքան մը բան պէտք էր ըսել Թ. գրական շարժման մասին, ընթացք տալու համար «Յառաջ»ի հիմնաւոր ու գլխաւոր առաջադրութիւններէն մէկուն,— Թուրքիան ճանչնալ իր բոլոր կողմերով ու հետեւիլ իր բոլոր շարժումներուն՝ իրատես եւ անկողմնակալ ուղղութեամբ

Վ. ԻՇԽԱՆԵԱՆ

«ԹԱԳՈՒՀԻ ԹԱՐԳՄԱՆՈՒԹԵԱՆՑ»

Ինծի համար, եբրայական աւանդութիւններու թարգմանածոյ վկայարան մը չէ մեր գրաբար Աստուածաշունչը, այլ պարզապէս Հայերէն գիրք մը,— հայկական լեզուի կատարելատիպ եւ անգերազանցելի կոթող մը։

«Թագուհի թարգմանութեանց» ըսեր են օտարներ,— ինծի հպարտութիւն չի պատճառեր այդ խօսքը, վասնզի այդ ձեւով առաւելապէս կ'ակնարկուի եբրայերէն բնագրին հետ կարծեցեալ համապատասխանութեան մը։ Այլ կ'ուզէի որ ըսէին.— «Թագուհի լեզուներու»։

Արդարեւ, ի՞նչ բառ գտնեմ որ արտայայտեմ հիացումս։ Բայց մի՞թէ իրաւունք ունիմ հիանալու զարհուրելի մեծութեան մը վրայ,— երախան կրնա՞յ չափել աշտարակի մը բարձրութիւնը։

Երբ գրաբարի մեր ախոյեանները իսկ կը խոստովանին իրենց պարտութիւնը, Աստուածաշունչի հայերէնը պիտի նսեմանար անշուշտ իմ հիացմանս աղաղակով։ Զգենք, ուրեմն, որ նախ խոստովանին մեծերը։ Ահա թէ ի՞նչ կը գրէ Հ. Ներսէս Ակինեան.—

«Զի կրնայ մայր բառ բառակաճի նիածայ լեզուի այն բարձրութեան, գեղեցկութեան եւ կանոնաւորութեան վրայ, որով երեւան կուգայ հայերէնը Ե. դարու այս դասական մատենագրութեան մէջ»(1)։

Եւ ահա թէ ի՞նչ կը գրէ ուրիշ հսկայ մը, Հ. Արսէն Այտընեան, Ե. դարու մեր անհաման լեզուի վարպետներուն արուեստին մասին.— «... Որոնց ոչ իրենց անմիջական յաջորդները կրցած են հասնիլ, եւ ոչ յետնագոյն (Է.— ԺԲ.) դարուց առաջին կարգի հանճարները մօտենալ. եւ ընդունայն եղած է նոյն արուեստին գաղտնիքը թափանցելու ջանքը (2)։

Այս լեզուն, իր քերականական «հաստատատիպ» ճարտարապետութեամբ եւ իր ստեղծագործական զարմանալի խորութեամբ, չէր կրնար մնալ իր ուժին լիութեան եւ ձեւերու գեղեցկութեան մէջ՝ եթէ չմշակուէր գրաւոր, այլ միայն սաւառնէր շրթունքէ շրթունք,— այս է առաջին հետեւութիւնը մեր հիացումին։ Կը զարմանամ, որ Եղիշէ եպ. Դուրեան չի հաւատար այդ հետեւութեան.— «Հայերէնին այնքան յատակ կանոնաւոր եւ միատարր հանգամանքը խորհիլ տուաւ ոմանց թէ լեզուական այդպիսի կատարելութիւն մը ձեռք բերել առաջին անգամով ինքնին անհնար պիտի ըլլար եթէ մեր լեզուն մատենագրական նախընթաց մը ունեցած չըլլար»։ Չի հաւատար, ինչո՞ւ, որովհետեւ.— «Կանխենք ըսելու թէ լեզուի մը ներքին յատկութիւնները տոհմային առանձնութիւն մը կը մատնանշեն աւելի քան մատենագրական շրջանի մը անհրաժեշտութիւնը» 3)։

Դուրեանի այս բացատրութիւնները չեն գոհացներ մեզ։ Լեզուներու զարգացման մասին արդի տեսութիւնները տարբեր բացատրութիւն մը ունին այս հարցին մասին։ Չի գոհացներ մեզ նաեւ Դուրեանի սա բացատրութիւնը, թէ «հարկ է աչքի առջեւ ունենալ որ բերանացի եւ հաստատատիպ ոճով մը թարգմանութեան համար մեր եկեղեցական դպրոցներու հարիւրամեայ աշխատութիւնը որոշ չափով մը պիտի ծառայէր ուղղութիւնը տալու լեզուին, գոնէ կեդրոնին մէջ»։

Ո՛չ, Մեսրոպի լեզուն հասկնալի էր «ամէն գաւառի, նաեւ ծայրագաւառներուն, ինչպէս Գողթնիքի եւ Սիւնիքի»։ Տարբեր չէր կրնար ըլլալ, քանի որ Մեսրոպ, իր առաքելութիւնը յաջողցնելու համար, պիտի ուզէր ընտրել «ամէնուն դիւրընկալ բարբառ մը»։ Եւ ամէնուն դիւրընկալ բարբառը պէտք է որ պատրաստուած, մշակուած ըլլար։ Լեզուն երբ չի գրուիր, կը խաթարուի անպայման. վասնզի գաւառաբարբառը եւ օտար ազդեցութիւնները կ'անցնին, կը զարգանան ու կը խեղդեն տոհմային լեզուն։ Այս տեսութիւնը ճիշդ է նոյնպէս, հակառակ հաղորդակցութեանց դիւրութեան, որ կը նպաստէ ստանիկ լեզուին տարածման եւ գաւառաբարբառներու կորուստին։ Լեզուն պէտք է որ գրուի, որպէսզի մշակուի ի հաստատատիպ ձեւ ստանայ, այլապէս կը մնայ հեղուկ, այնպէս որ կը հոսի եւ կը ստանայ պատահական ձեւեր։

Գրի գիւտի այդ հրաշալի աշխատանքին մասին պատմիչներու մեզ առած լռութիւնն իսկ կը մատնէ թէ մատենագրական նախընթաց մը ունէինք Աստուածաշունչի թարգմանութենէն առաջ։ Սակայն քրիստոնէական մտապարծութիւն մը գրել տուաւ թէ ամէն բան սկսաւ Աստուածաշունչէն հետ, ճիշդ ինչպէս բոլշեւիկեան մտապարծութիւնը երբեմն գրել կուտայ թէ իրենցմէ առաջ աշխարհը քաոս մըն էր միայն։

Աստուածաշունչի թարգմանութենէն առաջ, Հայաստան ունեցաւ դպրոցական կազմակերպութիւններ երկու շրջան։ Վերջին շրջանի հոնոքէն էին Սահակ եւ Մեսրոպ։ Բան մը չենք գիտեր նաեւ դպրոցական այդ կազմակերպութեանց գործունէութեան մասին, յայտնի է միայն թէ դպրապետները օտար հայագէտներ էին,— յոյն կամ ասորի։ Գրի գիւտէն վերջ, Սահակ եւ Մեսրոպ կը ճամբեն այդ օտարները։ Կը նշմարէ թէ անոնք ուզեցին ազգայնացնել դպրոցները։ Սակայն դպրոցներու ազգայնացումը՝ կ'ենթադրէ նախապայման մը — դպրութեան ազգայնացում, կրթական յեղափոխութիւն։ Գրչական նոր գործիքը, ինչպէս պէտք է ձեւացնել մատենագրական պատառիկներէն, առեղծուածային պարզապէս ձայնաւորներ տալով հինին, որոշ փոփոխութիւններ կատարելով անշուշտ բաղաձայներուն վրայ եւս Ասորական գրականութեան հետ բացորոշ խնամութիւնը, զոր ցոյց կուտան հին մատենագիրները, կ'ենթադրէ որ մեր լեզուն եւս կը գրուէր նախապէս բաղաձայներով եւ կը կարդացուէր ձայնաւորներով։ Ու մինչ ասորերէնը ձայնաւոր կը ստանար Է. դարուն, հայերէնը ստացաւ Ե. դարուն։

Որքան ալ պատմական արժէք չունենայ, իմ կարծիքովս իրականութիւնն է որ կ'աւանդէ Գիանձարանի հետեւեալ պատառիկը.—

Ի մերոյ սուրբ Լուսաւորչէն
Գրիգորիոս արբուն անուանէն
Աւրինադրեալ դարձաւ ի չարէն
Ի կռոց զոհէն ի բանսարկուէն։
Այլ նա վարժեալ գրով յունարէն
Զի չունէաւ գիր Հայի բառէն
Մինչ ի Սահակ մեծն ի պարթեւէն.
Մեծըն Մեսրոպ ցանկալին բազմաց
Արժան եղեւ սուրբ Հոգւոյն շնորհաց...
Զոր ի նմանէ սուրբ Սահակ խնդրեաց
Գիր յաւրինել մեզ Հայոց մեծաց։
Ցայով տեղիս վասն այնոր գնաց
Ոչ գտանէ նեար յայնմ իրաց։
Քանանեւին գիր էր գտաց
Այլ անաւգուտ էր ընթերցողաց,
Զի եւ ոչ կայպէր եւս բառից անուանց,
Այլ անհոգի մարմնոյ նըմանուծ։
Մինչեւ բազում տարիք ազօթեաց
Հառաչմամբ սրտիւ արտասուաց.
Աջն Աստուծոյ անեղին փառաց
[illegible] գծեաց ի քարին գըրեաց,
Որպէս երբեմն հին աւրինաց
Քարեայ տախտակն Մովսէսի գրեաց.
Աւրհնեալ փրկիչն որ զհայս մեծար–
հաց
Քան զամենայն ազգս գերակաց։
Երեւցաւ Մեսրոպ ցանկալին
Համանըման մեծին Մովսէսին.
Տպաւորեալ ի սիրտ նորին
Այն որ գրեցաւ աջովն երկնային.
Ա. Ծ եւ Է կարգեալ ընդ Ըին
Եւ Ն եւ Ի ի կարգին.
Զորեւսանեալ մեծի Մեսրոպին
Խառնեալ ի յայլ գրերն առաջին.
Սուրբ Հոգի ջանեցաւ նոցին
Վեցեակ վեցից համարով գրին։

Կ'եզրակացնենք.— Աստուածաշունչի հրաշալի լեզուն, իր կատարելութեամբ, կ'ենթադրէ որ գրաւոր կը մշակուէր նախ քան Ե. դարու թարգմանութիւնները։ Սակայն կարելի չէ ուրանալ, որ առաջին թարգմանիչները ոչ թէ միայն «ունեակարար կամ լոկ վարժութեամբ մը ստացուած ընտանի լեզուն կը գրէին անխտիր, այլ

(1) Դասական հայերէնը եւ վիեննական Մխիթարեան դպրոցը. տպ. Վիեննա. 1932, էջ 28։

(2) Քննական Քերականութիւն, տպ. Վիեննա, 1866, էջ 52։

(3) Պատմ. հայ մատենագրութեան, տպ. Երուսաղէմ, 1933, էջ 20։

ԵՐԳԻԾԱՆՔ

ԸՆԿԵՐ ՓԱՐՈՍ ԻԲՐԵՒ ՅՕԴՈՒԱԾԱԳԻՐ

Ազգայնական էսսաւր Քոնթի եւ համայնավար Ժան Մարշալ, առանց լուր ունենալու իրարու գոյութենէ, ցոյց եւ կռիւի օրէն ի վեր աւելի ջերմօրէն կապուած էին Փարոսին։ Մէկ անպատեհութենէ կը վախնար Փարոս.— Քոնթին ու Մարշալը իրար չհանդիպէին իր խանութին մէջ։ Այդ հանդիպումը կրնար ամէն ինչ երեւան հանել, խայտառակել զինքը ու զրկել զայն անդամակցութիւններէ, դուռ բանալով նոր արտաքսումներու։

Փարոս կանխելու համար խայտառակ վիճակ մը, հասկցուցած էր համայնավարին որ շաբթուան սկիզբի երեք օրերը այցելէ իրեն, լայնօրէն կարենալ բարբառելու համար, իսկ ազգայնականին զգացուցած էր որ շաբթուան վերջին երեք օրերը միայն տեսութեան գայ, աւելի ազատօրէն խօսելու համար.

Քանի որ Քոնթի գրամատան մը մէջ գրագիր էր, իսկ Մարշալ արտակեալ բանուոր մը երկաթագործարանի մը մէջ։

Քոնթի եկած օրերը Փարոս կը լեցուէր ազգայնականութեամբ։ Երեկոյ մը, այնքան լեցուած էր որ՝ յորդեցաւ եւ յօդուած մը գրեց համայնավարութեան դէմ ու ղրկեց «Նոր Յառաջ» թերթին։ Իր գրութիւնը, քսանեւչորս ժամ վերջը, տպուած էր։ Փարոս զարմացաւ, Փարոս հիացաւ ու խանդավառուեցաւ

Օր մըն ալ եկած էր Մարշալ եւ ճիշդ երեք ժամ նիզակներ ճօճած եւ սլաքներ արձակած էին Ֆաշիզմի դէմ։ Փարոս այս անգամ համայնավարութեամբ լեցուած էր։ Իրիկունը պարպեց այդ բոլորը երկրորդ յօդուածի մը մէջ ու ղրկեց «Նոր Յառաջ»ի։ Քսանեւչորս ժամ ու իր երկրորդ գրութիւնն ալ տպուած էր։

Փարոս սքանչացաւ «Նոր Յառաջ»ի արդարութեան։ Աչքերը սակայն ուրիշ կէտի մը համար ու բացւ.

— Տօ', էս ինչ տեսակ բան ա։ Կոմունիզմի դէմ գրեցի, «Նոր Յառաջ» տպեց։ Ֆաշիզմի դէմ գրեցի, «Նոր Յառաջ» էլի տպեց։ Էս թերթը իր անունին տակ կարող է գրել.— օրգան Փարոսութեան եւ արընթաց ազատագրութեան։

Փարոս ազգայնական շունչով գրած յօդուածին տակ ստորագրած էր Սեւահեր. իսկ համայնավարական հոգիով գրած յօդուածին տակ ալ ստորագրած էր Շիկահեր։ Երրորդ կտոր մը ստորագրեց Սեւահեր ստորագրութեամբ եւ յարձակեցաւ Շիկահերին վրայ։ Չորրորդ մըն ալ գրելով, իբրեւ Շիկահեր, դատափետեց Սեւահերը

Այս բոլորը միշտ կը տպուէին արագօրէն։

Փարոս օր մը ըսաւ բարեկամի մը.

— Ի՞նչ է քո կարծիքը «Նոր Յառաջ»ի մասին։

— Կարծիք չունիմ։

— Ի՞նչի կարծիք չունիս։ Ես գտնում եմ որ նա լաւ թերթ է, բազմակողմանի գաղափարներով։ Արագօրէն եւ առանց վերապահութեան տպում է ամէն յօդուած.

— Ի հարկէ պիտի արագօրէն տպի։ Թերթը քաղցած է։ Սոված գայլին ինչ որ էլ տաս կը խլի ու արագօրէն կը լափի.

Փարոս տխրօրէն ըսաւ միայն.

— Հիմի հասկանում եմ թէ բանը ինչումն է։ Ուրեմն ես մի քաղցած գայլ եմ կերակրում։

Հետեւեալ օր Գուրգէնը Փարոսին եկած էր ու անոր ձեռքը տեսած թերթը.

— Այդ ի՞նչ է։ «Նոր Յառա՞ջ» կը կարդաս։ Գէշ չէ։ «Մէյտանի» թերթ է։ Անգամ մը Հօկի գիծին վրայ է, մէյ մըն ալ տեսար թունդ ազգայնական է, երկու օր վերջ կարմիր գիծէն ալ անդին կ'անցնի, հինգ օր վերջն ալ ռամկավար կը դառնայ։ Թերթ չէ, դղակ է։ Հիմակ ալ Սեւահեր ու Շիկահեր անուն երկու արջ սկսած է խաղցնել։

Հարուածը ծանր էր։

Փարոս ա՛լ յօդուած չղրկեց «Նոր Յառաջ»ին։

Շաբաթ մը վերջը թերթին մէջ կարդաց հետեւեալ հրաւէրը։

«Երկուշաբթի օր, ժամը 6—7, խմբագրատունս կը հրաւիրուի Թերթիս աշխատակից Գ. Սեւահերը։ Իսկ երեքշաբթի ալ, նոյն ժամուն, կը հրաւիրուի Գ. Շիկահերը, կարեւոր խորհրդակցութեան մը համար։

Փարոս յուզումէն դողալ սկսաւ։ Որոշեց սակայն ոչ մէկ եւ ոչ ալ միւս հրաւէրին պատասխանել, որոշուած օրերուն։ Չորեքշաբթի երեկոյ միայն Փարոս անկուեցաւ «Նոր Յառաջ»ի տպարանը։

— Հրաւիրել էիք ինձ. ես էլ եկայ..

— Բարեւ. Հրամմեցէք։ Ներեցէք սակայն, ո՞վ էք դուք։ Շիկահե՞րը թէ Սեւահերը...

— Այո՛, ես եմ...

— Այսինքն ո՞ր մէկը...

— Ճիշդն ասած թէ մէկը եւ թէ միւսն եմ...

— Ձեզ հասկնար։ Շիկահե՞րը...

— Ես եմ...

— Սեւահերը չէք ուրեմն...

— Էն էլ ես եմ ...

— Անկարելի է... Ի՞նչպէս կ'ըլլայ ...

— Տեսնում էք որ շատ էլ կը լինի։ Եւ էն բանը որ կը լինի նա անկարելի չէ։

— Ուրեմն դո՞ւք էիք երկու տեսակէտները պաշտպանողները։

— Ես ինքս ու միայն ինքս...

— Որո՞ւ հետ խօսելու պատիւ ունիմ։

— Ընկեր Փարոսի հետ...

— Այո, հիմա կը հասկնամ.. նախկին անդամ նոր Դաշնակցութեան եւ Հօկի ...

— Եւ ներկայիս անդամ Ֆրանսական երկու հսկայական կազմակերպութիւններու. համայնավարներու եւ երիտասարդ հայրենասէրներու...

— Ընկեր Փարոս, մենք շատ լաւ կրնանք միասին գործել... Ես ալ համակարծիք եմ ձեզի...

— Այսինքն Շիկահերի՞ն թէ Սեւահերին...

— Երկուքին ալ։ Իւրաքանչիւր անգամ ձեր փաստերը այնքան կուռ են ու ջախջախիչ որ մարդ ձեզ կարդալով կրնայ թէ՛ ազգայնական ըլլալ թէ՛ համայնավար։

— Դա իմ մասնագիտութիւնն է Դուք ինձ էն ասացէք, ձեր թերթը շատ յօդուածներ ունի՞...

— Ատ ինչ խօսք է։ Յօդուածագիրներ եւ յօդուածներ չէ որ կը պակսի

ԱՌԱՋԻՆ ՏԱՐԵԴԱՐՁ

— o · o —

Out of the day and night
A joy has taken flight;
P. B. Shelley

Մըտածմամբ պէս կ'ըլլայ երբե՛մըն տրտում
Ցայգանըւագն հոգւոյս թրթռուն եւ անդորր·
Մինչ կը լռեն նրբին յոյզերն անպատում
Երազատենչ իմ քընարի՛ն մեղմօրօր·
Ալ չի՛ լսուիր եւ ո՛չ մըմունջն անհատնում՝
Լըճափունքի՞ն մեծուռր :

Եւ այն ատեն կը զգամ ճակտի՛ս յանդիման
Մատներուդ ջերմ զգուանքն երկա՛ր հըպումով·
Մինչ փափկահիւս վարսերուդ գողն հեշտական
Նըրբութեան անդարձ հեւքովն անվրդով՝
Կ'օրօրէ զիս երեկոյեան այս պուրեան
Միջոցին մէ՛ջ մեղմիկոյով :

Հոգիս ընդհուպ կը յիշէ սէ՛րն՝ որ կ'ապրէր
Սրտի՛դ ծոցին, եւ այն համբոյրն բըռնացուած
Ձեր պուրակին առանձնութեան մէջ անուէր՝
Մոռցար մանրիկ շրթներուս վրայ բոցաբորբ·
Եւ արցո՛ւնքն այն, որ կոպիդ տակ կ'առկայծէր
Ցօղի մը պէ՛ս նըւաղած :

Վայրկեաննե՛րն այն, ոսկէպըծո՛ւթ եւ սուտակ,
Նայուածքներէդ ծորող բարի՛քն էջ առ էջ·
Ու առուա՛կն այն, որուն ջուրին մէջ յստակ
Օրն հոլեցաւ խինդով մ'անհուն եւ անշէջ·
Մինչ թռչնակին դայլայլիկներն անուշակ՝
Հոգւոյդ չէնշո՞ղ հուրքին մէջ :

Բայց դուն ինչո՞ւ, անո՛յշ աղջիկ, օրն ի բուն,
Դեռ կը յածիս հոգւոյս կապո՛յտ առէջին·
Եւ կը տենչաս շրջիլ ինձ հետ ափերուն
Լըռութեա՛ն մէջ, երբ մահուան քա՛րը լըռին
Իջաւ յանկարծ տասնհօթամեայ քու ժպտուն՝
Ոսկեցնցո՛ւղ երազին :

Նընջէ՛ Բուրիկ, հողն աւելի՛ է խաղաղ
Քան թէ կեանքն այս, քան թէ աշխա՛րհն այս թշուառ·
Ալ մի՛ յիշեր շիրմիդ ծոցէն իմ աղա՛ղ,
Երբեմնի ջինջ սիրոյս խոստումն հեւասպառ,
Զի կը սուզի հոս ամէն ինչ անյատակ
Մոռացութեա՛ն մէջ անծայր :

Նընջէ՛ Բուրիկ, երբ սիւքն հազի՛ւ ըսկըսի
Շրջիլ դալարհալ ոստեններուն մէջ մըռայլ·
Երբ մարդուն լոյսն երկնի աստղէ՛ն զմրուխտի,
Եւ երբ Բուրի՛կ, տրտմութիւնով մ'անձայնայլ
Գիշերին մէջ քրնարիս լա՛ր յուռթի՝
Ըսկըսի ա՛լ հեծեծել…

ԱՐԱՄԱՅԻՍ ՍՐԱՊԵԱՆ

ՄԻՏՔ ԵՒ ԱՐՈՒԵՍՏ

ՄԱՅՔԸԼ ԱՐԼԷՆԻ ՆՈՐ ՎԷՊԸ

Մայքըլ Արլէն (Տիգրան Գույումճեան) վերջերս Աթէնք գացած էր իր կնոջը հետ, որ Կոստանդին Թագաւորին պալատական թիկնապահ իշխան Մէրքաթիի աղջիկն է: Իր այցելութեան ատեն պատահեցաւ ծանօթ յեղափոխութիւնը: Մայքըլ Արլէն օրուան դէպքերու մասին խօսելէ յետոյ, հետեւեալ յայտարարութիւններն ըրաւ յոյն լրագրողի մը, հարց-պատասխանի ձեւով:

— Նոր վէպ կը պատրաստէ՞ք:

— Այո: Ձեռքիս տակ քաղաքաընկերային վէպ մը ունիմ: Նախապէս հաշուեցի թէ երկար պիտի տեւէ, բայց որքան կը գրեմ այնքան աւելի վախճանին կը մօտենամ: Երկու տարուան մէջ վէպ մը կը գրեմ:

— Վերջին անգամ երբ տեսայ ձեզ, հինգ տարի առաջ, ըսիք թէ տարին մէկ վէպ կը գրէք:

— Հիմակ դանդաղ կը գրեմ: Դիտեցի որ գրագէտները շատէն աւելի կը գրեն:

— Իմացայ որ ձեր գործերը ժապաւէնի պիտի վերածուին:

— Ոչ: Շարժանկարը վէպերս կ'առնէ եւ միայն սենարիոյի կը վերածէ: Մնացեալը բեմադրիչները կը հնարեն: Օրինակի համար «Կանանչ Գլխարկը» որ երեք անգամ ժապաւէնի վերածուած է:

Պէռնըրտ Շօ

— • —

Անտրէ Մօրուա դասախօսութիւն մը տուաւ, վերջերս, Պէռնըրտ Շօի մասին:

Պէռնըրտ Շօ կը կարծէ թէ առաքելութիւն մը ունի Անգլիացիներուն ըսելու ծանր խօսքեր, որոնք ճշմարտութիւն մը կը բովանդակեն անպայման: Ասկէ իր ճաշակը հակաճառութեան, հեգնելու, խոցելու: Էութեանը մէջ բարոյախօս մըն է Պէռնըրտ Շօ, եւ իր նշանախօսքը կը թուի ըլլալ «վա՜յ զգայավարներուն»: Արդարեւ կը սիրէ զգացումը գործածել՝ երբ անհրաժեշտ է շարժիլ: Դէմ է պատշաճութեան, կեղծիքի, — պէտք է անկեղծ ըլլալ, կը յայտարարէ, երեւնալ այնպէս ինչպէս որ է մարդ: Ու եթէ իր գործերուն մէջ կը հանդիպիք հերոսներու, որոնք խոշոր բառեր կը գործածեն, իրենց զգացումներու եւ յուզումներու մասին կը խօսին, տպաւորապէս «դաւաճաններ» են անոնք:

Պէռնըրտ Շօ կը կրէ Իպսէնի ազդեցութիւնը: Օր մը Շօ կը գրէր.—

Մեծ է Իպսէնը, եւ Պէրնըրտ Շօ իր մարգարէն է: Անկցի՛ Շէյքսփիրը:

Այս խօսքը չի նշանակեր թէ Պէռնըրտ Շօ կ'ուրանայ Շէյքսփիրի հանճարը: Ընդհակառակն խորապէս ուսումնասիրած եւ ներկայացուցած է անոր իմացականութեան կարկառները: Սակայն այնքան է տարուած Իպսէնով, որ իր խանդավառութեան մղումին մէջ կը ստուերոտէ Շէյքսփիրը: Եւ յետոյ զգացական տարրերէն իր խորշանքը զինք կ'առաջնորդեն դէպի ճշմարիտը, անկեղծը, բնականը:

Բան չի սպասեր քաղաքական կազմակերպութիւններէն,— մարդը ինքն իր մէջ պիտի յեղաշրջուի եւ կազմէ գերմարդը, ճիշդ ինչպէս գայլէն շուն յառաջ եկաւ, այնպէս ալ արդի մարդէն դուրս պիտի գայ նոր մարդ մը: Ոչինչ անհաւատալի բան իրեն, քանի որ տիեզերքը կամք է միայն: Թէ ի՛նչ պիտի ըլլայ վաղուան նոր մարդը,— այնքան ալ որոշ չի տար Պէռնըրտ Շօ: Ազատագրուած այդ մարդը, ըստ Շօի պիտի ներկայացնէ «գաղափարներու փոթորիկ» մը:

ՀԻՒԿՈՅԻ ՄԱՀՈՒԱՆ ՅԻՍՆԱՄԵԱԿԸ

— • —

Շուտով կը տօնուի Հիւկոյի մահուան յիսնամեակը: Տենդագին պատրաստութիւններ կը տեսնուին այս առթիւ: Միեւնոյն ատեն բուռն քննադատութիւններ կը կատարուին թեր ու դէմ, Հիւկոյի արժէքին մասին: Ոմանք կ'ուրանան Հիւկոյի հանճարը, ընդհակառակն ուրիշներ յաւիտենական կը համարին անոր հանճարին ճառագայթը:

Եւ թերթերուն մէջ աղմուկ մը.— Դուրս հանեցէք Հիւկօն իր նկուղէն:

Արդարեւ Հիւկօ կը հանգչի Փանթէոնի նկուղին մէջ, սակայն Վոլթէրի, Զոլայի, Ռուսոյի կողքին: Եթէ դուրս հանուի Հիւկօն, պէտք է դուրս հանել միւսներն ալ, կ'ըսեն ոմանք: Հիւկոյի ընտանիքը առաջարկեց Թշուառներուն հեղինակը դնել Փանթէոնի կամարին տակ: Էտմոն Շվապ կը յանձնարարէ Հիւկօն տանիլ Սէն-Քլուի պարտէզը: Գիլլի կ'առաջարկէ, նախ կատակով մը, Հիւկօն դնել Նոթր Տամ եկեղեցիին աշտարակին գագաթը, Հիւկոյեան բարձրութեան մը վրայ, յետոյ աւելի լրջութեամբ՝ դնել Փանթէոնի կամարին տակ, Նաբոլէոնի դամբարանին ձեւով:

ԻՏԱԼԱՑԻ ԿԻՆԵՐԸ

«Բիտըրս Տայճէսթ» թերթին մէջ յօդուածագիր մը, խօսելով Մուսոլինիի ծրագիրներուն մասին, կը գրէ.—

Տուչէն կ'ուզէ որ Իտալացի կիները ըլլան մեծղի, հաստ եւ բազմածին: Կ'ուզէ որ անոնք ունենան այնքան շատ զաւակներ, որքան կրնան: Բայց երբ կիները շատ զաւակ կ'ունենան, իրենց շարժուձեւերուն մէջ կը դադրին ճկուն եւ դիւրաթեք ըլլալէ: Նըկատի ունենալով այս պարագան, Տուչէ կը յայտարարէ թէ կնոջ մը իրական գեղեցկութիւնը պէտք է փընտռել ոչ թէ արտաքին կազմին մէջ, այլ անոր իբրեւ մայր կատարած դերին մէջ: Այսպէս է որ Տուչէ կը փառաբանէ Իտալացի կինը, որ մայր է բազմաթիւ զաւակներու, ֆաշական թիւով՝ վեց-եօթը զաւակ անպայման:

տանձէին ջանիւ եւ խնամով երեւցուցած են մեծ արուեստական նըրբութեամբ, բառերու ընտրութեան, նոյնանշաններու պէսպէսութեան, կարգի եւ ձեւոց զանազանութեան մըտադրութեան» (Այտընեան): Թարգմանիչներու անհատականութեան հըրաշալի նպաստին եւս կը կանգնի Հայերէն լեզուի միութիւնը, որ անշուշտ համադրութիւնն է դարերու ընթացքին թաւալող Հայկազեան բարբառին գեղեցկութիւններուն: Արդարեւ, ինչպէս գիտել կուտայ Հ. Ներսէս Ակինեան, «Տարօնեցին, Կողբացին, Գողթնացին, Վանանդացին … կը գրեն միեւնոյն քերականութեամբ, միեւնոյն համաձայնութեամբ, միեւնոյն բառամթերքով եւ լեզուագիտական զարգացման նոյն աստիճանին վրայ, բարձր, վսեմ, ամենայնիւ կատարեալ ոճով, առանց տոյժ հասցնելու անհատականին քիմքին՝ արտայայտելու առանձնայատուկ ճաշակով»:

Ուրեմն, Աստուածաշունչին թարգմանութիւնը պսակումն է այն ազգայնական աշխատանքին, որուն լծուած էին Սահակ եւ Մեսրոպ: Ուզելով ազգայնացնել դպրոցները, վտարել յոյն եւ ասորի դպրապետները, անհրաժեշտ էր ազգային անհատականութիւն, հայկական ինքնատպութիւն մը տալ տառերուն, որպէսզի այդ գործիքով, քանի մը տասնեակ երկաթագիր տառերով, հայկական մշակոյթը փորագրէին դարերու կռնակին վրայ: Պատմիչները, մթութիւն մը տալով կատարուած մեծ աշխատանքին, Մեսրոպը նմանցուցին Մովսէսին, եւ հայկական տառերու գիւտը՝ Սինայի լերան տասնաբանեայ պատուիրանքի խմբագրութեան աւանդութեան: Սակայն մենք չենք կրնար պատմիչներէն պահանջել, որ կատարուած «հրաշքը» նկարագրեն ազգայնական խոյանքի մը բացատրութիւնը տալով անոր (4): Մեզի համար, պատմութիւնը այն գրութիւնը չէ որ կը շարահիւսուի օրը օրին, պատմութիւնը այն ուսումն է որ կը կազմուի՝ երբ դար մը կը բանաձեւէ իր գնահատութիւնը ուրիշ դարու մը մասին: Դարը դարուն դատաստանն է որ կը կատարէ պատմութեան մէջ: Եւ մենք երբ այս դարուն մէջ Ե. դարու վերլուծումը կը կատարենք, չենք կրնար զսպել մեր հիացումը ի տես ինչպէս ազգայնական խոյանքին, որուն պատկերը դժուար թէ սրբուի հայկական մտքի հորիզոնին վրայէն, նոյնպէս քաղաքական խորագիծ ակօսին, որ հայ մշակոյթի հունտը դրաւ Հայաստանեայց աշխարհին մէջ:

Առանց այն աշխատանքին, որով հայ լեզուն արձանագրուեցին ու կոթողեցին Աստուածաշունչին մէջ, Հայը արմատ չէր կրնար բռնել իր երկրին մէջ:

Շ. ՆԱՐԴՈՒՆԻ

(4) «Սիոն»ի վերջին թիւին մէջ Օշականն եւ վարդապետ մը, դիտեցի որ, Ե. դարու այս հրաշքին կուտան ազգային–քաղաքական գոյն, թէեւ դեռ տարտամ: Մեզի համար հաճելի է արձանագրել այս պարագան:

« ՅԱՌԱՋ »Ի ՊԱՏՄՈՒԱԾՔՆԵՐԸ

ԵՐԲ ՍՈՎ ԷՐ

(Հատուած)

— o—o —

Հ. Զ.ին

Երկար ատենէ ի վեր չտեսնըւած փայլով մը, ուրախութեամբ մը կը շողային մեծ մօրս աչքերը: Զնչմարկց այլայլած վիճակս: Ու թէեւ սենեակին մէջ նորէն միայն մենք էինք, ծռեցաւ ականջիս ու ցածէն, գրեթէ փսփսալով ըսաւ.

— Գիտե՞ս, Սուրէն, տանտիրոջ կատուն բռնեցինք

— Տանտիրոջ կատո՞ւն, ի՞նչպէս ըրիք:

Քիչ անգամ կը տեսնէինք այդ կատուն որ միշտ տան տիրուհիին գրկին մէջ, ուսերուն վրայ մեր անօթութիւնը կը խթանէր: Կը տանջէր գրեթէ: Որովհետեւ ուրիշ որ եւ է բանէ աւելի մեր ձեռքէն անցնելու սահմանին մօտն էր. կարելի դիւրին որս մը բաղդատաբար

Ցանախ հետապնդած՝ բայց միշտ ապարդիւնանցած էին յարմար անկիւն մը կամ սենեակին մէջ քալելու մեր փորձերը:

Եղբայրս դեռ ոգեւոր յաջողցուցած վտանգաւոր գործէն, բացատրեց խանդակ, անապարող բառերով՝ Արաբներուն մէկ բացակայ պահուն սենեակ մտնելով ծալլուած գորգի մը վրայ «լուացուող» կատուն գրկեր ու դուրս ելլեր:

Քոյրս սովորականէն աւելի ոգեւորուած.

— Ահ, Սուրէն, տեսնէի՜ր, այնպէս վախցայ, այնպէս վախցայ …

— Դէ՛հ, տղաս, ըսաւ մեծ մայրս, քեզի կը սպասէինք որ գաս, դանակդ հանես ու մորթես. քանի մէկը չեն եկեր յրացնենք

Եւ ահա գոգնոցին մէջ պլլուած ու գրկին մէջ պահած կատուն ցուցուց: Ջլապիրկ ժանեկով կը սեղմէր հանգոյցը:

Տարօրինակ է անօթիի մը՝ եթէ կարելի է ըսել խարպանուած աշխուժութիւնը պզօրինի կերպով ձեռք անցուած ուտելիքի մը քով: Արդեօք վա՞խն է որ նախընթաց ժամուն մահուան թմրութեամբ սառած մարմնի մը մէջ ջղէժօրէն խուժել կուտայ արիւնը, թէ յանկարծ անուշի մը այսքան մօտ, վստահելի կերպով ուտուելու պարագան.— Մեծ մօրս գրկի կատուն տատանապատկուած շանթերով ուժ ալ ունենար՝ չէր կրնար փախչիլ:

Հոս պէտք է կրկնեմ, փակագծի մէջ, որ մեծ մայրս զիս մինչեւ այդ օրերը տարիքէս աւելի փոքր մանուկի մը տեղ դնելով մէկտեղ, կարգ մը «ընտանեկան քննութիւններէ» վրիպող կարողութիւններուս մասին չափազանցուած համարումներ ունէր: Օրինակ՝ մսագործի արհեստին մասին: Իսկ այդ օրերուն որ յանկարծ տան այր մարդու տեղը բռնելով՝ մանկութիւնս ցնցոտիներուս պէս տժգունած էր, իր աչքին ոչ թէ մսագործի աշկերտ մը՝ այլ վարպետ մսագործէ մը աւելի էի: Ջէ՞ որ բերած ամէն մը արիւնս ի տես այնքան նախանձորդներ կայլին:

— Դանա՞կս… դանակս ծախեցի, լուբիա առի տեղը, ըսի ցուցնելով լուբիայեն գեղձի մը չափ եղած կապոցը

— Գէշ բան ըրեր ես: Ինչո՞վ պիտի մորթենք:

Եւ անմիջապէս մխիթարուելով — աչքերը գոգնոցին վրայ էին,— ըսաւ.

— Հոգ չէ, լուբիան ալ մսի ջուրին մէջ կը դնենք:

— Հապա՞, ի՞նչ լաւ կ'ըլլայ ըսաւ եղբայրս:

Այս խօսքին վրայ է որ զմելին ծախելուս իսկապէս զղջացի՝ ոչ թէ մորթելու դանակ չունենալուս: 80 հատ լուբիան պիտի լեցուէր անշուշտ, երկրորդական բանի մը պէս մսի ջուրին մէջ, եւ չպիտի ալ հաշուուէր անշուշտ: Եթէ քանի մը հատ եւս կերած ըլլայի, միեւնոյնը եղած պիտի ըլլար: Տունը պատահածը շուկային ճիշդ հակառակն էր: Հոն՝ մսագործութեան ունչնչանալուն հետ ներքին պահանջ մը դարձեր էր յանկարծ— ճիշդ է, վարպետիս ներկայութեան համար — ոչինչ գնով մը տալու, հոս, ներկայ գործին բերումով — ճիշդ է, մեծ չափով մը մեծ մօրս համարումին համար — կ'ուզէի որ դանակս մեծ արժէք մը առած ըլլար դէթ:

— Մի՛ պոռար, զսպուած ձայնով սաստեց մեծ մայրս զայն, լսող կ'ըլլայ:

— Իմ բռնածս չէ՞, կը պոռամ, չեմ պոռար, պատասխանեց եղբայրս գէշցած:

— Նորէ՞ն սկսար օյինպօզան…

Քոյրս միջամտելով համոզեց պզտիկը որ դրան քով կենայ, եւ մէկը վրայ գալուն լուր տայ:

Ամէն բանի հակառակ, դարձեալ եղբայրս անոր խօսքերուն կը համոզուէր: Քոյրս չունենալով իր վրայ իմ յերառաջնող մեծութիւն ծախելու, եւ ոչ ալ ժամային չփացնող գուրգուրանքը, ամէնէն աւելի բնական, հանդարտ տրամադրութեամբ մը կ'առնէր անոր խօսքերը:

Եւ սակայն կատուն ինչո՞վ մորթելու էր: Մեր քով կը մնար իբրեւ դանակ անկոթ եւ շատ մաշած, չկտրող յմփիկ մը

Սեւով ճերմակ կատու մըն էր: Մահուան վախը յայտնապէս աչքերուն մէջ, մեր ձեռքերէն ազատելու համար իր կարելին ըրաւ: Ճանկռեց, խածաւ: Բայց շուտով՝ կրցանք զայն պառկեցնել մարմինը կատարելապէս անշարժացնել: Եւսեւ մէջքէն վար քոյրս էր բռնած, ուսն ու առջեւի թաթերը մեծ մայրս, եւ, պնդօրէն կցուկը սեղմած, մէկ ձեռքով կը քսէր վզին չկտրող դանակը: Անկարելի: Ջէր կտրեր: Դանակին տակէն կը սահէր մուշտակը ու վզին վրայ անօգուտ կերպով կը սղոցէր: Անշուշտ կենդանիին չարչարանքը մենք չէինք տեսներ. այլ շատապաւնած, մանաւանդ մեծ մօրս ուսած դէմքը կապոյտի վերածուած՝ անյաջող մնալու վախով իրարու նայեցանք: Մեծ մայրս դժուար շընչոցով մը հասկցուց թէ հակառակ պարագային խեղդելու էինք: Ետքոյ, անշարժ կատուն ինչպէս ըլլար կրնայինք կերպ մը քերթել:

ՓԱՅԼԱԿ ՄԻՔԱՅԷԼԵԱՆ

(Շար.)

(1)

ինծի: Ինչպէս գիտէք ամէն Հայու մէջ Գրող մը կը քնանայ: Բաւական է միայն արթնցնել քնացողը: Իմ թերթս լոյս տեսնելէն ի վեր անկողնի մէջ մէկ Հայ չէ մնացած: Բոլորն ալ անցած են գրասեղաններու առջեւ ու կը գրեն: Այս վիճակին օգուտները բազմակողմանի են: Նախ Հայերը յօդուած գրելով չեն մոռնար իրենց լեզուն: Երկրորդ՝ իրենց գրած յօդուածները տասը քան անգամ կը կարդան: Երրորդ՝ իրենց գրութիւնը պարունակող թերթին թիւէն առնուազն տասը օրինակ կը գնեն ու կը ղրկեն իրենց ազգականներուն, ծանօթներուն, որպէսզի անոնք ալ կարդան: Չորրորդ՝ այդ կարդացողներն ալ իրենց կարգին, բարի նախանձէ մղուած, կը գրեն յօդուածներ ու արդիւնքէն վերջ տասը – քան օրինակ գնելով կը ղրկեն իրենց ծանօթներուն Այս այսպէս է: Եւ սակայն ես պէտք ունիմ ձեզ նման հետաքրքիր աշխատակիցի մը…

— Ուրեմն ձեր թերթը սոված գայլ չէ …

— Այդ ի՞նչ կը նշանակէ: Իմ թերթս ամէնէն կուշտ թերթն է եւ աստը իբրեւ ապացոյց, ասկից վերջ, ձեր իւրաքանչիւր յօդուածին համար կը վճարեմ եօթնուկէս Փրանք, պայմանաւ որ Շիկահերն ու Սեւահերը միշտ միջին իրարու հետ: Ահա ձեզի, կանխիկ, 15 Փրանք, երկու յօդուածի փոխարժէք.

— Հիմի ես միայն հասկանամ որ դուք իսկական խմբագիրն էք: Դուք կարողացաք գնահատել…

Փարոս յուզումէն չկրցաւ շարունակել եւ 15 Փրանքը գրպանեց: Եթէ նոյն օրը, իբրեւ կօշկակար, 500 Փր. շահէր, այդքան պիտի չուրախանար: Կը վճարուէր իրեն իբրեւ աշխատակից – գրող: Սա ամէնէն անհասանելի երջանկութիւններէն մին էր: Փարոս մտադրեց երբեք չծախել այդ 15 Փրանքը:

Խմբագիրը ըսաւ.

— Գիտէ՞ք ինչ, ընկեր Փարոս, պէտք է շարժել մեր լճացած կեանքը: Պէտք է գաղափարական վէճերով զարկ տալ մեր մտաւոր կեանքին: Պէտք է ընթերցողը պահել վառ հետաքրքրութեան մէջ: Ցոյց տալ անոնց առարկայի մը թէ աջ եւ թէ ձախ կողմը … թերթը բոլորին ընել…

— Եղ գործում ինձ հետ մըցել դժուար է: Ես իմ բանը գիտեմ: Որքան լաւ էք հասկանում դուք մեր իրականութիւնը: Միւս կողմէն դուք ինձ հնարաւորութիւն էք տալիս աջ ու ձախ յառաջանալու: Եկէք, համբուրեմ ձեզ….

Եւ Փարոս ու խմբագիրը իրար գրկեցին :

Գրաչար մը այդ գիրկընդխառնումը տեսնելով ըսաւ.

— Ծօ, Գարիկ, հոն նայէ, Սիպերիոյ արջերուն պէս իրարու փաթթուեցան…

Խմբագիրը փակեց տեսակցութիւնը ըսելով.

— Դուք ճիշդ իմ ուզած մարդս էք: Շաբաթական մէկ յօդուած կը գրէք իբրեւ Շիկահեր, մէկ յօդուած ալ իբրեւ Սեւահեր: Իւրաքանչիւր կտոր առնուազն երեք սիւնակ մը բռնէ: Անխնայ, կատաղի կերպով յարձակեցէք դուք ձեր վրայ. Ուղղակի խածէք, բզքտեցէք, յօշոտեցէք Սեւահերը, միւս կողմէ կամփիներ, բռունցքներ, ապտակներ տուէք Շիկահերին: Վէճը պէտք է ըլլայ տաք, բուռն, մոլեգին: Ամէն շաբաթ 15 Փրանքը կը ստանաք կանոնաւորապէս…

— Եթէ նեղուած էք, կրնաք եւ չկայ որ վճարէք ինծի: Ես քով աշխատում եմ: Նոյնիսկ եթէ պատահէ որ փողի պէտք լինի, ես պատրաստ եմ…

— Ընկեր Փարոս, դուք իրապէս շատ ազնիւ էք: Դուք իսկական ընկերվարական մը ու իսկական ազգայնական ազգային մըն էք..

Ու Փարոս սկսաւ գրել, գրել ու գրել: Անդադար ինքզինքը կը ծեծէր, ինքզինքը կ'ուտէր, ինքզինքը կը նախատէր:

Փարոս աշխարհի առաջին մարդն եղաւ որ ըսաւ ինքզինքին..

— Անխիղճ, անմիտ, ապուշ, տխմար, յիմար, բթամիտ եւայլն:

Ամիս մը վերջ սակայն Անձուկէեան անուն յօդուածագիր մը գէշ տեսակէն յարձակում մը գործեց թէ Շիկահերին, եւ թէ Սեւահերին վրայ, երկուքին գրութիւններն ալ գտնելով գռեհիկ, տափակ, թխանոյ, բթածոյ: Խմբագիրը այս յօդուածն ալ տպած էր, վէճը աւելի սաստկացնելու եւ մեր մտաւոր կեանքը աւելի բորբոքելու մտքով անշուշտ:

Փարոս գէշ կերպով սխալած էր: Եւ սակայն նստաւ ու գրեց երկու պատասխան, մէկը ստորագրելով Շիկահեր, իսկ միւսը Սեւահեր: Իր այս կտորներուն մէջ խորապէս վիրաւորւած էր Անձուկէեանը: Այս վերջինը նախատուած զգալով ինքզինքը դատ կը բանայ թերթին արտօնատիրոջ դէմ: Կը տեւէ վերջապէս դատը: Դատարանը կ'որոշէ որ թերթը Շիկահերին յօդուածին համար 2,500 Փրանք, իսկ Սեւահերին յօդուածին համար ալ նոյնպէս 2,500 Փրանք վճարէ Անձուկէեանին: Ընդամէնը 5000 Փրանք: Արտօնատէրը կ'առարկէ որ Շիկահեր ու Սեւահեր միեւնոյն անձերն են: Պ. Անձուկէեան միայն մէկ մարդու կողմէ նախատուած ըլլալով, վճարուի իրեն միայն 2,500 Փրանք:

Անձուկէեանի փաստաբանը կը բողոքէ ու կ'ըսէ թէ սուտ է տրուած տեղեկութիւնը, իբրեւ փաստ բացատրելով որ Շիկահերը համայնավարական հակումներ ունեցող գրող մըն է, մինչդեռ Սեւահերը Ֆաշիստ է:

Արտօնատէրը կրկին կը պնդէ որ նոյն անձն է երկուքն ալ:

Դատաւորը չկրնալով համբերել կ'ըսէ.

— Խմբագրութիւնը նախապէս գիտէ՞ր որ Սեւահերը եւ Շիկահերը միեւնոյն անձն է…

— Անշուշտ …

— Ձեր թերթը լո՞ւրջ է թէ սատիրիկական…

— Լուրջ թերթ է…

— Ի՞նչ ուղղութիւնով կ'երթայ…

— Ամէն ուղղութիւնով ալ կ'երթայ. Նիւ-Եորք, Մարսէյլ, Պրիւքսէլ, Պերլին, Արեւելք, արեւմուտք, Հիւսիս, Հարաւ.

— Ուրեմն ատեանը ուղղութիւնով ալ թող երթայ…

ՆՇԱՆ ՊԷՇԻԿԹԱՇԼԵԱՆ

ԿԸ ԽՆԴՐՈՒԻ յօդուածագիրներէն եւ թղթակիցներէն իրենց գրութիւնները գրել թուղթին մէկ երեսին վրայ ընթեռնլի եւ մելանով:

կը կազմուին Եւրոպայի ապահովութեան համար։ Պէտք չէ մոռնալ թէ Ֆրանսա զօրաւոր է եւ երբեք անձնատուր չպիտի ըլլայ »։

Ֆրանքլէն Պույեօն դոհ չմնաց նախարարին չափաւոր յայտարարութիւններէն, ցաւ յայտնելով թէ շատ քիչ անգամ ճշմարտութիւնը կը խօսին երկրին, որ այնքան պէտք ունի անոր։ « Ձեզ ուզեր խանգարել վաղուան թանակցութիւնները, բայց երբ ամբողջ ցեղ մը կը համախմբուի ուրիշները կործանելու համար, ժամանակը եկած է աղաղակելու թէ կայ ժողովուրդ մը որ ճակատէն պիտի զարնէ վտանգը, փրկելու համար խաղաղութիւնը եւ Ֆրանսայի ազատութիւնը »։

Ահագին բազմութիւն խռնուած էր խորհրդարանին շուրջը, լսելու համար այս ճառերը։

Գերմանիոյ պատրաստութիւնները

Տեղական թերթերը կը գրեն թէ Հիթլէր բանակը եւ օդանաւային ուժերը վերակազմելէ յետոյ, իր ուշադրութիւնը պիտի կեդրոնացնէ նաւատորմին վրայ, զայն բարձրացնելով 400,000 թոնի։ Այս առթիւ, պիտի պահանջէ որ իր բանակը հաւասար ըլլայ ցամաքային ամէնէն զօրաւոր բանակին, իսկ օդանաւային ուժը՝ հաւասար եւրոպական օդանաւային ամէնէն հզօր նաւատորմին։ Այս բոլորէն յետոյ, պիտի յարուցանէ նոր խնդիր մը,— գաղթավայրեր յատկացնել Գերմանիոյ, հարաւային արեւելեան Ափրիկէի մէջ կամ այլուր։

*** Մ. Նահանգներու արտաքին նախարարութիւնը ազդարարութիւն մը ուղղեց Գերմանիոյ, առանց անունը յիշելու, այլ դիտել տալով թէ կարգ մը պետութիւններ հետզհետէ աւելի կը ձգտին մոռնալ դաշնագիրներով կնքուած յանձնառութիւնները։ Զեկոյցը կ'ընդգծէ թէ ծանր է Եւրոպայի կացութիւնը եւ թէ ամերիկեան ժողովուրդը խորապէս մտահոգ է հետեւանքներու մասին։ Մ. Նահանգներու բարձր պաշտօնատարները շատ մօտէն կը հետեւին Եւրոպայի կացութեան։

*** Մ. Նահանգներու խորհրդային գեսպանը ճառ մը խօսելով, դիտել տուաւ թէ « պատերազմի վտանգը տեսանելի է նոյնիսկ այն ազգերուն համար որ չեն ուզեր տեսնել զայն։ Այդպիսի դէպք մը պիտի դառնայ տիեզերական պատերազմ, ամէնէն բարբարոսականը եւ զարհուրելին որ երբեք տեսնուած ըլլայ »։

*** Իրազեկ աղբիւրէ կը հաւաստեն թէ գերմանական կառավարութիւնը 240 միլիոն ֆրանք յատկացուցած է, զինուորական լրտեսութեան դէմ լրտեսութիւն հաստատելու համար։ Քանի մը տարի առաջ, այս գումարը 300,000 մարք էր, Ֆոն Փափէն բարձրացուց 6,700,000 մարքի, Հիթլէր՝ 10,600,000ի (64 միլիոն ֆրանք)։ Այս գումարներէն զատ ուրիշ վարկեր ալ յատկացուած են, որոնց գումարը կը հասնի 240 միլիոն ֆրանքի։

8000 խանութպաններու ցոյցը Ծերակոյտին առջեւ

ԲԱԶՄԱԹԻՒ ՎԻՐԱՒՈՐՆԵՐ

Ուրբաթ կէս օրէն յետոյ 8000 խանութպաններ եւ մանր առեւտրականներ բուռն ցոյց մը կատարեցին Ծերակոյտին առջեւ, եւ փորձեցին ներս խուժել, բողոքելու համար առեւտրական ապրանքներու վաճառման օրէնքին դէմ։

Ցուցարարները Սալ Պիւլիէի մէջ հաւաքուեցան ժամը 3ին, եւ, փոթորկալի նիստէ մը վերջը, որոշեցին քալել Ծերակոյտին վրայ։ Խանութպաններու բանակը պարմանապան նշանատախտակներով անցան գլխաւոր փողոցներէն, եւ տեղ-տեղ ընդհարեցան հանրապետական պահակներուն հետ։ Խումբ մը ցուցարարներ խոյեցին շղթան, եւ խուժեցին փողոցի մը մէջ, բայց ոստիկանութիւնը կրակ բացաւ։ Միեւնոյն ատեն խռովութիւններ ծագեցան ուրիշ վայրերու մէջ։ Բազմաթիւ ապակիներ ջախջախուեցան։ Ի վերջոյ ցուցարարներու բազմութիւնը ցիրուցան եղաւ, եւ փոքրաթիւ պատուիրակութիւն մը ընդունուեցաւ Ծերակոյտին մէջ, ներկայացնելու համար խանութպաններուն բողոքը։

Կարգ մը թերթեր 15 — 20 վիրաւոր կը հաշուեն, իսկ « Փօփիւլէռ » աւելի քան 400։

Խանութպանները կը պահանջեն վերաքննել առեւտրական ապրանքներու վաճառման օրէնքը, առարկելով թէ իրենք գոհ կ'երթան վաշխառուներու խաղերուն։ Ցոյցերուն մասնակցող մանր առեւտրականներու ընկերութիւն կը ներկայացնէ 500,000 անդամներ, որոնց անունով 8 — 10,000 ցուցարարներ շարժման մէջ դրուած էին ուրբաթ օր։

*** Վարչապետ, զատական, ներքին եւ ելմտական նախարարները օրինագիծ մը ներկայացուցին խորհրդարանին, առաջարկելով վերջնել տոկոսի սակը, օրինական սակ մը նշանակել եւ վերահսկողութեան վաշխառութեան յանցանքի հետապնդումը։

Թ. ՄԻՈՒԹԻՒՆԸ երկաթուղիներու վերակազմութեան ծրագիր մը ներկայացուց նոր զօրծավարը, Քականովիչ։ Այս առթիւ կազմուած տեղեկագիրը կ'ըսէ թէ 1934ին շոգեկառքի արկածներու թիւը հասած է 62,000ի, իսկ 1935 յունուարին՝ 7000ի։ Հարիւրաւոր մարդիկ մեռած, հազարաւորներ վիրաւորուած են։

Փարիզ եւ շրջակաները

ՓՐՕՓԱԿԱՆՏԻ ՅԱՆՁՆԱԽՈՒՄԲԻ նիստը տեղի պիտի ունենայ այս Հինգշաբթի Մարտ 28ին, երեկոյեան ժամը 8·30ին A. Clair de Lune սրճարանի վերնայարկը։

« Վ Է Մ »

Լոյս տեսաւ Ը. թիւը հետեւեալ բովանդակութեամբ.— ԴՐՕ՝ «Մի հատուած յուշերից», Ա. ԱԲԵՂԵԱՆ՝ « Դորպատի համալսարանը», Ա. ԱՍՏՈՒԱԾԱՏՐԵԱՆ՝ «Արամը», Ե. ՉԱՒՐԵԱՆ՝ «Թիֆլիսի բարբառի մնացորդները», « Մարտիրոս Ղրիմեցու տաղերը», Վ. ՄԻՆԱԽՈՐԵԱՆ՝ «Շլիսել-բուրգի հայ կալանաւորը », ՍԱՄՍՈՆ՝ « Հայաստանի անդր. գեսպանը Պարսկաստանում», ՍՏ. ՔՈՉԱՐԵԱՆ՝ « Լ. Աթաբէկեանը իբրեւ բանաստեղծ », Ս. ՎՐԱՑԵԱՆ՝ « Տիկ. Ե. Զօրեան», ՀԻՆ ԹՈՒՂԹԵՐ.— Հայաստանի խորհրդ. արձանագրութիւնները — ԱՆՑԵԱԼԻՑ — ԿԵԱՆՔ ԵՒ ՄՇԱԿՈՅԹ.— ԳԻՐՔ ԵՒ ՄԱՄՈՒԼ.— ԳՐԱԽՕՍԱԿԱՆ։ Վ. ԵՓ. ՄԱՆԿՈՒՆԻ՝ « Գէորգ Դ. եւ իր ժամանակը »։

ՏԱՐԵԿԱՆ ԲԱԺՆԵԳԻՆԸ.— Ամերիկա, Բրիտանական կայսրութիւն, Եգիպտոս, Իտալիա 70 ֆրանք։ Ռումանիա, Պուլկարիա, Յունաստան, Սուրիա, Պարսկաստան 50 ֆրանք։ Ֆրանսա եւ ուրիշ երկիրներ 60 ֆրանք։

Խմբագրութեան հասցէն՝ S. Vratzian, 13, Rue des Platanes, Plessis-Robinson, France (S.) — Ֆրանսայի ընդհանուր գործակալ՝ Լ. Գեւանեան, 17, Rue Damesme, Paris (13)։

Յատուկ խնդրանք՝ փութացնել բաժնեգիններու առաքումը, որով բաժանորդները աջակցած կը լինեն խմբագրութեան գործին։

Le Gérant: H. STEPHAN

17, Rue Damesme, PARIS (13)

Imprimerie A. DER (AGOPIAN)

«ՅԱՌԱՋ»Ի ԹՆՐԹՕՆԸ (50)

ԽԱՉԱԳՈՂԻ ՅԻՇԱՏԱԿԱՐԱՆԸ

Գրեց՝ ՐԱՖՖԻ

Ես ամենեւին տեղեկութիւն չունէի, թէ քաւոր Պետրոսը ինչ բանի վրայ է մտածում կամ ինչով է զբաղուած, որովհետեւ նա շատ ժամանակ բացակայ էր գտնւում մեր իջեւանից։ Բայց հէնց առաջին օրից ինձ պատուիրեց, որ մեր կացարանից դուրս չգամ եւ ամենեւին ցոյց չտամ, թէ ես նրա ընկերն եմ։ Ինձ սկզբում անհասկանալի էր, թէ ինչո՞ւ թագստի մէջ էր պահում ինձ։ Բայց մի օր դարձաւ դէպի ինձ այդ հարցով.

— Կամենո՞ւմ ես շատ փող ունենալ։ Մուրատ.

— Ինչո՞ւ չէ։

— Ուրեմն ինչ որ ասեմ, պէտք է կատարես։

— Ես միշտ հնազանդ եմ եղել ձեզ։

— Դու պէտք է մտնես այդ մեծ սնտուկի մէջ որ այսօր բերեցի բազարից։

— Կամենո՞ւմ էք, որ դա իմ գերեզմանը լինի։

— Այս գրա նման մի բան, պատասխանեց նա ժպտելով, եւ սկսա շարունակեց.

— Լսիր, քեզ այս սնտուկի մէջ փակած, պէտք է տանեմ մի հրեայ սեղանաւորի խանութը։ Սնտուկը այն տեղ պահ կը տամ, ուր կը մնայ երեք օր։ Վերջին օրուայ գիշերը դու կը բացես քո դագաղը եւ յարութիւն կ'առնես նրա միջից։ Սնտուկը այնպէս պատրաստուած է, որ ներսից խիստ հեշտութեամբ կը բացուի։ Խանութում դու կը գտնես երկաթեայ ահագին արկղ։ Նա լիքն է ոսկիներով եւ զանազան թանկագին իրեղէններով։ Նրանց մէկ մասը, ի հարկէ մեծ մասը քեզ հետ առած, կրկին կը մտնես քո դագաղի մէջ։

— Ինչու ոչ ամէնը, այլ նրանց մէկ մասը։

— Այստեղ նպատակ կայ . . . ։

Թէեւ նա չասաց, բայց ես հասկացայ, որ քաւոր Պետրոսի սակաւապէտութիւնը այն նպատակով էր, որ խոյն ուշադրութիւն չդարձնեն յափշտակութեան վրայ, երբ արկղը բոլորովին դատարկուած կը գտնեն իր հարստութիւնից։ Ես պատասխանեցի.

— Ես էլ կ'ընտրեմ, ինչ որ աւելի թանկագին է

— Այդ թողնում եմ քո ճաշակին, միայն թուղթ փողերին չի պիտի դիպչես։

— Որովհետեւ թուղթ փողը բանկերում ..ցնում են, միւս օրը իսկոյն կը նկատեն, որ պակաս է.

— Դու խիստ հասկացող տղայ ես, գտնուելս ասաց նա ձեռքով փաղաքշաբար իմ մէջքին զարկելով։ — Ահա քեզ երկու բանալիներ, որ շատ հեշտութեամբ կը բաց անեն երկաթեայ արկղը։

— Եթէ չբաց անեն, իմ զարհուրելութեան արհեստը այնտեղ պէտք կը գայ . . . ։

— Ոչ, կը բաց անեն. քո արհեստը հարկաւոր չի լինի։ Միայն պէտք է զգուշանաս, որ արկղի վրայ կամ բանալիների տեղում որ եւ իցէ խանգարմունք չպատճառես։

— Հասկանում եմ։ Յետոյ։

— Այդ գործը կը կատարես, որպէս ասեցի, երրորդ օրուան գիշերը։ Չորրորդ օրուայ առաւօտեան պահուն ես սնտուկը կը վեր առնեմ հրեայի խանութից.

— Բայց ես նրա մէջ կը մեռնեմ սովից.

— Դու կը գտնես նրա մէջ բոլոր յարմարութիւնները, ինչ որ քեզ պէտք կը լինի։

Այդ միջոցին նա բաց արեց սնտուկը եւ ցոյց տուեց նրա միջի պատրաստութիւնները։

— Ցերեկները, ասաց նա,— դու պէտք է անշարժ եւլուռ մնաս քո դագաղի մէջ, որպէս մի դիակ։ Իսկ գիշերները ազատ ես, կարող ես դուրս գալ, զուարճանալ, որքան կամենաս։ Խանութում ոչ ոք չէ լինելու։

Նոյն օրուայ երեկոյեան պահուն մի բեռնակիր սայլակ խորհրդաւոր սնտուկը տարաւ սեղանաւորի խանութը։ Նրա միջից ես լսեցի հետեւեալ խօսակցութիւնը։

— Այդ ի՞նչ է, պարոն Շիմօն, հարցրեց սեղանաւորը։

Պարոն Շիմօնը, այսինքն քաւոր Պետրոսը, պատասխանեց.

— Բնակարանս ապահով տեղ չէ, Աբրահամ Իսայիչ, համարեա ամէն գիշեր գողութիւններ են պատահում։ Մի քանի բաներ գնել էի մեր այնտեղի օրինագօղայի համար. շատ բաներ էլ նուիրեցին բարի մարդիկ, բոլորը, ինչ որ հաւաքել եմ, դրել եմ այդ սնտուկի մէջ։ Վախենում եմ, չլինի թէ մի դժբախտութիւն պատահի, եւ հազարաւոր խեղճ Իսրայէլեանները կը զրկուեն այդ օժանդակութիւնից, որ շնորհեցին մեր այստեղի եղբայրները։ Մտածեցի սնտուկը ձեզ մօտ թողնել, Աբրահամ Իսայիչ, մինչեւ իմ գնալը։

— Լաւ ես մտածել, պարոն Շիմօն, ասաց սեղանաւորը եւ հրամայեց սնտուկը դնել իւր խանութում։ Յետոյ հարցրեց.

— Ե՞րբ էք կամենում գնալ, պարոն Շիմօն.

— Եթէ Աստուած յաջողի, մի երկու կամ երեք օրից յետոյ։ Շատ ուշացայ, Աբրահամ Իսայիչ։ Այնտեղի գործերս կատարած չկայ. խեղճ ժողովուրդը մնացել է բոլորովին անտէր. անխնամ։ Պէտք է շտապեմ որ նրանց օգնութիւն հասցնեմ։

— Պէտք է շտապել, պարոն Շիմօն, երբ որ այդպէս է, ասաց սեղանաւորը։

Պարոն Շիմօնը շնորհակալութիւն յայտնելով, հեռացաւ։ Այնուհետեւ ամէն օր գալիս էր նա սեղանաւորի խանութը եւ ամէն անգամ իմ դագաղի միջից լսում էի նորանոր խօսակցութիւններ.

Երկրորդ օր։

— Պարոն Շիմօն, հարցնում է սեղանաւորը,— գնա երկա՞ր պէտք է բռնէնք Մեսիայի գալստեանը

— Ժամանակը մօտեցել է։

— Ի՞նչպէս կը լինի մեր վիճակը, երբ նա կը յայտնուի։

— Սուրբ քաղաքը (Երուսաղէմ) կը վերականգնուի իւր աւերակների միջից։ Իսրայէլի ցրիւ եկած որդիները կը հաւաքուեն աշխարհի ամէն կողմերից։ Աւետեաց երկիրը կրկին կը ծաղկի իւր հին փառքերով։ Մեսիան կը տիրէ ամբողջ տիեզերքին. եւ երկրի ամենահզօր թագաւորները, մէկ գոհեիկ հրեայի փէշից բռնած, նրանից ողորմութիւն կը խնդրեն։

(Շար.)

ՕՐԱԹԵՐԹ՝ ԱԶԳԱՅԻՆ, ՔԱՂԱՔԱԿԱՆ, ԳՐԱԿԱՆ

LE PREMIER QUOTIDIEN ARMENIEN EN EUROPE

HARATCH

(Fondé en 1925) :-: R. C. Seine 276.286

Directeur et Propriétaire : SCH. MISSAKIAN
Rédaction et Administration
ԽՄԲԱԳՐՈՒԹԻՒՆ ԵՒ ՎԱՐՉՈՒԹԻՒՆ

17, Rue Damesme, PARIS (13e)
Téléphone : Glacière 15 – 70

(ԾՐԹԵՒԵԿԻ ՀԱՄԱՐ՝ Métro : TOLBIAC)

ԲԱԺԱՆՈՐԴԱԳՐՈՒԹԵԱՆ ՊԱՅՄԱՆՆԵՐ,— ՏԱՐԵԿԱՆ ՎԵՑԱՄՍԵԱՅ ԵՌԱՄՍԵԱՅ

	Տարեկան	Վեցամսեայ	Եռամսեայ
Ֆրանսա եւ գաղութներ	140 ֆրանք	70 ֆրանք	35 ֆր.
Անգլիա, Եգիպտոս, Զուիցերիա, Իտալիա	250 »	130 ֆրանք	—
Ամերիկա եւ ուրիշ Երկիրներ	200 ֆրանք	100 ֆրանք	—

ԵՐԵՔՇԱԲԹԻ 26 ՄԱՐՏ MARDI 26 Mars 1935

ԺԱ ՐԴ ՏԱՐԻ - 11e Année N° 2763

Խմբագիր՝ ՇԱՒԱՐՇ ՄԻՍԱՔԵԱՆ

ԳԻՆ 50 ՍԱՆԹԻՄ

ԵՐԿՐՈՐԴ ԽՕՍՔ

ՄՆԱՄԷՋ ԳԻՒՂԵՐԸ ԵՒ ԻՐԱԿԱՆ ԱՇԽԱՏԱՆՔԸ

— •• —

Երբ իբրեւ հիմնական միջոց կ'առաջարկէինք ներգաղթը, մեզի վերադրեցին բառ մը զոր երբեք բերան չենք առած,— «զանգուածային»։

Մեր բառը շատ պարզ էր եւ բացորոշ.

— «Իսկ ներգա՞ղթը։ Հակառակ բոլոր բացասական երեւոյթներուն, կ'արժէ միշտ արծարծել այս հարցը, իբրեւ միակ հիմնական ելք։ Կ'արժէ փորձել բոլոր միջոցները, ԳՈՆԷ ՔԱՆԻ ՄԸ ՀԱԶԱՐ «ՀԱՅՄԱԹԼՕՍ»ՆԵՐ, ամէնէն անճարները փոխադրելու համար։

Առնուազն հինգ հազար հաշուելով այս բազմութիւնը, եթէ անոր կէսն իսկ ընդունին, մեծագոյն սփոփանքը պիտի ունենանք, ու այժմ»։ (ՅԱՌԱՋ, 14 մարտ)։

Այս առթիւ էր որ, յաջորդ օրը, կրկին արծարծելով նոյն խնդիրը, կը հարցնէինք.

— «Արդ, Միացեալ յանձնաժողովը որ եւ է դիմում կատարա՞ծ է այս մասին, ուղղակի Երեւան կամ դէպի խորհրդային դեսպանատուն։

Երբեմն անկարելի համարուած միջոցներ կը յաջողին, երբ դուռը զարնես հոգեբանական պահուն»։

«Նոր Երկիր»ի խմբագիրը անճարակ ոտնձգութիւն մը փորձելով, այս վերջին նախադասութիւնը վեր ի վայր շրջած եւ տպած կայած էր ... զանգուածային հպատակութեան, մեզ հակառակութեան մէջ բռնելու յաւակնութեամբ (17 մարտ)։

Բարեկամարար խորհուրդ պիտի տայինք ուշադրութեամբ կարդալ ոչ միայն մեր գրածները, այլ եւ իր հրատարակած թերթին ձեռագիրներն ու փորձերը։ Մանաւանդ ձեռագիրները։

Ամէն տեղ չանցնիր խուժանավարութեան, զանհիկ վարկարեկումներու եւ խեղաթիւրումներու այդ աժան — կարապետ մարզանքը, որ չափազանց երկար տեւեց։

×

Ուրեմն, մեր առաջարկն է ամէն միջոց, նոյն իսկ անկարելին փորձել, յաջողցնելու համար անմիջական ներգաղթ մը։

Երբ ուրիշին դուռը կը զարնէք, մի մոռնաք սեփականը։ Մանաւանդ յիշելով փոխադարձաբար շաղկուած հաւատքները։

Իսկ այս ձեռնարկին համար ունինք շատ բանաւոր հիմեր։ Նոյն ինքն Երեւանի վերջին լուրը։

1934 *ապրիլ 9ին, Բարեգործականի Կեդր. Վարչութիւնը մամուլին կը հաղորդէր զեկոյց մը, հետեւեալ բովանդակութեամբ.*

— Հայաստանի վարչապետ Պ. Ա. Տէր Գաբրիէլեան «նշանակալից»նամակով մը հաղորդած էր թէ ներկայ տարուան ընթացքին Հազաֆացի Շահվերտեան պիտի գայ, «Միութեանս ղեկավարներուն հետ խորհրդակցելու համար եւ թէ ապրիլին 2–3000 գաղթականներու փոխադրումը եւ տեղաւորումը կրնայ ապահով նկատուիլ»։

Դժբախտաբար,— թոյլ տուէք նոյնութեամբ արտատպել զեկոյցին մնացեալ մասը.

— «Ներգաղթի կարգադրութեանց մասին ցարդ որ եւ է տեղեկութիւն հաղորդուած չըլլալով, ոչ Միութեան եւ ոչ ալ Ներգաղթի Ֆոնտի Կեդր. Յանձնաժողովին, ի վիճակի ենք յայտարարելու որ թերթերու մէջ եղած այլազան հրատարակութիւնները աղբիւրնին չեն պետական հրահանգի, այլ ինքնաբերաբար կատարուած նախապատրաստական աշխատանքի մը բնոյթը ունին պարզապէս»։

Եւ Բարեգործականը պարտականութիւն կը սեպէր ազդարարել որ պատրաստութիւններ չտեսնուին, մինչեւ նոր հրահանգի մը ստացումը։

Միեւնոյն ատեն Երեւանէն հասած անհատական նամակներ հրատարակուեցան, որոնք գիտել կու տային թէ որ եւ է ներգաղթի յոյս չկայ 1935ի գարունէն առաջ։

Ուրեմն, ճիշդ մէկ տարի է անցած, եւ «Հայաստանասէր»ներու ոչ գլուխը, ոչ ալ թեւերը որ եւ է լուր ունին ներգաղթի կարգադրութեանց մասին։

Մեր բառն ալ ճիշդ այս հարցին կը վերաբերի։

Զհաւատալով «զանգուածային» ներգաղթի — ոչ այսօր, ոչ ալ մօտաւոր ապագային — մենք հնարաւոր եւ օտխորդական կը գտնենք մասնակի փոխադրութիւն մը,— 2–3000 հոգի, ինչպէս խոստացած էր Երեւան։

Հաշուելով երեք հազար եւ հազար մը վերապահելով արեւելեան գաղութներու — Պուլկարիա եւ Ռումանիա — կը կարծենք թէ երկու հազարի տեղափոխութիւն մը կրնայ կատարուիլ Ֆրանսայէն, անյապաղ։ Աւելի լաւ, եթէ ուզեն բարձրացնել քանակը։

Արդ, այդ նուազն երկու հազարի ներգաղթը մեծապէս պիտի թեթեւցնէ այս գաղութին հոգերը, պայմանաւ որ նախապատուութիւն վայելեն բոլորովին անճարները,— «անկանոն»ներ, արտաքսեալներ, աշխատանքի կամ նպաստի իրաւունքէն զրկուածներ եւն.։ Մէկ խօսքով՝ բանուորներ, որոնք ամէնէն առաջ, իրաւունք ունին հայրենիքին վրայ։

Այս առթիւ, եթէ Երեւան քիչ մը փոխէր իր քարացած ունակութիւնները եւ թոյլ տար որ ուզողը կարենայ անցագիր հանել եւ երթալ, ի՞նչ կը պակսէր բանուորա – գիւղացիական իշխանութեան ապահովութենէն։

Ինչո՞ւ «քիթապարզ» Ալպանացին կրնայ ուզած ատենը անցագիր հանել եւ իր երկիրը երթալ, իսկ երեսը թշուառ հայ տարագիրը — աշխատաւոր եւ գիւղացի—տարիներով պոչ կապելու կը հարկադրուի։

Մէկդի դրէք սնամէջ գիւտերը, եւ քիչ մըն ալ այս ուղղութեամբ աշխատեցէք։ Շ.

ՎԵՐՋԻՆ ԺԱՄ

ԱՆԳԼԻՈՅ ԱՐՏ. ՆԱԽԱՐԱՐԸ ՊԵՐԼԻՆԻ ՄԷՋ

ԲԱՆԱԿՑՈՒԹԻՒՆՆԵՐԸ ՍԿՍԱՆ ԵՐԷԿ, ԵՐԿՈՒՇԱԲԹԻ

= o–o =

Եռեակ Պետութեանց ժողովը պիտի գումարուի Ապրիլ 11ին, Իտալիոյ մէջ

Սըր Ճոն Սայմըն, Անգլիոյ արտաքին նախարարը, կիրակի օր Լոնտոնէն ճամբայ ելաւ օդանաւով եւ իջաւ Ամսթէրտամ։ Իր խորհրդականը, Պ. Իտըն, որ Փարիզ կը գտնուէր, մասնաւոր օդանաւով մը գնաց միանալու, եւ երկուքը մէկ նախարարին օդանաւը նստելով, իրիկուան դէմ Պերլին հասան։ Մեծ պատրաստութիւններ տեսնուած էին Գերմանիոյ մայրաքաղաքին մէջ, հիւրերուն ընդունելութեան համար։ Լոնտոնէն մեկնելէ առաջ, Սըր Ճոն Սայմըն հետեւեալ կարճ յայտարարութիւնն ըրաւ.

— «*Անմիջական արդիւնքներ չեմ սպասեր։ Խնդիրը շատ ընդարձակ է եւ չափազանց դժուարին։ Բայց մեր բոլոր ուժերով պիտի պայքարինք, մեր նպատակին հասնելու համար, որովհետեւ մեր նպատակն է «եւ յերկիր խաղաղութիւն, ի մարդիկ հաճութիւն»։*

⁂ Իբրեւ արդիւնք Փարիզի խորհրդակցութեանց, որ տեղի ունեցան շաբաթ առտու, որոշուեցաւ Անգլիոյ, Ֆրանսայի եւ Իտալիոյ արտաքին նախարարներուն խորհրդաժողովը գումարել ապրիլ 11ին, Սթրէզայի մէջ (Իտալիա)։ Այս ժողովէն անմիջապէս վերջը, ապրիլ 15ին պիտի գումարուի Ազգերու Դաշնակցութեան խորհուրդը, համաձայն նախագահ Թէվֆիք Արասի առած որոշման։

Անգլիոյ ներկայացուցիչները պիտի այցելեն նաեւ Վարշաւա, Մոսկուա եւ Փրակա։ Ուրեմն գլխաւոր շահակիցներուն կարծիքները առնուած պիտի ըլլան մինչեւ ապրիլ 11։

Դժուար է նախատեսել այս դիւանագիտական գործունէութեան արդիւնքները։ Որոշ յուսահատութիւն կը տիրէ ոչ միայն Փարիզի, այլեւ Լոնտոնի մէջ, թէեւ շաբաթ օրուան խորհրդակցութեան առթիւ հրատարակուած զեկոյցը կ'ըսէ թէ երեք պետութիւններն ալ նոյն տեսակէտն ունին եւ թէ Սըր Ճոն Սայմընի խօսակցութեան հիմը պիտի ըլլայ Լոնտոնի համաձայնութիւնը (3 փետրուար)։

Տիրող յուսահատութեան արտայայտիչն եղաւ նոյն ինքն Փոլտուին, Անգլիոյ փոխ – վարչապետը, շաբաթ օր։ Քաղաքական ճառի մը մէջ, պարզելով միջազգային կացութիւնը, ըսաւ.

— «*Մեր կայսրութիւնը աշխարհի ամենահզօր ուժն է որ կը պայքարի խաղաղութեան համար։ Զինաթափութիւնը, այնպէս ինչպէս երազած էինք պատերազմէն վերջը, մօտաւոր ապագայի մը մէջ իրագործուելու յոյս չի ներշնչեր. բայց ես անոնցմէ չեմ որ այդ պատասխանատուութիւնը կը վերագրեն որ եւ է ազգի կամ Ազգաժողովին։ Ազգերու Դաշնակցութիւնը այսօր աւելի քան երբեք պէտք ունի իր բարեկամներուն եւ կը յուսամ թէ բոլոր անոնք որ իրենց աջակցութիւնը ընծայած են անոր, անցեալին մէջ, պիտի շարունակեն ապագային։ Ազգերու Դաշնակցութիւնը ջլատուեցաւ Ճափոնի եւ Գերմանիոյ հրաժարումով եւ Մ. Նահանգներուն ձեռնպահութեամբ։ Խաղաղութեան պայքարը կրնայ յաջողիլ յարատեւութեամբ, համբերութեամբ եւ թերեւս արիւնով եւ արցունքով»։*

Լոնտոնի թերթերը կը գրեն թէ ուրիշ հեղինակաւոր շրջանակներու մէջ ալ նոյնքան վերապահութիւն կը տիրէ։ Հիթլէր այսօր այնպիսի վիճակի մը մէջ կը գտնուի որ կամ պէտք է միանայ հաւաքական ապահովութեան դրութեան մը եւ կամ վերադառնայ նախապատերազմեան հաւասարակշռութեան դրութեան, հակելով մինչեւ պատերազմ։

⁂ Անգլիոյ ներկայացուցիչներուն ընդունելութիւնը ուշագրաւ էր ոչ միայն պաշտօնական արարողութեամբ, այլեւ ժողովրդական բազմութեամբ։ Տարիներէ ի վեր առաջին անգամ է որ անգլիացի նախարարներ Պերլին կ'այցելեն այսքան կարեւոր առաքելութեամբ մը։ Մինչ 1912ին պատերազմական նախարարը, Լորտ Հէլտէյն Պերլին գնաց Գերմանիան հետ կեցնելու համար պատերազմէն, այս անգամ Սըր Ճոն Սայմըն շատ աւելի դժուարին պաշտօն մը պիտի կատարէ, համոզելու համար հիթլէրական կառավարութիւնը որ միանայ եւրոպական գործակցութեան, վերադառնայ Ժընեւ եւ զգուշանայ խոր պառակտումէ մը։ 1931ին ալ Մաքտոնըլտ եւ Հէնտըրսըն այցելեցին, երբ Գերմանիան մատնուած էր ելմտական սուր տագնապի մը։ Այսօրուան կացութիւնը բոլորովին տարբեր է եւ շատ աւելի ծանրակշիռ, որովհետեւ եթէ ցանկալի գործակցութիւնը չհաստատուի, նուարեկութիւնը անխուսափելի պիտի դառնայ։

Գերմանական մամուլը միաբերան կը գովէ Սըր Ճոն Սայմընը, իբրեւ «պարկեշտ միջնորդ մը», անոր պաշտօնը նմանցնելով Պիզմարքի դերին՝ ընդմէջ Մեծն Բրիտանիոյ եւ Ռուսաստանի (1878)։ Հակառակ պաշտօնական ներշնչումներուն, թերթերը չեն ծածկեր իրենց յուսախաբութիւնը՝ բանակցութեանց արդիւնքի մասին։

Պաշտօնական արարողութիւններէն յետոյ, Անգլիոյ եւ Գերմանիոյ ներկայացուցիչները սկսան բանակցութիւնները, երէկ, երկուշաբթի։ Ընդունելութեան առթիւ, բրիտանական դրօշը կը ծածանէր Պերլինի գլխաւոր պողոտաներուն վրայ։ Ցոյցերը շարունակուեցան Թամփըլհոֆի օդակայանէն մինչեւ բրիտանական դեսպանատունը։

—

ԶԻՆՈՒՈՐԱԿԱՆ ՃԱՄԲԱՆԵՐ պիտի շինուին Եուկոսլավիոյ մէջ, հունգարական սահմանէն մինչեւ յունական եւ պուլկարական սահմանները։ Կառավարութիւնը 14 միլիոն տոլար վարկ սահմանած է այս շինութեանց համար։

ՀՈՒՆԳԱՐԻՈՅ ԵՒ ՊՈՒԼԿԱՐԻՈՅ մէջ եւս կ'արծարծուի պարտաւորիչ զինուորութեան վերահաստատման խնդիրը։ Մասնաւորապէս առաջինը շատ անհամբեր է եւ աջի օր զրոյց կը շրջէր թէ պիտի հետեւի Գերմանիոյ օրինակին, բայց հունգարական կառավարութիւնը փութաց յայտարարել թէ չուզեր միակողմանի կարգադրութիւն ընել։ «Փէշթայի մէջ ուշադրութեամբ կը հետեւին կացութեան եւ համոզուած են թէ երբ ճանչցուի Գերմանիոյ սպառազինութեանց իրաւունքի հաւասարութիւնը, նոյնին պիտի հաստատուի միւս զինաթափ պետութեանց իրաւունքի հաւասարութիւնը»։

Պուլկարիոյ զնահատելի բարեացակամութիւնը

▪▪▪▪▪▪▪▪

ՆԱՆՍԷՆԵԱՆ ՀԱՅԵՐԸ ԿՐՆԱՆ ԱՇԽԱՏԻԼ

«Փոսլէտնա Փոշտա» պուլկարական թերթը կը գրէ թէ ներքին նախարարութիւնը, անհրաժեշտ քննութիւնը կատարելէ վերջ, Նանսէնեան անցագիր ունեցող Հայերուն թոյլատրեց շարունակել իրենց աշխատանքը, անոնց տալով լիակատար ազատութիւն։

Պուլկարիա, որ առաջին օրէն բարեացակամ վերաբերում ցոյց տուած էր Հայերու հանդէպ, վերջերս սեղմումներ կատարեց։ Հիմա, ինչպէս կ'երեւի, այդ որոշումն է որ կը վերաքննուի եւ Նանսէնեան անցագրով Հայերը եւս աշխատանքի արտօնութիւն կը ստանան։

ԻՏԱԼԻԱ ԿԱԶՄ ԵՒ ՊԱՏՐԱՍՏ ՈՒՆԻ 650,000 ԶԻՆՈՒՈՐ

▪▪▪▪▪▪▪▪

1,200,000 ալ մարզանքի տակ

Տիրող տագնապին հետեւանքով, իտալական կառավարութիւնը դրօշի տակ կանչեց 1911ի ամբողջ դասը, «իբրեւ զգուշական միջոց»։

Նախապէս կանչուած էին արդէն երեք դասեր։ Այս զօրաշարժը զինուորական ամէնէն կարեւոր դէպքն է Եւրոպայի մէջ, մեծ պատերազմէն ի վեր։ Այս կարգադրութեան շնորհիւ, ապրիլի առաջին երկու շաբաթներուն բանակին թիւը պիտի հասնի 560,000ի, համաձայն պաշտօնական տեղեկութեանց։ Իտալիա այս միջոցին դիմելով կ'ուզէ ոչ միայն պատասխանել Գերմանիոյ վերազինման, այլեւ ապացուցանել թէ Ֆաշականութիւնը լրջօրէն գործի ձեռնարկած է, տեղծելու համար «ռազմիկ ազգ»։ Զօրաշարժը տեղի ունեցաւ ճիշդ այն պահուն երբ Մուսոլինի ճառ մը կը խօսէր, ծանրանալով զինուորութեան վրայ։ Անպաշտօն աղբիւրէ կը հաւաստեն թէ դրօշի տակ կանչուած զինուորներուն թիւը ոչ թէ 560 հազար, այլ 650 հազար է։ Թերթերէն մէկը այդպէս ալ գրած էր (650,000), սակայն վերջին տպագրութեան մէջ ստիպուեցաւ փոխել թիւը, կառավարութեան հրամանով։ 1911ի դասի զինուորներէն առաջին առթիւ 30,000 հոգի արդէն դրօշի տակ առնուած էին քանի մը շաբաթ առաջ, Արեւելեան Ափրիկէի համար։ Եւ նոյնքան զինուորներ ալ պիտի կանչուին լեցնելու համար այն երկու նոր զօրաբաժինները որոնք պիտի փոխարինեն Ափրիկէ զրկուածները։ Այնպէս որ մնացեալ 160,000ին զօրաշարժը անակնկալ մը եղաւ բոլորին համար։ Այս առթիւ պաշտօնապէս հաստատուեցաւ թէ 1912ի դասէն կարգ մը մասնագիտական մասեր ալ դրօշի տակ առնուած են, բայց թիւերը գաղտնի կը պահուին։ 1913ի եւ 1914ի դասերն ալ հաշուելով (իւրաքանչիւրը 220,000 հոգի) Իտալիա կ'ունենայ պատկառելի բանակ մը, կազմ եւ պատրաստ որեւէ պատահականութեան առջեւ։ Այս կանոնաւոր բանակէն զատ Իտալիա ունի իբր 1,200,000 զինուորեալներ, 18 տարեկանէն վեր, սպառազէն եւ մարզանքի տակ։

ՄՈՒՍՈԼԻՆԻԻ ՈՒՇԱԳՐԱՒ ՃԱՌԸ

Մուսոլինի իր ճառը խօսեցաւ շաբաթ 23 մարտ, մասնաւորապէս ըսելով.

— «*Մենք պատրաստ ենք ամէն բանի որ ճակատագիրը կրնայ դնել մեր ճամբուն վրայ, եւ ի հարկին ամէն խոչընդոտ պիտի տապալենք անդիմադրելի ուժգնութեամբ։ Մեր սեւ շապիկաւորներուն եւ ժողովուրդին կրած միլիոնաւոր սուինները ուժ կու տան եւրոպական գործակցութեան մեր անկեղծ փափաքին։ Այսօրուան երկնքին չափ ամպոտ քաղաք. մթնոլորտի մը մէջ, Իտալիա կը ներկայացնէ հանդարտ երեւոյթ մը, որովհետեւ զօրաւոր է ոգիով եւ զէնքով։ Կ'ուզեմ ձեր միջոցով յայտնել ամբողջ ժողովուրդին, թէ մենք անպատրաստ չպիտի գտնուինք որ եւ է դէպքի առջեւ։ Մենք կրնանք հանդարտօրէն նայիլ ոչ – հեռաւոր ապագայի մը որ մերը պիտի ըլլայ։ Ձեր սիրտերուն մէջ կրեցէք այս գերագոյն ստուգութիւնը եւ պայն դարձուցէք զէնք մը ձեր անյաղթելի կամքին համար»։*

Այս ճառը խօսեցաւ Վենետիկի պալատին պատշգամէն, Ֆաշական կուսակցութեան 16րդ տարեդարձին առթիւ։ Անհամար բազմութիւն մը խռնուած էր որուն մէջ շատեր համազգեստ եւ դրօշակներ ունէին։

⁂ 1919 մարտ 23ին էր որ Մուսոլինի հրապարակային ճառ մը խօսելով Միլանի մէջ, հիմը կը դնէր Ֆաշական կազմակերպութեան։ Երեք տարի վերջը, նոր հոսանքը տիրացաւ Իտալիոյ իշխանութեան, վերիվայր շրջելով ամբողջ կարգ ու սարքը։

ԳԵՐՄԱՆԻՈՅ ՆՈՐ ԲԱՆԱԿԻՆ ՈՒԺԸ

«Մաթէն» հետեւեալ տեղեկութիւնները կը հաղորդէ գերմանական նոր բանակին կազմակերպութեան մասին.— Շուտով կը հրատարակուի բանակին կազմակերպութեան օրէնքը։ Նոյն իսկ հաւանական է որ հրատարակութիւնը տեղի ունենայ Սըր Ճոն Սայմընի այցելութենէն անմիջապէս վերջը։ Այժմէն կրնանք հաղորդել անոր գլխաւոր գիծերը։ Գերմանական նոր բանակը պիտի բաղկանայ ոչ թէ 12 զօրաբանակներէ (36 զօրաբաժին), այլ 14 զօրաբանակներէ, (40 զօրաբաժին)։ Կանոնաւոր զօրքի 12 զօրաբանակներուն վրայ պիտի աւելնան երկու զօրաբանակներ՝ մէկը՝ ոստիկանական ուժերով, միւսը՝ մասնագիտական։ Առաջին անգամ զէնքի տակ պիտի առնուի 1914ի դասը։ Զինուորութեան շրջանը պիտի ըլլայ մէկ տարի, բայց կրնայ երկարաձգուիլ, եթէ միջազգային կացութիւնը հարկադրէ։ Մասնագիտական մասերը պիտի կանչուին ապրիլի սկիզբը։ Այս բանակը պիտի բաղկանայ մասնաւորապէս ճարտարագէտներէ, արհեստագէտներէ, ելեկտրագէտներէ եւ ուրիշ մասնագէտներէ։ Զինուորութեան շրջանը պիտի ըլլայ 1—1ուկէս տարի։ Տակաւին կան ուրիշ մարտական – կուսակցական – կազմակերպութիւններ, մանաւանդ պարտաւորիչ աշխատանքի բանակը, ինչպէս եւ 1900—1917ի դասերուն զինուորեալները, որոնք ծառայութեան պիտի կոչուին իւրաքանչիւր երկու ամսուան համար։ Վերսայլի դաշնագրով հաստատուած 12 տարուան ծառայութեան պայմանագիրները պիտի վերջանան, երբ հրատարակուի նոր օրէնքը։ Այս կարգի զինուորներուն մէկ մասը նոր բանակին մէջ պիտի ծառայէ իբրեւ մարզիչ ենթասպայ։ Ապազինեալ շրջաններու զինուորագրութիւնն ալ պիտի կատարուի նոր օրէնքին համաձայն։ Այս առթիւ 50 պահակազօրք (թերզապահ ուժ) պիտի հաստատուի Հռենոսի ափերուն վրայ։ Պիտի վերակազմուի նաեւ զինուորական գերագոյն խորհուրդը, նախագահութեամբ Զօր. Լիւտէնտորֆի, որ այս առթիւ մարաջախտի աստիճանին պիտի բարձրանայ։

Գերմանական նոր բանակը պիտի կազմուի ամբողջական ցեղապաշտութեան

(Լուրերու շարունակութիւնը կարդալ Դ. էջ)

ԿԱՐՄԻՐ ԳԻԾԷՆ ՆԸՐՍ

Ս. Տ. ԳԱԲՐԻԷԼԵԱՆ ԵՒ ԽԱՆՋԵԱՆ ԴԷՄ ԴԻՄԱՑ

Վերնագիրը սխալ նշանակեցինք: Հրապարակէն կը բացակայի Ս. Տէր Գաբրիէլեանը եւ միայն Աղասի Խանջեանն է, որ կրակի տակ է առած Հայաստանի նախկին վարչապետը: Միայն վախկոտ մարդիկ ընդունակ են հարուածելու ինկածները: Եւ որովհետեւ հակառակորդը պաշտպանուելու եւ պատասխանելու հնարաւորութիւններէն զրկուած է, ուրեմն Խանջեանը հերոս է կտրած: Ապաւինելով Անդրկովկասի Երկ. Կոմիտէի քարտուղար՝ Վրացի Բերիային, Հայկոմկուսի ստրկամիտ քարտուղարը սանձարձակ ազատութիւն է տուած իր լեզուին:

Առաջին անգամ չէ, որ համայնավար ղեկավարներն իրենց սխալ ու ձախաւեր քաղաքականութեան կործանարար հետեւանքներու պատասխանատուութիւնը կը փնտռեն ուրիշներու քով եւ այս կամ այն անձը կը դարձնեն քաւութեան նոխազ: Առաջին անգամ չէ, որ բուն պատասխանատուները կը մնան պաշտօնի գլուխ եւ նուազ յանցաւորներն ու համեմատաբար աւելի շիտակ մարդիկ կը նստին մեղադրեալի աթոռին վրայ: Ոճրագործը կը հագնի դատախազի պատմուճան.

Խանջեանի ճառը — արտասանուած շրջ. կոմիտէներու քարտուղարներու խորհրդակցական ժողովին մէջ — ուշագրաւ է քանի մը տեսակէտներով:

Նախ եւ առաջ կը պարզէ Հայաստանի գիւղին արդի կացութիւնը:

Դեռ նոր վերջացաւ Հայաստանի խորհուրդներու 9րդ համագումարը: Այդ գերագոյն ժողովին տրուած բոլոր զեկուցումները կը խօսէին աննախընթաց նուաճումներու եւ յաղթանակներու մասին: Եւ այդ բոլորը շնորհիւ կուսակցութեան Կեդր. Կոմիտէի «հմուտ եւ շիտակ» ղեկավարութեան: Իսկ այսօր, երբ անցած ցուցական այդ օրերը եւ իշխանութիւնն ինքզինքը գտաւ դառն իրականութեան եւ կոտրած տաշտակին առջեւ, այլ եւս ստիպուած են ճշմարտութիւնը խոստովանիլ եւ արդարանալու ճամբաներ փնտռել:

Կուսակցութիւնը որոշած՝ «վերցնել գիւղի եւ քաղաքի հակադրութիւնը»: Սակայն, հակառակ «ընկ. Բերիայի ցուցմունքներին, Հայկենտկոմի բազմիցս յիշեցումներին այդ առթիւ» Հայաստանի մէջ չեն գիտակցած «պահանջուած չափով գիւղի աշխատանքի ամբողջ լրջութիւնն ու կարեւորութիւնը»: Եւ գիւղի յետամնացութիւնը, բերքի նուազումը, անասուններու թիւի կրճատումը, անկուլտուրական կենցաղավարութիւնը, հակասանիտարական դրութիւնը եւ անգրագիտութեան խոպան չվերանալը հետեւանք է այն բանին, որ «ժողկոմխորհը ոչ միայն պահանջուած մասնաւոր հոգութեան առարկայ չի դարձներ գիւղի աշխատանքները, այլ եւ փաստօրէն թերագնահատել է զայն»: Բոլոր դժբախտութիւններու պատճառը՝ ըստ Խանջեանի, ի հարկէ, Ս. Տէր Գաբրիէլեանն է, որ տարիներ շարունակ կը գլխաւորէր Հայաստանի ժողկոմխորհը ...

Գարնանացանի կազմակերպման նախապատրաստական աշխատանքները անբաւարարչափով են տարուած: Մինչեւ փետր. 20ը «մեքենաներն ու գործիքները ոչ ամենուրեք սարքաւորուած եւ պատրաստ են: Հացահատիկային սերմերը զտուած են միայն 77 տոկոսով»: Իսկ յայտնի է, որ Տէր Գաբրիէլեանը պաշտօնանկ եղաւ փետրուար 19ին. Ուրեմն վերջինիս օրով ամէն ինչ գէշ կը կատարուէր:

Խանջեան կ՚անդրադառնայ նաեւ անասնապահական խնդրին: Եւ այստեղ իր սնանկութիւնը, խարդախութիւնն ու վիճակագրական թուանշաններու աղճատութիւնը չափ ու սահման չունի:

Հողագործական գործավար Մամիկոնեանի խորհուրդներու համագումարին տուած զեկուցումէն արդէն յայտնի է, որ Հայաստանի անասուններու թիւը նուազած է 1930-31-32 եւ 33 թուականներուն: Միայն 1934ին է, որ բարեփոխում տեղի ունեցած է եւ նոյն իսկ որոշ յաւելում: Խանջեան կ՚ընդունի անասնապահութեան ողբերգական վիճակը եւ կը յայտարարէ — «1934ի առաջին կիսամեակի ընթացքում մեր անասնապահութիւնն ընդհանուր առմամբ կարողացաւ միայն հասնիլ 1933 թ. մակարդակին, ապա արդէն 2րդ կիսամեակում այդ անկումն այնպէս վերացաւ, որ մենք ունենք ոչ միայն անասունների քանակի կայունացում, այլ եւ ակներեւ կերպով արտայայտուած աճում»:

Հողային գործավարն իր զեկուցման մէջ 1934ի աճումը կը հաշուէր՝ խոշոր եղջերաւոր անասուններու համար կէս տոկոս եւ խոզերու համար 72 տոկոս: Իսկ Խանջեան աճումը նոյն կարգով կը հաշուէ՝ 15 եւ 97 առ հարիւր: Առանց պատասխանատուութեան զգացումի գիտակցութիւնն ունենալու, խանջեան կէս տոկոսի աճումը կը բարձրացնէ 15 տոկոսի ..

Խանջեան անցեալ տարուան բերքի չափի մասին չի խօսիր: Սակայն կը պահանջէ, որ այս տարուան բերքը մէկ հեկտարէն 9 կենդինար ըլլայ: Պէտք է ... Իսկ չէ՞ որ Նէպի շրջանին մէկ հեկտարին 9 եւ կէս կենդինար կը ստացուէր: Ալ ո՞ւր մնացին հնգամեակներու եւ կոլխոզներու նուաճումներն ու յաղթանակները, եթէ 2րդ հնգամեակին երրորդ տարուան համայնավարներու համար իտէալ է պարծած գիւղատնտեսութիւնն հասցնել Նէպի շրջանի վիճակին

Շարունակելով հարուածել պաշտպանուելու հնարաւորութենէն զրկուած Ս. Տէր Գաբրիէլեանը, Խանջեան կ՚ըսէ.

— «Պէտք բացատրել մի շարք բացասական երեւոյթներ, որ գոյութիւն են ունեցել մեր ժողկոմխորհի աշխատանքներում: Այստեղ մենք չենք ունեցել պահանջուած չափով պլանային հիմունքների վրայ կառուցուած աշխատանք ու ձեռնարկումներ: Հէնց կոլտնտեսական գիւղին եւ գիւղատնտեսութեանը պարկ տալու միջոցառումների ոչ բաւարար արտացոլումը մեր ժողկոմխորհի աշխատանքում, անկասկած, իր արմատներից մէկն էլ ստանում է այդ անպլանականութիւնից:

«Այնուհետեւ վերցնենք այնպիսի բացեր, որպիսին հանդիսանում են օպերատիւ աշխատանքի ոչ բաւարար դրուածքը, կոնտրոլի, կառավարման սիստեմատիկ ստուգման պակասը: Մեր խորհրդային ապարատի առանձին ղեկավար ընկերները տարուել են պարծենկոտութեամբ, իրենց շոյելով եւ թոյլ տալով, որ ուրիշները շոյեն իրենց այդ պարծենկոտութիւնը՝ մոռցնելով իրենց դերը եւ այլն»

Եւ այս մատնանշուած թերութիւնները «առաւելապէս հանդիսանում են մեզ հիմնովին խորթ մտայնութեան եւ ազդեցութեան արտացոլում մեր խորհրդային ղեկավարող ապարատի որոշ օղակներում: Միթէ այդ տեսակէտից պատահական է, որ խմբապետական հովանու տակ այդ առանձին օղակներում կարողացել են պատսպարուել մեզ անհարազատ որոշ տարրեր, որոնցից, ինչ խօսք, անյապաղ պէտք է ազատուել»:

Ո՞րն է այդ խորթ մտայնութիւնը.

— «Վերջերս մի շարք հակախորհրդային տարրեր եւ նրանց ազդեցութեան տակ ընկած առանձին կուսակցական քաղբերներ բացարձակապէս դաշնակցական բնոյթ ունեցող պրովոկացիաներ են տարածում, որ իբր թէ մեզ մօտ թուլանում է շինարարութիւնը, որ իբր թէ մեր տնտեսութեան յետագայ վերելքի եւ յառաջխաղացման առաջ արգելակ է դրուած:

«Փորձեր են կատարում Անդրկովկասի եղբայրական ազգութիւնների միջեւ անվստահութեան սերմեր ցանել, Անդրկովկասի՝ որպէս ամբողջի՝ եւ նրա մէջ մտնող առանձին հանրապետութիւնների շահերին հակադիր ներկայացնելով խորհրդային Հայաստանի շահերը» (Ընդգծումը «Խ. Հ.»-ին կը պատկանի):

Այդ մտայնութիւնն այնքան վտանգաւոր է դարձած, որ Խանջեան ստիպուած է զգաստութեան հրաւիրել ընկերները.

— «Չպէտք է մոռանալ, որ նացիոնալիստական տարրերին կարող է յաջողուել առանձին անգիտակից տարրերին իրենց ծուղակը գցել, մոլորեցնել»:

Խանջեանի սոյն ելոյթը կուգայ հաստատել «Յառաջ»ի այն տեսակէտը, թէ Տէր Գաբրիէլեանը ոչ թէ ինքն է հրաժարած, այլ պաշտօնանկ է եղած, թէ կառավարութեան նախագահին եւ կուսակցութեան քարտուղարին միջեւ պայքար է մղուած, թէ Տէր Գաբրիէլեան պաշտպանած է Հայաստանի տնտեսական շահերը՝ ընդդէմ Վրաստանի եւ Ազրպէջանի ոտնձգութիւններուն եւ «ազգային թեքում» է ունեցած: Բացայայտ է, որ հիւանդութեան պատրուակն որ եւ է դեր չէ խաղացած: Մանաւանդ, երբ Խանջեանը կը յայտարարէ, թէ այսուհետեւ ժողկոմխորհը «ընկ. Դուրեանի ղեկավարութեամբ այլ եւս սխալներ չի գործեր»

Ուշագրաւ է, որ Խանջեան իր այդ ճառը արտասանած է ժողովի վերջը: Դժբախտաբար Երեւանի պաշտօնաթերթը չէ տուած ժողովին անցուդարձը: Բայց կ՚երեւի, որ ժողովի մէջ ինչ որ բաներ են անցած-դարձած: Որովհետեւ Խանջեանի ճառը յարձակողականէն աւելի, ինքնապաշտպանութեան հանգամանք ունի: Խանջեան կը ձգնի ժողովականները համոզել, թէ Տէր Գաբրիէլեանը յանցաւոր է: Անշուշտ ժողովականներու հարցումներուն է որ կը պատասխանէ.

Աւելի ուշագրաւ է այն, որ շրջ. կոմիտէներու քարտուղարներու կողմէ Խանջեանի ճառը պաղ ընդունելութիւն գտաւ, մէկ հատիկ իսկ ծափի չարժանացաւ: Իսկ այս աննախընթաց երեւոյթ է խորհրդահայ տարեգրութեանց մէջ:

Այդ չէ՞ նշանակեր թէ ժողովականներու համակրանքը Ս. Տէր Գաբրիէլեանի կողմն էր ...

ԱՇՈՏ – ԱՐՇՐՈՒՆԻ

ԿԻՐՔԵՐԸ ԽԱՂԱՂԵԼԷՆ ԵՏՔ...

Որքան անօրինակ է հայ ժողովուրդի քաղաքական ճակատագիրը, ծանր վերիվայրումներով, նոյնքան իրերամերժ ու իրարատեաց հոգեբանութիւն մը բաժնած է մեր ազգային կեանքը վարելու կոչուած քաղաքական ու ընկերային հոսանքները, իրենց ղեկավար տարրերով: Խաղաղութեան, ինքնամփոփումի եւ փոխանցման այն ժամանակաշրջանին, մեր ազգային կազմակերպութիւններն ու ղեկավար դասը, փոխանակ օգտագործելու ներկայացող առիթը, խորհրդակցութեան գալու, հաւատաւոր, միակամ ու համերաշխ գործակցութեամբ գալիք նոր դժբախտութիւններ կանխելու, անոնք, այդ տրամադրելի ժամանակներն ու ինքնամփոփումի պահերը կը վերածեն անհատական վէճերու:

Եւ Լիւսիէն Թրպաթէներ պէտք պիտի ըլլան միշտ, կարծէք որ գէթ շատ կարճ ժամանակով մը մոռացութեան տրուի այդ աւերիչ քինախնդրութիւնը, եւ բոլորը մէկ ցցուին մեր ազգային արժանապատուութիւնը վիրաւորելու յանդգնող Թրպաթէներու դէմ: Չը տեսա՞ք, շարժման մէջ էր ամբողջ հայկական Փարիզը, փրոֆէսորներ, փաստաբաններ, գրագէտներ, ուսանողներ, խմբագիրներ, պաշտօնեայ ու անպաշտօն լեզուագէտներ, բոլորը, բոլորը իրենց բողոքի ձայնը բարձրացուցին:

Ու այժմ խաղաղած է յուզումը, ամէնքը գոհ են որ «լիապէս» կատարեցին իրենց գերագոյն պարտականութիւնը: Լաւ է խորհրդածել այժմ, քան կրքերու փոթորիկին մէջ: Գիտէինք վերջապէս, թէ փաստաբաններ, գիտնականներ ու շատ մը տիտղոսաւորներ ունինք Փարիզի մէջ, բայց խոստովանինք որ այսքան շատ ըլլալը չէինք գիտեր Ներեցէք, բոլորը իրար կը հրմշտէին, մէկը միւսէն առաջ անցնելու, մէկը միւսէն աւելի բան մը ըսելու, մէկը միւսէն աւելի խարազանելու խեղճ ու կրակ Թրպաթէն: Եւ ի՜նչքան հպարտութեամբ կը բարձրանային մեր ճակատները, մեր հասցէին նետուած անարգանքներուն դէմ

Եւ սակայն, «Je Suis Partout»ն կը կարդան տասնեակ հազարներ, իսկ մեր բողոքագիրերն ու ցոյցերը մեր ինքնասիրութիւնները գոհացուցին քիչ մը, եւ շատ շատ մէկ երկու հարիւր տեղացիներ կարդացին ու մոռցին: Անդին, գրուածը մնաց փաստ, եւ վերոյիշեալ թերթի բազմահազար ընթերցողները իրենց կարծիքը կազմեցին մեր մասին: Եղած ու անցած փաստերն ու իրողութիւնները այս կ՚ապացուցանեն

Այժմ ժամանակն է հարցնել մեր գոյնզգոյն տիտղոսաւորներուն, լեզուագէտներուն եւ «ակ՚քործներով» զարդարուեցողներուն, թէ յանցաւո՞ր են Լօթիները, Ֆարէրները ու Թրպաթէները: Թող ոչ ոք վիրաւորուած զգայ ինքզինքը եւ արդարամտութեամբ լսէ մեր ըսածները, 10 — 15 տարի է Ֆրանսա կը գտնուինք, ո՞ւր էին մինչ այժմ մեր այդ Ֆրանսագէտները, փաստաբանները, Թրպաթէներու դաս տալու չափ հմուտ գիտնականները, երբ ատոր տարուան ժամանակամիջոցի մը ընթացքին, չգտնուեցաւ մէկ հատիկ ինքնավստահ, համարձակ Հայ, որ հրապարակ գար Ֆրանսական տարածուած օրաթերթի մը մէջ, աւելին չըսենք, տարին մէկ անգամ յօդուած մը գրէր (նոյնիսկ դրամով) ներկայացնելով մեր անցեալէն, պատմութենէն, ներկայէն, նիւթեր, դրուագներ ու հատուածներ գրուած ու խօսուած իրենց իսկ յայտնի դէմքերու կողմէ: Մէկ խօսքով ծանօթացնէր մեր առաւելութիւններն ու առաքինութիւնները, մեր բարեմասնութիւններն ու զոհողութիւնները Ֆրանսայի եւ իր ժողովուրդին համար:

Օրինակի համար, Հարաւային Ֆրանսայի տասը միլիոն ժողովուրդին մէջ ամենաշատ տարածուած Petit Marseillaisի եւ Petit Provençalի մէջ հանդիպեցա՞ք օր մը հայ անունով, հայ գրչով գրուած յօդուածի մը, որպէսզի այդ միլիոնաւոր ժողովուրդը, գէթ, համառօտ գաղափար մը, կարծիք մը կազմէր մեր մասին: Զարմացա՞ծ կ՚ըլլաք, եթէ ըսենք թէ՝ Ֆրանսացիներ կան որ Հայ ըսելով Թուրք կը հասկնան, եւ քանիներ մեր քրիստոնեայ ժողովուրդ ըլլալու մասին ծանօթութիւն անգամ չունին: Երբ այսպէս է մերկ իրականութիւնը, ինչո՞ւ, պարապ տեղը կը գերագրգռուինք եւ անէծքներով կ՚ողողենք հրապարակը, օտարի հասցէին: Այդ բոլորին պատասխանատուն մենք ենք: Ո՞ւր էին, կը հարցնենք, մեր այդ Ֆրանսագէտները եւ Թրպաթէներու յարձակումներէն անկեղծօրէն վիրաւորուողները, ի՞նչ ըրին այս 15 տարիներու երկար ժամանակամիջոցին, կանխելու համար այսօրուան այս տխուր եւ վրդովիչ յարձակումները. Անոնք նախընտրեցին խաչակրութիւններ կազմակերպել իրարու հանդէպ, թունաւոր, կծու ու աւելորդ յօդուածներով ողողել հայկական հրապարակը: Անոնք նախընտրեցին մեր գործակցութեան եւ աքսորեալներու դժբախտ պարագաները լաւագոյն առիթ մը ծառայեցնել, անձնական ցուցադրութիւններ ընելու, նախարարներու հետ տեսնուելու: Մենք առասպել մինչեւ երբկուն, եւ տարիներ շարունակ, նախարարներու եւ վարչապետներու հետ չէ որ կ՚ապրինք: Անոնք այսօր կան, վաղը ուրիշներ կրնան ըլլալ անոնց տեղերուն վրայ, մինչդեռ աշխատաւոր ժողովուրդին հետ ենք եւ անոնց հացը կը բաժնենք, բոլորէն առաջ, եթէ խելք ու միտք, ընդունակութիւններ ունինք՝ մեզ տեղացի ժողովուրդին ծանօթացնելու. Ինչ ցուցէք՝ Թող նախ վարչապետէն եւ նախարարէն առաջ, ժողովուրդը մեր մասին գաղափար ունենայ: Նախարարները մեզ շատ լաւ կը ճանչնան: Մարսէյլի աշխատաւորներէն մինչեւ փողոցը, հրապարակին վրայ, «Արմէնիէն» բառը երբեմն նախատինք ու անարգանք կը գործածուի բերնէ բերան տեղացի ժողովուրդին կողմէ: Եթէ մեր գիրքերը շատ բարձր են ու չենք տեսներ, մենք ամէն օր կը լսենք, որ տեղացիներէն շատեր իրար անարգելու պահերուն, իրարու O. Arménien կը դրոշմեն իրրեւ ամենածանր նախատական բառ մը: Ըսէք, ի՞նչ ըրած էք այս բոլորը կանխելու եւ թիւրիմացութիւնները փարատելու համար...

Անհատաւիկ երիտասարդ եւ իրատես գրող մը, Շաւարշ Նարդունին, քանի մը յօդուածներ գրեց այս մասին, ո՞վ հասկցաւ, ո՞վ ուզեց ճանչնալ անոնց մէջ յայտնուած ճշմարտութիւնները:

Գիտենք, այնքան հրատարակութիւններ կան մեր ժողովուրդի արժէքներու մասին գրուած, պիտի ըսեն, ինչ պէտք կայ քանի մը յօդուածներու, ան ալ օրաթերթերու մէջ: Գիտցէք սակայն թէ այժմ սերունդը որ կը մեծնայ, գրադարաններու փոշիներուն մէջ կորսուած հաւաքածոյ հրատարակութեանց ցուցակին անգամ չուզեր տեսնել: Ան առտուն աչքը կը բանայ, օրաթերթը աչքէ կ՚անցնէ, եւ անոր համեմատ գաղափար կը կազմէ այս ու այն նիւթի մասին: Խօսք հասարակ աշխատաւոր ժողովուրդի մասին է, որուն հետ կ՚ապրինք — մնացեալը զինք չի հետաքրքրեր եւ ժամանակ ալ չունի հետաքրքրուելու թէ՝ Փրէսանսէներ, Ժոռէսներ, Քլէմանսոներ ինչեր են ըսած հայ ժողովուրդի մասին: Մեր մտաւորականութեան առաջին պարտականութիւնն է այդ տեղացի աշխատաւոր ժողովուրդին, օրաթերթերու միջոցաւ ծանօթացնել ինչ որ մեր ժողովուրդի բարեմասնութիւնը ու հարազատութիւնը կը կազմէ

Ու թող չմոռցուի երբեք, թէ Թրպաթէները ոչ առաջինները եւ ոչ ալ վերջինները պիտի ըլլան: Մեր գիշերուան հանգստի պահերուն իսկ, ցեղային թշնամի մը ունինք, որ ամէն առթիւ ու բոլոր միջոցներով կը հետապնդէ, կը խուզարկէ մեր բոլոր շարժումներն ու քայլերը, եւ կ՚ուզէ օգտուել մեզ վիճակուած ամենադաժան դժբախտ պատահութիւններէն իսկ: Պիտի երեւին ու աներեւութանան Թրպաթէները, հասարակաց կարծիք ստեղծելով մեր դէմ, քանի վերի ճշմարտութեանց մասին հաւաքական գիտակցութիւնը չունենանք, եւ ժամանակաւ այդ բոլոր դժբախտութիւնները կանխելու մասին չխորհինք:

Լ. ՄԵԼԻՏՈՍԵԱՆ

ՕՐՈՒԱՆ ՇԱՐԺՈՒՄԻՆ ՀԵՏ

ԴՐԱՄԱԿԱՆ ՊԱՏԵՐԱԶՄԸ

Անգլիական ոսկին նոր անկում մը կրեց վերջերս: Այդ անկումը այնպիսի ձեւով ու այնքան անակնկալ եղաւ որ, կարծէք կը սպառնայ քաոս մը վերածել համաշխարհային շուկան: Ստոյգ է որ անկումէ աւելի անկման ձգտում մը ի յայտ կը բերէ Ն. Վեհափառութիւն սթերլինը: Ըսել կ՚ուզեմ՝ կը մատնէ թաքուն ճիգ մը՝ աւելի թերագնահատուելու: Այդ է պատճառը, որ ան իր անկումին հետ կը քաշէ կը տանի նաեւ ուրիշներ, որոնք վերջերս կայուն վիճակ ու արժէք ստացեր էին եւ, այդ կերպով, համաշխարհային շուկան եւս հազիւ կրցեր էր հաստատուն երեւոյթ առնել: Այսպէս, տոլարը, Ֆր. Ֆրանքը, իտալական լիրէթը, ճափոնական եէնը, եւ նոյնիսկ հոլանտական կուլտէնը սկսան տատանումի նշաններ ցոյց տալ

Աւելորդ է ըսել, թէ անգլ. ոսկիին անկումը ամէն բանէ առաջ ազդեց տոլարին վրայ: Ասիկա աւելի պարզ կ՚ըլլայ, երբ մտաբերենք որ Սթերլինի առաջին անկումը իր ու տոլարին միջեւ պայքարի մը արդիւնք էր: Ուրիշ խօսքով՝ անգլիական ու ամերիկեան մրցակցութեան հետեւանքով, տասը մը ամէնքս, ու մեզի հետ Բարեգործականի վարիչները ափ ի բերան մնացինք, երբ տեղեկացանք թէ անգլիական ոսկին ինկեր է: Միայն անգլիացի ժողովուրդն էր որ իր սովորական պաղարիւնը կրկին ի յայտ բերաւ, որովհետեւ իրեն համար ոչ միայն վնասակար չէր, այլ, ընդհակառակն, արտաքին վաճառումներու տեսակէտէն, շատ նպաստաւոր: Անկէ վերջ, մենք ականատես եղանք անօրինակ երեւոյթի մը,— տոլարն ու սթերլինը մրցեցան... իջնալու մէջ. Կը յիշուի թէ երկար բանակցութիւններ եղան՝ երկուքին միջեւ գին մը հաստատելու մասին: Որովհետեւ, Անգլիա կը խորհէր թէ, աժանցնելով իր դրամը, արտասահմանի առեւտրականները հաշիւ կ՚ունենան Անգլիայէն ապրանք գնելու մէջ: Ես, ենթադրենք, երկաթի վաճառական եմ Պալքանեան երկրի մը մէջ: Արդ, եթէ սթերլինը 600 լէյ կամ լէվա արժէ, կրնամ գնել (Անգլիայէն) 400 քիլօ երկաթ, որուն քիլօն ինծի կ՚արժէ մէկ ու կէս լէյ կամ լէվա Իսկ եթէ սթերլինը 400 լէյ կամ լէվա արժէ, երկաթին քիլօն պիտի գայ մէկ լէվայի: Որով, նախընտրութիւն պիտի տամ անգլիական ապրանքին: Եւ որովհետեւ Ամերիկա եւ Անգլիա մրցակիցներ են, տոլարն ալ, իր կարգին, աժանցաւ, որպէս զի արտասահմանի առեւտրականները հաշիւ ունենան Ամերիկեան ապրանքներ գնելու մէջ:

Հիմա նոյն երեւոյթն է որ կրկին մեր աչքերուն առջեւ կը պարզուի: Այս անգամ եւս, անգլ. ոսկիին անկումը ամէնէն առաջ ազդեց տոլարին վրայ: Այսպէս, քանի մը շաբաթ առաջ, երբ Փարիզի մէջ, ինչպէս օր օրին տեղեկացուց «Յառաջ»ը, անգլիական ոսկին 71.77 (Ֆր. Ֆր.)էն իջաւ 70.90ի, տոլարը 15 «ախոյենական» կէտէն 14.955 եղաւ: Տոլարի այս ցած գինը նուազեցուց ոսկիի առաքումը դէպի Ամերիկա: Իրազեկ աղբիւրի մը համաձայն, անցեալ շաբթուան ընթացքին Ամերիկա ղրկուած ոսկիին գումարը ընդամէնը 11.1 միլ. տոլար է եղած, ընդդէմ նախկին շաբթուան 45.04 միլ. տոլարին: Եթէ տոլարը աւելի իջնայ, բնական պիտի ըլլայ եզրակացնել որ ոսկիի առաքումը Ամերիկա՝ բոլորովին պիտի դադրի: Ելմտագէտ մը անհաւանական չի գտներ, նոյնիսկ, որ, նման պարագայի մը, ճիշդ հակառակը պատահի,— այսինքն՝ ոսկին վերս գայ Մ. Նահանգներէն.

Դրամներու անկման տեսակէտէն, չափազանց ուշագրաւ է Ցիւրիխի սակարանին պատկերը: Որովհետեւ, զուիցերական ֆրանքը թերեւս միակն է, որ փոփոխութիւն չէ կրած: Այսպէս, այդ սակարանին մէջ, դրամները հետեւեալ փոփոխումները կրած են.— անգլ. ոսկին 14.51էն 14.48ի, տոլարը՝ 303.857էն 303.25ի, ֆրանքը՝ 20,575էն 20,30ի, իտալական լիրէթը 25.59էն 25.575ի, կլուտէնը 208.95էն 208.40ի:

Ուշագրութեան արժանի է այն կարծիքը թէ՝ համաշխարհային սակարաններուն մէջ տիրող տրամադրութիւնը շատ խռովեալ է: Զարմանալի գրոյցներ աւելի կը բազմացնեն ու գրեթէ անկարելի կը դարձնեն՝ սակծուած կացութեան մէջ ելք մը նախատեսելու գործը: Օրինակ, այն կարծիքը կայ թէ անգլիական կառավարութիւնը գիտակցաբար սկսած է իջեցնել իր դրամին արժէքը: Ասոր իբրեւ փաստ կը ծառայեցուի Պանք ըֆ Էնկլանտի քայլը, որով ուզեց սթերլինը կեցնել, բայց անմիջապէս թողուց զայն իր ճակատագրին: Ուրիշներ, կ՚ըսեն, ընդհակառակն, որ անգլ. կառավարութիւնը չկարողացաւ բռնել իր դրամը: Միւս կողմէ, սակայն ուշադրութեան կը յանձնեն այն պարագան, որ, հակառակ հին ու նոր աշխարհներու սակարաններուն պարզած խռովութեան, Անգլիոյ ելմտական շրջանակները հանդարտութիւն մը ունին: Նոյնքան հանդարտ է նաեւ ելմտական նախարարը: Որով, կ՚ըսեն այս վերջինները, այդ գրոյցները ինքնին կը հերքուին:

Այնպէս որ, աւելի խելքի մօտ կը նկատուի այն գրոյցը որ կուգայ Ամերիկայէն, - սթերլինը ձգտումնաւոր անկում մը ունի:

Նիւ Եորքէն կը հաստատեն թէ այն տեղի շրջանակները իրարանցումի մատնուած են սթերլինի յարձակումին պատճառաւ ու կորովի կերպով կը պատրաստուին փոխ-յարձակման: Ըստ այդ տեղեկութեան, ամերիկեան խորհրդարանին մէջ հետզհետէ նպաստաւոր տրամադրութիւն մը յառաջ կուգայ տալու համար որոշում մը, ըստ որուն տոլարը պիտի արժեզրկուի մինչեւ 50 առ հարիւր իր սկզբնական արժէքին: Շատ հաւանական է որ տոլարին վերջին ունեցած փոքրիկ անկումը նախանշանն է այդ փոխ-յարձակման:

Ուրեմն, ինչպէս կը տեսնուի, դրամի խնդիրը կը ստանայ... պատերազմական հանգամանք: Ուրիշ լուրի մը համաձայն, նախագահ Ռուզվէլթ վերջերս դիմած է անգլիական կառավարութեան, առաջարկելով որ հաստատ յարաբերութիւն մը որոշուի տոլարին ու սթերլինին միջեւ, բայց, կարելի՞ է արդեօք իրագործել այդ առաջարկը: Ներկայիս Անգլիա կը ձգտի հասնիլ նախապատերազմական վիճակին. — Սթերլինը մօտաւորապէս 4,5 տոլար արժէ (այժմ 4,73 — 4,75 է): Իսկ Միաց. Նահանգները կը նախընտրեն որ այժմու արժէքին վրայ մնայ ան: Այդ պատճառաւ ալ, ամէն անգամ որ սթերլինը իջնայ, տոլարը պիտի հետեւի անոր՝ սանդուղէն ի վար:

Կացութիւնը աւելի բարդ է, սակայն: Որովհետեւ, անգլ. ոսկիին անկումը ուղղուած է նաեւ «ոսկի խմբակցութեան» պատկանող պետութեանց դէմ, որոնց մասին անկէ առաջ խօսած ենք այս էջերուն մէջ:

Այս ճակատին վրայ աւելի բուռն կրնան ըլլալ «պատերազմական գործողութիւնները», Վասնզի, տոլարը արդէն լքած է ոսկի դրամանիշը: Իսկ «ոսկի պլոքը»ին պատկանող պետութիւնները, չուզելով լքել ոսկի դրամանիշը, աւելի յամառօրէն պիտի կռուին եւ պիտի դիմեն աւելի արմատական միջոցներու՝ ինքզինքնին պաշտպանելու համար այդ յարձակման դէմ: Միւս կողմէ, սակայն, նոյնիսկ Ֆրանսայի մէջ մտածողներ կան թէ ոսկի դրամանիշը պէտք է թողուլ: Փոլ Ռէյնօ, նախկին ելմտական նախարարը, օրինակ, այդ տեսակէտը պաշտպանող մըն է: Անիկա, արտաքին շուկայի պաշտպանութեան համար կը նախընտրէ ամերիկեան եւ անգլիական կերպը — իջեցնել ֆրանքին արժէքը: Ֆրանսան, սակայն, ինչպէս կը տեսնենք, այդ տեսակէտին չէ: Ու ան անգլիական յարձակման դէմ պատրաստ է կռուելու ամէն միջոցով, բայց երբեք չուզեր հրաժարիլ ոսկի դրամանիշէն: Ֆրանսայի պաշտօնական եւ կիսա-պաշտօնական շրջանակները կը խորհին, նոյն իսկ, վերահաստատել հատուցման մաքսը՝ ապրանքներուն համար այն պետութեանց, որոնց դրամները կ՚իյնան.

Հասկնալի է թէ այս նախատեսութիւնը Անգլիոյ դէմ է: Դրամիդ արժէքը իջեցուցի՞ր, լա՛ւ, ես ալ Ֆրանսա գալիք քու ապրանքիդ վրայ աւելի մաքս կը դնեմ, կ՚ըսէ Փարիզը՝ Լոնտոնին: Եւ սակայն, Լոնտոն, իր կարգին, նախատեսած է այդ պարագան, ու վերջին օրերը կը խօսի արդէն ուրիշ կարգադրութեան մը մասին: Այն է, «նկատի առնելով որ կարգ մը պետութիւններ թերեւս աւելցնեն իրենց մաքսերը՝ անգլիական

Անխոցելի կը մնայ իրեն հայերէնը

— • —

Գրաբարի ախոյեանը Նտան դիտողութիւն մը կ'ուղղէր ինծի, յօդուածաշարքիս առթիւ, որուն երրորդ մասին օր: Իր դիտողութիւնը կը վերաբերի հայերէն Աստուածաշունչի լեզուին եւ հարազատութեան:

Համաձայն եմ իրեն, բայց ինք ինչո՞ւ համաձայն չէ ինծի:

Արդարեւ, Աստուածաշունչի հայերէնին մասին հիացում ունիմ միայն, խոստովանելով որ յանձնապաստան պիտի ըլլայի եթէ քննադատէի մեր հայերէնի խորախորհուրդ արուեստը, երբ քաջալանջ ախոյեաններ, որոնց կարգին Նտան, փառքը կ'երգեն ոսկեդարեան անյաղթելի հայերէնին:

Ուրեմն, Աստուածաշունչի լեզուին մասին երբեք քաջութիւնը չունիմ տարակարծիք ըլլալու ինչպէս իրեն, նոյնպէս հսկայ Այտընեաններուն:

Բայց Աստուածաշունչի թարգմանութեան հարազատութեան մասին եւս նոյն տեսակէտները ունինք, քանի որ ճշդած էի թէ բնօրինակներուն վրէպները ինչպէս հայերէնի, նոյնպէս ասորերէնի եւ եբրայերէնի մէջ, թարգմանիչներու աղբիւրները (նախ ասորերէն, յետոյ յունարէն) պատճառներ են հարազատութեան պակասի: Մնաց որ հարազատութեան այդ թերութիւններով ոչինչ կը կորսնցնէ հայերէն Աստուածաշունչը, որովհետեւ մենք կը սիրենք այդ գիրքը ոչ թէ Սինայի լերան պատուիրանները գաց ընելու, Ղովտի աղջիկներուն պատմութիւնը սորվելու, Սամարացի կնոջ զրոյցը կարդալու համար, այլ միայն ու միայն ճաշակելու համար մեր ոսկեդարեան հայկական լեզուն, որուն կոթողն է այդ գիրքը: Դարձեալ, պիտի սիրէինք այդ գիրքը, եթէ նոյն իսկ սուտ ջարդելու մասին գրուած ըլլար, — մեզ կը հետաքրքրէ, կը կրկնեմ, լեզուն եւ ոչ թէ նիւթը: Եւ յետոյ, հայերէն Աստուածաշունչէն շատ աւելի մեծ թերութիւններ ունին եւրոպական թարգմանութիւնները, միշտ հարազատութեան տեսակէտով եւ միշտ նոյն պատճառներով:

Ուրեմն թերագնահատութեան բան չկայ այստեղ եւս:

Գալով Յոբի գրքէն հատուածի մը թարգմանութեան — Այդ մասին երկար գրած եմ ՅԱՌԱՋի մէջ (8 յունուար 1933): Վերջին անգամ մէջբերումս լման չէր, այնպէս որ սխալ հասկցուած է: Դժբախտաբար օրաթերթի մէջ նիւթը զոր կը շօշափեմ այդ յօդուածաշարքով, կարելի չէ տալ այնքան լայն, որքան եղան ուսումնասիրութիւններս վերջին տարիներու ընթացքին:

Գրաբար Աստուածաշունչին մէջ Յոբի Է. գլխուն այդ հատուածը թարգմանուած է այսպէս.—

Թափես զոգի յանձնէ իմմէ, եւ ի մարմնոյ զշունչ իմ, եւ ի մահուանէ զկեանս իմ: Զի ոչ եթէ յաւիտեան կեամ, եթէ երկայնամիտ եղէց ...

Աշխարհաբարը այդ նոյն հատուածը կը թարգմանէ (աղբիւրը տարբեր է).—

Վասն որոյ աւելի կ'ընտրեմ խեղդուիլ ու մեռնիլ, քան թէ իմ ոսկորներուս պահպանութիլը: Ես ձանձրացած եմ, ու չեմ ուզեր որ յաւիտեան ապրիմ:

Տանք Ֆրանսերէն թարգմանութիւնն ալ (Զատոկ Քահն).—

De sorte que mon âme souhaite une fin violente, préférant le trépas à ce corps misérable. Je suis plein de dégoût, je ne vivrai pas éternellment.

Ներսէս պատրիարքի օրով, երբ Հայերը կը փափաքին գրաբար Աստուածաշունչն ալ տպել տալ Ամերիկացիներուն, կ'առարկուի՝ հետեւելու համար աշխարհաբարին, (որ իբր թէ աւելի հարազատ է).—

Ու ընտրեաց զխեղդ անձն իմ, զմահ քան զոսկերս իմ: Գարշեալ իմ, ոչ յաւիտեան կեցից:

Այսպէս կը տեսնուի, — իմ բուռն ալ այդ էր պարզապէս, — գրաբարը եւ աշխարհաբարը նոյնն են եւ երկուքն ալ... ճիշդ չեն այդ հատուածին մէջ: Բայց հարուածս աշխարհաբարին կ'երթայ:

Ձեռքիս տակ ունիմ Աստուածաշունչի բնագրին մասին քանի մը ուսումնասիրութիւններ: Այդ ուսումնասիրութիւններուն հետ բաղդատելով կատարուած թարգմանութիւնները, կը տեսնեմ որ դրչագիրները սխալ կարդացեր են ոսկորներս(*) բառը, փշիկ մը աւելցնելով՝ այդ բառը կը վերստանայ իր բուն իմաստը եւ կ'ըլլայ տառապանքս: Ուրեմն բնագրին մէջ այսպէս է.—Կը նախընտրեմ մեռնիլ քան թէ տառապիլ, եւ ոչ թէ մեռնիլ քան թէ ոսկորներուս պահպանութիլը, վասնզի որքան ալ փոխաբերական գեղեցկութիւն մը ուզենք հագցնել, ոսկորներուս պահպանութիլը գրելը ոչ միայն պղտոր չէ, այլ եւ պահպանութիլ բառը թարգմանիչին կողմէ աւելցուած ըլլալուն համար՝ նօտր գրուած է աշխարհաբարին մէջ, իսկ վերցուած՝ գրաբարին մէջ:

Յարգելի Գ. Նտան կրնայ վստահ ըլլալ որ երբեք պիտի չդադրիմ սիրելէ հին արժէքները, ինչպէս զինքը՝ իբրեւ հին հայերէնի եռանդաշատ մշակ, չուզելով նմանիլ իրենց ըրածը կամ ըրածը չգիտցող երիտասարդներուն, առանց սակայն վարակուելու այն հիացմունքութեամբ, որուն կ'ակնարկուի Օրատիոսի չափածոյ աս տողով.

Laudator temporis acti.

Ե. ՆԱՐԴՈՒՆԻ

(*) Թէ շփոթութիւնը որքան մեծ է, կ'արժէ բաղդատել Տր Սասիի թարգմանութիւնն ալ.— Mes os aspirent au trépas.

ապրանքներուն համար, իբրեւ համեմատման միջոց՝ անգլիականի անկման, Անգլիոյ աւետարանական նախաբարութիւնն ալ, օգտուելով նորածանօթը սահմանափակելու իր իրաւունքէն, անմիջապէս կաշկանդումներու կը դիմէ (անոնց ապրանքն ալ ինք նորա չանելու):

Երկու կողմերու այս պայմանագիրները — դրամային պատերազմ, որ բոհիւնը է,— կրնան վաղը մաքսային պատերազմի մը վերածուիլ:

Երբ նկատի առնենք որ դէպքերը չափազանց արագ կը զարգանան, հասկնալի կը դառնայ թէ ինչու եւ-մաստակները ու տնտեսագէտները կը վարանին այժմէն բանալու թէ ուր կրնայ յանգիլ սկսուած այս պատերազմը:

ՄԱՆԱԳԻՏ

ՀԱՅԱՍՏԱՆ

Գանգատներ

ԴՊՐՈՑՆԵՐՈՒ ՄԱՍԻՆ

— o —

«Խորհ. Հայաստանի մէջ (9 մարտ) «անհոգ եւ անզգոյշ մարդկանց մասին» խորագրին տակ, աշխատակից մը կը գրէ՝ քննադատելով գաւառական դպրոցներու մանկավարժութիւնը.—

Անթոյլատրելի է, երբ Թալինի շրջանի Զիթհանքովի դպրոցին մէջ աշակերտը դանակով կը յարձակի ընկերոջ վրայ եւ կը վիրաւորէ, կամ երբ Վ. Թալինի տիպար դպրոցին մէջ աշակերտը նախկին տնօրէնին երեսին «յիմար» կը պոռայ, եւ կը գողնայ նոյն դպրոցին քարտէզը, վառարանը, եւն.: Փաստ է որ տակաւին կարգ մը դպրոցներու մէջ (Սարուխլի, Արեգ, Զարնջա, Դաշալու) կը շարունակուին ծեծն ու հակամանկավարժական մեթոդները: Չենք խօսիր մեր դպրոցներու առողջապահական վիճակին մասին, որ գոհացուցիչ չէ:

Գանգատներ

ԲԺԻՇԿՆԵՐՈՒ ՄԱՍԻՆ

═ • ═

Երեւանի բժշկական վարժարանի 10րդ հունձքին առթիւ,— ինչպէս գրեցինք, այս տարուան շրջանաւարտներուն թիւն է 91,— Հայաստանի առողջապահական գործավարը, Գ. Ղեւոնդեան, փոքրիկ յօդուածով մը (Խորհ. Հայաստան, 5 մարտ), կը ներկայացնէ բժշկական վարժարանին կատարած դերը վերջին տասը տարիներու ընթացքին: Բժշկ. վարժարանը մինչեւ հիմա տուած է 508 բժիշկ, սակայն գոհացուցիչ չէ արդիւնքը: Գաւառներու մէջ մեծ պահանջ կայ բժիշկի, միւս կողմէ բժշկ. վարժարան ընդունուող երիտասարդներու մասնագիտական պատրաստութիւնը թերի է, բժշկ. վարժարանի ուսման տեւողութիւնը կարճ է, հետեւաբար ընթացաւարտ բժիշկները պահանջուած արժէքը չեն կրնար տալ: Անհրաժեշտ է բժշկական վարժարանին տալ այնպիսի կազմակերպութիւն մը, Երեւանը օժտել քլինիքներու ցանցով մը, որ հասցուած բժիշկները ներկայացնեն արժէքը որ կը պահանջուի իրենցմէ:

Նոյն թերթին մէջ, բժշկ. վարժարանին տնօրէնը, Փրոֆ. Յակոբ Յովհաննիսեան եւս կը խօսի վարժարանին տասնամեայ հունձքին մասին, արձանագրելով որ յոբելեան մըն է այս հանգրուանը Հայաստանի առողջապահական գործունէութեան եւ բժշկական պատմութեան մէջ: Փրոֆէսէօրը եւս թոյլ կը գտնէ կատարուած աշխատանքը, պահանջին անբաւական, քանի որ երիտասարդ բժիշկներու կը սպասեն շրջանները, գիւղատնտեսական զանազան կայաններ, լեռնային անմատչելի վայրեր, ճահճոտներով վարակուած դաշտավայրեր:

Դէպի Արագած

«Խորհ. Հայաստանի մէջ կը կարդանք (4 մարտ).—

Գարունն այս տարի շուտ եկաւ եւ վերջացան դահուկի մրցումները, որոնք ձմեռնային մարզախաղի սիրուած տեսակներէն մին դարձած են Հայաստանի մէջ: Քանաքեռի բարձունքները, ուր տեղի կ'ունենային դահուկի մրցումները, վաղուց ազատուած են ձիւնէն: Արագածի ձիւնապատ կողերն են միայն, որ դէպի իրենց կը քաշեն դահուկի խիզախ մրցորդները, ոչ բուքը, ոչ ալ ճամբու դժուարութիւնները նկատի կ'առնեն անոնք:

Քանաքեռի շինութեանց բանուորներէն 6 երիտասարդներ, դահուկով մարզախաղի վարպետ Վալերի Ոսինովսկիի առաջնորդութեամբ, որոշեցին բարձրանալ Արագածի գագաթը, փետրուար 23ին: Երեկոյեան, անոնք ինքնաշարժով մեկնեցան Աշտարակ, յետոյ ոտքով գացին մինչեւ Բիւրական: Գիշերելով Բիւրականի մէջ, յաջորդ առտու կը սկսին դահուկով իրենց վերելքը Արագածի գագաթն ի վեր:

Եղանակը պարզ էր, արեւոտ: Յառաջանալը դիւրին էր, որովհետեւ նախորդ օրը նստած թարմ ձիւնը բաւական չէր, լոսով ծածկեր էր կարծր մակերեսը: Շրջակայքը մեռելային լռութիւն կը տիրէր: Չկային նոյն իսկ գազաններու հետքեր

Նոյն օրը, երեկոյեան, ժամը 6ին երիտասարդները իրենց դահուկներով հասան օդերեւութաբանական կայանը (ծովի մակերեսէն 3220 մեթր բարձր), անցնելով 22 քիլոմեթր:

Կայանին պետը եւ ընկերները կ'օգնեն անոնց որ եւ մնացած էին, եւ երիտասարդները գիշերը անցուցին կայանին մէջ, ուրախ զրոյցներով:

Մարզական այս արշաւին մասնակցողները կը պատմեն թէ Արագածի գագաթը ձմերողները (օդերեւութաբանական կայանի պաշտօնէութիւնը) առողջ են եւ կայտառ, բայց կը գանգատին որ լապտերները յարմար չեն, հովէն կը մարին, պէտք է նկատի ունենալ որ Արագածի վրայ հովը կը փչէ մէկ վայրկեանի մէջ 8 մեթր ուժով: Անհրաժեշտ է հիմնել հովի ելեկտրակայան մը, լուսաւորելու համար ամբողջ կայանը:

Փետրուար 25ին, առաւօտեան, ցուրտ Արագածի վրայ զերոյէն 15 աստիճան վար էր: Երբ օդը քիչ մը տաքցաւ, ժամը 11ին մարզական արշաւին մասնակցողները մեկնեցան օդերեւութաբանական կայանէն եւ ուղղուեցան Արագածի գագաթը: Բարձրացան մինչեւ 3800 մեթր ծովու մակերեսէն վեր, յետոյ միշտ դահուկով սկսան վայրէջքը Արթիկի ուղղութեամբ: Երեկոյեան ժամը 7ին կը հասնին Արթիկ, ուր կը գիշերեն եւ յաջորդ առտու կը մեկնին Լենինական, 3 ժամուան մէջ կտրելով 25 քիլոմեթր ճամբայ

«ՅԱՌԱՋ»Ի ՆԱՄԱԿՆԵՐԸ

«Ինչ պիտի ըսենք...»

Վիշապներու 160ի խմբակը, որուն հազիւ կէսը մնացած է այժմ, հաւաքուած ժան Կուժոնի Հայոց եկեղեցին, տարիներէ ի վեր կը գործէր իր ուզած եղանակով, առանց օր մը խորհելու թէ պէտք է Հայութեան ներկայացնէ իր անձնազոհ գործունէութեան հետ գանձած եւ ծախսած դրամներուն հաշիւը:

Այսօր եկեղեցւոյ գանձը բոլորովին պարապ է, անթիւ չունի, եւ եթէ կը գտնուին բնկօրներ, անշուշտ պէտք է փնտռել 9րդ կամ 10րդ թաղամասերուն պողպատեայ սնտուկներուն մէջ: Եւ պէտք է գանենք ենթադրել կորսուած: Լաֆայէթի ջոջերը ուզելով բան մը ընել, զմայլելի ծրագիր մը կազմեցին եւ եկեղեցւոյ բոլոր գործերը յանձնեցին տնօրէն-քարտուղարի մը, որ միայն դրամ գտնելու, ճարելու հոգն ունէր: Այդ օրէն ի վեր ամէն Հայ որ պէտք ունենար որ եւ է բանի,— ծննդեան վկայական, ամուսնութիւն, կնունք եւ մեռել— պէտք է նախապէս դրամ ցնծայ, եւ այսպէս գանձեցին հարիւր հազարներ:

Այդ ամբարած շէնքին մէջ պատարագ գործելու, եւ հետաքրքիրները չզգաստացնելու կամ նեղացուցիչ մրցակցութիւններ հեռացնելու համար, անոնք չքաշուեցան քաջալերել լրտեսութիւնը... Եւ յաջողեցան ալ:

Ահա այսպէս փնտռակար համար — ուածները մէկիկ մէկիկ զանազան պատրուակներով իրենց դուռէն հեռացուցին եւ 36 տարիներու հովիւն ալ կամացուկ մը քարտուղարութեան գրասենեակէն առաջին յարկը բարձրացուցին, հազիւ իրեն արտօնելով եկեղեցի իջնել աղօթելու համար:

Եւ շռայլութեան շրջան մը բոլորելէ յետոյ, ահա այսօր կը գտնուին դատարկ սնտուկին առջեւ եւ կ'ըսեն.— «Ի՞նչ պիտի ընենք»: Երկու ամիսէ ի վեր Փարիզի առաջնորդը, քահանաները եւ եկեղեցական պաշտօնեաները ամսական ստացած չեն եւն.:

Ի՞նչ եղան այդ խաչոր գումարները: Մէկը երկուքի վերածելով «ան-ֆամիլը» կարգադրութիւններ ըրին եւ հալեցուցին:

Եկեղեցի մը (Ալֆորվիլ), որուն համար ժողովը որոշած էր երկու հարիւր հազար Ֆր. ծախսել, չորս հարիւր յիսուն հազար (450.000) ֆրանքը անցած է: Անդամի մը բողոքին վրայ, պատասխանատուն կ'ըսէ թէ «ուզած է ճոխ բան մը շինել ինք իր գլխուն, եւ կը խոստանայ, երբ գործերը յաջող երթան, այդ գումարը ճարել...:

Ահա այսպէս իրար շնորհաւորելով կ'ուզեն մոռցնել տալ խնդիրը: Իսկ այդ շքեղաշուք եկեղեցին կիրակի օրերը հազիւ քանի մը տասնեակ հաւատացեալներ կ'երթան ոչ թէ աղօթելու, այլ իրենց հոգերուն ճար մը գտնելու համար:

Եւ այս ջոջերը այժմ իրար անցած են թէ ինչպէս պիտի ճարեն կաթողիկոսական շաբաթական 750 Ֆր. ծախքը... Գոնէ իրենք իրենց մէջ համերաշխ ըլլային: Իրապէսներ գիտեն թէ այդ գոհարները բաժնուած են «ջլիքներու»:

Ասոնք տարիներով արգելք եղան Աղքատախնամի գրասենեակը եկեղեցի փոխադրելու եւ երկար պայքարներէ յետոյ էր որ հաճեցան արտօնել որպէսզի պնակ մը դրուի յանուն Աղքատախնամին: Եւ այժմ ալ կը վարանին անկիւն մը տրամադրել Ֆրանսահայ Կամաւորներուն համար:

Դեռ շատ ունիմ խօսելու:

Վ. ՀԱՐԻԿԵԱՆ

ՍԱՄՈՒԼ

ՊԱՏԱՍԽԱՆԻ ՓՈԽԱՐԷՆ

═ o ═

«Յուսաբեր» հետեւեալ խորհրդածութիւնները կ'ընէ խմբագրականի մը մէջ, Լիւսիէն Ռըպաթէի ծանօթ լրբութեան առթիւ (8 մարտ).

— «Եսր դառնութիւն բերաւ անշուշտ այն գրութիւնը, որ ֆրանսացի լրագրողներէն ոմն Լիւսիէն Ռըպաթէ զետեղած է Փարիզի ծանօթ շաբաթաթերթին՝ «Ժը Սիւի Փարթու»ի մէջ:

Պիտի չուզէինք մեր արդար ցասումը այդ գրութեան դէմ արտայայտել որ եւ է խիստ բառով. նախ՝ իմաստ չունի, որովհետեւ մեր գրածը միայն մենք պիտի կարդանք, մինչ անհրաժեշտ էր, որ զայն Ռըպաթէները կարդային. (տուեալ պարագային մենք կը նմանինք այն մարդուն, որ դուրսը ուրիշին վէճը կը շարունակէ իր տունը, պարապ սենեակի մէջ). երկրորդ՝ չկայ բառ մը մարդկային լեզուին մէջ, որ իբր խարան շաչելով ֆրանսացի լրագրողի ճակտին՝ գոհացում տանէր մեր հոգին:

Մոլորա՞ծ է արդեօք ֆրանսացի լրագրողը (ուստի եւ արժանի յուրջ եւ խղճամիտ պատասխանի), թէ կուրցած է ատելութենէ ժողովուրդի մը դէմ, որուն առաքինութեանց առջեւ խոնարհած են նոյն ինքն ընտիրները ֆրանսական ժողովուրդի մը, — թէ ողջերէն եւ թէ անոնցմէ, որոնց շիրիմները կը զարդարեն Ֆրանսայի փառատաճարը, անոր Պանթէոնը:

Դժբախտաբար, մենք «մոլորանք»ի մխիթարանքը չունինք, գրութիւնը չափազա՛նց անարդար է եւ ատելութիւնը չափազա՛նց չար եւ կրքոտ, գէթ պահ մը բարեմտաբար խորհելու համար, որ այս ամէնը արդիւնք է թիւր տեղեկութեանց եւ տկար իմբռնումի: Եթէ ճիշդ է որ — շեշտն է որ եղանակ կը շինէ — ապա ֆրանսացի լրագրողի գրութեան շեշտը — գիտակցաբար հայատեաց — ա՛յնքան է ուժեղ եւ այնքան ցայտուն, որ այլ եւս տեղ չի ձգեր որ եւ է տարակոյսի անոր բուն «եղանակ»ի, անոր բուն նպատակի մասին:

Երբ Հայը կը հռչակուի իբրեւ ծոյլ. երբ ազգը կը նկատուի անոր «բնական կեանք»ի մէկ անբաժան տարրը, երբ Հայը, իբրեւ աշխատաւոր, ֆիզիքապէս եւ բարոյապէս վար կը դասուի մինչեւ իսկ Ալճերացիէն. երբ ցրապաշտ Հայուն համար յոգնածը կը նկատուի իբրեւ անծանօթ առաքինութիւն. երբ մարդկային աչերը Հայաստանի հոգեկան պատկերին մէջ արօր չեն տեսներ (ինչո՞ւ ուրեմն մենք արիական, արօր-ական ժողովուրդ կը կոչուինք), այլ կը տեսնեն չարչին, երբ հայրենասիրացութիւնը իբրեւ ցեղային մեր յատկանիշը կը հռչակուի եւ օտարը մեր շինականին մէջ — մանուկի չափ միամիտ եւ աղաւնիի չափ արդար ու բարի — միայն խառնածինն ու խորամանկը կը տեսնէ. երբ Արեւմուտքին ճարտարապետական իր ոճը պարգեւած Հայը, որուն հոգեկան գանձերուն առջեւ գլուխ խոնարհած են ընտիրները քաղաքակիրթ մարդկութեան մէջ, կը նկատուի ժողովուրդ մը, որ կա՛մ նարթիկ վաճառական կուտայ եւ կամ իր ճակատագրին յարմարած թշուառական, այն ատեն մեզ կը մնայ բացագանչել.

— Հա՛յք, կեցիր, թշուառակա՛ն, որովհետեւ չարամտաբար կը զրպարտես զոսն, կեցի՛ր եւ հաշիւ տուր զրպարտութեանդ համար»:

«ՅԱՌԱՋ»Ի ՊԱՏՄՈՒԱԾՔՆԵՐԸ

ԵՐԲ ՍՈՎ ԷՐ

(Հատուած)

═ ●—● ═

Բայց ես մորթելու առաջին փորձիս ձախողութենէն քիչ մը վարժուած, — եւ թէ իբրեւ մասնորդ առաջին ոչ-հի՛ն, այն ալ այդպիսի դանակով մը կատու մը պիտի ըլլար,— յիշեցի թէ մօրեղը բանալով եւ մորթը առանձին կարելէ յետոյ մնացած մսեղէն մասը կարելը կը դիւրանար: Առոր համար հարկ էր որ քոյրս ոտքերուն հետ քաշէր վզին մորթն ալ: Եղաւ: Մորթէն յետոյ մինչեւ խուլաթող՝ դանակը մէկ մարմնոյն էլաւ:

Միայն թէ մոռցած էինք կատուին ոտքերը, որ ցատկեց մեր վրայ:

Եղբայրս անընդհատ կ'երթար ու կուգար դռնէն դէպի մեզ, մեզմէ դէպի դուռ, անհամբերութեամբ «լրացա՞ւ, լրացա՞ւ» ըսելէն

— Լրացա՛ւ:

Եմարած կեցանք: Քիչ առաջ այնքան ուժեղ, իսկ հիմա ուժասպառ էինք: Կը մնար քերթել: Աւելի վարժ այլ դանդաղ շարժումով մը այդ գործողութիւնն ալ կատարեցի: Կատուին մաշ, լորձուն մարմինը շուտով մերկացաւ: Յայտնի էր որ արդարեւ բան մը գիտեմ այդ մորթին մէջ:

Նիհար կատու մըն էր, ոչ մեր ձեռքերուն մէջ չարչարուած, բազմաթիւ անգամ կարգով բեռնաբարուած, կոնակը մուշտակէն զրկուած, ոսկորներուն ուռեցքներէն անհամեմատօրէն ոգեղցած բան մը դարձած էր, նման հասկերէ նոր ելած ագռաւի ձագի մը: Բայց մեր աչքերը առաջնակարգ միսերու համեղութիւնը միայն կը վերագրէին անոր: Անոր ոսկորներն անգամ ուտուելու պատրաստուած էին կանխաւ:

Կէսօրուան զօռ ժամանակ էր: Գաղտահանին մէջ աղջիկ չէր մը գաղտնօրէն կը նայէր՝ ներս մտնելու թէ չմտնելու երկմտանքով: Հարկ էր ներս չմտած, մեր դրացիներուն վերադարձէն առաջ աճապարել:

Կը մնար որ կատուին մարմինը քանի մը կտորի վերածէինք, ջուրով լեցուն թիթեղէ ամանին մէջ դնէինք եւ կրակը վառէինք:

Ահա այդ պահուն է որ եղբայրս սովորականին պէս.

— Բաժնե՛նք, ըսաւ:

— Ինչը բաժնենք տղաս, պատասխանեց մեծ մայրս մեղմութեամբ, դեռ եփած չէ:

— Չէ, բաժնենք, ես իմ բաժինս կ'ուզեմ

— Դուն կրակ կ'ուզես, ըսի բարկացայթ:

— Բաժինս կ'ուզեմ, պոռաց, ես կրակին վրայ պիտի եփեմ:

— Քեզի թիթեղին մէկ ձանկը անգամ չկայ, եփելէ առաջ. դուն ո՞ր արտին ցորենն ես:

— Կատուն իմս չէ՞, ես բռնեցի, տո՛ւր, ես իմ բաժինս կ'ուզեմ:

Լարուած էր արդէն, հրեցի զինք բրտօրէն մէկ կողմ:

— Բաժի՛նս, պոռաց ամբողջ ուժով, բաժի՛նս:

Մեծ մայրս վազ եկաւ.

— Տղաս, ժանչս, նորէն ի՞նչ եղաւ, ծօ դուն ե՞րբ խելք պիտի գաս ...

— Բաժինս կ'ուզեմ, եթէ չտաք կը պոռամ, տանտէրը կը կանչեմ ..

Մեծ մօրս աւելի աւելին պէտք չէր, որպէսզի վազ եկէ, ձեռքը ոտքը իրար անցնի:

— Ծօ դուն մեր տունը պիտի աւրես, ծօ դուն չե՞ս գիտեր որ եթէ իմանայ թէ մենք ինչ բրեր ենք սիրած կատուն, մեզ վերէն վար կը սպաննէ. կը հասկնա՞ս, քեզ սա կատուին պէս կը մորթէ.

Սկսաւ աղաչել.

— Եավրում, մի՛ ըներ, ճանիկս մի ըներ, եկուր, պիտի եփենք, քու բաժինէդ աւելի պիտի տանք, քիչ մը չե՞ս կրնար կենալ:

— Չէ՛, խաշած չեմ ուզեր, ես իմ բաժինս կ'ուզեմ, բաժի՛նս ..

Եւ գիտնալով, ինչպէս միշտ, իր լացին ազդեցութիւնը, իսկ այս անգամ իր լացին յարուցած վախը, սկսաւ պոռալ – կանչել.— «Կ'ուզէ՛, բաժինս կ'ուզէ, եթէ չտաք պիտի երթայ տան տիրոջ ըսէ, կատուն տանը գողցեր, մորթեր, քերթեր են պիտի ըսէ»:

Մեծ մօրս միացաւ քոյրս ալ.

— Ինծի համա՞ր ալ չես ըներ:

— Չեմ ըներ իշտէ, բաժինս կ'ուզեմ:

Ի՞նչ ձեւէն առնէր գլխուն խեղճ ծերուկը. ինչպէս համոզէր չդառնալու համար միշտ որոշ հեռաւորութեան մը վրայ կեցող գէշ տղան:

Իսկ ես երթալով կը յեցուէի եղբօրս դէմ: Կը հասկնայի իր չար խաղին, պոռչտուքին նշանակութիւնը: Սակայն դեռ անկարող թափանցելու չփացածներու յամառութեան գաղտնիքին, անոր ըրածը զուտ խորամանկութեան, գարշելի խաղի մը կը վերագրէի. Ձեռքիս մէջ սեղմուած լմցիկը եղբօրս համբուրող, ալ այս անգամ, այո՛, ճշմարիտ ատելութեան կը ցոլացնէր:

Մեծ մայրս ճարահատ ինծի դարձաւ, եւ գիտնալով որ թէեւ աւելի դիւրութեամբ խօսք հասկցող, բայց նոյնքան եթէ ոչ աւելի յամառ եմ, աղաչեց, բաւ որ տամ, տա՛մ սիրոս ուզածը, ձայնը կարծես վերջապէս ... պզտիկ, խեղճ, խայլըրոզ, ե՞ս ալ չէի հասկնար պատահելիքը, չէ՞ի գիտեր որ անապատի վայրերն Արաբին հետ առանց բանելը խաղով չեն վերջանար, եթէ բան մը չընէ, դարձեալ ոչ միայն մեզ, այլ միւսներն ալ, տնով տեղով դուրս կը ձգէ: Տո՛ւր, խելօք մանչս, տո՛ւր, պէտք չկայ, կուգայ մէկ տեղերէդ կը կորսէ. մոռցա՞ր, այնքան լաւ էր հետերնիս, պարկին ցորենը քիչ մը պակսած գտնելուն ի՞նչ ըրաւ. տո՛ւր Եավրէս, ալ ախորժակ չմնաց, կշտացուց զիս, տո՛ւր ...

— Չէ՛, պատասխանեցի կոյր վճռականութեամբ մը: Չե՞ս տեսներ ինչ սատանայութիւն է ըրածը: Անէկեր սուտ է, մեզ ապուշի տեղ դնել է միտքը: Փուռին գլուխ տակ ծակ կը շինէ, մէկուն տեսնելուն — չտեսնելուն կը դողդղայ, հոս ալ պէպէճութիւն կը ծախէ, խելքը չէ՛ հասնիր, անանկ են ըսեր ... չպիտի տամ, չպիտի տամ, թող ճաթի, աղաչեմ:

Կատուն գողնալով միասին ձեռքս առի եւ կանգնեցայ:

Դիւրութեամբ տեղի տալու չէր եղբայրս: Մանաւանդ այդ գործին խօսքերէն յետոյ: Եթէ մինչ այդ կեղծ էր պոռչտուքներուն մեծագոյն մասը, այժմ կատղած բռնած զինքը», այլ եւ ինքնիրմէ դուրս, յանկարծ գլան առջեւ փռուեցաւ եւ անճոռնի ճչոց մը ձգեց:

ՓԱՅԼԱԿ ՄԻՔԱՅԵԼԵԱՆ

(Շար.)

հիման վրայ: Ամէն զինուոր իրեն հետ պիտի ունենայ իր աքխականութեան ապացոյցը, ուրիշ խօսքով, Հրեաները չպիտի ընդունուին: Հաւանական է որ Հրեաները զինուորական տուրքի ենթարկուին, համաձայն իրենց հարստութեան:

Այս առթիւ իրազեկներ կը հաւաստեն թէ նոր օրէնքը յառաջացուած պիտի ըլլայ միայն արտաքսման, ուրիշ խօսքով, Գերմանիոյ զինուորական եւ ռազմագիտական կարգադրութեանց մէկ մասը միայն պիտի պարունակէ, ապացուցանելու համար թէ Գերմանիա պարզապէս պաշտպանողական միջոցներու կը դիմէ եւ իր զինուորական կազմակերպութիւնը չունի որ եւ է յարձակողական հանգամանք:

⁂ Լեհական աղբիւրէ կը հաւաստեն թէ գերմանական նոր բանակը արդէն պատրաստ ունի 14,000 դնդացիր, 7—8000 թնդանօթ, 200 հրասայլ, հազար զինուորական օդանաւ եւ 100,000 ինքնաշարժ: Այս առթիւ դիտել կը տրուի թէ գերմանական նոր բանակը աւելի զօրաւոր է քան պատերազմէն առաջ:

ԱՒՍՏՐԻԱ՛Ն ԱԼ — 100,000 ԶԻՆՈՒՈՐ

Ինչպէս պիտի կարդաք օրուան լուրերուն մէջ, բոլոր պետութիւններն ալ սկսած են խլրտիլ...

Թուրքիան այ անձանձիւս է

Ռուսանիոյ արտաքին նախարարը Փարիզ կուգայ

Գ. Ֆլանտէն եւ Էտիօ կը խօսին

Կացութիւնը Ցուլաստանի մէջ

ՁԱՆԱԶԱՆ ԼՈՒՐԵՐ ՔԱՆԻ ՄԸ ՏՈՂՈՎ

...ցան Մոսկուայի մէջ, փրոֆ. Իլինի կողմէ: Քիմիական բաղադրութիւն մը կը տրուի ոչխարին, բերնէն կամ ներարկումով, մինչեւ տասը օր, եւ բուրդը ինքնին կը թափի:

ԱԼՊԱՆԻՈՅ ՕԴԱՆԱՒԱՅԻՆ ՀԱՂՈՐԴԱԿՑՈՒԹԵԱՆՑ մենաշնորհը յանձնուեցաւ իտալական ընկերութեան մը, տասը տարուան համար:

Le Gérant: H. STEPHAN
17, Rue Dameme, PARIS (13)
Imprimerie A. DER (AGOPIAN)

ՇՆՈՐՀԱԿԱԼԻՔ

ՇՆՈՐՀԱԿԱԼԻՔ

Սէօլէօզի հայրենակցական միութեան Փարիզի վարչութիւնը իր ջերմ շնորհակալութիւնը կը յայտնէ նորակազմ «Արեւելք» թատերախումբին, տիկիններ՝ Նազիկ Պասմաճեանի, Ազատի Քարաճեանի, Արաքսի Ներսէսեանի, Մարիամ Համբարեանի,, Ազատի Քուրեանի, Զ. Ազատեանի, Ն. Տէմիրճեանի, Մ. Գալիկեանի եւ Գ. Գ. Ց. Գարակէօզեանի (սրահին տէրը), Ց. Համբարեանի, Ն. Իգնատոսեանի որ իրենց անխոնջ աշխատակցութեամբ եւ եռանդուն ջանքերով նպաստեցին միութեան կազմէ կազմակերպուած «Վարդանանց» ներկայացումի յաջողութեան:

Այս առթիւ կը յայտնենք, որ ներկայացումը կազմակերպուած էր ոչ թէ «Սէօլէօզի Վերաշինացը», ինչպէս գրուած էր «Նոր Երկիր»ի մէջ, այլ անկուսակցական Սէօլէօզի հայրենակցական միութիւնը:

Սէօլէօզի Հայր. Միութեան
Փարիզի վարչութիւն

FILMS RECOMMANDÉS

ՓԱԹԷ – ՆԱԹԱՆԻ ՍԻՆԷՄԱՆԵՐԸ
ՅԱՑՏԱԳԻՐ ՄԱՐՏ 22էն 28

EMPIRE. Charles Chan à Londres — Sur scène : la célèbre fantaisiste Marie Dubas, et 6 attractions
MARIVAUX. Le bonheur (Charles Boyer, Gaby Morley)
MARIGNAN. Monsieur sans gêne (Fernand Gravey)
IMPERIAL. Mascarade (Vers. origl s.t.f.)
MOULIN ROUGE. Le contrôleur des wagons - lits — Toute la femme (Vers. orig. s.t.f.) avec Ruth Chatterton
OMNIA CINEMA INFORMATIONS. Actualités mondiales — L'Armoire merveilleuse
VICTOR HUGO. Les nuits moscovites L'Ecole des resquilleurs
ROYAL. Le prince Jean.— Le Greluchon délicat
BARBES. Le vertige — Nuit de New York
BELLEVILLE. Ramenez les vivants — L'Aigle blanc
CAPITOLE. Quadrille d'amour — Cocaine — Sur scène : Prior et ses joyeux provençaux
DEMOURS. Quadrille d'amour — Cocaïne
EXCELSIOR. Antonia romance hongroise — Hors bord C.67
FEERIQUE. Les filles de la concierge — L'Aristo
LECOURBE. Adema aviateur —Terre soumise
LOUXOR. Quadrille d'amour — Cocaïne
LUTETIA. L'Or dans la rue — Les sacrifiés
LYON. Quadrille d'amour — Cocaïne — Sur scène: la grande vedette Lys Gauty
MAGIQUE. Les filles de la concierge — Volga en flamme
MAINE. Les filles de la concierge — L'Aristo
METROPOLE. Quadrille d'amour — Cocaïne Sur scène: Les Waltons et leur théâtre de marionnettes
MONTPARNASSE. Quadrille d'amour — Cocaïne
MOZART. Quadrille d'amour — Cocaïne
PALAIS DES GLACES. La porteuse de pain — Interview
PATHE ORLEANS. Les filles de la concierge — Sur scène : Brancato et Charpini, chanteurs fantaisistes, au piano Ferrand Maillard
RECAMIER. Angele — La symphonie du travail
ROCHECHOUART. Quadrille d'amour — Cocaine
SAINT CHARLES. Les filles de la concierge —L'Aristo
SAINT MARCEL. Les filles de la concierge —Sur scène: Le chansonnier Mauricet
SELECT. Les joyeux garçons (vers. origl s. t. f)— Le coup du parapluie

BANLIEUE

ALHAMBRA D'ASNIERES. Les nuits moscovites — L'Ecole des resquilleurs
COLOMBES. Quadrille d'amour Cocaïne —Sur scène: Odette Moulin, chanteuse
CASINO DE CLICHY. Les filles de la concierge — Lidoire
KURSAAL AUBERVILLIERS. Les nuits moscovites — L'Ecole des resquilleurs
KURSAAL BOULOGNE. Relâche
OLYMPIA CLICHY. Ademai aviateur — Terre soumise
PATHE CINEMA PALACE (Boulogne) · La marche nuptiale — Vaccin 48

...եւ օդանաւեր կը շինեն Գերմանիոյ մէջ: Հանրային գործիչի մը համար ներելի չէ անդիտանալ այս բանը: Ես կ'ուզեմ խաղաղասիրական քաղաքականութիւն վարել. բայց աչքերս բաց, ոչ թէ գոց: Մեզի՝ Ֆրանսացիներուս համար խուճապի որ եւ է պատճառ չկայ: Մենք գիտենք որ շատ սիրելի հիւանդ մը ու–

«ՅԱՌԱՋ»Ի ԹԵՐԹՕՆԸ (51)

ԽԱԶԱԳՈՂԻ ՅԻՇԱՏԱԿԱՐԱՆԸ

Գրեց՝ ՐԱՖՖԻ

— Իսկ երբ կը յայտնուի՞ Մեսիան:

— Բոլոր հեթանոսները կը դիմեն դէպի նա. բոլորը հրեայ կը դառնան:

— Ուրեմն այդ հեթանոսները որ այժմ մեզ հալածում են, էլ չեն լինի:

— Արեւի ծագելու տեղից մինչեւ նրա մուտքը կը տիրէ Մովսէսի սուրբ օրէնքը:

Երրորդ օր:

— Թաթրի Շիմօն, ինչո՞ւ ընկաւ Երուսաղէմը.

— Իսրայէլի որդիների մեղքերի պատճառով: Նրանք օրէնքը քանդեցին. Եհովայի փոխարէն կուռքեր պաշտեցին. օտարազգի կանանց հետ ամուսնանալով, պոռնկութիւն գոր–
տեսնելով, Աստուած բարկացաւ նըրանց վրայ, սուրբ քաղաքը կործանեց եւ Իսրայէլին գերութեան մատնեց:

— Այժմ էլ մենք միեւնոյնն ենք գործում, ուրիշ հացը ուտում ենք, նրա որդիներին քաղցած ենք թող–նում.

— Դա ներելի է, երբ գործը օտարազգիների հետ է, բայց մի Իսրայէլացուն թոյլ տուած չէ իր եղբօրը հարստահարել.

— Ուրեմն օտարներին կարելի՞ է:

— Կարելի է: Միթէ չե՞ս յիշում Թօվրաթի այն տեղը, երբ Մովսէս մտածում էր Իսրայէլը Փարաւոնների գերութիւնից ազատել եւ տանել նը–

...կը վերադառնանք, կրկին յետ կը տանք ձեզ: Կնիկները կատարեցին այդ պատուէրը եւ Եգիպտացիների ոսկեղէնները բրանց հետ տանելով, անյայտ եղան...

ՓՆՏՐՈՒԵՑԵՔ եւ ԿԱՐԴԱՑԷՔ
Երգիծաթերթ «ՄԵՂՈՒ»
Փարիզի եւ Երզանի Ցառակէ գրունէ
Գ. ԱԻՆՏԻՆԵԱՆ:

ՕՐԱԹԵՐԹ՝ ԱԶԳԱՅԻՆ, ՔԱՂԱՔԱԿԱՆ, ԳՐԱԿԱՆ

LE PREMIER QUOTIDIEN ARMENIEN EN EUROPE

HARATCH

(Fondé en 1925) :-: R. C. Seine 276.286

Directeur et Propriétaire : SCH. MISSAKIAN
Rédaction et Administration
ԽՄԲԱԳՐՈՒԹԻՒՆ ԵՒ ՎԱՐՉՈՒԹԻՒՆ

17, Rue Damesme, PARIS (13e)
Téléphone : Glacière 15 – 70
(ԵՐԹԵՒԵԿԻ ՀԱՄԱՐ՝ Métro : TOLBIAC)

ԲԱԺԱՆՈՐԴԱԳՐՈՒԹԵԱՆ ՊԱՅՄԱՆՆԵՐ,—	ՏԱՐԵԿԱՆ	ՎԵՑԱՄՍԵԱՅ	ԵՌԱՄՍԵԱՅ
Ֆրանսա եւ գաղութներ	140 ֆրանք	70 ֆրանք	35 ֆր.
Անգլիա, Եգիպտոս, Զուիցերիա, Իտալիա	250 »	130 ֆրանք	—
Ամերիկա եւ ուրիշ Երկիրներ	200 ֆրանք	100 ֆրանք	—

ՉՈՐԵՔՇԱԲԹԻ
27
ՄԱՐՏ
MERCREDI
27 Mars
1935

ԺԱ ՐԴ ՏԱՐԻ - 11e Année № 2704

Խմբագիր՝ ՇԱՒԱՐՇ ՄԻՍԱՔԵԱՆ

ԳԻՆ 50 ՍԱՆԹԻՄ

ԵՐԿՈՒ ԽՕՍՔ

ԻՆՉՈ՞Ւ ԿԸ ՄՈՌՆԱՔ ՄԻՒՍ ՀԱՍՑԷՆ...

— •• —

Երբ կը յուզենք անմիջական եւ առ այժմ սահմանափակ ներգաղթի մը խնդիրը, ինքնաբերաբար կը ծագի հարց մը.

— Վերջապէս, ո՞ր օրուան համար է Երեւանի բարեխնա՛մ կառավարութիւնը։

Կը զարնէք ամէն դուռ, կը դիմէք բոլոր հիւրընկալ պետութեանց բարեհաճութեան։

Մեր կացութեան թշուառութիւնը կը ներկայացնէք Ֆլանտէնի, Լաւալի կամ Ժագիէի (Ֆրանսա), Զլատեւի (Պուլկարիա), Թանտիլիսի կամ Ցալտարիսի (Յունաստան), Թիթուլէսքուի կամ Եորկայի (Ռումանիա), Սուրիոյ մարզպանին, արաբական իշխանութեան, Իրաքի կամ Իրանի կառավարութեանց։ Իսկ երբ կարգը կուգայ Մոսկուայի կամ Երեւանի, մունջ հարս կը դառնաք, ձեռքերն ու ոտքերը կը կապկպուին եւ ապուշ-ապուշ իրարու երես կը նայիք...

Ինչո՞ւ կը բացատրէք այս ձեռնպահութիւնը կամ սրտառուչ փափկանկատութիւնը։

Երեւանը աւելի՞ բարձր է եւ անմատչելի, քան Փարիզը կամ Սոֆիան։ Կամ արդեօք Ֆլանտէնը եւ ընկերն մեր հօրեղբօր տղաքնե՞րն են։ Անոնք ժառանգական պարտականութիւննե՞ր ունին մեր անտէր բազմութեանց հանդէպ։

Անցեալ նոյեմբերէն ի վեր անելի մը մատնուած են հարիւրաւոր հայ աշխատաւորներ։ Այս առթիւ բազմաթիւ դիմումներ կատարուեցան ամէն ճակատի վրայ, բացի հայկականէն։

Գոնէ մենք տեղեակ չենք թէ որ եւ է դիմում կատարուա՞ծ է, ուղղակի կամ անուղղակի, խորհրդային իշխանութեան եւ մասնաւորապէս Երեւանի պարտականութիւններն ալ յիշեցնելու համար։ Մանաւանդ որ — հարկ է կրկնել միշտ — հաւաստիքներ ալ չպակսեցան, զանազան առիթներով, տարուէ տարի, պաշտօնապէս թէ անպաշտօն։

Երբ յեղափոխութիւն կը ծագի Սպանիոյ, Չինաստանի կամ Ուրուկուէյի մէջ, Երեւանը ալք ու ակռայ կարած՝ միթինկներ կը սարքէ, հանգանակութիւններ կը կատարէ, եղբայրական օգնութիւն կը փութացնէ։ Պատճառաբանութիւնն ալ շատ պերճախօս է, — Այդ բոլոր յեղափոխականները զոհերն են քաղքենի - դրամատիրական աշխարհակալութեան պիշատիչ ախորժակներուն, ու — նոնց անլուր շահագործման կամ ռազմատենչ մարզանքներուն։

Բարի՛։ Իսկ մեր արմատախիլ բազմութիւննե՞րը, — այն անհամար աշխատաւորնե՞րը որ պատառ մը հացի կարօտը կը քաշեն այսօր, նոյն իսկ աշխատելու իրաւունքէն կը զրկուին, միեւնոյն պատճառներով։

Եթէ անոնք արեւի եղբայրներ չեն, կամ դուք չէք հետաքրքրուիր արեւի եղբայրակցութեամբ, ճակատագրի եղբայրնե՞ր ալ չեն, իբրեւ բանուոր եւ գիւղացի..

Եւ յանցաւորը միայն Երեւա՞նն է։

Ամէն տեղ կը տարփողեն թէ հայրենիք ունինք, պետական կարգուսարք, իշխանութիւն, վարկ ու վաստակ ունինք, շնորհիւ աշխարհի մէկ վեցերորդ մասին բարեհաճութեան։

Ապրի՛ք։ Բայց իրաւունքներ ալ չունի՞նք այդ հայրենիքին կամ իշխանութեան վրայ։ Գաղութները կաթնատու կովե՞ր են թէ նոյն հայրենիքին զաւակները։

Երբ նոյն իսկ Էջմիածինը նորոգելու համար գաղութներու աջակցութեան կը դիմեն — առանց մէկ բուլի պահանջելու երկրի ժողովուրդէն կամ իշխանութենէն — ինչո՞ւ չէք յիշեցներ թէ մենք ճորտեր չենք, ոչ ալ հարկատուներու հօտ մը։ Եթէ պարտականութիւններ ունինք — եւ ունինք — իրաւունքներ ալ կը վայելենք, հոգ չէ թէ սահմանափակ ըլլան, պարագաներու բերումով։

Այս ի՞նչ կապած - աւել քաղաքականութիւն է որ վարակեր է արտասահմանի բոլոր իրաւասու իշխանութիւնները, մասնաւորապէս «Հայաստանասէրներ»ը — Հօկ, Բարեգործական, Հնչակ-Ռամկավար, Վերաշինողներ եւ ուրիշ գոյնզգոյն ճակատներ. նոյն իսկ վերադարձողներ...

Վերջ ի վերջոյ պիտի չունենա՞նք ընդհանուր եւ իրաւասու ճակատ մը, որ յայտարարէ, տեղապար եւ կատարեալ անկեղծութեամբ.

— Ընկե՛ր Երեւան, գիտենք, շատ հոգեր ունիս գլխուդ. կարողութիւնդ ալ սահմանափակ է, եւ չենք ուզեր նոր տագնապներ պատճառել։ Սակայն, մեր ուզածը մեծ բան չէ։ Տե՛ս, ամէն միջոց կը փորձենք օտարութեան մէջ, սակայն գլուխները քարին կը զարնուին եւ հազարաւոր անճարներ յուսահատութեան մատնուած են։ Դուն ալ պարտականութիւններ չունի՞ս այս բազմութեան հանդէպ, որ ամէն բանէ առաջ աշխատաւոր է, կամ հողի զաւակ։ Ձիգ մըն ալ դո՛ւն փորձէ, քանի որ իշխանութիւն ես եւ կռնակդ ունիս վիթխարի Ռուսաստանը։ Ինչո՞ւ կը սախպես որ մուրացկանի պէս մաշեցնենք օտարին դուռները։ Եթէ սեւ օրուան համար ալ չես, հապա ի՞նչ յաւակնութեամբ երկիր - երկինք իրար անցընել կուտաս, եւ թշնամիներ կը փնտռես։ Այս ընթացքով, դուն պիտի ըլլաս քու առաջին թշնամիդ։ Մինչդեռ, եթէ ուշադրութեամբ հետեւիս եւ կատարես նուազագոյն պարտականութիւններդ, ամէնէն ծանր հարուածը տուած պիտի ըլլաս անոնց որ «թշնամի» կը համարուին։

Մէկդի դնելով միւս բոլոր մարմինները, նոյն ինքն Միացեալ Յանձնաժողովը ինչո՞ւ վճռական փորձ մը չի կատարեր, գոնէ յուշագիր մը չի ներկայացներ, իբրեւ լրացուցիչ մասը իր ստանձնած պարտականութեանց։

Շ.

ՎԵՐՋԻՆ ԺԱՄ

ՀԻԹԼԷՐ ԱՄԲՈՂՋ ԵՕԹԸ ԺԱՄ ԽՕՍԵՑԱՒ ԳԵՐՄԱՆԻՈՅ ՔԱՂԱՔԱԿԱՆՈՒԹԵԱՆ ՄԱՍԻՆ

o—o

Կ'ընդունի սպառազինութեանց սահմանափակումը Բայց ոչ արեւելեան, ոչ ալ Դանուբեան դաշինք

ՉՈՒԶԵՐ ԳՈՐԾԱԿՑԻԼ Խ. ՄԻՈՒԹԵԱՆ ՀԵՏ

ՏՐԱՄԱԴԻՐ Է ՎԵՐԱԴԱՌՆԱԼՈՒ ԺԸՆԵՒ, ԵԹԷ...

Ինչպէս գրած էինք, երկուշաբթի օր տեղի ունեցան անգլօ-գերմանական խօսակցութիւնները, Պերլինի Վիլհէլմշթրասէի պատմական պալատին մէջ, ուր գումարուած էր 1878ի վեհաժողովը (որ մշակեց 61րդ յօդուածը...)։

Առաջին խօսակցութիւնը տեւեց եօթ ժամ, շարունակուելով ամբողջ առտուն եւ կէսօրէն յետոյ։ Ընդհատուեցաւ միայն երկու ժամ, ճաշի համար։ Գերմանիոյ ներկայացուցիչներն էին Ատոլֆ Հիթլէր, արտաքին նախարար Ֆոն Նէօրաթ եւ զինաթափութեան խորհրդաժողովի պատուիրակ Ֆոն Ռիպպէնթրոփ, իսկ Անգլիոյ ներկայացուցիչները՝ Սըր Ճօն Սայմըն, Իտըն եւ Պերլինի անգլիական դեսպանը։ Քաղաքական շրջանակները լարուած ուշադրութեամբ կը հետեւին այս խօսակցութեանց, որոնց ելքէն կախում ունի խաղաղութեան ապահովումը։ Իրիկուան դէմ օտար թերթերու բոլոր թղթակիցները անգլիական դեսպանատուն հրաւիրուեցան, տեղեկութիւններ առնելու համար։ Այս առթիւ դեսպանատան մամուլի տեսուչը ներողութիւն խնդրեց որ Սըր Ճօն Սայմըն չպիտի կրնայ անձամբ գալ, «չափազանց յոգնած ըլլալով»։ Յետոյ կարդաց համառօտ զեկոյց մը որ յուսախաբութիւն պատճառեց, իր վախ բովանդակութեամբ։ Զեկոյցը կ'ըսէ.—

« Գերմանիոյ վարչապետը այս առտու ընդունեցաւ Անգլիոյ արտաքին նախարարը եւ Պ. Իտընը, ի ներկայութեան Գերմանիոյ արտաքին նախարարին եւ անգլիական դեսպանին։ Խօսակցութիւններ տեղի ունեցան առտուն, ինչպէս եւ կէսօրէն յետոյ, փետրուար 3ի անգլօ-ֆրանսական զեկոյցի կարգ մը կէտերու մասին։ Խօսակցութիւնները պիտի շարունակուին վաղ առտու »։

Ինչ խօսք որ թղթակիցները չպիտի գոհանային այս ընդհանուր խօսքերով։ Անոնք յաջողեցան շատ աւելի լայն եւ կարեւոր տեղեկութիւններ ստանալ, որոնց մանրամասնութիւնները կ'ամփոփենք ստորեւ, քաղելով զանազան աղբիւրներէ։

Խօսակցութիւնները տեղի ունեցան հետեւեալ կէտերուն վրայ.—

1.— ՓՈԽԱԴԱՐՁ ՕԳՆՈՒԹԵԱՆ ԾՐԱԳԻՐ ԱՐԵՒԵԼԵԱՆ ԵՒՐՈՊԱՅԻ ՄԷՋ.— Հիթլէրի կարծիքով, այս ծրագիրը շատ մեծ վտանգներ կը պարունակէ Գերմանիոյ, որ չուզեր ապագային խառնուիլ օտար կռիւներու։ Գերմանական կառավարութիւնը կը կարծէ թէ այս կարգի համաձայնութեան մը պէտք չէ մասնակցին այն պետութիւնները որոնք շահագրգռուած չեն իրենց աշխարհագրական դիրքով։ Այս առթիւ Հիթլէր բացորոշապէս յայտարարեց Անգլիոյ ներկայացուցիչներուն թէ չուզեր այս գետնին վրայ գործակցիլ խորհրդային Ռուսաստանի հետ։

2.— ՍՊԱՌԱԶԻՆՈՒԹԵԱՆՑ ԽՆԴԻՐ.— Գերմանիա հակառակ չէ որ անյապաղ կնքուի զինաթափութեան ընդհանուր պայմանագիր մը, իրաւունքներու բացարձակ հաւասարութեան հիման վրայ, որ երաշխաւորէ ստորագրող բոլոր պետութեանց ապահովութիւնը։

3.— ՕԴԱՆԱՒԱՅԻՆ ՊԱՅՄԱՆԱԳԻՐ.— Հիթլէր յայտնած է թէ իր երկիրը պատրաստ է ոչ-յարձակման դաշինքներ կնքելու բոլոր պետութիւններուն հետ եւ տրամադիր է մասնակցելու փետրուար 3ի զեկոյցով պարզուած օդանաւային պայմանագրութեան, խնդիր մը որու մասին Գերմանիա արդէն յայտնած է իր կարծիքը։

4.— ԴԱՆՈՒԲԵԱՆ ԴԱՇԻՆՔ.— Հիթլէր բուռն քննութեան չենթարկեց այս խնդիրը, եւ գոհացաւ գիտել տալով թէ օգտակարութիւն մը չի տեսներ այնպիսի համաձայնութեան մը մէջ որ պիտի ամրապնդէ ներկայ դրութիւնը, այսինքն պիտի արգիլէ բնական յարաբերութեանց զարգացումը Աւստրիոյ եւ Գերմանիոյ միջեւ։ Յետոյ, Գերմանիա չի կրնար մասնակցիլ որ եւ է դիւանագիտական պայմանագրի որ միւս պետութեանց թոյլ կուտայ խառնուիլ Աւստրիոյ ներքին գործերուն։

5.— ԱԶԳԵՐՈՒ ԴԱՇՆԱԿՑՈՒԹԻՒՆ.— Գերմանիոյ կարծիքով, Ազգաժողովը պէտք չէ գործիք դառնայ կարգ մը պետութեանց համար։ Հիթլէր սկզբունքով հակառակ չէ որ Գերմանիա Ժընեւ վերադառնայ, բայց նախ անհրաժեշտ է բարեկարգել զայն, Ազգերու Դաշնակցութեան ուխտը բացարձակապէս անկախ պահելով Վերսայլի դաշնագրէն։ Միւս կողմէ, Գերմանիոյ համար չական հարց մը չէ վերադարձի խնդիրը, որ կրնայ յետաձգուիլ, մինչեւ որ կարգադրուին ապահովութեան եւ իրաւունքներու հաւասարութեան հիմնական խնդիրները եւ զինաթափութեան համաձայնութիւն մը կնքուի։

Գերմանիա Մէմէլը կը պահանջէ...

Պերլինէն կը հեռագրեն Հաւասի.— Անգլիոյ նախարարները բացարձակ լռութիւն կը պահեն խօսակցութեանց մասին։ Մինչեւ անգամ կը մերժեն հաստատել կամ հերքել լաւատեսութեան տպաւորութիւնը, որ յառաջ եկած էր առտուան խօսակցութիւններէն։ Սակայն կը հաստատուի թէ Սըր Ճօն Սայմըն գոհացած է լսելով Հիթլէրի զեկուցումը զինաթափութեան մասին, եւ հարցումներ ուղղած կամ առարկութիւններ ըրած է միայն հետեւեալ կէտերու մասին.—

1. Անգլիոյ արտաքին նախարարը բացէ ի բաց հարցուց Գերմանիոյ վարչապետին թէ հաւանակա՞ն է որ բուռն գործողութիւն մը կատարուի Մէմէլի հողամասին մէջ (նախկին գերմանական նաւահանգիստ մը որ կցուած է Լիթուանիոյ, ամբողջ շրջանով)։ Անգլիական աղբիւրի մը համաձայն, Հիթլէր ժխտական պատասխան տուած է, միեւնոյն ատեն շեշտելով թէ Մէմէլը առանձնելի հարց մը պիտի մնայ Գերմանիոյ համար, ցորչափ կը շարունակուի ներկայ կարգուսարքը։

2. Ինչ կը վերաբերի Աւստրիոյ հարցին, երկար եւ չոր վիճաբանութիւն

(Լուրերու շարունակութիւնը կարդալ Գ. էջ)

ԻՍԻ-ԼԷ-ՄՈՒԼԻՆՈՅԻ ՔԱՂԱՔԱՊԵՏԻՆ ՅԱՅՏԱՐԱՐՈՒԹԻՒՆՆԵՐԸ

— o · o

ԿԸ ԽՈՍՏԱՆԱՅ ԱՄԷՆ ԴԻՒՐՈՒԹԻՒՆ ԸՆԾԱՅԵԼ ՀԱՅԵՐՈՒՆ

Իրաւագէտ Պ. Պէրնար Վահէ, որ մօտերս հրատարակելիք իր ֆրանսերէն թերթին համար պրպտումներ կը կատարէ ֆրանսական իշխանութեանց մօտ, երէկ այցելեց նաեւ Իսի-լէ-Մուլինոյի քաղաքապետին, որ սիրալիր ընդունելութիւն մը ըրաւ անոր։ Պ. Պէրնար Վահէ ի մէջ այլոց հետաքրքրուեցաւ հայ գործազուրկներու նպաստին դադարման հարցով եւ հարցուց պատճառը։

Պ. Քաղաքապետը պատասխանեց հետեւեալ կերպով.

— Հայերուն հետ փոխադարձ պայմանագիր չունենալով, Քոմիսիոն Փարիթէրը հարկ դատեց դադրեցնել նախ նպաստները այն ազգութեանց որոնց հետ փոխադարձութեան պայման չունէինք։

— Ներեցէք, Պ. Քաղաքապետ, թոյլ կուտա՞ք որ այդ մասին յիշեցնեմ Սէնի քաղաքապետին 14 սեպտեմբեր 1933ի շրջաբերականը՝ ուղղուած Փարիզի թաղապետութեանց եւ Սէնի համայնքներուն ուր մասնաւորաբար կը շեշտուի թէ հայ եւ ռուս գաղթականներուն պարագան տարբեր է եւ թէ զանոնք պէտք է նկատել իբր փոխադարձութիւն ունեցողներ։

— Կրնայ ըլլալ, բայց շիտակը խոստովանելու համար նիւթական անկարելիութեան մէջ կը գտնուինք այդ պայմանը գործադրելու։ Նոյնիսկ դադրեցուցած ենք Իտալացիներունը որոնց հետ փոխադարձութիւն ունինք։ Բայց, ամէն կերպով կը ջանամ մեղմել Հայոց վիճակը՝ բաժնելով անոնց ուտեստեղէն, նպաստ՝ դեղ գնելու համար, հագուստ չքաւոր հայ մանուկներուն, եւ աղքատներու։ [illegible] ձրի *փաթթանք* կը տրամադրեմ Հայերուն որպէսզի *մաքուր* ըլլան եւ ԹՈՅԼՏՈՒՈՒԹԻՒՆ ՊԻՏԻ ԸՆԵՄ ԲՈԼՈՐ ԱՆՈՆՑ ՈՐ ԿՈՒԶԵՆ ՓՈՂՈՑԻ ԱՆԿԻՒՆՆԵՐԸ ՊՏՈՒՂ ԵՒ ԱՅԼՆ ԾԱԽԵԼ։ Հիւանդներու ձրի դարմանում պիտի ըլլայ։ Միւս կողմէ պիտի քննեմ բոլոր անհատական պարագաները որ կը ներկայանան եւ անոնցմէ արժանաւորներուն պիտի տրուի դրամական օժանդակութիւն։ Ես շատ կը սիրեմ Հայերը, մանաւանդ որ վերջերս շատ զգածուեցայ անոնց յայտնած ցաւակցութիւններէն՝ իմ սիրելի աղջկանս մահուան առթիւ։

ՄԻԱՑԵԱԼ ՅԱՆՁՆԱԽՈՒՄԲԻՆ ԱՇԽԱՏԱՆՔՆԵՐԸ

(ԶԵԿՈՅՑ 1935 ՄԱՐՏ 23Ի)

Հայ Գաղթ. Միացեալ Յանձնաժողովը իր 11րդ եւ 12րդ նիստերը գումարեց մարտ 11ին եւ 20ին, Նուպարեան Մատենադարանին մէջ։

Ժողովը ընդունեցաւ նոր յուշագիրը որ ուղղուած է Աշխատանքի նախարարին եւ որ կը պարզէ հայ աշխատաւորներուն ինքնութեան թուղթերուն վերանորոգման գործին մէջ երեւան եկած բոլոր դժուարութիւնները եւ անոնց համար բարեացակամ տնօրինութիւն մը կը խնդրէ։ Այդ յուշագիրը կցուած է ներկայ գրութեան։

Յուշագիրը մարտ 12ին ղրկուած է Աշխատանքի նախարարին, եւ անոր օրինակները յանձնուած կամ ղրկուած են մեզի բարեկամ նախարարներու եւ անձնաւորութեանց։

Յանձնաժողովին կողմէ պատուիրակութիւն մը մարտ 13ին ներկայացաւ Պ. Էռիոյի, ընկերակցութեամբ երեսփոխան Պ. Մութէի եւ Մարդու Իրաւունքներու Պաշտպան Լիկային ընդհանուր քարտուղար Պ. Պաշի։ Պատուիրակութիւնը, Պ. Էռիոյի յանձնելով մեր նոր յուշագիրը, նորէն անոր ուշադրութիւնը հրաւիրած է Ֆրանսայի հայ աշխատաւորութեան բացառիկ կացութեան վրայ եւ խնդրած է ըստ այնմ վերաբերուիլ հայ գաղթականներու աշխատանքի իրաւունքի հարցին մէջ։

Ժողովը մարտ 11ին ընդունեցաւ Հայ Տնտեսական Կեդրոնին մէջ կազմուած նոր մարմինին առժամեայ վարչութեան երեք պատուիրակները, որոնք յայտնեցին թէ նոր մարմինին նպատակն է որ կազմուի Փարիզի եւ շրջականերու հայութեան անունով խօսելու եւ գործելու իրաւասու մարմին մը, ելլած ըլլայ ընդհանուր ժողովէ մը, եւ այդ ընդհանուր ժողովն ալ կազմուած ըլլայ բոլոր հայրենակցական, մշակութային եւ բարեսիրական կազմակերպութեանց ներկայացուցիչներէն։

Ժողովը, յետ խորհրդակցութեան, այն եզրակացութեան յանգեցաւ թէ Միացեալ Յանձնաժողովը, որ կազմուած է տնտեսական ներկայ տագնապին համար Ֆրանսայի ամբողջ հայ գաղութին ի նպաստ միջոցներ խորհելու եւ տնօրինելու նպատակով եւ հետեւաբար առժամեայ հանգամանք մը ունի, իրաւասու չէ ազգային վերին մարմին մը ստեղծելու պատեհութեան կամ անպատեհութեան մասին կարծիք յայտնելու եւ որոշում տալու։ Միացեալ Յանձնաժողովը պիտի շարունակէ իր ջանքերը, Ֆրանսայի հայ գաղութին եւ աշխատաւորութեան հաւաքական շահերը պաշտպանելու համար, եւ նորէն կոչ կ'ընէ նոյն նպատակներու հետամուտ բոլոր մարմիններուն իրենց բերելու իրենց գործակցութիւնը, համերաշխութեամբ տանելու համար իր ստանձնած ծանր գործը։

Ժողովը նկատողութեան առաւ զանազան գրութիւններ որ իրեն ուղղուած են Մարսիլիոյ Ազգ. Կեդր. Վարչութենէն, Փարիզի հայաւային շրջանի Յառաջդիմասէր Միութենէն, Սեվրանի Հայերէն, Տէսինի Հայերէն, Նիսի մէջ կազմուած նոր մարմինէ մը, որուն նպատակն է պաշտպանել Նիս-Մառլէնի հայ գաղթականներուն իրաւունքները, եւ որոշեց ընթացք տալ այդ գրութեանց մէջ յարուցուած հարցերուն, որոնք կը համապատասխանեն իր ստանձնած գործին եւ առաջադրութեանց։

ԽՄԲ.— *Վաղուան թիւով՝ Աշխատանքի նախարարութեան ուղղուած յուշագիրը*

—— · ——

ԵՐԵՔ ՖՐԱՆՍՈՒՀԻՆԵՐ դատապարտուեցան Գերմանիոյ մէջ, [illegible]ական ամիս բանտարկութեան եւ 3000ական մարք տուգանքի, ամբաստանուած ըլլալով թէ 15,000 մարք փախցուցած են երկրէն, ապօրէն միջոցաւ։

ԴՌՆՓԱԿ ՆԻՍՏԻ ՄԸ ՄԷՋ սկսան դատուիլ, երկուշաբթի օր, 32 կարեւոր ամբաստանեալներ, որոնք երկար ատենէ ի վեր զինուորական լրտեսութիւն կ'ընէին։ Շատ կարեւոր յայտնութիւններ կը սպասուին։

ՕՐՈՒԱՆ ԳԻՐՔԵՐԸ

«Խ. ՀԱՅԱՍՏԱՆԻ ԲՆԱԿՉՈՒԹԻՒՆԸ ՎԵՐՋԻՆ ՀԱՐԻՒՐԱՄԵԱԿՈՒՄ»

(1831 — 1931 · ԶԱՒԷՆ ԿՈՐԿՈՏԵԱՆ։ ՀՐԱՏ · ՄԵԼՔՈՆԵԱՆ ՖՈՆՏԻ, ԵՐԵՒԱՆ)

180 մեծադիր էջերից կազմուած մի աշխատութիւն է այս գիրքը եւ թէ— պէտ հրատարակուած է Մելքոնեան Ֆոնտի գումարներով, որ յատկաց — ուած են գլխաւորապէս գիտական հրատարակութիւնների համար, սա — կայն իրականին մէջ ոչ այլ ինչ է, եթէ ոչ մի «Տեղեկատու Խորհ. Հա — յաստանի բնակիչների թւի»։

Ինքը հեղինակը եւս իր աշխատու— թեան մուտքում է այդ տեսակէտից եւ ցանկացել է «hասարակութեան տրա— մադրել մի լրիւ ծանօթութիւն Հայաստանի բնակավայրերի եւ բնակչութեան մա— սին»։ Այդ պատճառով նա տալիս է «միայն աղբիւրների լուսաբանութիւ— նը եւ ոչ քննադատութիւնը»։ Մինչեւ անգամ յայտնում է, որ «մեր աղբ. — սակի տուեալները առանց գիտական վերլուծման օգտագործել գիտական աշխատանքներում ցանկալի չպէտք է համարել»։

Ահա այս համեստ նպատակով ճա— նապարհ է ընկել հեղինակը եւ ներ — կայացրել է Խորհ. Հայաստանի այժ— մեան 29 գաւառների (29.668 քառա — կուսի քիլոմեթր) բնակիչների թիւը, սկսած 1831 թւից մինչեւ 1931։

Այս ձեռնարկին մէջ չէք գտնի, ոչ բնակչութեան տարիքը, ոչ դասակարգ, ոչ ներգաղթ եւ ոչ արտագաղթ։ Մի խօսքով չկայ բնակչութեան շարժում, այլ միայն գիւղի — բնակավայրի ա — նունը եւ բնակիչների քանակը։ Մեր կարծիքով գրքի վերնագիրը չպէտք է լինէր «Խորհ. Հայաստանի բնակչու — թիւնը», այլ Տեղեկատու խորհրդային Հայաստանի բնակիչների թւի։ Բացի այդ հեղինակի նպատակն է եղել տալ բնակիչների թիւը, որոնք ապրում են խորհրդային Հայաստանում. Խորհ. Հայաստանից դուրս եղած միւս շր — ջանների բնակիչները կամ մասնաւո— րապէս Հայերի թիւը, օրինակ սահ — մանակից հայկական գաւառներում, ղոր կարելի էր ներկայացնել գոնէ յաւելուածական ձեւով, հեղինակը այդ բոլորը իր նիւթից դուրս է հա— մարել։

Զննելով այս հիմնական պակասու— թիւններին, այնուամենայնիւ առաջին անգամն է, որ կատարւում է այսպիսի մի աշխատանք Խորհրդային Հայաս — տանի եւ առ հասարակ Հայաստանի վերաբերմամբ եւ այդ պատճառով արժանի է ուշադրութեան։ Ինչպէս յայտնի է, Ռուսերը Անդրկովկասի նուաճումը սկսել են 1801 թւին եւ աս— տիճանաբար իջել են հարաւ, այնպէս որ 1828ի Թուրքմէնչայի դաշնագրով համարեա թէ վերջացրել են իրենց նուաճումները, եթէ չհաշուենք 1829 թուի Ախալցխայի, Փաշալըրխի եւ 1878 թւի Կարսի գրաւումը։

Բոլոր նուաճուած երկրամասերում, գլխաւորապէս հարկային խնդիրները կանոնաւորելու համար, Ռուսերը ըս— տիպուած են եղել կազմել վիճակա — գրութիւններ։ Առաջին վիճակագրու— թիւնը տեղի է ունեցել 1831 թւին եւ այնուհետեւ կրկնուել են մի շարք վի- ճակագրութիւններ 1873, 1886, 1897ի համառուսական վիճակագրութիւնը եւ 1916 թւին գիւղատնտեսական վի — ճակագրութիւնը։ Բացի դրանից 1919 թւին Հայաստանի Հանրապետութիւ — նը կազմել է այն ժամանակուայ Հա — յաստանի վիճակագրութիւնը, որին յաջորդել է 1922 եւ 1926 թւերի խոր— հրդային վիճակագրութիւնը։ Բացի այս ընդհանուր վիճակագրական սր — ւեալներից, համարեա ամէն տարի հրատարակւում էին փոխարքայի դի — ւանի վիճակագրական բաժնի տա— րեգիրքները։ Շնորհիւ դրանց մեր հար— ցերի վերաբերմամբ լրիւ կամ պա— կաս վիճակագրական բաւական նիւ — թեր կան, որոնք կազմւել են զանա — զան նպատակների համար։ Ահա այդ նիւթերն է, որ համեմատութեան է դրել հեղինակը եւ աշխատել է ներ — կայ Հայաստանի բնակչութեան թիւը տալ, սկսած 1831 թւից մինչեւ 1931 թիւը։

Որովհետեւ ներկայ Հայաստանի վարչական սահմանները հարիւր տար— ւայ ընթացքում բազմաթիւ անգամ — ներ փոփոխութեան են ենթարկուել, այդ պատճառով հեղինակը նպատա— կայարմար է համարել կանգ առնել ա— մէն մի գիւղի վրայ առանձին առան— ձին, այլապէս անհնար պիտի լինէր այդ նպատակը իրականացնել։ Եւ ո— րովհետեւ եղած վիճակագրական տր — ւեալներից շատերի մէջ այդպիսի ման— րամասնութիւններ պակասում են, Գ. Կորկոտեանը աշխատել է լրացնել յետնորդ վիճակագրութեան տուեալ— ներով։ Սա արդէն վիճակագրութիւն չէ, այլ մօտաւոր ենթադրութիւններ։ Բարեբախտաբար շատ չեն այդ ձեւի օրրագրութիւններ, այլապէս աշխա տութիւնը բոլորովին արժէքից պիտի զրկուէր.

Ելնելով այդ տուեալներից, տես — նում ենք, որ խորհրդային Հայաս — տանի այժմեան սահմաններում, քա — ղաքները եւ գիւղերը միասին վերցրած, բնակւում էին.—

Տարի	Հայ	Իսլամ	Այլազգի
1831	110.676	50.274	802
1873	329.266	132.125	34.479
1886	430.865	160.963	44.005
1916	792.678	168.004	33.000
1919	889.677	39.000	33.000
1922	671.279	77.767	33.006
1926	743.571	77.655	60.064
1931	883.348	105.838	61.447

Սակայն պէտք է աւելցնել, որ 1916 թուականի վիճակագրութիւնը որ կազմուել է պատերազմի ժամանակ, բնականաբար պիտի լրիւ չլինէր եւ այդպէս էլ է։ Նոյնը պէտք է ասել եւ 1919ի վիճակագրութեան մասին, որ թէեւ սկսւեց 1919 թւին, բայց չէր վերջացել եւ հետեւաբար տուեալները լրիւ չեն։ Այնուամենայնիւ Գ. Կոր — կոտեան անհրաժեշտ է համարել բաց իր ձեւի լրացնել, այնպէս որ 1916— 1919 թուականների մեր առաջ բերած թիւերը, հիմնուած են ամբողջապէս Գ. Կորկոտեանի կազմած աղիւսակ — ների վրայ։

Ահա այս է գիրքը։ Բայց որովհե — տեւ խորհրդային երկիրներում ոչ մի գիրք չի հրատարակւում կամ ոչ մի յօդուած չի գրւում, եթէ դու մարք — սեան տեսակէտ չունիս կամ Լէնին — Ստալինեան գծի վրայ կանգնած չես, այնպէս էլ Հայաստանում ոչ մի խօսք չի ասւում, ոչ մի տող չի գրւում, եթէ դու հայհոյանք չանես Դաշնակցու — թեան հասցէին։ Այդպէս էլ վարւել է Գ. Կորկոտեանը եւ գիրքը վերջացրել է Դաշնակցութեան մասին լուտանք— ներ եւ զրպարտութիւններ թափելով։

Գ. Կորկոտեան գրքի յաւելուածին մէջ ի մի ամփոփելով բոլոր տուեալ— ները, զարմացած տեսնում է, որ 1919 թւին Հայաստանի Հանրապե — տութեան անկատար վիճակագրու — թեամբ եղել է 961.677 անձ, իսկ 1922 թւին՝ այսինքն բոլշեւիկեան տիրա — պետութիւնից ուղիղ երկու տարի յե— տոյ բոլշեւիկների կազմած անբռնի վիճակագրութեամբ եղել է 782.052 անձ։ Եւ մեր իմաստուն խիկարը բա— ցագանչում է. «Շնորհիւ դաշնակցա — կան քաղաքականութեան երկիրը կոր— ցրել է 179.625 հոգի եւ չորս գործո — ղութիւն իմացող երեխան կարող էր այս կորուստը ցոյց տալ»։

Այո՛, չորս գործողութիւն իմացող երեխան կարող է ցոյց տալ, թէ ինչ— պէս Գ. Կորկոտեանը, որ յաւակնու — թիւններ ունի թւերի հետ խաղալու եւ եզրակացութիւններ հանելու, դիտա — ւորեալ կերպով աղաւաղում է թիւերը միմիայն նորա համար, որպէսզի իր նոր տէրերը քաղցր աչքով նային իր վրայ։ Այսպէս կամ այնպէս փրկելով իր կաշին, հեղինակը մոռացել է որ 1920 թուականի դեկտեմբեր 4ին, երբ բոլշեւիկները ոտք դրին Հայաստան, տեղի ունեցան կարմիր եւ սպիտակ ջարդեր։ Մի՞թէ իրօք Գ. Կորկոտեանը մոռացել է բոլշեւիկների այդ շրջա — նում կատարած սոսկալի բարբարո — սութիւնները, երբ խուժդին ժողովր — դից նորա վերջին ուժերը, երբ «Թալշաբաշներ»ը շնորհիւ ամէն ինչ դատարկուեց Հայաստանից եւ գնաց Մոսկուա իբրեւ «եղբայրական նուէր բնկեր Լէնինին», երբ սոսկալի կեր — պարանք սաացաւ Հայաստանի մէջ սովը, երբ Հայաստանի բնակիչներից ով որ կարող էր փախչում իր երկրից. Այստ բանտերն ու աքսորները.

Մի դուցէ Հայաստանի բոլշեւիկնե — րը կ'ուզէին մոռանալ եւ սեւ գիծ քա— շել այդ սոսկալի տարիների վրայ. այստեղ է ասուած.— «Ստի՛ր, բայց չափը ճանաչիր»։

Ցամենայն դէպս, որքան էլ զանա — զան Կորկոտեաններ ուզենան աղաւա— ղել թւերը, պարզ է որ 1919 թւին, այսինքն Հայաստանի հանրապետու — թեան օրով Հայաստանի բնակիչները 960 000 էին եւ բոլշեւիկների տիրա — պետութեան երկու տարուան ընթաց— քին ոչ միայն բնակչութեան աճումը ընկաւ, այլ եւ մօտ մէկ հինգերորդ պակասեց։

Ռ. ՍԵՒԵԱՆ

ԱՆԲԱՂՁԱԼԻՆԵՐՈՒ ՎՏԱՐՈՒՄԸ

(Բ. եւ վերջին մաս)

Տոքթ. Ռընէ Մարսիալ, շարունա— կելով ներկայացնել այն թշուառները, որոնք անբաղձալի դարձած են վար — չական անիշխանութեան մը պատճա— ռով, կուտայ քանի մը պատմութիւն եւս (Ա. մասը տեսնել «Յառաջ» 22 մարտ).—

1.— Խ. ֆրանսացի աղջիկ մը, ա — մուսնացած Ռուսի մը հետ։ Ֆրանսա վերադարձած 1927ին իր զաւկին հետ, Մոսկուայի ֆրանսական դեսպանին կողմէ տրուած անցագրով եւ աղջիկի իր անունով։ Իր զաւակը, 13 տարե — կան, անցագրին մէջ արձանագրուած էր առանց հօր անունի։

Փարիզ հասած օրը կը դիմէ ոստի— կանական վերատեսուչին, ուզելով հասկնալ թէ պարտաւո՞ր է օտարա — կաններու նման, ինքնութեան թուղթ առնելու։ Ոչ կը պատասխանուի ի — րեն։ 1934ին ինքնութեան թուղթ կը պահանջեն, միաժամանակ 365 ֆրանք տուգանք իրեն համար եւ 285 ֆրանք զաւկին համար, ինքնութեան թուղթ չունենալնուն պատճառով։ Տուգանքը չի կրնար վճարել պահանջուած օրը եւ վտարման հրաման կը ստանայ ան— միջապէս, թէեւ խնդրը ... 200 ֆրանք վճարած էր ոստիկանա — կան վերատեսչութեան։

Վտարման հրամանը կը մնայ ի զօ— րու, հակառակ կատարուած քննու — թեան։

2.—Խ. ռուս գաղթական մը, հայր 9 զաւակներու։ Ֆրանսա մտած, իր ընտանիքով, 1923ին։ Աշխատած իր — րեւ շրջուն վաճառորդ։ Ընտանիքը քեմխագործութեան (maroquinerie) արհեստանոց մը կը բանեցնէր։

Այս ընտանիքը ճանչցուած էր իր — րեւ պարկեշտ եւ աշխատասէր, սա — կայն ծանր կացութեան մը կը մատ — նուի, որովհետեւ բազմաթիւ զաւակ— ներ ունէին, մեծ մասը տակաւին մա— նուկ։ Երեքը ծնած են Ֆրանսայի մէջ եւ արձանագրուած իբրեւ ֆրանսացի։ Աղջիկներ ֆրանսական բանակի մէջ մտած

Ընտանիքին մեծն ու կինը վտարման հրաման կը ստանան յանկարծ, ա — ռանց գիտնալու թէ ինչո՛ւ։ Այսպէսով մանուկները կը մնան հաւաքականու— թեան բեռ։

3.— Խ. ռուս գաղթական կին մը, ամուսնացած ինքնաշարժի մեքենա — վարի մը հետ։ Ամուսինը, ինքնաշար— ժի արկածով մը վիրաւորուած, կը մեռնի երկար ատեն անկողին մնալէ վերջ եւ հայցելով իրենց տնտեսած ամբողջ խնայողութիւնը։

Այրին, այս կացութեան մէջ, ապ — րուստի համար աշխատելու զատա — պարտուած, կը խնդրէ աշխատանքի արտօնութիւն։ Կը մերժուի եւ վտար— ման հրաման կը ստանայ։

4.— Խ. ռուս գաղթական կին մը, 1933ին վտարման հրաման կը ստա — նայ, որովհետեւ Ֆրանսա եկած էր ա — ռանց վիզայի։ Հազար դժուարու — թիւններով կը յաջողի քանիցս յետա— ձգել տալ վտարման հրամանը, եւ այսպէս մինչեւ 1934 յունուար, չկա— րենալով արտօնութիւն ստանալ ուրիշ երկիր մտնելու։ Հետզհետէ մտային խանգարման նշաններ ցոյց կուտայ։ «Ռուսական թերթ մը 13 նոյեմբեր 1934ին կը գրէր այս կնոջ մասին. Աղքատ որ եւ է միջոցէ զրկուած, Սէն գետը կը նետուի իր 8 ամսու զաւկին հետ»։

Այսպէս, ուրեմն, մինչ կը տրան — ջանք թէ Ֆրանսայի բնակչութիւնը կը նուազի,— երեւոյթ մը որ տեղի կ'ու— նենայ մէկ կողմէ գիւղերու պարպու— մով եւ միւս կողմէ ծնունդներու պա— կասով,— միաժամանակ կը յարձա — կինք օտարականներուն վրայ՝ ար — տաքսելու համար զանոնք, առանց նկատի ունենալու թէ յաճախ անոնք զաւակներ ունին, որոնք իրենց մայ — րենի լեզուն չեն գիտեր, այլ միայն ֆրանսերէն կը խօսին եւ վստահաբար Ֆրանսացի պիտի դառնան՝ եթէ թոյլ տանք որ մրցին Ֆրանսան։

Այս անտրամաբանական եւ բար — բարոս վարմունքը կը յատկանշէ թէ բացարձակապէս չունինք ներգաղթի քաղաքականութիւն։

Սակայն կարծես բաւական չըլլար վտարել զանոնք։ Ոմանք կը խորհին աքսորել ոճրագործներու նման։ Ահա թէ ինչ կը գրէ Թան 6 յունուար 1935 թուականով —

Կառավարութիւնը արդար իրա — ւամբ կը հանէ վտարման հարցը ան — բաղձալի օտարականներուն, որոնք Ֆրանսա կը բնակին։ Պ. Մարսէլ Ռէ— նիէ, ներքին նախարարը, կ'ուսումնա— սիրէ այն դժուարութիւնները, զորս կը ներկայացնեն այդ օտարականնե — րուն վրայ կատարուելիք հսկողու — թիւնն ու հակակշիռը, ու եւ մը կը փնտռէ՝ օրինական ճամբով հաւաքե— լու այդ վտանգաւոր մարդիկը եւ աք— սորելու կղզի մը կամ գաղութ մը, ուր անոնք, իրենց ապրուստը շահե — լու համար, պիտի կապուին զանա — զան աշխատանքներու։

Ու պէտք չէ զարմանալ, եթէ Մ. Նահանգներու մէջ 35 օրաթերթեր, արտատպելով այդ լուրը, կը գրէին.—

Ներկայիս, Ֆրանսայի մէջ, ռուս գաղթականները մատնուած են կրկ — նակ դժուարութիւններու։ Հազարա — ւորներ կան, որ աշխատաւորի պաշ — տօնական արտօնութիւնը ունենալով հանդերձ, անգործ կը մնան, եւ փը — րանսական կառավարութիւնը կ'աշ — խատի արգիլել կրնայ իր օժիտը ազատել այս օտար աշխատաւորներէն՝ երկրէն հեռացնելով զանոնք, տեսնելով որ գործազրկութիւնը կը ծաւալի փրան— սացի բանուորներուն միջեւ։ Ու կը վտարին օտարականները իբրեւ հետե— ւանք անոնց զործած ոճիրներուն, կամ որովհետեւ չեն վճարած ինքնութեան թուղթերու տուրքը կամ դատարկա — պորտութեան մէջ բռնուած են։

Նուկոսլավիայ բազաւորին սպանու— թենէն ի վեր, օտարականներու հա — ւաքական խուզարկութեան պարա — գային, կը ձերբակալուին ռուս ան — գործները պարզապէս որովհետեւ գի— շերած են նստարաններու վրայ կամ իրենց գրպանին մէջ չեն ունեցած 5 ֆրանքը, որ պայման է՝ դատարկա — պորտ չհամարուելու համար։

Վերջին ամիսներու ընթացքին, հա— րիւրներով գաղթականներ վտարուե — ցան Ֆրանսայէն։ Անոնք կը քշեն դէպի սահմանակից երկիրները, սովորաբար Պելճիքա, որ կը մերժէ ընդունիլ զա — նոնք, այնպէս որ վտարեալները կը վերադառնան Ֆրանսա, ուր, ներկա— յիս, նոր օրինագիծ մը կը նախատեսէ երեք անգամ Ֆրանսայէն վտարուե — լով հանդերձ վերադարձող օտարա — կանները աքսորել Կուանա, Ստանան— յին սարսափելի կղզին, ուր կը փոխա— դրուին արդէն Ֆրանսայի անյայս ոճ— րագործները։

Թուանյաւ նոր « ջոկատ » մը եւս, մեծամասնութիւնը խափախ սպաներ, Կրուա նաւով, Հավրի վրայով, վեր — ջերս դրկուեցաւ Փարակուէ։ Անկէ ա— ռաջ դրկուած էին 9 ուրիշ կարաւան — ներ, առաջինը մէկ տարի առաջ։

Ամէն մարդ իրաւունք ունի աշխա— տանքի, ինչ ալ ըլլայ իր ազգութիւ — նը։ Մարդուն խիղճն ու հոգին կ'ընդ— վզին խորհելով որ զրամատիրութիւ— նը, հարինքի պէս քամելէ վերջ աշ — խատաւորը, կ'ուզէր նետելու ձեւով կը նետէ դուրս՝ երբ այլեւս պէտք չունի անոր, առանց խղճալու ոչ աշխատա— ւորին, ոչ ալ անոր ընտանիքին վրայ։ Ամէն պարկեշտ մարդ,— այս բառին բուն իսկ միտ. ըմբռնումով,— զայրոյթի կը մատնուի անպայման այս երեւոյթին առջեւ։

Մի՞թէ կարելի չէ գտնել ուրիշ դար— ման մը քան վտարել, կառապարտել, աքսորել, արտաքսել։ Մենք կրնանք յիշեցնել մեր նախարարներուն, իբր թէ պատասխանատու, թէ Ֆրանսա — յէն քանի մը ժամ հեռու գոյութիւն ունի ամբողջ հիւս. Ափրիկէ մը, բը — նակչութիւնը շատ նօսր իր տարածու— թեան հետ համեմատած։ Գոյութիւն ունի նաեւ գաղթային հսկայ աշխարհ մը, որուն մասին շատ կը խօսինքբայց շատ քիչ բան կ'ընենք. Մատակաս — քար, Նոր — Գալետոնիա, որոնց աշ — խարհական կլիման թոյլատու է եւրոպա— ցիներու բնակութեան։ Ի՞նչ կը մը— տածէ Գաղթային Կայսրութեան հրա— մանատար խորհրդաժողովը։ Ապահով վարար միայն պարտնայք շահագէտ — ներու շահերուն մասին։ Ի՞նչ է քաղա— քականութիւնը սա փոքրիկ խանութ— պաններուն, սա կարճատես մարդոց, որոնց ամբողջ կայսրութիւն մը տուին Ֆէտէրպներ, Լարժօները, Սավօր — նեան տը Պրացցաները, Ռիոլիէրները, տը Ֆուքօները, Կալիէնինները, Լիօթէ— ները եւ բոլոր իրենց քաջ աշխատան — ները եւ հետեւորդները։ Եւ այդ մար— դիկը չեն գիտեր թէ ի՛նչ ըրեն իրենց տրուած այդ կայսրութիւնը։

Ի՞նչ են սա քաղքենիները, որոնք կ'ողբան միապետութիւնը, բայց չեն իսկ գիտեր թէ Շարլըմանը, Կարօ— լոս է., Հանրի Դ., Ռիշլիէօ, Քոլպէր ժողովուրդ լեցուցին Ֆրանսայի մէջ, ուրիշներ՝ Գանատայի մէջ, տալով հող, դրամ, իրաւունքներ, ազնուա— պետական տիտղոսներ եւ աշխատանք անոնց, որոնք հողը հերկելու չափ քաջ պիտի զգային իրենք զիրենք։

Շարլըմանը կը պաշտպանէ Պիրէնեան իր սահմանները եւ հերկել կու — տայ հողը Սպանիացիներուն՝ անոնց պարգեւելով զայն։ Փոխարէն, Սպա— նիացիներէն կը պահանջէ միայն լաւ զօրակոչը երբ հարկ ըլլայ՝ կռուելու համար Իսլամներուն դէմ, որոնք կը սպառնային իր սահմաններուն։ Իսկ խաղաղութեան ժամանակ, մշակել հողերը։ Սակայն հողն ու իր բոլոր արտադրութիւնները կը պատկանէին այդ Սպանիացիներուն։

Շարլ Է. Պէրրիի մէջ կը հաստատէ Սկովտիացիներ իբրեւ վարձատրու — թիւն անոնց կատարած զինուորական ծառայութեան։ Կ'արտօնէ հերկել հո— ղը, տէր դառնալ հողին, զոր կը մը— շակեն, նոյն իսկ անոնց կուտայ մաս— նաւոր իրաւական պատուութիւն։

Հանրի Դ. Հոլանտացիներ կը բերէ Ֆրանսա, ցամքեցնելու համար ճա — հիճները։ Անոնք որ կուգան եւ 5 տարի կ'աշխատին ճահիճներու չորացման մէջ, տեղացի կը դառնան, կը ստա — նան այն բոլոր իրաւունքները, զորս ունին թագաւորին հպատակները, իբ— րեւ վաճառական կամ հողագործ, նոյն իսկ նոր ազնուական կը հաս — տատուին երկրին մէջ։

Ռիշլիէօ եւ Քոլպէր ժողովուրդ լե— ցուցին Գանատայի մէջ հող տալով Նորմանտացի, Պրըթօն կամ Փուաթու— ցի գաղթականներուն, զորս Ֆրանսա— յէն կը ղրկէին Գանատա, ինչպէս եւ հողային առաւելութիւններ տալով արձակուած նախկին զինուորներուն, որ կ'ուզէին հոն հաստատուիլ, օժիտ տալով այն Ֆրանսացի աղջիկներուն, որոնք կ'ուզէին ամուսնանալ Գանա — տայի մէջ։

Սակայն 1935ի մեր քաղքենիները անկարող են հասկնալու նման յնոր — հարաշխութիւն մը. Որովհետեւ քա— ղաքականութիւն մըն է որուն ամփոփ ուշ կը գանձուի։ Տարին 5 առ հարիւր չի բերեր իրենց, այլ բարգաւաճ գաղ— թային կայսրութիւն մը 5 տարուան մէջ, թերեւս աւելի կանուխ Ֆրան — սական նոր ցեղ մը պիտի կազմուէր, որ մայր երկրին պիտի վերադար — ձնէր, ֆիզիքական եւ բարոյական ու— ժով, ինչ որ մենք տուինք իրեն նիւ— թական հարստութիւնով։

Միեւնոյն ատեն սփոփանք մը, իր— րախոյս մը պիտի ըլլար այսպէս շար— ժելով, բարոյական տեսակէտով, ապ— րուստ հայթայթելով բազմաթիւ ըն— տանիքներու, որոնք մեզի նուիրեցին իրենց կեանքին մէկ քանի տարիները, եւ այդ է միայն որ կ'ուզեն չարու — նակել։

Անիշխանական վտարումները, զորս կը կատարենք, սխալ մը աւելի բան մըն են, ոճիր մը նոյնիսկ, եւ վտանգ մը որ գլխաւորաբար կը կազմեն հա— կաֆրանսական քաղաքականութիւն մը ։

ԵՐԱԺՇՏԱԿԱՆ

Ֆ. Ազազարեանի նուագահանդէսը

Erardի դասական սրահը՝ ուր կար — ծես անհետացած մեծ վարպետներու հոգիները կը հակեն, խուռն ու զա — ուած ֆրանսացի հասարակութիւն մը, որոնց մէջ, առաջին շարքին վրայ, բոլորին ուշադրութիւն կը գրաւէին կաթող. նուիրակ Գարեգին արք.— Հայ արուեստին եւ արուեստագէտին բարեկամը — եւ քանի մը հայ դէմ — քեր միայն

Հայ մեծ արուեստագէտին հիացող— ները վստահ են՝ ամէն տարի, անոր անսայթաք ճպոտին տակ լսել մշտա — նորոգ յայտագիր մը պարփակած ա — մէնէն դժուար եւ արուեստին կատար— ները հանող գործերը՝ ինչպէս մարտ 20ի գիշերուան յայտագրին պսակը՝ Սէզար Ֆրանքի sonateը։

Երկխօսած լուսեան մը մէջ ունկն— դրուեցաւ Թարթինի concerto en ré mineurի allegroն՝ տրամանայլ ու երփնե— րանգ, graveը՝ հոգեխառն, եւ prestoն՝ զուարթ ու առատառուն, մանկական կենսախինդ շուրջպարի մը հրապոյ — րով։

Gluckի mélodieն փոքրաքար մըն է, պղուեստագէտի մը զգայնութեան եւ ըմբռնումին տեսակէտէն

Ազազարեանի խաղը հոն հասաւ նր— բութիւններու եթերային սահմանն— ներուն։

Պատուախնդրանու կտոր մը նաեւ Pugnaniի Tempo di minuettoն որուն դժուարին նախադասութիւնները հա— մարձակ ու ճկուն ճպոտի մը տակ՝ տիրական ուժով զրաւեցին ունկնդիր— ները, երկարատեւ ծափերու արժա — նանալով.

Երաժշտական գոհար մըն է Coupe — rinի Les chérubinsը, որուն երազանքը — ձայնարգելով (sourdine) չեչտուած — անթերի վերարտադրելու արժանի— քը ունի Ազազարեան։

Leclairի Gavotteը եւ Պէթհովէնի contredanseը — երկու գեղօններ — փայլուն կատարումով մը փակեցին ունկնդրութեան առաջին մասը։

Երկար ծափողջոյններէ յետոյ մի — այն երիտասարդ արուեստագէտը կը— ցաւ սկսիլ պելժ մեծ վարպետին — Սէզար Ֆրանքի հոյակապ ու պսակու — ցիչ գործը — Sonate en la majeur — չորս մասէ կազմուած։

Վարպետին այդ գործը հասկնալու համար պէտք է ծանօթ ըլլալ իր տա — ռապալից կեանքին զրուագներուն։ Մեծ համեստ մը եւ մեծ բարի մը ե— ղած է Ֆրանք։ Եթէ իր գործին մէջ տանջուած հոգիի մը մրմունջներուն քով յանկարծ կը բարձրանան ընդվը— զումի մը նօթերը, բայց անոնք չուտ կը մարին բարի եւ հեզ ներդաշնակու— թիւններուն մէջ, մատնելով համբե— րատար ու գիրապանցօրէն ազնուական հոգիի մը առաքինութիւնները, որոնք իսկական արուեստագէտին ննջարա — գրին անբաժան մասը կը կազմեն; Ա— ռանց անոնց՝ արուեստագէտ կոչու— մին անարժան՝ արհեստաւորներ մի — այն կրնան ըլլալ։

Մոայլ ու թախծոտ կխաձայներու հիւսուածքով մը կը սկսի իր «սօնա՛ — թ»ը լէյթ—մօթիվի մը ձեւով կրկնուե— լով՝ տառապանքի հեկեկանքներու նման, ստեղծելով ողբերգական մթ — նոլորտ մը։

Ազազարեանի հմայիչ ճպոտին տակ այժմ տանջուող հոգի մը կը զալար— ուի ալէկոծյին մէջ, պահ մը — ցաւի պոռթկումի մը մէջ — հասնելով ար— տայայտութեան գերագոյն սահմա — նին եւ նուաղելով հեզհետէ՝ պահելով մելամաղձոտ ու դառն նկարագիրը՝ կրծող կսկիծի մը զգայնութեամբ..

Հետեւող recitativoն զուգէ կատրին ամենատպաւորիչ մասը կը կազմէ հոգեխռով նախադասութիւններով ու չեչտուած դաշնակին հետ ընդ հատ ձայնակցութեամբ։ Թախիծը երբեմն կը պատռի յանկարծ ցաւալին ճեղքե— րով, փաթթուած դաշնակին այժմ ա— րտասցող բողոքներուն։

Պահ մը տառապանքէն ձերբազատ — ուած՝ հրապուրիչ ու սիրուն մօթիֆ մը կը սաւառնի վերջաւորութեան մէջ, հասնելով ուժեղ ու չքեղ համադրու— թիւններու, լաւատես չեչտերով, թէ— եւ երբեմն տառապանքի նօթեր՝ կըկին կը վերադառնան, չզոցուած վէրքի մը կսկիծը զնելով ներդաշնակութիւն— ներուն մէջ։

Հսկայ ողբերգութիւն մըն է Ֆրան— քի «սօնաթ»ը, որուն վերարտադրե — լու կարողութիւնը կը պահանջէ բա — ցառիկ տաղանդ եւ իսկական վիրթու— օզի մը մեքենականութիւնը։

Ազազարեան այդ կտորով կը կանգ— նէր նուիրագործուած տաղանդով յայտնի քանի մը մեծ վարպետներու շարքին՝ որոնց միայն կը ներուի մօ— տենալ կէս ժամ տեւող այդ երաժշ — տական հսկայ եւ ամպածրար կաթո — ղին։

Վերջին բաժնին մէջ բուռն կերպով ծափահարուեցաւ նաեւ Մէնտէլսոնի Berceuseը ուր նուրբ ձայներու դժուա— րին խաղեր, ջինջ ու վճիտ, կ'արտա — ցոլացնէին երիտասարդ վարպետին անսայթաք տիրականութիւնը, ինչ — պէս նաեւ Ալպէնիզի զմայլելի «Թան— կօ»ին մէջ, ուր ճկուն խաղ մը իր հը— րապոյրը կը միախառնէր արեւոտ ու գունագեղ ներդաշնակութիւններուն.

Հասարակութեան կրկնակ պահանջ— ներուն վրայ Ազազարեան ստիպուե — ցաւ նուագել Կրէչանինովի Berceuseը գարնանային գիշերուան մը շղարշա — պատ հրապոյրով, եւ իր հեղինակած «Օրօր»ը որուն մէջ գծագած է գնել

հարազատ ու հայրենի նօթերու ամփոփ համադրութիւն մը՝ որ ան մասնաւորապէս յուզիչ կը դառնայ Հայու ականջին։

Ազաւաքեանին կ'ընկերանար յայտնի դաշնակահարուհի Օր. Ida Perin, քանի պատկառելի միջազգային մրցումներու եւ բացառիկ զգայնութեամբ եւ ճաշակով օժտուած արուեստագիտուհի մը.

Բեմի ետեւը մեր տաղանդաւոր արուեստագէտը շնորհաւորելով ողջագուրողներէն առաջինը եղաւ կաթող. նուիրակ Գարեգին արք., որ խանդավառուած էր անոր արուեստէն։ Քան մը յետոյ Նուիրակը իր շնորհակալութիւնը կը յայտնէր նաեւ Ազաւաքեանի հռչակաւոր ուսուցչին, Գ. Հայոթին, չմոռնալով թէ շնորհապարտ ենք իրեն՝ պատրաստած ըլլալուն համար հպարտացնող արուեստագէտ մը։

Ֆրանսացի հիացողներու եւ շնորհաւորողներու շարանը տեւեց երկար, ներկայ փոքրաթիւ Հայերուն պատճառելով արդարացի սփոփանք մը՝ մոռնալու մոլորուած Ֆրանսացիի մը բաղդանքները։

ՀՐ. ԱԼԵԱՆԱՔ

ԳԱՂՈՒԹԷ ԳԱՂՈՒԹ

ԼՈՒՐԵՐ ՊԵՐԼԻՆԷՆ ԵՒ ՀԱՄՊՈՒՐԿԷՆ

ՊԵՐԼԻՆ, 2 մարտ.— Պերլինի «Հայ Երիտասարդ» Միութիւնը Վարդանանց յիշատակին նուիրուած հրապարակային բանախօսութիւն մը տուաւ, իբրեւ բանախօս ունենալով Գրիգոր Ծ. Վրդ. Շահլամեանը։ Նոյն առթիւ Համպուրկի գաղութը գեղեցիկ հանդէս մը սարքած էր, խմբական երգերով եւ արտասանութիւններով, բոլորն ալ հայերէն։ Խօսած են Գր. Ծ. վրդ. Շահլամեան, Գ. Տիրիթեան եւ Գ. Գասմաճեան։ Ներկայ եղած է գրեթէ ամբողջ գաղութը եւ Պերլինի գաղութէն պատուիրակութիւն մը յատուկ ինքնաշարժով։ Այս առթիւ կարդացուած է նաեւ Պերլինի «Հայ Երիտասարդ» Միութեան կողմէ ստացուած խրախուսիչ ողջոյնի գիր մը։ Հանդէսի կազմակերպութեան մէջ մեծ բաժին ունեցած է Գ. Հայկ Թիւրքեան։

ՕՐԻՆԱԿԵԼԻ ՀԱՍՏԱՏՈՒԹԻՒՆ ՄԸ

ՍՕՖԻԱ, 20 մարտ (Յառաջ).— Ծանօթ է որ Սոֆիայի մէջ գոյութիւն ունի «Թրակիա» հայկական համագործակցական դրամատուն մը, մարտ 17ին տեղի ունեցաւ սոյն հաստատութեան Դ. տարեկան ընդհ. ժողովը։ Այս առթիւ կ'ուզեմ կարգ մը թիւեր տալ որոնք պերճախօսութեամբ կը պարզեն թէ գաղութներու մէջ համագործակցականօրէն որքան մեծ ու արդիւնաւոր գործեր կրնանք կատարել, եթէ լրջօրէն վարկ տանք այդ շարժման։

Այսպէս, համաձայն տեղեկագրին, դրամատունը շուրջ 10 միլիոն լէվայի փոխատուութիւններ ըրած է։ Իր բաժնետիրական դրամագլուխը, որ անցեալ տարի 751.470 լէվա էր, այս տարի բարձրացած է 971.400 լէվայի։ Պահ ձգուած գումարները հասած են 4.517.060 լէվայի, մինչ անցեալ տարի 2.957.152 լէվա էր։ Իսկ պայմանաժամով ի պահ ձգուած գումարները հասած են 252.245 լէվայի.

Դրամատան գոյութիւնը անուղղակի ազդակ մը եղած է նաեւ որ շատ մը հայրենակիցներ խնայեն գումարներ։ Այսպէս, Հայերու կողմէ դրամատունը ձգուած է իբրեւ խնայողական գումար 1.246.907 լէվա (անցեալ տարի 652.346 լէվա)։ Դրամատան տարեկան ընդհանուր շրջանառութիւնը հասած է 42.673.570 լէվայի։ Դրամատունը իր վարչական ծախսերէն զատ, 80.000 լէվա տոկոս վճարած է իր քով ձգուած դրամներուն։ Մէկ տարուան մէջ ան ձեռք ձգած է 925.305 լէվայի շահ մը։ Անդամներու թիւը որ 333 էր, հասած է 400ի։ Դրամատունը գործի սկսած է 2.800 լէվայով ... Ունի իր թերթը։ Նոր վարչութեան անդամ ընտրուած է նաեւ փրոֆ. Վ. Տոտոմեանց։ Տնօրէնն է Գ. Ա. Հալըճեանը։

«ԿՈՄԻՏԱՍ» ԵՐԳՉԱԽՈՒՄԲԸ ՊՈՒՔՐԷՇԻ ՌԱՏԻՕ-ԿԱՅԱՆԷՆ

Պուքրէշէն կը գրեն մեզի.— «Կոմիտաս» երաժշտական Միութեան երգչախումբը ապրիլ 8, երկուշաբթի գիշեր, ժամը 9ին (Փարիզի ժամով 8ին) Պուքրէշի ռատիօ-կայանէն պիտի տայ համերգ մը՝ հետեւեալ յայտագրով.—

1. Ով մեծասքանչ դու լեզու (Կոմիտաս)
2. Ցամենայնի եւ Սուրբ սուրբ (Եկմալեան)
3. Սիրոյ եւ պարի երգեր (Կոմիտաս)
   - Ա. Նար ջան արի
   - Բ. Էսօր ուրբաթ է պաս է / Ջուր կուգայ վերին սարէն
   - Գ. Ինչու թինգէօլը մտար
   - Դ. Երեւան բաղ եմ արել / Արեւր կայնէ կէսօր
   - Ե. Էս գիշեր լուսնակ գիշեր / Առնեմ երթամ իմ եարը
4. Հոռովել (Կոմիտաս)
5. Գութաներգ (Կոմիտաս)
6. Անձրեւ եկաւ եւ Հօյ Նազան (Կոմիտաս)

ՌՈՒՄԱՆԻՈՅ ՄԷՋ ԱԼ ՍԵՂՄՈՒՄՆԵՐ

«Արազ» կը գրէ.— Ռումանահայ Միութեան նախագահ Գ. Արիս Ֆէջեճեան, ընկերակցութեամբ փոխ-նախագահ Գ. Ա. Մելիտոնի, դիմած կառավարութեան ներքին փոխ-նախարար Գ. Թիթիանուի եւ ներկայացուց գրաւոր յիշատակագիր մը, ուր պարզելէ յետոյ իրանահպատակ կարգ մը Հայերու պարագան՝ Ռումանահայ Միութիւնը կը խնդրէ կառավարութենէն անոնց հանդէպ ունենալ այն միեւնոյն բարեացակամ վերաբերումը, ինչ որ ունի Նանսէնեան անցագիրը կրողներու հանդէպ, յայտնելով թէ հայ ժողովուրդին ենթարկուած անողորմ ճակատագրին հետեւանքով է որ այդ Հայերը այժմ ի ձեռին ունին իրանեան անցագիրներ։ Փոխ-նախարարը խոստացաւ բարեացակամութեամբ քննել պարագան։

Գ. Արիս Ֆէջեճեան, յանուն Ռումանահայ Միութեան ներկայացաւ նաեւ աշխատանքի նախարարութեան ընդհ. քարտուղար Գ. Կէորկիէի, որուն ներկայացուց ուրիշ յիշատակագիր մը, ուր կառավարութեան բարեացակամ ուշադրութեան կը յանձնէ, թէ առեւտրական եւ ճարտարարուեստական հաստատութեանց պարտադրուած 20 առ 100 ազգի պարագան կոչուած է դժուարութեան մատնել Նանսէնեան անցագիրը կրող Հայերը եւս։

Արդարեւ մինչեւ յիշեալ հաստատութեանց կը պարտադրուի 20 առ հարիւր համեմատութեամբ միայն օտար աշխատցնել, «օտար» բառին սահմանին մէջ կը մտցուին Նանսէնեան անցագիրը կրող Հայերն ալ, որոնք ինքնին որ եւ է օտար պետութեան հպատակ չեն այս պահուս, այլ կը գտնուին ռումէն պետութեան անուակ մը պաշտպանութեան տակ։ Այս կերպով շատ մը Հայեր, որոնք իբր պաշտօնեայ կամ աշխատաւոր կը ծառայեն ազգայիններու մօտ, սպառնուած են ճամբուելու։

Գ. ընդհ. քարտուղարը խոստացաւ պարագան ուսումնասիրել կարելի բարեացակամութեամբ։

ԹՈՒՐՔԻԱ

ԻՆՉ ԿԸ ԽՈՐՀԻՆ ԹՐԱԿԻՈՅ ՄԱՍԻՆ

«Տէյլի Մէյլ»ի մասնաւոր թղթակիցը, Պոլսոյ մէջ ունեցած է տեսակցութիւն մը ականաւոր Թուրքի մը հետ, որ կարեւոր պաշտօն մը կը վարէ եւ հետեւեալ յայտարարութիւնն ըրած է.

— Թրակիոյ մէջ յունական յեղափոխութեան անյաջողութիւնը ջերմօրէն շնորհաւորելի է։ Նոյնը նաեւ Պուլկարիոյ իմաստուն եւ խաղաղասէր ընթացքը՝ առեղծուած կացութեան մէջ։ Այժմ, Եւրոպայի մէջ Թուրքիոյ միակ շահը կեդրոնացած է Թրակիոյ փոքրիկ մասին վրայ,— Էտիրնէի եւ Պոլսոյ միջեւ։ Գ. Աթաթիւրք, իր հետ ունենալով ամբողջ Թուրք ազգը, եւրոպական հին առահմաններուն յատուկ բոլոր յուսախաբութիւններն լքած է ու պարզապէս կը ցանկայ Պոլիսն ու Թրքական Թրակիան դարձնել հանգիստ դուռ մը՝ Թրքական Անատոլուին համար։ Ահա այս է պատճառը որ Թուրքիան մէկն է պալքանեան ուխտի ամէնէն հաւատարիմ եւ ամէնէն զօրաւոր կողմնակիցներէն։ Այդ ուխտին միակ թերին Պուլկարիոյ չստորագրելն է։ Այժմ Թուրքիա ոչ մէկ թշնամի կը տեսնէ Եւրոպայի մէջ։ Առաջ ան որոշ վախեր ունէր Իտալիայէն, բայց այդ վախը անհետացած է Հռոմի ուխտէն ասդին։ Տկարացած է նաեւ Սոֆիայէն եկած վախը՝ այն օրէն ասդին, երբ, Պուլկարիոյ մէջ, կառավարական փոփոխումը «ղեկավարուած քաղաքականութեան» դրութիւն մը հաստատեց։ Թուրքիա կը խորհի թէ՝ շատ դիւրին է հասկնալ այն երկիրներուն հետ, որոնք «Ղեկավարուած քաղաքականութիւն» ունին, որովհետեւ ճիշդ այդպէս է եւ իր կառավարութիւնը Էնկիւրիի մէջ։ Անիկա դիկտատուրա չէ, որովհետեւ Քեմալ Աթաթիւրք կը կառավարէ ազգին կամքով։ Այս պարագան կը դիւրացնէ համաձայնութիւնը՝ Թուրքիոյ եւ խորհրդային կառավարութեան միջեւ, քանի որ, Թուրքիա, խորհր. Ռուսիոյ նման, կը խօսի մէկ խելքով քաղաքական հարցերու մասին։ Անոնք համաձայն են Տարտանէլի հարցի մասին։ Թուրքիա կ'ուզէ բաւարար պահակազօրք ունենալ Տարտանէլի համար, բակելով թէ՝ Ազգերու Դաշնակցութեան կառավար երաշխիքը, որ հիմնուած է զինաթափութեան վրայ, այժմ դատարկ կը թուի։ Քէմալական քաղաքականութեան հիմը խաղաղութեան պահպանումն է, որովհետեւ կարենալ իր բարեկեցութիւնը վերստանալ եւ բնակչութիւն տեղաւորել Թրակիոյ մէջ, որ կը նկատուի Թուրք հանրապետութեան ամար վայրը։ Ինչ կը վերաբերի բնակչութեան հաստատումին, մենք կը յուսանք շուրջ երկու միլիոն Թուրք գիւղացիներ բերել՝ զանազան պալքանեան երկիրներէ, շինելով տիպար գիւղեր Թրակիոյ հողին վրայ, որ անմարդաբնակ դարձած ու ամայացած է իրար յաջորդող պատերազմներէն։

Թուրքիա մը, որ կը ցանկայ արդիական ազգ մը դառնալ, եւ ոչ թէ միջնադարեան մահմետական կայսրութիւն մը, պէտք չէ պալքանեան Թրակիոյ նկատուի պատերազմի կեդրոն մը, եւ կամ կարծուի թէ պալքանեան հարցերուն չեն տրուիր ամէնախաղաղական լուծումներ։

Այա Սոֆիայի գմբէթը

Հ. Գաբրիէլ Վ. Նահապետեան, աթոռակալ Վիեննայի Մխիթարեան Միաբանութեան եւ անդամ Վիեննայի գիտական կաճառին փետր. 25ին գիտական բանախօսութիւն մը կատարած է Վիեննայի Ateneoի մէջ, նիւթ ունենալով «Ս. Սոֆիայի գմբէթը»։ Այս բանախօսութիւնը հրատարակուած ըլլալով նոյն քաղաքին [illegible] օրաթերթին մէջ, առաջ թարգմանութիւնը.

Հ. Գաբրիէլ Նահապետեանի նիւթն էր.— «Ո՞վ եղած է Պոլսոյ Ս. Սոֆիայի գմբէթին ճարտարապետը»։ Հայաստանի քանի մը հնագոյն եկեղեցիներուն կառուցման արուեստին վրայ ամփոփ նկարագրութիւն մը եւ խօսելով յայտնի ճարտարապետ Թրդատի Յովհաննէս Տերեզիոյ Թիֆլիսեայի հետ ունեցած յարաբերութեան մասին տեղեկութիւն տալէն վերջ, դատախօսը անցաւ ապացուցանելու թէ Հայաստան Բիւզանդիոնէն շատ յառաջ լուծած էր եկեղեցական շինութիւններու մէջ, կեդրոնական համաչափ կերտուածքի խնդիրը։ Նկատի առնելով յատկապէս Պրոկոպիոսի գրածը Ս. Սոֆիան շինողներու մասին, ըսաւ թէ անոնք կը ներկայանան մեզի երեք անձերով. Յուստինիանոս կայսրը, Անթեմիոս Տրալլացին, եւ Իզիդորոս Միլետացին։ Կը պատմէ շինութեան ժամանակ հանդիպած պատահարները եւ ճարտարապետներու կրած տարտամին ու յուսահատութիւնը, երկու մեծ կամարներու ճեղքուածքին պատճառով եւ երբ անոր հետեւանք Յուստինիանոս կայսրը դիմումը ղարման տանելու արկածին. տակաւին կայսեր արձակած հրամանները առաջքը առնելու սպառնացող վտանգին, անոր համար այդ ճարտարապետները ճարտարապետութենէ բան չէին հասկնար, այսինքն անտեղեակ գմբէթը [illegible] հիմերու վրայ կառուցանելու արուեստին, որով բանախօսը կը յայտարարէ որ Սուրբ Սոֆիայի գմբէթին կառուցանողները պէտք է եղած ըլլան այնպիսի ճարտարապետներ, որոնք ճանչնային առանձնական արուեստի մը գլուխ-գործոցները, նման Ս. Էջմիածնի եւ Ս. Հռիփսիմէի եւ Ս. Գայիանէի տաճարներուն։ Ի վերջոյ կ'եզրափակէ ըսելով որ Հայոց եկեղեցիներու քրիստոնէական նոր արուեստը, ոչ միայն ազդեցութիւն կրած չէ բիւզանդականէն, այլ ընդհակառակն անգամ մը եւս հանդէս կուգան հայ քարագործներու արուեստի ինքնատիպ առաւելութիւնները կեդրոնական գմբէթին շինութեանց մէջ եւ այսպէսով կը հաստատուի նաեւ Ս. Էջմիածնի Մայր Տաճարին եւ Ս. Հռիփսիմէի հնութեան արժանաւորութիւնը (Դ. դար)։ Այս արուեստն էր որ յաջողեցաւ նաեւ Բիւզանդիոնի— նոր Հռոմի — մէջ ուրկէ իր կշռուած քայլերը ուղղեց դէպի արեւմուտք եւ վերածնութեան դարուն յաղթանակով մտաւ քաղաքներու մայրն եղող յաւիտենական Հռոմի մէջ։

ՄԱՄՈՒԼ

Հին երգը

«Հայրենիք» հետեւեալ խորհրդածութիւնները կ'ընէ այս խորագրով խմբագրականի մը մէջ (7 մարտ).

— «Հակառակ անոր, որ ասկէ դեռ 10–12 տարի առաջ համայնավարները մեռած յայտարարեցին եւ հանդիսաւորապէս թաղեցին Հ. Յ. Դաշնակցութիւնը, մինչեւ օրս ալ սոսկալի անունը չեն կրնար մոռնալ զայն։ Մինչեւ անգամ խորհրդային իշխանաւորները Հայաստանի մէջ երբեք առիթ չեն փախցներ թոյն ու մուր թափելու Դաշնակցութեան հասցէին, որով շատ քաջաբար կը խոստովանին ակամայ թէ Դաշնակցութիւնը ոչ միայն մեռած եւ թաղուած չէ, այլ, ընդհակառակն, չափազանց կենդանի եւ գործօն ուժ մըն է, որ իրենց հանգիստը կը խռովէ եւ մեծ դառնութիւն կը պատճառէ։

Խորհրդային Հայաստանի «վարչապետ» Սահակ Տէր Գաբրիէլեան իր վերջին ճառին մէջ եւս չէր կրցած մոռացութեան տալ Դաշնակցութիւնը եւ երեք ծանր յանցանքներու մէջ էր մեղադրած զայն։ Ահա այդ մեղադրանքները.—

Ա.— «Դաշնակցականները արտասահմանում շարունակում են մաշել իմպերիալիստական կառավարութիւնների դռների շեմքերը եւ դաւեր լարել մեր իշխանութեան դէմ»։

Բ.— «Դաշնակցականները չեն փախցնում օրեւէ առիթ լծակից դառնալու իմպերիալիզմի ինտերվենցիոնիստական դաւերին»։

Գ.— «Դաշնակցականները աշխատում են վարկաբեկել մեր յաջողութիւնները, ստի ու խաբէութեան միջոցով կասեցնել համակրանքի այն ալիքը, որ աճում է արտասահմանեան պրոլետարիատի եւ հայ աշխատաւորութեան շարքերում»։

Այս բոլոր մեղադրանքներն ալ հարկաւ բացարձակ զրպարտութիւններ են։ Ցերիւրանք է, որ Դաշնակցութիւնը իբր թէ կը մաշէ իմպերիալիստների դռները։ Ցերիւրանք է որ Դաշնակցութիւնը իբր թէ կ'ուզէ օտար պետութեանց զինեալ միջամտութեան լծակից դառնալ։ Ցերիւրանք է վերջապէս, որ Դաշնակցութիւնը իբր թէ կը վարկաբեկէ խորհրդային Հայաստանի «յաջողութիւնները» սուտի կամ խաբէութեան միջոցով։

Գաղտնիք չէ, որ Դաշնակցութիւնը տարիներէ ի վեր ամենավճռական կերպով դէմ է եղած եւ այսօր ալ դէմ է օտար պետութեանց զինեալ միջամտութեան՝ խորհրդային կառավարութիւնը Հայաստանի մէջ տապալելու համար։ Գաղտնիք չէ նոյնպէս, որ տարիներէ ի վեր Դաշնակցութիւնը իր բարոյական եւ ֆիզիքական ամբողջ ուժով աշխատած է յետ կեցնել հայ զանգուածները որ եւ է զինեալ պայքար մղելէ խորհրդային կառավարութեան դէմ։ Եւ այդ ըրած է ու կ'ընէ հարկաւ ոչ թէ անոր համար, որ բարիք մը կը նկատէ խորհրդային իշխանութիւնը Հայաստանի մէջ, այլ անոր համար, որ ոեւէ զինեալ միջամտութիւն կամ ապստամբութիւն ներկայ պայմաններու մէջ կը նկատէ խորհրդային իշխանութենէն ալ աւելի մեծ աղէտ մը Հայաստանի եւ հայ ժողովուրդի համար։

Իսկ զալով խորհր. Հայաստանի «յաջողութիւնները» վարկաբեկելուն, Դաշնակցութիւնը ոչ եւ է հայ կազմակերպութենէ աւելի ուրախ պիտի ըլլար այդ «յաջողութիւններուն» համար եւ ոչ եւ է մէկէն աւելի պիտի ուզէր փառաբանել զանոնք, եթէ միայն իրական ըլլային այդ յաջողութիւնները, եթէ միայն խորհրդային քանդումը խորհրդային շինարարութենէն աւելի մեծ համեմատութիւններ չունենար, եթէ միայն Հայաստանի մէջ բոլշեւիկներու ձեռքով եղած «շինարարութիւնը» հարիւրապատիկ աւելի տկար ու սահմանափակ չըլլար քան այն շինարարութիւնը, զոր հայ աշխատաւորութիւնը եւ ստեղծագործող ժողովուրդը անկասկած պիտի ընէր կամ ըրած ըլլար՝ խորհրդային կաշկանդումներէն ազատ վիճակի մը մէջ»։

ԿԸ ԽՆԴՐՈՒԻ յօդուածագիրներէ եւ թղթակիցներէ իրենց գրութիւնները գրել թուղթին մէկ երեսին վրայ ընթեռնլի եւ մելանով։

«ՅԱՌԱՋ»Ի ՊԱՏՄՈՒԱԾՔՆԵՐԸ

ԵՐԲ ՍՈՎ ԷՐ

(Հատուած)

Կարելի չէ առանց սրտի կսկիծի վերյիշել մեծ մօրս վիճակը։ Մեզ համոզելու անկարող, մեզ զսպելու ուժէն զրկուած, ի՞նչ ընէր, ի՞նչպէս լռեցնէր։

— Ծօ մի՛ ընէք, ծօ մի՛ ընէք, կ'ըսէր ալ հեւասպառ, գետին գլորելու մօտ տագնապով մը։

Բայց ես արդէն հասած էի բարկութեան մը որ անկարելի է տղայական կոչել։ Լմպիկը ձեռքս յառաջացայ. բան չէի տեսներ։

Միայն այդ վայրկեանին, առաջին եւ վերջին անգամ ըլլալով, քոյրս, լալկեաց, ինքն իր վրայ ամփոփուած հեզ աղջիկը, իր բնաւորութեան բոլորովին հակառակ ժեստ մը ունեցաւ։ Անճանաչելի էր։ Կիրի պէս ճերմկած դէմքը աչքիս ցցեց, բռնեց թեւս, քաշեց մէկ կողմ։

— Ե՞տքը, Սուրէն, ետքը ինչ պիտի ըլլայ մեր վիճակը։ Մամային նայէ..

— Ո՛ւր է լակոտը, ըսի դողալով, այլ քիչ մը նահանջելէն։

— Թող ըլլայ, առաջ ուտոր չի մընար երբ որ տանտէրը գայ։ Ու աւելցուց.— Դուրսը, ուրիշին առջեւ առիւծ չես, հոս է որ կրակ կը կտրիս..

Ուժիս հաւասար ուժով մը քրոջս արգելքը չէր որ ինծի վերջնապէս տեղի տալ տուաւ։ Այլ այս կշտամբանքը, վշտագին ծանրութեամբ մը արտասանուած խօսքերը.— «Դուրսը այսպէս չես...»։ Ճշմարտութիւնը դոյլ մը պաղ ջուրի պէս էր՝ մարմնիս վրայ։

Կատուն մէկէն նետեցի զզուանքի շարժումով մը։ Մեծ մայրս գրկեց ներս առնելով եղբայրս, եւ աղջիկը դնելով կատուին դիմաց.

— Ա՛ռ, ա՛ռ, քեզի թող ըլլայ ամէնը։ Մենք պատառ մը բան չենք ուզեր, ամէնը քեզի։ Կե՛ր, կշտացիր ...

Եւ վերադարձաւ խարխափուն քայլերով, փլելու պէս նստաւ տեղը, գրկեց ծունկերը։

Իրեն կը նայէի։ [illegible] կը տեսնէի բանօրէն քանդող զգացումի մը անցքը անոր սրտէն դէպի դէմքը։ Վզին երակներէն մինչեւ ուռած աչքերուն խորշերն ու այտերը կը դողային՝ [illegible], մեծնալէ խուսափելու ճիգով։ Կարուելու ատեն ձգտուած լար մըն էր ալ։ Սարսափելի ինքնազսպում մը։

Յանկարծ բերանը բացաւ ու մոնչիւնի պէս ձայն մը արձակեց՝ անկարող բառ մը արտասանելու։

Մոնչիւն մը որ ապահովաբար մեր վիճակին բողոքն էր, ուղղուած չես գիտեր որո՛ւ։

Արդարեւ, այնքան տառապանքներէ յետոյ, կատուի մը դիմաց [illegible] իր թոռներուն թշնամութիւնն ալ պիտի տեսնէր։

Գլուխը ձգեց կուրծքին, անկէ ծունկին։

Սենեակը ամայացաւ կարծէք. լռութիւն ծնեց։

Քոյրս շարժում մը փորձեց քովը երթալու, բայց երեւի ան ալ ինծի պէս կաշկանդուած էր. մնաց տեղը։

Եղբայրս նախ գոհ իր աւարէն, կատուն սեղմած ձեռքերուն մէջ, այնպիսի դէմք ու գլուխի շարժում մը ըրաւ, որպէս թէ հում-հում ուզէր ուտել։ Բայց չէ, իր նայուածքը [illegible] լեցուած, կորսուած տղու աղերսանք։ Նայուածք մը որ կ'ըսէր — եկէք առէ՛ք, չեմ ուզեր առէ՛ք։ Եւ տեսնելով որ մեզմէ ոչ ոք տեղէն կը շարժի, աւելին, որ կը նայէինք իրեն մեղադրող, զարմացական կերպով նոյնպէս մեծ մօրս մորթուած կենդանիի գլուխը մէջն աւելի վար կը ծռի, չդիմացաւ, ոտքի ելաւ մօտեցաւ անոր, դրաւ կատուն առջեւը եւ խեղճացած.

— Մամա, մամա, ա՛ռ կատուն, առ կատուն, մամա ..

Մեծ մայրս չշարժեցաւ. չէր լսեր կարծէք։ Քաշեց թեւէն, կանչեց.— Ա՛ռ, ա՛ռ բռնէ։

Ի՞նչ տառապանք էր որ կուտակուեր էր հոն, անոր դէմքին վրայ։

Այն տղան որ լաւ տրամադրուած, այսինքն քիչ մը նուազ անօթի օրերուն, հակառակ ալ 7 տարին անցուցած ըլլալուն, ձեռք կ'երկարէր մանկական ձայնով մը ցուցուցած մէկ մատը համբուրել տալու համար։

— Մամա, հեծծեց, մի՛ նայիր այդպէս, ծեծէ՛, ա՛ռ կատուն . .

Մեծ մայրս անկարող խօսելու, վարի շրթունքը դողդղալով, քաշեց տղան իրեն, ու որպէս թէ կուրծքէն դուրս ելած սիրտը տեղը դնել ուզէր, սեղմեց զայն կուրծքին, ուժգնօրէն, ուժգնօրէն ..

Անցան վայրկեաններ, լուռ, անխօս։

Մինչեւ որ երկար, շատ երկար ժամանակէ ի վեր չորցած անոր աչքերը հալեցան ու գրեթէ մեզմէ գաղտնի, միմիայն պզտիկին լսելու չափ ձայնով մը՝

— Ես գիտէի, հավրում, գիտէի որ Թշուառութիւնն է քեզ պէյզուցեր, հօրդ տղան ես նորէն, անառակս, մէկ հատիկս ...

Ցուցամէջն ուռած կոկորդս կը ցաւէր, շատ կը ցաւէր ...

×

Բարեբախտաբար դրացիները կ'ուշանային տուն վերադառնալ։ Այս վերջաւորութիւնը մեծ ալիքի մը պէս սրբած էր մեր դառնութիւններու նաւը։ Մեր ներքին գոհունակութիւնը կ'արտայայտէինք անսովոր շատախօսութեամբ մը։

Մեծ մայրս լաւ օրերուն պէս ուզեց հէքեաթ մը, պատմութիւն մը, բան մը պատմել, բայց մեր անօթութիւնը դարձեալ բոլոր խօսքերը կը բերէր նոյն կէտին վրայ։ Ըսաւ որ կատուին միսը հաւին միսէն աւելի ուժեղ, աւելի համեղ, աւելի սնդարար է։ Թէ մարդիկ կեանքի լայն պայմաններու մէջ կատուի միս չուտելով, երբ ժամանակը գէշ կ'ըլլայ, պարզապէս յիմարութիւն է որ կ'ընէին, անտեղի ամօթխածութիւն մը, եւ աւելցուց ժպտալով.

— Ջէ, ինչպէս պատերազմի ատենն ալ իրենց բռնելիք կողմերը ունէին, եթէ չըլլար, ուրկէ՞ պիտի գիտնայինք սակայն ..

Ես ըսի գիտունի մեծխօսիկութեամբ մը.

— Կեցէ՛ք, անգամ մը ալ աս տեղերէն ազատինք, կատուի միս ծախող խանութ մը պիտի բանամ. Թող հաւ մը նային, անկէ ետքը թէ որ կրնան թող չուտեն, հը՛, մամա ..

— Մատներն ալ հետը կը ծախես։

Եղբայրս թէ՝

— Աս կատուն եթէ ձագ ունի՛, ձագերը ինծի։

— Հա՛, մանչս, հա, ուզածիդ պէս ըրէ.

Իսկ բառերով արտայայտուիլ չկրցող քոյրս կը գործէր։ Ան արդէն միսը քանի մը մասի բաժնած, սանին մէջ տեղաւորած, ջուրը լեցուցած եւ կրակին ալ կը փչէր։ Շատ ծուխ կար։

Կրկին մեծ մայրս [illegible] պատուիրեց որ չըլլայ թէ բերնէն փախցնենք եփելիքին կատու ըլլալը։ Հաւաքեց մուշտակին մէջ աւելորդ մասերը եւ անկիւն մը պահեց։

Կրակը կը վառէր։ Կը մնար միայն համբերութեամբ սպասել։ Նկատեցի որ եղբայրս մարմրող, հատնող աչքերով կը նայէր սանին կողմը.

Ծռեցայ եւ

— Մամա, ըսի, պատառ մը կրակին վրայ եփէ՛ տուր Լեւոնին, ան պզտիկ է, չի դիմանար։

Մեծ մայրս խանդաղատանքով շոյեց գլուխս։ Ինք պիտի ըսէ եղեր, բայց նորէն կուլ մը չրանալու համար լռեր է։

Եղբայրս չէ— մը ըրաւ, ես կրնամ սպասել, ըսաւ, բայց թողուց որ մեծ մայրս գիտցածը ընէ։

Սովին տիրելէն ի վեր մեր թշուառ ընտանիքը երբեք այնքան միացած, այնքան սիրով չէր եղած։

ՓԱՅԼԱԿ ՄԻՔԱՅԵԼԵԱՆ

(Վերջ)

մը տեղի ունեցած է հետեւեալ խնդրին շուրջ.— Ո՞ր հեղինակութեան կը վերաբերի ճշդել թէ Աւստրիոյ ներքին գործերուն միջամտութեան եղած է թէ ոչ։ Ոչ ոք եւ է ճշգրիտ պատասխան չէ տրուած այս հարցին։

3. Վերջապէս, Սըր Ճօն Սայմըն երկարօրէն աշխատած է հասկնալ թէ Գերմանիա ինչո՛ւ բացէ ի բաց կ'ընդդիմանայ արեւելեան դաշինքին։

Այսպէս կամ այնպէս, տպաւորութիւնները շատ խառն են եւ կանխահաս է վճռական եզրակացութիւններ հանել։ Աւելի շատ յուսախաբութիւն կը տիրէ քան յուսադրութիւն։

Ապրիլ 11ի խորհրդաժողովը

Իտալական թերթերը մեծ արժէք չեն տար Պերլինի խօսակցութեանց, եւ աւելի շատ կը ծանրանան Սթրէզայի ժողովին վրայ, որ պիտի գումարուի Ապրիլ 11ին, Իզօլա Պէլլայի մէջ։ Ժամադրավայրը կղզի մը ըլլալով, Անգլիոյ, Ֆրանսայի եւ Իտալիոյ ներկայացուցիչներն ալ բոլորովին պիտի կղզիանան։ Կ'ըսուի թէ ոչ մէկ թղթակից պիտի ընդունուի կղզիին մէջ եւ խորհրդաժողովը պիտի տեւէ մէկուկէս օր։ Մինչեւ ժողովին գումարումը, Անգլիոյ ներկայացուցիչները լրացուցած պիտի ըլլան Պերլինի, Վարշաւայի, Մոսկուայի եւ Փրակայի այցելութիւնները, ծանօթանալով բոլոր տեսակէտներուն։

Այս առթիւ իտալական թերթերը դիտել կու տան թէ Իտալիա եւ Ֆրանսա, իւրաքանչիւրը իր հասկցած եղանակով յայտարարեց իր վճռականութիւնը եւ պայծառամտութիւնը։ Իսկ անգլիական կառավարութիւնը մէջտեղ դրաւ յայտարարութիւն մը որ շփոթութիւն կը պատճառէ իր դիրքին վճռականութեան մասին։ Գերմանիոյ կը մնայ որոշումներ տալ բոլոր հարցերու մասին եւ, իբրեւ մեծ պետութիւն, ստանձնել իր գործերուն ամբողջ պատասխանատուութիւնը։

Միւս կողմէ լուրեր եւ պատրաստութիւններ

Լուրի մը համաձայն, անգլօ-գերմանական խօսակցութեանց առթիւ Հիթլէր բողոքած է իտալական զօրակոչին դէմ, որուն մանրամասնութիւնները հաղորդած էինք երէկ։

⁂ Աւստրիոյ արտաքին նախարարը ճառ մը խօսելով, կրկին պնդեց Աւստրիոյ զինուորական իրաւունքներու հաւասարութեան վրայ։ Յայտարարեց թէ զոհ չպիտի մնայ, մինչեւ որ Աւստրիան ալ չստանայ իրաւունքներու հաւասարութիւն։ «Արդէն ընթացք առած է այդ հաւասարութիւնը եւ գործի պիտի վերածուի շատ մօտ օրէն»։

⁂ Հունգարիոյ վարչապետն ալ ճառ մը խօսեցաւ Փէշթայի մէջ, միեւնոյն հարցի մասին։ Բացատրեց թէ ծանր է միջազգային կացութիւնը, որովհետեւ անոնք որ կ'ուզեն լուծել եւրոպական տագնապը, չեն մօտենար կենսական հարցերուն։ «Ան որ կ'ուզէ իրապէս լուծել եւրոպական տագնապը, պէտք է վերցնէ այն անարդարութիւններն ու նուաստացումները որոնց ենթարկուեցան այսպէս կոչուած պարտեալ պետութիւնները։ Գերմանիա իրաւունքներու հաւասարութիւն պահանջեց, եւ որովհետեւ չտուին, ինքն իր ձեռքով գործադրեց, արժեցնելով իր վեհապետական իրաւունքը։ Հունգարիա չի կրնար միեւնոյն ճամբով հետեւիլ Գերմանիոյ օրինակին, բայց, անդամ ըլլալով Ազգերու Դաշնակցութեան, միեւնոյն պահանջը պիտի դնէ Ազգերու Դաշնակցութեան առջեւ»։

⁂ Անգլիոյ երեսփ. ժողովին մէջ, պատասխանելով երեսփոխանի մը հարցումին, վարչապետ Գ. Մաքտօնըլտ յայտարարեց.

— «Վերսայլի դաշնագիրը չի նախատեսեր դրժում՝ ստորագրողներէն մէկուն կողմէ։ Յարգելի երեսփոխանը ծանր սխալ մը կը գործէ, ենթադրելով թէ գերմանական կառավարութեան կամ ուրիշ որ եւ է կառավարութեան կողմէ միակողմանի արարք մը կրնայ դաշնագրի դրժում համարուիլ բառին ասկյական իմաստով։ Գերմանիոյ Մարտ 16ի որոշումը, որով կը վերահաստատուի պարտաւորիչ զինուորութիւնը եւ գերմանական բանակ մը կը կազմուի, անշուշտ կ'ապացուցանէ թէ գերմանական կառավարութիւնը կը ձգտի չյարգել դաշնագրին կարգ մը զինուորական տրամադրութիւնները։ Բրիտանական կառավարութեան տեսակէտը այս մասին՝ արդէն յայտնուած է բողոքագրով»։

⁂ Պերլինի բրիտանական պատուիրակութեան շրջանակներուն մէջ կը հաստատեն թէ Անգլիոյ ներկայացուցիչներուն նպատակն է ոչ միջամտել, ոչ ալ տեղի տալ, այլ տեղեկութիւններ ստանալ եւ տեղեկութիւններ հաղորդել»։

Ֆրանսա նոր մարտանաւեր կը շինէ

Երկուշաբթի օր երեսփ. ժողովը 125ի դէմ 453 ձայնով քուէարկեց օրինագիծ մը, որ կը տրամադրէ առաջին կարգի զրահաւոր մը շինել այս տարի, ինչպէս եւ երկու թորփիլանաւեր, իսկ 1937 յունուարին ալ՝ երկրորդ զրահաւոր մը։

Նոր զրահաւորները պիտի ունենան 35,000 թոն տարողութիւն, համաձայն Ուաշինկթընի պայմանագրին։ Այս առթիւ երկար ճառ մը խօսեցաւ ծովային նախարարը, պաշտպանելով ծրագիրը։ Շեշտեց թէ անհրաժեշտ է մէկդի նետել 1913ի հինցած մարտանաւերը, այլապէս Ֆրանսական տորմիղը չպիտի կրնայ բաղդատուիլ միւսներուն հետ։ «Ներկայ պարագաներուն մէջ զրկուիլ զրահաւորներէ՝ պիտի նշանակէր սանց հետեւակազօրքի մնալ ցամաքային ճակատամարտի մը մէջ։ Օր մը կարելի կրնայ ըլլալ թեթեւ յածանաւերու եւ թորփիլանաւերու տեղ գործածել օդանաւեր, սակայն առկաւին չկայ միջոց մը որ փոխարինէ առաջին կարգի զրահաւորները եւ սուզանաւերը»։ Նախարարը յայտարարեց թէ Ֆրանսական նաւատորմը 30 առ հարիւր կրճատուած է, բաղդատելով նախապատերազմեան շրջանին հետ, թէ ներկայ տարեշրջանին պիտի պահուին 16,000 ծովային զինուորներ, չորս տարուան համար, թէ եւ մօտաւորապէս 80 առ հարիւրը 628 միլիոն ֆրանք սահմանուած է ռոճիկներու վճարման եւն.։

Քաղաքացիներու պաշտպանութիւնը օդանաւային յարձակումներու դէմ

Երեսփ. ժողովին միեւնոյն նիստին մէջ, 11ի դէմ 453 ձայնով քուէարկուեցաւ ուրիշ օրինագիծ մը, որ միջոցներ կը տրամադրէ քաղաքացիներու «կրաւորական պաշտպանութեան» համար, ընդդէմ օդանաւային եւ կազային յարձակումներու։ Ձախակողմեան տարրերը ուժգնօրէն ընդդիմացան այս ծրագրին, պատերազմի ազդանշան համարելով զայն։

Ցանձնաժողովին տեղեկագիրը պատասխանելով բոլոր քննադատութիւններուն, դիտել տուաւ թէ խորհրդային Ռուսաստանի մէջ գոյութիւն ունի ընդարձակ ընկերակցութիւն մը, որ պարտաւորիչ մարզանքներու կ'ենթարկէ բոլոր քաղաքացիները, օդանաւային յարձակումներու դէմ։ Օրէնքին տրամադրութեամբ, պաշտօններու պիտի ենթարկուին անոնք որ կը խափանեն կրաւորական պաշտպանութիւնը։ Ցանցաւորները նախ 16էն 200 ֆրանք տուգանքի պիտի դատապարտուին, իսկ կրկնութեան պարագային, վեց օրէն մինչեւ վեց ամիս բանտարկութեան։

Ինքնաթիռներու նորոգումը

Աշխատանքի նախարարութիւնը նոր պայմանաժամ տուած է այն օտար բանուորներուն որոնց մականունները կը սկսին F. G. H. տառերով եւ որոնց համար ժամանակ սահմանուած էր մինչեւ 23 մարտ։ Ուրեմն, անպայմանօրէն դիմել ծանօթ հասցէներուն, նոր պայմանաժամը չլրացած։

ԶԱՆԱԶԱՆ ԼՈՒՐԵՐ ՔԱՆԻ ՄԸ ՏՈՂՈՎ

ՆՈՐ ՄԻՋԱԴԷՊ մը ծագած ըլլալով իտալական գաղթավայրի եւ Հապէշիստանի սահմանին վրայ, իտալական կառավարութիւնը բողոքագիր մը ուղղեց Ազգերու Դաշնակցութեան։ Իտալիա կը շարունակէ նոր զինուորներ ղրկել դէպի արեւելեան Ափրիկէ։

ՏՈԿՈՍԻ ՍԱԿԻ մասին օրինագիծ մը ներկայացուց վարչապետ Գ. Ֆլանտէն, առաջարկելով 5 առ հարիւր՝ քաղաքային գործերու եւ 6 առ հարիւր՝ առեւտրական գործերու համար, մայր երկրին մէջ, իսկ 6 առ հարիւր Ալժերիոյ մէջ։ Անոնք որ փոխ դրամ կուտան աւելի բարձր սակով, պիտի հետապնդուին իբրեւ վաշխառու։

ՀԱՄԱՃԱՐԱԿԻՆԵՐՈՒ նոր թիւեր երեւան հանուեցան Պուլկարիոյ մէջ. 180 հոգի ձերբակալուեցան Շումէնի, 120 Թագանրքի եւ 30 Լոմի մէջ։ Միւս կողմէ մասնաւոր ատեանը կը շարունակէ մահավճիռներ արձակել։

Զուարթ եւ առաւօտեան

Հ. Դ.

ՓՐՕՓԱԿԱՆՏԻ ՅԱՆՁՆԱԽՈՒՄԲԻ նիստը տեղի պիտի ունենայ վաղը հինգշաբթի Մարտ 28ին, երեկոյեան ժամը 8.30ին Au Clair de Lune սրճարանի վերնայարկը։

«ՎԷՄ»

Լոյս տեսաւ Ը. թիւը հետեւեալ բովանդակութեամբ.— ԴՐՕ՝ «Մի հատուած յուշերից», Ա. ԱԲԵՂԵԱՆ՝ «Դորպատի համալսարանը», Ս. ԱՍՏՈՒԱԾԱՏՐԵԱՆ՝ «Արամը», Ե. ՉԱՐԵՆՑ՝ «Թիֆլիսի բարբառի վճատաբանները», «Մարտիրոս Ղրիմեցու տաղերը», Վ. ՄԻՆԱԽՈՐԵԱՆ՝ «Շլիսելբուրգի հայ կալանաւորը», ՍԱՄՍՈՆ՝ «Հայաստանի անդր. դեսպանը Գարսկաստանում», ԱՏ. ՔՈՉԱՐԵԱՆ՝ «Լ. Աթաբէկեանը իբրեւ բանաստեղծ», Ս. ՎՐԱՑԵԱՆ՝ «Տիկ. Ե. Զօրեան», ՀԻՆ ԹՈՒՂԹԵՐ.— Հայաստանի խորհրդ. արձանագրութիւնները.— ԱՆՑԵԱԼԷՆ.— ԿԵԱՆՔ ԵՒ ՄՇԱԿՈՅԹ.— ԳԻՐՔ ԵՒ ՄԱՄՈՒԼ.— ԳՐԱԽՕՍԱԿԱՆ։ Վ. ԵՓ. ՄԱՆԿՈՒՆԻ՝ «Գէորգ Դ. եւ իր ժամանակը»։

ՏԱՐԵԿԱՆ ԲԱԺՆԵԳԻՆԸ.— Ամերիկա, Բրիտանական կայսրութիւն, Եգիպտոս, Իտալիա 70 ֆրանք։ Ռումանիա, Պուլկարիա, Յունաստան, Սուրիա, Պարսկաստան 50 ֆրանք։ Ֆրանսա եւ ուրիշ երկիրներ 60 ֆրանք։

Խմբագրութեան հասցէն՝ S. Vratzian, 13, Rue des Platanes, Plessis-Robinson, France (S.)— Ֆրանսայի ընդհանուր գործակալ՝ Լ. Գեւոնեան, 17, Rue Damesme, Paris (13)։

Յատուկ խնդրանք՝ փութացնել բաժնեգիններու առաքումը, որով բաժանորդները աջակցած կը լինեն խմբագրութեան գործին։

Le Gérant: H. STEPHAN

17, Rue Damesme, PARIS (13)

Imprimerie A. DER (AGOPIAN)

«ՅԱՌԱՋ»Ի ԹԵՐԹՕՆԸ (52)

ԽԱՉԱԳՈՂԻ ՅԻՇԱՏԱԿԱՐԱՆԸ

Գրեց՝ ՐԱՖՖԻ

Իշխանը այնքան մօտ չէր, որպէս յետոյ, արեւը մտնելուց յետոյ, հազիւ եան, արեւը մտնելուց յետոյ, հազիւ կարողացանք հասնել։ Սայլակը պահեցինք ճանապարհի վրայ, քաւոր Պետրոսը ցած իջաւ, իսկ ինձ պատուիրեց մնալ ձիանների մօտ։ Նա մտաւ իշխանը, մի քանի րոպէից յետոյ վերադարձաւ, իւր հետ բերելով մի չէչ արաղ, հաց, պանիր եւ տասն հատ ձուաներ։ Ուրիշ բան չէր գտել։ Նոյն միջոցին իշխանի ծառաներից մէկը բերեց եւ գարի ձիանների համար։

— Այստե՞ղ էք կամենում կերակրել ձիանները, հարցրեց նա։

— Ոչ, մենք պէտք է շարունակենք ճանապարհը, ասաց քաւոր Պետրոսը։

Այդ բոլոր պաշարը մեզ հետ առնելով, սկսեցինք առաջ գնալ։ Երեք վերստաչափ հազիւ էինք հեռացել իշխանից, երբ քաւոր Պետրոսը հրամայեց դուրս գալ մեծ ճանապարհից եւ շեղուել դէպի աջ։

— Հիմա կանգնեցրէք, ասաց նա։— Այստեղ կարող ենք հանգստացնել ձիանները, մենք եւս մի բան կ'ուտենք։

Բայց ինձ ուտելու ոչինչ չէր մնացել, որովհետեւ ես իմ բաժինը դալու ժամանակ ճանապարհին բոլորը կերել էի։

Մեր գտնուած տեղը մի տափարակ դաշտ էր։ Թէեւ շատ չէինք հեռացել մեծ ճանապարհից, բայց այնքան սաստիկ մութն էր, որ անցորդները հազիւ կարող էին նկատել մեզ։ Երբ ձիանները տարին, կերան, փոքր ինչ հանգստացան, քաւոր Պետրոսը հրամայեց լծել։ Ես դրադուեցայ ձիերը լծելով, իսկ քաւոր Պետրոսը այդ միջոցին փոխում էր իւր Թաթարի հագուստը։ Երբ բոլորովին պատրաստ էինք, ասաց նա.

— Նստիր, քշիր դէպի այդ կողմը։

— Այդ կողմով մենք դարձեալ կը վերադառնանք քաղաքը, նկատեցի ես։

— Ես էլ այդ եմ ուզում։

Մեծ պտոյտ գործելով, զարտուղի ճանապարհներով, մենք լուսաբացին հազիւ կարողացանք հասնել քաղաքը։ Մեր սայլակը կանգնեց քաղաքի մի հեռաւոր եւ խուլ անկիւնում գտնուած տան հանդէպ։ Այդ տունը այն կառակածաւոր բնակարաններից մէկն էր, որի դռները ցերեկով միշտ փակ են մնում, եւ գիշերները միայն մարդիկ այնտեղ երեւում են գործում։ Այստեղ քաւոր Պետրոսը վարձել էր մի փոքր մթին սենեակ, ուր հազիւ տեղաւորեցինք մեր իրեղէնները։ Բաւական յոգնած էինք։ Ես պառկեցի բակում, սայլակի վրայ, ձիաների մօտ, իսկ քաւոր Պետրոսը քնեց փոքրիկ սենեակում։

Հեռանալ մէկ քաղաքից, գնալ ձեւացնելով, եւ կրկին վերադառնալ նոյն քաղաքը,— դա քաւոր Պետրոսի փախուստի եղանակներից մէկն էր։ Դիցուք թէ ոստիկանութիւնը հէնց նոյն օրը հասկանար իւր խանութում կատարուած գողութիւնը, բայց մինչեւ կը յայտնէր ոստիկանութեանը, մինչեւ մեր հետեւից մարդիկ կ'ուղարկէին, բաւական ժամանակ կ'անցնէր։ Մարդիկը կը գային եւ մեզ ճանապարհի վրայ չէին գտնի, որովհետեւ մենք արդէն մի այլ ճանապարհով կրկին վերադարձած կը լինէինք նոյն քաղաքը։

Ես զարթնեցայ այն ժամանակ, երբ արեւը մի ժամ առաջ ծագել էր եւ հնդկահաւերը բակում կանչում էին։ Բայց այդ հնացած, խոնաւութիւնից բորբոսած եւ գերեզմանի պէս մթին տան մէջ ոչ մարդիկ չէին երեւում։ Կարծես, դա ժանտախտով վարակուած այն տներից մէկը լինէր, ուր մարդիկ չեն համարձակւում բնակուել։ Միայն ես նկատեցի քաւոր Պետրոսին, իւր սենեակի դրան առջեւ կանգնած, հեռուից ձեռքով կանչում էր ինձ։

— Իսկոյն թէյ կը տաս, ասաց,— չուտով խմիր, որովհետեւ ուրիշ տեղ եմ ուղարկելու քեզ։

Ներս մտայ սենեակը, նստեցի նոյն մնտուկի վրայ, որ ամբողջ երեք օր իմ գաղաղն էր եղած։ Քանի րոպէից յետոյ, թէյի մատուցարանը ձեռքը, ներս մտաւ մի մանկահասակ, բայց սաստիկ կեղտոտ հագուած կին։ Նրա մի ժամանակ գեղեցիկ դէմքը այլանդակուել էր կարմիր բծերով, որ երեւում էին երեսի վրայ։

— Դա ո՞վ է, դարձաւ նա դէպի քաւոր Պետրոսը, մի առանձին ուշադրութեամբ իմ վրայ նայելով։

— Իմ որդին է, պատասխանեց քաւոր Պետրոսը։

— Այդպիսի սիրուն որդի ունէիր, եւ ինձանից թաքցնո՞ւմ էիր, ախ, դու ծերուկ, անխիղճ ծերուկ, բացականչեց նա, եւ մօտեցաւ ինձ, սկսեց փայփայել իմ մազերը։

— Լիզա, թող տուր, լրբութեան ժամանակ չէ, գոչեց քաւոր Պետրոսը բարկութեամբ։

Լիզան ինձ բաց թողեց, բայց քաւոր Պետրոսին աւելի բարկացնելու համար ասաց.

— Հիմա կը գնամ քեզ համար ապխտած հաց եւ կարագ կը բերեմ։ Ես կարծում էի, որ միայն ծերուկն է այստեղ, այդ պատճառաւ թէյի հետ ոչինչ չբերեցի նախաճաշելու։

Նա շտապով դուրս վազեց սենեակից։

Լիզայի յարաբերութիւնները քաւոր Պետրոսի հետ բաւական ընտանեկան էին թւում ինձ։ Երեւում էր, որ նրանք վաղուց ճանաչում էին միմեանց։ Բայց քաւոր Պետրոսը այդ կարծիքը ցրուելու համար, ասաց ինձ որ նրա «վերնատունը փոքր ինչ դատարկ է», այսինքն յիմար է, եւ այդ պատճառով իրան վայելուչ պահել չգիտէ։

Բայց Լիզան այնքան յիմար չէր երեւում, որպէս կամենում էր ցոյց տալ քաւոր Պետրոսը։ Նա երեւում էր այնտեսակ կիներից, որոնք վշտից եւ յուսահատութիւնից տանջուած, աշխատում են իրանց սրտի ցաւերը թմրեցնել արաղի շոգիներով։

Երբ վերջացրի իմ նախաճաշիկը, քաւոր Պետրոսը ասաց.

— Դու ճանաչում ես հրեայ սեղանաւորի խանութը, կը գնաս նրա մօտ, ճակատքում կը պտըտես եւ ինձ տեղեկութիւններ կը բերես։

Ես գնացի, քաւոր Պետրոսին թաղստի մէջ թողնելով, ինչպէս նա առաջ ինձ թաքստի մէջ էր պահում։ Ոչ ոստիկանութիւնը եւ ոչ մի այլ մարդ այդ քաղաքում ինձ չէր ճանաչում։

(Շար.)

ՕՐԱԹԵՐԹ՝ ԱԶԳԱՅԻՆ, ՔԱՂԱՔԱԿԱՆ, ԳՐԱԿԱՆ

LE PREMIER QUOTIDIEN ARMENIEN EN EUROPE

HARATCH

(Fondé en 1925) :-: R. C. Seine 276.286

Directeur et Propriétaire : SCH. MISSAKIAN
Rédaction et Administration
ԽՄԲԱԳՐՈՒԹԻՒՆ ԵՒ ՎԱՐՉՈՒԹԻՒՆ
(ԵՐԹԵՒԵԿԻ ՀԱՄԱՐ՝ Métro : TOLBIAC)

17, Rue Damesme, PARIS (13e)
Téléphone : Glacière 15 – 70

ԲԱԺԱՆՈՐԴԱԳՐՈՒԹԵԱՆ ՊԱՅՄԱՆՆԵՐ.—

	ՏԱՐԵԿԱՆ	ՎԵՑԱՄՍԵԱՅ	ԵՌԱՄՍԵԱՅ
Ֆրանսա եւ գաղութներ	140 ֆրանք	70 ֆրանք	35 ֆր.
Անգլիա, Եգիպտոս, Զուիցերիա, Իտալիա	250 »	130 ֆրանք	—
Ամերիկա եւ ուրիշ Երկիրներ	200 ֆրանք	100 ֆրանք	—

ՀԻՆԳՇԱԲԹԻ 28 ՄԱՐՏ — JEUDI 28 Mars 1935

11րդ ՏԱՐԻ - 11e Année № 2765 — Խմբագիր՝ ՇԱՒԱՐՇ ՄԻՍԱՔԵԱՆ — ԳԻՆ 50 ՍԱՆԹԻՄ

ԵՐԿՈՒ ԽՕՍՔ

ԼԱԲԻՒՐԻՆԹՈՍ

Դժուար է գտնել ուրիշ բառ, պատկերացնելու համար միջազգային կացութիւնը:

Նոր չէ որ կը տիրէ այս վիճակը, բայց երբեք այսքան թարդ, ծանրակշիռ եւ անել հանգամանք չէր առած: Իսկական լաբիւրինթոս:

Անշուշտ գլխաւոր եւ անմիջական պատճառը մարտ 16ի գերմանական որոշումն է,— վերահաստատում պարտաւորիչ զինուորութեան, հիմք ունենալով 36 զօրաբաժին (12 զօրաբանակ): Ուրիշ խօսքով, 540,000էն մինչեւ 600,000 զինուոր զէնքի տակ:

Առաջին անգամ չէ որ Գերմանիա այսպէս կամ այնպէս կը խախտէ Վերսայլի դաշնագրին տրամադրութիւնները: Բայց այս մէկը — պարտաւորիչ զինուորութեան վերահաստատումը — հիմէն կը սարսէ դաշնագիրը, միեւնոյն ատեն սրելով ուրիշներու ախորժակը.

Ցաղթականները շատոնց համակերպած էին շարք մը յանձնառութեանց դրժումներու:

Անոնց համար գաղտնիք չէր թէ Գերմանիա կամաց-կամաց, սակայն մեթոտիկ եւ յարատեւ գործունէութեամբ, ուշ-կանուխ պիտի թօթափէ բոլոր կապանքներն ու նուաստացումները: Մանաւանդ այն օրէն ի վեր երբ քաշուեցաւ թէ Ազգերու Դաշնակցութենէն եւ թէ զինաթափութեան խորհրդաժողովէն:

Այս գիտակցութեամբ էր որ, Լոնտոնի մէջ միտքերը կը պատրաստէին վերափոխելու Վերսայլի դաշնագրին Ե. գլուխը (զինուորական տրամադրութիւններ):

Այս հարցը առանց վերապահութեան մէջտեղ դրուեցաւ անցեալ յունուարին, երբ Ֆրանսայի վարչապետն ու արտաքին նախարարը Լոնտոն կը հիւրընկալէին, Հռոմի ժողովէն յետոյ:

Առաջին անգամ «Թայմզ»ն էր որ վարագոյրը կէս մը բացաւ, եւ երբ տոհաճութիւն զգացին Փարիզի մէջ, փութաց գրել թէ բրիտանական կառավարութեան ծրագիրը շատ աւելի արմատական է...

Ետքը տեղի ունեցաւ Լոնտոնի խորհրդակցութիւնը, որ յանգեցաւ փետր. 3ի զեկոյցին:

Գործնական եզրակացութիւններ եւ որոշ յանձնառութիւններ չէր պարունակեր այդ զեկոյցը, այլ միայն ընդհանուր խօսքեր,— սկզբունքի համաձայնութիւն: Անոր իրական բովանդակութիւն պիտի տար Գերմանիա, տրամադրելով իր անվերապահ գործակցութիւնը:

Զեկոյցը ստանալէ անմիջապէս վերջը, Հիթլեր պարզ սեպեց լուսաբանութիւններ խնդրել, անմիջապէս ընդունելով միայն օդանաւային գործակցութիւնը:

Ճարպիկ ռազմավարութիւն մըն էր այս, արժեցնելու համար Գերմանիոյ ուրիշ մէկ հիմնական պահանջը,— օդային տորմիղ:

Պերլինի մէջ բացորոշապէս կ՚ըսէին.— Քանի որ մեր աջակցութիւնը կը պահանջէք օդանաւային գործակցութեան համար, տրամաբանօրէն կը հետեւի թէ մենք ալ օդային տորմիղ ունենալու ենք:

Երկար չտեւեց այս տրամաբանութենէն մինչեւ անոր իրականացումը,— խօսքէն գործ:

Մարտ 13ին, երբ գերմանական կառավարութիւնը կը նշանակէր Անգլիոյ ներկայացուցիչներուն այցելութեան թուականը (մարտ 25–26), միեւնոյն ատեն արտաքին նախարարութեան պաշտօնաթերթը կը ծանուցանէր թէ Գերմանիա ռմբաձիգ-ռազմական օդանաւերու կազմակերպութիւն մը հաստատած է:

Այս պաշտօնական յայտարարութենէն յետոյ էր որ մարդիկ հասկցան թէ Հիթլեր ինչու խնդրած էր յետաձգել Սըր Ճօն Սայմընի այցելութիւնը:

Ուրեմն, Գերմանիա կ՚ուզէր կատարուած իրողութեան մը առջեւ դնել Անգլիոյ ներկայացուցիչները, միշտ պնդելով իրաւունքներու հաւասարութեան վրայ, եւ անդադար բողոքելով յաղթականներու սպառազինութեանց յաւելման դէմ:

Հաւատարիմ՝ նոյն մեթոտիկ ծրագրին, Հիթլեր երկրորդ եւ շատ աւելի ծանրակշիռ անակնկալի մը առջեւ դրաւ դաշնակիցները, վերահաստատելով պարտաւորիչ զինուորութիւնը:

Այս որոշումը կը տրուէր ճիշդ քանի չորս ժամ վերջը այն օրէնքին, որ առաժամանաբար մէկուկէս, յետոյ երկու տարուան կը բարձրացնէր Ֆրանսայի զինուորութեան շրջանը, գոցելու համար «նահանջի» տարիներու բացը: (15 մարտ):

Մէկ խօսքով, Գերմանիա կը հետեւէր ակն ընդ ական քաղաքականութեան, իր կարգին հոլովելով միւսներուն բառամթերը,— խաղաղութիւն եւ ապահովութիւն:

Այս ջղագրգիռ մթնոլորտին մէջ էր որ տեղի ունեցաւ Պերլինի այցելութիւնը:

Անգլիոյ ներկայացուցիչները իրենք ալ հաւատք չունենալով իրենց առաքելութեան մասին, սկիզբէն մինչեւ վերջը յայտարարեցին թէ այցելութիւնը ունի միայն «տեղեկատու հանգամանք»: Պիտի լսէին Գերմանիոյ տեսակէտները, եւ իրենց կարգին լուսաբանութիւններ պիտի տային:

Այդպէս ալ եղաւ: Գոնէ պաշտօնական զեկոյցները ուրիշ բան չեն ըսեր:

Մնացեալը — բուն կացութիւնը— պիտի պարզուի, երբ Անգլիոյ ներկայացուցիչը վերադառնայ Մոսկուայէն, հանդիպելով նաեւ Վարշաւա եւ Փրակա, եւ երբ գումարուի Ստրէզայի խորհրդաժողովը, մասնակցութեամբ Մեծն Բրիտանիոյ, Ֆրանսայի եւ Իտալիոյ արտաքին նախարարներուն (11 ապրիլ)

Այս առթիւ անհրաժեշտ է յիշել նաեւ ուրիշ պերճախօս պարագայ մը,— Երեք յաղթական պետութիւնները ոչ միայն զատ-զատ բողոքեցին Գերմանիոյ պարտաւորիչ զինուորութեան դէմ, այլ եւ բոլորովին տարբեր բաներ ըսին:

Շ.

ՎԵՐՋԻՆ ԺԱՄ

ՊԵՐԼԻՆԻ ՀՌՉԵՇԱՀ ԽՕՍԱԿՑՈՒԹԻՒՆՆԵՐԸ

═ ● · ● ═

ՈՉ ՄԷԿ ՀԻՄՆԱԿԱՆ ՓՈՓՈԽՈՒԹԻՒՆ

Գերմանիա կը ծանրանայ կարմիր վտանգին դէմ

ՍԸՐ Ճ. ՍԱՅՄԸՆ ԴԱՐՁԱՒ ԼՈՆՏՈՆ, ԻՐ ԽՈՐՀՐԴԱԿԱՆԸ ԳՆԱՑ ՄՈՍԿՈՒԱ

Երեքշաբթի օր վերջացան Պերլինի խօսակցութիւնները, տեւելով ճիշդ երկու օր: Սըր Ճօն Սայմըն անմիջապէս Լոնտոն վերադարձաւ օդանաւով, իսկ իր խորհրդականը, Իտըն, գնաց Մոսկուա: Վերադարձին պիտի հանդիպի նաեւ Վարշաւա եւ Փրակա:

Դիւանագէտները ամուր փակած են իրենց բերանները, սակայն կարելի չէ եղած պարտկել աններեւ իրողութիւն մը:— Ցուսախաբութիւն: Այս կը հաստատէ ոչ միայն մամուլի լեզուն, այլեւ Սըր Ճօն Սայմընի համառօտ զեկոյցը, որ հրատարակուեցաւ մարտ 26ին: Զեկոյցը կ՚ըսէ.— « Վերջին երկու օրերու անգլօ-գերման խօսակցութիւնները վերջացան այս գիշեր: Խօսակցութեան նիւթերն էին այն խնդիրները որ կը գտնուին Լոնտոնի փետրուար 3 թուակիր զեկոյցին մէջ: Խօսակցութիւնները տեղի ունեցան ամէնէն սրտաբաց եւ բարեկամական ոգիով, եւ արդիւնքը եղաւ կատարեալ պարզաբանում զանազան տեսակէտներու: Հաստատուեցաւ թէ երկու կառավարութեանց նպատակն է ապահովել եւ ամրապնդել խաղաղութիւնը, դիւրացնելով միջազգային գործակցութիւնը: Անգլիոյ եւ Գերմանիոյ նախարարները համոզուած են կատարուած ուղղակի բանակցութեանց օգտակարութեան »:

Լոնտոն, Փարիզ եւ Հռոմ հասած կիսապաշտօնական հեռագիրներ կը հաստատեն թէ կարելի չէ եղած աւելի մօտեցնել Գերմանիոյ եւ Անգլիոյ հիմնական տեսակէտները: Մասնաւորապէս յուսախաբութեան մատնուած են Լոնտոնի պաշտօնական շրջանակները, իսկ Փարիզի մասին աւելորդ է խօսիլ: Սայմըն լուսանցքէ կ՚երեւայ պարզապէս անոր համար որ գլխաւոր նպատակն էր տեղեկութիւններ քաղել եւ լուսաբանութիւններ տալ: Այդ պաշտօնը լիովին կատարուած է, եւ մնացեալը պիտի քննուի Ստրէզայի խորհրդաժողովին մէջ (11 ապրիլ):

Իրազեկ աղբիւրէ կ՚ըսին կը հաւաստեն թէ Գերմանիա 1. Հակառակ է արեւելեան դաշինքին — 2.— Հակառակ է դանուբեան դաշինքին (այնպէս ինչպէս ձեւակերպուեցաւ Հռոմի մէջ) — 3. Անհրաժեշտ կը գտնէ զօրաւոր բանակ մը պահել, « ռուսական վտանգին դէմ »:

Հիթլեր մասնաւորապէս ծանրացած է այս վտանգին վրայ, խտացնելով գոյները եւ շեշտելով թէ արեւմտեան Եւրոպայի պետութիւնները պէտք է միացնել ճակատ կազմեն, խորհրդային իշխանութեան դէմ: Բացատրած է թէ Գերմանիա չի կրնար կրճատել իր զինուորական ուժերը, մինչեւ որ խորհրդային իշխանութիւնը չկրճատէ: Վերջապէս պնդած է թէ Գերմանիա չի կրնար սահմանափակել իր սպառազինութիւնները, մինչեւ որ միւս պետութիւններն ալ նոյն միջոցին չդիմեն: Գերմանիա պատրաստ է մասնակցելու զինաթափութեան որ եւ է պայմանագրի, բացարձակ հաւասարութեան հիման վրայ:

Այս բոլոր իրողութեանց մէջ, ուշագրաւ է այն պարագան որ գերմանական մամուլը որոշ լաւատեսութիւն կը ցուցնէ:

Ինչպէս ըսինք, ընդհանուր յոռետեսութիւն կը տիրէ Լոնտոնի եւ Փարիզի մէջ: « Մորնինկ Փօսթ » գիտել կու տայ.— « Ուշագրաւ է հրատարակուած զեկոյցներուն պաղութիւնը: Արդարեւ, անոնք ուրիշ բան չեն պարունակեր եթէ ոչ տարտամ, հասարակ բաղձանք մը խաղաղութիւնը պահպանելու: Իսկ ինչ որ բոլորովին կը պակսի, այն է որ չկայ որ եւ է ապացոյց տեսակէտներու միութեան՝ այդ նպատակին հասնելու միջոցներու մասին »: Այժմ կը սպասուի Մոսկուայի այցելութեան արդիւնքին, վերջնական եզրակացութեան մը յանգելու համար:

ՈՒՐԻՇ Ի՛ՆՉ ԽՕՍԱԾ Է ՀԻԹԼԷՐ

Իրազեկ աղբիւրէ կը հաւաստեն թէ Հիթլեր Անգլիոյ ներկայացուցիչներուն ուշադրութեան յանձնած է հետեւեալ խնդիրները.—

1. Գերմանիա չպիտի պնդէ նաւային սպառազինութեան վրայ: Եթէ 400,000 թոն կ՚առաջարկէ գերմանական տորմիղին համար, վերջնական չէ այս թիւը եւ կրնայ հիմ ծառայել բանակցութեանց:

2. Գերմանիա աւելի քան կուսակից է օդանաւային պայմանագրի, այնպէս ինչպէս նախատեսուած է փետրուար 3ի զեկոյցով:

3. Այս պայմաններուն մէջ, Գերմանիա հարկադրուած է պնդել ցամաքային սպառազինութեանց վրայ, իբրեւ սկզբունք ունենալով իրաւունքներու հաւասարութիւնը:

Կարգ մը հարցերու մասին թիւրիմացութիւններ ծագած ըլլալով, Սըր Ճօն Սայմըն խնդրած է գրաւոր ներկայացնել Գերմանիոյ տեսակէտները: Հիթլեր անմիջապէս գրի առած է իր յայտարարութիւնները: Խօսուածին եւ գրուածին եզրակացութիւնը մէկ է — Գերմանիա կ՚ընդունի ամբողջական զինաթափութիւնը, եթէ միւսներն ալ ընդունին: Գերմանիա պիտի զօրացնէ իր բանակը, թէ նոյնիսկ մէկ պետութիւն այդ միջոցին դիմէ: Ամէն պարագայի մէջ, կարելի է բանակցիլ գերմանական բանակին զինուորներու թիւի մասին, իբրեւ հիմք ընդունելով 36 զօրաբաժինը (12 զօրաբանակ):

Եթէ Գերմանիա կը մերժէ որ եւ է գործակցութիւն Խ. Միութեան հետ, պատճառը այն է որ անոր քաղաքականութիւնը եւ սպառազինութիւնները իրեն դէմ ուղղուած կը նկատէ: Հիթլերի կարծիքով, Փոքր Համաձայնութիւնն ալ շարունակութիւնն է Խ. Միութեան, միեւնոյն քաղաքականութեան: Գերմանիա մասնաւորապէս կը կասկածի թէ զինուորական գաղտնի դաշնագիր մը կնքուած է Խ. Միութեան եւ Չեխոսլովաքիոյ միջեւ, որպէսզի այս վերջին երկիրը յառաջապահ ամրոց մը կազմէ Մոսկուայի համար, գերմանական սահմանին վրայ: Պատասխանելով Սըր Ճօն Սայմընի մէկ հարցումին, Հիթլեր ըսած է թէ Գերմանիա միտք չունի պատերազմ հռչակելու Խ. Միութեան դէմ, բայց այս վերջին պետութեան քաղաքականութիւնը կը հարկադրէ վերապահ ըլլալ ապագայի մասին:

Գերմանիա սկզբունքով հակառակ չէ դանուբեան դաշինքին, պայմանաւ որ բացորոշապէս ճշդուի « Աւստրիոյ ներքին գործերուն չխառնուելու » պարագան:

Գերմանիա մասնաւոր առարկութիւն մը չունի նաեւ Ազգերու Դաշնակցու—

(Վերջին տեղեկութիւնը կարդալ Դ. էջ)

ՕՐԸ ՕՐԻՆ

ՀՐԱՇՔՆԵՐԸ ՏԵՍԱԿ ՏԵՍԱԿ ԵՆ

»» ««

Հայեր կան, որ կը ճախրանքին մեր վրայ,— Փարիզ կը բնակին, Լոյս-Քաղաքին մէջ, հետեւաբար լոյս հագած են Նաճէնեան սանէրս, լոյսերու մէջ կը շողայ մեր գլուխը, ու լոյսը կը ճառագայթէ մինչեւ մեր գանկին մէջ:

Այդպէս կ՚երեւակայեն անոնք որ կը բնակին Ցուցաստանի եւ Սուրիոյ գաղթակայաններուն մէջ:

Մեր խեղճը լո՛յս կուտայ Փարիզէն մինչեւ Երամ ու Կովկաս:

Եթէ գիտնայի՛ն թէ ի՛նչ մութ գըլուխներ կան այստեղ: Դասական հայերէնի բառարանը անզօր է պատկերացնելու այժմ մթութիւնը իր բոլոր բառամթերքով,— աղջամղջին, խաւարչին:

Երեւակայեցէք, այս մարդիկն էին, որ հրապարակ նետեցին «զանգուածային հպատակութիւն » կոչուած... հաւկիթը:

Վերջին տասը տարիներու ընթացքին նման հաւկիթ ածած չէին այս մարդիկը,— յառաջդիմութիւն է, չէ՞: Պիտի թելադրէի որ, իբրեւ պատմական երեւոյթ, Երեւանի թանգարանը դրուէր, — «Սիւթեր պատմութեան համար» վերնագիրով:

Այդ ածան հաւերէն մին էր, խմբագրի փետուրով, որ վերջերս արտատպեց ՅԱՌԱՋի մէկ խմբագրականը՝ շահատակութեան մը մասին, որուն հեղինակը յետոյ յանկարծ պաշտպանութիւն գտաւ... ինչ ինչ պատճառներով, այնքան որ ածան հաւը, հիմա, շարունակելով իր «կըտ-կըտ-կըտակ»ը, թէ Հայաստանի ներգաղթ կը քարոզէ եւ թէ ... զանգուածային հպատակութիւն, միաժամանակ: Ես վստահ եմ որ, իբրեւ հին «յեղափոխական», կրնայ միաժամանակ ծրագիր մը ներկայացնել Հայաստան մը հիմնելու մասին... Ափրիկէի մէջ:

Քըլլալի՞ք բան է:

« Հրաշքի դարը անցած չէ», կը կըտ-կըտայ մեր ածան հաւը:

Եւ իբրեւ իրականութիւն կը գրէ հետեւեալը.

« Իտալական թերակղզին որ եւ է մէկ անկիւնէն երբ ելեկտրական կոճակի մը հպումով կրնաք լուսավառել՝ ծովերով ու լեռներով բաժնուած հազարաւոր մղոններ հեռու գտնուող Աւստրալիոյ որ եւ է թատերասրահը, չէ՞ք կարծեր թէ հրաշագործութիւն մըն է այս »:

Մենք տակաւին լուր չունինք թէ իտալական թերակղզիին մէկ անկիւնը գետեղուած ելեկտրական կոճակով կարելի է լուսավառել Աւստրալիոյ թատերասրահները: Որպէսզի հաւատանք առոր, կը փափաքինք որ փորձը կատարուի նախ, հոս, Փարիզի մէջ. — երբ ես սենեակիս ելեկտրական լոյսի կոճակը դարձնեմ, լոյս կը ծագի՞ արդեօք Վարագդատի ուղեղին մէջ: Եթէ կը ծագի, կը հաւատամ այդ հրաշքին:

Հրաշքի չհաւատացողներէն չեմ,— օրինակ, անցեալ կիրակի հրաշք մը տեսայ:

Մարդ մը, Սէն-Միշէլի պողոտային ծայրը, մէկ ֆրանք որ տայիր, թռչուն մը կը մորթէր աչքիդ առջեւ, գլուխը կը կտրէր, յետոյ սակայն կը տեսնէիր որ ... թռչունը կը թռչէր: Այս հրաշքը կը կատարուէր մէկ ֆրանքով: Մեր ածան հաւին հրաշքները քանի՞ ֆրանքնոց են արդեօք:

ԱՐԱՋ

ԻՆՔՆՈՒԹԵԱՆ ԹՈՒՂԹԵՐՈՒ ՆՈՐՈԳՈՒՄԸ — ՆՈՐ ՇԱՐՔ I. J. K. L.

Աշխատանքի նախարարութիւնը հետեւեալ զեկոյցը հրատարակեց.—

Այն օտար աշխատաւորները որոնց ինքնութեան թուղթերու պայմանաժամը լրացած է 1934 դեկտեմբեր 31ին կամ աւելի առաջ եւ որոնց անունը կը սկսի I. J. K. L. տառերով, պէտք է անոնց նորոգումը խնդրեն երկուշաբթի, 1 ապրիլէն մինչեւ շաբաթ, 6 ապրիլ, դիմելով 391, Rue de Vaugirard (Փարիզ բնակողներուն համար) եւ 7, Rue de Jouy (արուարձաններու համար):

Գրասենեակները բաց պիտի ըլլան անընդհատ, ժամը 8էն 14.45:

Նախապէս կանչուած օտարականները — A. B. C. D. E. F. G. եւ H. որոնք իրենց թուղթերը չեն յանձնած տակաւին, պէտք է ներկայանան իրենց առաջին այցելութեան առթիւ նշանակուած օրերը, ծանօթ գրասենեակները: Այն օտարականները որոնց մականունները կը սկսին I. J. K. L. տառերով եւ որոնք չեն ներկայանար նշանակուած թուականներուն (ապրիլ 1 — 6), ինքնին իր կորսնցնեն իրենց աշխատանքի արտօնութեան իրաւունքը:

Այս առթիւ կը յիշեցնենք թէ դիմում կատարուած ատեն անհրաժեշտ է ներկայացնել հետեւեալ թուղթերը.—

1. Աշխատանքի վկայագիր, գործատիրոջ ստորագրութեամբ եւ վաւերացուած ոստիկանական տեսուչին կամ քաղաքապետին կողմէ: Եթէ կարելի է, լաւ կ՚ըլլայ յիշել միեւնոյն հաստատութեան մէջ աշխատած ժամանակաշրջանը: 2. Քաղուած մը օտարականներու արձանագրութեան տոմարէն. 3. Անցագիրը — 4. Ապացուցանելու համար թէ Ֆրանսա բնակած է անընդհատ, կարելի է ներկայացնել բնակարանի վարձքի, ջուրի, կազի, ելեկտրականութեան ընկալագիրները, տղոց դպրոցական վկայականները, տուրքի թուղթերը, բնակութեան վկայագիր՝ վաւերացուած տանտիրոջ, շէնքի գործակատարին (ժէռան) կամ դռնապանին կողմէ.— 5. Աշխատանքի վկայագիր՝ առնուազն երեք ամսուան եւ առաւելն մէկ տարուան համար.— 6. Գործազուրկները այս թուղթերէն զատ պէտք է ներկայացնեն նաեւ գործազրկութեան տոմսը (եւ ոչ թէ գործազուրկներու կոմիտէի մը թուղթը).— 7. Մանր արհեստաւորներու եւ մանր առեւտրականներու համար, անհրաժեշտ է ներկայացնել նաեւ փաստաթուղթեր որ հաստատեն տուրքերու կանոնաւոր վճարումը, ինչպէս եւ արձանագրութիւնը առեւտրական տոմարին մէջ (Régistre du Commerce).

—— · ——

ՆԵՐԱԿՈՑՏԸ ՄԻԱՑԱՅՆՈՒԹԵԱՄԲ ՎԱՒԵՐԱՑՈՒՑ Հռոմի համաձայնութիւնները, որոնք արդէն հաստատուած էին երեսփ. ժողովին կողմէ: Այս առթիւ կարեւոր ճառ մը խօսեցաւ Պ. Լավալ, արտաքին նախարարը, շեշտելով.— «Այն պահուն երբ Գերմանիա կը բռնաբարէ Վերսայլի դաշնագիրը, կազդուրիչ է դիտել որ Իտալիոյ պէս մեծ ազգ մը ամրապէս ուժ կու տայ միջազգային խաղաղութեան համար մեր թափած ճիգերուն: Մինչ Անգլիոյ նախարարները Պերլինի մէջ կը խօսակցին Հիթլերի հետ, կ՚ուզեմ կրկնել թէ Գերմանիա ինքն է մեղաւորը, եթէ միջազգային խաղաղութեան դաշինքները կը կնքուին առանց իր մասնակցութեան: Պերլինի այցելութենէն յետոյ, խօսակցութիւնները պիտի վերսկսին Ստրէզայի մէջ: Ֆրանսայի դիրքը չպիտի փոխուի »:

ԱՐՀԵՍՏԱՒՈՐՆԵՐԸ (արթիզան) վերջին օրէնքով մը կ՚ենթարկուէին գործառնութեանց (շիֆռը տ՚աֆէր) տուրքին: Երեսփ. ժողովը առջի օր ջնջեց այս տրամադրութիւնը եւ որոշեց որ արհեստաւորները այս տուրքէն զերծ մնան իրենց ձեռքով շինուած նիւթերու համար:

ՍՈՒՐԻՈՅ ՄԱՐԶՊԱՆԸ եկեղեցի հասաւ մարտ 26ին եւ ընդունուեցաւ մեծ պատիւներով: Ամբողջ քաղաքը դրօշազարդուած էր: Մարզպանը կառավարութեան նիւթը պիտի ըլլայ իր բնակութեան միջոցին:

ՊԵԼՃԻՔԱԿԱՆ ԴՐԱՄԸ (պէլկա) անընդհատ կ՚իյնայ, մեծ մտահոգութիւն պատճառելով: Քանի մը օր առաջ 3.55 էր, իսկ այժմ 3էն ալ վար:

ԱՄԲՈԽԱՎԱՐՆԵՐՈՒ ՎԱՅՆԱՍՈՒՆԸ

= 0—0 =

Կարգ մը թերթեր նորէն հայ ժողովրդի ներկայ դժբախտութիւնը դըրամագլուխ են ըրած, պայքարելու համար Դաշնակցութեան դէմ: Հին անդ հոգեբանութիւն որ տասնեակ տարիներ սնունդ է տուեր իրենց գոյութեան: Հայկական տառապանքի եւ անձկութեան օրերուն, հակառակորդը միշտ ալ իրական հողէն կտրուելով կտուչեր է ամբոխավարութեան.

Դաշնակցութեան ամէնագեղեցիկ ծրագիրներն ու գործերն անգամ արժանացեր են թշնամանքի եւ յաճախ քարկոծումի: Մեր պատմութեան վերջին տասնամեակները լեցուն են բազմաթիւ փաստերով:

Ի՞նչ խժալուր աղաղակներ սկսան Դաշնակցութեան դէմ Հայաստանի հանրապետութեան կարճատեւ գոյութեան ընթացքին: Ինչե՛ր չըսին Վանի, Սասունի ապստամբութեանց առթիւ: Անոնք հայկական նոյնպէս պատմութիւնն անգամ եղծանեցին, Դաշնակցութիւնը հարուածելու միտումով: Հայաստանի միակ իրական եւ մարտական ուժը ջանացին անհետել յաչս ժողովրդեան, միշտ ալ վեր ի վայր շրջելով ճշմարտութիւնը:

Այսօր, երբ հայութեան մէկ մասին համար ստեղծուած է տագնապալի վիճակ, երբ օտար պետութիւններ ղեկները ամուր գոցած են մեր առջեւ եւ Դաշնակցութիւնը միահոգ' ժողովրդի ցաւերով, իրական զարմանիներ կ'առաջարկէ, մեր հակառակորդները նորէն գործի վրայ են: Կը մխոեն, կ'անտեսեն այն ինչ որ կը քարոզէին երէկ:

Ի՞նչ է Դաշնակցութեան պահանջածը.— Հեռու պահել ժողովուրդը խաբուսիկ յոյսերէ, ջանալ հայ աշխատաւորութիւնը տեղափոխել երկիր՝ Հայաստան:

Դաշնակցութիւնը ներդաղթ կը պահանջէ անհատական թէ հաւաքական:

Երէկ ռամկավարն ու Հօկը, կարմիրն ու Ս.-Դ. Հնչակեանը հրապարակ կը թնդացնէին իրենց ճառերով, թռուցիկներով: Անոնք բազմանուն յանձնաժողովներ եւ միութիւններ ստեղծած էին ներգաղթը քաջալերելու եւ նախաձեռնութիւն կատարելու համար.

Ի՞նչ հեգնանք, այսօր անոնք կը քարոզեն միանալ անգլիական գործադուլներուն միայն պայքարելու համար օրուան իշխանութեան դէմ, ցանկալով նոր փորձանք մը ստեղծել գլխաւոր ժողովուրդի գլխուն: Անոնք ամչցած կը գտնեն թէ Հայաստան գաղթական ընդունելու հնարաւորութիւն չունի: Իսկ ուրիշ դաս մը մարդիկ ընդունած թէ հայրենակցութիւն կը պահանջէն... Մէկ խօսքով խորհրդային իշխանութեան երկրպագուները այսօր ուրիշ օրօրներ կը կարդան ժողովուրդին:

Դաշնակցութիւնը տարիներ շարունակ, մաժուելով եւ հրապարակաւ քարոզեց ներգաղթի անհրաժեշտութիւնը: Առաջարկեց լայնացնել Հայաստանի սահմանները խորհրդային երկիրներու եւ ի հաշիւ «բարեկամ» եւ «դաշնակից» Թուրքին:

Դաշնակցութիւնը անկեղծօրէն ընդունեց է ներկայ Հայաստանը իբրեւ կորիզ ապագայ մեծ Հայաստանի՝ ընդհանուր Հայաստանի վերելքը: Հայաստանի վերաշինութիւնը, ծրանուններու աճումը, մշակութային զարգացումը եւ այլ նուաճումները ոգեւորութեան աղբիւրներ են Դաշնակցութեան համար: Հայաստանէն դուրս ծնած եւ հասակ նետած ռամկավարին եւ Հօկին համար Հայաստանը միայն բառ է եւ զգացական պատրանք, Դաշնակցութեան համար՝ միս եւ արիւն: Հայաստանը ցարերու, Սուլթաններու թէ բոլշեւիկներու ժամանակ միշտ ալ եղած է մեզի համար թանկագին սրբութիւն:

Երկիրը, ժողովուրդը, պատմութիւնը ուժ և եռանդ կը ներշնչեն Դաշնակցութեան, պայքարելու Հայաստանի ազատութեան եւ երկրի բարօրութեան համար.

Վաղանցիկ եւ փոփոխական են իրաւակարգերը եւ իշխանութիւնները, մնայունն ու հիմնականը երկիրն ու ժողովուրդն են: Դաշնակցութիւնը պայքարած է բռնակալ իշխանութեանց դէմ, փառաբանելով ժողովրդի իրական ստեղծագործող միտքը, շինարար ոգին.

Մեր հակառակորդներուն համար երկրորդական, երրորդական են հայրենիքի զօրացումը, ազատութիւնն ու անկախութիւնը: Անոնց համար առժամեայ երեւոյթները եւ անունները աւելի կ'արժէն քան իրական արժէքները, գաղափարներն ու ծրագիրները.

Տասնամեակներ շարունակ Դաշնակցութիւնը քարոզած է «Դէպի երկիր», ռասայութիւնը միշտ ալ համարելով ժամանակաւոր չարիք: Հայաստանի հանրապետութեան օրերուն, Դաշնակցութիւնը իբրեւ կառավարութիւն, հիմ դրաւ ներգաղթին: Քանինե՞ր Պոլսէն, Պուլկարիայէն, Սուրիայէն, Ռուսիայէն, հեռաւոր Հնդկաստանէն եւ Ամերիկայէն Հայաստան փոխադրուեցան, հաստատուելով մայր հողի վրայ: Պատմական դէպքերու դժբախտ բերումով, Հայաստանը խորհրդայնացաւ եւ հոսանքը դէպի երկիր կանգ առաւ: Դաշնակցութիւնը տարիներ անընդհատ խօսեցաւ ներգաղթի մասին, մաժուելով եւ բերանացի: Ղեկավար մարմինները եւ շարքային ընկերները պահանջեցին տարագրութեան ներգաղթ: Դաշնակցութիւնն էր որ առաջին անգամ ստեղծեր է Հայաստանի օգնութեան մարմինը (Հօկ). Պոլսոյ մէջ, անկէ ետք անկեղծօրէն [illegible] Հայաստանի, [illegible] դաւաճեր մարդիկ միշտ ալ ջուր պղտորեցին, վախնալով Դաշնակցութեան զննող աչքէն, քննադատող ոգիէն, հայրենասէր նախիրումէն.

Քաղաքական չիլ հաշիւ ունեցանողները կ'օգտագործեն գաղութի բարեմիտ տրամադրութիւնները, սակայն կը խուսափին ներկայացնել Հայաստանի իրական վիճակը: Դաշնակցութիւնը երբ ամէն գնով կը ջատագովէր ներգաղթը, միեւնոյն ատեն պարտականութիւն կը սեպէր ըսել եւ իր անկեղծ խօսքը ուղղել կարգերու մասին. Հակառակորդները այդ յանդանք կը նկատեն: Այնինչ: Դաշնակցութիւնը չի քնանար, որպէսզի այս անգամ ալ խաբեն ժողովուրդը:

Դաշնակցութիւնը չի հաւատար հանգանակիչ մարմիններուն կարողութեան կամ անոնց հաւաքած դըրամներու գործածող խոստմանք. Դաշնակցութիւնը միշտ ալ չեշտած է թէ ներգաղթը հնարաւոր է իրագործել պետական միջոցներով եւ կազմակերպութեամբ:

Մօտ 15 տարի է բոլշեւիկները, կոթնած կարմիր բանակին, կը ղեկավարեն Հայաստանի քաղաքական – հանրային կեանքը: Իրենց ձեռքն են կեդրոնացուած պետութեան նիւթական աղբիւրները եւ արտասահմանէն Հայաստան են տարած շուրջ 30.000 գաղթական հայութիւն միայն, համաձայն իրենց տուած թիւերուն: Զանցառելի թիւ՝ պետութեան մը համար Ամօթալի գոյնզգոյն կազմակերպութեանց ռամկավար, Հօկ. Հնչակ, Վերաշինաց ազմուկի եւ «Հայաստանասէր» ճիչերու համար:

Այսօր նոյն ուժգնութեամբ Դաշնակցութիւնը կը պահանջէ ներգաղթ դէպի երկիր: Պէտք է լայնօրէն բացուին տարագիր աշխատաւորութեան համար Հայաստանի դռները:

Ցաւալի կը խօսին ներգաղթի անկարելիութեան մասին քաղաքական, տնտեսական, հողային եւ այլ պատճառներով:

Բոլշեւիկներու արտասահմանեան մունետիկները թիւեր հաշիւներ կը ներկայացնեն ապացուցանելու համար ներգաղթի անկարելիութիւնը: Ճի՞շդ որ անկարելի է դանդաղած այն ներգաղթը.

Խորհրդային Հայաստանը իր ներկայ սահմաններուն մէջ պատերազմէն առաջ ունէր մօտաւորապէս ազգաբնակչութեան նոյն թիւը: Պատերազմի, ազգամիջեան եւ քաղաքացիական կռիւներու, հիւանդութեանց, սովի եւ այլ պատճառներով երկրի բնակչութիւնը կիսով չափ պակսեցաւ:

Արեւմտեան Հայաստանի, Կարսի, Սուրմալուի, Նախիջեւանի ժողովրդի մէկ խոշոր մասը գաղթեց դէպի Ռուսիա, Վրաստան, մէկ մասն ալ ապաստանեցաւ Հայաստան

Զանգեզուրի, Միլլի եւ Զղինի Զօրի, Դարալագեազի (Վայոց Ձոր), Նոր – Բայազիդի, Ախտայի, Արագածի եւ Զանգիբասարի Թուրքերուն խոշոր մասը կոտորուեցաւ կամ գաղթեց Թուրքիա, Իրան, Ազրպէյճան: Հայ գաղթականները մեծ մասով տեղաւորուեցան թրքական հողերու վրայ:

Պատերազմէն առաջ, երբ հողագործութիւնը նախնական վիճակի մէջ էր, երբ պարարտացնող նիւթեր կենդանիներու աղբն էր միայն՝ երկրի ժողովուրդը ինքնապահ էր: Կային մեծ քանակութեամբ խոպան հողեր ջրի պակասի պատճառով: Այսօր երբ կը շինուին ջրանցքներ երբ կը գործածուին արուեստական պարարտացնող նիւթեր, երբ ճարտարարուեստը բաւական է զարգանալ Հայաստանի մէջ, երբ անապատ դարձած հողերը կենդանութիւն են առած, զարմանալի է խօսիլ ներգաղթի արգիլող պատճառներու մասին: Նոյն հողաշերտի վրայ ապրող նոյն քանակով բնակչութիւնը ինքնաբաւ էր առաջ: Այսօր երբ մշակելի հողերը շատցած են, տնտեսութիւնը մեծ ծաւալ առած է եւ բացուած են խոշոր գործարաններ, ի՞նչպէս է որ հնարաւորութիւններ կը պակսին գոնէ քանի մը հազար հայ մարդիկ ընդունելու:

Բնակի՞չ տեղաւորուա՞ծ է Միլլի եւ Զղինի Զօրի, Սելիմի լեռնանցքի, Նոր – Բայազիդի շրջանի, Ախտայի, Զանգիբասարի, Արագածի, Դարալագեազի եւ Զանգեզուրի թուրք գիւղերու մէջ: Ի՞նչքան մարդ կարելի է տեղաւորել նոր ոռոգուած հողերու վրայ,— Զոր Սարդարապատի դաշտ:

Հապա Կոտայքի եւ Աղբաբայի շրջանները:

Բարի կամեցողութիւնն է որ կը պակսի բոլշեւիկներուն քով: Խորհրդային իշխանութիւնը անհասկնալի քաղաքական հաշիւներով կը ձգձգէ ներգաղթը:

Խորհրդային Հայաստան իր ներկայ սահմաններու մէջ 100—120.000 մարդ տեղաւորելու հնարաւորութիւն ունի: Վերի փաստերը տասը ապացոյց:

Հայաստանի անմիջական սահմանակից եւ բնական մաս կազմող Նախիջեւանի գաւառին մէջ (այսօր Նախիջեւանը Ազրպէյճանին կը պատկանի) առաջ կ'ապրէր շուրջ 110.000 բնակչութիւն, 50.000 Հայ եւ 60.000 Թուրք: Թրքական արշաւանքի հետեւանքով հայութեան մէկ մասը ջարդուեցաւ, միւս մասը գաղթեց Ռուսիա և Հայաստան: Պատերազմէն յետոյ հազիւ 10 հազար Հայեր վերադարձան Նախիջեւան, շնորհիւ Թուրք – բոլշեւիկներու չկամութեան, խոշոր մասը մնաց Ռուսիա, մէկ մասն ալ զոհ գնաց համաճարակներու եւ սովի:

Նախիջեւանի «հանրապետութիւնը» ներկայիս ունի շուրջ 70—80.000 բընակչութիւն: Տակաւին նախապատերազմեան շրջանի թիւին խիկ չէ հասած:

Նախիջեւանի շրջանը միշտ ալ եղած է արգաւանդ երկիր մը, ժողովուրդը հարուստ եւ ապահով, գիւղացին առատաձեռն: 30—35 հազար մարդ կարելի է տեղաւորել Նախիջեւանի արդի սահմաններուն մէջ:

Նախիջեւանէն մինչեւ Շահթախտ հակայական տարածութեամբ անջրդի հողեր կան, իսկական անապատ: Եթէ խորհրդային իշխանութիւնը ջանք թափէ Արաքսի ջուրէն առնել եւ ոռոգել անջրդի հողերը, այդ շրջանն ալ կը դառնայ օրհնութիւն մը՝ նման Արարատեան դաշտին: Անհամար հողեր ժողովուրդը տեղաւորելու համար:

Գաղթականներ կարելի է տեղաւորել նաեւ հարեւան հանրապետութիւններու մէջ: Չէ՞ որ «սոցիալիստական երկիրը ընդհանուր հայրենիք է աշխատաւորութեան համար»: Պետական իմաստութիւնը եւ ընդհանուր ճիգն են որ կը պակսին Հայաստանի արդի ղեկավարներուն եւ արտասահմանեան իրենց համհարզներուն:

Ա. ՈՒՐԱՐՏԵԱՆ

ՕՐՈՒԱՆ ՇԱՐԺՈՒՄԻՆ ՀԵՏ

ՖՐԱՆՍԱՅԻ ՑԱՅՏՆԻ ԵՒԳԱՂՏՆԻ ԽՄԲԱԿՑՈՒԹԻՒՆՆԵՐԸ

5.- «Հայրենասէր երիտասարդութիւններ»

Ազգայնական տարրերու ամէնէն բազմանդամ կազմակերպութիւնը առանցն է (Լէ Ժէօնէս Փաթրիօթ): Համեմատաբար կարճ շրջանի մը մէջ,— հազիւ տասը տարի — անոնք կրցած են արագօրէն զարգանալ եւ իրենց բռած են նայելով, ներկայիս ունին 325 հազար ամսական վճարող ընկերներ: Հակառակորդները հազիւ այդ թիւին կ'ենթ կուտան, բայց այդքանը արդէն պատկառելի ուժ մըն է: Իրենց շարքերուն մէջ են նաեւ 16 հազար ուսանողներ՝ ցրուած Ֆրանսայի չորս կողմը:

Իբրեւ գուաբանայի կինանը բեկ թէ ծախերը պառնաս եղած են այս խմբակցութեան ծնունդին:

Ահա թէ ինչպէս:

1924 Մայիսի [illegible] ընտրութեան [illegible] ղեկավարութիւն կը շահին ընկերվարական տարրերը, եւ պետութեան ղեկը կը յանձնուի անոնց: Նորընտիր կառավարութեան առաջին գործերէն մին կ'ըլլայ Պանթէոն փոխադրել մեծանուն տրիբունին՝ Ժօռէսի աճիւնը: Որոշուած օրը, հսկայական թափօր մը — քանի մը հարիւր հազար հոգի — երկիւղածութեամբ կը հետեւին «խաղաղութեան առաքեալին» մնացած ափ մը մոխիրին.

Աշխատաւորներու երեւան բերած ուժէն կը մտահոգուին «աջերը»: Հետեւեալ օրը, խումբ մը երիտասարդներ, — անդամ «Հայրենասէրներու Լիկային» — կը դիմեն իրենց մասնաճիւղի նախագահ եւ Փարիզի երեսփոխան Պ. Թէթինժէի, խնդրելով որ «ինքնավարութիւն շնորհուի» իրենց հասկցածին պէս մասնակցելու համար քաղաքական կեանքին: Լիկայի նախագահը՝ Զօր. Քասթէլնօ գոհացում կուտայ երիտասարդներու փափաքին եւ կը կազմուին «Հայրենասէր երիտասարդութիւններ»

Անդամագրուելու համար պէտք է ընդունիլ հետեւեալ երեք պայմանները

Ա.— Զպատկանիլ որ եւ է կուսակցութեան կամ խմբակցութեան որ միջազգային փոխյարաբերութիւններէ կը ներշնչուի եւ կ'աշխատի խանգարել հաստատուած կարգ ու կանոնը: Այդ կազմակերպութիւններն են, առաջին օրինակները (Ֆրան – Մասոն), անիշխանականները, համայնավարները եւ բուն ընկերվարականները:

Բ.— Ուխտել հաւատարիմ մնալ գաղափարին, նախագահին եւ անոր ընտրած պետերուն:

Գ.— Պատասխանել բոլոր հրաւէրներուն: Կատարել նախագահին եւ վերին մարմիններու տուած հրահանգները:

Իր ժամանակին ընկերվարական թերթերը հրատարակեցին նաեւ այն հարցարանը՝ որուն պէտք է պատասխանէին անդամակցիլ փափաքողները — 1. Զինուո՞ր էք: 2. Պատերազմի ժամանակ զինուոր եղա՞ծ էք: 3. Ինքնաշարժ ունի՞ք: 4. Օրուան որ եւ է ժամուն ի՞նչպէս կարելի է ձեզի լուր տալ:

«Երիտասարդ Հայրենասէրներու արագ յաջողութիւնը կը բացատրուի այն բանով՝ որ առաջին իսկ օրէն իրենց տրամադրութեան տակ ունեցած են երկու կարեւոր օրաթերթեր, Լէօ Փառի եւ Լա Վոլոնթէ, երկուքն ալ «հանրապետական» պիտակին տակ՝ գործիչները քաղքենի տարրերու:

Իրենց կազմութեան օրերուն իսկ, որոշ մարտունակութիւն ցոյց տուած են, խանգարելով ձախակողմեան հանդէսները եւ ժողովները, յարձակելով կազմակերպուած աշխատաւորներու վրայ եւ բռնեծ ընելով (մաթռաքէ) զանոնք:

Այս քանի մը յաջողութիւններն ալ աւելի կը շփացնեն զիրենք, մինչեւ որ լաւ դաս մը կը ստանան հակառակորդներէն:

1925ին թաղապետական ընտրութիւններու առթին, գիշեր մը, երկու հրապարակային ժողովներէ վերջ իրարու կը հանդիպին ոտնխները եւ Տամրիմոն փողոցին մէջ հրացանաձգութիւն մը տեղի կ'ունենայ, որու ընթացքին կը մեռնին երեք «Հայրենասէրներ» եւ կը վիրաւորուին յիսուն հոգի. Քիչ վերջ ուրիշ ընդհարում մը՝ առանց զոհի: Ժամ մը վերջ՝ ուրիշ մը Մէթրօ Թոմպայի մօտ: Հոս եւս մահամերձ մը եւ տասնեակներով վիրաւորներ:

Տարի մը վերջ, այդ օրուան տարեդարձը տօնելու համար, ցոյց մը կը կազմակերպեն համայնավարներուն դէմ: Այս անգամ կը կռուին ոստիկանութեան հետ եւ դարձեալ կը կորսնցնեն անդամ մը: Անկէ յետոյ զանազան կռիւներու ընթացքին միայն մէկ զոհ կուտան մինչեւ մեհեր. Եր, երբ Քոնքորտի հրապարակին վրայ կը ձգեն երկու մեռեալ եւ երեք հարիւր վիրաւոր.

Տրուած այս յաջորդական զոհերը պատճառ մը կը կեցնեն կազմակերպութեան յառաջդիմութիւնը: Անդամագրութեան թափը կը կոտրի: Այս շրջանին վերջնականապէս կը ձեւաւորուին աւելի ընդլայնելով իրենց ծրագրի քաղաքական եւ ընկերային մասերը:

Միւսներու նման, ասոնք եւս գեղեցիկ ծրագիրներ եւ նախադասութիւններ ունին, քաշելու համար անկազմակերպ երիտասարդութիւնը Գրաւոր նշանաբանն է — «Երկիրն շահը գերադասել անհատականէն, կուսակցութեան եւ վարչաձեւի ճղճիմ հարցերէն»: Կ'ուզեն արգիլել անիշխանական խմբակցութիւններու գործունէութիւնը: Միջանկ հանել կազմակերպուած ուժ մը, որ պատրաստ ըլլայ ամէն կերպով դիմադրելու հնամայնավարութեան ձեռնարկներուն, պէտք եղած պարագային նոյն իսկ կառավարութեան տրամադրութեան տակ դնելով ինքզինքը: Բարձր պահել հայրենիքի պատիւը: Հսկել 1918ի յաղթանակի արդիւնքներուն վրայ. Ընդդիմանալ բոլոր այն միջոցներուն՝ որոնց կիրարկումը կը վտանգէ երկրին ապահովութիւնը եւ հողերու ամբողջականութիւնը:

Երիտ. հայրենասէրները եւս ունին զանազան ճիւղեր — բարեսիրական, մարզական եւ արհեստակցական:

Վերջինը մանաւանդ՝ իբր թէ մեծ յառաջդիմութիւն ցոյց կուտայ, «Աշխատանքի համադաշնակցութեան» մըցորդ մը ըլլալու ատոնձան: Խօսք տանք Պ. Թէթէնժէին.— «Մենք իրարու մօտ կը բերենք պարզ բանուորէն մինչեւ ճարտարագէտը, որոնք հետզհետէ կը ներշնչուին միեւնոյն քաղաքական եւ ընկերային գաղափարքն, եւ կը վարժուին գրամագլուխի, մտքի եւ աշխատանքի ուղղամիտ աշխատակցութեան: Մեր անդամները գործատէրերու վճարեալ ծառաները եւ դրամարկղերու պահապանները չեն: Կ'ուզեն անոնց օժանդակները ըլլալ, բայց միեւնոյն ատեն յառաջդիմութեան ազդակ մը: Ցոյց ունինք որ մեր գործունէութեան ամէնագեղեցիկ արդիւնքը պիտի ըլլայ դասակարգերու համերաշխութիւնը»:

Գալով երկրի վարչաձեւին, իրենց

ԶՐՈՅՑ ՄԱՅՔԸԼ ԱՐԼԷՆԻ ՀԵՏ

ԽՄԲ.— Գրած էինք թէ Աքէնք կը պտտուի աշխարհահռչակ գրագէտը, Մայքըլ Արլէն: «Նոր Օր»ի աշխատակիցներէն մին մասնաւոր տեսակցութիւն մը ունեցած ըլլալով հայազգի գրագէտին հետ, ստորեւ կուտանք ամփոփումը: Խօսակցութիւնը տեղի ունեցած է անգլիերէն, երբեմն ալ հայերէն զոր բաւական կը խօսի Մայքըլ Արլէն.—

Միջահասակ երիտասարդ մըն է Մայքըլ Արլէնը, նիհար հեռուած մարդու ճկուն մարմնով, աղուոր ճակատ մը ունի, Հայու խելացի աչքեր, Անգլիացիի բաց չագանակէ ծէլլը – պէնքսեան պեխեր. ամբողջութեանը մէջ համակրելի ու կանոնաւոր դիծերով: Ցաւակ է իր լեզուն,— յստակ ու մարզուած մաքի մը արտայայտիչը,— տեղին, լեցուն եւ համոզուած, ու անկեղծ՝ բառին կատարեալ իմաստով: Պարզ ու ինքնավստահ է Անգլիացիի պէս, եւ տաքարիւն՝ հայկական տեսակէն: Թօսինք:

— Ծնողք, ծննդավայր . .

— Ծնած եմ Ռուսճուք, Պուլկարիա, վաճառական հայր, եղբայրներ. մայրըս կ'ապրի, բոլորն ալ լաւ հայերէն գիտեն. եղբայրներուս ամէնէն փոքրը ես եմ, երկու տուն ունինք, մէկը Ռուսճուք, միւսը Սաութփորթ, Մանչեսթրի մօտիկը: Զորս տարեկանիս գիս տարած են Անգլիա: Նախնականէն սկսեալ կրթութիւնս եղած է անգլիական: Փոքր տարիքէս չեմ ուզած գործի մարդ ըլլալ: 15 տարեկանիս տունէն մեկնեցայ Լոնտոն, դրամ չունէի, շարունակ կ'աշխատէի զանազան թերթերու լրաբերութիւն ընելով. գիշերները կը գրէի: Սկիզբէն պատմուածքներ գրած եմ, եւ սկիզբէն ի վեր հետաքրքրուած եմ քաղաքական — ընկերային նիւթերով

— Ձեր առաջին գործը:

— 17 տարեկան էի, երբ ամբողջ տարի մը աշխատեցայ եւ գրեցի «Լոնտոն Վէնչըր» անունով գիրք մը: Կը հաւատա՞ք որ միայն... 30 ոսկի բերաւ այդ գիրքը:

— Զյուսահատեցա՞ք:

— Ռասարտնիս մէջ անանկ բառ չկայ. շարունակեցի եւ իրաւունք ունէի:

— Ե՞րբ սկսան փայլիլ ոսկիներն ու տոլարները:

— Երբ գրեցի «Մէնզ Մորթալիթի» անունով գիրքս: Ահագին աղմուկ հանեց, եւ բարոյական ու նիւթական յաղթանակ մը եղաւ ինծի համար:

— Մինչեւ հիմա քանի՞ գործ գրած էք:

—14 գիրք ընդամէնը: «Մէն'զ Մորթալիթի»ն գրած եմ երբ 24 տարեկան էի: Հիմա 40 տարեկան եմ:

— 33էն աւելի չէք ցուցներ:

— Եթէ անպայման ճիշդ թիւր կ'ուզէք 39 տարեկան եմ:

— Ընտանի՞ք...

— Ամուսնացած եմ Հելլենուհիի մը հետ. կինս Միրքաթի մըն է. ազգական ու բարեկամ չատ ունինք այս երկրին մէջ: Ունիմ երկու զաւակ:

Արլէն ազնուօրէն ցոյց կուտայ նըկար մը, Միրքաթի կոմսուհին, որուն երկու կողմը կը ժպտին 3 — 4 տարեկան սիրուն աղջնակ մը եւ մօտաւորապէս նոյն տարիքը խելացի մանչուկ մը:

— Հիմա գանք մեզի: Ի՞նչ կը խորհիք ձեր ազգութեան մասին:

— Լաւ չհասկցայ... Անձնապէս ուրախ եմ որ Հայ ծնած եմ:

— Երբեք առիթը ունեցա՞ծ արտօնջանալու Հայ ծնած էք:

— Բացարձակապէս ոչ. Հայ ըլլալս ոչ մէկ արգելք եղած է ինծի, ոչ ընկերային, ոչ ալ ուրիշ որ եւ է տեսակէտով: Ընդհակառակն բոլորովին համոզուած եմ որ Հայու ծնունդս մաքիս տուած է մասնաւոր ճկուն գարձուածք մը:

— Ժամանակ առաջ անհաստատ արտայայտութիւն ունեցած էիք մեր ժողովուրդի մասին ձեր մէկ գրուածքին մէջ.

— Գիտեմ, գիտեմ: Եւ հայ գրողներ թեր ու դէմ արտայայտուեր են այդ մասին. լսեցի բայց չմիջամտեցի. ձըգեցի որ իրենք իրենց գտնեն ճշմարտութիւնը ... Պատմուածքներէս մէկուն մէջ տխուր պէտքով նայած եմ մեր պատմութեան եւ այդպէս ալ արտայայտուած, տակաւ բնաւ չի նշանակեր որ հայութիւնս ուրացած եմ կամ ազգս չեմ սիրեր: Կը խոստովանիմ որ ազգայնամոլ չեմ: Ինծի համար լաւ Հայ մարդ մը լաւ Անգլիացի մը կ'արժէ եւ փոխադարձաբար: Անկարելի է որ դէչ Հայէ մը տխրեմ որովհետեւ ես ալ Հայ եմ ազգութեամբ:

— Ձեր անունը...

— Անունս Տիգրան Գույումճեան է. այնքան փափաք չեմ ունեցած ազգութիւնս ծածկելու որ առաջին գրքիս սկիզբը գրած էի — «Ես Հայ եմ եւ անունս Տիգրան Գույումճեան է, բայց որովհետեւ երկար է, գրական ծածկանուն վերցուցած եմ Մայքըլ Արլէնը», յստակ է չէ՞... Ուրիշ առիթներով պատասխան է որ օտարներ ըսեն ինծի՝ «Դուք իրապէս Անգլիացի էք». անմիջապէս եւ կտրուկ պատասխանած եմ, «ոչ, ես իրապէս եւ ամբողջովին Հայ եմ»:

— Հայկական կեանքէ որ եւ է բան չէք գրած ...

— Ուրիշներ ալ ըսած են, ի՞նչ գրէի երբ տեղեկութիւն չունիմ հայկական կեանքի մասին, ամբողջ դաստիարակութիւնս եւ միջավայրս հայկականէն հեռու զատուորուեր են սկիզբէն ի վեր . .

— Հայ շրջանակներ չկա՞ն Անգլիա:

— Ինչպէս չէ՞, Լոնտոն՝ իմ ապրած տեղս չկայ, բայց ամէն անգամ որ Սաութփորթ իջնեմ՝ մեր տունը, մեր ամբողջ շրջապատը Հայ է, շատ կը սիրեմ, բայց շատ քիչ կը մնամ...

— Հայ գրականութենէն կարդացա՞ծ էք բնաւ, թարգմանաբար անշուշտ:

— Միայն հիները, օրինակ՝ Մովսէս Խորենացի եւն., նորերը չեմ ճանչցած: Վերջերս սակայն Ամերիկայէն Ուիլիըմ Սարոեան անունով երիտասարդ գրող մը մէջտեղ ելաւ, ինծի ղրկեր էր իր գրքէն օրինակ մը, անկեղծօրէն կ'ըսեմ՝ շատ լաւ տաղանդ ունի այդ տղան:

— Ի՞նչ է ներկայ գրականութեան մասին ձեր կարծիքը:

— Ներկայիս միայն չորս երկիրներ կ'արտադրեն. Ֆրանսան, Անգլիան, Գերմանիան եւ Ամերիկան:

— Ի՞նչ համեմատական բաղդատական կ'ընէք ներկայ եւ անցեալ ստեղծագործութիւններու միջեւ:

— Անկասկած որ ներկայի մէջինը աւելի բարձր է, բայց հիմա մենք գծուար կը տեսնենք այդ բանը:

— Ո՞ր գրողները կը նախընտրէք:

— Շատ կը սիրեմ Պ. Շօն, Հ. Ճ. Ուէլզը եւ Հաքսլին, կրնամ ըսել որ շատ օգտուած եմ այդ գրողներէն:

— Որո՞նք են այժմու մեծ արժէքները:

— Այդ բանը կարելի չէ ըսել. հարիւր տարի վերջ միայն յայտնի պիտի ըլլայ թէ որո՞նք էին մնայուն արժէքները. ամէն ժամանակներու մէջ այդպէս եղած է: Ներկայիս հազարաւոր

տեսակէտն է «ձեւով հանրապետական, բայց իշխանատատ (օթորիթէր) վարչաձեւ մը», այսինքն՝ «երկաթեայ ձեռք մը՝ թաւիշէ ձեռնոցի մը մէջ»:

Թէ ի՞նչ ձեւով ասիկա պիտի իրականացնեն, դեռ չեն գիտեր: Կը խոստովանին որ ընտրական ներկայ ձեւով, չպիտի կարենան վճռական արդիւնքի մը հասնիլ, քանի որ՝ միայն եօթանասուն մը համակիր երեսփոխաններ ունին: Շատ զօրաւոր չեն նաեւ թաղապետական եւ նահանգային ժողովներու մէջ (բացի Փարիզէն): Կը խորհին ընդարձակ քարոզչութեան մը ձեռնարկել այնպիսի ժողովրդային հոսանք մը՝ որուն առջեւ ակամայ զիջի տալ կառավարութիւնը, կամ պէտք եղած բարեփոխութիւնը մտցնէ սահմանադրութեան մէջ, որ իրենց ուզածին չափ ճկուն չէ:

[illegible] սկզբնաւորութեան բաժինը թէ «Բոլորի» ծրագիրներու ընկերային մասերը շատ կը նմանին իրարու»: Ընթերցողը կը բաղդատէ անշուշտ:

Այս խմբակցութիւնն ալ ապագայ ընկերութեան հիմերը կը դնէ արհեստակցութեան վրայ:

«Դրամագլուխը եւ աշխատանքը հաւասար իրաւունքներ ունին: Երկրին պէտք է տալ քաղաքական ազդեցութիւններէ զերծ տնտեսական եւ պաշտօնական մարմին մը, որ վարէ Ֆրանսայի ընկերային կեանքը, մշակէ եւ գործադրէ ընկերային օրէնքները եւ հարթէ վէճերը: Այդ մարմինը իր հսկողութեան տակ պիտի առնէ կանոնաւորապէս կազմուած արհեստակցական միութիւնները, որոնց անդամները պիտի ըլլան աշխատաւորները, պաշտօնեաները եւ գործատէրերը: Վերջապէս, աշխատանքի ազգային խորհուրդ մը եւ նախարարութիւն մը կ՚ուզենք»:

Հետաքրքիրներուն համար ըսենք որ մասնաւոր համազգեստ մը չունին ասոնք, սակայն ցոյցերու մէջ իրար ճանչնալու համար կը հագնին մութ կապոյտ գոյնով վերարկու մը եւ իրենց գլուխը կը դնեն «պէրէ» մը: Իրենց պաշտօնաթերթն է «Լը Նասիոնալ»:

Աւելի չերկարելու համար, չպիտի տամ ընկերվարականներու կարծիքը ասոնց մասին: Միայն թէ «ձախ»երու թերթը [illegible] թէ «Հայրենասէր Երիտասարդութիւններ»ու պետը, Պ. Թէթէնժէն բաժնետէր է Ֆրանսայի հակառակորդ քանի մը առեւտրական ընկերութիւններու:

Հ. ԱԿՈՆԱՑԵԱՆ

ՄԻԱՑԵԱԼ ՅԱՆՁՆԱԺՈՂՈՎԻՆ ՅՈՒՇԱԳԻՐԸ ԱՇԽԱՏԱՆՔԻ ՆԱԽԱՐԱՐՈՒԹԵԱՆ

ԽՄԲ.— Երէկ հրատարակած էինք Միացեալ Յանձնաժողովին մարտ 23 [illegible] զեկոյցը, իր աշխատանքներուն մասին: Ահաւասիկ այն յուշագիրը որ մարտ 12ին ուղղուած է Աշխատանքի նախարարութեան, անոր ուշադրութիւնը հրաւիրելով զանազան հարցերու մասին.—

Տէր Նախարար,

Ֆրանսայի հայ գաղութի կազմակերպուած մարմինները պատիւ ունին նորէն ձեր բարձր բարեացակամութեան ներկայացնելու այն տագնապալից կացութիւնը, որուն մատնուած են հետզհետէ աւելի մեծ թիւով հայ աշխատաւորներ, օտար աշխատաւորութեան վերաբերեալ նոր կարգադրութեանց գործադրութեան հետեւանքով:

Ինքնութեան թուղթերու վերանորոգման պայմաններուն խիստ կիրարկումը անլուծելի հարց մըն է իրենց համար:

Ոմանք ի վիճակի չեն ներկայացնելու պահանջուած պայմանագրութիւնը, որովհետեւ իրենց գործատէրերը չեն ուզեր այդպիսի թուղթ մը տալ իրենց: Ուրիշներ գործազուրկ են եւ այդպիսի պայմանագրութիւն մը ներկայացնելու անկարելիութեան մէջ կը գտնուին: Այս վերջիններէն ոմանք նոյն իսկ գործազրկութեան քարտ չունին, քանի որ գործազրկութեան ֆոնտ չկայ իրենց բնակած վայրերուն մէջ կամ թէ գործազրկութեան նպաստ չեն ստանար, ինչպէս օրինակի համար Իսի լէ Մուլինօյի մէջ, ուր Հայերը բազմաթիւ են: Կան որոնց ինքնութեան քարտերը կանոնաւոր չեն, որովհետեւ, հիւանդութեան կամ չքաւորութեան պատճառով, չեն կրցած ժամանակին վերանորոգել զանոնք: Ուրիշներ, վերջապէս, անգործութեան հետեւանքով եւ իրենց հացը ճարելու ստիպուած ըլլալով, շրջուն կամ մնայուն վաճառորդ եղած են, բայց իրենց գործերը ձախողած եւ իրենց խնայողութիւնները սպառած ըլլալով, իրենց առջի աշխատանքի իրաւունքը կորսնցնելու վտանգին տակ են:

Ուրիշ ցաւոտ հարց մը կը ներկայացնեն այն տղաքը որոնք իրենց մատաղ տարիքին Ֆրանսա բերուած են եւ հիմա, իրենց ուսումը աւարտած ըլլալով, ինքնագիր կուտան, աշխատաւորի քարտ ստանալու համար: Կանոնագրութիւնը աշխատանքի իրաւունք կը շնորհէ 13 տարեկաններուն միայն: Բայց անոնց որ 15, 16 կամ 17 տարեկան են, այդ իրաւունքին զրուիլը կախում ունի իրենց ընտրած արհեստին մէջ աշխատող ձեռքերու պահանջէն, ինչ որ գործնականին մէջ ընդհանուր մերժումի մը հաւասար է. Եւ սակայն 15 տարեկանին է միայն որ հայ տղաքը, որոնք միջնակարգ եւ մշակոյթի փոփոխման հետեւանքներուն ենթակայ են, իրենց ուսումը կ՚աւարտեն, եւ իրենց վերաբերեալ կանոնագրութեան սառ ու սաստ գործադրութիւնը կը սպառնայ զիրենք զրկել ապրուստ ճարելու եւ իրենց ծնողներուն օգնելու իրաւունքէն.

Պէ՞տք է աւելցնել որ գրեթէ բոլոր այս տղաքը, որ Ֆրանսա մեծցած եւ իւրացուցած են անոր մշակոյթը, իրենց չափահասութեան կը սպասեն ֆրանսական հպատակութիւն խնդրելու համար:

Որոշ թիւով հայ աշխատաւորներու ինքնութեան թուղթերուն վրայ արձանագրուած հպատակութիւնը նկատողութեան առնուելիք ուրիշ հարց մըն է: Շատ Հայեր, որոնք Ֆրանսա եկած են Թուրք անցագրով, շարունակած են իրենց թուղթերուն վրայ կրել Թուրք հպատակութիւնը: Իրականին մէջ, բնաւ որուն չեն ուզած կամ անհոգ գտնուած են տարուէ տարի վերանորոգել իրենց անցագիրները Թուրք հիւպատոսարաններուն մէջ, այս վերջինները բացարձակապէս կը մերժեն զանոնք իբր Թուրք հպատակ ճանչնալ, եւ հետեւանքը այն է որ այդ դասակարգի Հայերը իրօք հայրենազուրկ են եւ պէտք է գաղթական նկատուին:

Այս բոլոր իրաւական պարագաները ձեր բարձր գնահատման ենթարկելով, կը սիրենք յուսալ, Տէր նախարար, թէ ձեր պաշտօնատուները պիտի ուզեն քննել զանոնք մեծագոյն բարեացակամութեամբ: Ֆրանսայի հայ եկեղեցիներուն տոմարներուն համաձայն—իսկ բոլոր հայ ծնողները մկրտել չեն տար իրենց զաւակները,— այս երկրին մէջ հայ ծնունդներուն թիւը 10,000էն աւելի է 1922էն ի վեր, երբ մեր հայրենակիցները սկսան գալ ապաւինիլ Ֆրանսա, եւ Ֆրանսա ծնած այս բոլոր տղաքը Ֆրանսացի են: Ցանոնց ծագումով հայ այս 10,000 Ֆրանսացիներուն, թախանձագին կը խնդրենք Ֆրանսական կառավարութենէն որ անոնց ծնողներուն եւ ազգականներուն թոյլ տայ իրենց ապրուստ ճարել իրենց աշխատանքով

ՆԱՄԱԿՆԵՐ ՄԱՐՍԷՅԼԷՆ

ՕՐՈՒԱՆ ՀՈԳԵՐԸ ԵՒ ՅԱՐԱԺՈՒՆ ԹՇՈՒԱՌՈՒԹԻՒՆԸ

Օրուան հոգերուն անմիջական ազդեցութեան տակ, գաղութին կեանքը հեղելով իր բնականոնէն ուղին, տաժանելի տաղտուկի մը հանգամանքն առած է:

Շուարած բազմութիւններ, աջ ու ձախ կը զարնուին ու հասցէներ կը փնտռեն, որպէսզի դարման մը գտնեն իրենց ծով ցաւերուն:

Օր նոր, ցաւ նոր: Եւ ամէն օր, օրակներու պրկում եւ վարչական խստութիւններ:

Սկսինք կարգով:

Նպաստագուրկ բանուորներու կացութեան մէջ ոչ մէկ փոփոխութիւն դէպի լաւը: Ընդհակառակն: Քանի կ՚անցնին օրերն ու շաբաթները, ողբերգութիւնը իր ամբողջ կերպարանքով կը ցցուի մեր աչքերուն առջեւ:

Ի պատասխան բազմազգեան զգիմումներուն ու «ընկերակցութիւններուն», վերջապէս իշխանութիւնները տուին իրենց չոր ու ցամաք պատասխանները: «Նկատելով որ հայ եւ ռուս գաղթականները չունին փոխադարձ պայմանագիրներ Ֆրանսական կառավարութեան հետ, եւ նկատելով որ, տնտեսական տագնապէն ազատ չեն նաեւ նահանգային իշխանութիւնները, որոշուեցաւ ոչ մէկ նպաստ տալ կամ վերահաստատել»:

Ահաւասիկ ձեզ չարաբաստիկ իրականութիւնը:

Մարսէյլի համայնավար շաբաթաթերթն եւս, Ռուժ – Միտի, անցեալ շաբաթ արձագանգ եղած էր այս տխուր լուրին: Իսկ Սէնտիքա Իւնիթէրի մէջ կազմուած անգործներու Կեդր. Կոմիտէն իր քարտուղարին բերնով հաղորդեց ինծի թէ նպաստի վերահաստատման մասին բացասական պատասխան ստացած է պատկան իշխանութիւններէն: Եւ այս առթիւ, իրենց մէջ խոր առելութիւն մը առաջ եկած է ընդդէմ իրենց այն ընկերներուն, որոնք նահանգային ժողովի անդամ են»:

Իսկ դուրսը, զանազան մարդիկ, գիտնալով որ իրականութիւնը այս է, տակաւին առանց տարրական ամօթի, մեծ մեծ կը ճարգեն ու խոստումներ կը շռայլեն:

Առաջնորդարանը Ազգ. Կեդր. Վարչութեան հետ, առանց աժան հաւաստիքներու, կը գործէ համեստ գետնի վրայ.

Իսկ ռամկավար անճարակ փաստաբանը, իր գլուխն հաւաքելով զանազան երեւելիներ, անիմանալի խաղեր կը խաղայ:

Ուրիշ փորձանք մը եւս կայ: Ինչպէս գրած էի անցեալները, Սէնտիքա Իւնիթէրի մէջ կազմուած անգործներու Կեդր. Կոմիտէն իր կազմէն դուրս ձգեց երկդիմի գործիչ մը, որ փութաց հրապարակ հանել նոր կոմիտէ մը:

Հիմա Սէնտիքա Իւնիթէրի եւ այս նոր մարմնին միջեւ պայքարը սաստկացած է ծանր հանգամանք մը: Անգործներու Կեդր. Կոմիտէի անդամներէն երկուքը մատնուած են իբրեւ համայնավար եւ ձերբակալուած:

Հաւաստի աղբիւրէ կը լսեմ թէ անգործներու այս նոր կոմիտէն եւս պառակտուած է ինքն իր մէջ, եւ ուրիշ նորի մը ծնունդ պիտի տրուի... անշուշտ միշտ անգործներու անունով:

ԻՆՔՆՈՒԹԵԱՆ ԹՈՒՂԹԵՐՈՒ ԽՆԴԻՐ

Վարչական ձեւակերպութիւնները իրենց խստութեամբ բարձրագոյն աստիճանին հասած են այս գործին մէջ ալ.

Մարտ 25էն սկսաւ թուղթերու նորոգումը անոնց որոնց մականունները կը սկսին A գիրով: Միւս շարքերը պիտի հաղորդուին մամուլով: Անհամար հարցարաններ կը լեցուին: Նահանգապետարանի քովընտի փողոցը խճողուած է օտարականներու անհամար բազմութեամբ: Մարդիկ մօտ 1000 հոգի, ամէն օր, հարցարանի համար պոչ կը կազմեն: Եւ ամէն օր, հազար հոգիի համար երկու տասնեակ ոստիկաններ:

Հարցարանները շատ կնճռոտ են: Այնպիսի հարցումներ կան, որ կարելի չէ պատասխանել առանց երկար խորհելու: Հարցարանները ստանալու համար ժամը 12.30էն մինչեւ ժ. 4.30 սպասելի:

Հարցարանին մաս կը կազմեն աշխատանքի երկու վկայականներ, որոնք պիտի լեցուին այն գործատէրին կողմէ, որուն քով կ՚աշխատին: Եւ գործատէրը լեցնելէ վերջ այն թուղթերը պիտի տանի քաղաքապետարան, հաստատել տալու համար իր ստորագրութիւնը.

Վերոյիշեալ թուղթերը, ինքնութեան հին թուղթերով պիտի յանձնուին պատկան իշխանութեան, փոխարէն առնելով ստացագիր մը: Եթէ յետ քննութեան, նպաստաւոր ըլլայ եզրակացութիւնը, կը հաղորդուի ենթակային որ երթայ առնէ իր թուղթերը: Այսպէս իրաւունք չունի աշխատանքի նոր թուղթ առնելու:

Այսքան խառնութիւններուն արդիւնք քանի՞ տարաբախտ Հայեր պոհ պիտի երթան:

Զմոռնամ յիշեցնել նաեւ մեր հայրենակիցներուն նահանգապետարանի մէկ յայտարարութիւնը որ հրատարակուեցաւ շաբաթ օր եւ որ կը ծանուցանէ թէ, դիւրութիւն տալու համար այն օտարականներուն, որոնք լեցուցած են հարցարանները, իրենց ընտանիքի անդամներէն ոեւէ մէկը կրնայ կատարել յանձնումը պատկան իշխանութեանց, ի բացակայութեան անոնց, առնելով համապատասխան ստացագիրներ:

Վերջին պահուն կ՚իմանամ թէ դադրեցուցած են վերոյիշեալ հարցարաններուն բաշխումը, ցնոր [illegible]: Սակայն ստացողները, ինչպէս գրեցի քիչ վերը, պիտի սկսին մարտ 25էն սկսեալ:

ՍԵՂՄՈՒՄՆԵՐ ՕՏԱՐ ԱՇԽԱՏԱՒՈՐՆԵՐՈՒ ԴԷՄ

Հարիւրին տասը օրէնքն սկսան գործադրել տառապէս: Չկայ աշխատանոց մը, որ ընդառաջ գացած չըլլայ օրէնքի տրամադրութեան: Նպաստագուրկ բանուորներու բանակին վրայ սկսան աւելնալ նաեւ հարիւրին տասը օրէնքին զոհերը:

Բացի քանի մը ծանօթ ճարտարարուեստի տուներէն, գրեթէ միւս բոլոր հաստատութիւնները սկսան արձակել օտարականները:

Ազդուեցան նաեւ արհեստաւորները: Չկան ոչ առաջուան վաստակները եւ ոչ ալ գործերը. Արհեստաւորը դարձած է տեսակ մը ոչ-որակեալ բանուոր:

Ողբերգական վիճակի մը մատնուած են օտար սափրիչները, որոնք մեծ մասամբ Հայեր են: Արգիլուած է օտար բանուորներ աշխատցնել: Ի՞նչ, գիւղին արհեստ է, վերջապէս չեն թողուր որ օտարականը անով ապրի:

Բաղդատելով սափրիչներու հետ, կօշիկի գործը, [illegible] մը մխիթարական վիճակ ունի, հակառակ անոր որ աշխատանքի քննիչները այս ճիւղն ալ ազատ չթողուցին:

Կարելի է սափրիչներ ճարել, կը խորհի ազգ. բանուորութեան պաշտպանութեան կոմիտէն, իսկ կօշկակարնե՞ր: Եթէ ոչ անկարելի, գէթ չափազանց դժուար է տեղացի գործաւորներ գտնել, փոխարինելու համար օտար բանուորները, որոնց ձեռքին մէջ, կօշիկի գործը դարձած է տեսակ մը մասնագիտութիւն:

Ահա թէ ինչո՞ւ քիչ շատ ազատ մնաց կօշիկի գործը

ՀՐԱՉԵԱՅ

ՍԱՄՈՒԼ

Մահավճիռէն յետոյ

Գուրգէնի «Արտոյ»ը հետեւեալ խմբագրականը կը հրատարակէ, Նիւ Եորքի դատավճիռին հրատարակման առթիւ (24 մարտ).

— «Ցա՜ւ: Անշո՛ւշտ զգացինք երբ Նիւ Եորքի եկեղեցիին մէջ դաշունահար ըրին Ղեւոնդ եպ. Դուրեանը: Բայց մեր ցաւը ոչ այնքան մարդուն համար էր, այլ այն եղերական պարագաներուն՝ որոնց մէջ իր շունչը տուաւ հայ հոգեւորականութեան ամէնէն անփառունակ դէմքերէն մէկը:

Բայց անչափելի է մեր յուզումը հիմա երբ կ՚իմանանք չարաշուք վճիռը որ կը հաստատէ մահապատիժը երկու դժբախտներուն, Մատթէոս Լէյլէկեանի եւ Նշան Սարգիսեանի, որոնք ամէն առաջ դատուեցան ու դատապարտուեցան իբրեւ սպանիչները Ղեւոնդ Դուրեանին:

Այն ամօթալի տեսարանները զորս էջմիածնի շուքին տակ ծուարած գոյնզգոյն դաւադիրները սարքեցին Ամերիկայի մէջ՝ ամէն գնով դատապարտել տալու ինը ամբաստանեալները, այն զարշելի զինակցութիւնը զոր կնքեր էին պատուելիները կարմիրներուն հետ, Հմայեակ Արամեանցի յուսադրումները Աբիկ Ուննեանի մարդասպաններուն հետ, եւ վերջապէս յայկոն կնիկներու ու սուտ վկաներու վոհմակը որ տողանցեց դատարանէն ու որբանոցներէն՝ երդուեալները նախապաշարելու համար, մեզ կը մղեն կասկածով նայելու ամերիկեան արդարութեան վճռին վրայ:

Բայց եթէ նոյն իսկ այս երկու դժբախտները մեղսակցութիւն կամ կապ ալ ունեցած ըլլան Նիւ Եորքի ոճիրին հետ, բան մը կայ որ պարզ է արեւու լոյսին պէս: Անոնք զոհերն են թունաւոր մթնոլորտի մը, զոր Ղեւոնդ Դուրեան ինքն իսկ ստեղծեց ամերիկահայ բեմին մէջ, գաղութը երկուքի բաժնելով, մէկ մասը լարելով միւսին դէմ, կոնակը տուած ցեղին դուրսի եւ ներսի թշնամիներուն ու այն աղետալի կողակներուն որոնք կը տեղային էջմիածնէն. հայրական պաշտպանութիւն ընծայելով ամէն կարգի [illegible] սրիկաներուն Պաղտատէն մինչեւ Աթէնք ու զանոնք խրախուսելով հայ ժողովուրդի սրբութեանց դէմ իրենց ապերասան խաչակրութեան մէջ:

Ոճիրը իրենք գործած ըլլան կամ ոչ՝ տարակոյս չունինք որ հայ ժողովուրդի հոգիին մէջ անմեղ են այս երկու թշուառները, ու այն միւս եօթները որոնք երկար տարիներ բանտին մէջ պիտի քաւեն իրենց հայրենասիրութիւնը: Ղեւոնդները անէծքով պիտի փոխանցուին սերունդէ սերունդ՝ այնքան զարշելի կերպով ծառայած ըլլալնուն համար իրենց հօտին, բայց հայ ժողովուրդի սրտին մէջ իբր նահատակ պիտի ապրին այս երկու դժբախտները, որոնք մոլեգնօրէն սիրեցին իրենց հայրենիքը, ու անոր սիրոյն մղուեցան գործելու սպանութեան ամէնէն անիմաստը, ամէնէն [illegible], եթէ սակայն պահ մը արդար ընդունինք ամերիկեան դատարանին հետ թէ իսկապէս անոնք են սպանիչները:

Դատաւորն անգամ, որ պիտի արձակէր անողորմ վճիռը, պահ մը խռովուած է իր գլուխը երկու զոհերուն առջեւ, ու զանոնք մահուամբ պատժելով հանդերձ՝ զմայլած է հայրենասիրութեանը վրայ որ չարաշուք դաշոյնը դրեր էր անոնց ափին մէջ:

Հայ ժողովուրդը, ինքն ալ, պիտի այպանէ անշուշտ ոճիրը որ գործուեցաւ ժամու մը մէջ, բայց իր հոգիին մէջ խորան պիտի կանգնէ երկու դժբախտներուն համար որոնք այնքան սիրեցին իրենց հայրենիքը որ չկրցան անոր դրօշին եղած անարգը տանիլ, ու չկրցան թոյլ տալ որ պղծուին գերեզմանները անոր համար ինկողներուն:

Ու վաղը, երբ Գարեգին արք., էջմիածնի Ռուփիակը, ոտք դնէ Ամերիկա, թող իր առաջին պարտքը ըլլայ երթալ գտնել աճիւնը երկու դժբախտներուն որոնք իրենց կեանքը զոհ տուին զարշելի դաւի մը ուր մեղքի կարեւոր մէկ բաժինը ստորագրած էջմիածինն էր ու իր պատասխանատու արբանեակներուն, ծունկ չոքի անոնց աճիւնին առջեւ, գլուխը քսէ անոնց հողին, ու յանուն հայ կղերին որ այնքան ինկաւ մեր օրերուն եւ որ այնքան դաւեց հայ սրբութիւններուն, յանուն էջմիածնին՝ որ չանձնեց զայն իր չահատակութիւններուն մէջ ու յանուն թեւ թիկունք եղաւ անոր, հեծկլտուքի մը մէջ պոռթկայ իր խղճին խայթը.

— Մեղա՜յ ...»:

գրողներ կան, այն որ այսօր բնաւ արժէք ցոյց չի տար, կրնայ ըլլալ որ ապագայ սերունդները ապրեցնեն յաւիտեան: Պէրնար Շօն հարիւր տարի վերջ կարելի է ներկայ դարուն մեծագոյն միտքը նկատուի, եւ կրնայ նաեւ ըլլալ որ ճիշդ հակառակը պատահի...

— Ի՞նչ է ներկայ գրողներու ուղղութիւնը:

— Ներկայ լաւագոյն գրողները ազատամիտ կամ ազատախոհներ են, եւ դէմ են ամէն տեսակ դիկտատորական [illegible] ձգտումներու: Անհատապաշտ միջակ կամ միջակէն վար են այն գրողները, որոնք ներկայ իրաւակարգերու ըմբռնողութեամբ կը գրեն ու անոնց թեր կ՚արտայայտուին... Գերման լաւագոյն գրողները Հրեաներ են. եւ օրինակ՝ բոլորովին դէմ են հիթլերիզմին:

— Նոր գործ մը ունի՞ք ձեռքի վրայ:

— Այո, երկար գործ մը կը պատրաստեմ...

— Ի՞նչ է նիւթը, կարելի՞ է հասկնալ.

— Այո, նիւթը կը վերաբերի 1930—1935 շրջանին եւ քաղաքական — ընկերային է:

— Ե՞րբ կը գրէք:

— Ամէնէն սիրած պահս առաւօտն է:

— Ինչպէ՞ս կը գրէք:

— Շատ կը մտածեմ, շատ կ՚ուսումնասիրեմ եւ յետոյ կը գրեմ ու քիչ սրբագրութիւններ կ՚ընեմ. ահա:

Արդէն ցոյց կուտայ լայնածաւալ տետրակ մը, հաւանաբար մաս մը իր նոր գործէն —, մանր, կանոնաւոր եւ յստակ գիր մը, մաքուր, դիւրընթեռնելի եւ հազուադէպ սրբագրութիւններով:

— Ո՞րն է ձեր նախասիրած ժամանցը:

— Դոնէն դուրս մարզանք ու խաղերը— թէնիս, կոլֆ եւն. ու կը ծխեմ:

— Չէ՞ք խաղար:

— Երբեմն [illegible] կը խաղամ. չեմ սիրեր օրինակ՝ պրիճը, ոչ, կեանքը շատ կարճ է ու շատ... [illegible], պրիճ խաղալու համար...

— Դուք ամէնէն աւելի ձեր ո՞ր գործը սիրած էք:

— «Մէն'ս Մօրթալիթի». Թէեւ շատ առաջ գրած եմ, բայց ճիշդ ներկայ ժամանակներու վերիվայրումները կը յիշեցնէ...

— Այսօր կը բաւէ. արդէն բաւական յոգնեցուցի ձեզի: [illegible] դուք էք որ այսքան բարի գտնուեցաք. հիմա իմ կարգիս, ի՞նչ կրնամ ընել ձեզի համար. այստեղ հայ գաղթականներ կան, կը հետաքրքրուի՞ք արդեօք

— Ի՞նչ կ՚ըսէք, չէի գիտեր որ իբրու մօտ հոս հայ գանգուածներ կան. երախտապարտ պիտի ըլլամ, եթէ ինծի ընկերանաք եւ այցելենք իրենց ...

— Ամենամեծ ուրախութեամբ, հիմա վերջին խնդրանք մը: Անշուշտ մենք օտար թերթերու դիւրութիւնը չունինք որ մասնաւոր լուսանկարիչներ ունենանք:

— Ճիշդ է, ճիշդ, «Նոր Օր»ին համար նկար մը պիտի գտնեմ, քանի որ կ՚ուզէք այդ պատիւը ընել.

Կը ժամադրուինք. կը մեկնիմ մեղքնալով որ այսքան տաղանդաւոր Հայ մը Դաշնակցական չէ: Բայց կ՚երեւի այն ատեն ալ «Մայքըլ Արլէն» չէր ըլլար, եւ աշխարհ կը կորսնցնէր գիրքը ...

Հոգ չէ, սիրելի ընթերցող, թող այս մէկն ալ տանինք ըլլայ, եւ յետոյ, գիտ շատ [illegible] է...

Մ. Փ.

ՁԱՅՆԵՐ ԳԱՒԱՌԷՆ

Նամակ առ..

ՄԱՐՍԷՅԼ.— Քէսէրիկի մասնաճիւղը յաջորդաբար չորս նամակներ գրեց Քէսէրիկի Հայր. Միութեան Ամերիկայի Կեդր. Վարչութեան, սակայն բոլորն ալ անպատասխանի մնացած ըլլալով, ստիպուեցայ հրապարակաւ խօսիլ

Մեր Կեդր. Վարչութիւնը անշուշտ պատգամ. ժողովի տուած որոշման համաձայն,— Հայաստանի մէջ վերաշինուող Նոր Խարբերդին որքան գիտենք 1500էն 2000 տոլար աջակցած է եւ տակաւին կ՚աշխատին որպէսզի Նոր Խարբերդը դառնայ իսկական ապաստանարանը բոլոր Քէսէրիկցիներուն: Մենք եւս մեր կարգին այս խիստ շահեկան գործը քաջալերողներէն առաջինը եղած ենք, անկասկած գիտակցելով որ բազմիցս չարչարուած Քէսէրիկցիներուն վերջնական տեղը Հայաստանն է եւ հետեւաբար Նոր Խարբերդը Քէսէրիկցին հոն փոխադրելով է որ միանգամ ընդ միշտ պիտի ազատի այս անստոյգ եւ աննախանձելի վիճակէն: Ուստի կը ցանկանք որ այդ ձեռնարկը պսակուի յաջողութեամբ: Այդ յաջողութիւնը կախում ունի նաեւ Կեդր. Վարչութեան բռնելիք ընթացքէն, այսինքն անոր աշխատելու եղանակէն:

Բայց Կեդր. Վարչութիւնը ուրիշ պարտականութիւն մըն եւս ունի որմէ խուսափիլ պիտի նշանակէր իրականութիւնը չըմբռնել: Ահա չորս ամիս յառաջ այն չարաշուք թուականին երբ բոլորովին անարդար կարգադրութեամբ մը, Մարսէյլի հայ աշխատաւորները զրկուեցան գործազրկութեան նպաստէն:

Կը կարծուէր թէ այլ եւս վերջ գտած է հայ աշխատաւորի տառապանքը, քանի որ գործերու առատութիւն կար: Բայց այդ ալ երկար չտեւեց: Տարիներու ընթացքին հիմնուած բոյներ իրարու ետեւ կը քանդուին, իբրեւ հետեւանք սեղմիչ օրէնքներու: Մարդիկ հիմա հազարումէկ դուռ կ՚առնեն պատառ մը չոր հաց ապահովելու համար: Անոնք պատրաստ են ամէնէն դժուարին գործն իսկ կատարելու, գէթ անօթութենէ փրկելու համար իրենց զաւակները: Բայց ափսոս որ աշխատանքի բոլոր դուռները փակ են: Մօտ տասը Քէսէրիկցի ընտանիքներ ալ ենթարկուած են անստոյգ վիճակի մը, կարօտ պատառ մը չոր հացի: Մարսէյլի Քէսէրիկցի մասնաճիւղը կ՚ընէ իր կարելին, բայց չարիքին դարմանը վեր է իր ուժէն: Ասոր համար է որ կ՚ուզենք Կեդր. Վարչութեան ուշադրութիւնը հրաւիրել: Օգնութեան հասէք ժամ առաջ, եթէ նախանձախնդիր էք որ Քէսէրիկցին ապրի, Հայաստան երթայ առողջ եւ աշխատելու ընդունակ վիճակի մէջ: Փակելէ առաջ անհրաժեշտ է հրապարակաւ ուղղել քանի մը հարցումներ Կեդր. Վարչութեան.—

Ա.— Չորս նամակ գրուած է որոնց պատասխան չենք ստացեր:

Բ.— Կոչ մը ղրկուած է հանգանակութեան համար, չհրատարակուած:

Գ.— Մօտ 10 ընտանիք Հայաստան երթալու համար արձանագրուած են, ի՞նչ կարգադրութիւն ըրած էք:

Դ.— Նոր Խարբերդի օժանդակելէ զատ ուրիշ պարտականութիւն չունի՞նք անօթութեան մատնուած հայրենակիցներուն հանդէպ:

Գ. Նաճեան

թեան դէմ, բայց կը կարծէ թէ այդ հաստատութիւնը չեղած է իր խոստումին: Օրինակ, 1924ին Ազգերու Դաշնակցութիւնը յանձն առած էր յարգել տալ Մէմէլի համար հաստատուած կարգ ու սարքը, ապահովելու համար 100.000 Գերմանացիներու իրաւունքները, բայց չկրցաւ, եւ ճիշդ այս միջոցին չորս Գերմանացիներ մահուան դատապարտուած են Լիթուանիոյ մէջ:

Ինչ կը վերաբերի նաւատորմի եւ գաղթավայրերու հարցին, Գերմանիա առ այժմ չի պնդեր այդ հարցերուն վրայ, նիւթական պատճառներով, բայց ապագային կը վերապահէ իր իրաւունքները:

Մէկ խօսքով, Պերլինի խօսակցութիւնները ոչ մէկ հիմնական բարեխառնում յառաջ բերած են կացութեան մէջ:

Թուրքիա կ'ուզէ օգտուիլ առիթէն

Պոլսէն կը հեռագրեն մարտ 25 թուականով.— Թուրքիոյ մէջ մեծ հանդարտութեամբ ընդունուեցաւ Գերմանիոյ պարտաւորիչ զինուորութեան վերահաստատման լուրը: Որ եւ է նշան չկայ թէ այդ հանդարտութիւնը խորապէս պիտի խանգարուի, եթէ Պուլկարիան ալ նոյն միջոցին դիմէ: Թուրքիա սկզբունքով հակառակ է դաշնագիրներու վերաքննութեան, բայց, հողային սահմաններու գոյավիճակին պահպանումը պահանջելով հանդերձ, կը կարծէ թէ անգործադրելի է դաշնագիրներու զինուորական տրամադրութեանց մշտնջենական պահպանումը: Այս տեսակէտին բնական հետեւանքն է արեւելեան Թրակիոյ պահակազօրքին զօրացումը: Ասկէ զատ, Թուրքիա առաջինն ըլլալով պատերազմէն վերջը պարտադրուած դաշնագիրը անտեսող (Սեվր), անյարմար վիճակի մէջ է այսօր, քննադատելու կամ ընդդիմանալու համար, երբ նախկին դաշնակից մը նոյն ճամբուն կը հետեւի: Հետեւաբար կը կարծուի թէ պալքանեան համաձայնութեան մէջ Թուրքիա չափաւոր դիրք մը պիտի բռնէ այս հարցին առթիւ: Միեւնոյն ատեն, եթէ դաշնագրի զինուորական տրամադրութիւնները ընդհանրապէս պիտի անտեսուին, Թուրքիա անկասկած պիտի փորձուի կրկին արծարծել Նեղուցներու ապառազմացման խնդիրը, զոր մէկդի դրած էր անցեալ տարի, գլխաւորապէս նկատի առնելով Անգլիոյ հանրային կարծիքը, եւ պիտի ջանայ ջնջել տալ Լօզանի դաշնագրին զինուորական տրամադրութիւնները, որոնք կ'արգիլեն Տարտանէլի ափերուն տեւական ամրացումը:

** Այս միջոցին խորհրդակցութիւններ կը կատարուին Պելկրատի մէջ, Փոքր Համաձայնութեան ներկայացուցիչներուն միջեւ: Հեռագիրները կ'ըսեն թէ այդ խորհրդակցութեանց մէջ որոշուած է վճռապէս ընդդիմանալ Սէն Ժէրմէնի (Աւստրիա), Թրիանոնի (Հունգարիա) եւ Նէօյիի (Պուլկարիա) դաշնագիրներուն՝ զինուորական տրամադրութեանց բռնաբարման: Ուրիշ լուրի մը համաձայն այլ պիտի գոցեն Աւստրիոյ համար, նկատի առնելով գերմանական վտանգը: Այսպէս, պիտի արտօնեն որ աւելցնէ իր բանակը, բայց միայն շահակից պետութեանց հաւանութեամբ եւ իբրեւ պաշտպանութիւն գերմանական վտանգին դէմ:

Մոսկուա Պելկրատ կը սպասուի Թէվֆիք Արաս, Թուրքիոյ արտաքին գործավարը, որ միեւնոյն ատեն նախագահն է Ազգերու Դաշնակցութեան խորհուրդին: Երկու օր մնալէ յետոյ, Թ. Արաս ճամբայ պիտի ելլէ դէպի Ժընեւ, ուր ապրիլ 15ին պիտի գումարուի Ա. Դ. խորհուրդը

Ճափոն վերջնապէս խզուեցաւ Ազգերու Դաշնակցութենէն

Հրաժարման համար սահմանուած օրինական պայմանաժամը, երկու տարին լրացած ըլլալով, Ճափոն մարտ 27ին (երէկ) վերջնապէս քաշուեցաւ Ազգերու Դաշնակցութենէն: Ուրեմն, Ծայր. Արեւելքի մեծագոյն կայսրութիւնը այլեւս ոչ իրաւական կապ ունի Ազգերու Դաշնակցութեան հետ, ոչ ալ որ եւ է պարտականութիւն անոր հանդէպ: Միայն պիտի մասնակցի Աշխատանքի Գրասենեակին: Այս երրորդ պետութիւնն է որ կը հրաժարի, երկու տարի առաջ ազդարարելով: Միւս երկու պետութիւններն են Քոսթա-Ռիքա եւ Պրազիլիա: Նախապէս Մեքսիքա եւ Սպանիա եւս հրաժարած էին, բայց յետոյ ետ առին: Իսկ Փարակուէյ եւ Գերմանիա անդամ կը համարուին, մինչեւ որ լրացնեն երկու տարին:

Ճափոնի վերջնական հրաժարումը ընդհանուր ցաւ պատճառեց Ժընեւի մէջ, որովհետեւ վերջին 15 տարիներու ընթացքին այդ մեծ պետութիւնը արդիւնաւորապէս մասնակցած էր Ազգ. ժողովի բոլոր աշխատանքներուն: Քաշուելով հանդերձ, ճափոնական կառավարութիւնը յայտարարեց թէ չպիտի դադրի իր գործակցութիւնը միջազգային քաղաքականութեան մէջ:

Հում նիւթերու արտածումը արգիլուած

Վերջերս լուր տարածուած էր թէ Գերմանիա մեծ քանակութեամբ հում նիւթեր կը գնէ Ֆրանսայի մէջ, սպառազինութեանց եւ պայթուցիկներու շինութեան համար: Այս տեղեկութեան վրայ, կառավարութիւնը աղջի օր հրամանագրով մը արգիլեց շարք մը հում նիւթերու արտածումը: Պաշտօնական զեկոյցը, որ հրատարակուեցաւ նախարարական խորհուրդէն վերջը, պարզապէս կ'ըսէ թէ ժողովը հաստատեց առեւտրական նախարարութեան մէկ հրամանագիրը, որ «ժամանակաւորապէս կ'արգիլէ արտածումը կարգ մը հում նիւթերու որոնք կապ ունին ազգային պաշտպանութեան հետ»: Այս առթիւ կազմուած է արգիլուած նիւթերուն ցանկը, որ կը պարունակէ հրացանի փայտ, բամպակի մնացորդներ, «մակնէզիում», ալքօլ եւայլն:

2.475,800 ՖՐԱՆՔԻ ծախուեցաւ հանգուցեալ նախարար Լուի Պառթուի մատենադարանին մէկ մասը: Աճուրդը կը շարունակուի տակաւին:

Ազգային Վիճակահանութեան պարգեւները

Երեքշաբթի օր տեղի ունեցաւ ազգ. պարգեւախաղին 1935ի երրորդ վիճակահանութիւնը:

2,500.000 ֆրանքի մեծ պարգեւը շահեցաւ 142.733 թիւը:

Հետեւեալ հինգ թիւերէն իւրաքանչիւրը շահեցաւ մէկ միլիոն ֆրանք.— 303.442, 532.205, 342.297, 067.445, 391.002:

Հետեւեալ հինգ թիւերէն իւրաքանչիւրը շահեցաւ 500,000 ֆրանք.— 809 833, 968.496, 323.699, 951.986, 520.249:

6,577 վերջացող թիւերը շահեցան 100,000 ֆրանք:
6,082 վերջացող թիւերը շահեցան 50,000 ֆրանք:
2,705 վերջացող թիւերը շահեցան 25,000 ֆրանք:
7,445 վերջացող թիւերը շահեցան 25,0000 ֆրանք:
789 վերջացող թիւերը շահեցան 10,000 ֆրանք:
78 վերջացող թիւերը շահեցան 1000 ֆրանք:
4 վերջացող թիւերը շահեցան 100 ֆրանք:

ԶԱՆԱԶԱՆ ԼՈՒՐԵՐ ՔԱՆԻ ՄԸ ՏՈՂՈՎ

Պ. ԼԱՎԱԼ ՄՈՍԿՈՒԱ պիտի երթայ ապրիլի երկրորդ կիսամեային, այսինքն Սթրէզայի ժողովէն վերջը, մինչդեռ խորհրդային իշխանութիւնը նախընտրելի կը գտնէր որ անմիջապէս ճամբայ ելլէ:

ՀԱՊԷՇԻՍՏԱՆԻ ծանօթ վէճին առթիւ, գերմանական կառավարութիւնը իր աջակցութիւնն առաջարկած է հաբէշական կառավարութեան: Լոնտոնի թերթերը այս լուրը տալով, կ'աւելցնեն թէ գերմանական դեսպանը պատրաստակամութիւն յայտնած է անմիջապէս մասնագէտներ, մարզիչներ եւ օդանաւեր տրամադրելու:

ՅՈՒՆԱՍՏԱՆԻ ԵՐԵՍՓ. ԺՈՂՈՎԸ պիտի գումարուի այսօր, հինգշաբթի, վաւերացնելու համար կառավարութեան տնօրինութիւնները՝ ապստամբութեան դէմ, ինչպէս եւ բանակին եւ վարչական պաշտօնատուներու մաքրագործման մասին: Ժողովը միայն մէկ նիստ պիտի գումարէ: Երկու ամիսէն նոր ընտրութիւններ պիտի կատարուին, ընտրելու համար երեսփ. ժողով մը որուն պաշտօնը պիտի ըլլայ վերաքննել սահմանադրութիւնը: Միեւնոյն ատեն պիտի զօրացնէ գործադիր իշխանութիւնը, ջնջելով ծերակոյտը:

Փարիզ եւ արուարձանները

ՓՐՕՓԱԿԱՆՏԻ ՅԱՆՁՆԱԽՈՒՄԲԻ նիստը տեղի պիտի ունենայ այսօր հինգշաբթի մարտ 28ին, երեկոյեան ժամը 8.30ին Au Clair de Lune սրճարանի վերնայարկը:

[illegible] «Լիոն» ենթակոմիտէի ընդհ. ընկերական ժողովը այս Շաբաթ երեկոյ ժամը 9ին, 17. Րիւ Ամբէր, [illegible] օրակարգ:

ԻՍԻ ԼԷ ՄՈՒԼԻՆՕՅԻ «Զաւարեան» Կոմիտէի ընդհ. ժողովը այս Եր. երեկոյ ժամը 8.30ին Ակումբին մէջ: Կը խօսի ընկ. Վ. Համբարձումեան:

Գաւառ

ՄԱՐՍԷՅԼԻ Պատանեկան Միութեան ընկերահամակրական դասախօսական ժողովը այս Շաբաթ երեկոյ ժամը 8.30ին Միութեան Գրասենեակ-Ընթերցարանին մէջ, 48. Րիւ Նաւարէն: Կը դասախօսէ ընկ. Գօգոս Հիւսեան, նիւթ ունենալով ազգայնութի՞ւն թէ միջազգայնութի՞ւն: Համախօսութիւն նախորդ դասախօսութեան:

ՏԷՍԻՆԻ կոմիտէն ընդհ. ընկերական ժողովի կը հրաւիրէ Քրիստափոր, Ռոստոմ եւ Զաւարեան խումբերու բոլոր ընկերները այս Կիրակի կէս օրէ վերջ ժամը 3ին ծանօթ հաւաքատեղին: Կարեւոր օրակարգ:

ՄԱՐՍԷՅԼԻ Ռոստոմ ենթակոմիտէն եւ Քրիստափոր խումբը ընդհ. ժողովի կը հրաւիրեն բոլոր ընկերները, այս Կիրակի կէս օրէ վերջ ժամը 3ին սովորական հաւաքատեղին:

ՀԱՆԴԷՍ – ՆԵՐԿԱՅԱՑՈՒՄ

կազմակերպուած Հ. Յ. Դ. ԿՈՒՐՍԷՆՎԻԼԻ «ՏԱՒՐՈՍ» ԽՈՒՄԲԻՆ ԿՈՂՄԷ
տեղի կ'ունենայ այս կիրակի, 31 Մարտ ժամը 2.30ին
Abbeye Hotel Ferme de Noues. Goussainville.
Կը խօսի ընկեր Ս. ԹՈՐՈՍԵԱՆ
Կը ներկայացուի ՕԹԷԼԼՕԻ ՆԱԽԱՆՁԻ ՏԵՍԱՐԱՆԸ
եւ երկու փոքր զաւեշտներ:
Բանախօսութիւն: Մուտք 5 ֆրանք:

ՊԱՏՐԱՍՏՈՒԵՑԷՔ, Իսի-լէ-Մուլինոյի ԶԱՒԱՐԵԱՆ Ակումբի Ցերեկոյթ-Պարահանդէսին, որ տեղի պիտի ունենայ Ապրիլ 14ին:

Բոլոր կազմակերպութիւններէն կը խնդրուի նկատի ունենալ այդ Թուականը:

Ֆր. Կ. Խաչի Օրը եւ Քառամեակը կը տօնուի

Նախաձեռնութեամբ ՖՐ. Կ. ԽԱՉԻ ԿԱՐՏԱՆ-ՊԻՎԷՐԻ Մ.-ճիւղին
Այս Կիրակի կէս օրէ վերջ ժամը 2ին, Հ. Յ. Դ. ՏԱՆ մէջ
Կը խօսին՝ Պ. Պ. ՀԻՒՍԵԱՆ, Օր. Ժ. ՐԻՇԷԼՄ եւ Պ. ԼԵՒՈՆ ԳԵՂՈՒՆԻ
«ԱՆԴՐԱՆԻԿ» թատերախումբին կողմէ կը ներկայացուի
«ԹԱԼԷԱԹԻ ԱՆԿՈՒՄԸ»էն մաս մը
երգ, մեներգ, արտասանութիւն եւ ռուսական պար:
Մուտքը՝ ազատ է:

Ապրիլ 24ի սգահանդէսը Մարսէյլի մէջ

ՊԻՏԻ ՅՕՆՈՒԻ ԱՊՐԻԼ 24ԻՆ, ԺԱՄԸ 3ԻՆ,
ՆԱԽԱՁԵՌՆՈՒԹԵԱՄԲ Հ. Օ. ՄԻՈՒԹԵԱՆ

ՀՐԱԺԵՇՏԻ ՃԱՇԿԵՐՈՅԹ

Ընկերահամակրական հրաժեշտի ճաշկերոյթ Սիփանի ղեկավար՝ Պ. ՍԱՔՕ ՍԱՆՈՒԵԱՆԻ մեկնումի առթիւ այս կիրակի կէս օրէ վերջ ժամը 3ին, 31, Rue de Seize. մէթրօ՝ Թաքէն:

Կը հրաւիրուին Սիփանի եւ Պ. ՍԱՔՕի բարեկամները:

ԱԶԳԱՅԻՆ ԿԱԶՄԱԿԵՐՊՈՒԹԻՒՆՆԵՐԷ կը խնդրուի նկատի առնել, Փարիզ եւ Արուարձաններու, Հ. Մ. Ը. Մ.ի Սկաուտներու տարեկան հանդէսը, 12 Մայիս կիրակի, կէս օրէ վերջ Petit Journalի սրահին մէջ:

Մանրամասնութիւնները առանձին:

ՑԱՒԱԿՑՈՒԹԻՒՆ

Ընկեր Գարեգին Հացագործեան եւ ընկեր Գեղեցիկ Ցօվհաննէսեան իրենց ցաւակցութիւնները կը յայտնեն ընկ. Մանուէլ Մարութեանի՝ իր կնոջ գառնաժահիկի մահուան առթիւ:

Փարիզ, 26, մարտ 1935

ՇՆՈՐՀԱԿԱԼՈՒԹԻՒՆ ՄԱՐՍԷՅԼԻ ԱԶԳ. ԱՌԱՋՆՈՐԴԱՐԱՆԻ

Թեմիս հայ գործաւորներու, խանութպաններու եւ գործատէրներու ուշադրութեան կը յանձնենք Assurance Socialeի պարտականութեանց ճշգիւ եւ տասցի գործադրութիւնը. Գարտք սեպեցինք այս պարագան յիշեցնել մեր հայրենակիցներուն կանխելու համար ամէն թիւրիմացութիւն որոնք կրնան նկատուիլ զանցառութիւն օրէնքին այս առթիւ գծած տրամադրութեանց:

ՍԷՆԹ ԱՆԹՈՒԱՆԻ Ս. Թագէոս Մատրան Թաղական խորհուրդը կը ծանուցանէ թէ իր թաղի բնակիչներէն սպրուած Պ. Ղազարոս Գոլաճեան մօտ մէկ ամիսէ ի վեր անկողին ինկած ըլլալով կը գտնուի ծայրայեղ թշուառութեան մէջ իր երեք զաւակներով:

Արտգաւ հայրենակիցներէ կը խնդրուի իրենց նիւթական օժանդակութիւնը փոխադրել Թաղական խորհուրդին հասցէին, Chapelle Arménienne, Campagne Perrier, St. Antoine, Marseille.

Le Gérant: H. STEPHAN
17, Rue Damesme, PARIS (13)
Imprimerie A. DER (AGOPIAN)

«ՅԱՌԱՋ»Ի ԹԵՐԹՕՆԸ (53)

ԽԱՉԱԳՈՂԻ ՅԻՇԱՏԱԿԱՐԱՆԸ

Գրեց՝ ՐԱՖՖԻ

Քաւոր Պետրոսի ենթադրութիւնը ուղիղ յայտնուեցաւ: Սեղանաւորը առաջին օրը չէր հասկացել, թէ ինչ էր պատահել իւր արկղի հետ: Որովհետեւ այդպիսի սեղանաւորները, որոնք ոսկի, արծաթ եւ գոհարներ գրաւ առնելով, փոխ են տալիս, սովորաբար միշտ վէճեր են ունենում գրաւատէրների հետ, եւ հետեւաբար շատ անգամ գործ են ունենում դատարանների հետ: Այն օրը, որի գիշերը կատարուեցաւ յայտնի գողութիւնը, սեղանաւորը մի տիկնոջ գանգատով կանչուած էր դատարանը: Հրեան վաճառել էր տիկնոջ 5000 րուբլի արժէք ունեցող օղամանեակը 1500 րուբլի պարտքի փոխարէն: Դատարանը գործը վճռել էր յօգուտ տիկնոջ:

Իսկ երկրորդ օրը, երբ ես գնացի քաւոր Պետրոսի համար տեղեկութիւններ բերելու, գողութիւնը արդէն յայտնուած էր: Ոստիկանութիւնը քննութիւն էր անում եւ կազմում էր իւր տեղեկագիրը: Խանութի դռները, կողպէքները, լուսամուտները գտան ամբողջ: Երկաթեայ արկղը նոյնպէս կոտրած չէր: Ուրեմն ո՞րտեղից էր մտել գողը: Ինքը Հրեան նոյնպէս ցոյց էր տալիս, որ նա իւր արկղը բոլորովին կողպուած գտաւ, եւ խանութի դռները փակուած էին, երբ գործակատարները առաւօտեան եկան բաց անելու:

— Ուրեմն սատանաներ պէտք է մտած լինեն խանութը, ծաղրում էին շատերը Հրեային,— որովհետեւ սատանան կարող է անցնել փակ դռնից, պատի միջից, առանց հետք թողնելու:

Բազմութեան հետ հաւաքուած էին այնտեղ եւ գրաւատէրներից շատերը: Նրանք աղաղակում էին:

— Սուտ է խօսում անիծուած Հրեան, սուտ է խօսում: Նա ինքն է թագցրել մեր իրեղէնները, պատճառ բերելով, թէ գողացել են: Ո՞րտեղից մտաւ գողը, ի՞նչպէս դուրս եկաւ: Ինչո՞ւ արկղի մէջի թուղթ փողերը չտարաւ, միայն մեր իրեղէնները տարաւ:

Ոստիկանութիւնը հաւանական գտաւ կասկածը եւ կալանաւորեց Հրեային.

Հրեան, երեւի, մոռացել էր սուրբ Շիմոնի մատուռը, եւ երեւակայել անգամ չէր կարող, որ նրան «տապանակ ուխտի» մէկ մասը ընծայող քահանան, եւ նրա հարստութիւնը ծովի աւազների չափ բազմացնելու ցանկութիւն յայտնող քահանան, կարող էր նրա արկղի հետ անբարեխղճօրէն վարուել:

Մենք մի ամբողջ շաբաթ մնացինք Լիզայի մօտ: Նա ամէն օր նոր տեղեկութիւններ էր բերում քաւոր Պետրոսի համար: Նա ցերեկները դրսում չէր յայտնւում, այլ գիշերները միայն դուրս էր գալիս իւր մթին սենեակից: Արդեօք ո՞ւր էր գնում,— այդ մասին ինձ ոչինչ չէր ասում:

Լիզան օրըստօրէ աւելի համակրելի էր դառնում: Այդ դժբախտ կինը զարթեցնում էր իմ մէջ ոչ այլ զգացմունք, այլ միայն ցաւակցութիւն: Երբ նա պատմում էր ինձ իւր կրած տանջանքները, իւր հետ պատահած անցքերը, ես սարսափում էի: Նա մի կատաղի աւազակի սիրուհին էր, որից բաժանուել չէր կարող, որովհետեւ սաստիկ սիրում էր նրան, թէեւ օր չէր անցնում, որ չծեծուէր նրանից:

Որպէս գիշերով մտանք Լիզայի տունը, այնպէս էլ գիշերով դուրս եկանք այնտեղից: Խեղճ աղջիկը պատրաստել էր ինձ համար բաւական ճոխ պաշար ճանապարհին ուտելու համար: Նա ինձ կոչում էր Նիկոլայ, որովհետեւ այդ անունով ծանօթացայ նրա հետ:

— Նիկոլայ, հոգեակս, ասաց նա մեզ ճանապարհ դնելու ժամանակ,— երբ կը պատահի քեզ միանգամ եւս անցնել այդ քաղաքով, չմոռանաս խեղճ Լիզային:

— Չեմ մոռանայ, պատասխանեցի ես, եւ մեր սայլակը հեռացաւ:

Քաւոր Պետրոսը բարկացաւ: Նա ատում էր, երբ մարդիկ քաղցրութեամբ էին խօսում «կանանց» հետ, ինչպէս սովորաբար արտասանում էր նա:

— o —

Է.

ԲԱՐԵԳՈՐԾՈՒԹԻՒՆ

— • —

Գիշեր էր, երբ մենք դուրս եկանք յիշեալ քաղաքից: Լուսնեակի լոյսով մեր սայլակը հանդարտ վազում էր հարթած ճանապարհով, երկու ուժեղ ձիաներ քաշում էին նրան ամենայն արագութեամբ: Ես կառավարում էի նրանց երասանակները: Քաւոր Պետրոսը մրափում էր սայլակի մէջ, որպէս մի հսկայ, որ հանգստանալու պէտք է զգում մի մեծ յաղթութիւնից յետոյ:

Մեր ճանապարհը ձգւում էր անսահման անապատի միջով, ուր դէպի որ կողմը նայում ես, երկինքը միանում է հորիզոնի հետ: Այդպիսի անապատները ոչ միայն ցերեկով, այլ եւ գիշերով, այն եւս լուսնկայ գիշերով, կախարդիչ կերպով ազդում են մարդու երեւակայութեան վրայ: Եւ ինչպիսի պատկերներ, տեսնես, չեն գալիս ու չեն գնում նրա աչքերի առջեւից:

Յանկարծ միտքը սլանում է հեռու եւ հեռու, եւ օտարական պանդուխտը տեսնում է իրան իւր հայրենիքում... տեսնում է ծանօթ երեսներ... տեսնում է ծանօթ տեղեր... տեսնում է իւր մանկութեան օրրանը եւ ուրախանում է... Բոլորը հեզհեզ անհետանում են: Իսկ այն պատկերը, որ միշտ կից է եղել նրա սրտին, նա մնում է, նա երկար ժամանակ մնում է...

— Այդ իմ Սառայի պատկերն է...

— Նազելի Սառա... որքան մեծացել է նա... որքան գեղեցիկ է... ահա նա ժպտում է... որքան ուրախ է... ահ մօտ եկաւ... ինչու է գլուխը քաշ գցել... երեւի ամաչում է... տես կարմրեց... Սիրելի Սառա, մի վախիր... ես քո Մուրատն եմ... գրկիր ինձ... համբուրիր ինձ... ա՞խ, ի՞նչու ես փախչում... Սառա ջան... իմ Սառա...

Վերջին խօսքերը այնպիսի բարձր ձայնով արտասանեցի ես, որ քաւոր Պետրոսը իւր քնից զարթնեց:

— Ի՞նչ է, ի՞նչ է պատահել, գոչեց նա շփոթուելով:

— Ոչինչ, պատասխանեցի ես փոքր ինչ յուզուելով:

Նա կրկին աչքերը խփեց, քնեց:

(Շար.)

ՅԱՌԱՋ

ՕՐԱԹԵՐԹ՝ ԱԶԳԱՅԻՆ, ՔԱՂԱՔԱԿԱՆ, ԳՐԱԿԱՆ

LE PREMIER QUOTIDIEN ARMENIEN EN EUROPE

HARATCH

(Fondé en 1925) :-: R. C. Seine 276.286

Directeur et Propriétaire : SCH. MISSAKIAN
Rédaction et Administration
ԽՄԲԱԳՐՈՒԹԻՒՆ ԵՒ ՎԱՐՉՈՒԹԻՒՆ

17, Rue Damesme, PARIS (13e)
Téléphone : Glacière 15 – 70
(ԵՐԹԵՒԵԿԻ ՀԱՄԱՐ՝ Métro : TOLBIAC)

ԲԱԺԱՆՈՐԴԱԳՐՈՒԹԵԱՆ ՊԱՅՄԱՆՆԵՐ.— ՏԱՐԵԿԱՆ ՎԵՑԱՄՍԵԱՅ ԵՌԱՄՍԵԱՅ

Ֆրանսա եւ գաղութներ	140 ֆրանք	70 ֆրանք	35 ֆր.
Անգլիա, Եգիպտոս, Զուիցերիա, Իտալիա	250 »	130 ֆրանք	—
Ամերիկա եւ ուրիշ երկիրներ	200 ֆրանք	100 ֆրանք	—

ՈՒՐԲԱԹ 29 ՄԱՐՏ — VENDREDI 29 Mars 1935

11-ՐԴ ՏԱՐԻ - 11e Année № 2766 — Խմբագիր՝ ՇԱՒԱՐՇ ՄԻՍԱՔԵԱՆ — ԳԻՆ 50 ՍԱՆԹԻՄ

ԵՐԿՈՒ ԽՕՍՔ

ԱՆՀՐԱԺԵՇՏ Է ԲԱՆՈՒԿ ՄԵՔԵՆԱՅ ՄԸ

»»»··«««

Բոլորդ ալ կարդացիք Միացեալ Ցանձնաժողովին զեկուցումը եւ Աշխատանքի նախարարութեան ուղղուած յուշագիրը, որոնք հրատարակուեցան առջի օր եւ երէկ։

Զեկուցումը կը հաղորդէր Մարտ 11ի եւ 20ի աշխատանքները, իսկ յուշագիրը ուշադրութեան կը յանձնէր զանազան հոգեր, եւ մանաւանդ չափահաս պատանիներու պարագան, որ նոյնքան ծանր մտահոգութիւն կը պատճառէ։

Դիտեցիք, անշուշտ, որ այս անգամ աւելի փաստացի տեղեկութիւններ կը պարունակէր յուշագիրը, քանի մը թուանշաններ ալ յիշելով, եւ ներկայացնելով որոշ առաջարկներ։

Տակաւին յուրջ աշխատանքի կը կարօտի այս գործը,— յուշագիրներու եւ առաջարկներու մշակումը։

Օրինակ, յուշագիրը կը խօսի «անկանոն»ներու կամ թրքախօս պատանիներու մասին, փաստացի պարզելով անոնց դժբախտութիւնը։ Բայց, չի ներկայացներ թուանշաններ, որոնք աւելի խօսուն պիտի դարձնէին պատկերը։

Չհասկցանք թէ ինչո՞ւ այնքան դժուար կը համարուի այս լրացումը։

Տարիներէ ի վեր, եւ մանաւանդ վերջին չորս – հինգ ամիսներու ընթացքին, բազմաթիւ անհատական եւ հաւաքական դիմումներ կը կատարուին Ցանձնաժողովին։

Արդ, եթէ երկու «Օֆիս»ներու վարիչները եւ Ցանձնաժողովին գործավարը գլուխ գլխի տային, կարելի էր վիճակագրութիւն մը կազմել, անշուշտ միջինը առնելով։

Արուարձաններու եւ գաւառի ազգ. մարմիններն ալ կրնան օգնել այս աշխատանքին։ Իսկ մամուլը առատ նիւթ կը պարունակէ, եթէ ուզեն հետաքրքրուիլ։

Երբ միջին թիւ մը կը գտնէն Ֆրանսայի մէջ ծնած մանուկներու համար, տասը հազար հաշուելով, եւ ուշադրութեան կը յանձնեն անոնց առանձնայատուկ պարագան, շատ աւելի գիւրին է թուանշաններով խօսիլ նաեւ միւս հոգերու մասին։

Շատ աւելի սախտողական խնդիր մը։

Կ'ակնարկենք՝ Ցանձնաժողովին գործունէութեան եղանակին։

Բազմաթիւ առիթներով խօսած ենք այս մասին, բայց կը թուի թէ բան մը չէ փոխուած։

Ըսել կ'ուզենք թէ՝ մեքենան չի բանիր այնպէս ինչպէս կը պահանջէ կացութեան լրջութիւնը։

Հանրութիւնը Ցանձնաժողովին գոյութիւնը կ'իմանայ անոր զեկուցումներէն,— ժողով, դիմումներ, յուշագիր եւն.։

Բայց հանրութիւնը չի գիտեր թէ այդ Ցանձնաժողովը ունի՞ մնայուն դիւան մը, որ իր հոգերով զբաղի օրը օրին, անհրաժեշտ եւ անմիջական դիմումները կատարել տալով նոյն իսկ անհատական պարագաներու համար։

Մեր մասին խօսելով, ամէն օր նամակներ կը ստանանք, նոյն իսկ անձնական դիմումներ։

Մէկը անցագրի խնդիր ունի (անցագիր կը պահանջեն)։ Երկրորդ մը — քանինե՛ր — արտաքսման վճիռ ստացած են, նոյն իսկ տասը տարի առաջ գործուած յանցանքի մը համար։ Ուրիշներ զոհ գացած են զանազան «սըմսար»ներու — երբ գործերը բանուկ էին։ Եւ դեռ ուրիշներ որ չափահաս մանուկներ ունին, կամ պատահական աշխատանքներու կապուած ըլլալով, չեն կրնար կանոնական վկայագիրը ճարել (գործատիրոջ մը)։

Որեւէ խմբագրութիւն չի կրնար ուրիշ բան ընել, եթէ ոչ բացատրել օրէնքին տրամադրութիւնները։ Ելքեր ցուցնել եւ ի հարկին ձեռնհաս անձերու աջակցութեան դիմել։

Բայց ասոնք անճար միջոցներ են։ Ո՞վ պիտի հետապնդէ այս կամ այն ձեռնարկը, որ յաճախ երկար ժամանակի եւ մեթոտիկ աշխատանքի կը կարօտի։

Եթէ «Յառաջ»ի խմբագրութիւնը լայն միջոցներ ունենար, սիրով կը ստանձնէր գրասենեակ մը յատկացնել իրաւագէտ խորհրդականի մը, որպէսզի զբաղէր այսպիսի հոգերով ...

Արդ, Ցանձնաժողովը ի՞նչ կարգադրութիւններ խորհած է, այս անմիջական եւ տեւական հոգերուն առթիւ։

Գիտենք որ Ցանձնաժողովին մաս կը կազմեն երկու «օֆիս»ները, Բարեգործականը, եկեղեցիի հոգաբարձութիւնը եւն.։

Բայց գիտենք նաեւ որ, անդամակից իւրաքանչիւր օրկան կը գործէ իր սեփական շրջանակին մէջ։ Միութեան գիծ մը երեւան կուգայ, երբ ժողովի կը նստին իբրեւ Միացեալ Ցանձնախումբ։

Գիտենք ուրիշ զարմանալի պարագայ մըն ալ։

Մինչ «օֆիս»ներուն առաջինը,— այն որ Դաշնակցական կը համարուի (Քլէպէռ) — ունի քարտուղար մը եւ անոր գլխուն վերեւ՝ ընդհանուր վարիչ մը, միւսը ունի երկու գործիչներ, մէկը՝ իբրեւ զայթ. գրասենեակի վարիչ, միւսը՝ իբրեւ Գայթ Կեդր. Ցանձնաժողովի ներկայացուցիչ։

Եթէ Տնտես. Կեդրոնն ալ հաշուենք, կրնաք իմանալ թէ քանի գլուխներ կամ թեւեր ունինք, բուն հացէն միշտ բախտի մնալու պայմանաւ։

— Բայց չէ՞ որ Միացեալ Ցանձնաժողովը ունինք։

Այո՛, եւ սակայն այդ մեքենան կը բանի միայն ժողովի օրերը, մինչդեռ օրուան կեանքը գրասենեակ, հացէ, գործակատար կը պահանջէ ամէն օր, նոյն իսկ ամէն ժամ։

Ի՞նչ իմաստ ունի խնդրագիրներ, դիմումներ ստանալ եւ պահել մինչեւ յաջորդ նիստը։

Մանաւանդ որ, բուն տագնապը դեռ նոր պիտի սկսի, երբ վերջանան ինքնութեան թուղթի նորոգման գործողութիւնները, Ապրիլ մինչեւ Հ։

Դժուա՞ր է գտնել ձեւ մը, կեդրոնական դիւան մը հաստատելու համար, գործակատար – քարտուղարով մը։

Շ.

Վ Ե Ր Ջ Ի Ն Ժ Ա Մ

ՏՈՆԴԱԳԻՆ ԵՐԹԵՒԵԿ ՔԱՂԱՔԷ ՔԱՂԱՔ

ՍԸՐ ՃՕՆ ՍԱՅՄԸՆ ԵՐԵՍՓ. ԺՈՂՈՎԻՆ ԱՌՋԵՒ

ԳԵՐՄԱՆԻԱ ՇԱՏ ԱՒԵԼԻ ԾԱՆՐ ՊԱՀԱՆՋՆԵՐ ԴՐԱԾ Է

Ցոռետեսութիւնը կը շարունակուի

Գ. Իտըն, Անգլիոյ լիազօրը, Մոսկուա հասած չորեքշաբթի օր, 27 մարտ, եւ անմիջապէս գործի ձեռնարկեց։ Պերլինէն մինչեւ Մոսկուա իրեն կ'ընկերանար Լոնտոնի խորհրդային դեսպանը, որ կառախումբին մէջ բացաւ խօսակցութիւնները, պարզելով իր կառավարութեան տեսակէտները։ Երբ կառախումբը հասաւ Պերլինի մէջ, Գ. Իտըն չըլնադատուեցաւ թղթակիցներով, որոնք անհամբեր լուրի կը սպասէին։ Անգլիոյ ներկայացուցիչը որ եւ է տեղեկութիւն չհաղորդեց, առարկելով թէ ... բան չունի։ Թուանշէհական սահմանին վրայ, Գ. Իտըն նստաւ մասնաւոր կառախումբ մը, զոր տրամադրած էր խորհրդային իշխանութիւնը. Անգլիական դեսպանատան մէջ ճաշելէ յետոյ, Գ. Իտըն առաջին տեսակցութիւնը ունեցաւ Գ. Լիթվինովի հետ, որ իրիկունը մեծ ընդունելութիւն մը սարքեց արտաքին գործավարութեան դահլիճին մէջ։ Անգլիոյ ներկայացուցիչը Մոսկուա պիտի մնայ մինչեւ մարտ 31, տեսակցելով բոլոր գործավարներուն հետ, եւ յետոյ պիտի անցնի Վարշաւա եւ Փրակա։

Սըր Ճօն Սայմըն ալ Պերլինէն Լոնտոն հասնելով, իր առաջին զեկուցումը տուաւ Նախարարական խորհուրդին, որ արտակարգ նիստի հրաւիրուած էր։ Որ եւ է մանրամասնութիւն չհրատարակուեցաւ այս զեկուցման մասին։ Միայն կը հաւաստեն թէ կառավարութիւնը նոր հրահանգներ ուղղած է Գ. Իտընի։

Անգլիոյ ներկայացուցիչը մասնաւորապէս պիտի ջանայ իմանալ թէ խորհրդային իշխանութիւնը տրամադի՞ր է հիմնովին փոխելու արեւելեան դաշինքի ծրագիրը կամ ուրիշ մը առաջարկելու, քանի որ Հիթլէր վճռապէս կը մերժէ եղածը։ Անգլ. կառավարութիւնը կ'ուզէ լսել Մոսկուայի նոր առաջարկները, որպէսզի կարելի ըլլայ փարատել Գերմանիոյ կասկածները խորհրդային իշխանութեան ծրագիրներու մասին։

Սըր Ճօն Սայմըն երէկ յայտարարութիւն մը բրաւ երեսփ. ժողովին մէջ, լրացուցիչ մանրամասնութիւններ պահելով Գ. Իտընի վերադարձին։ Կառավարութիւնն ալ կ'ըմբռնէ թէ խոհեմութիւն չէ ամէն բան մէջտեղ հանել, մինչեւ որ չհասկցուի Ա. Միութեան, Լեհաստանի եւ Չեխոսլովաքիոյ տեսակէտները։ Գ. Իտըն Լոնտոն կը սպասուի ապրիլ 4ին, եւ մինչեւ ապրիլ 11, երբ տեղի կ'ունենայ Սթրէզայի խորհրդակցութիւնը, երեսփ. ժողովը լայն ժամանակ պիտի ունենայ վիճաբանութեանց համար։ Նոյն իսկ այդ պարագային կասկածելի է որ անգլ. կառավարութիւնը երեւան հանէ իր քաղաքականութեան բոլոր գաղտնիքները։ Սըր Ճօն Սայմըն միշտ կը յայտարարէ թէ Պերլինի այցելութեան նպատակը համաձայնութիւն կնքել չէր, այլ իմանալ Գերմանիոյ տեսակէտները, ծանօթանալ Հիթլէրի եւ ուսումնասիրել գերմանական հոգեբանութիւնը։

Մինչ այս մինչ այն, Լոնտոնի մէջ անհամբերութիւնը սաստկացաւ, երբ օդանաւային նախարարը եւ վարչապետը պալատ գացին, տեղեկութիւններ հաղորդելու համար թագաւորին։ Այս վերջինը նոր Լոնտոն վերադարձած էր, մէկ ամսուան արձակուրդէն, եւ ուզեց առաջին առթիւ տեսնել նախարարները, կացութեան մասին գաղափար կազմելու համար։

«Մորնինկ Փոսթ», Լոնտոնի պահպանողական օրկանը, ուշագրաւ խմբագրական մը հրատարակեց երէկ, շեշտելով. «Այժմ անվիճելի է թէ Գերմանիա ամենազօրեղ տրամադրութիւն չունի միանալու ո'ր եւ է ծրագրի որ կը ձգտի ամրապնդել Եւրոպայի խաղաղութիւնը»։

Զարմանազան պատմութիւններ Գերմանիոյ պահանջներու մասին

«Տէյլի Թէլէկրաֆ», որ ընդհանրապէս արտաքին նախարարութենէն կը ներշնչուի, հետեւեալ նոր տեղեկութիւնները կը հաղորդէ Գերմանիոյ պահանջներու մասին.—

1.— Անգլիոյ եւ Ֆրանսայի հետ օդանաւային հաւասար ուժ, մակարդակը Խ. Միութեան օդանաւային զօրութեան վրայ հիմնուելու պայմանաւ։

2.— Նաւատորմիղ մը՝ 400,000 թօն տարողութեամբ, որ Գերմանիոյ պիտի տայ 4/5 համեմատութիւն հանդէպ Անգլիոյ, կամ ֆրանսական նաւատորմին կրկնապատիկը։

3.— Գերմանիոյ միացնել ամբողջ արեւելեան Փրուսիան, ջնջելով լեհական նրբանցքը (Տանցիկ), եւ յայտարարելով թէ ներկայ արեւելեան սահմանները մնայուն չեն։

4.— Շտկել Չեխոսլովաքիոյ սահմանը, որպէսզի Գերմանիա վերադառնան այնտեղ ապրող 3.500,000 Գերմանացիները։

5.— Տնտեսական միութիւն (անշլուս) Աւստրիոյ հետ։

6.— Գերմանիա Ազգերու Դաշնակցութեան մէջ կրնայ վերադառնալ միայն այն ատեն երբ գոհացում ստանայ այս պահանջներուն համար։

«Ժամանս Ֆաւնիէլ» ալ իր կարգին հետեւեալ «գաղտնիքները» կը հաղորդէ, պնդելով թէ ի վիճակի է ապացուցանելու անոնց ճշդութիւնը, «առանց հերքուելու վախի».—

Սըր Ճօն Սայմընի հետ խօսած ատեն, Հիթլէր պահանջած է 550,000նոց բանակ մը, ոչ աւելի, ոչ պակաս։ Հրասայլերու (թանք) եւ ծանր թնդանօթներու մասին, Հիթլէր յայտարարած է որ եթէ եւրոպական պետութիւնները ջնջեն անմիջապէս իրենց ունեցածը կամ փոխադարձ համաձայնութեամբ որոշուելիք մակարդակի մը իջեցնեն, Գերմանիան ալ անմիջապէս պիտի դադրեցնէ հրասայլերու եւ ծանր թնդանօթներու շինութիւնը։ Բայց, եթէ համաձայնին այդ ոչնչացումը կատարել, օրինակ, երեք տարուան ժամանակամիջոցի մը մէջ, Գերմանիա պիտի շարունակէ շինել, նոյնիսկ յառաջիկային ոչնչացնելու պայմանով։

Ծովային ուժի համար, Հիթլէր պահանջած է 420,000 թօն, այսինքն ճիշդ 35 առհարիւրը Անգլիոյ նաւատորմին։

Օդանաւային ուժի համար՝ Գերմանիա կը պահանջէ բացարձակ հաւասարութիւն օտար ամենազօրաւոր տորմիղին հետ։

ՕՐԸ ՕՐԻՆ

ՓԱՐԻԶ ՔԱՂԱՔ ՆՍՏԵՐ ԿՈՒԼԱՅ

Արդէն լրացաւ կաթող. Ուիրակին այցելութեան երկու ամիսը։

Յունուար 26ին էր որ Փարիզ հասաւ Գարեգին արք.։

Առաջին քարոզներէն եւ կոնդակներու ընթերցումէն յետոյ, սկսաւ իր դաստիարակութեանց շարքը, փետրուար 16ին։

Երեք անգամ բազմութիւն մը խռնուեցաւ «Փըրի ժուռնալ»ի սրահին մէջ, իսկ վերջին անգամ՝ Միւթիւալիթէ, Աստուածաշունչի թարգմանութեան 1500ամեակին առթիւ (10 մարտ)։

Ցերեկ եւ իրիկունները, զանազան այցելութիւններ, ընտանեկան՝ եւ հանգամանքով յանձնաժողովի եւ — լռութիւն։

Որ եւ է կապ չունենալով ժամ կոչումի շրջանակին հետ, ի վիճակի չեմ բացատրելու այս լռութեան պատճառները։

Ցանձնաժողովը սխա՞լ է գործել։ Արձանագրուած գումարները կը համապատասխանե՞ն արտակարգ ցուցադրութեանց եւ տրուած հաւաստիքներուն։

Չեմ գիտեր որ բանմ։

Մէկ բան կրցայ ստուգել.— արդէն շոգիացած են «կեցցէ»ներու փրփուրը եւ շշմանքը — գինարբուքներու գոլորշին։ Ամայութիւնը պար բռնած է Ուիրակին շուրջը։

Բերնէ բերան կը շրջին զանազան երեւելիներու անունները, իբրեւ նուիրատու,— տասը հազար, մէկ – երկու հինգ հազարնոց, շարք մը հազարնոց։

Անգլիական հազարնոցի մը խօսքն ալ իմացայ։

Ինչքը այն է որ, յուշատետրին անպիտանալ տեղի կ'ունենայ։

— «Բո՞ղ է, եղբայր, բո՞ղ...»։

Առաջին անգամ երբ մէջտեղ դրուեցաւ այս խնդիրը — վերանորոգում էջմիածնի — եւ միաւորութիւնն ունեցայ հաւատալու թէ բանի մը հաւատոնք ձեռք ձեռքի տալով կրնան խոշոր հոգէ մը ազատել կաթող. Ուիրակը։

Նոյնիսկ միայն Գ. Կիւլպէնկեանը կրնար վերէն վար վերաշինել էջմիածինը, իբրեւ պատմական յիշատակարան։

Որքան գիտեմ, 120,000 տոլար կը նախատեսուի վերաշինութեան ծախքը։

Արդ, աշխատաւոր բազմութիւնները կրնա՞ն այսպիսի գումարի մը մէկ չորրորդն իսկ արտադրել, ներկայ տագնապին մէջ։

Միայն Փարիզի մասին խօսելով, անոնք այդէն տուին իրենց բաժինը, 3500 — 3700 ֆրանք լեցնելով պնակներու մէջ։

Ուրիշ քաղաքներու մէջ շատ աւելի վտիտ գումարներ պիտի ծարուին։

Կարծ խօսքով, ամէնէն առաջ ունեւորներու անտին պարտն է նարել պահանջուած գումարը։ Մանաւանդ անոնց որ հայ ժողովուրդը կը յիշեն միայն հանդիսաւոր օրերու մէջ, եւ երդում – պատառ կ'ըլլան էջմիածնի կամ Հայ. եկեղեցւոյ պայծառութեան համար։

Երբ Ռումանիոյ ունեւորները 650 հազար — 700 հազար լէյ կը տրամադրեն (100,000 ֆրանք), ինչո՞ւ պիտի անկրկին Փարիզի կամ ուրիշ փարթամ գաղութներու երեւելիները։

Կարելի՞ է արդարանալ, եթէ Փարիզի բաժինը Պուքրէշէն ալ պակաս ըլլայ։

Աշխատաւոր ժողովուրդը ինչ որ ալ ընէ, չի կրնար կտրել իր զաւակներուն բերնին հացը, իսկ հարուստը պարզապէս վայելք մը, շռայլութիւն մը, գինարբուք մը պակսեցնելով, տոհմիկի պէս դրամ պիտի հոսեցնէր։

— Բո՞ղ է, բո՞ղ...

Ինչ որ ալ ըլլայ, հարուստին համար այդ «բոկզը» աւելի – պակաս վաւերական խնդիր է։

Եթէ Փարիզն ալ նստի լայ.— ոչ թէ էջմիածինը, այս աշխարհն ալ կը փլի ...

ՎԱՀԷ

Ի՛ՆՉ ԿԸ ԽՈՐՀԻՆ ՓԱՐԻԶԻ ՄԷՋ

Տեղական մամուլը որոշ չափաւորութիւն ցուցնելով հանդերձ, չի ծածկեր տիրող յուսահատութիւնը եւ մտահոգութիւնը։ «Թան» կը շեշտէ իր խմբագրականին մէջ.— «Գերմանիոյ դիւանագիտական ռազմավարութիւնը կը ձգտի կղզիացնել Ֆրանսան եւ զրկել զայն որ եւ է աջակցութենէ, ուղղակի թէ անուղղակի։ Այս է կացութեան ամէնէն վրդովիչ երեւոյթը, որովհետեւ ապագային համար կը նշանակէ հաւանական ընդհարման մը վտանգը արեւելքի մէջ, դէպի Պալթեան երկիրները, եւ նոյնիսկ դէպի լեհական նրբանցքը (Տանցիկ), վտանգ մը որուն հակազդեցութիւնները շատ ծանր պիտի ըլլան ամբողջ միջազգային կացութեան վրայ։ Ոչ մէկ բան կրնայ ենթադրել տալ թէ Անգլիա տրամադիր է ուժ տալու այդպիսի քաղաքականութեան մը, այլ, ընդհակառակն, պիտի ջանայ արգելք հանդիսանալ անոր, նոյնիսկ իր ապահովութեան համար»։

«Էնթրանսիժան» կը շեշտէ.— «Ֆրանսայէն դուրս միայն մէկ մարդ անմիջապէս ըմբռնեց կացութիւնը, եւ այդ մարդը Մուսոլինին է։ Ան ժամանակ չկորսնցուց խօսակցութիւններով։ Իմանալով թէ Գերմանիա որքան զինուոր հանելու միտք ունի, անմիջապէս նոյնքան զինուոր կանչեց դրօշի տակ»։

Փէրթինաքս, «Էքօ տը Փարի»ի քաղաքական խմբագիրը, որ քաջածանօթ հեղինակութիւն մըն է իր ճիւղին մէջ, կը գնահատէ Հիթլէրի «կոպիտ անկեղծութիւնը»։ Այս առթիւ կը շեշտէ ...«Բոլորովին սխալ է ստախօսութիւն եւ կեղծաւորութիւն վերագրել Գերմանիոյ եւ իր ներկայացուցիչներուն, ինչպէս կ'ընեն յաճախ։ Մենք բոլորովին անկեղծ կը գտնենք Գերմանացիները։ Հիմնական փոփոխութիւններ կատարուած են վերջին տարիներու ընթացքին. միայն արտայայտութեան ձեւը տարբեր է։ 1935ին, արտայայտութեան ձեւը շատ աւելի բացորոշ դարձած է քան մինչեւ հիմա, եւ այս՝ շնորհիւ զինուորական յարաճուն զօրութեան։ Նախապէս դիւանագէտներու արհեստն էր մէկ պահանջ դնել միեւնոյն ատեն։ Հիթլէր այնքան գահավիժօրէն չեղաւ այս մեթոտէն որ, կարելի չէ չպատել անախորժ անակնկալներ»։

«Փըթի Փարիզիէն» կը բացատրէ թէ Հիթլէր պարզապէս կը պահանջէ զինուորական գերազանցութիւն ոչ միայն Ֆրանսայի, այլեւ Անգլիոյ եւ Իտալիոյ վրայ։

Այս առթիւ «Թայմզ»ի թղթակիցը կը հեռագրէ Փարիզէն.— Ֆրանսական մամուլը արձանագրելով Գերմանիոյ ընդդիմութիւնը՝ արեւելեան եւ դանուբեան դաշինքներուն դէմ, առաջ մէջ կը տեսնէ փորձ մը՝ խորտակելու Ֆրանսայի կազմած զինակցութեանց շղթան։ Միւս կողմէ Գերմանիա պայմանաւոր ընդունելութիւն ընելով օդանաւային պայմանագրին, կ'ուզէ քանդել փետրուար 3 ի համաձայնութիւնը։ Մէկ խօսքով, Հիթլէրի նպատակն է, կ'ըսեն, կղզիացնել Ֆրանսան, իբրեւ նախապայման Գերմանիոյ վերջնական յաղթանակին։

Նոյն թերթին Պերլինի թղթակիցը կը գրէ թէ՝ յոյս չկայ որ կարելի ըլլայ եռ առնել տալ Գերմանիոյ պարտաւորիչ զինուորութեան որոշումը, յառաջիկայ բանակցութեանց մէջ։ Թղթակցին կարծիքով, Հիթլէրի եւ Սըր Ճօն

(Լուրերու շարունակութիւնը կարդալ Դ. էջ)

ՆԱՄԱԿՆԵՐ ԼՈՆՏՈՆԷՆ

Ն. ՎԵՀԱՓԱՌՈՒԹԻՒՆ ՔԱՐԻՒՂԸ

10

ՌՈՒՍԻԱՍՏԱՆ ԵՒ ԲԱԳՈՒ.— ՀԱՅԵՐՈՒ ԴԵՐԸ ՌՈՒՍԱԿԱՆ ՔԱՐԻՒՂԻ ԱՐԴԻՒՆԱԲԵՐՈՒԹԵԱՆ ՄԷՋ.— ՀԱՅԿԱԿԱՆ ՁԵՌՆԱՐԿՆԵՐԸ ԵՒ ԱՆՈՆՑ ՀԱՐՍՏՈՒԹԻՒՆԸ.— ԱԴՐԲԷՋԱՆԻ ԹՈՒՐՔԸ ԲԱՆՈՒՈՐ, ՀԱՐԻՒՐԻՆ 70.— ԱՌԱՋԻՆ ԱՐՏԱԾՈՂԸ՝ ՖՐԱՆՍԱ.— ՄԵԾՆ ԲՐԻՏԱՆԻՈՅ ՄԻԼԻՈՆՆԵՐԸ.— ՆՈՐԷՆ ՏԷԹԷՐՏԻՆԿ ԵՒ Գ. ԿԻՒԼՊԷՆԿԵԱՆ.— ՔԱՂԱՔԱԿԱՆ ՄՐՑԱԿՑՈՒԹԻՒՆ ԱՆԳԼԻՈՅ ԵՒ ԳԵՐՄԱՆԻՈՅ ՄԻՋԵՒ.— ՊՐԷՍԹ-ԼԻԹՈՎՍՔԻ ԴԱՇՆԱԳԻՐԸ.— Հ. Յ. ԴԱՇՆԱԿՑՈՒԹԻՒՆԸ ԵՒ ԲԱԳՈՒԻ ԴԷՊՔԵՐԸ.— ԱՆԳԼԻԱ ԼՔԵՑ ԿՈՎԿԱՍԸ, ՏԻՐԱՆԱԼՈՎ ՊԱՂԵՍՏԻՆԻ ԵՒ ԻՐԱՔԻ (ՔԱՐԻՒՂ).—

ԽՄԲ.— Կը վերսկսինք այս շարքը, որ ընդհատուած էր մեր աշխատակցին հիւանդութեան պատճառով.—

Քարիւղի միջազգային պատերազմին ամէնէն գլխաւոր գրուագները պատահեցան Ռուսաստանի մէջ։

Մանրամասնութեանց մէջ մտնելէ առաջ, տեսնենք թէ նաւթային ճարտարարուեստը ինչ պատկեր կը ներկայացնէր այդ երկրին մէջ՝ ընդհանուր պատերազմի նախօրեակին։

Ռուսաստան իր քարիւղները շահագործել սկսաւ Բագուի գրաւումէն մօտ տասը տարի վերջը 1823ին։ Այդ թուականներուն էր որ հաստատուեցան կովկասեան շրջանի առաջին զտարանները։ Ամբողջ յիսուն տարի պետութիւնը իրեն վերապահեց արտադրութեան եւ արտածումի մենաշնորհը։ Բնականաբար այդ տեսակ կաշկանդում մը սահմանափակ արդիւնք կրնար տալ եւ ոչ մէկ կերպով չէր կրնար նպաստել ճարտարարուեստին զարգացման։ Նիւթական միջոցներու պակասը կարեւոր արգելք մըն էր այդ տեսակէտէն։ Այնպէս որ 1872ին Ռուսիա ունէր միայն 415 հանք, իսկ տարեկան արտադրութիւնն էր հազիւ քան երեք միլիոն քիլոկրամ։

Սակայն 1872ի սկիզբը կառավարութիւնը ջնջեց մենաշնորհը։ Յաջորդող քանի մը տասնեակ տարիներուն ճարտարարուեստը համքայլաքայլ յառաջդիմեց, շնորհիւ օտար դրամագլուխին եւ անհատական ձեռնարկներուն։

1900 թուականին Ռուսիա կ'արտադրէր տարեկան 75,780,000 տակառ քարիւղ, 1913ին՝ 62,834,000, 19[illegible]ին 39,156,000, 1925ին՝ 52,448,000 իսկ 1933ին՝ 150,300,000։ Պատերազմի առջի ամէնէն տաք օրերուն Կովկաս, համաձայն պաշտօնական վիճակագրութեանց, կը հաշուէր մօտ քսան [illegible] հաստատութիւններ որոնց իւրաքանչիւրին տարեկան արտադրութիւնն էր տասը միլիոն փութ (160 միլիոն քիլօ)։ Այս հաշիւին մէջ չկան անշուշտ երկրորդական [illegible] վրայ գտնուող հարիւրաւոր նաւթային հիմնարկութիւններ։

X

Այստեղ փակագիծ մը՝ յիշելու համար այն հսկայ դերը զոր Հայերը կատարած են ռուսական քարիւղի արդիւնաբերութեան զարգացման մէջ։ Վերջին յիսնամեակին, երբ Թրքահայ առեւտրականը գործ կամ բամպակեղէն կը ծախէր, օտար գործարանատէրերուն քսակը պարարտացնելու համար, անդին Արեւելահայը իր բնակած երկրին արտադրութիւնը կը վաճառէր արտասահմանեան շուկաներուն։ Այդ է պատճառը որ Պոլսոյ հայութիւնը չունեցաւ ոչ մէկ միլիոնատէր եւ արտածող–ներածող վաճառականի սահմանէն դուրս չկրցաւ ելլել, իսկ Կովկասի մեր հայրենակիցները հարստացան բառին ամենալայն առումով։

Ահաւասիկ կարգ մը անուններ եւ թուանշաններ՝ բացատրելու համար թէ Հայերը՝ Ռոչիլտներէն ու Նոպէլներէն յետոյ ամէնէն կարեւոր դիրքը գրաւած էին Կովկասի մէջ, պատերազմէն առաջ եւ խաւարի շուքի մէջ ձգած էին բուն տեղացիները.— (կը յիշեմ հայ հաստատութեանց հիմնարկութեան թուականները եւ դրամագլուխներուն քանակը.

— Մանթաշեւ եւ ընկ. —1899— 20 միլիոն ռուբլի։
— Լիանազով եւ որդի — 1907— 30 միլիոն ռուբլի։
— Փիթոեւ եւ ընկ. —1906— 14 միլիոն ռուբլի։
— Ղուկասով — 1886 — 10 միլիոն ռուբլի։
— Աւագով եւ ընկ. — 1915, 5 միլիոն ռուբլի։
— Պէրչէթեանց — 1911 — 55 հազար ստերլին։
— Անտոն Բաքի — 1910 — 6 միլիոն ռուբլի։
— Արամազդ — 1901 5ուկէս միլիոն ռուբլի։
— Ախվէրտով — 1896 — 9 միլիոն ռուբլի
— Լիանազով (Բ. ընկ. — 1912 — 75 հազար ստերլին.
— Տէր Յակոբով — 1908 — 2ուկէս միլիոն ռուբլի։
— Եղիազարով — 1900 — 400,000 ռուբլի։
— Բունիաթով 1903 1ուկէս միլիոն ռուբլի։
— Մելիքով — 1914 — 4 միլիոն ր.։
— Միրզայեանց — 1886 — 3ուկէս միլիոն ռուբլի։
— Սիւնիք — 1908 — 850,000 ր.
— Տէր - Յակոբով (Բ. ընկ.) — 1899 — 9 միլիոն ռուբլի։
— Շիրակ 1913 50 հազար ստերլին։

Յիշեցի միայն գլխաւորները։ Բազմաթիւ ուրիշ հայ հաստատութիւններ կային Կովկասի եւ ամբողջ Ռուսաստանի մէջ, մինչեւ 1914։ Պոլսոյ ամէնէն հարուստ հայ «մանիֆաթուրաճին» շատ ետ կը մնար իր կովկասահայ հայրենակիցէն։ Ցանցանքը բնականաբար իրը չէր։

Աւելի ուշագրաւ տեղեկութիւն մը։ Բագուի շրջանին մէջ տեղացի Թաթարները ոչ մէկ յիշատակելի դեր կատարած են քարիւղի ճարտարարուեստին մէջ, ինչպէս կը շեշտէ ձեռքիս տակ եղած հատորներէն մէկը. Ադրբէջանցի Թուրքը եղած է բանուոր կամ բեռնակիր եւ տուած է աշխատաւորութեան հարիւրին եօթանասունը, մինչդեռ Հայը եղած է «փաթրոն» եւ հանքատէր։ Ու եթէ գտնուած են նուազ ճարպիկ ու ձեռներէց հայրենակիցներ որոնք փաթրոնութեան աստիճանին չեն հասած, այդպիսիները եղած են առնուազն գրասենեակի պաշտօնեայ։

Անուրանալի է որ Ռուսիոյ մէջ քարիւղի ճարտարարուեստը յառաջդիմեց շնորհիւ պետական օժանդակութեան. Սակայն պէտք չէ մոռնալ որ օտար դրամագլուխն ալ կարեւոր դեր կատարեց այդ ուղղութեամբ։ Ֆրանսան էր, օրինակ, որ՝ ամէնէն առաջ արտասահմանեան շուկաները ողողեց ռուսական քարիւղով։ Անգլիան միլիոններ յատկացուց Կովկասէն դուրս նաւթային նոր շրջաններ շահագործելու համար։ Բոլշեւիկեան յեղափոխութեան սկիզբը, Ռուսիոյ քարիւղի արդիւնաբերութեան յատկացուած էին հետեւեալ օտար դրամագլուխները...

Մեծն Բրիտանիա	171 424 300 ր.
Ֆրանսա	67 787 000 ր.
Նորվեկիա (Նոպէլ)	40 620 000 ր.
Գերմանիա	15 000 000 ր.
Պելճիա	42 000 000 ր.

Մասնաւորաբար Անգլիոյ եւ Գերմանիոյ շահագրգռութիւնը ռուսական կայսրութեան քարիւղներուն հանդէպ, քաղաքական պատճառներ ունէր։ Պատերազմէն անմիջապէս առաջ ահաւոր մրցակցութիւն մը տեղի կ'ունենար այդ երկու ժողովուրդներուն միջեւ՝ ծովերու տիրապետութիւնը ապահովելու համար։ Քարիւղը անհրաժեշտ ազդակ մըն էր այդ նպատակին իրագործման տեսակէտէն։ Եւ սակայն Գերմանիան կէս ճամբան մնաց, իսկ Մեծն Բրիտանիան, միշտ աւելի ճարպիկ ու խորամանկ, բազմապատկեց Կովկասի անգլիական հաստատութեանց համրանքը։ Այսպէս 1910էն մինչեւ 1914, հիմնուեցան յիսունի չափ նոր ընկերութիւններ որոնց դրամագլուխը կը ներկայացնէր բազմամէկ միլիոն ստերլինի գումար մը։ Անշուշտ յեղափոխութիւնը տակնուվրայ ըրաւ ամէն հաշիւ, սակայն Անգլիացիները չյուսահատեցան։ Տէթէրտինկի խմբակցութիւնը զինադադարի շրջանին չորս դին ինկաւ, նախկին հանքատէրեր փնտռելու համար Փարիզի կամ Լոնտոնի պողոտաներուն վրայ։

Այդ օրերուն մարդիկ անկեղծօրէն կը հաւատային թէ բոլշեւիկեան վարչաձեւը չէր կրնար տեւել։ Եւրոպա ապաստանած ընչազուրկ միլիոնատէրը ի հարկէ յօժարակամ «կէս գինով» Անգլիացիներուն պիտի ծախէր Բագուի իր նաւթահանքերը։ Այդպէս ալ պատահեցաւ արդարեւ։ Տէթէրտինկ, յաճախ Գ. Գ. Կիւլպէնկեանի միջնորդութեամբ, բազմաթիւ նաւթահանքեր «գնեց» Բագուի մէջ... Բոլշեւիկներու տապալումէն ետքը շահագործելու համար։ Մեր հայրենակիցներէն հանգուցեալ [illegible] մէկն էր այն բախտաւորներէն որոնք պատկառելի կանխավճարներ ստացան հոլանտացի միլիոնատէրէն, երբեք չվերադարձնելու պայմանով քանի որ վճարումները հազիւ թէ կատարուած էին, երբ Տէնիքինի, Քոլչաքի եւ Վրանկէլի ջախջախումէն ետքը, Մոսկուան պաշտօնապէս գրաւեց եւ ազգային սեփականութիւն հռչակեց նախկին «պուրժուաներուն» կալուածները։ Եւրոպացիներուն միամտութեան ապացոյցը տալու համար, կ'արժէ անցողակի յիշել Տէթէրտինկի ստորագրած պայմանագրութեան այն յօդուածը որուն համաձայն մասնավճարները՝ ստացողներուն պիտի պատկանէին, եթէ նոյնիսկ հանքերու փոխանցումը՝ քաղաքական պատճառներու բերումով իրագործուած չըլլար։

Այս արկածախնդրութենէն ետքն էր որ սկսաւ Տէթէրտինկի բուռն ատելութիւնը Մոսկուայի դէմ, որուն մասին պիտի խօսինք հետզհետէ։

Ի՞նչ դէպքեր պատահեցան Միջին Արեւելքի մէջ, ի խնդիր Բագուի քարիւղներուն

Պատերազմի շրջանին գերմանացի գործակալներ [illegible] Աֆղանիստանի եւ Իրանի մէջ։ Պերլինի վարիչներուն ծրագիրը շատ պարզ էր — Եռեակ դաշնակցութեան մէջ պիտի առնէին այդ երկու երկիրները, բրիտանական կայսրութեան առջեւ տեսակ մը պատուար ստեղծելու համար։ Միջագետքի քարիւղը — որուն շահագործման համար Գերմանիա խոստում ստացած էր Թուրքիայէն դեռ 1904ին — անհրաժեշտ էր կայսրութեան ծաւալողական քաղաքականութեան տեսակէտէն։ Պերլին – Պաղտատ երկաթուղիի ծրագրին շարժառիթներէն մէկն ալ բնականաբար Միջագետքի քարիւղն էր։

1917ի սկիզբը անգլիական բանակը գրաւեց Պաղտատը։ Գերմանացիները ճարահատ փորձ մը կատարեցին թշնամին հեռացնելու համար, սակայն անօգուտ էր։ Մեծն Բրիտանիա կը բացատրէր թէ իր զինուորական գործողութիւնները Միջագետքի մէջ մէկ գլխաւոր նպատակ ունէին [illegible] գնով պաշտպանել Անգլօ-պարսկական Քարիւղի Ընկերութեան հողերը։ Այդ հրապարակութիւնը, սակայն, պատրուակ մըն էր, որովհետեւ բանակը Պաղտատէն կը յառաջանար դէպի Մուսուլ։

Զինադադարին Անգլիա շահած էր Միջին Արեւելքի քարիւղի պատերազմը, թէեւ Կովկաս, ուրեմն Բագուի քարիւղը, կը մնար տակաւին բոլշեւիկներուն ձեռքը

Այս պայմաններուն մէջ էր որ Գերմանիոյ վարիչները իրենց ամբողջ ուշադրութիւնը կեդրոնացուցին Կովկասի վրայ եւ Թրքական նոր զօրաբաժին մը ղրկեցին այնտեղ։

Ինչպէ՞ս էր կացութիւնը Ռուսաստանի մէջ, այդ օրերուն։

Ցարը հրաժարած էր մարտին (1917), այսինքն ճիշդ այն թուականին երբ անգլիական բանակը Պաղտատը գրաւելէ ետք դէպի հիւսիս կը յառաջանար եւ յոյս ունէր Էրզրումի գծով հարաւ իջնող ռուսական ուժերուն միանալու։ Այն ատեն Դաշնակիցները պիտի ունենային վեց հարիւր մղոն երկայնութեամբ ճակատ մը, Պաղտատէն մինչեւ Կարին։ Բոլշեւիկեան յեղափոխութիւնը պիտի պայթէր շուտով, ռուսական բանակը քայքայուած էր, իսկ Թրքական ուժերը հետզհետէ կը գրաւէին կովկասեան Հայաստանը։ Նոյեմբեր 7ին Կերենսկիի կառավարութեան տապալումէն յետոյ, իշխանութիւնը գլուխ կ'անցնէին Լենինն ու Թրոցքին։ 1918 մարտ 3ին այս երկու «յեղափոխական ընկերները» կը ստորագրէին Պրէսթ–Լիթովսքի դաշնագիրը։ Ապրիլ 15ին Թուրք բանակը կը գրաւէր Բաթումը։ Մայիս 26ին Վրաստանն ու Ադրբէջանը, իսկ 28ին Հայաստանը անկախութիւն կը հռչակէին։

Մասնաւորաբար Վրաստանի անջատումը Ռուսիայէն հաճելի էր Գերմանիոյ վարիչներուն համար։ Ապագայ դէպքերը կը հաստատեն այդ ճշմարտութիւնը։ Պերլին անմիջապէս ճանչցաւ այդ հանրապետութիւնները եւ իր հովանաւորութեան տակ առաւ Վրացիները, որոնք այդ շնորհը փոխադարձելու փութկոտութեամբ գերման բանակին յանձնեցին իրենց երկաթուղիներն ու նաւահանգիստները Աւելին, Թուրքիան իրաւունք կը տային Բագու – Պաթում քարիւղի խողովակը օգտագործելու՝ առանց փոխադրութեան ծախք վճարելու նորածին հանրապետութեան։ Մնացածը դիւրին էր այլեւս։ Թրքական բանակը Նուրի փաշայի հրամանատարութեամբ կը յառաջանար Ադրբէջան՝ եղբայրակից Թաթարներուն օժանդակելու պատրուակով, իսկ գերման զօրաբանակ մը հիւսիսային Իրանէն կ'անցնէր՝ Բագուի ճամբան բանալու համար։

Այդ օրերուն, կը գրէ Ամերիկացի հեղինակ մը՝ Լուիս Ֆիշըր, «բուռն պայքար մը տեղի կ'ունենար Բագուի բոլշեւիկներուն եւ հայ ազգայնական Դաշնակցութեան միջեւ։ Առաջինները հակառակ էին օտար միջամտութեան, իսկ «Հայ կուսակցութիւնը կը պնդէր Բագու հրաւիրել Էնզէլի գտնուող բրիտանական ուժերը»։

Արդարեւ հիւսիսային Իրանի անգլիական զօրամասը Թուրքերն ու Գերմանացիները կանխելու նպատակով Բագուն կը գրաւէր 1918ի օգոստոս 16ին։ Քանի մը շաբաթ վերջը, սակայն, անգլիացի զօրավարը՝ Տընսթերվիլ, առանց գնդակ մը արձակելու, կը հեռանար՝ (սեպտեմբեր 14ին), Թուրքերուն ձգելով քաղաքը։

Նուրի փաշայի յաղթանակը երկար չպիտի տեւէր։ Նոյեմբեր 11ին Գերմանիա կը ստորագրէր Զինադադարը եւ Անգլիացիները դարձեալ կը մտնէին Բագու (Նոյեմբեր 16ին)։ 1919ի օգոստոսին Տընսթերվիլ նորէն կը պարպէր քաղաքը, այլեւ չվերադառնալու համար։ Մեծն Բրիտանիան իր նպատակին հասած էր — Վտարել Գերմանիան Կովկասէն ու մանաւանդ Բագուի քարիւղներէն։ Իրանը, Պաղեստինը եւ Միջագետքը իր ազդեցութեան տակ առնելէ յետոյ, Անգլիա կրնար բոլշեւիկներուն վերադարձնել Կովկասը եւ իր հարստութիւնները։ Չէ՞ որ 1919ին ամէնէն վարպետ դիւանագէտն անգամ կը հաւատար խորհրդային իշխանութեան տապալման։

Այսպէսով, 1914էն մինչեւ 1920 թուականը Միջին Արեւելքի մէջ Անգլիոյ եւ Գերմանիոյ մրցակցութեան ամէնէն գլխաւոր պատճառներէն մէկը եղած է քարիւղը։ Գերմանիան իր սահմաններէն շատ հեռացաւ՝ Բագուն խլելու համար։ Անգլիան աշխատեցաւ Կովկասը անջատել Ռուսաստանէն, որպէսզի ապագային իր թաթին տակ առնէ Վրաստանն ու Ադրբէջանը, այսինքն Բագու – Պաթում խողովակին երկու ծայրերը։

Այդ մրցակցութենէն օգտուեցաւ Խորհրդային Ռուսաստանը, որ ահաւասիկ տասնըհինգ տարիէ ի վեր կը շահագործէ Բագուի քարիւղը, յանուն ... համաշխարհային յեղափոխութեան։

Ի՞նչ դէպքեր պատահեցան 1920էն ետքը

ԺԻՐԱՅՐ ՄԻՍԱՔԵԱՆ

ՀԱՅԿԱԿԱՆ ՇԱՐԺԱՆԿԱՐ

ՆՈՐ ՍԵՐՈՒՆԴԸ ԿԸ ԽՕՍԻ

Լիւսիէն Ռըպաթէի յօդուածը «Ժը Սիւի Փարթու»ի մէջ ակամայ բարիք մը եղաւ։

Ան, պահ մը, բոլոր Հայերը բերաւ մէկ գիծի վրայ։

Ցոյց տուաւ որ ողջ ու առողջ է Արմէնիէնին ցեղային արժանապատուութիւնը։

Ամէնէն այլասերածին մէջ արթնցուց ազգային ոգին եւ կանգնեցուց զայն առաջին գիծի վրայ, բերանը դնելով հայրենասիրական ճառ մը։

Շատեր ինծի ըսին, այդ օրերուն.

— Ինչո՞ւ բան մը չես գրեր այդ մասին ...

Ես հաճոյք զգացի տեսնելով թէ հեռացողներն են որ մօտեցած են ցեղին ու կը գրեն ու կը ճառեն ..

Հիմա, սակայն, երբ խնդիրը փակուած է, իբրեւ անուղղակի պատասխան, կը ներկայացնեմ աշակերտներու եւ աշակերտուհիներու շարադրութիւններէն քանի մը հատուածներ, առանց փոփոխութեան։ Գրողները ութէն – տասներկու տարեկան Հայիկներ ու Հայկուհիներ են, Պանեօ Քաչանի «Յառաջդիմասիրաց» հինգշաբթիօրեայ դասընթացքէն։

X

— «Հայ ազգը ամէնէն հին ազգերէն մէկն է։ Հայերը կրթուած, խելացի ու գեղեցիկ են։ Անոնց մէջ կան բազմաթիւ ուսուցիչներ, գրագէտներ, նկարիչներ, դերասաններ

Հայերը ազնիւ են ու աշխատասէր։

Մենք հիմակ Հայաստան մը ունինք, որ թէեւ շատ պզտիկ է, բայց անպատճառ օր մը պիտի մեծնայ։

Պատմական Հայաստանը ունի գեղեցիկ լիճեր, գետեր ու լեռներ։

Իմ մայրենի լեզուս ալ շատ հարուստ է։

Կը մաղթեմ որ օր մը ամէնքս ալ վերադառնանք մեր երկիրը, մեր Հայաստանը»։

Գեւորգ Ջերկանեան

— «Ես հայ աղջիկ մըն եմ ու շատ կը սիրեմ իմ ազգս։ Ամէն հինգշաբթի հայկական դպրոց կ'երթամ ու կը [illegible]։ Ա՜հ, ե՞րբ պիտի երթամ հայ– [illegible] եւ քիչ մը ինծի դժուար կուգայ հայերէնը, բայց շատ պիտի աշխատիմ որ լաւ մը սորվիմ եւ ապագային, երբոր հայրենիքս երթամ, իմ ծնողքիս հետ, այնտեղ աղուոր ուսուցչուհի մը ըլլամ։ Ա՜հ, ե՞րբ պիտի երթամ հայրենիքս, հոն ապրելու համար։

Ե՞րբ պիտի ազատինք մեզի գէշ նայողներէն

Որքան ալ այստեղի կեանքը լաւ ըլլայ, ես սակայն կ'ուզեմ հայրենիքս երթալ։ Այնտեղ ապրիլ եւ այնտեղ մեռնիլ»։ — Լուիզ Պետրոսեան

— «Հայաստանը մեր պապերուն բնակած երկիրն է։

Մեր պապերը սիրեր են այդ երկիրը իր լոյսին համար, իր օդին համար, իր անուշ ջուրերուն համար։

Հոն է որ [illegible] է մեր սերունդը։ Հոն ապրեր են Հայերը, այդ գեղեցիկ երկրին մէջ, հոն զարգացեր են, այդ մաքուր երկրին մէջ։

Մեր երկիրը հարուստ է բարձր լեռներով, աղուոր լիճերով։

Հայ թագաւորները շատ պաշտպաներ են այդ երկիրը, շատ արիւն թափեր են որ իրենց ձեռքէն չկորսուի այդ գեղեցիկ երկիրը։

Հայաստանը իմ հայրենիքս է ու միշտ իմ հայրենիքս պիտի մնայ»։

Փիլիպոս Փիլիպպոսեան

— «Երէկ գիշեր կրակին քով նստած կը կարդայի «Ժը Սիւի Փարթու» լրագիրը. Ֆրանսացի մը, անոր մէջ կ'ըսէր թէ Հայերը աղտոտ են, լաւ չեն հագուիր ու գէշ շատ բան

Ես ալ ինքնիրենս ըսի.— Ուզեն չուզեն աղտոտ են, քանի որ իրենց քաղաքը չեն, դրամ չունին, ի՛նչ ընեն.

Թող սա գրողը անգամ մը Հայաստան երթայ ու տեսնէ թէ Հայերը ինչ աղուոր երկիր մը ունին, ինչ մաքուր են։

Շատ մտածեցի ու ինքնիրենս ըսի.

— Ազատէինք ու մեր քաղաքը երթայինք, այնտեղ մեծնայինք, մեր աղուոր լիճերուն եզերքներուն վրայ խաղայինք, մեր լեռները պտտէինք, մեր աղբիւրներէն նկարէինք եւ աշխատէինք մեր քաղաքին համար, մեր լեզուն սորվելու համար։

Հայ ենք ու Հայ պիտի մեծնանք»։

Ժիրայր Սիմոնեան

— «Հայ ազգը առաջ մեծ եւ ուժով եղած է։ Եւրոպական շատ մը երկիրներէ առաջ գտած է գիրեր, գործիքներ, դրամ եւ ուրիշ բաներ։

Հայը աշխատասէր է, մեծ եւ միշտ ուժով։ Ունինք գրողներ եւ ամէն գործի մէջ խելացի մարդիկ։

Հիմակ Հայերը ունին պզտիկ Հայաստան մը ու կը ջանան գեղեցկացնել։

Սեւանայ լիճին շուրջը շինուած են ելեկտրականութեան տուներ։

Կը մաղթեմ որ, օր մը, Հայաստանը ըլլայ մեծ եւ զօրաւոր»։

Աստղիկ Ալեքեան

— «Հայ ազգը հին ատեն մեծ էր, ունէր դպրոց ու բանակ։ Մեր զինուորները կայտառ էին ու կրթուած, սակայն թշնամիներ ունէինք եւ Հայերու մէջ ունէինք Հայերու թշնամիներ

Օր մըն ալ մեր քաղաքները գողցան, ջարդեցին մեր հայրերն ու մայրերը։ Ու հիմակ մենք ուժ չունինք մեր թշնամիներուն դէմ երթալու եւ պատերազմելու համար։

Թող [illegible] ըլլայ։

Ես շատ կը սիրեմ ազգս ու մեր ընտանիքներու կեանքը։ Հայերը հիւրասէր են։

Կը մաղթեմ որ բոլոր Հայերս երթանք մեր երկիրը ու չչարչարուինք օտար երկիրներու մէջ. Երթանք ու տեսնենք հայ լոյսը։

Ա՜խ, Հայաստան, խնայէ մեզի եւ ազատութիւնք այս չարչարանքներէն»։ — Յովսէփ Խանչերեան

— «Ես Հայ եմ ու հայրենիքս շատ կը սիրեմ։

Իմ ծնողներս Արարատի մօտ են ծնած։

Մեծ մայրիկս ինծի կը պատմէ թէ Արարատ ունի աղուոր աղբիւրներ.

Ես Հայ եմ. ուրեմն երբոր մեծնամ պէտք է երթամ Հայաստան։

Ես հայ հոգիով ծնայ եւ հայ հոգիով պէտք է մեռնիմ

Ամէն հինգշաբթի կ'երթամ հայկական դպրոց որ ոչ միայն անունով բայց խելքով Հայ դառնամ։

Կեցցէ՜ Հայաստանը»։

Էմիլ Այվազեան

— «Ես շատ կը սիրեմ իմ գեղեցիկ հայրենիքս։ Որքան կ'ուզեմ տեսնել իր լեռները, մանաւանդ Արարատ լեռը

Հիմա գիտեմ հայրենիք ունինք։

Ես հոգիս կուտամ իմ անուշ լեզուիս համար։

Իմ հայրենիքս երբեք [illegible]։

Ես շատ ու շատ կը սիրեմ զինքը»։

Կարօլին Գասպարեան

— «Ես Հայ եմ ու շատ կը սիրեմ ազգս ու լեզուս։ Հայ լեզուին պէս գեղեցիկ լեզու չկայ։ Ես ամէն կիրակի կը լսեմ հայ խօսքը եւ հիմակ համոզուած եմ որ ամէնէն գեղեցիկն է ան

Հայկական հանդէսներու ատեն կը լսեմ մեր անոյշ երգերը, կը տեսնեմ մեր պարերը ու հոգիս կ'ուրախանայ։ Մանաւանդ մեր ոտանաւորները, որ մեր մեծ գրագէտներն են գրած։

Ես շատ կը սիրեմ Հայաստանը, իր ջուրերը, լեռները, դաշտերը, ծովերը եւ ամէն բաները։ Երբոր մեծնամ, պիտի ամբողջ ուժերս թափեմ որ մեր սիրելի Հայաստանը մեծ տուն. Եթէ պէտք ըլլայ պատերազմ ընելու, ես պիտի երթամ զինուորներու հետ. որ երբ անոնք վիրաւորուած ըլլան, կապեմ իրենց վէրքերը»։

Աշխէն Զրուանեան

X

— «Խօսքը մեծին, ջուրը պզտիկին» կ'ըսեն

Մեծերուն խօսքէն վերջ, պզտիկները իրենց ջուրը խմած ... կը ջրեն Արարատին

Հայերը առաքինութիւնը ունին լուալու իրենց հակառակորդները տաք ջուրով։

ՆՇԱՆ ՊԷՇԻԿԹԱՇԼԵԱՆ

ՆԱՄԱԿՆԵՐ ՊԵԼՃԻԱՅԷՆ

Նախարարական տագնապը

Մարտ 19ին, Թէօնիսի դահլիճը բոլորովին անակնկալ կերպով իր հրաժարականը ներկայացուց Թագաւորին։ Կառավարութեան այս յանկարծական որոշումը մեծ զարմանք պատճառեց խորհրդարանական շրջանակներու մէջ։

Ինչպէս յայտնի է, դահլիճ մը հրաժարումի մը հետեւանքով, վստահութեան խնդիր կը յարուցանէ։ Երբ Երեսփ. Ժողովը կամ Ծերակոյտը մերժէ այդ վստահութիւնը տալ իրեն, դահլիճը անմիջապէս կը հրաժարի։

Ներկայ պարագային, Թէօնիսի դահլիճը, առանց կանխաւ ներկայանալու եւ բացատրութիւն տալու Երեսփ. Ժողովին, որոշեց հրաժարիլ, եւ իր հրաժարականը Թագաւորին կողմէ ընդունուելէ յետոյ միայն ներկայացաւ Երեսփ. Ժողովին ու հոն կարդաց հակիրճ յայտարարութիւն մը, որով կ'իմացնէր թէ կառավարութեան դէմ ատենէ մը ի վեր մղուած անարդար պայքարին պատճառաւ, ստիպուած է հրաժարիլ։ Այդ առթիւ փորձեց իր հրաժարման ամբողջ պատասխանատուութիւնն ու հետեւանքները ձգել ընկերվարականներուն վրայ, ինչ որ անարդար էր, քանի որ ընկերվ. խմբակցութիւնը, հակառակ իր ընդդիմադիր դիրքին եւ անկեղծ քննադատութիւններուն, քանիցս գնահատած կառավարութեան կատարած կարգ մը աշխատանքները

Պէտք է խոստովանիլ թէ հրաժարեալ դահլիճը, իր շարք մը հրամանագիր օրէնքներուն գործադրութեամբ մեծ դժգոհութիւն պատճառեց փոքր քաղքենի դասին, պզտիկ առեւտրականներուն եւ մանաւանդ ժողովրդական դասակարգերուն մէջ, այնպէս որ օրէ օր սկսած ծաւալիլ եւ սուր հանգամանք մը առնել ընդդիմադիր մամուլին քննադատութիւնները, բո–

"ԶԱՆԳՈՒԱԾԱՅԻՆ„ ՀՊԱՏԱԿՈՒԹԻՒՆ, ԱՐՏԱՔՍՈՒՄ ԵՒ ԳՈՐԾԱԶՐԿՈՒԹԵԱՆ ՆՊԱՍՏ

=o·o=

Խմբագիր Պ. Պէռնար Վաճէ շաբաթ գիշեր Ալիեա ճաշարանը հրաւիրած էր փարիզեան մամուլի ներկայացուցիչները, օգտուած հարցերուն շուրջ կարգ մը յայտարարութիւններ տալու եւ կարծիքի փոխանակութիւն ունենալու համար

Մասնաւոր կէտեր իր յայտարարութիւններ, հարց-պատասխանի ձեւով —

1 Կարելի՞ է համաձայնաբար Ֆր. սահմանէն դուրս դարձնել Հայերը՝ որ անտեսական տագնապին հետեւանքով բազմաթիւ Հայեր անգործ են եւ ուրիշներ՝ տրամադրութեան ենթարկուած:

— Ներկայիս Ֆրանսայի մէջ չկայ որեւէ օրէնք, որ թոյլ տայ այս կամ այն կարգի օտարականները հաւաքական ձեւով ֆրանսական քաղաքացի դարձնել: 1927 օգոստ. 10ի օրէնքը՝ հպատակութեան մասին եւ նոյն թըւի հրամանագիրը բացարձակ են այս մասին: Այս օրէնքը բացատրող շրջաբերական մը ուղղուած է 1927 օգոստ. 23ին դատական նախարարին կողմէ նահանգապետներուն եւ դատական մարմիններուն: Այդ շրջաբերականին մէջ նախարարը բացատրելով օրէնքին ոգին, կը թելադրէ ամէն բանէ առաջ քննել թէ՝ օտարականին ֆրանսական քաղաքացի դառնալը շա՞հ մըն է Ֆրանսայի համար: Կան բազմաթիւ Հայեր, որ օրէնքին պահանջած բոլոր պայմանները կը լրացնեն եւ սակայն հպատակութեան համար տուած իրենց խնդրագրերը յետաձգուած են անպայման ժամանակով: Այն ատեն այդպիսիները կարելի էր շահ մը նկատել Ֆրանսայի համար, սակայն այսօր անոնք նոյն պայմանները չեն ներկայացներ: Մինչ յաւակնողները մերժուած են, ի՞նչպէս կ'ուզէք որ ներկայ պայմաններուն մէջ հաւաքական հպատակութիւնը ընդունին: Անտեսապէս հակառակ Պ. Զ. Պօնգուաեանի կարծիքին, ֆրանսական կառավարութիւնը երբեք մտադիր օրէնք մը քուէարկել չպիտի տայ՝ հաւաքականօրէն քաղաքացի դարձնելու համար քանի մը տասնեակ հազար Հայեր, որոնց բոլորը վերյիշեալ Շրջաբերական ոգին համապատասխան վիճակ մը չեն ներկայացներ: Այս մասին կարծիքս վճռական է հետեւեալ փաստերէն ետք: Ֆրանսական կառավարութեան տրամադրութիւնները հայ, ռուս գաղթականներուն եւ նմաններուն մասին Պ. Խանզադեանի կարծածին պէս եղած ըլլային, նախ Ծերակոյտին կողմէ վաւերացնել պիտի տար 1928 յունիս 30ի Ժընեւի պայմանագրութիւնը, որ Ֆրանսայի մէջ գործադրելի էր 1930 յունուար 11ի հրովարտակին, հրատարակուած պաշտօնաթերթի 1930 յունուար 17ի թիւին մէջ (էջ 571): Արդ, այս մասին Երեսփ. Ժողովին կողմէ քուէարկուած օրինագիծը ցարդ չէ վաւերացուած Ծերակոյտէն:

2.— Բազմաթիւ Հայեր սահմանէն դուրս հանուելու դատապարտուած են՝ անոր համար որ կանոնաւոր ինքնութեան թուղթ չունին: Օրինական ի՞նչ միջոցներով կարելի է յետաձգել արտաքսումի հրամանագիրներուն գործադրութիւնը, քանի որ Գաղթականաց գոյց մը օֆիսները չեն կրնար բան մը ընել այս մասին:

— Գաղթականաց Օֆիսները մասնաւոր եւ սահմանափակ պարտականութիւններ միայն ունին, անոնք գրեթէ հիւպատոսարանի դեր կը կատարեն եւ Ազգերու Դաշնակցութեան պատուիրակին հակակշռին ենթակայ են. որով անոնք ոչ քաղաքական, ո՛չ ալ դիւանագիտական մարմնի մը հանգամանքն ունին: Նոյն իսկ 1928 յունիս 30ի պայմանագրութեան մէջ — որով ստեղծուած են անոնք — բացարձակապէս պայման գրուած է, որ անոնց գործունէութիւնը ո՛չ մէկ քաղաքական հանգամանք պէտք է ներկայացնէ եւ թէ անոնք ոչ մէկ կերպով միջամտել պիտի ըլլան իրենց բնակած երկրի իշխանութեանց իրաւասութեանց: Եւ սակայն, Ա. յօդուածի 6րդ պարբերութեան համաձայն, անոնք կրնան գաղթականը յանձնարարել իրաւասու իշխանութեանց: Մնաց որ նոյն իսկ օտար հիւպատոսարանները երբեք չեն միջամտեր իրենց հպատակներէն ոեւէ մէկուն վտարման կամ սահմանագլուխ առաջնորդելու պարագային:

Գալով այն հարցին թէ ի՞նչ օրինական միջոցներով կարելի է յետաձգել տալ՝ դատապարտութեան մը հետեւանքով կամ անկանոն թուղթերու պատճառաւ արտաքսուելիք Հայերու մասին տրուած որոշումներու գործադրութիւնը, այդ մասին պարզապէս ներքին նախարարին եւ նահանգապետներուն բարեհաճութեան պէտք է դիմել, անոնց ուշադրութեան յանձնելով Ժընեւի 1928 յունիս 30ի պայմանագրութեան 7րդ յօդուածը, որ կ'ըսէ. «Որ յանձնարարուի որ արտաքսումները կամ նման միջոցները խնայուին կամ յետաձգուին հանդէպ ռուս եւ հայ գաղթականներուն, երբ ներգաղթ կանոնաւորաբար դրացի երկիր մը մտնելու անկարելիութեան մէջ կը գտնուի ... Միւս կողմէ, կը յանձնարարուի որ ամէն պարագայի մէջ ինքնութեան թուղթերը ետ չառնուին»:

Իրականութեան մէջ, հայ եւ ռուս գաղթականներու վտարման որոշմանգիրներուն գործադրութիւնը յաճախադէպ չէ, յետաձգումներ կը շնորհուին անոնց ամենալայն ոգիով: Սակայն Մարսիլիոյ վերջին մահափորձէն ի վեր հասկնալի պատճառներով քիչ մը խստութիւն կը գործադրուի

Գալով այն հարցին թէ 1928 յունուար 30ի պայմանագրութիւնը Ծերակոյտին կողմէ վաւերացուած չըլլալով, ներկայիս գործադրելի կրնա՞յ ըլլալ Ֆրանսայի մէջ, պատասխանս հաստատական է, քանի որ 1930 յունուար 11ի հրովարտակը յայտնապէս ըսել կ'ուզէ թէ՝ մինչեւ 1930 փետրուար 1էն սկսեալ պիտի գործադրուի՝ օրէնքներու եւ կանոնագրութեանց սահմանին մէջ: Ճիշդ է թէ 1875ի Սահմանադրութեան համաձայն, պետութեան ելեւմուտքին հետ կապ ունեցող դաշնագիրները պէտք է վաւերացուին Ծերակոյտին կողմէ: Երբ Հանրապետութեան նախագահին հրովարտակը հրատարակուեցաւ, կառավարութիւնը չէր կրնար երեւակայել որ գործադրութիւնը այնքան լայն համեմատութիւններ պիտի առնայ եւ երկար պիտի տեւէ, որով Ժընեւի պայմանագրութեան գործադրութիւնը կ'իյնար Հանր. նախագահի իրաւասութեանց սահմաններուն մէջ, իբրեւ պետութեան ելեւմուտքին վրայ չազդող գործ մը: Ետքէն նկատեցին որ հակառակը պատահեցաւ եւ անհրաժեշտ համարուեցաւ Ծերակոյտի վաւերացումը:

Բայց քանի որ այդ հրովարտակին դէմ որեւէ բողոք չէ եղած իբրեւ իրաւասութեանց գերծում մը, անիկա իր ամբողջ ուժը կը պահէ:

3.— Օրինական ի՞նչ միջոցներ կան գործազրկութեան նպաստէ զրկուած հայ աշխատաւորներու նպաստը վերահաստատել տալու համար:

— Սէնի Նահանգին համար, բաւական պիտի ըլլայ, կը կարծեմ, քաղաքացիներուն յիշեցնել Աշխատանքի Առողջապահական Տեսչութեան թելադրութեամբ Սէնի Նահանգապետին կողմէ 1933 սեպտ. 14ին ղրկուած Շրջաբերականին 7րդ հատուածը, որ կ'ըսէ. «... Անկէ զատ, նոյնպէս ձեր ուշադրութիւնը պէտք է հրաւիրեմ ռուս, հայ, թուրք եւ նման գաղթականներուն վրայ: Ինչպէս կը տեղեկանամ, օգոստ. 4ի շրջաբերականս կարգ մը գործազրկութեան նպաստի մարմիններուն կողմէ այնպէս մեկնըւած է թէ անոնք պէտք չէ նպաստ ստանան: Այս գաղթականներուն կացութիւնը բոլորովին մասնայատուկ է, անոնք չեն կրնար Խորհրդային Միութեան կամ Թուրքիոյ հպատակ նկատուիլ, անոնք ենթակայ են 1928 յունիս 30ի Ժընեւի պայմանագրութեան, որ Ֆրանսայի մէջ գործադրութեան դրուած է 1930 յունուար 11ի հրովարտակով: Արդ, այդ պայմանագրութիւնը կը յանձնարարէ, առանց նկատի առնելու փոխադարձութեան պայմանագրի չգոյութիւնը, նոյն առաւելութիւններն ու շնորհները տալ անոնց՝ ինչ որ փոխադարձութիւն ունեցող օտարականներուն: Որով, գործազրկութեան նպաստ պէտք է տրուի անոնց, պայմանաւ սակայն որ անոնք ամէն կերպով գոհացնեն նպաստ ստանալու օրինական պայմանները»:

Մեր ստացած տեղեկութեանց համաձայն, այս շրջաբերականը միշտ ի զօրու է, այնպէս որ զարմանալի է կարգ մը քաղաքացիներու կողմէ անոր անտեսումը:

4.— Հայ գործազուրկներուն տրուած նպաստը անոնց համար իրաւո՞ւնք մըն է թէ շնորհ մը:

— Անձնապէս քննութիւն մը կատարելով տեսայ, որ կարգ մը Համայնքներու մէջ, քաղաքացիները անիկա կը նկատեն պարզ շնորհ մը, թերեւս տեղեակ չըլլալով վերեւ յիշուած շրջաբերականին տրամադրութեանց, ուրիշներ զայն կը նկատեն իրաւունք մը ճիշդ ինչպէս Ֆրանսացի գործաւորներուն համար:

դայի միթինկներն ու հրապարակային ցոյցերը: Միւս կողմէ, պելժիքեան ֆրանքին արժեզրկման մասին տարածուած անհիմն լուրերն ու յայտնուած անվստահութիւնը թնճուացուցին մթնոլորտը եւ ստիպեցին կառավարութիւնը քաշուիլ:

Արդարեւ, անգլիական ոսկիին վերջերս կրած անկման՝ հետեւանքով, Պելժիքայի ելմտական տագնապը աւելի ծանրացաւ, եւ պելժ. ֆրանքին արժեզրկման եւ ոսկի դրամանիշի լման կուսակիցները, որոնք կարեւոր թիւ մը կը կազմեն ելմտաւորական եւ ճարտարարուեստական այս երկրին մէջ, սկսան շատնալ եւ լուրջ յարձակողական մը ձեռնարկեցին: Անոնց պայքարը աւարտեց դրամատէրերը, որոնք փախուստ սկսան ծայր տալ երկրէն դուրս եւ զրկեց միջազգային շահախնդիրը յարձակիլ պելժիական ֆրանքին վրայ:

Նախորդ կառավարութեան անդամներուն գլուխ Փարիզ կատարած վերջին հաւաքական դիմումն ալ դժբախտաբար չունեցաւ որ եւ է շօշափելի արդիւնք, որով Թէօնիսի դահլիճը այլ եւս բոլորովին ճարահատ, ստիպուեցաւ հրաժարիլ:

Նոր կառավարութիւնը, որուն մաս կը կազմեն բոլոր կուսակցութեանց ղեկավարները, մէջն ըլլալով նաեւ ընկերվարական Վանտէրվէլտը, պիտի ջանայ մանաւանդ պաշտպանել ֆրանքին արժէքը, որ լրջօրէն վտանգուած կը նկատուի, մէկ կողմէ անգլիական ոսկիին արժեզրկման, եւ միւս կողմէ՝ մաքսային պատուարներու հետեւանքով, որոնք արգելք կը հանդիսանան երկրին արտադրութեան թափանցումին՝ ոսկեխիշի կապուած երկիրներու հրապարակներուն վրայ: Այս պիտի ըլլայ նոր դահլիճին կարեւոր ու դժուարին պարտականութիւնը: Թող թէ ընկերվարականներու խոշոր մէկ հատուածն ալ հակառակ է դրամական որ եւ է արկածախնդրութեան, գիտնալով որ անկէ առաջին տուժողը պիտի ըլլայ բանուոր դասակարգը:

Նկատի առնելով կացութեան փափկութիւնը, Պելժիոյ քաղաքական հեղինակաւոր դէմքերէն շատ քիչեր տրամադիր կ'երեւին պատասխանատուութիւն ստանձնելու ներկայ դժուարին պայմաններուն մէջ:

ՀՐԱՉԵԱՅ ՏԷՐՈՍԵԱՆ

Ֆրանսացի երիտասարդ

ԳՐՈՂ ՄԸ ԵՒ ՀԱՅԵՐԸ

Ֆրանսացի երիտասարդ գրող մը, Ժագ Պէրժայ, որ անցեալները կը յարձակէր Թրքասէր Բլօտ Ֆառէրի վրայ՝ պաշտպանելու համար Վիքթոր Հիւկոյի յիշատակը, այս անգամ «La Concorde»ի մէջ (22 մարտ), կը յարձակի Լիւսիէն Թրպաթէի վրայ: Կ'ամփոփենք.—

Լիւսիէն Թրպաթէ, Je Suis Partoutի մէջ, իր մէկ պրպտումով, անճիշդ եւ անկատար, որ այդքան միայն կրնայ ըլլալ, կը հաստատէր թէ տակաւին լրագրողներ կան, որոնք կը գրեն ամէն բանի մասին՝ գիտցած չգիտցած:

Թրպաթէ, Ֆրանսայի օտարականներուն մասին կատարած իր այդ պրպտումներով, — իբրեւ թէ անաչառ,— կը յաւակնէր տալ իրական պատկերը անոնց որոնք մեր մօտ ապաստանած են, [illegible]

Բայց այդ ողբալի էջեր շարքը Հայերուն մասին գրած է այնպիսի սխալ եւ թշնամական դատաստան մը, որ պիտի ցաւէի եթէ չկարենայի փարատել այդ զրպարտութիւնները, գրուած ոչ թէ միայն ազէտի, այլ եւ բացարձակապէս խղճմտութենէ զուրկ լրագրողի մը կողմէ: Եւ այս կ'ըսեմ, որովհետեւ լաւ կը ճանչնամ Փարիզի հայկական շրջանակները, փարիզեան Հայաստանը, որ ինչպէս իր պարկեշտ աշխատանքով, նոյնպէս մեր երկրին հանդէպ իր զգացումներուն մաքրութեամբ արժանի է Ֆրանսացի մտաւորականներուն սրտագին ընդունելութեան եւ անսասան բարեկամութեան:

Մնաց որ, Je Suis Partoutի պրպտումը տղայական է: Այնտեղ Փարիզի Հայերը կը համարուին ովլոտ եւ ծոյլ: Արդ բոլոր խելքը գլուխը մարդիկ գիտեն թէ Հայը ո՛րքան սիրահար է մաքրութեան եւ ընդունակ՝ անխոնջ աշխատանքի: Դիւրին էր թուել երկար պարագաներ՝ պաշտպանելու համար զայն: Այսպէս, կարելի էր ըսել թէ Հայաստան, Արեւելքի մէջ այն երկիրը որ ամէնէն շատ ազդուած է մեզմէ, ընկերային եւ մտաւորական կարեւոր դեր մը խաղաց Թուրքերու եւ իր դրացիներու մէջ, որով ալ երախտապարտ է Ֆրանսայի իր այդ ջանակցութեան համար: Հարկ չկայ նոյնպէս պատմել այն բազում աշխատանքները, զորս կատարած են, արուեստի զանազան ասպարէզներու մէջ, Ֆրանսացիի սիրտով այս Հայերը: Գեղեցկութեան եւ բարեկամութեան մասին իրենց ըմբռնումները մօտ են մեր ըմբռնումներուն, այնպէս որ մտերմութիւն մը կը զգանք Հայերուն հետ արուեստի հարցերէն սկսեալ:

Արեւելեան այս բարեկամութեան մասին իմ վստահութեանս իբրեւ վկայութիւն, պիտի յիշեմ միայն յուզիչ հատուած մը հայ մտաւորականի մը, այժմ Ֆրանսացի, Մեսրոպեան Պարամեանի մէկ հին յօդուածէն.—

«Ֆրանսայի հանդէպ այն ջերմ եւ խանդավառ հիացման մէջ, զոր բանտարկուած Հայը չի դադրիր արտայայտելէ, ներշնչման ի՛նչ նիւթեր կան, հատոր մը լեցնելու չափ, վիպերգութիւն մը գրելու չափ: Երբոր դահիճներուն ճանկին մէջ իր հոգեվարքը կ'ապրէր, զրկուած ամէն պաշտպանութենէ եւ յոյսէ, անհուն հեռաւորութեամբ մը բաժնուած քաղաքակիրթ աշխարհէն, այդ դժբախտը, անիրին տեսիլով եւ մահուան բատուերով շրջապատուած, այդ անբախտը, ամէնէն սարսափելի յուսահատութեան մատնուած, գերագոյն այդ վայրկեաններուն մէջ մոռցած իր անձն իսկ, իր հայրենիքն իսկ, կախաղան առաջնորդուելէ քանի մը ժամ առաջ՝ կը գրէր պատին բանտերուն վրայ, գերեզմանը հայ ցեղին փառքին եւ հանճարին.— Կեցցէ՛ Ֆրանսան»:

Գեղեցիկ չէ՞: Եւ քանի հազար են անոնք Փարիզի մէջ: Եւ բազմաթիւ՝ իրենց մտաւորականները, ճարտարապետները, բանաստեղծները, օրագրողները, դրամատէներու տէրերը, ները, նկարիչները, հնավաճառները, տպագրիչները, բոլորն ալ հեռացած փարած իրենց աշխատանքին եւ անձնուէր, զարգացած, քաջ: Կարելի չէ հաշուել գրական պարբերականները եւ թերթերը, զորս կը հրատարակեն, անթիւ են անոնք: Եւ բոլորը կը սիրեն մեզ այն սիրոյն համար զոր ցոյց կուտանք արդարութեան հանդէպ, այն ատելութեան համար, զոր կը զգանք բռնապետութեան հանդէպ, եւ այն պաշտամունքին համար, զոր կ'արտայայտենք ազատութեան հանդէպ:

Ֆրանսական բնորանին մնաց որ կը հետեւի անոնց եւ կը գնահատէ: Հայագիտական ընկերութիւնը կը հրատարակէ «La Revue des Etudes Arméniennes» պարբերականը, ուր կ'երեւին բազմահմուտ մտաւորականներ: Ծանօթ են Հայոց բարոյական հարստութիւնն ու զգայնութիւնը,— առոր համար չէ՞ր որ Թուրքերը ջարդեցին զանոնք: Վատանցի մարդ, երբ նենգ է, միշտ կ'երկնչի սրտի տէր մարդոցմէ: Սրտի տէր մարդիկ էին, սիրահար յանուն համերաշխութեան եւ խաւալի մեր կատարած խոյանքին, որ թարգմանեցին Վիքթոր Հիւկոյի Թշուառները երկո՛ւ անգամ.

ՁԱՅՆԵՐ ԳԱՒԱՌԷՆ

Թիւլոնի

=o=

ԹՈՒԼՈՆ, 24 մարտ — Այսօր Թուլոնի Հ. Յ. Դաշնակցութեան Անդրանիկ խումբին կողմէ թէյասեղան մը սարքուած էր, որուն ներկայ եղան բոլոր անոնք որ ծանօթ են իրենց անկեղծ եւ հայրենասէր զգացումներով: Ջերմ մթնոլորտի մը մէջ, առիթ տրուեցաւ ամէնուն արտայայտուելու, երգով, արտասանութեամբ կամ քանի մը խօսքով: Մեր թէ երիտասարդ ամէնքն ալ ուրախ էին այսպէս քով քովի, ազատութեան անմխիթար երկնքի տակ՝ կիրակի օր մը, քանի մը ժամ: Թէյասեղանը բացուեցաւ ընկեր Ս. Գիլալեանի նախագահութեամբ, ընկեր Գոյաճեանի քանի մը խօսքով: Յաջորդաբար երգեցին, արտասանեցին Պալեան, Թորոսեան քոյր եւ եղբայր, Զիլինկիրեան Մարիցա, Ճիզմէճեան քոյրեր, Բէշիկթաշլեան: Յետոյ երգեցին տարեցները որոնց երգերը հայրենի կեանքը երազել տուին. Մէջ ընդ մէջ եղան խմբերգներ երիտասարդ-երիտասարդուհիներու եւ տիկիններու կողմէ: Առանց Պ. Մելիքովի ջութակին մեր ցերեկոյթը անշուք պիտի անցնէր: Այս առթիւ շնորհակալութիւն բոլոր անոնց որ իրենց աջակցութիւնը բերին իրենց ներկայութեամբ:

Իբր վերջաբան երգուեցաւ «Մեր հայրենիք»ին ամէնէն սիրելի եւ ըղձալուն տունը. «Ամենայն տեղ մահը մի է» եւ ի յարգանս յեղափոխութեան դաշտին վրայ ինկած նահատակներու, ներկաները յոտնկայս ունկնդրեցին, բացի քանի մը խռովարարներէ որոնց ներկայութիւնը երբեք ցանկալի չէր: Այն որ Դաշնակցութեան կը հայհոյէ, ի՞նչ իրաւունք ունի անոր հանդէսներուն ներկայ ըլլալու եւ «Վէրքերով լի ջան Ֆիտա եմ» երգելու, գիտնալով որ անոր վերջին տունին մէջ Դաշնակցութեան անունը կայ եւ երգը Դաշնակցական երգ է: Անոնք կ'ըսեմ ոչ թէ վշտացնելու, այլ զգաստութեան բերելու համար: Մենք չենք ուզեր գործ ունենալ երկերես մարդոց հետ:

Սուրէն Գասպարեան

ՓԵՏՐ. 18 ՄԱՐՍԷՅԼԻ ՄԷՋ

ՄԱՐՍԷՅԼ, 25 մարտ (Ցառաջ). — Հ. Յ. Դ. Մարսէյլի Ռոստոմ, Իշխան, Քրիստափոր, Ագրիս – Սերոբ եւ Վահագն խումբերու եւ ենթակոմիտէներու նախաձեռնութեամբ եւ Մարսէյլի Շրջ. Կոմիտէի հովանաւորութեամբ տեղի ունեցաւ Փետր. 18ի տօնի ընկերա – համակրական թէյասեղան մը, Սալոն Սէն Ժաքի մէջ մարտ 23ի իրիկուան ժամը 8.30ին: Սրահը գրեթէ ամբողջութեամբ լիքն էր Դաշնակցական ընկերներով եւ համակիրներով, որոնց մաս կը կազմէին զանազան միութեանց ներկայացուցիչներ:

Օրուան նախագահ ընկեր Ա. Մարտիրոսեան բացատրեց օրուան տօնին նշանակութիւնը, եւ հրաւիրեց ներկաները յոտնկայս յարգել Փետր. 18ի ժողովրդական ապստամբութեան զոհերուն յիշատակը: Սիրոյ եւ պաշտամունքի ողջոյններ ղրկել Ամերիկայի մեր ինը ընկերներուն, որոնք զոհ գացին հակառակորդներուն զրպարտութեանց: Այս առաջարկը արժանացաւ ընդհանուր գնահատանքի: Ներկաները «Մեր հայրենիք»ը երգեցին յոտնկայս. Յետոյ տեղի ունեցաւ բուն հանդէսը: Ընկերներ Կ. Կ. Թէնթէլեան եւ Մ. Թրալեան իրենց արտասանութիւններով ծափերու արժանացան: Իսկ օրուան բանախօս ընկեր Գ. Հիւսեան կարճ բանախօսութեամբ մը պարզեց Փետր. 18ի ապստամբութեան շարժառիթները: Մէջընդմէջ երգուեցան ազգային – յեղափոխական երգեր եւ տեղի ունեցան անակնկալներ: Խօսք տրուեցաւ Մարսէյլի հայ ուսանողներէն Պ. Կ. Փօլատեանի, որ Վարդանանց պատերազմը նմանցնելով Փետր. 18ին՝ յայտարարեց. «Եթէ կարելի ըլլար Վարդանանց պատերազմը եւ Փետր. 18ը միեւնոյն օրը տօնել, իմ կարծիքով աւելի նպատակայարմար պիտի ըլլար»:

Երեկոյթին Բ. մասին համար սեղանապետ ընտրուեցաւ ընկեր Ն. Կարապետեան: Ընկեր Մ. Թաշճեան երգեց գեղեցիկ կտոր մը, անոր յաջորդեց Մարսէյլի հայ արիներու խմբապետ Պ. Զ. Միքայէլեան, որ քանի մը խօսքով սանձացուց Փետր. 18ի Թորոսեան Արգար նուագեց հայկական երգեր: Ընկերուհի Ն. Քիւրքճեան խանդավառեց ներկաները Սայաթ-Նովայի երգերով: Ընկերներ Գ. Տիրատեան եւ Ա. Կարապետեան երգեցին քրտական ժողովրդական երգեր: [illegible] Պետրոս Կարապետեան զուտտեց հայ զինուորականին դերը Փետր. 18ի մէջ: Փոքրիկն Գ. Տէրոյեան ու օրիորդ մը արտասանեցին: Գառ. Միութեան անդամներէն Լ. Սանճեանեան, ընկեր Փիլիկեան արտասանեցին խումբ մը արիներ մէջ ընդ մէջ սերուստական բացատրութիւններով խանդավառեցին ներկաները:

Վերջին խօսողները եղան ընկերներ Տոքթ. Շահպազեան եւ Գ. Յակոբեան:

Արտասովոր խանդավառութեամբ երեկոյթը վերջացաւ գիշերը ուշ ատեն:

Լամբրօնացի

ՍՆՄՈՒՂ

Ի՞նչ կ'ըսեն փաստերը

«Հայրենիք» կը շեշտէ խմբագրականի մը մէջ (16 մարտ).

— «Թուրք եւ բոլշեւիկեան բարեկամութիւնը թերեւս այնքան աւելի չըլլար ազատատենչ հայութեան համար, եթէ խորհրդային կառավարութիւնը այդ բարեկամութենէն օգտըւէր՝ գէթ պզտիկ չափով մը հայ ժողովուրդին ի նպաստ քայլեր ընելու համար: Այդ պարագային կրնայինք աւելի ներողամիտ աչքով նայիլ այն իրողութեան վրայ, որ խորհրդային կառավարութիւնը հայ ազգային կառավարութիւն մը չէ:

Դժբախտաբար, մօտ 15 տարուան դառն փորձը անվիճելի կերպով ցոյց տուաւ, որ ոեւէ ատեն եւ ոեւէ խնդրի վերաբերմամբ խորհրդային իշխանաւորները փորձ իսկ չուզեցին ընել՝ դրդելու իրենց բարեկամ Թուրքերը, որ հայ ժողովուրդին եւ Հայաստանին ի նպաստ ոեւէ զիջում ընէին: Մինչդեռ, ընդհակառակն, Թուրքերը բազմաթիւ առիթներ օգտագործեցին եւ յաջողեցան մղել իրենց բարեկամ բոլշեւիկները զիջումներ ընելու ի վնաս հայ ժողովուրդի եւ Հայաստանի.

Ենկիւրիի «բարեկամական» միջամտութեան հետեւանքով չէ՞ր միթէ, որ աշխարհագրօրէն Ատրպէյճանէն կտրուած եւ Հայաստանին կից Նախիջեւանի գաւառը, փոխանակ մտնելու խորհ. Հայաստանի սահմաններուն մէջ, Ատրպէյճանի հովանիին ներկուեցաւ:

Ենկիւրիի միջամտութեան շնորհիւ չէ՞ր միթէ, որ Սարդարաբադի անապատի ոռոգման հոյակապ ծրագիրը մէկդի դրուեցաւ:

Ենկիւրիի յոռի ազդեցութեան պատճառով չէ՞ր միթէ, որ վիժեցաւ արտասահմանի հայ տարագիրներու բազմութեանց կովկաս փոխադրութեան մեծ ծրագիրը.

Ենկիւրիի խաթեր համար չէ՞ր միթէ, որ բոլշեւիկները նորէն Թուրքերով լեցուցին Հայաստանի անկախութեան օրով Թուրքերէ մաքրուած շրջաններ:

Ենկիւրիին հանոյք պատճառելու համար չէ՞ միթէ, որ խորհ. Հայաստանի կառավարութեան մէջ անգամ Թուրքեր կը մտցուին:

Ենկիւրիի գաւազիր ընդդիմութիւնը չէ՞ արդեօք պատճառը, որ մինչեւ այժմ հայկական Ղարաբաղը միացուած չէ Հայաստանի, այլ Ատրպէյճանի մաս կը կազմէ, թէեւ բոլշեւիկները հանդիսաւոր կերպով խոստացած էին Ղարաբաղը կցել Հայաստանին:

Ենկիւրիի համաթրքական ծրագիրներուն համաձայն չէ՞ միթէ, որ մեծ պատերազմէն առաջ կիսով չափ հայկական Գանձակը այսօր գրեթէ ամբողջովին թրքական քաղաք մըն է դարձած:

Ընթերցողներու յիշողութեան մէջ տակաւին թարմ է անշուշտ այն զզուելի դերը, զոր խորհրդային կառավարութիւնը կատարեց Լօզանի կոնֆէրանսի ժամանակ, երբ իր ամբողջ ուժով օգնեց Թուրքերուն հանդիսաւոր կերպով թաղելու թրքահայ դատը: Աւելին. խորհրդային կառավարութիւնը, Թուրքերու գոյժը հայ տարագիր բազմութեանց վերաբերեալ դիւրացնելու համար, խաբեբայական առաջարկ մըն ալ ըրաւ, որ իբր թէ ինք պատրաստ է 250,000 թրքահայ տարագիրներու կովկաս փոխադրելու:

Հարկաւ, եթէ բոլշեւիկները ուզէին Թուրքերուն հետ իրենց բարեկամութենէն օգտուիլ՝ գէթ պզտիկ չափով մը հայ ժողովուրդին օգնելու համար, շատ եւ շատ բարիքներ կրնային ընել: Բայց, ինչպէս բաւէր, իրենց մօտ 15 տարուան բարեկամութիւնը ոչ. մէկ բանով շահաւոր եղաւ Հայերուն, մինչդեռ, ամէն բանի մէջ շահաւոր եղաւ Թուրքերուն:

Ինչպէս կը տեսնուի, խորհրդային կառավարութիւնը մեզ կը ճնշէ ոչ միայն այն պատճառով, որ ան հայկական եւ ազգային կառավարութիւն մը չէ, այլ եւ այն պատճառով, որ ան կը հետապնդէ հայ ժողովուրդին ծանրաւորող նպատակներ, կը պաշտպանէ հայ ժողովուրդին շահերը եւ կը զարգէ հայ ժողովուրդի երդուեալ թշնամի Թուրքիոյ հետ միացեալ ճակատ կազմած, միշտ ի վնաս հայութեան»:

ՍՏԱՑԱՆՔ

«ՀԱՅ – ԲԺԻՇԿ», ամսաթերթ ժողովրդական բժշկութեան եւ առողջապահութեան. Թիւ 7 (Ապրիլ), հետեւեալ բովանդակութեամբ.—

Հաւկիթ ուտե՞լ թէ չուտել (Տոքթ. Հանրի Գուլէ), Հարսանիքը եւ իր նոր դարմանումները (Տոքթ. Կ. Կէօքճեան), Հին բժշկարաններ խլիրդի մասին (Կ. Յ. Բասմաճեան), Ի՞նչպէս սիրելիս (Տոքթ. Ա. Աչճեան), Ինչո՞ւ կը թափին այրերու մազերը (Տոքթ. Զենոբ), Ի՞նչ ուտել թէ չեփած կամ թէ ի՞նչ են վիթամինները (Տոքթ. Գաբրիէլեան), Ի՞նչ կը նշանակէ «խաղցնել» (Վ. Գույումճեան):

Տարեկան բաժնեգինը Ֆրանսա 20 ֆրանք, արտասահման՝ 25 ֆրանք: Դիմել Dr. CH. ALVAZIAN, 17, Rue Damesme, Paris:

Սայմընի խօսակցութեան առեն խօսք անգամ եղած չէ գերմանական բանակի 36 զօրաբաժիններու թիւի մասին: Միայն թէ, կը հաստատուի որ կուսակ–ցական եւ օժանդակ ուժերը, մէջն ըլլալով Հիթլէրի անձնապահ գունդը, հա–զիւ 6 — 7000ի կը հասնին, իսկ աշխատանքի բանակը պարզապէս աշխատանքի սահմանուած է:

Անգլիա հաւատարութիւն կը խոստանայ

Սըր Ճօն Սայմըն հետեւեալ յայտարարութիւններն ըրած է, Պերլինէն օ–դանաւ նստած առեն.

— « Շատ ուրախ եմ որ առանձնաշնորհն ունեցայ անձամբ ծանօթանալու այս մեծ ազգի վարիչին հետ: Սխալ պիտի ըլլար անմիջական եւ ճշգրիտ ար–դիւնք սպասել ժողովէ մը որ միայն բարեկամական պրպտումի մը հանգամանքն ունէր: Բայց համոզուած եմ թէ մեր ունեցած չփումը պիտի ծա–ռայէ այն գերագոյն նպատակին որ այնքան սրտի մօտ պէտք է ըլլայ ողջամիտ բոլոր Գերմաններուն և Գերմանուհիներուն, այսինքն պահպանումը աշխարհի խաղաղութեան եւ ստեղծումը տնտեսական տիրապետումը անեցերական բարեհաճու–թեան: Անգլիացի ժողովուրդը չի ճանչնար յաղթականներ եւ պարտեալներ: Ան կը մերժէ իրաւական որ եւ է խտրութիւն եւ կը պաշտպանէ բոլոր ցեղերու հաւասարութիւնը: Ան հակառակ է որ եւ է տիրապետութեան, որ կողմէն ալ ըլլայ: Մեծն Բրիտանիա հաշտարար ոգի եւ բարեկամութիւն կը փնտռէ հա–ւասարութեան հիման վրայ, ի օգուտ աշխարհի »:

Ուրիշ կարեւոր լուրեր նոյն նարցի մասին

Լոնտոնի քաղաքական շրջանակներուն մէջ կը հաւատեն թէ հաւանական է որ եւրոպական պետութեանց խորհրդաժողով մը գումարուի եւրոպական պետութեանց մասնակցութեամբ, եւ Անգլիոյ նախաձեռնութեամբ: Սըր Ճօն Սայմըն առաջարկած է այս ժողովը, միեւնոյն առեն Ֆրանսական եւ Իտա–լական կառավարութեանց հաղորդել տալով իր վերջին այցելութեան տեղե–կագիրը:

⁂ Սոֆիայէն կը հեռագրեն թէ արտաքին նախարարը տեղեկացուցած է Թուրքիոյ իր պաշտօնակցին թէ Պուլկարիա մտքէն չանցըներ ջնջել Նէօյիի դաշնագրին զինուորական տրամադրութիւնները:

⁂ Գ. Թիթուլէսքու, Ռումանիոյ արտաքին նախարարը, երկար տեսակ–ցութիւն մը ունեցաւ Չեխոսլովաքիոյ արտաքին նախարարին հետ: Գ. Թի–թուլէսքու Փարիզ կուգայ: Պիտի այցելէ նաեւ Ժընեւ եւ Լոնտոն: Իրազեկ աղբիւրէ կը հաւաստեն թէ նոյնիսկ Մոսկուա պիտի երթայ.

Բուռն ցոյցեր Գերմանիոյ մէջ չորս մահավճիռներու դէմ

Քովնոյի (Լիթուանիա) արտակարգ ատեանը մահավճիռ արձակեց չորս Գերմանացիներու դէմ, որոնք ամբաստանուած էին իբրեւ հայրենադաւ: Ուրիշ ամբաստանեալներ ալ դատապարտուեցան զանազան պատիժներու: Բոլորն ալ կը պատկանին Մէմէլի շրջանին, ուր 100.000 Գերմանացիներ կան եւ որուն ա–նունը փոխուած է Քլայփէտայի: Ազգերու Դաշնակցութիւնը ժամանակաւոր վար–չաձեւ մը հաստատած է այս շրջանին համար, հսկողութիւնը յանձնելով մաս–նաւորապէս Անգլիոյ եւ Ֆրանսայի: Գերմանիա կը դանգատի թէ Լիթուանիա խախտած է դաշնագիրը, եւ կը ջանայ բռնի փոխել անոր գերմանական դի–մագիծը:

Մահավճիռներուն լուրը հասնելու Գերմանիա հասած, չորս միլիոնի մի–թինկներ գումարուեցան միայն Պերլինի մէջ, մասնակցութեամբ աւելի քան 100.000 քաղաքացիներու: Օրուան գլխաւոր ճառախօսն էր արտասահմանի Գերմաններու միութեան նախագահը, որ պարզեց իրենց ազգակիցներուն կրած տառապանքները եւ չեշտեց — « Նոր Գերմանիա մը կանգնած է ձեր ետին, 100,000,000 հոգիներով»: Որովհետեւ Գերմանիա 65,000,000 բնակիչ ունի, կը հետեւի թէ ճառախօսը նոր Գերմանիոյ մաս կը սեպէ Եւրոպայի բոլոր Գերմա–նացիները: Աւելի բուռն տեսարաններ պարզուեցան արեւելեան Փրուսիոյ Նա–հանգին մէջ, որ սահմանակից է Մէմէլի: Քէօնիկսպէրկի մէջ ամբոխ թշնա–մական ցոյցեր կատարեց Լիթուանիոյ հիւպատոսարանին առջեւ, արդարու–թիւն պահանջելով Մէմէլի եղբայրներուն համար: Ցուցարարները նախատա–կան կանչեր արձակեցին եւ բանի պիտի խուժէին հիւպատոսարանէն ներս, ջարդ ու փշուր ընելու համար ամէն բան, երբ ոստիկանութիւնը օգնութեան հասաւ: Սահմանամերձ Թիլսիթ քաղաքին մէջ, 10,000 ցուցարարներ թափօր մը կազմելով Մէմէլի գետափին վրայ, իրենց բռունցքները երկարեցին դէպի Լիթուանիա

Վենիզէլոս դատի կը կանչուի

Կրետէի զինուորական ատեանը դատի կանչեց Վենիզէլոսը, իբրեւ հայ–րենադաւ:

Նախկին վարչապետը այժմ Իտալիա կը գտնուի: Դատի յանձնուած են նաեւ իբր 100 զօրականներ եւ քաղաքացիներ:

Աթէնքի զինուորական ատեանը իր ներկայացուց ամբաս–տանեալներու պաշտպանութեան: Ծերակուտ Սէրաֆիս, որ գլխաւոր ամբաս–տանեալն է, յայտարարեց թէ ինք ապստամբութեան մասնակցեցաւ Զօր. Քա–մէնոսի գրգռումով (փախստական) եւ թէ հանրապետութիւնը վտանգուած էր, դատելով միապետական ցոյցերէն: Ծնոտ յաւելցան դէր — ընդդախտներ Ցի–կոնա եւ Սթէֆանաքոս, որոնք միեւնոյն յայտարարութիւններն ըրին, ամբող–ջովին ստանձնելով իրենց արարքին պատասխանատուութիւնը: Նախկին վար–չապետ Փափանասթասիու, որ բանտարկուած է, նամակ մը գրելով կը մերժէ որ եւ է մեղսակցութիւն:

Կառավարութիւնը կը շարունակէ գրաւել գլխաւոր ամբաստանեալներու ստացուածքները: Վերջին անգամ գրաւուեցաւ Վենիզէլոսի տղուն շոգենաւը, որ Պոլսէն կուգար:

ԶԱՆԱԶԱՆ ԼՈՒՐԵՐ ՔԱՆԻ ՄԸ ՏՈՂՈՎ

ՆՈՐԷՆ ՕՏԱՐԱԿԱՆՆԵՐԸ.— Արեւմեան շրջանի տնտեսական յանձնա–խումբը, որուն կեդրոնը կը գտնուի Նանսիի մէջ, կառավարութեան դիմելով, յանուն 12 առեւտրական սենեակներու բողոքեց օտարականներու խնդրման դէմ: Բողոքագիրը դիտել կուտայ թէ այս խուժումը վտանգաւոր է թէ ապա–հովութեան եւ թէ ազգային տնտեսութեան համար: Այս առթիւ կը պահանջէ թոյլ չտալ որ օտար գործարաններ եւ խանութներ հաստատուին, առանց ա–ռեւտրական սենեակին արտօնութեան, խստօրէն գործադրել օտարականներու հսկողութեան կանոնագիրը, թոյլ չտալ որ օտար առեւտրական հաստատու–թիւններ հիմնուին կամ առուծախ կատարուի ամրութեանց մօտ, 30 քիլոմեթր հեռաւորութեան վրայ եւայլն:

ԱՆԳԼ. ՌՈՒՍԻԿԱՆՈՒԹԻՒՆԸ ԱՐԳԻԼԵՑ Փարիզի թերթերուն մարտ 27ի թի–ւը, որ կը պարունակէր Ֆրանսայի ազգ. վիճակահանութեան պարգեւները: (Անգլիոյ մէջ խստիւ արգիլուած են վիճակախաղերը):

25 *ՄԻԼԻՈՆ ԳՈՐԾԱԶՈՒՐԿՆԵՐ* կը գտնուին աշխարհի մէջ, համաձայն վերջին վիճակագրութեան: Ասոնց իբր մէկ քառորդը կամ 6—7 միլիոն հոգի 25էն վար երիտասարդներ են:

ԱՐՄԱՏԱԿԱՆ – ԸՆԿԵՐՎԱՐԱԿԱՆՆԵՐՈՒ արտակարգ համագումարը բաց–ուեցաւ երէկ առտու, Լիոնի մէջ, քննելու համար օրուան կրտսեր հարցերը, ինչպէս եւ քաղաքապետական ընտրութեանց խնդիրը:

ՈՒՇԱԴՐՈՒԹԻՒՆ.— Այսօրուան թերթին մէջ, Գ. էջ, հրատարակութեան, գործազրկութեան եւ արտաքսումներու վերաբերեալ թղթակցութեան մէջ, Դ. գլուխ (Ոպատ) «քաղաքացիներուն» բառը պիտի ըլլայ ՔԱՂԱՔԱՊԵՏՆԵ–ՐՈՒՆ.

Յ.

Հ. Դ.

Փարիզ եւ արուարձաններ

ՊԱՆԷՕ-ՔԱՇԷՆԻ «Արծիւ» Ենթակոմիտէի ընդհ. ընկերական ժողովը վաղը Շաբաթ երեկոյ ժամը 9ին, 17, Րիւ Ամբէր, Քաշանւ Խիստ կա–րեւոր օրակարգ

● *ԻՍԻ ԼԷ ՄՈՒԼԻՆՈՅԻ* «Զաւարեան» Կոմիտէի ընդհ. ժողովը վաղը Շբ. երեկոյ ժամը 8.30ին Ակումբին մէջ:

Կը խօսի՝ ընկ. Վ. ՀԱՄԲԱՐՁՈՒՄԵԱՆ. «Օրուան հոգերուն շուրջ»:

Գաւառ

ՄԱՐՍԷՅԼԻ Պատանեկան Միութեան ընկերահամակրական դասախօ–սական ժողովը վաղը Շաբաթ երեկոյ ժամը 8 30ին Միութեանս Գրադա–րան-Ընթերցարանին մէջ, 48, Րիւ Նաւրօնայ: Կը դասախօսէ ընկ. Փօղոս Հիւսեան, նիւթ ունենալով ազգայնութի՞ւն թէ միջազգայնութի՞ւն: Շա–րունակութիւն նախորդ դասախօսութեան:

ՏԷՍԻՆԻ կոմիտէն ընդհ. ընկերական ժողովի կը հրաւիրէ Քրիստա–փոր, Ռոստոմ եւ Զաւարեան խումբերու բոլոր ընկերները այս կիրակի կէս օրէ վերջ ժամը 3ին ծանօթ հաւաքատեղին: Կարեւոր օրակարգ:

ՄԱՐՍԷՅԼԻ Ռոստոմ Ենթակոմիտէն եւ Քրիստափոր խումբը ընդհ. ժո–ղովի կը հրաւիրեն բոլոր ընկերները, այս Կիրակի կէս օրէ վերջ ժամը 3ին սովորական հաւաքատեղին:

ՄԱՐՍԷՅԼԻ Իշխան Ենթակոմիտէն ընդհ. ընկերական ժողովի կը հրաւիրէ բոլոր ընկերները այս Կիրակի երեկոյ ժամը 4ին սովորական հաւաքատեղին: Կարեւոր օրակարգ:

ՎԱԼԱՆՍԻ Կոմիտէն ընդհ. ժողովի կը հրաւիրէ Ռոմանի եւ Վալանսի բոլոր ընկերները այս Կիրակի կէս օրէ վերջ ժամը 2ին սովորական հա–ւաքատեղին:

ՑԱՒԱԿՑՈՒԹԻՒՆ

Հ. Յ. Դ. Մարսէյլի եւ Շրջաննե–րու բոլոր խումբերու եւ Ենթակո–միտէներու կողմէ մեր վշտակցու–թիւնը կը յայտնենք ընկ. Ալ. Խա–տիսեանին, իր սիրելի եղբօր՝ Գ. Խատիսեանի ցաւալի մահուան առթիւ:

×

Հ. Յ. Դ. Մարսէյլի եւ Շրջաննե–րու Ենթակոմիտէներու եւ խումբե–րու կողմէ մեր վշտակցութիւնը կը յայտնենք ընկ. Մանուէլ Մարութ–եանին (գերասան) իր կնոջ՝ Լորետ–տայի ցաւագին մահուան առթիւ:

Ալիքէն կը խնդրենք արտատպել:

ԽՄԲԱԳՐԱՏՈՒՆ կը հրաւիրուին Պ. Պ. Ա. Ժամհաննէսեան եւ Վ. Կէօվ–չէնեան:

ԿԸ ՓՆՏՌՈՒԻ

Տիկին Արաքսի Մարտիրոսեան, ամուսնացած Աղասեանի հետ, կը փնտռէ իր քոյրը՝ Արշալոյս Տէր-Յովհաննէսեան, ամուսնացած է Նէ–քիրէթճեանի հետ: Կը կարծուի թէ Մարսէյլ կը գտնուի: Իր հասցէն ի–մացնել Մինաս եւ Արաքսի Աղաս–եաններու

La Baisse, Coferie, Ain.

Le Gérant: H. STEPHAN

17, Rue Dameme, PARIS (13)

Imprimerie A. DER (AGOPIAN)

«ՅԱՌԱՋ»Ի ԹԵՐԹՕՆԸ (54)

ԽԱԶԱԳՈՂԻ ՅԻՇԱՏԱԿԱՐԱՆԸ

Գրեց՝ ՐԱՖՖԻ

Քաւոր Պետրոսի խռովութիւնը ա–ռանց պատճառի չէր: Ես ամբողջ գի–շերը անցուցեր էի պառանցութեան մէջ: Մի կողմից անքնութիւնը, միւս կողմից սայլակի անդադար օրօրուիլը, այն աստիճան գրգռել էին ուղեղս, որ ես ընկել էի հալիւցինասիոնների մէջ:

Այդ ինձ հետ շատ անգամ էր պա–տահում: Բայց երբեք չէր պատահել, որ ես ինձ բոլորովին մոռանայի: Եր–բեմն ամբողջ ժամերով, բոլորովին քնած դրութեան մէջ, ես կառավա–րում էի ձիանները, բայց գէթ միան–գամ չէր պատահել, որ կամ մտրակը, կամ երասանակները իմ ձեռքից ցած ընկնէին: Ես իմ կիսաքուն դրութեան մէջ՝ մինչեւ անգամ հետեւում էի ճա–նապարհի ուղղութեանը, նկատում էի կամուրջները, զգուշանում էի զառի–վայրերից, եւ սայլակը վտանգի չէի ենթարկում: Իսկ այս անգամ, ինձ այն աստիճան մոռացել էի, որ ձիա–ներին իրանց կամքին էի թողել եւ բոլորովին շեղուել էինք ուղիղ ճանա–պարհից: Այդ նկատելի եղաւ այն ժա–մանակ, երբ լոյսը բացուեց եւ արե–ւելքը սկսեց շառագունել:

— Այդ ճանապարհը, սատանան գի–տէ, թէ ո՞ւր է տանում, ասաց քաւոր Պետրոսը, երբ զարթնելով սկսեց նա–յել իր շուրջը:— Մենք մոլորուել ենք ...:

Այդ խօսքերը թէեւ արտասանեց նա հանդարտութեամբ, բայց նրանց մէջ կար եւ բարկութիւն եւ յանդիմանու–թիւն:

— Ես՛ս զաւակս, պատասխանեցի ես,— զուցէ կը գտնենք ուղիղ ճա–նապարհը:

— Հարկաւոր չէ, շարունակիր, տեսնենք Աստուած ուր է տանում մեզ.

Քաւոր Պետրոսը մեր մոլորուելու մէջ գտնում էր Աստուծոյ կամքը: Նա մտածում էր, գուցէ ուղիղ ճանապար–հի վրայ մեզ մի վտանգ կը պատա–հէր, գուցէ այնտեղ հետամուտ էին լինում, որ կալանաւորեն մեզ, իսկ շեղուելով ուղիղ ճանապարհից, ա–զատուեցանք:

Զարմանալի բան է Աստուծոյ նախ–կայութիւնը ամէն գործի մէջ. թէ գողը եւ թէ կողոպտեալը միօրինակ յոյս են դնում նրա վրայ: Սպանողը նրանից ուժ է խնդրում իր բազկի համար, իսկ սպանուողը — ազա–տութիւն: Բոլորը դիմում են դէպի նա:

Արեւը բաւական բարձրացել էր: Մենք գտնւում էինք դեռ միեւնոյն հարթ – հաւասար անապատի մէջ: Դէպի որ կողմը եւ նայում էս վերջ չկայ: Մի ծանր, ձնշող տպաւորու–թիւն էր գործում այդ լայնատարած, մայլուտանապատը որ հեղձուցիչ նեղ–նալով, պատրաստում է խեղդել քեզ: Տեղ տեղ պատահում էին փոքրիկ գիւ–ղեր, նոյնպէս փոքրիկ, ողորմելի խր–ճիթներով, բայց մենք կանգ չէինք առնում, անցնում էինք: Մի տեղ մի–այն քաւոր Պետրոսը ցած իջաւ սայ–լակից, մտաւ գիւղը, մեզ համար ճա–նապարհի պաշար գնելու, մանաւանդ տեղեկանալու, թէ որտեղ ենք գտ–նւում, կամ դէպի ո՞ւր է տանում մեր բռնած ուղին:

Եւ սայլակը կանգնացրի գիւղի գըլ–խաւոր փողոցի վրայ, սպասում էի քաւոր Պետրոսի վերադարձին: Նա կանչել տուեց գիւղի տանուտէրին, ինչ որ խօսեց նրա հետ, եւ քառորդ ժամից յետոյ վերադառնալով, ասաց ինձ.

— Այս տեղ անկարելի է մնալ:

— Ինչո՞ւ:

— Ոչ մեզ համար հաց կարելի է գտնել եւ ոչ ձիաների:

— Ի՞նչ է պատահել:

— Այս կողմերում սարսափելի սով է տիրում, մարդիկ ամէն ինչ սպառե–լով, յետոյ կերել են իրանց անա–սուններին, այժմ եւս սպառելով, այժմ ուտում են այն, ինչ որ անասունները պիտի ուտէին:

Ես սոսկացի: Նա նստեց սայլակի վրայ եւ հրամայեց քշել:

— Դէպի ո՞ր կողմը, հարցրի ես:

— Դէպի աջ:

— Դուք հիմա գիտէ՞ք, թէ ո՞ւր է տանում այդ ճանապարհը:

— Գիտեմ:

Քաւոր Պետրոսի պատմութիւնից ե–րեւաց, որ նախորդ տարուայ երաշ–տութեան պատճառով այս կողմերում հունձքը խիստ անյաջող է եղել, իսկ ներկայ տարուայ ցանքերը, նոյնպէս մի առանձին բեղմնաւորութիւն չէին խոստանում: Գիւղացիները, որ ա–ռանց այդ դժբախտութիւնների եւս միշտ աղքատ են եղել, այժմ ոչնչացել էին ապրուստի ամէն միջոցներից:

— Իսկ մեզ մօտ ուտելու մի բան մնացե՞լ է, հարցրեց քաւոր Պետրոսը:

— Միայն հացը պակաս է: Շատ ապրի Լէյլան, նրա առատաձեռնու–թեան շնորհիւ, մենք այժմ ունենք մի ամբողջ բուդ խոզի ապուխտ, մի քանի կաոր երշիկներ եւ պանիր:

— Պանիրը պահիր ինձ համար, իսկ միւսները դու կ'ուտես:

Քաւոր Պետրոսը խոզի միս ուտելու սովորութիւն չունէր, որովհետեւ մեղք էր համարում:

Առաջիկայ գիւղը այնքան հեռու էր որ մենք հասանք այն տեղ, երբ ե–րեկոյեան ճրագները վառւում էին, թէեւ քաւոր Պետրոսին առել էին, որ այստեղ աւելի յաջողութիւն կը գտ–նենք իջեւանելու համար, բայց յայտ–նուեցաւ, որ սովը եւ չքաւորութիւնը այստեղ աւելի սարսափելի էր:

Մեր սայլակը կանգնեցրինք առա–ջին հանդիպած խրճիթի դրանը: Ձը–բաղուելի մոմ անգամ չգտանք վառելու համար, որովհետեւ ճրագուի մոմերը այժմ գործ էին ածւում որպէս կերա–կուր: Մեր հետուից տեսած ճրագները ուրիշ ոչինչ չէին, բայց մի փայտի տաշեղներ, որ բանեցնում էին մոմի տեղ:

Մենք ունէինք մեզ հետ «մոմպատ»: Այսինքն մոմով պատած թելի մի ա–հագին կծիկ, որ մարդիկ ճանապար–հորդութեան ժամանակ մօտ են ա–ծում: Բայց այդ կծիկը մեզ ուրիշ շատ գործերում եւս հարկաւոր էր լի–նում: Վառեցինք «մոմպատը»:

Մտանք խրճիթը: Դա մի կատարեալ հիւանդանոց էր. ընտանիքի մեծ մասը պառկած, հառաչում էր ցնցոտիներից ներքոյ: Ոտքի վրայ էր մնացել միայն ծերունի տանտէրը եւ մի փոքրիկ աղ–ջիկ — նրա թոռնիկը:

— Այստեղ անկարելի է մնալ, ասա–ցի ես քաւոր Պետրոսին:

(Շար.)

LE PREMIER QUOTIDIEN ARMENIEN EN EUROPE

HARATCH

(Fondé en 1925) :-: R. C. Seine 276.286

Directeur et Propriétaire : SCH. MISSAKIAN
Rédaction et Administration
ԽՄԲԱԳՐՈՒԹԻՒՆ ԵՒ ՎԱՐՉՈՒԹԻՒՆ

17, Rue Damesme, PARIS (13e)
Téléphone : Glacière 15-78
(ՆԵՐԹԻՆԿԻ ՀԱՄԱՐ՝ Métro : TOLBIAC)

ԲԱԺԱՆՈՐԴԱԳՐՈՒԹԵԱՆ ՊԱՅՄԱՆՆԵՐ,—	ՏԱՐԵԿԱՆ	ՎԵՑԱՄՍԵԱՅ	ԵՌԱՄՍԵԱՅ
Ֆրանսա եւ գաղութներ	140 ֆրանք	70 ֆրանք	35 ֆր.
Անգլիա, Եգիպտոս, Զուիցերիա, Իտալիա	250 »	130 ֆրանք	—
Ամերիկա եւ ուրիշ Երկիրներ	200 ֆրանք	100 ֆրանք	—

ՇԱԲԱԹ 30 ՄԱՐՏ SAMEDI 30 Mars 1935

ՕՐԱԹԵՐԹ՝ ԱԶԳԱՅԻՆ, ՔԱՂԱՔԱԿԱՆ, ԳՐԱԿԱՆ

11 ՐԴ ՏԱՐԻ - 11e Année № 2767 — Խմբագիր՝ ՇԱՒԱՐՇ ՄԻՍԱՔԵԱՆ — ԳԻՆ 50 ՍԱՆԹԻՄ

ԵՐԿՈՒ ԽՕՍՔ

ԷՐ ԵՐԲԵՄՆ...

Քաղաքական ընդհանուր յարաբերութեան մէջ, ի՛նչքան սքանչելի պատկեր մը կը ներկայացնէ բանուորա-գիւղացիական Ռուսաստանը։

Ի՛նչ «անկամրջելի» անջրպետ, մէկ շրջանէ միւսը, երէկուան եւ այսօրուան միջեւ...

Երէկ՝ «աւազակներու որջ» էր Ազգերու Դաշնակցութիւնը։ Այսօր Մոսկուա պատիւ կը համարի լայնախոտփուիլ անոր դահլիճներուն մէջ, նախաձեռնութեամբ մասնակցելով բոլոր աշխատանքներուն։

Երէկ աւազակութեան գլուխ-գործոց մըն էր Վերսայլի դաշնագիրը։ Այսօր Խորհրդային իշխանութիւնը անոր ամէնէն եռանդուն փաստաբանն է, եւ յաղթականներուն Թուլութեան կը վերագրէ անոր խախտումը։

Երէկ՝ միջազգային աշխարհակալութեան գիշատիչներուն գլխաւորը, անգերազանցելի ներկայացուցիչն էր Մեծն Բրիտանիան։ Այսօր «քաղաքացի» Լիթվինով գինի կը խմէ ձօրճ Թագաւորին արեւշատութեան համար։

Երէկ համաշխարհային յեղափոխութեան օրերը կը համրէին, ակիններ փորելով կամ ցանելով ամէն կողմ։ Այսօր պար բռնած նոյն «գիշատիչ» պետութեանց հետ, անոնցմէ աւելի բարձր կ՚երգեն.— «Եւ յերկիր խաղաղութիւն, ի մարդիկ հաճութիւն»։

Երէկ — դեռ անցեալ տարի — Անգլիոյ նախորդ արտաքին նախարարին, Չէմպէրլէնի կերպարանքը շինելով, կրակի կուտային յեղափոխական կանչերու ժխորին մէջ։ Այսօր՝ կուսակցութեան պաշտօնաթերթը, «Պրավտա», պատիւ կը սեպէ Թղթակից մը ղրկել եւ տեսակցութիւն խնդրել։

Ո՞ր մէկը յիշել։ Իսկ Պ. Իտընի եղած արքայական ընդունելութի՞ւնը, որ շատ կը յիշեցնէ Աֆղանիստանի երբեմնի «փատիշահ»ին, Ամանուլլահի շռայլուած պատիւները...

Խորհրդային թերթերը մրցումի ելած են իրարու հետ, Մեծն Բրիտանիան սիրաշահելու համար, եւ կը փառաբանեն «լորտ կնքապահ»ը (Իտըն), արտատպելով անոր ամէնէն տժգոյն խօսքերը, կենսագրականներ եւ լուսանկարներ հրատարակելով...

— Ի՞նչ կայ որ, քաղաքականութիւն է։ Գաղափարը ուրիշ, գործնական կեանքը ուրիշ։

Ճիշդ է. այդ նոյն քաղաքականութիւնն էր որ, տարիներ առաջ, մէկ բերնով ազատութիւն եւ ինքնորոշման իրաւունքներ կը խոստանար փոքր ժողովուրդներուն, յանուն բանուորա-գիւղացիական յեղափոխութեան. իսկ միւս բերնով համբոյրներ կը փոխանակէր հաւասարակ ջարդարարներու հետ, միասին Թաղելու համար աշխարհի ամէնէն արդար, նոյն իսկ աշխատաւորական դատը։

Եւ, դատը պաշտպանողները կը դառնային հակայեղափոխական, իսկ պարտուած ժողովուրդները զոհ միջազգային աշխարհակալութեան, որուն հետ պարծանքով կը պարեն այսօր,—«Մէկ, երկու, երեք, չորս, մենք կը պարենք տանկօ»։

X

Կատակը մէկդի, ահա թէ ո՛ւր իջաւ համաշխարհային յեղափոխութիւնը, որ ամէն բանէ առաջ արդարութեան պայքարը պիտի ըլլար։

Խորհրդային իշխանութիւնը ինքն իսկ, միւսներուն պէս ծաղրանկարի վերածելով արդարութեան գաղափարը, ինքն ալ ամրապնդելով բռնութեան օղակները եւ սպառազինուելով ոտքէն մինչեւ գլուխը, այսօր նոյն մոլեռանդութեամբ կը գլորէ նոյն հարթ հաւասար գետնին վրայ,— աշխարհակալութիւն։

Բառերը, բանաձեւերը բան չեն փոխեր անոնցմէ իրականութենէն։

Երբ քաղքենի-դրամատէր պետութիւնները խաղաղութիւն կամ ապահովութիւն, դաշնագիրներու նուիրականութիւն կամ ազգային պաշտպանութիւն կը հոլովէին, Մոսկուան այդ բոլորը կը ծաղրէր իբրեւ նենգ ռազմավարութիւն, աւարը պահելու կամ նոր աւարներ կորզելու առաջադրութիւն։

Արդ, նոյն Մոսկուան այսօր դուռնէ դուռ ինկած է, եւ գործակցութիւն կ՚առաջարկէ, միեւնոյն սկզբունքներով,— խաղաղութիւն եւ ապահովութիւն։

Անշուշտ ամբողջ աշխարհ գոհ է, որ այսքան կլորցաւ կարմիր արջիւը, ամփոփելով Թեւերը եւ գործակցելով խաղաղութեան դատին։

Ներկայ պայմաններուն մէջ, ո՞ր պատասխանատու իշխանութիւնը պիտի համարձակէր մտածել նոր պատերազմի մը մասին, որուն միտքն իսկ երեւակայութիւն կը սարսէ։

Ինչ որ ալ ըլլան շարժառիթները, խորհրդային իշխանութիւնը լաւագոյն ուղին ընտրած է, ապահովելու համար խաղաղութիւնը։

Իսկ արդարութեան գաղափա՞րը։

Խորհրդային իշխանութիւնը երէկ սանձարձակ պայքար կը մղէր հօշտութեան դաշնագիրներուն դէմ, պահանջելով անոնց ջնջումը, առնուազն վերաքննութիւնը։

Իսկ ա՞յժմ,— խաղաղութի՛ւն ամենեցուն, անխախտ պահելով դաշնագիրները

Ուրիշ խօսքով,— մի՛ ընէք այնպիսի բան որ կրնայ սպառնալ խաղաղութեան, մանաւանդ սրել ախորժակները։

Այսինքն՝ «պահպանել իրաց վիճակը», ինչպէս կ՚ըսէին պատերազմէն առաջ։

Միայն այս պարագան բաւական է, ապացուցանելու համար միջազգային կացութեան ծանրութիւնը։

Է՛ր երբեմն, շատ բարձր կը հնչէր ռուսական չափը, առասանելով բարձունքէ բարձունք։ Այժմ իջած է տափարակի վրայ, գլուխ գլխի եւ սրտակից՝ միւսներուն հետ։

Շ.

ՎԵՐՋԻՆ ԺԱՄ

ՄՈՍԿՈՒԱՅԻ ՄԷՋ ԿԸ ՓԱՌԱԲԱՆԵՆ ԱՆԳԼԻԱՆ

ԱՆՆԱԽԸՆԹԱՑ ԵՐԵՒՈՅԹ՝ 1917ԷՆ Ի ՎԵՐ

Համաձայնութիւն գոյացա՞ծ է

Քաղաքական շրջանակները անհամբերութեամբ կը սպասեն Մոսկուայի խորհրդակցութեանց ելքին, որ սկսան հինգշաբթի օր եւ պիտի շարունակուին մինչեւ այսօր, շաբաթ։

Ինչպէս գրած էինք, Պ. Իտըն, Անգլիոյ ներկայացուցիչը, հիւրընկալուեցաւ արտակարգ պատիւներով։ Թուրքեստանական սահմանին վրայ կը սպասէր մասնաւոր կառախումբ մը, բոլոր արդիական յարմարութիւններով,— հեռախօս, անթել, բաղնիք եւ փառաւոր ննջարան։ 1917ի յեղափոխութենէն իվեր առաջին անգամ է որ անգլիացի նախարար մը պաշտօնապէս Մոսկուա կ՚այցելէ։ Իսկ այս առթիւ կատարուած ընդունելութիւնը աննախընթաց կը համարուի, բաղդատելով նման պարագաներու հետ։ Երբ կառախումբը Մոսկուա հասաւ, հարիւրաւոր անգլիական եւ խորհրդային դրօշներ կը ծածանէին, իսկ մասնաւոր զօրագունդ մը զինուորական պատիւներ կ՚ընծայէր։ Պ. Իտըն եւ հետեւորդները դիմաւորուեցան արտաքին գործոց Պ. Լիթվինովի եւ ուրիշ բարձր պաշտօնատարներու կողմէ։ Պ. Իտըն եւ Պ. Լիթվինով իրարու ձեռք սեղմեցին ջերմօրէն, եւ Անգլիոյ ներկայացուցիչը առաջնորդուեցաւ իր դեսպանատունը, ուր պիտի մնայ իբրեւ հիւր։ Նախաճաշէն յետոյ, Պ. Իտըն առաջին տեսակցութիւնը ունեցաւ Պ. Լիթվինովի հետ։ Խօսակցութիւնը տեւեց երկու ժամ։ Երկու կողմերն ալ գոհ կ՚երեւան արդիւնքէն։ Խօսակցութիւնները վերսկսան յաջորդ (երէկ) օրը։ Այս անգամ ներկայ էր նաեւ Սթալին։ Առաջին անգամ է որ համայնավար կուսակցութեան ընդհ. քարտուղարը քաղաքական խօսակցութիւններ կ՚ունենայ օտար երկրի մը մէկ նախարարին հետ։

Իրազեկներ կը հաւաստեն թէ Պ. Լիթվինով լրիւ տեղեկութիւններ հաղորդեց իր երկրին եւ Գերմանիոյ յարաբերութեանց մասին, վերջին երկու տարիներու ընթացքին եւ բացատրեց թէ Գերմանիա յարձակողական նպատակներ կը հետապնդէ եւ նոյնիսկ հողային գրաւումներ կատարել կ՚ուզէ։ Երէկուան խօսակցութեանց մէջ, մասնաւորապէս քննուեցաւ արեւելեան դաշինքի խնդիրը։ Մոսկուա կ՚ուզէ որ Մեծն Բրիտանիա բացորոշապէս ճշդէ իր դիրքը այս հարցի մասին, քանի որ ընդհանուր կարծիքը այն է թէ Անգլիա համաձայն ըլլալով հանդերձ, չուզեր մասնակցիլ դաշինքին։ Անգլիոյ ներկայացուցիչն ալ կ՚ուզէ իմանալ թէ խորհրդային իշխանութիւնը ինչ փոփոխութիւններ կրնայ կատարել դաշինքին մէջ, նկատի առնելով Գերմանիոյ առարկութիւնները։ Կ՚ըսուի թէ համաձայնութիւն գոյացած է։

Խորհրդային մամուլը փաղաքշական հրատարակութիւններ կ՚ընէ Անգլիոյ հանդէպ, մոռնալով անցեալ դէպքերը։ «Իզվեստիա», կառավարութեան օրկանը, կը շեշտէ խմբագրականի մը մէջ.— «Արեւելեան դաշինքը խաղաղութեան գործիք մըն է։ Անոնք որ կը մերժեն մասնակցիլ, առով իսկ կը մատնեն իրենց իրական նպատակները, բայց չեն կրնար նուաստեցնել անոր արժէքը»։

ԽԱՆԴԱՎԱՌ ԲԱԺԱԿԱՃԱՌՆԵՐ

Արտաքին գործավարութեան կողմէ սարքուած դիւանագիտական ընդունելութեան առթին, Պ. Լիթվինով բարի գալուստ մաղթեց Անգլիոյ պատուիրակին, գոհունակութիւն յայտնելով որ երկու երկիրներուն յարաբերութիւնները զգալի բարւոքում կրած են։ Ետքոյ պարզելով Եւրոպայի ընդհանուր կացութիւնը, արտաքին գործավարը շեշտեց թէ Պ. Իտընի այցելութիւնը տեղի կ՚ունենայ այնպիսի պահու մը երբ լուրջ մտահոգութիւններ կը տիրեն խաղաղութեան պահպանման մասին։ Եւ շարունակեց.— «Աւելորդ է փնտռել թէ որ երկիրը ամէնէն աւելի սպառնուած է սպառնացող վտանգէն. Ներկայ պայմաններուն մէջ, բոլոր երկիրներուն պարտականութիւնն է իրենց ջիրենք պաշտպանել վտանգէն։ «Զգուշութիւնը աւելի կ՚արժէ քան դարմանը»։ Այժմ հաստատուած է թէ Եւրոպայի սպառնացող վտանգը կրնայ հեռացուիլ կամ սահմանափակուիլ միայն բոլոր շահակիցներու հաւաքական ջանքերով։ Բրիտանական կառավարութիւնը անցեալ փետրուարի համաձայնութեամբ եւ համախորհուրդ Ֆրանսայի հետ՝ ձեռք առաւ առաջին միջոցը, հաւաքաբար պաշտպանելու համար խաղաղութիւնը։ Այդ պատճառով ալ, խորհրդային կառավարութիւնը խոստացաւ իր լիակատար գործակցութիւնը, որպէսզի գլուխ ելլէ Լոնտոնի համաձայնութիւնը։ Խաղաղութեան դատին համար վճռական արժէք ունի մեր երկիրներուն գործակցութիւնը, երկիրներ որոնք հաստատուած են Եւրոպայի ծայրագոյն արեւելքը եւ ծայրագոյն արեւմուտքը եւ որոնց սահմանները կ՚երկարին մինչեւ ուրիշ ցամաքամասեր։ Ահա թէ ինչո՛ւ Պ. Իտընի այցելութիւնը ոչ միայն սկիզբը կը դնէ գործակցութեան մը, այլեւ կ՚երաշխաւորէ անոր շարունակութիւնը։ Ես համոզուած եմ թէ անկեղծօրէն մեր տեսակէտները փոխանակելով Պ. Իտընի հետ, Թանկագին օժանդակութիւն մը մատուցած պիտի ըլլանք այդ ճամբուն վրայ»։

Հետագիրը կ՚ըսէ թէ Պ. Լիթվինով իր բաժակը պարպեց Անգլիոյ Թագաւորին արեւշատութեան եւ բրիտանական ժողովուրդին բարօրութեան համար

Անգլիոյ ներկայացուցիչը պատասխանելով, իր կարգին շեշտեց.

— «Կը հաւատամ թէ իմ այցելութիւնս կարեւոր դէպք մըն է Մեծն Բրիտանիոյ եւ Խ. Միութեան յարաբերութեանց մէջ։ Մեր այս անձնական շփումը Մոսկուայի մէջ, նշանակալից եւ խոստմնալից հանգրուան մը կը կազմէ։ Բրիտանական կառավարութիւնը հաճութեամբ միացաւ, անցեալ աշնան, այն հրաւէրին որ կ՚ուղղուէր Խ. Միութեան, որպէսզի անդամակցի Ազգերու Դաշնակցութեան։ Լոնտոնի կառավարութեան արտաքին քաղաքականութիւնը հիմնուած է Ազգերու Դաշնակցութեան վրայ, իսկ Ազգամողովին խորհուրդը կը կազմէ իր տիեզերականութիւնը։ Գնահատելի շահ մըն է, երբ աշխարհի տարածութեան մէկ վեցերորդ մասը բռնող ազգ մը, որ 170 միլիոն բնակիչ ունի, մեզի հետ քով քովի կը նստի Ժընեւի մէջ. Ազգերու Դաշնակցութեան գլխաւոր նպատակն է խաղաղութիւն եւ բարւոքում միջազգային յարաբերութեանց։ Մեծն Բրիտանիոյ արտաքին քաղաքականութեան նպատակն ալ խաղաղութիւնն է։ Ես հաստատապէս համոզուած եմ, եւ այս համոզումս երբեք տկարացած չէ վերջին այցելութիւններովս, թէ Եւրոպայի լարուած վիճակը կրնայ լուծուիլ միայն շնորհիւ աշխարհի մեծ ազգերու ներկայացուցիչներուն

(Լուրերու շարունակութիւնը կարդալ Գ. էջ)

ՕՐԸ ՕՐԻՆ

ԵՐԲ ԿԸ ՍԿՍԻՆ ՃԱՌԱՆՑԵԼ

Անճոռնի, անըմբռնելի են Դաշնակցութեան կարգ մը հակառակորդները, նոյնիսկ պատմութիւն գրած ատեն։

Նոր անուն մը, ասպարէզի վրայ։

Կը ճանչնա՞ք Մ. Սրվանձտեանը, իրաւագէտ եւ համայնագէտ։

Նախկին վերակազմեալ հնչակեան, այժմ ռամկավար, այս ծերունին իրեն իր վրայ կը հիանայ եւ իւրաքանչիւր գրութեան կէսը իր ըրած-չըրած գործերուն կը յատկացնէ։

Այդ ոչինչ։

Այս մարդը վերջերս երկու յօդուած ստորագրեց Ամերիկայի ռամկավար պաշտօնաթերթին մէջ. «Նօթեր եւ Յպաւորութիւններ»։ Նիւթ՝ խառնիխուռն ծանօթութիւններ 1915ի սարսափներու, երիտասարդ Թուրքերու, Դր. Արծրունիի, ցարականութեան եւ ուրիշ բաներու մասին։

Առիթէն օգտուելով, համայնագէտ ծերունին կը պատմէ նաեւ իր ծանօթութիւնը՝ է. Ակնունիի հետ, երբ ողբացեալ ընկերը Պոսթոն կը գտնուէր.

Քանի մը գնահատական խօսքերէ յետոյ, Մ. Սրվանձտ կը պատմէ.

— «Առաջին գլուխ գլխի խօսակցութենէս նկատեցի Ակնունիի ծայրայեղ Թրքասիրութիւնը։ Ի՞նչ բանի վրայ հիմնուած էր ան։ Ըստ անուանի խօսակցիս Երիտասարդ Թուրքերը մեծ յառաջդիմութիւն ունեցած էին մարդկային գիտութեանց բոլոր ճիւղերուն մէջ։ Անոնք տարածած էին յառաջդիմական գաղափարներ։ Ըստ իրեն, Թուրքերու փարլամէնթականութիւնը գերազանց էր Ֆրանսացիներու ունեցածէն։ Թուրք փարլամէնթը հաւասար կը հռչակէր Անգլիոյ Երեսփոխանական Ժողովին։ Ասիկա գժուար մարսուելիք հաւատամք մըն էր։ Ուզեցի զինք տարհամոզել։ Հինգ տարի Լոնտոնի մէջ ապրած եւ անձամբ Երեսփոխանական Ժողովի 50է աւելի նիստերուն ներկայ եղած ըլլալով, որոշ տուեալներով ցոյց տուի Ակնունիի կարծիքներուն սխալը։ Սակայն կարող չէի զանոնք ուղղելու, յամառօրէն կը պնդէր իր տեսակէտին վրայ։ Չէր կրնար եւ չէր ալ ուզեր հասկնալ թէ Եւրոպայէն ծագող ժողովուրդ մը կարող չէր ակնթարթի մը մէջ Անգլիացւոց նման կիրարկել այն փարլամէնթական առաքինութիւնները, որոնք արդիւնք են եօթը դարերու ներքին պայքարներու եւ բարեշրջման։

Ակնունիի Թուրքի նշանաւոր մարդոց, Պըրքէն սկսեալ մինչեւ Վիքթոր Հիւկոյի կարծիքը Թուրքերու մասին, բայց ան իր տեսակէտը չի փոխեց»։ («Պայքար», 2 մարտ 1935)։

Երկու անգամ կարդացի այս ցնդաբանութիւնը եւ չհաւատացի աչքերուս։

Եւ հիմա համոզեցէք Սրվանձտեանը թէ՝ Ակնունին եթէ իր գիւղէն դուրս ելած չըլլար իսկ, չէր կրնար յայտնել այդքան անճոռնի կարծիք.— Թուրքը հասած է յառաջդիմութեան բարձունքին, թրքական «փարլամէնթ»ը աւելի բարձր է քան ֆրանսականը եւ կը հաւասարի անգլիականին...

Ամենագէտ Սրվանձտեանը ինք խոստովանելով կը հաստա՞յ իր գրածին։

Եւ իր գրիչը ի՞նչպէս յառաջ կ՚երթայ, «թրքասէր» անուանելու եւ այսպէս վիրաւորելու մարդ մը որ մեռած է, այսինքն զրկուած՝ ինքզինքը պաշտպանելու կարողութենէն։

Ի՞նչ անասնական կիրք է այս, որ մեռելները անգամ անարգել կուտայ։ Այն ալ հայաջինջ սարսափներէն քսան տարի վերջը։

Մ. Սրվանձտ տարիքը շատոնց առած է եւ թերեւս անպատասխանատու՝ իր զառանցանքներուն համար։

Իսկ «Պայքար»ի խմբագրութի՞ւնը։ Ա՞ն ալ զառանցել սկսած է։

Եթէ գրողն ու տպողը անկեղծօրէն ապրանք են, ընթերցո՞ղներն ալ խիղճ եւ խելք չունի՞ն, զոնէ անոնց միտքն ալ լսելու համար։

ՎԱՀԷ

Պ. Քարլիէ շնորհակալութիւն կը յայտնէ

Պ. Yves Carlier, այն ազնիւ Ֆրանսացին որ ծանօթ է «Յառաջ»ի ընթերցողներուն, Լիւսիէն Ռըպաթէի ցնդաբանութեանց առթիւ հրատարակած գրութեամբ, երկար նամակով մը շնորհակալութիւն կը յայտնէ իրեն ուղղուած երախտագիտական բազմաթիւ նամակներուն համար։ Չկարենալով զատ-զատ պատասխանել բոլորին, մեր բարեկամը կը խնդրէ «Յառաջ»ի խմբագրութենէն, թարգման հանդիսանալ իր զգացումներուն։

Պ. Քարլիէ խորապէս զգածուած է այդ նամակներէն, մանաւանդ մանուկներու գրածներէն, «որոնք իրենց շնորհակալութիւն կը յայտնեն միամիտ եւ անսեթեւեթ լեզուով մը։ Այդ նամակները լաւագոյն վարձատրութիւնն են իմ բոլորովին ինքնաբեր ձեռնարկիս համար։ Անկեղծօրէն խօսելով, ես արժանի չէի այդքան գովեստի։ Եթէ ես այդ պատասխանը գրեցի ուսումնասիրութեան մը որ երբեք չէր համապատասխաներ ճշմարտութեան, պարզապէս ճշդում մը կատարել ուզեցի եւ ոչ թէ գովաբանել ցեղ մը, որ ինծմէ շատ աւելի կարող թարգմաններ ունեցած է, իր առաքինութիւնները ներբողելու եւ իր դժբախտութեանց վրայ արտասուելու համար։ Ես միայն խմ յուշերուս դիմեցի եւ թոյլ տուի որ անոնք խօսին ազատօրէն, առանց բռնադատման, ճօզարկումի կամ պաճուճանքի։ «Ինչ որ մարդ լաւ կ՚ըմբռնէ, կը յայտնուի պայծառօրէն եւ բառերը դիւրաւ կը հոսին զանոնք արտայայտելու համար», ըսած է մեր գրականութեան վարպետը եւ ես ուրիշ բան չեմ ըրած, եթէ ոչ գործադրել այդ գրական առածը։ Յետոյ, միայն պարզ ճշմարտութիւնը գրած ըլլալով, առանց որ եւ է յետին մտքի կամ շահու ակնկալութեան, եւ հետեւաբար չվախնալով որ եւ է հերքումէ, ես գրեցի ԱՆԿԵՂԾՕՐԷՆ, ուրեմն եւ ՌԻԺՍԵՂ։ Միակ բաղձանքս այն է որ գրածս կարենայ փարատել կարգ մը բոլորովին մակերեսային եւ կողմնակալ «ուսումնասիրութեանց»զէշ տպաւորութիւնը՝ ուսումնասիրութիւններ որոնց հեղինակները ոչ Նիւթին ծանօթ են, ոչ ալ զայն սերտած։ Ի՞նչպիսի ըսէինք մենք արտասահմանի Ֆրանսացիներս, եթէ մեր գտնուած երկրին մէջ, ուր հեռաւոր հայրենիքը ամբողջ մեր խռէալը կը ներկայացնէ, մեզ նկարագրող երկրին մէկ լրագրողը Ֆրանսացիին ընդհանուր սահմանումը տուած ըլլար հիմնուելով ոմանց եւ անոնց կենցաղին վրայ։ Մի՛ ըներ ուրիշին այն ինչ որ չես ուզեր որ ուրիշը ընէ քեզի.— այս առածը պէտք է ուղեցոյց ըլլայ ամէն մարդու, մանաւանդ երբ իր արարքները երբեք հիմնուած չեն ճշմարտութեան վրայ»։

ՓԱՐԻԶԻ ԲԺՇԿԱԿԱՆ ՈՒՍԱՆՈՂՆԵՐՈՒ ընկերակցութեանց վարիչ մարմինը որոշեց, «իբրեւ հանդիսաւոր ազդարարութիւն» մասնակցիլ բողոքի ժողովի մը որ ոտքի պիտի հանէր բժշկական համալսարանին բոլոր ուսանողները, մարտ 29ին եւ 30ին։ Նպատակն է՝ կառավարութեան եւ խորհրդարանին յիշեցնել «կացութիւն մը որ չի կրնար աւելի երկար տեւել եւ պէտք է լուծուի ներկայ դպրոցական շրջանին փակումէն առաջ»։ Հարցը կը վերաբերի օտար ուսանողներու եւ բժիշկներու վայելած իրաւունքներուն։ Այս առթիւ ընկերակցութիւնը դիտել կուտայ թէ 1934ին ոստիկանութեան մէջ արձանագրուած 300 բժիշկներէն 96ը օտար են, այսինքն 31 առ հարիւր, այն ալ միայն Սէնի նահանգին մէջ։

ԹՈՒՐՔԻԱ ԻՐ ՀՈԳԵՐՈՎ ՈՒ ՓՈՐՁԵՐՈՎ

ՀԵՏԵՒԵԼՈՎ ՕՐՈՒԱՆ ԴԷՊՔԵՐՈՒՆ

Ցունական յեղափոխութեան առթիւ կ'ըսէի թէ չարժումը կը սպառնայ պալքանեան ուխտին եւ հաւանօրէն Թուրքեւհելլէն զինակցութեան։ Այդ զինակցութեան ճակատագիրը կապուած չէ Թոնտիլիսի յաղթանակին կամ Վենիզելոսի պարտութեան։ Աթէնքի մէջ, այլ եա, որ եւ է կառավարութիւն անզօր է պալքանեան ուխտը կենդանի եւ գործօն դարձնել։ Ծորապէս խախտած են անոր հիմերը ոչ միայն ներքին, այլ եւ արտաքին պատճառներով։

Մենք Հայերս, որ հին ու նոր ամուր կապերով կապուած ենք հին ու նոր Ելլադաններուն, անշուշտ կակիծով հետեւեցանք դէպքերուն։ Ու մեզի համար բազմայիՆ Ցունաստանի նուաճագոյն կորուստով փրկութիւնն էր։ Այսուհանդերձ, մեր անկեղծ ու ջերմ ղգացումները արգելք չեն, անշուշտ, որ ջանանք տեսնել նախ պայքարին անմիջական հետեւանքները։

Երկրորդ պարագան, որ անմիջապէս մեր ուշադրութիւնը կը գրաւէ, այն է որ Թուրքիա մասնուած է արտակարգ խրախուսամի մը՝ Թրակիոյ ճակատին վրայ։ Պուլկարական յուշագիրը, տրուած Ազգերու Դաշնակցութեան — թէեւ յետոյ ետ առնուած — մեծագոյն վկայութիւնն է այն կեղեքումներուն, զորս Թուրքիա կը կատարէ այդ հողամասին մէջ։ Ճակատ չէ, անշուշտ, թէ Սոֆիա ինչու ետ առաւ իր բողոքը։ «Բարեկամութեան ցոյցը՝ որ կատարեցին Ժընեւի մէջ երկու դրացի երկիրներու ներկայացուցիչները, բան փոխած չէ կացութենէն։ Թուրքիա կը շարունակէ խմբել հոն հոծ թիւով զօրքեր, իսկ Պուլկարիոյ վարչապետ — պատերազմական նախարարը, ի պատասխան իրենց եղած զօրաւորութեան մեղադրանքին, կ'ըսէ թէ գաղտնագործ սառցընեն են որ զէնքի տակ կ'առնուին երկիրը։ Պուլկարական յուշագիրը, — զոր տուած էր, չմոռնանք, Էնկլիւրիի վերջինապուլկարական գեսպան Պ. Անտոնով (այժմ հրաժարած), մէկը ուրիշն, որ խրախոյ է Թուրքիոյ կեանքին — կ'ըսէր նաեւ՝ թէ «Թուրքիա տարին մը ի վեր մեծ թիւով զօրքեր կը պահէ հոն եւ անօրինակ կերպով կ'ամրացնէ Թրակիան»։

Ի՞նչ կը նշանակէ ասիկա։ Այն՝ ինչ որ ըսած ենք յաճախ,— Թուրքիա ոտքի վրայ կը պահէ, միշտ, մեծ թիւով զօրքեր թէ Իզմիր – Անատոլիա հողամասին վրայ եւ թէ Թրակիոյ մէջ։ Իսկ ասիկա, շատ հասկնալի է որ պղտիկ բեռ մը չէ երկրին համար։ Ակախառդ ձեռքերու նուազում, ընտանեկան բոյներու տեւական զրկանք այրերէ եւ պետութեան համար հսկայ ծախքերու դուռ։ Էնկիւրի, որ մէկ տարիէ ի վեր զօրք կը պահէ ու հիմա զանոնք աւելի կը չատցնէ՝ յուռեկան կապին Թուլացման վրայ, անշուշտ ստիպուած պիտի ըլլայ աւելի վերջ տեւապէս պահել, կամ պահել այնքան ատեն, որքան կանգուն ունենայ Պուլկարիայէն։ Իսկ մենք գիտենք որ Էնկիւրիի այդ կասկածը օրէ օր կ'աւելնայ։ Պելկրատ – Սոֆիա մերձեցումը մանաւանդ աւելի կը հրահրէ զինքը, ու Րիւչտի Արաս առժիններէ ի վեր քրտինք կը թափէ, պաչը բռնած հետու նման, Եվթիչի քով մօտելով, հաւատարիմներ ստանալու համար ...

Այս պայմաններուն մէջ, ուրեմն, Թուրքիան առ այժմ միայն իր արեւելեան ճակատէն ապահով է, իսկ արեւմտաքէն երկու փանդներու առջեւ կը տեսնէ ինքզինքը։ Այդ կասկածը, եթէ հիմնաւոր իսկ չըլլայ, դրամի մեծ սպառում մը կը պարտադրէ իրեն, ինչ որ ուրիշ տեսակի տկարացում մըն է թուրք պետութեան համար։

Երրորդ ուշագրաւ պարագան այն է որ Թուրքիա, յունական ներքին յեղափոխութեան այս օրերուն «չարժելու պատրաստ» կամ «առիթի սպասելու» վիճակ մը կը մատնէ կարծէք։ Թուրք մէկ երկու թերթեր նոյն իսկ չվարանեցան ըսել թէ «Ցունաստանի մեր բարեկամն է ու մենք պարտաւոր ենք օգնել իրեն»։ «Ցունաստան» ըսելով, անշուշտ, անոնք կը հասկնային Աթէնքը եւ Պ. Ցալտարիսը։ Բացայայտ է, դարձեալ, որ Էնկիւրին, եթէ հնար գտնէ, իր օժանդակութիւնը չի զլանար կռնակէն հարուածելու Վենիզելոսը։ Նկատելով, սակայն, որ այդ միջամտութիւնը կրնայ փորձանք բանալ գլխուն, առ այժմ կը սպասէ սահմանին գլուխը՝ ինչպէս կատուն՝ մուկին ծակին առջեւ։

Արդ, եթէ այս դիրքին մէջ դաս մը չկա՞յ մեզի՝ Հայերուս համար։ Ու ասիկա ամենախօսուն վկայութիւնը չէ՞ որ Թուրքիա մինչեւ այն ընթացքը պիտի բռնէ, եթէ, օր մը Ռուսիոյ մէջ յեղափոխական ալիք մը կամ պատերազմը տակն ու վրայ ընէ երկիրը։ Թրակեան շրջանի իր այժմու դիրքը ան պիտի բռնէ Կարսի մէջ, եւ նոյն ձեւով չպարտականութիւն պիտի նկատէ օգնելու բարեկամ Ռուսիոյ»։ Անացիայի կ'ըսէ ձեզի պատմութիւնը։ Կ'ըսեն մեր թերթերը տարիներէ ի վեր։ Բայց, դժբախտաբար, այդ բացայայտ իրողութիւնն իսկ նեղմտօրէն կը ժխտեն շատեր, գիտնալով հանդերձ, որ այդպիսի դժբախտ իրադարձութեանց օրերուն, Թուրքիան այժմու վերապահութիւնը երբեք պիտի չունենայ, քանի որ արդէն կան – խաւ հաւանութիւնը ունի Մ. Ռուսիոյ ու միանգամայն Հայաստանն ու Ատրպէյճանը Եւրոպայի ծոցին մէջ ու Իտալիոյ կամ Պուլկարիոյ քթին տակ չեն, ինչպէս Ցունաստանը ...

Բոլոր անոնք որ այս մատնանշումին մէջ կուսակցականութիւն կը տեսնէին, հարկ է որ անգամ մը եւս անդրադառնան անոր ու Կովկասը չափեն Թրակիոյ վրայ, դնելով, դէմ առ դէմ, կարելիութիւններն ու շահերը։ Վասնզի, մեր դժբախտ իրականութիւնը կը պարտադրէ չանտեսել պոռացող փաստերը եւ չմոռնալ Թուրքիան, որ, տասնէ մը ի վեր մանաւանդ, երկու բանի խորապէս համոզուած է։

Առաջին.— Ուժովնալ որքան կարելի է շուտ։ Այդ ուժը ապահովել եւ քանակով, այսինքն ցեղակից տարրեր իր սահմաններուն մէջ ունենալով եւ իր ու համացեղ զանգուածին միջեւ խորթ տարր չձգել։ Թուրքիան, որ, բառ իրեն, մինչեւ Բագու կը տարածուի բնակչօրէն, չի կրնար հայ տարրը իր մէջ պահել։

Երկրորդ՝ բրածնիս ըրած է. ոչ ոք մեզմէ հաչիւ պահանջեց ու ոչ ոք պիտի պահանջէ առկէ վերջ։Ռուսիա՞ն։ Կարսը տուողը նորէն Ռուսիան չէ՞ր։ Հարկադրուեցաւ, պիտի ըսուի։ Կրնայ ուրիշ հարկադրութեամբ Կարսէն Բագու համաձայնիլ վաղը, կոտարուած իրողութեան առջեւ, հոգ չէ թէ «առժամաբար ...»։

Վ. ԻՇԽԱՆԵԱՆ

ՔՐԻՍՏԱՓՈՐ ՄԻՔԱՅԵԼԵԱՆ

(Իր մահուան 30ամեակի առթիւ)

Ասկէ ուղիղ երեսուն տարի առաջ, Պուլկարիոյ մայրաքաղաքին մօտիկ լերան մը՝ Վիտոշի ստորոտը ռումբերու հետ փորձ կատարելու ատեն, դժբախտ արկածի մը զոհ գնաց հայ յեղափոխական շարժման մեծագոյն դէմքերէն եւ Հ. Յ. Դաշնակցութեան հիմնադիր – առաջնորդներէն մէկը՝ Քրիստափոր Միքայէլեան, իր գաղափարակից ընկեր Վ. Քէնտիրեանի հետ։ Ինկաւ այնպիսի պահու մը, երբ կը պատրաստուէր մահացու հարուած հասցնել հայ ժողովուրդի դահիճին՝ կարմիր սուլթան Աբտուլ Համիտին, որ մղձաւանջի մը պէս չոքած էր ամբողջ հայութեան կուրծքին։

Քրիստափոր Միքայէլեանին վիճակուած չեղաւ անձամբ իրագործուած տեսնելու արդարութեան առաւօտը, որուն համար ինք այնքան երկար տարիներ աշխատեցաւ եւ որով ուզեց պրսակել իր այնքա՜ն բեղնաւոր ու փոթորկալից կեանքը. Իր ընկերները սակայն շարունակեցին իր գործը եւ աւելի բախտաւոր եղան՝ տեսնելով 1909 թուին կարմիր սուլթանի պաշտօնազրկութիւնն ու բանտարկութիւնը եւ ապա մահը, բոլորէն լքուած ու մոռցուած։

Հայ յեղափոխականներու նոր շրջանակի մը միայն ծանօթ էր Քրիստափոր Միքայէլեանը, երբ 1905 Մարտի դժբախտ օր մը հեռագիրը գուժեց անոր ողբերգական վախճանը։ Ցարական եւ սուլթանական բռնակալութեան դժնդակ պայմանները այնքան խիստ գաղտնապահութիւն կը պարտադրէին հայ յեղափոխականներուն, որ անոնց ղեկավարներն անգամ բոլորովին անյայտ կը մնային հասարակութեան լայն խաւերուն։ Մանաւանդ որ 1905ի դարնան Հ. Յ. Դաշնակցութիւնը 15 տարուան մը կեանք եւ գործունէութիւն ունեցած էր միայն եւ տակաւին պատեհութիւն չէր ունեցած ինքզինքը բաւականաչափ ճանչցնելու հայ հանրութեան։

Սակայն, երբ եղերական մահը վրայ հասաւ, Քրիստափոր Միքայէլեան, կարծես մոգական գաւազանի մը շարժումով, յայտնի եւ սիրելի դարձաւ ապատառնեչ ամբողջ հայութեան։ Իր մահուընէն վերջն էր միայն որ ամէն մարդ հասկցաւ, թէ ի՛նչ բախտորոշ դեր էր կատարած ան հայ յեղափոխական շարժման ձեւաւորման մէջ ընդհանրապէս եւ Հ. Յ. Դաշնակցութեան կազմաւորման մէջ մասնաւորապէս։ Ու կարելի է ըսել թէ մինչեւ Սիմոն Զաւարեանի մահը (1913), Քրիստափոր Միքայէլեան եղաւ միակ մեծ հայ յեղափոխականը, որ պաշտամունքի առարկայ դարձաւ ապատառնեչ հայ զանգուածին համար։ Ու այսօր, ինչպէս յայտնի է, իր երկու մեծ ընկերներուն՝ Սիմոն Զաւարեանին եւ Ռոստոմ Զօրեանին հետ ան կը կազմէ այն սրբազան երրորդութիւնը, որուն անունով կ'երդնու ամէն Դաշնակցական եւ որուն գաղափարներով ու օրինակով կ'ոգեւորուի ամէն հայ յեղափոխական։

Ցայտնի է, որ Քրիստափոր Միքայէլեանի եւ իր մեծ գործակիցներու մոքի զարգացման վրայ Ռուսական ազդեցութիւն ըրած էր ռուսական Նարոդնայա Վոլեա կազմակերպութիւնը եւ ռուս նարոդնիկական (ժողովրդասիրական) շարժումը։ Քրիստափոր Միքայէլեան իր յեղափոխական մկրտութիւնը ստացաւ ռուս յեղափոխական աւազանին մէջ, բայց երբ ան ծանօթացաւ Թրքահայ ժողովուրդի կեանքի տաժանելի պայմաններուն, անցաւ հայ յեղափոխական շարժման գլուխ՝ այդ նկատելով իր խղճի գերագոյն թելադրութիւն, թէ՛ իբր մարդ եւ թէ՛ իբր Հայ։

Ռուս յեղափոխականներու ազդեցութեան հետեւանք էր մասամբ նաեւ, Քրիստափոր Միքայէլեան, ինչպէս եւ իր մեծ ընկերները երբեք չեղան ոչ նեղմիտ ու տարամերժ ազգայնականներ եւ ոչ ալ ունեւոր դասի գաղափարախօսներ։ Ընդհակառակն, անոնց սրտին միշտ մօտ եղաւ բոլոր ճնշուած ազգերու եւ դասերու պաշտպանութեան խնդիր։ Այդ պատճառով էր որ Հ. Յ. Դաշնակցութեան անդրանիկ ծրագրին մէջ՝ արդէն քաղաքական ազատութեան հետ միասին դրուեցաւ նաեւ ընկերային եւ տնտեսական արդարութեան պահանջը։

Քրիստափոր Միքայէլեան եւ ընկերները լաւ կ'ըմբռնէին, որ ստրկութեան մէջ մեծցած ժողովուրդ մը բռնակալութենէ ազատելու համար, ամէն բանէ առաջ պէտք է մօտեալ յեղափոխական դառնալ։ Իսկ ատոր համար անհրաժեշտ էր գաղափարական նոր դաստիարակութեան հետ մէկտեղ տալ նաեւ ռազմական կամ մարտական դաստիարակութիւն, այսինքն՝ բռնութեան գաղափարին հետ միասին վարժեցնել ժողովուրդը զէնքի։ Բնական է, որ Հ. Յ. Դաշնակցութիւնը կերտող Քրիստափոր Միքայէլեանի եւ ընկերներու առաջին գործն եղաւ ամբողջ հայ ժողովուրդը գաղափարական եւ մարտական փորձառու դպրոց մը, որպէսզի ան հիմնովին պատրաստ ըլլայ իր բռնաբարուած իրաւունքներու պաշտպանութեան համար։ Ու Խանասորները, Պանք Օթոմաննները եւ զանազան մահափորձերը բռնակալներու եւ դաւաճաններու դէմ գործնական մասնաւոր նպատակի մը ծառայելէ զատ կոչուած էին նաեւ ցնցող օրինակներով գաղափարական ու մարտական դաստիարակութիւն տալ արթնցող հայ զանգուածին։

Քրիստափոր Միքայէլեան խօսքի մարդ ըլլալէ աւելի գործի մարդ էր։ Անոր համար իր բոլոր գրուածքները միասին հազիւ հատոր մը կը կազմեն։ Իր մեծագոյն գործը սակայն եղաւ Հ. Յ. Դաշնակցութեան դպրոցը, որուն շնորհիւ ապատառնեչ հայութիւնը կրցաւ համամարդկային պատմութեան գաժանագոյն հարուածներու արեան ծովէն անցնիլ, բայց պահել ոչ միայն իր ֆիզիքական գոյութիւնը, այլ եւ հիմը դնել ազգային անկախ պետութեան մը, վեց հարիւր տարուան սարկական կեանքէ մը յետոյ։

Քրիստափոր Միքայէլեանի կերտած Հ. Յ. Դաշնակցութեան շնորհիւ էր որ հայ ժողովուրդը կրցաւ կենտրոնացնել իր ազգային ու ռազմական ուժերը եւ ետքը անցնել մարտական քաղաքականութեան. Իր պատմական սահմաններուն մէջ՝ Սասունէն սկսած մինչեւ Վասպուրական, Մուսա Տաղէն սկսած մինչեւ Սարդարապատ եւ Բագու։

Քրիստափոր Միքայէլեանի կերտած

ԱՆՕԹՈՒԹԵԱՆ ՁԱՅՆԸ ԵՒ ՄԵՐ ՊԱՐՏԱԿԱՆՈՒԹԻՒՆԸ

o

Շատ սիրելի հայրենակիցներ, ահա մարմնացած տխուր պատկեր մը պարզուած է գաղութներու առջեւ, յուզիչ, յուզիչ ու ցնցիչ։ Համաշխարհային անտեսական – քաղաքական տագնապին հետեւանքով, Մարսէյլի մէջ առնուազն 1250 հայ գործաւորներ օրն ի բուն արդարութիւն կ'աղաղակեն։ Եթէ առատաձեռնութեան ձայնը չափելու չափ խիղճը քարացած է, եկուր գործնապէս վերլուծենք օրուան կացութիւնը։ Անօթութեան մասին եթէ գաղափար չունիս, միայն մէկ օր, մըտիր սենեակդ, կղպէ տուռ ու պատ, համբերէ մինչեւ իրիկուն եւ տուր վճիռդ։ Անօթիներ կան, արժանապատուութեան պատանին մէջ, նոյն իսկ փողոցը լուացնող կայ։ Եթէ ուրախութեան մասնակցելու պէս լալն ալ գիտես է, գոնէ անգամ մը միայն լաց։ Մի կարծեր որ չափազանցութիւններէ կը ճառեմ, դժբախտութիւններու խառնած մարմնացումներն են։ Իմացայ թէ մեր հայ բժիշկներէն մէկը հիւանդի մը կը կանչուի, անուշիկ զաւակներու հայր ... Բժիշկը յետ լուրջ քննութեան, կը ստուգէ թէ հիւանդութիւնը պարզապէս անօթութեան հետեւանք է եւ դրացի ընտանիքին վկայական մը տալով եւ իր մարդասիրական պարտականութիւնը կատարելով կը մեկնի։

Իրողութիւնը հասկնալու համար բժիշկին գացի եւ համոզուեցայ։ Շատ յուզուած մեկնեցայ։ Ճամբան ետեւէս կանչող մը եղաւ ... Ծանօթ է, ուսեալ - Թոփս էկաւ, աչքերը երեսն ինկած կը սպասէ, որ տխուր նայուածքէն դուշակեմ խնդիրներ։ Ի՞նչ կայ, բարեկամ ... Անցյալը տրցունքներով.

— Խնդրեմ, գոնէ այս օրուան համար բան մը հանեցէք տալ ... անօթի ենք ... եկէք նայեցէք, կէս հիւանդ պառկած է, մեր տնտեսական կացութեան մասին գրացիներէն քննութիւն կատարեցէք կամ քննել տուէք...

Կարմիր Խաչին, ազնիւ Տիկ. Քիպրիթճեանին դիմեցի, յետ քննութեան ստուգելով դժբախտութեան աստիճանը 50 Ֆր. տրուած էր։

Այսպիսի սրտաճմլիկ դէպքեր, այլազան ձեւերով դաղտնի պատերէն հրապարակ եկած են։ Հայուն վիճակուած, ճակատագրական սեւ մուրով գծուած ցաւը — անտոյդ կեանք, անվերջ հալածանք, յղի անակնկալներ մեղմացնել կամ բոլորովին չքացնել մեր անհատական կարողութենէ շատ շատ վեր է։

Ինչպէս բնական աղէտներու պարագային — հրդեհ, երկրաշարժ, սով, հեղեղ եւն. — այս չարիքին մեղմացումն ալ կախում ունի մարդասէր, առաքինի, արդարասէր, գթասիրտ, ազգասէր, առատաձեռն, վերջապէս տիպար նկարագիր ունեցող անձերու միութենէն։ Անասուններն անգամ բնազդաբար կը պայքարին, վտանգի մը պահուն անձնուիրաբար իրենց ձագերուն կեանքը փրկել, որքան ալ զօրաւոր ըլլայ թշնամին.

Մենք Հայերս մեր հոգեբանութիւնը շատ լաւ գիտենք։ Երբ բան մը ընելու բարեսցակամութիւնը հաւաքաբար կը ծնի մեր մէջ, լաւ կ'ընենք եւ նոյն իսկ հրաչքի աստիճանին կը հասնինք։

Դժբախտաբար Հայը նոյն Հայը չէ ինչ որ էր տասնեակ տարիներ առաջ։ Հեռացած ենք մեր ազգային, տոհմային աւանդութիւններէն եւ մոռցած կարգ մը սրբութիւններ։

Վերջերս Փարիզի արքեպիսկոպոս կարտինալ Վերտիէ, Ս. Մուրատեան վարժարանին մէջ իր հիացումը յայտնելով կ'ըսէր — «Հայ մնացէք, բայց քրիստոնեայ մնացէք, ձեր ազգին աւանդութիւններն ու սրբութիւնները նախանձով պահեցէք, որպէսզի անոնք ալ ձեզ պահեն»։ Թարգմանուած բանաւէր Պ. Գ. Ֆնտգլեան եւ «Հ. Կոչնակի» յունուար 26 թիւին մէջ «Հայազգիները ի Բիւզանդիոն» վերնագրով յօդուածաշարքին մէջ, Օքսֆորտի փրոֆ. Պըրըլի երկհատոր հոյակապ աշխատութենէն քաղած մէջբերումներով կը յիշէր.—

«Յաջող կամ անյաջող՝ գահին հայազգի թեկնածուներուն թիւը աչքի ցնելու չափ մեծ եղած է, խիստ քիչ է ուրիշ ցեղէ թեկնածու (էջ 36)։ Ու քիչ նշանակալից չէ հանրութեան մէջ տիրած այն համոզումը (առակի կարգ անցած), թէ Բիւզանդիոնի կայսր ըլլալու համար Հայ ծագում ունենալը մեծ յանձնարարութիւն է (էջ 409), նոյն իսկ էական պայման՝ յաջողութեան ստուգող։ Փրոֆէսօրը կ'ըսէ. — «Հայոց ազդեցութիւնը կը սկսի է. դարէն եւ հետզհետէ յարածուն կը դառնայ շարունակական եւ հետեւողական (էջ 340)։ Մեծ բանակաթեմերուն հրամանատարները անոնք էին, օրէնսդրական, զինուորական, եկեղեցական բարենորոգումներու մէջ իրենց դերը ունեցած ... (էջ 110)։

Ակնյայտ եւ ուշագրաւ ամէն տեսակէտով ագանչացումի արժանի այս գիրքին առջեւ, զոր Հայերը կատարեցին ի նպաստ քաղաքակրթութեան՝ թէ բիւզանդական կայսրութեան եւ թէ մայր հայրենիքի մէջ միանգամայն. Ցարգելի փրոֆէսօրը չի գտներ ուրիշ արտայայտութիւն հայ ցեղը որակելու համար, բայց միայն «Մեծ Հայ Ցեղը» յորջորջումը (The great Armenian race, էջ 166)։

Սիրելի հայրենակից, ահա քու մեծ ցեղիդ նկարը, հայկին։ Ուրի՞նք հոգեկան, ֆիզիքական, ժառանգական նման յատկութիւններ, կրնա՞նք տեսնել տոհմային այն հայկին մէջ մեր վախմութեան, կառավարչական նշոյլի ցոլացումները։

Անօթութիւն.— Ահա օրուան հարցը որ կոչ կ'ընէ մեր մարդկային տոհմային մեր սրբազան զգացումներուն եւ բարոյական ընդունակութեանց։ Կոչ մը որ բողոքի ձայնով կը հարուածէ մեր խիղճի դուռը։

Հազարաւոր կոյսերու, մարտիրոսներու, նահատակներու եւ անթաղ գերեզմաններու սուրբ հոգիներ իրենց պատերի մոխիրներով, մեղմացին չարանքներով եւ արտասուալից աչքերով մեր ազգային գութը կը շարժեն, որպէսզի անօթիներ խոր քունէն եւ լքուածէն ձմեռը փրկուին։

Ի՞նչ է դարմանը։

Համարձակ ազնիւ զգացումներով միութեան, մէկ կողմ նետելով բաժանումներու թեր ու դէմ տարրերը, մեր սիրայօժար աջակցութեամբ լեցնել բացուած խորխորատը, հարթել փշոտած ճամբաները, գոնէ անօթութեան տառապանքին համար 4—5 ամիս զինադադար հռչակել։

Այս տողերը գրած պահուս, համոզուած ենք ունեցայ կարդալու շարք մը հաւաքոյթներու տրամադրած գումարներու կարեւոր մէկ ցուցակը։ Անշուշտ բոլոր մենք կարդացողներս բարի մաղթանքներով բաւականանալու չենք։ Մենք ալ մեր կարգին տրամադրենք մեր լումաները։ Աշտանի կաթիլ մը ջուրը մեծ լճերու կը վերածուի։ Մի՞թէ ըմբռնողացած արժանապատուութեան զգացումիդ համար չէ՞ր որ մղուեցար ունեցածդ դրկելու, պարտքի տակ մտնելու, որպէսզի անօթիներու գրուած նեղութիւնները վերատանուս, միջանոս.

Մի՞թէ հալածանքի, անօթութեան ամօթալի դէպք նուաստ գոհարներու թեան կը կարօտի. ան չադկապուած չէ՞ քու ազգիդ՝ «Մեծ ցեղիդ» արժանապատուութեան հետ։

Ցեղէ. գուն չէի՞ր որ երջանկութիւնդ խորտակելով ընդհ. պատերազմին քեզ անարդարութիւն ընող, ազգային գոյութիւնդ հարուածողներուն արիւնոտ ձեռքերը չանթահարեցիր։ Դուն չէի՞ր որ երկաթագինդ անանցանելի ճակատները, Վարդանեաններու քաջութիւնովդ մարտիկի պղնձեաններու վերածեցիր։

Ներկայիս ալ նոյն պատեհութիւնը առաջնուած է. ցուցուր Լիւսիէն Ռըպաթէնեկրուն թէ դուն մակարոյծ մը չես, այլ քու սեփական պզտիկ լումաներովդ հրաշքներ կրնաս գործել՝ բանալով եղբայրներուդ թշուառութիւնը։

Մեր եղբայրական աջակցութեամբ լուսաւորենք բոնի աղքատացածներու տնակները եւ մեր պարտականութիւնը, կէս կուշտ, կէս անօթի պառկող պզտիկներուն բաժնը թող ըլլայ։

Եզրակացնելով, ինչպէս որ առաջին պատանչանք բարձրացնող Փարիզը եղաւ, իբրեւ կեդրոնական աղբիւր, պիտի խնդրէի անտալ ձեր սրտի թելադրանքին։

Մարսէյլի մէջ ալ ըսել – բաւեները մէկդի դնելով, կազմենք հանգանակիչ մարմին մը մասնակցութեամբ Բարեգործականի մասնաճիւղին, Տր. Կ. Խաչի, Հոգաբարձութեան, օրիոր խնամ միութիւններու, Կեդր. Վարչութեան եւն.։

Սիրելի հայրենակիցներ, ժամավաճառ չըլլանք, արդէն ուշ, չատ ուշ մնացած ենք։ Շուտ տուողը կրկին տուած կ'ըլլայ։

ՍԱՐԳԻՍ ԱԹԹԱՐԵԱՆ

Հ. Յ. Դաշնակցութեան շնորհիւ էր դարձեալ որ ապատառնեչ հայութիւնը շարունակեց ու կը շարունակէ իր նուիրական պայքարը ազատ ու միացեալ հայրենիքի համար, տոգորուած անյողդողդ հաւատքով թէ վաղ թէ ուշ պիտի իրականացնէ իր դարաւոր մեծ երազը։

Այսօր (5 մարտ) մեծ հայ յեղափոխականի մահուան 30րդ տարեդարձի առթիւ, երախտապարտ հայութիւնը անսահման ջերմեռանդութեամբ ծունկի կուգայ անոր թանկագին չիրիմին առջեւ եւ անգամ մը եւս իր հոգիին խորքը կը նորոգէ իր սրբազան ուխտը որ հանգիստ չպիտի առնէ, մինչեւ որ չիրականացնէ այն մեծ առաքելութիւնը, զոր իր կեանքով ու մահով անոր իբր ժառանգութիւն ձգեց Քրիստափոր Միքայէլեան։

Խմբագրական «Հայրենիք»ի

«ՋԱՆԳՈՒԼԱՄԱՅԻՆ»

Համաշխարհային անտեսական տագնապը եւ տեղական իշխանութեան ձեռք առած խիստ միջոցները հանգիչ ստարականներուն՝ ամէնէն առաջ չէոթութեան մատնեցին հայ աշխատաւորները։ Օրէ օր կ'աւելնայ հայ անգործներու թիւը։ Ամէն կողմէն կը լսուին թշուառութեան ձայներ.— Ո՞ւր պիտի երթանք, ինչ՞, պիտի դիմենք եւ վերջապէս ո՞վ է մեր տէրը։ Այս բոլոր ողբերգութիւններուն դրական պատասխան տուող չկայ։ Լուռ են պաշտօնական շրջանակները։ Միայն մամուլն է որ իրեն հասած թշուառութեան ձայները կ'արձանագրէ օրը օրին եւ ուշադրութեան կը յանձնէ։

Հրապարակի վրայ կան երկու հրատապ հարցեր.— «Ջանգուլամային» ներգաղթ (Հայաստան) եւ հայրենադարձութիւն։

Այս երկու հրատապ հարցերէն, առաջինը գոյութիւն ունի աւելի քան տասը տարիէ ի վեր եւ անընդհատ կ'արծարծուի, իբրեւ մեր արդար իրաւունքը, իսկ երկրորդը ծագում առաւ Պօլսոյ Օսմանի անփառունակ ժողովէն։ Անշուշտ կը զարմանայ՝ երբ ըսեն թէ անոր ամենաջերմ պաշտպաններն անոնք են որ իրենք զիրենք «Հայաստանաստէր» կ'անուանեն ու զօդարկուած այդ անունին տակ, գաղթաշխարհը քասոր են վերածեր, ամէն տեղ յառաջ բերելով կռիւ ու ատելութիւն։ «Հայաստանի բարեկա՞մ եմ, ...» — ահա նշանախօսքը։ Հայաստանը բանուորական երկիր է, տեղ չունի ձեռներէցներու եւ թէ – նամիններու համար, անոր դուռները միշտ բաց են հայ բանուորին առջեւ։ Ահա այսպիսի խօսքերով մոլորեցուցին շարունակ օտարեցին միամիտները, բայց հիմա որ նոյն հայ բանուորները մատնուած են յետին թշուառութեան եւ կ'ուզեն երթալ իրենց բանուորական հայրենիքը, Հայաստանի անկաշառ բարեկամները զանգուածային հայրենադարձութիւն կ'առաջարկեն։ Այսօր գոցուած են երէկուան բաց դուռները նոյն բանուորներուն առջեւ, հրապարակէն քաշուած են այն ճառախօսները, որոնք տակաւին մէկ երկու ամիս առաջ երդում կ'ընէին յանուն Հայաստանի ու հայ բանուորին, թոյն կը հասցնելով «Թշնամիներու հասցէին ...»։

Առաջինը չէ այս նեղ օրերու ուրացումը Հայաստանի բարեկամներուն։ Այդպիսի ուրացումներ շատ ենք ունեցած եւ տակաւին պիտի ունենանք, մինչեւ որ քաղաքականօրէն չհասունանայ հայ ժողովուրդը ու ինքնագիտակցութեան չգայ։

Ի՞նչ յոյսեր կան զանգուածային հայրենադարձութեան համար։ Կա՞ն միամիտներ որ հաւատան թէ երբ հայրենադարձութեան դիմում կատարուի, Ֆրանսական կառավարութիւնը անմիջապէս ընթացք պիտի տայ ու այս համատարած թշուառութիւնը պիտի վերնայ անմիջապէս, իրենց առջեւ բանալով բոլոր դուռները։ Ի՞նչպէս կը մոռնանք թէ Ֆրանսա ինք միլիոններով անգործներ ունի իր հայրենադարձ զաւակներէն, որոնցմէ շատերը նոյնպէս մատնուած են թշուառութեան։ Ներկայ տագնապին մէջ ո՞ր կառավարութիւնը պիտի ուզէր այդպիսի պատասխանատուութիւն մը ստանձնել, երբ իր երկրին զաւակները նոյնպէս անելի մատնուած են։ Ի՞նչ չահ ունի մեզմէ Ֆրանսական կառավարութիւնը, որպէսզի գլխու վրայ ընդունի հաւաքական հայրենադարձութիւնը։ Ան իր պատուղը կը քաղէ արդէն մեր նոր սերունդէն։ Շատերը հոս ծնած ըլլալով արդէն քաղաքացի դարձած են եւ ձուլուած։ Ի՞նչ պէտք ունին մեր 10—50—60 տարեկան մարդոց։ Երկու տարի առաջ էր որ Հայաստանի ներկայ վարիչները յայտարարեցին թէ Հայաստանը անկելանոց մը չէ։ Երբ Երեւան չուզեր ընդունիլ մեզ մեր երկրին մէջ որուն ամէն մէկ թիզ հողը ներկուած է մեր արիւնով, եւ առանց

քաղաքներու կը յայտարարէ թէ անկէ – յանոց մըն է.— ժարգիկ ի՞նչպէս կ'ուզեն որ ուրիշ պետութիւն մը իր երգն որ ուրիշ պետութիւն մը իր երկիրը սրամադրէ։ Մենք փոխանակ ուրիշին դուռները ծեծելու, մեր դուռը պէտք է որ ծեծենք։ Ներգաղթը մեր հիմնական պահանջն է, ու միակ ելքը այս Համատարած թշուառութեան մէջ։ Մեր բոլոր իրաւասու մարմիններուն կը մնայ դիմել ուր որ պէտք է, եթէ իրապէս Հայաստանի վարիչներու պատճառաբանութիւնը միմիայն բնակարանի խնդիրն է, այս ժողովուրդը վարժուած է ամէն բանի։ Ան չարունակ հոս հոն գաղթելով ոչ մէկ տեղ պատրաստ բնակարան ունեցած չէ, բայց կարճ ժամանակուան մէջ պատսպարուելու միջոց մը գտած է, կը բաւէ որ գործ եւ ուտելիք ըլլայ։ Այսօր կան հայրենակցական միութիւններ, որ տասնեակ տարիներով չէնք մը չեն կրնար շինել, բայց անտառ մը կրնայ քանի մը շաբաթէն իրեն բնակարան մը շինել...

Գ. ՎՐԷԺ

ՀԱՅԱՍՏԱՆ

ՓՈՔՐԻԿ ԵԼԵԿՏՐԱԿԱՅԱՆՆԵՐ

Երկու ճարտարագէտներ, Բ. Մեւիքսեթեան եւ Մէյքր, «Խորհ. Հայաստանի» մէջ կ'ուսումնասիրեն փոքր ջրաելեկտրակայաններու շինութեան հարցը։

Երբ վիթխարի ջրաելեկտրակայաններու ցանցը, օրինակ Սեւան – Զանգի շղթէջը, կը հիմնուի համերկրային հեռանկարներով, ծրագրուած է հիմնել նաեւ փոքր ջրաելեկտրակայաններ տեղական կամ շրջանային հեռանկարներով,— այսինքն ելեկտրական լոյս հայթայթելու համար շրջանի մը, կայանումը կատարելու համար ելեկտրական ուժով, վերջապէս ելեկտրական ուժ հայթայթելու համար գիւղատնտեսութեան։

Հայաստանի ջրագրութիւնը նպաստաւոր է փոքրիկ եւ ամառնոց ջրաելեկտրակայաններու շինութեան, քանի որ լեռնային կազմութիւնը կարելիութիւն կը ստեղծէ օգտագործելու ջուրին ճնշումը՝ ելեկտրական ուժ բանեցնելու համար ջուրի սակաւ ապառումով, ինչ որ չահաւէտ է ջրային հարստութեանց օգտագործման նման պարագաներու մէջ։ Աւելցուցէք նաեւ այն որ Հայաստանի լեռնային գետակներու մեծ մասը, շնորհիւ երկրին լաւային կազմութեան, ծագում կ'առնեն գլխաւորաբար աղբիւրներէ, որոնք ջրաելեկտրակայաններու աշխատանքին հաւասար եւ տեւական ուժ կը հայթայթեն ամբողջ տարուան ընթացքին։

Այսպէս, փոքր ջրաելեկտրակայաններու շինութեան համար լայն հեռանկարներ ունին Արարատ, Գառնի, Դեաղիսա, Թարսաչայ գետակները, Ղրխբուլաղի աղբիւրները, Մաման, Ատիաման, Աղստաֆա, Գորիս գետերը, Ցաթեւի աղբիւրները, Մեղրի, Ալաշ, Քերս, Զոյլամին, Զորգոր գետակները, եւն.։

Փոքր ջրաելեկտրակայաններու շինութեան մէջ իբրեւ դրական գործօն, պէտք է յիշել որ էժան գործարանը սկսած է փոքր ելեկտրակայաններու համար փոխարկիչներ շինել։

Եթէ մինչեւ այժմ փոքր ջրաելեկտրակայաններու շինութեան տրուած չէ անհրաժեշտ թափը՝ հակառակ Հայաստանի բնական աղբիւրներու հարստութեանց, եւ վառելանիւթի պակասին, ատիկա ոմանք կը բացատրեն անով որ ներկայիս ամէն գործունէութիւն կեդրոնացուած է վիթխարի ելեկտրակայաններու (Սեւան – Զանգի եւ Բաղարչայ) շինութեան վրայ։ Սակայն սխալ է այսպէս դատել։

Արեւմտեան Եւրոպայի պանտ երկիրներուն մէջ, հակառակ ջրաելեկտրակայաններու կատարելայ ստրքաւորման, արտադրուած ելեկտրական ուժին 10 տոկոսը կուտան մինչեւ 1000 քիլովաթ ելեկտրական ուժ ունեցող փոքր կայանները, իսկ 30—40 տոկոսը՝ 10.000 քիլովաթէն ոչ աւելի ելեկտրական ուժ ունեցող կայանները

Հայաստանի վիթխարի ելեկտրակայանները ուժ պիտի հայթայթեն առաջ ելեկտրաքիմիական արդիւնաբերութեան եւ ելեկտրաջերմական արտադրութեան, ելեկտրական երկաթուղիներուն, եւ այն քաղաքներուն, ուր ելեկտրական ուժի սպառման մեծ պահանջ կայ։

Իսկ այն շրջաններուն մէջ, ուր ելեկտրական ուժի սպառումը սահմանափակ է, ոչ չահաւէտ է, ոչ ալ նպատակայարմար շինել ելեկտրական ուժի բաշխիչ կայաններ։ Այդպիսի շրջաններու եւ գիւղերու համար պէտք է շինել փոքր ջրաելեկտրակայաններ։

Սակայն պէտք է արձանագրել, որ ոչ միայն չի յառաջանար փոքր ջրաելեկտրակայաններու ցանցին շինութիւնը, այլ եւ սխալ, տնտեսապէս չհիմնաւորուած ձեւով կը կատարուի փոքր ջերմակայաններու շինութիւնը։ Բաւական է միայն յիշել, որ Ներկայիս Հայաստանի մէջ կան 12 ելեկտրակայաններ 10էն մինչեւ 75 քիլովաթ ուժով (Ղամարլու, Մարտունի, Բասարգեչար, Բերդ, Ամասիա, Աշտարակ, Օշական, Թալին, եւն.)։ Այդ ելեկտրակայաններուն մեծ մասը կը գտնուի երկաթուղիէն տասնեակ քիլոմեթր հեռաւորութեան վրայ, այնպէս որ անոնց արտադրած իւրաքանչիւր քիլովաթ – ժամ ուժին արժէքը 50 կոպէկի կը հասնի եւ վառելիքի հայթայթումը կը պահանջէ փոխադրական տեւական միջոցներ։ Հակառակ այս անյարմարութեանց, տակաւին կը շարունակուի ջերմակայաններու շինութիւնը,— այսպէս Արարատի կայանը 30 քիլովաթ ուժով եւ Փաշալուի կայանը 37 քիլովաթ ուժով։

Փոքր ջրաելեկտրակայաններու հարցով կը զբաղի Հայաստանի հողային գործավարութիւնը, սակայն անհրաժեշտ թափը տրուած չէ այդ շինութեանց։

Աստուածաշունչի հայ թարգմանութեան 1500րդ տարեդարձը

Ռումանական «Քուրէնթուլ» օրաթերթը հետեւեալ տողերը կը գրէ այս խորագրին տակ.—

Անցեալ կիրակի, 3 մարտ, բոլոր հայ գաղութներու մէջ սկսան տօնակատարութիւնները Աստուածաշունչի հայերէն թարգմանութեան 1500ամեակին։ Այս դարադարձը, Հայերուն համար, ազգային մեծ դէպք մը չէ միայն, այլ նաեւ ունի զուտ մշակութային նշանակութիւն մը, որովհետեւ մինչեւ Ե. դար Աստուածաշունչը դեռ թարգմանուած չէր եւրոպական ոչ մէկ լեզուի։

Հայաստան քրիստոնէութիւնը որդեգրեց 303ին, դէպք որ ամբողջապէս փոխեց քաղաքակրթութեան եւ մշակոյթի դիմագիծը եւ յեղաշրջեց հայ ժողովուրդի պատմութեան փրոցէսը։ Բայց ամբողջ դար մը պէտք եղաւ որպէսզի նոր կրօնը արմատ բռնէ հոգիներու մէջ եւ կազմէ նոր կորիզը ուրիշ բիւզին հայ ժողովուրդի մշակութային նոր ուժերը։

Ե դարու հայ թարգմանութեանց գլուխ գործոցը անտարակոյս Աստուածաշունչն է։ Հայ քրոնիկագիրները կ'ըսեն թէ ան երկիցս թարգմանուեցաւ հայերէնի։ Առաջին, տառերու գիւտէն անմիջապէս յետոյ տեղի ունեցաւ, ասորական բնագրէն։ Այս թարգմանութիւնը տեղի ունեցաւ հապճեպով, գոհացնելու համար պահանջներուն ժողովուրդին որ, դարէ մը ի վեր քրիստոնեայ, իր մայրենի լեզուով աղօթքներ չունէր դեռ եւ եկեղեցւոյ մէջ Ս. Գիրքը կը լսէր յունարէն, բայց մանաւանդ ասորերէն։ Այս թարգմանութիւնը կատարեալ չէր, Աստուածաշունչը թարգմանուած ըլլալով իր էական մասերուն մէջ միայն։

Բայց երբ երիտասարդ մատենագիրներ Յովսէփ, Յովհան, Ղեւոնդ, Եզնիկ, Կորիւն, եւն., Բիւզանդիոն ղրկուեցան, հիմնապէս սորվելու համար յոյն լեզուն, դարձան Բիւզանդիոնէն միասին բերին 431ին Ս. Գրքի վաւերական օրինակ մը, ղրկուած Մաքսիմոս պատրիարքին կողմէ։

Սահակ կաթողիկոս, վերջինեալ աշակերտներուն, բայց մանաւանդ Եզնիկի աշխատակցութեամբ, թարգմանեց այն առեն ի նորոյ Ս. Գիրքը։

Այս թարգմանութիւնը լրացաւ 434ին եւ արդարեւ գրական կատարեալ կոթող մըն է։

Անոնք որ ուսումնասիրած են այս թարգմանութիւնը գրական տեսակէտով, դժուար են՜անոր ոճին անգերազանցելի գեղեցկութիւններուն համար։

Հ. Յ. Դ.

ՎԵԹԵՐԱՆՆԵՐՈՒ ՖՈՆՏ

ՑԱՆԿ ԹԻՒ 13

Յակոբ Միֆայէլեան, Փամուխ	100
Կ. Կոստանդեան, Փարիզ	25
Գումար՝	125
Նախորդ գումար՝	1820
Ընդհանուր գումար՝	1945

ՄԻՋԱԶԳԱՅԻՆ ՄԱՄՈՒԼԸ ԵՒ ՕՐՈՒԱՆ ԽՆԴԻՐՆԵՐԸ

ՌՈՒՍԻՈՅ ՀԵՏ ԿԱՄ ԱՌԱՆՑ ՌՈՒՍԻՈՅ

Եւրոպայի ապահովութիւնը ամրացնելու համար, պէ՞տք է թէ ոչ բնդունիլ Ռուսիոյ գործակցութիւնը։

Այս հարցն է որ կը քննէ Փարի – Սուարի մէկ աշխատակիցը.—

Այո՛, հարիւր անգամ այո՛, կը պատասխանեն Ռուսիոյ կողմնակիցները։ Անկարելի է համաձայնութեան մը գալ Գերմանիոյ հետ։ Եւ Գերմանիոյ դէմ կանգնելու համար, անհրաժեշտ է գտնել դաշնակիցներ որ զինուած ըլլան կատարելապէս։ Ցետոյ, պէտք է ընդունիլ արեւելեան դաշինքը, համաձայնութեան դաշով պալթեան երկիրներու, Չեխոսլովաքիոյ եւ Սովետներու հետ։ Փոխադարձ օգնութիւնը կազմակերպելու համար, ռուս օդանաւային ուժերը պէտք է զետեղել Չեխոսլովաքիոյ մէջ եւ Պալթիկ ծովուն երկայնքը մինչեւ Մէմէլ։ Այսպէսով կը ստեղծենք աքցան մը։ Լեհաստանի կը մնայ այդ պարագային, չդանուիլ աքցանին մէջ։ Ու Գերմանիա կը մեկուսացուի, եթէ տեղի չտայ ի վերջոյ։ Միայն Պերլինի մէջ չէ որ կը կատարուին այն խորհրդակցութիւնները, որոնցմէ կախում ունի Եւրոպայի ապագան։ Սթրեզայի մէջ մեզի կը մնայ նախընտրութիւն մը կատարել երկու ծայրայեղ եւ անհաշտ դիրքերու միջեւ։ Բայց մէկ կամ միւս կողմին յարելով, թշնամի խմբակցութիւն մը չե՞նք ստեղծեր միթէ։ Զախջախիչ պատասխանատուութիւն մը պիտի ըլլար այդ։

Իրաւունք չունի՞նք անգամ մը եւս հարցնելու.— Կարելի չէ՞ համաձայնական ելք մը գտնել։ Օրուան խորհրդակցութիւնները կը կազմեն նախերգանքն այն կարեւոր որոշման, զոր պիտի տան յառաջիկայ 15 օրերու ընթացքին երեք մեծ պետութիւններ.

ԵԼՔԸ

«Էքօ տը Փարի»ի մէջ Փէրթինաքս կը գրէ.—

Պէտք է որ նախկին դաշնակիցները վերահաստատեն իրենց նիւթական ուժը, կազմեն դաշնակցութիւն մը, ուր պիտի մտնեն բոլոր այն ժողովուրդները, որոնք բարեկամ են խաղաղութեան։ Անկէ վերջ է որ Պերլինի հետ բանակցութիւն մը կրնայ յանգիլ եզրակացութեան։ Այնքան ատեն որ վերականգնումը չէ կատարուած այնպէս ինչպէս բանաձեւեցինք, Հիթլեր պիտի համարձակի ամէն բան ընելու անպատիժ։

ՀԻԹԼԷՐ ԻՄԱՍՏՈՒՆ

Կիւսթավ Հէրվէ, «Վիքթուար»ի մէջ, այնքան մտահոգ չի թուիր Հիթլերի դիրքէն, «կը բաւէ որ չշարունակէ ընդաշարժի քաղաքականութիւնը կամ պայքարումը, որ կրնայ յանգիլ, ի վերջոյ, եւրոպական նոր պատերազմի մը»։

ՍԱՐՍԱՓ

Լէոն Տոտէ, այս հզօր գրագէտ եւ անսրբագրելի միապետական, «Աքսիոն Ֆրանսէզ»ի մէջ կը յարձակի օրուան քաղաքագէտներուն վրայ, զործածկելով միշտ իր զայթակղեցուցիչ բառարանը.—

«Ի վերջոյ, բոլոր այս նախկին նախարարները, կամ նախարարները, կամ նախարար դառնալիք հանրապետականները, օրուան դէպքերուն պատճառով, երեւոյթն առած են ցնդածի կամ ջիղերը փրթած մարդու։ Փոքր Փուսէ եղբայրներուն նման, կարծես իրենց վիրենք կորսնցուցած են դաշտաց, հակադաշտաց ու գերդաշտաց անտառին մէջ.քիչ մը լոյս կը տեսնեն, կամ կը կարծեն լոյս տեսնել մերթ գերման ճիւաղին, մերթ ալ ռուս ճիւաղին մօտ, ու կը վազեն մէկ մը այս կողմ, մէկ մը այն կողմ, երբեմն երկաթուղիով, երբեմն ինքնաշարժով, երբեմն ալ օդանաւով, իրենց յետոյքին կախուող մուկը սարսափէն սմքած»։

ԿԱՐՄԻՐՆԵՐՈՒՆ ԴԷՄ

Կապրիէլ Փէրի, «Էօմանիթէ»ի մէջ, կը գրէ թէ Հիթլէրի վերջին ազդուկը պարզապէս շարունակութիւնն է հակահամայնավարական իր քաղաքականութեան.—

«Հիթլերի Գերմանիան կը կարծէ թէ պատմութիւնը իրեն տուած է առաքելութիւն մը բնաջնջելու համայնավարութիւնը։ Ու կ'ուզէ երկարել դէպի արեւելք, գաղթային արշաւով մը Խորհրդային հողերու վրայ։ Այս առաքելութիւնը կատարելու համար, Եւրոպայէն կը խնդրէ աջակցիլ իրեն։

Սակայն դէպի արեւելք արշաւը դեռ բոլորովին չի գոհացներ Հիթլերի փառասիրութիւնները։ Նացիները չպիտի բաւականանան խորտակելով լիթուանական պատուարը, ձեռք դնելու համար Մէմէլի վրայ։ Գերմանիա երբեք չէ հրաժարած նաեւ իր ծովագիրներէն Ափրիկէի մասին։ Ահա թէ ինչո՛ւ կը մերժէ արեւելքի դաշինքը, ինչպէս եւ Դանուբի դաշինքը»։

ՑՆՑՈՒՄՆԵՐՈՒԹԻՒՆ

«Նիւզ Քրոնիքլ» յոռետես է քաղաքական կացութեան մասին,բայց այնպէս կը կարծէ թէ Եւրոպա ամբողջութեամբ մէջ չէ որ յոռետեսութեան կը մղէ մեզ.—

Այլեւս բերեկի պէս պայծառ է կացութիւնը,— անօգուտ է յուսալ որ Գերմանիա կը յարի, արեւելեան կողմը, փոխադարձ վստահութեան եւ ընդհանուր ապահովութեան դաշնագրի մը

Աւոր դժբախտ հետեւանքը այն պիտի ըլլայ, որ Ռուսիա, իր արեւմտեան սահմաններուն սպառնացող յարձակումին վտանգին պատճառով, հաւանաբար աւելցնէ կարմիր բանակին ուժը, փոխանակ կրճատելու։ Միւս կողմէ հաւանօրէն պիտի ընդունի կազմութիւնը խմբակցութեան մը, բաղկացած Ֆրանսայէն, Փոքր Համաձայնութենէն, Խորհ. Միութենէն, Մեծն Բրիտանիայէն, եթէ հնար ըլլայ ստանալ այս վերջինին մասնակցութիւնն ալ։ Այսպիսի խմբակցութեան մը նպատակը, ըստ իրենց, պիտի ըլլայ ապահովել խաղաղութիւնը։ Սակայն ատիկա պիտի նշանակէր «պաշարել» Գերմանիան, ինչ որ Հիթլերի պատրուակ պիտի ծառայէր աւելի եւս սպառազինուելու։

Որոշ է թէ այս ճամբան դէպի փլուզում կը տանի։ Մենք փափաքելի չենք գտներ, որ Մեծն Բրիտանիա յարի հակադրման զինեալ պետութեանց դաշնակցութեան, որովհետեւ այս կացութիւնը ձեւով մը կը յիշեցնէ Դաշնակցութեան եւ Համաձայնութեան երկու հակադիր խմբակցութիւնները, 1914էն առաջ։

ՄԱՄՈՒԼ

«Նոմէոսավայոմիյոս»

Պուքրէշի «Արազ դը դիմել կուտայ այս խորագրով խմբագրականի մը մէջ (21 մարտ)։

— «Նշանաքանն է աս Նոր մտայնութեան մը, որ ռումէն հանրային կարծիքը կը խլրտէ այս պահուս՝ դրբօշակիր ունենալով քաղաքական պատկառելի դէմք մը, որ քանիցս վարչապետ ալ եղած է, Ալէքսանտրաւ Վայտա Վոյվոտ։

Ոչ – ռումէն տարրին դէմ հետզհետէ հասունցող մտայնութիւնն է որ կը պոռթկայ այս շարժման մէջ, դառնալով տակաւ քաղաքական ուղեգծի մը կորիզը, ու իր այս հանգամանքով կոչուած մտահոգելու բոլոր ոչ –ռումէն տարրերը, ու մեզ ալ անոնց կարգին,— որքան ալ շարժումը իր սկզբնական փուլին մէջ ըլլայ դեռ ու կարծուի ամլոտ, կարեւորութենէ զուրկ բան մը։

Հակսեմիթ շարժումը իր բազմաթիւ երեսները ունի այս պահուս։ Փրոֆ. Քուզայի «Քրիստոնէական Լիկան» է առաջինը որ տարիներէ ի վեր պայքար կը մղէ Հրեաներուն դէմ, խորհրդարանի բեմէն ու մամուլով, իր պայքարին մէջ անտես ընելով ոչ – ռումէն ուրիշ տարրեր։ Փրոֆ. Քուզայի ստեղծած շարժման մէկ արտայայտութիւնն էին Երկաթէ – Պահակները, այժմ լուծուած, որոնք եւս հակհրէութիւնը ունէին հիմնակէտ։ Քուզայի տեսութեանց կը հետեւին մամուլի կարգ մը երկրորդական օրգաններ որոնք ամէն օր կրակ կը տեղան Հրեաներուն դէմ։

Ուրիշ զիծ ունի նաեւ Օքթավիան Կոկայի Ազգ. Հողագործական կուսակցութիւնը՝ իր «Թարա Նոաստրա» թերթով, եւ «Ռումանիան Ռումէններուն» նշանաբանով։

Նուազ ուշադրութեան արժանի չէ փաստաբանութեան շրջանակին մէջ հասունցող ուրիշ շարժում մը, որուն գլուխը անցած է ականաւոր իրաւաբան մը. Իսթրաթէ Միշէսքու, եւ որ շլմորած երեք փաստաբաններու վիճխարի թիւէն. կը պայքարի անվրէպ հանիմաստութեան մը բեզցնելու համար զայն։

Նորութիւնը Վայտա – Վոյտի տեսութիւնն էր։ Անոր տեսակէտով ռումէն տարրին համար վնասակար են ոչ միայն ոչ քրիստոնեաները, այսինքն Հրեաները, որոնք կարեւոր թիւով մը մխրճուած են ոչ միայն ճարտարարուեստական եւ առեւտրական հիմնարկութեանց, այլ նաեւ պաշտօնէութեան մէջ։

Վայտա – Վոյվոտ այս կերպով զտարիւն Ռումէններուն հարցն է որ մէջտեղ կը դնէ, պահանջելով այդ տարրին արդար համեմատութիւնը պահել ամենուրեք, եւ արգիլել խուժումը ուրիշ տարրերու հող չէ թէ անոնք ըլլան ռումէն քաղաքացի եւ օրէնքին առջեւ հաւասար դաշնագիրներու տրամադրութեամբ կամ սահմանադրութեան պահանջով։

Նախկին վարչապետին այս տեսութիւնը նախ ծեծուեցաւ Ազգ. Գիւղացիական կուսակցութեան ծոցին մէջ որուն կարկառուն մէկ անդամն է ինք։ Կուսակցութեան զերագոյն խորհուրդը իր նախկին պետին յայտնուած այս տեսութիւնը անհամապատասխան գտաւ կուսակցութեան ժողովրդավար սկզբունքներուն, եւ մերժեց զայն վճռապէս։ Գ. Վայտա Վոյվոտ սակայն զէնքերը վար չդրաւ։ Ան հարցը դրաւ հանրային կարծիքին առջեւ, երապարակով պարզելով ու պաշտպանելով իր տեսակէտները, ու աւելցնենք, հետզհետէ աւելցնելով իր համախոհներուն թիւը մամուլին Արտէալի մէջ։

Կուսակցութիւնը չէր կրնար առանց վրդովման դիտել այս անձնական ելոյթը որ ճիղ կ'արձակէր տակաւ, ու Գ. Վայտա Վոյվոտը հրաժարեցուց յանկարծ կուսակցութեան Արտէալի կազմակերպութեան պետի հանգամանքէն։ Բայց Գ. Վայտա Վոյվոտի համախոհները, իրենց կարգին, նախկին վարչապետին կողքը կեցան։ Այս պահուս Արտէալի մէջ կուսակցութիւնը ճեղքուած է երկուքի, մէկ կողմը անոնք որ հաւատարիմ են կեդրոնին, ու միւս կողմը Վայտայի համախոհները, երկու կողմն ալ ունենալով իր պաշտօնաթերթը, երկուքն ալ փաթթիա տիրադրով։

Այսպէս կամ այնպէս շարժումը հող կը գտնէ, ու Վայտայի կը յարին Ազգ. Գիւղացիական կուսակցութեան կարկառուն դէմքերէն շատ շատերը, հաւանեցնելով այս կերպով հանրային կարծիքին մէջ Նոր Նշանաբան մը՝ որ մտահոգութիւն սկսած է պատճառել արդէն։

ՄԱՐԶԱԿԱՆ ԿԵԱՆՔ

ՕՐՈՒԱՆ ՄՐՑՈՒՄՆԵՐԸ

Շաբաթ օր Փորթ տ'Օթէօյի ձիարշաւարանին մէջ տեղի ունեցաւ Cross des Nationsի 28րդ քալելու միջազգային մրցումը, որուն կը մասնակցէին եօթ ազգերու՝ 78 հոյակապ մրցորդները (անգլիական, ֆրանսական, սկովտիական, պելճիական, Փա տը Քալէ, Հիւսիսային Իրլանտա եւ Սպանիա)։ Այս մրցումին կազմակերպիչն է «Փըթի Փարիզիէն»։ Ան նախագահէր Հանրապետութեան նախագահ Գ. Ալպէր Լըպրէն։ Մրցումը շահեցաւ անգլիացի Հոլտէն, որ երկրորդէն երկու վայրկեան առաջ հասաւ որոշեալ մեկնակէտը։ Հոլտէն նոյնպէս շահած է 1933 եւ 1934 տարիներուն մրցումը։ Յաղթականը երբ մեկնակէտը հասաւ, արժանացաւ մեծ պատիւներու եւ Հանրապետութեան նախագահին ձեռքով ստացաւ յաղթութեան գաւաթը։

❖ Կիրակի օր Փարք տէ Փրէնսի մարզադաշտին մէջ տեղի ունեցաւ Ֆրանսա եւ Գերմանիա ազգային խումբերուն բռնցքի միջազգային մրցումը։ Ներկայ էին 30,000 հոգի։ Ֆրանսական ազգային խումբը ջախջախիչ յաղթանակ մը տարաւ 3ի դէմ 18 կէտով։

❖ Ֆութպոլի փրոֆէսիոնէլ խումբերուն ախոյեանական մրցումներուն մէջ ամէնէն կարեւորը տեղի ունեցաւ Սթրազպուրկի մէջ։ Մրցումին ներկայ էին 25,000 հոգի։ Մրցող խումբերն էին Րասինկ Գլիւպ Սթրազպուրկ եւ Ֆութպոլ Գլիւպ Սէթօ։ Այս երկու խումբերը երեք ամիսէ ի վեր դասաւորման գլուխը կը գտնուէին, ունենալով հաւասար նշանակէտ։ Մարզական շրջանակները այն կարծիքը ունէին թէ Սթրազպուրկ պիտի յաղթէ իր հոմէկու հակառակորդին, որովհետեւ խումբին խաղացողները եւ կառավարողը շատ մեծ յոյսերով տագորուած էին, եւ բայց ի բաց կը յայտարարէին մրցումէն երկու օր առաջ թէ՝ անպայմանօրէն պիտի յաղթեն։ Բայց հակառակը պատահեցաւ եւ մեծ անակնկալի մը առջեւ գտնուեցան մարզական շրջանակները, երբ ժայռափեփանոր հաղորդեց Սթրազպուրկի պարտութիւնը 1ի դէմ 0 կէտով։

❖ Կիրակի օր Փարք տէ Փրէնսի մէջ տեղի պիտի ունենայ միջազգային մեծ ֆութպոլի մրցում մը, Փարիզ – Վիէննա։ Երկու մայրաքաղաքներու լաւագոյն ֆութպոլիստները արդէն զատուած են, եւ փորձերով կը զբաղին։

Աւստրիական խումբը անցեալ կիրակի օր, Վիէննայի մէջ Իտալիոյ դէմ (2 — 0) իր կրած ջախջախիչ պարտութենէն վերջ «Ֆութպոլի Նափոլէոնը» Հիւկօ Մէյսի ամբողջովին փոխած է խումբին կազմը։

❖ Փարիզի Վեցօրեակի մրցումներուն մէջ, որոնք կը կատարուէին Կրընէլ, Վէլօտրոմ տ'Իվէրի մէջ, մարտ 15էն ի վեր, եւ որուն կը մասնակցէին ֆրանսացի թէ օտար լաւագոյն հեծելանուորդներ, հինգ զոյգեր առաջին հանդիպեցան, բայց ֆրանսական զոյգերը՝ Գրօքարտօ Կիւմպրէթիէր կէտերու առաւելութիւն ունենալով առաջին յայտարարուեցան օրուան զատաւորներուն կողմէ։ Երկրորդ հանդիպեցան հոլանտական զոյգեր՝ Փիժէնպուրկ–Վալս։

Մրցողները 144 ժամուան ընթացքին կտրեցին 3371 քիլոմեթր 750 ճամբայ։ Վեց օրուան ընթացքին մրցողները շահած են 215.000 ֆրանքի նուէրներ։

❖ Երեքշաբթի օր սկսաւ 1934—1935 տարեշրջանի Ֆրանսայի հեծելանիւի մրցումներուն բացումը, Փարի – Նիս, 3րդ մրցումը։ Մրցորդները վեց հանգրուանով պիտի կտրեն այս դժուարին մրցումը։ Կը մասնակցին՝ ֆրանսացի, պելճիքացի, իտալացի, սպանիացի, զուիցերիացի, աւստրիացի, նշանաւոր հեծելանուորդներ։ Այս մրցումին կազմակերպիչներն են՝ «Փըթի Ժուրնալ», «Փըթի Նիսուա» եւ «Մարսէյլ – Մաթէն» օրաթերթերը։ Առաջին հանգրուանն է Փարի – Տիժօն, 304 քիլոմեթր։ Երկրորդ հանգրուանը՝ Տիժօն – Սէն Թ'էթիէն՝ 253 քիլոմեթր։

Անցեալ տարուան յաղթականը պելճիքացի Թրպպէ, որ դժբախտութեամբ չահեցաւ այս մրցումը, (ֆրանսացի հեծելանուորդները չմարսեցին այս յաղթութիւնը), այս տարի տեսնենք ինչպէս զօրը պիտի նկէ այս դժուարին կացութենէն, որովհետեւ ճամբան շրջապատուած պիտի ըլլայ ֆրանսացի հեծելանուորդներէ։ Իր պելճիքացի ընկերները առիպուած պիտի օգնեն իրեն։ Այս մրցումին կը մասնակցին նաեւ երկու նշանաւոր «Լեռներու Թագաւորներ», ֆրանսացի Րընէ Վիէթօ եւ իտալացի Գարայ։ Ամբողջ մրցումի ընթացքին լեռներուն զագաթները մագլցելու մրցումները այս երկու հեծելանուորդներուն միջեւ է որ տեղի պիտի ունենան։

❖ Առաջին հանգրուանը Փարի – Տիժօն (304 քիլ.) շահեցաւ ֆրանսացի Լէոն Գալվէզ, կտրելով 8 ժամ 1 վայրկեան 3 երկվայրկեանէն։ Երկրորդ հանգրուանն ալ Տիժօն–Սէն Թ'էթիէն (253 քիլ.) պելճիքացի Անթուան Տիկնէվ, կտրելով 6 ժամ 47 վայրկ. 7 երկվայրկեանէն։ Այս հանգրուանին մրցումը շատ դժուարին կացութեան մը մատնեց հեծելանուորդները եւ 27 նշանաւոր մրցորդներ՝ որոնց մէջ անցեալ տարուան յաղթականը՝ լքեցին մրցումը։ Երրորդ հանգրուանը Սէն Թ'էթիէն – Ավինյոն 215 քիլոմեթր շահեցաւ իտալացի Բուբօ, ժամական 40 քիլոմեթր ճամբայ կտրելով, ինչ որ զարմանք պատճառած է մարզական շրջանակներուն։

ՀՐԱՆՏ ՍՐԱՊԵԱՆ

ԿԻԼԻԿԻՈՅ ԼԻԲԱԼ ԿԱԼՈՒԱԾՆԵՐՈՒ ԽՆԴԻՐԸ

Սուրիոյ թերթերը կը գրեն թէ Կիլիկիէն կը հաղորդեն որ Կիլիկիոյ մէջ կազմուած մասնաւոր յանձնախումբը սկսած է քննել Լիբանանի եւ Սուրիոյ հպատակներու Կիլիկիոյ մէջ լքեալ կալուածներու առկախ խնդիրը։ Աշխատանքները նպաստաւոր ընթացք մը ունին ներկայիս։ Թուրքիոյ արտաքին գործավարութեան ընդհանուր քարտուղարը Նուման Րիֆաթ պէյ, որ կը նախագահէ խնդրին քննութեամբ զբաղող յանձնախումբին, յայտարարած է որ նպաստաւոր կարգադրութիւն մը պիտի ըլլայ յառաջիկայ յուլիս 11էն առաջ, որ պաշտօնական թուականն է խնդրին վերջնական կարգադրութեան համար։

անձնական չփումներով: Ասոր մէջ կը կայանայ իմ ներկայ այցելութեանս ամենակարեւոր պարագան: Սթրէզայի մէջ հաւաքուելով, երեք պետութեանց արտաքին նախարարներուն գործը պիտի ըլլայ գտնել ելք մը՝ Եւրոպայի կրած դժուարութեանց համար, ելք մը որ ըլլայ արդար եւ պատուաբեր բոլոր ազգերուն համար, բայց եւ համապատասխան հաւաքական ապահովութեան սկզբունքներուն որոնց կը հաւատանք բոլորս ալ»:

Սըր Ճօն Սայմընի զեկոյցը Երեսփ. Ժողովին մէջ

Անգլիոյ երեսփ. ժողովի առջի օրուան նիստին մէջ, Սըր Ճօն Սայմըն տեղեկութիւններ հաղորդեց Պերլինի այցելութեան մասին: Այս առթիւ խոստովանեցաւ թէ «մեծ տարբերութիւններ երեւան եկան անգլիական եւ գերմանական կառավարութեանց տեսակէտներուն միջեւ»: Բայց աւելի չբացուեցաւ, գիտել տալով թէ մինչեւ ապրիլ 11ի ժողովը, ցանկալի չէ աւելի մանրամասն յայտարարութիւններ ընել:

Այս առթիւ, արտաքին նախարարը անուղղակի հերքեց «անվաւեր» եռաթագրութիւնները, անշուշտ ակնարկելով այն լուրերուն որոնք հրատարակուեցան Հիթլէրի դրած պահանջներու մասին: (Գերմանական կառավարութիւնն ալ պաշտօնապէս հերքեց «Տէյլի Թէլէկրաֆ»ի այն լուրը թէ Գերմանիա պահանջներ դրած է Տանցիկի եւ Չեխոսլովաքիոյ մասին): Սըր Ճօն Սայմըն բացատրեց թէ երկու օրուան խօսակցութիւններու ընթացքին քննուեցան Եւրոպայի վերաբերեալ խնդիրները եւ փնտռուեր 3ի համաձայնութիւնը: Այս անորոշ յայտարարութիւնն ալ յուսախաբութիւն պատճառեց: Աւելի մեծ տպաւորութիւն չգործեց իր միւս խօսքը.— «Խօսակցութեանց արդիւնքը անշուշտ արժէքաւոր եղաւ անով որ երկու կողմերն ալ կրցան բացորոշապէս հասկնալ փոխադարձ տեսակէտները»:

Թագաւորին տրուած զեկուցման առթիւ, Լոնտոնի պաշտօնական շրջանակները չեն ծածկեր իրենց յուսախաբութիւնը: Դահլիճին կարգ մը անդամները մեծ յոյսեր դրած էին Պերլինի այցելութեան վրայ: Ամէն պարագայի մէջ, Անգլիոյ արտաքին նախարարութիւնը լարած է իր ուժը, Պերլինի յուսախաբութիւնը դարմանելու համար: Աւելի նպաստաւոր արդիւնքներ կը սպասուին Մոսկուայի խորհրդակցութիւններէն եւ ապրիլ 11ի ժողովէն:

Անգլիա կ՚ուզէ ձեւ մը գտնել, որպէսզի Գերմանիան ալ մասնակցի այդ ժողովին, բայց Ֆրանսա եւ Իտալիա հակառակ են:

Հիթլէր կարեւոր զիջումնե՞ր ըրած է

Տեղական թերթի մը Պերլինի թղթակիցը կը գրէ թէ Հիթլէր յաջողած է երեք զիջումներ առնել, Պերլինի խօսակցութեանց առեն: Այս լուրը քաղուած է գերմանական աղբիւրէ եւ կը ներկայացնէ Հիթլէրի նուազագոյն պահանջները.—

1.— Ապրիլ 11ի ժողովին մէջ, Մեծն Բրիտանիա պիտի աշխատի որ ուրիշ կարգադրութիւն մը ընդունուի, արեւելեան դաշինքին փոխարէն: Այդ նոր ծրագիրը պիտի ըլլայ ոչ-յարձակման դաշինքներ կնքել պետութենէ պետութիւն, իսկ Հիթլէր հանդիսաւորապէս պիտի խոստանայ երբեք չյարձակիլ Ֆրանսայի եւ Ռուսաստանի վրայ:

2.— Սըր Ճօն Սայմըն ի դիմաց Գերմանիոյ վարչապետին պիտի ջանայ ձեւ մը գտնել, որպէսզի Գերմանիա կարենայ վերադառնալ Ազգերու Դաշնակցութեան մէջ:

3.— Սըր Ճօն Սայմըն պիտի պնդէ որ ընդհանուր պայմանագիր մը կնքուի, կարգ մը զէնքեր ջնջելու կամ սահմանափակելու համար: Հիթլէր յանձն կ՚առնէ դադրեցնել ծանր զէնքերու եւ մասնաւորապէս հրասայլերու շինութիւնը, եթէ մեծ պետութիւններն ալ այնպէս ընեն եւ իրենց հրասայլերը ջնջեն երեք տարուան ընթացքին:

Թղթակիցը կ՚աւելցնէ թէ Հիթլէր առաջարկած է դուստ անգլիա-գերման օդանաւային դաշինք մը կնքել, ինչպէս եւ իրաւարար ատեան մը կազմել Վիէննայի մէջ, ճշդելու համար թէ Աւստրիա դատապարտուա՞ծ է օտար պետութեան մը ազդեցութեան տակ իյնալու: Միեւնոյն առեն Գերմանիա կը պնդէ իր հողային պահանջներուն վրայ, Լեհաստանի մէջ:

Նոյն աղբիւրին համաձայն, Գերմանիա ամէն բանէ առաջ կ՚ուզէ հանգիստ մնալ յառաջիկայ քանի մը տարիներու ընթացքին, մինչեւ որ իր ուժերը ամբողջովին վերակազմուած ըլլան:

«Մ՚ըր կ՚երթաք, երկիրը վտանգի մէջ է...»

Երեսփ. ժողովը առջի օր արձակուրդ պիտի ընէր մինչեւ Մայիս 28. գիշերային նիստի մը մէջ լրացնելով օրակարգի ամփոփական հարցերը: Այս առթիւ նորէն փոթորիկ մը հանեց Ֆրանքլէն Պույեօն: Երբ նիստերու յետաձգման բանաձեւը կը քննուէր, ենկլիբրի հռչակաւոր բանախօսը հարցուց.

— Ե՞րբ պիտի գումարուի յաջորդ նիստը:

— Մայիս 28ին, պատասխանեց ամբողջ ժողովը:

Այս պատասխանին վրայ, Ֆրանքլէն Պույեօն բեմ բարձրանալով, պահանջեց նիստերը շարունակել մինչեւ ապրիլ 6 եւ վերադառնալ ապրիլ 14ին:

Դիտել տուաւ թէ քաղաքապետական ընտրութիւններ պիտի կատարուին եւայլն: Երեսփոխանը բացագանչեց.

— Ի՞նչ իրաւունքով կ՚ելլէք կ՚երթաք, երբ ազգային պաշտպանութիւնը վտանգի մէջ է: Գերմանիա պատերազմ հրատարակած է ամբողջ աշխարհի դէմ: Այսօր պատերազմի վտանգը աւելի մեծ է քան 1914ին: Ան որ չզգար այս վտանգը, չըմբռներ իր պարտականութիւնը:

Եւ պահանջեց անմիջապէս քուէարկել օդանաւային նախարարութեան պահանջած վարկերը, 1,500,000,000 ֆրանք: Պնդեց թէ նոյնիսկ եւրոպական դժուարութիւններ թոյլ չեն տար որ երեսփ. ժողովը ընդհատէ թէ նիստերը:

«Ձեր ծուլութեան քաղաքականութեան դէմ ես կ՚առաջարկեմ պարտականութեան քաղաքականութիւնը»:

Կէս գիշերը անցած էր արդէն, բայց մթնոլորտը տաքցաւ եւ վիճաբանութիւնները շարունակուեցան առաւօտ դէմ եւ երէկ:

❖❖❖ · · ❖❖❖

13 ՄԱՀԱՊԱՏԻԺ պահանջեց Աթէնքի զինուորական ատեանին ընդհանուր դատախազը, վերջին ապստամբութեան պատասխանատուներուն դէմ: Միեւնոյն ատեն մշտնջենական բանտարկութիւն պահանջեց 7 ամբաստանեալներու դէմ, քանական տարի՝ չորս հոգիի եւ վեցական տարի՝ երկու հոգիի համար: Կրետէի դատն ալ առանձին կը քննուի: Ամբաստանեալներուն մէջ կը գտնուի կին մը որուն ամուսինն ալ կը փնտռուի: Գաղտնի փաստաթուղթի մը համաձայն, Վենիզէլոս ուղղակի պատասխանատու է եւ, Ցալտարիսի կարծիքով, կրնայ մահուան դատապարտուիլ ի բացակայութեան:

ԳՈՐԾԱԶՐԿՈՒԹԵԱՆ շաբաթական տեղեկագիրը կը յայտնէ թէ մարտ 23ին շաբթուան Ֆրանսայի գործազուրկներու թիւն էր 492,753, որոնց 398,489ը այր, 94,264ը կին: Անցեալ շաբթուան հետ բաղդատելով պակսած են 4116 գործազուրկներ: Իրազեկներ կը հաւատան թէ այս նուազումը պիտի շարունակուի յառաջիկայ շաբաթներու ընթացքին: Ոչ միայն եղանակի գործերը կան, այլ եւ նոր գործեր կը բացուին իբրեւ հետեւանք... Գերմանիոյ վերազինման: Այս տարի կ՚ըսուի թէ Գերմանիոյ բանուորութեան 60 առ հարիւր սպառազինութեանց վերաբերեալ գործերու մէջ կ՚աշխատի:

Փարիզ եւ շրջակաները

Հ. Յ. Դ.

ՊԱՆԷՕ-ՊԱՆԹԷՆԻ «Արծիւ» Ենթակոմիտէի ընդհ. ընկերական ժողովը այսօր Շաբ. երեկոյ ժամը 9ին, 17. Րիւ Ամբէր, Քաշանու Խրատ կաբեւոր օրակարգ:

ԻՍԻ ԼԷ ՄՈՒԼԻՆՈՅԻ «Զաւարեան» Կոմիտէի ընդհ. ժողովը այսօր Շբ. երեկոյ ժամը 8.30ին Ակումբին մէջ:

Կը խօսի՝ ընկ. Վ. ՀԱՄԲԱՐՁՈՒՄԵԱՆ, «Օրուան հոգերուն շուրջ»:

Գաւառ

ՄԱՐՍԷՅԼԻ Պատանեկան Միութեան ընկերահամակրական դասախօսական ժողովը այսօր Շաբաթ երեկոյ ժամը 8.30ին Միութեանս Գրադարան-Ընթերցարանին մէջ, 48. Րիւ Նաոփնալւ: Կը դասախօսէ ընկ. Գեղամ Հիւսեան, նիւթ ունենալով ազգայնութի՞ւն թէ միջազգայնութի՞ւն: Շարունակութիւն նախորդ դասախօսութեան:

ՏԷՍԻՆԻ կոմիտէն ընդհ. ընկերական ժողովի կը հրաւիրէ Թրիաստափոր, Ռօստամ եւ Զաւարեան խումբերու բոլոր ընկերները վաղը Կիրակի կէսօրէ վերջ ժամը 3ին ծանօթ հաւաքատեղին: Կարեւոր օրակարգ:

ՄԱՐՍԷՅԼԻ Ռոստոմ Ենթակոմիտէն եւ Քրիստափոր խումբը ընդհ. ժողովի կը հրաւիրեն բոլոր ընկերները, վաղը Կիրակի կէսօրէ վերջ ժամը 3ին սովորական հաւաքատեղին:

ՄԱՐՍԷՅԼԻ Իշխան Ենթակոմիտէն ընդհ. ընկերական ժողովի կը հրաւիրէ բոլոր ընկերները վաղը Կիրակի երեկոյ ժամը 4ին սովորական հաւաքատեղին: Կարեւոր օրակարգ:

ՎԱԼԱՆՍԻ Կոմիտէն ընդհ. ժողովի կը հրաւիրէ Ռոստոմի եւ Վալանսի բոլոր ընկերները վաղը Կիրակի կէսօրէ վերջ ժամը 2ին սովորական հաւաքատեղին:

ՍԷՆԹ ԱՆԹՈՒԱՆԻ Մարսէյլ, Ընկ. Կարօ Ենթակոմիտէն ընդհ. ժողովի կը հրաւիրէ իր բոլոր ընկերները վաղը Կիրակի կէսօրէ վերջ ժամը 4ին «Դրօշակ»ի Տան մէջ: Օրակարգ՝ նախորդ ժողովի շարունակութիւն:

ՄԵԼՔՈՆԵԱՆ ՑԱՆՁՆԱԺՈՂՈՎԻ ՀՐԱՏԱՐԱԿՈՒԹԻՒՆՆԵՐԸ

Երեւանէն ստացուած են հետեւեալ նոր հրատարակութիւնները.—

Աճառեան, Արմատական Բառարան, 6 հատոր, թղթակազմ	Ֆր. 1200
Յակոբեան, Ուղեգրութիւններ, Ա. հատոր, լաթակազմ, 506 էջ քարտէզներ եւ պատկերներ	60
Յակոբեան, Ուղեգրութիւններ, Բ. հատոր, լաթակազմ, քարտէզներ եւ գունաւոր պատկերներ, 885 էջ	75
Ղաֆադարեան, Դիւան Մեծ. Նալբանդեանի, լաթակազմ, 392 էջ նկարներ	30
Աբեղեան, Տաղաչափութիւն, լաթակազմ, 460 էջ	40
Մանանդեան, Մանր հետազօտութիւններ, թղթակազմ, 76 էջ	18
Մանանդեան, Չափերը եւ Կշիռները Հնագոյն հայ աղբիւրներում, թղթակազմ, 140 էջ	10
Մանանդեան, 4 Երատօստենէսի ստադիոնը եւ Պարսից ասպարէզը թղթակազմ, 66 էջ	8
Մանանդեան, Ֆէօդալիզմը հին Հայաստանում, լաթակազմ, 338 էջ	10
Թորամանեան, Շինութիւնները հին Հայաստանում, թղթակազմ 40 էջ	8
Թելիքեան, Կոմիտասի ստեղծագործութիւնը, թղթակազմ, 32 էջ	8
Լալայեան, Դամբաններն պեղումները Խ. Հայաս. Նաւ, թղթակազմ 240 էջ, նկարներ	20
Ղաֆադարեան, Հին Երեւանը, թղթակազմ, 262 էջ, նկարներ	20
Կորկոտեան, Խ. Հայաստանի ազգաբնակչութիւնը 1831-1931, լաթակազմ, 188 էջ մեծադիր	60
Թումանեան, Գառնիի հեթանոսական տաճարը, լաթակազմ, 122 էջ մեծադիր, բազմաթիւ նկարներով	50
Խաչատրեան, Հայաստանի սեպագրական շրջանի պատմութիւն, լաթակազմ, քարտէս եւ նկարներ, 556 էջ	50

Յոյն գիրքերը առանց թղթատարի ծախքի ստանալու համար, փոխարժէքը կանխիկ ղրկել «Յառաջ»ի:

Մեծաքանակ գնումներու համար՝ մասնաւոր զեղչ:

Յ. Կ. Խաչի Օրը եւ Բասենցիներու կը տօնուի

Նախագահութեամբ ՏԻ. Կ. ԽԱՉԻ ԿԱՐՏԱՆ-ՊԻՎԷՐԻ Մ.-ճիւղին

Վաղը Կիրակի կէսօրէ վերջ ժամը 3ին, Հ. Յ. Դ. ՏԱՆ մէջ

Կը խօսին՝ Պ. Պ. ՀԻՒՍԵԱՆ, Օր. Ժ. ԲՈՇԷԼՄ եւ Պ. ԼԵՒՈՆ ԳԵՂԱՄԻ

«ԱՆԴՐԱՆԻԿ» թատերախումբին կողմէ կը ներկայացուի

«ԹԱԼԷԱԹԻ ԱՆԿՈՒՄԸ»էն մաս մը

երգ, մեներգ, արտասանութիւն եւ ռուսական պար:

Մուտքը՝ ազատ է:

✕

Յ. Կ. ԽԱՉԻ Փարիզի մասնաճիւղի տարեկան պարահանդէսը տեղի կ՚ունենայ այսօր շաբաթ կէսօրէ վերջ, ժամը 3.30ին, Ֆլօրիա ճաշարանին մէջ: Այս առթիւ, տոմսերը թէյասեղանին կը հրաւիրուին բոլոր անդամ-անդամուհիները:

ՀԱՆԴԷՍ – ՆԵՐԿԱՅԱՑՈՒՄ

կազմակերպուած Հ. Յ. Դ. ԿՈՒՍԷՆՎԻԼԻ «ՏԱՒՐՈՍ» ԽՈՒՄԲԻՆ ԿՈՂՄԷ

տեղի կ՚ունենայ վաղը կիրակի, 31 Մարտ ժամը 2.30ին

Abbeye 'Hotel Ferme de Noues. Goussainville.

Կը խօսի ընկեր Ա. ԹՈՐՈՍԵԱՆ

Կը ներկայացուի ՕԹԷԼԼՕՅԻ ՆԱԽԱՆՁԻ ՏԵՍԱՐԱՆԸ

եւ երկու փոքր զաւեշտներ:

Բանախօսութիւն: Մուտք 5 Ֆրանք:

ՀԱՆԴԷՍ ՆԵՐԿԱՅԱՑՈՒՄ

կազմակերպուած՝ Սէն Թ՚էթիէնի նորակազմ «ՀԱՅ ԱՐԻՆՆԵՐՈՒ

եւ մասնակցութեամբ Լիոնի «ԵՐԵՑ» սկաուտներու

Այսօր. Շաբաթ երեկոյ ժամը 8.30ին Սալ Ժան տ՚Արքի մէջ, Սէն Թ՚էթիէն

Սէն Շամօնի մէջ վաղը, Կիրակի կէսօրէ վերջ ժամը 2.30ին

Մալաթիոյ Կրթասիրաց Միութեան սրահին մէջ

Կը ներկայացուի՝ ՀԱՅԱՍՏԱՆԻ ՈՂԻՆ

Մանրամասնութիւնները տեղւոյն վրայ Մուտք՝ 5 ֆրանք

ՀԱՅ ԼԵԳԷՈՆԱԿԱՆ ՄԻՈՒԹԻՒՆ

Մարսէյլի Քաղաքապետական ժողովին կողմէ, հայ լեգէոնական անզուգական ... ... նպաստին գանձման առթիւ, Վարչութիւնը, Միութեան պատուոյ նախագահ Պ. Տիրան Թէքէեանի հովանաւորութեամբ հանդիպում մը կազմակերպած է ի պատիւ Մարսէյլի երեսփոխան եւ քաղաքապետ Ա. ...

Պ. ՍԻՄՈՆ ՍԱԲԻԱՆԻԻ

վաղը, Կիրակի կէսօրէ վերջ ժամը 4ին, Սալոն Սէն Ժաքի վերնայարկի սրահը, 4, rue St. Jacques.

Մուտքը՝ ազատ է: Հրաւիրագիր չը ղրկուիր:

Կը հրաւիրուին ընկերներ եւ բարեկամներ:

ԿԸ ՓՆՏՌՈՒԻ

Տիկին Սրաքսի Մարտիրոսեան, ամուսնացած Ադամեանի հետ, կը փնտռէ իր քոյրը՝ Արշալոյս Տէր-Յովհաննէսեան, ամուսնացած է Նէքերէթճեանի հետ: Կը կարծուի թէ Մարսէյլ կը գտնուի: Իր հասցէն իմացնել Մինաս եւ Սրաքսի Ադամեաններու՝

La Bausse, Cofene, Ain.

Le Gérant: H. STEPHAN

17, Rue Damesme, PARIS (13)

Imprimerie A. DER (AGOPIAN)

«ՅԱՌԱՋ»Ի ԹԵՐԹՕՆԸ (55)

ԽԱԶԱԳՈՂԻ ՅԻՇԱՏԱԿԱՐԱՆԸ

❖❖❖ · · ❖❖❖

Գրեց՝ ՐԱՖՖԻ

— Ամէն տեղ այսպէս է, պարոն, մէջ մասւ ծերունի ասուտը,— ամէն խրճիթում հիւանդներ կը գտնէք:

Ամառուայ եղանակը եւ լուսնկայ գիշերը նպաստեցին մեզ իջեւանելու բակում, դատարկ սիսառատան հանդէպ: Այստեղ հիւանդներ չկային, ոտնակոխներ եւ չնչուորներ չկային:

— Սամօվար կը գտնուի՞, հարցրի ես տան տէրից:

— Սամօվա՞ր, կրկնեց թաւամօրուս տանտէրը ծածրակը քերելով:

— Այո, սամօվար:

Ռուս մուժիկին մի բան հասկացնելու համար պէտք է տասն անգամ կրկնել:

— Սամօվար եթէ գտնուի, պարոն, պէտք է աէրտէրի տանը գտնուի:— Մենք էլ առաջուայ ժամանակներում ունէինք, պարոն, բայց մեր մեղքից ոչինչ չմնաց. բոլորը ծախուեցաւ....:

— Ինչո՞ւ ծախուեցաւ:

— Մախեցինք կերանք, պարոն: Մեր մեղքերի համար Աստուած պատիժ ուղարկեց սովը: Ուրիշ չկար ուտելու:

— Իսկ հիմա:

— Հիմա աւելի վատ է. սովի հետ աւելացաւ եւ հիւանդութիւնը:

Ես ընդհատեցի տխուր խօսակցութիւնը եւ կրկին յիշեցի նրան սամօվարը.

— Օլիա, ձայն տուեց նա իր փոքրիկ թոռնիկին,— վազիր տէր հօր տունը, ասա, որ մեզ մօտ պարոններ եկան, թող փոխ տայ մեզ սամօվարը:

Եւ իրաւ, նրա խրճիթում ոչինչ չէր մնացել. կամ առաջուց չէր ունեցել, կամ ունեցածը վաճառել էր: Մի հասարակ սեղան, որի երեսի վրայ սեւ փոսիկներ էին կազմուել սամօվարի տակից ընկած կրակներից, մի քանի հատ կոտրած աթոռակներ, մի հատ տրուբեայ կաթսայ, հնացի մօտ դրած, որի մէջ վաղուց կերակուր չէր եփուել, մի քանի փայտեայ ղգալներ, մի քանի անկոթ դանակներ առանց պատառաքաղների,— եթէ աւելացնենք դրանց վրայ երկաթեայ անթրոցը, կը ստանանք կարասիների ամբողջ թիւը:

Միակ առարկան, որ մնացել էր իւր անդրամ անշարժ, որին սովի բոլոր սոսկումները չէր կարողացել ստիպել վաճառելու, Աստուածամօր պատկերն էր, փոքրիկ ճրագը գրկում, որ դրած էր խրճիթի մի անկիւնում: Մուժիկը նրանից չէ բաժանւում, մուժիկը ամէն բան նրանից է սպասում եւ նրա համար է զոհում:

Քեռի Պետրոսը այս գիշեր լուռ էր, ոչինչ չէր խօսում: Նա նստած էր մեր սնտուկներից մէկի վրայ եւ ծխում էր: Խօսք հագիւ անգամ էր պատահում, որ նա ծխէր, բայց երբ որ ծխում էր, դա արդէն նշան էր կամ սաստիկ ուրախութեան եւ կամ սաստիկ տրտմութեան: Վերջինը այս գիշեր աւելի հաւանական էր: Շրջապատող թշուառութիւնները դառն տպաւորութիւններ էին գործել նրա զգայուն սրտի վրայ:

Օլիան վերադարձաւ սամօվարը իւր հետ բերելով, բայց սամօվարի հետ եկաւ եւ տէր հայրը, երեւի, նրա համար, որ լսել էր, թէ հիւրերը «պարոններ» են եւ ոչ հասարակ մարդիկ: Քեռի Պետրոսը քաղաքավարութեամբ ընդունեց նրան:

Քահանան յայտնուեցաւ բաւական բարեկիրթ մարդ, որպիսիները խիստ հազիւ են պատահում գիւղերում: Լսելով որ մենք «պարոններ» ենք, ենթադրելով կէլ էր յայտնելու մի սարսափելի դէպք: Մի սովատանջ կին, քաղցածութեան կատաղութեան մէջ, սպանել էր իւր երախային եւ ուտելու փորձ էր արել....:

Քեռի Պետրոսը զարհուրեցաւ: Ինձ վրայ եւս խիստ սոսկալի տպաւորութիւն գործեց այդ լուրը:

— Մի՞թէ այս սարսափելի սառնութեան մէջ դեռ սով է, հարցրեց քեռի Պետրոսը:

— Մարդիկ այժմ համարեա ոչինչ չեն գտնում ուտելու, պատասխանեց քահանան,— կերակրւում են բանջարներով, խոտերով, արմատներով եւ դեռ չհասունացած ցորենի հասկերով,— իսկ դրանք աւելի շուտով են սպանում նրանց, որովհետեւ հիւանդացնում են ու մեռնում են:

— Շա՞տ է մեռնողների թիւը:

— Շատ է: Գիւղի բնակիչների համարեա կէսը չէ մնացել: Տիֆը աւելի մեծ կոտորած է անում, քան թէ քաղցածութիւնը: Մնացածներից շատերը հիւանդ են:

— Գիւղական հասարակութիւնը ոչինչ հնարների վրայ չէ՞ մտածում:

— Գիւղական հասարակութիւնը ի՞նչ կարող է անել: Սպասում են կառավարութիւնից հաց եւ թժիշկ ստանալ: Մեզ խոստացել են:

— Շուտո՞վ կը ստացուի:

— Աստուած գիտէ: Դեռ պէտք է քննեն, դեռ պէտք է տեղեկանան, թէ որ աստիճան օգնութեան կարօտ է մեր գրութիւնը, որ յետոյ օգնեն:

— Դուք ձեր դրութեան մասին տեղեկութիւններ չէ՞ք տուել:

— Ինչպէս չենք տուել. մի քանի անգամ խնդիրներ ենք մատուցել, բայց դեռ խնդիրները չեն քննուել:

— Հաց ամենեւին չէ՞ մնացել:

— Ձեզ յայտնի է, որ այսօր տէրունական տօն է. ես պէտք է պատարագ մատուցանէի. ամբողջ գիւղում այնքան ալիւր չգտնուեցաւ, որ նշխարք պատրաստէինք:

— Իսկ մերձակայ քաղաքում հաց գտնուո՞ւմ է:

— Գտնւում է, բայց գիւղացիների մօտ միջոցներ չեն մնացել բերել տալու համար:

Տխրութեան մռայլը պատեց քեռի Պետրոսի դէմքը, մի քանի րոպէ մնաց լուռ մտածութեան մէջ, յետոյ նա դարձաւ դէպի քահանան այս խօսքերով.

— Խնդրեմ, նեղութիւն յանձն առէք տէր հայր, ես կամենում եմ անձամբ տեսնել մի քանի խրճիթներ, առաջնորդեցէք ինձ:

— Մեծ ուրախութեամբ, ասաց քահանան եւ վեր կացաւ:

Նրանք գնացին: Մեր հիւրընկալը վազեց գիւղի տանուտէրին իմացում տալու, թէ աստիճանաւոր է եկել: Քեռի Պետրոսի այցելութեանը տալիս էին պաշտօնական նշանակութիւն:

Ես եւ փոքրիկ Օլիան մնացինք մենակ. պատրաստում էինք սամօվարի շուրջը, հոգս էինք տանում թէյի պատրաստութեան համար:

(Շար.)

ՆԱՄԱԿԱՏՈՒՓ

ԳԱՀԻՐԷ, Գ. Մ.— Ձենք ստացած գիրքերը:

ՕՐԱԹԵՐԹ՝ ԱԶԳԱՅԻՆ, ՔԱՂԱՔԱԿԱՆ, ԳՐԱԿԱՆ

LE PREMIER QUOTIDIEN ARMENIEN EN EUROPE

HARATCH

(Fondé en 1925) :-: R. C. Seine 276.286

Directeur et Propriétaire : SCH. MISSAKIAN
Rédaction et Administration
ԽՄԲԱԳՐՈՒԹԻՒՆ ԵՒ ՎԱՐՉՈՒԹԻՒՆ

17, Rue Damesme, PARIS (13e)
Téléphone : Glacière 15 – 70

(ԵՐԹԵՒԵԿԻ ՀԱՄԱՐ՝ Métro : TOLBIAC)

ԿԻՐԱԿԻ 31 ՄԱՐՏ DIMANCHE 31 Mars 1935

ԲԱԺԱՆՈՐԴԱԳՐՈՒԹԵԱՆ ՊԱՅՄԱՆՆԵՐ.—	ՏԱՐԵԿԱՆ	ՎԵՑԱՄՍԵԱՅ	ԵՌԱՄՍԵԱՅ
Ֆրանսա եւ գաղութներ	140 ֆրանք	70 ֆրանք	35 ֆր.
Անգլիա, Բելճիքա, Զուիցերիա, Իտալիա	250 »	130 ֆրանք	—
Ամերիկա եւ ուրիշ երկիրներ	200 ֆրանք	100 ֆրանք	—

ԺԱ՛ՐԴ ՏԱՐԻ - 11e Année N° 2768

Խմբագիր՝ ՇԱՒԱՐՇ ՄԻՍԱՔԵԱՆ

ԳԻՆ 50 ՍԱՆԹԻՄ

ԵՐԿՈՒ ԽՕՍՔ

ԽՈՐՀՐԴԱԾՈՒԹԻՒՆՆԵՐ...

= o–o =

Քանի կը շարունակուին միջազգային ժողովները, խորհրդակցութիւնները, դիւանագիտական երթեւեկները, ինչպէս եւ «դաշանց, գերդաշանց եւ հակադաշանց» մարզանքները, այնքան կը մթագնի հորիզոնը:

Այդ արտակարգ իրարանցումն իսկ ամէնէն պերճախօս վկայութիւնը կը կազմէ տիրող մտահոգութեան:

Այն աստիճան որ, մարդիկ արդէն սկսեր են բաղդատութեան դնել ճակատագրական թուականներ,— 1907, երբ Անգլիոյ թագաւորը Ռէվալ կ'երթար, ցարին հետ զրոյց ընելու համար, կամ 1914, որ դեռ թարմ է բոլորի մտքին մէջ, իր աշխարհասասան պատերազմով:

Վայրերան մարգարէութիւն պիտի ըլլար նոր պատերազմի մը հեռանկարը տեսնել այս ընդհանուր իրարանցումին մէջ:

Եւ սակայն, միամտութիւն պիտի ըլլար ծածկել կացութեան ծանրութիւնը:

Վարիչները իրենք ալ այդպիսի փորձ չեն կատարեր, եւ, ընդհակառակն, ահաւոր վտանգի մը գիտակցութիւնը կը մատնեն, իրենց յարաճուն սպառազինութիւններով:

Արդէն իսկ թաղուած է սպառազինութեանց կրճատման ծրագիրը: Այս ճակատին վրայ, ամէնէն յոռետես եզրակացութեան յանգեցաւ նոյն ինքն Անգլիոյ վարչապետը, Մաքտոնըլտ, որ ամէնէն հաւատացեալը կ'երեւար:

Իր գրաւոր զեկոյցէն ի վեր, որ կը յանձնարարէր ուժ տալ ազգային պաշտպանութեան, եւ որ անուղղակի ազդանշան մը եղաւ Գերմանիոյ պարտաւորիչ զինուորութեան վերահաստատման, Մաքտոնըլտ առիթ չի փախցներ, բացատրելու համար իր յուսախաբութիւնը եւ յոռետեսութիւնը:

Տակաւին առջի օր, նոր ճառի մը մէջ, ան կը շեշտէր թէ «կառավարութիւնը խուսափած պիտի ըլլար իր մեծ պատասխանատուութենէն, եթէ թերանար ձեռք առնել այն զգուշական միջոցները զորս կ'առնէ այժմ»:

Անշուշտ այդ միջոցները «պիտի ծառայեն խաղաղութեան, ոչ ոքի դէմ ուղղուած ըլլալով»:

Նոյն եղանակը նոյն արտառոց նախանձախնդրութեամբ կ'երգուի բոլոր երկիրներուն մէջ,— Ֆրանսա, Գերմանիա, Իտալիա, Խ. Միութիւն, հաշուելով միայն գլխաւորները:

Բոլորն ալ ըսել կ'ուզեն,— քանի որ իմ հարեւանս վար չի դներ իր զէնքերը, ես ալ իրաւունք ունիմ վերակազմելու բանակ, նաւատորմ եւ օդանաւային ուժ, որպէսզի կազմ եւ պատրաստ գտնուիմ վտանգի պահուն: Միշտ յանուն խաղաղութեան ...

Եւ ահաւասիկ ուժերու ցուցադրութիւն մը, որ շատ կը յիշեցնէ նախապատերազմեան զօրակոչերը:

Աչքի առջեւ բերէք վերջին շաբաթներու արտակարգ, շարաշուք երեւոյթները.—

Մարտ 11ին Մեծն Բրիտանիոյ խորհրդարանը որոշեց զօրացնել ազգային պաշտպանութիւնը, բացառիկ վարկեր սահմանելով բանակին, նաւատորմին եւ օդագնացութեան:

Մարտ 15ին Ֆրանսայի Երեսփ. Ժողովը քուէարկեց օրէնք մը, որուն համաձայն զինուորութիւնը 1 ու կէս տարուան կը վերածուի ապրիլէն սկսեալ, իսկ երկու տարուան՝ հոկտեմբերէն անդին, մինչեւ 1940:

Մարտ 16ին Գերմանիա վերահաստատեց պարտաւորիչ զինուորութիւնը, նախատեսելով մինչեւ 600,000նոց բանակ մը: (Մարտ 13ին ալ պաշտօնապէս կը ծանուցանէր օդանաւային տորմիղի մը կազմակերպութիւնը):

Մարտ 23ին, Մուսոլինի ճառով մը կ'աւետէր թէ իտալական կառավարութիւնը դրօշի տակ առած է 1911ի ամբողջ դասը, «իբրեւ զգուշական միջոց»: Այսօր պիտի կարդաք մանրամասնութիւնները, որոնց համաձայն ապրիլ 1էն սկսեալ Իտալիա կազմ եւ պատրաստ պիտի ունենայ 600,000 զինուոր եւ աստիճանաբար դրօշի տակ պիտի կանչուին 1912ի զինուորները: (Այս տնօրինութեամբ Իտալիա կ'ունենայ 800,000 զինուոր, առանց հաշուելու 300,000 քաղաքապահները):

Երկար պիտի ըլլար խօսիլ միւսներու պատրաստութեանց մասին: Ըսենք, միայն, որ Խ. Միութիւնը, Ճափոն եւ Մ. Նահանգները անընդհատ կը լարեն իրենց ուժերը, առանց մէկուն - միւսին բան հարցնելու: Իսկ պալքանեան երկիրներուն մէջ, ամէնէն աւելի աչքի կը զարնէ Թուրքիան, շարունակ սրելով ոչ միայն աչքերն ու ականջները, այլ եւ ախորժակը:

✕

Այստեղ ընդհատելով քաղաքական անցուդարձի վերլուծումը, որ շատ հեռուները պիտի տանէր մեզ, բնազդաբար կ'ամփոփուինք մեր պատեանին մէջ: Ու կը սկսինք խորհրդածել.—

Ամբողջ աշխարհը սպառազէն բանակի մը վերածուեր է, եւ դեռ կը վերածուի: Ամէնէն բանգէտներն ալ չեն համարձակիր նախատեսել ոչ սահմանը, ոչ ալ վախճանը:

Պզտիկ, ցիրուցան, ուժասպառ ժողովուրդ մըն ենք մենք, եւ ծիծաղելի պիտի ըլլար որ եւ է դեր վերագրել մեզի, այս համատարած լաբիրինթոսին մէջ: Մեծագոյն օրհնութիւնը պիտի ըլլար մեզի համար, եթէ նոր փոթորիկ մը չպայթէր մեր գլխուն, այստեղ կամ այնտեղ:

Արդ, մենք ալ պարտականութիւններ չունի՞նք: Մենք մեզի հանդէպ, յանուն ինքնապաշտպանութեան:

Իսկ այդ պարտականութեանց ամէնէն կենսականը այն չէ՞ որ փորձենք հաւաքական եզրակացութեան մը յանգիլ, կազմել միացեալ ճակատ՝ գոնէ որոշ հարցերու մասին:

Եւ ատոր նախապայմանը չէ՞ — զինադադար ակումբական կամ բիւզանդական վէճերու ...

Շ.

ՎԵՐՋԻՆ ԺԱՄ

ԵԹԷ ՊԱՏԵՐԱԶՄ ԾԱԳԻ ԳԵՐՄԱՆԻՈՅ ՀԵՏ

ՄՈՍԿՈՒԱ ԹՈՒՐՔԻՈՅ ԽՆԱՄՔԻՆ ՊԻՏԻ ՅԱՆՁՆԷ ԿՈՎԿԱՍԸ, ԵՒ ՆՈՐ ԶԻՋՈՒՄՆԵՐ ՊԻՏԻ ԸԼԼԱՆ «ԸՆԿԵՐ» ԱԹԱԹԻՒՐՔԻՆ ...

Ռուսերէն Վոզրոժդէնիէ թերթին թղթակիցը կը գրէ Ժընեւէն.—

Ժընեւի մէջ մեծ հետաքրքրութեամբ կը հետեւին ֆրանքօ-ռուս բանակցութեանց ընթացքին: Մոսկուա կ'ուզէ Ֆրանսայի հետ կնքել բարեկամական դաշինք մը եւ ստանալ զինական աջակցութիւն: Համաձայնութիւնը պիտի գոյանայ հետեւեալ պայմաններով.—

Մոսկուան կը խնդրէ երկու տեսակ առեւտրական վարկ. — 1. Մանուֆակտուրներէ, ֆրանսացի արդիւնաբերողներէ եւ դրամատուներէ երկու միլիառ ֆրանքի չափ, երկաթուղիները վերակազմելու համար (առաջին հերթին արեւմտեան եւ ապա արեւելեան) — 2. Կառավարական վարկ, մօտ երկու-քուկէս միլիառ ֆրանքի զէնք եւ զինական մթերքներ: Իր ստացած վարկերուն փոխարէն Խորհրդային Միութիւնը կը խոստանայ որոշ կէտերու վրայ ուժեղացնել իր պահակազօրքերը եւ Գերմանիոյ հետ պատերազմ ծագած պարագային ԱՐԵՒՄՏԵԱՆ ՃԱԿԱՏ ՆԵՏԵԼ ԻՐ ԿՈՎԿԱՍԵԱՆ ԱՄԲՈՂՋ ԲԱՆԱԿԸ: ԵՒ ՈՐՈՎՀԵՏԵՒ ԿՈՎԿԱՍԻ ՊԱՐՊՈՒՄԸ ԿՐՆԱՅ ՊԱՏՃԱՌ ԴԱՌՆԱԼ ԿՈՎԿԱՍԵԱՆ ԺՈՂՈՎՈՒՐԴՆԵՐՈՒ ԸՄԲՈՍՏՈՒԹԵԱՆ ԵՒ ԱՆԳԼԻՈՅ ՈՏՆՁԳՈՒԹԵԱՆՑ՝ ԱՅԴ ԵՐԿՐԱՄԱՍԻՆ ՎՐԱՅ, ՊԱՏԵՐԱԶՄԻ ԱՄԲՈՂՋ ԳՈՐԾՈՂՈՒԹԵԱՆ ԸՆԹԱՑՔԻՆ, ԿՈՎԿԱՍԸ ՊԻՏԻ ԳՐԱՒԵՆ ԽՈՐՀՐԴԱՅԻՆ ՄԻՈՒԹԵԱՆ ԲԱՐԵԿԱՄ ԹՈՒՐՔԻՈՅ ԶՕՐՔԵՐԸ:

ՀԱՄԱՅՆԱՎԱՐՆԵՐՈՒ ՄՏԱԾՈՒՄՈՎ, ԹՈՒՐՔԵՐԸ ԿՈՎԿԱՍԻ ՄԷՋ ԶԻՆՈՒՈՐԱԿԱՆ-ՈՍՏԻԿԱՆԱԿԱՆ ԴԵՐ ՊԻՏԻ ԿԱՏԱՐԵՆ: ԱՏՈՐ ՓՈԽԱՐԷՆ ՊԻՏԻ ՍՐԲԱԳՐՈՒԻՆ ՍԱՀՄԱՆՆԵՐԸ ՀԱՄԱՁԱՅՆ ՊՐԵՍՏ-ԼԻԹՈՎՍԿԻ ԴԱՇՆԱԳՐԻ ՏՐԱՄԱԴՐՈՒԹԵԱՆՑ ԵՒ ԹՈՒՐՔԻԱՆ ՊԻՏԻ ՄԱՍՆԱԿՑԻ ԲԱԳՈՒԻ ՔԱՐԻՒՂԻ ՇԱՀԱԳՈՐԾՄԱՆ: ԻՍԿ ՖՐԱՆՍԱՆ ԻՐ ՄԱՍԻՆ ՉՊԻՏԻ ԸՆԴԴԻՄԱՆԱՅ ԼՕԶԱՆԻ ԴԱՇՆԱԳՐԻՆ ՎԵՐԱՔՆՆՈՒԹԵԱՆ՝ ՅՕԳՈՒՏ ԹՈՒՐՔԻՈՅ:

ԽՄԲ.— Վերապահութեամբ հրատարակելով հանդերձ այս լուրերը, բարեկամաբար կը յանձնենք «Հայաստանասէր»ներու բարեհաճ ուշադրութեան...

Ի՞ՆՉ ԼՈՅՍ ՊԻՏԻ ԾԱԳԻ ՄՈՍԿՈՒԱՅԻ ԶՐՈՅՑՆԵՐԷՆ

ՍԹԱԼԻՆ ԱԼ ԿԸ ԽԱՌՆՈՒԻ ԿԱՐԱՒԱՆԻՆ

Աւելի քան կախում ունի Անգլիոյ դիրքէն

Այս տողերը գրուած ատեն, դեռ վերջացած չեն Մոսկուայի խօսակցութիւնները, որոնց ելքը վճռական ազդեցութիւն պիտի ունենայ յառաջիկայ խորհրդակցութեանց վրայ: Անգլիական աղբիւրէ կը հաւաստեն թէ հինգշաբթի եւ ուրբաթ օրուան խօսակցութիւնները պարզապէս «հետախուզական» հանգամանք ունէին, եւ հաւանական չէ որ շօշափելի համաձայնութիւն գոյանայ որ եւ է կէտի մասին: Պ. Իտըն, Մեծն Բրիտանիոյ ներկայացուցիչը, ուրբաթ օր նորէն տեսակցեցաւ Պ. Լիթվինովի հետ, ամբողջ 90 վայրկեան, տեղեկութիւններ տալով եւ լուսաբանութիւններ ստանալով: Յետոյ առաջնորդուեցաւ Քրէմլին, ուր ամբողջ մէկ ժամ խօսակցեցաւ կարմիր դիկտատորին՝ Սթալինի հետ: Ներկայ էին նաեւ Պ. Մոլոթով, Լիթվինով եւ Լոնտոնի խորհրդային դեսպանը: Վերջին երկուքը թարգմանի պաշտօն կը կատարէին, քանի որ Պ. Իտըն եւ բրիտանական դեսպանը ռուսերէն չեն գիտեր:

Հավասի թղթակիցը հետեւեալ տեղեկութիւնները կը հաղորդէ այս խօսակցութեանց մասին.—

Յայտնի է թէ Սթալին, իբրեւ ընդհ. քարտուղարը համայնավար կուսակցութեան կեդր. կոմիտէին, երեւութապէս համեստ պաշտօն մը կը վարէ, եւ դեռ անցեալ փետրուարին էր որ անդամ ընտրուեցաւ կեդր. գործադիր կոմիտէին (խորհրդարան): Բայց եւ այնպէս, ոչ ոքի համար գաղտնիք չէ թէ Սթալինն է իրական վարիչը Խ. Միութեան: Հետեւաբար, անգլ. կառավարութիւնը կ'ուզէ Մոսկուայի ամենաբարձր հեղինակութեան կարծիքն ալ առնել, խորհրդային իշխանութեան ծրագիրներու մասին: Այնպէս որ, Իտընի Մոսկուա այցելութիւնը կը բաղդատուի այն ճամբորդութեան հետ զոր Անգլիոյ թագաւորը կատարեց 1908ին, Ռէվալի մէջ: Այդ շրջանին ալ անգլիական քաղաքականութիւնը կը գտնուէր նոր շրջանի մը առջեւ: Թէեւ Պ. Իտընի այցելութիւնը տեղեկատու հանգամանք ունի, սակայն տարակոյս չկայ թէ կարեւոր որոշումներ պիտի առնուին այդ ճամբորդութեան առթիւ: Ամէն պարագայի մէջ, հետզհետէ կը հիմնաւորուի եւ կը ճշդուի երկու երկիրներուն մերձեցման ձգտումը: Մոսկուա կ'ուզէ օգտուիլ առիթէն, ապահովելու համար Մեծն Բրիտանիոյ աջակցութիւնը: Այս մասին որոշ լաւատեսութիւն կը տիրէ Մոսկուայի քաղաքական շրջանակներուն մէջ, մանաւանդ որ Գերմանիա ջղագրգռութեան մատնուած կ'երեւի, այս մերձեցման առթիւ: Այս լաւատեսութիւնը զօրացաւ այն լուրին վրայ թէ Պելժիա եւս պիտի ճանչնայ խորհրդային իշխանութիւնը:

Իտըն - Սթալին տեսակցութենէն վերջը, անգլիական շրջանակներու մէջ կ'ըսէին թէ գործը լաւ ճամբու մէջ է: Խօսակցութիւնը դարձած է երեք էական կէտերու վրայ: Նոյնինքն ունկնդիրի մը խոստովանութեամբ, երկու խօսակիցները կատարեալ անկեղծութեամբ արտայայտուած են, առանց մանուածապատ ձեւերու կամ յետին մտքի:

1.— Բուն եւրոպական հարցի մասին, Սթալին ալ, ինչպէս Լիթվինով, կանգ առած է ամէնէն փափուկ գետնին վրայ: Ճի՞շդ է որ, հարցուցած է Սթալին, Անգլիա կրնայ փորձուիլ գործելու ամէն ազատութիւն տալու Գերմանիոյ, արեւելքի մէջ, կա՛մ այն մտածումով որ գերմանական ուժերը սպառին սարսափելի կռիւի մը մէջ, եւ կամ արեւմտեան Եւրոպան կանխաւ ապահովելու պատերազմի մը դէմ որուն Մեծն Բրիտանիա պիտի հարկադրուէր մասնակցիլ իր յանձնառութիւններով եւ իր իսկ շահուն համար:

Պ. Իտըն ուժգնօրէն հերքած է այս ենթադրութիւնը:

Կը հաւաստեն թէ Անգլիոյ ներկայացուցիչը բացագանչած է այս առթիւ.

— «Ըսէք թէ մենք տկար ենք. ըսէք թէ վարանոտ ենք, բայց մի՛ ըսէք թէ մեր միջոցէն կ'անցընենք յարձակողական ծրագիրներ ու եւ է մէկուն դէմ, ուղղակի կամ անուղղակի»:

Լաւատեղեակ աղբիւրէ կը հաւաստեն թէ այլեւս բոլորովին փարատած են խորհրդային իշխանութեան վախերը՝ այս կենսական կէտի մասին:

(Լուրերու շարունակութիւնը կարդալ Գ. էջ)

ՕՐԸ ՕՐԻՆ

ԼԻԹՎԻՆՈՎ ԵՒ ... ՆԱՍՐԷՏՏԻՆ

Երէկուան թերթերը կը հաղորդէին հետեւեալ հեռագիրը.—

Երբ բրիտանական աշխարհակալութեան եւ դրամատիրութեան ներկայացուցիչը, Պ. Իտըն, Մոսկուա հասաւ, բանուորական կառավարութեան ներկայացուցիչը, Պ. Լիթվինով սեղանով մը պատուեց զայն: Առաջին բաժակը պարպեց Լիթվինով, «վասն արեւշատութեան Անգլիոյ թագաւորին»:

Թերեւս զարմացաք՝ կարդալով հեռագրին այս վերջին տողերը: Կարելի՞ բան է, որ բանուորական պետութեան մը ներկայացուցիչը բաժակ պարպէ աշխարհակալ երկրի մը պետին կենացը, ան ալ թագաւո՞ր:

Զարմանալու ոչինչ կայ: Ես ալ կարդացի այդ տողերը եւ անմիջապէս յիշեցի ... Նասրէտտին Հօճան:

Օր մը, Նասրէտտին Հօճա դատի կը կանչուի մեղադրուելով թէ կերած է գիւղապետին հաւուն մէկ ոտքը: Դատարանին մէջ Նասրէտտին կը պնդէ թէ չէ կերած հաւուն ոտքը, թէ հաւը մէկ ոտք ունէր, ինչպէս մէկոտք կ'ունենան բոլոր հաւերը:

— Ալլա՜հ, Ալլա՜հ, կը բացագանչեն դատաւորները կարծելով թէ կը կատակէ Նասրէտտին:

— Տեսէ՛ք, կ'ըսէ Նասրէտտին եւ պատուհանէն ցոյց կու տայ խումբ մը հաւեր, որոնք թեւերնին շուքին տակ կը հանգչէին մէկ ոտքի վրայ:

Անշուշտ այդ քան միամիտ չէին դատաւորները, հաւատալու համար Նասրէտտինի: Ու կ'ըսեն թէ հաւերը յոգնած են, ատոր համար մէկ ոտքի վրայ կանգնած են: Մէկը առարկայ մը կը նետէ հաւերուն, եւ հաւերը, երկու ոտքով այս անգամ, կը փախչին ցիրուցան:

— Տեսա՞ք, Նասրէտտի՛ն, կ'ըսեն դատաւորները, հաւերը երկու ոտք ունին:

— Հը՛, կ'ըսէ Նասրէտտին, մէկը եթէ ձեր ետեւէն ալ քար մը նետէ, դուք ոչ միայն երկու ոտքով, այլ եւ ոտքով ու թեւով կը փախչիք:

Պ. Լիթվինով,— գանք մեր պատմութեան,— ճիշդ է որ վերջերս շա՛տ կը ջարդէր կը փշրէր իր կարմիր բանակով, բռունցք կը ցցէր ինտէրվէնցիոնիստ էկսպլոատատոր իմպերիալիստ եւ մոնարխիստ Անգլիոյ դէմ, սակայն Գերմանիոյ սպառնալիքին տակ պարտաւոր էր անշուշտ մոռնալ այդ բոլոր խօսքերը եւ բաժակ պարպել իմպերիալիստ երկրի մը պետին կենացը:

Բաժակն ալ բա՞ն է: Ինչպէս Նասրէտտինի մէկ ոտքով հաւերը յանկարծ կը փախչին երկու ոտքով՝ պարզապէս նետուած քար մը տեսնելով օդին մէջ, այնպէս ալ Լիթվինով չէ թէ բաժակ մը գինի խմել, դեռ խաչ մըն ալ կը հանէ երեսին, կ'երդուընայ Յիսուսով Քրիստոսով, եւ եթէ պէտք կ'ըլլայ՝ ռուսերէնն ալ կը մոռնայ եւ եթիկ - թիթիկ անգլերէն ալ կը բաբբաչի, եթէ ...

ԱՐԱԶ

ՄԻԱՑԵԱԼ ՅԱՆՁՆԱԺՈՂՈՎԻՆ ԱՇԽԱՏԱՆՔՆԵՐԸ

ՆՈՐ ԴԻՄՈՒՄՆԵՐ ԱՐՏԱՔԻՆ ԵՒ ՆԵՐՔԻՆ ՆԱԽԱՐԱՐՈՒԹԵԱՆՑ

(ԶԵԿՈՅՑ ՄԱՐՏ 29Ի)

Հայ Գաղթ. Միացեալ Յանձնաժողովը իր 13րդ նիստը գումարեց մարտ 28ին Նուպարեան Մատենադարանին մէջ եւ զբաղեցաւ իր օրակարգին հարցերով:

1.— Յանձնաժողովին անդամ Պ. Ա. Խանենեան մարտ 27ի չորեքշաբթի օրը մասնաւոր ունկնդրութեան ընդունուած է Արտաքին Գործերու Նախարար Պ. Լավալի կողմէ եւ անոր յանձնած է Միացեալ Յանձնաժողովին պատրաստած մէկ նոր յուշագիրը, որով անոր բարեացակամ ուշադրութեանը կ'ենթարկուին Ֆրանսայի հայ աշխատաւորները մօտէն շահագրգռող երկու կէտեր.—

ա) Թուրքիայէն Ֆրանսա եկած կարգ մը Հայեր իրենց ինքնութեան թուղթերուն վրայ նշանակուած են իբր Թուրքիոյ հպատակ եւ իբր Թուրք կը ճանչցուին ֆրանսական իշխանութեանց կողմէ: Իրականին մէջ սակայն այդ Հայերը, թուրք հիւպատոսարաններուն հետ որ եւ է յարաբերութիւն դադրեցուցած ըլլալով, այս վերջիններուն կողմէ իբր թրքահպատակ չեն ընդունուիր: Հետեւաբար, արտաքին գործերու նախարարութենէն կը խնդրուի պէտք եղած հրահանգը տալ ձեռնհաս իշխանութեանց որ այդ կարգի Հայերը իբր գաղթական նկատուին, ինչպէս են իրօք:

բ) Արտաքին գործերու նախարարութիւնը պէտք է նորէն հրահանգ տայ ձեռնհաս իշխանութեանց թէ փոխադարձութեան պայմանը ի զօրու չէ հայ գաղթականներուն համար, եւ հետեւաբար հայ գաղթականները պէտք է վայելեն նոյն այն առանձնաշնորհները որ կը ճանչցուին Ֆրանսայի հետ փոխադարձութեան պայման կապած երկիրներու հպատակներուն, եւ անոնց հաւասար օգտուին աշխատանքի իրաւունքէ, գործազրկութեան նպաստէ եւ այլ պայմաններէ:

Պ. Լավալ շատ սիրալիր ընդունելութիւն մը ըրած է Պ. Խանենեանի եւ արտաքին գործերու նախարարութեան երկու բարձր պաշտօնատարներու յանձնած է զբաղիլ ներկայացուած խնդրագրով եւ ընթացք տալ անոր:

2.— Ժողովը որոշեց դիմում մը կատարել ներքին գործերու նախարարին մօտ, որպէսզի բոլոր այն Հայերուն համար, որոնք արհեստ մը կամ զբաղում մը չունենալով, ստիպուած են օրէնքով 100 ֆրանքնոց թուղթ առնելու եւ սակայն ի վիճակի չեն այդ գումարը վճարելու, բարեհաճ տնօրինութիւն մը ըլլայ եւ անոնց 20 ֆրանքնոց թուղթ տրուի:

3.— Ժողովը նոր խորհրդակցութիւն մը ունեցաւ Հայ Տնտեսական Կեդրոնին մէջ կազմուած նոր մարմնին առժամեայ վարչութեան երեք պատուիրակներուն հետ, որոնք յատկապէս հրաւիրուած էին եւ յանգեցաւ նոյն եզրակացութեանց ինչպէս իր նախորդ նիստին մէջ.— Միացեալ Յանձնաժողովը ինք զինք իբր սահմանափակ մարմին մը չի նկատեր եւ պատրաստ է ընդունելու ամէն աջակցութիւն եւ գործակցութիւն որ կը ձգտին Ֆրանսայի հայ գաղութին եւ աշխատաւորութեան վիճակին բարելաւման: Ով որ նոր ծրագիր մը ունի այդ ուղղութեամբ, ով որ նոր փաստ մը ունի արժեւորելիք, ով որ նոր դուռ մը կը ճանչնայ որուն չէ բախուած մինչեւ հիմա, կրնայ դիմել Միացեալ Յանձնաժողովին, որ պատրաստ է ընդունելու ամէն թելադրութիւն եւ խորհուրդ: Միացեալ Յանձնաժողովը կը կարծէ թէ Ֆրանսայի հայ գաղթականներուն ի նպաստ աշխատելու լաւագոյն եղանակը այս է ներկայ ծանր պայմաններուն մէջ, եւ ոչ թէ նետամուտ ըլլալ ստեղծելու նոր մարմին մը, որ, բացի կազմակերպչական դժուարութիւններ յարուցանելէ մեր ներքին կեանքին մէջ, հարկաւորաբար երկուութիւն յառաջ պիտի բերէ ֆրանսական իշխանութեանց մօտ կատարուելիք ձեռնարկներուն եւ դիմումներուն մէջ: Միւս կողմէ, Միացեալ Յանձնաժողովին գործունէութիւնը անպատասխանատու հանգամանք մը չունի, եւ ան որոշած է արդէն իր մինչեւ հիմա կատարած գործին մասին մօտերս իր հաշուետուութիւնը ընելու զինք կազմող մարմիններուն, հաւաքական ընդհանուր ժողովի մը մէջ:

ՀԱՅԱՍՏԱՆԻ ՀԱՅԱՑՈՒՄԸ

ԽՄԲ.— Գրած էինք թէ վերջերս փոխուած են Հայաստանի շատ մը գիւղերու եւ քաղաքներու անունները, իբրեւ անհամապատասխան ներկայ կարգուսարքին եւ ըմբռնումներուն: Այս առթիւ «Հայրենիք»ի մէջ հրատարակուած է ուսումնասիրութիւն մը, որուն գլխաւոր մասերը կուտանք ստորեւ.—

Աշխարհակալ բռնութեան պղտոր ալիքները իրար ետեւից դարերի ընթացքում եկել հեղեղել, աւերել, քանդել են մեր երկիրը:

Հայաստանի չորս սահմաններից ներս խուժող թշնամին եւ բռնակալը՝ Ասորին, Պարսիկը, Հռոմայեցին, Արաբը, Թաթարը, Թուրքը — ամէնքը աւերել, ամէնքը քանդել են եւ իրենց գարշապարների հետքերը թողել մեր հայրենի լեռներում եւ դաշտերում եւ հոգիների մէջ այն նկուն, անողնայար Հայերի, որոնց նմոյշներով հարուստ է մեր օրերի հայ կեանքը:

Եւ դժուար է ասել թէ որտե՞ղ է կատարուել մեծագոյն աւերը՝ Հայերի հոգո՞ւմ թէ Հայոց աշխարհում:

Թշնամին քանդել է այն ամէնը, ինչ որ չի կարողացել դիմանալ նրա բարբարոս կատաղութեանը՝ գիւղ ու քաղաք, պալատ ու տաճար, վանք ու բերդ, եւ աղճատել, այլանդակել, դիմազրկել է, ինչ որ չի կարողացել քանդել, աւերել Հայի հոգին եւ Հայոց աշխարհը:

Դաժան բռնակալութիւնը դարերի ընթացքում մեր հայրենիքի հայկական դէմքին հագցրել է արաբ – թուրք – թաթար – պարսիկ – ռուսական մի անճոռնի դիմակ:

Վերցրէք Հայաստանի քարտէսը եւ, առանց նոյն իսկ գիտնալու Հայաստանի հին աշխարհագրութիւնը, կարդացէք Հայաստանը կազմող լեռների, ձորերի, գետերի, լճերի, քաղաքների եւ գիւղերի անունները եւ դուք զարմանքով ու զայրոյթով պիտի տեսնէք թէ ինչպէս հիմնովին փոխուել է մեր հայրենիքի հայկական դէմքը:

Օտար, այլանդակ դիմակ հագած Հայաստանի մէջ Արարատն ու Հայկական Պարը դարձել են Էյրի – Տաղ, Արագածը՝ Ալագեօզ, Մաղկանց լեռները՝ Ալա – Տաղ, Բիւրակնը՝ Բինգէօլ, Գեղարքունեաց լեռները՝ Քուշիլան – Տաղ, Զարիշատի լեռները՝ Չըլտըր – Տաղ, Գեղամայ ծովը, որ ուրիշ երկու նոյնքան սիրուն անուններ ունի — Սեւան եւ Գեղարքունեաց ծով, դարձել է Գէօկչայ, Արածանին՝ Մուրադ – չայ, Ախուրեանը՝ Արփա – չայ, Ալիսը՝ Գըզըլ – Ըրմագ, Գայլատուայ լիճը՝ Բալըխ գէօլ, Ծովքը՝ Կէօլճիկ, Տիգրանակերտը՝ Տիարպէքիր, Դարոյնքը՝ Բայազիտ, Բաղէշը՝ Բիթլիս եւ այսպէս անվերջ:

Մեր հայրենի երկրի անունների մեծ մասը հայկական չէ, մի քանի շրջանների մէջ մնացել են հին հայկական գեղեցիկ եւ իմաստալից անունները:

Մի թեթեւ ակնարկ Հայաստանի քարտէսի վրայ ցոյց կը տայ ձեզ թէ ուր եւ ինչ հայկական անուններ են մնացել օտար եւ այլանդակ անունների կողքին:

Հին հայկ. անունները ամենից շատ պահել են մի քանի շրջաններ, ինչպէս Տարօն, Վասպուրական եւ Սիւնեաց աշխարհը:

Ահա միայն մէկ մասը այդ անունների.—

Վասպուրական, Վանի անմիջական շրջակայքը.—

Ոստան, Արտամետ, Նարեկ, (Գրիգոր Նարեկացու գիւղը), Մարմետ, Անձաւանք, Ալիւր, Աւանց, Բերդակ, Անգղ, Գանիկ:

Տարօն, Մշոյ Դաշտ.

Խորոնք, (Խորենացու գիւղը), Նորշէն, Մուշախշէն (Մուշեղաշէն), Խոպեր, Բերդակ, Ցերշտեր, Երիզակ, Գոմքէթ, Օղնուտ (Ողական ամրոցը), Ջրիկ, Հաւատորիկ, Տերգեվանք, Վարդենիս, Աղբենիս, Վարդխաղ, Մարնիկ, Առինջ, Առնջվանք, Հաշտիշատ, Փիտար, Մկրագոմ, Ուրկնոց (Ներսէս Մեծի ուրկանոցը) եւ Ցարթերթ:

Սասուն

Շէնիկ, Շուշնամերիկ, Սեմալ, Սպաղանք:

Կարինի եւ Բասենի շրջանը.

Օձնի, Արծաթի, Ջիթող, Հինձք, Քարւոր, Խաչկավանք, Ջերմուկ, Գոմաձոր, Ծառս, Խորուն, Մժնկերտ, Գարտէզ:

Բաղէշի շրջանը.

Բարշէն, Սոխորդ, Աւզուտ, Ծվար, Թեղուտ, Խուլթիկ, Խախբեւ, Նիստ, Բոր, Ուրթափ:

Խարբերդի շրջանը.

Մորենիկ, Գաղրիկ, Բերդակ, Սուրսուրի, Ծառուկ, Ալուս, Սաւա:

Բալուի շրջան.

Հաւաւ, Դաշտ, Հառիկ, Քոշմեր, Արվան:

Քղիի շրջան.

Օրօր, Օղսիկ, Արնիս, Խորան, Աստղաբերդ:

Երզնկայի շրջան.

Վաղկերտ, Բագառիճ, Ագարակ, Բիթառիճ, Խնձորեկ:

Եթէ անցնէք կովկասեան Հայաստան, այնտեղ հայկական անունները համեմատաբար աւելի շատ են մնացել Սիւնեաց Աշխարհում, Գուգարքի լեռներում եւ հինաւուրց Արագածոտն գաւառում՝ Վաղարշապատի շուրջը: Այսպէս, Վաղարշապատի հետ իրենց անունները պահել են Աշտարակը, Օշականը (Մաշտոցի շիրիմով), Բջնին, Բիւրականը, Փարպին, (Ղազար Փարպեցու գիւղը), Մուղնին, Եղուարդը եւն.:

Գուգարքը մեզ հասցրել է Սանահինը, Հաղպատը, Շնողը, Դսեղը, Մարցը, Օձունը, Իգահատը:

Արցախի մէջ (Ղարաբաղ) մինչեւ այսօր իրենց հայկական անունները պահում են Քարագլուխը, Առաջաձորը, Ճարտարը, Կզարծիկը, Նախիջեւանիկը, Շօշը, Աշունը, Նորշէնը, Հացիկը եւ ուրիշներ: Ամենից աւելի իր հայկական դէմքը պահել է Սիւնիքը, ուր այսօր կը հանդիպէք Անգեղակոթ, Բռնակոթ, Դարպաս, Լոր, Քարահունջ, Խնձորեսկ, Քարաշէն, Ագարակ, Լեռնաձոր, Գորիս, Կարճեվան, Մեղրի, Տաթեւ, Շիկահող, Հայկաւան եւ նման բազմաթիւ անուններ:

Հայաստանի մէջ՝ լինի դա նախապատերազմեան թէ ներկայ Հայաստանը, անհամեմատ աւելի շատ մեծ թիւով օտար անուններով բնակավայրեր կան քան հայկական անուններ կրողներ:

Ղըզըլ – Ճուղ, Իջմէ, Ուչքիլիսէ, Ղըզըլ – Քիլիսէ, Մոլլաքանդ, Մոլլա–Ղասըմ, Կարա – Սէյիդ, Սուլէյման, Մոլլա – Գէօկչայ, Բոզղողան, Ղըզըլ–Թամիր, Գիւլվերան, Դաշնալըխ, Աղջաղալա, Ուզուն – Օբա եւ այսպէս անթիւ, անհամար: Եւ չպէտք է կարծել թէ սրանք բոլորը թրքաբնակ կամ թաթարաբնակ վայրեր են:

Իմ հայրենի գաւառում, որ բռնում է Արարատեան դաշտի հարաւային կէսը, 40ի չափ հայաբնակ գիւղերի մէջ հազիւ երեքը թէ չորսը հայկական անուններ ունէին, ինչպէս Բըլուր, Ալիջան, Օրգով եւ աւերակ Ակոռին: Ուշագրաւ է որ, Ակոռին եւ Օրգովը, յիշատակուած են Ղազար Փարպեցու պատմութեան մէջ, որ ասել է թէ 15 դար պահել են իրենց անունները:

Այդ պատմական շրջանի բոլոր միւս հայկական անունները ջնջուել են դարերի ընթացքում եւ նրանց փոխարէն մինչեւ Հայաստանի հանրապետութեան ստեղծումը մեր գաւառի հայաբնակ գիւղերը կրում էին՝ Իգդըր (կամ Իգտիր), Բըհարլու, Խալֆալու, Խոչ Խաբար, Մոլլա – Ղամար, Դաշբուրուն, Ալիքուչակ, Զընջըլու, Ալիզամար, Իգըրմասայ, Գէչլու եւ սրանց նման անուններ:

Թուրք – թաթարական այս անունների վրայ վերջին հարիւր տարուան ընթացքում աւելցան ռուսական անունները:

Ռուսաստանը, որ եկաւ փոխարինելու պարսիկ տիրապետութիւնը կովկասեան Հայաստանի վրայ, ակիզբը, իր նոր նուաճած վայրերի հայութիւնը իրեն հետ կապելու համար «հայկական շրջան» (Армянская область) անունը տուեց Արարատեան Աշխարհին: Ռուսաստանի ցարերը իրենց բազմաթիւ տիտղոսների շարքին՝ ինքնակալ կայսր Ռուսաստանի, ցար Լեհաստանի, մեծ իշխան Ֆինլանդայի, մեծ իշխան Լիֆլանդայի, մեծ իշխան Կուրլեանդայի եւն., աւելացրին նաեւ «թագաւոր Հայաստանի» տիտղոսը: Բայց այդ երկար չտեւեց: «Հայկական շրջանը» վերածուեց Երեւանեան նահանգի եւ սկսաւ կովկասեան Հայաստանի ռուսացումը: Խալֆալուների, Խոչ – Խաբարների, Բօզղողանների եւ Բողազ – Քեասանների կողքին բուսան Ալեքսանդրովկանները, Վօրօնցովկանները, Նիկոլաեւկանները, Միխայլովկանները եւ Պետրովկանները:

Կովկասեան Հայաստանի (ինչպէս նաեւ Վրաստանի եւ Ազրբէջանի) քաղաքներն ու աւանները զարդարուեցին ռուս ցարերի եւ իշխանների անուններով. Գանձակը դարձաւ Ելիզավետպոլ, Գիւմրին՝ Ալէքսանդրոպոլ: Տեղ տեղ էլ կովկասեան քաղաքների փողոցների վրայ դրոշմուեցին անունները այն Հայերի եւ Վրացիների, որոնք ծառայել էին ռուսական գահին՝ ինչպէս Լօրիս Մելիքով, Տէր Ղուկասով, Բեբուտով, Ցիցիանով, Ճաւճաւաձէ եւ ուրիշներ:

Այն դէպքում, երբ կովկասեան Հայաստանի այս կամ այն վայրը ունէր եւ հայկական եւ օտար (թաթարական կամ պարսկական) անուններ, ցարական կառավարութիւնը քարտէսների համար ընտրում էր օտար, ոչ հայկական անունները:

Այսպէս օրինակ, երեք հայկական՝ Գեղամայ, Գեղարքունեաց կամ Սեւանայ լճի անունները մէկ կողմ թողած, ցարական կառավարութիւնը ընտրեց հայկական հինաւուրց լճի եւ այն շրջապատող լեռների ոչ հայկական, այլ օտար անունները: Գեղամայ լիճը դարձաւ Գէօկչա, իսկ արեւելքի եւ Գեղարքունեաց լեռները Շախտաղ եւ Քուլիչան տաղ: Եւ կովկասեան Հայաստանի գրեթէ սրտին թառած Գեղամայ լիճը կամ Սեւանի լիճը ռուսական քարտէսների վրայ ներկայացաւ հետեւեալ ձեւով.—

Գէօկչայի լիճը շրջապատուած Շահտաղ եւ Քուլիչան տաղ լեռնաշղթաներով, իսկ լճի ափերին Նոր Բայազիդ, Զիրուխլու, Օրդաքլու, Հաջի Մուխան եւ նման անուններով հայկական գիւղեր ու քաղաքներ եւ ռուսական Ելենովկան, Ալեքսանդրովկան, Սեմեոնովկան եւ այլք: Ահա ձեզ Հայոց աշխարհի մէկ անկիւնը: Եւ այս «հայկական» պատկերը մանրանկարն է ամբողջ Հայաստանի:

Երբ 1918ին Երեւանեան նահանգից ստեղծուեց Հայաստանի հանրապետութիւնը, մեր երկրի հայացումը դարձաւ հերթական խնդիրներից մէկը: Հայացուեց պետական վարչական մեքենան, հայացուեց դատարանը, բանակը, հայացուեցին մայրաքաղաքի՝ Երեւանի հասարակական հիմնարկութիւնները եւ քաղաքի փողոցները, որոնք դադարեցին կոչուել Ցարսկայա, Աստաֆեւսկայա, Բեբուտովսկայա, եւ սկսեցին կոչուել Աբովեան, Րաֆֆի, Վարուժան, Նալբանդեան, Սիամանթօ եւն.:

Երեւանեան նահանգը դարձաւ Արարատեան նահանգ, Ալեքսանդրոպոլի գաւառը՝ Շիրակի նահանգ, Կարսի նահանգը՝ վերստացաւ իր հինաւուրց Վանանդ անունը, Զանգեզուրի գաւառակը դարձաւ հին Կոտայքը, Զանգիբասարի գաւառակին տրուեց Հրազդան անունը եւն.:

Ռուսական կարմիր բանակի ներխուժումը Հայաստան հայրենաշէն բոլոր ձեռնարկների հետ վերջ դրեց նաեւ այս աշխատանքին:

Այժմ, ինչպէս հաղորդում են Երեւանի թերթերը, Հայաստանի խորհրդային իշխանութիւնը սկսել է փոխել մեր երկրի մի շարք վայրերի անունները այն պատճառաբանութեամբ թէ «Հայաստանի բնակավայրերից շատերի անունները արտայայտում են կրօնական, աւատական յարաբերութիւնների մնացորդներ եւ անհարազատ են խորհրդային հասկացողութեան, ոմանք էլ անպատշաճ եւ նոյն իսկ անվայել նշանակութիւն ունին»:

Մեզ համար կարեւոր չէ պատճառաբանութիւնը: Ի՞նչ ուզում են թող դրեն իբրեւ պատճառաբանութիւն, հիմնաւորում: Մեզ համար եզրակացութիւնն է կարեւոր եւ այս դէպքում եզրակացութիւնը մեծ մասով դրական է:

ՎԱՐԴԳԷՍ ԱՀԱՐՈՆԵԱՆ

ՀԱԳՈՒՍՏԵՂԷՆԻ ԵՒ ԿՕՇԻԿԻ ԳՈՐԾԱՐԱՆ ՄԸ

«Ազդակ» կը գրէ թէ քանի մը Սուրիացի ճարտարագէտներ, որոնք 1902-էն ի վեր Եգիպտոս հաստատուած էին եւ հիմնած կօշիկի, հագուստեղէնի եւ գլխարկի աշխատանոցներ, վերջերս այցելած են Պէյրութ եւ խոր քննութիւններ կատարելէ ետք, Պէյրութի իրենց ընկերակիցներուն հետ որոշած են նոր ընկերութիւն մը հիմնել, որուն նպատակը պիտի ըլլայ կօշիկի եւ հագուստի գործարան մը հիմնել երկրին մէջ: Այս գործարանին մէջ պիտի բանին 300է աւելի Սուրիացի կամ Լիբանանցի գործաւորներ:

Աշխատանոցը իր արտադրութեանց անհրաժեշտ հում նիւթերը եւ մասնաւորապէս բամպակաթելերը պիտի գնէ տեղական շուկայէն, փոխանակ արտասահմանէն բերել տալու զանոնք:

ՁԵՆՔԻ ՈՒԽՏԸ

Տղա՛ս, հայէ որ պատերազմէն ողջ դառնաս, բայց յաղթող դառնաս:

Ջինադաղարէն վերջը ապրողներէն շատ քիչերը, բայց զէնքի ու գրչի մեր նահատակ մեծ գործիչները կրցան գիտնալ յարգը կռիւին եւ կռուողներուն. այն երբեւէի աներեւոյթները, կռուի դաշտին վրայ մեզ կը խրախուսէին. հոււ մեր ականջին Սիամանթօն կ'երգէր՝ չոր պահել վառօդը, եւ ջեռին փողը հրացանին:

Ես ուխտս կ'ուզէի կատարել, ես մեր նահատակ գործիչներու արիւնին վրայ ուխտած էի կռուիլ, մեռնիլ բայց յաղթելով մեռնիլ. ես հօրս տրուած խոստումս կ'ուզէի կատարել, հայրս ինծի պատուիրած էր, յաղթական դառնալ կռուի դաշտէն. ան պիտի սպասէր ինծի որ իմ յաղթական սուրս համբուրէ եւ վերջը փակէ իր աչքերը:

×

«Մեղա՜յ Հայեր, նապաստա՛կ Հայեր...», ես չեմ մոռնար՝ թշնամիներու խրամատներէն մեզի հասած այդ նախատական խօսքերը...

Այդ պահուն դժնդակ էր իմ կացութիւնս. ես կ'ուզէի խոյս տալ գնդապետիս աչքէն, կ'ուզէի նետուիլ Թուրք խրամատին մէջ, չանթ ըլլալ եւ թաղել այդ Թուրքերուն անիծած լեզուն, ռումբ ըլլալ եւ պայթիլ անոնց գլխուն մէջ:

×

Իմ մէջս Հայու հպարտ սիրտը ինծ կը պատուիրէր. «Քաջ եղիր, զա՛րկ, մեռցուր եւ հաւատա գերագոյն յաղթութեան»:

Սիրտս ինծի խրախոյս կուտար.

— «Շատ յաղթող, շատ խիզախ իրաւունք ունիս»:

Իրա՞ւ է, սիրտս արդեօք զիս չի՞ խաբեր...

Երբ ուժգին հովը հայրենիքի սարերէն կը փչէր, ես լարուած ուշադրութեամբ մտիկ կ'ընէի: Բայց ի զուր. ռազմական կոչնակի զանգիւնը Վասպուրականի եկեղեցիներէն տակաւին չէր հասներ...

Ե՞րբ, ե՞րբ Մշոյ Առաքելոց տաճարէն ներս պիտի մտնէինք եւ մեր յաղթական սուրերովը խորանին վրայ պիտի մորթէինք մեր Զատկի մատաղը:

Եւ ինչո՞ւ մեր ուխտը կ'ուշանար:

Մենք ուխտած էինք հաւատարիմ մնալ մեր արտի ձայնին, կռուիլ, դուրս նետել ջարդարար գազանները եւ մեր հայրենիքը առաջուան պէս դարձնել հեշտավայր փափկութեան դրախտի:

×

Ցուսահատութեան ատեն մենք մեր մխիթարութիւնն ալ ունէինք:

Երբ կատաղաբար կը կռուէինք, մենք մեզի մօտ կը տեսնէինք հոգեշունչ թափորը մեր նահատակներուն:

Ամէն մէկը մեր այն պաշտելի մեծերէն մեզի կ'երեւային իրենց փառքի հագուստով:

Անոնց ամէնուն աչքին մէջ կը ծագէր հին պատկերը մեր հայ հայրենիքին:

Ու այն օրը որ կռուի մէջ մենք էինք յաղթող, մենք մեր այդ մորթուած գործիչներուն պատույն ու պարծանքին արժանաւոր կը համարուէինք:

Որքա՜ն գերագոյն էր մեր նպատակը, եւ որքան սուրբին եւ գարշ էր միտքը ոսոխին:

Վրէժ հանել թշնամիէն, այդ արդարացան ուխտ մըն էր, զայն որոշած էինք կատարել. սակայն մեռել որոճացող բուրեններբը՝ արժանի չէինք տեսնել հայ դնդակի:

×

Մենք մեր դիմացը ունէինք անվերջ զօրաշարքը Թուրք բանակներուն, անոնց սուիններուն անտառին մէջ մենք սպրդելով կը տողանցէինք գետնին վրայ:

Թաւալգլոր կը ձգէինք մեր ոխերիմ հակառակորդ Քիւրտերը, որոնց վարկպարազի կը կռուէին եւ սակայն մինչ դիտապաստ գետին կը փռուէին, չէին կրնար որոշել,— արթո՞ւն են թէ քունի մէջ:

×

Ցաղթութեան օրը մեզի համար մեծ հանդէս էր, կը մոռնայինք ամէն զրկանք ու բերկրութեամբ կը փռէինք մեր յաղթական թնդանօթին, կը համբուրէինք մեր հրաշագործ հրացանը:

Հարկ էր կռուիլ, հարկ էր մեռնել, զի արդար էր մեր կռիւը...

ՇԱՏՐՈՒԱՆ

ՄԻՏՔ ԵՒ ԱՐՈՒԵՍՏ

Ոսկեդարու լուսաւորիչներ

ՍԱՀԱԿ ՊԱՐԹԵՒ

Ծնած է 345 թուականներուն: Որդին է Մեծն Ներսէսի: Հօրը մահուան ժամանակ (373) հասած տղայ մըն էր արդէն: Ուսումը կը ստանայ նախ Կեսարիոյ, յետոյ Բիւզանդիոնի մէջ: Վերադարձին կ'ամուսնանայ: Այդ ամուսնութենէն կ'ունենայ աղջիկ մը միայն, Անոյշ կամ Սահականոյշ: Կինը կանուխ կը մեռնի, եւ Սահակ շատ կը զգածուի նախ անոր համար, որ մանչ զաւակ մը չունեցաւ եւ իրմով կը վերջանար Լուսաւորիչի գերդաստանը: Աղջիկը կ'ամուսնանայ Համազասպ Մամիկոնեանի հետ: Անոնց որդին է Կարմիր Վարդանը, որ հռչակաւոր պիտի հանդիսանար եւն.: Սահակ Պարթեւ, կնոջ մահէն վերջ, կը նուիրուի ճգնակեցութեան, իր շուրջ կը հաւաքէ աշակերտներու խումբ մը, բոլորն ալ «խարազնազգեստ, երկաթապատ, բոկոտն», որոնք իրենց ուսուցչին հետ կը շրջէին Հայաստանի մէջ, քարոզութիւններ կը կատարէին: 387ին, Սահակ Պարթեւ կը կոչուի կաթողիկոսութեան: Իբրեւ կաթողիկոս, Սահակ Պարթեւ կատարեց քաղաքական գործ, թէեւ յաճախ նեղուած իր ապերասան շրջապատէն: Մեռաւ 7 սեպտ. 438ին Բագրեւանդ գաւառին Բլուր գիւղին մէջ, ու թաղուեցաւ Աշտիշատ (Տարօն):

Հանճարեղ այս դէմքը, սրբագրելով իր հօրը սխալները, կրցաւ Հայաստանի համար հաւասարակշռութեան եզր մը գտնել Բիւզանդիոնի եւ Տիզբոնի հակամարտութեանց միջեւ: Պարսկական արքունիք գնաց,— առաջին կաթողիկոսը, որ այս նշանակալից քայլը կ'առնէր,— հարթելու համար իր կաթողիկոսական ընտրութեան պատճառով առեղծուած դժուարութիւնները: Ցետոյ, գրի գիւտին առթիւ, կըցաւ դարձեալ փարատել կասկածները, որ ծագեր էին այդքան բիւզանդական ու պարսկական արքունիքներ-

ԵՐԳԻՄԱՆԹ

ԸՆԿԵՐ ՓԱՐՈՍ ՄԱՀԱՊԱՐՏ

=o•o=

Ու պատահեցաւ անխուսափելին:

Օր մը, ժամը 11ին, Փարոս իր խանութը յանձնելով բարեկամի մը հսկողութեան գացած էր կաշի գնելու: Կէսօրին կուգայ Քօնթի, որուն կ'ըսեն թէ ուր որ է պիտի գայ Փարոսը: Քօնթի աթոռ մը կ'առնէ ու կը նստի սպասելու: Քիչ վերջ ներս կը մտնէ Մարշալ ու կ'ըսէ.

— Այստեղ չէ՞ Քամարատ Ֆարիուսը:

Անոր ալ կ'ըսեն թէ շուտով պիտի վերադառնայ: Մարշալ ալ աթոռ մը կ'առնէ ու կը սկսի «Իւմանիթէ» կարդալ:

Քօնթի կ'ըսէ Մարշալի.

— Ներեցէք, պարոն, ձեզի հարցում մը ունիմ...

— Խնդրեմ...

— Դուք համայնավար էք, այնպէս չէ՞... Ձեզ տեսայ Փլաս տը լա Պաթայլի երէկուան: Կարծեմ երբեմն ալ մէյմէկ հատ զարկինք...

— Կրնայ ըլլալ: Ձեզ յիշեր եմ. այնքան տղեկներ ծեծեցի որ ձեռքիներէն...

— Խնդիրը հոդ չէ: Կ'ուզէի հասկնալ թէ Ֆարիուսը ձեր ընկե՞րն է...

— Այո, մեր ընկերն է Ֆարիուսը...

— Եւ լրտես մըն է, այնպէս չէ՞...

— Ի՞նչպէս թէ լրտես մը...

— Մտիկ ըրէք: Ֆարիուսը միեւնոյն ատեն անդամ է մեզի: Կամ այն է որ լրտես մըն է ան որ կը գործէ ձեր հաշւոյն եւ կամ ... դասը պէտք է տալ...

— Կարելի բան չէ... Ֆարիուսը ձեզի անդամ...

— Այո՛, այո՛: Հիմա որ գայ կրնաք հաստատել...

— Ի՜նչ աղտոտ խոզ... ի՜նչ սալիկօ... Ու կը մտնէ Փարոս... հոգեվարք:

Քօնթի ու Մարշալ վրան կը յարձակին: Փարոս զինաթափ կ'ըլլայ: Ֆրանսացիները աւելի կը կատղին:

Փարոս կը կանչէ իր ներսէն:

— Ո՛վ հանճար, ո՛վ հնարք, մի անգամ էլ հասիր...

Ու Փարոս կ'ըսէ.

— Պիտի րօ երթանք, մէկ երկու հատ ափէրիթիֆ խմենք ու հասկցուինք...

Կը թուլնան Ֆրանսացիները: Կ'երթան ճնկելու: Փարոս կը ջանայ ալքօլով խեղդել խնդիրը:

Եւ սակայն մարիլիք խնդիր չէր: Քօնթի ու Մարշալ կը հեռանան ըսպառնական:

×

Փարոս դատարանի առջեւ էր:

Նախագահ, տասը երդուեալներ, դատախազ, պաշտպան փաստաբան, դրագիրներ, ոստիկաններ, դռնապան: Նիստը դռնփակ էր:

— Ամբաստանեալ, անունդ...

— Փարոս, ծառայ դատաւորի...

— Ո՞ւր ծնած ես...

— Գաթմ...

— Ո՞ւր է այդ Գաթիմը...

— Կովկասի մէջ է:

— Կովկասը ո՞ւր է...

— Աշխարհի մէջ է:

— Ապո՛ւշ, երկնքի մէջ ըլլալու չէր: Ո՞ր երկրին մօտ է Կովկասը...

— Սեւ ծով:

— Ջրե՞ս որ կզզի մըն է..

— Ի՞նչ, կզզի՞... Կովկասը Եւրոպայէն էլ մեծ է:

— Քանի՞ անգամ մեծ է...

— Մի քառասուն անգամ կը լինի... չեմ չափած իսկապէս...

— Այդչափ մեծ երկրի մը մէջ ի՞նչպէս չանդրադարձար ու Փարիզ եկար: Դուն ինծի ան ըսէ. ո՞ր երկիրը կայ Կովկասի արեւելքը...

— Արեւելքը ինքը Կովկասն է արդէն...

— Արեւմո՞ւտքը...

— Արեւմուտքը անպայման Պոլիսն է: Հոռհոռների կեդրոնը:

— Հարա՞ւը...

— Դա վստահ եմ. Թուրքիան է: Հարաւ էինք փախչում:

— Հիւսի՞սը...

— Դա պարզ է. Սիպիրն է...

— Սիպերը ի՞նչ է...

— Երդուեալներէն մէկը կ'ըսէ.

— Սիպերի...

Նախագահը կը շարունակէ.

— Ա՛, Սիպերի... չըսե՞ս որ Չինաստան ծնած ես...

— Ինչպէս թող լինի, ուշինչ...

— Ազգով ի՞նչ ես...

— Ցամենայն դէպս Չինացի չեմ, հակառակ որ «Չինը հիմի հինը չի»:

— Խորհրդածութիւններ պէտք չեն: Ի՞նչ ես ազգութիւնով...

— Կովկասցի եմ...

— Ինչո՞ւ Հայ գրուած է ինքնութեան թուղթիդ մէջը...

— Ես Մայքըլ Արլէնին պէս դիպուածով Հայ ծնած եմ, սակայն համոզումով կոզմոպոլիտ եմ...

— Ամուսնացա՞ծ ես...

— Մարդու գնալիք աղջի՞կ ունէք: Ես սակայն ամուսնացած եմ, թէեւ սիրեկան չունեմ...

— Ինչո՞ւ անդամ եղար թէ երիտասարդ հայրենասէրներու եւ թէ համայնավարներու

— ... ...

— Զրե՞ս, ինչո՞ւ կը լռես...

— ... ...

— Կը հրամայեմ որ խօսիս, Թշուառական...

— Եթէ բերանս բանամ, պոռալ պիտի սկսիմ, որով արթնցնեմ երդուեալներին որոնք անուշ անուշ նիրհում են:

Նախագահը կ'արթնցնէ երդուեալներէն մէկը ու կ'ըսէ.

— Ի՞նչ է ձեր կարծիքը...

— Թող գլխատեն...

— Բայց հարցը լռութեան մասին է:

— Թող պապանձեցնեն:

— Խօսէ, ամբաստանեալ:

Փարոս ճիգ մը կ'ընէ ու կ'ըսէ.

— Ես անմեղ եմ: Ուրիշ բան իսկ չունիմ:

— Կրնա՞ս ուրանալ որ երկու հակառակորդ կուսակցութեան անդամ եղած ես: Այստեղ երդուեալ պարոններէն հինգ հոգի համայնավար են, հինգ հոգի ալ երիտասարդ հայրենասէր:

— Ես ազգայնական էի: Իմ ազգայնականութիւնից վեր մոլորեցնողը կոմունիզմն է: Ուրեմն կոմունիզմն է որ պիտի դատապարտել: Ես կոմունիստ էի: Իմ կոմունիստութիւնից վեր մոլորեցնողը Ֆաշիզմն է: Ուրեմն Ֆաշիզմն է որ պիտի դատապարտել:

Խօսք կ'առնէ դատախազը.

— Տէր նախագահ, յարգելի երդուեալներ, այս մարդը որ նստած է դատապարտեալի աթոռին վրայ յայտարարած է թէ Հայ է, հոս ըսաւ թէ Կովկասցի է, միեւնոյն ատեն իրանեան փասփօր ունի, Թուրքիա ծնած Թուրք մըն է, կասկածներ ալ կան որ Հրեայ է... Կը տեսնուի որ անկարգութեան, անկանոնութեան մարմնա-

րուն մէջ: Գեղեցիկ է եւ ճիշդ Սահակի քաղաքականութեան վերլուծու-այս, զոր կատարած է Թորգոմ արք. մը, (Սիոն, մարտ) — «Պատրիարքութեան մը միջոցաւ որուն գլուխն էին Մեսրոպ եւ իր մտերիմն ու թոռը, Վարդան, կրցաւ անդորրել Բիւզանդիոնը, ապացուցանելով թէ հայ ազգը, զրուցը եւ անոր միջոցաւ հայ գրականութեան հիմնումը, ընդ-միշտ անջնջելի իր կրօնքին պատճառաւ արդէն արեւմուտք նայող ժողովուրդ մը ազգային դիմագիծը, պիտի խափանէին ամէն կարելիութիւն՝ ի-րեն ի բնէ ցեղակից մեծ ազգի մը — Պարսից — մէջ ձուլուելու աղայաէա; իսկ Պարսից դուռը՝ ուր գնաց ինք անձամբ, լսելով իր իսկ բացատրու-թիւնները, չդժուարացաւ ըմբռնել թէ այդ ամէնը թումբ մը պիտի ըլլա-յին Հայուն՝ իր կրօնակցութեանը պատճառաւ Յունաց հետ ձուլուելու վտանգին դէմ»։

Հաւասարակշռութեան այս խաղը, զոր չէին կրցած կատարել թագաւոր-ները, ահա կը կատարէր կաթողիկոս մը իր հանճարին թելադրանքով։ Սա-հակի այս քաղաքականութիւնը կարե-լի է վերլուծել ուրիշ ձեւով մը եւս, — կը սրբագծէր Լուսաւորչեան գերդաստանին քաղաքական աւանդութիւնը (արեւմտեան օրիենթասիոն), առանց հրաժարելու այդ աւանդութեան բա-րիքներէն, սաոր համար կաթողիկո-սական ծառայութիւնը դէպի Տիզ-բոն եւ բիւզանդական մշակութային ծառայութիւնը դէպի Հայաստան։

Հանճարեղ՝ առաւել եւս իր մշակու-թային քաղաքականութեան մէջ, Սա-հակ, յունարէնի քաջահմուտ, (աւանդութիւնները կը վկայեն թէ իր լեզ-ուով եւ հմտութեամբ կը զարմացնէր Բիւզանդիոնի մտաւորական դասա-կարգը) ,հայերէնի ոսկեդարեան գիր-քին, Աստուածաշունչի թարգմանու-թեամբ եւ կրօնական դրականու-թեամբ հիմը դրաւ մեր լեզուական մշակոյթին։

Աստուածաշունչի հայացման մէջ ի-րեն կը վերագրուի Հնգամատեանին թարգմանութիւնը, իրեն կը վերագր-ուին նաեւ Աւագ Շաբթուան շարա-կանները (Եղիշէ արք. Դուրեան կը մերժէ այս տեսակէտը, եւ կը պնդէ թէ շարականներու հնութիւնը չի կր-նար հասնիլ մինչեւ Սահակ – Մես-րոպեան շրջանը)։

Թերեւս վաղուան քննադատութիւ-նը հայ լեզուի մշակի իր փառքէն շատ բան առնէ իրմէ եւ տայ Եզնիկի։ Վասնզի Սահակի վերագրուած շարա-կաններու քերթողական արժէքը մեծ չէ, այլ կը մտնէ յաճախանք մը աստուածաշնչական պատկերներու։ Այդ շարականներու լեզուն եւս չունի Ե. դարու ոսկին։ Ու եթէ ընդունինք որ Աստուածաշունչի թարգմանու-թեան մէջ Եզնիկի համադրական ոճն ու գեղաքանդակ լեզուն լայն տեղ մը կը գրաւեն, Սահակի կը մնան միայն եկեղեցաբանական գրութիւններ։ Ինչ որ ալ ըլլայ, Սահակ փառքն է Ե. դա-րու, եթէ ոչ իբրեւ ստեղծագործ, այլ անպայման իբրեւ ծնուցիչը եւ պաշտ-պանը շարժման, ղեկավարը Հայաս-տանի այդ միակ սին նոր երկունքին։

Նմոյշ. — Սահակի վերագրուած Ա-ւագ Շաբթու շարականներէն նմոյշ մը ահա. —

Պարգեւատուն ամենեցուն՝ այսօր խնդրի պարգեւս ի Պիղատոսէ: Եւ արկողն զլոյս՝ որպէս զօթոց՝ հաւանի պատել ի Յովսեփայ։

Կենդանատուն ամենեցուն՝ այսօր դնի ի նոր գերեզմանի: Եւ զանձն ան-մահութեան՝ կնքի մատանեաւն քա-հանայից։

Ապարանց փրկութիւն Քրիստոս՝ այսօր եդաւ ի նորափոր վիմի: Զոր օրհնեն զօրք երկնից երգով՝ պահպա-նէ ի զինուորացն»։

ՄԵՍՐՈՊ – ՄԱՇԹՈՑ

Սահակի անբաժանելի եւ հանճա-րեղ գործակիցը։ Ծնած է Տարօն գա-ւառի Հացեկաց գիւղը։ Ծննդեան թը-ւականը կարելի չէ ճշդել, մեռած է 17 փետր. 439ին եւ թաղուած Վաղար-շապատ գաւառին Օշական գիւղը։ Շատ բան չենք գիտեր նաեւ իր կեան-քին մասին, — հօրը անունն էր Վար-դան։ Ոմանք տանուտէր մը կը համա-րին Վարդանը, որպէսզի Մեսրոպ կա-րենայ արքունիք մտնել։ Արդարեւ Մեսրոպ նախ զինուորական, յետոյ արքունի քարտուղար, կը մղէ մեզ են-թադրելու թէ կը պատկանէր ազնուա-կանութեան։ Մանաւանդ որ իր ուսում-ը կը ստանայ Եդեսիոյ մէջ։ Քաջա-հմուտ ասորերէնի եւ պարսկերէնի, կը թուի թէ նախապէս կը յարէր արեւել-եան օրիանթասիոնին (ազգայնական հոսանքին, ընդդէմ յունական ուղ-ղութիւններու)։ Սակայն, վերջը, Սահակի հետ կազմեցին բարեխառ-նութեան հոսանքը, — երկու ծայրերու հաւասարակշռութեան քաղաքական ուղեգիծը։ Թէ որքան քիչ բան գիտենք իր մասին, կը յայտնուի՝ երբ ըսենք թէ անունն ալ որոշ չէ։ Հին մատենա-գիրները Մաշթոց կ՚անուանեն զայն, սակայն անուն մը չէ այս, այլ կը թը-ւի թէ ասորական եկեղեցական տիտ-ղոս մը, ոչ իսկ Մեսրոպը որ թերեւս կը նշանակէ քարտուղար, (K. Arslan.— Etudes historiques sur le peuple arménien, էջ 212)։ Ուրիշ կարեւոր պա-րագայ մը։ Զինուորական ասպարէզն ընդգրկած, յանկարծ կը թողու ար-քունի ծառայութիւնը եւ կը մեկնի Գողթնիք։ Ապաշխարութ ժամանակ աւաքելութեամբ։ Զուգեր բաժնուիլ այդ գաւառէն, զոր իր դաստակերտը կը համարի, — միայն քրիստոնէական գործունէութեա՞ն մը կ՚ակնարկուի այդ բառով, կը կարծէ՞ք։ Կը թուի թէ անծանօթ ձեռք մը կ՚առաջնորդէ զինք իր մտաւոր առաքելութեան մէջ։ Սահակի հետ, ժամանակ մը վերջ կը ծրագրեն պատրաստել հայկական տա-ռեր, — թերեւս կ՚աչխատին բառնալ այն դժուարութիւնները, որ կը ծա-գէին ձայնաւոր տառերու պակասէն։

Ու կը սկսի մաքրագործումը հայ-կական դպրոցներու։ Կը ճամբեն յոյն եւ ասորի «աշակերտները», անոնց տեղ դնելով Բիւզանդիոնի եւ Եդե-սիոյ մէջ ուսած աշակերտները, — առաջին թարգմանիչները։

Իրեն կը վերագրուի Առակներու ա-ռաջին թարգմանութիւնը ասորերէնէ (վերջը սրբագրուած՝ ըստ յունարէ-նի)։ Իրեն կը վերագրուին նաեւ ա-պաշխարութեան շարականներ եւ պա-հոց օրհնութիւններ, ինչպէս եւ Ցա-ճախապատումը եւ Մաշտոցը (ծիսա-րան)։ Եղիշէ արք. Դուրեան կը մեր-ժէ այս տեսակէտները, — Ցաճախա-պատումը, որ կը վերագրուի նաեւ Գր. Լուսաւորիչի, ոսկեդարեան լե-զու չունի, Ապաշխարութեան շարա-կանները եւս չեն կրնար հասնիլ մին-չեւ Ե. դար, Մաշտոցն ալ թերեւս գործն է Թ. դարու նոյն անունով կա-թողիկոսի մը։

Նմոյշ. — Առանց երաշխաւորելու, Մեսրոպի վերագրուած շարականնե-րէն նմոյշ մը ահա. —

Զամենայնիւ զիօգեւոր զգմեծն՝ յապականեցու կենցաղս ծագեցի. այլ առ քեզ միայն պաղատիմ, բարերար փրկիչ, խնայեա ի մեղուցեալ ծա-ռայս։

Զգանն հոգւոյ իմոյ քակեցի եւ ե-ղէ անբարեանց որջ. այլ առ քեզ մի-այն պաղատիմ, բարերար փրկիչ, խը-նայեա ի մեղուցեալ ծառայս։

Ոստանեայ եղէ ես որպէս զարմա-ւենի, պտղաբերութ՝ որպէս ձիթենի, այլ անջնջասէր եւ անխախտ փրկիչ, խնայեա ի մեղուցեալ ծառայս։

ԵԶՆԻԿ ԿՈՂԲԱՑԻ

Հայ լեզուի հանճարեղ ճարտարա-պետը, Ոսկեդարու հրաշափառ երի-տասարդը, հայկական ժամանակնե-րու, անցեալ թէ գալոց, պարծանքն եւ պաշտամունքի առարկայ, անմա-հանուն եւ եզական Եզնիկը։

Ծնած է Ճակատք գաւառի Կողբ գիւղը, 380ական թուականներուն։ Աշակերտն էր Մեսրոպի։ Նախ կը ղր-կուի Եդեսիա, ասորերէն սորվելու եւ թարգմանութեամբ պարապելու։ Երբ կը լսէ թէ ուրիշ խումբ մը աշակերտ-ներ եւս Բիւզանդիոն ղրկուած են, Ե-դեսիայէն ճամբայ կ՚ելլէ դէպի Բիւ-զանդիոն, ուր կատարելապէս կը սոր-վի յունարէնը։ Կը վերադառնայ Հա-յաստան, Աշտիշատի մէջ կը գտնէ իր ուսուցիչները, Սահակն ու Մեսրոպը, անոնց կը յանձնէ Աստուածաշունչի ընտիր եւ վստահելի օրինակ մը։ Այդ ժամանակ է որ պաշտօն կը տրուի թարգմանել Աստուածաշունչը, երկ-րորդ անգամ, — այսինքն ըստ յունա-րէնի, սրբագրելով նախապէս ասորե-րէնէ կատարուած թարգմանութիւ-նը։ Իրեն կ՚օժանդակէր Սահակ Պար-թեւ։

Այս համեստ, բայց տաղանդաւոր գրագէտը, իր ուսուցիչներուն հրա-հանգներուն համաձայն, կը նուիրուի թարգմանութեան։ Պատմութիւնը ու-րիշ բան չըսեր իր մասին։ Գիտենք միայն որ Բագրեւանդի եպիսկոպոս ձեռնադրուած է եւ մասնակցած Աշ-տիշատի ժողովին (449)։ Մեռած քիչ յետոյ այդ պաշտօնավարութեան։

Եզնիկ կատարած է բազմաթիւ թարգմանութիւններ, իսկ իբրեւ գործ՝ ունի Եղծ աղանդոց գրքոյկը, ոսկեդարեան հայերէնի կոթողը։

Համաձայն Վիէննայի դպրոցին, Եզնիկ իր այս գործը գրած ժամանակ օգտուած է Արիստիդէսի, Մեթոդիոս եպիսկոպոսի, Աթէնքայաց ասորի ե-պիսկոպոսի, Եպիփան Կիպրացիին գործերէն, ինչպէս նաեւ այլ աշխա-տութիւններէ որոնք կորսուած են հի-մա։ Կարեւոր չէ այս պարագան, — չկայ գիտական գիրք մը, որ հեղինա-կութիւն համարուի, վասնզի ամէն գիտական պարտաւոր է օգտուիլ իր նախորդներու գործերէն։ Կարեւորն այն է, որ Եզնիկի այս գիրքով մենք ունինք բիւրեղ լեզու մը։ Եղծ աղան-դոցէ վերջը գրուած են խրատներ, ո-րոնք Եզնիկի չեն անպայման։

Նմոյշ. — Եզնիկի գիրքին առաջին գլուխէն կ՚արտատպենք սա հատուա-ծը, ուր կայ «Թարգը» բառը, որ ա-ռարկայ դարձած է զանազան մեկնու-թիւններու Արմաշի դպրոցին եւ այլ բանասէրներու կողմէ. —

Ցորժամ զաներեւութէն եւ զնորին զմշտնջենաւոր զօրութենէն ճառիցէ ոք, ճանզի մարմնաւոր լեալ է, պար-տի զմիտս յստակել եւ զխորհուրդս սրբել, զյայս շարժմանց պարզել, զի յայն զոր առաջի եդ՝ հասանել կա-րասցէ: Նա եւ որ ընդ ճառս այսպէս արեգական հայել կամիցի, պարտի զգաստութիւն աչացն՝ զգայութեան ի պարզել, զի մի՛ մթարին՝ որ զգրոց շողացեալ, արգել հայելոյ ի յստակութիւն լուսոյն լիցին։

ՄԻԻՍ ԹԱՐԳՄԱՆԻՉՆԵՐԸ

Սահակ – Մեսրոպեան շրջանի թարգ-մանիչները կը բաժնուին երկու խումբ-բի, — առաջին խումբը, որ Սահակի եւ Մեսրոպի հովանաւորութեան տակ կը գտնուէին, կը կոչուին Երէց թարգ-մանիչներ, երկրորդ խումբը, առա-ջիններուն աշակերտ, կը կոչուին Կրտսեր թարգմանիչներ։

Թարգմանչական այս հոյլին մէջ, ոմանց մասին չունինք կենսագրական տեղեկութիւններ, ոչ ալ գիտենք թէ ի՞նչ գործեր արտադրած են։ Ոմանք ալ ծանօթ են իրենց թարգմանածոյ կամ պատմագրական աշխատութիւն-ներով։

Թերեւս աւելի կ՚ըլլայ իւրաքան-չիւրին մասին խօսելու դատ տալ, առ այժմ պիտի յիշենք անուններ միայն. — Յովսէփ՝ Վայոց Ձորէն, Յովհան՝ Եկեղեցացի, Ղեւոնդ՝ Վանանդեցի, Կորիւն (ըստ ոմանց Վրացի), Մուշէ՝ Տարօնեցի, Տիրայր՝ Խորձենացի, Յովսէփ՝ Պաղնացի, Յովհան՝ Եկեղ-ցացի, Եղիշէ, Դանան, Թադիկ, Երե-միա, Գնիթ եպիսկոպոս Դերջանայ, Արձան Արծրունի, Մուշէ Տարօ-նեցի, — առաջին խումբ։

Երկրորդ խումբէն՝ Դաւիթ Ան-յաղթ, Ղազար Փարպեցի, Մամբրէ Վերծանող, Յովհան Մանդակունի, Գիւտ կաթողիկոս, Եղիշէ եւ Մովսէս Խորենացի (այս վերջին երկուքը, հա-մաձայն արդի բանասիրական քննու-թիւններու, դուրս կը հանուին Ե. դարէն)։

Հայ Երիտասարդական Ակումբ

Փարիզի մէջ զանազան միութիւննե-րու նախաձեռնութեամբ քանի մը գա-ղափարական ժողովներ տեղի ունեցած էին, հայ նորահաս սերունդին ծանօ-թացնելու համար հայ պատմութիւնը, գրականութիւնը եւ գեղարուեստը։ Դժբախտաբար անոնք չունեցան եր-կար կեանք։

Այս անգամ օտար դպրոցներ աւար-տող կարգ մը երիտասարդներ, օտար պատմութեան, գրականութեան եւ գեղարուեստական կեանքի ծանօ-թութիւնները առանձին վերջ, պարտք կը սեպեն ծանօթանալ նաեւ հայ մը-շակոյթին։

Այս նպատակով նախաձեռնութիւ-նը առանձնող երիտասարդները հիմ-նեցին «Հայ Երիտասարդաց Ակումբ»ը որ քանի մը հաւաքոյթներ ունեցած վերջ, կազմեց իր ծրագիր կանոնա-գիրը եւ ընտրեց իր վարչութիւնը հե-տեւեալ կազմով — Յովիկ Եղիազար-եան (ատենապետ), Հրանտ Դերձակ-եան (քարտուղար), Պարոյր Արթին-եան (գանձապահ), Սեդա Արթինեան եւ Արմէն Բարսեղեան։

Միութիւնը մինչեւ այժմ ունեցած է հինգ դասախօսական ժողովներ ո-րոնց սիրայօժար դասախօսած է Գ. Ա. Խանզադեան; Նիւթ ունենալով հայ գրականութեան համառօտ պատմու-թիւնը, որ պարբերաբար պիտի շա-րունակուի մինչեւ վերջին շրջանները։

Վերջին ժողովին դասախօսեց Գ.Ա. Զօպանեան եւ ամփոփեց Հայոց պատ-մութիւնը։ Մտադիր է նաեւ շարք մը դասախօսութիւններ ընել մեր հին գրականութեան վրայ։

Միութիւնը հետզհետէ պիտի հրա-ւիրէ նաեւ պատմութիւն եւ մշակոյթ աւանդող ուրիշ մասնագէտ դասա-խօսներ։ Այս առթիւ ըսենք որ Գ. Ս. Վրացեան իր սիրայօժար աջակցու-թիւնը խոստացած է արդէն։ Միու-թիւնը պիտի ունենայ նաեւ մէջ ընդ մէջ, վիճաբանական ժողովներ իր անդամներուն մէջ, աւելի հիմնաւո-րելու եւ խորացնելու համար վերոյիշ-եալ նիւթերը։

Մեր նպատակներէն մէկն է նաեւ ներկայ դասախօսութեանց միջոցաւ հայ մշակոյթի մասին լայն ծանօթու-թիւններ առանձին վերջ, իր անդամ-ներուն միջոցաւ ի հարկին արտա-յայտուիլ օտար շրջանակներու մէջ, լրագրերն եւ գիտակցօրէն։

Միութիւնը սիրով պիտի ընդունի անդամակցութիւնը բոլոր այն երի-տասարդներուն, որոնք պատրաստ են տեւականօրէն մասնակցելու հաւա-քոյթներուն եւ դասախօսութեանց։ Որ եւ է դիմում կատարել հետեւեալ հասցէին. — H. Tertzakian, 7 Rue de Malte (11)։

Վարչութիւն

«ՅԱՌԱՋ»Ի ՊԱՏՄՈՒԱԾՔՆԵՐԸ

ԻՄ ԱԶՔԵՐՈՒՍ ՆԱՑԷ ԴՈՒՆ

Օհան ախպարը կարդալ գրել չէր գիտեր։ Թուանշանները միայն սոր-ված, թիւեր կը գրէր, տետրակները կը լեցնէր թիւերով։ Թիւերուն բոլոր գաղտնիքները մտքին ու սրտին մէջ, կ՚աշխատէր ու երջանիկ էր։

Օհան ախպարը կարդալ չէր գիտեր, բայց կեանքին մէջ շատ բան գիտէր։ Մանաւանդ խնդումերես, ամէն տեղ, ամէն տեղ համբոյրի պէս մնացած այս խնդուքը երեսին, ամէն տեղ այդ համբոյրը համբոյր, կրակի պէս կը վառէր երեսին վրայ։

«Ծերօք մարդ, անուշիկ մարդ» կ՚ը-սէին իրեն համար, երբ կը քալէր ծա-նըր ծանր։ Առաջին հանդիպողին կարծես ժամով, խունկով քանի մը խօսք ընելու պատրաստ, կ՚անցնէր փողոցներէն՝ աչքերը աղբիւրի պէս հոսուն։

Ասանկ պատուական մարդ մը Օհան ախպարը, գիրքերուն մէջ տող մը բան կարդացած չըլլալով մէկտեղ, անոնց չափ խորութիւն ունէր, անոնց պէս խորհրդաւոր էր։

Տարիներէ ի վեր մտքին դրած ար-դէն, Օսկանին տղան դպրոցը աւար-տելուն պէս, մէկ խօսքով իր խանու-թին գրագիրը կարգեց զայն։

Ա՜լ դուն տեսնէիր Օհան ախպարը, իրեն պէս չկար, Օսկանին տղան Երո-ւանդը իր ձեռքին տակ, ձագ կը թը-ցնէր։ «Քեզ տեսնամ, ըրէ այսպէս, գրէ սապէս» կ՚ըսէր...

Նամակները եւ օրագիրը գրելէ ետք, երբ հեշտուն, անուշ ձայնովը կը կարդար Երուանդ, Օհան ախպարը դիմացը նստած, ի՜նչ էր այն արեւի պէս դէմքին լոյս տուող կրակը։ Մա-նաւանդ երբեմն վարանոտ, գրիչը եր-կու մատներուն մէջեւեղ, Երուանդ կը կենար լռութեամբ, կը նայէր տաք տաք, մտածումը դէմքին քաղցրու-թիւնը պղտորած, երբ աչքերը կը մը-նային փակած օրագրի էջերուն, «ին-չո՞ւ պէտք, իմ աչքերուս նայէ դուն», կ՚ըսէր Օհան ախպարը, կ՚ե-բերցնէր գլուխը, կը հատատէր ը-սածը։

Իրիկունները չուկային վերադար-ձին, Երուանդ մինչեւ տունը դրան առջեւ կ՚ընկերանար Օհան ախպարին։ Օհան ախպարը տղայ չէր անչուչտ, կը տեսնէր որ իր սրտին հաճոյքը կը մեծնար, ամէն օր իր հաճոյքին վրայ բան մը կ՚աւելնար, «վեր ելիր հե-տըս», կ՚ըսէր... ու այլեւս կը նայէր՝ դէմքը զարմանքով լեցուն, կը նայէր ու քանի իր գրագիրը կը խօսէր, բա-ռերը ուժով ու առանց թուլնալու դուրս կուգային, չունչը բռնած, լոյ-սի մը կարմիրը կ՚երեւար, կը պլպլար երեսին վրայ, աչքերուն խորը։ Ու սրտով կը մօտենար անոր, մանաւանդ երբ հաշիւներուն խօսքը կ՚ըլլար, աչ-քերը կը տնկէր, կը կախուէր անոր շրթունքներէն։ Այս պահուն իրեն այնպէս կուգար, որ ամէն մէկ բառը, իւրաքանչիւր թիւ իր սրտին բառա-խիւնին համաձայն, կը զարնէր սրտին հետ։

Օհան ախպարը երախտագէտ ըլլա-լու չափ սիրոյ բացաւ այս տղուն։ Ներսի ուրախութիւնը տեսակ մը տա-քութիւն...

Բայց ի՞նչ կրնար ընել ուրիշ, Երո-ւանդ առանց չիւղ մը փոխելու ար-տէն։ Օհան ախպարին նայեցաւ մար-դու պէս։

Առատութեան տարիներն էին խա-նութին։

Բախտը կը քալէր, բախտը կը խն-դար։ Իր խանութէն ներս մտած բախ-տը, օր մը օրանց սիրտ փլցնող չընկա-ցը ի՞նչ է, չլսուեցաւ տունին մէջ։ Օհան ախպարին խանութը իր զուար-թութիւնը գտած, եւ իրաւ ալ ի՞նչ օ-րեր էին այն օրերը, իրարու նայած տեղն լոյսէ աղբիւր կը վազէր իրենց աչքերէն։

Ու ինչպէս կը կրկնէր ամէն հեղ Օ-հան ախպարը, «օրհնութիւնն էր ե-կած տունին», իր տունը տուն բռնե-լու չափ ձայն ունէր իր ներսիդին։

×

Տէր Սողիկը, տանն տանն օղի խր-մելու կուգար Օհան ախպարենց, ու դէմ դիմաց, իրենց պատմութիւնները օղիին հետ կը տաքնային։

Ամէն անգամ միեւնոյն բանը... Օ-հան ախպարին հետ դէմ դիմաց եղած պահուն, ի՞նչ էր այն հպարտութիւ-նը, կը գրկէր մարմինը, կը փայփա-յէր, ու Տէր Սողիկ քիչ մը աւելի հա-ճոյք առնելով այս տարօրինակ յու-զումէն, կը չոչէր մօրուքը, կը դզէր կատուի պէս։ Այս պահուն իր ձայնը ունած, լեցուն դուրս կուգար բերնէն։

Տէր Սողիկ քսան տարիէ ի վեր Օ-հան ախպարի մտերիմ բարեկամներէն մէկն էր, անոր միջնորդը...

Ու Օհան ախպար գլուխը կախ մտիկ կ՚ընէր, կը ծռէր գլուխը, երբ տեղը գար։ Երբ գործը լմնցուցած էին, խօսքը տէր Սողիկին կ՚իյնար։

ԱՐՄԷՆ ԱՄՈՒՐ

(1)

(Շար.)

ցում մըն է այս անհատը ... Իր ալ-գութիւնը պանապէս։ Գալով իր կու-սակցականութեան, եղած է ազգայ-նական, Ռա-Դէկ ռուսական, հայ Դաշ-նակցական, Ծաֆաղը Իրանի անդամ, հետզհետէ համայնավար, Հօկ, մի-ջազգայնական եւ «Ժէօն Փաթրիօթ»։ Կատարեալ սալատ ռիւս։ Մ՚վ կրնայ ըսել թէ յստակութիւններ չէ ըրած, ծախուած մը չէ, խառնակիչ մը չէ, հարիւրաւոր մարդոց կորուստին պատճառ չէ եղած ... Մարդ մը որ երբեք մտիկ չէ ըրած իր խղճի ձայ-նին։ Մէկ խօսքով հրէշ մըն է եւ որ-պէս այդպիսին ան կը պահանջեմ իր մահը։ Կեցցէ թիւն։

— Խօսքը պաշտպան փաստաբա-նինն է։

Ոտքի կ՚ելլէ պաշտպանը, Լիւսիէն Ծաֆճաֆի։

— Տեարք եւ պարոն նախագահ, անմիջապէս կրնամ հաստատել որ պաշտպանեալս զայդ ուղեղ ունեցող հանճար մըն է. եւ իբրեւ արտակարգ հանճար ներելի է իր արարքը։ Կը-նամ հաստատել նաեւ որ հանճարին սահմանը անցած խենթ մըն է, եւ իբ-րեւ խենթ անպատասխանատու, որով ներելի է։ Միջանկեալ ըսեմ որ պաշտ-պանեալս խղճին ձայնը մտիկ ընելու պարտաւորութեան մէջ չէր. թող որ Փարիզի աղմուկը կ՚արգիլէ որ մարդ կարենայ մտիկ ընել իր խղճին ձայ-նը։ Այո, Տեարք, կրնամ հաստատել մանաւանդ որ պաշտպանեալս հաս-տատուն մէկը չէ. եւ հաստատուն մէ-կը չըլլալով՝ մեղքը իրը չէ եթէ կը գլտորի եւ կ՚իյնայ աջ ու ձախ ... Ե-թէ նոյն իսկ յանցանք մը գործած է, այդ եղած է իր կամքէն անկախ ...

Դատախազը. — Գաւիթն ալ պիտի տրուի իր կամքէն անկախ ...

Նիստը կը փակուի։ Նախագահ եւ երդուեալներ կը քաշուին։ Վերջապէս դուրս գալով կը յայտարարուի.

— Ամբաստանեալը կը դատապար-տուի մահուան։ Մահապատժի ձեւին գալով՝ թէեւ համայնավարները իր գնդակահարումը պահանջեցին, սա-կայն ըստ երկրիս սովորութեան ան պիտի գլխատուի կիյոթինով ... Հի-մակ, մահապարտ, յայտնէ վերջին փափաքդ ...

Ընկեր Փարոս կ՚ըսէ.

— Վերջին փափաքս է տասուհինգ-սիրել եւ հասկնալ թէ Հրաշի մէջ ըն-նակիչներ կա՞ն, եւ եթէ կան՝ քաղա-քակրթական ի՞նչ մակարդակի վրայ կանգնած են ... Ամենավերջին փա-փաք մըն ալ ունիմ. — Տեսնել աշ-խարհի կործանումը ...

Փաստաբանը. — Ձեր՞ ձեզի թէ պաշտպանեալս հանճար մը եւ յիմար մըն է ...

Նախագահը. — Դատապարտեալ, ա-ւելցնելիք բան մը ունի՞ս ...

Փարոս. — Մահուան վրայ ի՞նչ կա-րելի է աւելցնել. ծաղկեպսակ մը։

Փարոսը կը տանին բանտի խուցը։ Ոռոչեալ առաւօտուն Փարոսը կը փո-խադրեն Պուլվառ Արակօ։ Կազմ ու պատրաստ է կիյոթինը։ Փարոսի վերջին վայրկեաններն են. իր լեզին պատռելու մօտ է։ Հերոսական ձեւեր առնել կը փորձէ։ Կը խեղճանայ, սա-կայն, մահուան անողորմ իրականու-թեան առջեւ. իր փլրուած ոյժին փշրանքները հաւաքելով կ՚ըսէ, հազիւ լսելի.

— Եւ ինձմով մեռնում են երկու մար-դեր. մի կոմունիստ եւ մի Փաշիստ։

Մէկը կ՚ըսէ.

—Միշդ առոր համար երկու կտոր պիտի ընենք մարմինդ։

Կը գետեղուի գլուխը ...

Ո՛վ տեսարան, ռոմնիկս զարհու-րական, կ՚իջնէ դանակը ...

Աղեխարշ ձայն մը.

— Վա՛ ... ա՛ ... ա՛վ ... ա՛ ... ա՛

Գլուխը կ՚իյնայ.

Մանուշ ջղագրգռուած կը ցատկէ անկողինէն ու կը պոռայ Փարոսի.

— Մարդ, էլ խենթացե՞ր ես դու։ Էլ հէչ չես ամաչում։ Դուրս հանիր գլուխդ ոտքերէս միջից։ Մեղա՛յ, Տէր Աստուած, ոչ մի մարդուց չէի տեսել էս բանը։ Դու իսկապէս որ այր, նամուս չունես, չէ՞ն։ Աչքդ քոռա-նայ, փոքրիկներին էլ արթնացրիր ...

Հօկտեմբերիկը տեղը ըրած էր, իսկ Ազատ – Վրէժ ջրած էր դրախտը ...

Փարոս գլուխը կը վերցնէ ու կ՚ըսէ.

— Մանուշ ջան, հիմի թող էդ բո-լորը։ Դու ինձ էն սաս. ես ո՞ղջ եմ, ո՞ղջ եմ ... հաստատիր միայն էս մէ-կը ...

— Շան պէս ողջ ես ... ի՞նչ ունես որ...

— Ուրեմն թէ որ էդպէս է — յաղ-թանա՛կ ...: Ես մի ժամուայ համար միացրի երկատարդ հայրենասէրնե-րին եւ համայնավարներին ..

— Ե՞րը ...

— Էս գիշեր ...

— Ո՞րտեղ ...

— ... Երազումս ....

ՆՇԱՆ ՊԷՇԻԿԹԱՇԼԵԱՆ

ԻՆՔՆՈՒԹԵԱՆ ԹՈՒՂԹԵՐՈՒ ՆՈՐՈԳՈՒՄԸ — ՆՈՐ ՇԱՐՔ I. J. K. L.

Աշխատանքի նախարարութիւնը հետեւեալ զեկոյցը հրատարակեց. —

Այն օտար աշխատաւորները որոնց ինքնութեան թուղթերու պայմանա-ժամը լրացած է 1934 դեկտեմբեր 31ին կամ աւելի առաջ եւ որոնց անունը կը սկսի I. J. K. L. տառերով, պէտք է անոնց նորոգումը խնդրեն երկուշաբթի, 1 ապրիլէն մինչեւ շաբաթ, 6 ապրիլ, դիմելով 391, Rue de Vaugirard (Փարիզ բնակողներուն համար) եւ 7, Rue de Jouy (արուարձաններու համար)։

Գրասենեակները բաց պիտի ըլլան անընդհատ, ժամը 8էն 14.45։

Այս առթիւ կը յիշեցնենք թէ դիմում կատարուած ատեն անհրաժեշտ է ներկայացնել հետեւեալ թուղթերը. —

1. Աշխատանքի վկայագիր, գործատիրոջ ստորագրութեամբ եւ վաւե-րացուած ոստիկանական տեսուչին կամ քաղաքապետին կողմէ: Եթէ կարելի է, լաւ կ՚ըլլայ յիշել միեւնոյն հաստատութեան մէջ աշխատած ժամանակա-շրջանը: 2. Քաղուած մը օտարականներու արձանագրութեան տոմարէն. 3. Ան-ցագիրը. — 4. Ապացուցանելու համար թէ Ֆրանսա բնակած է անընդհատ, կարելի է ներկայացնել բնակարանի վարձքի, ջուրի, կազի, ելեկտրականու-թեան ընկալագիրները, տղոց դպրոցական վկայականները, տուրքի թուղթե-րը, բնակութեան վկայագիր՝ վաւերացուած տանտիրոջ, շէնքի գործակատա-րին (ժէրան) կամ դռնապանին կողմէ. — 5. Աշխատանքի վկայագիր՝ առնուա-զըն երեք ամսուան եւ առաւելն մէկ տարուան համար. — Ա. Գործազուրկ-ները այս թուղթերէն զատ պէտք է ներկայացնեն նաեւ գործազրկութեան տոմսը (եւ ոչ թէ գործազուրկներու կոմիտէի մը թուղթը). — 7. Մանր ար-հեստաւորներու եւ մանր առեւտրականներու համար, անհրաժեշտ է ներկա-յացնել նաեւ փաստաթուղթեր որ հաստատեն տուրքերու կանոնաւոր վճա-րումը, ինչպէս եւ արձանագրութիւնը առեւտրական տոմարի մէջ (Régistre du Commerce).

2.— Մայր. Արեւելքի խնդիրը կարծուածին չափ մեծ տեղ բռնած չէ խօսակցութեանց մէջ։ Լիթվինով բացէ ի բաց առաջարկ դրած չէ Մայր. Արեւելեան Լոքառնօ մը կազմելու։ Բայց չեշտած է թէ խորհրդային իշխանութեան կարծիքով «Արեւմուտքի համար ծրագրուած բարեկարգ լուծումները առնուազն բաղձալի են արեւելքի համար»։ Միւս կողմէ, Իտալին դիտել տուեր է թէ մթնոլորտը մեծապէս բարւոքած է Մանչուրիոյ սահմանին վրայ եւ թէ որ եւ է կարգադրութեան առեն անհրաժեշտ է նկատի առնել երկու նոր հանգամանքներ.— 1. Մ. Նահանգներու նոր ձգտումը՝ ինքն իր մէջ ամփոփուելու կամ առնուազն չշարունակելու տեւական ներկայութեան քաղաքականութիւն մը.— 2. Թուրքական Ասիոյ ներկայ դիրքը իբրեւ անառիկ ամրոց եւ անսասանելի ինքնաբաւ։

Գ. Իտըն բաւականացած է ճշդելով թէ Անգլիա միեւնոյն քաղաքականութիւնը կը վարէ Ասիոյ, ինչպէս Եւրոպայի մէջ.— այն ինչ որ Ազգերու Դաշնակցութիւնը եւ թէ բոլոր ասպարէզներուն մէջ վճռապէս փարած պիտի մնայ հաւաքական ապահովութեան դասին։ Այս առթիւ ալ, խորհրդային բանագնացները իրենց ջերմ գոհունակութիւնը յայտնեցին։

3.— Առեւտրական գետնի վրայ, երկու կողմերը համաձայնեցան թէ իրենց յարաբերութիւնները ճշդուած են դաշնագրով մը, հաւասարութեան սկզբունքին վրայ եւ փոխադարձ գոհունակութեամբ։ Բայց հարկ է կարգ մը սրբագրութիւններ կատարել.— Ա. Խորհրդային իշխանութիւնը կը գանգատի թէ անգլիական դրամատուները շատ ծանր տոկոսով դրամ կու տան իրենց։ Այս առթիւ նոր վարկեր կը խնդրեն։— Բ. Անգլիացիները կ'ուզեն որ խորհրդային իշխանութիւնը պակաս մեքենայ գնէ, բայց գնէ աւելի մեծ քանակութեամբ նախանիւթ եւ գործուած ապրանքներ։ Այս մասին ծանր անհամաձայնութիւններ չկան։

⁂ Գ. Իտըն եւ Լիթվինով իրենց խօսակցութիւնները շարունակեցին յաջորդ օրը, աւելի չեշտելով մերձեցումը։ Շաբաթ օր Անգլիոյ ներկայացուցիչը ճաշի հրաւիրուեցաւ Գ. Լիթվինովի ամառանոցին մէջ, եւ նոր տեսակցութիւն մը ունեցաւ Ստալինի հետ։ Այս առթիւ Գ. Իտըն ներկայ եղաւ Մոսկուայի Օփերայի մէկ ներկայացման,— Չայքովսկիի «Կարապին լիճը» ներկայացումէն առաջ, խորհրդային նուագախումբը հնչեցուց բրիտանական քայլերգը,— «Աստուած պահէ թագաւորը», որուն յաջորդեց «Ինթէրնասիոնալը»։

Իտալական բանակը 600,000 հոգի Ապրիլ 1ին եւ մէկ դաս ալ պահեստի

Իտալիոյ պատերազմական նախարարին խորհրդականը շատ կարեւոր յայտարարութիւն մը ըրաւ մարտ 29ին, ծերակոյտին առջեւ, վերջնապէս հաստատելով թէ ապրիլ 1ին կազմ եւ պատրաստ պիտի ունենան 600.000 զինուոր։ Զօրավարը յայտարարեց թէ 1911ի դասին զօրակոչէն զատ, հրամանատարները կը պատրաստուին, արագօրէն եւ ապահովաբար «Թագաւորին հրամանին տակ» առնելու համար պահեստիներու ամբողջ դաս մը, 1912ի զինուորցուները։

Եւ շարունակեց.— «Ցառաջիկայ ապրիլ 1ին զէնքի տակ պիտի ունենանք 600.000 զինուորներ, կատարելապէս զինուած եւ ամէն կարգի պաշարով ապահովուած»։

Քաղաքական շրջանակներու մէջ շատ նշանակալից կը գտնեն 1912 դասին զօրակոչը։ Այս դասը արձակուած էր անցեալ տարի եւ վերջին զօրակոչը կապ ունէր միայն անմիջապէս նախընթաց դասին հետ։ Կը նշանակէ թէ կառավարութիւնը կ'ուզէ կազմ եւ պատրաստ պահել զայն։ Այդ պարագային, իտալական բանակը պիտի հասնի 800.000ի, առանց հաշուելու 300.000 քաղաքապահ զինուորները։

Խորհրդականը խօսեցաւ նաեւ իտալական բանակին ռազմավարութեան եւ ռազմագիտութեան մասին, պաշտպանելով յարձակողական մեթոտը եւ արագաշարժութիւնը։ «Փորձառութիւնը կը սորվեցնէ թէ ան որ ամէնէն առաջ կը հասնի, լաւագոյն վիճակը կ'ունենայ իր կամքը հարկադրելու թշնամի բանակին։ Այսօր աւելի մեծ արժէք ունի ռազմադաշտ հասնիլ մէկ զօրաբաժինով, քան վաղը մէկ զօրաբանակով։ Գարուք կը սխալի յայտարարել թէ մենք ամէնէն կատաղի հակառակորդներն ենք «պաշտպանողական շղթայիծուրութեան», որ ամէն բան պաշտպանելու ձգտելով, իրականին մէջ ոչինչ կը պաշտպանէ եւ կրաւորական եւ յարաշուք ոգի մը կը ստեղծէ»։ Ուրեմն, իտալական բանակին ռազմավարութիւնը պիտի ըլլայ ռազմական նախաձեռնութիւն եւ շանթահարիչ յարձակողական։

Այս խօսքերը ջերմապէս ծափահարուեցան ծերակոյտին եւ մասնաւորապէս Գ. Մուսոլինիի կողմէ, որ ներկայ էր նիստին, կառավարութեան անդամներու մեծ մասին հետ։

Ինքնութեան թուղթեր մինչեւ Մայիս 15

Ոստիկանական վերատեսչութենէն մեր քաղած պաշտօնական տեղեկութեան համաձայն ՈՉ – ԱՇԽԱՏԱՒՈՐՆԵՐՈՒ ինքնութեան թուղթերու փոփոխութեան պայմանաժամը երկարաձգուած է ՄԻՆՉԵՒ ՄԱՅԻՍ 15։ Բոլոր ոչ – աշխատաւորները պէտք է անպատճառ դիմեն մինչեւ այդ թուականը ուղղակի ոստիկանական վերատեսչութեան (Սիթէ), քանի որ Հայերու եւ Ռուսերու թուղթերը չեն կրնար փոխուիլ թաղային գրասենեակներու մէջ, Նանսէնեան տուրքին պատճառով։

Անոնք որ ասկից առաջ ստացած են Նանսէնեան անցագիր, զայն ներկայացնելով, փոխանակ 50 ֆրանքի 25 ֆրանք միայն պիտի վճարեն իբր Նանսէնեան տուրք։

Այս տուրքը վճարելու անկարողները պէտք է դիմեն Նանսէնեան գրասենեակը (32 Bld. Raspail, երրորդ յարկ) եւ պահանջեն ազատութեան վկայական։

Գ. Էռիօ կը փառաբանէ Խ. Ռուսիան

Արմատական – ընկերվարականներու արտակարգ համագումարին մէջ, Գ. Էռիօ ուշագրաւ ճառ մը խօսեցաւ Խ. Միութեան մասին, չեշտելով.

— «Այսօր իրաւունք ունինք խօսելու ոչ միայն քաղաքական եւ զինուորական Ռուսաստանի, այլեւ տնտեսական Ռուսաստանի մասին։ Այդ երկիրը շատ կարեւոր դեր մը կրնայ կատարել համաշխարհային տնտեսութեան մէջ։ Նկատի առնելով իր յարաճուն բնակչութիւնը, Ռուսաստան չպիտի խճողէ մեր հողագործական շուկաները։ Բայց շուտով մեքենաներ պիտի արտածէ։ Շատ չանցած մեքենական արօրներու խնդիր պիտի ունենանք։ Եւ ամէնը այս չէ. որովհետեւ Ռուսաստան գիւղին եկեւմուտք ունի. ան կրնայ հաւասարակշռել իր արտածումներն ու ներածումները։ Գործազրկութիւնը աւելի սակաւ է Ռուսաստանի մէջ. որովհետեւ միակ երկիրն է որ դեռ վերելքի շրջանին մէջ կը գտնուի։ Մ. Նահանգներն իսկ վայրէջքի ճամբուն վրայ են։ Ցարերու շրջանին շատ աւելի հաւաքական տնտեսութիւն կար Ռուսաստանի մէջ քան այսօր. այդ երկիրը դէպի նոր կարգուսարք մը կ'ընթանայ»։

Քանի մը խօսք ալ միջազգային կացութեան նուիրելով, դիտել տուաւ թէ աւելորդ է կորսնցնել պաղարիւնը։ «Աւելի լաւ է տեսնել ճշմարտութիւնը։ Եւ մենք գիտենք զայն, շնորհիւ Գ. Հիթլէրի։ Այն կացութիւնը որ կը տեսնենք այսօր, գոյութիւն ունէր երեք ամիս առաջ»։

Պելճիքա 100ին 25 կը կտրէ իր դրամը

Պելճիքական դրամը՝ պէլկա՝ թաւալգլոր անկումներ ունեցաւ վերջերս։ Նոր դահլիճը, որուն վարչապետն է ուսանատր մը, Վան Զէլանտ, առջի օր խորհրդարանին ներկայացուց իր ծրագիրը, իբրեւ դարման առաջարկելով.— Հարիւրին 25 արժեզրկել պէլկան, այսինքն լքել ոսկեդրամի քաղաքականութիւնը, որուն փարած էր երկիրը, տարիներէ ի վեր։ Արժեզրկումը չպիտի անցնի 30 առ հարիւրը։ Այս հիման վրայ, Պելճիա պիտի դադրեցնէ ոսկեդրամի վճարումները, մինչեւ որ միջազգային համաձայնութիւն մը գոյանայ դրամական քաղաքականութեան մասին։ Դահլիճը կ'առաջարկէ նաեւ վերակազմել Պելճիոյ թղթադրամի քաղաքականութիւնը, նոր շուկաներ ճարել՝ կրճատելով արտադրութեան գիները եւ տուրքերը, աճեցնել առեւտրական վարկը, հանրօգուտ շինութիւններ կատարել եւ ճանչնալ խորհրդային իշխանութիւնը։

Նոր ցոյցեր օտար ուսանողներու դէմ

Բուռն ցոյց մը տեղի ունեցաւ ուրբաթ օր, բժշկական համալսարանին եւ Սէն Միշէլի փողոցներուն մէջ։ Աջակողմեան թերթերը կ'ըսեն թէ օտար ուսանողները չէին ուզեր համակերպիլ բողոքի դասադուլին եւ թէ ընդհարումներու միջոցին թուծաւոր «պօնպօններ» նետեցին, իրենք զիրենք պաշտպանելու համար։ Քանի մը ցուցարարներ վիրաւորուեցան։ Կրթական նախարարը ունկնդրութեան ընդունեցաւ պատուիրակութիւն մը, լսելու համար անոնց գանգատները օտար բժիշկներու եւ ուսանողներու դէմ։

Այս առթիւ ուսանողներու դաշնակցային միութիւնը զեկոյց մը հրատարակեց, որով կ'ըսէ թէ անպատասխանատու ընկերակցութիւններու շնորհիւ, դասադուլի շարժումը արագօրէն վերածուեցաւ հակահրէական եւ հակօտար շարժումի մը։ «Այս առթիւ ցաւալի բռնութիւններ գործուեցան Օր. Լէվիի դէմ, փրոֆէսօր բժշկական համալսարանին մէջ, ինչպէս եւ փրոֆ. Ֆուանիէի եւ անոր մէկ օգնականին դէմ, որ ծանրապէս վիրաւորուեցաւ»։ Միութիւնը բոլորովին կը դատապարտէ այս շարժումը։

ԶԱՆԱԶԱՆ ԼՈՒՐԵՐ ՔԱՆԻ ՄԸ ՏՈՂՈՎ

ՍՊԱՆԻՈՅ ԴԱՀԼԻՃԸ հրաժարեցաւ, քաղաքական յանցաւորներու ներման հարցին առթիւ։ Դահլիճին հինգ աջակողմեան անդամները հակառակ էին ներման։ Այս հրաժարման հետեւանքով, կ'ազատին 21 մահապարտներ, որոնց մէջ կան քաղաքական շատ կարեւոր դէմքեր եւ երկու ընկերվարականներ. Կոնզալէզ Փէնա եւ Մէնէնտէզ։

ԱՄԱՌՆԱՅԻՆ ԺԱՄԸ սկսաւ երէկ, շաբաթ, կէս գիշերին։ Մէկ ժամ առաջ տարի՞ք ձեր ժամացոյցը։

ՆԱՄԱԿԱՏՈՒՓ

ՑՏԱՑԱՆՔ

ԹԷՀՐԱՆ, Հ. Գ.— 200։
ՏՐԱԿԻՆԵԱՆ, Լօր — 35։
ՎԻԼՇԵՎՐՕ, Վ. Ա.— 50։
ԳՈՒԼՕՆԵԸ, Իշխ. Ա.— 35։
ԳՈՒԼՕՆԵԸ, Իշխ. Ա.— 15։
ՍԷՆ ՔԼԵՐ, Գ. Ս — 70։
ԳԱՆՕՎԵՍ, Մելքոն — 50։
ՄՕՆԹՐԷՕՅ ՍՈՒ ԲՈՒԱ, Ա. Ա — 70։
ՄՕՐԷՍԹԷԼ, Գարտ — 35։
ՓԻՒԺԷ ՍԻՒՐ ԱՐԺԱՆ, Ա. Դ.— 50։
ՓԱՐԻԶ (11), Կուտուբեան — 27։
ԳՕՐԸՓԵՐ, Հ. Ա.— 85։
ՍԷՆ ՓԻԷՌ ՕՊԸՆԱ, Մ. Ե — 35։
ՄԱՐՍԷՅԼ, Գօղ — 140։
ԱՎԻՆԵՕՆ, Խ. Հ — 35։
ՔՐԻՒԱԶ, Գ. Խ — 75։
ՍԷՆ ՀԻԼԷՐ ԹՈՒՎԷ, Զ. Գ — 50։
ԼԻՈՆ, Լ. Կիւլ — 70։
ՆԻՇԱՊՈՒՐ, Ո. Ցաւութ — 200։
ԱԼՖՈՐՎԻԼ, Հ. Ց — 35։
ԳԵԼՖՈՌ, Տէմիր — 70։
ԱԼՖՈՐՎԻԼ, Տէմիր — 35։
ՖԼԱՎԻԱԿ, Սահ — 35։
ՓՈՆ Տ'ՕՊՆԱ, Ա. Կար — 35։
ՓՈՆԹԷ, Մ. Գ — 5։
ՌՕՄԱՆ, Գարծ — 104։
ՎԱԼԱՆՍ, Գործ — 230։
ՌՕՄԱՆ, Ե. Գաս — 16։
ՖԷՍ, Սարգիսեան — 35։

ԿԸ ՓՆՏՌՈՒԻ

Տիկին Արագսի Մարտիրոսեան, ամուսնացած Աղամեանի հետ, կը փնտռէ իր քոյրը՝ Արշալոյս Տէր-Յովհաննէսեան, ամուսնացած է Նէքերէթճեանի հետ։ Կը կարծուի թէ Մարսէյլ կը գտնուի։ Իր հասցէն իմացնել Մինաս եւ Արագսի Աղամեաններու՝
La Baisse, Coferie, Ain.

Le Gérant: H. STEPHAN
17, Rue Dameme, PARIS (13)
Imprimerie A. DER (AGOPIAN)